ԱՄԷՆԱՈՒԽԱ ՏԱՐԵԳՐՈՒՐՔԸ

1962

Fonds A.R.A.M

Fonds ARAM
Coll. Arthur HAIRABIAN
Marseille 26/11/2017

Fonds A.R.A.M

ALMANACH pour tous

Garo KÉVORKIAN

1962

9e année

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳՐՔԸ

1962

Թ. ՏԱՐԻ

*

ՊԷՅՐՈՒԹ - ԼԻԲԱՆԱՆ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

ԱՄԷՆՕՒՆ ՏԱՐԵԳՐՔԸ

1962

Թ· ՏԱՐԻ

ՊԷՅՐՈՒԹ — ԼԻԲԱՆԱՆ

PRINTED IN LEBANON

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

Անխուսափելի էր յապաղումը, որով հրապարակ կ'ելլէ «Ամէնուն Տարեգրքի» այս տարուան 9րդ հատորը: Աւելի քան հինգ ամիսներ բացակայեցանիք Պէյրութէն, կատարելու համար ուսումնասիրական շրջապտոյտ մը Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն եւ Գանատայի մէջ եւ տալու այդ երկու երկիրներու հայութեան համապատկերը, իրրեւ շարունակութիւնը Տարեգրքիս «Մեր Գաղութները» բաժնին, որ այնքան հետաքրքրութեամբ կարդացուեցաւ մինչեւ այսօր Սփիւռքի մեր բազմահազար ընթերցողներուն կողմէ: Հակառակ մեր արագընթաց ճամբորդութեան — ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ մեր վազքին — ուշացաւ մեր վերադարձը եւ այդ պատճառով ալ, շուրջ երկու ամիսով ուշացաւ նաեւ այս հատորին հրատարակութիւնը:

Գիտենք, որ կամքէ անկախ այս յապաղումը սրեց անհամբերութիւնը մեր ընթերցողներուն, որոնք, ամենայն իրաւամբ, կը փափաքին ունենալ «Ամէնուն Տարեգիրքը» ամէն տարի, Ամանորի նախօրեակին: Բայց գիտենք նաեւ, որ անոնց այդ անհամբերութիւնը ի վերջոյ պիտի գտնէ իր արդար հատուցումը, երբ իրենց տրամադրութեան տակ ունենան՝ իր այլազանութեամբ յագեցած այս նոր հատորն ալ:

Ինչպէս միշտ, այս անգամ եւս ոչ մէկ ճիգ, յոգնութիւն ու ծախք խնայեցինք պատրաստելու համար Տարեգրքիս այս 9րդ հատորը: Ամերիկայի մեր ճամբորդութիւնը մանաւանդ, այս տեսակէտով եւ իր տարողութեամբ, անմոռանալի ձեռնարկ մը եղաւ մեզի համար: Բայց ուրախ ենք, որ կրցանք գլուխ հանել զայն մեր ակնկալած յաջողութեամբ: Ուրախ ենք մանաւանդ այն հաստատումով, որ «Ամէնուն Տարեգիրքը» սիրուած, ժողովրդական լայն խաւերու գնահատանքին արժանացած եւ այդ իսկ պատճառով փնտռուած հրատարակութիւն մըն է, ուրիշ հայաշատ գաղութներու կարգին, նաեւ ամերիկահայ ու գանատահայ գաղութներուն մէջ: Ու վստահ ենք, որ այդպէս ալ պիտի ըլլայ յառաջիկային: Մեր ձգտումն է միշտ արժանի ըլլալ այդ գնահատանքին, բոլոր գաղութներու մէջ: Իսկ արժանի ըլլալու համար ալ՝ տալ մեր լաւագոյնը «Ամէնուն Տարեգրքի» ընթերցողներուն, որոնք իրաւունք ունին նաեւ այդ աւելին պահանջելու մեզմէ: Այդ աւելին տուած ենք մինչեւ այսօր, պիտի տանք հետեւաբար ասկէ վերջն ալ, օրինակելի խոստմնապահութեամբ մը:

Հաւաստիքը՝ մեր կողմէ: Գնահատանքն ու գոհակերպանքն ալ՝ մեր սիրելի ընթերցողներէն:

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Ա· ՄԱՍ

ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԸ

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ ԵՒ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

ՄԵՐ ՏԱՐԵԳՐՔԻ ՄԱՍԻՆ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ

ԵՒ 1961Ի ՀԱՅՈՐԻՆ ՄԱՍԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐԱՊԷՍ

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԷՆ ՍՏԱՑՈՒԱԾ

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՆԱՄԱԿՆԵՐՈՎ

ԱՅԼԵՒ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԾ

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆՆԵՐՈՎ ԵՒ ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ

ԱՅԼ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

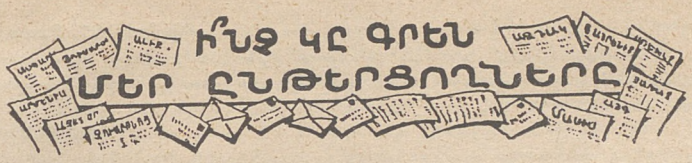

Թէհրան, 6 Մարտ 1961

... կարօ Գէորգեան,

Հաճոյքով եւ ամբողջութեամբ կարդացի 1961ի «Ամէնուն Տարեգիրքը»: Ստուար հատոր մը բազմատեսակ նիւթերով եւ ճոխ բովանդակութեամբ: Երեւակայել որ այս բոլորը արդիւնքն են մէկ հոգիի աքնաջան աշխատանքին: Շատ քիչեր միայն կը մղուին մտածելու, թէ ինչպիսի համբերութիւն, կորով եւ յարատեւութիւն անհրաժեշտ են նման ձեռնարկ մը, իւրաքանչիւր տարի եւ յարաճուն վերելքով հրամցնելու ընթերցող հասարակութեան:

ԱՐՏԱԿ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
Առաջնորդ Թէհրանի Հայոց Թեմի

Գամբշլը, 4 Յունուար 1961

... Ուրախ եմ յայտնելու ձեզի, թէ Տարեգիրքի ձեր հրատարակութեամբ կատարեալ յաջողութեան եւ յառաջդիմութեան մէջ էք եւ առ այդ կը շնորհաւորեմ ձեզ ջերմօրէն:

ՏԱՃԱՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
Առաջն. փոխանորդ Ճէզիրէի Հայոց

Աքէնֆ, 31 Դեկտ. 1960

... Հիացում եւ դնահատանք քիչ կը գտնեմ ձեր այս օգտաշատ աշխատանքին հանդէպ: Այս բոլորին վեր կը դասեմ ձեր համբերատար քաջութիւնը, որով ութ տարիներէ ի վեր ի լոյս կ'ընծայէք այս աննման հրատարակութիւնը, միչտ աւելի ճոխ բովանդակութեամբ ու բազմատեսակ հաճելի նիւթերով:

ՅՈՎՍԷՓ Ծ. ՎՐԴ. ԽԱՆՅԵԱՆ
Պատրիարքական Փոխանորդ եւ Վիճակաւոր
Ցունաստանի Հայ Կաթողիկէ Թեմին

Աղեքսանդրիա, 2 Յունուար 1961

... Դուք կը նմանիք այն մեղուապարսին, որ ամէն տարի կը պատրաստէ իր քաղցր մեղրը եւ կուտայ մարդուն, որ զայն վայելէ: ... Ընդունեցէք սրտագին շնորհաւորութիւններս ձեր յաջողութեան համար:

Հ. ԱԻԵՏԻՔ ՎՐԴ. ԹԱԼԱԹԻՆԵԱՆ
Տեսուչ Մխիթարեան Վարժարանի

Թէհրան, 20 Յունուար 1961

... Ձեր «Ամէնուն Տարեգիրքը» Սփիւռքահայութեան այն չատ սիրելի եւ հարազատ բարեկամն է, որ գալիս է, ամէն տարի, պատմելու հայ բեկորներու կեանքից, գործունէութիւնից եւ ուրախութեամբ — երբեմն ալ տխրութեամբ — համակում է ամէն մի Հայի սիրտը: Իրար յաջորդող ձեր մեծածաւալ եւ ամէն տեսակէտից ներկայանալի, պատկառելի ութ հատորները կոչուած են լինելու, մի օր, ներկայ մեր ժամանակների պատմութեան մեծ դասագիրք, որի մէջից հայ ժողովուրդը չատ բան ունի սովորելիք:

ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԲՈՂԱՏԵԱՆ
Ժողովրդապետ Թէհրանի Կաթողիկէ Հայոց

Մարսէյլ, 24 Մարտ 1961

... Ձեր Տարեգրքի իւրաքանչիւր էջէն կը քաղեմ գրուածքներուն ամբողջական արժէքն ու կ'ըմբռնեմ անոնց առաւելագոյն հաճոյքը: Տպաւորութիւններս — ըսեմ անկեղծօրէն — սքանչելի են:

ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

Փիրէա, 27 Յունուար 1961

... Ձեր Տարեգիրքը չահեկան յաւելում մըն է մեր փոքր գրադարանին համար եւ մեր ծեր պատսպարեալներն ու պաշտօնէութիւնը կը կարդան զայն մեծ հետաքրքրութեամբ։

Հ. ՊԷՆՅԻԿԷՐ
Տնօրէն Զուիցերիական Ծերանոցի

Նոր Ջուղա, 28 Յուլիս 1961

... Անչափ ուրախացայ Տարեգրքի նիւթերէ ցանկի համար, որը մի նոր առաւելութիւն է բազմաթիւ այլ առաւելութիւնների վրայ, որոնք ձեր հրատարակութիւնը կը դարձնեն գերազանցապէս հաճելի, ճոխ ու բովանդակալից։

ԼԵՒՈՆ Փ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Աղեքսանդրուպոլիս (Յունաստան), 1 Յունուար 1961

... Լուսահոգի Թէոդիկէն ետք ոչ ոք կրցաւ անոր տեղը բռնել։ Ոչ իսկ մարդիկ ունեցան յանդգնութիւնը վերսկսելու անոր գործը։ Անշուշտ եղան եւ կան ուրիշ Տարեգիրքեր ալ մեր գաղութներուն մէջ, բայց քու հրատարակութիւնդ անոնց քով ոսկի եւ ադամանդ կ'արժէ։ Դուն Թէոդիկն ալ անցար։

ԳՐԻԳՈՐ ՏԷՏԷԵԱՆ

Մարսէյլ, 30 Մայիս 1961

... Անկարելի է չարտայայտուիլ ու քաջալերանքի խօսք չուղղել ձեզի, այնքան տքնաջան ու յաջող աշխատանքին համար։ ... Անկասկած, ինչպէս մինչեւ հիմա, նոյնպէս յաջորդ հատորներն ալ պիտի պահեն իրենց համն ու հոտը։ Տեսնենք ձեզ միշտ պատնէշին վրայ։

ԱՐԱՄ ՀԻՒՍԵԱՆ

ԳՐԱԴԱՏՆԵՐԸ՝ ՄԱՄՈՒԼԻ ԷՋԵՐԷՆ

... Ամէն տարի ունինք Տարեգիրքեր, որոնց լաւագոյնը Կարօ Գէորգեանի «Ամէնուն Տարեգիրքն» է։

... Տարեգիրքը ճաշակով, զանազանութեամբ եւ շատ խնամով պատրաստուած է եւ ընթերցող խաւերու սեղանին վրայ եկած գործերուն զարդը կը կազմէ, ինչպէս կ'ըսուի։ Այս մասին գրուած է տարիներէ ի վեր, արդարօրէն։ Գիրքը կը ճոխացնէ մեր գրականութիւնը, իր այլ հետաքրքրական բաժիններուն հետ, հայ տուներէն ներս տանելով, նաեւ, հայ գրականութիւնը, Հայաստանէն ու արտասահմանէն, — քերթուած, պատմուածք ու պատկեր։

Տարեգրքի ընթերցողը, որ թերեւս, շատ ալ տեղեակ չէ հայ գրողներու գործերուն, առիթը կ'ունենայ համտեսելու հայ գրողներու գործերէն մաս մը։ Հոն կը տրուին գրական ու բանաստեղծական հատուածներ, հէքեաթներ, անտիպ նամակներ, գրական ու արուեստի բեկորներ, որոնք դժուար թէ միասին կարելի ըլլայ գտնել, ուրիշ տեղ։

Ճաշակով ընտրուած են այս կտորները, զորս կարելի է միշտ կարդալ եւ սրտապնդուիլ, թէ Հայը, ո'ւր ալ գտնուի, Հայաստան թէ արտասահման, չի դադրիր ստեղծագործելէ։

(«Հայրենիք», Պոսթըն, խմբագրական, 9 Օգոստոս 1960)

Գաղութահայ կեանքի բացառիկ երեւոյթներէն մէկը Կարօ Գէորգեանի «Ամէնուն Տարեգիրքը»ին կանոնաւոր հրատարակութիւնն է։

Մեծածաւալ ու պատկառելի գիրք մը՝ 650 էջերով։ Բ. Աշխարհամարտէն ի վեր ցաւով կ'արձանագրենք, որ օր ըստ օրէ կը պակսի հայ ընթերցողներու թիւը։

Fonds A.R.A.M

Այս պայմաններուն մէջ ուղղակի հերոսութիւն է, բացառիկ յանդգնութեամբ, յաւատեւութեամբ եւ անխոնջ աշխատանքով մին-մինակը գործի լծուիլ եւ գլուխ հանել գործ մը, որուն հրատարակչական տուներն անգամ հազիւ թէ պիտի համարձակէին ձեռնարկել եւ հաւանաբար չունենային այն յամրոգութիւնը եւ չգտնէին այն ընդունելութիւնը, զոր պատ. Կ. Գէորգեանի «Ամէնուն Տարեգիրքը»:

Ի՞նչ բանի մէջ պէտք է փնտռել գաղանիքը այս բացառիկ յաջողութեան: Գրական սեռ մը չէ հոն մշակուածը, որպէսզի ունենայ իր սահմանափակ ընթերցողները: Ուրեմն ի՞նչ կը ներկայացնէ «Տարեգիրքը»:

Հրապարակագիր Կ. Գէորգեան մօտէն ծանօթ է հայ կեանքին եւ իբրեւ պրպտող միտք ու ճաշակի տէր մտաւորական յաջողած է ստեղծել դիզեցիկ համադրութիւն մը, օգտակարը հաճելիին խառնած եւ իր «Տարեգիրքը»ով յաջողած է գոհացում տալ ամէն ճաշակի եւ ամէն խառնուածքի տէր ընթերցողներու:

Նիւթերու ընտրութիւնն ու այլազանութիւնը մեծապէս հետաքրքրական կը դարձնեն իր գործը:

Ճոխ եւ խնամուած «համայնագիտարան» մըն է, սա տարբերութեամբ, որ ո՛չ միայն հայ կեանքը կ՝ընդգրկէ դրեթէ ամբողջութեամբ, այլեւ կը յաջողի մըտնոլորտ ստեղծել:

... Կ. Գէորգեան դժուարին, այլ երախտաշատ գործ մը կը կատարէ եւ իրրեւ տեսակ մը քրոնիկագիր-պատմագիրը հայ գաղութներու, իր մանրազնին ուսումնասիրութեամբ, տեղւոյն վրայ կատարած իր պրպտումներով, նիւթի բծախնդիր մշակումով, հազուագիւտ լուսանկարներով եւ լայն ու չհեկեկան տեղեկութիւններով թանկագին վկայութիւններ եւ նիւթ կը հայթայթէ: Աւելին՝ Տարեգիրքէ Տարեգիրք կը կազմէ գաղութահայութեան ճշդրիտ պատմութիւնը:

Գրական կտորներն ու նշխարները ունին իրենց կարեւոր տեղը: Անխոնջ աշխատանքով երեւան կը հանէ եւ կը հրատարակէ անտիպ նամակներ, դրութիւններ, որոնք, ներկայ հատորին մէջ, օրինակ, կը գծեն մեծ երկիծաբանին՝ Ց. Պարոնեանի կեանքին անծանօթ երեսները:

Անցեալն ու ներկան իրարու քով՝ գիրքը կը լրացնեն:

... Գտնել դարու ոգին, գտնել հոգիին տանող ճամբան, կարծեցեալ դիւրին միջոցներով, — ահա թէ ինչի՛ մէջ կը կայանայ «Տարեգիրքը»ներու հեղինակին յաջողութեան գաղտնիքը:

Այս տեսակէտէն մեծ է դերը «Ամէնուն Տարեգիրքը»ին մեր կեանքին մէջ: Կ՝արժէ զայն տեսնել ո՛չ միայն ամէն Հայու գրադարանին մէջ, այլեւ սեղանին վրայ, խաղին ու կատակին, ծիծաղին ու արուեստին հետ, նաեւ հայկականութեան կենարար ոգիին հաղորդուելու համար:

(«Յուսաբեր», Գահիրէ, 21 Յունուար 1961) ՆՈՒՒԱՐԴ

Եթէ տարեգիրքերը սովորական բովանդակութիւն մը ունենային միայն, պիտի դադրէին հետաքրքրական դառնալէ եւ տարիներ անցնելէ ետք պիտի կորսնցնէին իրենց չհեկեկանութիւնը: Այս պարագան անչուշտ կը վերաբերի նաեւ Կարօ Գէորգեանի «Ամէնուն Տարեգիրք»ին, որուն ութերորդ հատորը հրապարակի վրայ է եւ որ մեր գրական աւանդութիւններուն մէջ, ժողովրդական հրատարակութեան իր տեղը գրաւած է արդէն: Բոլոր բաժինները լեցուն են հետաքրքրական նիւթերով, որովհետեւ հեղինակը չանգ չի խնայեր գոհացնելու իր բոլոր ընթերցողները եւ ընթերցողներուն յայտնած տպաւորութիւններէն մինչեւ միջազգային բաժինը չհեկեկանութիւն մը կը ներկայացնէն:

Բայց այս բոլորը թէեւ պիտի կշռէին, եթէ հեղինակը անտիպ նամակներ ու դրութիւններ չգտնէր, ինչպէս ամէն տարի, արդիւնք՝ անխոնջ աշխատանքի, պրպտումի եւ գործին հանդէպ զգացած խանդավառութեան ու ջերմ հաւատքին:

... Վերջին նորութիւնը «Ամէնուն Տարեգիրք»ին նիւթերու ընդհանուր ցանկն է 1954 – 1961, ութ տարուանը միասին, պակաս մը, որ միշտ գոյւլի էր եւ այսօր կ՝ունենանք չնորհիւ հեղինակին, որ որեւէ դժուարութեան առջեւ կանգ չ՝առներ:

(«Յառաջ», Փարիզ, 21 Յունուար 1961) ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

Ճիշդ ու ճիշդ գրադարան մը կը կազմեն Կարօ Գէորգեանի «Ամէնուն Տարեգիրքերը»։ Ահա ամիս մըն է, ընթերցման սեղանիս առջնահերթ տեղը գրաւած է ան եւ սակայն, չեմ գիտեր դեռ ինչքա՞ն ժամանակ պէտք պիտի ըլլայ, որպէսզի ան ալ երթայ բազմելու գրադարանիս պատուոյ տեղերէն լաւագոյնին վրայ, ուր, իրմէ առաջ, ինքնապարտադիր հպարտութիւնով բազմած են արդէն իր եօթը նախորդ հատորները։

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին, երբ առիթը ունեցայ ծանօթանալու Կարօյի «Ամէնուն Տարեգիրքերուն», քանիցս փորձեցի գրիչը ձեռքս առնել եւ քանի մը տող գրել, աշխատանքի, ճաշակի եւ միեւնոյն ատեն գրական-գեղարուեստական, հասարակագիտական – պատմական բազմակողմանի ըմբռնողութիւն յայտնաբերող այդ գործին մասին։ Սակայն, միշտ ձեռնթափ եղայ, մտաբերելով հայերէն լեզուի ազնուական ուսուցչիս — Մելքոն Յովսէփեանի — այն խօսքը, թէ ոեւէ հեղինակի կամ հեղինակութեան մասին խօսելու համար, առնուազն երեք անգամ կարդացած պէտք է ըլլաս տուեալ գործը։ Նախ պէտք է կարդաս ծանօթանալու համար բովանդակութեան, երկրորդ ընթերցումով հազիւ պիտի յաջողիս ըմբռնել հեղինակին հոգին, իսկ երրորդ ընթերցումով է միայն պիտի կարենաս քննութեան բովէն անցնել առաւելութիւններն ու թերիները ընթերցածդ հեղինակութեան։ Եթէ նման չափանիշով մօտենանք Կարօյի Տարեգիրքերուն, ընթացիկ տարուան մէջ ընթերցման յատկացուելիք ժամանակամիջոցիդ կարեւոր մէկ բաժինը պէտք է տրամադրես, որովհետեւ աւելորդ էջ մը, տող մը նոյնիսկ անտեսելու, խուզելու հնարաւորութենէն զրկուած ես ընթերցմանդ ընթացքին։ Մնաց որ, գործը իր ծաւալով, բովանդակութիւնով, իբր առանձին անհատի մը զոհաբերութեան եւ ճիգին արգասիքը, կը շշմեցնէ քեզ առաջին իսկ ակնարկով եւ շուկայէն գնուած խղճմտանքի մը դեղնորակ մաղձը պէտք է ունենաս, որպէսզի փորձես եղածէն աւելին պահանջել։ «Ամէնուն Տարեգիրքը», բծախնդիր պահանջկոտներն անգամ լռութեան կը դատապարտէ։

Տասնեակ մը սիւնակներ գրաւող յօդուածաշարք մը պէտք պիտի ըլլար ծանօթացնելու համար «Ամէնուն Տարեգիրքը»։ Ընթերցասէր Սփիւռքահայը, մօտէն հայ մշակներուն հանդէպ գուրգուրանքի, յարգանքի պզտիկ զգացում մը ունեցող ոեւէ մէկը, թող անձնապէս կարդայ հատորի մը բազմակողմանի արժանիքներով ծանրաբեռնուած այս գիրքը, համոզուելու համար, որ զոհողութեան եւ բեռնակրային աշխատանքը հոգեկան ու մտաւոր տքնաջան ճիգերու միախառնող վերջամնացներ կան դեռ հայ մշակոյթի անդաստանին մէջ։ Կարօյի Տարեգիրքերուն իւրայաջորդ հրատարակութիւնը ապահովուած է, ներդաշնակ համակեցութեամբը հոգեկան, մտաւոր եւ ֆիզիքական իր արժանիքներուն։

... Անհատական նախաձեռնութեանց դէպի հաւաքական գործակցութիւն վազող այս դարուն մէջ, երբ դէմ յանդիման կը գտնուիս առանձին անհատի մը կատարած մտաւոր եւ ֆիզիքական այս աշխատանքին, մանաւանդ այդ աշխատանքի հոգեմտաւոր բեղմնաւոր բովանդակութեան, անպատկառ բծախնդրութիւնը միայն կրնայ քեզ մղել թերիներ փնտռելու եւ պակասներ մատնանշելու՝ կատարուած աշխատանքին մէջ։ Հազիւ թերթատած «Ամէնուն Տարեգիրքը», երբ նկատի կ՚ունենաս որ բազմաթիւ նիւթերով փնջաւորուած այդ հատորը, արդիւնքն է միայն մէկ անհատի տարեկան ճիգերուն, այն ալ անհատի մը, որ վանական ինքնամեկուսացումով ապրող մը չէ, այլ հանրային եւ ընտանեկան կեանքի թոհուբոհին կենդանի մասնակցութիւն ունեցող հողեղէն էակ մը, կը պապանձիս եւ ընդհակառակն անբերրի հոգեկան աշխարհի մը նկուն պարապութիւնը կը զգաս մէջդ։

... Կարօ Գէորգեանի Տարեգիրքերուն ամէնէն յատկանշական արժանիքներէն մէկը, իր իրապէս «ամէնուն» ըլլալու հանգամանքն է։ «Ամէնուն» ո՛չ թէ անոր համար, որ իւրաքանչիւր ընթերցող հոն կը գտնէ գրական – գեղարուեստական, երգիծական – հետաքրքրական, միջազգային թէ ազգային կեանքի տարուան մը անցքերը խտացնող եւ բազմատեսակ նիւթեր, այլ անոր համար, որ այդ նիւթերու ընտրութիւնը եւ խմբագրումը կատարուած է այնպիսի ձեւով, որ հաճելի եւ մատչելի է անոնց ընթերցումը բոլորին, «ամէնուն»։

(«Ազդակ», Պէյրութ, 10 Յունուար 1961) ՍԱՐԳԻՍ ՍԱՐՈՒՆԻ

Fonds A.R.A.M

... Տարուան մը տքնաջան ու խղճամիտ աշխատանքի արդասիքն է նաեւ 1961ի հատորը անխոնջ ու նուիրեալ խմբագրին։

Առէք զայն եւ ներկայացուցէք ուեւէ օտարազգի գրագէտի կամ մտաւորականի եւ ըսէք անոր, որ 672 էջերէ բաղկացեալ այս հաստափոր հատորը խմբագրած եւ դասաւորած է միայն մէկ հոգի*։ Պիտի չհաւատայ անշուշտ ձեր ըսածին։ Եւ իրաւունք ունի։ Որովհետեւ օտար ազգերու իրականութեան մէջ, այսօրինակ հատորներ հրապարակ կը հանուին բազմաթիւ խմբագիրներու, աշխատակիցներու, մտաւորական — գրագէտներու եւ արուեստագէտներու համագործակցութեամբ։*

Միայն հայ իրականութեան մէջ մէկ հոգի *կրնայ գլուխ հանել նման գործ մը։*

Ջարաչար աշխատանքի եւ անհատնում զոհաբերութեանց տակ է կամ պարտադրուած է ըլլալ միայն *հայ գրողը կամ հեղինակը։*

Պողպատէ ջիղեր եւ տոկուն սիրտ անհրաժեշտ են, ինչպէս նաեւ անցամքելի հոգի՝ «Ամէնուն Տարեգիրք»ին նման հատոր մը հրատարակելու համար։

Եւ Կարօ Գէորգեան ունի այս բոլորը։

Ունի աւելին։

Փաստ՝ տարուէ տարի իր հատորին մակընթացութիւնը՝ դէպի կատարելութիւն։

Կարօ Գէորգեան կը նմանի այն մեղուին, որ հանդիպած ծաղիկին վրայ չի թառիր, իր չինելիք մեղրին հիւթը քաղելու համար։ Այլ կ՚ընտրէ ծաղիկներուն ընտրելագոյնը, քամելով անոր աւիշը։

Կը հաւաքէ այդ աւիշը, կը տանի իր փեթակը ու կը պատրաստէ իր թէ՛ բովանդակութեամբ եւ թէ՛ համեղ մեղրը։

Հո՛ս պէտք է փնտռել իր յաջողութեան գաղտնիքը։

Հո՛ս պէտք է փնտռել նաեւ այն ժողովրդականութիւնը, զոր կը վայելէ «Ամէնուն Տարեգիրքը»։

Գրագէտէն, մտաւորականէն, պատմագէտէն, բանաստեղծէն սկսեալ մինչեւ հասարակ ընթերցողը հոգեկան հաճոյքով կը կարդան զայն։ Առանց ձանձրոյթի եւ առանց յոգնութեան։ Կը կարդան քանի մը անգամ։ Գրական բաժինէն սկսեալ մինչեւ մահագրութիւնները։

Խղճամիտ ու յամառ պրպտումներու մարդն է Կարօ Գէորգեան, մանաւանդ երբ հարցը կը վերաբերի պատմական անցուդարձերու, հայ ժողովուրդին համար նշանակութիւն ունեցող թուականներու եւ իրադարձութիւններու։

Կը պրպտէ եւ լոյսին կը հանէ դեղնած թուղթեր։ Մեր մօտաւոր ու հեռաւոր անցեալին հետ աղերս ունեցող գրական ու պատմական նշխարներ, անտիպ նկարներ եւ ձեռագրեր, որոնք այլապէս դատապարտուած պիտի ըլլային զանազաններու մօտ փճանալու կամ դրադարաններու փոշիին տակ մնալու։

Պրպտելու, կորստեան դատապարտուած վաւերագրեր արեւու լոյսին բերելու աշխատանքը կիրքի վերածուած է Կարօ Գէորգեանի մօտ։

Այդ կիրքն է որ զինքը կը մղէ ամէն տարի այցելելու հայաշխարհ մը, ուսումնասիրելու անոր անցեալն ու ներկան եւ թուղթին յանձնելու իր հաւաստի տեղեկութիւնները, որոնք ապագայ հայ պատմագրին համար անսպառ աղբիւր պիտի հայթայթեն։

... «Ամէնուն Տարեգիրքը» դարձած է ի՛սկապէս ամէնուն *սիրելի եւ* ամէնուն *կողմէ գնահատուած հրատարակութիւն մը։*

Որովհետեւ, Կարօ Գէորգեան զայն կը պատրաստէ ամէնուն *համար։*

Դալար մնան իր ձեռքերը։

Դալար մնան իր սիրտն ու միտքը։

(«Ազատ Օր», Աթէնք, 22 Դեկտ. 1960) — ԱՀԱՐՈՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Լարուած մեքենայի մը պէս կը գործէ Կարօ Գէորգեան։ Ինչ որ տուաւ իր ութ տարեգիրքերով, պիտի մնայ անուրանալի նպաստ մը մեր գրական առօրեային համար։

Տասնըհինգ զանազան գլուխներու տակ, Տարեգիրքերը դարձան ընթերցող

Fonds A.R.A.M

որոշ խաւերու կողմէ վնտռուած հատորներ:

Շատ բան կարելի է գրել գրականութեան անունով ներկայացուած նիւթերու մասին: Թէր կամ դէմ՝ միշտ կարելի է առարկութիւններ ունենալ: Բայց մեր արդի պայմաններուն մէջ համակրանքով միայն պէտք է դիտել նման հրատարակութիւններ, որոնք մինչեւ ընթերցողէն սկսած, մերթ մինչեւ բծախնդիր ուրիշներու համար կ'ունենան միշտ չահեկան բան մը:

Անոնք որ կը մօտենան այս ձեռնարկին զուտ գրական տեսակէտով, հաւանօրէն պիտի գտնեն վարժ անոր էջերը: Վեց հարիւր յիսունէ աւելի էջերու վրայ հարիւր յիսունը կամ աւելին պիտի գտնեն անբաւարար:

Ճմռռնանք, սակայն, որ Տարեգիրք մը, այն ծրագրով որ կազմուած է, գրական հաւաքածոյ մը չէ: Հետեւաբար պէտք է նկատի ունենալ իր միւս բաժիններն ալ, որոնք լարուած կը պահեն ընթերցողներու որոշ դաս մը եւ նիւթ կը հայթայթեն անոնց. տուեալ պայմաններու մէջ ասիկա կը գտնենք բարիք մը մեր տիպ ու տառին համար:

Ճմռռնանք վերջապէս, որ հայ գիրքը տակաւ կորսնցնելու մօտ է իր հետաքրքրութիւնը: Տարեգիրք մը կամ նոյն ծրագրով կազմուած հատոր մը, որ կրնայ խթանել ընթերցող հասարակութեան մէկ մասին հետաքրքրութիւնը, պէտք է ընդունիլ իբրեւ դնահատութեան արժանի ձեռնարկ:

... Շնորհիւ «Ամէնուն Տարեգիրք»ին, ընթերցողը առձեռն կ'ունենայ տեսակ մը հանրագիտարան, որով կը ճանչնայ մտաւորական, քաղաքական եւ այլ չարժումներ եւ անցքեր, որոնցմէ գրկուած պիտի մնար ան, երբ կապուած չէ լայն ընթերցումներու:

Իր այսքան եւ աւելի նպաստին համար կրկին չնորհաւորենք հեղինակը ու մաղթենք կորով ու նորանոր յաջողութիւններ բազմաճիղ իր ձեռնարկին:

(«Արմենիա», Պուէնոս Այրէս, 20 Փետր· 1961) ՎԱՐԴԱՆ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

... «Ամէնուն Տարեգիրքի» նիւթերուն մանրամասն թուումը չենք ուզեր ընել, որովհետեւ ան ունի իր նախորդներուն ճոխ բովանդակութիւնը եւ նոյնիսկ աւելին: Տեղին է սակայն վեր առնել յատկանչական քանի մը կէտեր:

«Գրական Աչխարհ»ի մէջ հարուստ է մանաւանդ հայաստանեան գրողներու բաժինը: Գողտրիկ բանաստեղծութիւններ եւ գեղեցիկ արձակներ տեղ գրաւած են իրարու կողքին: Եթէ արտասահմանեան գրողներու կտորները ընտրեալ են, սակայն թիւով քիչ, ատոր պատճառը պէտք է վնտռել ոչ թէ Տարեգիրքի հեղինակին աչխատանքին մէջ, այլ այն ընդհանուր ցաւին մէջ, որ յաճախ խնդրոյ առարկայ կը դառնայ մեր կողմէ: Սփիւռքի մէջ տեղացի կ'ընէ մեր գրականութիւնը: Նորերը չեն հասնիր: Հինները չեն արտադրեր: Այլապէս, բազմաթիւ ուրիշներ կրնային իրենց արժանաւոր տեղը ունենալ՝ մեր իրականութեան մէջ իր տեսակով եզակի այս հրատարակութեան մէջ...

Կարօ Գէորգեան նորութիւններ գտնող եւ մանաւանդ պրպտող մարդն է: Գրագէտներու թէ հանրային գործիչներու կեանքին կամ գործին վերաբերեալ թանկագին փաստաթուղթեր փոչիներու տակէն հանելով մեզի հրամցնելու ազգօգուտ գործին լծուած է ան: Շնորհիւ իր ճիգին, «Ամէնուն Տարեգիրքը» կը դառնայ լուսարձակ մը, որ խաւարը կը փարատի եւ, հանրութեան տեսականութիւնը զարձնելով, ի լոյս աչխարհ կը բերէ այսինչ կամ այնինչ դէմքի կամ դէպքի մասին մութ մնացած իրողութիւններ: Ուրիչ մտածում չեն թելադրեր այն նչխարները, անտիպ էջերը, նամակները, որոնք լոյս կը սփռեն անցեալին վրայ:

... Այս տարուան հատորով անդամ մը եւս կը հաստատուի, որ Կարօ Գէորգեան այս գործին մարդն է:

«Ամէնուն Տարեգիրքի» հատորները, որոնք պիտի չարունակեն գրաւարաններու մէջ, մնայուն գործեր են, թուականներու հետ կապուած չեն երբեք, այլ դանոնք կարելի է կարդալ ամէն տեսի միշտ նոյն հետաքրքրութեամբ եւ նոյն համոյքով:

«Ամէնուն Տարեգիրքը» յաջողութիւն գտած գործ մըն է արդէն, որ արդարօրէն արժանի է ամէն քաջալերանքի:

(«Արեւելք», Հալէպ, 27 Յունուար 1961) Ե· Գ· ՄՈՆՈՓԱՐԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

... Ամենօք աչխարհի Հայերը որոշ հպարտութիւն եւ գոհունակութիւն կը զգային տարեկան հրատարակութիւններովը դասական հայկական Տարեգրքին, որ երկու տասնամեակով հրատարակուեցաւ Նշանաւոր Թէոդիկին կողմէ: Անոր մահէն ի վեր, այս տեսակէտով պարապութիւն մը կար հայ կեանքին մէջ, մինչեւ որ աս-կէ չուրջ ութ տարիներ առաջ, կարօ Գէորգեան լեցուց այդ պարապը նոյնքան ար-ժէքաւոր իր հրատարակութեամբ:

Տուեալներէն դատելով, Կ. Գէորգեան մեծապէս յարմար է տանելու այս մտնաւոր աչխատանքը: Իր գործակցութիւնը խմբագրական կեանքին հետ, իր տարածուն ճամբորդութիւնները, իր փորձառութիւնն ու խուզարկու միտքը եւ պատրաստութիւնը մեծապէս առակ կը դարձնեն զինքը գոհացնելու հայ կեանքի այս մտնաւոր պահանջը: Իր վերջին ութ Տարեգրքերը ճշմարիտ խոտացումն են ընթացիկ տեղեկութեանց եւ ժամանակակից պատմական անցքերու:

«Մէնուն Տարեգիրքը» կը տարբերի Նշանաւոր Թէոդիկի Տարեցոյցներէն այն բանով, որ Կ. Գէորգեան իր հրատարակութեան կուտայ չրջանային կնիք մը, որ լաւագոյնս կը պատչաճի Սփիւռքի հայ գաղութներուն: Մինչ խնամքով կ'պահանգրէ հայկական բոլոր անցքերը աչխարհի բոլոր մասերուն մէջ, Կ. Գէորգեան իր իւրաքանչիւր հատորը կը նուիրէ աչխարհիս վրայ ցրուած հայ գաղութներէն մէկուն եւ այսպէսով յառաջ կը բերէ մանաւանդ չահագրգռութիւն մը միակ չրջանի մը ընդարձակ կեանքին ու գործունէութեան չուրջ: Այս ձեւով իր նախորդ Տարեգրքերուն մէջ տեղ տուած է Լիբանանին, Սուրիոյ, Եգիպտոսին, Իրանին, Իրանին եւ այլ չրջաններու: Յաջորդ հատորն ալ պիտի նուիրուի ամերիկահայ գաղութին:

(Hairenik Weekly, Պոսթըն, խմբագրական, 10 Ապրիլ 1961)

Կանոնաւորաբար լոյս կը տեսնէ վաղեմի խմբագիր կարօ Գէորգեանի խմբագրած «Մէնուն Տարեգիրքը»: Այս հատորներուն առաջին յատկանիչն է նիւթե-րու հետաքրքրութիւնը, զոր անմիջապէս կը զգայ ընթերցողը: Կ. Գէորգեան ժո-ղովրդական գրողի բնազդը ունի, կը ճանչնայ հանրութեան հետաքրքրութեան ար-ժանի նիւթերը: Բազմիցս կրկնուած, ծեծուող ու անլոյծ հարցերէ կը խուսափի: (Օրինակ, ամերիկահայ կրթական հարցի մասին յօդուածաշարք մը չէք կրնար գտնել հոն:) Եթէ ուրեմն չի խորանար իր պատրաստած նիւթերուն մէջ, կուտայ սակայն, առնուազն, անոնց հետաքրքրական եւ ուչագրաւ կողմերը:

«Ծանր» նկատուած, գրական կամ մասնագիտական նիւթեր, որոնք միայն փոքրամասնութեան մը համար հրապուրիչ են մեր մէջ, չատ չէ քաջալերած, այլ անոնց փոխարէն, «մինչեւ ծանրութեամբ» բազմաթիւ նիւթերով իրեն քաչած է ըն-թերցողը:

Տարեգիրքերուն մասին գրեթէ այս գրութեան կը հետեւի եւ հետաքրքրական նիւթերու առատութեամբ, ապահովաբար կը գրաւէ այսօր տարեգիրքերու առաջին տեղը:

Ամէնուն կոչուող տարեգիրք մը, անչուչա պէտք է նկատի ունենայ նաեւ ա-մէնուն ճաչակը: Շատ դժուար հարց մըն է այս, մանաւանդ մեր մէջ: Սակայն, Կ. Գէորգեանի Տարեգիրքը ամէն ոք կրնայ կարդալ, հոն գտնելով գրական, հասարա-կական եւ միջազգային կարեւորութեամբ բազմաթիւ գրութիւններ:

... Տարեգիրքին հետաքրքրական եւ մնայուն կարեւորութեամբ էջերէն են այն պատմական տեղեկութիւնները, որոնք կը տրուին մեր զանազան գաղութնե-րէն: Այս տեսակէտով ալ, Կ. Գէորգեան կը կատարէ ուչագրաւ աչխատանք մը, տալով գաղութներու մօտիկ անցեալին պատմութիւնը, չատ հետաքրքրական:

Լրիւ պատմութիւններ չեն անոնք, սակայն կրնան իրրեւ կարեւոր աղբիւր ծառայել օր մը, գոհացնելով նաեւ ընթերցողին հետաքրքրութիւնը:

... Ուչինչով կարելի է նախատնել «Մէնուն Տարեգիրք»երուն կարեւորու-թիւնը, ժողովրդական, օգտակար բնոյթը, ուչագրութիւն արդ աչխոյժ գրչի մը միջոցով տրուած: Բազմաթիւ էջեր կան, զորս կարելի է յաճախ կարդալ, տարուան ընթացքին եւ եթէ: «Մէնուն Տարեգիրք»ը յաջող ձեռնարկ մըն է, որ պէտք է քա-ջալերուի ու աւելի զարգանայ:

(«Հայրենիք», Պոսթըն, 3 Սեպտ· 1961) Խ· ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

Սեղանիս վրայ ունիմ, կարօ Գէօրգեանի նոր լոյս ընծայած գիրքը, խինդ ու ժպիտ անունով։

Ասիկա երկրորդ գիրքն է, զոր հեղինակը հրատարակած է այս տարի։ Ամէնուն Տարեգիրքը՝ 640 էջերէ բաղկացած ու այս վերջինը 500է աւելի էջերով եւ 1200 էջերու այս հսկայ աշխատանքը կարօ Գէօրգեան կատարած է միամիտակ, քանի մը ամսուան ընթացքին։

Անկարելի է չհիանալ հեղինակին կորովին ու աշխատասիրութեան վրայ։ կարօ Գէօրգեան, ամիւռքի մեր մատուռականներուն մէջ բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ իր անսպառ եռանդով։ կանոնաւորաբար լոյս կ'ընծայէ ան իր այնքան հետաքրքրական բովանդակութեամբ «Ամէնուն Տարեգիրք»երը։ Այդ ժամանակամիջոցին հրատարակեց ան իր տեսակին մէջ անմրցելի «Նոր Տնաբ» երգարանը, «Ժամանց եւ Զբօս»ը եւ «Խինդ ու ժպիտ»ը։

կարօ Գէօրգեան այնքա՛ն բարեխիղճ մատուռական մըն է, որ ընթերցողին կը հրամցնէ իր անձնական պրպտումներուն ու անաչառ ուսումնասիրութիւններուն արդիւնքը, յատկապէս արտահայտուած լայնքին ու երկայնքին ցրուած մեր գաղութներուն մասին։ «Ամէնուն Տարեգիրքին» ամենահետաքրքրական բաժինը կը կազմէ գաղութներուն յատկացուած այս մասը։

... Ինձի հետ շատեր երախտապարտ են կարօ Գէօրգեանին, որ Տարեգիրքի միջոցաւ հոգեկան կապ մը կը ստեղծէ մեր ու Հայաստանի գրողներուն միջեւ։ Թերեւս ուրիշ բախտաւորներ հնարաւորութիւն ունեցած են հայաստանեան գրականութիւն կարդալու, բայց վստահ եմ, որ ինձ նման ուրիշներ ալ միայն «Ամէնուն Տարեգիրք»ին միջոցաւ ծանօթացան Հայաստանի գրողներուն։

... «Ամէնուն Տարեգիրք»ով, ամէն տարի հաղորդակից կը դառնանք նաեւ արտասահմանի գրողներուն հետ ալ։ Այ՛նքան մտերմացած ենք անոնց հետ, որ անմիջապէս գրական բաժինը թղթատելով կը փնտռենք մեր սիրած ու համակրած գրողները։ Ես, ամէնէն առաջ կը կարդամ մեր չնորհալի Արամ Հայկազը, — այս անզուգական գրողը, որուն ոճին ու պատմելու ձեւին սիրահարուած եմ...

(«Ասպարէզ», Ֆրէզնօ, 30 Սեպտ· 1960) ԳՐԻԳՈՐ ԱՄԻՐԵԱՆ

Սառւարածաւալ, յոյժ հետաքրքրական հատոր մը, օգտակար՝ թէ՛ ուսեալին, թէ՛ ուսանողին, որ թէ՛ կը զրաղեցնէ միտքը եւ թէ՛ հանգիստ կը պարգեւէ անոր։

(«Մասիս», Պէյրութ, 19 Յունուար 1961)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԲՈԼՈՐԻՆ

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳՐՔԸ

Բ· ՄԱՍ

ԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՏԸՆՏԻՐ ԷՋԵՐ

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ, ՆՇՄԱՐՆԵՐ ԵՒ ՓԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐԷՆ

ԱՐՁԱԿ ԵՒ ՁԱՓԱԾՈՑ ԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԷՆ

ԱՅԼԵՒ ՀԻՆ ՈՒ ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԷՋԵՐ

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

ԵՒ ԱՅԼ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԹԱՆԻ ԴԱՍ

ԳՐԵՑ՝ ԲԱԲԿԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

1.

ԲԱԲԿԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

— «Յուլիսեան չոգ օրերից մէկն էր: Նոր էի փոխադրուել Երեւան եւ դեռ նշանակում չէի ստացել: Ազատ ու անհոգ քայլում էի Աբովեան փողոցն ի վեր, քթիս տակ մռմռալով մի ինչ որ եղանակ»...

Այսպէս սկսեց իր պատմութիւնը իմ հին դասընկերը: Նա վառեց ծխախոտը եւ արձակելով ծխի մի թանձր քուլա, շարունակեց.

— «Բայց հոգիս տխուր էր, որ այս հսկայ քաղաքում մի ծանօթ կամ ընկեր չունեմ, որի առաջ սիրտս բացէի, խորհրդակցէի գործերիս մասին:

«Դու ինձ լաւ կը հասկանաս, լսի՛ր...

«Եւ այսպէս մտամոլոր քայլում եմ եւ յանկարծ ... ա՛յ քեզ երջանկութիւն ... կարծես հրաշքով աչքարհը ինձ տուեցին: Իմ դէմ, փողոցի անկիւնում կանգնած էր մեր հին, մտերիմ դասընկերը: Սիրտս ուրախութիւնից թնդաց:

— «Վա՜յ, Յակօ ջան, բացագանչելով թռայ դէպի նա, երկու ձեռքերս պարզելով ողջագուրուելու համար ... Բայց աւա՜ղ ... ձեռքերս մնացին օդում...

«Յակօն մի քայլ ետ գնաց եւ թափահարելով փոքրիկ ձեռնափայտն ու մի խոժոռ հայեացք ձգելով վրաս, ասաց.

— «Դուք ինձ չէ՞ք շփոթում ուրիշի հետ:

«Ես մի պահ տարակուսանքով նայեցի նրա սպիտակ կոստիմին, լայնեզր ծղօտէ գլխարկին, խայտաբղէտ փողկապին, որովհետեւ նորը ինձ համար հագուստն էր: Նա դրեթէ չէր փոխուել. նոյն

Fonds A.R.A.M

սեւ, խոշոր աչքերը, նոյն թուխ մազերը, նոյն ցրուած հայեացքը...

— «Յակո՛ջան, չէնջացի ես, իսկապէս ինձ չե՞ս յիշում...

— «Նախ՝ ես Յակո չեմ, այլ Եակով Պետրովիչ ... իսկ ձեզ չեմ ճանաչում...

«Ես նրան յիշեցրի մեր ընդհանուր ընկերներին, մեր դպրոցական խաղերը...

— «Չեմ յիշում, կարեց նա...

— «Չի կարող պատահել, չհամբերեցի ես...

«Ինդրում եմ, լսես մինչեւ վերջը»...

Ու նա չարունակեց.

— «Ախր, Յակո՛ջան, ասում եմ նրան ... մենք եօթը տարի մի դասարանում ենք սովորել, երկու տարի մի նստարանի վրայ նստել ... հալը դու Յակոբ Յակոբեանը չե՞ս...

— «Դուք չփոթում էք, Յակոբ Յակոբեաններ շատ կան, կըրկին փորձեց արդարանալ: Բայց ես պոռթկացի.

«Յիշո՞ւմ ես, դու սիրում էիր դոխ (ազատնի) թռցնել, շուն էիր խաղացնում, որի համար քեզ Բաղալեանը դպրոցից պիտի հեռացնէր:

— «Ինչպիսի՛ դատարկ մանրամասնութիւններ, ասաց մեր Յակօն, մտաի չուրչ ֆռռացնելով փոքրիկ ձեռնափայտը:

«Մենք լռեցինք:

— «Նու, ի՞նչ կայ, ի՞նչ էք խնդրում, ասաց նա, իր առաւելութիւնները դիտակցող մարդու դոռ հայեացք դցելով վրաս:

— «Հէ՛յ, Յակո ջան, կատակի տալով չարունակում եմ ես. քեզի տեսայ՝ ուրախացայ...

— «Ի դէպ, ինչպէ՞ս է ձեր անունը, հովանաւորողի բարձր տոնով դարձաւ նա ինձ:

— «Այն ժամանակ Ալիք էիք ասում, Ալեքսան Առաքելեան...

— «Ա – լիք ... Ա – լիք – քսո՞ն ... չէնջաց նա, աչքերը վեր պարզելով: Եւ աւելացրեց — Դա՛, դա – դա՛ ... այնպէս բազմանշանակ, որ ինձ համար զաղտնիք մնաց, — արդեօ՞ք նա ինձ յիշեց վերջապէս, թէ՞ էլի կեղծում է:

— «Յակո՛ջան, հումորով կրկին դիմեցի նրան, նշանակութիւն չտալով նրա այդ ամբողջ խաղին. էս ո՞ւմ կը սպասես, ամօթ չեղնի հարցնելը...

— «Իմ մեքենային, ամենայն պատրաստակամութեամբ պատասխանեց նա հպարտ, կարծես վաղուց սպասում էր այդ հարցին:

— «Ի՞նչ գործ կենես, լուրջ հետաքրքրուեցի ես:

— «Ես այս քաղաքի գլխաւոր ճարտարապետն եմ:

— «Օհօ՛ ... է՛ւ զարմացայ, է՛ւ ուրախացայ իմ հին ընկերոջ յաջողութիւնների համար:

Fonds A.R.A.M

— «Այնպէս որ եթէ պէտք կը լինեմ, դանդ կը տաք իմ քարտուղարուհուն, ես ձեզ կ'ընդունեմ, բարեժպիտ եղրակացրեց նա:

— «Չէ՛, Յակո ջան, քո կարիքը չունեմ. հին ընկեր ես, տեսայ՝ ուրախացայ:

«Նա հանեց իր փայլուն բլոկնոտը, ըստ երեւոյթին իր քարտուղարուհու հեռախօսը տալու, իսկ ես մտքումս ծիծաղելով պատահածի վրայ, բայց անկեղծ ասած՝ վիրաւորուած ու հիասթափուած, հեռացայ նրանից:»

— Չի կարող պատահի, յօրինում ես...

Ընկերս երդուեց, իսկ ես չէի կարողանում հանգստանալ:

— Հաւատո՞ւմ ես, չարունակեց նա. երկու դիչեր չէի կարողանում քնել: Մի՞թէ մեր Յակօն ինձ չճանաչեց. չէ՞ որ չատ ժամանակ չէր անցել մեր բաժանումից եւ վերջապէս, մի՞թէ մարդ կարող է մոռանալ իր մանկութեան ու պատանեկութեան վառ օրերի ընկերներին ... Գուցէ պաշտօնն էր նրան փոխել ... Չկարողացայ հասկանալ ... Ես անցայ աշխատանքի, զործերը կլանեցին ինձ, բայց ես չէի մոռանում եւ դուցէ ցմահ չմոռանամ այդ հանդիպումը:

— Ի դէպ, չհամբերեցի ես. մեր Յակօն խակապէս քաղաքի զբաղաւոր ճարտարապետն էր:

— Մի՞թէ մարդ լինելու համար դա կարեւոր է:

Մենք բաժանուեցինք ծանր տպաւորութիւնների տակ, ասես թէ թաղումից էինք վերադառնում...

2.

Անցան տարիներ: Կրկին աշուն էր Երեւանում: Ոսկեշող տերեւները օրօրուելով թափւում էին ծառուղիներում, առեղծելով բազմերանգ, չքեղ զորգ:

Մերկանում էին նաեւ Աբովեանի ծառերը: Մաղում էր բարակ անձրեւ: — «Նստել այսպիսի պահերին տանը եւ կարդալ Վահան Տէրեան, կարդալ ու երազել» ... Այս մտորումներով տարուած, ես չտապում էի խմբագրատուն, երբ յանկարծ մէկը թեւս քաշեց: Նայեցի՝ հին ընկերս էր:

— Յակո՞, ուրախացած բացագանչեցի ես, գրկելով նրան...

— Այո, այո, ձեր կորած Յակօն, ասաց նա թախծոտ նայելով իմ աչքերին:

Նա գունատ էր, յոգնաբեկ: Ես լսել էի, որ նա ապրում է անհոգ ու երջանիկ, բայց երբեք չէի հանդիպում նրան: Նա յուզուած էր. ինչ – որ տագնապ, որ ես կարդացի նրա վշտաբեկ աչքերում, մեր Յակոյին ընկճել էր ու կոտրել: Յակօն նման չէր իրեն: — «Սրա հետ մի բան է պատահել», անցաւ իմ մտքով:

— Լսիր՝ եթէ ընկեր ես. սիրտս պայթում է, քեզ վնտռում

Fonds A.R.A.M

էի ... Կարո՞ղ ես դու մի կէս ժամ ինձ նուիրել...

— Ինչո՞ւ չէ, ամենայն սիրով...

— Երկու սուրճ, ասացի ես մատուցողին, երբ տեղ գրաւեցինք «Արմենիա» կաֆէի մի անկիւնում:

Լուռ սպասում էի, նայելով նրա այլայլուած դէմքին:

— Ես կը դժուե՞մ, պոռթկաց իմ զասընկերը եւ գլուխն առաւ իր ափերի մէջ:

— Ի՞նչ է պատահել, մէկ պատմիր ... երախայ չես, անյարմար է, հազիւ հանդստացրի նրան:

— Լսիր, դու յիշո՞ւմ ես մեր ընկերներին, զարճաւ նա ինձ:

— Շատ լաւ...

— Յիշո՞ւմ ես Ալեքսան Առաքելեանին ... Ալեք էինք ա-ռում...

— Շատ լաւ եմ յիշում, ասացի, սպասելով անտարակոյս մի հետաքրքրական պատմութեան: Նա մի կում սուրճ խմեց եւ տխուր հայեացքը յառելով ներքեւ, սկսեց.

— Ես հիմա նրա մօտից եմ գալիս ... Նա հիմա այստեղից ոչ շատ հեռու գտնուող մի մեծ հիմնարկի վեկավար է, մեծ մարդ, հասկանո՞ւմ ես, նա մեծ մա՛րդ է դարձել, կրկին բորբոքուեց նա:

— Ի՞նչ կայ որ ... դուրս թռաւ իմ բերանից, քո կարծիքով մեր ընկերը չի՞ կարող վեկավար ու մեծ մարդ դառնալ...

— Դու չգիտես եւ ի զուր ես նրան պաշտպանում, քմծիծաղով ասաց նա, բայց խնդրում եմ լսել ... Եղբա՛յր, թող դառնան, բայց չմոռանան ուրիշներին, չարհամարհե՛ն ... չէ՞ որ մենք էլ մարդ ենք, էլ չեմ ասում՝ ընկեր...

— Ձեմ հասկանում, Յակո՛, պարզ խօսիր, ինչո՞ւմն է բանը:

— Ես երկար ժամանակ չէի ուզում նրան դիմել, բայց ուրիշ ելք չկար, իմ գործը, անմիջապէս եւ ի պաշտօնէ նրան էր վերաբե-րում: Այսօր առաւօտեան վերջապէս մտայ նրա հիմնարկը: Ֆար-տուղարուհին, առանց ուշադրութիւն դարձնելու ինձ վրայ, գրեց իմ անունն – ազգանունը, ասելով որ ժամանակին էք եկել, այսօր նրա ընդունելութեան օրն է:

— Ընկեր Առաքելեանը իմ զասընկերն է, իմ հայրենակիցը, ասացի պարծենալով:

Մռայլ աղջիկը միանգամից հրաւառուեց.

— Դէ, չուտ ասէիք էլի, բացագանչեց, կարծես յանդիմանե-լով ինձ, որ իրեն գրկել էի իր պետին հաճոյք պատճառելու մեծ բա-ւականութիւնից: Եւ խկոյն սլացաւ դէպի առանձնասենեակը:

Ես սպասում էի, որ հիմա դուրս կը գայ ժպտադէմ, դուռը լայն բաց կ'անի եւ կ'ասի՝ «Համեցէք, համեցէք, ընկեր Առաքելեա-նը ձեզ է սպասում» ... Բայց աւա՛ղ, նա դուրս եկաւ մռայլ, առանց

Fonds A.R.A.M

ինձ վրայ նայելու եւ լուռ նստեց գրամեքենայի առաջ: Ես չհամբերեցի:

— Ներեցէք, հարցրի, դուք պեկուցեցի՞ք...

— Այո, ընկեր Յակոբեան, ասաց՝ թող սպասի, պատասխանեց նա խոպոպներն ուղղելով, հայեացքը հայելուց չկտրելով եւ արհամարհանքով ու անտարբեր:

Սկսուեց ընդունելութիւնը: Մանում է մէկը, միւսը ... տասներորդը ... ժամերն անցնում են, իսկ ինձ չի ընդունում: Ցիչեցնում եմ քարտուղարուհուն, բայց նա կրկին՝ «ասաց թող սպասի»:

Զորս ժամ սպասելուց եւ աչխատանքից յետոյ, վերջապէս ինձ ընդունում է: Ես յիշաչար մարդ չեմ: Մոռանալով սպասցնելու իմ դժգոհութիւնը եւ ներս մանելով՝ ուրախ պարզում եմ ձեռքերս ողջագուրելու, ասելով.— Վերջապէս, Ալե՛ք ջան ... բարեւ...

Նա սառը, առանց գլուխը բարձրացնելու եւ մի կերպ պատասխանելով իմ բարեւին, չոր ու պաչտօնական կտրում է.

— Նու, ի՞նչ կայ, ի՞նչ էք խնդրում...

Ես, նախ քան իմ գործի մասին խօսելը, ուզում եմ իմանալ, մի՞թէ նա ինձ չճանաչեց: Դէ՛, կարիներում մեղնից բացի ոչ ոք չըկար: Ես կրկին նրան դիմում եմ իբրեւ հին ընկերոջ, հասկանո՞ւմ ես, իբրեւ դասընկերի...

— Ալեք ջան, դու ինձ չե՞ս յիշում...

— Նախ՝ ես Ալեք չեմ, այլ Ալեքսանտր Գրիգորեւիչ, իսկ ձեզ՝ չեմ ճանաչում:

Ես նրան յիշեցրի մեր ընդհանուր ընկերներին, մեր դպրոցական խաղերը...

— Չեմ յիշում, կտրեց նա:

— Ախր, Ալե՛ք ջան, մենք եօթը տարի մի դասարանում ենք սովորել, երկու տարի նոյն նստարանի վրայ նստել ... Տպը դու Ալեքսան Ատաքելեանը չե՞ս...

— Դուք, չփոթում էք ... նոյն անուն – ազգանունով շատ մարդիկ կան...

— Ցիչո՞ւմ ես, ես սիրում էի դոխ թռցնել, չուն էի խաղացնում, որի համար դիրեկտորը ինձ պիտի հեռացնէր...

— Ինչպիսի՛ դատարկ մանրամասնութիւններ, ասում է նա առանց իմ երեսին նայելու:

Տիրում է լռութիւն:

— Ի դէպ, ինչպէ՞ս է ձեր անունը, վերջապէս հարցնում է Ալեքը:

— Յակո ... Յակոբ Յակոբեան...

— Յա – կո ... Յակ – կո՛բ ... չչնչում է նա իբր թէ մտաբերելու համար եւ առանց գլուխը բարձրացնելու:

Fonds A.R.A.M

Ես ինձ ուտում եմ նրա չոր ու անտարբեր վերաբերմունքից վիրաւորուած ու չգիտեմ ինչ ասեմ: Մի՞թէ սա նա՞ է ... Շատ էլ ասենք պաշտօնեայ է եւ մենք էլ ընկերներ չենք, նա իրաւունք ունի՞ այսպէս անհոգի լինել: Մի՞թէ նա բոլորին է այսպէս ընդունում ... Կարծեմ, դպրոցից յետոյ, դեռ բանուորական կաթսայում էլ կոփուել է...

Ես լուռ եմ լսում այդ առեղծուած պատմութիւնը եւ չեմ բացւում, իսկ նա զայրացած չարունակում է.

— Եւ ինչպէ՞ս են նրան պաշտօն վստահել, չեմ հասկանում ... մոռացել է մարդկութիւնն էլ, ընկերներին էլ...

— Յետո՞յ, հարցնում եմ, պատմութեան թելը չկորցնելու համար:

— Ի՞նչ յետոյ ... Թոզեցի դիմումս եւ դուրս եկայ: Իրաւունքը իրա ձեռքին է: Ինդրեցի եւ նա խոստացաւ դոնէ վաղը դիմումիս պատասխան տալ...

— Վաղը կիրակի է...

— Իսկապէս ... Գուցէ դրա համար էլ ասաց վաղը...

— Չեմ կարծում, պատասխանեցի ինձ զսպելով: Ուզում ես, երկուշաբթի ես նրան զանգ տամ:

— Ո՛չ, ո՛չ, խնդրում եմ, քեզ էլ կը վիրաւորի. նա իր պաշտօնից յղփացած՝ հիմա ոչ մի ընկեր ու մարդ չի ճանաչում...

Նա վերցրեց բաժակը եւ ըմպելով սուրճի վերջին կումը, չարունակեց.

— Ինչ որ պատմեցի՝ քո մէջ մնայ ... տեսնենք երկուշաբթի օր...

— Երկուշաբթին վատ օր է:

— Ի՞նչ անենք, յետոյ կարող է բոլորովին չընդունել, ասաց նա յուսահատուած եւ ապա, մի ուրիշ հայեացք գցելով ինձ վրայ, ցած ձայնով աւելացրեց.— Գիտես մի բան եմ խնդրում...

— Ասա, ես պատրաստ եմ...

— Ե՛կ, երկուշաբթի, աշխատանքային օրուայ վերջին կրկին հանդիպենք այստեղ, շատ եմ խնդրում...

3.

Ինչպէս պայմանաւորուել էինք, սեղանի առաջ նստած ես սպասում էի իմ հին դասընկեր Յակոբին: Այն է՝ պատրաստւում էի մատուցողին պատուէր տալ, դուրը լայն բացուեց ու ներս մտաւ Յակոբ ժպտալով: Նրա դէմքը ցնծում էր երջանկութիւնից: Նա նման էր այն մարդկանց, որոնց ես հանդիպել եմ կեանքում մէկ էլ 1945 թուականի Մայիսի 9ին՝ յաղթանակի օրը ... Նա պատրաստ

Fonds A.R.A.M

էր հանդիպած մարդուն գրկել, համբուրել:

— Նախ՝ դու մի բան ասա, դու խոմ նրան չես դանդահարել, դիմեց նա ինձ հեւալով եւ առանց բարեւի:

— Ո՞ւմ...

— Դէ՛, էլ ո՞ւմ, մեր դասընկերոջը՝ Աւաքելեանին:

Երդուեցի՝ որ ո՛չ, չեմ դանդահարել:

Նա կարծես զարմացաւ ու դառնալով ինձ, ասաց.

— Դէ՛, հիմա լսիր ... Հրաշք, իսկական հրաշք ... դուցէ չհաւատաս...

Ներս չմտած՝ քարտուղարուհին ինձ զծնելով ուրախ ասում է.— «Ընկեր Աւաքելեանը ձեզ վաղուց է սպասում» ... Ես չփոթւում եմ մի պահ ու կամաց բաց եմ անում կաբինեթի դուռը:

— Մ՛իր ... մ՛իր համարձակ ... Ու վեր կենալով իր բազկաթոռից, գալիս է ինձ ընդ առաջ, ուրախ պարզելով իր ղոյզ ձեռքերը:

— Բարե՛ւ, ընկեր Աւաքելեան, ասում եմ ես:

— Տօ՛, կորիր, ի՛նչ ընկեր Աւաքելեան ... Այստեղ ոչ ոք չկայ, ես նոյն Ալեքն եմ, իսկ դու ինձ համար՝ իմ հին ընկեր Յակօն:

Նա նստում է դիւանին ու բռնելով իմ ձեռքից՝ նստեցնում իր կողքին ... Այնքա՜ն ջերմ, այնքա՜ն սրտագին, ինչպէս դպրոցական այն տարիներին, երբ մենք ուրախանում էինք միմեանց համար, զեբաղանց դնահատական ստանալիս...

— Քո հարցը, ասաց Աւաքելեանը, լուծուած է, բայց ոչ որպէս հին ընկերոջ ... Ով էլ որ լինէր, այդպէս կը լուծէի ... ինձ համար ամենասուրբն ու բարձրը օրէնքն է, թէկուզ հարազատ հայրս լինէր...

Իսկ ես մտածում էի, թէ դուցէ իսկապէս նա առջի օր ինձ չճանաչեց ... կամ քէֆը լաւ չէր ... Դու էլ անցար մաքովս, — ասի՝ դուցէ դանդահարել ու յանդիմանել ես...

Բայց Աւաքելեանին տանջում էր ինչ – որ բան ... այդ ես զգացի ... Նա ձեռքը իմ ուսին դնելով, մտերիմ տոնով հարցրեց.

— Լսիր, Յակօ, ինչպէ՞ս էիր զգում քեզ չաբաթ օրը, այստեղ...

— Անկեղծ ասած՝ չատ վատ ... երկու դիշեր չեմ քնել, խոստովանեցի նրան:

— Ես էլ ... Երբ սրանից մի քանի տարի առաջ հանդիպեցի իմ հին ընկերներից մէկին, երկու դիշեր չքնեցի, ասաց նա տխուր...

Ես այլեւս չկարողացայ համբերել:

— Լսի՛ր, Յակոբ Պետրովիչ, իսկապէս դու մեր քաղաքի զբաղուար ճարտարապե՞տն ես եղել:

Fonds A.R.A.M

Նա չփոթուեց, այլայլուեց եւ խեցդեհանի նման կարմրելով, հազիւ չէնջաց.

— Իսկ քեզ որտեղի՞ց է յայտնի ... Ուրեմն նա քեզ բոլորը պատմել է ... Նու, լա՛ւ, թողնենք, դա անցած պատմութիւն է ... Ես կարծում էի, որ նա էլ մոռացել է ... Խմենք մեր ընկերոջ՝ Աչեքի կենացը, մեր ընկերութեան կենացը...

— Այո՛, այո՛, ազնիւ, սկզբունքային ընկերութեան, մարդո՛ւ կենացը, որ ուր էլ լինի, մարդ մնայ, ասացի ես ու նայեցի նրա չաղուած աչքերին:

— Առաքելեանը իսկական ընկեր է, իսկական ղեկավար, կրկնում էր նա անվերջ:

Ես նայում էի բաժակի մէջ սեւ սուրճին ու խորհում, թէ այս մարդը ինչպէ՞ս չի հասկանում, որ մեր հին դասընկերը, երկու դէպքում էլ ապտակել է նրան եւ այնպիսի արժանի դաս տուել, որ մէկ ուրիշը գոհ չէր մոռանայ...

Աւենք, զարմանալու բան չկայ ... Նա դպրոցում էլ մի քիչ ուշ էր հասկանում...

Երեւան, 1960

ԲԱԲԿԷՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԷՆ ԽՈՒՄԲ ՄԸ

Խումբ մը հայ գրողներ Գրողների Միութեան ակումբին մէջ, Երեւան: Նըստած, ձախէն աջ՝ Սարմեն, Դեղամ Սարեան, Արազի, Գ. Սեւունց, Գուրգէն Մահարի եւ Նայիրի Զարեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Քրիստափոր Թափալցեան, Ս. Խանզադեան, Հր. Յովհաննիսեան, Ա. Սահինեան, Սիլվա Կապուտիկեան եւ Գէորգ Էմին:

Fonds A.R.A.M

ՄՕՐ ՁԵՌՔԵՐԸ

Գրեց ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

Այս ձեռքերը՝ մօր ձեռքերը,
Հինաւուրց ու նոր ձեռքերը...
Ինչե՞ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Պսակուելիս ո՞ւց են պարել այս ձեռքերը՝
Ինչ նազանքով,
Երազանքով:
Ինչե՞ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Լոյսը միևչեւ լոյս չեն մարել այս ձեռքերը,
Առաջնեկն է երբ որ ծնուել,
Նրա արդար կաթով սնուել:
Ինչե՞ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Զրկա՛նք կրել, հո՛գս են տարել այս ձեռքերը՝
Ծով լուսթեա՛մբ,
Համբերութեա՛մբ:
Ինչե՞ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Երկինք պարզուած սիւն են դարձել այս ձեռքերը՝
Որ չփլուի իր տան սիւնը՝
Որդին կռուից դառնայ տունը:
Ինչե՞ր ասես, որ չեն արել այս ձեռքերը...
Մինչեւ տատի ձեռ են դարձել այս ձեռքերը,
Այս ձեռքերը՝ ուժը հատած,
Բայց թոռան հետ նոր ուժ գտած...
Քար են շրջել, սար են շարժել այս ձեռքերը...
Ինչե՞ր, ինչե՞ր, ինչե՞ր չարժեն այս ձեռքերը՝
Նո՛ւրբ ձեռքերը,
Սո՛ւրբ ձեռքերը:
... Եկէք այսօր մենք համբուրենք որդիաբար
Մեզ աշխարհում ծնած, սնած,
Մեզ աշխարհում շահած, պահած,
Մեզնից երբեք չկշտացած,
Փոշի սրբող, լուացք անող,
Անվերջ դատող, անվերջ բանող
Ա՛յս ձեռքերը,
Թող որ ճաքած ու կոշտացած,
Բայց մեզ համար մետաքսի պէս
Խա՛ս ձեռքերը...

ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ

Fonds A.R.A.M

ԽՕՍՔ ԽՈՒԼԻԳԱՆԻՆ

Գրեց ՀԱՄՕ ՍԱՀԵԱՆ

Թողած բարդիներըն իմ ճնարական,
Թողած վարդերի կրակն ակնաթով
Եւ թողած լուսնի պատկերը ջրում,
Այս գիշեր նստել՝ ես դէմ, խուլիգա՛ն,
Ես բոլոր մարդկանց արդար զայրոյթով
Խօսքիս փիլնական դանակն եմ սրում:

Ի՞նչ անուն տամ քեզ, ինձս էլ չգիտեմ,
Լսիր, խուլիգա՛ն, քեզ հետ եմ խօսում,
Հանելով ահա ես դանակի դէմ
Հազար յեսանով սրած իմ լեզուն:
Գիտեմ, վաղուց ես խիղճդ մոռացել,
Քեզ կեանքում միայն աւարն է յուզում,
Ջայրոյթն իմ հոգում շատ է խորացել,
Այսօր ողջ ծայնով գոռալ եմ ուզում:
Ջեմ կարող լռել ու համբերել ես,
Սիրտս եկել ու հասել է շուրթիս,
Ում վրայ էլ որ դանակդ հանես,
Ում էլ որ խփես, դիպչում է սրտիս:

Բայց ո՞ւմ ես խփում, յօշոտում այդպէս,
Ո՞ւմ մանկան հացն ես բերանից խլում,
Նայիր բաժակիդ, գինի՞ է, մի տես,
Թէ՞ արիւնակցիդ արիւնն ես խմում:
Ո՞ւմ պատուհանն ես այդպէս բարկոծում,
Նրա՞, որ գուցէ բարուրդ է գրկել,
Կամ տունը թողած հրդեհի բոցում,
Կեռ եաթաղանից ես մօրն է փրկել:
Ո՞ւմ վրայ ես դու բռունցքդ պարզել,
Այդ ո՞ւմ սպին ես դանակով ճերում,
Նրա՞, որ յուշն է հօրդ հետ կիսել
Եւ մի կում ջուրն է կիսել դիրքերում:

Ո՞ւր է ես հաւատն, ո՞ւր է ես հոգին,
Ո՞ւմ ես ստիպում, որ իր տան կողքին,
Իր հողի վրայ բայլի գլխիկոր,
Ամօթի կարմիր կրակն այտերին:
Նրա՞ն, որ իր պարզ, իր ջերմ բրտինքով
Ցայտաղբիւրներ է շինել մայթերին,

Fonds A.R.A.M

Նրա՞ն, որ տուն է շինել քեզ համար,
Սանդուղք է շինել, որ վեր բարձրանաս,
Եւ այս ծառերն է տնկել անհամար,
Որ ամրան շոգից ապահով մնաս...

Դու ջուրն ես խմում այս ազնիւ հողի
Եւ հացն ես ուտում ... Եւ գաղտագողի
Խփում ես կողին հաց վաստակողի։
Քո տան մէջ անգամ աւար ես փնտռում, —
Ի՞նչ անուն տամ քեզ, որ լինի յարմար.
Վզնոցի համար դու վիզ ես կտրում
Եւ մատ ես կտրում մատանու համար։
Մարդու բարձունքից այդ ո՞ւր ես իջել,
Դո՛ւ, եօթնապատիկ պղծուած եսնիչէր։
Փեղկերն ես ջարդում իմ պատուհանի
Եւ հոհոում ես անհոգ ու անփոյթ,
Խլում ես բնձնից իմ Երեւանի
Բանաստեղծական գիշերը կապոյտ։
Ո՞վ է քեզ տուել իրաւունք այդքան
Աղտոտել լեզուն մեր գողթանական,
Առնել լաթի պէս եւ ոռնոցով սևն
Շպրտել անմեղ մարդկանց երեսին։

Լսիր, խուլիգա՛ն, ես քեզ լաւ գիտեմ,
Ով էլ որ լինես, իմ ոսոխն ես դու,
Երբ դանակ ունես, գայլ ես մարդու դէմ,
Դանակ չունեցար՝ դառնում ես կատու։
Խիղճդ առել ես դանակիդ ծայրին
Եւ չես էլ լսում խորհուրդ ու խրատ,
Դու պիտի ընկնես քո իսկ դանակից,
Հարազատ քո մօր նզովքը վրադ...

ՋՐՎԷԺՆԵՐ

Ես չեմ սիրում համր ու հանդարտ առուները դաշտավայրի,
Քարափների բաշից կախուած ջրվէժներն եմ սիրում վայրի,
Ջրվէժներն եմ սիրում վայրի, որ կանչում են զուարթաձայն,
Թռիչքի մէջ փշրուելով դառնում փրփուր ու ծիածան,
Որ չգիտես մարգարիտնե՞ր, թէ՞ աստղեր են վերից թափում,
Գլորւում են դէպի անդունդ եւ անկումից չեն սարսափում,
Որ ցնցում են բաշերն իրենց, բախւում հազար ժայռ ու քարի
Եւ փշրուող ալիքներով քարն են փշրում ճանապարհի։

ՀԱՄՕ ՍԱՀԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

ԿԱՐՕՏ

Գրեց ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

Երբ գնում եմ հեռուներ ես,
Քաղաքներ շէն, մեծաճուռն,
Ուր եռում է ժխորի պէս
Կեանքն ալեկոծ ու անհուն,
Ինձ թըւում է, թէ երգի պէս
Ականջին իմ օրնիբուն
Դու կանչում ես, դու կանչում ես,
Դու կանչում ես — արի՛ տուն:

Բայց հեռու է լինում տունը,
Եւ հեռու եմ լինում ես,
Գիշերուայ ուշ, խաղաղ ֆունը
Բարուրում է գուցէ ֆեզ:
Եւ գուցէ թէ երազում ես
Դու ֆնի մէջ կամ արթուն,
Դու կանչում ես, դու կանչում ես,
Դու կանչում ես — արի՛ տուն:

Իսկ ես միտքըս ծխախոտին,
Նստած խաղաղ մի անկիւն,
Լուռ ծխում եմ ուշ գիշերին,
Մտորում եմ ես անֆուն,
Ու ծխի լուրթ ֆուլայի պէս
Ծրփում է սիրտըս անհուն,
Դու կանչում ես, դու կանչում ես,
Դու կանչում ես — արի՛ տուն:

Երբ մտնում եմ անկողին ես
Հոգիս լիքը մշուշով,
Դու նայում ես մօտըս կարծես,
Ու խօսում ես շշուկով:
Ու թըւում է օրօրում ես
Որ աչֆերիս իջնի ֆուն,
Ու կանչում ես ու կանչում ես,
Ու կանչում ես — արի՛ տուն:

ՄԱՀԻՑ ՄԻ ՎԱՅԻՐ

Դու մաֆուր մնա ինչպէս բարձրագահ
Կատարների ձիւն,
Կեանքի մաքրուֆին, դաւերին երբեք
Ականջ մի կախիր.
Երբ մարդ ծնուեցիր՝ բնութիւնը ֆեզ
Տուեց վեհութիւն,
Եւ այդ պարգեւը փրկելու կռւում
Մահից մի՛ վախիր...

ԾԻԾԵՌՆԱԿՆԵՐԸ

Ծիծեռնակներն եկան անցան,
Ականջիս տակ ծըւացին,
Արդեօք նրանք զուարթաձայն
Մօրըս բարե՞ւն ասացին:

Արդեօք գալիս տեսա՞ն նրան,
Աչֆը ճամբին, մեն – մենակ,
Տխուր նստած մեր տան դրան
Մայրամուտի ժամանակ:

Ծիւ–ծիւ...նրանք անցան կրկին,
Ծլըլացին ինձ այսպէս·—
Տեսանք, տեսանք ֆո մայրիկին,
Հացի փշուր գցեց մեզ:

Ասաց՝ մեռնեմ ձեր ֆեւերին,
Տարէք նրան օրհնութիւն,
Արեւ մաղթէք էն լոյս երկրին,
Բարեւ տարէք իմ որդուն:

Ծիծեռնակներն ասին, անցան,
Հեռուներում ծըւացին,
Արդեօք նրանք սրտիս անձայն
Թրթիռները զգացի՞ն:

Fonds A.R.A.M

ԼԵՐԱՆ ՃԱՄԲԱՅ

Գրեց ՄԱՐՕ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Լերան ճամբայ
Քարերն ի վեր,
Անընկրկող
Ու անստուեր,
Կատարների
Սիրտը բացող,
Դէպի արեւը բարձրացող
Լերան ճամբայ:
Դժուար ճամբայ,
Դժուար ու խիստ
Անդունդներով
Շրջապատուած,
Անապատով
Ու անհանգիստ
Կայծակների
Թրով հատուած,
Շէկ շանթերով
Թրծած, վառած,
Հեղեղներով
Տիղմը տարած,
Քամիներով
Սրբած մաքուր,
Տարած փոշի
Ու մաքուր ջուր:
Լուսաբացի
Ամենաջինջ
Լոյսն առաջին

ՄԱՐՕ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ
(Նկար՝ Գ. Գրիգորեանի)

Քո մէջ յորդող
Դու առաջին
Ջերմ ալիքը
Մեզ հաղորդող,
Դու բոլորին
Ձիգ դէպի վեր,
Դէպի արեւն
Առաջնորդող
Լերան ճամբայ:

ԻՍԿԱԿԱՆԸ

Ես հիացած նայում եմ վեր,
Ես դառնացած նայում եմ վար,
Անմեկնելի ոչ մի ստուեր,
Երկնեղէած ոչ մի ճանապարհ:
Ես ուղիղի, ճշդի համար
Ջեմ ընթանում
Ճամբէէով ծուռ,
Փայլուն կտրը ապակու
Ջեմ անուանում
Աստղ ու արեւ,
Շրջանակները թղթերի
Ջեմ համարում ես ելքի դուռ:
Փուչ խօսքերը սնապարծի
Ջեմ անուանում ոսկէ բառեր,

Fonds A.R.A.M

Հիանալու այնքան մարդիկ,
Այնքան իրեր,
Միայն տեսնես իսկականը,
Կարողանաս միայն սիրել:

Ես հիացած նայում եմ վեր,
Ես դառնացած նայում եմ վար,
Պէտք է հասնել եւ հասցնել,
Ահա որն է ծանր ու դժուար:

ԳԱՐՆԱՆԱՄՈՒՏ

Որոնում է ճամին ասես ինչ – որ մէկին,
Ներս է խուժում, դուռ, պատուհան ջարդում է նա,
Բարդիները խշխշալով գլուխ թեքել,
Համոզում են, համոզում են որ ետ գնայ:

Հաւաքուել են ճնճղուկները գիւղի ճամբին
Ու շարուել են հեռագրասեան թելի վրայ,
Աչք են դրել վեր բարձրացող մոայլ ամպին,
Համոզում են, համոզում են որ ետ գնայ:

Կարմիր կոկոնն արթնանում է դեղձենու պաղ ճիւղի վրայ,
Դէպի նա են թեւում բարակ ճիւղերն ուրիշ,
Շշնջում են, որ ցուրտ է դեռ, որ բացուելը անօգուտ է ու անհնար,
Համոզում են, համոզում են որ ետ գնայ:

Լերան տակից աչք է բացում արեւն արդէն,
Ու հազիւ է դեռ երեւում շողը նրա,
Դիզուում են ամպ ու մառախուղ մոայլադէմ,
Համոզում են, համոզում են որ ետ գնայ:

Հրկիզում է սիրտս՝ անտես կարօտ մի խոր,
Բարձրանում է հոգուս խորքից մի ջերմ ու թանկ դիմանկար,
Ցայտնուում են չար ճամու պէս սառը խոհեր,
Համոզում են, համոզում են որ ետ գնայ:

ՋԱՂԱՑԻ ՔԱՐ

Մեր հին աւեր ջաղացի քար,
Քո հին փառքը հիմա չկայ,
Անհուր, անջուր, անուժ, տկար,
Մեր հին աւեր ջաղացի քար:

Մարդ էլ ընկնի, ընկնի այդպէս,
Այդպէս հզօր, վեհ ու բարի,
Զարին անվարժ, յամր ու անշարժ
Ցիշատակ իմ հօր աշխարհի:

Բայց ով նայում, զգում է, թէ
Ցորեն հացի արդար վկայ,
Ինչ տեղից ինչ է մնացել,
Բազմալեզու, բազմանկար,
Որքան փակած դուռ ես բացել,
Դու իմ անցած կեանքի բեկոր,
Որքան աղուն ես աղացել,
Մեր հին, աւեր ջաղացի քար:
Թէեւ ասում են հնացել,
Բայց որքան վեհ ես մնացել:

ՄԱՐՕ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

Յաւտաթը կրակէ երեսս Քոյ...

Գրեց ՌԱՖԱՅԷԼ ԱՐԱՄԵԱՆ

— Տա՛ն – դօ, տա՛ն – դօ...

Զանգերի զօդանջ էր լսում:

Փոշոտ ճանապարհով վերադառնում էր կոմիտասը: Տօթ էր: Նա բարձրացրել էր ֆարաջայի փէչերը ու մացրել գօտկի մէջ: Հեռուից նման էր չուխան վեր քչտած ջրուորի: Կոճոճները կպել էին ֆարաջային եւ նա չէր էլ մաածում պոկել:

— Տա՛ն – դօ, տա՛ն – դօ...

Սա Մայր Տաճարի զանգերի ձայնն էր, իսկ այս, որ յանկարծ ձայնակցեց՝

— Դի՛նգ – դոնգ, դի՛նգ – դոնգ...

Գայեանէի զանգերն էին:

— Ծլը՛նգ, ծլը՛նգ...

Գիւղի ժամն էր. կարծես ադքատի թասի մէջ նետուած պղնձեայ դրամի խուլ արձագանգ լինէր:

Փէչերը նորից ցած թողեց եւ դրանից քայլը խանգարուեց: Կը հանէր ֆարաջան, բայց...

— Տա՛ն – դօ, տա՛ն – դօ...

Բոլորից ուժեղ ու սպառնալից լսում էր Մայր Տաճարի զանգերի ձայնը:

Հում ադիւսից պատրաստուած այլինների պատերը վերջացան: Կոմիտասը մի պահ կանգնեց, եա դարձաւ: Մի ջրուոր դարիի երգ էր երգում, հայրենի հողից հեռու եւ օտարութեան մէջ տանջուող զաբիրի երգ: Նա ճանապարհը փոխեց, չուռ եկաւ նեղ փողոցը եւ քայլեց Յովհաննէսի տան կողմը:

Յովհաննէսն ու եղիչէն այդում թթի ծառի տուներում նստած զրուցում էին:

— Ուսմարը չեկա՞ւ, հարցրեց Կոմիտասը, նստելով թախտի ծայրին:

Երկու օր էր, ինչ Ուսմարը մանրավաճառի արկղը առած դնացել էր ու դեռ չէր վերադարձել:

Միջահասակ, պնդակազմ դիւղացի էր Ուսմարը: Նրա դէմքը թխադոյն էր վանքի պատերի նման, իսկ աչքերը խորն էին, ինչպէս վանքի գմբէթի ճեղքերից երեւացող երկինքը: Մեծ, ադիւսադոյն քիթ ունէր. դրանից էլ աչքերն աւելի մանր ու խորն էին կարզացուում: Այդ մեծ քթի տակ բերանը կարծես բարակ առու լինէր, ա-

Fonds A.R.A.M

տամներէն ճերմակ ալիքներով լեցուն, որ գնում կորչում էր թաւ բեխերի թփուտների մէջ:

Քիթը նրա դէմքի ամենից արտայայտիչ մասն էր: Ծուզմունքից կնճռոտւում էր եւ սպասուղ արցունքների մէջ այդ կնճիռները աւելի չատ բան էին պատմում, քան աչքերը: Ձեռքերը խոշոր էին, պեպենոտ, իսկ վիզը կարմիր էր գազարի նման: Արխալուղ էր հագնում եւ մէջքին կապում էր արծաթէ գեամար:

Ամէն շաբաթ օր նա վերցնում էր իր մանրավաճառի արկղը եւ գիւղերն էր գնում: Ասեղ, մատնոց, ծամօն, թել, եղջիւրից պատրաստուած թուխ սանտրեր, քիչմիրի չալեր, էլ ինչեր ասես չէր տանում իր հետ: Եղիչէն նկարագարդել էր նրա արկղը, չուրջպար բռնած հարսներ էր նկարել եւ մեծ քթով մի մարդ, որ գիտում էր չուրջպարը: Նա իսկի չէր էլ մտածել, որ եղիչէն հէնց իրեն է նկարել: Հայելում նա իրեն չէր տեսել, իսկ ջրհորի մէջ, որի վրայ կռացած յարդարում էր բեխերը, ամէն ինչ ալաւաղուած էր անդրադարձում: Սիրում էր քթի տակ երգել եւ այդ մեծ ալիւսազոյն քթի տակ նա միշտ բերում էր մի որեւիցէ երգ, որը գնուում էր գիւղից գիւղ չրջագայելիս: Դա, կամ խօսքերով էր լինում, կամ առանց խօսքերի: Վերադառնում էր նա երկուչաբթի եւ միշտ վնասով:

— Մատնոցը անփող տուեցի, մի ջահէլ հարսի տուեցի, մատիկը մէջը դրեց, մատնոցը անփող տուեցի, — երգում էր նա քթի տակ ինչ – որ տեղ լսած նոր երգին ինքնահնար խօսքեր խառնելով:

Մատնոցն անփող է տալիս,
Մաշիկն անփող է տալիս,
Խումարն է կոշից գալիս...

երգում էին Յովհաննէսը, եղիչէն, Կոմիտասը, երբ ճանապարհի վրայ երեւում էր գիւղերից վերադարձող Խումարը:

Խումարը բարկանում էր նրանց վրայ: Է՛, յետոյ ի՞նչ, որ վնասով է գալիս: Այդ Յովհաննէսին, որ հիմա բանաստեղծ է դարձել, ախր այդ Յովերին նա է իր ուսերի վրայ մեծացրել: Ինչքա՜ն բաներ է պատմել, բոլոր խոտերի եւ բզէզների անուններն է սովորեցրել: Իսկ Կոմիտասին՝ բեխերի տակ մրմռալով ինչքա՜ն է երգ է բերել հասցրել նրան: Դէ՛, եղիչէին ի՞նչ բերէր, — տեսածը չես բերի, լսածը կը բերես:

Որճաքարով չարուած պատի եռեւից Խումարը տեսաւ Կոմիտասին: Վարդապետը հանել էր ֆարաջան եւ ծալապատիկ նստել Յովհաննէսի եւ եղիչէի կողքին: — «Ինձ են սպասում, մտածեց նա. էլի վնասով եմ վերադառնում, էս ջահէլ – ջուհուլը խաղ են սարքելու գլխիս»...

Նա միշտ էլ վնասով էր վերադառնում եւ դա աւելի էր ուրախացնում ջահէլներին, քան եթէ օգուտով դար:

Fonds A.R.A.M

Խումարը հողագործ էր, բոստանչի։ Ամբողջ իր կեանքը անց էր կացրել բոստաններում եւ չգիտես ինչու, — նրանի՞ց, որ դժուարութեամբ էր ապրել, նրանի՞ց, որ տեսել էր, թէ ինչպէ՛ս առեւտրականները քիչ աշխատում եւ շատ են վաստակում, — որոշել էր, որ ինքը կոչուած է մանրավաճառ լինելու եւ ոչ թէ հողը փորփրելու։ Մարդիկ այն են, ինչ որ կան եւ ի զուր էր Խումարը փորձում մանրավաճառ դառնալ։

Կոմիտասը, Ցովերը, Եղիչէն նրան փող էին տալիս, իսկ նա իր մանրավաճառի արկղը լցնում էր ասեղով, թելով, մատնոցով, ծամօնով, եղջերեայ թուխ սանտրերով եւ գիւղերն էր գնում ու վնասով վերադառնում։ Նրանք նորից էին փող տալիս, Խումարը նորից էր գնում եւ էլի վնասով վերադառնում։ Նա չէր էլ զգում, որ Յահէլները անհամբեր իր վերադարձին են սպասում, որ նա իր հետ ամէն անգամ մի նոր երգ, մի նոր գոյն, մի նոր խօսք է բերում։ Ինչպէս կոճոճներն էին կպչում նրա բրդեայ գուլպաներին եւ նա չէր զգում, որ իր հետ կոճոճներ է բերում, այնպէս էլ չէր զգում, որ վնասով է վերադառնում, կարծում էր, որ իր հետ բերում է անսահման դանձեր։

Այս անգամ էլ սպասում էին նրան եւ նա վայր դրեց մանրավաճառի արկղը, ոտքերը լուաց առուի ջրում ու բարդու տակ պառկեց քնելու։ — «Հանգստանամ, յետոյ կ'երեւամ», որոշեց նա։

Շոգ էր, չատ շոգ։ Բարդու տերեւները հազիւ էին շարժւում։ Խումարը պառկել էր խոտերի մէջ եւ չէր երեւում. միայն նրա աղիւսագոյն մեծ քիթն էր, որ դուրս էր ցցուել կանաչների միջից։

Նա իր հետ մի փոքրիկ, զովարիկ երգ էր բերել եւ ձեռքերը գլխի տակ դրած, միալար այդ երգն էր կրկնում։

Բիւրականում էր լսել, աղբիւրի մօտ, հարսներն էին երգում եւ հարսներից այն մէկը, որն ունկերով կժի նման փոքրիկ ու կլորիկ էր, որը ձեռքերը կանթել էր կողքին ու ծիծաղում էր եւ որի անունը նոյնպէս Խումար էր։

Գեղեցիկ էր, չատ գեղեցիկ։ Խումարը, փակուող աչքերի արանջ տեսնում էր նրան։ — «Սովատքեար եմ, ղարիբ, ջուր կը տա՞ս։» Նրան թւում էր, թէ նորից ինքը կանգնած է աղբիւրի մօտ եւ հարսը կժից ջուր է ածում նրա լայն ափերի մէջ։ Ջուրը կժի կոկորդում կլկլում, երգում էր, թերեւս հէնց այս երգը։ Խումարը փորձեց երգել, բայց ձայնը դուրս չեկաւ, կոպերը ծանրացան ու քնեց։

— Ցովե՛ր, Խումարը չեկաւ, անհանգիստ ասաց Կոմիտասը բարձրանալով տեղից։

— Պէտք էր որ եկած լինէր ... Այդու ծայրին քնած չլինի՞...

Երեքն էլ գնացին այդու խորքը։ Երր նրանք մօտենում էին բարդուն, Եղիչէն ինչ – որ բան ցոյց տուեց։

— Խումարի որդան – կարմիր քիթն է, կանաչի հետ ի՞նչ ներգաշնակ է, ասաց նա։

Fonds A.R.A.M

Զղուչութեամբ մօտեցան։

— *Աստուած վկայ, նրա չրթներին նոր երգ կայ, ես զգում եմ, ա՛յ, տեսնում էք, թէ ինչպէս են թրթռում չրթները, ասաց կոմիտասը։*

— *Լեզուի ծայրին թեւաւոր խօսք կայ։ Լաւ է որ քնած է, թէ չէ կը թռչէր, կը փախչէր այդ խօսքը եւ ինձ համար ոչինչ բերած չէր լինի։*

— *Կոպերի տակ դոյներ կան։*

Եղիչէն բարձր հառաչ։ Յումարը չշարժուեց տեղից։

— *Որն է քնել, սովդաքեար է, զարիբ, ասաց Եղիչէն ժըպտալով։*

Նրանք երեքով ձեռք-ձեռքի տուին։ Կոմիտասը մեղմ, չատ մեղմ սկսեց երգել։ Այս երգը Յումարը անցեալ վերադարձին էր բերել։

Յովհաննէսը տեղն ու տեղը խօսքեր յօրինեց ու նրանք երեքով սկսեցին.

Խումար պառկել երես քաց,
Հո՛պ, հո՛պ, հոպպը՛տա դըմբա...

Կոմիտասը մեներգեց.

Հէ՛յ, հէ՛յ, լաւն է, հէ՛յ, հէ՛յ, լաւն է...

Երեքն էլ երգում էին ու չուրջպար բռնած թռչում Յումարի չուրջը, իսկ Յումարը քնի մէջ տեսնում էր ունկերով կժի նման փոքրիկ կլորիկ հարսին, որ ձեռները կանթած կանգնած էր ալբիւրի վերեւում ու ծիծաղում էր։ — «Սովդաքեար եմ, զարիբ, ջուր կը տա՞ս»...

Ու կժի կոկորդում կկկում էր ջուրը եւ երաղն ու իրականութիւնը խառնւում էին իրար։ Կոմիտասի կոկորդում կկկում էր երգը, ձեւ էր ստանում, խօսք էր ստանում, պոյն էր ստանում։

Յումարը արթնանում է քնից։ Ինատ ու զարմացած նայում է չուրջը պատուող ջահէլներին։

Խումար պառկել երես քաց,
Հո՛պ, հո՛պ, հոպպը՛տա դըմբա...

Նրանք երեքով ձեռք – ձեռքի տուած թռչում են, ծնկում, յետոյ նորից բարձրանում ոտքի ու նորից ծնկում։ Յումարը չի բարկանում։ Դէ՛, ի հարկէ, իր մասին չեն երգում. Բիւրականի այն հարսի մասին է, ունկերով կժի նման փոքրիկ, կլորիկ հարսի մասին։

Հէ՛յ, հէ՛յ, լաւն է, հէ՛յ, հէ՛յ, լաւն է...

Յումարն էլ է միանում նրանց։

— *Շատ էլ լաւն է, — երգով հաստատում է նա։*

Fonds A.R.A.M

ՌՈԿ - ԸՆ - ՌՈԼԼ

Գրեց ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ

Ես ևրաև տեսայ իր մոլեգնութեան գերագոյն պահին·
Հեւ ի հեւ ոիթմից դէմքն էր փոխուած, այլայլուած, դեղնած,
Ականջը դոփող եղանակի տակ մի անմարդկային
Ծոմուում էր նա:
Իսկ երբ ցաւագար պատեփոնն արդէն մարեց շնչաբեկ,
Դեռ բրտնաթաթախ երգապանակը ես ձեռս առայ:
Երգապանա՞կը ... Նրա երեսին տնաբոյս մի ձեռք
Խեւ ռոկ – ըն – ռոլլի ձայնագրութիւնն էր կպցրել բարակ:
Թաղանթի տակից մեր գրերն էին մանրիկ երեւում,
Մեր երգն էր այնտեղ — «էրուում եմ, էրուում»...
Մթնեցին ասես աչերս յանկարծ,
Սեղմուեց հոգիս վիրաւորանքից, զայրոյթից, ցաւից,
Թուաց, որ այստեղ, այս սենեակներում
Իմ կոմիտասը, հրից ու սրից հազիւ փրկուած,
Մի երրորդ անգամ մեռնո՞ւմ է դաւից···

Դո՛ւ, երիտասա՛րդ,
Դո՛ւ, որ նշածեւ սեւ աչքեր ունես եւ ունքեր կեռման,
Որ գեղեցիկ ես Արայի՛ նման,
Խորհե՞լ ես արդեօք, թէ ինչքան էր պէտք ձո հին հայրերին
Զոհաբերութիւն, հոգի եւ զորով,
Որ մեր այդ երգը՝ Գողթան գուսանի դողդոջ շուրթերից,
Դժուար դարերի թոհ ու բոհերով
Տոկար ու հասնէր ճարտարարուեստի այս հրաշք դարին
Ու դառնար խօսուն մի երգապանակ···
Եւ հիմա, հիմա դու հեշտ ու հանգիստ, անտարբեր սրտով
Խեղդել ես ևրան ցելուլոիդի լպրծուն շերտով,
Տրորել խեղճ այդ երաժշտութեան սմբակների տակ···

Ու չի պատմում նա բիւրականցի Կոմարի մասին, զարմանալի ու յանկարծ ծնուած սիրոյ մասին, բայց տանում է այդ երգն իր հետ, յետոյ երգում է հարսնեղբ եւ պիւղացիների համար, երգում է իրրեւ իրենը եւ երբ Կոմիտասին պատմում են, որ Կոմարը այդ երգն իրենն է համարում, նա մեղմ ժպտում է եւ ասում.

— Հապա ո՞մն է, Կոմարիկ վերցրեցի, Կոմարին էլ նուիրեցի: Այն՝ ինչ իմն է, բոլորինն է···

ՌԱՖԱՅԷԼ ՈՒՐԱՄԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

Ո՛չ, կանգնի՛ր, կանգնի՛ր,
Մի թողնիր, որ մեղկ այդ ալիքները կէս – գիշերային,
Ովկէանոսների այն ափից եկած,
Քեզ՝ հաշած իրենց ալեպտոյտում պոկե՛ն ոտ ծառից,
Եւ դու ճիւղի պէս մի հողմահալած,
Անտուն, անարմատ, յածես աշխարհով,
Զորանաս, ընկնես հեռու մի հողում:
Մի՛ թողնիր, որ այն, ինչ – որ դարերում
Չկարողացաւ թշնամին անել ջարդով ու սրով,
Արուի՝ խօսքերի փաղաքուշ փայլով,
Ժպիտով սիրուն,
Երգով, համբոյրով ու գուրգուրելով...
Պոկի՛ր, շո՛ւտ պոկիր երգապանակից
Կրակէ շապիկն այդ կանաչաւուն.
Լսո՞ւմ ես, օտար թաղանթի տակից
Հարազատ մի ձայն կանչո՛ւմ է ցաւով.
— «Երո՛ւմ եմ, էրո՛ւմ»...

ԴԻՐԻԺԷՕՐԸ

Նա քեմ մտաւ անկատ, մտաւ փոքրիկ, մանրաքայլ,
Սակայն ելաւ կամրջակ, ինչպէս գահի՛ն են ելնում.
Այնուհետեւ նրա գոյգ ձեռքերի տակ տիրակալ
Ծնուե՛ց, մեծցա՛ւ, ծաւալուեց ու ծովացաւ անհատնում
Հնչիւնների մի աշխարհ՝ իր ծովերի շառաչով,
Իր հովերով բնիշասահ, իր հողմերով ամեհի,
Մա՛րդը, մա՛րդը բարձրացաւ՝ հոգու ահեղ շառաչով,
Իր սիրով ու ցնծութեամբ՝ շէ՛ղ, շա՛յլ, վիթխարի...
Դահլիճի չոր աչքերում նա կաթեցրեց ցօղ ու փայլ,
Տարուբերե՛ց հոգիները ու յատակից խորասոյզ
Երե՛ս հանեց, հանեց վե՛ր հոգիներում ինչ որ կար
Մաքո՛ւր, վսե՛մ, մարդկայի՛ն, ինչ որ մարգարի՛տ էր լոյս:

Նա քեմ մտաւ անկատ, մտաւ փոքրիկ, մանրաքայլ,
Որպէս հսկա՛յ ելաւ դուրս...

Fonds A.R.A.M

ՃՆՃՂՈՒԿԸ

Գրեց ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ծիծառների մասին այնքան
Լաւ երգեր կան գրուած,
Ես ինքս էլ եմ հազար անգամ
Փառաբանել նրանց:

Բայց երբ աշնան ճամին սուլեց,
Ամառն իր հետ տարաւ,
Նրանք թողին բներն իրենց
Ու չունեցին հարաւ:

Նրանք դժգոհ հեռու թռան,
Որոնելու նոր սէր
Ու չուզեցին ինձ հետ ձմրան
Ձիւնն ու ցուրտը կիսել:

Բայց դու իմ հեզ, խիզախ
Ձվախեցար ձիւնից, [թռչնակ,
Չչուեցիր ափերը տաք
Քո հայրենի բնից:

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Գուցէ հիմա դու չես գտնում
Ոչ մի փշուր, հատիկ,
Ու դողում ես, դողում ցրտում
Քո ոտքերը բոպիկ:

Սակայն դու ես մարդկանց համար
Գարնան երգը երգում,
Թէկուզ եւ չես փառաբանուած
Ինքդ ոչ մի երգում:

ՀԵՌԱՒՈՐ ԿԱՆՉ

Հեռու եմ ես, ու մէկն ասես
Կանչում է ինձ, անվերջ կանչում
Մօր խօսքի պէս ու երգի պէս
Մի ձայն կայ միշտ իմ ականջում:

Դո՞ւ ես արդեօք, իմ փրփրած,
Իմ սպիտակ հայրենի գետ,
Որ ժայռերի շուրթից թռած՝
Խօսում ես միշտ իմ սրտի հետ:

Դո՞ւք էք արդեօք թուխ ար–
տոյտներ,
Որ երգելով փառքը հացի,
Թեւահարում, ճախրում էք վեր
Ճառագայթներում լուսաբացի:

Դո՞ւ ես արդեօք, իմ երազուն,
Իմ սլացիկ կանաչ բարդի,
Հեռուից հեռու ինձ հետ խօսում
Սօսափիւնով քո սաղարթի:

Հեռո՛ւ եմ ես, ու մէկն ասես
Կանչում է ինձ, անվե՛րջ կանչում,
Մօր խօսքի պէս ու երգի պէս
Մի ձայն կայ միշտ իմ ականջում:

Fonds A.R.A.M

ՄԻԱՅՆ ԹԷ ԶԳԱՄ

Դու հրդեհի պէս շողում ես իմ դէմ,
Ու ես այրւում եմ իմ բախտին հլու,
Մենք կեանքում ո՛ւշ ենք հանդիպել, գիտեմ,
Իրաւունք չունեմ ես քեզ սիրելու:

Դու վառուի՛ր, շողա՛ ... Թող ես տառապեմ,
Թող մխայ անմուն սիրտն իմ կարեվէր,
Միայն թէ զգամ, որ այրուել գիտեմ,
Միայն թէ զգամ, որ սիրում եմ դեռ...

ԾԻԾԱՂ ՈՒ ԼԱՑ

Գարո՛ւն, գարո՛ւն ... երկնքով
Ծիծեռնակներն են գալիս,
Եւ ջրերը խենթեցած՝
Ծիծաղում են ու լալիս:

Բողբոջները դեղձենու
Լցուել, շիկնել են արդէն
Եւ, ուր որ է, հրաշքով
Մի գիշերում կը պայթեն:

Իսկ աղջիկներն անծանօթ
Այնպէս քնքուշ են նայում,
Որ ինչ – որ լուռ մի կարօտ
Ասես հոգիդ է այրում:

Նրանց կանչող հայեացքով
Լցուում է սիրտդ խորին,
Ու թւում է, թէ այսօր
Կը սիրէիր բոլորին:

Գարո՛ւն, գարո՛ւն ... Կրծքիս
Խայտանքն ալիք է տալիս [տակ
Ու ես ինքս էլ խենթեցած,
Ծիծաղում եմ ու լալիս...

ՍԻՐՏՍ

Մի նուրբ ճնճաղիկ հողից նոր ելած,
Արցունքի մի շիթ թերթերի մէջ թաց,
Մի ծիծեռնակի սրաթեւ սլացք,
Ինչ – որ աղջկայ քնքուշ մի հայեացք,
Արեւի մի շող քեկքեկուն ու տաք,
Ու քրքռում ես, սի՛րտ իմ, կրծքիս տակ...
Ի՞նչ ես դու յիշում, — չգիտեմ, բայց ես
Շնորհապարտ եմ, սի՛րտ իմ, քեզ այնպէս,
Որ դու կարող ես այդպէս քրքռալ
Եւ որ խենթեցած՝ կարող ես դու լալ,
Մի նուրբ ճնճաղկից, մի քեկոր յուշից,
Դաշտերին իջած կապոյտ մշուշից,
Գարնան հալոցքից, հաւքի սլացքից,
Ինչ – որ աղջկայ քնքուշ հայեացքից:

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

Վանդակապատումներ

Գրեց Վ. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ

ԻՆՉՊԷՍ ԱՊՐԵԼ

Միայնակ ծառը չուտ է մահանում եւ ոչ մի հետք չի թողնում: Անտառում մեծցած հսկայ կաղնին երբ ուժասպառ է լինում, հարեւան ծառերի զալար ճիւղերին յենուած ապրում է մի զար եւս: Իսկ երբ չառաչինով տապալւում է գետնին, թողնում է մի բաց տարածութիւն, որտեղից պարզ երեւում է երկինքը:

Երանի նրան, ով իր մահով հորիզոններ է բացում մարդկանց համար:

ԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐԸ

Երբ մարդու հոգին զատարկ է եւ նա չի կարողանում ապրել ներքին կեանքով, նրան մնում է միայն վերցնել այն, ինչ աչքն է տեսնում: Բայց ինչքան չատ է վերցնում, այնքան նա աղքատանում է, որովհետեւ ոչինչ չի վերադարձնում մարդկանց, աչխարհին: Այդպիսի մարդու հոգին նման է խողովակի. եկածը գնում է, աւելի զրնգուն դարձնելով նրա հոգեւոր զատարկութիւնը:

Մարդ հարուստ է միայն իր տուածով:

ՄԱՐԴՈՒ ԿՈՉՈՒՄԸ

Եթէ չես կարողանում ապրել ուրիշի տխրութեամբ, երբեք երջանիկ լինել չես կարող: Ուրախութիւնը միայնակ վայելողը աչխարհի ամենադժբախտ մարդն է: Գիտցիր, խեղճերն են միայն իրենք իրենց համար տխրում կամ զուարճանում:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՈՒԺԸ

Ահա զեղեցիկ կնոջ մի քանդակ: Ամէն ինչ սեւ մարմարից է, աչքերը, չրթները, սեւ են նաեւ մազերը, բայց զգում ես, որ կինը ճերմակահեր է եւ արտասւում է ինչ – որ մեծ վշտից: Ակամայ թեքւում, ականջդ հպում ես կրծքին, աւելի յստակ ես լսում սրտի զարկերակը: Ինչի՞ց է: Քանդակագործը իր հոգին է դրել այդ մարմարի մէջ: Փորձիր դրա կողքին կանդնեցնել աչխարհի ամենագեղեցիկ, բայց քարէ սրտով մի կնոջ եւ դու կը տեսնես, որ մարմարն աւելի կենդանի է: Իսկական արուեստը բաբախող սիրտ է պատրաստում քարից եւ չի հանդուրժում քարէ սրտերը:

Fonds A.R.A.M

ՄԻ ՓՈԹՈՐԿՈՒԻՐ ԱՄԷՆ ՉՆՉԻՆ ԲԱՆԻՑ

Երբ եւ է քեզ բախտ վիճակուե՞լ է միայնակ նստել լեռնային լճակի ափին եւ մանրիկ քարեր նետել նրա ղուլալ ջրերին: Մինչ քարը դանդաղ սուզւում, անհետանում է, դրա հետ մարում են նաեւ աննշան կոհակները: Ու դարձեալ նոյն լիճն է փուռւում հայելացփիղ առջեւ, կարծես ոչ ոք չի խախտել նրա անդորրը: Իսկ դու, եղել է, լիճը նետած քարից էլ փոքրիկ առիթից պոռթկացել, ծառս ես եղել, ինքնասիրութեան ձին հեծած: Երանի՛ մարդ լճի հպարտութիւնն ունենար եւ ամէն չնչին բանից չալեկոծուէր, դուրս չգար իր ափերից: Երեւի լիճը դիտի պահել ալեկոծման պատիւը եւ դրա համար էլ ամէն կոհակ ալիքի չի հասցնում:

ՓԱՐԻՍԵՑԻՆ

Ամէն առաւօտ տղան երեքնուկների վրայից չաղի կաթիլները է հաւաքում եւ թասիկի մէջ մատուցում սիրած աղջկան, իսկ երեկոները երեքնուկ խաղում մի ուրիշի հետ: Գիշերներն աղջիկն արտասւում է, իսկ տղան չի էլ ուզում նկատել, որ իր տուած չաղի կաթիլներն են արցունքի փոխուած եւ դլորւում նրա այտերով: Ամէն ինչ կեղծ է եղել, խաբուել է նաեւ երեքնուկը:

Աւելի լաւ չէ՞ աղնիւ մարդու տուած պղտոր ջուրը խմել, քան սրիկայի մատուցած չաղի կաթիլները:

ՀԱԻԱՏԱ ԻՆՁ, ԱՆԾԱՆՕԹ ԱՂՋԻԿ

Թեթեւ անձրեւ է մաղում: Լորենու տակ սպասում եմ մեքենայի: Հեռուից դալիս է հովանոցով մի աղջիկ: Նրա դէմքի արտայայտութիւնից, եղնիկային քայլերից, մանաւանդ ամբողջովին խընդութիւն դարձած աչքերից կարելի էր դդալ, որ մի ամբողջ աշխարհ են նուիրել իրեն եւ ահա նա ճանապարհ է ընկել վայելելու դրա առաջին բարիքները: Որքան մօտենում էր ծառին, այնքան յաճախակի էր նայում չորս կողմը: Որո՞նում էր ուեւէ մէկին, թէ՞ առաջին անդամ էր երաւունք ստացել միայնակ սքանչանալու չքնաղատով: Աղջիկը կանդ է առնում ծառից քիչ հեռու: Նախ անհանդստութիւնից սկսում է պտտել հովանոցը, յետոյ ինքն է յաճախակի աչ ու ձախ պտտւում: Ամէն ինչ պարզ էր: Մեքենայի ուշացումն այդպիսի հոդեվիճակ չէր ստեղծի: Ուրեմն ժամադրուած է: Անձրեւը յորդանում է: Աղջիկը դա չի էլ նկատում. նրա հոդում անձրեւը վաղուց է յորդացել: Բարակ շրթների հպումից միայն կարելի է նկատել, որ նա արտասւում է: Ահա մի վերջին անդամ դիտեց չուրջը, նայեց փողոցն ի վար ու հովանոցը կորուկ փակելով, եաւ վերադարձաւ:

Աղջիկն արդէն թեքուել էր հարեւան փողոցը, երբ հեւ ի հեւ կանգառին մօտեցաւ մի թիկնեղ երիտասարդ եւ ձեռքերը թափ տուեց

Fonds A.R.A.M

ափսոսանքով։ Ուշացել է։ Նրան նայողը չէր կարող չզգալ, որ ուշացել է ոչ իր մեղքով։ Բայց ինչո՞ւ էր այդքան մտատանջւում, ինչո՞ւ չէր կարողանում որոշել իր անելիքը։ Մի՞թէ դժուար էր հէնց այդ րոպէին գնալ աղջկայ մօտ, բախել դուռը եւ ներողութիւն խնդրել։ Յիրաւի դժուար էր։ Նոր էին ծանօթացել եւ առաջին անգամն էին ժամադրուել։ Ասենք թէ գնաց, բայց կը հաւատա՞յ իր անկեղծութեանը։ Գուցէ աղջի՞կը չի եկել։ Ո՛չ, նա չէր կարող չգալ։

Իմ լաւ, անծանօթ աղջիկ։ Երբ վաղը հանդիպէք իրար, յոնքերդ չկիտես, դառնութիւն չպատճառես երիտասարդին։ Նա եկել էր եւ քեզ նման բեկուած սրտով վերադարձել։ Ես առաջինն էի, որ ակամայ դարձայ ձեր մաքուր ու անհանդիստ սիրոյ վկան, հաւատա ինձ։

ՍՐՏԻ ՀԵՏՔԸ

Այս գեղեցիկ կինը, որ եկել է Պեատիգորսկ բուժուելու, զուրկ է երկու ոտքերից։ Ամէն առաւօտ ժամը 9ից դուք կարող էք տեսնել նրան եասամանի ծառի տակ, աչքերը զոյգ յենակների ռետինէ շըրջանակներին յառած՝ խորհելիս։ Զփորձէք հարցնել, թէ ինչու է նա այդքան լռակեաց ու տխուր։ Յենակներն արդէն ամէն ինչ ասում են։ Բայց դու փորձիր տեսնել նրան ընկերների շրջապատում եւ կը զարմանաս, թէ ինչպէս է ուրիշներին նեցուկ դառնում, կիսում նրանց հետ իր հոգեւոր երջանկութիւնը։ Նա ոչ ոքի չի նախանձում, ուրախ է բոլորով, բոլորի հետ, բոլորի համար։ Ու եթէ նա յաճախ կարիք է զգում միայնակ տխրելու, ապա տխրում է այն բանի համար, որ քայլելիս, ոտնահետքերի փոխարէն թողնում է զոյգ փոսիկներ, որոնցից անհնար կը լինի կռահել, որ այս ճանապարհով մարդ է անցել։

Զմօտենա՞մ, չասե՞մ նրան, որ սրտի թողած հետքով է մարդը մնում սերունդների յիշողութեան մէջ եւ ինքը տագնապելու կարիք չունի։

ՃԻՃԻՆ

Երեւանեան շոգը նեղում է մարդկանց։ Երեկոյեան դէմ մարդիկ նստել, հանգստանում են պուրակի ծառերի տակ։ Ես էլ եմ դըրանց թւում։ Որտեղից որտեղ պուրակ ներխուժեց մեղմ քամին։ Շիկնած տերեւների սըսըրոցը հաճելի է, նոյնիսկ զովացուցիչ։ Ուզում եմ յանձնուել մտորումներիս։ Ու յանկարծ դիմացի ծառին սկըսում է երգել մի ճիճի։ Քեզ թւում է, թէ սղոցում են կարծրացած օդը եւ ականջիդ են հասնում դրա փշրանքները միայն։ Եթէ հնար լինէր՝ ծառը կը կտրէի։ Այդ պահին մի հարբած մարդ է երգելով մտնում պուրակ, առաջանում դէպի իմ նստարանը եւ երեք քայլ հեռաւորութեան վրայ կանգնում, — ո՛չ, դադարեցնում է իր օրօրուե-

լը: Շտկւում է եւ ձախ մատը թափ տալիս: Ձիճին խանգարել է նրա երգը: Եւ ինչպէ՞ս է համարձակուել: Հիմա ամուր բռնում է ծառն ու թափահարում: Ձիճին պապանձւում է:

— Տեսա՞ք թէ ինչպէս ճիճիի հերն անիծեցի, վախկոտները, պարծենում է նա, հերթով մօտենալով հանդստացողներին: Էդ ճիճիի ձայնը ես կտրել տուի, ասում է ու երգում.

Երեւանի գիշերները կապուտակ...

Մտածում եմ: Պուրակում մէկ ճիճի կար. հիմա երկուսը դառաւ, մէկը ծառին, միւս դեռնի վրայ...

ԿՈՑՐԻ ՄԱՏՆԵՐԸ

Պետիպորսկում, Լերմոնտովի արձանի չուրջը մեծ բազմութիւն էր հաւաքուել: Էքսկուրսավարը (այցելուները առաջնորդողը) պատմում էր, թէ երբ եւ ինչ զոհաբերութիւններով է կանգնեցուել այդ կոթողը: Մէկը ձեռնափայտով չօչափելով դետինը, զատւում է ամբոխից, առաջ է գնում եւ սկսում չօչափել արձանը: Այնպիսի մի լռութիւն էր իջել, որ պարզ լսւում էր կոյրի մատների սահումը:

— Սա ի՞նչ է:

— Քնար է:

Կոյրը մի պահ մտորում է:

— Իսկ ինչո՞ւ լարերը չկան...

Էքսկուրսավարը չի կարողանում իսկոյն պատասխանել: Այդքան տեսնողները չնկատեցին, իսկ նա մատներով զգաց ամենակարեւորը, թէ քնարը պէտք է լար ունենայ, ինչպէս աչքը լոյս:

Վաղը նա պահելու է վիրահատման սեղանին: Նա հաւատացած է, որ աշխարհի այս առատ լոյսից բժիշկը կը կարողանայ մի փոքրիկ բաժին էլ իր աչքերին տալ:

Բարի լոյս քո աչքերին:

ԱՊՐԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՎԱՍՏԱԿՈՎ

Հայկական կաղնու բնին մի սունկ է բուսել, կողքին՝ բարակ ցօղունով մի խոտ: Ուժեղ քամուց սունկը տապալւում է, իսկ խոտը մնում է, որովհետեւ սեփական հող ունի եւ սեփական արմատներ: Սունկը ուրիշի վաստակով է անուն, դրա համար էլ արագ է տապալւում:

Ես տեսնում եմ, որ պուրակի ծառին իր անունը փորագրող այն ձրիակերը ժպտում է հեգնանքով: Ուշքի եկ, երիտասա՛րդ: Անունը տառերից չի բաղկացած, այլ պատուից, որից դեռ եւս զուրկ ես դու: Նայիր քո ոտքերին եւ տես թէ կանգնած ես քո սեփական ոչնչութեան վրայ:

Վ. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

ՍԵՐ ՄԵԾ ՍԱՐԻՑ

Գրեց ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑ

Երբ ևայում եմ մեր մեծ սարին,
Մեր մեծ սարից մեր աշխարհին,
Միշտ ասում եմ ես ինձս ինձ,—
«Դու այստեղից, միշտ այստեղից
Նայիր ամբողջ երկրագնդին.
Դու այս երկրի, հողի որդին,
Թէ աշխարհին ունես տալիք՝
Այստեղից էլ հենց պիտի տաս,
Եթէ ունես ստանալիք՝
Հենց այստեղ էլ դու կը ստա–
նաս:»
Աշխարհը մեծ, անծայրածիր,
Այնքան հեռու եւ անծանօթ,
Թւում է ինձ սպասածից
Աւելի պարզ, աւելի մօտ,—
Երբ ևայում եմ մեր մեծ սարին,
Մեր մեծ սարից մեր աշխարհին:

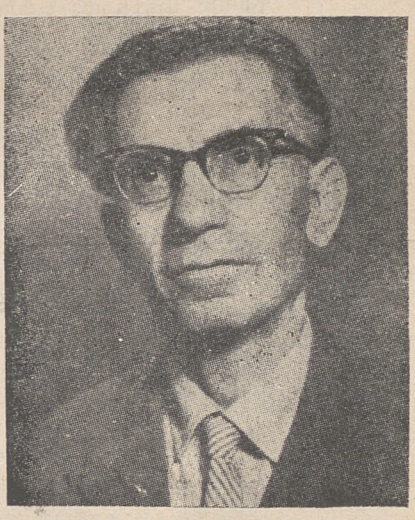

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑ

ՆԵՐԲՈՂ ԳՐՔԻՆ

Գրքե՛ր, գրքե՛ր ... հայելիներ կախարդական,
Արտացոլիչ ձեր էջերում խորախորհուրդ
Երեւում են Անցեալն, Այսօրն եւ Ապագան,
Անքիւ կատար արեւաշող, անքիւ անդունդ:

Դարերն ասես մամլուել են, բիւրեղացել
Ու դարսուել են իրար վրայ քերթ – քերթ այսպէս,
Եւ մարդկութեան սերունդները բիւր, բիւրացեղ
Պահ են տուել ձեր քերթերին ոգին անկէզ:

Իմացութեան դուռ անհատնում շտեմարան,
Հարստութիւն՝ միշտ բարդացող, անվատնելի,
Որին ամէն սերունդ վստահ ու անվարան
Իր գանձերն է աւելացնում անկապտելի:

Բարբառում են հազար լեզուով էջերում ձեր
Անցեալ անքիւ ոճիր, եղեռն ու հազար դաւ,
Եւ հոգեկան գեղեցկութեան որքան գանձեր
Շողշողում են ձեր էջերից լուսաթաթաւ:

Անթեղուած են ձեր անտարբեր լուռ քերթերում
Որքան կրակ, որքան կրծեր, որքան յոյզեր,

Fonds A.R.A.M

Նրանք բանի՛ հին սէրեր են կեանքի բերում,
Հին սէրերով բոցավառում բանի՛ նոր սէր:

Քանի՛ տիտան հոգու կնիք անջնջելի,
Քանի՛ մտքի անչափելի վեհ ծաւրութիւն
Տուել են նուրբ, թեթեւ թղթէ ձեր էջերին
Դարերի մէջ չբայբայուող մեծ ամրութիւն:

Կը բայբայուեն մետաղ, մարմար ու որձաքար,
Քաղաքները տեղի կը տան ալիքներին,
Ձեր թերթերը մնալու են միշտ անվթար
Եւ անցեալը պատմելու են գալիքներին:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԻՆ ԱՍԱԾԸ

«Աշխարհը մեզ չի մնալու» ... հին խօսք է դա.
Ասում են, թէ մի իմաստուն մարդ է ասել.
Իմ սիրելի, շատ հին խօսքին մի հաւատա,
Այդ մի տխուր մարդ է ասել, վա՛տ է ասել:

Քոնն են կեանքը եւ աշխարհը, եւ դու էլ կաս.
Ամբողջ աշխարհն ի՞նչ ես անում, բա՛ւ է մի մաս,
Կեանքի շքեղ վայելքի մէջ՝ սիրոյ մի թաս, —
Բանաստեղծը քեզ այդ մասին շա՛տ է ասել:

Եթէ ինքդ աշխարհին ես, քոնն է նա էլ.
Դու ինքդ քեզ տուր աշխարհին մարդավայել.
Ինչ որ տուիր, հէնց աշխարհում կը մնայ էլ.
Աշխարհն այդ է եւ ոչ ցաւ ու դարդ է՝ ասել:

Ինչ որ տուիր՝ մնում է դա, դու ես մնում.
Մեծ աշխարհից ոչ մի լաւ բան դուրս չի գնում.
Գործն անմահ է, ճշմարիտ են ասել հնում.
Գործի հետ սէրն, — բանաստեղծը ա՛յդ է ասել:

ՍԷՐԸ

Մի աղուոր աղջիկ ու մի պատանի
Անցնում են յաճախ մեր այգու մօտով,
Եւ ես առջեւից իմ պատուհանի
Նայում եմ նրանց սիրով, կարօտով:

Նրանք մի ամբողջ աշխարհ են բերում
Նորից բաց անում իմ հոգու առաջ...

Fonds A.R.A.M

ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

ինչպէս որ է

Գրեց ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԸ ՍԱՐԵԱՆԻ ՄՕՏ ԿԱՄ ՍԱՐԸ ՍԱՐԻ...

Սարը սարին երբեք չի հանդիպել, բայց ահա հանդիպեցին Սարեանն ու Սարոյեանը։

Դեռ Մոսկուայում նա խօսում էր Սարեանի մասին մեծ հիացմունքով։

— Նա քեզ անկասկած կը նկարի, ասացի ես։

— Իրա՞ւ, ուրախացաւ նա, ինձի համար մեծ երջանկութիւն է...

ՈՒԻԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

Եւ ահա նստել է գրչի վարպետը վրձինի վարպետի դէմ։

Ծխում է, կատակում ներկայ եղողների հետ, չգիտես ինչու տխրում է, լրջանում, մի քան է յիշում ու նորից ժպտում ամբողջ դէմքով։

Խօսակցութիւն է բացւում կինոյի մասին։

— Ես նայեցայ ձեր ֆիլմերէն մէկը, մինչեւ վերջ չնստեցայ։ Լաւ չէր, հասարակ էր, շատ էր հասարակ։ Ես շատ կ՚ուզեմ հնարաւորութիւն ունենալ այստեղ ֆիլմ մը հանել, հիմա պիտի հպարտա—

Այն աղջիկն, ասես, թէ ինձ է սիրում,
Եւ այգին՝ այն հին այգին է կանաչ։

Եւ անցնում եմ ես անրջից անուրջ,
Թեւածում դէպի ափեր հեռակայ,
Սէրը դառնում է լուսեղէն կամուրջ,
Միացնում անցեալ, ներկայ, ապագայ...

Սէրը չի հասնում երբեք վախճանին,
Թէկուզ եւ հարիւր տարի ապրի մարդ...
Այդ չքնաղ աղջիկն ու այդ պատանին
Շարունակում են իմ սէրն անաւարտ։

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՆՈՐԵՆՑ

Fonds A.R.A.M

նամ, — անանկ նկար մը, որ աչխարհի բոլոր էկրաններէն անցնի: Այս արհեստանոցն ալ նկարին մէջ պիտի դնեմ, Ալմաստն ու Զինէն ալ, ամբողջ Հայաստան եւ իր լաւ, սիրուն մարդիկ...

Իսկ Սարեանը տառապում է.

— Դու դիտիր նրա դէմքի արտայայտութիւնը, ասում է նա մեղմ ձայնով, փոխւում է ամէն րոպէ, տե՛ս, տե՛ս, հիմա էլ տես ... տեսա՞ր...

— Բիւրական չատ սիրեցի: Վիկտոր Համբարձումեան մեծ մարդ է: Ամբողջ աչխարհ իրեն կը ճանչնայ: Ֆիլմիս մէջ Վիկտոր Համբարձումեանն ալ պիտի երեւայ, Բիւրականն ալ...

Դադար:

Նայելով իր աչխատանքին, Սարեանն ասում է.

— Այս մարդը (նկարն է ցոյց տալիս) կանդնել է իմ եւ Սարոյեանի մէջ: Միւս անգամ ես այս մարդուց պիտի քաչեմ եւ դուրս բերեմ իսկական Սարոյեանը, որ մեզ չխանգարի...

Նախաճաչի սեղանին չուրջ հնչում է ծերունազարդ Մուչեղ Աղայեանի հզօր ձայնը. նա երգում է ժողովրդական երգեր: Ջգում է կոմիտաս: Ամէն անգամ երբ սկսւում է մի նոր երգ, Ուիլեըմ Սարոյեանը երեսը չուռ է տալիս սեղանից. կծկւում է, ասես փոքրանում եւ օրօրւում է երգի տակտի հետ: Նա ապրում է երաժչտութեամբ: Ցանկաս նա մեղմաձայն «դամ» է պահում, դնում է բնազդաբար տուեալ մոտիւի «տրամաբանութեան» հնչիւններով եւ երբեք չի սխալւում.

Հօ՛ – հորովէ՛լ – հօ՛...

Հորէլ – հորէլ – հորէլ – հորէլ – հորէլ – հօ՛...

ԺԱՄԱՆԱԿԻ, «ՊՈԶԱ»ՅԻ ԵՒ ԳՐՔԻ ՄԱՍԻՆ

— Որքա՞ն ժամանակ է, որ նստած ենք, երկո՞ւ ժամ: Սխալ բան ըսի: Այս ժամերը ժամացոյցով չեն չափեր:

— Գրող մը կը նստի, մէկ չաբաթուայ մէջ այնպիսի բան մը կը գրէ, որ դարեր կ'ապրի: Ուրեմն այդ չաբաթը օրացոյցի, ժամացոյցի մէջ չի մտներ: Այդ՝ Վիկտոր Համբարձումեանի ըսած միլիոն – միլիոնի մէջ է: Շատ զարմանալու բան է: Միչտ զարմացեր եմ եւ պիտի զարմանամ: Այսպէս է նկարիչը, այսպէս է կոմպոզիտորը:

— Մարդու դէմքը խաբուսիկ է, մարդուն կը խանգարէ պզան: Նկարիչը պէտք է տեսնի մարդու ներսի եւ ոչ թէ դրսի դոյնը:

— Ես չեմ սիրեր, երբ քաղաք մը կ'ներթամ եւ քաղաքը, մարդիկ ինծի կը ճանչնան: Անմիջապէս պոզա կը բռնեն: Ատոր համար ես կը սիրեմ «կորսուիլ», այդպէս աւելի օդտակար է գրողի համար, աւելի հետաքրքիր: Մարդիկ քեզ հետ կը խօսին առանց դիմակի: Պոզա չկայ: Գրողին այդ է պէտք:

Fonds A.R.A.M

— Գիրքը երբ տպուեցաւ, արդէն քեզի չի պատկանիր: Կը գովեն՝ մի ուռիր, կը քֆրեն՝ մի տխրիր: Սխալ չհասկնաք. ի հարկէ, գրողին համար ամէն գովասանքին մէջ հաճելի բան մը կայ, ճիշդ այնպէս՝ ամէն քիւֆիւրի մէջ ճիշդ բան մը կայ: Այդ ճշդութիւնը որքան ալ փոքր ըլլայ, գրողը պէտք է փնտռէ եւ գտնէ: Այդ շա՛տ, շա՛տ օգտակար է:

— Երկու օր առաջ երբ ինծի քիչ մը տկար կը զգայի, ամբողջ օրը պառկեցայ եւ կարդացի: Գրել՝ անուշ բան է, բայց կարդալն ալ շա՛տ, շա՛տ պատուական բան է: Այնպէս կը խորհիմ, որ անհրաժեշտ է որ գրողը երբեմն հիւանդանայ...:

... Հինգերորդ սէանս: Երկու Ուիլեըմ Սարոյեան՝

Կտաւի վրայ
կանգնած են ահա...

«ՄՕՐԵՂԲՕՐՍ ԿԸ ՅԻՇԵՄ»...

Քիչ առաջ ծեր կին մը ներս մտաւ եւ ըսաւ որ իմ ազգականներէս է: Աչքերու մէջ նայեցայ եւ հասկցայ, ճիշդ որ իմ ազգականներէս է, ճիշդ այնպէս, ինչպէս Փարիզին մէջ մէկը եկաւ, ներկայացաւ որպէս ազգական, աչքերու մէջ նայեցայ եւ հասկցայ, որ ազգականներէս չէ...

Ուիլեըմ Սարոյեանը շատ լաւ յիշում է իր ոչ պատահական եւ պատահական ծանօթներին:

Մոսկուայում նրան մօտեցաւ Ամերիկայից վաղուց եկած մի Հայ:

— Օ՛, Ուիլեըմ, ուրախ եմ քեզ տեսնելու:

— Ձեզ յիշեր:

— Ինչպէ՞ս չես յիշեր. Դիտրոյտի մէջ քեզ հետ, քո մօրեղբօր հետ սրճարան գացինք, սուրճ խմեցինք...

— Մօրեղբօրս կը յիշեմ, — իրեն չկորցրեց Ուիլեըմ Սարոյեանը:

ՄԵՐ ԱՐԱՄԸ

Նշանաւոր մարդ էր մեր Արամը, այնչափ նշանաւոր, որ իր վատ, ծուռ - շիտակ անգլերէնով սկսաւ փաստաբանութիւն ընել: Առաջին անգամ, երբ գողի մը կը պաշտպանէր, ես ներկայ էի: Անանկ յիմար - յիմար բաներ ըսաւ, որ ես ամօթէն մէկ քանի անգամ գետին մտայ ելայ, — հայ ժողովուրդի տանջա՛նք, Թուրքական կոտորա՛ծ, Վան, Բիթլիս, արի՛ւն ... Դատաւորներ կուլան, ժողովուրդ կուլայ, գողն ալ կուլայ, մինակ ես եմ, որ ինծի կ'ուտեմ եւ ինքն է, որ գլխուն կը զարնէ, կուրծքին կը զարնէ, սեղանին կը զարնէ, բայց մտքին մէջ հարկաւ կը խնդայ: Գողին արդարացուցին: Այսպէս իրար վրայ քանի մը դատ շահեցաւ: Ուրիշ Հայ մը, որ ա-

Fonds A.R.A.M

ւելի լաւ անգլերէն դիտէր, ուզեց Արամին հետեւիլ եւ դրամ չահիլ։ Բայց յաջողութիւն չեղաւ. դատաւորներ կը խնդան, ժողովուրդ կը խնդայ, մինակ ինքն է որ կուլայ։ Դատը կորսնցուց։ Արամ որ ներկայ էր, դատէն վերջ մօտեցաւ փաստաբանին եւ կամաց ձայնով ըսաւ.

— Ծօ՛, էչ, դուն ի՞նչ ես, որ մարդ լացնես. մարդ լացնել իմ գործն է։ Անմիջապէս տունդ կորէ եւ ջղարաղ քաշէ...

Խեղճ մարդուն առաջին եւ վերջին դատը եղաւ։

«ԲԱՆ ՄԸ ՄՏԱԾԵԼՈՒ Է»

Ինչպէս բոլոր երեխաներին, Գուրգէնիկին նոյնպէս չատ սիրեց։

— Զարմանալի տղայ է, զարմանալի գեղեցիկ։ Ըսէ խնդրեմ, քանի՞ տարեկան էիր, երբ այս տղան ունեցար։

— Ցիսուն երկու, պատասխանեցի։

Աչքերը փայլեցին հրճուանքից։

— Ես, գրեթէ այդչափ եմ...

Ցետոյ ցած ձայնով եղրափակեց.

— Բան մը մտածելու է...

«ԲԱՂԴԱՍԱՐ ԱՂԲԱՐ»

— Ամէմեանի բեմադրութիւնը առաջին կարգի բեմադրութիւն է. Հրաչեայ Ներսէսեանի խաղը զարմանալի խաղ։ Եւ բոլորն ալ լաւ կը խաղան։ Շատ, չատ լաւ թատրոն է։ Բաղդասար աղբար կարծես Փարսով կը սկսի, կ'ըլլայ կոմեդիա, տրագիկոմեդիա ... կ'առանձնանայ բոլորէն, կը փոքրանայ, կը մնայ բոլորովին մինակ. ի՞նչ է ուզածը, — ճշմարտութիւն եւ արդարութիւն։ Պարոնեան պատուական խաղ է դրեր, — Բաղդասար աղբար...

«ՄԻՏՔՍ ԶԿՐՅԻ ՀԱՍԿՑՆԵԼ»...

Գրողների տանը հանդիպում կայացաւ յանպատրաստից։ Անկախ այս հանդամանքից մթնոլորտը ջերմ էր։

— Բիթլիսցի դրող կա՞յ այստեղ։

Սեղմեց ձեռքը.

— Շատ, չատ ուրախ եմ, Բիթլիս կը յիշե՞ս։

— Կը յիշեմ։

— Այստեղ ընտանիք ունի՞ս...

— Ունեմ, տուն, տեղ, ընտանիք։

— Ձեր տուն Բիթլիսի թթու կա՞յ։

— Կայ։

Լռութիւն։

— Բիթլիս կը յիշե՞ս, նորից հարցնում է նա...

Երբ դուրս եկանք, դանդաղեցաւ.

— Զկրցի հասկցնել, որ Բիթլիսի թթու կ'ուզեմ ուտել ... Ի՞նչ անպիտան մարդ եմ...

ԳՈՒՐԳԻՆ ՄԱՀԱՐԻ

Fonds A.R.A.M

ԱՐՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐ

ԽԵՆԹԸ ԹԷ ԽԵԼԱՑԻՆ

Գրեց Ա. ԱՐՓԻՆԷ

Ա. ԱՐՓԻՆԷ

Դէպի ծովափ կ'ուղղուիմ թեթեւ քայլերով: Նուրբ, սպիտակ, թափանցիկ ամպերու մէջէն արեւը՝ աչքերը ծակող – ասղնտող զօրաւոր լոյսի պատառ մը կապոյտին վրայ:

Կը քալեմ ականջ տալով ջուրերու մրմունջին, որ օրօրի մը նման քաղցր կը հնչէ ... Ու քիչ վերջ, ոտքերուս առջեւ կ'երկարի անծայրածիր տարածութիւնը Աւանտեանի...

Ալիքները, իրենց փրփրուն պլուխները ցցած, կը վազեն դէպի ցամաք ֆչալով, փրփրելով, եռալով ու կը բարձրանան աւազին ի վեր, կարծես թրջելու համար արեւէն պապակած չրթունքը ցամաքին...

Ծովային թռչուններու երամներ, դրեթէ անշարժացած, անյապ յափշտակութեամբ կը դիտեն ալիքներուն խաղը ... Ու յանկարծ, խմբովին, կը սլանան դէպի ջուրը եւ կամայ կամայ բարձրանալով կը կտրեն միօրինակ կապոյտը երկնքին:

Քարաժայռերէ կազմուած լեզու մը կ'երկարի ծովուն մէջ. Ջուրը զուարթ խաղեր ունի հոն, կը մտնէ քարակոյտերու խոռոչներուն մէջ, պահ մը կը կայտռէ, յետոյ կը ցատկէ մամռոտած քարերու կողերէն վեր, օդին մէջ ու փչրուելով, ցայտաղբիւրի մը նման կը թափի վար:

Աչքերս հմայուած՝ կառչած կը մնան ջուրերուն, միտքս կը թմրի, բայց կարծես հոգիս մասնակից է անոնց խաղերուն, կը խայտայ ու կ'երգէ անոնց հետ...

— Բարո՛վ, բարո՛վ, հազար բարի, ո՞ւր են, ձերո՞նք ուր են, հա՛, էդ լաւ, էդ լաւ ... Ի՞նչ անենք, կու գանք, մի քանի օր ցա-

Fonds A.R.A.M

ու հոգ կը մոռանանք, մի լաւ քէֆ կ'անենք, կը պնանք ... Տեսնե՞ս, ամէն մարդ կը ժպտայ, կ'ասես մարդ հոգ ու ցաւ չունէ ...

Պարոն Մարգարն է, որուն արեւակէզ դէմքը ֆէսայիներու, մարտիկներու լուսանկարները յիշեցնող բան մը ունի: Ճերմակ աստառ մազերը հովին ու կռնակը ելեկտրական լամբարի ճողին կը դիտէ եռուզեռը:

*
**

Երեկոները, երբ աւազին վրայ փռուած բազմութիւնը հեռանայ ու պունաւոր հովանոցները վերնան, ամայութիւնը իր թեւերը կը տարածէ հոն ու կեանքը կը սկսի ծովափի փայտուղիի երկայնքին:

Այր, կին, ծեր ու ելեսթայ ջուրէն ցամաք կը քաշուին, կիսամերկ, այլանդակ մարմինները չքեղ արդուզարդով կը պճնուին ու ցամաքային զբօսնելու մէջ ժամերը կը սահին:

Շատեր իրենց բախտը կը փորձեն զանազան խաղերու մէջ:

— Քառորդ մը, քառորդ մը միայն մէկ խաղը ու տեսէ՛ք, թէ ի՛նչ պիտի չահիք...

Պատէն կախուած են պուպրիկներ, բրդոտ շուներ, արջուկներ: Եւ տղաքները կը վերածուին քառորդներու, իսկ կորսուած քառորդներուն դումարը կը հասնի տղաքներու...

Երբ փորձողները, վհատած, կը սկսին հեռանալ, կանչողները ձայները աւելի բարձր կը հնչեն.

— Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, որքա՜ն պարզ է...

Դէմքէն ամէն արտայայտութիւն սրբած պատանի մը, անտրտնջութիւնը ուշադրութիւնը գրաւելու իր պաշտօնը խղճմտօրէն կատարողի մը մէջ, քանի մը վայրկեանը անգամ մը վեր կը բարձրացնէ՝ չահելու պատրաստ արուեստիք պարզեւներէն մին:

— Փորձեցէ՛ք, փորձեցէ՛ք ու տեսէք թէ ի՛նչ պիտի ստանաք...

Շուրջդ անվերջ չարժում, հետաքրքրութիւն, ոգեւորութիւն. քերանները կը չարժին եւ դէմքերու վրայ ժպիտներ կ'ուրուագծուին: Ախորժահները բացուած են, — խմիչք, պաղպաղակ, պիստակ: Եկեր են ուտելու, խմելու, զուարճանալու: Ո՛չ մէկ խոր ղզայում: Այս բոլորը՝ պարզապէս մեքենական, ալիքներուն պէս յարաչարժ զանգուած մը մարդոց, որոնք պիտեն թէ այդ վայելքը չատ կարճ ժամանակի մը համար է միայն ու քաղաքը իրենց կը սպասէ ...

*
**

Երեկոյ է. նռնաբանի մը վրայ նստած կը դիտեմ ծովը: Հորիզոնին վրայ կապոյտը կը չեչտուի, կը թանձրանայ, մանիշակի երանգներ կը ստանայ ու աւազին վրայէն վերջալոյսի ոսկի ցոլքերը կը սրբուին:

Քովս նստած են մէջտեղ տարիքի երկու կիներ. մին նիհար է ու դեղնած, միւսը՝ պերուկ, սպիտակ մօրթով ու կարմիր ներկուած մազերով: Իր խօսքերէն դատելով՝ տեղացի մըն է ու արեւէն լաւ

Fonds A.R.A.M

պաշտպանուած դէմքէն, որուն համար շատ հպարտ ըլլալ կը թուի, առողջութիւն կը ճառագայթէ:

Կը խօսի բարձրաձայն ու լարուած մեքենայի մը նման, կարճ ու կտրուկ պատասխան մը միայն ակնկալելով քովինէն:

Իր խօսքերը զարմանք կը պատճառեն ինծի: Տխուր ու հոգի ցնցող դէպքերը կը պատմէ այնպիսի անտարբերութեամբ, որ երեւի, այդ բոլորը, իր ակնոցով դիտուած, կեանքի սովորական պատահարներ, հասարակ երեւոյթներ են, որոնցմէ աղտուիլը ուղղակի ծիծաղելի յիմարութիւն է սա կարճ կեանքի ընթացքին...

— Այս առաւօտ տեսա՞ր լուսնոտ աղջիկը, կը հարցնէ իր խօսակցին, զուարճալի բան մը պատմողի շեշտով. գիտե՞ս, դեղահատներ կան ատոր համար: Տիքին տղան, Պապին ալ լուսնոտ է, բայց դեղահատ կը գործածէ եւ ոչ ոք գիտէ...

Նոյն օրը, պարոն Մարգարէն բաժնուելէս ետք, լսեր էի սուր ճիչ մը. երիտասարդ աղջիկ մը տարածուած էր գետինը: Աչքերը գոց՝ կը ճչար ու կը գալարուէր եւ փրփրոտ լորձունքը կը վազէր բերնին անկիւնէն: Կին մը կը շփէր աղջկան դաստակները ու ոստիկան մը կը ջանար ցրուել հաւաքուած բազմութիւնը:

Հեռացայ՝ սեղմուած կոկորդով, մտովի կրկնելով պարոն Մարգարին խօսքերը.— «Տեսնե՛ս, ամէն մարդ կը ժպտայ, կ՚ասես, մարդ հոգ ու ցաւ չունի»...

Քովինս անդադար կը շաղակրատէ.

— Ըսի՞ քեզի, թէ առջի օր սեւ շրջազգեստ մը գնեցի, անհաւատալիօրէն դեղչուած գնով: Սեւը չեմ սիրեր, բայց գիտե՛ս, մօրս սիրտը լաւ չէ, տկար է, օր մը յանկարծ կը մեռնի ... Երբ տեսայ շրջազգեստին գինը, լաւ է՝ հիմակուընէ գնեմ ըսի, պատրաստ կ՚ըլլայ: Փառք Աստուծոյ, գիտեմ խելքս ու քսակս գործածել: Մարդ ամէն բան առաջուց պէտք է պատրաստէ ու ծրագրէ: Երբ մայրս մեռնի, հայրս անմիջապէս քովս պիտի բերեմ, եթէ այդպէս չընեմ՝ գիտեմ, ան նորէն կ՚ամուսնանայ եւ հարստութիւնը օտար կնոջ մը ձեռքը կ՚իյնայ...

Յանկարծ, պզտիկ խնդուքով մը կը բացագանչէ.

— Նայէ՛, մեր ձեռքերուն գոյնի տարբերութեան նայէ ... որքա՜ն ճերմակ է իմինս, իսկ քուկի՞նդ ... դէմքդ չտեսնող մը պիտի կարծէր թէ սեւամորթի մը ձեռքն է...

Հորիզոնին վրայ ամպերը տժգունած են եւ մութը քող առ քող կ՚իջնէ: Ամայացած աւազին վրայ ստուեր մը կ՚երեւայ: Զարմանքով կը դիտեմ...

Կին մըն է, հաստ ու խոշոր կին մը, երկար ու հին վերարկու մը վրան ու բոլորովին ձեւէ ելած տարօրինակ գլխարկ մը գլուխը: Երկու ձեռքերէն երկու լեցուն տոպրակներ կախուած են ու աւազին վրայէն կը քալէ դժուարութեամբ:

Fonds A.R.A.M

Երբ կը մօտենայ Ջուրին, վար կը դնէ ձեռքինները եւ անոնց մէջէն զգեստեղէնի կտորներ հանելով կը չարչ աւազին վրայ, յետոյ ծունկի կու գայ հոն, հայեացքը Ջուրերուն...

— Խնթը եկաւ նորէն, կը յարէ քովս նստող տեղացին. ամէն ամառ կու գայ առանկ, կը նստի հոդ ու կը սպասէ տարիներ առաջ խեղդուած իր զաւկին ... Փախուկը վստահ է, թէ օր մը պիտի ելլէ ան Ջուրերուն մէջէն ու հագուելով աւազին վրայ իր ձգած զգեստները, մօրը հետ տուն երթայ...

Անոր պատմութիւնն ու պատմութեան յաջորդող քրքիջը կը փշաքաղեն մարմինս:

Ոտքի կ'ելլեմ ու կը սկսիմ քալել, առանց ակնարկս կարենալ հեռացնելու որդեկորոյս մօրմէն: Կը դիտեմ ու կը սպասեմ, կը սպասեմ երկա՜ր: Վերջապէս, կինը կը չարժի, կը հաւաքէ իրերը ու դողդողջ քայլերով, աւազին մէջ խրելով – ելլելով կը յառաջանայ դէպի ելեկտրական լոյսը: Այն ատեն կը տեսնեմ իր դէմքը, իր մարած կծկուած աչքերը, իր խորշոմած այտերուն ակօսներն ի վար գլորող արցունքները եւ կուրծքը ցնցող հեծեծանքին հետ անոյշ շրթներուն չարժումները:

Ո՛չ, կ'ըսեմ, ո՛չ պարոն Մարզպար, փախուստ չկայ նոյնիսկ հոս, սա զուարթ եռուզեռին մէջ, որ պայթող ծիծաղի մը նման կը տարածուի փայտուղիի երկայնքին...

Աչքերս կ'ուղղուին քարակոյտերուն մէջ կայտառող Ջուրերուն, որոնք կ'ուռին, կը փրփրին, կը խայտան, բայց հոգիս այլեւս մասնակից չէ անոնց խաղերուն...

Կը մտածեմ, կը մտածե՛մ սա երկու կիներուն մասին, — ճառագայթող դէմքով անվերջ չաղակրատոպին ու դողդոջ քայլերով աւազին մէջէն հեռացողին...

Ու կը հարցնեմ, ես ինձի կը հարցնեմ, թէ սա երկուքէն ո՞րը իր զգացումներով աւելի արժանի է մարզկային էակ կոչուելու, — «խե՞նթը» թէ «խելացին»...

Նիւ Եորք, 1961

Կ. Ակսէլեան

ԻՆՁՊԷ՛Ս ԿԸ ԳՐԷ Ա. ԱՐՓԻՆԷ

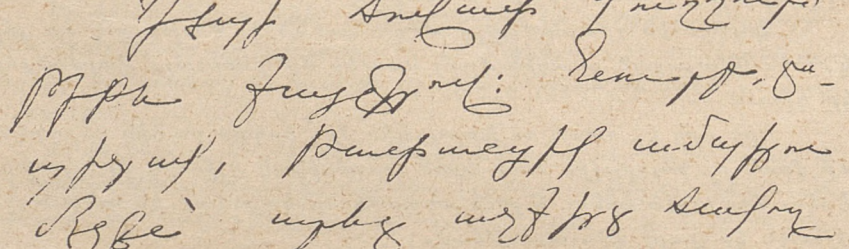

Fonds A.R.A.M

Սարտարապատ

Գրեց ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ

ԱՐՏԱՍՍԱՆՈՂԸ

Սարտարապատ, Սարտարապատ, հայրենադաշտ արիւնավառ,
Դամբանաւարան հերոսներու, որոնց համար
Ցիշատակի բուրվառն անշէջ պիտի ծխայ
Լուսաճանդակ տաճարներու խորանին վրայ:

Սարտարապատ, մթին անտառ փոթորկայոյզ,
Ծոցիդ մէջ օր մ'հեղեղեցաւ արիւն եւ լոյս,
Հոչակուեցար ահեղ պատուար անպարտելի:

ԽՈՒՄԲԸ

Մենք հոս ենք միշտ եւ գիրկընդխառն ամէն բարի,
Ամէն ոյծի մեր բաբախուն ոսկորներով,
Բազկատարած, ինչպէս եթէ շարունակուէր
Աղօթքը հին, ու վըրէժին բազմախրոով
Կըրակին մէջ բորբոքէին սիրտերը մեր:
Մենք հո՛ս ենք միշտ սեւեռաբիր եւ մշտարթուն,
Մեզմէ անդին Հայոց Աշխարհն է, գետերուն
Ահեղավազ մոընչիւնն է մեր ձայնին հետ,
Որ բաջերուն անլուռ պատգամն է յուսաւէտ:
Մենք վառեցինք կրակն հայրենի ակութներուն.
Մեր արիւնով անսպառ է իւղն ոսկեշիթ
Ճըրագներուն, երդիքներուն տակ մխամած:
Մեր յիշատակն է արեւին չափ եշմարիտ:
Կամարներու յաղթանակին մէջ վեհապանծ
Մենք հոն ենք միշտ, ուր օրօրոց մը կը շարժի,
Հոն՝ ուր ցորեանը կը պայթի հողին ծոցէն,
Հոն՝ ուր սրտեր սիրատոչոր կը բաբախեն:

ԱՐՏԱՍՍԱՆՈՂԸ

Պահապաններ Գեղեցկութեան եւ Անուրջի,
Պահապաններ հայրենասուրբ կըրակներու,
Ձեր կեանքն է որ կեանքը դարձուց ոսկեդրուագ,
Հայաստանի մառախլապատ երկինքին տակ:

Fonds A.R.A.M

ԽՈՒՄԲԸ

Մենք զոհեցինք կանաչ արեւը մեր կեանքին,
Որպէսզի կեանքը բորբոքէր հրդեհավառ.
Մենք զոհեցինք մեր բովերուն ամբողջ ոսկին,
Որպէսզի սէրն՝ յաւերժափայլ շքեղ գոհար՝

Մեր կոյսերուն լուսեղ ճակատը զարդարէր:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԸ

Գեղեցկութեան եւ երազի պահապաններ,
Ո՛վ յարուցեալ կերպարանքներ, ահեղօրէն
Ահա՛ ձեր շունչը կ'անցնի գոռ, փոթորկայոյզ,
Տկարներուն կ'ըլլայ պատգամ եւ խըրախոյս,
Կ'ալեծըփէ ծովն երազի եւ կը բանայ
Առագաստներ մեկնող ամէն նաւի վըրայ
Դէպի ափունքը կարօտին հայրենական...
Ո՛վ հերոսներ, որ ունեցաք իբրեւ շիրիմ,
Հայ մայրերուն սիրտը, անհուն սիրտը ցեղին,
Ո՛վ հերոսներ աստեղաբիր, անգերեզման...

ԽՈՒՄԲԸ

Հեղեղօրէն հոսեցուցինք արիւնը մեր,
Բայց չունեցանք սուրբ երկնքին տակ հայրենի
Ցիշատակի աղբիւր մը, որ յիշեցըներ
Դիւցազնօրէն թափուած հեղեղն այս արիւնի:

Ո՛չ ոք կտրեց անտառներէն ծառ մը սօսի,
Որ ըլլար խաչ եւ մեզ յայտնէր յաւերժութեան,
Մենք՝ Առասպել, մենք՝ անծանօթ, անգերեզման...

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԸ

Ձեզմէ անդին միշտ փոթորկոտ պիտի հոսի
Պղտոր ամէն հայրենի գետ,
Պիտի ծաղկի ամէն գարուն
Ձեր արիւնին մէջ խնկաւէտ:
Հոն՝ պահպանուած ձեր ոգիէն
Ճրագները կան հայ տուներուն,
Մեր ակութները հըրեղէն,
Եւ օրրոցները սարսըռուն,
Մատեաններուն խօսքերը կան
Խորհրդաշունչ սիրով հիւսուած,
Շրթունքներու աղօթքած

Fonds A.R.A.M

Սուրբ մրմունջները շարական·
Տաճարներու խարերը կան,
Բուրվառներուն խունկն արփենի,
Ու պատմուճանը ծիրանի
Մեր սուրբերուն նահատակուած...

ԽՈՒՄԲԸ

Մենք թափեցինք արիւնը մեր,
Որպէսզի վառ մընայ յաւէտ
Կապոյտը ջինջ Հայոց երկրին:

Մենք թափեցինք արիւնը մեր,
Որպէսզի վառ մընայ յաւէտ
Ոսկին արդար մեր հունձքերուն:

Մենք թափեցինք արիւնը մեր,
Որպէսզի վառ մընայ յաւէտ
Հայաստանի սուրբ ծիրանին:

Մենք հոս արթուն պիտի հսկենք,
Որպէսզի հայ ընդրագներուն լոյսը շողայ,
Որպէսզի հայ նահատներուն խոկն ըստեղծէ
Վէհ տեսիլքներ գեղեցկութեան,
Որպէսզի մեր ժանտ ոսոխին
Ստուերն անգամ չմօտենայ մեր սրբութեան
Եւ կեանքը վառ միշտ նահանջէ,
Մեր արիւնով մկրտուած կեանքն հայրենի,
Իր բազմագեղ եւ պանծալի յաւերժութեամբ:

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԸ

Փա՛ռք ձեզի, ո՛վ անձնուրացներ,
Որ պահեցիք երդումն ահեղ ձեր վըրէժին:
Փա՛ռք ձեզի, ո՛վ անմահութեան ստեղծիչներ,
Որ կերտեցիք կոթողը մեծ հայրենիքին:

Փա՛ռք ձեզի, փա՛ռք, ո՛վ հսկաներ աստեղաբիք,
Ռահվիրաներ, որ մեզ համար ուղին բացիք
Դէպի պայծառ հորիզոններն Ազատութեան...

Ձեր անունն է Սարտարապա՛տ, Բաշ Ապարա՛ն...
Յաւերժութեան ադամանդեայ ապառաժէն
Մեծաշառաչ անհուն ձայներ կ'արձագանգեն
Անլռելի ողջոյնը սուրբ Հայրենիքին...

Գահիրէ, 1961

Fonds A.R.A.M

ՎԱՀԱԳՆ

Գրեց ԼՈՒՍԻԿ

I

Օրուայ վերջին շառաւիղները նայում են երկրագնդի վրայ. նայում՝ չոյում են դեռնիների երեսները ժպտունդ ու մէկէն որոշում են մանել Թեհրանի ծոցը...

Շահ Ռըզա պողոտայի ծայրին կառուցուած Վիլլա Մարիկայի տարածուն մարզապետնին վրայ մէկը միւսի եռեւից վառւում են բարդիների ճիւղերի արանքում թաղնուած էլեկտրական լապտերները: Ու կեանքը կարծես վերածնւում է յետմիջօրէի ննջից թարմացած՝ տիկին Մարիկայի, իր ամուսնու եւ իրենց Ղարաղանցի ծառայի կերպարանքով...

— Եա՛ւա, հոգիս, — անծայր հոգատարութեամբ մօտենում է տիկին Մարիկան ամուսնու ճամբորդական անկողնուն, ճիչդ ուռենու երկար թեւերի տակ: — Եաշո՛ւլս, կը ցանկանա՞ս մի բաժակ կոնեակ լցնեմ թէյիդ մէջ:

— Շտօ՞ ... շտօ՞ ... ի՞նչ ասացիր, — կնոջն է նայում տիկին Մարիկայի խոժոռուած ամուսինը, — յաղթանդամ մի մարդ, չէշտուած հայեացքով ու մանաւանդ չատ առնական դիմագծերով պարոն Պետրոսեանը: — Նո՞ւ, լսրու, եթէ ուզում ես:

Իր զգայուն ձեռքերի երկար մատներով ոլորում է տիկին Մարիկան կոնեակի վիզն ու չիշը գլխիվայր պահում ամուսնու թէյի բաժակի վրայ:

— Դաւո՛ղնա, դաւո՛ղնա, — խռպոտ ասում է անդամալոյծ ամուսինը տիկին Մարիկայի, իր պարթեւ մարմնից չարժել միայն կողղանալով աջ ձեռքը, որով ստանում է թէյի տաք բաժակը: — Բաւական է ասացի: Ի՞նչ ենք ուտելու վաղը ճաշին:

Ծառան, տիրոջ խօսքերը լսելով, ձեռքի ցնցուղներն ընդոստ ցած է դնում.

— Ախանումն ասաւ վաղուայ համար կաքաւ առնեմ, աղա՛ ջան:

— Դո՛ւ էղպէս բան ես ասե՞լ...

Մեծ յանգանքի մէջ բռնուած մարդու նման, տիկին Մարիկան իր վրայ է զգում ամուսնու կրակոտ աչքերը:

— Ինչ չե՞մ ասել, որ թռչուն ուտելուց յոգնել եմ այլեւս...

— Վնաս չունի, եա՛ւա ջան. այդ էլ հօ այդպէս բորբոքուելու պատճառ չի, — մեղմացնում է տիկին Մարիկան ու ծառային դառնալով, — գործիդ նայիր, Խոսրո՛վ: Ցանցանքը իմս է ի հարկէ: Ինչպէս աղան է ցանկանում, այնպէս էլ կ'անենք: Աւաւտեան կանուխ արթնացիր, որպէսզի...

Fonds A.R.A.M

Խոսրովը, սրտապնդուած, աւելի եւս վեր է քաշում տաբատի թրջուած վիզերն ու չարունակում է էլ աւելի մեծ թափով չեփորիկ-ները դլխին լցնել աւազանի ջրերը դով։

— Այս վարդերին լաւ չէք նայում, — ընդոստ հնչում է դարձեալ պարոն Պետրոսեանի ահեղ ձայնն ու յանկարծակիի բերում նրա ստորադաս տիկնոջն ու ծառային։

— Ո՞ր վարդերը, աղա՛։

— Շիրազի ծաղիկների մասին է պարոնի խօսքը, — դարձեալ Խոսրովին օգնութեան է հասնում տիկին Մարիկան, փարատել փոր-ձելով հաւանական փորձանքը անտեղի մի վէճի։

— Այս սեւին խփող, մութ կարմիր վարդերն աղան չատ է սիրում, որովհետեւ նրանք յիշեցնում են մեզ մեր երիտասարդ օրե-րը, — ասում է տիկին Մարիկան եւ քնքշութեամբ դիտում ամուսնու լայն ճակատը եղերող ճերմակ մազերի խուրձը։ — Այս ալ վարդերը բերեցինք մենք Շիրազից չա՞տ տարիներ առաջ, երբ տղաներն այն-քան փոքրիկ էին դեռ, հազիւ չորս – հինգ տարեկան ... յիշո՞ւմ ես, Եաչո՛ւլ Ջան, այն դողտրիկ, փոքրիկ պանդոկը Շիրազի մէջ, ուր իջեւանեցինք մենք...

— Այդքան բացատրութիւնների կարիք չկար...

Կարճ ու կտրուկ մտրակի նման ամուսնու թթու ակնարկն է իջնում տիկին Մարիկայի վրայ, բայց կինը ոչինչ է ասում։ Ո՛ր հառաչով ամուսնուն յանձնում է մի խայտաբղէտ ֆրանսական չա-քաթաթերթ։ Ցետոյ դալիս, նստում է սեղանի առջեւ, ուր կխսատ է թողել իր բազմաթիւ անային աշխատանքներից մէկը։

Պատռում է տիկին Մարիկան փոքրիկ, հիւթեղ կէտրոններն ու նրանց հիւթը քամում իր առջեւ դետեղուած բազմաթիւ սրուակ-ների մէջ, ձմրան երկար դիշերների համար որպէս պահեստ։

— Եաչա՛ Ջան, — մինչ ամուսնոյն հաճոյք պատճառելու նպա-տակով ասում է կինը մի քիչ անհամարձակ, — Եաչա՛, նոր երդա-պնակներ են բերել տղաները, կը ցանկանա՞ս արդեօք լսել...

Ու մինչ տիկին Մարիկայի ամուսինը, չարաթաթերթով զբա-ղած, չարունակում է անտեսել կնոջ հարցումը, ինք, տիկին Մարի-կան, կէտրոնների կեղեւներն հաւաքած, թաղում է նրանց աղբիւրի ամանի մէջ։

— Եաչա՛ Ջան, հոգիս ... կը ցանկանա՞ս երաժշտութիւն լը-սել ... դեռ նոր են ստացել տղաները ... Ֆաչատրեանից է, պիտի սիրես ... դնա, տղա՛յ, — դառնում է տիկին Մարիկան Խոսրովին։ — Բաւական է այդքան ջրես պարտէզը ... Ոչ, թո՛ղ, ես ինքս կը դնամ. նոր երդապնակները թագցրել եմ պատկերասփիւռի եռեւը, որպէսզի փոքրիկները չփճացնեն...

Եւ անկասկած, ամուսնու յամառ լռութիւնը համաձայնութիւն

Fonds A.R.A.M

համարելով, մեծ խանդաղատանքով դիտում է դարձեալ տիկին Մարիկան նրան ու մի նոր բաւականութիւն պատճառելու մտքից ուրախ, շրջազգեստի տասնեակ լեզուակները հովին յանձնելով, չտապում է դէպի վիլլան...

II

«Տարադահանդէսի Վալս»ը(*) Թափւում է հիմա երեկոյեան մԹնոլորտի մէջ, ինչպէս չատրուանի Թափանցիկ ու հասկանման ջրերն են Թափւում աւազանի կրծքին ու պորտին...

— Մէկ, երկու, երեք...

Կամացուկ սահում, պարոն Պետրոսեանի ձեռքից վայր է ընկնում չաբաԹաԹերԹն ու նինջը պարուրում է անդամալոյծին, նրան փոխադրելով դէպի երազների աշխարհը, դէպի իր անցեալը հեռաւոր...

. . . .

— Մէկ, երկու, երեք...

— Լե՛նա, ցանկանո՞ւմ ես պարել...

Գրկում է Եաշան իր այնքան սիրած կնոջ իրանն ու սիրուն մի վալսի սիրտ տրոփեցնող դոփիւնների հեշտանքով դարձնում է նրան, դարձնո՛ւմ ... Իր շնչի հրով գգլխեցնում է Լենային: Համբուրում է նրա այնքան ճերմակ քունքը, վարսերը չէկ, պարանոցը անուշահոտ ու կաԹնաԹոյր...

— Լե՛նա, — ուզում եմ, որ կեանքս դառնայ մի այսպիսի վալս, որ դու միշտ իմս լինես, միշտ ինձ յենուած ... իմս, իմս, ի՛մս...

— Քո՛նն եմ արդէն, — Թիթեռնիկի նման փխրուն իր բամբակէ Թեւերն է դցում Լենան Եաշայի վզով: — Ամուսնացել ենք, մոռացե՞լ ես...

Պարոն Պետրոսեան կանգ է առնում:

Այլեւս չի պարում:

— Միշտ այսպէ՞ս պիտի լինի, Լե՛նա, մեր կեանքը: Միշտ այսպէս ուրա՞խ ... միշտ այսպէս անհոգ պիտի Թռչկոտե՞ս իմ կեանքի պարտիզում...

— Օ՜ ... ծիծաղում է Լենան իրապէս անհոգ: — Ի հարկէ, Եա՛շ, կեանքն էլ այս վալսի նման է, ինքն իր վրայ պտտուող ... ես ծնուել եմ ուրախ, հենց այդպէս էլ կը շարունակուի ... Բայց չէի իմանում, որ դու բանաստեղծ ես, — աւելացնում է՝ չարաճճիօրէն կպչելով մարդուն: Կարծում էի միմիայն վաճառական էք դուք, պարո՛ն Պետրոսեան...

(*) Masquerade Walz.

Fonds A.R.A.M

Եաչան վերցնում է փետուրի նման փխրուն Լենային գետնից ու յենում նրան Թաւշապատ հիւրասենեակի ոսկեզօծ դիւանի փափուկ բարձերին:

Բայ պատուհանից հազիւ ներս է ընկնում խոնաւութեան ու ապականների մի անորոշ բուրմունք՝ խառնուած Ատլանտեանի ծովահամ պաղջութեամբ:

— Օ՛, դու այնքա՜ն սիրելի ես, մրմնջում է Լենան: Այս տարի էլ կը մնանք Նիւ Եորք: Այս վիթխարի քաղաքը այնպիսի հետաքրքրական ժամանցներ ունի յատկապէս ձմրան ամիսներին, — Քարնէգի Հոլ, Բրոդուէյի թատրոններն անհամար ... յետոյ մեր այս գեղեցիկ, կոկիկ դղեակի մէջ հիւրասիրութիւններ ... հիւրեր համբաւաւոր ... թերեւս Լիսիցեանն ու իր կինը գան նորից: Ի՜նչ լաւ քէֆ արինք նրանց հետ անցեալ տարի ... Նո՞ւ: Ի՞նչ պատահեց, ես՛չ...

Լենան պոկւում է մարդուց եւ խռոված, կամակոր կատուի կերպարանք է ստանում:

— Դու երբեք չես սիրում ինձ հետ մենակ մնալ, պանդատւում է պարոն Պետրոսեանը, որ իր հսկայ կերպարանքով մի վիթխարի մանուկ է կարծես: — Անընդհատ ծրագրում ես երեկոյթներ ունենալ մէկը միւսի եաեւից...

— Օ՛, մթէ մի քանի հիւրասիրութիւն այնքան մեծ ծա՞խս է քեզ համար...

Ոլորւում են Լենայի շրթները քմայքով, իսկ չառագունում է մարդը յուզումով:

— Պատուիրեցի երէկ արդէն քո նոր ապարանջանը Թիֆանիից: Սակայն ինքդ պիտի որոշես ակերի գոյնը: Մարդարիտ, ադամա՞նդ թէ զմրուխտ ես փափաքում ունենալ...

— Թիֆանի՞ն ... բացագանչում է Լենան մարդու չուրջը ճռուողելով: — Մի փոքրիկ դանձ պիտի արժի քեզի այդ զարդը ... ես՛չ, ինչքա՞ն չատ ես սիրում ինձ...

— Ամէն, ամէ՛ն բանից աւելի ... Տեսա՞ր ուրեմն, Լենիչկա. դրամի խնայողութեան համար չէ որ հակառակում եմ քո կազմակերպած երեկոյթներին, այլ նրա համար, որ ուզում եմ քեզ հետ մենակ լինել...

— Հապա պարահանդէսնե՞րը, տարեկան հաւաքոյթնե՞րը, կոնցերտնե՞րը...

— Պարահանդէս չեմ սիրում, Լե՛նա, յարում է պարոն Պետրոսեան տխրութեամբ: Չեմ սիրում, երբ յատկապէս ուրիչ տղամարդիկ գրկում են քեզ ... Դու այնքա՜ն գեղեցիկ ես եւ այնքա՜ն երիտասարդ ... իսկ ես, երբեմն ինձ այնպէս ծեր եմ զգում քեզ հետ համեմատելով ինձ ... դուցէ մեր տարիքի տարբերութիւնն է քեզ նեղում...

Fonds A.R.A.M

— Ինճ ոչինչ չի նեղում, եա՛չ ... կը դնանք այս տարի նորից ձմեռնային ամարանոց, Ֆլորիդա՛ ... այնպէս չէ՞...

— Լե՛նիչկա, քրքջում է պարոն Պետրոսեանը, ինքն էլ վարակուած կնոջ թեթեւամտութեամբ. ի՞նչ պիտի անես, եթէ յանկարծ մի օր ես այլեւս ի վիճակի չլինեմ քեզ համար ստեղծելու այս պիսի ժամանցները ... դու մի թռվռուն ծիծեռնակ ես, կարծես ծընւած կեանքի բարիքները միայն վայելելու: Ի՞նչ կ'անես եթէ մի օր...

— Ի՞նչ կարող է լինել մի օր, դժկամակութեամբ վրայ է բերում Լենան. դու այնքան հարուստ ես ու խելօք: Քեզ երբեք չեն պատահելու այն անյաջողութիւնները, որոնց ենթակայ են առհասարակ ուրիչ վաճառականները...

*
**

Սակայն Լենայի լաւատեսութիւնը կորցնում է իր հիմքը մի օր, երբ պարոն Պետրոսեան չնչասպառ ներս է ընկնում իրենց չքեղ, ծովափնեայ տունը:

— Լենա, Լե՛նիչկա, — բղաւում է նա վիրաւոր առիւծի մռնչիւնով: — Կորցրել եմ ամէ՛ն ինչ ... անիծուի այդ Սթոք Մարքէթը ... սխալ սթոքներ եմ դնել...

Եւ, հսկայի իր մարմնով ու խորը հծծիւնով ղլուխն իր ափերի մէջ է առնում նա եւ ընկնում է Լենայի կողքին, պարսկական մեատաքէ դորգերով ծածկուած դիւանի վրայ:

Իսկ Լենան, նախ ականջներին չհաւատալով, ասում է.

— Կատակ ես անում, եա՛չ...

Եւ իսկոյն, փէչերն հաւաքած հեռանում է ամուսնուց դէպի բաց պատուհանը, որի առջեւ Ատլանտեան ովկիանոսից մի պղտոր բեկոր եկել է, փռուել:

— Ուրեմն ի՞նչ, չարունակում է նա. նորի՞ց Թեհրան ... նորի՞ց այդ յետամնաց, բամբասասէր ու խաւարամիտ մարդկանց մէջ ... Նորի՞ց դէպի աղքատութիւն ... Երբեք, երբե՛ք...

Ու մէկէն սկսում է հեկեկալ:

Իր նիւթական կորուստը առժամապէս մոռացած պարոն Պետրոսեանը յանկարծակիի է գալիս իր երիտասարդ ու գեղանի կնոջ անսպասելի հակազդեցութեան առջեւ:

— Բայց Լե՛նիչկա, ասում է նա. մի՞թէ երկիրներն այնքան արժէք ունեն իրար հետ կապուած ամուսինների համար ... Մի՞թէ դու քո եաչային երբեք չես սիրել ... մի՞թէ...

... Խեղճ պարոն Պետրոսեանի աղաչանքներն ի դերեւ են անցնում իր Լենիչկային խելքի բերելու համար:

— Դու գնա՛, բացագանչում է Լենան. ես Արեւելք չե՛մ վերադառնայ...

Fonds A.R.A.M

— Բայց Լենա, կը դնանք Թեհրան մեր կորցրածը վերագըտնելու ... այնտեղ ծանօթութիւններ կան ու նորից ոտքի կը կանգնեմ ես...

— Հա – հա – հա՛, հնչում է Լենայի արհամարհական ծիծաղը եւ քարացնում մարդուն. դու դնա՛ եւ ամէն բան կարգադրիր: Եթէ գործերդ յաջող դնացին, միւս ամառ կը հանդիպենք Քոթ դ'Ազիւրի մէջ...

— Իսկ եթէ չյաջողեցի՞ ... այն ժամանա՞կ...

— Այն ժամանա՛կ...

Ու Լենան հեռանում է:

— Ո՞ւր ես դնում, սարսափահար գոչում է Եաչան. քեզ համար մի ամբողջ տիեզերք ձեռքից տուեցի ... Օ՛հ, զաւակնե՛րս ... սպասիր, Լե՛նա, լինէ մենակ մի ձգիր...

Սակայն պարոն Պետրոսեանի մարմինն այլեւս իրեն չի հպատակւում:

Մեծ ճիգ է ի գործ դնում վազելու, կասեցնելու այդ խելայեղ կնոջ, սակայն երակների մէջ արիւնը կարծես դադարում է այլեւս շրջան անելուց:

Պարոն Պետրոսեանը այլեւս չի շարժւում տեղից...

III

Աստղերի քթթումը հիմա պատանի կոյսերի հայեացքներ են գաղտագողի:

Երկնակամարը մի մեծ սրահ է, ուր նրանք հաւաքուել են իրենց առաջին պարահանդէսին:

Իսկ լուսինը արբշռանքով լի այն կինն է կարծես, որ օրուայ աշխատանքից յոգնած ամուսնուն ուղարկել է լեռների եռեւը հանգըստանալու: Եւ ինքը, զուգուած, իր արծաթեայ հանդերձների մէջ պատրաստւում է դուրս գալ ամպերի տակից, նորանոր սէրեր որոնելու...

Վիլլա Մարիկայի մրափող ծառերի փոչոտ ճիւղերի միջից փայլփլում է միայն մի հատիկ ճրագ:

Շեփորիկները փակել են իրենց ճերմակ թերթիկներն ու նրանց միջեւ ճգմել թեհրանի ամրան ամիսներին այնքան հազուագիւտ անձրեւի մի վերջին կաթիլ...

Աքլորաբրուկի խունացած ու փչոտ լեզուակները, պառաւած խափչիկի չրթների նման կծկուել են մէմեանց վրայ ու բոյնը կորցրած մի թռչուն թառել է ուռենու վրայ, — ճիշդ այն ուռենու, որի կողքին մի քանի ժամ առաջ զբուսած էր տիկին Մարիկայի ամուսնու չարժական անկողինը:

Fonds A.R.A.M

— Եաչա՛ Ջան, Եաչա, վա՞տ ես զգում քեզ, բժիշկին կան-չեմ ... ամուսնու մոայլ դէմքին նայելով եւ իր յուզումը չկանալով զսպել, հարցնում է տիկին Մարիկան:

— Որտե՞ղ եմ ... այս որտե՞ղ էք բերել ինձ...

— Ուշ էր արդէն, պատասխանում է տիկին Մարիկան, տղա-ներն ու Յոսըովը քեզ պարտէզից ներս բերեցին: Վախեցանք յուրտ պիտի առնէիր այնտեղ ... Ինչո՞ւ փակեցիր նորից աչքերդ ... Եաչա՛ Ջան...

— Թողէք ինձ հանգիստ ... հանգի՛ստ...

Անդամալոյծը ձեռքը Ջայնօրէն յետ է քաշում կնոջ ձեռքերից ու չարունակում անքոնքոջ:

— Եաչա, հոգի՛ս, արդեօք ցա՞ւ ես զգում կրծքիդ տակ, ա-սա՛...

Տիկին Մարիկայի ամուսինը նայում է նրան միալար, անքթիթ հայեացքով:

Տիկինը երախտապարտ է կարծես, որ ամուսինը չի քաշում ձեռքը յետ եւ ինք այնքան, այնքա՛ն երախտագիտական ցոլք ունի հիմա իր խոշոր ու սեւ աչքերի մէջ, չէ՞ որ ինք մենաչնորհն ունի իր սիրածին խնամելու...

— Քնել ա, խանո՛ւմ Ջան, ադէն քնել ա...

Տիկին Մարիկան կարծես նոր է միայն անդրադառնում, որ ինքն ու ամուսինը մենակ չեն սենեակի մէջ:

Նայում է նա չուրջը պղտոր հայեացքով ու տխրօրէն:

— Քնել է, այո՛, բայց իր այս խռխռոցը բնական չի...

Ու այլեւս իր հեծկլտանքները զսպել չկարողանալով, համբու-րում է նա իր կեանքի միակ տղամարդուն ձեռքերը, դէմքը, ճակա-տը, խուրձը մազերի...

— Օ՛, Եաչա, ինչպէ՛ս ես մենակ ձգում ինձ...

Անդամալոյծի աչքերը բացւում են ընդոստ:

Տիկին Մարիկայի առատահոս արտօսրներից մէկն ընկել է ա-մուսնու լայնկեկ, մսեղ ու անզգայացող դէմքին:

Մայրական խանդավառանքով սրբում է նա ամուսնու երեսը:

— Հիմա որտեղ որ է պիտի գայ բժիշկը ... մի քիչ ուժեղ պահիր քեզ ... Եաչա՛ Ջան ... դու միշտ այնպէս տոկուն ես...

Բժիշկը գալիս է, բայց բացատրէն չարժում դլուխը:

— Ձեր ամուսինը կորցնում է արդէն իր գիտակցութիւնը ... վերջացած է ... ցաւում եմ, տիկին Մարիկա...

Իսկ տիկին Մարիկան, ծնրադրած իր երիտասարդութեան տա-րիների, իր մեծ ու միակ սիրոյ, իր զաւակների հօր հայհոյող մարմնի առջեւ, լալիս է մեղմ, անձնուէր կնոջ ամբողջ նուիրումով:

Իսկ Եաչան, իր միակ զգայուն աջ ձեռքն այլեւս հեռու չի

Fonds A.R.A.M

ԱՓՍՈՍԱՆՔ

Գրեց ՅԱԿՈԲ Ք. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Հիասթափուած նեռիգ կեանքին հարուածներէն բիրտ, դաժան,
Երբ ամէն յոյս, սէր, երազ վաղո՛ւց էին դալկացած,
Այցի գացի այս գիշեր, կոյս հաւատով մանկական,
Երազացայտ աղբիւրին, սիրտըս սափոր ինձ ըրած...

Երբ մատչէի երկիւղած նուիրական ակունքին,
Իբրեւ մեհեան բախտորոշ եւ կամ տեղի սրբութեան,
Թեւածէին խնկաբոյր խորհուրդներ խո՛ր, անմեկի՛ն...
Հոգիս կ'օծուէր երկնահամ երանութեամբ անսահման...

Երբ քի՛ւր կուժեր յորդէին երազ – յոյսէն զա՛ռ ու վառ
Ու ոսկեհեր, թարմատի պարմանիներ կենսունակ,
Անուրջներով առլցուն կաթուէին խօլարձակ,

Իմ սիրտ – սափորս վիրաւոր իբրեւ անօթ անյատակ,
Գլգլանիով մշտակայ դատարկութիւնն իր կ'ողբար...
Ափսոսացի՛ ... ինձ համար նոր յոյս, երազ ա՛լ չկար...:

ԳԷԹ Ա՞ՅՑ ՄԸ ՏՈՒՐ...

Մահճիս վերեւ անէթիք, անբարբառ յար կը ժպտիս
Հրեշտակային հոգեթով պչրանիով մը յուլօրէն,
Մինչ անցեալէն բիւր յուշեր կ'ալեկոծեն խեղճ հոգիս,
Հիասթափուած՝ խօլ սրտիդ խորհրդաւոր էմայէն...

Ու նկարըդ լուսաշող, հոգեխոով, պաշտելի,
Իբրեւ քաղեղ՝ բոնուած հոգւոյս բոցեղ ոստերէն,

քաշում սիկին Մարիկայի ափից:

Պարոն Պետրոսեան անհուն կարօտով դիտում է իր կնոջ յոգնած, ծերացած դէմքն ու իր մարող աչքերի մէջ մի վերջին կայծ՝ ժպտում է տխուր, ժպտում անվերադարձ ու մրմնջում խռպոտ ձայնով.

— Լե՛նիչկա ... սիրելի՛ս ... մեռնում եմ ահա՛ ... ինչո՞ւ թողիր ինձ...

Ու փակում է աչքերն ընդմիշտ...

Նիւ Եորք, 1961

Fonds A.R.A.M

Լոութեան մէջ գիշերուան կ'ունկնդրէ միշտ, անյեղլի,
Կարօտակէզ հառաչներն ժայթքած սրտիս ալեբէն:

Գէթ ա՛յց մը տուր այս գիշեր, ո՛վ իմ արփիս ոսկեգէս,
Դուն անպատում պաշտումիս, զգլխանիթիս սուրբ խորան,
Եկուր մէկտեղ թափառինք երազին մէջ տարփակէզ

Մեր ոսկեղնիկ յոյսերուն, անուրջներուն լոյս ճամբան...
Չի կեանքն ի՞նչ է, եթէ ոչ հիասթափում անվախճան,
Իսկ երազը՝ պահ մը գէթ ապրիլ կեանք մը դիւթական...

ԱՐՀԱՄԱՐՀԱՆՔ

Ձերբազատուած ամբոխէն անկարեկիր, խժալուր,
Կ'ապաստանիմ սենեակիս մենութեանը ես կրկին,
Մինչ երկինքն ալ հոգւոյս պէս փոթորկումով մը անլուր,
Բացեր է ակն յորդահոս իր կուտակուած արցունքին:

Բեկումներ կան սրտիս մէջ, դարսն ալ ամպրոպ, ցուրտ, խաւար,
Իսկ առկայծող երազիս պլպլումը թոյլ, տկար,
Կ'ուրուագծէ ստուերներ անկերպարան ու մռայլ,
Հոգւոյս տալով մենութեան վախն ու սարսուռն ընդերկար:

Բայց երբ տակաւ կը սկսի բիւր յուշերուս ճոխ տարափն
Ու տոդանցումն զգլխիչ՝ պահերուս հին, գունաթափ,
Զգեցած նոր, լուսափայլ պատկերացում ու նոր թափ,

Ա՛լ չեմ լքուն, առանձին, չունիմ սոսկումն մենութեան,
Հոգեձուլուած յուշերուս մտերմութեան սիրական,
Կ'արհամարհեմ վախը մութ եւ խաժամուժն անարժան...

Պաւէնոս Այբէս

ԻՆՉՊԷ՞Ս ԿԸ ԳՐԷ ՅԱԿՈԲ Ք. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

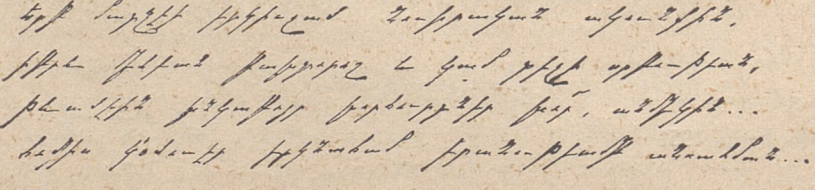

Fonds A.R.A.M

ԴԵՌ ՇՐՋՈՒՄ ԵՆ...

Գրեց ՍԻՐԱՓ ԲԵԴԻԽՆ

Անմար երգեր բիւր, անհամար,
Լեցուն իրենց սրտերում,
Մի հին երգիչ, մի հին բնար,
Դեռ շրջում են ու երգում:

Դեռ շրջում են իրար փարուած,
Ինչպէս երկու ասուպներ,
Ու շաղում են համատարած,
Անուշ յուշեր ու երգեր:

Հին երգիչը ներմակահեր,
Քնարը հին ու անգոյն,
Գեղեցկազարդ երկու ծերեր,
Դեռ շրջում են ու երգում:

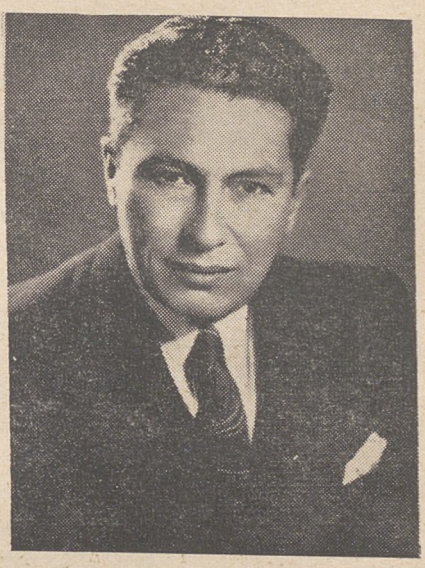

ՍԻՐԱՓ ԲԵԴԻԽՆ

Ե՞ՐԲ ԷՐ...

Արդեօք ե՞րբ էր, չեմ յիշում,
Ե՞րբ էինք մենք իրար մօտ,
Գարո՞ւն էր, թէ ցուրտ աշուն,
Իրիկո՞ւն թէ առաւօտ:

Հեռուն դա՞շտ էր թէ հովիտ,
Մի բարդենի մենաւոր,
Դու մի աղջիկ նուրբ, վտիտ,
Ես մի անցորդ բրտնաթոր:

Արդեօք ե՞րբ էր, որ իրար
Հանդիպեցինք մի վայրկեան,
Հանդիպումդ ինձ համար
Մի հէքեաթ է անվախճան:

ԽՆԴՐԱՆՔ

Ամոքիր վէրքերս ու դու ինձ գթա՛,
Ես խոցուած եմ, հոյր, վշտաբեկ ու հէք,
Բացիր իմ առջեւ մի լուսէ ճամբայ,
Որ ես չեմ տեսել իմ կեանքում երբեք:

Անցել է կեանքս տանջանքի բովում,
Պայծառ մի արեւ ինձ չի ժպտացել,
Խեղդւում եմ անյոյս այս մառախուղում,
Այս մռայլ կեանքին ինձ ո՞վ է մատնել:

Փարատիր հոգուս տանջանքները խոր,
Սիրիր ինձ, գգուիր, ինչպէս հարազատ,

Fonds A.R.A.M

Ես մի թեւաթափ թռչուն վիրաւոր,
Ընկած այս մոլոր ճամբէզուսմ անյայտ:

ՄԵՐ ԱՉՔԵՐԸ

Մերք ժպտում են աստղերի պէս,
Մերք էլ խօսում անուշ ու սերտ,
Մերք վարանօվ խաղում են հեզ
Աչքերը ջո՝ աչքերիս հետ:

Մերք փարւում են ճնճուղ իրար,
Սէր ու համբոյր փոխանցում յորդ,
Մեր աչքերը — ջերմ սիրահար,
Մինչ տակաւին մենք անծանօթ:

ԱՍՏՂԵՐԻ ՊԷՍ

Աստղերի պէս վառւում են յար
Մեր սրտերը իրար սիրով,
Եւ միշտ ժպտում իրար պայծառ
Աստղերի պէս հեզ նազանօվ:

Բայց չենք խօսում, համր ենք կարծես,
Լուռ ու անխօս աստղերի պէս.
Միշտ ժպտում ենք իրար պայծառ
Աստղերի պէս յաւերժավառ:

Թէհրան

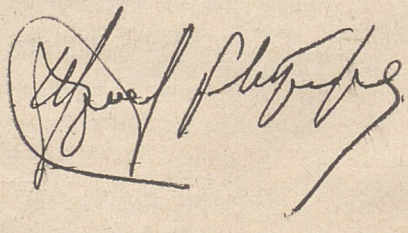

ԻՆՁՊԷ՞Ս ԿԸ ԳՐԷ ՍԻՐԱՓ ԲԵԴԻԻՆ

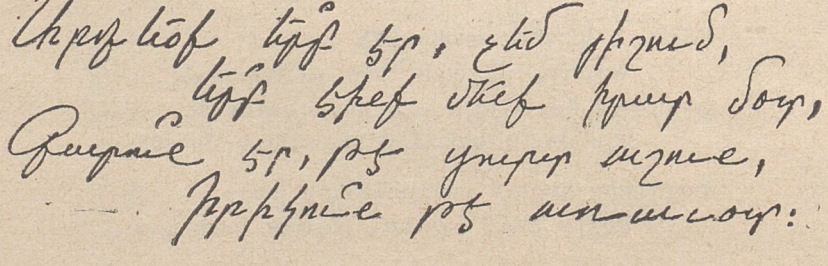

Fonds A.R.A.M

Թմբկահարը

Ա.

Գեղին ամէնէն կքած խրճիթն է իրենը, այնտեղ, ափը ճամբաներուն, որոնք կը քալեն Տումպիէր ու Զերթովիցէ։ Եւ այնքան հեզ է ան, այնքան ցած, որ կ՚ըսես, ծունկի եկեր կ՚երկրպագէ։ Կ՚երկըրպագէ ի՞նչ բանի։ Ահա այդ է որ դժուար է որոշել։ Ճերմկեր են հեծանները։ Փտեր ու մգլեր է տանիքը։ Տարիներով ոչ մէկ արդուզարդ ըրած է։ Սենեակներուն մէջ ամէն ինչ նախնական։ Եւ իր չնիկը, գլտակից այս վիճակին, մասնակից է անոր։ Գեղին ամէնէն անօթի ու համակերպող զաղառն է ան։

Տանտէրը, Բոլոնի, — այս է թմբկահարին հրաշալի անունը, — չոփ – չոր, վեր սլացած հասակով, տխնարեան ցեղի տիպար մըն է։ Դէմքին մորթը պրկուած, կը ցոյցնէ ձորեր ու բլրակներ։ Աչքերը բաղէի են, քիթը հայկական։ Ծեր բաղէի աչքեր, ուր կայ արհամարհանքի խառնուած անհոգութիւն։ Ու հեզնանք։ Ամէն ինչի վերաբերմամբ։ Ձայնը՝ լեռներու փոթորիկն է, երբ ան գոռայ։ Գոռայ սեւ, անձրեւոտ գիշերներուն։ Այդ ձայնը կը տիրապետէ գեղին, անոր մէկ ծայրէն միւսը, յաջորդելով թմբուկին ազդարարութեան։ Երկու ծալք կ՚ըլլայ ան իր բնակարանը եւ փայտտունը մըտնելու համար։ Սակայն կացինը միշտ հլու է եւ գերանդին գերի՝ իր մարդակապիկի երկար եւ մեծղի բազուկներուն, երբ փայտ կոբէ կամ հնձէ տակուէն իրեն սեփական, քանի մը քարոտ մարգերը, մէկ հատիկ նիհար կովը կերակրելու համար։

Շուրջը, գեղին բոլորտիքը, ամպրոպն ու լեռները զինակից են։ Փռուած են եղեւինի խոր ու մթին անտառները, հիւսիսի զարդը, որոնցմէ, աշնան, վարազներու ամբոխը կ՚անցնի, Թուրքի նման աւեր ցանելով իր ճամբուն վրայ, մարդերուն մէջ։ Ու քաջակորով հեղեղատները, որոնք կը հերկեն ձորերն ու կը խլեն ծառերը իրենց արմատներէն։ Անոնցմէ մէկը կ՚անցնի ճիշդ իր տունին առջեւէն։ Ան՝ որ Տումպիէրի ստորոտէն կու գայ։

Ամառը, երբ լեռնադնացներու շրջանն է, Բոլոնի կը կենայ իր տան դրան առջեւ, սուրբի պէս եւ չատ կը հպարտանայ ու կը հրճուի երբ հրջիկները իրեն բան մը հարցնեն։ Նոյնիսկ ճամբան ու անոր տեւողութիւնը, մինչեւ Շթեֆանիկի ապաստանարանը, Տումպիէրի գագաթին տակ։ Ու նաեւ իր խեղճ, համեստ ողպխութիւնը։ Կը ժըպտի, կը փորձէ ուրիլ եւ անուշադիր նայուածքն իսկ կը գտնէ, որ բռնազբօսիկ է ան։ Բոլոնի ուրախանալու ոչ մէկ պատճառ ունի։ Գալով ճամբուն, թէ ինչո՛ւ իրեն կը հարցնեն, պարզ է, որովհետեւ

իր ղբան առջեւ կ'երկճղի ան: Ու անձանօթը կը չուարի թէ անոնցմէ ո՞րը բռնէ այսինչ կամ այնինչ տեղը երթալու համար:

Իր չնիկէն անմիջապէս յետոյ գեղին ամէնէն ուշադրաւ դէմքերէն մին է ինք: Դէմք մը կրնայ ըլլալ ուշադրաւ դէպի վեր կամ դէպի վար: Իսկ ինք կուգայ անմիջապէս եւ հապիւ թէ Քորպինիէն առաջ, որ երբ գինովնայ, կը կարմրի, կը կլորի, տակառի պէս կ'ուռի ու կը տապլտկի ճամբու փոշիներուն մէջ: Եւ ե՞րբ գինով չէ Քորպինի: Աւտոր համար ալ իր աղջիկը, Եթթելան, կնութեան տուաւ Ցիրիլի, որովհետեւ գինովին մէկն ալ աս տղան է: Բոլոնի այնքան աչքառու է եւ այնքան կորովի, որքան իր յոգնիլ չգիտցող քալուածքը: Եւ եղեւիններուն հետ նոյնացող հասակը, երբ, հսկայ ոստումներով կորսուի անտառներէն վեր: Որովհետեւ անտառները վեր են, բարձր, միշտ գէպի սեպ սարերը:

Գեղին մէջ ամէն հոգ ու պարտականութիւն իր վրայ է: Սկսած մեռելաթաղէն ու ժամկոչութենէն մինչեւ գղիրուհիւն: Վերջապէս բոլոր փոքր ու աննշան գործերը, որոնց ծայրը ազգմութեան նամանոզ վարձատրութիւն մը կայ: Բոլոնի սակայն չ'ազդուիր գէպքերէն ու մարդերէն, կամ գէթ դիւրին չ'ազդուիր եւ կամ այնպէս կը ցուցնէ միայն: Թերեւս վարժուած է այլեւս: Ու չի գիջեր իր հպարտութիւնը, հեղնանքը իրեն ասպարը ըրած ու պինդ կառարները օրինակ:

Իր քսուրը կ'ընէ: Կը հասնի դեռ ուր որ կանչեն: Եւ իրիկուններըը, երբ փայտէ փոքր հիւղերուն պատուհանի ճեւ ունեցող ծակոտիքներէն լոյսի երկչոտ ժապաւէններ, խլէզի լեզուի պէս բարակ, սողան մութին մէջ, ան իր ծեր ակութին առջեւ նստած, ուր նոյնքան կորովի կոճղեր կը բոցավառին, կը ծխէ, մէկ հատիկ տղան դիմացն առած:

Ու կը մտածէ՛...

Բ.

Բոլոնի կարգեց տղան: Ու հարսնուկ մը, հեզ, նիհար, բուսաւ հիւղին մէջ, իբրեւ թաղարը դրուած ծաղիկ: Եւ սկսան իր պատուհաններն ալ ցնծալ ծաղիկի թաղարներով, ինչպէս միւս տուներունը: Հիւղին առջեւի ածուն կարգի մտաւ: Եւ կարգ մը ծանօթ բանջարեղէններ երեւցան հոն, կարգով ու անկարգ: Տղան, տէ՛, լեռներուն հետ փայտահատութիւն կ'ընէր գեղացոց հետ, խումբով: Եւ ամէսը մէկ կամ երկու անգամ, կիրակիները, տունը կ'անցընէր: Միւս ժամանակը կը մնային անոնք Տումպիէրի գղանոցքին վրայ: Այսինքն այնտեղ, ուր Ցունիսին էտլվայսները կը բացուին ու կը ծածկեն լեռան տափաստանները, անմատչելի տեղեր միշտ, իրենց անբիծ ու մաքուր երազով: Ուրիշ առեն նախրապան էր ան, գեղին նախրապանը, միակ արհեստը, որ բոլոր գեղերուն մէջ ամէնէն չունեւորը կ'ընէ: Բայց երբ մշուշ ըլլայ սարերը եւ անձրեւը խելօք չկենայ,

Fonds A.R.A.M

Բոլոնի տղուն տեղ ինք կ'երթայ կովերը արածելու, վրան հնօրեայ լաթի մը առած: Ու վարէն նայողին կ'երեւի ճնճղուկի մեծութիւնով, բաշխած որեւէ գագաթի գլուխը: Մինչ կովերը, ճօճելով բոժոժները իրենց թաւ վիզերէն, կը բարձրանան կամաց կամաց:

Բայց այս սէրն ու հայրական դորովը կէս ճամբան մնաց: Հեղ մը տունը կոխու եղաւ տղուն բացակայութեան ու ան, դարձին, հարսը առած կծիկը դրաւ ու զնաց բնակիլ դեղին վարի ծայրի թափուր ու կիսափուլ հիւղերէն մէկուն մէջ: Ու Բոլոնի մնաց վերջնապէս մինակ, իր կովուն ու չնիկին հետ:

Բոլոնի, որ այսպէս կը կոչուի տակաւին, եթէ դեռ ողջ է, Վիշնիա Պոցա նշանաւոր եւ ազնուական գեղին անուանի թմբկահարը, ուզեր է եղեր իր հարսը խեղդել, իբրեւ կատուի ձագ: Երկու ծանօթ ձեռքերը իբրեւ թէ օղակեր է անոր բարակ ու չատ փափուկ վզին չուրջը եւ ուզեր է սեղմել: Հարսը նոյնիսկ իր պարնատատին մատի հետքերը ցոյց կու տար, բաւական յուզականութեամբ ու սոսկումով: Ուրեմն ուզեր է հարսը կեսուրին մօտ ղրկել միեւնոյն ձեւերով...

Բոլոնի ոչ իսկ փորձեց պաշտպանուիլ: Ու դործը ժպիտով ու հեղնութեամբ արդուկեց, թէեւ դործը մնաց դործ: Այսինքն հարսն ու տղան զացին քովէն:

— «Ես փորձեր եմ հարսս խեղդե՞լ ... Ծօ՛, աս ձեռքերէն ազատում կա՞յ, թէ որ իրօք առանկ բան մը ուզած ըլլայի»...

Ու կը ցուցադրէ իր հսկայ ձիրաններըը, որոնց վկայութեամբ, ինք իրաւունք ունենալու է: Այդ բանը անարժան կը դանէ իրեն, հին, մեծափառ հերոսին, որ ուրիշ առեն տարրեր, աւելի փառաւոր դործեր տեսած է:

Այս հանդարտ պաշտպանողականը համոդիչ էր ու տպաւորող: Տխրեցաւ սակայն: Եաքէ՛ն: Է՛, ի՞նչ ընէր: Սոխպուեցաւ կարեւորութիւն տալ, նկատի առնելով կատարուած իրողութեան հետեւանքը: Տխրեցաւ, յիշելով թերեւս ուրիշ բաներ տարրեր առիթներու, որոնք ահա նոր կեանք կ'առնէին...

Ահա այս աննշան դէպքէն վերջ է որ երես առաւ ու դարձաւ կրկին նշանաւոր, քանի որ հիւղերը յիշեցին հաւանաբար դէպքեր, որոնք նորերուն անծանօթ էին: Եւ երբ աշունը իմ ալ բակս մտաւ, անոր եաեւէն խուժեց հոն Բոլոնի եւ ինծի ծախու փայտ առաջարկեց: Ապա, զարհուրելի ճարպիկութեամբ եւ ուժով, դանոնք ջարդուփշուր դիզեց մէկ կողմ:

Իրիկուն մըն ալ, մուխով ծածկուած, անկուեցաւ հիւդիս մէջ եւ ինծի, ո՛վ զարմանք, ծախեց սուրճ ու չաքար: Իր քոյրը ղրկած է եղեր Ամերիկայէն: Թէեւ ճիշդ, ինծի պէս ան ալ Ամերիկա քոյր ունէր, բայց թղթապարկին վրայ որոշ կը փայլէր դրացի նպաստավա-

Fonds A.R.A.M

ճառ Հէրիխի տան անունը, զոր վերցնելու անգամ հոգ ըրած չէր։ Հէրիխի խանութը պիտի գրաւէին համայնավարները եւ ան, բոլորիս պէս, կրցածին չափ դատարկ տուփ մը կ՚ուզէր անոնց յանձնել։ Ասխկա պարզ եւ դիւրըմբռնելի է։ Խելթինն ու անիմանալին այն էր, որ ատկէ քիչ ետքը, գեղացիք, կամ անոնցմէ մէկ քանին, որսի չունի նման հոտ առած, քովս փութացին։

— Բոլոնին քեզի բա՞ն ծախեց։

— Հը՛մ ... ոչ ... ի՞նչ կայ որ...

— Հապա դրամն ուրկէ՞ էր, որ գացեր կրկին կը ճնկէ, քեզմէ մեկնելէ անմիջապէս ետքը։ Քոր գինով է։

— Բոլոնին կը ճնկէ՞։

— Ո՞վ չի ճնկեր մեր գեղը։ Անոնք կը կլլեն վառելիք ալքոլն անգամ։ Իսկ այս հէրիֆը ամբողջ կարողութիւն մը փորը ղրկած է։

— ...՞

— Չէ՞ք գիտեր անոր պատմութիւնը։ Յետոյ մեր տունը եկէք, եւ Օլկան թող պատմէ ձեզի։ Որովհետեւ մեր մէջ ան է որ այդ շնորհը ունի։

Խօսողը հիւղատէրս էր։

Ելայ գացի հարկաւ։ Աշնան երկար գիշերը մինակ ի՞նչ ընել, քարիւղէ լամբարին առջեւ։

Գ.

— «Կը տեսնէ՞ք, թէեւ մեր գեղը իրականութեան մէջ փոքր է, բայց քսան տարուան ծանօթութիւնը տակաւին չի բաւեր ամէն ինչ ճանչնալու համար։ Բացի, անշուշտ, Խոլվաթենց աղջիկներուն քըմայքներէն, որոնցմով այնքան տարուեցաք։ Այսպէս, դուք տակաւին անտեղեակ էք, թէ սա հիւղերուն վրայի բլրան տակէն գետնուղի մը կ՚երթայ մինչեւ լերան փորը, որ ոսկիի լքուած հանք մըն է։ Եւ թէ հիմա հոնկէ աղբիւր մը կը վազէ առատաջուր եւ հոն կայ վիշապ մը, որ կ՚որոտայ ամէն կէս գիշերին, սարսափելի ռումբի մը պէս։ Ու տակաւին չէք գիտեր թերեւս, թէ վերի գորշ բիծը սարի ուսին վրայ, որուն քովէն դուք ալ հազար անգամ անցած էք անուշադիր, երկաթի առատ հանք մըն է, զոր հերու միայն ռուս ճարտարագէտներ երեւան հանեցին եւ պիտի շահագործուի մօտերս։ Այսպէս, տակաւին մինչեւ այս իրիկուն լուր անգամ չունէիք, թէ այս հիւղակոյտն ալ, որ մեր գեղն է, ունեցեր է ողբ եւ ողբերգութիւն։»

Օլկան է պատմողը։ Գերմանական ծագումով շէնշող եւ երիտասարդ կինը, գեղին զարդը։ Քարիւղի ճրագը վառեցին եւ դրին ճրագկալ։ Լեցուցին ակութը փայտով ու փայլով։ Որովհետեւ աշունը պաղ է լեռներուն վրայ։ Իսկ Վիշնեա Պոցա՞ն, ծովի մակերեսէն հազար մէթր բարձր։ Թէյ եփեցին։ Հանեցին մեղր ու կարագ։ Իրենց

Fonds A.R.A.M

նշանաւոր կարագը: Ու սենեակը եղաւ չխնչող: Շէն մնան այդպէս: Թէեւ չմնացին, աւա՛ղ ... Պտուկները, Վերան ու Մարթիչքան անկողին դրին, որպէսզի անոնք չլսեն ... Ու Օլկան չարունակեց.

— «Այն հին օրերուն, երբ դեռ չինուած չէր սա վերի փորձանք խճուղին, որ մեր չրջապատէն չատ վիպականութիւն գողցաւ տարաւ, մեր գեղը ամէնէն հեռաւոր ու լքուած իրն էր այս սարերուն ծոցը, ինչպէս դուք ալ եկաք գտաք, գնահատեցիք ու սիրեցիք: Նոյնիսկ չատերու համար յանդուգն կը թուէր հոս գեղ չինելը, համակ հողի, քարի, ջուրի ու անտառի դիրկը, եթէ եղած չըլլային ժամանակին հանքերը, որ հոս կային: Ինքնաչարժ, այս կողմերը եւ ոչ ալ տակաւին աչխարհի վրայ ուրիչ տեղ անուշ չէր տակաւին: Փոխադրութիւնները կռնակով կ'ընէինք: Արդէն ինքնաչարժը ամէնէն ուշ հոս հասաւ, թուականին դուք ալ մեզի պէս տեղեակ էք: Մաթուլան բերաւ զայն եւ չինեց առաջին օթեւանը. անոր մօրմ մերկ դիակը յետոյ գտնուեցաւ Վելքի Պոքի վրայ, զարնուած՝ փառքիզաններէն, որովհետեւ կինը Գերմանուհի էր: Կինն ալ Մալուժինա գնդակահարեր էին, հողվրաիքին մէջ: Թէեւ, լսողներ ալ կան, իբրեւ թէ Մաթուլան ողջ է, Ռուժէմպէրկ, եղբօրը քով: Կամ Լեհաստան: Լեհաստա՞ն, ո՞ւր է որ ան: Հունա, դիմացի դագաթներուն ետին: Զեռքդ ճակտիդ դնես, կը տեսնես: Մանաւանդ հիմա, երբ օդը պայծառ է ու թափանցիկ: Եւ կոռալները, իրենց թաղիքէ վերարկուներուն մէջ, ա՛խ, մինչեւ ան բարձունքները կը բերեն իրենց հօտերը: Եւ ճիշդ անոնց ատորան ալ, դարեր առաջ, քու հայրենակիցներդ, գաղթականն, զորդ կը չինէին, որովհետեւ կարծր թէեւ, բուրդը առատ է հոն:

«Այն ատեն ու անկէ առաջ տակաւին, ինչպէս մայրս կը պատմէ, Բոլոնի, եղեւիններուն պէս ուղիղ ու բարձրահասակ երիտասարդ էր, հիանալի վճարուած, հանքերու փորը թէ անտառները եւ ամէն հոն, ուր ուժը եւ բազուկը բան մը կ'արժեն: Ուրեմն նաեւ հունդար հողագէրերու մօտ: Եւ ատոր համար ալ ամուսնացաւ գեղին ամէնէն հարուստ ու գեղանի աղջկան հետ, որմէ սա տղան կը մնայ: Այն որ գեղին վարի ծայրն է հիմա: Բոլոնի լքեց անտառ, հանք, գերանդի: Գնեց ձիեր: Կառք մը լծեց ու այդ բոլոր ճամբաներէն կ'ընէր ամէն տեսակ փոխադրութիւն: Ուռեցան գրպանները: Ու հունդար ագնուականի պէս մուշտակ ու բարձր մոյկեր հագաւ: Իրրեւ թէ փուսթա բնակէր: Ամէն ոք հեռուէն բարեւելով կը խոնարհէր առջին: Եւ ինք, կը համբէր քթին ծայրովը միայն հպիլ այդ բարեւներուն: Հո՛ւյ, փոշի ու աղմուկ բարձրացնելով, մեզմէ աղէկներուն պէս կը սուրար ձորերէն: Ու մարդիկ, հիացած կ'ըսէին իրարու.

— «Բան Բոլոնին է:

«Սակայն կաւատ արծաթը որի՞ խնայած է: Ու ահա Բոլոնի

Fonds A.R.A.M

մոռցաւ իր աղուոր կնիկը եւ ամէն առաքինութիւն: Սեւաչեայ, թափառական գնչուհիներ: Գիրգ, կլորիկ քաղքցի կնիկներ: Ըմպելի: Կերուխում: Այսինքն հարստութիւն եւ պերճանք: Կառքն ու ձիերը թաւալեցան անդունդ: Ու Բոլոնին օր մըն ալ ինկաւ ամբարձուղէշ մայրիներու նման, զորս կը տապալէր աւեհին, անտառներուն մէջ: Ինկաւ Բոլոնին այզպէս: Կով, տուն, մարդ, մուճակ ու մուչտակ գացին զայլերուն երախը: Եւ իր կինը, իր աղուորիկ երիտասարդ կնիկը, չուեց անծանօթ ուղղութիւնով, չկրնալով տանիլ այդ անկումը:

«Ի՛, սուրբի պէս հաճոյակատար այս մարդը հիմա խոճկորներուն նետելու է: Անոր խիղճը ծանր է: Երբ ասանկ խեղճ, հեղնաժպիտ, կեցած ժողովուրդին առջեւ, ինչպէս բեմին վրայ, թմբուկը զարնելով մեզ կը հաւաքէ եւ զգիրութիւն կ'ընէ, աչքերուն առջեւէն կը թաւալի տակաւին երկար կառքը, ձորերէն, հեղեղատներէն եւ խճուղիներէն մինչեւ հեռաւոր ոստաններ ու քաղաքներ: Ու կը տընկուի իր դիմաց կնոջը ուրուականը, խոժոռ, աչքերը սլած...

«— Բայց ի՞նչ եղաւ կինը, որ մէջտեղ չկայ ... Փախա՞ւ ... Թէ՞...

«— Ոչ, տիկին Բոլոնի այդքան տափակ չէր: Այլ ինքնատիպ՝ դեղեցկութեամբ թէ մտքով: Կը հաղնէր ամէնէն ընտիր զգեստները: Կը նստէր հայելիին դիմաց եւ արդուզարդ կ'ընէր: Օդեր ականջնեբէն: Մանեակ վիզէն: Ապարանջաններ բազուկներէն: Մազերուն մէջ ծաղիկներ ... Եւ հայելիին առջեւ ալ, օր մը ածելիով կը կտրէր իր կոկորդը: Երբ դինքը կը դանեն, ամէն դի արիւն էր արդէն: Հայելիին ունէր հրէշային կարմիր ճիւաղներ: Եւ տիկին Բոլոնի փռուած էր արեան մէջ, անչունչ տատրակի նման: Բոլոնի սարսափէն լեռ փախաւ ու առեն մը մնաց հոն վայրենացած:

«Սա վերը, հին հողվրտիքին անկիւնն է հիմա: Վրան ամէն տարի կը բուսնի խոտ ու ծաղիկ: Ինքն իրեն, որովհետեւ ոչ ոք կը համարձակի մօտենալ ու խնամել զայն: Եւ Բոլոնիի տան պատուհանը ճիշդ այդ չերմին կը նայի»...

Դ.

Կանգուն են սարերը: Հովեր կը թափահարեն իրենց լայն թեւերը կատարներէն: Հեղեղատները, բախտի նման, կ'ոստոստեն բարձունքներէն անդունդ: Ուռած՝ անձրեւներէն, որոնք սարերուն վրայ կ'իջնեն իրրեւ քօղ ու կը մնան օրեր ու չաբաթներ, կ'ըսես, աչքերի վերջն է: Անտառները, անթափանց, կը խոկան ու կը խնկեն, երբ, պայծառ ու հոլանի, արեւը իյնայ գեղին վրայ: Ու զանգակատան գագաթին խաչաձեւ զոյգ մուրճերը, նշան՝ թէ հոս հանքային աւան է, կը պտղտան ապակիներու վայրով:

Երբ կիրակին հասնի, կը հանդչի ու կը յարդարուի գեղը: Կը

Fonds A.R.A.M

ՈՐԲԱՑՈՒՄ

Գրեց ԳՐԻՇ ԴԱՒԹԵԱՆ

Հիմա ես էլ առաջուանը չեմ,
Հիմա ես էլ չունեմ անրջանք,
Էլ չունեմ ես մէկի որ կանչեմ,
Անցեալի մշուշոտ թախան-
ձա՛նք...

Ես հիմա հազի՛ւ թէ յիշում եմ,—
Կար մի լո՛ւռ, բայց հրէ՛ մի
աղջիկ,
Մի հին երգ, որ հիմա չգիտեմ,—
Մի փողոց ու թռչող մի ջղջիկ...

Մոռցուա՛ծ յուշեր ու բոպէներ,
Որ չեմ էլ ուզում իսկ վերյիշել,
Անցեալը ամպամած մի եթեր,
Հիմա ես էլ առաջուանը չեմ:

...Բայց կար մի թխադէմ, լուռ
տղայ,
Ո՞վ էր նա՝ մայթերում մենաւոր,
Արդեօ՛ք մի անճրեւոտ գիշերուայ
Մի ճամբո՞րդ անծանօթ, հեռա-
ւո՛ր...

ԳՐԻՇ ԴԱՒԹԵԱՆ

Մտորումս մութ է ու մշուշ,
Եւ հիմա էլ առաջուանը չեմ,
Ես անհոգ եմ հիմա ու անյո՛ւշ,
Է՛լ չունեմ ես մէկին որ կանչեմ:

պառկլին կայլին, սղոց, մուրճ ու գերանդի, քնանալու: Տօնական տա-րազները կը խեղերնան փողոցներուն մէջ: Եւ Բոլոնի, առտուն, մութն ու լուսուն, երբ տէրտէրը նոր երեսը կը լուայ, հանդարտ, հեզնա-ժպիտ, դուրս կ'ելլէ հիւղէն: Կը հագայ, կը քալէ, պատռելով լռու-թիւնը ու քաշելով կաշիէ գօտին: Կը բանայ ժամը, որ իր տունէն մարդով մը միայն զատուած է: Կը բարձրանայ աշտարակ, աղաւնի-ներուն հետ հրեշտակներն ալ փախցնելով հոնկէ: Կը սկսի քաշել զանգակին հաստ չուանը: Եւ անոր ճաթած աղմուկը, — տանկը-տա՛նկ, տանկըտա՛նկ, կը կորտուի, կը թաւալայ լեռնային ծանծաղ ու չքնաղ օդին մէջ: Կը թռչի կ'երթայ, մօտն ու հեռուն, մինչեւ հիւ-ղերն ու լեռներու ետին, մինչեւ ուրիշ լեռներու վրայ պահուըտած գոմերը: Կ'երթայ մօտը, կը սուրայ հեռուն: Կը կանչէ ամէն ոք, կը կանչէ մօտինն ու հեռաւորը ... Մինչեւ հին հողվրտիքին վերի ան-կիւնը, վրան խոտ ու ծաղիկ բուսած հնօրեայ չիրիմը...

Փարիզ

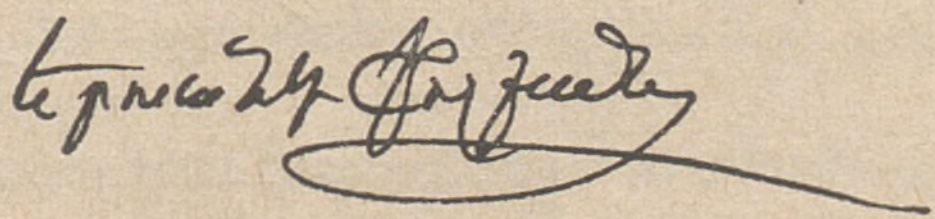

Fonds A.R.A.M

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ

Ելիր, ընկեր, որ միասին այգի գնանք,
Ես այս գիշեր ծարաւի եմ լուսնաշողին,
Լուսնաշողի տժգոյն ու ցուրտ վրանի տակ,
Բուռ – բուռ ըմպենք դեղնութիւնը աշնանային:

Ձեմելիքում ստուերներն են գրկուել կրքոտ,
Լո՜ւռ, չաղմկես անդորրը այս տրտմաթախիծ,
Ծաղկոցը այժմ հոգեվարք է ապրում հեւոտ,
Ծաղիկների բաժակներում մահուան թախի՜ծ...

Ձգի՛ր: Նստենք սէգերի չոր մահադաշտում,
Ափսոսանքի շիթերը մեր թող ծովանայ,
Թարշամութեան դեղնաբեհեզ այս համերգում
Լուռ մորմոքը մեր սրտերում թող յամենայ:

Այդպէ՛ս: Հիմա ողջերթի հովը կը լացի
Ու տես թառամ տերեւները ո՜նց կը չուեն,
Ձսպիր, ընկե՛ր, արցունքները բո դառն լացի,
Որ իմ հոգում հին մի աշնան խոց կը բացեն...

ԽԵՒ ՏՂԱՅ

Անառակ ու խեւ մի տղայ գիտեմ,
Աչքերի ծովում մշուշի ծփա՜նք,
Նրա սուլերգը յաճախ լսել եմ,
Որ իր խենթ հոգու բրիւ՜ջն էր վայրագ:

Սակայն նա հիմա էլ չի սուլերգում
Իր հին օրերի երգերը շուայտ,
Ձակտին ամպել է մի խոր մտորում
Ու նա վաղեմի տղան չէ յայրատ:

Ասում են նա իր սիրտն է կորցրել
Մի օր անցնելիս մայթից մի հեռու,
Մի աղջիկ նրան գտել է, պահել,
Մի անո՜ւշ աղջիկ, մի անգո՛ւթ ուրու:

Ու թէ՝ մի օր էլ տղան վարանոտ,
Յոյզերը յստակ ողջ հետը առած,
Ելեր, գացել է այն աղջկայ մօտ,
Խնդիրք է արել անկեղծ, հոգեբաց:

Fonds A.R.A.M

Ասել է՝ ֆուրիկ, իմ սիրտը յետ տուր…
Աղջիկը նրան նայել է խէք – խէք,
Ու բրէջալէն փախչելով հեռու՛,
Կանչել է՝ չե՛մ տար, ա՛յ տղայ իմ խենք…

Տղան հեւալով հետից է ընկել,
Որ գուցէ բռնի, համոզի նորից,
Բայց աղջիկն այն չար ընդոստ չֆոտել
Ու անհետել է տղի աչերից:

Եւ այն օրուանից տղան է մոա՛յլ,
Հին օրերի պէս էլ չի սուլերգում,
Ասում են, որ նա ուխտել է մնալ
Մինչեւ աղջկայ կրկին յետ գալուն:

ՍԷՐ ՈՒ ՀԱՄԲՈՅՐ

Օրերում՝ ես գինին եմ սիրում
Եւ համբոյրը՝ իմ հեզ աղջկայ,
Ու կանաչ աղջիկն եմ ես սիրում,
Որի կոյս աչերում մեղք չկայ:

Որի կոյս աչերում մեղք չկայ,
Եւ անեզր է ու ծաւի իր հոգին,
Շրթներին համբոյրի հետք չկայ
Եւ ի՛մն է իր սէրը առաջին:

Սիրում եմ, որ սիրով իմ մաքուր
Առաջին հեղ նրան ես գրկեմ,
Իմ կանաչ աղջկան, գերք յամոյր,
Ու շրթին համբոյրի մեղք դնեմ:

Սիրում եմ, որ տժգոյն ու դալուկ,
Իմ կրծքին յոգնաբեկ նա հեւայ,
Արցունքով կեղծ ու սուտ ու տամուկ
Համբոյրիս մեղմ ցաւից հեկեկայ…

Համբոյրիս մեղմ ցաւից հեկեկայ
Ու բաղձայ նա նորից ու նորից,
Որ կոպիտ շրթներով՝ աղջկայ
Իր շրթները խամեմ ես նորից…

Օ՛, գինին, ես գինին եմ սիրում
Եւ համբոյրն աղջկայ իմ բարի,
Ու կանաչ աղջիկն եմ ես սիրում,
Որ իր սեւ աչերում մեղք չունի:

Զ. Դ.

ԻՆՁՊԷ՛Ս ԿԸ ԳՐԷ ԳՐԻՇ ԴԱՒԹԵԱՆ

Ելէք, բնկէք, որ տրտմէն այգի գնանք,
Եւ այս գիշեր Տարտաւի եւ լուսնակոյսն,
Լուսնակոյսի ոտքուն ու գլուխ վրան տան,
Քաղ-քաղ բոլորեն դինեաբերն աշնանայն:

Fonds A.R.A.M

ԻՐՐԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿ ՈԳԵԿՈԶՈՒՄ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԷԶԵՐ ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԷՆ

Մենութեան մէջ եւ իր կեանքի վերջին տարիներուն դրեթէ լքուած, ծանօթ գրագիտուհի Մաննիկ Պէրպէրեան փակեց իր աչքերը Փարիզ, 8 Նոյեմբեր 1960ին։ Անցեալ տարի, Պոսթըն, Հ. Ց. Դաշնակցութեան Դիւանին մէջ մեր կատարած պրպտումներու ընթացքին եւ տարաբախտ է. Ակնունիի թղթածրարին մէջ գտանք հանգուցեալ գրագիտուհիին կարգ մը ձեռագիրները։ Նախ չարք մը նամակներ, զորս 1910ին եւ աւելի ետքը ուղղած է ան է. Ակնունիին եւ ապա, այդ չրջանի իր արձակ գրուածքներըը, իր իսկ ձեռքով արտագրուած եւ ղրկուած իր բարեկամին, որուն հանդէպ տածած էր միշտ խոր ու յարգալիր սէր մը։

Այդ հետաքրքրական նամակներէն երեքը ընթերցողը կը գտնէ այս էջերուն յաջորդող «Նչխարներ»ու բաժնին մէջ։ Այստեղ կը հրատարակենք իր արձակ գրուածքներէն հինգ կտոր։ Իսկ հանգուցեալ գրագիտուհիին կենսագրական նօթերն ալ հրատարակած ենք հատորիս վերջաւորութեան, «Մահագրութիւն» բաժնին մէջ։

Ես կը պաշտեմ իմ սիրոյ տառապանքս։

Շրթունքներս կիսափակ, վարդեր սեղմած կուրծքիս վրայ, կը զգամ ուժգին բաբախումը սիրող սրտիս, պոռթկումը գերի սրտիս։

Հիմա, հսկումի գիշերներս մատնող գիծեր ունին այտերս ու արտեւանունքներուս սեւ երիզը կը պատմէ երկար չարչարանքը ժամերուս։

Բայց ինչպէ՞ս կը պաշտեմ սիրոյ տառապանքս։

Ի՞նչ հպարտութեամբ եւ ի՞նչ խաղցրութեամբ կը կրեմ իրենց պարապէն ցաւող թեւերս, ու աչքերս, որ բացակայ համբոյրներէն կը տժգունին...

Սիրոյ տառապա՛նքս, դուն մի՛ թողուր զիս։

Դուն ի՞նչ ըրիր իմ սրտիս։ Անհո՛գ էր ան։ Ձերմակ ծաղիկներ իրեն ընկեր էր ընտրած, աստղերուն կ'ուզէր պաչիկ տալ, հովերը գրկել։

Անծայր դաշտերուն մէջ կը վազէր պզտիկ թռչուններուն չափ թեթեւ ու իրիկունը ժպտելով կը մրմնջէր իր անմեղ աղօթքը, իրիկունը՝ երբ իր սիրական արեւը կորսուէր ծովերուն ետին։

Դուն ի՞նչ ըրիր իմ սրտիս, իմ անհո՛գ սրտիս։

Տե՛ս, օրերուն հետ կը մեռնի ան արցունքոտ սիրով, փախչող երազով։

Կուրծքիս տակ, հո՛ս, կը մեռնի ու ա՛լ պզտիկ թռչուններուն թեթեւ վազքը չունի եւ պաչիկ չի տար փայլուն աստղերուն...

Դուն ի՞նչ ըրիր իմ սրտիս։

Պիտի ուզէի կրել խոշոր սէր մը սրտիս մէջ եւ այդ բեռին տակ, թեթեւ ու պինդ փարած բոլո՛ր գորովովը հոգիիս, նախանձով պիտի պահէի զայն օտար աչքերէն։

Fonds A.R.A.M

Եւ պիտի ժպտէի հոն, ուր կուլամ հիմա, պիտի լայի հոն, ուր կը խնդամ միշտ, պիտի կանգնէի ֆայջ, ուր կ'իյնամ այսօր, պիտի իյնայի հոն, ուր ըմբոստացած եմ:

Պիտի չարհամարհէի ա՛լ· պիտի խոնարհէի, ներէի, հաղցրանայի, գթայի, մխիթարէի, աղօթէի···

Ու սիրելով պիտի ապրէի, տառապէի, պիտի չարչարուէի ու ցաւէի եւ հեշտանո՛վ պիտի մեռնէի, եթէ միայն կրէի խոշոր սէր մը սրտիս մէջ:

Երէկ, խոշոր ծառերուն տակ պարտէզին, ցաւցուցի սիրտդ, լաւ գիտեմ:

Զար եղայ ես ու խնդացի հեգնանո՛վ, երբ տխրած կը դիտէիր մազերուս մէջ՝ վարդերը թառամած:

Ու կը զգամ, թէ հու փափուկ հոգիդ վիրաւոր, գիշերին մէջ անցուց երկար ժամեր արթո՛ւն, ցաւո՛տ ու լացիր դուն, գիտեմ ես:

Բայց, պիտի մխիթարուիս ու ներես ինծի, չէ՞, երբ ըսեմ անկանչիդ շատ մեղմօրէն, թէ ես սիրածնե՛րս կը ցաւցնեմ:

Շատ առաջ էր երբ սիրեցի ֆեզ ... Ու դուն չգիտցար այդ: Շատ առաջ էր երբ սիրեցի ֆեզ ու կը սիրեմ մի՛շտ, մի՛շտ···

Հիմա, օտար կապոյտներու տակ, օտար երգերու օրօրովը, օտար հովերու հետ, օտար աստղերու հաղցրութեամբը, օտար արեւներու ջերմութեամբը կ'ապրի սէրս ֆեզի համար···

Ու դուն չգիտես այդ:

Կ'ապրի սէրս ֆեզի համար: Ու աչքերս կարօտովդ, ֆո՛ւ կարօտովդ կը թրջուին եւ թեւերս ֆե՛զ կ'երազեն···

Բայց դուն պիտի չգիտնաս այդ:

Որովհետեւ ··· Ա՛յն օրը պիտի մեռնի սէրս:

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ԻՆՁՊԷ՛Ս ԿԸ ԳՐԷՐ ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

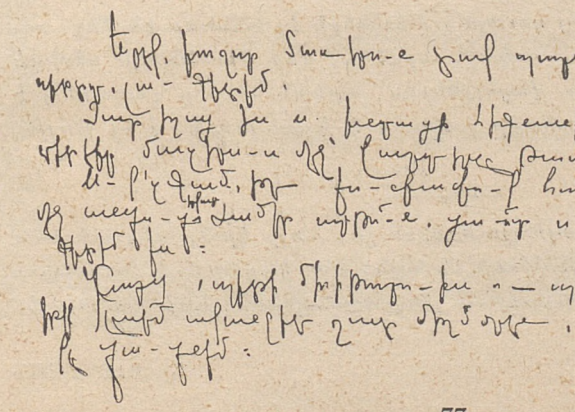

Fonds A.R.A.M

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐԷՆ

Երբեք չեմ սիրած անապատականները. աշխարհից խոյս տալը միշտ էլ համարած եմ փոքրոգութիւն:

Հզօրները կեանքը չեն լքում եւ ոչ ալ պայքարը չարի դէմ:

Եւ սակայն զարչանքը կայ, որ երբեմն այն չափերին է հասնում, ուր կեանքը դառնում է հոտող դիակ ու քիթդ բռնած փախչում ես անապատ, խոկալու մենութեան մէջ:

Հասկանում ու նախանձում եմ անապատականներին:

Ի՜նչ դժուար է սակայն նրանց հետեւիլ, կոտրել, դէն չպրտել քեզ աշխարհին կապող բոլոր թելերը, հոգի դառնալ, մի հատիկ տիրական մտածում, մի հզօր չունչ անպարփակ ու անընկճելի:

Փախչում եմ մեր օրերից եւ տանում իմ հետս կեանքի տանջանքը զալարուն:

Ինչպէ՞ս ազատուել սեփական գոյութիւնից:

Անիրաւ պատրանք է հոգու խաղաղութիւնը:

Գնա՛, ուր ուզում ես. միշտ քեզ հետ ես, եթէ հոգի ունես:

Աշխարհի իրերը, չար թէ բարի, մօտիկից տեսնելու խղճը մեր արիւնի մէջ է: Թուում է, թէ մեր սեփական գոյութեան օրէնքները եւ մեր բախտի ճամբաները ճշդելու համար մենք յատուկենական պրպտումի մէջ ենք: Փոյթ չէ նոյն իսկ, եթէ մեր այդ իրաւնին ճիգերը մեզ դէպի տրամութիւն եւ ցաւ առաջնորդեն:

Սխալ է թէ մարդը փախչում է տխրութիւնից: Մենք, խղճուկ արարածներ, մի հզօր բախտի առջեւ անընդհատ պատրանքներ ենք կերտում, որպէսզի հիասթափութեան թոյնը ծծենք: Մենք փախչում ենք մահից, բայց փնտռում ենք կեանքի ցաւը: Մեր լինելութեան անյագ կիրքն իսկ, սէր եւ դիտութիւն, դեղ ու խնդութիւն, ողջ ցաւ են ծածկում:

Դարեր կան, որոնց զուարճութիւնները էլ ահաւոր են մեզ. ապագայ դարերն էլ չե՞ն սոսկայ, արդեօք, մեր ժամանակի սերնդի «զուարճութիւններից» եւ վայելքներից, արեան կուլտը զաղարե՞լ է արդեօք: Իտէայի յաղթանակը դանդաղ է կատարւում, ի՜նչ փոյթ, ապագան նրանն է:

Գեղարուեստն Իտալիայում կրօն չէ, բայց կրօնը գեղարուեստ է եւ երկուսը միասին կազմում են այն, ինչ կազմում է Իտալացու հոգեկան աշխարհի հիմունքը, — յափշտակութիւն դէպի իտէայր եւ սէր դէպի գեղեցիկը:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Գ· ՄԱՍ

ՆՇԱՒԱՐՆԵՐ

ՀԻՆ ՆԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐԷՆ, ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ·ԷՆ

Է· ԱԿՆՈՒՆԻԷՆ ԵՒ ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԷՆ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

ԱՆՏԻՊ ՈՒ ՇԱՀԵԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ ՄԸ

ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏ – ԲԺԻՇԿ

ՏՈՔԹ· ՌՈՒԲԷՆ ԶԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

«ԲԺԻՇԿԻՆ ԳԻՐՔԷՆ ՓՐՑՈՒԱԾ ԷԶԵՐ» ՇԱՐՔԷՆ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ԱՆՏԻՊՆԵՐԷՆ

ԲԺԻՇԿԻՆ ԳՐՔԷՆ ՓՐՑՈՒԱԾ ԷՋԵՐ

ՍԱԹԵՆԻԿԸ

Գրեց ՏՈՔԹ. ՌՈՒԲԷՆ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ(*)

— Պօլիս եկաք՝ աղէկ ըրիք, Տօքթո՛ր։ Ինչ որ ալ ըսեն, մեր Պօլիսը մէկ հատիկ է իր ախտարհապրական դիրքով։ Իր ջուրերը տեղ մը չկան։ «Եթէ աշխարհի իմս ըլլար, Պոլիսը մայրաքաղաքս կ'ընէի», ըսեր է Նափօլէօն։ Միայն, եթէ այստեղ դէշ բան մը կայ, ան ալ սպասուհիներն են։ Լաւ սպասուհի ունեցող տուները մատով կը ցուցուին հոս։ Մանաւանդ ձեզի համար, որ եւրոպացին կուզաք բժշկութիւն ընելու, այս հարցը մահու եւ կենաց հարց է։ Ես իմ տունս սքանչելի աղջիկ մը ունիմ, որ ինձ ազգական ըլլալուն, խելքի համար բաւական առեն աշխատցուցի թէ իմ տունս եւ թէ բարեկամներու տուները։ Թող քիչ մըն ալ ձեր տունը աշխատի, եթէ կ'ուզէք։ Կատարեալ դանձ մըն է։ Արթուն, սիրուն, խմատուն ու ժպտուն, Տօ՛քթոր, ժպտո՛ւն։ Մանաւանդ տղայ նայելու մէջ մէկ հատիկ է։ Բժիշկի մը համար սպասուհի ըսածդ ամէն բանէ առաջ ժպտուն պէտք է ըլլայ։ Ես ատ իրիկուն խակ ձեզի կը պրկեմ պինդը։ Միայն թէ բերանը քիչ մը բանուկ է, հայը դարակը կղպելու է...

Այսպէս խօսեցաւ Քօստանիկ էֆէնտի։

Ու իրաւ ալ, իրիկունը չեկած, աղջիկը եկաւ։ Աղջիկ ըսածը՝ երեսունը հինգ տարու պառաւ մը, կուրծքն ու փորը տափակցած, ձմեռնային թուղի մը պէս խորշոմած, կծկտած, ճերմկոտած, բայց դեռ անուշկեկ։ Ու ժպտո՛ւն, ու ժպտո՛ւն ... Քօստանիկ էֆէնտիի ըսածին չափ ալ կայ եղեր...

Սկիզբները իր նիհարութիւնը դիս այնքան զբաղցուց, որ լաւ մը չանդրադարձայ այդ տարօրինակ ժպիտին վրայ։ Բայց ձախ դէմքէն վար երկարող հին սպի մը ինձ ամէն բան բացատրեց։ Տարիներ առաջ այդ այտոսկրին վրայ բժշկական դործողութեան մը մէջտեղ կարուած մկաններն ու ջիղերը այնպէս դէշ կերպով կարուեր էին, որ դէմքին վրայ ակամայ, անիմաստ ու ծուռ ժպիտ մը դամուեր մնացեր էր մշտնջենապէս։

Ու հիմա, բերնին ճիշդ մէջտեղէն թափուած երկու ակռաները, այդ ժպիտը աւելի դառարկ, ապուշ, տակը ծակ բան մը ըրեր էին, քարը ինկած մատնիի մը պէս։

(*) Նահատակ Տօքթ. Ռ. Չիլինկիրեանի «Բժիշկին գիրքէն փրցուած էջեր» պատմական չարքէն անտիպ մնացած երեք պատմուածքներուն երկրորդն է այս մէկը։ Առաջինը հրատարակեցինք արդէն մեր նախորդ հատորով։ Երրորդը եւ վերջինը պիտի հրատարակենք 1963ի հատորին մէջ։ ԽՄԲ.

Fonds A.R.A.M

Հոգեբանական ժպիտ մը չէր իրենը, այլ մարդակազմական։ Անբռնազբռնելի, անսպառելի, սաղայէլական ժպիտ մը, որ իր ամբողջ կեանքին մէջէն ու նոյնիսկ պերեզմանին տակէն պիտի խնդար վիրաբոյժներուն անպատում անճարակութեան վրայ։

Իրրեւ ներքին հիւանդութեանց մասնագէտ, ես ներքնապէս եւ հաճելի կերպով կը չոյուէի մեր մրցակիցներուն ուղղուած այդ հեգնոտ ժպիտէն։ Բայց կինս, որ չէր կրնար ընդունիլ այս բժշկական բացատրութիւնը, առենը մէյ մը կը պոռար.

— Իմ բարկացած առենս դուն ինչո՞ւ ցաւագարի պէս կը ժպտաս, Սաթենիկ...

— Օքէոպասիօն ... կը կակազէր աղջիկը ժպտելով։

Դժբախտաբար, սակայն, այս ուրախ օրերը երկար չտեւեցին։ Մեր Սաթենիկը, միշտ ժպտուն, սկսաւ դժգոհութեան մռլտուքներ լսելի դարձնել հիմա։ Իրողութիւնն այն էր, որ այս աղջիկը խորպէս տխուր էր։

— Ես սպասուհի ըլլալիք մէկը չեմ, Տօքթէօր։ Ես ինքս տասը սպասուհիներով մեծցեր եմ ... երկու հատ տուն, երեք հատ կառք, քսան հատ ձի...

— Ախ՞ներ է, ինչ է, այդ աղջիկը ... Սա աւելը ձեռքդ առ տեսնեմ...

— Հազար ոչխար, քսան հովիւ, տասնըվեց գիւղ, հարիւր մըչակ...

— Մի փախցներ, Սաթենիկ, կերակուրին ժամը կուգայ կոր...

— Մեր կերակուր եփողները զատ էին, տուն աւլողները զատ, տղայ նայողները զատ ... Ա՛խ ի՛նչ օրերու հասցուցիր զիս, հայրի՛կ, հայրի՛կ...

Ու կը սկսէր լալ։

Օր մը, Քօստանիկ աղային հանդիպելով՝

— Եղբայր, ըսի, եթէ աչխարհ իմս ըլլար, թերեւս Պօլիսը մայրաքաղաքս ընէի, բայց ձեր աղգականը սպասուհիս չէի ըներ...

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ կայ որ...

— Կատարեալ խենթ մըն է, որ մեծամտութենէ կը տառապի ... Երեսուն ձի, տասը ջորի, քսան դոմէչ, քառասուն էչ...

Քօստանիկ էֆէնտի լայն քրքիջ մը արձակեց։

— Ընդհակառակն, ճշմարտութիւնը պզտիկցուցեր է, ըսաւ։ Ես անոնց տասը հազար ոչխար ունեցած ժամանակը գիտեմ։ Երսուն հազար ոսկինոց մարդ էր հայրը...

— Ի՛նչ կ'ըսէք...

Չէի կրնար մտքիս մէջ սեղմեցնել այս ահագին բանը։ Բայց ուրիշներ ալ ճիշդ նոյնը կը կրկնէին։

Fonds A.R.A.M

— Ժամանակին անոր հայրը տասնըվեց ազարակներ ունէր Պօլսոյ չուրջը: Ամէնքին ալ վրայէն մտաւ, տակէն ելաւ: Սիկառը պանքնօթներով կը վառէր, Տօքթո՛ր ... Գինեմոլ մըն էր, ախտաբանական գինեմոլ մը, որ կը խմէր ու կուլար: Միայն իրենց գերդաստանէն տասնըմէկ հատ խենթ կը հաշուըէ...

Ահաւասիկ տեղեկութիւն մը, որ չատ թանկագին էր բժիշկի մը համար: Այլասերումի այդքան ծանր բեռ կրող աղջիկ մը որքա՞ն խնամքի, որքա՞ն փափկութեան, որքա՞ն զգուշութեան կը կարօտէր չէյնալու համար: Իր արեան մէջէն տասնըմէկ խենթեր կը խօսէին: Եւ հակառակ ասոր, հակառակ իր մշտնջենական ժպիտին, Սաթենիկ ծայրայեղ լրջութիւն մը, մելամաղձութիւն մը, խորունկ յուսահատութիւն մը կը կրէր իր վրայ:

Այդ օրէն Սաթենիկը մասնաւոր ուշադրութիւնս ու գութս չարժեց: Իսկոյն պատուիրեցի, որ աղատ ձգէին զինքը իր աշխատութեան մէջ: Պատուիրեցի նաեւ, որ ուտելիքի դարակները բացուէին իր առջեւ:

Բայց իրա՞ւ որ «բանուկ» է եղեր իր բերանը ... կարծես թէ օրերով, շաբաթներով, ամիսներով անօթի պահած ըլլային զինքը: Կ'ուտէր, անընդհատ կ'ուտէր, ի՛նչ գտնար կ'ուտէր: Դեռ կրակին վրայէն կաթը հազիւ կաթնապուրի վերածուած, կը չոգիանար, կ'աներեւութանար պարզապէս սանին մէջէն: Եւ երբ գարմացած երեսը կը նայէի՝

— Մեր տունին կաթը խալկիններով կ'եռացուէր, Տօքթո՛ր, կ'ըսէր...

Իր երկու փչրուած ակռաներուն մէջտեղէն կոտրտուքի աշխատութիւն մը կը լսուէր միշտ, կաղինի մեքենայի մը պէս.

— Թըքը՛րր, թըքը՛րր, թըքը՛րր...

Ու ծնօտներու այս աշխատութիւնը տղու մը պէս կ'երջանկացնէր զինքը, երկնային լոյս մը կ'ինչեցնէր իր աչերուն մէջ, չնորհք մը կուտար իր մարդակազմական ժպիտին:

Բայց, հակառակ իր ալիքները երչիկի մը պէս լեցնելու այս յամառ ու անվհատ աշխատութեան, փորն ու կուրծքը միշտ տափակացած կը մնային, ձմեռնային թուղերու պէս:

Երբ համոզուեցայ, որ օրական աշխատութիւնը միայն պիտի չբաւէր իր յառաջմասը պարարտացնելու, ակաւ գիշերներն ալ բանեցնել իր աղօրիքը: Ամբողջ ցերեկը կ'ուտէր, ամբողջ գիշերը կը հազար:

— Թըքը՛րր, թըքը՛րր, թըքը՛րր...

Երեւակայեցէք, որ մեր պահակէն մինչեւ արեւուն ծագիլը չորս անգամ քունէն կ'արթննար, կերակուր կը տաքցնէր, բերանը կը լեցնէր եւ ակռաները թքրտացնելէն կ'երթար նորէն վերմակին տակ մխրճուելու:

Fonds A.R.A.M

«Ո՞ւր կ'երթային այս բոլոր կերածները», կը մտմտայի ինքնիրենս:

— Քօստանիկ էֆէնտի, այս աղջիկը քաշուելիք ցաւ չէ, եղբա՛յր...

— Ինչո՞ւ, էֆէնտիմ ... կը զարմացնէք զիս ... Աղջիկը ե-րեսունըհինգ տարիէ ի վեր տունը մնալուն՝ ինքզինքը կ'ուտէ կոր: Իր բնութիւնը արդէն քիչ մը կրքոտ է, արդէն լուսահոգի հայրն ալ չատ օրինակելի կեանք մը չունէր ... Քիչ մը պռօմիւր տուէք, կը լմննայ կ'երթայ...

Բայց Սաթենիկին ուղածը դեղ չէր: Ցերեկները, առտուընէ մինչեւ իրիկուն պատուհանին առջեւը դամուած, անցնող բոլոր պինուորներուն վրայ սրտին եղերը կը հալեցնէր: Հիւր մը գալուն պէս, սուրճ մը բերելէ առաջ, մահալլէպիի ամբողջ վարդաջուրը գլխուն կը թափէր, որ անուշ հոտի ... Ու մինչեւ սուրճին խմուիլը եւ դեռ կէս ժամ ալ զէշ – զէշ ժպտելէ վերջ հիւրին՝

— Եթէ առջիս տոպրակներով ոսկի ալ թափէ, դարձեալ ես այդ պաղ – դաւակը չեմ առներ, կը մռլտար անոր երթալէն ետքը:

Տեսայ որ ասիկա սպասուհի ըլլալիք բան չէր: Ու օր մը, ծըրարը ձեռքը տալով, Քօստանիկ էֆէնտիին վերադարձուցի իր դանձը:

Քօստանիկ էֆէնտին դուռը չէր բացեր:

— Ի՛նչ ըսել է, էֆէնտիմ, ա՛լ ազգական ենք տէյի, յանցաւոր չենք, եա՛ ... Անչափ առեն մենք պահեցինք, քիչ մըն ալ ուրիշնեըը թող պահեն ... Ա՛ս խեղճն ալ ազգին մէկ անդամը չէ՞ մի ... Թող Փրկիչը նեառն...

Բայց Փրկիչն ալ չէր ընդունած Սաթենիկը, առարկելով որ «բաւականաչափ խենթ չէ»...

Գաղիերէն առած մը կ'ըսէ.— «Խենթի մը համար լաւագոյն բանը կատարեալ խենթ ըլլալն է:» Այս առածին խմաստութիւնը երբեք այնքան լաւ ըմբռնած չէի, որքան կ'ըմբռնէի հիմա:

Եթէ այդ տարաբաղդ հայրը, փոխանակ կիսկատար խենթ մը ծնելու, կատարելապէս խենթ աղջիկ մը ծնած ըլլար, ան հիմա որեւէ յիմարանոցի մը մէջ դատած պիտի ըլլար իր ապաստանը, մինչեւ կեանքին վերջը ապահոված պիտի ըլլար իր հացը, իր երբեմնի հարըստութիւնը ողբալու չափ յիշողութիւն պիտի չունենար, ոչ ալ սպասուհի ըլլալու չափ խելք: Բեռ ալ պիտի չըլլար Քօստանիկ էֆէնտիին վրայ եւ ամբողջ օրը խենթութիւններ ընելէ վերջ վատահ պիտի ըլլար, որ պիչերը ճաչը պատրաստ է ու անկողինը տաք ... Գոնէ այնքան երջանիկ պիտի ըլլար, որքան կարելի է երջանիկ ըլլալ այս յիմար աշխարհին մէջ...

Մինչդեռ հիմա՞...

Ժանեակներու եւ անդուռներու մէջ, պղտւանքներով ու համ-

Fonds A.R.A.M

բոյրներով մեծցած Սաթենիկը, փողոցին մէջ քար մը չունէր, ցուրտ գիշերով իր գլուխը հանգչեցնելու համար...

Սիրտս դիս հանգիստ չձգեց: Ելայ Քօստանիկ էֆէնտիին դացի ու ջանացի զինք համոզել, որ աղջիկը ներս ընդունի: Բայց ան, գործի մարդու յամառութիւնով մը, անդրդուելի կը մնար իր որոշումին վրայ: Ախտաբանութիւն, ժառանգականութիւն, մտային անպատասխանատուութիւն կամ հոգեկան հանգստութիւն իրեն համար դատարկ բաներ կը մնային:

— Ի՞նչ ըսել է, էֆէնտիմ. միւս բոլոր սպասուհիները կ'աշխատին նէ հոգի չունի՞ն մի ... ուզեմ նէ ես ալ խենթութիւնները կ'ընեմ, բայց չեմ ըներ կոր ... ես բժիշկ չեմ, իմ խելքս այնքան բարակին չի հասնիր ... թող քանի մը գիշեր փողոցները անօթի մնայ, որ խելքը գլուխը գայ ... ա՛լ ազգական ենք տէյի, էչ ալ չենք եա՛ ... իր հայրիկը երեսուն հազար ոսկիները կերած աւեները ինձի բարեւ մը կուտա՞ր ... մինչդեռ ես այս օրուան օրս...

Դեռ խօսքը չէր աւարտած, երբ դուռը բացուելով Սաթենիկ ներս մտաւ կաւիճի պէս ճերմակ, ճեի – ճերմակ, ու պատառոտուն, ու արիւնո՛տ...

— Ան ի՞նչ է, Սաթենիկ, վիրաւորեցի՞ն քեզ...

— ...

— Ձըսե՞ս, Սաթենիկ, մէկ տե՞ղ կտրեցին...

— ...

— Բերանդ չբանա՞ս, աղջիկ, այդ արիւնը ի՞նչ է...

— ...

— Այդ արիւնը ի՞նչ է, աղջիկ...

— Ատ արի՞ւնը...

— Չխօսի՞ս, Սաթենիկ, ի՞նչ եղաւ, ինչպէ՞ս եղաւ...

— Ինչպէ՞ս պիտի ըլլայ ... ինծի ամօթ բաներ ըսել պիտի տաք ... ըլլալիքը եղաւ ... ալ ի՞նչ ըսեմ...

— Խենթեցա՞ր, աղջիկ, ո՞վ էր, ո՞վ չէր, անունը չըսե՞ս...

— Հապա ո՞ր մէկը ըսեմ ... երեք գինուոր էին...

— Վա՛յ անամօթ ... չփախչի՞ր, չպոռայի՞ր...

— Սուրը կոկորդս դրին, չարժիս նէ կը մեռնիս ըսին ... ես ալ չչարժեցայ...

— Է՛, երե՞ք ալ...

Սաթենիկ ձայն չհանեց:

— Սուտ կը խօսիս կո՛ր, պոռաց Քօստանիկ էֆէնտին, հետըզհետէ ինքզինքէն ելլելով. սո՛ւտ կը խօսիս կոր, որ քեզ տունս ընդունիմ...

Իրրեւ ամբողջ պատասխան, խեղճ աղջիկը, չարժումով մը, ձեռքի փոքրիկ պօլը բացաւ, քրքրեց: Ու խակոյն իղուէեան, աղ-

Fonds A.R.A.M

ջրկնութեան, երեսունըհինգ տարի վրան նստած կուսութեան, ա–րիւնի ու ոճիրի հոտ մը լեցուց սենեակը…

Քօստանիկ էֆէնտի ա՛լ չկրցաւ զսպել ինքզինքը։

— Գնա՛, գնա՛, գնա՛, պոռաց … գնա՛ այդ ապուռ չապիկ–ները ուրիշ տեղեր թօթուելու … գնա՛ հիմա ֆրանկահատէն փաե–լու … գնա՛ հացդ պոռնկանալով չահելու եւ սալայատակներուն վրայ ձագերը ձգնելու … իմ տունս պատուաւոր մարդու տուն է…

Ջուր ուզեցի համոզել ինքը, որ այս անօքիկ, այս մէկ գի–շերուան հարսն ու որբեւայրին եթէ չուն մըն ալ եղած ըլլար, դուր–դուրանքի մը, հանգստի մը, անկողնի մը պէտք ունէր այսպիսի գի–շեր մը։ Բայց ան երթալով աւելի ու աւելի կը փոթորկէր։

— Ձիս մի դայրացնէք, Տօքթո՛ր … Արդէն եթէ դուք այս աղջիկը նժոյգի մը պէս անուցած չըլլայիք, հիմա ասանկ բաները ընե–լու կարողութի՞ւն կ'ունենար … Մենք մեր զարակները կը կղպէինք նէ, բան մը գիտէինք հարկաւ…

Ու յետոյ, ուշադրութիւնը յանկարծ Սաթենիկի սպիացած ե–րեսին վրայ կեդրոնացնելով՝

— Սա երեսդ լոյսին զարճուր նայիմ, չէթի՛կ … դուն դեռ կը ժպտիս կոր, հա՞, պոռաց, ոտքի հարուածով մը դուրս նետեց զայն ու դուռը զոցեց։

Խաղաղութիւնը նորէն տիրեց տան մէջ։ Քօստանիկ էֆէնտի լայն չունչ մը քաշեց, բարեպաշտ թէզպիհը հանեց գրպանէն, «ճա–կատս բաց է»ի ձեւով մը ֆէսը եաին նետեց եւ իր ընտանեկան հան–գիստը ձայնը գտնելով՝

— Կնի՛կ, պոռաց, մեղի չաքարը քիչ երկու հատ սուրճ կը չինե՞ս…

Իսկ ես կը լսէի, որ կնիկը, գրան եաին, խղդուկ – խղդուկ կուլար…

1914

Fonds A.R.A.M

Ա՜ՅՆ ՕՐԵՐՈՒՆ ԵՐԲ ԱԶԱՏ ԷՐ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱՆ…

Խմբանկար մը «Վիտօշի Բազէ»ին՝ անմահ Քրիստափոր Միքայէլեանի գերեզմանին առջեւ։ Նկարը առնուած է 1923ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Մակեդոնական Կազմակերպութեան կողմէ կատարուած տարեկան ուխտագնացութեան առթիւ։ Յառաջամասի ձախ եւ աջ կողմերու ծաղկեպսակները դրած է Մակեդոնական Կազմակերպութիւնը, ցանկապատէն ներսինները՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Նկարուածները՝ ըստ թուաշարքի․— 1) Արամ Յակոբեան․ 2) Յովհաննէս Ամատունի․ 3) Շաւարշ Միսաքեան, 4) Վարդան Շահպազ․ 5) Ջանֆով․ 6) Եորկանճիեւ․ 7) Գարեգին Նժդեհ․ 8) Յովհաննէս Տէվէճեան․ 9) Յ. Պարսամեան․ 10) Լեանֆով․ 11) Կարօ Ղազարոսեան․ 12) Անդրէաս Յակոբեան։

Fonds A.R.A.M

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԿԸ ԳՐԷ

Ձեռագիրը Քրիստափորինն է, — նամակ մը՝ քարտի մը վրայ գրուած եւ ուղղուած Ազեքսանդրիա, «Մեսուհ» կեղծանունով դաշնակցական գործիչի մը (որուն «Մարտիրոսեան» մականունն ալ ստուգեցինք քանի մը ուրիշ գրութեանց վերջայ)։ Թուական չունի, բայց բովանդակութիւնն իսկ ցոյց կուտայ, որ գրուած է 1900ի Նոյեմբերին, այն է՝ Փիէր Քիւեառի խմբագրած «Փրօ Արմենիա» պարբերաթերթի առաջին թիւը լոյս տեսնելէն անմիջապէս ետքը։ Ընթերցողը պիտի նկատէ, թէ Քրիստափոր որքա՜ն մեծ կարեւորութիւն կուտար այս ձեռնարկին։ Կարժէ այս առթիւ նաեւ Փիէր Քիւեառի յիշատակին հրատարակուած յօդուածը, յաջորդական էջերու վրայ։ Ահաւասիկ նամակը.—

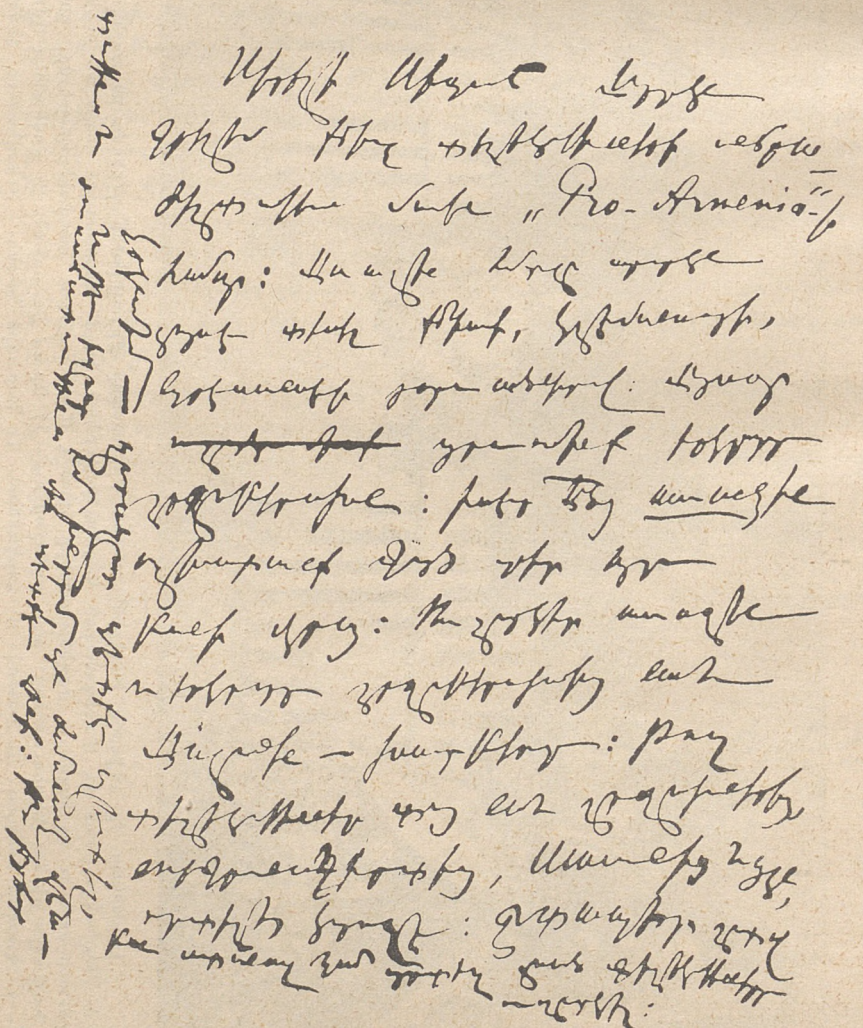

Ընթերցման դիւրութեան համար նամակը կու տանք նաեւ տպագրով.—

Fonds A.R.A.M

Սիբելի Սեպուհ.

Արդէն գրել եմ ձեզ տեղեկութիւնների անհրաժեշտութեան մասին «*Pro-Armenia*» ի համար: Առաջին համարը արդէն լոյս է տեսել Բիառի, Կլէմանսոյի, Պրէսանսէի յօդուածներով: Այսօր ցրւում ենք երկրորդ շրջաբերական: Ի սէր Աստուծոյ *առանձին* աշխատանք գործ դիր այդ բանի վրայ: Ուղարկիր առաջին եւ երկրորդ շրջաբերականից նաեւ Ալանին — խարբերդ: Թող տեղեկութիւններ տայ նաեւ շրջականերից, Տիգրանակերտից, Սասունից, Եւդոկիայից, որտեղից կարող է: Շտապիր շուտով բան ստանալ կամ այդ տեղ լսած տեղեկութիւններդ ուղարկել:

Կրկնում եմ — չարաչար պէտք է աշխատել, եւ եթէ ի զուր եմ խնդրում, այն ժամանակ վհատութիւնս եւ յուսահատութիւնս մեծ պէտք է լինի:

Քո՝ ԳՐԻՍՏԱՓՈՐ

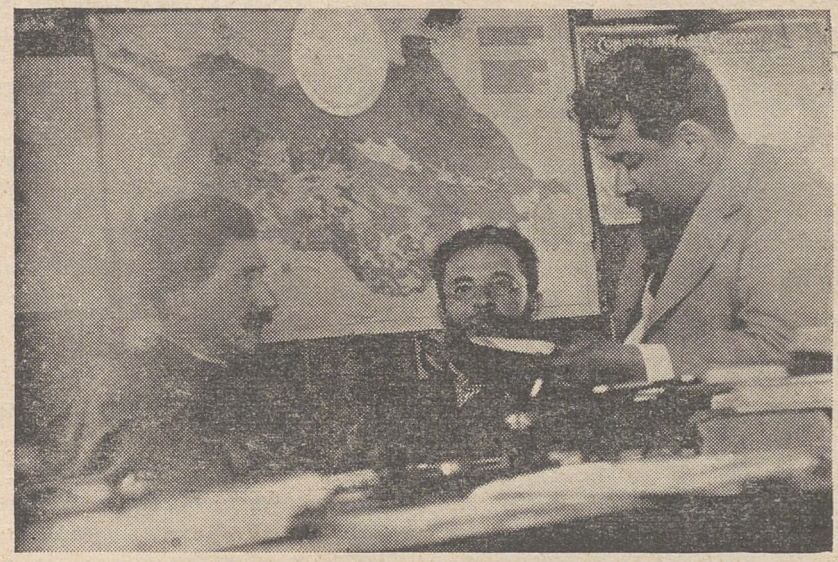

«Դրօշակ»ի խմբագրատան մէջ, Գրիստափոր Միքայէլեան եւ Նիկոլ Մատինեան կ'ունկնդրեն Լ. Ակնունիի կողմէ կարդացուող գրութիւն մը:

ՍԱՐԳԻՍ ԿՈՒԿՈՒՆԵԱՆԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԴՐՕՇԱԿԸ

Ս. Կուկունեանի արշաւախումբին նուիրուած դրօշակը 1890ին: Վրան գծուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչին նկարը: Արծիւին մէջտեղը ձուաձեւ բոլորակի մէջ դրուած են «Յ. Ք.» սկզբնատառերը: Տակը, ժապաւինաձեւ գրուած է.— *«Պահեա զիս որպէս բիբ աչաց ընդ հովանեաւ թեւուց քոց:»* Իսկ ամէնէն վարը, դարձեալ ժապաւինաձեւ. — *«Փրկութիւն առաքեաց Տէր ժողովրդեան իւրում:»*

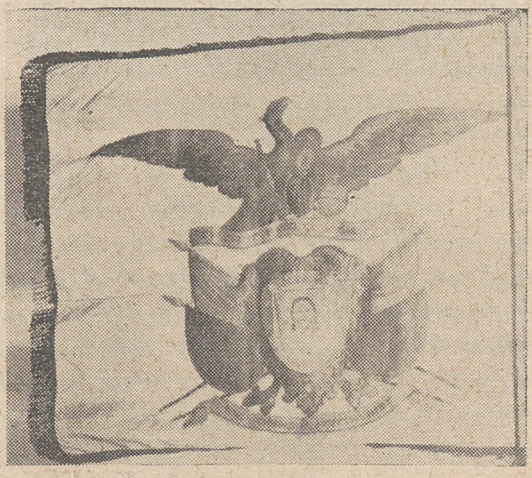

Fonds A.R.A.M

ՀԻՆ ԱՊՐՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՆՈՒԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻՆ ԵՐԵՔ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ Է· ԱԿՆՈՒՆԻԻՆ

Ինչպէս յիշատակած ենք 76րդ էջին վրայ, ողբացեալ դրագիտուհի Մանուկ Պէրպէրեան, իր երիտասարդութեան օրերուն, 50 – 52 տարիներ առաջ, կանոնաւոր նամակագրութիւն ունեցած է դաշնակցական մեծանուն հրապարակագիր եւ գործիչ Է· Ակնունիին հետ: Նամակագրական այս կապը չարունակութիւնն էր այն բարեկամութեան, զոր Մանուկ Պէրպէրեան հաստատած էր Է· Ակնունիին հետ Պոլիս, Սկիւտար, «Հիւրիւէթ»ի վաղորդայնին: Շատ չանցած, սակայն, օրիորդը կը փոխադրուէր Փարիզ, իսկ Է· Ակնունի, կուսակցական – քաղաքական գործով յաճախ կը ճամբորդէր երկրէ երկիր: Այս բաժանումն էր որ կը հաստատէր նամակագրական կապը, որ, ինչպէս մեր հրատարակած երեք նամակներուն ընթերցումն ալ ցոյց պիտի տայ, բնական արատայայտութիւնն էր մանկամարդ դրագիտուհիին զգացական արամադրութեանց եւ որ, սակայն, իր մաքրմական ձեւին մէջ իսկ կը մնայ զգուշաւոր, սիրալիր ու զուարթ լրջութեան մը սահմաններուն մէջ:

Ահաւասիկ երեք հատը այդ բազմաթիւ նամակներէն, որոնց երկուքը ուղղակի նիւթին կ'անցնին, առանց նամակընկալի անուան կամ հանգամանքին «սիրելի»ով մը յիշատակութեան.—

Ապրիլ 4, 1910, Բարիզ

Ապրիլ 1ի առաւօտուն ստացայ Սօֆիայէն գրած ձեր քառտը: Նախ կատակ կարծեցի, Ապրիլ 1ի կատակ, յետոյ աչքերուս չհաւատացի, բայց վերջ ի վերջոյ համոզուեցայ, իմ սիրելի բարեկամս, որ Թողած էիք Պոլիսը երեք ամսուան «պիտի մեկնիմ»ներէ վերջ: Այս առաւօտ ալ առի Վիեննայէն նամակը: Նամակ մը բառին բովանդակ առումովը, չենք չնորհք Թուղթի վրայ եւ մէկ վայրկեանէն աւելի երկար կարղացուելու չափով գրուած: Պոլսէն վերջին գրած-նուդ մէջ արդէն amélioration կար· Թէեւ քարտի վրայ, բայց երկու քառտ փոխանակ մէկի: Եւ յետոյ ան չունէր իրարու Թշնամի երկու մարդոց միջեւ եղած Թղթակցութեան մը կերպարանքը: Այս բոլորին համար չնորհակալ եմ ձենէ:

«ԿեցուԹեանս, մտքիս ու սրտիս» վրայ տեղեկութիւն կ'ուղէք: Երգի դասերս կը չարունակեմ չատ սիրելով, բայց վերջերս դէչ պաղատութեան մը իրր հետեւանք հիւանդ եղայ եւ անկէ ի վեր դասս չեմ գացած: Ձատկի վաքանսին սկիզբը անկողինը անցուցի եւ եղբայրս պիտ նայեցաւ, բայց վերջերս աղէկ եմ ու գացի Փարիզի չրջակաները: Օր մը Mendon անցուցինք, բարձունքին վրայ: Բայց այնչափ նեղ եկաւ ինձի այդ տեղը, որ ամբողջ օրը լալու փափաքով անցուցի: Ամէն մէկ քարի, ամէն մէկ տերեւի, ամէն մէկ հողի կտորի՝ մարդոց ձեռքն է դպած: Բնութիւն է, բայց բնութիւն չկայ եւ

Fonds A.R.A.M

կ՚ուզեն ամէն մէկ պզտիկ բանէ դրամ հանել, ամէն մէկ բան դրամի վերածել: Ես կը սիրեմ վայրենութիւնը բնութեան մէջ ու պղտոր ջուրերով նեղ Սէնին տեղ, որուն վրայէն անցանք Mendon երթալու համար, անծայր կապոյտ ծովը, որուն մէջ ակնարկդ ու մտքերդ կը կորսուին: Ահա թէ ինչո՛ւ ձեր «տղայ» Մաննիկը, սիրելի պարոն Ականունի, ամբողջ օրը լալու փափաքով անցուց:

Իսկ երէկ Վէրսայլ էինք: Պալատները շատ հետաքրքրական գտայ: Ինչպէս պէտք է գիտնալ, հոն կան Նափոլէոնի եւ Մարի Անթուանէթի intime սենեակները ու գահերը, tout un passé de gloire et de charme: Շատ հետաքրքրական էր ինծի համար դիտելը՝ հոն դիտելու եկած ժողովուրդին physionomieն: Կին մը, անանկ զարմանալի ժէսթով կը դպէր մատներուն ծայրովը թագուհիին անկողինին ծածկոյթին, որ կարծես կը սպասէր, թէ հոնկէ աներեւակայելի եւ անտեսանելի բաներ դուրս ցատկէին յանկարծ: Բայց ամէնէն աւելի հրապուրիչ էր անտառը, պալատներէն ու պարտէզներէն հեռու: Հոն տեղեր կան որ կը նմանին primitif անտառներուն, նոյնքան խորհրդաւոր ու բնական: Հոն, թերեւս, առաջին անգամն էր որ կը հանդիպէի ճշմարիտ բնութեան, հմայիչ Արեւելքը թողնելէս ի վեր: Այս գիշեր ալ պիտի երթամ մտիկ ընելու Wagnerի L'Or du Rhineը, ուր պիտի երգէ նշանաւոր Van Dyckը: Երաժշտութեան համար ունեցած սէրս հոս ճշմարիտ կրքի մը փոխուեցաւ:

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ
(Նկարուած Նիս, 1927ին)

Մտքիս համար ըսեմ, թէ («միտք»ը առնելով թրքահայ իմաստով), շատ անգամ կը փախչի երազներու երկիրը. չես գիտեր ինչ

Fonds A.R.A.M

կ'ուզէ, չես գիտեր ինչու այնքան սիրահար է երազներու, — բայց շուտով, պատժուած աշակերտի մը պէս ականջներէն կը բռնեմ եւ ետ կը բերեմ իրականութեան առջեւ:

Իսկ գալով սրտիս, օ՜հ, ատոր համար բան մը, բա՛ն մը չեմ ըսեր ձեզի...

Սիրելի պարոն Ակնունի, ուրիշներուն կը յանձնարարէք գըրել ինծի, բայց ես պիտի ուզէի որ անոնք գրեն իրենց հաշւոյն եւ երբեք ձեզի համար կամ ձեր տեղը: Հպարտութեանս ցաւէն «եօթն անգամ պիտի մեռնէի» (à la Siamanto), եթէ այդպէս ըլլար:

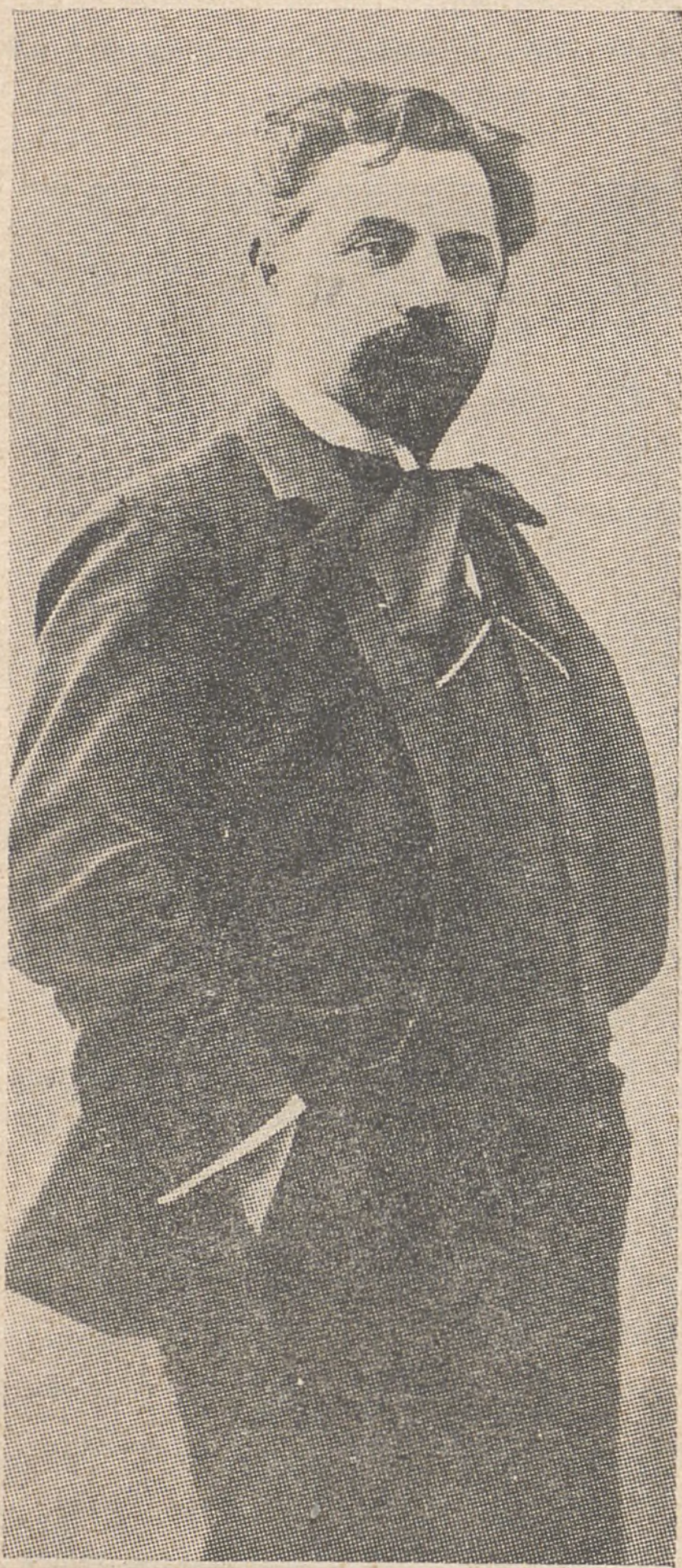

Է. ԱԿՆՈՒՆԻ

Ներփակ պիտի գտնէք լուսանկարս(*): Չգիտեմ թէ պիտի հաւնի՞ք թէ ոչ: Բայց ինչ որ է պատկերը, ըսեմ ձեզի իմ սիրելի բարեկամս, որ միշտ ձեր Պոլսոյ Մաննիկն եմ: Շոքոլաները գրպաններս ու մազերս միշտ հակամէտ դէպի ուսերս երթալու, փոխանակ իրենց համապատասխան դիրքերը պահելու: Միշտ նոյն Մաննիկը, իր ֆաքրիսներով մէկտեղ:

Իմ բարեւներուս ամէնէն յարգալիցը օրիորդ Verdanին (կարծեմ այդ է իր անունը), եթէ չէ մոռցած զիս: Ես զինքը չեմ մոռցած, o, ça jamais, վերջնական ազդեցութիւն ըրած է մտքիս վրայ: Ներեցէք, պարոն Ակնունի, եթէ չար եմ քիչ մը. գիտէք թէ միշտ լաւ intention-ներ ունիմ ու մի բարկանաք ինծի, այո՞:

Ձեր լուրերուն կը սպասեմ շուտով ու կ'ուզեմ որ չմոռնաք զիս շատ: Կը խնդրեմ նաեւ, որ «Օրիորդ Մաննիկ» չգրէք:

Կը բարեւեմ ձեզ սիրով:

ՄԱՆՆԻԿ

(*) Այս լուսանկարը չկայ թղթածրարին մէջ: ԽՄԲ.

Fonds A.R.A.M

Ապրիլ 16, 1910, Բարիզ

Եթէ պիտնաք թէ ի՛նչ օյիններէ վերջ կարող կ'ըլլամ հանդարտ կարդալ ձեր նամակները: Եղբայրս չատ լաւ հասկցած ըլլալով այդ նամակներուն կարեւորութիւնը իմ մօտս, իրեն մեծ փառք կը սեպէ բաւական նեղել պիս ու չուրջս ցատկոտել, մինչեւ որ նամակին տիրանամ վերջապէս: Այս առաւօտ դարձեալ նոյն scèneը տեղի ունեցաւ ձեր վերջին նամակին առթիւ: Քիչ մը իր քրոջը չարութենէն ունի՞ ըսենք...

Ձեր առողջութեան լուրերը դժգոհ ձգեցին զիս: Մի՛ չատ հաւատ ընծայէք այդ «մեծ» կոչուած բժիշկներուն: Այնքան բան տեսած են, որ ամենաթեթեւները կը չփոթեն ամենածանրերուն հետ: Անշուշտ լաւ է Rouxին երթալ: Բայց ինչպէ՞ս կ'ըլլար, եթէ անդամ մը գայիք Բարիզ, պիտութիւնը չէ որ կը պակսի հոս: Դուք այնպէս խորախորհուրդ մարդ էք, որ չեմ համարձակիր ասկէ աւելի թելադրութիւն ընել ձեզի այս մասին (հակառակ որ թելադրութիւններու մէջ ժլատ չեմ): Բայց միայն փոխանակ հեռուէն այդպէս կցկտուր տեղեկութիւններ առնելուս, պիտի ուզէի յանկարծ Բարիզ գտնել ձեզ օր մը ու լաւ մը պիտակցութիւնը ունենալ ձեր վիճակին:

Իմ սիրելի բարեկամս. կ'ուզէք որ ես գտնեմ ածական մը Մանէկին հետ կապելու: Ի՛նչ տխուր բան: Եթէ դուք չէք գտած հատ մը մինչեւ հիմա, ուրեմն պէտք չէ եղած: Պէտքը ինքն իրեն կը ստեղծէ: Համամի՞տ էք:

Այո, կը տեսնեմ որ քարտերուն չրջանը վերսկսաւ, եւ diminué քառտեր! Բայց այդ ձեր մէկ տկարութիւնն է: Աչխարհիս բոլոր քառտերը, ի՛նչ ձեւի տակ որ ալ ըլլան, հոգ չէ, ձեր սիրտը գրաւած են ամբողջովին ու ձեր նախընտրութիւնը եւ դուրդուրանքը կը վայելեն տիրականօրէն: Ձեմ պիտեր ինչ ձեւով մարտնչիլ այդ արմատացած սիրոյն հետ: Տկար եմ:

Ուրեմն նկարիս հաւնեցաք: Ուրախ եմ: Այդ որքա՞ն «անպիտան» աղջկան տպաւորութիւն եմ ըրեր՝ իրօք աննման Սաթենիկին վրայ, որ պէտք սեպեր է միջամտել նկարներու գործին:

Պիտի ուզէի որ չատ չզբէին ձեզի պոլսական ձախորդութիւններուն վրայ, այնպէս նկարագրական ոճով մը: Եւ մանաւանդ պիտի չատ ուզէի, որ դուք, իմ բարեկամս, գրաշէիք քիչ մը «անձնական գործերով»: Անշուշտ կը յիշէք, թէ ո՞վ գրաշած է միայն «անձնական գործերով» բաւական երկար ատեն եւ կրնայ ան ձեզ վստահեցնել, թէ չատ գոհ մնացած է ատկէ:

Երէկ պիչեր գացինք տեսնելու Mounet Sullyն Hamletի դերին *մէջ: 68 տարու է: Բայց եթէ 88 ալ ըլլար, ուրախութեամբ կ'ամուս-*

Fonds A.R.A.M

նանալի հեռը: Banalité կը համարիմ հիացումի խօսքեր գրել հոս: Բաւական է միայն տեսնել իր ազնիւ ու distingué ժէսթերը: Սիրահարն եմ ես բոլոր distingué բաներուն ու մարդերուն:

Գարուն չկայ հոս այս տարի եւ ցաւեցէք վրաս այդ բանին համար: Մարտ 31ին ձիւն եկաւ առատ: Մարտ 31ը նշանաւոր օր է կարծես, թէ հին եւ թէ նոր style-ով, բայց միայն տարբերող իրենց թափած ձիւներուն տեսակով(*)...

Հիմա ալ անձրեւ կուգայ, անհատնում եւ անվհատ անձրեւ, թէեւ երբեմն ալ արեւի պէս բան մը կ'երեւայ: Մեղքցէք ինծի նաեւ այս բանին համար:

Հոս մէկ ծանօթ տիկին ունիմ, որուն հետ պիտի ուզէի մէյ մը ձեզ կռիւի բռնել տալ եւ հեռուէն (ո՛չ մօտէն, որովհետեւ սոսկալի կը պոռայ) տեսարանը դիտել ու վայելել: Կովկասահայ է եւ anarchiste· հոս փախած է չբռնուելու համար: Իրմէ չատ խոշոր եւ ռուսահայ կիներուն յատուկ ճաշակով զլխարկ մը ունի, որ զարճած է իր անձին մէկ մասը: Առաջին ամուսինը թողած է սոցիալ – դեմոկրատ մը եղած ըլլալուն համար եւ առած է ուրիշ մը, որ սոցիալ – ռեւոլիւցիոներ ըլլալու դովելի յատկութեամբ օժտուած է:

Այս տիկինը, ուր որ տեղան մը տեսնէ, կ'երազէ վրան ցատկել, խօսիլ, տակն ու վրայ ընել հոն գտնուողները եւ ահագին կապ ու կռիւ հանել: Այս բոլորը՝ չդիտեմ ինչ մեծ ու նուիրական պարտականութենէ մը մղեալ: Տիկին մը, Պոլսոյ վայել, ուր խօսող կիները այնքան քիչ են:

Կրնաք երեւակայել իմ դրութիւնս, երբ այս կնոջ հետ եմ: Իրարու լեզուէ չենք հասկնար· կը պոռայ, կը կանչէ: Մինչեւ հիմա մէկ բան կրցած եմ ականջը խոթել իմ մասիս, ան է թէ երբեք ամուսինս պիտի չթողնէի, socialiste-ի այս կամ այն տեսակը ըլլալուն համար: Եւ այս յայտնութիւնը ռէֆսիոնէէի տեղը դնել տուած է իր մտքին մէջ: Անցեալ օր ձեր պատկերը տեսաւ եւ հարցուց, այսինքն պոռաց·— «Ի՞նչ է աս, Մաննիկ, քո սիրակա՞ռն է, ի՞նչ է»...

— «Չէ, ըսի, Ամերիկայի հօրեղբայրս է»...

Սիրելի պարոն Ակնունի, չուտ կամ ուշ, երկար կամ կարճ, թղթի վրայ թէ անմահական քառտի եւ տաք թէ սառուցեալ նամակ-

---

(*) Ակնարկը կ'երթայ՝ Պոլսոյ մէջ 1909ի Մարտ 31ին պատահած արիւնալի դէպքերուն: Ժամանակին կարծուած էր, թէ այս դէպքերը նիւթուած էին Սուլթան Համիտի կողմէ, իթթիհատական կառավարութիւնը տապալելու համար, բայց հետագային հաստատուեցաւ, որ այդ ծախսոդած հակակառավարական ըմբոստութիւնը՝ բռնատէր Իթթիհատէն դժգոհ ազատական իշխան Սապահէտտինի գործն էր:

Ա· Տ·

Fonds A.R.A.M

Ներ դրելու ընտրութիւնը եւ կամքը ձեզի կը թողում։(*)

(*) *Օր. Վերտանը չեմ կրնար մոռնալ, իսկ ձեզ յիշելու հարցը թողէք ինծի։*

Այս պատկերին մէջ տասներեք տարեկան եմ. ան տարին՝ երբ դեռ հայր ու-նէի եւ մայր ու երբ սիրտս ու հոգիս՝ խաւերուն մէջ պահուըտած երջանիկ ու զեղչիկ ծաղիկներուն կը նմանէին։

Ձերդ միշտ՝ ՄԱՆՆԻԵ

Fonds A.R.A.M

1910 Ապրիլ 23, Կիրակի, Բարիզ

Իմ սիրելի բարեկամս. Հակառակ երէկ դիչեր ուշ պառկած ըլլալուս Շիրվանզադէի յորելեանին երթալով, այս առաւօտ, չեմ գիտեր ի՞նչ բացատրիկ diligenceով, կանուխ, կամ դրեթէ կանուխ ելած եմ:

Քիչ մը նկարագրեմ երէկ դիչերուան երեկոյթը: Հայե՜ր, le malheur par dessus malheur! Բարիզաբնա՛կ Հայեր, կոյտեր կիներու եւ respectable փորերով մարդերու: Անչիլ ձեռքերու եւ անակնարկ աչքերու բազմութիւն մը: Տիկիններ այնքա՜ն ահագին, որ կարելի է անոնց մէկ թեւէն քանի մը հատ լինձի պէսներ կերտել, առանց չատ վարպետ մասավաճառ ըլլալու եւ կուրծքեր, որոնց վրայ չատ հեչտութեամբ կրնան պալատներ եւ ագարակներ կառուցուիլ:

Կիները, որոնց ամուսիններըը սապէս խօսած են իրենց, երեկոյթին գալէ առաջ.— «Կնի՛կ, աս իրիկուն կերակուր մ'եփեր, ուրիչ տեղ հաց պիտի ուտենք, լօքանթա մը պիտի երթանք:» Եւ կինը եփած է հոն, առանց երբեք իր մէկ երապին մէջ իսկ հանդիպած ըլլալու Շիրվանզադէին:

Ահա, պարոն Ակնունի, թէ ի՞նչ տեսակ մթնոլորտի մէջ սկսաւ banquet–ը: Վստահ եմ որ խեղճ Շիրվանզադէն բաւական ղժղոհ էր, 30 տարի անդադար գրելէն վերջ, այս տեսակ պատիժի մըն ալ արժանանալուն համար: Խեղճը գրեթէ էին սեղանին ճիշդ մէջտեղը, քովը քահանայ, վարդապետ եւ առջեւը պնակ մը, որուն մէջ յուսահատօրէն կը սպասէին նարինջներ, պանաններ եւ խնձորներ:

Բայց վերջ ի վերջոյ ընկերութեան ինքէլիկէնտ մասը սկսաւ երերալ եւ եղան մէկ քանի հետաքրքրական սփիչներ: Շիրվանզադէն ինքը, կանդնելով քահանաներուն եւ նարինջներուն առջեւ, խօսեցաւ չատ սիրուն եւ բարիզաբնակ անօթի յորելեարի վայել ճառ մը, որուն մէջ ըսաւ թէ ինք կը մխիթարուէր իր քաղցածութենէն, երբ գրէր քանի մը լաւ էջեր: Ձեմ կարծեր որ այս կէտին մէջ իրեն համամիտ էին լայնակուրծ եւ լայնանիստ ներկաները: Ի մէջ այլոց խօսեցաւ մեր Գ.ը, վայլելու եւ effet մը յառաջ բերելու մարմաջէն բռնկած:

Ճաչէն յետոյ եղաւ դրական մաս մը, որուն մէջ դարձեալ Գ.ը արտասանեց, կարդաց, լսցաւ, վար ծռեցաւ, վեր կանգնեցաւ, աչ հակեցաւ, ձախ հակեցաւ եւ վերջապէս տեղը դնաց:

Երգեց պարոն Շահմուրատեանը, երգեց նաեւ օր. Պապաեանը ու հայկական պարեր պարեց աչխարհին բոլոր միսերը կարծես իրեն monopol ըրած տիկին մը: Զարմացայ ու դեռ կը զարմանամ: Երեւակայեցէք որ ինծի մնաց tapeurութիւն ընելը: Կիսկատար վալսերով ու փոլքայի փրակմաններով դարձան ու դարձան գոյդեր, Հայո՜ւ գոյդեր, բարիզաբնա՛կ Հայու գոյդեր...

Fonds A.R.A.M

Եւ այսպէս վերջացաւ եղածը, իմ սիրելի բարեկամս։

Այնքան սարսափելի ջղայնոտ եմ դարձեր, որ կարծես բան մը կար չա՛տ չտեսնուած։ Մինչեւ առաւօտ չկրցայ աչքերս դոցել։ Զարչարուեցայ։ Եւ երբ ջիղերս այդպէս հիւանդ են ու կը ցաւին, պիտի ուզէի որ սիրուած ձեռքեր չոյէին գլուխս ու մազերս, հանդարտիկ, կամաց կամաց ու սիրուած շրթներ համբուրէին ճակատս մեղմօրէն, օրօրներու պէս։

Կը նեղէք, սիրելի բարեկամս, վայրկեանի մը այս թուղթիւնը. ա՛լ կը հնազանդեցնեմ ջիղերս։

Զգիտեմ ինչպէս վերջացնել։ Բոլոր banal *կերպերը դործածեցի ու հատան։*

Մի՛ չատ ուշ գրէք։

Կը նեղէք թուղթերուս խեղճութեանը։ Նամակի թուղթերս հատան. քառսեր պիտի գնեմ. տարափոխիկ է ձեր հիւանդութիւնը, քառատասիրութեան այդ անտանելի ախտը։

Միշտ ձերդ՝ ՄԱՆՆԻԿ

ՀԻՆ ՅՈՒՇԱՆԿԱՐ ՄԸ ԽԱՐԲԵՐԴԻ ՓԷՍՐԻԿ ԳԻՒՂԷՆ

Խմբանկարը կը ներկայացնէ Խարբերդի Փէսրիկ գիւղի ազգային վարժարանի աշակերտները, իրենց ուսուցիչներով, 1897 թուականին։ Այս նկարը մեզի տրամադրեց Տարեգրիս բարեկամներէն Ալեք Փիլիպոս (Գալիփորնիա), որ ներկայ է խմբանկարին մէջ, ինը տարեկան հասակին եւ փէսը գլխուն, ձախ ձեռքը ծունկին, երկրորդ շարքին վրայ ձախէն երրորդը, գետինը նստած աղջնակին ճիշդ ետեւը։ Նկարին աջ կողմի ուսուցիչն է Գաբրիէլեան, ըստ յիշողութեան Ալեք Փիլիպոսի, որ սակայն չի յիշեր ձախ կողմը նստած ուսուցչին անունը։

Fonds A.R.A.M

ՅՈՒՇԱՆԿԱՐՆԵՐ ՀԻՆ ՕՐԵՐԷՆ

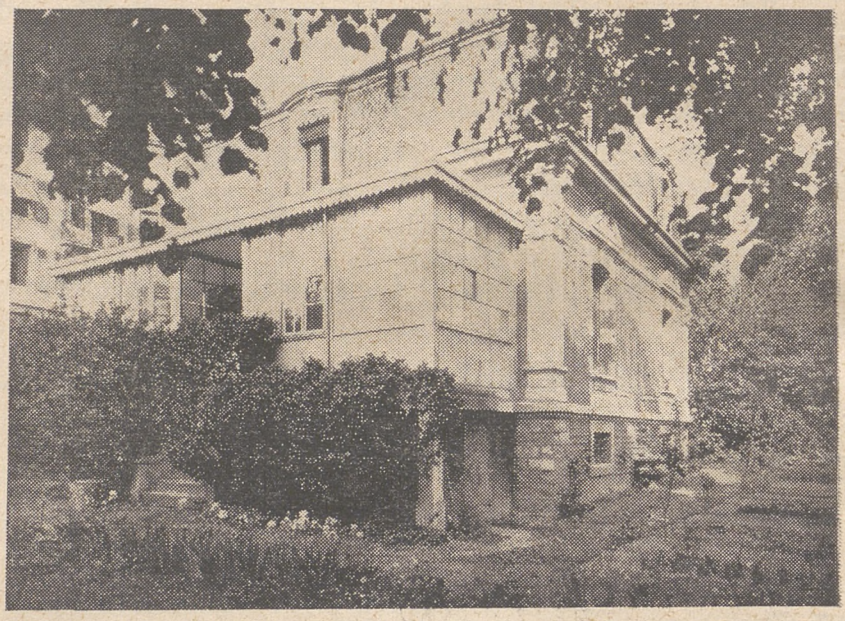

Ժրնեւի մէջ այն պատմական շէնքը, որ աւելի քան քսանամեակ մը եղաւ Հայ Յեղափոխութեան հնոցը եւ որ ճանչցուեցաւ իբրեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան պաշտօնաթերթ «Դրօշակ»ի խմբագրատունն ու Արեւմտեան Բիւրոյի կեդրոնը:

... Ու «պահապան հրեշտակը» «Դրօշակ»ի այդ պատմական շէնքին՝ Անտոն Գօշ (Պօյաճեան), որ շէնքի բոլոր բնակիչներուն եւ բոլոր այցելուներուն ծանօթ էր «Տիար Անտոն» անունով: Ծնած էր Կարին, Ներ-ադրաթար 1850ին: Մեռաւ Ժրնեւ 14 Յունուար 1927ին, շուրջ 77 տարեկան հասակին: Անձնուէր, ընկերական, սրամիտ, — Տիար Անտոն անջնջելի յիշատակներ ձգած է գինք ճանչցողներուն մօտ: Փոխինը՝ Հրանտ Փաստրմաճեան, Արմէն Գարոյին զաւակը, որ վաղահասօրէն մեռաւ 18 Օգոստոս 1954ին, Ժրնեւ: Ծնած էր Թիֆլիս 17 Ապրիլ 1904ին: Նկարուած են Ժրնեւ 1921ին:

Fonds A.R.A.M

ՆԱՄԱԿ ՄԸ Է. ԱԿՆՈՒՆԻԻՆ ՁԵՌԱԳՐՈՎ

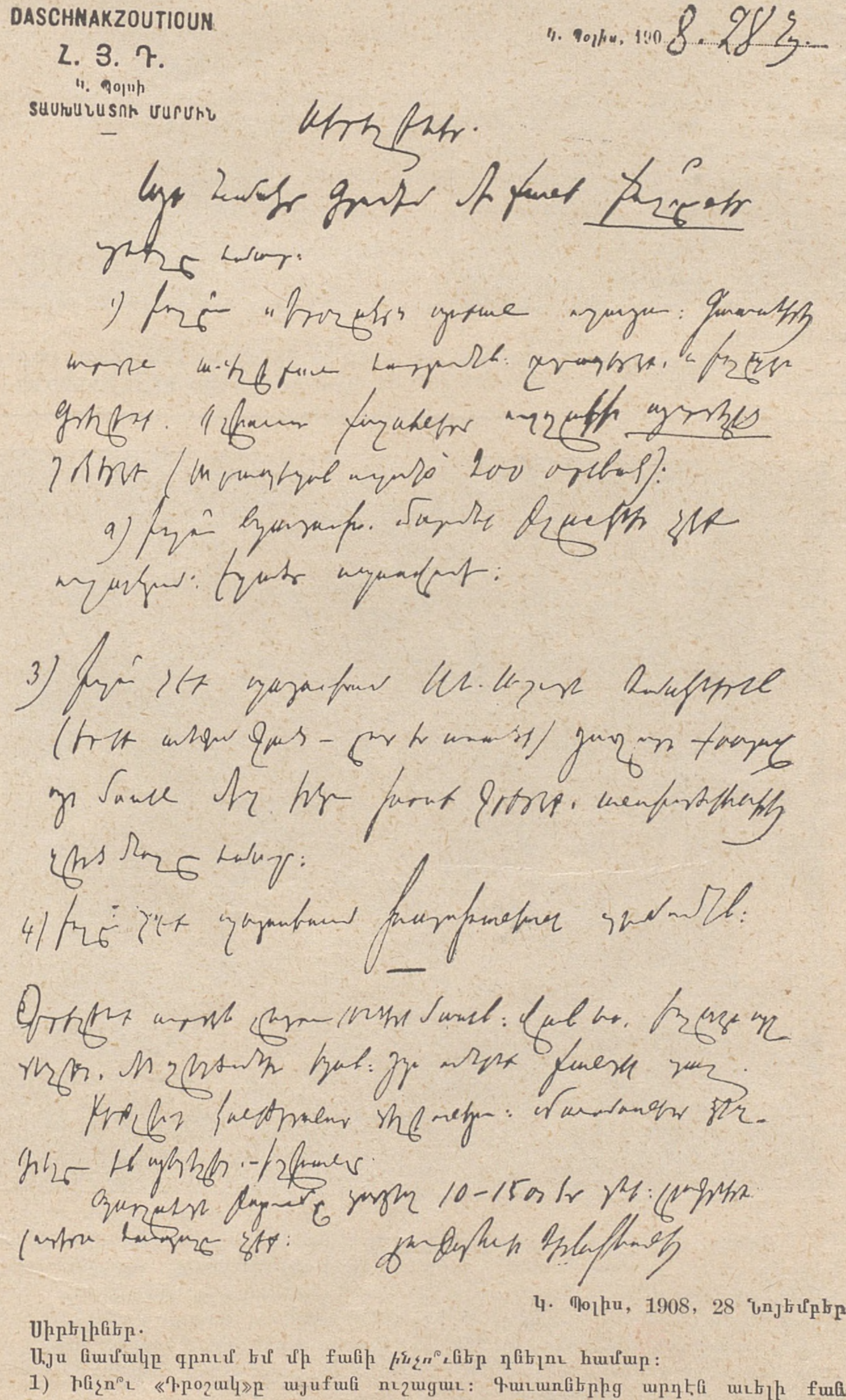

Կ. Պոլիս, 1908, 28 Նոյեմբեր

Սիրելիներ.

Այս նամակը գրում եմ մի քանի *ինչո՞*ւներ դնելու համար:

1) Ինչո՞ւ «Դրօշակ»ը այսքան ուշացաւ: Գաւառներից արդէն աւելի քան

Fonds A.R.A.M

հարցնում են: Շտապեցէք, եւ ինչպէս գրել ենք, գլխաւոր քաղաքները ուղղակի *այդտեղից* ղրկեցէք: (Տրապիզոն ուզում են՝ 200 օրինակ):

2) Ինչո՞ւ Պատասխ. Մարմնի բլանկներ չէք ուղարկում: Եղածը սպառ-վում է:

3) Ինչո՞ւ չէք պատասխանում Սեւ-Աշոտի նամակներին (երեք անգամ գրած — ըստ իր ասածի): Յաջորդ փոստով այս մասին մեզ երկու խօսք գրէիք, անախորժութիւններից զերծ մնալու համար:

4) Ինչո՞ւ չէք պատասխանում Խարախանեանի դիմումին:

Գրել ենք արդէն ընտրութիւնների մասին: Վանում, ինչպէս այլ տեղեր, մեծ զեղծումներ եղան: Յոյս ունենք քանդել տալ:

Բիթլիսի կոնֆերանսը տեղի ունեցաւ: Մարմինները ձեզ գրելու են այնտեղից ու Իշխանը:

Պարլամենտի բացումը դարձեալ 10 — 15 օր կը տեւի: Լրագրների լուրերին հաւատալու չէք:

Լաւ բարեւներ. Ձեր՝ ԱԿՆՈՒՆԻ

Ժընեւ, «Դրօշակ»ի խմբագրատան պարտէզին մէջ նկարուած, շուրջ յիսնամ-եակ մը առաջ: Գետինը նստած՝ առաջին շարքի ձախէն 3րդը՝ կարնեցի Տիգրան Խաչիկեան (Արզումանն): Բ. շարք ձախէն 2րդը՝ Ռուբէն Տէր Մինասեան, քովինը՝ Արամ Մանուկեան, եւ ծայրինը՝ Սարգիս Արարատեան: Աթոռի վրայ նստածներէն ձախէն առաջինը՝ Միհրան Թէրլէմէզեան: Ետեւը, ոտքի կեցածներէն, ձախէն առա-ջինը Սարիբեգ, քովինը՝ Միքայէլ Վարանդեան եւ 4րդը՝ Տիար Անտոն: Միւսներուն անունները չկրցանք ստուգել:

Fonds A.R.A.M

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՍԻՄՈՆ ՋԱՒԱՐԵԱՆ

(երկու նկարներն ալ հաշուած են նամակի գրուած թուականին՝ 1908ին)

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎՐԴ.Ի ՄԷԿ ԱՅԼ ՆԱՄԱԿԸ ՍԻՄՈՆ ՋԱՒԱՐԵԱՆԻՆ

Տարեգրիս վերջին հատորի 161րդ էջին վրայ հրատարակած էինք Կոմիտաս վարդապետին մէկ նամակը ուղղուած՝ Աղեքսանդր Մեսրոպեանին: Նամակը կը կրէր 5 Նոյեմբեր 1909 թուականը: Այժմ կը հրատարակենք վարդապետին մէկ այլ ձեռագիր նամակը, որ այս անգամ ուղղուած է Սիմոն Ջաւարեանին եւ որ, տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, գրուած է Մեսրոպեանին ղրկուած նամակէն ուղիղ տարի մը առաջ, օրով եւ ամիսով, այն է 5 Նոյեմբեր 1908ին, երկու պարագաներուն ալ՝ էջմիածնէն: Թէեւ վարդապետը չէ յիշած անունը այն քաղաքին, ուրկէ Ս. Ջաւարեան գրած է իր նամակը, բայց հաստատօրէն ղրկուած է ան Պոլսէն, ուր նամակագիրը կը գտնուէր այդ օրերուն, ըլլալով մէկը այն անուանի դեկավարներէն, որոնք, 1908ին, «Հիւրրիէթ»ը հռչակուելուն պէս արտասահմանէն գացին Պոլիս:

Ահա այդ նամակն ալ.—

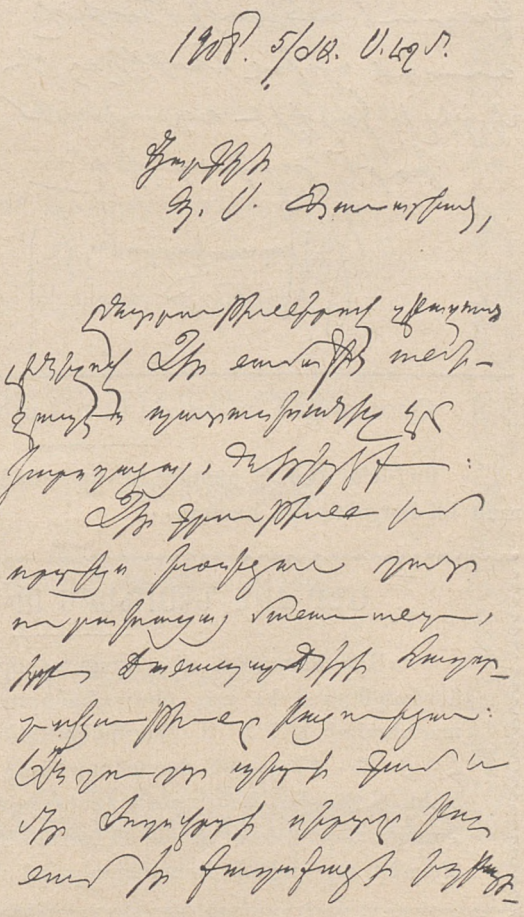

— 101 —

Fonds A.R.A.M

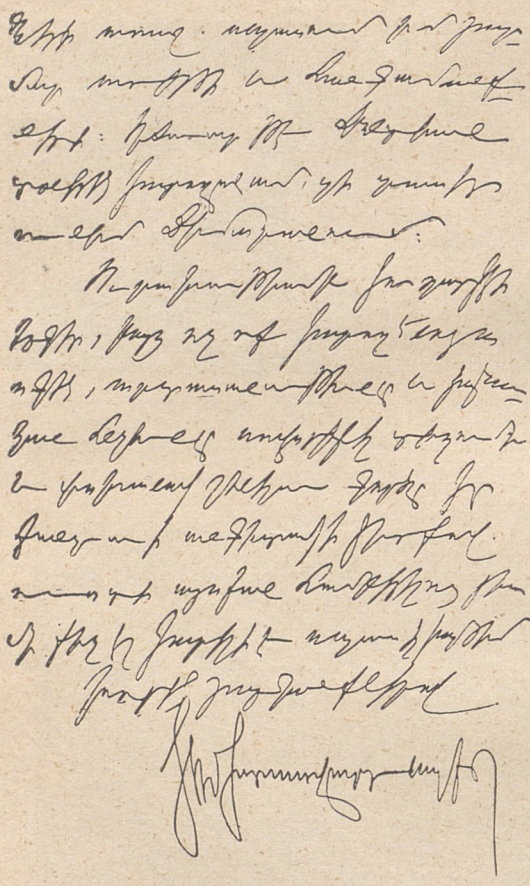

1908· 5/ԺԱ· Ս· ԷՋՄ·

Յարգելի Պ· Ս· Զաւարեան·

Ընտրութիւններով զբաղուած լինելով Ձեր նամակին անմիջապէս պատասխանել չըկարողացայ, ներեցէք:

Ձեր գրութիւնն իմ սըրտից խօսեցաւ· չատ ուրախացայ մանաւանդ, երբ ճանապարհների հաղորդակցութիւնը բացուեցաւ: Անշուշտ պիտի գամ եւ մեր ժողովրդի սիրտը բանամ իր քաղաքացի եղբայրների առաջ, սպասում եմ յարմար առիթի եւ հանգամանքների: Դժուար թէ Մշեցւոց ուրիշներին կարողանամ, զի դասեր ունիմ ձեմարանում:

Ուրախութեամբ կ'ուղարկէի երգեր, բայց ոչ ոք կարող է նոյն ոգին, արտասանութիւնը եւ ձայնական հընչիւնը սովորեցնել տեղումդ եւ փոխանակ չինելու գործը կը քանդուի անգիտակից ձեռքով· ուստի այսքան համբերելուց յետոյ մի քիչ էլ կարելի է սպասել կարծեմ:

Խորին յարգանքներով

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Quoe magna multitudo ut nos pro patria ceciderunt...

Որքա՜ն մեծ է բազմութիւնը անոնց, որոնք, մեզի պէս, մեռած են հայրենիքին համար···

ՎԻՐԳԻԼԻՈՍ – «ԵՆԷԱԿԱՆ»

ՄԵՐ ՀԻՆ ՆԿԱՐՆԵՐՆ ՈՒ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Այս հատորին մէջ հրատարակուած հին նկարներուն, նամակներուն եւ այլ ձեռագիրներուն կարեւոր մէկ մասը ապահոված ենք Հ· Յ· Դաշնակցութեան Դիւանէն (Պոսթըն), Հ· Յ· Դ· Բիւրոյին արտօնութեամբ եւ Տարեգրքիս խմբագրին Ամերիկա կատարած նամբորդութեան առիթով: Այս կարգի ուրիշ հին ու արժէքաւոր նկարներ, նամակներ ու նիւթեր ալ պիտի հրատարակուին մեր 1963ի հատորով:

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Դ· ՄԱՍ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ Փ· ՔԻՉԵԱՒԻ

ՀԱՅ ՀՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՄԵԾԱՆՈՒՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱՐԵԿԱՄԻՆ

ԶԱՆԱԶԱՆ ՅՈՒՇԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ, ԴԷՊՔԵՐ, ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ՆԿԱՐՆԵՐ

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԱՄՆԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ

ԱՅԼԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

1912 — 1915 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ՈՓԵԿՈՋՈՒՄ

ՓԻԷՐ ՔԻՅԵԱՒԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

(ՄԱՀՈՒԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ — 1912 – 1962)

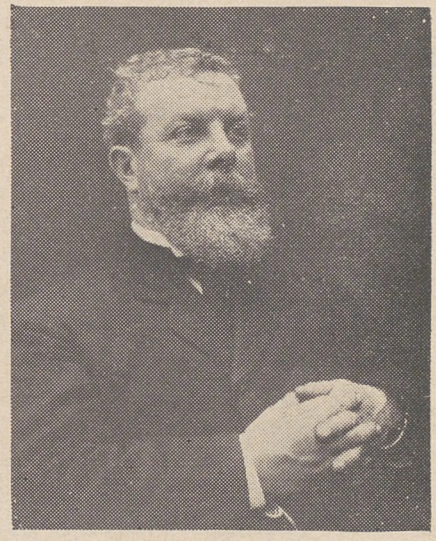

ՓԻԷՐ ՔԻՅԵԱՒ

Այս տարի կը լրանայ մահուան յիսնամեակը Ֆրանսայի մեծանուն հրապարակագիրը, հանրային գործիչ, ղպայուն բանաստեղծ եւ հայ ժողովուրդի ամէնէն անձնուէր բարեկամներէն Փիէր Քիյեաւի, որ իր գրչով, խօսքով ու գործով անգնահատելի աշխատանք տարաւ յօդուտ մեր բազմատանջ ժողովուրդին, համիտեան բռնապետութեան տաժանելի տարիներուն, 1892 — 96 թուականներէն սկսեալ: Այդ չորս տարիներուն ապրած էր ան Պոլիս եւ իրրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարելով Galatasaray կեդրոնական վարժարանին մէջ, առիթը ունեցած էր ճանչնալու մեր ժողովուրդն ու անոր վերածնութեան նուիրուած հայ գործիչները: Եղած էր ականատեսը մեր տառապանքներուն եւ փորձիչ վերադարձին, ըմբոստացած խղճով սկսած էր պայքարիլ դաշնակ Ապտիւլ Համիտին եւ անոր կիրարկած հայահալած քաղաքականութեան դէմ, գործի մղելով միաժամանակ իրեն պէս մտածող եւ իրեն չափ ընդվզած ուրիշ Ֆրանսայի մեծանուն դէմքեր — Գլէմանսօն, Ժորէսը, Փրէսանսէն, Վիքթոր Պեռարը, Անաթոլ Ֆրանսը եւլն.:

«Դրօշակ»ի համագրութիւնը, թերթի 1899 Սեպտեմբերի թիւին մէջ, հրատարակելով համագրութեան ուղղած իր մէկ նամակը, հետեւեալ համարական ծանօթութեամբ կը ներկայացնէր Փիէր Քիյեաւը իր ընթերցողներուն.

— «Պր. Պիէռ Քիյաւ, բանաստեղծ եւ հրապարակագիր, անծանօթ մը չէ մեր հասարակութեան: Երկար ատեն Պոլիս ապրած, մօտէն ծանօթ քիւրք կեանքին, սիրած հայ ցեղը իր բոլոր առաւելութիւններովն ու թերութիւններովը, հայկական խնդրին ամէնէն ամեհի ախոյեաններէն մէկն եղած է եւ է: Հզօր գրիչ մը, անկաշկանդ

Fonds A.R.A.M

միտք մը, բարձր հոգի մը — ահա բնորոշ գծերը այն մարտիկին, որ երեք տարիէ ի վեր անդուլ կը յուզէ Ֆրանսայի հանրային կարծիքը արմատական մամուլին մէջ· դեռ վերջերս ալ, ինչպէս գիտեն մեր ընթերցողները, «Օրոր»ին ՄԵԾ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆ խորագրով բաժնին տակ, օրուան խնդիրներուն կարգն անցուց մեր դատը:»

Ուրեմն, յիշեալ թուականէն սկսեալ մինչեւ իր վաղաժամ մահը, Փիէր Քիյեառ մնաց պայքարի պատնէշին վրայ, հայ ժողովուրդին ու հայ դատին հանդէպ անայլայլ անձնուիրութեամբ մը եւ արհամարհելով ամէն դժուարութիւն կամ նոյնիսկ վտանգ իր բեղուն գործունէութեան ճամբուն վրայ:

Ծնած էր ան Փարիզ 1864ին եւ երիտասարդութեան սկզբնական տարիներուն իսկ յայտնուած էր իբրեւ արժէքաւոր բանաստեղծ մը, այլեւ իբրեւ թատերագիր մը, որուն քանի մը թատերախաղերը բեմադրուած են Փարիզի մէջ 1886էն սկսեալ:

Ըլլալով կատարեալ հելլենագէտ մը, Ֆրանսերէնի թարգմանած է չորք մը հին յունական դասական երկեր: Փնտռուած գրական քննադատ մըն էր մխիթարեանց կարգին, սակայն, մեծապէս ցաւտուն էր իր մօտ հրապարակագրի կարողութիւնը, զոր, կարելի է ըսել, ամէնէն աւելի ի սպաս դրաւ հայ դատի քարոզութեան: Այս գետնի վրայ դարձաւ ան մնայուն աշխատակիցը արմատական «Օրոր» (Արշալոյս) թերթին, իսկ աւելի ետքը, 1900ի վերջերը, նախաձեռնարկ եղաւ եւ հրատարակեց «Փրօ Արմենիա» (Հայաստանի համար) թերթը: Եղաւ թերթին խմբագրապետը, իսկ խմբագրութեան մաս կազմեցին Գլէմանսօ, Ժորէս եւ Փրէսանսէ: Իր անհամար յօդուածներէն զատ առանձինն հրատարակած էր նաեւ երկու գրքեր, «Արեւելեան Հարցը» 1898ին եւ «Հայաստանի համար»ը 1902ին: Եւ վերջապէս, Փիէր Քիյեառ ընդհ. քարտուղարն էր Մարզկային Իրաւանց Պաշտպան Լիկային, որուն նախագահն էր Ֆրանսիս տը Փրէսանսէ:

Իր հանրային – քաղաքական գործունէութեան գծով չատ սերտ եղան Փիէր Քիյեառի կապերը Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ անոր ղեկավարներուն հետ, Փարիզ, Ժընեւ, Պոլիս եւ այլուր: Օգտագործեց ան այդ կապերը աւելի մօտէն ճանչնալու համար մեր ժողովուրդն ու անոր յեղափոխական զաւակները եւ ուղղութիւն տալու համար իր աշխատանքներուն: Այնքան սերտ եղան այդ կապերը, որ Քիյեառ, Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի մասնաւոր հրաւէրով մասնակցեցաւ Դաշնակցութեան Գ. Ընդհ. ժողովին, որ գումարուեցաւ 1903ին, Սոֆիայի մէջ: (Այդ ժողովին ներկայ գտնուած էր նաեւ ռուսական բանակի նշանաւոր հայ զօրավարներէն Լորիս Մելիքով:)

«Հիւբրիէթ»ի հռչակումէն քիչ եաքը, 1908ի վերջերը, Փիէր Քիյեառ, իր կնոջը հետ գնաց Պոլիս եւ մնաց այնտեղ ամիսներով:

Fonds A.R.A.M

Հոն եւ այլուր արժանացաւ ան համահայկական գուրգուրանքի եւ երախտագիտութեան։ Տապալած էր համիտեան դաժան բռնակալութիւնը, թէեւ բռնակալը կը պահուէր դեռ իր գահին վրայ։ Փոխուած այս մթնոլորտին մէջ էր, որ խօսեցաւ ան հանրային բեմերէն, անսահման խանդավառութիւն ստեղծելով իր շուրջը։

Պոլսէն գնաց Իզմիր 1909 Փետրուարի սկիզբը եւ հոն ալ ստեղծեց միեւնոյն խանդավառութիւնը։

Ապա, Պոլսոյ վրայով վերադարձաւ Փարիզ, ուր հասնելէն տարի մը եւ 10 ամիս անց, վիրաբուժական գործողութեան մը հետեւանքով փակեց իր աչքերը Նէօյեիի մէջ, 23 Յունուար 1912ին, 47 տարեկան հասակին։

×

Փիէր Քիյեառի անժամանակ մահը խորապէս յուզեց հայ ժողովուրդն ու Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Անդարմանելի էր կորուստը, մանաւանդ որ այդ տարիներուն, հայկական դատի հետապնդման կապակցութեամբ կատարուելիք այնքան գործեր կային տակաւին։ Աւելի ցաւալին այն էր, որ շատ չանցած, իրենց անցաւոր կեանքին ետեւէ ետեւ հրաժեշտ կուտային այլապէս թանկագին երկու դէմքեր եւս, — Ֆրանսիս տը Փրէսանսէն եւ Ժան Ժորէսը, երկուքն ալ 1914ին։

Ոգեկոչելով մահուան յիսնամեակը անմոռանալի հայասէրին, այլեւ վեր առնելու համար անոր իւրայատուկ տեղը Հայոց նորագոյն պատմութեան մէջ, հայկական դատի հետապնդման եւ հայանպաստ պայքարի մղման գծով, շահեկան պիտի ըլլար գիտնալ, թէ ինչպէ՛ս հասկցուած ու գնահատուած էր Փիէր Քիյեառի տարած աշխատանքը իրեն ժամանակակից հայ ղեկավարութեան կողմէ։

×

«ԴՐՕՇԱԿ»Ի ՍՐՏԱՌՈՒՉ ՏՈՂԵՐԸ.— Գոյժը Ժընեւ հասնելէն ետք, Հ. Յ. Դաշնակցութեան պաշտօնաթերթը «Դրօշակ», 1912 Յունուարի թիւին մէջ գրեց հետեւեալ սրտառուչ տողերը.—

«Մի անողոք մահ եւ մի ծանր կորուստ...

«Հեռագիրը գուժեց Պարիզից մեր խմբագրութեան, որ Պիէռ Կիյեառ յանկարծամահ է եղել։ Ընդամէնը 47 տարեկան հասակում, իր հարուստ ձիրքերի զարգացման գագաթին, գերեզման է իջնում այն մարդը, որ բոլոր հայասէր եւրոպացիների մէջ ամենահարազատն էր մեզ համար՝ մի մտերիմ, մի ընկեր, աւելի քան ընկեր — բարեկամ ... Այդ բառի իսկական նշանակութեամբ, այդ գաղափարի ամենավեհ իմաստով։ 17 տարուց ի վեր նա անդադար շեփորում էր անկարեկիր աշխարհի առջեւ հայ ժողովրդի նուիրական եւ ողբերգական դատը, նրա արիւնոտ ճգնաժամն ու օրհասը։ 12 տարուց ի վեր նա մեզ հետ էր, Դաշնակցութեան հետ, բաժանում էր մեր ա-

Fonds A.R.A.M

ջողուԹիւնների բերկրանքը եւ ձախորդուԹիւնների վիշտն ու զառնուԹիւնը ... Մեր չարքերից է, որ պոկւում է մի խոշոր ղէմք, հայոց մոայլ երկնակամարից է, որ անհետանում է մի պայծառ աստղ:

«Ֆրանսիացի էր, յեղափոխական Ֆրանսիայի հարազատ զաւակներից, Դանտոնների եւ Բլանկիների խանդավառ երկրպագու, մի ճշմարիտ «համաշխարհային քաղաքացի», մի չիտակ քաղաքացի, որ վազում էր ամէն տեղ, ուր Պարտքի հրամայական ձայնը կոչում էր իրեն, նեւռւում էր երիտասարդական անչէջ խանդավառուԹեամբ բոլոր արդար դաւերի մէջ, բոլոր մարդասպան բռնուԹիւնների ու անիրաւուԹիւնների դէմ, խօսում էր, գրում էր ու պայքարում — եւ այդ անխոնջ պայքարի մէջ գտնում էր իր գերագոյն երջանկուԹիւնը:

«Կիլեաւի մահը սուգ է հայ ժողովրդի, հայ երիտասարդուԹեան համար: Ասուած է, որ ամէն մարդ երկու հայրենիք ունի — իր սեփականը եւ ապա Ֆրանսիան: Ֆրանսիացի Կիլեաւը երկու սիրուած հայրենիք ունէր — իր սեփականը եւ Հայաստանը»...

×

Բօթը իմացուելէն ետք սպահանդէսներ կատարուեցան անոր յիշատակին Պոլիս, Իզմիր եւ այլուր: Բերայի սպահանդէսին (4 Փետր. 1912ին) բանախօսեցին եւ հանդուցեալին գովքը հիւսեցին Ահնունի, Խաժակ, Վռամեան, Պետրոս Հալաճեան եւ ուրիշներ, իսկ Կոմիտաս Վարդապետ մասնակցեցաւ սգերգով մը: Նոյն օրը «Ազատամարտ» հանեց հանդուցեալին նուիրուած բացառիկ Թիւ մը, ուր, բազմաԹիւ յօդուածագիրներ կը գրուատէին Փիէր Քիլեաւի անձնուէր գործունէուԹիւնը:

Ահաւասիկ մի քանի մէջբերումներ.—

Գ. ՋՕՀՐԱՊԵՆ.— Ուսուցիչ, քերԹող, հրապարակագիր, մտաւորական մը. մէկը անոնցմէ որ կեանքը կ'ապրին իշխելով, կռիւ մղելով անոր վրայ տիրաբար, աշխարհակալի մը պէս, ոչ Թէ պղտիկնալով չարունակ անոր առջեւ եւ մխիթարն իրենց անձին սահմանելով գայն, գրկաբաց կեանք, գրկաբաց՝ բոլոր տառապողներուն հանդէպ, բոլոր արհամարհուածներուն, գրկուածներուն:

Ուսուցիչ՝ այն մեծ ուսումին, որ մարդասիրուԹիւն կը կոչուի. երգողը այն ցաւերուն, որոնք պատմիչ չունին: Երազատե՛ս մը, Եթէ կ'ուզէք, մին՝ անձնուրացներու սակաւաԹիւ հոյլէն, որոնք գրիչ մը ձեռնուընին՝ մխա – մինակ կը մղեն մեծ պայքարը, գօրաւորին դէմ կռիւը, անհաւասարը եւ յաւիտենականը, որոնց մէջ վերջ ի վերջոյ յաղԹուԹիւնը կը տանին Եթէ մեռնին իսկ. հին դարերու ասպետ՝ ոգուն յիշատակին ի պատիւ կանգնուելիք կոթողին վրայ Եարճանեան, հատորի մը տեղ բառ մը պիտի գրէր, բառ մը միայն՝

ՎԵՀԱՆՁՆՕՐԷՆ

Fonds A.R.A.M

Հարուածնէր կան զոր մարդս կ'ընդունի առանց արտունջ մը հանելու, առանց ճիչ մը, աղաղակ մը արձակելու, անոր համար որ անոնք ուղղակի սրտին կ'ինջնեն եւ լեղուն կը կապեն. Փիէր Քիյեառի մահը մեր ազգին համար՝ առոնցմէ է:

×

Է. ԱԿՆՕՒՆԻԷՆ.— 1900ին էր, 12 տարի առաջ, որ հայ ցաւի երգիչը, մէջազգային Ամբիոնի վրայ կանգնած, հռչակեց իր հզօր սպասարկութիւնը տանջուող ժողովրդին: Ու այն ժամանակ, «Դրօշակ»ի էջերում, այս խօսքերով ողջունեցինք նրա վեհ գործը:

Մոխրակոյտի վրայ բազմած, արտասուքը աչքերին, մի ձեռքը կրծքի լայնաբերան վէրքին, միւսը խորշոմած ճակատին, սգաւոր Հայը, ինչպէս անմխիթար մեռելատէրը, խաբուած զօրեղներից, մոռացած երէկւայ վիճակակիցներից, ընչասպառ ականջ է դնում, որտեղից որ է:

Եւ ահա այդ ձայներից մէկը՝ ՊՐՕ ԱՐՄԵՆԻԱ:

... Անցել է 12 տարի:

Ազատութեան արշալոյսին էր, որ հայ ցաւի երգիչը Պոլիս մտաւ, վայելելու իր աշխատանքը, կանգնած բռնարանի բեկորների վրայ: Նրա եռանդը սահման չունէր: Ողջունեցինք գաղափարի մարդը եւ նրա աննման աչքերի մէջ տեսանք, թէ որքա՜ն ուժգին է նրա բերկրանքը, որքա՜ն սաւառուն նրա երազը:

Սակայն նա ունէր մի այլ երազ — մի օր էլ, տարիներ յետոյ դնալ աւելի հեռաւոր հայ երկրի ներսը, համբուրելու այն հողը, որ հեռուից այնքա՜ն սիրեց, երկրպագելու այն չերմներին, որ այնքա՜ն փառաբանեց...

Բայց կէս ճամբան ընկաւ, ինչպէս խորտուբոտ կաղնին փոթորկի առջեւ, յանկարծակի եւ կիսաչխատ, երբ դեռ ուժեր ունէր կրծքին տակ ու մեծ մտքեր իր փայլուն ուղեղի մէջ:

Քիյեառի վոխարէն — պերեզմանն է:

Լուռ, սգաւեալ, բայց մեծ:

Թոյլ տուէք, սգաւոր բարեկամներ, անձայն հոզակոյտի առջեւ վայր դնել գրիչը եւ լռութեան մէջ վերապրել յաւէտ բաժանուած բարեկամի անունն ու գործը, յուշերն ու աւանդը...

Լռութիւնն էլ խօսք է, եւ չատ հզօր:

×

ՌՈՒԲԻՆ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆԷՆ.— Ո՛չ, երբեք հակասութիւն մը չէ, որ Բանաստեղծը, արուեստով պերազանցօրէն ազնուական, եղաւ կեանքի ըմբռնումով հանրավարական ու Հաւատացեալ համամարդ-

Fonds A.R.A.M

կային իտէալներու։ Դէպի կատարելութիւն ձգտող հոգին չի կրնար չերազել աւելի արդար, աւելի պայծառ եւ աւելի ներդաշնակ ու կատարեալ մարդկութիւն մը, քան այն որ կայ այժմ, անհաւասար ու անիրաւ, զօրաւորը՝ ամբարտաւան ու եսասէր, տկարը՝ ոտնահարուած ու զեռնասող։

... Հակասութիւնը հոն պիտի ըլլար որ Արուեստագէտը չըմբոստանար բոլոր այն արատներուն դէմ, որ կ'եղծեն կեանքի զեղեցկութիւնն ու ներդաշնակութիւնը եւ բոլոր այն չղթաներուն դէմ, որ կ'ըսեն մարդուն՝ ստորնացի՛ր, եւ ազգերուն՝ հպատակի՛ր։

Փիէր Քիյեառի պարագային Արուեստագէտը կատարեալ էր ու ազնուական, որովհետեւ եղաւ կատարեալ իբրեւ Մարդ եւ ազնուական՝ իբրեւ հոգի։

Եւ իմ մէջս որքան մեծ է հիացումը դէպի Արուեստագէտը, այնքան խոր է յարգանքս դէպի Մարդը։

Ու մեր նոր սերունդին համար ի՞նչ աւելի բարձրացնող իբրեւ ներչնչման խորհրդանշան՝ քան կատարեալ Արուեստագէտի եւ կատարեալ Մարդու այն տիպարը, որ կը ներկայացնէ Փիէր Քիյեառ, հայ ժողովուրդի ազատագրական դործին հոյակապ ախոյեաններէն մին։

×

ՄԱՐԻՆ.— Օտար չէ, մերն է, մե՛րը այդ թրթռացող, այդ ազնիւ սիրտը։

Մե՛ր Քիյեառը։

Մենք մի Քիյեառ ունէինք. ուրիշ էլ չկայ։

Մեր բարեկամը, մեր ընկերը, մեր վշտին վշտակիցը, մեր ժպիտին խնդակիցը։

Մերն էր նա։

Գաղափարներով նոյնացած, մեր զգացմունքներով տոգորուած, մեր սրտերով կոփուած, ջարդերի հանդէպ մեր սարսափներով մկրտուած — մե՛րն էր նա։

Ու այսօր, հայկական Պանթէոնի մէջ մի փառաւոր դէմք է յայտնւում այդ յանկարծական մահով։

— Մե՛ր Քիյեառը։

⁂

Հ. Ց. Դաշնակցութեան Դիւանը կը պարունակէ Փիէր Քիյեառի ստորագրութիւնը կրող բազմաթիւ նամակներ, որոնց բոլորն ալ կը ցոլացնեն իր հարազատ զգացումները հայ ժողովուրդին հանդէպ։ Այդ նամակներէն օրինակ մը, Փիէր Քիյեառի ձեռագրով, կը հրատարակենք իբրեւ վերջաբանը մեր այս ուսումնասիրութեան։

Fonds A.R.A.M

Նամակը թուական չունի, բայց ստացողները, թուղթին անկիւնը նշանակած են ստացման թուականը՝ 4 փետրուար 1909: Բովանդակութենէն ալ յայտնի է, որ նամակը ուղղուած է՝ այդ օրերուն Պոլիս գտնուող իր գաղնակցական ընկերներուն:

Ահա այդ նամակը, բնագրով.—

GHR

GRAND HÔTEL KRAEMER PALACE
SMYRNE

Marseillaise

Mes chers Camarades.

Vous me pardonnerez de ne pas vous avoir écrit dès l'arrivée pour vous remercier encore ici, au nom de ma femme et au mien, pour l'inoubliable accueil que vous nous avez fait parmi vous. Vous nous avez traités en vrais amis au milieu de vous comme au milieu de nos frères et quoi qu'il nous arrive l'an prochain, vous n'oublierez pas la promesse d'Abonnici et vous regarderez toujours notre maison comme la vôtre. Nous avons trop de pensées et de sentiments communs pour que l'absence matérielle suffise jamais à nous séparer.

Ici nos camarades nous attendaient au débarquement: Marseillaise a été logé au même hôtel que nous et depuis Vendredi nous ne nous sommes pas séparés. Il y a eu Samedi soir un meeting au Sporting Club; on a parlé en Turc et en Arménien. Le Consul de France et tout le personnel du Consulat assistaient à la réunion. Devant un public analogue à celui de l'Union Française à Rio, j'ai parlé de la situation en général et de la décentralisation. Il y avait là des rédacteurs d'un journal turc qui au banquet de Dimanche devait déclarer partisans de cette thèse.

Fonds A.R.A.M

Dimanche matin après la messe, Mar et moi avons parlé dans l'église de l'Église Communiste qui était comble. J'ai beaucoup insisté sur les services rendus par la Fédération Révolutionnaire et sur la nécessité de l'Union. Le soir il y avait soirée dansante pour les isolés. Ala nous a donné l'occasion de connaître plusieurs certains membres de notables et de recevoir leur gîte. Au banquet de midi, il y avait quelques Turcs et parmi eux le rédacteur du journal socialiste turc. Celui qui a dit être partisan de la décentralisation est d'accord avec nous sur tous les points; il trouve stupide de la nationalisme et la xénophobie de Rizaet de ses amis

Ici les relations entre Grecs et Turcs sont très tendues. La guerre de Sédition a produit une impression lamentable et de petits incidents presque quotidiens alarment les gens.

Mar et Cakalyan ont fait de bonne besogne. Ils ont organisé des salles de lecture et des comités un peu partout et réveillé une communauté qui n'a pas entièrement désappris les massacres et qui était, je crois, un peu apathique. Les professeurs, hommes et femmes, sont animés de sentiments très nationaux et l'archevêque paraît très intelligent et très doux. Il craint que le patriarchat ne soit pour lui une lourde charge.

Je vous envoie la liste des dépêches qui ont été adressées dimanche matin après les discours dans l'Église, au Président de la République et à Clémenceau etc

Salutations fraternelles

A. Guillaume

Fonds A.R.A.M

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ ԲՆԱԳԻՐՆԵՐԸ Փ. ՔԻՅԵԱՒԻ ՁԵՌԱԳՐՈՎ

M^r. Falliéres président de la République française.

Communauté arménienne Smyrne assemblée autour Pierre Guillard vous exprime respectueusement son inaltérable attachement à votre grand pays de liberté et de justice.

Communauté arménienne.

Clemenceau France. Jaurès, Poincaré, Briand.

Communauté arménienne Smyrne assemblée autour Pierre Guillard vous exprime sa profonde reconnaissance pour votre sympathie constante à la nation arménienne.

Com Arm.

Ընթերցման դիւրութեան համար, նամակը կ'արտագրենք նաեւ տպագրով.—

Mardi matin

Mes chers camarades.

Vous me pardonnerez de ne pas vous avoir écrit dès l'arrivée pour vous remercier encore tous, au nom de ma femme et au mien, pour l'inoubliable accueil que vous nous avez fait parmi vous. Nous nous sentons vraiment au milieu de vous comme au milieu de nos frères et quoi que nous reserve l'avenir, vous n'oublierez pas la promesse d'Aknouni et vous regarderez toujours notre maison comme la vôtre. Nous avons trop de pensées et de sentiments communes pour que l'absence matérielle suffise jamais à nous séparer.

Ici nos camarades nous attendaient au débarquement. Mar a été logé au même hôtel que nous et depuis vendredi nous ne nous sommes pas séparés. Il y a eu Samedi soir un meeting au Sporting Club; on a parlé en Turc et en Arménien. Le Consul de France et tout le personnel du Consulat assistaient à la réunion. Devant un public analogue à celui de l'Union Française à Péra, j'ai parlé de la situation en général et de la décentralisation; il y avait là des rédacteurs d'un journal turc qui au banquet de Dimanche se sont déclarés partisans de cette théorie.

Fonds A.R.A.M

Dimanche matin après la messe, Mar et moi avons parlé dans la chaire de l'Eglise Arménienne qui était comble. J'ai beaucoup insisté sur les services rendus par la Fédération Révolutionnaire et sur la nécessité de l'Union. Le soir il y avait soirée dansante pour les écoles. Cela nous a donné l'occasion de connaître certain nombre de notables et de réchauffer leur zèle. Au banquet de midi, il y avait quelques turcs et parmi eux le rédacteur du journal socialiste turc. Celui qui a dit être partisan de la décentralisation est d'accord avec nous sur tous les points; il trouve stupide la nationalisme et la xénophobie de Riza et de ses amis.

Ici les relations entre Grecs et Turcs sont très tendues. La tuerie de Sédikeui a produit une impression lamentable et de petits incidents presque quotidiens alarment les gens.

Mar et Calfayan ont fait de bonne besogne. Ils ont organisé des salles de lecture et des comités un peu partout et réveillé une communauté qui n'a pas souffert directement des massacres et qui était, je crois, un peu apathique. Les professeurs, hommes et femmes sont animés des sentiments les meilleurs et l'archevèque parait très intelligent et très doux; il craint que le patriarchat ne soit pour lui une lourde charge.

Je vous envoie le texte des dépêches qui ont été adressées Dimanche matin, après les discours dans l'Eglise, au Président de la République et à Clémenceau, etc.

Salutations fraternelles
P. QUILLARD

Mr. Fallières Président de la République Française.

Communauté Arménienne Smyrne assemblée autour Pierre Quillard vous exprime respectueusement son inaltérable attachement à votre grand pays de liberté et de justice.

Communauté Arménienne

Clémenceau, France, Jaurès, Pressensé, Bérard.

Communauté Arménienne Smyrne assemblée autour Pierre Quillard vous exprime sa profonde reconnaissance pour votre sympathie constante à la nation arménienne.

Com. Arm.

Ա.հատասիկ եւ թարգմանութիւնները հայերէնով.—

Fonds A.R.A.M

ԿՐԱՆՏ ՕԹԵԼ ՔՐԷՄԸՐ ՓԱՂԱՍ

ԻԶՄԻՐ — *Երեքշաբթի առաւօտ*

Իմ սիրելի ընկերներ.

Ներողամիտ պիտի դտնուիք՝ հասնելուս պէս ձեզի գրած չըլլալուս համար, որպէսզի կնոջս ու իմ անունով անդամ մըն ալ չնորհակալութիւն յայտնէի ձեզի անմոռանալի ընդունելութեան համար զոր ըրիք մեզի, ձեր մօտ: Մենք զիրար ձեր մէջ կը զգանք այնպէս, ինչպէս մեր եղբայրներուն մօտ, եւ, ապագան ինչ որ ալ վերապահէ, դուք պիտի չմոռնաք Ակնունիին խոստումը եւ միշտ մեր տունը պիտի նկատէք իրրեւ ձերինը: Մենք այնքան շատ հասարակաց մտածումներ եւ զգացումներ ունինք, որ նիւթեղէն բացակայութիւնը երբէք չի բաւեր մեզ զատելու:

Այստեղ, մեր ընկերները կը սպասէին մեզի քարափը: Մար տեղաւորուած էր մեր միեւնոյն պանդոկին մէջ եւ ուրբաթէն ի վեր չենք բաժնուած իրարմէ: Շաբաթ իրիկուն Սէորթինկ Բլիւսին մէջ տեղի ունեցաւ միթինկ մը. խօսուեցաւ Թուրքերէնով եւ հայերէնով: Ֆրանսայի հիւպատոսն ու հիւպատոսարանի ամբողջ պաշտօնէութիւնը ներկայ դտնուեցան հաւաքոյթին: Բերայի իւնիոն Ֆրանսէզի հաւաքոյթին ներկայ հասարակութեան պէս բազմութեան մը առջեւ ես խօսեցայ ընդհանրապէս կացութեան եւ ապակեդրոնացման մասին. այնտեղ կային Թուրք Թերթի մը խմբագիրները, որոնք կիրակիի հայկերոյթին յայտարարեցին թէ կողմնակից են այս տեսութեան:

Կիրակի առաւօտ պատարագէն ետք, Մար եւ ես խօսեցանք բեմէն հայ եկեղեցիին, որ լեցուած էր բերնէ բերան: Ես չատ ծանրացայ Ցեղափոխական Դաշնակցութեան մատուցած ծառայութեանց եւ միութեան անհրաժեշտութեան վրայ: Իրիկունը պարանոցիկ երեկոյթ կար ի նպաստ վարժարաններուն: Աւելի առիթն ընծայից մեզի ճանչնալու որոշ թիւով երեւելիներ եւ արծարծելու անոնց առանձին: Կէսօրուան հայկերոյթին կային քանի մը Թուրքեր եւ անոնց մէջ Թուրք ընկերվարական Թերթին խմբագիրը: Այն որ ըսաւ, թէ կողմնակից է ապակեդրոնացման, համաձայն է մեզի հետ բոլոր կէտերու վրայ. տխմարութիւն կը նկատէ ան Ռիզային եւ իր բարեկամներուն ազգայնականութիւնն ու օտարատեցութիւնը(*):

Այստեղ չատ լարուած են յարաբերութիւնները Յոյներու եւ Թուրքերու միջեւ: Սէպիքէօյի սպանդը ձգած է ողբալի տպաւորութիւն եւ զրեթէ ամենօրեայ վտքը միջադէպեր դող կը հանեն մարդիկը:

Մար եւ Գալֆաեան լաւ գործ տեսած են: Կազմակերպած են ընթերցարաններ եւ կոմիտէներ քիչ մը ամէն տեղ եւ արթնցուցած են համայնք մը, որ ուղղակի չէ տառապած ջարդերէն եւ որ, կը կարծեմ, քիչ մը անգգայ էր: Ուսուցիչները, այրեր եւ կիներ, տոգորուած են լաւագոյն զգացումներով եւ արքեպիսկոպոսը կը թուի չատ մտացի եւ քաղցրաբարոյ. կը վախնայ որ պատրիարքարանը ծանր բեռ մը պիտի ըլլայ իրեն համար(**):

Ձեզի կը ղրկեմ բնագիրը այն հեռագիրներուն, որոնք կիրակի առաւօտ, եկեղեցւոյ ճառերէն ետք ղրկուեցան Հանրապետութեան Նախագահին եւ Գլէմանսոյին, եւլն.:

Եղբայրական բարեւներ Փ. ՔԻՑԵԱՆ

Պ. Ֆալիէռ, Նախագահ Ֆրանսական Հանրապետութեան.

Իզմիրի Հայ Համայնքը, փիլը Քիյեաւի չուրջը հաւաքուած, յարգալիր կը յայտնէ ձեզի իր անայլայլ յարումը ազատութեան եւ արդարութեան մեծ երկրին որ ձերն է: *Հայ Համայնք*

Գլէմանսօ, Ֆրանս, Ժորէս, Փէտանսէ, Պեռար.

Իզմիրի Հայ Համայնքը, փիլը Քիյեաւի չուրջը հաւաքուած, ձեզի կը յայտնէ իր խորունկ երախտագիտութիւնը հայ ազգին հանդէպ ձեր անյեղլի համակրանքին համար: *Հայ Համայնք*

(*) Ակնարկը կ'երթայ Համիտեան շրջանին Փարիզի մէջ «Մէշվէրէթ» անուանով թրքական թերթը հանող իթթիհատական պարագլուխ Ահմէտ Ռիզային: Ա. Տ.

(**) Կ'ակնարկէ եղիշէ արքեպ. Դուրեանին, որ Իզմիրի առաջնորդն էր այդ օրերուն եւ նոյն տարին ալ ընտրուեցաւ Պոլսոյ Պատրիարք: Ա. Տ.

Fonds A.R.A.M

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ՆԿԱՐԻ ՄԸ

ՈՐ ՋԱՅՐԱՑՈՒՑԱԾ ԷՐ ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՈՒՐՖԱՅԻ ՄԷՋ 1921ԻՆ

Գրեց ՄԻՀՐԱՆ ՀԵՐԱՐԴԵԱՆ(*)

Թուականն էր 1921 եւ մենք Ուրֆա կը գտնուէինք:

Տարի մը առաջ վերջ գտած էր Ուրֆայի գրաւումը Ֆրանսացիներուն կողմէ, երկամսեայ կռիւներէ վերջ եւ Ֆրանսացիներու ամօթալի անձնատուութեամբ քէմալական ուժերուն եւ մենք վերստին մնացած էինք Թրքական անիծեալ իշխանութեան տակ:

Նախապէս Անգլիացիներու, ապա Ֆրանսացիներու գրաւման շրջաններուն կազմակերպուած մեր ազգային կեանքը կը շարունակուէր ըստ առաջնոյն եւ Ազգային Միութիւնը կը պահէր իր գոյութիւնը, գործունէութեան մարզ ունենալով տեղացի եւ ոչ - տեղացի այրիներու խնամատարութիւնը, ինչպէս նաեւ ղեկավարութիւնը գորգագործութեան եւ մանուսայագործութեան զոյգ ճիւղերով հիմնուած արհեստանոցի մը, որ գործ ու ապրուստ կ'ապահովէր գաղթականութենէն նոր վերադարձած երկսեռ բազմութիւններուն:

Թուրք կառավարութեան հետ կապ եւ յարաբերութիւն կը պահէր տողերուս գրողը, Ազգային Միութեան գործակատարի հանգամանքով, որ կառավարութեան կողմէ ընդունուած էր Միլլէթ Վէքիլի *կոչումով, իբրեւ տեսակ մը աշխարհական Առաջնորդութիւն:*

Ազգային Միութեան գանձապահն էր դեղագործ Գարեգին Թիրեաքեան, բնիկ խարբերդցի, իսկ ես կը վարէի նաեւ արհեստանոցին տնօրէնութիւնը: Այս պարտականութեան բերումով յաճախ կ'ըլլայի Գարեգին Թիրեաքեանի մօտ եւ երբ, 1921 Մայիսին, յետ միջօրէի մը նորէն հոն էի, ոստիկանական քոմիսէր Գատրի էֆէնտին, ընկերակցութեամբ 4–5 ոստիկաններու, յանկարծ ներս մտաւ դեղարանէն եւ հրահանգեց ոստիկաններուն.

— Ալըն Գարեգին էֆէնտիի (*Առէք Գարեգին էֆէնտին*):

Այսինքն կը ձերբակալէին Գարեգին Թիրեաքեանը:

Երկուքս ալ մնացինք շշմած:

Խուզարկեցին դեղարանին մէջ գզրոց ու դարակ եւ ինչ որ գտան իբրեւ գրուած թուղթ, հաւաքեցին ու լեցուցին տեղւոյն վրայ ճարուած տոպրակի մը մէջ:

Եւ քոմիսէրը հրահանգեց ճամբայ ելլել:

Ոստիկանները շրջապատեցին Թիրեաքեանը եւ բոլորս միասին

(*) Ողբացեալ Միհրան Հերարդեան, որ անակնկալօրէն եւ ընդմիշտ փակեց իր աչքերը անցեալ Յունուարի 19ին, մահէն երկու ամիս առաջ մեզի յանձնած էր իր այս գրութիւնն ու անոր կցուած նկարը, որպէսզի հրատարակէինք 1962ի Տարեգրքին մէջ: Ոգեկոչելով իր յիշատակը, ահա կը կատարենք իր ցանկութիւնը: Ա. Տ.

Fonds A.R.A.M

դուրս եկանք դեղարանէն։ Իմ մասին տարակուսանքի մէջ, փորձեցի բաժնուիլ խումբէն եւ քայլերս ուղղեցի դէպի հայկական թաղը տանող փողոցը, բայց քմխէրին — «Միհրան էֆէնտի այրըլմա» (մի բաժնուիր) ազդարարութեան վրայ վերադարձայ խումբին մօտ, որ ուղղուեցաւ դէպի Թիրեաքեանին բնակարանը՝ դեղարանին մօտիկ եւ Թրքական թաղին մէջ։

Ուղարկեցին նաեւ բնակարանը եւ ինչ որ գտան իրրեւ գրուածքան, լեցուցին նոյն տոպրակին մէջ եւ բերանը կապելով մոմով կնքեցին, ապա կնքել տուին նաեւ ինծի իրրեւ ... վկայի։

Այդ վայրկեանին տարակուսանքս փարատեցաւ եւ հասկցայ, որ քմխէրը իրրեւ կալանաւոր չէր որ կ'ուզէր զիս պահել խումբին հետ։

Եւ խումբը ճամբայ ինկաւ դէպի կառավարչատուն, ուր, ոստիկանապետի սենեակին առջեւ հանդիպեցայ Ժանտարմերիի հրամանատար Հազարապետ Ալի Բիւա պէյին, որուն հետ բարեկամացած էի։

— Սէ՞ն տէ մի վարսըն (գո՞ւն ալ կաս), եղաւ իր առաջին խօսքը, որուն մէջ զգալի էր կարեկցութեան մը չեչտը։ Եւ սակայն հարցումը ինծի խորհիլ տուաւ։ Ուրեմն մասնաւոր խնդիր մը կար։ Մեղապարտ ձեռնարկ մը, արարք մը, որուն մէջ կարելի էր ըլլալ կամ չըլլալ։ Այս մտածումներով մտայ ոստիկանապետին սենեակը, ուր, քմխէրի դեկուցումէն իմացայ նաեւ այլ ձերբակալութեանց մասին։ Ձերբակալուած էին Պատուելի Էֆրաիմ Ճըրնազեանը, Յակոբ Տէվէճեանը, Յարութիւն Տէյիրմէնճեանը եւ Վասիլ Սապպաղեանը։

Ալի Բիւա պէյի «սէ՞ն տէ մի վարսըն»ը եւ ձերբակալուածներուն անուններուն լուսաբանեցին զիս կատարուածի մասին։ Խնդիրը կապ ունէր լուսանկարի մը պատմութեան հետ։

Սակայն, մասնաւորապէս Տէվէճեանին անուան յիշատակութիւնը սարսափի մատնեց զիս։ Անոր տան մէջ վտանգաւոր առարկաներու թաքստոց մը ունէինք եւ խուզարկութեան մը առիթով անոր յայտնութիւնը կրնար մեծ աղէտ առաջացնել։ Ուստի այդ անունը հազիւ ականջիս հասած, դուրս խոյացայ սենեակէն, հակառակ ոստիկանապետի կանչին եւ փութացի հայկական թաղը։ Այնտեղ վախ փարատեցաւ երբ տեղեկացայ, որ հազիւ 3 – 4 օր առաջ Տէվէճեանները այդ տունէն փոխադրուած էին այլ տուն։ Եւ արդէն, բացի Թիրեաքեանին դեղարանէն ու տունէն, ուրիշ տեղ խուզարկութիւն տեղի չունեցաւ։

Ըսի որ Թիրեաքեանին տունը Թուրքերու թաղին մէջ էր եւ հետեւաբար անոր խուզարկութիւնը որեւէ անպատեհութիւն չէր ներկայացներ։ Մինչդեռ մնացեալ չորսին տուները Հայոց թաղին մէջ

Fonds A.R.A.M

էին եւ անոնց խուզարկութիւնը, մանաւանդ ժողովուրդին համար անծանօթ պատճառներով, կրնար անպատեհութիւններ առաջացնել, իսկ կառավարութիւնը, այդ չրջանի քէմալական քաղաքականութեան բերմամբ, նման անպատեհութիւններ առաջացնելու տրամադիր չէր:

Պարզուեցաւ որ բացի հինգ ձերբակալուածներէն հարց ու փորձ տեղի ունեցած էր նաեւ ուրիշ վեց հոգիներու մասին, ինչ որ կ'ամբացնէր լուսանկարի մասին իմ ենթադրութիւնս: Որովհետեւ այս վեցերը, ձերբակալուած հինգերուն հետ կ'ամբողջացնէին խնդրոյ առարկայ լուսանկարին խումբը:

Ի՞նչ էր սակայն լուսանկարի այս պատմութիւնը:

Երբ, 1918ի վերջին ամիսներուն, վերապրող Ուրֆացիները կը վերադառնան Ուրֆա, տեղւոյն վրայ գտնուղ այլ քաղաքացի գաղթականներուն հետ կը կազմուի 4500 հոգինոց համայնք մը: Անհրաժեշտ կը նկատուի վերակազմել ազգային կեանքը եւ մարմին կ'առնէ Ազգային Միութիւն մը հետեւեալ կազմով.—

Գարեգին Թիւրեաքեան, դեղագործ, չատոնց հաստատուած Ուրֆա, բնիկ խարբերդցի:

Պատուելի Էֆրաիմ Ճըրնազեան, Մարաչցի, Ասորի բողոքականաց քարոզիչ:

Գէորգ Պէրպէրեան, Ուրֆացի:

Տօքթ. Արմենակ Ապուհայթեան, Ուրֆացի:

Սարգիս Գաֆօղլեան, Ուրֆացի:

Սարգիս Տէմիրճեան, Ասըեամանցի:

Սարգիս Կէօղիւրեան, Մալաթիացի:

Այս մարմնի գործերէն մէկն ալ կ'ըլլայ, ընդհանրապէս փըլլցուած հայկական տուներու զեռնայարկերէն եւ ատոբերկրեայ նկուղներէն հաւաքել սպաննուածներու կամ իրենց թաքստոցներուն մէջ մահացածներու դանկեր հարիւրներով եւ դանոնք լուսանկարել, դանկերը դիպած բրգաձեւ եւ երկու կողմն ալ հաստատած երկու կիսակմախքներ: Ազգային Միութեան անդամները եւ ասոնց հետ նաեւ Յակոբ Տէվէճեան, Յարութիւն Տէյիրմէնճեան, Վասիլ Սապաղեան եւ Միսաք Մէլքոնեան կը նկարուին այս դանկակոյտերուն հետ, որուն վրայ, ինչպէս նկարը ցոյց կուտայ, իբրեւ մակագրութիւն կը զետեղեն անգլերէնով The bases of civilization in the Near East armenian cranes, Ourfa, 1914 — 1919 (Քաղաքակրթութեան հիմերը Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, հայկական գանկեր, Ուրֆա, 1914 — 1919):

Այս նկարը իր տեղին քաշած է Լատինաց եկեղեցիի հոգեւորականներէն Ֆրէր Ռաֆայէլ, որ, Ուրֆայի մէջ Ֆրանսացիներու անձնատուութենէն ու կոտորումէն ետք, բոլոր լատին կրօնաւորներուն հետ աքսորի դատապարտուած էր: Աքսորուողներու ղոյքերուն

Fonds A.R.A.M

խուզարկութեան ընթացքին, Ֆրէյ Ռաֆայէլի զոյքերուն մէջէն ձեռք կ'անցնեն այս նկարին մէկ օրինակը: Ուրֆայի մէջ պաշտօնական դործողութեանց ենթարկուելէ ետք, նկարն ու անոր մասին կազմուած թղթածրարը կը ղրկուին Տիգրանակերտ, զօրաբաժնի հրամանատար գնդապետ Ֆէնան պէյին, որ իր կարգին հեռագրական հրահանգ կը հասցնէ Ուրֆա, նկարին մէջ գտնուող անձերը ձերբակալելու եւ ղրկելու Տիգրանակերտ, դատուելու համար Անկախութեան Դատարանին առջեւ:

Եւ ահա ձերբակալութիւնները:

Նկարին մէջ գտնուողներէն Գէորգ Պէրպէրեան, Սարգիս Գաֆօղլեան, Սարգիս Տէմիրճեան եւ Սարգիս Կէօզիւրեան, Անգլիացիներուն Ուրֆայէն հեռանալու օրերուն մեկնած էին քաղաքէն, Մի-

Նկարուածները ըստ թուաշարքի·— 1) Գէորգ Պէրպէրեան, Ուրֆացի, մեռած է Ամերիկա (կ'աշխատէր «Հայրենիք»ի մէջ), դաշնակցական: 2) Գարեգին Թիրեաբեան, խարբերդցի, դեղագործ, սպանուած է Ուրֆայի մէջ 1923ին: 3) Ճաքուբիւն Տէյիրմէնճեան, Ուրֆացի, դերձակ, մեռած է Հալէպ, հնչակեան: 4) Տոքթ· Ասուհայաքեան, Ուրֆացի, կ'ապրի Հալէպ: 5) Պատուելի Էֆրահիմ Ճըրնազեան, Մարաշցի, կ'ապրի Ամերիկա: 6) Յակոբ Տէվէճեան, Ուրֆացի, արհեստաւոր, մեռած է Հալէպ, դաշնակցական: 7) Սարգիս Գաֆօղլեան, Ուրֆացի, Ամերիկա, դաշնակցական: 8) Միսաք Մելքոնեան, Ուրֆացի, կ'ապրի Հալէպ, դաշնակցական: 9) Սարգիս Տէմիրճեան, Ատըեամանցի, հաւանաբար մեռած է Սուտան կամ Եթովպիա, դաշնակցական: 10) Վասիլ Սապպաղեան, Ուրֆացի, դերձակ, սպանուած է Հասիչէ: 11) Սարգիս Կէօզիւրեան, Մալաթիացի, կ'ապրի Ամերիկա, դաշնակցական:

սաք Մելքոնեան՝ Ֆրանսացիներու կողմէ ձերբակալուած էր անցնիլ Հալէպ, իսկ Տոքթ· Ասուհայաքեան որ քէմալական բանա-

Fonds A.R.A.M

կին մէջ առնուած էր իբրեւ բժիշկ, Նիզիպի մօտերը առիթը գտնելով փախուստ տուած էր եւ ապաստանած Ֆրանսական իշխանութեանց սահմանները: Մնացեալ հինգ հոգին էին որ ձերբակալուեցան:

Ասոնք, քանի մը օր Ուրֆա բանտարկուած պահելէ վերջ ղըրկուեցան Տիգրանակերտ: Այնտեղ դատուելով բաւական ժամանակ բանտարկուած մնացին եւ 1922ի վերջերը վերադարձան Ուրֆա:

Ի՞նչ էր ասոնց յանցանքը:

Պատրաստած էին նկար – փաստաթուղթ մը, չատ հաւանաբար անգլիական պինուորական հրամանատարութեան թելադրանքով, որպէսզի Թուրքերուն դէմ մեղադրանքի չօշափելի փաստ մը ունեցած ըլլան, իրենց քաղաքական հաշիւները մաքրելու առթիւ:

Այս փաստաթուղթը կը յաւերժացնէր Թուրք կառավարութեան ճիւաղային մէկ գործը, որ վերակրկնութիւնն էր ուրարտական ժամանակաշրջանի սաղմանասարեան եւ սարկոնեան վայրագութեանց, հաւատարիմ հարազատութեամբ ձիւնկիղներու եւ Լէնկթիմուրներու: Քսանեւհինգ եւ աւելի դարեր առաջ, Սաղմանասարներն ու Սարկոնները, իրենց սպաննած մարդոց դանկերը այդպէս բլրել կուտային, անոնց չուրջ խրախճանք սարքելու եւ անոնց տեսքով գոհացում տալու համար իրենց վայրենաբարոյ կիրքերուն, մինչդեռ այս անգամ գոհերու սպառը տէրերն էին, որ կը կաղմէին նոյն բլուրը, համայն աշխարհին ցուցադրելու համար Թուրքերու վայրենաբարոյ բնազդին հարազատ պատկերը:

Ի՞նչ տարակոյս, որ հայ ժողովուրդի աննախընթաց սպանդը յղացած եւ գործադրութիւնը հրահանգած չանսատակ Թալաաթն ու ընկերները շէհիտ (նահատակ) հռչակող Թուրքը, նման փաստաթուղթի մը պատրաստութիւնը պիտի նկատէր յանցանք եւ ըստ այնմ ձեռք պիտի առնէր պատժական միջոցներ պատրաստողներուն դէմ:

Սեփական ականջովս լսած եմ գնահատական արտայայտութիւնը Թուրք սպայի մը, որ, Ուրֆայի ժանտարմըրիի պաշտօնատան մէջ, առանց դիտնալու իմ Հայ ըլլալս, կը հերոսացնէր Ապիհին անուն հարիւրապետ մը, որ Վանի չրջանին մէջ մէկ օրուան ընթացքին յաջողած էր ոչնչացնել 15·000 Հայեր...

Ձերբակալուածներուն Ուրֆա վերադարձէն յետոյ, դեղագործ Գարեգին Թիրեաքեան, որ Թուրքերու թաղը կը բնակէր, տէռորի ենթարկուեցաւ մինչեւ կազմակերպութեան դեկավարութեան որոշումով: Որովհետեւ Թուրքերու աչքին այլապէս ալ «յանցաւոր» էր ան:

Ուրֆայի Հերոսամարտի օրերուն, 1915ին, Գարեգին Թիրեաքեան եւ Տօքթ. Արմենակ Ապուհայթեան Հայոց թաղէն դուրս կը բնակէին եւ ուրեմն մասնակից չէին «ապստամբական» չարժումին, այնպէս որ կրցած էին զերծ մնալ տարակրուելու վտանգէն, մանաւանդ նաեւ այն պատճառով, որ խոլամացած էին: Եւ Գարեգին

Fonds A.R.A.M

Թիրեաքեան մինչեւ զինադադար ապրած էր իբրեւ Գաւրի էֆէնտի։

Զինադադարին ան դարձեալ կը դառնայ Գարեգին Թիրեաքեան եւ իբրեւ անգլիագէտ տեւական շփման մէջ կը գտնուի անգլիական հրամանատարութեան հետ։ Անկէ զատ, Անգլիացիներու կարգադրութեամբ եւ անոնց տրամադրած հնդիկ զինուորներով կը մտնէ այն Թուրք տուները, ուր հայ բեկորներու գտնուիլը կը ստուգուի եւ դուրս կը բերէ զանոնք։

Արդ, խլամութենէ ետ դառնալը մէկ «յանցանք» եւ հայ բեկորները հաւաքելն ու մանաւանդ զանոնք զինուորական ուժով Թուրք տուներէն դուրս բերելը երկրորդ «յանցանք», — ահա թէ ինչու տէռորի վճիռը արձակուած էր իրեն դէմ։ Ու այսպէս, 1923ի առաջին ամիսներուն (կարծեմ Մարտին) օր մը, երբ տունէն դուրս կուգար մօտակայ դեղարանը երթալու համար, Թուրք տէռորիստներու գնդակներուն զոհ կ'երթայ ան, իր տունէն քանի մը քայլ անդին։

Մնացեալ չորսէն Յակոբ Տէվէճեանն ու Յարութիւն Տէյիրմէնճեանը հետագային մեռան Հալէպի մէջ։ Վասիլ Սապպաղեան, որ Հալէպի մէջ գործակալներէն մէկն էր ողբացեալ Օր. Քարէն Եփփէի հայ որբահաւաք առաքելութեան, իր պաշտօնին զոհ գնաց Համիչէի մէջ, սպաննուեցաւ Արաբի մը կողմէ, որուն հայ կինը ազատած ու Հալէպ ղրկած էր։

Ողջ կը մնայ միայն Պատուելի Էփրաիմ Ճըրնազեանը, որ ներկայիս կը գտնուի Միացեալ Նահանգներու մէջ։

Գարեգին Թիրեաքեանի սպանութիւնը եւ այնուհետեւ այլ հայ ղեկավարներու դէմ կատարուող ահաբեկումի փորձեր կը ստիպեն Ուրֆայի ամբողջ հայութիւնը դիմելու կառավարութեան, խնդրելով որ թոյլ տրուի իրենց ամբողջութեամբ մեկնիլ Ուրֆայէն եւ Թուրքիայէն։ Քէմալական կառավարութիւնը կ'արտօնէ հաւաքական այս մեկնումը, որ տեղի կ'ունենայ 1923 Մարտին եւ Ուրֆայի մէջ մէկ հատիկ իսկ Հայ չի մնար։ Բոլորը միասին Սրուճի եւ Արաբ Փունարի ճամբով կ'անցնին Հալէպ։

Քէմալական կառավարութիւնը այս առիթը օգտագործեց միանգամ ընդմիշտ ազատելու համար քրիստոնեայ տարրի ներկայութենէն եւ Հայերէն ետք Ուրֆայէն հեռացուց նաեւ բոլոր Ասորիներն ու մնացեալ քրիստոնեաները։ Ասոնք ալ ամբողջութեամբ անցան Սուրիա եւ մեծ մասամբ հաստատուեցան Հալէպի մէջ։

Այդ օրերուն քէմալական իշխանութիւնը չվարանեցաւ առնելէ այս քայլը, որովհետեւ յոյն բանակը պարտուած եւ ծովը թափուած էր արդէն, իսկ միւս կողմէն զօրացած էր քէմալական շարժման միջազգային դիրքը։ Բոլորը սկսած էին դարպասել Քէմալին։ Ո՞վ էր որ հաշիւ պիտի պահանջէր իրմէ, այս երկրորդ տարագրութեան համար, որ այս անգամ ընդհանուր քրիստոնէական բնոյթ կը ստանար։

Fonds A.R.A.M

Մինչդեռ, 1921ին, երբ Հայերու տարեբային վախուստին եւ անոնցմէ ոմանց ձերբակալութեան կապակցութեամբ ժանտարմըրիի հրամանատար Հաղարապետ Ալի Բիզա պէյ իր դժգոհութիւնը կը յայտնէր լինճի, իսկ ես կ'առաջարկէի իրեն թոյլ տալ, որ բոլոր Հայերս հեռանանք Ուրֆայէն ու Թուրքիայէն, ան կը պատասխանէր, թէ միջազգային պայմանները թոյլատու չեն նման բանի մը, որ կըրնայ աննպաստ տպաւորութիւն առաջացնել եւրոպական եւ ամերիկեան հասարակաց կարծիքին վրայ:

Դեռ այն առեն քէմալական չարժումը ապստամբութիւն կը նկատուէր Պոլսոյ Թուրք կառավարութեան, Սուլթանին եւ եւրոպական պետութեանց կողմէ: Եւ Մուսթաֆա Քէմալ բաւական խելացի էր այդ կացութիւնը ըմբռնելու համար:

Բոլորովին տարբեր էր, սակայն, 1923ի կացութիւնը:

1 Հոկտ. 1960

ԽՕՍՔԻՆ ՃԻՇԴԸ

Անոնք որ կռուեցան Հայաստանի անկախութեան համար, անսովոր կախարդանքով մը կապուած են կարմիր – կապոյտ – նարնջագոյն դրօշին, իսկ անոնք որ երբեք չմասնակցեցան անկախութեան օրերու վտանգներուն եւ զրկանքներուն, չեն սիրեր այդ դրօշը եւ չեն ուզեր որ արծարծուի պայքարին յիշատակը:

ՕԼԻՎԸՐ ՊՈԼՏՈՒԻՆ

ՐԱՖՖԻՆ Է ԸՍՈՂԸ

Երբ անգամ մը Րաֆֆիին կը հարցնեն, թէ ինչպէս է իր վիճակը, մեծանուն վիպագիրը կը պատասխանէ.

— Այնքան լաւ չեմ, որ բարեկամներս նախանձեն, այնքան էլ վատ չեմ, որ թշնամիներս ուրախանան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾԱՆԻ

Տանտիկինի մի ձեռը գող պիտի լինի: × Տղամարդ որ կայ՝ դրսու պատ է, կնիկը՝ ներսի: × Ուղտին գդալով չեն ջրի: × Փէշբաշ (նուէր տրուած) ձիու ատամներին չեն նայի: × Ում քախտը ծուեց, նրա ձին ախոռըմը էշ կը դառնայ: × Թէ Աստուած չօգնէ, վիզ ծռելը քոշ բան է: × Դատաստան կայ գալու, պատասխան կայ տալու: × Անէծք, անէծք, ո՞ւր էս էքըմ (կ'երթաս).— Անիծողի ծոցն էմ էքըմ: × Ամէն մարդի տարտ իրա համար ուղտ ա:

Fonds A.R.A.M

ՅՈՒՇԵՐ ԱՆՑԵԱԼԷՆ

ՄԻՍԱՔ ԹՈՐԼԱՔԵԱՆԻ

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ 1921ԻՆ

Գրեց ԳԱԲՐԻԷԼ Ս. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Պոլիսը կ՚ապրէր Համաձայնականներու գրաւման շրջանը եւ 1921ի ամառն էր, երբ Թարգմանի երրորդ տարիս կը բոլորէի Բերա, Քրոքըրդ Օթէլ, անգլիական ոստիկանական տնօրէնութեան մօտ: Նախապէս երկու տարի պաշտօնավարած էի Կամուրջին միւս կողմը, միեւնոյն գործով եւ Բերայի տնօրէնութեան շէնքը փոխադրուած էի փափաքովն ու հրահանգովը տեղական Ռիքաթըլն Հէթի, որ ոստիկանական սպաս էր: Ան ալ, պաշտօնի փոփոխութեամբ, Թիկնապահ նշանակուած էր Համաձայնականներու ընդհ. ոստիկանապետ գընդապետ Պալարտի: Պոլիս գալուն առաջին օրէն Թարգման նշանակած էին զիս իր մօտ եւ մեր գործակցութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ Պոլսէն իր մեկնումին պահը, որ տեղի ունեցաւ անակնկալօրէն, Մ. Թորլաքեանի դատավարութեան վախճանի նախօրեակին:

Այդ օրերուն Պոլսոյ մէջ իր անունը բերնէ բերան խօսուող այս երիտասարդ ու գեղեցիկ սպան կը պատկանէր անգլիական ազնուազարմ ընտանիքի մը: Եղբօրորդին էր Լորտ Տէրպիին, հազիւ 27 տարեկան, մէկը բրիտանական արքունի պահակախումբի սպաներէն եւ Պոլիս եկած էր իր փափաքով, Արեւելքը ճանչնալու համար: Ու եկած չեկած կրցած էր կապ հաստատել Թրքական շրջանակներու հետ եւ այդ շրջանակներուն մէջ ալ շրջապատուած էր բարձր դասակարգի ... Թրքուհիներով եւ ինկած անոնց ազդեցութեան տակ, — չա՛տ սովորական երեւոյթ մը՝ այդ շրջանին Պոլիս գտնուող եւ կարեւոր հանգամանքներու տէր դաշնակից սպաներուն համար ... Այս գետնի վրայ, Ռիքաթըլն Հէթի յարաբերութիւնները կ՚երկարէին մինչեւ Սուլթանին պալատը եւ ես քանիցս տեսած եմ իր մուտքը պալատական այդ անանցանելի սեմերէն ներս, զանազան պաշտօնական պարտականութեանց պատրուակներով:

Ինչպէս ըսի, 1921ի ամառն էր, Յուլիսի մէջ օր մը: Կը պաշտօնավարէի ու կը բնակէի Քրոքըրդ Օթէլ, առաջին յարկի վրայ սենեակ մը, պողոտային նայող եւ այդ իրիկուն հերթապահն էի հեռաձայնային սպասարկութեան: Գիշերը բաւական յառաջացած էր եւ անկողնիս վրայ երկնցած աչքէ կ՚անցընէի օրուան լրագիրները: Յանկարծ ատրճանակի յաջորդական պայթումներ ճեղքեցին օդը: Վեր ցատկեցի եւ բնազդաբար գլուխս հանեցի պատուհանէն դուրս դէպի «Ճակատամարտ»ի խմբագրատունը, որ մեր դիմացն էր: Կրակոցը

Fonds A.R.A.M

կուգար մեր չէնքին կարգը Բեյա Փալաս պանդոկի մուտքին կողմէն, ուր մեծ իրարանցում կար։

Պարտականութիւնս էր ահազանգ տալ եւ սուլիչը զարնել, որպէսզի դուրս հրաւիրէի անգլիացի ոստիկանները, կրակողը ձերբակալելու համար։ Րոպէ մը չանցաւ եւ 5 – 6 ոստիկաններ, առանց բաճկոնի եւ սարճանակները իրենց ձեռքը դուրս նետուեցան չէնքէն։ Քիչ եաքը վերադարձան յայտնելու համար, որ երիտասարդ մը գետին փռած էր մէկը պանդոկին դրան առջեւ եւ ձերբակալուած էր դէպքին վայրը հասած թուրք եւ ֆրանսացի ոստիկաններու կողմէ։ Եւ, քիչ մը խոչտանգուելէ եաք տարուած էր թրքական ոստիկանատուն։

Պատահարը սովորական բան մըն էր մեզի համար եւ այնքան ալ հետաքրքրական չէր, քանի որ նման դէպքեր գրեթէ ամէն օր կը պատահէին Պոլսոյ միջազգային խառնիճաղանճին մէջ։ Մեր պարտականութիւնն էր ձերբակալել կամ ձերբակալուած տեսնել դէնք գործածողը եւ քանի որ ատիկա եղած էր, փակուած կը համարէի այդ գիշերուան դէպքը։

Յաջորդ օրը, երբ ըստ սովորականին պաշտօնիս գլուխն էի, տեղակալ Ռիքաթըն Հէթ կանչեց զիս իր գրասենեակը եւ հրահանգեց.

— Գնա Կալաթա Սէրայի թուրք ոստիկանապետին եւ ըսէ, որ ինձմէ հրահանգ ունիս՝ երէկ գիշեր Բեյա Փալասի առջեւ մարդասպանութիւն գործած անձը՝ Միհաք Թորլաքեանը առնելու եւ իր մօտը տանելու։

Հայու մը անունը լսելս անակնկալ մըն էր ինծի համար, ապա ուրեմն, իմ կարգիս հետաքրքրուած, դացի թրքական ոստիկանատունը, իբրեւ իմ ամենօրեայ գործերէս մէկը։ Ոստիկանապետը կամ մէրբէզ մէմուրը այցելութեանս նպատակը լսելէ եաք ցաւ յայտնեց, թէ պիտի չկրնայ ընթացք տալ այս անգամ եղած դիմումին, քանի որ Թորլաքեանը, նախորդ գիշեր քանի մը ժամ իրենց մօտը մնալէ եաք, յանձնուած էր ֆրանսական ոստիկանութեան եւ տարուած Թոքաթլեան պանդոկին դիմացի ֆրանսական ոստիկանատունը։

Վերադարձայ Քրոքըրդ Օթել եւ եղելութիւնը յայտնեցի սպայիս։

Յաջորդ առաւօտուն, երբ գործով կը գտնուէի գետնայարկի բանտային գրասենեակը, մեր ոստիկանական յիւնապետը՝ Ռայթ, ինծի անծանօթ անգլիացի ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ դուռը բացաւ եւ ներս առաջնորդեց՝ միջին հասակով եւ պարզ ու անմեղ արտայայտութեամբ երիտասարդ բանտարկեալ մը։

Միհաքն էր որ հիմա կեցած էր մեր դէմը։

Մեզի մատուցուած թուղթին նայելով հարցուփորձեցինք զին-

Fonds A.R.A.M

քը, — անուն, մականուն, ծննդավայր, տարիք եւ ամբաստանութեան բնոյթը: Հանդարտօրէն կուտար պատասխանները, կարծես ամենաթեթեւ յանցանքով ձերբակալուած մէկը եղած ըլլար: Երբ հարցուցի, թէ ինչ պատճառ ունէր սպաննելու այդպէս կոչուած Պէհպուտ Խան Զիւանչիրը, որ, իր ըսածով, Ատրպէյճանի ներքին նախարարն էր, խոկոյն այլափոխուեցաւ, աչքերը փայլատակեցին եւ դառաց մէկ անդամին.

— Այդ չունն էր որ քառասուն հազար Հայերու Ջարդը հրամայած էր Պաքուի մէջ, ատոր համար ալ տուի իր արժանի պատիժը:

Դէմս կեցողը, ուրեմն, սովորական մարդասպան մը չէր, այլ քաղաքական սպանութիւն գործած վրիժառու ազգակից մը: Ցնցուած էի եւ բոպէաբար արթնցած էին մէջս Հայու ամենաբնական զգացումները, — նախ, յարգանքս ու սէրս իրեն հանդէպ, ապա ցանկութիւնս՝ հնարաւորութեան սահմաններուն մէջ օգտակար ըլլալու իրեն, իր այս ծանր կացութեան մէջ: Հարցուցի իրեն.

— Ինչո՞ւ չունեցար պէտք եղած ճկունութիւնը եւ չփախար:

Այս անգամ, ինքզինքէն ելած չեշտով մը պատասխանեց.

— Փախած էի, պարո՛ն եւ մարդ հետքս չէր կրնար գտնել Քասըմ փաշայի զաւիվարին վրայ, զերեզմանոցի ծառերուն մէջ, բայց փախուստիս պահուն լսեցի ճիչը եւ օդնութեան կանչերը այդ ջարդարար հրէշին. անմիջապէս անդրադարձայ, որ հրէշը չէր սատկած, հետեւաբար գործս անկատար մնացած էր. ուրեմն ետ դարձայ, մօտեցայ իրեն, վրան պարպեցի քանի մը փամփուշտ եւս (այս զարկերն էին որ հասած էին ականջիս) եւ այն ատեն ոստիկաններն ու մարդոց բազմութիւնը չըլլապատեցին զիս եւ փախուստս արգիլեցին: Ցետոյ, մինչեւ ոստիկանատուն տարուիլս բաւական խոչտանգեցին: Կը յուսամ, պարո՛ն, որ ձեր մօտ կրնամ աւելի խաղաղօրէն սպասել ճակատագրիս...

Ապա, յիսնապետին կարգադրութեամբ, տարին զայն Թիւ 3 խցիկը:

Անցան օրեր եւ շաբաթներ:

Ռիքաթսըն Հէթ կարգադրած էր, որ բանտին պահակները փոփոխութեան ենթարկուին եւ պաշտօն յանձնած էր ինծի նորեր գտնելու՝ Ցոյներէ, Թուրքերէ եւ Ռուսերէ բաղկացած պահակախումբին համար: Ցարմար էր առիթը, որպէսզի խումբ մը հայ երիտասարդներ ալ գործի առնէինք: Ուրեմն օգտագործեցինք այդ առիթը եւ մեզի մօտիկ հայկական չըլլանակներու յանձնարարութեամբ 10 հայ երիտասարդներ առնուեցան 20 հոգիէ բաղկացած պահակախումբին համար: Անոնց մէջ էր Քազազպաչեան անունով աշխոյժ, հասուն, համակրելի եւ դաւառացի Հայու մաքուր արտայայտու-

Fonds A.R.A.M

թեամբ երիտասարդ մը, որ ծառայած էր Անդրանիկի գունդին մէջ եւ որ նշանակուեցաւ պահակախումբին պետ:

Օր մը գրասենեակս այցելեց «Ճակատամարտ»ի խմբագիրներէն մէկը եւ յայտնեց, թէ պ. Շաւարշ Միսաքեան կ՚ուզէ հանդիպում մը ունենալ ինծի հետ այդ իրիկուն, Թոքաթլը անուշավաճառատունը: Նշանակուած ժամին հասայ ժամադրավայրը, քաղաքային զգեստս հագած եւ արդէն դէմ դիմաց էինք Շաւարշին հետ, սեղանի մը շուրջը:

Բացատրեց ինծի Թորլաքեանին կեանքը ապահովելու նշանակութիւնը եւ թելադրեց մտածել զայն բանտէն փախցնելու միջոցներուն մասին: Կ՚առաջարկէր, որ ես ալ անոր հետ հեռանամ Պոլսէն, վստահ ըլլալով կուսակցութեան ընծայելիք աջակցութեան եւ ապահովութեան, արտասահմանի մէջ:

Անակնկալ էր այս առաջարկը ինծի համար եւ դժուար էր մէկ անգամէն դրական կամ ժխտական պատասխան մը տալ: Խնդրեցի իրմէ, որպէսզի նոր պաշտօնի կոչուած Քաղզպաշեանին ինքնութիւնը հիմնապէս քննելէ ետք յաջորդ ժամադրութեան յայտնէ ինծի, թէ կարելի՞ է անոր հետ խօսիլ այս ծանրակշիռ ծրագրին մասին եւ գործադրել զայն ի պահանջել հարկին:

Այս եզրակացութեամբ ալ բաժնուեցանք իրարմէ:

Յաջորդ ժամադրութեան, Շաւարշ ամէն հաւաստիք տուաւ ինծի Քաղզպաշեանի մասին: Դիտել տուի, թէ այսքան աճապարելու մէջ իմաստ մը չկար, քանի որ մօտ ատենէն պիտի սկսէր դատավարութիւնը: Ես, բնազդօրէն կը զգայի, թէ կարելի պիտի ըլլայ դատական ճամբով ապահովել Թորլաքեանին ազատումը: Նկատի ունէի Սողոմոն Թէհլիրեանի պարագան: Երբ, ըսի, Թուրքիոյ երբեմնի զինակից Գերմանիոյ մէկ դատարանն անգամ ազատ արձակեց Սողոմոնը, պատճառ մը չկար, որ մեզի դաշնակից անգլիական դատարան մը պատժէր նման յանցանքով մեղադրուած Միսաքը: Եւ աւելցուցի·

— Պարո՛ն Շաւարշ, եթէ հակառակը պատահի եւ Միսաքը մահուան դատապարտուի, այդ պարագային կը խոստանամ ձեզի Հայու այդ պարտականութիւնս գլուխ հանել անպայման, մանաւանդ որ վճիռի արձակումէն մինչեւ գործադրութեան պահը լայն ժամանակ պիտի ունենանք մեր տրամադրութեան տակ...

Համաձայնեցանք այս կէտին շուրջ: Ատկէ ետք կը մնար հետեւիլ իրերու ընթացքին:

Օրեր ետքը, իրիկուն մը, Ռիքաթսըն Հէթ կանչեց զիս եւ ըսաւ, որ յաջորդ առաւօտուն պէտք է Թորլաքեանը առաջնորդէինք Հարպիէ, ուր պիտի սկսէր ան դատուիլ անգլիական եռանդամ պատերազմական ատեանին առջեւ: Ինծի պիտի ընկերանային անգլիացի

Fonds A.R.A.M

ոստիկան մը մեր սպասարկութենէն եւ երկու թուրք ոստիկաններ:

Այդպէս ալ եղաւ եւ դատավարութիւնը սկսաւ:

Առաջին երեք եւ յաջորդ չորս օրերուն թարգմանի պաշտօնը վստահուեցաւ քաղաքային հազուստի տակ ծառայող երկու հայ պաշտօնակիցներուս: Դատարանը սակայն դոհ չէր մնացած, որովհետեւ, հակառակ անդլերէնը լաւ գիտնալնուն, անվարժ դուրս եկած էին երեք լեզուներով կատարուող արագընթաց թարգմանութեան դործին մէջ:

Երկրորդ շաբթուան սկիզբը, տեղակալ Ռիքաթսըն հէթ, որ ընդհ. դատախազի պաշտօնը ունէր դատարանին մէջ, յայտնեց ինծի, թէ յաջորդ օրուընէ սկսեալ ես պիտի կատարէի թարգմանութիւնը անդլերէնէ հայերէն եւ թուրքերէն եւ փոխադարձաբար:

Միսաք Թորլաքեան դատավարութեան օրերուն, Պոլսոյ մէջ, անգլիացի եւ թուրք ոստիկաններու հսկողութեան տակ: Միսաքին աջ կողմը, անգլիական համազգեստով՝ Գաբրիէլ Վարժապետեան, այս յուշագրութեան հեղինակը:

Ուրեմն սկսած էինք մեր սիրելի Թորլաքեանը, ձեռնակապերը դատակներուն, ամէն առաւօտ հանրակառքով առաջնորդել Հարպիէ: Օրէ օր, սակայն, բազմութիւնը կը չատնար մեր չուրջը: Ամէն ազդի ու տարիքի մարդիկ կը խռնուէին եւ կը վախնայինք, որ անակընկալ յարձակում մը կրնայ դործուիլ մեր վրայ Հայերու կամ Թուրքերու կողմէ, Թորլաքեանը փախցնելու եւ կամ սպաննելու նպատակով: Այս պատճառով ալ թելադրեցի զօրացնել Թորլաքեանին ընկերացող մեր խումբը, ինչ որ կատարուեցաւ: Եւ առէք ասդին, անդլիացի եւ թուրք ոստիկաններէ եւ մէկ տէթէքթիվէ բաղկացած ուժ հոդինոց խումբով կը տանէինք Թորլաքեանը բանտէն Հարպիէ: Փոխադրութեան այս պատկերը այնքան թատերական դարձած էր,

Fonds A.R.A.M

որ մեր մտած հանրակառքէն ներս ուրիշ մարդ չէր մտներ եւ մինչեւ Հալպիէ կը ճամբորդէինք առանձինն։

Դատավարութիւնը կ՚ընթանար բնականոն պայմաններու տակ։ Պաշտպան կողմը, աննման փաստաբան Հմայեակ Խոսրովեանի գլխաւորութեամբ, տեղաւորուած էր նախագահին աջը եւ Թուրքերը, իրենց փաստաբաններով՝ դէմի ճակատը։ Մեր ետեւն էր խմբագիրներու բազմութիւնը։

Բնականոն այդ պայմաններուն մէջ, սակայն, անբնականը եւ վտանգաւորը այն էր, որ մթնոլորտը հետզհետէ թունաւորուելու վրայ էր ի վնաս մեզի։ Այն ատենէն, որ ատեանին նախագահը սկսած էր նեղուիլ եւ նեղուիլ մասնաւորաբար ընդհ· դատախազ Ռիքաթմըն Հէթի բռնած ընթացքէն։ Հէթ, իր սուր ու մտացի հարցումներով, յաճախ ծանր կացութեան կը մատնէր պաշտպան վկաներն ու ամբաստանեալը։ Թրքասէր մարդու իր դերին մէջն էր ան եւ ես շատ որոշակի կը նկատէի նոյն ինքն նախագահին դժգոհութիւնը, երեւոյթ մը, որ բարեգուշակ էր մանաւանդ դատավարութեան ելքին տեսակէտով։ Շատերու պէս ես ալ կ՚անդրադառնայի, թէ նախագահը չէր փափաքեր նեղ կացութեան մատնել Թորլաքեանը եւ դատին դէշ դարձուածք մը տալ, հետեւաբար, կը խորհէի, տրամադիր չէր դատապարտելու զայն։

Եւ, բարի առաւօտ մը, տեղակալ Ռիքաթմըն Հէթ կանչեց զիս իր գրասենեակը եւ վրդովումով մը յայտնեց ինծի, թէ արձակուրդով կը մեկնի Անգլիա...

Արձակուրդ՝ դատավարութեան մը ընթացքին եւ այն ալ ի՜նչ դատավարութիւն...

Ընկերացայ իրեն Սիրքէճիի կայարանը, ուր իրեն կը սպասէին ողջերթի եկած բազմաթիւ բարձրաստիճան Թուրքեր, որոնց կարգին Սուլթանին մէկ ներկայացուցիչը...

Ընդամէնը վաթսուն օր տեւած այս մեծադղորդ դատավարութիւնը կը յանգէր իր վախճանին։ Հարցաքննութիւնները վերջացած էին եւ փաստաբաններու թեր ու դէմ ճառերն ալ լսուած։ Փակուած էր հետեւաբար դատավարութեան հրապարակային մասը։ Թորլաքեան կը մնար բանտը։ Ու բոլորս սրտատրոփ կը սպասէինք արձակուելիք վճռին, նպաստաւոր ըլլալու պարագային լայն շունչ մը առնելու, իսկ հակառակ պարագային փախուստի ծրագիրը իրականացնելու համար...

Հասաւ վերջապէս վճռի արձակման օրը։ Դատասրահէն ներս ընդունուեցան փաստաբանական կազմերն ու թերթերու խմբագիրները։ Պրկուած մթնոլորտի մը մէջ ներս մտաւ դատական ատեանի կազմը։ Եւ ընդհանուր անձկութեան եւ լռութեան մէջ, նախագահը կարդաց վճիռը·

Fonds A.R.A.M

— Բրիտանական պատերազմական առեանը յանգաւոր կը նկատէ Միսաք Թորլաքեանը սպանութիւն մը գործած ըլլալուն համար, բայց կը գտնէ գոյն անպատասխանատու, նկատելով որ այդ արարքը գործած պահուն կը գտնուէր անկիտակից վիճակի մէջ։

Դատական այս վճիռէն, իր այս գարձուածքով, չատերու պէս ես ալ բան մը չէի կրցած հասկնալ առաջին տպաւորութեամբ։ Ներկաները անչարժ քարացած – մնացած էին այս անորոշութեան առջեւ։ Նախագահը նկատեց այս տպաւորութիւնը եւ թուղթերը հաւաքելով յայտարարեց։

— That's all! ... Այսինքն այդքան էր ըսելիքը։ Բայց այդ ըսելիքը չէր ըսեր, թէ հակառակ անպատասխանատու նկատուելուն, Թորլաքեանը պիտի քաւէ՞ր իր յանցանքը, թէ՞ ազատ պիտի արձակուէր։

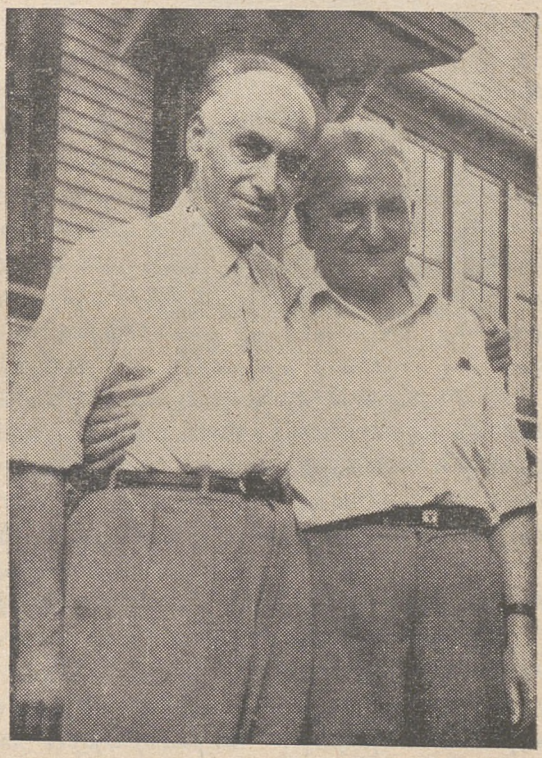

Ս. ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ ԵՒ Մ. ԹՈՐԼԱՔԵԱՆ
Նկարուած Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ

Այս անորոշութեան մէջ ժողովուրդը ցրուեցաւ, մենք վերադարձանք Քրոքըրդ Օթել եւ Թորլաքեանը փակեցինք իր խուցին մէջ։

Ու դարձեալ այս անորոշութեան մէջ, ես ու Քազազպաշեանը խորհրդակցեցանք՝ ի հարկին վախտուտի ծրագիրը իրագործելու համար։

Առաւօտ մը երբ բանտ իջայ, սոսկումով զարմացայ տեսնելով, որ առանց իմ գիտութեան, Միսաքի գլխուն մազերը կտրուած էին արմատէն։ Կարգադրողն էր յիսնապետ Ռայթ, քառորդ դար բանտին մէջ ծառայած աւստրալիացի հսկայ մը, որուն հետ կը գործակցէի տարիներէ ի վեր։ Խորհեցայ որ նման բան մը ընելու համար յիսնապետը մասնաւոր հրահանգ էր ստացած եւ այս մասին չէր ուզած բան մը ըսել ինծի, իմ ալ Հայ մը եղած ըլլալս գիտնալով։ Մէկ

Fonds A.R.A.M

բան գիտէի, որ անգլիական օրէնքով, բանտարկեալի մը գլխուն մազերը արմատէն կը կտրէին դատապարտութեան պարագային միայն։ Կը մտածէի հետեւաբար, որ Միսաքը դատապարտուած էր...

Յաջորդ օրուան առաւօտուն, սակայն, ինծի կը սպասէր ամէն անձկութիւն միանգամ ընդ միշտ փարատող մեծագոյն անակնկալը։ Սպաս կանչեց զիս եւ հրահանգեց.

— Գնա Պատրիարքարան եւ ըսէ որ սնունդի, հագուստի եւ դրամի անհրաժեշտ կարգադրութիւնները ընեն Միսաք Թորլաքեանին համար այս երկու օրերու ընթացքին։ Որոշուած է հեռացնել զայն Պոլսէն...

Դուրս ելայ։ Գացի չիտակ Պատրիարքարան, ներկայացայ Զաւէն Պատրիարքին ու վերադարձիս մտայ նաեւ «Ճակատամարտ»ի խմբագրատունը եւ եղելութիւնը հաղորդեցի խմբագրութեան։

Երբ Միսաքի մեկնումին օրն ու ժամը որոշուեցաւ, Թուրքերու կողմէ պատահական ամէն անախորժութիւն կանխելու մտօք հեռաձայնեցի Արամեան վարժարանի դասընկերներէս Միննէթեանին, որ նոյնպէս իբրեւ թարգման կը պաշտօնավարէր Նաւահանգստին մէջ եւ խնդրեցի, որ ոստիկանական շոգեմակոյկը պատրաստ ունենայ, Թորլաքեանը, Նաւահանգստի խառնիճաղանճին մէջէն, բաց ծովուն վրայ գտնուող շոգենաւը արագօրէն առաջնորդելու համար։

Ինքնաշարժ մը փոխադրեց մեզ Նաւահանգիստ, ուր Միննէթեան կը սպասէր մեզի։ Առանց կարեւորութիւն տալու Թուրք ոստիկաններու հետաքրքրութեան, նետուեցանք շոգեմակոյկին մէջ, որ սկսաւ սուրալ դէպի Քըզ Քուլէսի։ Ու հոն, համաձայնական իշխանութեանց ստուգումէն ետք, Միսաքը յանձնեցինք յոյն նաւապետին։

Ուրախ էի եւ երջանիկ։ Իրականացած էր նախատեսութիւնս։ Թորլաքեանն ալ անպարտ արձակուած էր Թէհլիրեանին պէս։

Մղձաւանջներով լեցուն ի՜նչ օրեր անցուցած էինք միասին մինչեւ այս բախտաբեր պահը։ Եւ հոգեկան ի՜նչ գոհունակութիւն էր ինծի համար անդրադառնալ, թէ ձեռքէս եկածը ըրած էի բանտին մէջ մասնաւորաբար, հնարաւորութիւն ընծայելով, օրինակի համար, որ պաշտպան փաստաբան Հմայեակ Խոսրովեանին յղացումները կիրարկուին՝ ի միջի այլոց Միսաքը լուսնոտ հռչակելու եւ այս բանով իր բանտակիցներուն նպաստաւոր վկայութիւնները օգտագործելու համար։

Ապահովուած էր Թորլաքեանին կեանքը։ Բայց այս իրողութեան չափ կարեւոր էր եւ այն, որ անպարտութեան այս վճիռով, դատարանը դատապարտած կ՚ըլլար նաեւ Բերա Փալասի առջեւը զգետնուած հրէշը, Պաքուի մէջ իր գործած զանգուածային ոճիրներուն համար...

Աթէնք, 1961 ԳԱԲՐԻԷԼ Ս. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ԵՒ ՏՈՐՈՆԻ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Գրեց ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ

Տորոնին (garance, rubia tinctorum) առեւտրական մէկ զանազանակն է «Հայաստանի արմատ»ը, որ կը կոչուի նաեւ «Զմիւռնիոյ տոռոնի»։ Հաւանաբար այս վերջին անունը տրուեցաւ՝ տորոնի հունտը առաջին անգամ պարսկահայ Յովհաննէս Ալթունեանի կողմէ Ֆրանսա փոխադրուած եւ անոր մշակութիւնը սկսած ըլլալուն պատճառով։

Տորոնին գունատու արմատովը զատկական կարմիր հաւկիթը կը ներկէին հայաբնակ գաւառներու մէջ եւ ներկի գործարաններ անկէ կը հանէին ալիզարին (alizarine) անուն կարմիր ներկը, զոր ամենահին ժամանակներէ ի վեր գործածել սորված էին մարդիկ, անով ներկելու համար ոչ միայն բուրդը, այլեւ բամպակը։ Ալիզարին բառը եկած է արաբերէնէ եւ կը նշանակէ տորոնի արմատ։ Անոր վերջին ine մասնիկը, որ տարրաբանութեան մէջ կարգ մը բառերու համար գործածուած է, հայերէնի մէջ եղած է իտ, հետեւաբար ալիզարինը եղած է կարմրիտ։ Անկէ զատ, տորոնի արմատին կեղեւէն կ'ելլեն, մեր անուանակոչութեամբ, նաեւ ծիրանիտ (purpurine) եւ դեղնիտ (xanthine) անուն նիւթերը։ Յիշենք նաեւ, թէ գարնան ամիսներուն տորոնի արմատէն կը ստացուի դեղին, ամրան՝ նարնջագոյն, իսկ աշնան՝ մութ կարմիր ներկ։

Յոյները տորոնը կ'անուանէին էրիթրոթանո'ն (էրիթրո'ս=կարմիր)։ Հոմերոսի Իլիականին մէջ ան յիշուած է իբրեւ նեկտարի եւ պղնձի գոյն (կարմիր), իսկ անոր Ոդիսականին մէջ յիշուած է միշտ իբրեւ գինիի գոյն։ Հռոմայեցիները զայն կ'անուանէին varantia, սակէ ալ եկած է Ֆրանսերէն՝ garance (տորոն) բառը։

Այս ճարտարարուեստը, սակայն, անհետացաւ Ֆրանսայի մէջ, առանց հետք մը ձգելու, որովհետեւ ան անցաւ Ֆլամաններու եւ Հոլանտացիներու ձեռքը եւ այնուհետեւ կատարելապէս զանց առնուեցաւ տորոնի մշակութիւնը։

Տորոնը, 1756ին, պարսկահայ Յովհաննէս Ալթունեանի ձեռամբ ներմուծուած է Ֆրանսա եւ անոր մշակութեամբ Ֆրանսայի

Fonds A.R.A.M

Վոքլիւզ նահանգը հարստացած է: Միջանկեալ ըսենք, թէ Յովհաննէս Ալթունեան, Ֆրանսայի մէջ ճանչցուած է Jean Althen անունով. իսկ ինք կը սորտագրէր Ohan կամ Jean Althen:

Յովհաննէս Ալթունեան, զաւակն է նահանգապետի մը, որ խոշխոշուած է Թահմազ Ղուլի Խան վաչխառուին կողմէ. ինք, իբրեւ դերի ծախուած է Արաբներուն եւ ապա, Անատոլուի մէջ 14 տարի մշակած է տորոն ու բամպակ: Ի վերջոյ մահուան վտանգը աչքն առնելով փախած է, հետը տանելով տորոնի հունտ եւ արեւելեան դանապան արտադրութիւնները(*): Նախապէս եղած կարգադրութեան մը համաձայն, Զմիւռնիոյ Ֆրանսական հիւպատոսը Ֆրանսա երթալու ամէն դիւրութիւն ընծայած է անոր:

Փարիզ հասնելէն վերջ, Ալթունեան ներկայացած է Ֆրանսայի թագաւոր Լուի ԺԵ-ի Վերսայլի արքունիքը, ուր ան պատուով ընդունուած է եւ արտօնութիւն ձեռք ձգած՝ տորոնի մշակութեան, որուն համար հողեր յատկացուած են իրեն Վոքլիւզ նահանգի Ավինեոն քաղաքին մէջ: Բայց դժբախտաբար ձեռնարկը ձախողելով, Մարսիլիոյ մէջ սպառած է օժիտը իր կնոջ, որուն հետ ամուսնացած էր:

Այս անգամ, տիկին տը Գլոզընէթ փոխ տուած է իր հողերը Ալթունեանին, ընելու համար վերջին փորձ մը, որուն մէջ թէեւ յաջողած է, բայց չուկայի չգոյութեան պատճառով չէ կրցած շահ մը ապահովել: Վընեէնի կոմսութեան մէջ տիկին տը Գլոզընէթի կալուածները նոյն կոմսութեան կցուելէն վերջն էր, որ տորոնը սպացաւ իրական կարեւորութիւն, բայց արդէն Յովհաննէս Ալթունեան մեռած էր լքուած եւ խեղճ, ձգելով միակ աղջիկ մը, որ իր կարգին մեռաւ չքաւորութեան մէջ: Իսկ կինը՝ Մարկրիթ Գասիանի Ալթէն մեռած է 48 տարեկանին Ավինեոնի մէջ:

1889ին Փարիզի մէջ տպագրուած Ժ. Ա. Պառալի քառահատոր «Երկրագործական Համայնագիտարան»ը կը գրէ Յովհաննէս Ալթունեանի մասին.

— «Կարծես Ե.ի օրով տորոնը ներմուծուեցաւ Ալպաս: Ու վերջին դարու կիսուն Զուղայեցի Հայ մը՝ Յովհաննէս Ալթէն (Johan Althen) ներմուծեց զայն Ավինեոնի չրջակաները:»

Իսկ Մ. Ն. Պույեէի «Պատմութեան եւ Աշխարհագրութեան Տիեզերական Բառարան»ը (1878) կը գրէ.

— «Նահանգապետի մը որդին էր: Թահմազ Ղուլի Խան (Նատըր Շահ) վեհապետին կողմէ տարապրուած ըլլալով ընտանիքը, ինք ծախուեցաւ իբրեւ դերի: Յաջողեցաւ փախչիլ եւ ապաստանիլ Ֆրան-

(*) Տորոնի հունտին արտածումը խստիւ արգիլուած էր: Մահապատիժ կը սահմանուէր անոր, որ այդ օրէնքին դէմ կը գործէր: Յ. Գ. Պ.

Fonds A.R.A.M

սա, ներմուծելով տորոնի մշակութիւնը Վօքլիւզի Վընեսէն կոմսու-թեան մէջ, զոր հարստացուց, ինչպէս նաեւ կատարելագործեց մե-տաքսի ճարտարարուեստը (1756 — 1763) : *Բայց իր կենդանութեան, ներմուծած տորոնին օգտակարութիւնը չգնահատուեցաւ եւ ինք մե-ռաւ իր աղջկան նման թշուառութեան մէջ: Աւինեոն կանգնեց անոր արձանը:»*

Էմմանուէլ լը Մաուտ եւս, Յովհաննէս Ալթունեանի մասին կը գրէ իր «Բուսաբանութիւն» *գրքին մէջ.*

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

— *«Շուրջ ժէ․ դարու կիսուն, Հա-կէնաուցի Ֆրաուձէն ներմուծեց տորոնի մը-շակութիւնը Ալզաս․ մխեւնոյն շրջանին, Յովհաննէս Ալթէն, կաթոլիկ Հայը* (*) *Սպահանէն բերաւ տո-րոնի հունտը Աւինեո-նի կոմսութեան մէջ եւ օժտեց ճարտարար-ուեստով մը այս եր-կիրը, որ այսօր քան միլիոն քիլոկրամ տո-րոն կը հայթայթէ Վօքլիւզի նահանգին մէջ:» (Տպագր․ Փա-րիզ,* 1852, *էջ* 105) :

Էմմանուէլ լը Մա-ուտի տուած այս տե-ղեկութիւններուն մէջ կայ սխալ մը: Յով-հաննէս Ալթունեան տորոնի հունտը Ֆրանսա տարած է Զմիւռնիայէն եւ ոչ թէ Սպահա-նէն:

Է․ լը Մաուտի նման Յովհաննէս Ալթունեանի Հայ ըլլալը յի-շած է նաեւ Ժիռարտէն՝ իր «Դասեր Տարրական Տարրաբանութեան» *գրքին մէջ:*

(*) Ալթունեան կաթոլիկ չէր կրնար եղած ըլլալ իր ծննդավայրին մէջ, ո-րովհետեւ կաթոլիկութիւնը ԺԹ· դարուն սկիզբը միայն կրցած էր մուտք գործել Արեւելք: Մինչ Ալթունեան ԺԸ· դարուն (1756) գացած է Ֆրանսա: Կաթոլիկ դա-ւանանքին յարած է վստահօրէն կաթոլիկ կնոջ մը հետ ամուսնանալով: Յ. Գ. Պ.

Fonds A.R.A.M

Վերջապէս Շ. Կինեէ, 1889ին տպուած իր «Գոյները» դրքին 148րդ էջին վրայ կ'ըսէ.

— «Պարսիկ մը, Jean Althen, տորոնի մշակութիւնը ներմուծեց Ավինեան 1756ին: Երկար առեն այս մշակութիւնը եղաւ երկրին ղլխաւոր հարստութիւնը: Տարեկան արտադրութիւնը կը բարձրանար աւելի քան 60 միլիոն քիլոկրամի եւ բազմաթիւ գործարաններ չարունակ կ'աշխատէին տորոնը ալալու եւ զանազան ձեւերով պատրաստելու համար: Քսան տարիէ ի վեր հետզհետէ նուազած է տորոնի մշակութիւնը, նոյնիսկ դրեթէ բոլորովին անհետացած է:»

Ինչո՞ւ տորոնի մշակութիւնը ինկաւ եւ անհետացաւ բուսական ալիզարինը:

1831ին, *Ռոպիքէ եւ Գոլէն պատն* ալիզարինը տորոնի արմատին մէջ: *Բայց երկու Գերմանացիներ՝ Կրէպէ եւ Լիպէրման*, 1868ին կրցան ալիզարին հանել անթրասէնէն (anthracène) եւ փոխադարձաբար՝ 1869ին անթրասէն հանել ալիզարինէն: *Ահա այս արուեստական* ալիզարինն է, *որ հարուած տուած է տորոնի ճարտարարուեստին Ֆրանսայի մէջ եւ այլուր:*

Յովհաննէս Ալթունեանի մահէն (1774) 73 *տարի եաքը, ի նշանակ երախտապիտութեան, Ֆրանսացիները կանգնեցին անոր պղնձեայ երկու արձանները, որոնցմէ մին փոխադրուեցաւ Ավինեանի հանրային պարտէզը եւ դնուեցաւ անոր աւազանին մօտ, իսկ միւսը* 1926ին *դրուեցաւ հին Ավինեանի թանգարանին մէջ:*

Յովհաննէս Ալթունեանի յիշատակին յօրինուած ժողովրդական երգ մը՝ «Պատիւ ժան Ալթէնի»ն, տակաւին կ'երգուի երկրագործական ակումբներուն մէջ:

Ափսո՛ս, որ այդ «երախտապիտութիւն»ը գոյց տրուեցաւ ոչ թէ երկրի մը ղլխաւոր հարստութեան աղբիւրներէն մէկը ստեղծած Յովհաննէս Ալթունեանի կենդանութեան, այլ միայն խեղճութեան մէջ անոր մեռնելէն եօթանասուն երեք տարի եաքը ... «Գնա մեռիր, եկուր սիրեմ:» Ալթունեան, այդի մը տուաւ իր յապաղած արձանը կանգնողներուն, բայց անոնք ողկոյզ մը չտուին անոր:

Աւելորդ չէ յիշել նաեւ, թէ Յովհաննէս Ալթունեանին յիշատակը յաւերժացնող իր արձաններէն զատ, Ֆրանսայի պիւղերէն մէկը կոչուեցաւ իր անունով Althen-les-Paluds, *իսկ Հարաւային Ֆրանսայի ճահիճներուն մէջ աճող կնիւնի մէկ տեսակը՝* Althénie, *Ֆրանսայի բուսաբան Փըթիի կողմէ:*

Յովհաննէս Ալթունեանին արձանը կանգնելու համար Վոքլիւզ նահանգի լրագրողներէն Ֆ. Ռասփայլ հանգանակութիւն բացաւ իր լրագրին՝ «Ռէֆորմաթէօր»ի մէջ, բայց համաշխարհային երկրորդ պատերազմի ընթացքին, երբ Գերմանացիները գրաւեցին Ֆրանսան, այդ արձանը փոխադրեցին Գերմանիա եւ անկէ թնդանօթ ձուլեցին:

Fonds A.R.A.M

Այս առթիւ նամակ մը գրեցի Ավինեոնի քաղաքապետին, ստուգելու համար կողմնակի ճամբով իմացած այս լուրը։ Ահա քաղաքապետին պատասխանը՝ իր դիւանապետին միջոցաւ.—

ՎՈՒԼԻԻԶԻ ՆԱՀԱՆԳ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

18 Հոկտեմբեր 1957

Պ· Յ· Պապէեան — Ֆրէզնօ, Գալիֆորնիա

Ձեր Հոկտ· 5 թուակիր նամակով պ· Քաղաքապետին յայտնած ձեր բաղձանքին համաձայն, կուգամ հայթայթել ձեզի այն տեղեկութիւնները, զորս Ավինեոնի քաղաքապետական սպասարկութիւնը ունի ժան Ալթէնի մասին։

Յիշեալը, Պարսկաստան ծնած 1709ի ատենները, եկաւ արդարեւ Վոլիւզ նահանգը բնակելու 1756ին։ Գոմոնի մարքին, Ավինեոնի առաջին հիւպատոսը հիւրընկալեց զայն Գոմոնի իր կալուածին մէջ, տորոնը մշակելու համար։ Փարիզի մէջ ըրած էր այս մշակութեան փորձերը, բայց Փարիզէն աւելի տաք կլիմայի տակ էր որ ան յաջողեցաւ լիովին։

Ժան Ալթէնի մեծ արժանիքներուն յարգանք ընծայելու եւ իրենց երախտագիտութիւնը յայտնելու համար էր, որ Ավինեոնցիները անոր ի պատիւ կանգնեցին արձան մը։

Պրոնզէ շինուած եւ 2,70 մէթր բարձրութեամբ այս արձանին պատրաստութիւնը վստահուեցաւ նշանաւոր արձանագործ Ժ· Լ· Պրիանի (Մեծ Մրցանակաւոր Հռոմի, 1832ին) եւ արժեց 26·000 ֆրանք։ Ծախքը ապահովուեցաւ հրապարակային հանգանակութեամբ (10·000 ֆրանք), Վոլիւզի Ընդհ· Խորհուրդի յատկացումով (3000 ֆրանք) եւ Ավինեոնի Քաղաքապետական Խորհուրդի նպաստով (13·000 ֆրանք)։

Այս արձանը, 21 Նոյեմբեր 1847ին գետեղուեցաւ յառաջամասին վրայ Տոմի ժայռին, — սմանչելի հանրային պարտէզ մը, որ կը տիրէ Ավինեոն քաղաքին եւ Ռոնի հովիտի մէկ մասին։

Այս քաղաքին Քաղաքապետութիւնը, 1938ին, պարտականութիւն նկատեց արձանը նուիրել հարեւան Ալթէն – լէ – Փալիւ գիւղական համայնքին, որուն հողերուն վրայ տորոնի մշակութիւնը յառաջ տարուած էր մեծ թափով մը։

Դժբախտաբար այս արձանը գոյութիւն չունի այլեւս, որովհետեւ գրաւման գերմանական իշխանութիւնները Գերմանիա տարին զայն 1943ին, հալեցնելու համար։

Կը յուսամ որ այս քանի մը տեղեկութիւնները, որոնք քաղուած են քաղաքապետական դիւանէն (Յիշատակարաններու M. շարք, թիւ 8), օգտակար ու բաւարար պիտի ըլլան ձեզի։

Fonds A.R.A.M

Յամենայն դէպս, շատ հաճոյքով, կը մնամ ձեր տրամադրութեան տակ, եթէ կ'ուզէք աւելի ամբողջացնել ձեր ստուգումները:

Հաճեցէք ընդունիլ ... եւլն.:

ԷՄԷ ՕԹՐԱՆ

Դիւանապետ Ավինեոնի Քաղաքապետութեան

Իրրեւ վերջաբան աւելցնեմ նաեւ, որ ոչ մէկ Հայ իր մասին այնքան խօսեցուցած է Ֆրանսացիները եւ գրաղեցուցած է զանոնք իրմով, իր ժամանակին, որքան Յովհաննէս Ալթունեանը, գրքոյկներով, յօդուածներով եւ պատկերներով:

Մատենագրական պրպտումներս ցոյց կուտան, որ իր եւ իր գործին մասին, 1839 — 1872 Ֆրանսերէնով լոյս տեսած են 7 գրքոյկներ եւ աւելի վերջերը, 1902 — 1911, զանազան պարբերաթերթերու մէջ հրատարակուած են 6 յօդուածներ:

Առնցմէ զատ Գամոնի մարքին բնականէն նկարած է Ալթունեանը երեք գոյն մատիտով, այս նկարէն Ժ. Լաքրուա պատրաստած է իւղանկար մը, կայ նմանապէս Թ. Գլավէլի մէկ վիմագրութիւնը, զոր տպած է Մանեի, Ավինեոնի մէջ եւ վերջապէս կայ երեք օրինակ՝ պողպատեայ կաղապարի վրայէն տպագրուած նուրբ փորագրութիւն մը, որոնցմէ մէկը կը գտնուէր հանգուցեալ պատմաբան Կարապետ Բասմաջեանի մօտ: Մեր հրատարակած նկարը ընդօրինակութիւնն է այդ փորագրութեան:

(Երեսուն տարուան աշխատանքով պատրաստուած «Հայկականք» անտիպ գործէն)

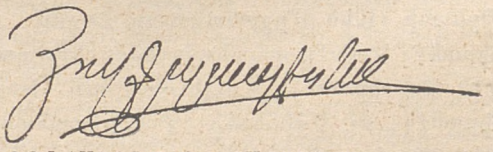

ԻՆՉՊԷ'Ս ԿԸ ԳՐԷ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ

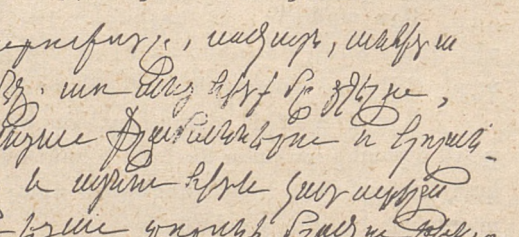

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱԾԱՆԻ

Ահը էլը ձիէն վազուկ կ'ընէ: × Աղջիկը որ կայ՝ անկարիլ ձմերուկ ա: × Կնկայ չինած տունը Աստած չի քանդի, Աստծու չինածը կնիկը կը քանդի: × Ջահէլի խելք՝ անջուր ջաղաց:

Fonds A.R.A.M

ԱՆՑԱԾ ՕՐԵՐ

ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ (1912-1962)

Գրեց ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Համիտեան բռնապետութեան տապալումը երբեք դաս մը չեղաւ Թուրքիոյ «սահմանադրական» վարչաձեւի իթթիհատական թէ իթիլաֆական ղեկավարութեանց, արմատական փոփոխութեան մը ենթարկելու համար իրենց ներքին քաղաքականութիւնը երկրի այլացեղ եւ այլակրօն բազմութեանց հանդէպ: Բռնապետութեան տապալումէն ետքն ալ շարունակուեցան հալածանքները այդ բազմութեանց դէմ երկրին մէկ ծայրէն միւսը, — Ալպանիայէն, Կրետէէն եւ Մակեդոնիայէն մինչեւ Հայաստան եւ Լիբանան: Ջուր անցան բողոքները, զուր անցան միջամտութիւնները մեծ պետութեանց, որոնք չէին կրնար Թուրքերուն պարտադրել՝ 1878ի Պերլինի դաշնագրով նախատեսուած բարենորոգումներուն կիրարկումն անգամ:

Կացութեան արմատական բարելաւումով չահագրգռուած էին գլխաւորաբար պալքանեան երկիրները, որոնք, օր – աւուր աճող դժգոհութեամբ կը դիտէին Թուրքիոյ եւրոպական երկրամասին վըրայ ապրող այլացեղ բնակչութեանց տառապանքները: Եւ որովհետեւ չէր իրականանար այդ բարելաւումը, անոնց կը մնար կազմակերպել ուղղակի եւ ի հարկին զինեալ միջամտութիւն մը, Թուրքիան ցնցելու եւ տառապողներուն շունչ առնել տալու համար:

Պատերազմը, հետեւաբար, կը մնար միակ ելքը այդ անհանդուրժելի կացութեան: Պալքանեան երկիրներէն Պուլկարիան, Յունաստանը, Սերպիան եւ Գարատաղը (Մոնթէնէկրօ) գաղտնօրէն համաձայնած էին արդէն, Սոֆիայի մէջ, միացեալ գործակցութեան մը համար: Ի լուր այս գործակցութեան, իրար անցած էին մեծ պետութիւնները, որոնք կը ջանային պահել հաւասարակշռութիւնը Պալքաններու մէջ, ջանալով կանխել պատերազմի մը պայթումը: Ի գործ դրուած ճիգերը սակայն արդիւնք մը չտուին եւ դէպքերը յաջորդեցին իրարու, մէկը միւսին ետեւէն:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՀՌՉԱԿՈՒՄ

Պուլկարիա եւ Սերպիա ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարեցին 29 Սեպտեմբեր 1912ին:

Յունաստան միեւնոյն քայլը առաւ Հոկտեմբեր 1ին:

Fonds A.R.A.M

Նոյն թուականին ընդհանուր զօրաշարժի դիմեց նաեւ Թուրքիան, որ տակաւին մաքրած չէր Տրիպոլսոյ մէջ իր կորսնցուցած պատերազմին հաշիւը Իտալիոյ հետ:

Գարատաղ աւելի առաջ գնաց եւ անկասկած իր զինակիցներուն դրդումով, Հոկտեմբեր 8ին պատերազմ հռչակեց Թուրքիոյ դէմ:

Լարուած այս մթնոլորտին մէջ, Հոկտեմբեր 12ին, պալքանեան երկիրները, վերջնագրի ձեւով եւ 9 յօդուածներէ բաղկացած ծանուցագրով մը ներկայացուցին իրենց պահանջները Թուրք կառավարութեան — զործադրել լայն բարենորոգումներ, ինքնավարութիւն տալ ոչ – թուրք փոքրամասնութեանց, եւլն.:

Թուրքիա կը դանուէր ծանր երկընտրանքի առջեւ, մանաւանդ որ Իտալիա վերջնագրով մը կը պահանջէր մինչեւ Հոկտեմբեր 15ը ընդունիլ հաշտութեան պայմանները, այլապէս կը սպառնար վերսկսիլ պատերազմական գործողութեանց Եդէականի մէջ:

Երկու սուրերու մէջ մնացած Թուրքը հարկադրուեցաւ ենթարկուիլ իտալական վերջնագրին, որպէսզի ձեռքերը ազատ ըլլան ճակատելու պալքանեան պետութեանց դէմ:

Ու ահա, Հոկտեմբեր 17ին Թուրքիա, մերժելով պալքանեան պետութեանց պահանջները, պատերազմ հռչակեց Պուլկարիոյ, Ցունաստանի եւ Սերպիոյ դէմ:

Այսպէսով բռնկեցաւ պալքանեան պատերազմը:

ՋԻՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ԿԱՑԱԿՆԱՑԻՆ ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՔԸ ԵՒ ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՋԱԽՋԱԽՈՒՄԸ

Հնչած էր ազատագրման ժամը թրքական ճնշման տակ տառապող Մակեդոնացիներուն, Յոյներուն, Պուլկարներուն, Սերպերուն եւ Ալպանացիներուն համար: Եւ այդ ազատագրումը իրականացաւ այնպիսի չմեծցուցիչ արագութեամբ մը, որ ափ ի բերան ձգեց ամբողջ աշխարհը:

Պուլկարիա, առանց ժամանակ կորսնցնելու, պաշարած էր Խիրնէն, Ռոտոփի լեռնաշղթան ճեղքելով իջած էր Եդէական, պատերազմական մեծ աւարով դրաւած էր Քըրք Քիլիսէն եւ Լիւլէ Պուրկազ — Փունար Հիսար ռազմապծին վրայ Չախչախելով թրքական մայր բանակը, հասած էր մինչեւ Պոլսոյ դռները, մինչեւ Չաթալճա, Հոկտեմբեր 29ին, ճի՛շդ 12 օրէն եւ հոն ալ կանգ առած...

Ցունաստան արագօրէն դրաւած էր Սելանիկը Հոկտեմբեր 26ին:

Սերպիա կ'իջնէր Նովի Պազարի, Քումանովայի եւ Իւսկիւպի հողամասերուն վրայ:

Մէկ խօսքով, ընդամէնը երկու – երեք չաբաթներու ընթաց-

Fonds A.R.A.M

քին, Թրքական ուժերը հարկադրուած էին լքելու Թուրքիոյ լայնածաւալ եւրոպական մասը ամբողջութեամբ:

Պուլկարական բանակը Պոլիսն ալ կը գրաւէր անմիջապէս, եթէ մեծ պետութիւնները կասեցուցած չըլլային անոր կայծակնային յառաջխաղացքը Զաթալճայի առջեւ, Նեղուցներու կապակցութեամբ իրենց ամենակենսական բայց իրարու ներհակ շահերուն բերմամբ, այլեւ կրկնակի դիմումներուն վրայ Թուրք կառավարութեան արտաքին նախարար Գաբրիէլ Էֆէնտի Նորատունկեանի:

ՋԻՆԱԴԱԴԱՐ ԵԻ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Ջինադադար՝ Զաթալճայի մէջ 3 Դեկտեմբեր 1912ին: Եւ, ըստ ջինադադարի մէկ պայմանին, Դեկտեմբեր 13ին Լոնտոնի մէջ

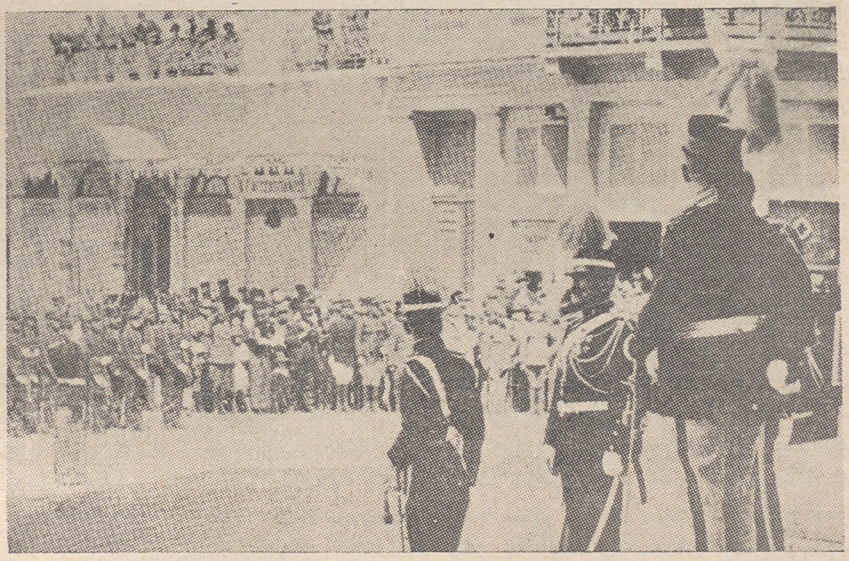

Այս նկարը առնուած է 1912ի Նոյեմբերին, Աթէնքի մէջ, ուր, մայր եկեղեցւոյ հրապարակին վրայ տեղի ունեցած էր գոհաբանական աղօթք եւ զօրահանդէս, Թուրքերու դէմ յունական բանակներուն տարած շռնդալից յաղթանակներուն առթիւ:

սկսան հաշտութեան համաժողովին աշխատանքները: Ջինակիցները, մեծ պետութեանց հաւանութեամբ, պահանջեցին կցումը իրենց գրաւած հողամասերուն: Իսկ Թուրքերը, համաժողովի Դեկտեմբեր 28ի նիստին, ամենայն ամբարտաւանութեամբ յայտարարեցին, թէ կը մերժեն հողային ամէն զիջում...

Յունուարի կէսերուն, մեծ պետութիւնները, զանազան խոստումներով, չարունակեցին ճնշում բանեցնել Թուրքիոյ վրայ, որպէսզի հաշտութիւն կնքեն պատերազմիկ պետութեանց հետ: Սակայն

Fonds A.R.A.M

ծուած անելին մէջ Թուրքերը տեղի տուին: Եւ, Յունուար 21ին, Քեամիլ փաշայի կառավարութիւնը որոշեց դադրեցնել կռիւը:

ԻԹԹԻՀԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՍՏՈՐԱԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Այս որոշումէն հազիւ երեք ժամ անց պայթած պետական հարուած մը, սակայն, տապալեց Քեամիլ փաշայի իթիլաֆական դահլիճը: Էնվէր եւ Թալէադ, իրենց համախոհ սպաներով գրաւեցին Բարձրագոյն Դուռը, սպաննեցին պատերազմական նախարար Նազըմ փաշան, Մահմուտ Շէվքէթ փաշան նշանակեցին վարչապետ եւ Էտիրնէի կուսակալ Ատիլ պէյը՝ արտաքին նախարար ու յայտարարեցին, թէ պիտի շարունակեն պատերազմը...

Այսուհանդերձ Պուլկարները մնացին Չաթալճա եւ 5 ամիսէ ի վեր պաշարուած Էտիրնէն գրաւեցին Մարտ 13ին, պահելով նաեւ իրենց ձեռքը Մարմարայի ամբողջ ծովեզերքը: Միւս կողմէ Յոյները, Սերպերը, Գարատաղցիները եւ իրենց ինքնավարութիւնը գտած Ալպանացիները մնացին տէրն ու տիրականը իրենց գրաւած հողերուն: Իսկ Թուրքերը, իրենց յոխորտանքով, երբեք պիտի չկրնային հեռացնել պուլկարական ուժերը իրենց քթին տակէն, եթէ արտաքին ազդակներ նպաստաւոր կացութիւն մը չձեւաւորէին իրենց համար անակնկալօրէն:

Այս անստոյգ կացութեան մէջ էր, որ կռիւը շարունակելո՛ւ որոշումով հրապարակ իջած իթթիհատական կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ տեղի տալ մեծ պետութեանց ճնշման ներքեւ եւ Մայիս 30ին, Լոնտոնի համաժողովին մէջ ստորագրեց հաշտութիւնը յաղթական թշնամիներուն հետ, զիջելով անոնց ամէն բան եւ իբրեւ սահմանագիծ ընդունելով Էնոս — Միտիա գիծը, որ կ'երկարէր Եգէականէն Սեւ ծով: Անկէ զատ գրաւուած բոլոր հողամասերը կը ձգէր գրաւողներուն եւ Կրետէն ալ կը յանձնէր Յունաստանին:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ԻՐ ԶԻՆԱԿԻՑՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Լոնտոնի մէջ, սակայն, երեւան կուգար որ ծանր տարակարծութիւններ կը բաժնէին զինակիցները իրարմէ: Պուլկարիա զժտուած էր Յունաստանի եւ Սերպիոյ հետ: Եւ այս զժտութիւնը հասցուցած էր թշնամական արարքներու սահմաններուն: Թուրքերու հետ հաշտութեան կնքման օրերուն, 70.000նոց բանակ մը կեդրոնացուցած էր Սելանիկի մօտերը, պահանջելով Յոյներէն այս քաղաքին եւ քանի մը այլ քաղաքներու յանձնումը իրենց: Իսկ Սերպերը կը վախնային, որ Յունաստանէն ետքը հերթը պիտի գար իրենց, որովհետեւ Պուլկարիա իրենց հետ ալ վէճի մէջ էր Վարտարի սահմանագծին եւ Ալպանիոյ սահմաններուն կապակցութեամբ:

Fonds A.R.A.M

Լարուած այս կացութիւնը չարունակուեցաւ մինչեւ Յունիսի 24ը, երբ սերպ զօրամասերը ենթարկուեցան պուլկարական բանակի յարձակման: Յունաստան փութաց Սերպիոյ օգնութեան, իսկ Ռումանիա, օգտուելով պատեհութենէն, ճեղքեց Դանուբը, մտաւ Պուլկարիա եւ դրաւեց Վառնան: Ամիս մը չանցաւ եւ Պուլկարները պարտուեցան չարաչար, քաւելով իրենց անխոհեմ քաղաքականութեան մեղքը, որ կ'ինչար իրենց արքային՝ Ցար Ֆէրտինանտի վրայ:

Ահա այս ծանրակշիռ խառնակութենէն օգտուելով է, որ Ենվէր պէյի վերակազմուած ուժերը, առանց վամփուչտ մը արձակելու, հանդարտօրէն վերադրաւեցին Պուլկարներու կողմէ պարպուած Արեւելեան Թրակիան եւ Խիրնէ մտան Յուլիս 20ին: Այսպէսով Ջուրը կ'ինչար Էնոս — Միտիա գիծը եւ Թուրքերը կը յաջողէին

Օսմանեան «Հիւրրիէթ»ի հրչակումէն երեք ամիս ետքը, 1908ի Հոկտեմբերին, Պուլկարիա միանգամ ընդ միշտ թօթափեց թրքական գերիշխանութիւնը եւ դարձաւ անկախ պետութիւն: Իշխան Ֆէրտինանտ հռչակուեցաւ թագաւոր: Մեծ պետութիւնները ճանչցան Պուլկարիոյ անկախութիւնը 1909ին: Այս ճանաչման յաջորդ տարին էր, որ Ցար Ֆէրտինանտ պաշտօնական այցելութիւն մը տուաւ Պոլիս, Սուլթան Րէշատին: Նկարին մէջ՝ Ցար Ֆէրտինանտ կը դիմաւորուի բարձրաստիճան թուրք փիւնուրականներու եւ Պոլսոյ պուլկար եկեղեցականութեան կողմէ: Թագաւորին աջ կողմը՝ թագուհին, Ցարիցա Էլէոնորան:

Իրենց նոր սահմանադիծը ամրացնել Մարիճա գետի երկայնքին:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԿԸ ԴԱԴՐԻ ՊՈՒԿՐԻՇԻ ԴԱՇՆԱԳՐՈՎ

Ու զարձեալ մեծ պետութեանց միջնորդութեամբ կամ միջամտութեամբ, 10 Օգոստոս 1913ին, ստորագրուեցաւ Պուքրէշի դաշնագիրը մէկ կողմէ Ռումանիոյ, Յունաստանի, Սերպիոյ եւ Գարա-

Fonds A.R.A.M

տալի եւ միւս կողմէ Պուլկարիոյ մէջեւ: Այս դաշնագրով վերջ կը դնէր պալքանեան երկրորդ պատերազմն ալ եւ կը ճշդուէին պարտուած Պուլկարիոյ նոր սահմանները: Արեւմտեան Թրակիան միայն կը մնար Պուլկարիոյ, Եդէականի վրայ Տէմէդաղաճ քաղաքի ծովային ելքով, իբրեւ ճգճիմ արդիւնքը մարդկային եւ նիւթական իր ծանր կորուստներուն եւ Թուրքիոյ վրայ տարած իր չառաչուն յաղթանակին(*):

Այսպէս էր սկիզբն ու վախճանը պալքանեան պատերազմին, որ տեւեց 17 Հոկտեմբեր 1912էն մինչեւ 10 Օգոստոս 1913, երկու վճռական փուլերով եւ որ քիչ մնաց պիտի ստանար համեւրոպական պատերազմի մը բնոյթը, եթէ մեծ պետութիւնները, ծայրայեղ զգուշաւորութեամբ մը, չկարենային ներդաշնակել իրենց շահերը Պալքաններու մէջ, խուսափելով մասնակի այլ դիմակ միջամտութիւններէ, ի նպաստ պատերազմիկ պետութիւններէն մէկուն կամ միւսին:

Հիմնականը այս իրադարձութեանց մէջ Թուրքիոյ ջախջախումն էր զինակից պետութեանց ձեռքով եւ հազիւ երեք շաբաթ տեւած յարձակումներու արդիւնքով:

ԱԹԻՆԱՅԻ ... ՊԵԼԿՐԱՏԻ ... ՍՈՖԻԱՅԻ ...

Տեսնելի՛ք բան էր Թուրքիոյ վիճակը այդ օրերուն:

Երբ Հոկտեմբեր 17ին Թուրքերը պատերազմ կը հռչակէին պալքանեան երեք պետութեանց դէմ, չափ ու սահման չունեցաւ թրքական յոխորտանքը:

Ճիշդ այդ օրը, Պոլսոյ Տիվան Եոլը կոչուած ճանապարհին վրայ եւ Իթթիհատի ակումբին առջեւ զումարուեցաւ մեծ միթինկ մը, ուր բանախօսները, կառավարական թէ ընդդիմադիր, մէկ բերան կրակ կը ժայթքէին թշնամիներուն դէմ: Անոնցմէ մէկը, ինքն իրմէ ելած կը պոռար.

— Որո՞նք են այն մարդիկը, որ կը համարձակին պատերազմիլ հինգ հարիւր տարուան օսմանեան կայսրութեան դէմ ... Սա Պուլկարնե՞րը, — երէկուան մեր սիմիտճինե՞րը ... Սա Սերպե՞րը, — երէկուան մեր չօպաննե՞րը ... Սա Ցոյնե՞րը, — երէկուան մեր այվազնե՞րը ... Ու սա Գարաստաղցինե՞րը, — երէկուան մեր գավազնե՞րը ...

Նոյն միթինկին խօսք կ'առնէր նաեւ զինուորական համազգեստ հագած եւ չինկեաճէի ծագումով թալէաղը եւ կը պոռար.

— Ահա այս բեմէն կ'ըլլնեմ երթալու համար ուղղակի եւ ան-

(*) Առաջին աշխարհամարտի վախճանին, երբ Պուլկարիա նորէն կը պարտուէր չարաչար, Արեւմտեան Թրակիոյ այս շրջանն ալ խլուեցաւ իրմէ ամբողջութեամբ եւ տրուեցաւ Յունաստանին, ըստ Նէոյեիի դաշնագրին: Կ. Գ.

Fonds A.R.A.M

մէջապէս ռազմաճակատ ... Բայց թէ հոնկէ ո՞ւր պիտի անցնիմ, այդ դուք լաւ գիտէք, ուրեմն դո՛ւք ըսէք...

Ու մինչ բեմէն վար կ'իջնէր ան, ինքն իրմէ ելած ամբոխը կը դոռար խելայեղօրէն.

— *Աքինեայ՛ ... Պելկրատա՛ ... Սոֆիայա՛...*

ՏԱՆ ՀԱՇԻԻԸ ՇՈՒԿԱՅԻՆ ՉՑԱՐՄԱՐԵՑԱՒ

Եւ իրապէս, ափոցը դեռ չկերած Թուրքին համոզումն էր ասիկա: Ոչ ոք կը տարակուսէր թրքական դէնքի յաջողութեան մասին: Պիտի չախչախէ՛ր երկուան բայանները, որոնք իրենց դէմ ղլուխ վերցնելու յանդգնութիւնն էին ունեցած: Պիտի զրաւէ՛ր անոնց հողերն ու մայրաքաղաքները: Մէկ խօսքով, պիտի մաքրէ՛ր անոնց հաչիւը, ըստ իրենց կամքին...

Եւ սակայն, տան հաչիւը չուկային չյարմարեցաւ: Հինգ հարի՛ւր տարուան օսմանեան փառապա՛նծ բանակը մէկ օրէն միւսը փուլ եկաւ սիմիտճիներո՛ւ, չօպանները՛ւ, այվազները՛ւ եւ գավազները՛ւ անդիմադրելի զրոհին առջեւ...

Պարտութեան լուրերը չախչախած էին Թուրք ժողովուրդն ու վարիչները: Թուրք զաղթականներու հոծ բազմութիւններ լեզապատառ կ'ապաստանէին Թրակիայէն Պոլիս, ուր հիւանդանոցները, մզկիթներն ու զպրոցները լեցուած էին վիրաւորներով: Կը տիրէր ընդհանուր յուսալքում մը եւ այն սարսափելի հաւանականութիւնը, թէ Պոլիսն ալ կրնար մէկ օրէն միւսը իյնալ թշնամիին ձեռքը:

ԹՈՒՐՔ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ Կ'ՈՂԲԱՆ «ՏԷՍԹԱՆ»ՆԵՐՈՎ...

Ու ահա նոր մէթինկ մը կը գումարուէր ահ ու սարսափի այդ օրերուն Պոլսոյ Համալսարանի սրահին մէջ, Թուրք մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ, բարձրացնելու համար այս անգամ ժողովուրդին բարոյական կորովը: Բայց, Հոկտեմբեր 17ի հրաշունչ ճառերուն տեղ կը լսուէր հեկեկանքը ներկաներուն, երբ Թուրք բանաստեղծ Մէհմէտ Էմին, արցունքը աչքերուն կ'արտասանէր իր նոր գրած մէկ քերթուածը, որ օրուան ու կացութեան յարմար ողբ մըն էր:

... Քէօլէմ օլան միլլէթլէր,
Պանա զինճիր վուրսունլար,
Խազինէմէ խարան վէրէն տէօվլէթլէր,
Խարապամա սալթանաթլար ֆուրսունլար(*)...

Մոռցուած էին Աքինեայ՛ ... Պելկրատա՛ ... Սոֆիայա՛ ...

(*) Ստրուկս եղած ազգերը ինծի շղթա՛յ զարնեն, գանձիս տուրք տուող պետութիւնները աւերակներուս վրայ փառքե՛ր կանգնեցնեն...

Fonds A.R.A.M

կրակուրց բացագանչութիւնները եւ Թուրքերը, զրոյները մանաւանդ, հէ՛յ – վախ կ'ըսէին մէկ բերան եւ ծունկ կը ծեծէին լալահառաչ...

Բիզա Թէվֆիք անունով մէկ այլ Թուրք բանաստեղծ, զարձեալ այդ օրերուն, հրատարակած էր գրաւուած Րումէլիին ձօնեալ տէսքան – եղերերգ մը, որուն երեք տուները, ահաւասիկ.—

... Ֆէլաֆէք պաղընը կէզտիմ սէրսէրի,
Ֆէրեատ ու զարըմը տուչան ֆալմամըշ,
Արատըմ օ շահին իկիտ էրլէրի,
Նաթտըֆլարը եէրտէն նիշան ֆալմամըշ...

Քափուլար ֆափանմըշ, պաճալար քիւթմէզ,
Քիմսէնիկ օ չէօլտէ պիր ֆոյուն կիւթմէզ,
Աղաճլար ֆուրումըշ, պիւլպիւլլէր էօթմէզ,
Պայֆուշլարտա պիլէ փիդան ֆալմամըշ...

... Խանտան քիշիլէր հէփ եօֆսուլ օլմուշ,
Տիւշման ֆափուսընտա պաղլը ֆուլ օլմուշ,
Օ նազլը կէլինլէր շիմտի տուլ օլմուշ,
Ձէմիչէք տաղըլմըշ, նաման ֆալմամըշ(*)...

Հողեպէս քայքայուած, փիղիքապէս ջախջախուած եւ իր բարոյական կորովը կորսնցուցած Թուրքն էր, որ ամիսներ եառքը պիտի օգտուէր պալքանեան պինակիցներու պատակոտմէն, Րումէլիի մէկ մասը վերադրաւելու համար եւ ապա, իբրեւ տեսակ մը փոխ – վրէժ, պիտի նիւթէր՝ մէկ տարի եառքը իրագործուելիք մեծագոյն դաւը հայ ժողովուրդի դոյութեան դէմ...

(*) Թափառական պտտեցայ դժբախտութեան այգիին մէջ, ցաւս ու աղաղակս լսող չէ մնացեր, փնտռեցի այդ բազէատիպ բաջամարտիկ այրերը, իրենց պատկած տեղէն հետմ չէ մնացեր...

Դռները գոցուեր են, ծխնելոյզները չեն մխար, ոչ ոք այդ անապատին մէջ ոչխար մը կ'արածէ, ծառերը չորցեր են, սոխակները՝ լռեր, բուերուն մօտն անգամ վայրուն չէ մնացեր...

... Ազնուական մարդիկը բոլորն ալ աղէտացեր են, թշնամիին դրան կապուած՝ գերի են դարձեր, այդ նազանի հարսերը հիմա այրիացեր են, ընկերութիւնը ցրուեր է, սիրական չէ մնացեր...

Fonds A.R.A.M

Բ. ՄԱՍ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ

Թուրքիոյ վրայ յարձակելու նպատակով պալքանեան երկիրներու մէջ տեսնուող պատրաստութիւնները խանդավառած էին արտասահմանի հայութիւնը։ Այդ շրջանին գաղութ ունէինք լոկ Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ մէջ, նկատի ունենալով անշուշտ պալքանեան հողամասը։ Աննշան թիւ մը կը կազմէին Յունաստանի եւ Սերպիոյ Հայերը։ Պուլկարահայ գաղութին մաս կը կազմէին նաեւ հազարաւոր Հայեր, որոնք, պուլկարահպատակներ ըլլալով, ենթակայ չէին պուլկարական զօրաշարժին։ Ահա Հայերու այս բազմութեան մէջ էր, որ ծայր տուաւ պուլկար բանակին օգնելու, ատով հիւրընկալ երկրին հանդէպ լաւագոյն ծառայութիւն մը մատուցանելու եւ Թուրքերէն վրէժ լուծելու ուղղութեամբ շարժում մը, որ շուտով յանգեցաւ հայ կամաւորական վաշտի մը կազմութեան, Սոֆիայի մէջ։

ԱՆԴՐԱՆԻԿ, Գ. ՆԺԴԵՀ ԵՒ ԿԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ՎԱՇՏԸ

Այս ձեռնարկի իրագործման որոշումը տրուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պալքանեան (Պուլկարիոյ) Կեդրոնական Կոմիտէին կողմէ եւ նախաձեռնութիւնը վստահուած էր՝ այդ տարին Պուլկարիա գտնուող ազգային հերոս Անդրանիկին եւ այնտեղ իր զինուորական ուսումը ստացած Գարեգին Նժդեհին։

Գ. Նժդեհ անմիջապէս կ՚այցելէ պուլկարահայ գլխաւոր կեդրոնները՝ Վառնա, Ռուսճուք, Ֆիլիպէ, Պուրկազ, Սլիվէն, Շումէն, եւլն. եւ կը ձեռնարկէ կամաւորներու արձանագրութեան։ Սոֆիայի մէջ կը կազմուի Հայուհիներէ բաղկացած Կարմիր Խաչ մը, որ կը սկսի նուիրահաւաքութեան, կամաւորներուն համար անհրաժեշտ իրեղէններու հայթայթման համար։

Գրեցինք արդէն, թէ Պուլկարիա ընդհանուր զօրաշարժ յայտարարած էր Սեպտեմբեր 29ին։ Իսկ անկէ երկու օր առաջ, Սեպտեմբեր 27ին, կառավարութիւնը սիրով ընդ առաջ կ՚երթար Հայոց առաջարկին, կամաւորական զօրամասի մը կազմութեան մասին (դիմումը կատարուած էր Սեպտեմբեր 23ին)։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐԸ ԵՒ Գ. ՆԺԴԵՀԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Արդ, 3 Հոկտեմբեր 1912ին, հայ կամաւորական զօրամասի ղեկավարութիւնը կը ստանայ Մակեդոն – Օտրինեան Երկրապահ Զօրքի հրամանատարութեան հետեւեալ հրամանագիրը(*) .—

(*) Օտրին Էտիրնէին պուլկարերէնն է։ Կ. Գ.

Fonds A.R.A.M

Սոֆիա, 3 Հոկտեմբեր 1912

Իբրեւ կամաւոր ներկայացած, ռուսահպատակ եւ պուլկար պահեստի սպաներու վարժարանէն պահեստի փոխ – տեղակալ Գաբեգին Նժդեհին կը հրամայեմ ինքզինքը հաշուել երկրապահ Զօրքի շարքերուն մէջ սոյն թուականի Սեպտեմբեր 23էն սկսեալ եւ միեւնոյնին կը հրամայեմ կազմակերպել հայ կամաւորներէ բաղկացած հայկական զօրամաս մը:

Երկրապահ Զօրքի Հրամանատար՝ ԿԵՆԵՐԱԼ – ՄԱՅՈՐ ԿԵՆԵԻ
Սպայակոյտի պետ՝ Գլխաւոր Սպայակոյտէն՝ ՄԱՅՈՐ ՏԱՐՎԻՆՔՈՎ

Այս հրամանագիրը ստացուելուն պէս կը հրահանգուի զաւառներու կամաւորներուն հաւաքուիլ Սոֆիա, ինչ որ կը կատարուի քանի մը օրերու ընթացքին: Իւրաքանչիւրը կը ստանան զէնքեր ու համազգեստներ զինուորական մթերանոցներէն: Հոկտեմբեր 8ին վաչտը կազմուած է արդէն: Այս պարագան կը հաղորդուի երկրապահ Զօրքի հրամանատարին, Գ. Նժդեհի հետեւեալ դրութեամբ.—

Սոֆիա, 8 Հոկտեմբեր 1912

Երկրապահ Զօրքի Հրամանատարին
Աստ.

Կը հաղորդեմ ձեզի, պարոն Զօրավար, թէ արդէն կազմակերպած եմ հայկական զօրամասը հետեւեալ կազմով.— Մէկ սպայ եւ 230 հրացանակիրներ:

Զօրամասի հրամանատար՝ փոխ – տեղակալ Գ. Նժդեհ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐՕՇԱԿՆԵՐՈՒ ՕԺՈՒՄՆ ՈՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյն օրը, Սոֆիայի հայ եկեղեցիին մէջ կը կատարուի կամաւորական վաչտին նուիրուած աղօթքին եւ յեղափոխական երկու դրօշակներու օծումն ու օրհնութիւնը, հայ եւ պուլկար խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Գ. Նժդեհ կը խօսի կրակոտ ճառ մը եւ կ'ըսէ ի միջի այլոց.

— Դրօշակներու օծումը կատարուեց այսօր հոս, կրօնական արարողութիւնով, իսկ երկրորդն ու ճշմարիտ օծումը կատարուելու է պատերազմի դաշտում, թնդանօթների եւ հրացանների որոտին տակ...

Հոկտեմբեր 16ին, վաչտը մաս կը կազմէ նորակազմ 12րդ Լոզենկրատեան Գումարտակին(*), որուն հրամանատարը, իր կարգին, հետեւեալ հրամանագիրը կ'ուղղէ Գ. Նժդեհին.—

(*) Լոզենկրատ — Այգեհաղամ — Քըրք Քիլիսէին պուլկարերէնն է: Կ. Գ.

Fonds A.R.A.M

Հայ կամաւորներու վաշտը կազմ ու պատրաստ, դէպի ռազմաճակատ ճամբայ ելլելէ առաջ: Աջին՝ Անդրանիկը, իրացաը երկարած: Մէջտեղը՝ Գարեգին Նժդեհ, սուրը մերկացուցած: Նկարին անկիւնի թուականը՝ 23 Հոկտեմբեր 1912, Սոֆիայէն մեկնումի օրը:

Fonds A.R.A.M

Հրաման՝ 12րդ Լոզենկրատեան Տրուժինայէն — Թիւ 1·

Սոֆիա, 16 Հոկտեմբեր 1912

Հայկական վաշտի հրամանատար կը նշանակեմ փոխ – տեղակալ Գարեգին Նժդեհը:

Տրուժինայի հրամանատար՝ ՄԱՅՈՐ ԿՈՒՆԵԻ

Աւելորդ է ըսել, թէ կամաւորական վաշտին դլուխը կը գտնուէր Անդրանիկը, որ սակայն պինուորական պաշտօնական աստիճան չունենալուն համար չէր յիշատակուեր բանակային հրամանագրերու մէջ: Զինուորական իշխանութիւնները կը ճանչնային զայն իբրեւ Վոյվոտա, իբրեւ հայդուկներու պետ, այլ խօսքով կամաւոր մը կը նկատէին զայն, իր դիրքին ու համբաւին արժանի յարգալիր վերաբերում մը ցոյց տալով իրեն հանդէպ: Ամիսներ եաքն էր, որ այլ պարագաներու ներքեւ իրեն ալ տուին փոխ – տեղակալի աստիճան:

Կամաւորներու թիւը, արշաւանքի ընթացքին եւ դրաւուած քաղաքներէն ներկայացած նորերով, կ'աւելնար 42 հոգիով եւ վաշ-

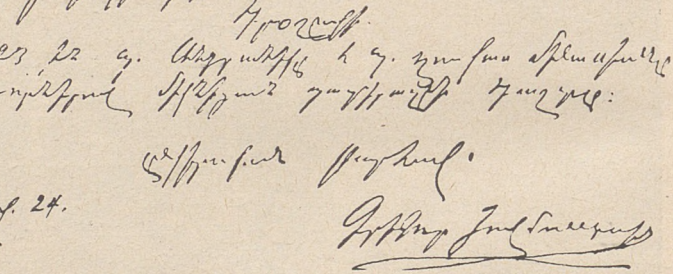

տը, այսպէսով կ'ունենար 272 անձ, — Անդրանիկն ալ հաշուելով ընդամէնը 273 հոգի:

ՈՒԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Պատերազմը բռնկած էր արդէն Հոկտեմբեր 18ին, Թուրքիոյ եւ պալքանեան պինակիցներուն միջեւ: Ու հինդ օր անց՝ Հոկտեմբեր 23ին հայկական վաշտը ճամբայ ելաւ դէպի ռազմաճակատ:

Նախ քան մեկնումը ամբողջ վաշտը ուխտի գնաց Քրիստափորը Միքայէլեանի գերեզմանին, ուր եւս Գ. Նժդեհ խօսեցաւ իր կրակոտ ճառերէն մէկը եւ ըսաւ ի միջի այլոց·

— Դո՛ւք, պարտականութեան ազատատենչ ասպետնե՛ր· Թըշնամիին վրայ նետուելէ առաջ կամեցաք ձեր դրօշակներով ծռել ձեր

Fonds A.R.A.M

հպարտ դլուխները գերեզմանին առջեւ Քրիստափորին, որ ազատութեան ծարաւի ձեր հողիներուն մէջ դրեց վրէժխնդրութեան սրբազան կրակը: Երդուենք մեծ յեղափոխականի գերեզմանին առաջ, երդուենք, թէ պատերազմի դաշտին վրայ պիտի չանարգենք հերոսական անունը հայ մարտիկին: Երդուենք, թէ մեր թշնամին երբեք պիտի չտեսնի մեր թիկունքը...

Հայկական վաշտը, կառախումբով եւ Սոֆիա — Ֆիլիպէ — Խասքովօ գծով փոխադրուեցաւ ռազմաճակատ, հետիոտն անցաւ արդէն իսկ գրաւուած Քըրճալը քաղաքը եւ ունեցաւ վառօդի եւ արեան առաջին մկրտութիւնը Նոյեմբեր 4ին, Ռոտոփի լեռնաշղթային վրայ, Մասթանլըի բարձունքը, դրոհ տալով Թրքական ուժերուն դէմ եւ քշելով զանոնք իրենց առջեւէն:

Ու այսպէս, յառաջխաղացքը շարունակուեցաւ արագօրէն, մինչեւ Թրակիոյ Կիւմիւլճինա քաղաքը, ուր հայկական վաշտը մտաւ Նոյեմբեր 9ին:

ՊԱՐՏՈՒԱԾ ԵԱՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻՆ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ ԿԻՒՄԻՒԼՃԻՆԱ

Այստեղ կը սկսիմ շարքը իմ սեփական յուշերուս:

Այդ տարին եւ այդ օրերուն կը գտնուէի ես ծննդավայրս, Կիւմիւլճինա: Պալքանեան պատերազմի բռնկումով ստիպուած էի հոն մնալ եւ հրաժարիլ Պոլիս վերադառնալու եւ իրաւաբանական ուսման ձեռնարկելու ծրագրէս:

Արդէն իսկ Թրքական պարտութեան լուրերը բերնէ բերան կը խօսուէին քաղաքին մէջ, բայց մինչեւ Նոյեմբեր 5ը ոչ ոքի մտքէն կ՚անցնէր, թէ պատարար բանակը մօտեցած էր արդէն մեր քաղաքի դռներուն:

Այդ օրն էր, որ քաղաքը մէկ անգամէն սկսաւ լեցուիլ նահանջող Թուրք զօրքերով, որոնց կ՚ընկերանար նաեւ այդ ճակատի սպայակոյտը, Եավէր փաշայի գլխաւորութեամբ:

Համատարած վախ մը պատեց քաղաքի բնակչութիւնը ընդհանրապէս եւ քրիստոնեայ տարրը մասնաւորապէս: Այս կեդրոնացումը կրնար դուռ բանալ ծանր բախումի մը նահանջող Թրքական ուժերուն եւ յառաջացող պուլկարական զօրամասերուն միջեւ եւ քարուքանդ ընել քաղաքը: Քարուքանդ ընելն ալ դեռ մէկ կողմ, գըրգռուած Թուրք զինուորներն ու տեղացի Թուրք խուժանը կրնային յարձակիլ քրիստոնէական թաղերու վրայ եւ մաքրել մեր բոլորին հաշիւը...

ՓԱՇԱՅԻՆ ՀԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՄԸ ՀԵՏ

Այս անձկութեան մէջ էինք, երբ պատահեցաւ հետեւեալը.—

Այդ օրերուն Կիւմիւլճինայի քաղաքապետն էր Հայ մը՝ հա-

Fonds A.R.A.M

մայնքի հին մէկ գերդաստանի անդամներէն Մկրտիչ Էֆէնտի Թապաքեանը։ Երբ Եավէր փաշան իր սպայակոյտով կը հասնի քաղաք, քաղաքապետական խորհուրդը, Մկրտիչ Էֆէնտիին գլխաւորութեամբ եւ ամբողջ կազմով կ՚այցելէ Եավէր փաշային, բարի գալուստ մաղթելու համար, — այն ալ ի՛նչ բարի գալուստ, — անշուշտ անգիտանալ ձեւացնելով Թրքական ուժերու ջախջախման իրողութիւնը։

Երբ Եավէր փաշան կ՚իմանայ քաղաքապետին Հայ մը ըլլալը, կը հարցնէ անոր թէ ժամանակին Կիւմիւշճինա ապրող Թապաքօղլու Կարապետ աղայի ընտանիքէն մարդիկ կա՞ն այժմ քաղաքին մէջ։ Մեծ կ՚ըլլայ փաշային զարմանքը, երբ Մկրտիչ Էֆէնտին կ՚ըսէ, թէ ինք այդ Կարապետ աղային թոռն է։ Ասոր վրայ փաշան կը պատմէ.

— Ասկէ քսան տարի առաջ ես կ՚ապրէի այս քաղաքը եւ եավէրն էի (թիկնապահը) քաղաքի փաշային, որ կը բնակէր Կարապետ աղային տունը։ Աղան կը սիրէր զիս իր զաւկին պէս եւ երբ օր մը պաշտօնով այլուր փոխադրուելու հրամանը ստացայ եւ իբրեւ հրաժեշտ գացի համբուրելու ձեր հօրը ձեռքը, իր կարգին համբուրեց ան ճակատս եւ մաղթեց ըսելով.— «Եավէր, տղա՛ս, անգամ մըն ալ երբ Կիւմիւշճինա գաս, քեզ փաշա տեսնեմ»... Ու ահա կը տեսնէք, որ այսօր փաշայի աստիճանով կը գտնուիմ ձեր մէջ... Աստուած ողորմի ձեր հօրը հոգւոյն...

Այսպէսով կը հաստատուէր շատ կարճատեւ բարեկամութիւն մը փաշային եւ հայ քաղաքապետին միջեւ։

ՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ԴԻՄՈՒՄԸ ՓԱՇԱՅԻՆ

Երբ քաղաքապետական խորհուրդը կը հեռանայ Եավէր փաշային քովէն, անդամները, քաղաքին սպասող ճակատագրին տեղեակ ըլլալու համար կը թելադրեն Մկրտիչ Էֆէնտիին, որպէսզի նոյն օրն իսկ դիմէ փաշային, հարցնելու համար, թէ արդեօք թշնամիին հետ բախում մը տեղի պիտի ունենա՞յ քաղաքի դռներուն առջեւ։

Օգտուելով ուրեմն այս նորահաստատ բարեկամութենէն, Մկրտիչ Էֆէնտի կը ներկայանայ փաշային եւ յայտնելէ ետք, թէ իր նպատակը չէ զինուորական գաղտնիք մը իմանալ, կը հարցնէ, թէ արդեօք ճակատամարտի վտանգ մը կը սպառնա՞յ քաղաքին։

Փաշան կը պատասխանէ.

— Ոչ մէկ վտանգի ենթակայ չէք, Մկրտիչ Էֆէնտի։ Այնքան սէր ունիմ այս քաղաքին հանդէպ, որ ցանկալի չէ ինծի համար անոր վնասուիլը։ Ուրեմն իմացէք, որ այս գիշեր իսկ բոլոր զօրամասերս պիտի հեռացնեմ քաղաքէն։ Այս պայմաններու մէջ, քանի մը օրէն թշնամին պիտի մտնէ հոս ալ։ Ձեզմէ պիտի խնդրեմ միայն, որ չդի-

Fonds A.R.A.M

մաւորէք պայն աւելորդ պատիւներով եւ անտեղի ցոյցերով...

Այդպէս ալ եղաւ: Ընթացք չզտաւ միայն իր վերջին խնդրանքը...

Նոյեմբեր 6ի գիշերը Թրքական բոլոր ուժերը հեռացան քաղաքէն եւ 7ի առաւօտուն կը տիրէր ընդհանուր մեռելային վիճակ մը: Քաղաքապետական նախաձեռնութեամբ կազմուեցան քաղաքացիներէ բաղկացած խումբեր, որոնք սկսան հսկել քաղաքի ապահովութեան վրայ:

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ԹՆԴԱՆՕԹԸ ՍԿՍԱՒ ԳՈՌԱԼ

Ու յաջորդ օրը, Նոյեմբեր 8ին, կէսօրէ ետք, թնդանօթն է սկսաւ ղոռալ քաղաքին վրայ նայող բարձունքէն: Շուտով պարզուեցաւ, որ Պուլկարները դաշարկ ռումբեր կ'արձակէին ստուգելու համար, թէ դիմադրութիւն մը կազմակերպուա՞ծ է քաղաքին մէջ: Երբ փոխադարձութիւն չեղաւ, կանգ առաւ թնդանօթաձգութիւնը: Այս պայմաններուն վրայ, քաղաքապետական խորհուրդի հայ, յոյն եւ հրեայ անդամներէն պատուիրակութիւն մը, կառքի մը մէջ նստած եւ լայն ճերմակ դրօշակ մը պարզած, յառաջացան դէպի բարձունքը տանող խճուղին, քաղաքին յանձնումը կատարելու համար: Կանգ առնելով կէտ մը վրայ, սպասեցին որ պուլկար յառաջապահ ուժերը հասնին:

Եւ ահա, հազարապետի մը հրամանատարութեան տակ 40 ձիաւորներ յայտնուեցան խճուղիին վրայ, տեսնուեցան իրենց առջեւը ելած պատուիրակութեան հետ եւ իջան ուղիղ դէպի քաղաք:

Իրենց ընկերացող եւ քաղաքի փողոցներուն ծանօթ Պուլկար մը կ'առաջնորդէր խումբը:

Երեկոյեան ժամը վեցն էր: Սկսած էր պուլկարական, յունական եւ հայկական եկեղեցիներու զանգակներուն զօղանջը: Դուրս թափած էին բոլոր քրիստոնեաները եւ «ուռռա»ներով կը դիմաւորէին ազատարարները:

ՄԵԾ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԸ ՔԱՂԱՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ձիաւորները նախ այցելեցին պուլկարական եկեղեցին, ուր ներկայ գտնուեցան դոհարանական մաղթանքի մը: Յետոյ գացին յունական եկեղեցին, ուր եւս դիմաւորուեցան պատիւներով: Ի վերջոյ հասան Հայոց եկեղեցիին առջեւ:

Հազարապետն ու իր օգնականները իջան ձիերէն եւ մտան լուսաւորուած Հայոց եկեղեցին: Վառեցին մէկմէկ մոմ, պնակներուն մէջ դրամ ալ ձգեցին եւ կարճ աղօթք մը լսելէ եւ ընելէ ետք, ելան բակ: Ու հոն պայթեցաւ մեծ անակնկալը: Դառնալով հոն խնդուած Հայերուն, հազարապետը ըսաւ.

— Շատ բարի լուր մը ձեզի, սիրելի՛ Հայեր (կը խօսէր պուլ-

Fonds A.R.A.M

կարերչնով, որ կը թարգմանուէր Թուրքերէնի). մեզի հետ կը գըտնուի ձեր հերոս Վոյվոտա Անդրանիկը եւ Գարեգին Նժդեհը, 270ի չափ կամաւորներով, որոնք մեր բանակին հետ կը կռուին հասարակաց թշնամիին դէմ: Այս քաղաքի գրաւումն ալ անոնց կը պարտինք մեծ մասով: Վաղը անոնք ձեր մէջ պիտի ըլլան: Քանի մը օրուան բնակութեան համար տեղ ապահովեցէք իրենց...

Ըսաւ եւ հոն խըռնուած Հայոց ղըրղաղին ծափերուն եւ «ուռռա»ներուն տակ մեկնեցաւ իր զինուորներուն հետ:

ՔԱՋՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ
այդ օրերու փէտայական տարազով

ԱՆԴՐԱՆԻԿԸ ՄԵՐ ՄԷՋ...

Անդրանիկը մե՛ր մէջ ... Այսպէս ալ անակնկա՛լ ... Ուրախութեան արցունքներով կը թրջէին մեր աչքերը եւ սրտատրոփ կը սպասէինք յաջորդ օրուան:

Նոյն գիշերը քաղաք հասաւ կամաւորներէն Էփրինէցի Կարապետ Պարոնեանը: Անդրանիկն էր ղրկողը, որպէսզի կամաւորներու բնակութեան համար պատրաստութիւններ տեսնուէին քաղաքին մէջ: Կամաւորական վաշտը գիշերը պիտի անցընէր Մերճակայ Քոզլու Քէպիր գիւղին մէջ եւ յաջորդ օրը, կէսօրէ ետք պիտի հասնէին քաղաք:

Յաջորդ օրը, Նոյեմբեր 9, տեսնուեցան անհրաժեշտ պատրաստութիւնները: Յարդարուեցան ազգային վարժարանին սրահն ու

Fonds A.R.A.M

սենեակները եւ քանի մը ուրիշ անհատական տուներու մէջ ալ տեղծուեցան յարմարութիւնները: Օդը ցուրտ էր եւ թեթեւ մը կ'անձրեւէր: Եւ կէսօրէ ետք, խումբ մը երիտասարդներով, բարձրացանք դէպի խճուղին, ուրկէ պիտի անցնէին զօրամասերը, դիմաւորելու համար հայկական վաշտը:

Ու ահա վաշտը երեւցաւ: Առջեւէն, ձիերու վրայ, Անդրանիկը, Գարեգին Նժդեհը, վաշտին բժիշկը՝ Թիֆլիսցի Արշակ Մնացականեանցը եւ սոֆիարնակ Ղուկաս Մինասեանը: Ետեւէն ալ՝ կամաւորներու բազմութիւնը:

Վար իջան ձիերէն, մեծ յուզումով սեղմեցինք իրենց ձեռքերը եւ բարի գալուստ մաղթեցինք: Յետոյ, նորէն նստան ձիերուն վրայ եւ բոլորս մէկ ուղղուեցանք դէպի քաղաքին հրապարակը, ուր արդէն տեղ գրաւած էին 12րդ Լոզենկրատեան Գումարտակին միւս երեք վաշտերը:

ԲԱՅԼ ԱՌԱՋ, ՄԱ՛ՐՇ...

Անդրանիկի եւ Գ. Նժդեհի, այլեւ զոյգ հայկական դրօշակներու առաջնորդութեամբ, վաշտը ուղղուեցաւ դէպի Հայոց եկեղեցին:

— Բայլ առաջ, մա՛րշ...

Ու օդը թնդաց մարտական քայլերգով.

— Հայ եղբայրներ, դէհ, գունդ ի գունդ
Արեան դաշտը մենք ճետուինք...
Սուրը ձեռին, հուրը կրծքին,
Սառած սրտեր բորբոքին...

Վաշտը ողողեց եկեղեցւոյ բակը, որ արդէն լեցուած էր տեղացի Հայերով:

Ներկայ երիտասարդները թնդացուցին Անդրանիկին երգը.

— Դաշնակցական խումբ գնանք մենք Սասուն,
Մեր հայ եղբայրներ մեզ են սպասում.
Անդրանիկը բաջ իր ընկերներով,
Կ'ուզէ պատերազմ, կը սպասէ գարնան...

Գ. ՆԺԴԵՀԻ ԲՈՅԱՇՈՒՆՋ ՃԱՌԸ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱԿԻՆ ՄԷՋ

Աչքերը կեդրոնացած էին առասպելական մեծ հերոսին՝ Անդրանիկին եւ սեւ ու դանդուր մազերով Գարեգին Նժդեհին վրայ: Ծափեր ու կեցցէներ կը ճեղքէին օդը: Եւ ահա, Նժդեհն է, տասանաքարի մը վրայ բարձրացած եւ մեծաձայն յուզուած, կը խօսի բոցաշունչ ճառ մը:

— Շատ ուրախ ենք ձեզ տեսնելով այսպէս խանդավառ, չատ ուրախ էք եւ դուք մեզ տեսնելով այսօր ձեր մէջ, մեր սիրելի՛ ազ-

Fonds A.R.A.M

պակիցներ: Եկել ենք ու ողջունում ենք ձեզ, որպէս մէկ փոքր մասնիկը մեր արի ժողովուրդին, որ դարերով տառապել ու տառապում է մեր անարդ թշնամու՝ Թիւրքի բռնատիրութեան ներքեւ: Մենք ճանապարհ ենք ընկել վրէժը մեր սրտերում ջախջախելու այդ բռնատիրութիւնը: Մեր բռունցքն է ուժեղ եւ մեր սուրը հատու: Այս վերջին օրերում Թիւրքն ղազց արդէն այդ բռունցքի ծանրութիւնը: Ու պիտի ղազ վաղն էլ եւ յառաջիկայ օրերում: Նա կը նահանջի խայտառակ փախուստով եւ չի համարձակուիր նայել մեր ցասկոտ աչքերին: Բուլղարական փառապանծ բանակի կողքին հայ կամաւորական ուժերն էլ ցոյց տուեցին, թէ կարող են կռուել քաջութեամբ եւ հարուածել նամարդ թշնամուն: Օրհնենք այդ յիշատակը այս վերջին օրերում հերոսաբար ընկած մեր ընկերներին եւ հաւատացէք, որ ապրողները լուծելու են նաեւ նրանց վրէժը: Կեցցե՛ն բուլղար եւ հայ ազատատենչ ժողովուրդները, իրենց հարուածող ուժերով ... Կորչի՛ թշնամին...

— Ուռռա՛...

Եկեղեցւոյ բակը թնդաց նորէն կամաւորներու եւ տեղացի երիտասարդներու ծափերով ու բացագանչութիւններով:

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՀ

(Այս նկարը ֆաշուած է 15 Յունուար 1908ին, Թաւրիզ, ուր Գ. Նժդեհ իբրեւ կամաւոր կը ծառայէր եփրեմի ուժերուն մէջ: Այդ թուականին 23 տարեկան էր ան:)

ՎԵՑ ԶՈՀԵՐ ՀԱՅԵՐԻՆ ԿԻՄԻԻԼՃԻՆԱՅԻ ԳՐԱՒՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Երեկոյեան դէմ, Անդրանիկի հիւրասիրուած բնակարանին մէջ հանդիպումի մը ընթացքին պարզուեցաւ, որ քաղաքին գրաւման մէջ կարեւորագոյն դերը ունեցած են մեր կամաւորները, որոնք, Կիւմիւլճինայի մերձակայ Ուզուն Համիլէր կոչուած լեռնային դիրքերէն ուժեղ դրոհով մը եւ մղած են Թուրքերը եւ յաջորդ օրը նոր հարուած մըն ալ իջեցնելով Պալքան Թորէսի եւ Մաքաս Թէփէ կոչուած կէտերուն վրայ, լեղապատառ

Fonds A.R.A.M

վախուստի մատնած են զանոնք ու այսպէսով մաքրած ղէպի Կիւմիւլճինա տանող ճամբան:

Այս կռիւներու ընթացքին է, որ մեր կամաւորներէն կը սպաննուին 6 հոգի եւ կը վիրաւորուին 16 ուրիշներ: Պատերազմէն ետքը, իրենց ինկած տեղւոյն վրայ բարձրացուած յուշաքար մը անոյշորդներուն կը պատմէր քաջութիւնը այդ վեց հերոսներուն:

Զմռնամ յիշելու, թէ 12րդ Լոզենկրատեան Գումարտակի մէկ այլ վաշտն ալ (պուլկարական) իր սպաններու չարքին ունէր փոխ – տեզակալ Թորգոմը, որ հետապային պիտի ճանչցուէր իբրեւ զօրավար Թորգոմ: Միշտ միասին եղաւ ան Անդրանիկին եւ Նժդեհին հետ, քանի որ հայկական վաշտն ալ մէկ թեւն էր յիշեալ գումարտակին:

ԱՄԵՆԱՅՆ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԵԱՄԲ

Երբեք չեմ կրնար մոռնալ այն ընդհանուր ոգեւորութիւնը, որ կը տիրէր կամաւորներուն մօտ: Բոլորն ալ աչխոյժ ու խանդավառ՝ վրէժի զգացումը կ'եռար իրենց սրտերուն մէջ: Ուրախ էին: Ուրախ էին մանաւանդ այն իրողութեամբ, որ յաղթական դուրս եկած էին թշնամիին հետ իրենց առաջին ընդհարումներուն մէջ: Ճիշդ է, տուած էին զոհեր իրենց թանկագին ընկերներէն, բայց պիտի էին, որ այլ կերպ չէր կրնար ըլլալ: Պատերազմ էր եւ իրենք ալ կը զոհուէին կռուի առաջին գծերուն վրայ: Ու բնականաբար կար պատուոյ գաշտին վրայ հերոսաբար զոհուելու հաւանականութիւնը: Ընկերներուն նահատակութիւնն ալ, այսուհանդերձ, յաւելեալ խթան մը կ'ըլլար՝ աներկիւղ կատարելու իրենց պարտականութիւնները:

Շէնշող խօսակցութիւններ, կատակներ, զուարթ բացատրութիւններ կը թնդացնէին հայկական թաղը: Ու երգե՛ր, երգե՛ր, հոս – հոն հաւաքուած խումբերու մէջ: Երգեր՝ Անդրանիկին ձօնուած.

Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ժայռ,
Թնդացնում ես երկինք երկիր տեսչավառ,
Սուրբ անունդ պիտի յիշուի դարէ դար,
Հսկայ լերինք ես ապաստան, Անդրանիկ...

կամ՝

Հերոս մունչեց, Սուլթան դողդողաց,
Վիլհէլմի աչքից արտասուք ցօղաց,
Սուրբդ թշնամու կրծքին շողշողաց,
Հայոց ղեկավար, հերո՛ս Անդրանիկ...

Ու երգը՝ Գարեգին Նժդեհին ձօնուած.

Արազի ափին ծնած դու ընկեր,
Էն Արազին մեծ մատաղ,

Fonds A.R.A.M

Մուք բանտերու տանջուած ընկեր,
Սուրբ տանջանքիդ մեծ մատաղ։
Ո՛ւռռա, ո՛ւռռա, ո՛ւռռա,
Քաջ Նժդեհի սուրը շողշողայ...

Մինչեւ անդամ, իրենք իրենց յօրինած բառերով երգ մը կ'երգէին «Մեր Հայրենիք»ի եղանակով.

Դու Գարեգին Երեւանցի
Հայկական գունդ կազմեցիր,
Սոփիայից դուրս բերեցիր,
Հայոց դրօշակ պարգեցիր...

Կիմիւլճինայի փոքրաթիւ, մեծ մասով Թրքահօս եւ տառապանքը իրենց մորթին վրայ չզգացած համայնքին համար օրհնութիւն մը եղաւ ներկայութիւնը հայ կամաւորներուն, որոնք իրենց մարզանքներով, երգերով եւ հայրենասիրական արտայայտութիւններով կրցան այդ օրերուն տաք մթնոլորտ մը ստեղծել այնտեղ։

ՎԱՇՏԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ ԵՒ ԵԱՎԷՐ ՓԱՇԱՅԻՆ ԱՆՁՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 12ին, երբ վաչտը ճամբայ իյնալու հրամանն ստացաւ, համայնքը ճամբու դրաւ բազմութիւնը հայ կամաւորներուն, որոնք, հայրենասիրական քայլերգ մը թնդացնելով հեռացան քաղաքէն։

Երեք օր ետքը՝ Նոյեմբեր 15ին վաչտը կը հասնի Մէրհամլը կոչուած դաշտային չրջանը, ուր, պուլկարական ուժերու կողմէ օղակուած էր Եավէր փաշան, խուճապահար վախչող իր բանակին հետ։ Օղակը կը զօրանայ այս անդամ 12րդ Լոզէնկրատեան Գումարտակով, որուն մաս կը կազմէր նաեւ հայկական վաչտը (միւս վաչտերն ալ մակեդոնացի եւ Թրակիացի կամաւորներով կազմուած էին)։ Յարձակող զօրամասերուն մէջն են նաեւ հայ կամաւորները, որոնք ամբողջ օր մը կը կռուին օրինակելի քաջութեամբ։ Եավէր փաշան մնացած է անելի մէջ եւ անձնատուութենէ զատ ուրիշ ելք չունի։ Եւ լրապէս, չատ չանցած, ճերմակ դրօշակը կը պարզուի թշնամի բանակատեղիին մէջ։ Կը վնտռուի Թուրքերէն դիտցող սպայ մը, իբրեւ մէկը թշնամի սպայակոյտին հետ տեսնուելիք բանակցութիւններէն։ Ու կը կանչուի փոխ – տեղակալ Թորգոմը, որ գնդապետի մը եւ երկու այլ սպաներու ընկերակցութեամբ, կը մօտենայ Եավէր փաշային։ Փաշան կը յանձնէ իր սուրը գնդապետին, որ սակայն կը վերադարձընէ զայն, փափկանկատօրէն պատուելով Թուրք զօրավարը։ Ապա, Թորգոմի Թարգմանութեամբ, կը ճշդուին անձնատուութեան պայմանները։ Գերի կը վերցուի ամբողջ սպայակոյտը, չուրջ 10·000 Թուրք զինուորներով։ Բոլոր զէնքերն ու ռազմամթերքը կը յանձնուին

Fonds A.R.A.M

յաղթականներուն եւ յաջորդ օրը, հայկական վաչկան ալ, միւս զօրամասերուն հետ կը չարունակէ իր յառաջխաղացքը, թշնամիէն մաքրուած ընդարձակ տարածութեանց վրայէն եւ օրեր ետքը կը հասնի նախ Մալկարա եւ ապա Ռոտոսթօ կամ Թէքիրտաղ հայաշատ քաղաքները։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՃԱՌԸ ՌՈՏՈՍԹՈՑԻ ՄԷՋ
ՄԱՐՄԱՐԱՅԻ ԾՈՎԵՋԵՐՔԸ

Անոահման էր խանդավառութիւնը այս քաղաքներուն մէջ, ուր արդէն մտած էին այլ թեւով յառաջացող պուլկարական զօրամասերը։ Մեծ անակնկալ էր նաեւ այս երկու քաղաքներու Հայերուն համար հայկական վաչկին յայտնութիւնը, այն ալ Անդրանիկին գլխաւորութեամբ։ Անոնք ալ տեղեկութիւն չէին ունեցած, որ յաղթական պուլկարական բանակին մաս կը կազմէին նաեւ հայ կամաւորներ, որոնց գովքը կը հնչէին 12րդ Լոզինկրատեան Գումարտակին հրամանատարութիւնը եւ կամաւորական բոլոր ուժերու ընդհ. հրամանատար զօր. Փրոթոկէրովը մանաւանդ։

Մալկարացիները եւ Ռոտոսթոցիները զրկաբաց ընդունեցին իրենց հարազատ եղբայրները եւ արտայայտեցին իրենց խանդավառութիւնը իրերայաջորդ հանդէսներով, ընդունելութիւններով եւ հիւրասիրութիւններով, թէ՛ հանրային սրահներու մէջ եւ թէ՛ ընտանեկան յարկերու տակ։ Թրքական լուծէն փրկուած ըլլալու փաստը միայն կը բաւէր, որ չափ ու սահման չճանչնար իրենց ոգեւորութիւնը։ Յաղթանակի եւ ընդհանուր ուրախութեան այդ օրերուն ո՛վ կրնար նախատեսել, թէ 4 — 5 ամիս անց, քաղաքական իրադարձութիւններն ու պալքանեան դինակիցներուն պատակտումը չատ մտահոգիչ կացութիւն մը պիտի ստեղծէր Պալքաններու մէջ, Մալկարան եւ Ռոտոսթոն ալ պիտի պարպուէին՝ Արեւելեան Թրակիայէն հեռանալու դատապարտուած պուլկարական ուժերուն կողմէ ու դարձեալ պիտի անցնէին Թուրքերուն ձեռքը...

Կիւմիւլճինան եւ մերձակայ այլ քաղաքները Արեւմտեան Թրակիոյ մէջ, ա՛լ Թուրքին երեսը չտեսան, մինչդեռ Խիրնէն, Ռոտոսթօն, Մալկարան եւ քանի մը ուրիշ հայաբնակ քաղաքներ մնացին ու մինչեւ այսօր ալ կը մնան Թրքական տիրապետութեան տակ։

Արեւմտեան Թրակիան, 1912ի Նոյեմբերէն ետք եւ մինչեւ 1920 դարձաւ Պուլկարիոյ անբաժանելի մասը եւ այս իրողութեան չնորհիւ էր, որ մենք, այդ շրջանին մէջ ապրող Հայերս, զերծ մնացինք 1915ի տեղահանութեանց սարսափներէն, մինչդեռ Խիրնէն, Ռոտոսթօն, Մալկարան, եւլն. տեղահանուեցան ամբողջութեամբ եւ այնուհետեւ Հայուն հետքն իսկ չմնաց երբեմնի չէն ու կենսուրախ այդ քաղաքներուն մէջ։

Fonds A.R.A.M

Ցիշատակելի արդէն, թէ Պուլկարիան կորսնցուց իր պերիշխանութիւնը Արեւմտեան Թրակիոյ վրայէն 1920ին եւ ամբողջ այդ չրջանը, առաջին աչխարհամարտի վաղորդայնին, կցուեցաւ Յունաստանին եւ այդպէս ալ մնաց մինչեւ վերջը:

Հայկական վաչտը, Ռոտոսթոյէն հեռանալէն ետքն ալ մասնակցեցաւ՝ Թուրքերու կողմէ տակաւին պաչտպանուող քանի մը քաղքներու զրաւման համար մղուած կռիւներուն եւ ապա, չուրջ երկու ամիս, 29 Յունուար 1913էն մինչեւ 22 Մարտ, ստանձնեց Մարմարայի ծովեզերքի մէկ մասին պաչտպանութիւնը:

ՅԱԻԱԼԻ ՎԷՃ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԵՒ Գ. ՆԺԴԵՀԻ ՄԻՋԵԻ

Ահա այս չրջանին մէջ եւ այդ օրերուն էր, որ չատ ցաւալի վէճ մը իրարու դէմ հանեց հայկական վաչտին երկու ղեկավարները՝ Անդրանիկն ու Գ. Նժդեհը: Վէճը ծայր տուած էր՝ զանազան իրաւասութեանց կապակցութեամբ երկուքին միջեւ յառաջ եկած անհասկացողութենէն եւ օրէ օր ատացած էր ծանր ու անախորժ համեմատութիւններ: Այն աստիճան, որ ունեցած էր իր անմիջական անդրադարձը կամաւորական չարքերու վրայ, յառաջ բերելով Անդրանիկի եւ Նժդեհի կողմնակիցներու երկու ճակատներ: Ապարդիւն անցած էին բժիչկ Արչակ Մնացականեանցի, տարիքով փորձառու Ղուկաս Մինասեանի, այլեւ պուլկար սպաներու միջամտութիւնները: Որեւէ ձեւով կարելի չէր եղած հարթել վէճը:

Եւ, ամիսներ չարունակուած այս պառակտումին հետեւանքը, ի վերջոյ, եղած էր այն, որ պուլկարական վերին հրամանատարութիւնը, հարկադրօրէն իրարմէ զատած էր Անդրանիկն ու Նժդեհը: Այս վերջինը պահած էր իրրեւ հրամանատարը հայկական վաչտին, իսկ Անդրանիկը, որ սպայական աստիճան չունէր, փոխադրած էր մակեդոնական կամաւորական վաչտ մը եւ տուած էր անոր փոխարեղակալի աստիճան, հայդուկն ու ֆէտային դարձնելով ուսադիրը ունեցող սպայ, առաջին անգամն ըլլալով Անդրանիկի հերոսական կեանքին մէջ...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՇՏԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ ԿԻՄԻԻԼՃԻՆԱ

Երբ պուլկարական ուժերը սկսան պարպել Արեւելեան Թրակիան, հայկական վաչտն ալ, վերադարձի ճամբաներէն անցնելով, անգամ մը եւս հանդիպեցաւ Կիւմիւլճինա, 1913 Մայիսի առաջին օրերուն: Վաչտին փոխադրութիւնը կը կատարուէր այս անգամ կառախումբով, այնպէս որ հայ կամաւորները դուրս եկան երկաթուղային կայարանին հրապարակը:

Վաչտին ժամանումը կայծակի արագութեամբ իմացուեցաւ քաղաքին մէջ: Վազելով դացինք կայարան, անգամ մըն ալ տեսնելու

Fonds A.R.A.M

համար մեր կամաւորները։ Հասանք եւ ողջագուրուեցանք։ Ուզեցինք տեսնել Անդրանիկը։

— Անոր վաշտը երէկ անցաւ այստեղէն, ըսաւ մեզի յիսնապետի աստիճան ունեցող կամաւոր մը։

— Որո՞ւն վաշտը։

— Անդրանիկինը։

— Ինչպէ՞ս թէ Անդրանիկինը։ Դուք անոր վաշտէն չէ՞ք։

— Վաշտը միեւնոյնն է, բայց Անդրանիկը այլեւս այս վաշտին հետ չէ…

— Հապա՞…

— Ան կը ծառայէ այժմ մակեդոնական վաշտի մը մէջ, որ մեզմէ օր մը առաջ ճամբայ ելաւ…

Ու յիսնապետը պատմեց եղելութիւնը։ Ցնցուեցանք։ Փճացաւ մեր տրամադրութիւնը։ Այդ պահուն մեր ականջներովը լսեցինք, թէ ի՛նչպէս, մեզմէ 20 — 25 քայլ անդին, գետինը նստած եւ իրարու դէմ լարուած կամաւորներ, բարձրաձայն կը վիճէին, — մէկ մասը կը քննադատէր Նժդեհը, միւսն ալ՝ Անդրանիկը … Երեք ամիս անցած ըլլալով հանդերձ, լարուածութիւնը կը շարունակուէր տակաւին…

Ուզեցինք Նժդեհը տեսնել, բարի գալուստ եւ բարի ճանապարհ ըսելու համար իրեն։ Հոն չէր։ Քանի մը պուլկար սպաներու հետ գացած էր տեղական ուժերու հրամանատարութեան կեդրոնը։

Ո՜ւր էր վեց ամիս առաջուան պատկերը, երբ, բոլոր կամաւորները, մէկ սիրտ – մէկ հոգի եւ ուրախ – զուարթ՝ խանդավառուած էին իրենք իրենց մէջ ու կը խանդավառէին նաեւ իրենց շրջապատը։ Քաղաքական կացութեան մտահոգիչ դարձուածքն ու ներքին վէճերը փոխած էին այս անգամ ամէնուն տրամադրութիւնները։ Անդրանիկին բացակայութիւնն ալ ընկճած էր մէկ մասը կամաւորներուն, որոնց համար հետաքրքրութիւն մը չէր ներկայացներ այլեւս բանակի շարքերուն մէջ մնալը։ Ընկճուած էին բոլորը, ինչպէս ընկճուեցանք մենք ալ, երբ դէմ առ դէմ գտնուեցանք այս անախորժ կացութեան հետ։

Յաջորդ օրը կանուխ, վաշտը, կառախումբ նստելով մեկնած էր արդէն։

Հետագային տեղեկացանք, որ քաղաքէ քաղաք հանդիպելով, հասած էր Մակեդոնիոյ Քոչանէ քաղաքը եւ հոն կանգ էր առած, սպասելով ըլլալիք կարգադրութեան։

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԸ ՎՃՌԱՊԷՍ ՄԵՐԺԵՑԻՆ ԿՌՈՒԻԼ ՅՈՅՆԵՐՈՒ ԵՒ ՍԵՐՊԵՐՈՒ ԴԷՄ

Այդ օրերուն էր որ կը պայթէր պալքանեան երկրորդ պատերազմը, մէկ կողմէն Պուլկարներու եւ միւս կողմէն Յոյներու եւ Սերպերու միջեւ։

Fonds A.R.A.M

Հայկական վաչկը կը պտնուէր Ծանրակչիռ երկընտրանքի մը առջեւ: Պուլկարական հրամանատարութիւնը կ'ուզէր, որ մեր կամաւորները չարունակեն բերել իրենց մասնակցութիւնը պուլկարական բանակին: Հայկական հրամանատարութեան համար, սակայն, այդ տեսակ հարց դոյութիւն չէր կրնար ունենալ բացարձակապէս, վասնզի Հայոց մասնակցութիւնը կը վերաբերէր Թուրքին դէմ մղուած պատերազմին միայն: Հետեւաբար, որեւէ պարագայի տակ ընդունելի չէր, որ հայ կամաւորները կռուէին նաեւ Ցոյներու եւ Սերպերու դէմ: Անդրանիկ, Նժդեհ եւ Պուլկարիոյ դաշնակցական ղեկավարութիւնը անխախտ մնացին այս տեսակէտին վրայ եւ ըստ այնմ պատասխանեցին պուլկար հրամանատարութեան առաջարկին:

— Մենք, ըսին անոնք, ղէնք չենք կրնար պարպել Ցոյներուն եւ Սերպերուն վրայ, որոնց հետ, իրրեւ Հայեր, կարզադրելիք հաշիւ մը չունինք: Մեր կռիւը Թուրքին հետ էր եւ հիմա որ այդ կռիւը վերջացաւ ու պատերազմը ուրիշ դարձուածք ստացաւ, պիտի խընդրէինք, որ մեր վաչկը ազատ կացուցուի այլեւս իր պարտականութիւններէն եւ լուծուի միանգամ ընդ միշտ:

Այդպէս ալ եղաւ: Պուլկարական հրամանատարութիւնը արդար եւ տրամաբանական դատ տրուած բացատրութիւնը եւ 28 Մայիս 1913ին, Քոչանէի մէջ լուծեց վաչկը, թոյլատրելով կամաւորներուն վերադարձը Սոֆիա:

Այսպէսով ալ վերջացաւ Հայոց մասնակցութիւնը պալքանեան պատերազմին, պուլկարական բանակի կողքին:

Գնահատուեցա՞ւ այդ մասնակցութիւնը:

Անշուշտ որ գնահատուեցաւ: Ու գնահատուեցաւ աւելիով, անկեղծօրէն, արդա՛րօրէն:

Հետագայ տարիներուն եւ մինչեւ Պուլկարիոյ համաշխարհամարտը 1944ին, ներկայացող բոլոր առիթներով Պուլկարներու կողմէ յիշուած է հայկական այս ինքնամատոյց զոհաբերութիւնը Պուլկարիոյ մղած ազատագրական պայքարին մէջ, պալքանեան պատերազմի ընթացքին: Այսպէսով, պուլկարահայ զաղութն ալ ապահոված էր յաւելուածական վարկ մը յաչս պուլկար ժողովուրդին, որուն այնքան ջերմ ասպնջականութիւնը վայելած էր տարիներով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՇԻՆ ՏՐՈՒԱԾ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԿԱՅԱԿԱՆԸ

Կ'արժէ այսաեղ, իրրեւ պատմական փաստաթուղթ մէջ բերել այն վկայականը, զոր, պուլկարական բանակին անունով, Մակեդոն – Օտրինեան երկրապահ զօրքի սպայակոյտը յանձնեց հայկական վաչկի հրամանատարութեան, բանակի ընդհանուր զօրացրումէն ետք, 31 Օգոստոս 1913ին:

Ահա այդ փաստաթուղթը (պուլկարերէնէն թարգմանաբար).—

Fonds A.R.A.M

ՍՊԱՅԱԿՈՅՏ
Մակեդոն – Օտրիճեան
Երկրապահ Զօրքի

Թիւ 3483
31 Օգոստոս 1913
Սոֆիա

ՎԿԱՅԱԿԱՆ

Մակեդոն – Օտրիճեան երկրապահ զօրամասերու կազմութեան ժամանակ նկատի առնելով Հայոց համակրանքը Պուլկարիոյ հանդէպ, անոնց անցեալը եւ կարեւորութիւնը իրենց դիմումին՝ պատերազմին մասնակցիլ իրենց առանձին զօրամասով, քոյլատրուեցաւ կազմութիւնը հայկական զօրամասի մը, հայկական ազգային դրօշակով, հայ սպաներով եւ հայ խմբապետներով: (Հրամանագիր Մակեդոն – Օտրիճեան Երկրապահ Զօրքի հրամանատարութեան, թիւ 2 (յօդուած 8), 3 Հոկտ· 1912)։ Հայկական զօրամասը վերջնական կերպով կազմակերպուեցաւ 8 Հոկտ· 1912ին եւ նոյն ամսուան 16ին առնուեցաւ 12րդ Լոզենկրատեան Գումարտակին մէջ:

Զօրամասին սկզբնական կազմն էր — 1 սպայ՝ փոխ – տեղակալ Գարեգին Նժդեհ, 1 վոյվոտա՝ Անդրանիկ Օզանեան եւ 229 զինուորներ:

Դէպի Թրակիա արշաւելու ժամանակ զօրամասին միացան 42 կամաւորներ եւս, որով կազմը հասաւ 273ի:

Քրբնալեան զօրաբաժնին միացած՝ յիշեալ զօրամասը, պատերազմի առաջին շրջանին մասնակցեցաւ հետեւեալ արշաւանքներուն·— Սոֆիա — Սամոով — Քոստէնէց Պանեա — Փլովտիվ — Թրնովօ Սէյմէն — Խասքովօ — Քրբնալը — Մասթանլը — Կիւմիւլճինա — Ֆէրէ — Սոֆլու — Տէմոթիքա — Ուզուն Քէօփրիւ — Քէշան — Մալկարա — Ռոտոսթօ ու մասնակցեցաւ հետեւեալ կռիւներուն·—

1) Մասթանլըի մօտ՝ 4 Նոյեմբեր 1912ին·

2) Ուզուն Համիտլէր՝ 5 Նոյեմբեր 1912ին·

3) Պալճան Թորէսի՝ 6 Նոյեմբեր 1912ին·

4) Մէրհամլը՝ 15 Նոյեմբեր 1912ին· (այստեղ գերի ինկաւ եավէր փաշայի բանակը)։

Երկրապահ զօրքի ամբողջական կազմին մէջ, պալճանեան պատերազմի երկրորդ շրջանին, գործնապէս մասնակցեցաւ հետեւեալ կռիւներուն·—

1) Միւրէֆթէ քաղաքի գրաւման ժամանակ՝ 22 Յունուար 1913ին:

2) Շարբէօյի գրաւման ժամանակ՝ 26, 27 եւ 28 Յունուար 1913ին:

Ու վերադարձը՝ Շարբէօյ — Մալկարա — Քէշան — Իփսա-

Fonds A.R.A.M

լա — Ֆէրէ — Տէտէաղաճ — Կիւմիւլճինա — Տէմիրհիսար — Փեքրին — Սթրումիցա — Ռատովիշ — Շթիպ — Քոչանէ — Սոֆիա:

Հայկական զօրամասը պաշտպանեց Մարմարայի ծովեզերքը 16 Դեկտ. 1912էն մինչեւ 20 Յունուար 1913 եւ ապա 29 Յունուարէն մինչեւ 22 Մարտ, նախանձախնդրօրէն կատարելով հսկողութեան իր ծառայութիւնը:

Բարւոք ծառայութեան համար աստիճանի բարձրացում ունեցան 1 անձ՝ Անդրանիկ Օզանեան, իբրեւ փոխ – տեղակալ, 8 ենթասպաներ եւ 16 տասնապետներ:

Պատուանշաններ ստացան — 1 սպայական խաչ՝ փոխ – տեղակալ Գարեգին Նժդեհ, 1 զինուորական խաչ Ա. աստիճանի՝ Անդրանիկ Օզանեան, 1 զինուորական խաչ Բ. աստիճանի, 23 զինուորական խաչ Գ. աստիճանի, որոնցմէ մէկը տրուեցաւ ազգային դրօշակին եւ 10 ուրիշ շքանշաններ:

Զօրամասը արձակուեցաւ 28 Մայիս 1913ին Քոչանէ քաղաքին մէջ, Թուրքիոյ հետ խաղաղութեան կնքումէն յետոյ:

Հայկական զօրամասը ընդհանրապէս եւ հակառակ զօրաւոր դասակարգումի չգոյութեան, միշտ ալ հանդիսացաւ ուժեղ՝ իր չարքաշութեամբ, կարգապահութեամբ, տոկունութեամբ եւ եղաւ արտակարգօրէն բաջ՝ կռիւներու մէջ:

Այս զօրամասին բոլոր մասնակցողները կրնան հպարտանալ իրենց արի գործերով, իսկ Հայաստան պէտք է վստահ ըլլայ, որ այսպիսի զաւակներով, որոնք ընդունակ են մեռնելու օտար դատի մը համար, մօտ ապագային ձեռք պիտի բերէ երջանիկ ու տեւական ազատութիւն:

Երկրապահ Զօրքի հրամանատար՝ ԿԵՆԵՐԱԼ ՄԱՅՈՐ ԿԵՆԵԻ
Սպայակոյտի պետ՝ Գլխաւոր Սպայակոյտէն՝ ՄԱՅՈՐ ՏԱՐՎԻՆՔՈՎ
Թիկնապահ՝ ՔԱՓԹԱՆ ՆԻՔՈԼՈՎ

Պուլկար բանակային ուժերու մէկ զօրամասի հրամանատարութեան կողմէ հայկական վաշտին տրուած այս չատ պատուաբեր վկայականը հանդիսացաւ հրապարակային լաւագոյն հաստատումը այն հերոսական նուիրման, զոր ի յայտ բերին հայ կամաւորները իրենց ծառայութեան եօթը ամիսներու ընթացքին:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ – ՆԺԴԵՀ ՎԷՃԸ ԿՐ ՀԱՐԹՈՒԻ

Զօրացրումէն ետքը, երբ Անդրանիկ – Նժդեհ վէճը արձագանգ գտած էր նաեւ պուլկարահայ գաղութին մէջ, Գարեգին Նժդեհ, Հ. Ց. Դաշնակցութեան Պալքանեան կեդր. կոմիտէին ուղղեց հետեւեալ զրութիւնը, փակուած հոչակելով ամիսներ տեւած այդ անախորժ հարցը: Ահա այդ նամակը, Գ. Նժդեհի ձեռագրով.—

Fonds A.R.A.M

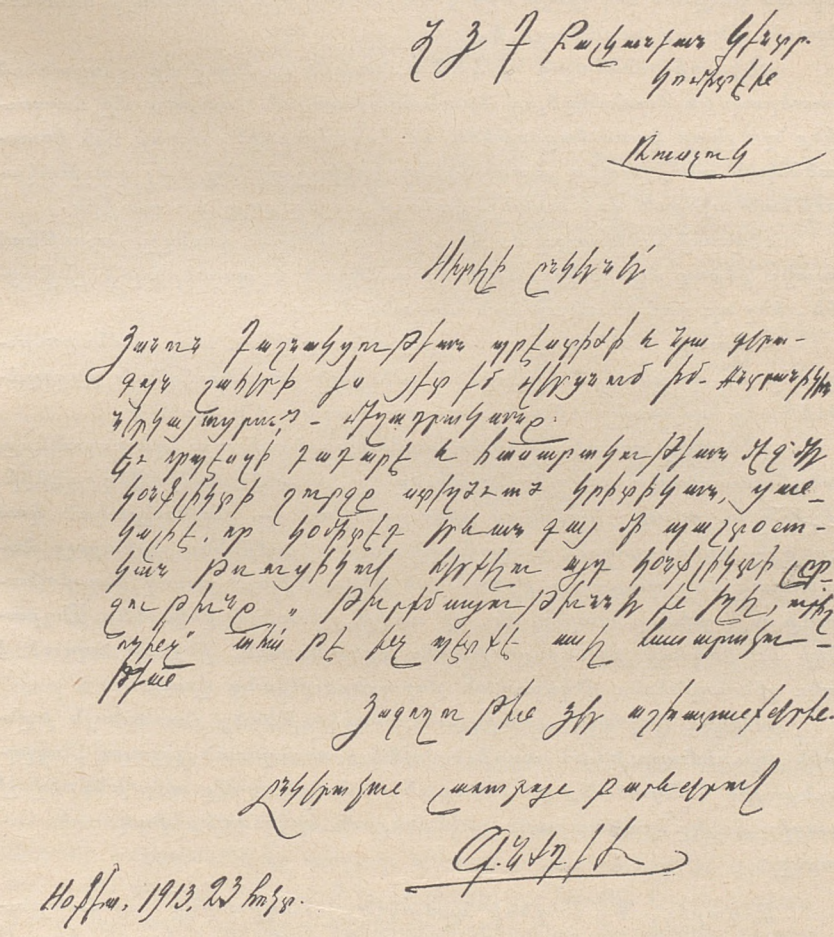

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆԸ

Նոյն օրերուն, Սոֆիայի մէջ գումարուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պուլկարիոյ կազմին Շրջանային Ժողովը։ Բացումը կատարուեցաւ 29 Հոկտեմբեր 1913ին եւ Ժողովը իր 5րդ նիստին անդրադառնալով Հայոց մասնակցութեան պալքանեան պատերազմին, քուէարկեց հետեւեալ բանաձեւը (քաղուած՝ Շրջանային Ժողովի արձանագրութիւններէն)։—

— «Շրջանային Ժողովը կեդր. կոմիտէի ընկեր ներկայացուցիչին տեղեկանալով պալք. պատերազմին մասնակցող հայ կամաւորներու կազմուելուն շարժառիթները.

«Նկատի ունենալով որ կամաւորն[illegible]

ինքեան վայլուն ապացոյց մըն է հայ ժողովրդի աղատասէր ձգտումներուն, ինչ որ ուրախալի է։

«Նկատի ունենալով որ կամաւորական դունդով մը պալքանեան պատերազմին մասնակցելով երախտապիտական պարտք մը հատուցինք պուլկար կառավարութեան եւ ժողովուրդին, որոնք 95ի կոտրածներէն անմիջապէս յետոյ իրենց երկիրը դիմող հայ գաղթականութեան այնքան վեհ ասպնջականութիւն մը ցոյց տուած էին։

«Նկատի ունենալով որ հայ կամաւորներու դունդը հայութեան պատիւ բերող մասնակցութիւն մը ունեցած է պատերազմի ընթացքին, ինչ որ գոհունակութեան արժանի է։

«Նկատի ունենալով որ հայ կամաւորներու այս անձնազոհութիւնը մեր եւ պուլկար ժողովրդեան ունեցած բարեկամական յարաբերութեանց ամրապնդուելուն զօրաւոր ապդակ մը եղած է։

«Ժողովը ուրախութեամբ արձանագրելով այս պարագաները, հանդիսաւորապէս գոհունակութիւնը կը յայտնէ ընկեր Անդրանիկի, Նժդեհի եւ բոլոր կամաւոր դինուորներուն — դաշնակցական կամ չէզոք — որոնք յանուն գաղափարի ամբողջ ամիսներ արիաբար ճակատեցան մեր գարաւոր թշնամւոյն դէմ։ Միեւնոյն ցաւով կ'արձանագրուի այն տխուր պարագան, որ առիթ տուած է ընկերներ Անդրանիկի եւ Նժդեհի յարաբերութեանց ցրտանալուն, ինչ որ ազդած է նաեւ դինուորներու ընկերական յարաբերութեանց վրայ։

«Երկու կողմերէ տառացած տեղեկութեանց համաձայն խընդրին թիւրիմացութեան արդիւնք լինելը պարզուած ըլլալով, սկզբունքային հանդամանք չունենալուն համար ժողովը այդ խնդրով չի զբաղիր եւ կը յանձնարարէ ընկերներուն երկուստեք փակուած համարել։»

Արդարեւ, Գ. Նժդեհի նամակէն, Անդրանիկի բացատրութիւններէն եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պալքանի Շրջանային ժողովի այս որոշումէն ետք, վէճն ու տարակարծութիւնները մոռցուեցան բոլորովին եւ ընկերական փոխադարձ յարաբերութիւնները ըստ առաջնոյն վերահաստատուեցան ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, հայ կամաւորական վաշտի երկու արժանաւոր ղեկավարներուն՝ Անդրանիկի եւ Գ. Նժդեհի միջեւ։

Այնուհետեւ, Շրջանային ժողովին կարգադրութեամբ, Հ. Յ. Դ. Պալքանեան Կեդր. Կոմիտէն, իբրեւ վերահաստատում հայ կամաւորներու զոհաբերութեան, հրատարակեց հետեւեալ թռուցիկը(*)։—

(*) Շրջանային ժողովի ատենագրութեան եւ այս թռուցիկին մէջ «գունդ» բառը գործածուած է զօրամասի իմաստով եւ ոչ թէ բառացի նշանակութեամբ, որ իրականին մէջ կը համապատասխանէ 4 գումարտակներու կամ 16 վաշտերու կազմութեան։ Կ. Գ.

Fonds A.R.A.M

ՎԵՐԱԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆ

Պալքանեան ազատարար կռուի միջոցին Հայ Կամաւորներու գունդին կատարած մեծ ու վսեմ աշխ, որուն որ ալ չունենայ կուսակցական եւ կազմակերպական բնաւորութիւն . այնու ամենայնիւ իբր հայկական իրականութիւն եւ ժամանակի ծնունդ՝ մենք պարտաւոր ենք շահագրգռուիլ անով եւ տալ մեր յարգանքի ու գնահատման պարտքը:

Մենք դուք, եաթաղանի՛ սուրի՛ ու տապարի՛ հալածական սերունդ, դուք կատարեցիք պատմական մի մեծ յիշատակելի գործ. ցոյց տուիք արտաքին աշխարհի որ Ձեր մէջ կ'ապրի առաքինի ժառդը : Ձեր մորթազերծ ճօրաքեւնգուած երոյ եւ յօշոտուած մօր ճոգիները մարմին առին Ձեր կամքերուն մէջ եւ տիեզերական Հատուցման Օրէնքը իր Անիւը առաջ շարժեց Ազատարար բանակներուն եւ Ձեր նիգերովը :

Մակեդոնիոյ ազատագրութեան կռուին մէջ դուք ցոյց տուիք որ մարտիրոս ժողովուրդներուն Դատը, նոյնիսկ Ձեզ համար Սուրբ է, որուն, ձեր Ազգային Դատը «Ձգտութեան» եւ «Խանեմութեան» յորդոր օրօրները Ձեր ազատատենչ թեւերուն թափը չի կասեցուցին: Եւ դուք Պուլկարիոյ ամէն անկիւններէն վազեցիք ու բոլորուեցաք երկու անմահ անուններու շուրջ՝ Ա.ՆԴՐԱՆԻԿԻ եւ ԳԱՐԵԳԻՆԻ :

Այն ապշեցնող արութիւնը զոր դուք վայելեցիք այս երկրին մէջ արիւնի ու սուրի տարիներուն, արժանաւորապէս հատուցիք տալով ձեր շարքերէն Թանկագին Զոհեր:

Հայրենակից կամաւոր զինուորնե՛ր , կուգայ մի գեղեցիկ օր, երբ Հայրենի հորիզոններէն կը փարատի Խաւարն ու աղջամուղջը, եւ կը վերնայ ամէն տեսակի բռնութիւն ու կը ծագի Նոր կեանքի Լուսապայծառ Արեւը, այն ատեն Հայ Ազգը կ'ոգեկոչէ Մակեդոնիոյ մէջ իյնող իր զաւակները եւ անոնց ճոգիները կը միացնէ բոլոր անոնց ճոգիներուն հետ, որ նոր օրուայ մեծ Առաւօտը կերտեցին : Եւ այն ատենուայ Հայ Պատմագիրը , ազատ բռնակալական ամէն ճնշումներէ, կուտայ ձեզ փառաւոր տեղ մը, Հայ ազգի Ազատագրական կռիւներու պատմութեան մէջ.

Մինչ այդ գեղեցիկ օրը պահեցէք բարձր ու մաքուր ձեր գաղափարական Դրօշակը եւ եղէք պարտաճանաչ ձեր անունին ու կոչումին:

Կեցցեն Մակեդոնիոյ Ազատագրութեան կռուին մասնակցող հայ Կամաւոր զինուորները:

Կեցցեն Հայ գեղի հրամանատարներ Անդրանիկ ու Գարեգին.

Ծարգարիմ Ազատարար կռուին մէջ իյնող կամաւոր զինուորներու անունները.

8 Նոյեմ 1913 Հ. Ց. Դ. ՊԱԼՔ Կ. ԿՕՄԻՏԷ

Fonds A.R.A.M

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍ ՅՈՒՇԵՐՈՒՆ

Պակասաւոր մնացած պիտի ըլլար պատմական յիսնամեակի մը առթիւ զրի առնուած այս յուշագրութիւնը, եթէ ատոր իբրեւ շարունակութիւն չզատմուէին այն բոլոր հետաքրքրական իրազարձութիւնները, որոնք թաւալեցան պուլկարահայ կեանքի բեմին վրայ 1914ի սկիզբէն մինչեւ 1915ի աշունը, այսինքն մինչեւ այն թուականը, երբ ղէպքերու ընթացքով, բոլորովին նոր ու յեղաշրջուած կացութիւն մը ստեղծուեցաւ Պուլկարիոյ մէջ։

Կը բռնկէր առաջին աշխարհամարտը, երբ 1 Օգոստոս 1914ին, Գերմանիա պատերազմ կը հռչակէր Ռուսիոյ դէմ եւ այնուհետեւ հերթը արագօրէն կուգար ուրիշ երկիրներու մասնակցութեան։ Շատ չանցած, Թուրքիան ալ ղէնք կը վերցնէր Ռուսիոյ դէմ։ Ու ասով, մէկ օրէն միւսը ողբերգութիւնը կը պայթէր հայ ժողովուրդի ղլխուն։

Պատերազմին մէջ Թրքական մասնակցութեամբ կապը բոլորովին պիտի խզուէր Թուրքիա ապրող հայութեան եւ արտասահմանի միջեւ, եթէ երբեք Թուրքիոյ սահմանակից Պուլկարիան, ամբողջ տարի մը չէզոք մնացած չըլլար։ Ահա այդ չէզոքութիւնն էր, որ հնարաւորութիւն տուաւ պուլկարահայ գաղութին եւ հոն ապաստանած հայ գործիչներուն օրը օրին տեղեկանալու հայկական ողբերգութեան մանրամասնութիւններուն եւ տեղեակ պահելու արտաքին աշխարհը այդ բոլորի մասին, օգնելու Թուրքիայէն Պուլկարիա ապաստանող փախստականներուն եւ կամաւորները ճամբելու Կովկաս, ուր սկսած էր արդէն հայկական զունդերու կազմութիւնը։

Ուրեմն, այս յուշագրութեան յաջորդ եւ վերջին մասին մէջ պիտի պատկերացուի այն զոյավիճակը, որ ձեւաւորուեցաւ Պուլկարիոյ մէջ, 1914ի սկիզբէն մինչեւ 1915 Սեպտեմբերի վերջին օրերը, երբ Պուլկարիան ալ կը զառնար պատերազմիկ կողմ, Գերմանիոյ եւ Թուրքիոյ կողքին եւ այն աչխատանքը, որ տարուեցաւ այնտեղ այդ թուականներուն, զաչնակցական մարմիններու եւ զործիչներու կողմէ մասնաւորապէս։

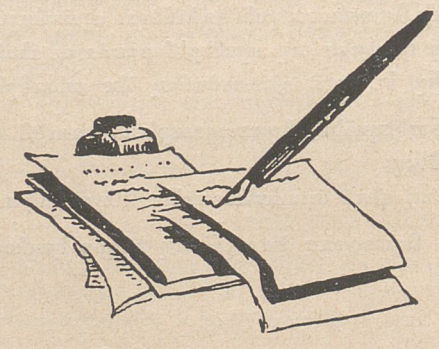

Fonds A.R.A.M

Գ· ՄԱՍ

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ
1913-1915 ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Պուլկարական բանակի դրաւած բոլոր վայրերուն մէջ մէկ օրէն միւսը հաստատուեցան քաղաքային իշխանութիւնները եւ ամէն տեղ սկսաւ կիրարկուիլ պուլկարական օրէնքը: Պուլկարիա իրեն կը ցուած կը նկատէր ամբողջ այդ չրջանը, առանց անչուչա կարենալ նախատեսելու, թէ դէպքերը բոլորովին հակառակ դարձուածք մը պիտի տային կացութեան, դէթ ժամանակի մը համար:

Երբ, ի պատրաստութիւն Ցունաստանի եւ Սերպիոյ վրայ յարձակման, Պուլկարիա, 1913ի Մայիսին սկսաւ հեռացնել իր ուժերը Արեւելեան Թրակիայէն եւ մինչեւ Ցունիսի վերջը աւարտեց այդ գործողութիւնը, Թուրքերը, վերակազմելով իրենց բանակը, էնվէրի ղեկավարութեամբ սկսան վերագրաւել պարպուած հողերը:

Ցուլիսի առաջին տասնօրեակին մէկ պուլկար զինուոր իսկ չէր մնացած՝ Զաթալճայէն եւ Մարմարայէն մինչեւ Արեւմտեան Թրակիոյ Նէսթոս կամ Գարասու գետը երկարող ընդարձակ տարածութեան վրայ: Թուրքերը, իրենց կանոնաւոր ու անկանոն ուժերով, կը յառաջանային ամէն ուղղութեամբ: Ցուլիս 7ին կը դրաւէին Էտիրնէն եւ միաժամանակ, անկանոն ուժերու տարբեր մէկ թեւով կը յառաջանային դէպի Կիւմիւլճինա եւ հոնկէ սկսող Ռոտոփեան լեռնաշղթան:

ԽՈՒՃԱՊ ԵՒ ՓԱԽՈՒՍՏ ԹՐԱԿԻԱՑԷՆ

Պայթած էր բնականաբար աննկարագրելի խուճապ մը պարպուող չրջաններու քրիստոնեայ բնակչութեանց մօտ, Թուրքերու ներխուժման սպառնալիքին հետեւանքով: Ու ծայր տուած էր դաղթ ու փախուստ մը դէպի Պուլկարիա: Հոն կ'ապաստանէին Պուլկարները եւ Հայոց մեծամասնութիւնը: Տեղացի Ցոյները կը մնային հոն ուր որ էին կամ կը դաղթէին դէպի յունական դրաւման չրջանները՝ մասնաւորապէս դէպի Թեսաղոնիկէ: Իրենց ազգակիցներուն եւ Պուլկարներուն միջեւ պատերազմը սկսած ըլլալով, չէին ուզեր եւ չէին ալ կրնար ապաստանիլ Պուլկարիա, Պուլկարներուն եւ Հայերուն պէս:

Ցունիսի սկիզբները մեծ թիւով Հայերը, պուլկար բանակին հետ, հեռացած էին Ռոտոսթոյէն, Մալկարայէն եւ Զորլուէն: Իսկ Ցունիսի վերջին օրերուն պարպուած էր նաեւ Էտիրնէն իր հայ եւ պուլկար բնակչութենէն:

Ահա այս կացութեան մէջ, ծննդավայրիս՝ Կիւմիւլճինայի

Fonds A.R.A.M

փոքրաթիւ Հայերուն մէկ մասն ալ, Թրքական փոխ – վրէժէ վախնալով, ձգեց տուն ու տեղ եւ անցաւ Պուլկարիա, լեռներն ի վեր քալելով եւ կարելով չուրջ հարիւր քիլոմէթրի տարածութիւն մը:

Գաղթողներուն հետն էի եւ ես:

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Թրակիոյ բոլոր կողմերէն Պուլկարիա ապաստանած Հայերը, որոնք հաստատուեցան հայաշատ քաղաքներու եւ մասնաւորաբար Ֆիլիպէի ու Սոֆիայի մէջ, մնացին Պուլկարիա մինչեւ նոյն տարուան Հոկտեմբերը: Եւ երբ Օգոստոս 10ին կնքուած Պուքրէշի դաշնագրով, Արեւմտեան Թրակիան, Նէսթոս գետէն մինչեւ Մարիճա գետը պաշտօնապէս կցուեցաւ Պուլկարիոյ եւ հաստատուեցան այնտեղ պուլկարական իշխանութիւնները, գաղթականներու բազմութիւնները մաս առ մաս վերադարձան իրենց տեղերը: Այսպէսով ալ վերջացաւ ժամանակաւոր գաղթի այս պատմութիւնը Արեւմտեան Թրակիոյ Հայերուն համար: Էխրինէի, Ռոտոսթոյի, Մալկարայի եւ ասոնց մերձակայ այլ քաղաքներու հայ գաղթականները ցրուեցան: Շատ փոքր մասը վերադարձաւ նախկին վայրերը. մէկ մասը հաստատուեցաւ Պուլկարիա, իսկ մէկ այլ մասն ալ տեղաւորուեցաւ Արեւմտեան Թրակիոյ մէջ:

Ֆիլիպէի ազգային վարժարանին մէջ ուսուցչական պաշտօն ստանձնելով, ես մնացի Պուլկարիա: Տարի մը, 1913 — 1914 տարեշրջանին, անցուցի Ֆիլիպէ եւ յաջորդ 1914 — 1915 տարեշրջանին ալ, միեւնոյն պաշտօնով, Սլիվէն:

Այս երկու տարիները, 1913ի աշունէն մինչեւ 1915ի աշունը, պատմական մնացած են Պուլկարիոյ հայկական տարեգրութեանց մէջ:

ԲՆԱԿԱՆՈՆ ԳՈՑԱՎԻՃԱԿԻ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄ

Վերահաստատուած էր խաղաղ ու բնականոն դոյավիճակ մը Պուլկարիոյ եւ պուլկարահայ գաղութին մէջ: Շատ չուտով մոռցուած էր կարծէք պուլկարական պարտութիւնը: Ու մոռցուած էր առաւելապէս այն իրողութեամբ, որ վերջ ի վերջոյ եւ հակառակ նոյն այդ պարտութեան, բաւական ընդարձակ եւ աշխարհագրական ու քաղաքական տեսակէտներով կարեւոր չրջան մը, Թրքական աւարէն, կըցուած էր Պուլկարիոյ, եգէական ծովու վրայ ելքով մը, Տէտէաղաճի մէջ:

Պուլկարահայ ազգային – հասարակական կեանքը կ'ընթանար ոգեւորութեամբ: Արեւմտեան Թրակիոյ Հայերն ալ, որոնք կ'ապրէին Քսանթիի, Կիւմիւլճինայի, Տէտէաղաճի եւ Տէմոթիքայի մէջ, զարճած էին պուլկարահայ, բոլոր մարզերու մէջ իրենց կապը ամ-

Fonds A.R.A.M

հելով մայրաքաղաքի ազգային – եկեղեցական ղեկավարութեան եւ հասարակական ու կուսակցական կազմակերպութեանց հետ: Վարժարաններու մէջ եւ վարժարաններէ դուրս բոլորն ալ սկսած էին սորվիլ պուլկարերէնը, — օտար լեզուներու մէջ թերեւս ամէնէն դիւրինը սկսնակներու համար, իր քերականութեամբ, հնչումներով եւ մանաւանդ բառակազմութեամբ, — այնքա՜ն շատ են եւրոպական լեզուներէ եւ նոյնիսկ թուրքերէնէն փոխ առնուած եւ դրեթէ նոյնութեամբ պահուած բառերը պուլկարերէնի մէջ:

Բոլոր Արեւմտեան Թրակիացիները, — Պուլկարները, Ցոյները, Հայերը, Հրեաները եւ բնակչութեան ճնշիչ մեծամասնութիւնը կազմող Թուրքերը մեքենաբար դարձած էին պուլկարահպատակ, իսկ պետական տարիքի հասնող երիտասարդներն ալ ենթակայ էին պարտաւորիչ ծառայութեան, իբրեւ պուլկար քաղաքացիներ:

Խումբ մը Փիլիպէի դաշնակցականներէն եւ համակիրներէն, նկարուած 1914ի գարնան, տեղւոյն հանրային պարտէզին մէջ: Խմբանկարին մէջտեղը, ձեռքը գրպանը՝ Տարեգրիս Խմբագիրը:

ԿԱՊԵՐԸ ՄԱԿԵԴՈՆԱՅԻՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Պուլկար ժողովուրդին վերաբերումը սիրալիր էր պուլկարահայ տարրին հանդէպ: Անցեալ դարձակցութեամբ եւ արիւնով ալ նուիրագործուած սերտ կապեր ղոյութիւն ունէին մանաւանդ Թրքական միեւնոյն բարբարոսութեանց ենթակայ Մակեդոնացիներուն հետ, որոնք մեծ թիւ մը կը կազմէին Պուլկարիոյ մէջ եւ անոնցմէ չատերը կը զանուէին պետական պատասխանատու դիրքերու վրայ: Հայկական եւ մակեդոնական դատերը, 1913էն ասդին, բաժնուած էին անչուշտ իրարմէ, քանի որ Թուրքը քաշուած կամ քշուած ըլլալով Մակեդոնիայէն, Մակեդոնացիները առնելիք – տալիք չունէին այլեւս անոր հետ: Բայց կար 90ական եւ 900ական Թուականներու անցեալը, երբ Հայերը, յանձին Հ.

Fonds A.R.A.M

Յ. Դաշնակցութեան, բազմաթիւ առիթներով դործակցեր էին մահկեդոնացի յեղափոխականներուն հետ, — պարագայ մը, զոր կարելի չէր մոռնալ եւ չմոռցուեցաւ երբեք, նոյնիսկ 1915ին եւ ատկէ ետք, երբ Պուլկարիա դարձաւ բարբարոս Թուրքին դինակիցը, երկրին դլխուն փորձանք դարձած Ֆէրտինանտ Թագաւորին կամքով ու մեքենայութիւններով:

Շուրջ յիսնամեայ հնութեամբ այս խմբանկարը հաշուած է Փիլիպէ, 1914ի ամառը: Բոլորն ալ եղած են գործօն անձեր պուլկարահայ հանրային եւ դաշնակցական կեանքին մէջ: Նստած, ձախէն աջ՝ Մարտիկ Յովհաննէսեան, Ներսէս Զաքարեան, Վահրամ Արծրունի, Գրիգոր Ամիրեան եւ Ե. Զոփուրեան: Ոտքի, ձախէն երկրորդը՝ Ասատուր Պետիկեան, Արմենակ Թարաճեան, Փիլիպոս, կարապետ Մկրտիչեան, Գրիգոր Վարդանեան. առաջինին եւ վերջինին անունները կը վրիպի մեր յիշողութենէն: Առջեւի փոքրիկներէն ձկարին աջ կողմինն է Ասատուր Պետիկեանին զաւակը՝ Մելիճ, այժմ Նիւ Եորճ եւ ձախ կողմինը՝ Մարտիկ Յովհաննէսեանին զաւակը՝ Հրայր, նոյնպէս Նիւ Եորճ:

ԵՐԲ ԲՈՒՆԿԵՑԱՒ ԱՌԱՋԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԸ

Պուլկարահայ դաղութին մէջ հաստատուած խաղաղ ու բնականոն դոյաւիճակը չարունակուեցաւ մինչեւ 1914ի ամառը, այն է՝ մինչեւ առաջին աշխարհամարտին բռնկումը եւ մանաւանդ պայթած պատերազմին մէջ Թուրքիոյ անմիջական մասնակցութիւնը: Այդ Թուականէն անդին եւ դէպքերու պարտադրանքով, դաղութին կեանքը սկսաւ փոխուիլ եւ այլատեսակ մտահոդութիւններ ծայր տուին՝

Fonds A.R.A.M

Թուրքիոյ սահմաններուն մէջ սկսած եւ հետզհետէ ծաւալող նոր սարսափներու հետեւանքով:

Պատերազմի բռնկումէն մինչեւ 1915ի Սեպտեմբերը, Պուլկարիա մնաց չէզոք պատերազմիկներու հանդէպ: Ամէն մարդ պատերազմական անցքերուն կը հետեւէր ըստ իր նախասիրութեան կամ կողմերէն մէկուն կամ միւսին հանդէպ իր համակրանքին: Ուժեղ էր ռուսասիրական հոսանքը ժողովրդական խաւերուն մօտ, որոնք, միշտ ալ երախտապիտութեամբ կը յիշէին 1877 — 78 պատերազմին մէջ ազատարար Ռուսերուն ունեցած վճռական դերը եւ բերած մեծ օժանդակութիւնը ի նպաստ պուլկարական դատին: Նոյնն էին մանաւանդ երկու ժողովուրդներու կրօնքն ու լեզուն: Եւ հետեւաբար, քաղաքական մանուածապատ հաշիւներու հետ գործ չունեցող պուլկար ժողովուրդին հակումը, այդ պատերազմին մէջ, պիտի երթար բնականօրէն եւ ընդհանրապէս Ռուսաստանին:

Հայերուն համակրանքը ամբողջութեամբ կ'երթար Համաճայնականներուն, բերումովը այն պարզ իրողութեան, որ իրենց մեծագոյն թշնամին՝ Թուրքը կը կռուէր անոնց դէմ: Մանաւանդ որ պատերազմին մէջ Թուրքերուն մասնակցութեամբ՝ ծայր տուած էր Կովկասի հայ կամաւորական չարժումը եւ առաջին հերթին Պուլկարիայէն սկսած էր կամաւորներու առաքումը դէպի Կովկաս:

ԵԹԷ ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ ԹՈՒՐՔԻՆ ՀԵՏ ՁԻՆԱԿՑԱԾ ՉԸԼԼԱՐ...

Բոլոր այս տրամադրութիւնները, սակայն, պիտի փճանային այն օրը, երբ Գերմանիոյ հլու – հնազանդ գերմանածին Ֆէրտինանտ Թագաւորը Պուլկարիան պիտի լծէր գերմանական կառքին, իր չուրջը ունենալով գերմանասէր պետական մարդիկը, վարչապետ Ռատոսլավովի գլխաւորութեամբ, — անհաչիւ եւ առաւելապէս զգայական քաղաքականութիւն մը, որ այնքան սուղի նստաւ հիասթափուած պուլկար ժողովուրդին եւ նոյն ինքն իրեն՝ պատերազմէն եօք դահընկէց հռչակուած Թագաւորին: Այս քաղաքականութիւնը գերմանասէրներու կողմէ կը բացատրուէր անով, որ համաճայնական պետութիւնները՝ Անգլիան, Ֆրանսան եւ մանաւանդ Ռուսիան դաւաճանեցին պուլկարական դատին պալքանեան պատերազմի վերջաւորութեան եւ հետեւաբար, այդ դառն փորձառութենէն եօք, կարելի չէ վստահութիւն ունենալ անոնց կամ օգուտ մը սպասել անոնցմէ, երբ մանաւանդ մակեդոնական հողերը կը գտնուէին իրենց դաշնակից Սերպերու եւ Յոյներու տիրապետութեան տակ:

Իրերը բոլորովին տարբեր դասաւորում մը ստացած պիտի ըլլային, եթէ պուլկար ղեկավարները աւելի առարկայօրէն մօտեցած ըլլային ճեւաւորուած նոր կացութեան, ըլլային հոտառու եւ հեռատես, ընթացիկ ներկան չչափէին անցեալի դէպքերուն վրայ եւ անց-

Fonds A.R.A.M

նէին համաձայնականներուն կողմը: Իրենք ալ պիտի ըլլային անշուշտ օգտուողը պատերազմի վախճանին, իսկ այդ վախճանը, դոնէ Թուրքիոյ անխուսափելի անձնատուութեամբ, աւելի չուտ պիտի գար, եթէ, օրինակի համար, Տարտանէլի ամրակոծման օրերուն, 1915ի Փետրուար — Մարտ ամիսներուն, պուլկարական բանակը գրոհ տար Պոլսոյ վրայ եւ յաջողէր գրաւել զայն: Ու նման պարագայի մը, շատ հաւանօրէն, փրկուած պիտի ըլլային նաեւ Պոլիս գտնուող մեր ղեկավարները ու մտաւորականները ապրիլեան սպանդէն...

ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՂԱԻ ՄԵԶԻ ՀԱՄԱՐ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ԶԻՋՈՒԹԻՒՆԸ

Այսուհանդերձ, աւելի քան մէկ տարի պահուած չէզոքութիւնը ունեցաւ իր մեծ օգուտը պուլկարահայութեան եւ անոր ղեկավարութեան, յատկապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան համար:

Այդ մէկ տարուան չրջանին — 1914 Սեպտեմբերէն մինչեւ 1915 Սեպտեմբեր — Պուլկարիան բաց դուռ մը եղաւ հոն մտնող եւ հոնկէ ելլող բոլոր Հայերուն համար:

Թուրքիայէն բազմաթիւ փախստականներ, այլատեսակ միջոցներով, կ'ապաստանէին Պուլկարիա:

Ամէնէ թապուրընեերու մէջ տառապող եւ պուլկարական սահմաններուն մօտերը բռնի աշխատցուող հարիւրաւոր հայ երիտասարդները կը յաջողէին գաղտագողի անցնիլ Մարիճա գետը եւ նետուիլ գետին միւս ափը գտնուող հայաբնակ Տէմոթիկա քաղաքը, ուր, պատուական եկեղեցական մը, համայնքին հոգեւոր հովիւը՝ Տ. Ներսէս Ա. քհնյ. Նշանեան ղրկարաց կ'ընդունէր զիրենք, կը խնամէր, կը կերակրէր, կը հագուեցնէր եւ ապա զաղտնի ճամբաներով կը ղրկէր Պուլկարիոյ ներսերը, Փիլիպէ, Սոֆիա եւ այլ վայրեր: Ու ասիկա, հայրական այս աջակցութիւնը չարունակուեցաւ՝ պատերազմին մէջ եւ Թուրքիոյ կողքին Պուլկարիոյ մասնակցութենէն ետքն ալ, ինչ որ մաղ մնաց պատերազմական աւեանի մեզադրական աթոռին վրայ պիտի նստեցնէր անձնուէր Տէր Ներսէս հայրը:

Ու չարքը Պոլսէն փախչողներուն, կառախումբով կամ չոգենաւով, ծպտումներով կամ կեղծ անցագիրներով: Կուգային տասնեակներով, հարիւրներով: Եւ եկողներուն մէջ կարեւոր համրանք մը կը ներկայացնէին մտաւորականները: Այդ օրերուն եւ այնուհետեւ յաջորդ մէկ – երկու տարուան ընթացքին, Թուրքիայէն Պուլկարիա ապաստանեցան Կոստան Զարեանն ու իր կինը, որոնք պատերազմի հռչակումէն անմիջապէս ետքը յաջողեր էին Սոֆիա անցնիլ, Յակոբ Օշականը, Զապէլ Եսայեանը, Մերուժան Օզանեանը, Վահան Քրմոյեանը, Յովհաննէս Տէվէճեանը, Համօ Բարաղամեա-

Fonds A.R.A.M

նը, Ռուբէն Զարդարեանի որդին Ռաֆայէլը, Գրիգոր Մկրճանօֆը, Յովհաննէս Պապիկեանը, Յակոբ Զօրեանը, Մովսէս Պետրոսեանը եւ ուրիշներ, որոնց անուններըը կը վրիպին յիշողութենէս:

Պատերազմի հռչակման օրերուն, Զուիցերիայէն Սոֆիա ժամանեց կարնեցի Տիգրան Խաչիկեանը, յեղափոխականի թանկագին խմորով չաղուըած աննման Արզումանը, որ այնքան պատասխա-

Սոֆիայի երկսեռ հայ թատերասէրները «Մարուդ ձրագները» բեմադրելու համար Փիլիպէ եկած էին 1913ի Յունկին: Ներկայացման յաջորդ օրը, Հ. Յ. Դ. Փիլիպէի Կոմիտէն հացկերոյթ մը սարքեց ի պատիւ Սոֆիայէն եկած հիւրերուն, մասնակցութեամբ տեղական կազմի դաշնակցականներուն եւ համակիրներուն: Վերի խմբանկարը բաշուած է այդ առիթով եւ հացկերոյթի աւարտումէն ետք, ճաշարանի բակին մէջ:

նատու գործունէութիւն մը ունեցաւ 1914 – 1915ին, ընդհանրապէս Պալքաններու եւ մասնաւորապէս Պուլկարիոյ մէջ:

Այդ թուականներուն Պուլկարիա կը մնար նաեւ պալքանեան պատերազմին պերճ լինած եւ ապա Սոֆիա հաստատուած Գրիգոր Ամիրեանը (այժմ Լոս Անճելըս), որ պատերազմի հռչակումէն քիչ եառքը, ուրիշ համաւորներու հետ անցաւ Կովկաս:

Fonds A.R.A.M

ԼԻՊԱՐԻՏ ՆԱՋԱՐԵԱՆՑ ՍՈՖԻԱՅԻ ՄԷՋ

Ու դարձեալ, այդ օրերուն, բացառիկ օրհնութիւն մը եղաւ Լիպարիտ Նազարեանցին՝ կեղծանունով Ռ. Լեռնեանին այցելութիւնը Սոֆիա: Պատերազմի պայթման տարին ու առկէ առաջ, Լիպարիտ կը մնար Պերլին, քաղաքական, հրապարակագրական եւ կուսակցական պարտականութիւններով: Այդ տարուան ամառն էր, որ Պերլինի մէջ, Հայերու անմահանուն բարեկամներէն Տօքթ. Լեփսիուս, Տօքթ. Ռոթպախ եւ իր նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած էր Հայ – Գերմանական Ընկերութիւնը, նպատակ ունենալով օգտագործել գերմանական ազդակը, հայ ժողովուրդի քաղաքական դոյալիճակի բարւոքման համար:

ԼԻՊԱՐԻՏ ՆԱՋԱՐԵԱՆՑ

Երբ իմացուած էին Թուրքիոյ մէջ հայ ժողովուրդին դէմ ծայր տուած հալածանքին վերաբերեալ հատուկտոր լուրերը, Հայ – Գերմանական Ընկերութիւնը, Պոլսոյ գերմանական դեսպանատան հաւանութեամբ եւ գերմանական անցագրով Պոլիս ղրկած էր Լիպարիտը, որպէսզի տեղւոյն վրայ եւ հայկական վաւերական աղբիւրներէ տեղեկութիւններ քաղէ դէպքերու եւ իրադարձութեանց մասին: Ու Լիպարիտ Պոլիս հասած էր 1915 Յունուարի առաջին օրերուն, տեսնուած էր հոն դաշնակցական ղեկավարութեան, Պատրիարքին եւ գերմանական դեսպանին ու դեսպանատան պատասխանատու պաշտօնատարներուն հետ եւ ապա վերադարձած էր Սոֆիա, հանդիպում մը ունենալու համար Միքայէլ Վարանդեանի հետ, որ հոն եկած էր Կովկաս անցնելու նպատակով: Պոլսոյ մէջ իր աշխատանքը վերջացած չըլլալով, Լիպարիտ անդամ մըն ալ դնաց Պոլիս, քանի մը շաբաթ եւս մնաց հոն ու Մարտի վերջերը, միանգամ ընդմիշտ հեռացաւ ու հասաւ դարձեալ Սոֆիա: Կ'ուզէր Կովկաս անցնիլ, բայց Սոֆիայի ռուսական դեսպանատունը արգիլեց իր մեկնումը, կասկածելով իրմէ իբրեւ գերմանական գործակալ ... Այս մերժման վրայ եւ Հ. Յ. Դ. Պալքանեան կեդր. կոմիտէի կարգադրութեամբ Լիպարիտ մնաց Սոֆիա եւ ստանձնեց խմբագրութիւնը շաբաթը եր-

Fonds A.R.A.M

կու անգամ լոյս տեսնող «Հայաստան» թերթին, որ արդէն իսկ կը հրատարակուէր Մարտ 10էն սկսեալ, Արզումանի խմբագրութեամբ:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ԹԵՐԹԻ ԲԱՅԱՌԻԿ ԴԵՐԸ 1915ԻՆ

«Հայաստան», այդ շրջանին, Եւրոպայի մէջ հրատարակուող միակ դաշնակցական թերթն էր, իսկ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Պալքանեան կեդրոնական կոմիտէն ալ միակ կուսակցական վերին մարմինը, որ ուղղակի կապի մէջ էր մէկ կողմէն Պոլսոյ մէջ գաղտնօրէն գործող դաշնակցական մարմնին եւ միւս կողմէն՝ Թիֆլիսի Արեւելեան Բիւրոյին հետ: Պոլսոյ հետ այդ կապը մեծ դժուարութիւններով բայց անարգել չարունակուեցաւ մինչեւ Սեպտեմբերի վերջին օրերը, այսինքն մինչեւ Պուլկարիոյ մասնակցութիւնը պատերազմին:

Իր քաղաք ու ծածկագիր մելանով կամ գաղտնի ճամբաներով հաղորդած տեղեկութիւնները, Շաւարշ Միսաքեան իր թաքստոցէն կը հասցնէր օրը օրին Սոֆիա եւ թղթակցութեանց ձեւով կը հրատարակուէին թերթին մէջ: (Այդ օրերուն, ան եւ իր քանի մը գործակիցները կրցած էին գաղտնի կապեր հաստատել Գոնիայի եւ նոյնիսկ Հալէպի հետ:)

Թերթի Ապրիլ 22ի թիւին մէջ (հին տոմար) կը պայթէր առաջին ռումբը, Ապրիլ 11/24ի դիչերը Պոլսոյ մէջ կատարուած զանգուածային ձերբակալութեանց մանրամասն տեղեկատուութեամբ: Արդէն առաջին թիւերէն իսկ «Հայաստան» սկսած էր արձագանգը ըլլալ Թուրքիոյ խորերէն ստացուող ծանրակշիռ լուրերուն:

Ու այնուհետեւ Սոֆիա հասան եւ Մայիս 13էն սկսեալ «Մեծ ձգնաժամը» ընդհանուր խորագրին տակ եւ «Ռազմիկ» ու «Վարազ» ստորագրութիւններով «Հայաստան»ի մէջ լոյս տեսան Շաւարշին այդ պատմական թղթակցութիւնները, ընդամէնը երկու տասնեակ եւ վերջինը՝ Թերթի Սեպտ. 19ի թիւին մէջ:

Թղթակցութիւնները եւ սոնց հետ հաղորդուած ուրիշ բազմատեսակ տեղեկութիւնները, փաստացի տուեալներով, հանրութիւնը եւ նոյնիսկ օտար պաշտօնական հաստատութիւնները օրը օրին տեղեակ կը պահէին Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը չղթայազերծուած մեծ եղեռնի մասին:

Երբ 47 տարիներ ետքը այսօր ալ թղթատէք «Հայաստան»ի հաւաքածոն, պիտի զարմանաք հաստատելով ճշդրտութիւնը հրատարակուած այդ տեղեկութեանց, որոնց մեծ մասին վաւերական բնոյթը ստուգուեցաւ պինադաղարի կնքման վաղորդայնին:

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԿԱՏԱՂՈՒԹԻՒՆԸ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի ԴԷՄ

Մեծ եղաւ այս թերթին դերը իր կարճատեւ հրատարակութեան վեց ամիսներու ընթացքին: Ու մեծ եղաւ անշուշտ կատաղու-

Fonds A.R.A.M

թիւնը եղեռնագործ թուրք կառավարութեան, որուն ոճրային արարքները ամենայն մանրամասնութեամբ կը դառնային աշխարհի սեփականութիւնը, այս թերթին միջոցով։

«Հայաստան»ի առաջին թիւերն իսկ, իրենց բովանդակութեամբ, զայրացուցած էին Իթթիհատի մարդասպանները եւ ահա կը նիւթէին անոնք ահաբեկչական դաւ մը նաեւ անոր հրատարակիչներուն դէմ։

Ու դաւը գործադրուեցաւ Ապրիլ 2ի հինգշաբթի գիշերը, հետեւեալ պարագաներու տակ։—

«Հայաստան», ինչպէս ըսի, սկսաւ հրատարակուիլ Մարտ 10ին։ Զորս թիւ հրատարակուելէ ետք ընդհատուեցաւ Մարտ 21ին եւ 5րդ թիւը լոյս տեսաւ տասն օր ետքը, Ապրիլ 1ին։ Ապրիլ 3ին, «Պալքանպա Թրիպունա» պուլկարերէն իրիկնաթերթը հրատարակութեան կուտար լուր մը, որուն համաձայն, նախորդ գիշերը, «Թրքական ղեստ հազած անյայտ մարդիկ» յարձակած են «հայ լրագրող Սահակ Յովհաննէսեանի վրայ»։

«Հայաստան»ի խմբագրութեան կը մնար անմիջապէս ճշդում մը տալ պատահածի մասին։ Եւ թերթի Ապրիլ 4ի 6րդ թիւին մէջ լոյս կը տեսնէր այդ ճշդումը, հետեւեալ համառօտ բովանդակութեամբ։—

ԱՇՏՈՒՄ ՄԸ

«Պալքանպա-Թրիպունա»ի մէջ կը կարդանք.—Յարձակում լրագրողի վրայ. «Անցեալ գիշեր Թրքական ղեստ յագած անյայտ մարդիկ յարձակեցան հայ լրագրող Սահակ Յովհաննէսեանի վրայ, որ «Հայաստան» թերթի մէջ խմբագրական մը գրած է ի նպաստ Հայաստանի եւ Մակեդոնիոյ ինքնավարութեան»

Ուրիշ թերթեր ալ գրած են այս հարցի մասին։

Մենք. Խմբագրութեան.— Յարձակումի կրած պրն. Սահակ Յովհաննէսեանը «Հայաստան»ի առաքիչն է. իսկ ինչ վերաբերում է դէպքին, մենք զայն Մանրամասնօրէն կը լուսաբանենք մեր ընթերցողներուն երբ ժամանակը հասած համարենք։

«Մանրամասնօրէն լուսաբանելու» ժամանակը սակայն երբեք չեկաւ, հակնալի պատճառներով եւ դէպքը, իր էութեամբ ու մանրամասնութիւններով, անծանօթ մնաց ընթերցողներուն։

Ուրեմն պատահած էր հետեւեալը։—

ԹԵՐԹԻՆ ԴԷՄ ԼԱՐՈՒՄԱՅ ՈՃՐԱՓՈՐՁԸ

Յարձակման գիշերը, թերթի առաքման պաշտօնեան, Սահակ Յովհաննէսեան անունով Խոլընկեցի երիտասարդ մը, մինչեւ ժամը 11, Ցար Սիմէոն փողոցի թիւ 72 չէնքի խմբագրատան վերնայարկը դտնուող դրաշարատան մէջ, դրաչարներուն հետ խօսակցելէ եւ ժամանակ անցընելէ ետք, ճամբայ կ'ելլէ տուն երթալու համար։ Հագիւ քանի մը հարիւր քայլ յառաջացած, կիւսամուխին մէջ կը նշմարէ, որ ձեռքե-

Fonds A.R.A.M

րուն մէջ հաստ պաւազան եւ գլուխներուն վրայ ֆէս ունեցող երկու մարդիկ, արագ քայլերով իր վրայ կուգան։ Վտանգի մը նախազգացումով, Սահակ ինքն ալ կ'արագացնէ քայլերը եւ քիչ մըն ալ յառաջանալէետք կը լսէ փողոցի ղէմի կողմէն եկող քանի մը անցորդներու ոտնաձայները։ Այս անգամ սիրտ կ'առնէ, բայց հազիւ քանի մը րոպէ անցած կը նկատէ, որ ղէմացէն եկողներն ալ ֆէս կրող երկու մարդիկ են։ Ինչ ընելիքի մասին մտածելու ժամանակ չ'ունենար եւ ահա չորս անծանօթները կը շրջապատեն զինքը։ Անոնցմէ մէկը, որ ժամանակին էմիրնէի մէջ ոստիկանական սպայ եղած ըլլալով կը ճանչնայ եղեր Սահակը, կը ծռի եւ թուրքերէնով կը հարցնէ — «Պէնի թանըը՞ռմը» (ճանչցա՞ր զիս)։ Սահակ չճանչնալ կը ձեւացնէ։ Անոր վրայ թուրքը ձեռքի հաստ պաւազանը վերցնելով, քանի մը անգամ կ'իջեցնէ Սահակի գլխուն։ Սահակ, արիւնլուայ եւ ուշաթափ գետին կը փռուի, իսկ թուրք ահաբեկիչները, կարծելով թէ մաքրած են անոր հաշիւը, կը հեռանան եւ կ'անհետանան մութին մէջ։

Շատ չանցած, պատահական անցորդ մը կը գտնէ Սահակը, որ ոստիկաններու օգնութեամբ կը տարուի հիւանդանոց։ Բարեբախտաբար վէրքը ծանր չ'ըլլար եւ յաջորդ առաւօտուն կանուխ, գլուխը կապուած կուգայ խմբագրատուն։

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԷՆ ԵՏՔ ՍՊԱՌՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Պատահածի մասին խմբագրութիւնը անչուչտ բան մը չէր գիտեր։ Առտուն, ըստ սովորականին, Լիպարիտ Նազարեանց կ'երթայ խմբագրատուն։ Փողոցի զրան եաեւի նամակատուփը բանալով կը գտնէ նամակ մը։ Վեր բարձրանալուն պէս կը բանայ զայն եւ կը տեսնէ արաբատառ թուրքերէնով քանի մը տող գիր։ Թուրքերէն չգիտնալուն չի կրնար կարդալ։ Քիչ վերջը կուգայ Արզումանը եւ ափ ի բերան կը մնայ գրութիւնը կարդալէ ետք։ Նամակը, զոր չարագործները, Սահակին վրայ գործուած ամարդի յարձակումէն ետք, նոյն գիշերն իսկ ձգած էին նամակատուփին մէջ, ունէր հետեւեալ մօտաւոր բովանդակութիւնը.

— «Եթէ Թուրքիոյ դէմ ձեր մղած պայքարին վերջ չտաք, Թերթին մնացած խմբագիրներն ալ պիտի սպաննուին այնպէս, ինչպէս սպաննուեցաւ այս գիշեր անոնցմէ մէկը»...

Լիպարիտ եւ Արզուման չեն կրնար բացատրել պատահածը։ Ո՞վ էր սպաննուողը։ Ո՞ւր գործուած էր ոճիրը։ Եւ որո՞նք էին սպաննող եւ սպառնագիր ղրկող ահաբեկիչները։

Շատ չանցած կը լուծուի գաղտնիքը, երբ Սահակ, գլուխը կապած, կը մտնէ խմբագրատուն եւ կը պատմէ պատահածը։ Կ'ըսէ թէ կը ճանչնայ ահաբեկիչներէն մէկը, — այն մէկը, որ գլխուն լեցուցած էր գաւազանի հարուածները։

Fonds A.R.A.M

Լուր կը տրուի թերթին հիմնադիր, մակեդոնացի յեղափոխական ականաւոր գործիչ եւ մեր ազգ ու պաշտպան Տիմիդրի Լեպով Կուրինին, որ անմիջապէս կուգայ խմբագրատուն: Լուր կը տրուի նաեւ վեթերան դաշնակցական Սուքիաս Սուքիասեանին, Գ. Նժդեհի աներհօր, որ լայն ծանօթութիւններ ունէր կառավարական դէկավարներու հետ: Լեպով՝ իր գծով եղելութիւնը կը յայտնէ պատկան իշխանութեանց, իսկ Սուքիասեան, Արզումանին ընկերակցութեամբ, կը դիմէ ներքին նախարարին եւ կը պահանջէ ոճրագործներուն ձերբակալութիւնը: Նախարարը, յայտնելէ ետք թէ պատերազմիկ երկիրներու հանդէպ չէզոք դիրքի մէջ գտնուող Պուլկարիան չի կրնար հանդուրժել նմանօրինակ դէպքերու, կը խոստանայ անմիջական հետապնդումի ձեռնարկել չարագործներուն դէմ: Կը թելադրէ միաժամանակ, որ մերիններն ալ աջակցին ոստիկանութեան, ահաբեկիչները երեւան հանելու համար:

ՏԱՍԸ ԴԱԻԱԴԻՐ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հետապնդումները կը տեւեն տասն օրի չափ: Եւ օր մը, կէսօրուան ժամերուն, երբ Սահակ կը գտնուէր Մարիա Լուիզա պողոտային վրայ, կը տեսնէ որ դէմի մայթէն կ'անցնի իր վրայ յարձակած Թուրքը: Ու կը սկսի հետեւէն հետապնդել զայն:

Թուրքը կը մտնէ ճաշարան մը ճաշելու: Ապահովուելէ ետք, թէ առ նուազն կէս ժամ մը կը տեւէ ճաշը, Սահակ արագօրէն կը փութայ մօտակայ ոստիկանատունը եւ քանի մը ոստիկաններ վերցնելով, կ'երթայ ճաշարան: Այս անգամ կարգը Սահակինն էր հարցնելու Թուրքին Թուրքերէնով.— «Պէնի քաընըտը՞նմը»: Հակառակ Թուրքին բողոքներուն, ոստիկանները կը ձերբակալեն զայն: Ձերբակալուողը կը խոստովանի ամէն բան: Կուտայ իր ընկերներուն անուններն ու հասցէները: Երեւան կուգայ, որ Պոլսէն ղրկուած են քաղաքական – դաւադրական աշխատանքի համար եւ ի մէջ այլոց լռեցնելու հայկական թերթին հրատարակիչները: Ընդամէնը 10 հոգի են եւ 3 – 4 չարաթէ ի վեր կը գտնուին Սոֆիա:

Յաջորդ օրն իսկ մէկիկ մէկիկ կը ձերբակալուին Իթթիհատի այս գործակալները եւ քանի մը օր ետքը կ'առաջնորդուին կայարան, երկրի սահմաններէն դուրս հանուելու համար: Ապարդիւն կը մնան Թուրք դեսպան Ֆէթհի պէյին դիմումներն ու բողոքները անոնց արտաքսումը կասեցնելու համար: Պուլկարական իշխանութիւնները կը հեռացնեն զանոնք երկրէն, հսկողութեան տակ փոխադրելով մինչեւ Մուսթաֆա փաշա կամ Սվիլէնկրատ կայարանի սահմանադիծը եւ այսպէսով կը ձախողի Իթթիհատի ուրիչ մէկ հակահայ գործը, օտար երկրի մը մէջ:

Fonds A.R.A.M

Ո՞Վ ԷՐ ՏԻՄԻԴՐԻ ԼԵԱՊՈՎ ԿՈՒՐԻՆ

Ցիշատակեցի «Հայաստան»ի հիմնադիր Տիմիդրի Լեապով Կուրինի անունը: Աննման մարդ էր ան իր նկարագրով, պատրաստակամութեամբ, անձնուիրութեամբ եւ ուրիշ բազմաթիւ առաքինութիւններով, որոնք Մարդ բառը գրել կուտան գլխատառով: Հայ ժողովուրդը ունեցած է բազմաթիւ օտար ու մեծանուն բարեկամներ, աշխարհի ամէն կողմը, — Լեապով մէկն էր անոնցմէ, անկեղծ, զոհաբերող եւ բոլորովին հայասած իր զգացումներով, մտածումներով ու հոգեկան աշխարհով: Ուղղակի կը տառապէր մեր գառն ու գաժան ճակատագրով եւ արտակարգօրէն կը յուզուէր, երբ ծանր դժբախտութեան մը լուրը հասնէր ականջին: Ականատես մը կը պատմէր, թէ 1905ի Մարտ 21ին, Թանկապին Քրիստափորի յուղարկաւորութեան օրը, Լեապով, եկեղեցիէն մինչեւ գերեզմանատուն լացած է անընդհատ: Մակեդոնացի Պուլկարներէն շատեր եղած են մեր մօտիկ զոհակիցները թրքական բռնատիրութեան դէմ մղուած երկարատեւ պայքարի ճամբուն վրայ,— Լեապով լաւագոյններէն մէկն էր այդ գործակիցներէն, մէկը, որ եղաւ մեր մնայուն խորհրդատուն եւ խորհրդակիցը, մեր լաւ ու վատ օրերուն: Անունն անդամ իրրեւ կեղծանուն հայացուցած էր ան, ինչպէս գոյց կուտան՝ մեր հրատարակած նկարին տակ այնքան պերճախօս բառերով ստորագրած իր տողերը:

Ка моите сърдечни поздрави, дѣятелъ и страдалецъ отъ Македония и Одринско отъ бездѣтенъ предшественикъ
Г. Арцаховъ
Женева 6/19 IV. 1903

ՏԻՄԻԴՐԻ ԼԵԱՊՈՎ ԿՈՒՐԻՆ

Նկարին տակը՝ պուլկարերէնով եւ իր ձեռագրով.— Գաղափարի, աշխատանքի ու տառապանքի դաշնակցական ընկերներուս՝ անվերապահօրէն իրենց անձնուէր

Զ. ԱՐՇԱԿՈՒՆԻԷՆ

Ժընեւ, 6/19 Ապրիլ 1903

ԿՐԻԿՈՐ ՎԱՍԻԼԵԻ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐ

«Հայաստան» Թերթին պատասխանատու անօրէնն էր հայ ժողովուրդի մէկ այլ մեծանուն պուլկար բարեկամը՝ Կրիկոր Վասիլեւ,

Fonds A.R.A.M

մէկը՝ հայ դատի ախոյեաններէն, մէկը, իր կարգին, Քրխտափոըի, Ռոստոմի, Ռ. Զարդարեանի եւ դաշնակցական այլ ղեկավարներու անմիջական գործակիցներէն: Գաղափարակից մը՝ ամէն վայրկեան հայ ժողովուրդին ծառայելու պատրաստ: Եւ ազնիւ ղէմք մը՝ Պուլկարիոյ պետական կեանքին մէջ, իբրեւ քաղաքական գործիչ, իբրեւ հրապարակագիր ու նախարար: Լեապովին նման, Կրիկոր Վասիլեան ալ մեր յաւիտենական միջնորդն էր պետական պատասխանատու անձնաւորութեանց մօտ եւ ամէն ատիթով կը պտտուէր մեր տրամադրութեան տակ:

ԿՐԻԿՈՐ ՎԱՍԻԼԵԱՆ

Ու տակաւին ուրիշ Մակեդոնացիները եւ Պուլկարները, մասնաւորաբար հինէրէն — Պորիս Սարաֆովը, Իվան Կարվանովը, Փէյօ Եավորովը, Փրոֆ. Գ. Քացարովը, Ս. Կերովը, Գ. Զանքովը, զօրավարներ Սավոֆը եւ Փրոթոգէրովը, Տոքթ. Կոնստանդին Սթանիչեւը եւ դեռ այնքան ուրիշներ, բոլորն ալ մեռած վաղուց:

Զմոռնանք, որ մինչեւ 1908, Պուլկարիան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան համար եղաւ այն յեղափոխական – դաւադրական հողը, ուր գործեցին մեր ղեկավարները եւ ուր զգացին ամէն տեսակի ապահովութիւն, հակառակ անոր, որ երկիրը տակաւին բոլորովին անկախ չէր եւ Թրքական շուքը, ղէթ երեւութապէս, ներկայ էր այնտեղ: Ու ոչ միայն հայ յեղափոխականները, այլեւ Թրքական սարսափնեըն փախստական բոլոր հայ գաղթականները, բոլոր ժամանակներու մէջ ու մինչեւ 1922ի Իզմիրի աղէտը, վայելեցին պուլկար երկրի եւ ժողովուրդի անվերապահ ասպնջականութիւնը եւ հիմնեցին այնտեղ չէն ու բարգաւաճ գաղութ մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՆՈՒՆՆԵՐ ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Պալքանեան եւ համաշխարհային զոյգ պատերազմներու բերմամբ Պուլկարիա ապաստանած հայ մտաւորականներէն զատ, պուլկարահայ գաղութը ունէր նաեւ ազգային, հասարակական եւ կուսակցական կեանքին նուիրուած ուրիշ ղէմքեր, որոնք, 1912 — 1915

Fonds A.R.A.M

թուականներուն կամ ատկէ առաջ եւ այնուհետեւ դեր մը խաղացին դաղութի կեանքին մէջ։

Ահաւասիկ Բժիշկ Գրիգոր Սայեանը։ Ռուսճուք հաստատուած եւ այնտեղ, 1903էն սկսեալ մանաւանդ, զբաղած դէպի երկիր զէնք փոխադրելու աշխատանքով, ապա, 1906ին, Պոլսոյ մէջ մասնակցած «Եըլտըզի Պոմպա»յի դաւադրական ձեռնարկին, Տօքթ. Գ. Սայեան եղաւ վերազանցապէս գաղափարապաշտ եւ անձնուէր գործիչ մը։ Աշխատեցաւ նաեւ ազգային – հասարակական կեանքին մէջ եւ 1919ին եղաւ մէկը պուլկարահայ դաղութի երկու պատգամաւորներէն Փարիզի Ազգային Համագումարին մէջ։ Մեռաւ չատ երիտասարդ, 1921ին, արեան թունաւորումով։

ՏՕՔԹ. ԳՐԻԳՈՐ ՍԱՅԵԱՆ

Մէկ ուրիշը՝ Վարդապար Տաքէսեան։ Բնիկ պոլսեցի եւ կեդրոնականցի։ Հանրային գործիչ եւ ուսուցիչ, երկար տարիներով, պուլկարահայ դաղութին մէջ։ Իրրեւ Պալքանեան կեդր. կոմիտէի պատգամաւոր մասնակցեցաւ Հ. Յ. Դ. կարնոյ 8րդ Ընդհ. ժողովին, 1914ին, բայց չըկրցաւ վերադառնալ Պուլկարիա, որովհետեւ ժողովի փակումէն անմիջապէս ետքը ձերբակալուեցաւ թուրք ոստիկանութեան կողմէ եւ բանտարկուեցաւ։ Ապա ուրիշ 29 դաչնակցականներու հետ փոխադրուեցաւ Խարբերդի բանտը։ Տեղահանութեանց օրերուն, երբ բանտը կրակի կը տրուէր թուրք խուժանէն, Վարդապար նահատակուեցաւ հոն իր ընկերներուն հետ։

Սուքիաս Սուքիասեան, Գ. Նժդեհի աներեւոյթը, որուն անունը չիշատակուեցաւ նախորդ էջերուն վրայ։ Դեռ 90ական թուականներէն գոնուած է Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ։ Իր բարեմօյն խառնուածքով միշտ կապեր զարգացուցած է պուլկար քաղաքական շրջանակներուն հետ եւ այդ կապերուն շնորհիւ ալ օգտակար եղած է դաղութին եւ մասնաւորաբար իր կուսակցութեան։ Եօթանասուն տարեկան էր, երբ մեռաւ 18 Նոյեմբեր 1932ին, Սոֆիայի մէջ։

Աստուր Պետիկեանի մասին գրուած է Տարեգրքիս 1959ի հա-

Fonds A.R.A.M

ԱՍԱՏՈՒՐ ՊԵՏԻԿԵԱՆ
(Երիտասարդութեան նկար)

տորին մէջ (էջ 603), իր մահուան առթիւ: Յիշատակուած է այնտեղ իր մատուցած ծառայութիւնները գաղութին եւ պատկանած կուսակցութեան, որուն շարքերուն մէջ մնաց ամբողջ վաթսունամեակ մը: Նորութիւն մը պիտի չունենայինք հետեւաբար գրելիք նաեւ այստեղ: Ճըշգում մը միայն իր ծննդեան թուականին մասին: Ա. Պետիկեան ծնած է Պարտիզակ, 6 Յունուար 1872ին եւ ոչ թէ 1869ին, ինչպէս գրուած էր այն ատեն, իսկ Պոլսէն Պուլկարիա անցած է 1899ին: Մեռաւ ան Գահիրէ, 6 Հոկտեմբեր 1958ին, 86 տարեկան հասակին:

Պուլկարահայ հանրային եւ կուսակցական կեանքին մէջ տիրական դէմք մը հանդիսացաւ նաեւ Մարտիկ Յովհաննէսեանը, որ, մօտաւորապէս կէս դար գաղափարական մարդու եւ պատասխանատու ղեկավարի իր պարտականութիւնները կատարեց, ամենայն խղճմտութեամբ եւ պատրաստակամութեամբ: Գտնուեցաւ գործունէութեան բոլոր մարզերուն մէջ, եղաւ Հ. Յ. Դ. Պալքանեան Կեդր. Կոմիտէին ներկայացուցիչը, 1906ին, Դաշնակցութեան կողմէ բացուած զինուորական վարժարանին մէջ, յաճախ անդամակցեցաւ այդ Կեդր. Կոմիտէին, տարիներով վարեց անոր քարտուղարութիւնն ու գործավարութիւնը եւ մասնակցեցաւ կուսակցական – կազմակերպական բոլոր ձեռնարկներուն: Պուլկարիոյ համայնավարացումով իր բոլոր երազներուն փլուզումը տեսնելէն ետք, Մարտիկ Յովհաննէսեան մեռաւ Սոֆիա, 1946ի Սեպտեմբերին:

Եւ ուրիշ Յովհաննէսեան մըն ալ, Գրիգորը, իր կարգին բազմաշխատ դէմք մը պուլկարահայ կեանքին մէջ: Քէմախէն գաղթած եւ 95 – 96ի սարսափներէն ետք Պուլկարիա ապաստանած, Գրիգոր Յովհաննէս–

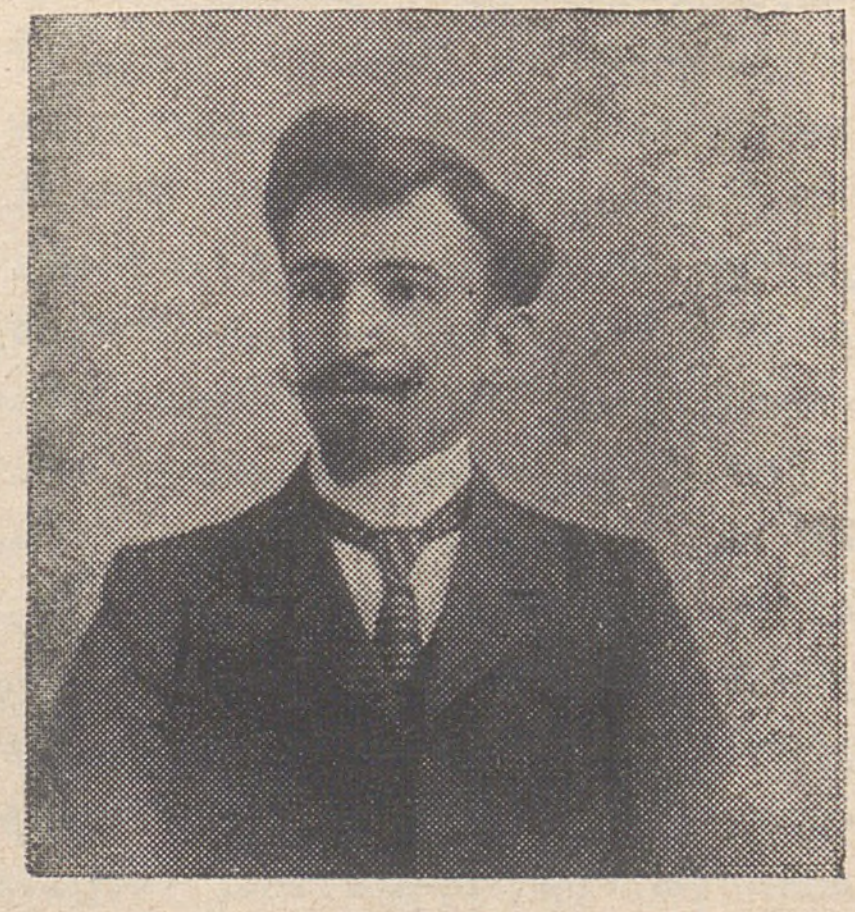

ՄԱՐՏԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
(Երիտասարդութեան նկար)

Fonds A.R.A.M

եան մէկն է այն խոնարհներէն, որոնք կը մեծնան ու զէմք կը դառնան իրենց հասարակական գործունէութեամբ եւ անձնազոհութեամբ: Սոֆիայի պորտին վրայ իր բանեցուցած ընդարձակ սրճարանը հաւաքավայրն էր հոն մնացող եւ եկող – գացող բոլոր գաչնակցականներուն եւ մակեդոնացի բարեկամներուն: Միջակ գարզացումի տէր, բայց ձեռնհաս եւ փորձառութեամբ թրծուած, ուշադրութիւն գրաւող եւ միշտ վինտուած մէկը եղաւ ան հանրային եւ կուսակցական – կարմակերպական կեանքին մէջ: Երկար տարիներով անդամակցեցաւ Հ. Յ. Դ. Պալքանեան կեդր. Կոմիտէին ու ծառայեց հայ ժողովուրդին, իր պատկանած կուսակցութեան խողովակով: Ան ալ տեսաւ Պուլկարիոյ մէջ հաստատուած համաձնաւար բռնատիրական կարգերը եւ մեռաւ Սոֆիա, 1945ի Ապրիլին, գառնութիւնը սրտին:

ՍՈՒԳԻ ՕՐ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԷՋ ԵՒ ԱՅԴ ԱՌԹԻՒ ԳՐՈՒԱԾ «ՀԱՅԱՍՏԱՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԸ

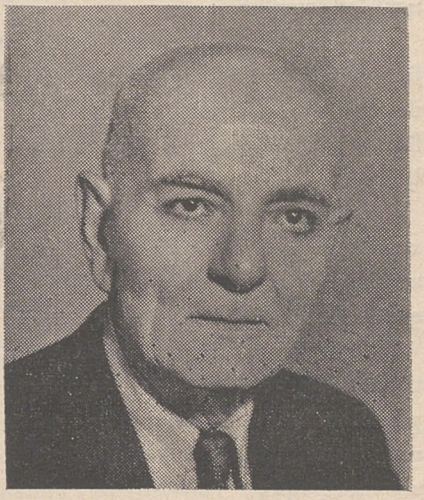

ԳՐԻԳՈՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Թրքական գժոխքին մէկ ծայրէն միւսը չարունակուող տեղահանութիւններն ու կոտորածները ցնցած էին հայկական արտասահմանը եւ յատկապէս պուլկարահայ գաղութը, որ, «Հայաստան»ի հրատարակութեամբ, երեք օրը անգամ մը կը տեղեկանար սահմռկեցուցիչ մանրամասնութեանց: Այս կացութեան առջեւ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան նախաձեռնութեամբ Սոֆիայի մէջ կազմուեցաւ յատուկ յանձնախումբ մը, որ հրահանգեց Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ բոլոր ազդային մարմիններուն Սուգի Օր հռչակել 1915 Օգոստոս 4ի երեքշաբթի օրը, երկու գաղութներուն մէջ եւ այդ առթիւ փակել բոլոր հայկական խանութներն ու հաստատութիւնները, կազմակերպել հոգեհանդիստներ եւ սգահանդէսներ եւ հրաւիրելով հայ ժողովուրդն ու անոր օտար բարեկամները, բացատրել անոնց համաստարած նախճիրին բնոյթը, քուէարկել բողոքի բանաձեւեր եւ զանոնք փոխանցելով եւրոպական դիւանագիտական ներկայացուցիչներուն ու պուլկարական կառավարութեան, խնդրել անոնց միջամտութիւնը թուրք կառավարութեան մօտ, վերջ մը տալու համար հայկինջ սարսափներուն:

Բացառութեամբ Պուրկազի եւ Թաթար Փազարճըքի հայ հա-

Fonds A.R.A.M

մայնքներուն, Սուգի Օրը յարդուեցաւ Պուլկարիոյ եւ Ռումանիոյ բոլոր հայաբնակ քաղաքներուն մէջ եւ գործադրուեցաւ առաջադրուած ծրագիրը: «Հայաստան», այս առթիւ լոյս տեսաւ սեւ չըքնաղի մէջ, երկու էջով եւ Լիպարիտ Նաղարեանցի դրչէն ելած կըտակոտ խմբագրականով մը, ուր, «Պատմութեան եւ ոչ մարդկութեան համար» խորագրին տակ կ'ըսուէր ի միջի այլոց.—

... «Անկասկած ատելի է մեզի թշնամին, մեզ շրջապատող, մեզ խեղդող գազանը: Բայց ան եղկելի գոյութիւն մըն է իր անասնականն խելագարութեան մէջ. իսկ բուն մեղադրելի նստարանին վրայ պէտք է դնել յառաջադէմ մարդկութիւնը, այն՝ որ մարդակերներէ պետութիւն կազմեց, պատուով ու փառօվ ընդունեց անոնց ներկայացուցիչները մայրաքաղաքներու մէջ, դրամ, զէնք տուաւ անոնց եւ ապա ազատ թողեց անոնց երախը, որ լափեն, կլանեն իրենց բովանդակ շրջապատը:

... «Եւ ոճրագործներու վոհմակը կը շարունակէ պետութիւն ճանչցուիլ եւ անոնց խեղկատակ ներկայացուցիչները կուլտուրական աշխարհի մայրաքաղաքներուն մէջ կը ցցեն իրենց անպատկառ դրօշակը, որուն նշանաբանը սկիզբէն ի վեր եղեր է մարդասպանութիւն եւ աւազակութիւն...

«Այսուհետեւ մենք բան մը, աւելորդ շունչ մը անգամ չունինք ուղղելու այն թշուառական ջոլիրին, որ Թուրքիա կ'ըսուի. բայց հետզհետէ աւելորդ պիտի սեպենք մեր ձայնը բարձրացնել նաեւ բաղաքակիրթ մարդկութեան դիմակը կրողներուն հանդէպ:

«Սակայն կայ պատմութիւնը, որ վեր է մեր անփառունակ ժամանակակիցներէն: Թող այդ պատմութիւնը արձանագրէ մարդկութեան անպարկեշտութիւնը. թող գալիք սերունդը սարսափով կարդայ այսօրուան հրէշային դէպքերը եւ զգայ, որ իր հայրերու ախտաւոր ուղեղը բաջալերեց, դաւադրեց ամբողջ ազգի մը դէմ գործուած ոճիրը: Եւ թող անոնց սրտին մէջ թագաւորէ հայրատեցութեան թոյնը. որովհետեւ մինչեւ որ ապագայ սերունդը չատէ իր նախորդները, մարդկութիւնը չ'ազատիր:

«Ու հոգ չէ, եթէ աշխարհի մէջ չգտնուի պարկեշտ արձանագրող մը, հայ ժողովուրդի կենդանի փշրանքները իրենք կը դառնան յաւիտենական յուշարձաններ, այնպէս որ ապագան երբեք չի կրնար մոռնալ մեծ եղեռնը:»

ՂԵՒՈՆԴ ԵՊԻՍԿ. ԴՈՒՐԵԱՆԻ ԸՆԴՎԶԵՑՈՒՑԻՉ ԱՐԱՐՔԸ

Ըսի թէ Պուլկարի եւ Թաթար Փազարճըքի հայ համայնքները չմասնակցեցան համազգային սուգի այս ցոյցին: Ու չմասնակցելնուն պատճառը ուրիշ բան մը չէր, բայց եթէ այդ օրերուն Պուլկարահայոց առաջնորդը եղող Ղեւոնդ եպիսկ. Դուրեանի հրահանգած

Fonds A.R.A.M

... պոյքոթը այդ ցոյցին դէմ, — անհաւատալի բայց իրական...

Շա՜տ բաներ գրուեցան այս եկեղեցականի չարաչուք գործունէութեան մասին, մամուլին մէջ, անոր սպանութենէն առաջ եւ ետքը: Այդ «շատ բաներ»ուն մէջ, սակայն, բոլորովին աններելի պիտի մնայ նաեւ իր ա՛յս Թրքաբարոյ արարքը, որ ծանր նախատինք մըն էր մեր անհամար նահատակներու հասցէին, ա՛յն ալ մեծ աղէտի օրերուն, երբ կ՚այրէր կը գալարուէր ամբողջ Հայաշխարհը...

Արդարեւ, Ղեւոնդ եպիսկ. Դուրեան հեռագրական հրահանգներով արգիլած էր իր հօտին մասնակցիլ Սուգի Օրուան: Այս արգելքը ռումբի մը պէս պայթեցաւ պուլկարահայութեան գլխուն եւ պատճառեց խոր դժգոհութիւն: Գործուող աչաւոր ոճիրներուն համակերպելէ եւ զանոնք մարսելէ զատ ուրիշ ի՞նչ իմաստ կրնար ունենալ իր այս «խոհե՛մ» ընթացքը, որ արցունքն անգամ շատ կը տեսնէր կոտորուող ժողովուրդին համար:

Վերոյիշեալ երկու քաղաքներու Թաղական Խորհուրդներէն զատ, սակայն, ուրիշ ոչ ոք ականջ կախեց անոր արգելիչ հեռագիրներուն: Եւ Սուգի Օրը իրապէս ստացաւ համազգային բնոյթ, ամէն տեղ:

Աւելցնենք որ զաղութին պոռթկումը իր դէմ խելքի բերաւ զինքը եւ ստիպուեցաւ ան, երեք շաբաթ ետքը, «դարմանել» իր աններելի արարքը, խմբագրելով հայաջինջ սարսափներուն մասին յիշատակագիր մը, որ, պուլկար քաղաքական բոլոր կուսակցութեանց ներկայացուցիչներու մէկ պատուիրակութեան կողմէ եւ այդ պատուիրակութեան մասնակցող Լիպարիտ Նազարեանցի ձեռքով յանձնուեցաւ այդ շրջանի վարչապետ Ռատոսլավովին:

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՄԵԿՆՈՒՄ ԵՒ ՏԻԳՐԱՆ ԽԱՋԻԿԵԱՆ (ԱՐՁՈՒՄԱՆ)

«Հայաստան»ի հրատարակութենէն շատ առաջ եւ պատերազմին մէջ Թուրքիոյ մասնակցութենէն քիչ ետքը, մինչ այդ Պուլկարիա մնացող Անդրանիկը, Գ. Նժդեհը, Գրիգոր Ամիրեանը, եւլն., ուրիշ բազմաթիւ կամաւորներու հետ, 1914ի Հոկտեմբերի ընթացքին եւ Ռուսճուք – Քոնսթանցա – Պաթում ճանապարհով մեկնած էին Թիֆլիս, իրենց մասնակցութիւնը բերելու համար հայ կամաւորական շարժման:

Սոֆիա կը մնար Արզումանը, որուն, 1915 Մարտի վերջերը կուգար միանալու Լիպարիտ Նազարեանցը:

Արզուման, Ռուսճուքի եւ Քոնսթանցայի մէջ զբաղած էր կամաւորներու փոխադրութեան գործով եւ այդ պատճառով ալ յաճախ կը բացակայէր Սոֆիայէն եւ կը մնար Ռումանիա: Անիկա, երկար ատեն մնաց Պուքրէշ նաեւ 1915ի ամառը, դաւադրական շատ կարեւոր գործով մը, զոր կը վարէր այնտեղ բժիշկ Յ. Զաւրիեւ եւ որ,

Fonds A.R.A.M

ՏԻԳՐԱՆ ԽԱՉԻԿԵԱՆ
(ԱՐԶՈՒՄԱՆ)

հակառակ բոլոր պատրաստութեանց, ձախողեցաւ, երբ Սեպտեմբերի վերջերը Պուլկարիա մասնակցեցաւ պատերազմին Թուրքիոյ կողքին։ Այս մասնակցութենէն առաջ էր, որ Արզուման վերադարձաւ Սոֆիա, բայց Գանուրը անցնելէն եւ Ռուսճուք հասնելէն ետք, իբրեւ կասկածելի ձերբակալուեցաւ պուլկար ոստիկանութեան կողմէ եւ տարուեցաւ Սոֆիա։ Երեք ամիս մընաց ան տեղւոյն բանտը եւ ի վերջոյ ազատեցաւ պուլկար եւ մակեդոնացի բարեկամներու միջամտութեամբ։ Զթոյլատրըուեցաւ իրեն հեռանալ Պուլկարիայէն եւ անցնիլ արտասահման։ Այնպէս որ մինչեւ պատերազմին վախճանը մնաց Սոֆիա, ուր, քանի մը ընկերներով բացած էր անուշավաճառատուն մը։ Այդ շրջանին, ամբողջ երեք տարի, ապրեցաւ մեկուսացած եւ աշխարհէն կտրուած կեանք մը եւ իր միակ մխիթարութիւնը գտաւ Պուլկարիա ապաստանած եւ ապաստանող հայ փախստականները տեղաւորելու եւ անոնց ապրուստի միջոցներ ապահովելու աշխատանքին մէջ։

Յաւիտենական ննջը անձնման Արզումանին
(Նկարուած Պոլիս, Շիշլիի գերեզմանատունը, թաղման օրը)

Fonds A.R.A.M

Հեռացաւ Պուլկարիայէն 1919ի սկիզբները եւ իբրեւ գործիչ դէպ կ՚ելլէ Ա. Ժողովին, եկաւ Պոլիս, ուր հիւանդացաւ թոքատապով։ Կարելի չեղաւ փրկել իր կեանքը եւ Արզուման ընդ միշտ փակեց իր աչքերը այնտեղ 1919ի ամառը։ Անոնման դէմք էր Արզումանը, որու մասին հանգամանօրէն գրած եմ Ղազար Զարըգի «Կարնեցապատում»ին մէջ (1957, էջ 611 — 616)։

ԱՐԻ ՁԱՅՆ ՏԱՐԻ Գ ԻՒ 57 | ՀԱՑԸ 10 ՄԱՆՐԱԹՈՒ | 1915 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26 ՇԱԲԱԹ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՔԱՂ ԿԸ ՍԻՏԱՑՔ ԱՌԱՒՕՏՒ ՀԱՑՔԸ ԵՐԿԱՌ ԱՆԴԱՄ ԵՒ ԿԱՐԾԷ՚

Բուլկարիոյ համար տարեկան 12 ֆր. վեցամսեայ 7 ֆր
Արտասահմանի համար » 18 » » 10 »

Բաժանորդագրութիւնը կանխիկ

ԱՆՈՒՆ ՈՒՂԻՂՈՒԹԵԱՆ ԿԸՆԴՈՒՆԻՆ ԲԱԼՈՒՐ ԼԷՋՈՒՆԵՐՈՎ

Խմբագրութեան հասցէն, ՈՕՖԻԱ, ՅՈՒԼԻՈՍ ՍԱՒՈՎ, 89

Редакция на в. „АВАСТАВЪ" ул. Юлиъ Боракъ 89 София.

Հրատարակիչ՝ ԴԻՄԻՏՐԻ ԼԵԳՈՎՕ—ԳՈՒՐԻՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կարգ մը պատճառներով ճարելու ստիպուած ենք տպագրելու «Հայաստանի հեռագրական գործակալութեան» հեռագրերը։

ԲՈՒԼԳԱՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սոֆիա, 23 սեպտեմբեր

Մամուլի տեսուչութիւնը չյաջողեցաւ քայլայարարութիւնը կը հրապարակէ։

Երկուշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը 4ին 5, Ռուսիոյ, Միացեալ եւ Ազատ Երկիրներու դեսպանները ներկայացուցիչներ նախարարապետ Գ. Ռադոսլաւովին ներկայացուցին Ատենի երկու երիտասարդ երիտասարդներ, որոնց ձէկ Բուլգարիոյ յայտարարած վինեալ չէզոքութեան եւ զոյնութեան դէմ։ Բուլգարիոյ կառավարութիւնը վերստին կը հաստատէ, որ Բուլգարիա 24 ժամուայ ընդմիջումէ մը յետոյ կը սկսի իր յարաբերութիւնները կեդրոնական տերութիւններուն հետ։

Բացի այս, Բուլգարիոյ կառավարութիւնը կը հրապարակէ, որ Բուլգարիա 24 ժամուայ ընդմիջումէ մը յետոյ կը սկսի իր յարաբերութիւնները կեդրոնական տերութիւններուն հետ եւ արտաքսէ դեսպանական եւ հիւպատական պաշտօնեաները, որոնց իբր թէ պաշտօնական ծրարներ կը գտնուին իրենց մօտ։ Ասոնց ծրարները կը յանձնուին Բուլգարիոյ կառավարութեան

զօրաշարժէն 15 օր ետքը, ստացան իրենց անցագիրները եւ մեկնեցան Սոֆիայէն: Ու երկու օր անց, պուլկարական բանակը յարձակեցաւ Սերպիոյ եւ Յունաստանի վրայ...

Այս կացութեան բերմամբ ալ դադրեցաւ «Հայաստան»ի հրատարակութիւնը: Վերջին թիւը, երկու էջով, լոյս տեսաւ Սեպտեմբեր 26ին, ինչպէս ցոյց կուտայ մեր հրատարակած արտատպումը:

Լիպարիտ Նազարեանց անցաւ Ռումանիա եւ հոնկէ Պերլին:

Սոֆիան եւ ընդհանրապէս Պուլկարիան կորսնցուցած էր այլ եւս իր հմայքն ու հրապոյրը: Եւ այնուհետեւ, ազգային – հասարակական եւ կուսակցական գծով տիրեց մեռելային վիճակ մը պուլկարահայ գաղութին մէջ:

ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՎԵՐԱԿԵՆԴԱՆԱՑՈՒՄԸ
ՄԻՆՉԵՒ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐԱՑՈՒՄԸ

Զինադադարէն ետքն էր որ գաղութը վերակենդանացաւ անգամ մըն ալ: Վերակազմուեցան կուսակցական եւ հանրային կազմակերպութիւնները: «Հայաստան» վերահրատարակուեցաւ, այս անգամ Ֆիլիպէի եւ ապա Սոֆիայի մէջ: Սոֆիայի մէջ ալ սկսաւ հրատարակուիլ հնչակեաններու «Պալքանեան Մամուլ» եռօրեան, Յովհաննէս Պօղոսեանի խմբագրութեամբ:

Անցուկը եղած էր մոռցուկ, մանաւանդ որ ստեղծուած էր Հայաստանի Հանրապետութիւնը, պարտուած էր մեր ոխերիմ թշնամին՝ Թուրքիան եւ ամէն մարդ տարուած էր ապագայի վարդավառ յոյսերով...

«Բայց ափսո՜ս որ երազ էր»...

Այսօր, մեր բոլոր ցաւերուն եւ հիասթափութեանց մէջ դարձեալ երանի կուտանք ուրախութեան եւ տրտմութեան այն տարիներուն, որոնք, պուլկարահայ գաղութի պատմութեան որոշ էջերը կազմեցին, 1912 — 1915 թուականներուն:

Երանի՜ կուտանք, որովհետեւ շատ աւելի դէշ օրեր, Պուլկարիոյ համայնավարացումէն ի վեր, արիւն – արցունք քամել տուին ու տակաւի՛ն քամել կուտան պուլկար ժողովուրդի կողքին նաեւ երբեմնի շէն ու կենսունակ պուլկարահայ գաղութին:

Ափսոս, հազա՜ր ափսոս...

Պէյրութ, 1961

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Ե· ՄԱՍ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՇԽԱՐՀ

ԱՇԽԱՐՀԱՀԱՐՈՂԱԿ ԵՐԱԺՇՏԱԳԷՏ

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ԻՐ ԿԵԱՆՔՈՎ ԵՒ ԳՈՐԾԵՐՈՎ

ՀԱՅ ԵՐԳԵՐՈՒ ՓՈԽԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒ ՓՈԽԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՊԱՐԱՆՔ ԵՐԳԻ ԱՂԲԻՒՐ

ՆՇԱՆԱԻՈՐ ԵՐԳՉԻ ՄԸ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ՄԱՀԸ

ՄԵԹՐՈՓՈԼԻԹԸՆ ՕՓԷՐԱՅԻ ԲԵՄԻՆ ՎՐԱՑ

ՆԿԱՐՆԵՐ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ՆԻՒԹԵՐ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ՓԱՌՔԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՊԱՐԾԱՆՔՆ ՈՒ ՀՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

— Կը վախնաս որ խեղճ երաժշտագէ՞տ մը պիտի ըլլաս: Ընդհակառակն ես հաւատք ունիմ վրաս. դուն օր մը կրնաս մեծ ու արժէքաւոր արուեստագէտ մը դառնալ: Պէտք է ուսումնասիրես: Ուսումնասիրես ոուս դասականները, ուսումնասիրես քու սեփական ժողովուրդիդ երաժշտութիւնը եւ աշխատիս, աշխատի՛ս անդադար:

Այս խրատականը ուղղած էր Ալէքսանդր Սպենդիարեան քանամեայ Արամ Խաչատուրեանին, Մոսկուայի մէջ, ուր սկսած էր ան ստանալ իր երաժշտական կրթութիւնը: Եւ 8 – 10 տարի հաղիւ անցած, ամենայն չքեղութեամբ կ'իրականանար մեծանուն Սպենդիարեանի դուշակութիւնը, — Արամ Խաչատուրեան, հաղիւ եօթնամեայ, անուն կը հանէր երաժշտական աշխարհին մէջ եւ չատ չանցած, այդ անունը կ'անցնէր Խ. Մխիթեան սահմանները, կը տարածուէր ամբողջ աշխարհի մէջ եւ կը դառնար համբաւ, ստեղծագործական այլատեսակ մարզերու մէջ:

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Դժուար է այսօր մատնանշել արդիական համանուագային երաժշտութենէն որեւէ կտոր, որ կարենայ, օրինակի համար, մրցիլ Արամ Խաչատուրեանի Սուրերու պարին հետ, — ստեղծագործութիւն մը, որ իր ներդաշնակ կառոյցին պարտադրիչ ճգողութեամբ, աշխոյժ եզանակաւորումով եւ դաշնաւորման աքանչելի երանգներով արտառոյզ խանդավառութիւն կը ստեղծէ ունկնդիր հասարակութեանց մօտ, ըլլան անոնք Մոսկուայի թէ Պուտափէշթի, Լոնտոնի թէ Պուէնոս Այրէսի կամ Թոքիոյի թէ Նիւ Եորքի մէջ:

Պարզ ու փոքր օրինակ մըն է միայն ասիկա, որ կը ծառայէ ընելու Խաչատուրեանի արուեստին մասնակի մէկ բնորոշումը միայն: Անոր գործին իրական նշանակութիւնը կը կայանայ գլխաւորաբար այն նոր ու կարեւոր նպատակին մէջ, զոր ան բերաւ մեր ժամանակնե-

Fonds A.R.A.M

քու համանուագային երաժշտութեան: Արդարեւ, եղաւ ան արտայայտիչը իր այն տագնդաչատ կարողութեան, որով յաջողեցաւ մեծ դէպքերը վերծանել երաժշտութեամբ եւ արուեստագէտի մը անկեղծութեամբ ու եռանդով նկարել երաժշտական հոյակապ պատկերներ:

Այդ նոր ու կարեւոր նպաստը բերելու իր ճիգին ու փնտրտուքներուն մէջ, Խաչատուրեան մէկ կողմէն ուսումնասիրեց գեղական երաժշտագէտներու ստեղծագործական մեթոդները եւ մանաւանդ Արեւելքին պատկանող ռուսականները, որոնց վարպետները եղան Կլինքա, Պորոտին եւ Ռիմսքի – Քորսաքով, իսկ միւս կողմէն լայնօրէն օգտուեցաւ հայկական տոհմիկ երաժշտութեան ճոխ գանձէն:

— Եթէ ուզէի պատասխանել, թէ ի՞նչ է իմ կարծիքս արուեստին մէջ տոհմիկ տարրի կատարած դերի մասին, կ'ըսէ Արամ Խաչատուրեան, պիտի անդրադառնայի իմ սեփական երաժշտական կենսագրութեանս եւ յիշէի մանկական ու պատանեկան տպաւորութիւնները: Ես մեծցած եմ տոհմիկ երաժշտութեամբ հարուստ մթնոլորտի մը մէջ, — ժողովրդական խրախճանքներ, հանդիսութիւններ, կեանքի ուրախ եւ տխուր անցքեր, որոնց միշտ ընկերացած է երաժշտութիւնը հայկական, ազգագրական եւ վրացական երգերով ու պարերով, — այս բոլորը խորապէս զբօսմուած են յիշողութեանս մէջ եւ վճռական դեր կատարած իմ երաժշտական մտածողութեանս ձեւաւորման տեսակէտով: Անո՛նք դրած են հիմը իմ արուեստագէտի անհատականութեան, որ հետագային զարգացաւ տարիներու ստեղծագործական աշխատանքով:

Մէկ այլ առիթով, 1955ին, տուած է արուեստագէտի իր կոչման հետեւեալ սահմանումը.—

— Ապրելով Մոսկուա 34 տարի, ոչ մէկ րոպէ չեմ մոռնար որ ես Հայ եմ, որ ես հայ կոմպոզիտոր եմ, որ ես պարտաւոր եմ իմ ստեղծագործութիւններուս մէջ, ինչպէս հարկն է, արտացոլացնել իմ հարազատ ժողովուրդին մաքերը, խոհերն ու կեանքը: Ես այսպէս կ'ըսեմ, որովհետեւ իսկապէս դժուար է պատկերացնել արուեստագէտ մը, որ կարենար ծաղկիլ, զարգանալ եւ ամիլ կտրուած ըլլալով իր ժողովուրդէն: Եթէ պատմականօրէն նայինք անցեալի դրականութեան, երաժշտութեան եւ նկարչութեան գործիչներուն վրայ, ապա պիտի տեսնենք, որ ոեւէ մեծ արուեստագէտ չէ ամած ու զարգացած կտրուած ըլլալով իր հարազատ ազգային հողէն: Կ'ուզէի ըսել, որ ամէն մէկ արուեստ ես կը նկատեմ ազգային: Եւ կը զըտնեմ, որ եթէ ես կտրուէի իմ մայրենի հողէն, ապա ուրեմն կը թառամէր իմ ստեղծագործութիւնս:

Ու տակաւի՛ն:

«Հանճարափա՛յլ» Սթալինի մահէն ետք, լեզուները քակուե-

Fonds A.R.A.M

ցան եւ ամէն կողմէ սկսաւ քարկոծուիլ անոր յիշատակը, իր ազգայնական չունչին համար մազ մնաց անդունդն ի վար ղլորուելիք Արամ Խաչատուրեանն ալ ստորագրեց ցասկոտ յօդուածաշարք մը, ըսելու համար իր դատապարտութեան խօսքը ի պրծ գրուած անմարդկային սեղմումներու դէմ:

— «Երաժշտութեան խնդիրները, կը գրէր ան ի միջի այլոց, պէտք է քննուին լայնամտութեամբ: Ա՛լ կը բաւեն արհեստական սահմանափակումները, բիւզանդական օրէնսդրութիւնները եւ բծախնդիր նրբամտութիւնները ... Վերջ տուէք այդ ճղճիմ վերահսկողութեան: Թող ժամանակը եւ հանրութիւնը միայն ըլլան դատաւորը մեր գործերուն»...

×

Խաչատուրեան ընտանիքը, Թիֆլիս, 1914: Նստած, ձախէն աջ — Արամ Խաչատուրեանին եղբայրը՝ Սուրէն, մայրը՝ Գումաշ Սերգեյեւնա, Արամ, հայրը՝ Եղիա Ոսկան. Յչ. եղբայրը՝ Լեւոն: Ոտքի, ձախէն աջ — Սուրէնին կինը՝ Սառա, եղբայրը՝ վաղինակ եւ ասոր կինը՝ Արուս:

Արամ Խաչատուրեանի հայրը՝ Եղիա Ոսկանովիչ Խաչատուրեան, արհեստով կազմարար եւ Հին Նախիջեւանի Ազգ պիւղէն, հաստատուած էր Թիֆլիս, ուր եւ ծնած է ապագայ երաժշտագէտը, 6 Յունիս 1903ին: Պատանեկութեան նախասեմին փոքրիկն Արամ բախտը կ'ունենայ ընդունուելու իշխանուհի Արղութեան — Երկայնաբազուկի դիւերօթիկ վարժարանը: Հայրը պիրքեր կը կազմէր իշխանուհիին համար եւ այս ծանօթութեան շնորհիւ ալ կը յաջողի իրրեւ դիւերօթիկ հոն ղրկել իր զաւակը: Թիֆլիսի մէջ ամէն տեղ լսուող

Fonds A.R.A.M

տոհմիկ երդերու հրապոյրով լեցուած, Արամ բացառիկ հետաքրքրութեամբ կը մօտենայ երաժշտութեան դասերուն, որոնց ուսուցիչն էր Ղազարոս Ագայեանին պատակը՝ Մուշեղ Ագայեան: Եւ իր այս առաջին քայլերուն մէջ իսկ երեւան կը բերէ ան երաժշտական ուշագրաւ ընդունակութիւն եւ սուր յիշողութիւն:

Այս գլխոցէն Ա. Խաչատուրեան կ'անցնի առեւտրական վարժարան, ուր սակայն ուշքն ու միտքը կեդրոնացած են այլեւս երաժշտութեան եւ հայկակա՛ն երաժշտութեան վրայ: Կը մասնակցի վարժարանի նուագախումբին եւ կը սկսի երաժշտական ուսումնասիրութեանց: Ինքնօգնութեամբ կը սկսի դաշնակ նուագել եւ այնքան կը յառաջանայ, որ 15 տարեկանին արդէն անուն կը հանէ իր ծանօթներու շրջանակին մէջ: Հակառակ ասոր, ոչ իր եւ ոչ ալ իր ծնողքին մտքէն կ'անցնէր, թէ Արամ, օրին մէկը ամբողջութեամբ պիտի նուիրուէր երաժշտութեան: Հայրը փ'ուզէր Արամը բժիշկ կամ երկրաչափ դարձնել:

Միւս եղբայրներն ալ սիրահարուած էին երաժշտութեան, հակառակ անոր որ Սուրէնն ու Վարդինակը դարձեր էին կազմարար եւ կ'օգնէին իրենց հօրը: Սուրէն, որ հետագային նուիրուեցաւ թատրոնին, մանաւանդ կը նուագէր եւ կ'երգէր, իսկ Վարդինակ սիրող – դերասան էր: Ամենափոքր եղբայրը՝ Լեւոնն ալ կ'երգէր դեռ փոքր տարիքէն եւ հետագային դարձաւ ասպարէզով երգիչ:

Սուրէն 1910ին մեկնեցաւ Մոսկուա, հետեւեցաւ թատերական արուեստին եւ հիմնեց հոն Հայկական Դրամատիկ Սթիւտիօ մը, հայ դերասաններ պատրաստելու համար: Եւ օր մը, 1921ի աշնան, երբ Թիֆլիս եւ Երեւան վերադարձած ան երիտասարդ ուժեր տանելու համար Մոսկուայի Հայկական Սթիւտիոյին, առաւ եւ Արամն ալ տարաւ հետը, հնարաւորութիւն տալով անոր, որ այնտեղ զարգացնէ իր երաժշտական տաղանդը:

Արամ, Մոսկուայի մէջ հետեւեցաւ նախ համալսարանի նախապատրաստական դասընթացքին, աւարտեց զայն 1922ին եւ նոյն տարին ընդունուեցաւ համալսարանի բնագիտական ճիւղի կենսաբանական բաժնին, արձանագրուելով միաժամանակ Կնէպինի երաժշտանոցին: Այնտեղ՝ սորվեցաւ վիոլոնչէլօ նուագել եւ նուագել այնպիսի բացառիկ արուեստով, որ գրաւեց ամէնուն ուշադրութիւնը: Դպրոցին անօրէնը՝ Միխայիլ Կնէպին որակեց զայն «չտաչուած ադամանդ»: Զգեց նուագարանը 1925ին եւ այս անգամ նուիրուեցաւ առեղծգործական արուեստին, միանգամայն ուսումնասիրելով Պախի, Պեթհովէնի, Շոփէնի, Լիսցթի, Կլինքայի, Զայքովսքիի, Պորոտինի, Ռիմսքի – Քորսաքովի եւ այլոց դասական գործերը: Զգած էր արդէն համալսարանը եւ ուշադրութիւնը լարած էր երաժշտական արուեստով: Եւ, 1926ին յօրինեց իր երաժշտական առաջին գործը՝ Պաքը,

Fonds A.R.A.M

ջութակի համար, դաշնակի ընկերակցութեամբ:

Ամբացած երաժշտական արուեստին մէջ, 1929ին, քննութեանց մէջ մեծ յաջողութեամբ մտաւ ան Մոսկուայի Երաժշտանոցը: Սորված էր արդէն յօրինման, բազմաձայն մշակումներու եւ նուագախմբային դասաւորումներու արուեստը եւ երաժշտանոց մտնելէն քանի մը չաբաթ եռքը հեղինակեց աշուղական ոճով երգ – Պոէմ մը ջութակի եւ դաշնակի համար: Եւ այնուհետեւ, իր ուսուցչին Մայոքովսքիի հսկողութեան տակ, թափ առաւ Արամ Խաչատուրեանի ստեղծագործական աշխարհը: Իր Պարաշարքը, հայկական, ուզպէքեան եւ վրացական ժողովրդական երաժշտութենէն առնուած սքանչելի հեղինակութիւն մըն է: Սքանչելի է նմանապէս իր Թրիօն, ջութակի, դաշնակի եւ կլարինէթի համար, իրրեւ անդրկովկասեան երգերու եւ պարերու ամբողջութիւն մը: Եւ յետոյ իր Առաջին Համանուագը կամ Սէնֆոնին, երեք չարժումներով, նուիրուած է Հայաստանի բնութեան, ժողովուրդին եւ ստեղծագործական աշխատանքին եւ որ առաջին անգամ ունկնդրուեցաւ 1934ին, Մոսկուայի մէջ, երբ արդէն հրաժեշտ կուտար երաժշտանոցին եւ կը դառնար բոլորովին անկախ իր ստեղծագործական աշխատանքին մէջ:

Ա. Խաչատուրեան ամուսնացաւ երաժշտանոցի ուսանողուհի– Ներէն Նինա Մակարովայի հետ, որ իր կարգին աւարտեց դպրոցը 1936ին եւ այնուհետեւ եղաւ իր աջ բազուկը իր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ:

Անհամար են մեծանուն արուեստագէտին ստեղծագործութիւնները, բոլորն ալ ինքնատիպ եւ բարձրորակ արուեստով: Ժողովրդական երգեր, ֆիլմերու երաժշտութիւն, նուագախմբային համանուագներ, պալէտներ, ֆոնչէրթոներ, դաշնամուրի եւ ջութակի, երգչախումբի եւ նուագախումբի համար բազմաթիւ հեղինակութիւններ, եւայլն: Ժողովրդականութիւն գտած են իր կարգ մը երգերը, ինչպէս Պէպոյի երգը, Հայրենիքը եւ Գարուն երեւացը: Օր մը, կը պատմէ Խաչատուրեան, Հայաստանի մէջ իր մէկ պատկառելի ընթացքին եւ այգիի մը մօտէն անցած պահուն կը լսէ, որ գիւղացիները կ'երգեն Պէպոյի երգը: Կը մօտենայ անոնց եւ կը հարցնէ թէ ի՞նչ է իրենց երգածը: — Հին, ժողովրդական երգ մըն է, կ'ըսէ գիւղացիներուն պատասխանը, իրրեւ ապացոյցը իր հեղինակութեան գտած ժողովրդականութեան:

Իր հանրածանօթ ջութակի ֆոնչէրթոյին մէջ, ժողովրդական տոնախմբութեան եւ խրախճանքի մասը տրուած է «Քեչէ, բեչէ», «Քոչարի», «Վարդ կօշիկս» եւ «Ձեմ ու չեմ» գեղջկական պարերուն մօտիկ եղանակներու եւ կշռոյթի օգնութեամբ:

Մեծ պատերազմին նուիրուած գիւցազնական Երկրորդ Համանուագին կամ Սէնֆոնիին առաջին մասը փոքր ինչ կը յիշեցնէ

Fonds A.R.A.M

«Անի ֆաղաֆ նստեր կուլայ» երգը: Իսկ, միեւնոյն համանուագի երկրորդ մասին մէջ մայրական վշտի բարձրագոյն արտայայտութիւնը արուած է ժողովրդական «Որսկաո ախպեր» երգի օգնութեամբ: Աւետիք Իսահակեան այս երգին բառերը գրած է ի յիշատակ Ալեք-սանդրապոլցի Վազօ անունով երիտասարդի մը, որ 1903ին հերոսա-բար նահատակուած է ֆէտայական կռուի մը ընթացքին, Տաճկա-հայաստանի մէջ: Վաղուայ մօր վիշտը պատմող այդ երգը, Համա-նուագի երկրորդ մասին մէջ դարձած է ժողովրդական վշտի այնպի-սի մէկ արտայայտութիւն, որ կը յուզէ ունկնդիրը, նոյնիսկ օտարը:

Իր գլուխ – գործոցներէն մէկն է Լեմոնտովի Դիմակահան-դէս թատերախաղին վրայ ձեւուած Masqueradeը, զոր հեղինակած

Տեսարան մը «Գայեանէ» պալէէն — Սուրերու պարը

է 1940ին: Համանուագային չարք մըն է այս մէկը, նուագախումբի համար, որ բացի իր նշանաւոր վալսէն, ունի ուրիշ չորս մասեր եւս, — Գիշերային երը, Մազուրկան, Ռոմանսը եւ կալոփը: Իր այս հեղինա-կութիւնը գրած է արտակարգ յաջողութիւն ամբողջ աշխարհի մէջ:

Համաշխարհային յաջողութիւն գրած մէկ այլ հեղինակու-թիւնն է ջութակի եւ նուագախումբի Քոնչէրթօն, զոր հեղինակած է 1940ին:

Ու յաջորդ տարին, արդէն, հրապարակի վրայ է իր նշանաւոր Գայեանէ պալէն, որուն առաջին բեմադրութիւնը կատարուեցաւ 1942ի Դեկտեմբերին, Թէ՛ Լենինկրատի եւ թէ՛ Փէրմի մէջ: Այս պալէին մաս կը կազմէ իր աւելի քան նշանաւոր Սուրերու պարը եւ

Fonds A.R.A.M

իրարու կը յաջորդեն հայկական Շալախօ եւ Ուզունդարա պարերը, վրացական Լեզկինկան, ուքրայնական Հոփաքը, ռուսական պարը, եւայլն:

Նոյնքան նշանաւոր է իր երկրորդ Համաձուագը կամ Սէնֆոնիան, չորս չարժումներով, որոնց երկրորդը՝ Սքէրցոն յօրինած է 6 օրէն, երրորդ չարժումը՝ 4 օրէն, իսկ վերջամասը սկսած է 28 Օգոստոս 1943ին եւ աւարտած է Սեպտ. 10ին:

Ա. Խաչատուրեան 1950ին սկսաւ պաշտօնավարել Մոսկուա, Կնէսինի անունը կրող երաժշտանոցին եւ պետական Երաժշտանոցին մէջ իբրեւ դասախօս: Բայց ասիկա կը դժուարացնէր իր ստեղծագործական աշխատանքը: Ինքն իսկ կ'ըսէ, որ երաժշտագէտ մը, իր

Տեսարան մը «Գայեանէ» պալէէն — Աղջիկներու պարը

դասաւանդութիւններով, միշտ բան մը վրայ կուտայ իր անհատականութենէն, որովհետեւ, ուզէ թէ չուզէ, իր աշակերտներուն կը փոխանցէ իր փայփայած գաղափարները: Այս է պատճառն ալ, որ երբ նոր ստեղծագործութեան մը վրայ կ'աշխատի, կը ջանայ նուազագոյնի իջեցնել իր դասերը:

Իր հասուն տարիքին, Ա. Խաչատուրեան ձեռք առաւ նաեւ նուագախմբային ղեկավարի ճպտառը: Եւ առաջին անգամն ըլլալով, 1950ի Փետրուարին ինք ղեկավարեց իր Գայեանէին զանազան մասերը եւ Լութակի Քոնչէրթոյին վերջամասը: Այնուհետեւ իրարու յաջորդեցին նուագահանդէսները, զորս ինք ղեկավարեց ամենայն կարողութեամբ: Բայց, կարգ մը պարագաներու տակ ինք զժգոհ մնաց, որովհետեւ իբրեւ ղեկավար քննադատական կեցուածք ունե-

Fonds A.R.A.M

ցաւ իր հեղինակութեանց հանդէպ: — «Ղեկավար Խաչատուրեանը, կ'ըսէր ան կատակելով, գոհ չէ միշտ ստեղծագործող Խաչատուրեանէն:»

Մազերը կիսով ճերմկած էին արդէն, երբ 1953ի Յունիսին, իր արուեստագէտ բարեկամները տօնեցին իր ծննդեան յիսնամեակը: Այս առթիւ գրած իր մէկ յօդուածին մէջ, ռուս աշխարհահռչակ երաժշտագէտ Տ. Շոսթաքովիչ կ'ըսէր ի միջի այլոց.

— «Հսկայական են Խաչատուրեանին ծառայութիւնները հայ ժողովուրդի երաժշտութեան: Ոչ նուազ կարեւոր են նաեւ իր ծառայութիւնները Խ. Միութեան երաժշտական մշակոյթին: Յիսուն տարեկան է ան, բայց երիտասարդ է տակաւին, այս բառին ամենալաւ իմաստով: Իր ստեղծագործական եռանդն ու իր մեծ եւ ինքնատիպ տաղանդը հեռու են տկարացումէ: Ես խորապէս համոզուած եմ, որ Խաչատուրեան չէ հասած դեռ իր առաւելագոյն բարձրութեան եւ իր ներսիդին ունի ան շատ մը նոր ու ստեղծագործ յաղթանակներու ուրախութիւնը:»

Ու արդարեւ, Խաչատուրեան, 27 Դեկտ. 1956ին կը շեփորէր իր նոր մէկ յաղթանակը՝ հռոմէական կեանքէն առնուած Սպարտակ պալէով, որ այդ օրը բեմադրուեցաւ Լենինկրատի մէջ: Այս հեղինակութեան ստեղծագործման մէջ մեծ դեր ունեցաւ իր այցելութիւնը Իտալիա, 1950ին: Իտալիան եւ առանձնապէս Հռոմը ներշնչման անփոխարինելի աղբիւր մը եղան իրեն համար, այս պալէի յղացման եւ կազմաւորման աշխատանքին մէջ:

Յաջորդաբար այցելեց ան Իսլանտա, Պուլկարիա, Ֆինլանտա, Անգլիա, Չեխոսլովաքիա, Ուրուկուէյ, Արժանթին, Պրազիլիա, Արեւմտեան Սիպերիա եւ Ալթայ, Ֆրանսա, իսկ անցեալ տարի ալ Եգիպտոս եւ Լիբանան: Ամէն տեղ գտաւ ան համաժողովրդական ընդունելութիւն եւ իր ղեկավարած նուագահանդէսները արժանացան միահամուռ գնահատանքի:

Բազմաթիւ անգամներ շրջեցաւ ան նաեւ Հայաստանի մէջ եւ կազմակերպեց նուագահանդէսներ:

Ա. Խաչատուրեան չէ փորձած տակաւին օփէրայի ստեղծագործութիւն մը, բայց միշտ ի մտի ունի առոր իրագործումը: Իր ըսածով, յաճախ խորհած է այնպիսի նիւթի մը մասին, որ կարենայ թռիչք տալ իր երեւակայութեան: Շատ կը փափաքի գրել օփէրա մը հայ ժողովուրդին մասին, շեշտելով ի սփիւռս աշխարհի ցրուած տարագիր հայութեան ճակատագիրը, հայկական առասպանքը եւ նորագոյն ժամանակներու Հայոց մարտական պոռթկումները, օփէրա մը, ուր արտացոլայ նաեւ հայ ժողովուրդին վերածնունդն ու կեանքը հայրենիքին մէջ:

Ա. Խաչատուրեան, իր արուեստով, մեծապէս աղդած է ժա-

Fonds A.R.A.M

մանակակից հայ երաժշտագէտներէն Արնօ Բաբաջանեանի, Ալեքսանդր Յարութիւնեանի եւ Գրիգոր Եղիազարեանի վրայ։ Իրմէ նոյն

Արամ Խաչատուրեան — Նուագախումբի ղեկավարի ճպոտը ձեռքին

ազդեցութիւնը կրած են նաեւ օտար երաժշտագէտներէն Խոճա Էյնաթով, Գարա Գարայեւ եւ Ֆիքրէթ Ամիրով։

Արժանացած է ան բազմաթիւ պատուանշաններու, իսկ 1954ին

Fonds A.R.A.M

ստացած է Ա. Մխիթեան ժողովրդական Արտիստի կոչումը:

Այս էջերուն վրայ յիշուած ստեղծագործութիւններէն զատ, Արամ Խաչատուրեան հեղինակած է նաեւ երջանկութիւն պալէն 3 արարուածով, Վալենցիայի այրին, Լենինի յիշատակին, Սթալինկրատի Ճակատամարտը, Հանդիսաւոր Պոէմա եւ Քոնցէրթ վալս համանուագները, Գեղօն ուրախութեանը՝ երդչախումբի եւ նուագախումբի համար, Թոքաթթա եւ Մանկական ալպոմ դաշնակի կտորները, Իրանի աղջիկները, Քափքէն Քասթէլլօ, Պալթեան ծովը, Քեզի կը սպասեմ, Մանուկներու երազը, Հայկական Գիւերգը, Երջանկութեան գորգը եւ Սրտի երգը մեներգները դաշնակի ընկերակցութեամբ, Քրեմլինի զանգակները եւ Մաֆպէթը երաժշտական կտորները, ինչպէս նաեւ երաժշտութիւն՝ Պէպօ, Ջանգեզուր, Պարտէզը, Սալաւաթ Եուլայեւ, Թիւ 217 բանտարկեալը, Ռուսական հարցը, Վլատիմիր Իլիչ Լենին, Սթալինկրատի Ճակատամարտը, Հայրենիքի մը ունին, Գաղտնի առաքելութիւն, Ծովակալ Ուշաքով, Սալթանաթ եւ Օթէլլօ ֆիլմերուն համար:

Այս բոլորէն եաք, վստահօրէն նոր եւ աւելի փայլուն յաղթանակներ կը սպասեն աշխարհահռչակ արուեստագէտին, որ իր մըտքով, հոգեկան աշխարհով եւ ղեկավարումներով ջերմօրէն կապուած է իրեն կեանք տուած հայ ժողովուրդին եւ դարձած է անոր երաժշտական վարքը, պարծանքն ու հպարտութիւնը:

— Իմ սիրտը լեռներում է... (Մարտիրոս Սարեանի վերջին լուսանկարներէն)

Fonds A.R.A.M

ՃԱԿԱՏԱԳԻՐ…

« MORIR! … TREMENDA COSA! … »

(ՄԵՌՆԻ՛Լ … ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ՛ ԲԱՆ…)

Նիւ Եորք։ Մեթրոփոլիթըն Օփէրա։ Անցեալ տարուան Մարտ 4ի պիչերը։

Սրահը, բոլոր յարկերով, բերնէ բերան լեցուն։ Ու յայտարդերը՝ Վերտիի La Forza del Destino *(Ճակատագրին Ուժը) օփէրան։*

Հանդիսականները նստած են եւ կը սպասեն ոսկեզօյն վարագոյրի բացուելուն, աշխարհի երկու մեծ արուեստագէտներու մէկ նոր յաղթանակը վայելելու անհամբերութեամբ։ Կը ճանչնան դերասան – երգիչը։ Կը ճանչնան նաեւ դերասանուհի – երգչուհին։ Կը սպասեն տեսնելու բարակ սրունքներու վրայ ցցուած լայն կուրծքով երգիչը, որ իր դերակատարման վախճանին, աչքերը կալըրիններուն սեւեռած, իր կարգին պիտի սպասէր այն արդար գնահատանքին, զոր, աչք եւ ականջ կտրած դեղարուեստասէր հասարակութիւնը պիտի արտայայտէր իրեն՝ աշխարհի ամենասքանչելի պարիթոնին, իր ծափերով ու հիացական բացագանչութիւններով։

ԼԷՕՆԱՐՏ ՈՒՈՐԲԸՆ

Արուեստագիտուհին՝ աշխարհահռչակ սոփրանօ Ռենաթա Թեպալտին էր, որ ընտանձնած էր Լէոնորայի դերը եւ որ բեմին կը տիրապետէր անմիջապէս, իր անզուգական արուեստով։ Ու երկրորդ արարուածին բեմէն ներս մուտքի հերթը՝ Տոն Գարլոյի դերը ստանձնած պարիթոն Լէոնարտ Ուորրընինն էր, որ, Տոն Ալվարոյի դերով իր կարդին բեմ եկող թէնոր Ռիչըրտ Տըքըրի հետ կը թնդացնէր այդ արարուածին նշանաւոր զուգերգը։

Քիչ եաքը, սպանիացի ամբաձիգ դերնուորի իր ոսկեճամուկ ու սեւ համազգեստով, Ուորրըն, իր ծանրօրէն վիրաւոր դէնքի ընկերոջ քովը կեցած կը մեներգէ «Morir! … Tremenda cosa! … (Մեռնի՛լ … Սարսափելի՛ բան …) արիան, տալով այդ երգին ամբողջ այն ջերմութիւնն ու զգացումներու թրթռուն երանգաւորումը, որոնց դաղտնիքը լոկ մի քանի դիտէ։ Յետոյ, աւելի տարածուն ջերմութեամբ կ'անցնի երկրորդ արիային — «Urna fatale del mio destino» (Աղի-

Fonds A.R.A.M

տալի վիճակատուփ ճակատագրիս), որուն մէջ կը հասնի իր յաղթանակի գագաթնակէտին:

Մեներգը վերջանալուն ժօա, Լէոնորայի մէկ նկարը ձեռքին, կը սկսի յառաջանալ ան դէպի ելքի դուռը, երկրորդ արարուածի աւարտման հպիւռ քանի մը րոպէ մնացած: Դռնէն հպիւռ կէս մէթր դէպի ներս, սակայն, նկարը կ'իյնայ ձեռքէն ու յանկարծ, Ուորրըն, երեսն ի վար կը փռուի գետին:

Թէնոր Թըքըր, որ Ֆուլիսին ներսը կեցած կը կատակէր թատրոնի ընդհանուր վարիչ Ռուտոլֆ Պինկի եւ Ուորրընի կնոջ՝ Ակաթայի հետ, — «ի՛նչ փառաւոր ձայն» ըսած պահուն կը նկատէ, որ երգը կանգ առաւ: Նկատելը, բեմէն ներս նայիլն ու Ուորրընի գետին փռուած ըլլալը մէկ կ'ըլլայ: Կը նետուի դէպի Լէոնարը այն պահուն երբ վարագոյրը արդէն սկսած էր իջնել: Կը նետուի ու կը ճչայ.

ԼԷՈՆԱՐՏ ՈՒՈՐՐԸՆ
Տոն Գարլոյի դերով «ձակատագրին ուժը» օփերային մէջ

— Լէ՛նի, Լէ՛նի, ի՞նչ պատահեցաւ ... Ուշքի եկուր, Լենի՛...

Ու միաժամանակ կը փորձէ չունչ տալ անշունչ մնացած Ուորրընին, մինչ, անմիջապէս բեմ նետուած թատրոնին բժիշկը կը հրամայէ թթուածին հասցնել արագօրէն յարակից սենեակէն...

Վարիչը՝ Ռուտոլֆ Պինկ, վարագոյրին առջեւը պալով կը յայտարարէ հանդիսականներուն, թէ ներկայացումը պիտի չարունակուի կարճ դադարէ մը եաք: Ու անմիջապէս պարիթոն Մարիօ Սերենին կը կանչուի փոխարինելու համար Լէոնարտ Ուորրընը, միեւնոյն դերին մէջ:

Կ'անցնի կէս ժամ եւ երբ, արուած ազդանշանին վրայ, հանդիսականները կը դրաւեն իրենց տեղերը, այս անգամ վարիչ Պինկն է դարձեալ, որ դուրս կուգայ վարագոյրին առջեւ: Ու կը յայտարարէ՝ զժուար զսպուող յուզումով մը, չատ դանդաղօրէն.

— Այս պիչեր մէկն է ամէնէն տխուր դիչերներէն ... կը խընդրեմ, որ ոտքի ելլէք ի յիչատակ մեր մեծագոյն արուեստագէտներէն մէկուն, որ մեռաւ — ինչպէս վստահ եմ որ պիտի ուզէր մեռնիլ — իր լաւագոյն խաղարկութիւններէն մէկուն պահուն: Վստահ եմ, որ դուք ալ համաձայն պիտի ըլլաք ինծի հետ ըսելու, թէ այլեւս ներկայացումը չի կրնար չարունակուիլ...

Ու թատերասրահին բազմութիւնը, լուռ ու արտում եւ չատերը արտասուաթոր աչքերով, դանդաղօրէն կը հեռանայ սրահէն:

Fonds A.R.A.M

Մարդիկ չէն կրնար հաւատալ պատահածին։ Չեն կրնար հաւատալ, որ հազիւ 48 տարեկան Լէոնարտ Ուորրընը մեռած է ուղեղային արիւնախոռնումի հետեւանքով։

×

Ուորրըն, Մեթրոփոլիթըն Օփէրայի մէջ իր բազմամեայ գործունէութեան ընթացքին, բեմ ելած էր 650 խաղարկութիւններով, 22 ներկայացումներու մէջ։ Գերմաներէն եւ Ֆրանսերէն չէր գիտեր եւ որեւէ լեզուով Մոցարտ չէր երգած։ Իր ամբողջ արուեստը կեդրոնացուցած էր մեծ մասով իտալական օփէրաներու վրայ։ Եւ այդ օփէրաներուն մէջ տիրապետած էր իր բոլոր դերերուն այնպիսի յաջողութեամբ մը, որ դժուար թէ ուրիշ պարիթոններ կարենային գլել – անցնիլ զինքը կամ երգելու իր արուեստը նոյն այդ դերերուն մէջ։

Իր մարմնեղ հասակով, իր շարժումներուն ազնուականութեամբ ու յղկուած հնչեղ ձայնով մարմնացուցած է ան խորապէս տանջուած Մաքպէթը, սգոսկուն սապատաւոր Ռիկոլէթթոն կամ Թրովաթորէի անյաղ Լունայի կոմսը։ Բայց հաւասարապէս վարպետ էր ան, նաեւ, ամբողջական վեհութիւն եւ զուսպ կեցուածք պահանջող դերերու մէջ, ինչպէս Թրավիաթայի մէջ Ժերմոնի դերն է, կամ Սիմոն Պոքքանէկրա օփէրային համանուն դերը։ Շատ ուշադրու եւ չքեղօրէն հակակշռուած իր ձայնը կը պարտկէր երբեմն դերասանական արուեստին պատահական տկարութիւնները։ Ու ձայնը կը հասնէր այնպիսի բարձր ձայնանիշերու, որ զարմանք կը պատճառէր միեւնոյն պարիթոնով օժտուած իր արուեստակիցներուն։

ԼԷՈՆԱՐՏ ՈՒՈՐՐԸՆ
«Փայլաչչի» օփէրային մէջ

Երգի ասպարէզը իջաւ ան իբրեւ թէնոր, դեռ աշակերտական տարիքէն։ Պրոնքսի մէջ մուշտակեղէնի խանութ ունեցող եւ ռուսական ծագումով մէկն էր հայրը, որ Վարրէնով կը կոչուէր։ Տասնըչորս տարեկան էր այն ատեն եւ շատ չանցած հրաժարեցաւ երաժըշտական արուեստէն։ Բայց երբ տասնեւինը եղաւ, վերադարձաւ այդ ասպարէզին, այս անգամ իբրեւ պարիթոն։ Այդ շրջանին կ'աշխատէր հօրը խանութը, մասնակցելով միաժամանակ Ռատիօ Սիթի միւզիք – հոլի երգչախումբին։

Մրցման մը մէջ, օփէրայի մեներգներու ձայնափորձին համար Մեթրոփոլիթըն Օփէրայէն, Ուորրըն եւս, գինուած՝ հինգ ուժեղ մեներգներով, բերաւ իր մասնակցութիւնը։ Երբ Ուորրընի

Fonds A.R.A.M

ԼԷՈՆԱՐՏ ՈՒՈՐՐԸՆ
Պոքքանէկրայի դերով
համանուն օփէրային մէջ

ձայնը լսեց, նուագախումբին ղեկավարը՝ Ուիլֆրէտ Փելեթիէ, որ հակակշռող սենեակէ մը կը վարէր ունկնդրութիւնը, խորհեցաւ որ մէկը կը կատակէ իրեն հետ, նուագելով հռչակաւոր պարիթոնի մը մէկ սկաւառակը: Ուորրըն չահեցաւ մրցումը եւ այնուհետեւ, 1939ին, սկսաւ իր ասպարէզը Մեթրոփոլիթընի մէջ, առաջին անգամ ըստանձնելով Փաոլօ Ալպիանիի փոքր դերը Սիմոն Պոքքանէկրա օփէրային մէջ:

Ու իր այս ասպարէզին մէջ յառաջ գնաց ան կաղն ի կաղ: Մօտաւորապէս եօթն ամիս կ՚աշխատէր իւրաքանչիւր նոր դերին վրայ, տեւապէս զանգաղելով իր պրպտումներուն մէջ: Ռիկոլէթթոյի դերին համար կարդաց ան Ժ.Զ. դարու իտալական պատմութիւնը, ուսումնասիրեց Ռընեսանսի շրջանին նկարչութիւնը եւ այցելեց թանգարաններ, նօթեր առնելով տարազներու մասին: Այսպէս ըլլալով հանդերձ, քանի տարի ետքը, Ուորրըն բաց էր իր մէկ բարեկամին, թէ հագի՛ւ կրցած է տիրել արուեստի գաղտնիքներուն...

Ամէն ինչ ճշգրիտ ու հարազատ դարձնելու իր բծախնդրութիւնը կը հասնէր ծայրայեղութեան սահմաններուն Մեթրոփոլիթըն օփէրային մէջ: Անպակաս եղած են իր խորհուրդները նուագախումբի ղեկավարներուն, տնօրէններուն, լուսանկարիչներուն, մեքենավարներուն եւ միւս երգիչ - երգչուհիներուն: Տարիներ առաջ, երբ անգամ մը Վերտիի մէկ օփէրային բեմադրութեան միջոցին չհաւնեցաւ նուագախումբի ղեկավարին տուած չափին, Ուորրըն նետուեցաւ ղեկավարի կոկորդին եւ սպառնաց.— «Եթէ համապատասխան ու ճշգրիտ չափը չտաք, կը հեռանամ բեմէն, գիտցած ըլլաք»...

ԼԷՈՆԱՐՏ ՈՒՈՐՐԸՆ
Ռիկոլէթթոյի դերով
համանուն օփէրային մէջ

Իր եղերական մահուան յաջորդ օրը եւ ի յիշատակ մեծանուն պարիթոնին, Մեթրոփոլիթըն Օփէրային տնօրէնութիւնը բեմադրեց Թոչող Հոլանտացին օփէրան, Թրավիաթայի Դ. արարուածին նախամուտովը միասին:

Ատկէ շաբաթ մը առաջ, ինքն էր

Fonds A.R.A.M

դարձեալ, որ մասնակցած էր նոր մէկ բեմադրութեանը Սիմոն Պոբ–քանէկրա օփէրային, որուն մէջ, 21 տարիներ առաջ, ստանձնած էր իր առաջին փոքր դերը: Այդ դիչեր տիրապետած էր ան ամբողջ բեմադրութեան եւ երբ կը խարանէր ու կը դատապարտէր անզգամ Փաոլոն դատական ատեանի տեսարանին մէջ, իր դինովցնող ձայնը կը տարածուէր ամբողջ թատերասրահին մէջ ուժեղ ու քաղցր հնչականութեամբ մը, այնքան հոյակապ, որ առիկա հանդիսացաւ իր նոր ու աքանչելի մէկ յաղթանակը:

Արդարեւ, այդ դիչերուան իր յաղթանակը եղած էր լաւագոյն չափանիչը այն մեծ կորուստին, զոր Մեթրոփոլիթըն Օփէրան եւ անոր հետ օփէրայի ամբողջ աշխարհը կ'ունենար իր անժամանակ ու անակնկալ մահով...

Ան ալ երբ կ'երդէր՝

— Morir! ... Tremenda cosa!...

Դժբախտ արուեստագէտը երբեք չդիտցաւ, որ իր այդ կարապի երգը իր չքնաղչին դուրս կուգար այդ պահուն իբե՛ն համար...

Օրօրոցի մօտ — Իւղանկար՝ Բէֆեարեանի (Երեւան)

ՃՇԴՈՒՄ ՄԸ

Մեր անցեալ տարուան հատորով հրատարակած էինք Քամելիաղարդ Տիկնոջ պատմութիւնը: Ընթերցող մը կը ճշդէ, թէ Մարի Տիւփլէսի կամ Քամելիաղարդ Տիկինը թաղուած է Մոնմարթրի մէջ եւ ոչ թէ Փէր Լաչէզի գերեզմանատունը, ինչպէս ըսուած էր 295րդ էջին վրայ:

Fonds A.R.A.M

ՄԵՐ ԵՐԳԵՐԸ

ՓՈԽ ԱՌՆՈՒԱԾ

ԿԱՄ ՓՈԽ ՏՐՈՒԱԾ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Գրեց Կ. Գ.

Մեր 1961ի հատորով եւ Արուեստին նուիրուած այս էջերուն մէջ արտայայտուած էինք՝ բառերը յաճախ սխալ կամ անկատար երգուած հայերէն երգերու մասին: Դարձեալ մեր կարգ մը երգերու կապակցութեամբ, կ'ուզենք այս անգամ անդրադառնալ այն հայկական երգերուն, զորս մենք փոխ առած ենք ուրիշներէ եւ կամ մեր կարգին փոխ տուած ենք ուրիշներու: Մեր փոխ տուածները լաւագոյն իւրացուած են այդ ուրիշներէն, իսկ փոխ առնուածները մե՛նք իւրացուցած եւ, բան մըն ալ աւելի, հայացուցած ենք բոլորովին:

Ունինք կարեւոր թիւով եւ չատ երգուած ու երգուող տոհմիկ երգեր, որոնց հայրութիւնը կը պատկանի հայկական դաւառին, առաւելապէս դիւղերուն եւ յաճախ, անծանօթ երգիչներու բերնով յօրինուած ժողովրդական երգեր են: Ցօրինուած՝ թէ իրենց եղանակներով եւ թէ՛ բառերով: Ինչպէս իրենց փոլքլորը ունեցող բոլոր ժողովուրդները, այնպէս եւ հայ ժողովուրդը չատ հարուստ է իր այս գանձով(*):

Տոհմիկ երգերէն զատ ունինք նաեւ ժողովրդական, հայրենասիրական եւ յեղափոխական այլ երգեր, որոնք երգուած են ու կ'երգուին նաեւ մինչեւ այսօր: Եթէ ասոնց մէկ մասին հայրութիւնը, եղանակներով կամ բառերով, ծանօթ է հասարակութեան եւ յիշատակուած են երգարաններու մէջ, կան այնպիսիներ ալ, որոնց ինչպէ՛ս եւ ո՛ր երգասացներու կողմէ յօրինուած ըլլալը կը մնայ մութ ու անյայտ: Երբեմն օտար երգերու իւրացումներ են, որոնք հայացուած են կատարելապէս եւ պրպտումներով կարելի եղած է ստուգել աղբիւրները: Շատերը, սակայն, ուղղակի ժողովրդական ստեղծագործութիւններ են, ինչպէս մեր տոհմիկ երգերը, յօրինուած ազգեցութեան տակ չըլլալու, պայմաններու եւ ընթացիկ իրադարձութեանց կամ դէպքերու, որոնք լեզու տուած են անծանօթ երգասացներու կամ տաղերգուներու, մղելով զանոնք ստեղծագործութեան, տուեալ երգի մը բառերուն չարայարման եւ եղանակաւորման գծով: Անոնց ժողովրդական բնոյթն իսկ կ'արգելացնէ երբեմն երգերու անխնամ եւ քերականական կանոնները կամ լեզուական օրէնքները ոտքի տակ առնող կառոյցը: Այդպէս ըլլալով հանդերձ, սակայն,

(*) Այս նիւթին կապակցութեամբ, 215րդ էջին վրայ հրատարակած նեմ շահեկան գրութիւն մը, առնելով Երեւանի «Սովետական Արուեստ» ամսագրէն: Ա. Տ.

Fonds A.R.A.M

ջերմութիւն մը, հրապոյր մը ունին անոնք մէջտ եւ կ'երգուին խանդավառութեամբ ու պարապային համեմատ ուրախ կամ տխուր տրամադրութեամբ:

Եթէ դիտենք, օրինակի համար, որ «Տալուորիկ»ը Մ. Տամատեանը գրած է կամ Խանասորայ պատմական արշաւանքին ձօնուած «Կարկուտ տեղաց»ի բառերուն հեղինակը Գալուստ Ալոյեանը կամ կեղծանունով՝ Թորոսն է, մարդ չի դիտեր, սակայն, թէ որոնք եղած են այդ երգերը եղանակաւորողները: Ու մարդ չի դիտեր, թէ ո՛վ գրած ու երգած է առաջին անգամ ըլլալով մեր հայրենասիրական կամ յեղափոխական միւս երգերէն «Ձայն մը հնչեց Էրզրումի Հայոց լեռներէն»ը, «Լուսին չկար»ը, «Վէրբերով լի»ն, «Պաճէ Օթոման գրաւած է»ն, «Իբրեւ արծիւ»ը, «Ով որ բաղ է ինչ կը սպասէ»ն, «Մեճէ անկեղծ զինուոր եմ»ը կամ Համազասպին, Անդրանիկին, Մուրատին, Սերոբ փաշային եւ յեղափոխական այլ դէմքերու ձօնուած երգերը:

Անցողակի ըսինք այսքանը կապակցութեամբը օտարներէն իւրացուած կամ օտարներուն մեղմէ առած եւ իւրացուցած կարգ մը երգերուն, որոնց յիշատակութիւնը պիտի պտնէ ընթերցողը հետագայ էջերուն վրայ:

×

Ինչպէս ծանօթ է, «Ծիծեռնակ» ժողովրդական երգի հեղինակն է Դէսրդ Դոդոխեանց: Իր յուշերուն մէջ Գարեգին Լեւոնեան կը պատմէ, թէ այդ ոտանաւորը Դոդոխեանց գրած է 2 Յունուար 1854ին, ինչպէս հեղինակն է ըսած իրեն, եւ, Գամառ – Քաթիպայի ժողովածուին մէջ առաջին անգամ լոյս տեսնելէ ետք, 1868ին ալ հրատարակուած է Մ. Մխանսարեանի «Քնար Հայկական»ին մէջ: Ինչ կը վերաբերի երգին, այս վերջին հրատարակութեան մէջ տրուած է ծանօթութիւն մը, ուր ըսուած է, թէ «Ծիծեռնակ»ին եղանակը պաշկիրական է եւ Դոդոխեանց այդ եղանակը լսած է Դորպատ ապրող Պաշկիրներէն, որոնք կ'երգէին «Մակլաշկա, մակլաշկա» (լաստավայտ) բառերով: Շատ հաւնելով եղանակին, Դոդոխեանց անոր յարմարցուցած է իր «Ծիծեռնակ»ին բառերը: Երբ այս մասին ալ հարցում եղած է, հեղինակը պատասխանած է.— «Ճիշդ է միանգամայն, այդ ես եմ հաղորդել Մխանսարեանին:»

Ու այսպէս, բառերուն հարազատ հայկականութենէն ետք, եղանակն ալ դարձած է հայկական, իր կարգին հարազատ, կարծէք մաս կազմած ըլլալ մեր սեփական ստեղծագործութիւններուն, եւ, նոյն իսկ, հակառակ իր հարիւրամեայ հնութեան, ա՛լ աւելի գեղեցկացած: Ճշմարիտ դլուխ – գործոց մըն է մանաւանդ Դ. Գիւզալեանի բազմաձայն դաշնաւորումը:

Fonds A.R.A.M

Զանազան պրպտումներ եղած են նաեւ մեր հայրենասիրական երգերէն «Կիլիկիա»յի ծագման մասին: Ոտանաւորը ելած է Նահապետ Ռուսինեանի գրչէն եւ երգուելը սկսելէն ասդին – այդ եւս մօտաւորապէս հարիւրամեայ հնութեամբ — դարձած է մասնաւորաբար կիլիկեցիներու ամէնէն չատ սիրած եւ տեսակ մը պաշտօնական երգը: Որքա՜ն հայկական հարազատութիւն եւ հայրենաբաղձութեան չեչտ կայ այս սրտապրաւ երգին մէջ, նոյնիսկ իբրեւ ստեղծագործութիւն, իւրացման եւ հայացման ճամբով, քանի որ այլեւս վերջնապէս հաստատուած է, որ «Կիլիկիա»ն դուրսէն ներմուծուած, բայց դեղեցկօրէն հայացուած երգ մըն է իր ըրական կառուցուածքով ու եղանակով:

Սպառիչ է այս ուղղութեամբ հաստատումը Տ. Մեսրոպ վրդ. Գրիգորեանին, որ Պէյրութի «Սփիւռք» չաբաթաթերթին մէջ կը գրէր, թէ «Կիլիկիա»ն, Ֆրանսայի Նորմանտի անունով ծանօթ երկրամասին նուիրուած ֆրանսերէն բանաստեղծութեան մը եւ այդ բանաստեղծութեամբ ալ երգուող ժողովրդական երգի մը թարգմանութիւնն է: Անգլիոյ Տարըմ համալսարանի մատենադարանին մէջ կրցած է ան գտնել այդ ֆրանսերէն քերթուածը եւ հրատարակած է նոյնութեամբ: Արտատպելով հոս այդ մէկն ու անոր թարգմանութիւնը, կը հրատարակենք նաեւ մեր «Կիլիկիա»ն, որպէսզի մեր ընթերցողները տեսնեն, թէ այս վերջինը գրեթէ բառացի թարգմանութիւնն է «Ma Normandie»ին, կարգ մը յատուկ անուններու հայացման եւ բառերու փոփոխութեան տարբերութեամբ միայն:

Ահաւասիկ մեր «Կիլիկիա»ն.—

ԿԻԼԻԿԻԱ

Երբ որ բացուին դռներն յուսոյ,
Եւ մեր երկրէն փախ տայ ձմեռ,
Ջինաղ երկիրն մեր Արմենիոյ
Երբ փայլէ իւր բաղցրիկ օրեր,
Երբոր ծիծառն իւր բոյն դառնայ,
Երբոր ծառերն հագնին տերեւ,
Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ՝ որ ինձ ետուր արեւ:

Տեսի դաշտերըն Սուրիոյ,
Լեառն Լիբանան եւ իւր մայրեր,
Տեսի զերկիրըն Իտալիոյ,
Վենետիկ եւ իւր կռնտոլներ,
Կըզգի ևման չիմ մեր Կիպրեայ
Եւ ոչ մէկ վայրն է արդարեւ
Գեղեցիկ բան զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ՝ որ ինձ ետուր արեւ:

Հասակ մը կայ մեր կեանց մէջ,
Ուր ամենայն իղձ կ'աւարտի,

Fonds A.R.A.M

Հասակ մը՝ ուր հոգին ի տենչ՝
Յիշատակաց իւր կարօտի·
Յորժամ ինարն իմ ցրտանայ,
Սիրոյն տալով վերջին բարեւ,
Երթամ ննջել յիմ կիլիկիա,
Աշխարհ՝ որ ինձ ետուր արեւ:

Ա հատասիկ եւ «Իմ Նորմանտին» ֆրանսերէնով եւ հայերէնով.—

MA NORMANDIE

Quand tout renait à l'espérance
Et que l'hiver fuit loin de nous,
Sous le beau ciel de notre France
Quand le soleil revient plus doux,
Quand la nature est reverdie,
Quand l'hirondelle est de retour,
J'aime à revoir ma Normandie,
C'est le pays qui m'a donné le jour.

J'ai vu les champs de l'Helvetie,
Et ses chalets et ses glaciers,
J'ai vu les ciels de l'Italie
Et Venise et ses gondoliers,
En saluant chaque patrie,
Je me disais, aucun séjour
N'est plus beau que ma Normandie,
C'est le pays qui m'a donné le jour.

Il est un âge dans la vie
Ou chaque rêve doit finir;
Un age où l'âme recueille
A besoin de se souvenir:
Lorsque ma muse refroidie
Aura fini ses chants d'amour,
J'irai revoir ma Normandie,
C'est le pays qui m'a donne le jour.

ԻՄ ՆՈՐՄԱՆՏԻՆ

Երբ ամէն ինչ կը վերածնի յոյսով
Եւ ձմեռը մեզմէ հեռու կը փախի,
Մեր Ֆրանսայի գեղեցիկ երկնից տակ
Երբ քնութիւնը նորէն կը կանաչնայ,
Երբ արեւը աւելի կը ֆաղցրանայ,
Երբ ծիծեռնակը կը վերադառնայ,
Կ'ուզեմ նորէն տեսնել իմ Նորմանտին,
Այդ երկիրն է որ ստեղծած է զիս:

Տեսայ դաշտերը Զուիցերիոյ
Եւ իր ամարանոցներն ու սառնակոյտերը
Տեսայ երկինքը Իտալիոյ,
Վենետիկն ու իր կոնտոլիերը,
Ողջունելով ամէն մէկ հայրենիք,
Կ'ըսէի ես ինծի՝ ոչ մէկ քնակութիւն
Չէ աւելի գեղեցիկ քան Նորմանտիս,
Այդ երկիրն է որ ստեղծած է զիս:

Տարիք մը կայ կեանց մէջ,
Երբ ամէն երազ պէտք է աւարտի,
Տարիք մը՝ ուր հոգին ինքնամփոփ,
Յիշատակաց իւր կարօտի,
Երբ իմ մուսաս ցրտացած՝
Պիտի աւարտէ սիրոյ երգերն իր,
Պիտի երթամ նորէն տեսնել իմ Նորմանտիս:
Այդ երկիրն է որ ստեղծած է զիս:

Որքա՞ն ակնբախ է նմանութիւնը կամ թարգմանութեան հարազատութիւնը, ինչպէս ըսինք մասնակի փոփոխութիւններով, որոնք բանաստեղծութեան ամբողջական կառոյցէն բան չեն կորսնցներ երբեք: Թարգմանութեան սկզբնական հրատարակութեան տակը «Թրգմ.» պրուած ըլլալը կամ չըլլալը բան մը չ'աւելցներ պրպտման կարեւորութեան վրայ, քանի որ թարգմանութիւն մը եղած ըլլալը չատ բացորոշ է եւ անվիճելի:

Կատարուած պրպտումը, սակայն, ամբողջական չէ երբի եզանակաւորման հարցին մէջ: Չէ ըսուած, թէ ֆրանսերէնով երգուած ... «Իմ Նորմանտի»ն ի՞նչ եզանակ ունի: Միեւնո՞յնն է «Կիլիկիա»յի

Fonds A.R.A.M

հայացուած եղանակին, թէ՞ ֆրանսերէնով տարբեր կ'երգուի: Եթէ տարբեր կ'երգուի, այստեղ ալ պիտի տիրէ խաւարը եւ պիտի չգիտցուի, թէ ով եղած է մերինին երգահանը: Հնարաւոր պիտի ըլլա՞ր արդեօք ստուգում մը նաեւ այս կէտի առընչութեամբ:

Եւ սակայն, ըլլայ թէ չըլլայ, «Կիլիկիա»ն, իր բառերու եւ եղանակի ամբողջական ու հայկական հարազատութեամբ, բացառիկ սեփականութիւնն է մեր երգացանկին, իբրեւ մեր հայրենասիրական երգերու դեղեցկագոյններէն մէկը:

×

Ունինք ուրիշ երգեր ալ, որոնք իրենց եղանակներով, փոխառութիւններ են օտարներէն: Արձանագրենք մէկ քանին:

«Իտալացի աղջկան երգը», Մ. Նալբանդեանցի թարգմանութեամբ դարձաւ «Մեր հայրենիք քշուառ, անտէր», տէր ունեցաւ յանձին հայ ժողովուրդին եւ մեր անկախութեան հռչակումէն ետքն ալ նուիրագործուեցաւ իբրեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Օրհներգ:

Գարեգին Նժդեհին ձօնուած երգը, «Արագի ափին ծնած դու ընկեր»ը, որու բառերուն հեղինակը կը մնայ անծանօթ, առնուած է պուլկարերէնով երգուող եւ Պուլկարիոյ հին թագաւորներէն Յար Սիմէոնին ձօնուած մէկ երգէն.—

Ռրայ Պռսֆո՛րա շում սէ տի՛կա,
Լը՛սֆաք սա՛պի, շքի՛քովէ,
Է՛քօ Սիմէո՛ն փրխսքի՛կա,
Վոյէվո՛տի սի զովէ՛:
Ո՛ւռռա, ո՛ւռռա, ո՛ւռռա՛,
Վոյէվո՛տի սի զովէ՛(*):

«Հերիւ որդեակէ այսքան տարուան տառապանիւ» ժողովրդական երգը, որ «Արդար զայրոյթ» խորագրով ստորագրուած է Դերասան Մնակեանէն, իր եղանակը նոյնութեամբ առած է Տիգրան Զուխաճեանի «Լէպլէպիճի Հօրհօր աղա» թուրքերէն օփերկէթի վերջին արարուածէ «Պիզ էօրօղլու եավրուսըլըզ» խմբերգէն:

Քամառ Քաթիպայի հեղինակած «Կրամբաբուլին այն օղին է» երգը մօտաւոր թարգմանութիւնն է դերմանացի ... ճնկողներու համանուն երգին, որ մեւնոյն եղանակով շատ կ'երգուէր ժամանակին, խնջոյքներու ժամանակ, կովկասի մէջ մանաւանդ:

Ունինք նմանապէս Զայքովսքիի «Եւգենի Օնեգին» օփէրայէն առնուած եւ հայրենասիրական երգի վերածուած «Զայն տուր, ով

(*) Վոսփորի մօտերը աղմուկ կը բարձրանայ — կը փայլին սուրեր եւ սուիններ — Ահա Սիմէոնը կը հասնի — կը կանչէ իր վոյվոտաները (հայդուկապետերը կամ հրամանատարները) — Ո՛ւռռա, ո՛ւռռա, ո՛ւռռա՛ — կը կանչէ իր հայդուկապետերը:

Fonds A.R.A.M

ծովակ, ինչո՞ւ լռում ես» երգը, որուն բառերը գրած է Րաֆֆին:

Անմահ հերոս Հրայր – Դժոխքին ձօնուած մէկ երգը — «Գեբեզմանիս թող արձանին վրայ — Գրեն՝ յաղթութեան թէ կոթող է սա», եւայլն, որ սկսաւ երգուիլ 1908ի Օսմանեան «Հիւրրիէթ»էն ետքը, ունի Թուրքերէնէ փոխ առնուած եղանակ մը, որ նոյն այդ շրջանին կ'երգուէր Թուրքիոյ ամէն կողմը — «Հայտիին պաճալըմ, հէփ թոփլանալըմ», եւլն.: Թուրքերը շատ երգեր գողցած են տոհմիկ երգերու մեր գանձէն, բայց այս մէկը չի կրնար մեր ապրանքը եղած ըլլալ, պարզ այն պատճառով, որ իր յօրինուածքով ու ծեքծեքուն օղակաւորումներով հայկական ոչինչ ունի իր մէջ իբրեւ ոգի, ոճ ու երանգ:

Հ. Մ. Ը. Մ.ին ձօնուած գեղեցիկ քայլերգ մը, իր կարգին հայացուած փոխառութիւն մըն է պուլկարական քայլերգէ մը, որուն տրուած է մարզական ու սկաուտական բովանդակութիւն: — «Հայ աբիներ եկէք կարգապահ — Հ. Մ. Ը. Մ.ի դրօշին շուրջ», եւայլն: Ունի խանդավառող կառոյց եւ առենօք միշտ կ'երգուէր Պուլկարիոյ եւ Յունաստանի մէջ:

Եւ վերջապէս մեր յեղափոխական – հայրենասիրական հին երգերէն է Զէյթունի քայլերգը — «Քանի՛ թմբինք, բաւ է եղբարք»ը, որ իբրեւ դաշնաւորուած եղանակ, գրեթէ նոյնութեամբ գոյութիւն ունի ռուս երաժշտագէտներէն Իփփոլիթով – Իվանովի Suite Caucasienne համանուագին մէջ եւ կը կազմէ անոր վերջաբանը: Զի յիշատակուիր սակայն իբրեւ Զէյթունցիներու քայլերգ, այլ կոչուած է Սարտարի թափորը: Մեր կողմէ փոխառութի՞ւն մըն է այս երգը, թէ՞ Իփփոլիթով – Իվանովէն ստացուած եւ հայացուած փոխառութիւն մը, — կարելի չէ եղած կատարել ստուգումը: Որ մէկն ալ ճիշդ եղած ըլլայ, այդ քայլերգն ալ մաս կը կազմէ մեր երգացանկին, իբրեւ հայկական կամ հայացուած ստեղծագործութիւն, թէեւ անտեսուած կամ քիչ երգուած մեր ժամանակներուն:

×

Վերջացնելու համար յիշատակեմ այժմ մեզմէ փոխ առնուած երգերու շատ ուշագրաւ պարագայ մը:

Բարեկամ մը, օրին մէկը, Պէյրութի բողոքականներէն լսած էր Քաղդէական Եկեղեցւոյ ժամերգութեանց ձայնասփռումը եւ շատ մեծ եղած էր իր զարմանքը, երբ երգչախումբը սկսած էր երգել շարական մը ... «Մենք անկեղծ զինուոր ենք»ի եղանակով:

Մէկ այլ բարեկամ եւս կ'ըսէր, թէ «Լուսին չկար»ի եղանակը ինք լսած է քանի մը անգամներ Քաղդէացիներէն:

Հին Եկեղեցի է Քաղդէականը, կաթողիկէ դաւանանքով, բայց ազգային ուրոյն ժամերգութեամբ եւ ծիսակատարութեամբ: Կը մընար հետեւաբար եզրակացնել, թէ իր բոլոր շարականներն ալ կու-

Fonds A.R.A.M

դան չատ հինէն, ապա ուրեմն մեր երգասացները, Քաղդէացիներու հետ իրենց չփումներու ընթացքին, առած են անոնց եղանակները եւ քառեր ու տուներ յարմարցնելով, կազմած են մեր այդ յեղափոխական երգերը:

Նման ենթադրութիւն մը տրամաբանական թուելով հանդերձ, անհրաժեշտ նկատեցի բուն իսկ ապրիւրէն տուգել իրականութիւնը: Լիբանանի Առաջնորդը Տ. Խորէն Սրբազան հաճեցաւ ընկերանալ ինծի այցելելու լիբանանաբնակ Քաղդէացիներու Առաջնորդ Տ. Գաբրիէլ եպիսկոպոս Կաննիին, որպէսզի կարենայի զոհացնել հետաքրքրութիւնս այս մասին:

Այս անգամ չատ աւելի մեծ եղաւ զարմանքս, երբ Տ. Գաբրիէլ Սրբազան հարցումիս պատասխանելով ըսաւ, որ եկեղեցական այդ երգերը առնուած են Հայերէն եւ այս փոխառութիւնը հազիւ թէ ունի 40 – 45 տարուան անցեալ մը: Ու պատմեց, թէ 1914 – 1918ի պատերազմին, երբ քաղդէացի կամաւորներով ալ չատուկ զօրամասեր կազմուած էին Թուրքերու դէմ պաշտպանուելու համար, սերտ չփումներ հաստատուած էին հայ կամաւորական զօրամասերուն հետ, պարսկական հողին վրայ, ուր ապաստանած էին նաեւ Քաղդէացիները, նահանջի հետեւանքով: Ահա այդ պատեհութեամբ է, որ լսուած են մեր երգերը եւ իրենց եկեղեցական երգացանկը ճոխացնելու համար Քաղդէացիները իւրացուցած են եղանակները, անշուշտ կրօնական բովանդակութիւն տալով անոնց ընկերացող խօսքերուն:

Ու Սրբազանը սիրայօժար երգեց քաղդէացուած «Մեմ աւկեղծ գիմուր եմ»ը, յար եւ նմանը մեր երգած եղանակին: Եւ այդ երգերու կարգին, Տ. Գաբրիէլ Սրբազանէն լսեցինք նաեւ «Վէրբերով լի»ն եւ «Կարկուտ տեղաց»ը: Իսկ «Լուսին չկար»ին համար ըսաւ, որ այդ երգը քայլերգ մը ըլլալով դուրս ձգուած է կրօնական երգերէն, բայց խանդավառութեամբ կ'երգուի եկեղեցիներէն դուրս, իր ազգակիցներուն կողմէ:

Աւելի քան հետաքրքրական էր այս հաստատումը: Ուրեմն, գտնուած էր քրիստոնէական եկեղեցի մը, որ ձեւով մը սրբագործած էր մեկի այնքան սիրելի կարգ մը յեղափոխական երգեր, անոնց եղանակները օգտագործելով իրենց նոր չարականներուն համար:

Եւ լսել, որ աւելի քան ինքնատիպ այս փոխառութեան անհեղեակ պիտի մնայինք, եթէ առաւօտ մը, մեր բարեկամը պատահմամբ լսած չըլլար «Մեմ աւկեղծ գիմուր եմ»ը, քաղդէական ժամերգութեան բառերի միջոցով ճայնասփռումին առիթով:

Կ. Գ.

Յ. Գ.— Մէկ այլ բարեկամ, — լսենք անունը՝ բանաստեղծ Յարութիւն Ազայեան, Մարսէյլէն, — մեր ուշադրութեան յանձնեց նախազասութիւն մը հնչակեաններու քայլերգին՝ «Հեռաւոր երկիր»ի

Fonds A.R.A.M

ԵՈՒՍՈՒՖ ՔԱՐՇ

ԵՒ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻ ՓԻԼԻՐԱՆՃԷԼԻՒ

Նկարին մէջ կը տեսնէք հայազգի աշխարհահռչակ լուսանկարիչ Եուսուֆ Քարշը։

Մանրամասնօրէն գրած ենք իր մասին մեր Տարեգրքի 1958ի հատորով եւ այդ առիթով հրատարակած ենք նմոյշներ իր պատրաստած սքանչելի լուսանկարներէն։ Տաղանդաւոր լուսանկարիչներ շատ կան աշխարհիս վրայ, բայց անոնցմէ ոչ մէկը կրցաւ ցարդ հասնիլ Եուսուֆ Քարշի եռեւէն, լուսանկարչական արուեստին մէջ անոր ի յայտ բերած եւ զարգացուցած բացառիկ ինքնատպութեան գծով։ Այդ ինքնատպութիւնն ալ կը կայանայ իր այն յայտարարութեան մէջ, թէ դիմանկարներ պատրաստող արուեստագէտ – լուսանկարիչին նպատակը պէտք է ըլլայ ոչ թէ նմանցնել լուսանկարուողը պատրաստուած նկարին վրայ, այլ երեւան հանել անոր մարդկային դիմագծին տակ ծածկուող հոգեկան աշխարհը։ Եուսուֆ Քարշ, իր խոստովանութեամբ, աշխատած է միշտ այդ ճամբուն

Եուսուֆ Քարշ
Դերասանուհի Փիէրանճէլիի հետ

մէջ։ Եւ ըսաւ, որ սխալ կ'երթայ այդ երդի առաջին տունին երբորդ տողը — «Քարոզ բաջարի նոր սկզբանց վեհ»ը։ Այդ տողը պէտք է ըլլայ — «Քարոզիչ արի նոր սկզբանց վեհ»։ Կը կարծենք որ տեղին է դիտողութիւնը, որովհետեւ դժուար է ըմբռնել բաջարի քարոզ մը, մինչդեռ արի կամ բաջարի քարոզիչ հասկնալի է ըստ ամենայնի։ Եթէ Մ. Տամատեան ողջ եղած ըլլար, կրնար տալ իր հեղինակած երգի այս տողին բացատրութիւնը։ Զկա՞յ արդեօք «Հեռաւոր երկիր»ի մէկ հին տպագրութիւնը, առուղում մը կարենալ կատարելու համար նաեւ այս ուղղութեամբ։

Fonds A.R.A.M

վրայ, բայց, այդ աշխատանքի սկզբնական շրջանին մանաւանդ, իր փնտռտուքները արդիւնաւորելու ճիգը չէ համապատասխանած երբեմն նպատակի իրագործման: Ցամաք հետեւողականութեամբ է որ ի վերջոյ յաղթահարած է բոլոր դժուարութիւնները եւ այդ արդիւնքով հանդիսացած է իր նախասիրած լուսանկարչական ճիւղին անմրցելի վարպետը:

Մեր այս նկարը դիտելով, մարդ պիտի չկրնայ հաւատալ, թէ այս անգամ ֆարշ ինք լուսանկարուած է իր լուսանկարչատունէն դուրս, այն ալ հարաւային ... Մարոքի կիզիչ մէկ անապատին մէջ, ուր, լքելով մեծամեծներու ապարանքները, անցեալ տարի առժամաբար հաստատած էր իր լուսանկարչական արուեստանոցը, շարժանկարի «Սոդոմ եւ Գոմոր» մեծ ժապաւէնին պատրաստութեան առիթով: Ու նկարին մէջ կը տեսնէք դինք, ժապաւէնի դերասանուհի-ներէն Փիէրանճէլլիի հետ:

Աննա – Մարիա Փիէրանճէլլի, որուն ուսապանի երկու անունները ջնջած են Ամերիկացիները, մէկն է Հոլիվուտի նշանաւոր դերասանուհիներէն: Առաջին անգամ, երբ դեռ փոքր աղջնակ մըն էր, Փիէրանճէլլի խաղացած է «Վաղը չատ ուշ պիտի ըլլայ» ժապաւէնին մէջ: Իր անթերի, դասական դերեցկուհիութիւնը բացաւ այնուհետեւ իր առջեւ Հոլիվուտի դռները, ուր, դարձեալ առաջին անգամն ըլլալով ճանչցաւ սէրը (Ֆիրք Տուվլաս), յետոյ մահ սփռեց իր շուրջը (ճէյմս Տին), ամուսնացաւ (Վիք Տամոնէ), մայր եղաւ ողբերգական պարագաներու տակ եւ խաղաց մի քանի տասնեակ քանի մը կարեւոր ժապաւէններու մէջ: Այժմ վերադարձած է իր ծննդավայրը՝ Իտալիա: Հոն ալ, ամբողջ երկու տարի ունեցաւ հիասթափութիւններ եւ սիրահարութիւն մը՝ առանց լուրջ նշանակութեան (Մաուրիցիօ Արկնօ): Այժմ կ'ակնկալուի, թէ «Սոդոմ եւ Գոմոր» մեծ ժապաւէնը, որուն մէջ ստանձնած է Լոթի կնոջը դերը, պիտի հանդիսանայ իր նորագոյն յաջողութիւնը շարժանկարի աշխարհին մէջ:

ԳԵՂԵՑԿԻՆ ՃԱՇԱԿԸ

Գեղագիտութիւնն ու բանաստեղծութիւնը աղնուացնելով մարդուս, կրթում են նորա միտքն ու հոգին եւ բարձրացնում են նորան այն աշխարհը, ուր մարդս դանում է մխիթարութիւն սրտին եւ անունդ հոգւոյն: Այն ժողովուրդը, որ ի բնէ զուրկ է այդ ձիրքերից, անմշակ եւ անմխիթար կը մնայ՝ չգնահատելով եւ չօգտուելով այն ամէն հրաշալիքներից, որ Արարիչը դրել է ընդհանուր ստեղծագործութեան մէջ:

Գեղեցկին ճաշակը՝ նրբացնելով հոգւոյն զգացումները, ուղղում է բարքերը եւ բարոյականացնում է նոցա: Կեանքի գեղագիտական եւ բանաստեղծական կողմերը եթէ ընդունակ լինինք դանել ու պահպանել, դորանով՝ հաւատացէ՛ք, մասամբ կը մեղմացնենք նորա բազմակողմանի հոգսերն ու վշտերը:

ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

ՄԵՐ ԳԱՆՁԵՐԸ

ԱՊԱՐԱՆԸ ԵՐԳԻ ԱՂԲԻՒՐ

Գրեց ԶԱՐԶԱՆԴ ԴԱՐԵԱՆ

Նա եկաւ կեսրարից Թաքուն, երգեց մագնետոֆոնի առաջ, լսեց իր իսկ ձայնը, ուրախ ասեց – խօսեց մի խումբ կանանց ու ե– բիտասարդների ջրջանում, իսկ գնալիս խնդրեց, թէ «ամէն ինչ մեր մէջ մնայ, ափուի ականջը չընկնի»: Այդ ասելիս յանկարծակի լըր– ջացած՝ նրա հայեացքը ինձ վրայ կանգ առաւ: Ես հասկացայ նրան, խօսք տուի լռել եւ ահա վեց ամիս է պահում եմ խօսքս:

Բայց այլեւս չեմ կարող: Գաղտնի բանը ցեցի պէս ուտում է մարդու միտքը ու մի օր էլ տեսար մի տեղից դուրս պրծաւ:

×

Անունը Ծովինար է, որ պահունի չորի պէս տօն օրերին ու հանդիսաւոր նիստերի ժամանակ է գործածւում: Իսկ առօրեայում Ծովիկ կամ Ծովօ են կանչում: Թէեւ արդէն հինգ երեխայ ունի, բայց կարծես երէկուայ աղջիկը լինի՝ փոքրիկ մարմնաճեւեր, կայ– տառ դէմք, աչքերում՝ անհոգ, գրեթէ մանկական ժպիտ: Նրան տես– նելիս յիշում ես ժողովրդական յայտնի երգը·

Պուճուր աղջիկ, զալում ես,
Մազերդ սղալում ես,
Խուճչիկ – մուճչիկ մի՛ աներ,
Հարս գնալու կամ ուներս...

Մինչդեռ տասը տարի առաջ է հարս գնացել: Բայց տանը իրեն պահում է նորահարսի պէս, կեսրարի հետ կարգին չի խօսում, թէեւ ամուսնութեան առաջին օրերին էլ հարսնութիւն չարաւ: Կեսրարը դիւղի հռչակաւոր չոբան Մատէի Սարօն է, ըստ ծխամատեանի՝ Մար– տիրոսեան Սարիբեկ, որի հարիւր տարին լրացաւ այս աշնանը, իսկ կրտսեր դուստրը հազիւ քսան – քսաներկու տարեկան լինի ... Շատ ժամանակ չէ, ինչ նա իր չոմբախը յանձնել է որդուն՝ Աչոտին, որն այժմ կոլխոզի հովիւն է: Իսկ գրանից առաջ Արագածը թնդում էր Սարոյի ոտքերի տակ, ձորերը դղրդում էին նրա ձայնից, գայլերը նրա հօտից հեռու էին մանւ գալիս: Այժմ էլ Սարոյի ոսկորները պինդ են, ոտքերն ամուր են դրւում հողին: Միայն աչքերը ջրակալուել են, լաւ չեն տեսնում: Ծովինարը նրան խնամում է երեխայի պէս, ձեռ– քից բռնած ներս ու դուրս է անում: Բայց դա չի խանգարում, որ նա կեսրարից Թաքցնի իր երգելը: Թող չիմանայ, որ ինքը ակումբում կամ հարսանիքում, ընկերուհիների, աղապ աղջիկների հետ թաղա–

Fonds A.R.A.M

լռները է ասում: Այդ կողմից ամուսինը՝ Աչոան էլ ասես հօր նման է: Երբ լսում է, որ կինը որեւէ հաւաքոյթի երգել է, մի չարաթ յօնքամիջը ետ չի գնում:

Իսկ Ծովինարը չի կարող չերգել: Երգը սրտի զանգն է, որով հնչում է աշխարհի ականջին: Կը զնգայ, իր ուրախութիւնն ու տըրտմութիւնը կ'ասի բոլորին, կ'ասի, որ ինքը լաւ երեխաներ ունի, որ խեղթի պէս սիրում է ամուսնուն եւ կեանքն այնպէ՛ս հետաքրքիր է ... Վերջապէս երգի միջոցով անցեալի մշուշից կեանքի վաթառամ չոլերն են կենդանութիւն ստանում, ներկայի փայլով պայծառանում, լցւում նոր իմաստով, սերունդներն իրենց սիրտն ու փորձն են փոխանցում եւ մարդն աւելի է մարդանում: Երգին արդեօք չկայ: Աղբիւրը կը բխի թեկուզ ժայռի անցքից, ճեղքելով ապառաժը:

Չէ՛, Ծովիկը չի՛ կարող լռել, Աչո՛ա: Նրա երգի մէջ քո ոչխարն է մուչ – մուչ արածում Զախի ձորի զմրուխտ կանաչներում, քո սէրն է տաքացնում նրա բաժին աշխարհն այս աշխարհում: Նաեւ դա այն ոսկեայ օղակն է, որ իրար է կապում երէկն ու այսօրը, թոյլ չի տալիս որ ցամաքի Արագածի կրծքից բխող Գրգռան աղբիւրը: Ի դո՛ւր ես յօնքամիջդ կիտում, չոբա՛ն տղայ: Արդեօք քեզ նման խռովկանի չի՞ դիմել չատ տարիներ առաջ մի այլ Ծովինար՝ թաղալոյլ այսպիսի տողեր յօրինելով.

Զոբան տղայ, դեդ գնա,
Ագիզ եարիդ հետ գնա,
Թուշդ դէմ արա՝ պաչեմ,
Ունեմամիջդ ետ գնա...

×

Երգելիս Ծովինարը կերպարանափոխւում է, լրջանում, նոյնիսկ թախծալի արտայայտութիւն ստանում: Աչուղական տխուր երգ լինի, թէ ուրախ մի ջանդիւլում՝ միեւնոյնն է, նրա դէմքին ժպիտ չի երեւայ: Երգի նկատմամբ ունեցած ակնածանքը զգաստացնում, լարում է նրան: Իսկ ձայնը զօդանջում է անկաշկանդ, քնքուշ ելեւէջներով, մերթ որպէս Աառղկան լճի քարափից լսուող կաքաւի «չաղկըղկա», մերթ Փետքաչի աղբիւրի նման խոխոջելով, երբեմն ասես չուրջդ մետաքսաթելի անձեռագործ հիւսուածք է փռւում, անտեսանելի կաշկանդում քեզ, փոխադրում մի այլ աշխարհ: Բնութեան անարատ ձայնն է դա՝ իր վայրի վեհութեամբ, նազելիութեամբ, ինչպէս Արագածի կանաչը՝ չաղը վրան:

Աչուղական երգերը հօրիցն է սովորել, իսկ ջանդիւլումներն ու թաղալոները՝ տօներին, հարսանիքներում, սրա – նրա բերանից, ո՞վ գիտի՝ գուցէ եւ ինքն է յօրինել ինքնաբերաբար, առանց իմա-

Fonds A.R.A.M

նալու, թէ ինչ է անում: Ահա հարսանքատանը զուռնան լռել է ու հիմի աղջիկներն են երգով մրցում իրար հետ: Ծովինարը ասել – վերջացրել է ինչ որ պիտէր, բայց չի ուզում խօսքի տակ մնալ եւ յարմարուելով սկսում է ինքը յօրինել մի պատշաճ պատասխան.

Ակումբի տակ չափ տուի,
Խաս աղլուխս թափ տուի,
Էս իմ պստիկ տեղովս
Ֆեզ պէս շատին խաբ տուի...

Խօսքը խօսք է բերում ու երգը՝ երգ: Եւ իսկի չգիտես էլ՝ հենց նո՞ր եկաւ մխտդ, թէ՞ վաղուց սովորած քառեակ ես կրկնում.

Կովխոզի արտ բաղ կ'անեմ,
Ձամբիդ ծաղիկ շաղ կ'անեմ,
Դիպլոմով մի պարծենայ՝
Ջահել սիրտդ դաղ կ'անեմ...

Իսկ ի՞նչպէս են հիւսուել «Ապարանայ սարը», «Ախ, քիրա ջան», «Ես պուճուր եմ», «Տուն արի», «Համ դու վառար, համ ինձ վառիր» եւ ուրիշ շատ սիրազեղ, քնքուշ երգերի եղանակները, որոնք այժմ Հայաստանում բոլորը գիտեն: Առաջին անգամ Ծովինարի ու նրա ընկերուհիների շուրթերից լսե՞ն հնչել արդեօք...

Մի քանի տարի առաջ Գիտութիւնների Ակադեմիայից արշաւախումբ էր եկել Ապարան: Ծովինարը եօթանասունից աւելի նոր երգեր ու ջանդիւլումներ ասաց նրանց: Այդ երգերից քչերն են այժմ յայտնի ժողովրդին, այն էլ Թաթուլ Ալթունեանի շնորհիւ: Նրա ճարպիկ ձեռքը մի քանիսին առանձին փայլ է տուել ու զարթնել իր անսամբլի զարդը: Ի դէպ, մեր երաժիշտներից երեւի ոչ մէկին այնպէս յայտնի չեն Ապարանի երգի դանճերը, ինչպէս Ալթունեանին: Ամենահետաքրքիր դիւղերն անգամ նրան հիւրընկալել են, իսկ սարերին թառած Մոաւեան դիւղի կոլտնտեսուհեան նախագահ Հայկեանից տասնեակ երգեր է գրի առել նա:

Անսամբլը շարունակում է խմել հայ երգի ակունքից, Արագածի անապական ջրերից, բարձրանում է այդ երգը ու ինքն էլ հետը բարձրանում: Ասենք ինչո՞ւ միայն նա: Գուսան Աչոտի սքանչելի մեղեդիների մէջ արդեօք չէ՞ք զգում Արագածի զով շունչը, եօթնամեայ աղբիւրի զօղանջը: Ի դէպ, այդ մասին ինքը գուսանն էլ է պարծանքով խոստովանում:

Սակայն հեշտ փառքի յետեւից ընկնող մարդիկ էլ կան, որոնք մաքուր խղճով չեն մօտենում ժողովրդական դանճերին: Վերջերս ռադիոն սկսել է հաղորդել Ծովինարից գրի առած «Ապարանայ սարը» երգը, մի ինքնուս կոմպոզիտորի անունով: Գոնէ ասեն՝ «մշակումը այսինչի», որը գարձեալ ճիշդ չի լինի, քանի որ ոչինչ չի մը-

Fonds A.R.A.M

չակուած։ Իսկ եթէ ուզում էք, որ այդ երգը (եւ ոչ միայն այդ) անպայման հեղինակ ունենայ, ապա թերեւս արդար լինի Ծովինար լի անունը տալ...

Բայց Ծովինարը երբեք չի համաձայնի։ Ո՛չ թէ կը քաշուի կեսրարից կամ ամուսնուց, ո՛չ, այլ երգելն ու յօրինելն այնքան հասարակ, առօրեայ բան են թւում նրան, որ իսկի մտքովն էլ չի անցկացնում, թէ ստեղծում է...

×

Ապարանը երգի անսպառ աղբիւր է։ Այդ աղբիւրի կայլակներից մէկն էլ ահա հինգ երեխայի մայր այս փոքրիկ կինն է, չքեղ անունով՝ Ծովինար։ Նա կ'երգի, կը յօրինի ու միշտ կը մնայ ստուերում, ինչպէս Փետքաչի աղբիւրի մանուշակը թփի տակ։ Նա չի կարող լռել, չի կարող երգով աշխարհին չասել իր հոգսերն ու ուրախութիւնը, չդովաբանել իր հին եւ նոր Ապարանը, չասել, որ խենթի պէս սիրում է իր խենթ Աչոտին, որ կեանքն այնքա՜ն լաւ է։ Թող ոչ ոք նրա անունը չարտասանի բեմերից ու ռադիօ – բարձրախօսներից։ Նրա համար այն էլ բաւական է, երբ ասում են.

— Այժմ լսեցէք Ապարանի ժողովրդական երգ...

Այդ բառերի մէջ նա տեսնում է իր անունն ու փառքը եւ դրանով պահ է։

Գնացէք Ապարան տարուայ բոլոր եղանակներին, «ամէն ինչ մեր մէջ մնայ»ի անխուսափելի պայմանով ունկնդրէք Ծովինարի երգին, որ կարծես Արագածի ծաղիկներից հիւսուած լինի եւ դուք մի անգամ էլ կը զգաք, թէ ինչ բան է հայրենի անաղարտ երգը։ Փոյթ չէ, թէ լեզուանի եղէգնը ձեր պահած գաղտնիքը չաւ կ'անի աշխարհով մէկ։ Թող հովիւի յօնգամիջը խառնուի ու ետ դնայ, միայն թէ երգը հնչի անդադար, անլռելի...

ԶԱՐԶԱՆԴ ԴԱՐԵԱՆ

ԳԵՂԵՑԿԻՆ, ԲԱՐԻՈՑՆ ԵՒ ՃՇՄԱՐՏԻՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ

Ինքն՝ Աստուած դրել է մարդկանց մէջ չնորհալի եւ օգտաւէտ ընդունակութիւն, ոմանց նկարչի, այլոց քերթողի եւ ոմանց երաժշտի տաղանդն ու սրբազան կրակն ու խանդը պարգեւելով։ Կարծես նախախնամ Տէրը դթալով ողորմելի մարդկութեան, միով բանիւ չնորհել է նորան նկարիչք, քերթողք եւ երաժիշտներ, որպէսզի իրենց կրակովը ոգեւորեն կենաց անպտուղ եւ ցամաք պարտէզը եւ իրենց հոգւոյ արդիւնքովը ոռոգեն եւ արդիւնաւորեն նոյնպէս այլոց հոգիները, բանալով նոցա առաջ գեղեցկին, բարւոյն եւ ճշմարտին ճանապարհը։ Այդ տաղանդների նպատակին համար կառուցուած են բոլոր ակադեմիայք, դպրոցք, թատրոններ եւ թանգարանները, որոնց մէջ բազմութիւնը դիմում է խուռն՝ սփոփուելու, զարգանալու, գեղեցկին ծարաւը բարոյապէս յագեցնելու, միանգամայն կրթելով ճաշակն ու միտքը։

ՊԵՏՐՈՍ ԱԴԱՄԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳՐՔԸ

Զ. ՄԱՍ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒՄԸ ՆՈՐ ՅԱՏԱԿԱԳԾՈՎ

ՆՈՐ ԹԱՂԱՄԱՍԵՐ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԷՆ ԴՈՒՐՍ

ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՎ ԵՒ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՎ

ԾԱՂԿԱՁՈՐ ԵՒ ՀՐԱՉԴԱՆ ՔԱՂԱՔԸ

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՅՈՎՍԷՓ ՕՐԲԵԼԻԻ

ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՏԵՍԱՐԱՆՆԵՐ ԵՒ ԱՅԼ ՆԿԱՐՆԵՐ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՇԽԱՐՀ

ԵՐԵՒԱՆԸ Կ'ԸՆԴԱՐՁԱԿՈՒԻ

ՔՍԱՆ ՏԱՐԻԷՆ ՊԻՏԻ ՈՒՆԵՆԱՅ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ԲՆԱԿԻՉ

Երեւանի մէջ կատարուած ու կատարելի չինարարութիւնները եւ առհասարակ մայրաքաղաքին ընդարձակումը քարդ եւ երբեմն դժուար լուծելի հարցերու առջեւ կը կեցնեն չինարարական ձեռնարկները ճշդող եւ ղեկավարող պատասխանատուները: Երեւանի ղլխաւոր ճարտարապետը եղուարդ Սարաբեան, իր պատճառաբանեալ մէկ դրութեան մէջ կ'ըսէ, թէ նման հարցերու հարկադրանքով, մայրաքաղաքին յատակագիծը, մինչեւ այսօր փոխուած է երեք անդամ, վասնզի յատակագծերու կազմութեան եւ վերակազմութեան առիթներով նկատի առնուած են անճիշդ տուեալները: Հինգեր են այդ յատակագծերը պարզ այն պատճառով, որ Երեւանի իրական աճը զգալապէս զերազանցած է նախագծողներու ամէնէն յանդուգն յղացումներն անգամ:

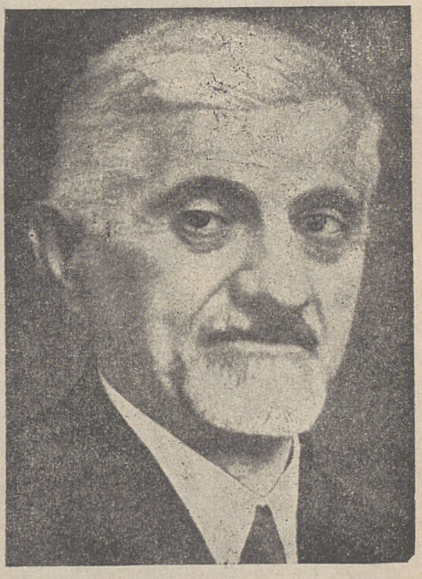

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹԱՄԱՆԵԱՆ
(1878 — 1936)

Երեւանի առաջին յատակագիծը պատրաստելու ժամանակ, ակադեմիկոս Ալեքսանդր Թամանեան չէր կրնար անշուշտ նախատեսել, թէ մայրաքաղաքը կը տարածուի մինչեւ իր այժմու սահմանները: Դեռ այս դարասկիզբին 30·000նոց բնակչութիւն մը ունեցող նահանգային Երեւանը կրնար շատ շատ 150·000նոց բնակչութեամբ քաղաք մը դառնալ: Նոյնիսկ, այդ օրերուն, նմանը նախատեսութիւն մը կրնար մտնել շատ լաւատես երեւակայութեան մը սահմաններուն մէջ:

Ա. Թամանեան, իր ղլխաւոր յատակագծին մէջ առած էր քաղաքին արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող հին կառուցուածքը: Պահպանած էր Երեւանի ղլխաւոր փողոցները՝ Աբովեանը, Սվերտլովը, Սպանդարեանը, Գնունին, եւն. եւ այդ կառուցուածքի չրջանակներուն մէջ կրցած էր ստեղծել ժամանակակից քաղաքի յատակա-

Fonds A.R.A.M

դիծ, մեծ վարպետութեամբ, անոր մէջ մոցնելով քաղաքչինութեան նոր տարրեր, — օդաճեւ ծառուղին, երկրորդ շրջանային փողոցը, գլխաւոր պողոտան՝ Սվերթլով եւ Սպանդարեան փողոցներով,

Երեւանի կառավարական շէնքին աշտարակը

Լենինի հրապարակը, եւլն.։

Այս յատակագծով, Երեւանը ներկայանալի քաղաք մը կ'ըլլար,

Fonds A.R.A.M

եթէ բնակչութիւնը 150 – 200·000ը չանցնէր: Կեանքը, սակայն, դուռ բացաւ տարբեր պահանջներու, որոնց բաւարարումը կը դառնար հրամայական: Այս իսկ պատճառով, մինչեւ այսօր ալ կարելի չէ եղած իրականացնել Ա. Թամանեանի դլխաւոր յատակագիծը. մինչեւ անգամ բացուած չեն այն նոր փողոցներն ու պրօսպեկտները, որոնք անհրաժեշտ նկատուած էին այդ յատակագծով:

ԵՐԵՒԱՆ

Յատակագիծ
կեդրոնական հաղաբամասին

1) Լենինի հրապարակը· 2) Շահումեան պողոտան· 3) Շահումեանին արձանը· 4) Աբովեան փողոցը· 5) Ուսանողներու թաղը· 6) Աբովեանին արձանը· 7) Մարզադաշտը· 8) Յաղթանակի արձանը· 9) Սթալին պողոտան· 10) Օփէրայի շէնքը:

Իրողութիւնն այն է, որ 1930էն սկսեալ կը ձեռնարկուի քաղաքի ընդարձակման, Ա. Թամանեանի յատակագծի սահմաններէն դուրս: Անոր պատրաստածը նկատի ունէր հին Երեւանի կառուցուածքը, որ կ'ենթարկուէր մեծ փոփոխութեանց, մինչդեռ անոր յաջորդ-

Fonds A.R.A.M

նները, պատրաստելով մեծ Երեւանի յատակագիծը, զգալապէս լայնացուցին քաղաքին սահմանները, հասնելով մինչեւ հիւսիսային, հարաւային եւ արեւելեան սարահարթերը եւ կիրարկելով Ա. Թամանեանին սկզբունքները այս անգամ ազատ հողամասերու վրայ:

Երեւանի նոր յատակագծով, բնակելի շինարարութեան համար յատկացուած են հողային տարածութիւններ հիւսիսային եւ հիւսիս – արեւմտեան սարահարթերուն վրայ, մինչդեռ արդիւնաբերական նոր ձեռնարկները տարածուած են հարաւային հողամասերու վրայ: Փոխադրական կապերու հարցը պէտք եղածին պէս լուծուած չըլլալով,

Երեւանի Ամիրեան փողոցը

չատ ժամանակ կ'առնէ բնակելի չրջաններու եւ արդիւնաբերական կեդրոններու միջեւ հաղորդակցութիւնը: Ներկայ պայմաններով, բնակավայրէն մինչեւ աշխատավայրը երթալու համար պէտք է կըտրել 4 – 4,5 քիլոմէթր ճամբայ, միջին հաշուով: Այս պատճառով ալ աշխատաւորները ամէն առտու 40 – 45 վայրկեան կը կորսնցնեն ճամբաներու վրայ:

Ուշադրութիւն դրաւող իրողութիւն մըն ալ այն է, որ Երեւա-

Fonds A.R.A.M

նի գլխաւոր յատակագծին ճիշդ մէջտեղը, Հրազդանի ալ ափին եւ Շահումեան շրջանակային կեդրոնին ու գետին միջեւ, էջմիածնի խճուղիին երկայնքով կայ 400 հէքթարնոց հողային տարածութիւն մը, որ յատկացուած է խաղողի այգիներու։ Այս այգիները, հին ըլլալով, բարեբեր ալ չեն։ Հողամաս մըն է, որ կրնայ լաւագոյն օգտագործուիլ շինարարութեան համար, այն ալ աւելի քիչ ծախքով, քան ինչ որ կը ծախսուի ներկայիս, քաղաքին դուրսերը կատարուող կառուցումներու համար։ Ու վստահօրէն պիտի օգտագործուի մօտաւոր ապագային։

Պէտք չէ մոռնալ, որ քաղաքի մը յատակագծման հետ անմիջական կապ ունի բնակչութեան քանակը, որու հիման վրայ կ'որոշ-

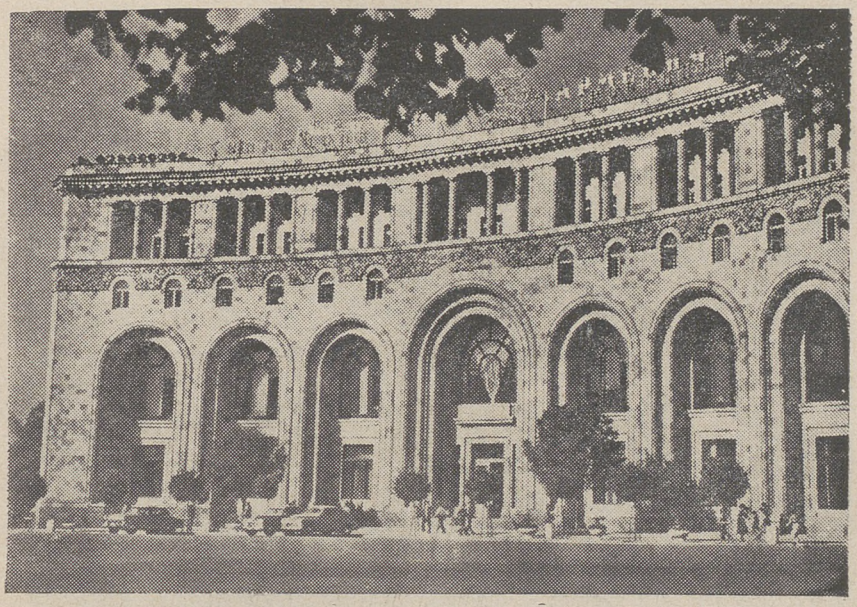

«Արմենիա» պանդոկը Երեւանի Լենինի հրապարակին վրայ

ուի հողամասի տարածութիւնը, փողոցներու չափերը, ջրմուղի եւ կոյուղիի ցանցերը, կանաչ տարածութեանց մակերեսը, երթեւեկութեան գծերը, գործարանական, առեւտրական, բժշկական եւ այլ հանրային հիմնարկներու համրանքը, եւայլն։

Երեւանի պարագային, Ա. Թամանեան կ'ենթադրէր, որ քաղաքի բնակիչներու թիւը 1935ին կը հասնէր 150·000ի, մինչդեռ, տակէ 6 տարի առաջ, 1929ին, բնակչութիւնը հասած էր արդէն 200·000ի։

Ու գարձեալ, 1951ի նոր յատակագծով նախատեսուած էր, որ 1965ին Երեւան կ'ունենար 450·000 բնակիչ, մինչդեռ 1959ի մար-

Fonds A.R.A.M

դահամարը երեւան բերաւ, որ այդ թուականին Երեւանի մէջ կ'ապրէին 509·000 հոգի։

Հասկնալի է, որ բնակչութեան համրանքի սխալ կամ պակասաւոր նախատեսութիւնը ծանր հետեւանքներ կ'ունենայ եւ զժուարութեանց առջեւ կը կեցնէ պատկան իշխանութիւնները։ Նման սխալներով, օրինակի համար, անբաւարար կուգայ քաղաքին ըմպելի ջուրը կամ կը զժուարանան երթեւեկութեան պայմանները քաղաքին մէջ։ Մանաւանդ որ ինքնին զժուար է մեծ քաղաքներու բնակչութեանց համար գոհացուցիչ պայմաններ ստեղծել։ Այդ պատճառով ալ աչքի կը զարնէ կառուցումներու զգալի խտութիւնը, արդիւնա-

«երեւանի գիշերները լուսավառ»...

բերական ձեռնարկներու մեծ համրանքը, երթեւեկութեան միջոցներու անբաւարարութիւնը, կանաչապատ տարածութեանց սակաւութիւնը, եւլն.։

Երեւանի բնակչութեան արագ աճը կը չատնայ, միւս կողմէ, արդիւնաբերութեան ուժեղ զարգացումով։ Այս արդիւնաբերութիւնը հասած է այժմ լայն համեմատութեանց։ Այլ բացատրութեամբ, քաղաքը զերյագեցած է այս տեսակէտով։ Այս եւս պատճառ դարձաւ, որ արդիւնաբերական նոր ձեռնարկները այսուհետեւ տեղաւորուին Երեւանի սահմաններէն դուրս, ինչպէս այդ սահմաններէն դուրս բայց

Fonds A.R.A.M

տարբեր չրջաններու մէջ տեղաւորուելուն եւ կը տեղաւորուին ապրող բնակիչները:

Ամէն տարակոյսէ վեր է, որ Երեւանի — ինչպէս Հայաստանի — բնակչութիւնը պիտի չարունակէ բազմանալ տարուէ տարի: Կայ նախ եւ առաջ բնական աճը, որ Հայաստանի մէջ կը ներկայացնէ 100ին 3ի մնայուն յաւելում մը: Կայ նաեւ բնակչութեան կեանքին մէջին տեւողութիւնը: Ռուսաստանի եւրոպական մասի 50 նահանգներուն մէջ, 1896 — 97 թուականներուն այդ տեւողութիւնը կը ներկայանար 32 տարիով: Հայաստանի մէջ, այսօր, բարձրացած է 68 տարիի: Եթէ նկատի ունենանք միայն բնական աճը, ապա, պարզ հաշուով, 1965ին Երեւան կ'ունենայ 600·000 բնակիչ, 1975ին՝ 800·000 եւ 1982 — 83ին ալ՝ մէկ միլիոն:

Ու կայ տակաւին բնակչութեան բազմացումը հայրենադարձ բազմութեանց ներգաղթով եւ ներգաղթողներու մէկ մասին Երեւանի մէջ տեղաւորումով:

Բոլոր պարագաներու տակ, Երեւանի շինարարական մասնագէտներն ու ապասարկութիւնները կը չարունակեն լրջենց աշխատանքները, իր բնականոն ընթացքին մէջ պահելու համար մայրաքաղաքին ընդարձակումը եւ ստեղծելու՝ մեծ կամ մեծցող քաղաքներու յատուկ պայմաններ, որոնց իրագործումը միայն պիտի կրնար ապահովել բնակչութեան հանգիստն ու բարօրութիւնը:

Սեւանայ կղզին ցամաքի ճանապարհով

Fonds A.R.A.M

ՏԵՐԵՒԱԹԱՓ

ՅՈՎՍԷՓ ՕՐԲԵԼԻ

ՎԱՍՏԱԿԱՇԱՏ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

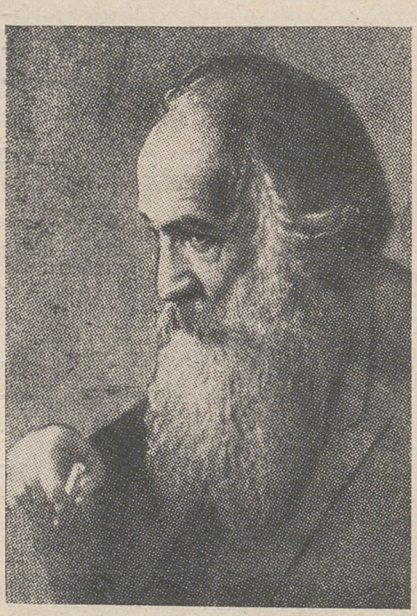

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՅՈՎՍԷՓ ՕՐԲԵԼԻ

Խորհրդային ճայնասփիւռը եւ թերթերը հաղորդեցին ակա-նաւոր հայ գիտնական եւ ակա-դեմիկոս Յովսէփ Օրբելիի կամ Օրբելեանի մահը, որ տեղի ու-նեցած էր 2 փետր. 1961ին, 74 տարեկան հասակին, Լենինգրա-տի մէջ (Փեթերսպուրկ):

Յ. Օրբելի ծնած էր 1887ին Մաղկաձոր, հայ մտաւորական ընտանիքի մէջ: Սկզբնական կրթութիւնը ստացած է Թիֆլի-սի կիմնազիոնին մէջ, ապա յա-ճախած է Փեթերսպուրկի հա-մալսարանին պատմա – բանասի-րական բաժանմունքը, ուր իր ուսուցիչները եղած են հռչա-կաւոր գիտնականները Մառը, Բարտոլդը եւ Ժերեբեովը: Երի-տասարդ ուսանողը կը մասնա-գիտանայ այնտեղ հայ – վրացական – պարսկական մշակոյթներու պատմութեան մէջ եւ 1911ին կ'ատարէ համալսարանին դասընթաց-քը վայլուն քննութիւններով: Երկու տարի ետքը, 1913ին, աւելի խորացուցած ըլլալով իր ուսումը, կը ստանայ մագիստրոսի աստի-ճան եւ յաջորդ տարին իսկ, 27 տարեկանին, կը հրաւիրուի միեւնոյն համալսարանին կողմէ դասաւանդելու Հայաստանի պատմութիւն, հնագիտութիւն եւ հայկական վիմագիր արձանագրութիւնները ու-սումնասիրելու ծառայող գիտութիւն (Էպիգրաֆիկա):

Յովսէփ Օրբելիի գիտական գործունէութիւնը սկսած է դեռ ուսանողական տարիներէն: Իբրեւ ուսանող եւ իբրեւ փորձառական աշխատանք, մասնակցած է ան Հին Հայաստանի մայրաքաղաք Անիի մէջ փրոֆ. Ն. Մառի ղեկաւարութեամբ կատարուած պեղումներուն. իսկ աւելի ետքը, 1913ին նշանակուած է Անիի հնութեանց թան-գարանին վարիչ եւ այդ առթիւ պատրաստելով հնագիտական ի-րերու ցանկը, հրատարակած է զայն Փեթերսպուրկի մէջ առանձին գիրքով:

Fonds A.R.A.M

Հետագային, իր հրջագայութեանց ընթացքին, Յ. Օրբելի ուսումնասիրած է Վանի նահանգին քրիստոնէական եւ իսլամական յուշարձանները, Աղթամարի կղզիին մէջ մանրամասնօրէն քննած է Գադիկ Արծրունիի նշանաւոր վանքն ու տաճարը եւ ապա հրատարակած է յատուկ ուսումնասիրութիւն այդ մասին:

Իբրեւ ազգագրագէտ, հնագէտ, լեզուաբան եւ բանասէր, Յ. Օրբելի ուսումնասիրած է տեղական հայ եւ քիւրտ ազգաբնակչութեանց կենցաղը, բարքերը, լեզուն, բանահիւսութիւնը, եւլն.: Միւս կողմէ նիւթեր դասաւորած է Մոկսի Հայոց դաւառաբարբառին եւ տեղական Քիւրտերու բարբառին ուսումնասիրութեան եւ բառարանին համար: Այնուհետեւ ուսումնասիրած է նաեւ Խրիմի հայկական յուշարձանները: Իսկ Վանի նշանաւոր քարայրը հետազօտած տեղեւան հանած է ուրարտական Սարդուր Բ. թագաւորի սեպագիր արձանագրութիւնը:

Ու դարձեալ այդ շրջանին, շրջագայելով պատմական Հայաստանի զանազան վայրերը, մանրամասնօրէն ուսումնասիրած է Անիի, Մարմաշէնի, Մրենի, Բագարանի, Շիրակաւանի, Աղթամարի, Հոռոմոսի, Գանձասարի, Նոր Գետիկի, Հաղարծնի, Ջուխտակ վանքի եւ այլ նշանաւոր հնութեանց յիշատակարանները եւ հաւաքած է աւելի քան 1100 վիմական արձանագրութիւններ:

Յովսէփ Օրբելի զբաղած է նաեւ պատմական Հայաստանի մշակութային պատմութեան հարցերով: Փեթերսպուրկի մէջ, 1918ին, ռուսերէնով եւ իր յառաջաբանով անձամբ շարած եւ հրատարակած է Անանիա Շիրակացիի «Յաղագս հարցման եւ լուծման» փոքր աշխատութիւնը: Մանրամասնօրէն մեկնաբանելով է. դարու հայ փիլիսոփայի եւ գիտնականի թուղթերական այդ աշխատութիւնը, Յ. Օրբելի ռուս առաջաւոր գիտական մտքի ուշադրութիւնը հրաւիրած է Հայոց մշակութային հարցերուն վրայ:

Հայաստանի մէջ խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն ետք ընտրուած է ան նիւթեղէն մշակոյթի պատմութեան հիմնարկութեան իսկական անդամ եւ ղեկավարած է հրատարակչական բարդ ու դժուարին գործը:

Շատ չանցած, Յ. Օրբելի պաշտօնի կոչուած է Լենինկրատի «Էրմիթաժ» Թանգարանին մէջ, ուր, իր ջանքերով ստեղծուած է Արեւելքի միացեալ մեծ բաժինը, որ կ'ընդգրկէ Կովկասի, Միջին Ասիոյ եւ Իսլամական Արեւելքի երկիրներուն մշակոյթները: Ապա, 1934ին, նշանակուած է նոյն թանգարանին տնօրէն: Նոյն թուականին, այնտեղ, իր լայն մասնակցութեամբ կայացած է իրանական արուեստին եւ հնագիտութեան Յրդ միջազգային համաժողովը:

Յ. Օրբելի, 1935ին ընտրուած է Խորհրդային Միութեան Գիտութեանց Ակադեմիայի իսկական անդամ, ինչպէս նաեւ Թեհրանի

Fonds A.R.A.M

համալսարանի պատուակալ փրոֆէսէօր, հետագային նաեւ Իրանական Ակադեմիայի պատուակալ անդամ:

Առանձնապէս մեծ եղաւ Յ. Օրբելիի վաստակը հայ ժողովուրդի մշակութային մեծ ոճնի՝ «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազնապատումի հազարամեայ յոբելեանի կազմակերպման գործին մէջ, 1939ի Սեպտեմբերին: Ինքն էր գլխաւոր խօսողը յոբելինական մեծ հանդէսին եւ այնուհետեւ այլ մասնագիտական հաւաքոյթներու մէջ:

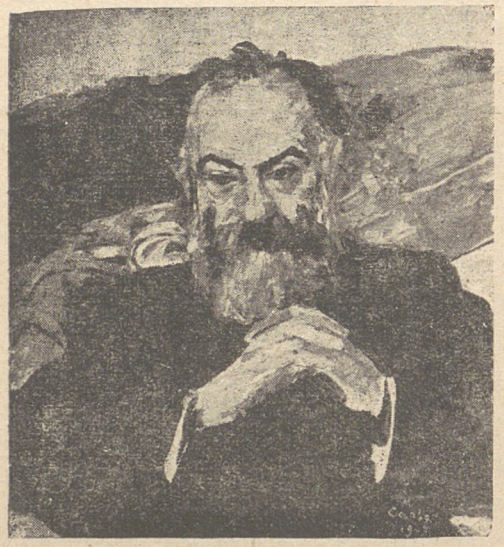

Ակադեմիկոս Յովսէփ Օրբելիի
իւղանկարը — Գործ՝ Մ. Սարեանի

Անոր խմբագրութեամբ լոյս տեսաւ դիւցազներգութեան ամբողջական հրատարակութիւնը հայերէնով եւ առանձին՝ ռուսերէնով: Իսկ ետքը տարի առաջ, Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի Գրականութեան Մ. Աբեղեան Հիմնարկութիւնը հայերէնով եւ ռուսերէնով հրատարակեց Յ. Օրբելիի «Հայկական Հերոսական Էպոսը» (դիւցազներգութիւնը) խորագրով ուսումնասիրութիւնը, որ այդ նիւթին չուրջ իր բոլոր դէկուցում-ներուն, յօդուածներուն եւ նըրածութեանց ամբողջութիւնն է:

Հայաստանի նորաստեղծ Գիտութեանց Ակադեմիայի առաջին նախագահը եղաւ ան 1943ին: Իսկ 1944ին դարձեալ փոխադրուեցաւ Լենինկրատ, իբրեւ անօրէնը տեղւոյն Թանգարանին:

Երկու տարի առաջ հրատարակուեցաւ Յ. Օրբելիի մէկ այլ աշխատութիւնը՝ «Միջնադարեան Հայաստանի առակները» ռուսերէնով: Այնտեղ կան ԺԲ. – ԺԳ. դարերու դէմքերէն Մխիթար Գոշի, Վարդան Այգեկցիի եւ այլ անանուն հեղինակներու հաւաքնաիր առակները: Գիրքը ունի ընդարձակ ներածական ուսումնասիրութիւն եւ մանրամասն ծանօթագրութիւններ:

Այս բոլորէն զատ, ակադեմիկոս Յ. Օրբելիի դրչէն ելած են բազմաթիւ այլ աշխատութիւններ ու յօդուածներ, առանձին գիրքերով կամ ամսագիրներու եւ ժողովածուներու մէջ, նուիրուած՝ արեւելագիտութեան, Հայոց պատմութեան, հնագիտութեան, բանահիւսութեան եւ լեզուաբանութեան վերաբերեալ հարցերուն:

Ըսենք, նաեւ, որ չնորհիւ իր ուսուցչական երկարամեայ գործունէութեան, Յ. Օրբելի յաջողած է հասցնել հայ եւ օտար բազմաթիւ մասնագէտներ, արեւելագիտութեան զանազան ճիւղերուն մէջ:

Fonds A.R.A.M

Յ. Օրբելի մեծ համբաւ կը վայելէր միջազգային աշխարհի գիտական շրջանակներուն մէջ, ինչպէս վայելած էր իր եղբայրը՝ Փրոֆ. բժիշկ Լեւոն Օրբելի, որ մեռաւ իրմէ առաջ, 17 Դեկտ. 1958–ին, 71 տարեկան հասակին:

Աչքի առաջ ունենալով Յովսէփ Օրբելիի մատուցած մեծ ծառայութիւնները արեւելագիտութեան զարգացման գործին մէջ, խորհրդային կառավարութիւնը, անոր ծննդեան 70ամեակին առթիւ, 6 Ապրիլ 1957ի հրամանագրով, մեծանուն գիտնականին շնորհած էր Լենինեան շքանշանը, երկրորդ անգամն ըլլալով: Առաջին անգամ, այդ մրեւնոյն շքանշանը տուած էր ան 1944ին:

Հայաստանի Յովհաննավանքը: Նկարուած է 1960 Օգոստոսի վերջերը, **այցելութեան մը առթիւ:** Խումբին մէջ կը տեսնուին ձախէն աջ եւ ի միջի այլոց Հ. Վահան վրդ. Յովհաննէսեան (Վենետիկէն), բիւզանդագէտ Օր. Սիրարփի Տէր Ներսէսեան եւ հնագէտ Յ. Փիւրտեան (Ամերիկայէն), որ տրամադրեց մեզի **այս** նկարը:

Fonds A.R.A.M

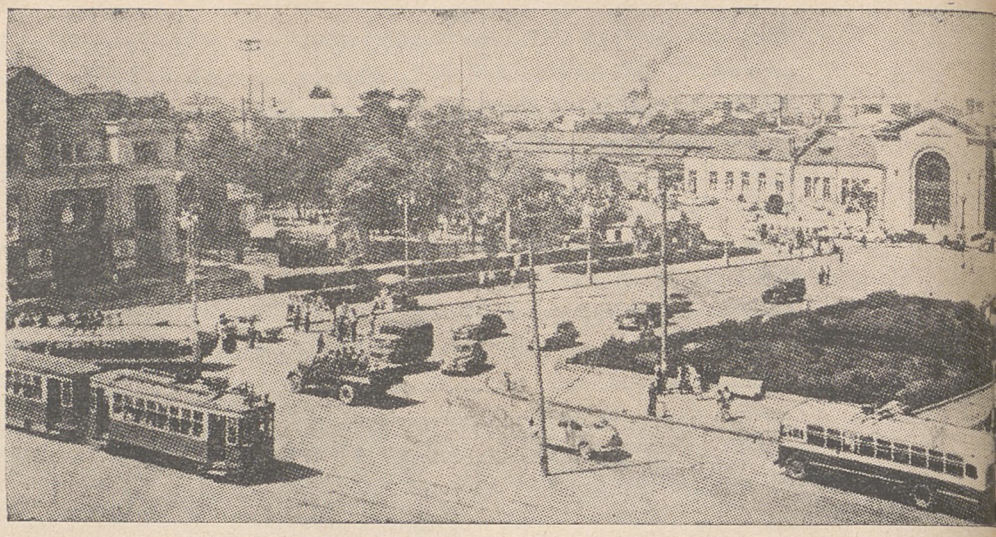

Երեւանի երկաթուղային կայարանի Սասունցի Դավ

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԾՈՑԻՆ ՄԷՋ

ԾԱՂԿԱՁՈՐԸ ԵՒ ՀՐԱԶԴԱՆ ՔԱՂԱՔԸ

Իր զեղատեսիլ դիրքով, անտառապատ մթին ձորերով, կարկաչահոս աղբիւրներով եւ հարուստ արօտավայրերով Ծաղկաձորը ծանօթ է մեր պատմութեան մէջ դեռ հնագոյն ժամանակներէն։

Ծաղկաձորի շրջանը մէկ կողմէն օղակուած է Կոտայքի եւ Ագարակի հեռաւոր սարաւանդներով եւ միւս կողմէն ծառախիտ ձորերով, որոնք կը տանին դէպի Լոռի – Փամբակի շրջանը։ Ու տակաւին, մէկ կողմէն Սեւանի կապտաւուն ջուրերն են եւ միւս կողմէն Դիլիջանի ձորը։ Իսկ արեւմուտքէն Ծաղկաձորին կը մօտենան Գեղամայ լեռներուն փէշերը։

Հրազդան գետը կը կտրէ Ծաղկաձորի հովիտները, կ'անցնի խոր կիրճերով եւ իր ադմկալի ջուրերը կը հասցնէ լայնատարած Ագարակեան դաշտը։

Հրազդանի չուրջը եւ անոր երկայնքով տարածուած են բազմաթիւ գիւղեր, որոնցմէ մէկ քանին պահած են իրենց պատմական անունները, ինչպէս Վարսեր, Ցամաքաբերդ, Ծաղկունք, Մայրավանք, Բջնի, եւլն.։

Դարերու ընթացքին Ծաղկաձորը կռուախնճոյր է եղած տիրող տարրերու ձեռքին։ Աչքի զարնող ամէն մէկ իշխան ուզած է իր ձեռքն անցընել այդ հարուստ շրջանը, բերրի հողերն ու արօտները։ Օտար

Fonds A.R.A.M

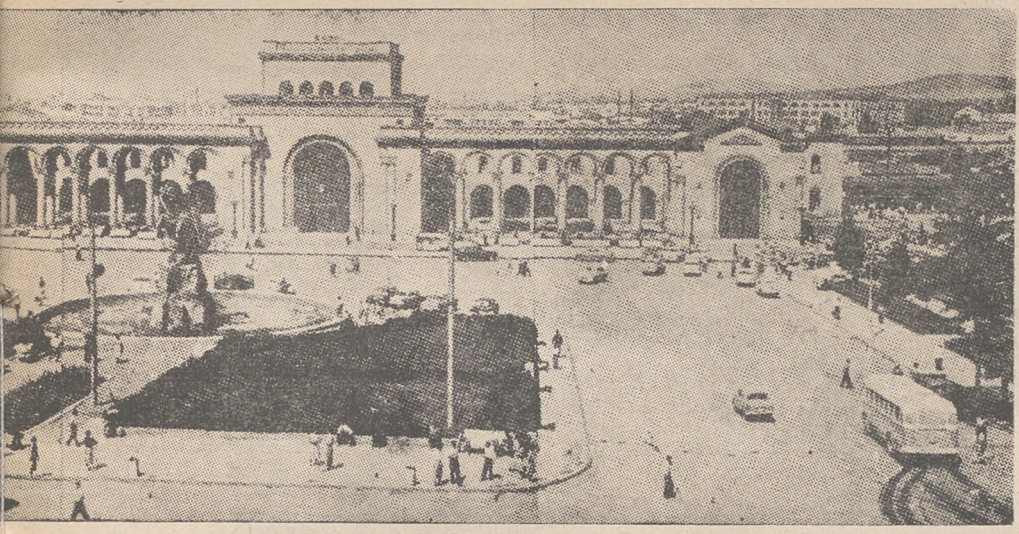

հրապարակը: Մէջտեղը՝ Սասունցի Դաւիթին արձանը:

յարձակողներն ալ աչքաթող չեն ըրած Ծաղկաձորը: Մոնկոլներու օրով այդ չրջանը, իբրեւ վարձատրութիւն, նուէր տրուած է բարձրաստիճան պինուորականներու:

Դղեակը, իր չրջականերով, ուր կ'ապրէր ժամանակաւոր կալուածատէրը, կը կոչուէր Իքտա կամ ազատազումով՝ Ախտա, — ասկէ ալ առաջ եկած է Ախտա գիւղին անունը: Վիմական արձանագրութիւնները, որոնք պահպանուած են Բջնիի եւ այլ վայրերու մէջ, կը պատմեն՝ հին ժամանակներուն նաեւ այս չրջանին հայ բնակչութեան կրած անլուր տառապանքներուն մասին: Կոտորածները յաջորդած են կոտորածներու եւ չրջանը, ժամանակի ընթացքին զարձած է անմարդաբնակ: Անցեալ դարուն, ռուսական բանակներուն կողմէ Արեւելեան Հայաստանի գրաւման նախօրեակին, Ծաղկաձորի ամբողջ չրջանին մէջ հայ բնակչութիւն գրեթէ չէր մնացած: Միայն տասնեակ ընտանիքներ կ'ապրէին Ծաղկունք, Ցամաքաբերդ, Բջնի եւ այլ գիւղերու մէջ: Եայլի գիւղը մնացած էր միայն մէկ հայ ընտանիք: Երբ ռուսական բանակները, ի չարս ուրիչ չրջաններու, մտան նաեւ Սեւանի աւազանը, այնտեղ հաստատուեցան Ալաչկերտի չրջանէն գաղթած Հայերը: Իսկ Ծաղկաձորի գիւղերուն մէջ ալ տեղաւորուեցան Մակուէն եւ գարձեալ Ալաչկերտի կողմերէն եկած Հայեր:

Այն տեսն չինուեցաւ Երեւան — Ալեքսանդրապոլ խճուղին, որ Ծաղկաձորէն անցնելով, այդ չրջանն ալ կը կապէր դուրսի աշխարհին հետ:

Այսօր դժուար է ճանչնալ երբեմնի Ծաղկաձորը: Գիւմիւշ գիւղի ձորին մէջ, ուրկէ սրընթաց կ'անցնի Հրազդան գետը, չինուած է

Fonds A.R.A.M

մեծ ջրաելեկտրակայան, որ կը կոչուի Ամթարքեկեան անունով։

Ծաղկաձորի չրջանին մէջ օրէ օր կը զարգանայ Լուսաւան քաղաքը, որ յառաջիկայ տարիներուն դառնալու է արդիւնաբերական կեդրոն։

Ծաղկաձորի գեղեցիկ տեսարաններէն, Տանձաղբիւրի մօտ

Հին Ախտան կը գտնուէր չրջանին կեդրոնը, բանուկ ճանապարհի վրայ։ Այժմ անոր տեղը զրաւած է օրէ օր զարգացող Հրազդան քաղաքը, որուն այսօրուան բնակչութիւնը կը հասնի 15·000ի։ Կը նախատեսուի, թէ յառաջիկայ 5 – 6 տարիներու վախճանին, երբ

Fonds A.R.A.M

վերջացած կ'ըլլան քաղաքին ընդարձակման եւ արդիւնաբերական ձեռնարկներու կազմակերպման աշխատանքները, Հրազդան քաղաքը պիտի ունենայ 50·000 բնակիչ:

Հրազդանի յատակագծի հեղինակներէն ճարտարապետ Մարկ Գրիգորեան չատ խանդավառուած է քաղաքին ապագայով: Վաղուան ընդարձակուած քաղաքին կորիզը, կ'ըսէ ան, կը կազմէ այժմու չըրջանային կեդրոնը, Երեւան — Հրազդան երկաթուղիով եւ մերձակայ Աթարբեկեան, Ջրառատ, Մաքրավանք եւ Աղբիւրակ գիւղերու հողերով: Ընդարձակուած քաղաքին ընդհանուր տարածութիւնը պիտի ըլլայ մօտաւորապէս 2200 հեկտար, որուն 800ը պիտի յատկացուի բնակելի չէնքերուն, 800ը՝ արդիւնաբերական ձեռնարկներուն եւ 600 հեկտարն ալ քաղաքի կանաչազարդման:

Քաղաքէն դուրս արդէն իսկ կը կառուցուին դիչերօթիկ դըպ-

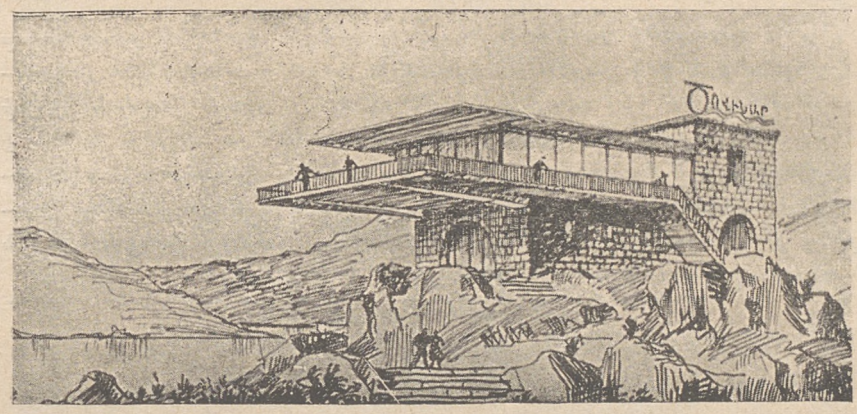

Լճափնեայ ճաշարան Ծովինար՝ Հրազդան – Ծաղկաձոր ճանապարհին վրայ
(Նախագիծ՝ ճարտարապետ Ռ. Իսրայէլեանի)

րոցներու չէնքեր, որոնք պրաւած են Հրազդանի գեղատեսիլ վայրերը եւ չրջապատուած են անտառներով:

Ջուրի մատակարարութիւնը ապահովուած է ամենալաւ պայմաններով: Աթարբեկեան գիւղին մօտերը, սարալանջին վրայ կան հարուստ աղբիւրներ, որոնք հանրածանօթ են իրենց համեղ ու վճիտ ջուրերով: Կատարուած հետազօտութիւնները հաստատած են, որ այդ աղբիւրները, մէկ երկվայրկեանի մէջ կուտան 540 լիտր ջուր: Այս քանակութեան կէսը կ'ապահովէ քաղաքը ըմպելի եւ ոռոգելի ջուրով:

Քաղաքին կեդրոնը պիտի տարածուի նաեւ արհեստական մեծ լիճը: Արդէն իսկ կը տարուին չինարարական եւ կանաչազարդման աշխատանքներ լճին չուրջը: Բարձր դիրքի վրայ սկսած է կառուցուիլ Ծովինար անունով լճափնեայ մեծ ճաշարան – սրճարանի մը, ո-

Fonds A.R.A.M

րուն քովէն կ՚անցնի Հրազդան – Ծաղկաձոր ճանապարհը:

Ու տակաւին կառուցուելու է երկաթուղային մեծ կայարան: Կը նախատեսուի, թէ 4 – 5 տարիէն այդ երկաթուղիին վրայ պիտի աշխատին միայն ելեկտրաքարշ մեքենաներ: Յատակագծով նախատեսուած է նաեւ քաղաքին օդային կապով ապահովումը:

Դարձեալ, յատակագծին վրայ ընդարձակ տարածութիւններ յատկացուած են քաղաքի կեդրոնական հանրային պարտէզին եւ ուրիշ պարտէզներու, ջրամբարներուն, մարզադաշտերուն, ինչպէս նաեւ խնձորի, տանձի եւ սալորի այգիներուն՝ թէ՛ քաղաքի կեդրոնական մասին եւ թէ՛ շրջականերուն մէջ:

Իր բազմատեսակ առաւելութիւններով ու բնական գեղեցկութիւններով, Հրազդանը, մօտ ապագային դառնալու է Հայաստանի գեղեցկագոյն քաղաքներէն մէկը:

ՆԵՐԳԱՂԹ՝ 1962ԻՆ

Հայաստանի Կոմկուսի Կեդր. Կոմիտէի առաջին քարտուղար Զարոբեանի կողմէ անցեալ Սեպտ. 23ին եղած պաշտօնական յայտարարութեան մը համաձայն, 1962էն սկսեալ պիտի կազմակերպուի ներգաղթ, արտասահմանէն դէպի Հայաստան: — «Մենք պէտք է կատարենք այն մտածուած կերպով, ընդ սմին չկրկնելով բնակարանով ու աշխատանքով ապահովելու գործում այն թերութիւնները, որոնք թոյլ տրուեցին 1946 — 47 թուերին, Հայերի զանգուածային հայրենադարձութեան շրջանին», ըսած է Զարոբեան:

Արզնի առողջարանին ընդհանուր տեսարանը

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Է· ՄԱՍ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

(ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ)

ՆՈՒԹԵՐ ԳԱՂՈՒԹԻ ԱՆՑԵԱԼԷՆ

ԵՒ ԱՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ, ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ

ՀԱՅՈՑ ԴԻՐՔԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԴԷՄՔԵՐ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

ԱՅԼԵՒ ՆԻՒԹԵՐ ԳԱՆԱՏԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

Fonds A.R.A.M

ԿԱՐԳ ՄԸ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԵՐ ԱՅՍ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Ի չարս այլ դաղութներու, որոնց անցեալ ու ժամանակակից պատմութիւնը, առաւել կամ նուազ ընդլայնումով հրատարակուեցաւ Տարեգրքիս յաջորդական հատորներուն մէջ, հերթը հասաւ այս տարի ամերիկահայ դաղութին եւ անոր պատմութեան։

Մեր նախորդ հատորով խոստացեր էինք տալ այդ պատմութիւնը, բուն իսկ դաղութին մէջ կատարուելիք պրպտումներու արդիւնքով։ Իսկ այդ պրպտումները անհրաժեշտ կը դարձնէին Տարեգրքիս խմբագրին ճամբորդութիւնը դէպի Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները։ Պատմութեան անցեալ շրջանը կարելի էր անշուշտ տալ առանց բազմածախս եւ երկարատեւ ճամբորդութեան մը դժուարութիւնները կրելու, քանի որ անցեալին վերաբերեալ նիւթեր կարելի էր ճարել նաեւ Պէյրութի մէջ։ Բայց այսօրուան կեանքը պատկերացնելը եթէ ոչ անկարելի, դէթ դժուար էր իրագործել Պէյրութի մէջ նստած, կամ, լաւագոյն պարագային ապաւինած ամերիկահայ բարեկամներու աշխատակցութեան եւ անոնց հայթայթելիք տեղեկութիւններուն։ Այս հիմնական նկատումով ալ, Տարեգրքիս խմբագիրը ճամբայ եելաւ դէպի Ամերիկա, մնաց հոն չորս ամիս, այցելեց դաղութին դլխաւոր կեդրոնները, տեսնուեցաւ ազդային մարմիններու, կազմակերպութեանց եւ անհատներու հետ, նոթագրեց կամ ստացաւ անհրաժեշտ տեղեկութիւնները եւ վերադարձաւ Պէյրութ, այդ տեղեկութեանց հիման վրայ կազմելու համար դաղութին ընթացիկ պատկերն ու պատմութիւնը։

Ու հիմա...

Իրրեւ առաջին խոստովանութիւն ըսենք, որ ամերիկահայ դաղութին տարածութիւնը, հետեւաբար եւ ցրուածութիւնը չէմեցուց մեզ։ Հեռուէ հեռու եթէ ոչ աղօտ, դէթ անբաւարար ու անճիշդ դաղափար մը միայն ունէինք այդ տարածութեան մասին, որ կ'ընդդրկէ Միացեալ Նահանգներուն Արեւմուտքը (Փալիֆորնիա), Միջին Արեւմուտքը (Շիքակօ, Տիթրոյիթ, եւլն.), Արեւելքը (Նիւ Եորք, Ֆիլատէլֆիա, Ուաշինկթըն, եւլն.) եւ Հիւսիսը (Պոսթըն, Փրովիտէնս, Ուստր, եւլն.), ամբողջ աշխարհ մը, ուր հարիւրներով, հազարներով ու տասնեակ հազարներով կեդրոնացած են Հայերը մեծ ու փոքր քաղաքներու մէջ, առանց հաշուելու նաեւ Հարաւը, ուր հայկական համքանքը կը ներկայացնէ փոքր համեմատութիւն մը, այլ շրջաններու հետ բաղդատելով։ Հատ հատ համրելով, Հայերը կը բնակին Մ. Նահանգներու 320 մեծ ու փոքր քաղաքներուն մէջ 50ով, 100ով, 1000ով, 10·000ով, կամ 30 — 35·000ով։ Փոքրաթիւ Հայերով բնակուած վայրերը, մեծ մասով, կարելի է կորսուած նկատել դաղութի ամբողջութեան համար, վասնզի կ'ապրին բոլորովին մեկուսացած կեանք մը եւ կապ չեն պահեր դաղութի ազդային – եկեղեցական կեդրոններուն կամ հայկական կազմակերպութեանց հետ։ Հետեւաբար կան ու չկան։ Ու չկան մանաւանդ այն իրողութեամբ, որ հաւաքական կեանքէն խզուած, այդ վայրերու մէջ հաստատուած Հայերը օտարացած կամ օտարանալու վրայ են արդէն մեծ մասով, հետեւաբար եւ կորսուելու դատապարտուած մխանգամ ընդ միշտ։ Իրականին մէջ, դաղութը կը ներկայացուի իր 28 – 30 դլխաւոր կեդրոններով եւ անոնց կապուած հարիւրեակ մը փոքր շրջաններով, որոնք ստեղծած են իրենց համար ազդային հաւաքական կեանք եւ ըստ այնմ կենսունակ կը պահեն դաղութին ամբողջութիւնը։

Fonds A.R.A.M

Ու երկրորդ խոստովանութիւն մը, ըսելու համար որ մեր շրջապտոյտը չկրցաւ ընդգրկել բոլոր այս մեծ ու պզտիկ հայաբնակ շրջանները: Այցելեցինք գլխաւոր կեդրոնները, որոնց հայկական համրանքը կը ներկայացնէ գաղութին 100ին 75ը մօտաւորապէս: Մնացեալ 100ին 25ին համար կարելի եղաւ քաղել տեղեկութիւններ թղթակցութեամբ կամ իրազեկներու տեղեկատուութեամբ: Իսկ կը ցաւինք ըսելու, որ քանի մը համայնքներ զլացան իրենց պատասխանները մեր հարցարաններուն, մեզի համար անբացատրելի պատճառներով:

Մեր այս ընդարձակ աշխատանքը բաժնած ենք բազմաթիւ գլուխներու: Ամփոփ տողերու մէջ պարզած ենք ամերիկահայ գաղութի սկզբնական կազմութեան եւ հետագայ զարգացման պատմութիւնը: Տուած ենք նախ համայնքները, լուսաւորչական, աւետարանական եւ կաթողիկէ, իրենց ազգային – եկեղեցական իշխանութիւններով, տուած ենք մշակութային, կուսակցական, հայրենակցական, բարեսիրական եւ այլ կազմակերպութիւնները, արձանագրած ենք չարքը Մ. Նահանգներու ամերիկեան եւ հայկական կեանքին մէջ գործող հայ գիտնականներուն, համալսարանական փրոֆէսըրներուն, գրագէտներուն եւ արուեստագէտներուն, ներկայացուցած ենք երկրի տնտեսական կեանքին մէջ Հայոց արձանագրած յաջողութիւնները եւ վերջապէս, իբրեւ եզրակացութիւն, տուած ենք գաղութէն եւ անոր կեանքէն մեր ստացած տպաւորութիւնները:

Հարցը սակայն հոն է, որ մեր այս հատորով կարելի եղաւ տալ ամբողջ այս պատմութեան մօտաւոր կէսը միայն, որովհետեւ, եթէ ուզէինք ամբողջը տալ մէկ անգամէն, Տարեգրքիս այս հատորը, առաջին էջէն մինչեւ վերջինը տրամադրուած պիտի ըլլար լոկ ամերիկահայ գաղութին, իսկ այդ պարագային, հատորը Տարեգիրք մը ըլլալէ պիտի դադրէր ու դառնար «Պատմութիւն Ամերիկահայ Գաղութի» անունով գիրք մը, ինչ որ խոտոր պիտի համեմատէր այս հրատարակութեան բնոյթին ու անոր այլազան բովանդակութեան հետ:

Ահա այս պատճառով եւ ցաւ ի սիրտ հարկադրուեցանք երկուքի բաժնել ամերիկահայ գաղութին այս պատմութիւնը, երկրորդ մասը վերապահելով մեր 1963ի հատորին:

Այս հատորով եւ յաւելուածաբար տուած ենք նաեւ ընթացիկ պատմութիւնը՝ իր կազմակերպական կապերով ամերիկահայ գաղութին մաս կազմող գանատահայ գաղութին, որ, հակառակ իր փոքրաթիւ համրանքին, կենսունակ է իբրեւ ամբողջութիւն եւ որ իր ապրած երկրի աշխարհագրական դիրքովն իսկ պէտք էր տեղ գտնէր այս էջերուն վրայ, ամերիկահայ գաղութի կողքին:

Ըսենք նաեւ, որ ամերիկահայ գաղութին այս պատմութիւնը կ'ընդգրկէ ընդհանրապէս եւ իր մանրամասնութեանց մէջ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ թեմը ու այդ թեմի շրջագծին մէջ գործող կազմակերպութիւնները միայն: Ընդհանուր բնոյթ ունեցող տեղեկութիւններ միայն տուած ենք այսպէս կոչուած «էջմիածնական» թեմին մասին: Աւելին տալը դուրս կը մնար մեր առաջադրութենէն այն պարզ նախատեսութեամբ, որ անկարելի պիտի ըլլար մեր ուզած ճշգրիտ տեղեկութիւնները քաղել այդ թեմի իշխանութիւններէն կամ կազմակերպութիւններէն, այս անթիւ: Մէկ – երկու շրջաններու բացառութեամբ, «էջմիածնական»ները բարեկամ չեն այս Տարեգրքին եւ հետեւաբար չեն հետաքրքրուիր անոր գոյութեամբ ու հետապնդած առաջադրութիւններով: Աւելին՝ անոնց կողմէ պոյքոթի ենթարկուած ձեռնարկ մըն է այս հրատարակութիւնը: Ամենաթարմ օրինակը տեսանք անցեալ տարի Նիւյորքի մէջ, ուր մարդիկ մասնաւոր միտումով, ժպրհութիւնը ունեցան փակելու մեր առջեւ՝ Բարեգործականի կողմէ ղեկավարուող Մելքոնեան վարժարանին դռները: Չէինք կամենար միեւնոյն վերաբերումին արժանանալ նաեւ Ամերիկայի մէջ, ուր, խնդրոյ առարկայ շրջանակները, Մելքոնեանցիներէն նուազ մոլեռանդ չեն մեր նկատմամբ: Ահա այս հիմնական պատճառով է, որ մեր ծրագրէն դուրս ձգեցինք «էջմիածնական» թեմը եւ բաւականացանք տալով կարգ մը ընդհանուր տեղեկութիւններ անոր մասին: Մնաց որ եթէ մեր պրպտումները այդ թեմն ալ ընդգրկէին, Տարեգրքիս քանի մը հատորներէն հազարէ աւելի էջեր պիտի չբաւէին տալու ամերիկահայ թեմին պատմու–

Fonds A.R.A.M

թիւնը իր իրական ամբողջութեան մէջ, — բան մը, որ դուրս կը մնայ մեր նեւթական եւ այլ կարելիութիւններէն: Մեր պակաս ձգածը թող լրացնեն իրենք, զբեղով պատմութիւնը իրենց ալ թեմին ու կազմակերպութեանց, եթէ կ'ուզեն վաղուան պատմագրին համար հետք մը ձգել իրենց այսօրուան կեանքէն:

Ու կը յայտարարենք:

Հակառակ մեր ամբողջ ճիգերուն եւ ծախսերուն, երբեք յաւակնութիւնը չունինք տուած ըլլալու գաղութին անթերի պատմութիւնը: Սխալներ, վրիպումներ ու մոռացումներ անխուսափելի են այս կարգի ընդարձակ նախաձեռնութեան մը մէջ: Անխուսափելի ըլլալով հանդերձ, սակայն, անզգամանելի չեն անոնք: Մեր յաջորդ հատորին մէջ կը կատարուի սրբագրութիւնը ամէն կարգի կարեւոր սխալի կամ վրիպումի եւ լրացումը այն բոլոր մոռացումներուն, որոնք բան մը պիտի կրնային աւելցնել եւ պակաս մը լրացնել, իբրեւ ամբողջացում ամերիկահայ գաղութի պատմութեան:

Պիտի խնդրէինք նմանապէս, որ մեր հարցարաններուն չպատասխանած կամ մեր դիմումներուն ընդ առաջ չգացած կազմակերպութիւններն ու անձերը բարեհաճէին հաղորդել մեզի իրենցմէ ուզուած տեղեկութիւնները մինչեւ յառաջիկայ Յունիսի վերջը, որպէսզի կարենայինք անոնց ալ տեղ տալ այս պատմութեան երկրորդ մասը պարունակելիք 1963ի հատորին մէջ: Աւելցնենք, որ հրատարակած ենք այն բոլոր նկարները, որոնք ուղղակի կապ ունին մեր դասաւորած նիւթերուն հետ եւ որոնք տրամադրուեցան մեզի մեր պրպտումներուն առիթով կամ ի պատասխան մեր դիմումներուն: Այնպէս որ եթէ պակասներ կան նաեւ այդ գծով, մեղքը այս Տարեգրքինը չէ: Այսուհանդերձ, այս ուղղութեամբ ալ կարելի է կատարել լրացումներ, եթէ մեր հրատարակած նիւթերուն առընչութեամբ նոր նկարներ տրամադրուին մեզի, յաջորդ հատորին համար: Խնդրենք նաեւ, որ մեր մօտ կան տակաւին բազմաթիւ նկարներ, որոնք պիտի հրատարակուին յաջորդ հատորով, անոնց վերապահուած ուրիշ նիւթերու հետ:

Անհրաժեշտ նկատեցինք տալ այս բացատրութիւնները, որպէսզի կարելի ըլլայ կանխել պատահական թիւրիմացութիւնները: Ցոյս ունինք, որ մեր այս աշխատանքը պիտի արժանանայ Տարեգրքիս ամերիկահայ եւ ոչ – ամերիկահայ ընթերցողներու դնահատանքին, նոյնիսկ եթէ ակամայ վրիպումներ կամ մոռացումներ նշմարուին պատմութեան ամբողջութեան մէջ: Այս նախատեսութեամբ եւ համոզումով ալ, ահա, կը սկսինք մեր հաւաքած բազմատեսակ նիւթերու մշակման եւ դասաւորման:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ
ԻՐ ԱՆՑԵԱԼ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՄԲ

ԱՅԼԵՒ ԳԱՆԱՏԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԻՐ ՆԵՐԿԱՅՈՎ

ՀԱՅ· ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ, ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ
ԵՒ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ
ԻՐԵՆՑ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՎ, ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐՈՎ
ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՎ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԴԷՄՔԵՐՈՎ
ԱՅԼԵՒ ՋԱՆԱՋԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

Արտասահմանի հայկական հնագոյն համախմբումներէն մէկն է ամերիկահայ գաղութը: Հակառակ մեր մայր հայրենիքէն ունեցած աչխարհագրական հեռաւորութեան, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները եղած են այն աչխարհամասը, որ, վերջին 65 – 70 տարիներու ընթացքին մանաւանդ, բացառիկ դրաւչութիւն մը ունեցած է գաղթելու եւ նոր երկիրներու տակ նոր բախտ որոնելու տրամադիր մեր բազմութիւններուն համար: Ազատ ու անկաչկանդ աչխատելու, անտեսապէս բարգաւաճելու, զարգանալու եւ մասնագիտանալու անսահման կարելիութիւնները եղած են առանցքը այդ դրաւչութեան, որ այդ երկիրը տեղափոխուելու մղած է՝ մասնաւորաբար Թրքական բռնակալութեան տակ տառապած մեր ազգակիցները: Անոնցմէ չատերը գաղթած են՝ իրենց մէջքը չակելէ եաք նորէն հայրենիք վերադառնալու մտադրութեամբ: Եւ եղած են բազմաթիւ վերադարձողները, որոնք չեն կրցած դիմանալ հայրենիքի եւ իրենց ընտանեկան պարապանքրու կարօտին: Ու տակաւին բազմաթիւ ուրիչներ ալ պիտի համբուրէին անկասկած այդ վերադարձողներուն մէջ, եթէ 1915 – 18ի մեծ աղէտը պայթած չըլլար հայ ժողովուրդի գլխուն: Հայրենի երդիքներուն փլուզումով եւ իրենց հարազատներուն կորուստով, Ամերիկա ապաստանած պանդուխտ բազմութիւնները հարկադրուած են հաչտութիւն ստեղծուած կացութեան հետ եւ մնացած են այնտեղ վերջնական կերպով: Տուն – տեղ եղած են, ամուսնացած եւ կազմած են ընտանիքներ, հիմնած են գործեր եւ տարուէ տարի բազմանալով ստեղծած են ամէնէն բարգաւաճ եւ չէն ու կենսունակ հայկական գաղութը արտասահմանի մէջ:

Հետաքրքրական գրականութիւն կայ այս գաղութի անցեալ

Fonds A.R.A.M

պատմութեան մասին: Հայ եւ ամերիկացի գրողներ, վերջին հարիւրամեակի ընթացքին, զանազան ուղղութիւններով ուսումնասիրած են այդ անցեալը եւ իրենց գրպատումներուն արդիւնքով պատկերացուցած են զայն ըստ կարելւոյն: Ապագայ պատմագրին համար արժէք մը պիտի չներկայացնեն այս էջերը իրրեւ նորութիւն, քանի որ ստիպուած ենք արդէն իսկ հրատարակուած այդ աղբիւրներուն դիմել, տալու համար ամփոփ մէկ պատկերը ամերիկահայ գաղութի անցեալին: Նկատի ունենալով սակայն չհեղհեղանութիւնը մե՛ր ընթերցողներուն համար, կուտանք գլխաւոր դիծերը հին օրերու այդ պատմութեան: Կ'օգտուինք այստեղ եւ գլխաւորաբար Hairenik Weekly-ի խմբագիրներէն Ճէյմս Թաչճեանի մէկ գրքոյկէն (The Armenians of the United States and Canada), զոր պատրաստած է ան իրրեւ աւարտական թէզ Հարվըրտ համալսարանէն իր վկայուելուն առիթով եւ հրատարակութեան տուած է 1947ին: Իր այդ գրքոյկի պատրաստութեան համար հեղինակը կատարած է բազմատեսակ գրպտումներ եւ օգտուած է Ամերիկայի Հայոց մասին հայերէնով եւ անգլերէնով կատարուած 40է աւելի հրատարակութիւններէ (գիրք, գրքոյկ, թերթեր, եւլն.): Իր այդ աշխատութեամբ ալ կրցած է խտացնել հին օրերու պատմութիւնը եւ տալ նաեւ գրքոյկի խմբագրութեան չրջանին ամերիկահայ գաղութին պարզած պատկերը, վիճակագրական մանրամասնութիւններով:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՇՐՋԱՆԸ՝ 1618 — 1834

Պատմական հետքեր ցոյց կուտան, որ Հայեր ապրած են Վըրճինիա նահանգին մէջ, դեռ բրիտանական գաղթատիրութեան չրջանին, ժէ. դարուն սկիզբները, հոն գաղթած Իրլանտացիներու, Լեհերու եւ Գերմանացիներու հետ միասին: Զբաղած են առեւտուրով եւ արհեստներով, մասնաւորաբար ծխախոտի մշակութեամբ եւ մետաքսագործութեամբ: Այդ առաջին Հայերէն, 1618ի առիններէն կը յիշուի Մարթին անունով Հայ մը, որ եղած է անգլիահպատակ եւ զբաղած է ծխախոտի մշակութեամբ: Եղած է ան մէկը չո – աբրասեան բըռնագաղթով Նոր Ջուղա փոխադրուած Հայերէն, այդ պատճառով ալ տեղ – տեղ յիշուած է իրրեւ Պարսիկ:

Այնուհետեւ, չերամաբուծութեան մասնագէտ երկու Հայեր բերուած են Վըրճինիա Թուրքիայէն, 1653ին, մէկը՝ Գէորգ անունով:

Դատաւոր Սէմիւըլ Սիուել, իր «Օրագրութեան» 15 Նոյեմբեր 1682ի էջին վրայ կը յիշատակէ, թէ «Մէսէչուսէցս նահանգի Քէմպրիճ քաղաքի եկեղեցին կ'ներթայի միչտ ընկերակցութեամբ երիտասարդ Հունգարացի պարոն Զաւորիի, որուն Հայ մը եղած ըլլալը հաստատեցի»: Անունով Սաեվան, այս Հունգարահայը, թերեւս

Fonds A.R.A.M

Ծատուրեան, յայտնօրէն մէկն էր առենօք Հունդարիա ապաստանած հայ գաղթականներու չառաւիղներէն:

Կը յիշուի նաեւ դոյութիւնը Պետրոս Թուխթեան անունով հայ մխիթարեան մը, որ 1719ին Անգլիայէն հասած է Գարոլայնա եւ յետոյ, հոնկէ անցած է Մէրիլէնտ:

Մէկ այլ Հայ, Ստեփան Դարեան կամ Տէրեան անունով ապրած է Ճորճիա, 1730 — 40 թուականներուն:

Աւելի ուշ, ծագումով գարճեալ Հունդարահայ, բայց անունով օտարացած Թովմաս Գորուին, ապրած է ԺԹ. դարու կէսերուն, Օհայօ նահանգին մէջ: Եղած է ան նշանաւոր հեւտոր, փաստաբան եւ քաղաքական գործիչ, այլեւ երեսփոխան, Օհայոյի նահանգապետ, դանձային նախարար եւ Մեքսիկա՝ ամերիկեան դեսպան 1861ին: Գորուինին Հայ մը եղած ըլլալը ստուգուած է հետազային, թուրք կառավարութեան մօտ ամերիկեան դեսպան Սէմիւըլ Գոքսի կողմէ:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆԸ՝ 1834 — 1895

Այս փոքրաթիւ անուններու յիշատակութեամբ կը վակուի հայ գաղթականութեան առաջին շրջանը Ամերիկայի մէջ: Այնուհետեւ կը սկսի երկրորդ շրջանը, երբ 1831ին ամերիկացի մխիթարներ կը սկսին թափանցել Թուրքիոյ հայաբնակ շրջանները:

Այս մխիթարներու գործունէութեան իբրեւ արդիւնք, Ամերիկա գաղթած առաջին Հայը եղած է Յակատուր Ոսկանեան անունով 16 տարեկան հայ ուսանող մը, որ Նիւ Եորք հասած է 1834ին: Տեղւոյն Սիթի Գոլէճը աւարտելէ ետք Պոլիս վերադարձած է 1840ին եւ լրագրական ասպարէզին նուիրուելով, սկսած է հոն հրատարակել «Ազդարար Իւզանդեան» անունով պարբերաթերթ մը: Պայքար բացած է ամիրաներուն եւ մանաւանդ Փափազեան Ճանիկ ամիրային դէմ, որուն ազդեցութեամբ ալ Թուրք կառավարութիւնը փակած է թերթը: Եղած է ազգային երեսփոխան եւ գործակցած է սահմանադրական ռահվիրաներուն՝ Գրիգոր Օտեանի, Նահապետ Ռուսինեանի, Սերվիչէնի եւ այլոց հետ:

Կը պատմուի թէ անգամ մը ասոնց միջոցով կը ներկայացուի վարչապետ Ալի փաշային: Փաշան կ'ուզէ իմանալ անոր կարծիքը, թէ Թուրքերը ի՞նչ բանով կրնան իրենք զիրենք ծանօթացնել Ամերիկացիներուն եւ սատարել համաշխարհային մշակոյթին: Ոսկանեան կը պատասխանէ չատ սրամտօրէն.— «Թրքական բաղնիք մը շինեցէք Ամերիկայի մէջ» ... Ու բնականաբար այս պատասխանը կը զայրացնէ փաշան:

Տասնըչորս տարի Պոլիս մնալէ ետք, Ոսկանեան կը վերադառնայ Ամերիկա 1854ին: Լրագրական ասպարէզին մէջ ունեցած փորձառութեամբ եւ լեզուագիտութեամբ կը սկսի աշխատակցիլ «Նիւ

Fonds A.R.A.M

Եորք Հէրըլտ Թրիպիւն»ին եւ կը գանէ լաւ ընդունելութիւն: Իր հրատարակած «Սուլթանը եւ իր ժողովուրդը» անգլերէն գրքին մէջ, Ոսկանեան Հայերը կոչած է Մերմաւոր Արեւելքի եանիչիները: Վարած է գանազան պաշտօններ Նիւ Եորքի մէջ եւ մինչեւ անդամ ընտրուած է նախագահ Նիւ Եորքի Մամուլի Ակումբին: Շատ համբերդած եւ շատ ալ չռայլ ապրած ըլլալով, Ոսկանեան մեռած է ապքաուելթեան մէջ, 1900ին:

Այդ չրջանին, այն է 1837ին, Ամերիկա գաղթած երկրորդ Հայը եղած է պոլսեցի Սենեքերիմ Տէր Մինասեան, որ հետեւած է Փրինսթըն համալսարանի աստուածաբանական ճիւղին: Կէս ճգելով այս ճիւղը՝ սորված է բժշկութիւն եւ եղած է առաջին ամերիկահայ բժիշկը:

Այնուհետեւ հետզհետէ եւ մխիթարներու ընծայած դիւրութիւններով Ամերիկա կը գաղթեն եւ հոն կը մնան կամ կը վերադառնան բազմաթիւ ուրիշներ, որոնց կարգին Յարութիւն Վեհապետեան (1841), որ հետագային եղաւ Երուսաղէմի Պատրիարք, Յովհաննէս Տէր Սահակեան, որ կ'աւարտէ Եէյլ համալսարանի աստուածաբանական ճիւղը եւ Քրիստափոր Տէր Սերոբեան, որ կ'ուսանի տարրաբանութիւն եւ որ հետագային կ'ըլլայ՝ ամերիկեան զրամատոմսերուն համար մինչեւ այսօր ալ գործածուող եւ կեղծելը անկարելի սեւ եւ կանանչ գոյներուն դիւտարարը: Ամերիկեան կառավարութիւնը այս շատ կարեւոր դիւտը կը գնէ իրմէ 6000 տոլարի աննշան գումարի մը փոխարէն:

Հայր Ղեւոնդ Ալիշանին եղբայրը Սերոբ Ալիշան Ամերիկա կը գաղթէ 1848ին, իբրեւ ուսանող:

Պրպտումները ցոյց կուտան, թէ 1850էն մինչեւ 1870 Ամերիկա մտած են ընդամէնը 55 Հայեր: Ներքին քաղաքագիտական պատերազմի երրորդ տարուան ամէնէն տաք չրջանին, 1863ին, Ամերիկա զբօսնուած են 40 Հայեր, որոնց երեքը իրրեւ բժիշկ ծառայած են Ֆիլատելֆիոյ հիւանդանոցը, վիրաւորներ խնամելով: Առնուազն 30 Հայեր կռուած են Հիւսիսային Բանակի չարքերուն մէջ, այդ պատերազմի ընթացքին:

Ոմանք, այդ չրջանին, եկած են արհեստ մը սորվելու համար, ինչպէս Յակոբ Մատթէոսեան անունով այն Հայը, որ հետագային հիմնեց Թուրքիոյ մեծագոյն տպարանը:

Առաջին անգամն ըլլալով երեք հայ աղջիկներ ալ գացած են Ամերիկա այդ տարիներուն:

Մէսչուսէթս նահանգին մէջ, 1867ին բնակութիւն հաստատած առաջին Հայը եղած է Կարօ անունով մէկը, որ իրրեւ ծառայ ընկերացած է Ուսար ապրող միսիոնարի մը, ամսական ... 75 սէնթ վճարումով: Հետագային անբաւարար գտնելով այս վճարումը, Կարօ

Fonds A.R.A.M

սկսած է աշխատիլ Ուսարի թելի գործարանին մէջ, ուր իրեն հետ եւ իրմէ վերջ ուրիշ հարիւրաւորներ ալ պիտի աշխատէին:

Հայ գաղթականներուն թիւը 1875ին հասած էր 70ի: Ցրուած էին անոնք զանազան չրջաններու մէջ եւ ուսանողներ էին մեծ մասով:

Նիու Ճըրզիի հայ համայնքը հաստատուած է 1884ին 8 հայերով, որոնց, 4 տարի ետքը եկած են միանալու նաեւ 4 ուրիչներ:

Մէսէչուսէցի մէջ 40 հայեր կային 1880ին եւ կը բնակէին Պոսթըն, Ուսար եւ Միլվըրի: Պոսթընի մէջ կային ընդամէնը 9 հայեր 1885ին, — երկու ուսանողներ, արուեստագէտ մը, խանութպան մը, դորգի վաճառական մը, մեքենագէտ մը, երկու բանուորներ եւ ասոնցմէ մէկուն կինը:

Ուսարի Հայոց թիւը, 1889ին, բարձրացած էր 300ի, իսկ ուրիշ 400 հայեր ալ կ'ապրէին այլ չրջաններու մէջ: Նոյն տարին հաստատուած են Լորէնսի եւ Լինընի համայնքները, Ուսարէն գացած հայերով:

Թէեւ ճչդրիտ թիւեր կը պակսին պիտնալու համար երկրորդ գաղթականութեան չրջանին, այն է 1834 — 1895ին Ամերիկա գաղթած Հայոց համբարքը, բայց նկատի ունենալով այն վիճակագրութիւնը, որով, այդ չրջանին 9472 հոգի գաղթած են Ամերիկա Թուրքիայէն, կ'ենթադրուի թէ ասոնց մէջ Հայոց թիւը 5000էն պակաս չէ եղած: Այս գաղթականներէն չատերը, ոմանք, որոշ հարստութիւն մը ձեռք ձգելէ ետք, վերադարձած են հայրենիք, իրենց ընտանիքներուն մօտ:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆԸ՝ 1895ԷՆ ԱՍԴԻՆ

Ամերիկահայ գաղութը մեծապէս բազմացած է գաղթականութեան երրորդ չրջանին, այն է՝ 1895էն ասդին:

Ներգաղթի պետական սպասարկութեան տուեալներով, Ամերիկա գաղթած են 70·982 Հայեր 1895 — 1899 տարիներուն — թուրք կառավարութիւնը 1899ին արգիլեց Հայոց արտագաղթը — եւ այնուհետեւ «Հիւրընկէր»ի հոչակումէն ետք, 1908էն 1914: Պարզ է որ գաղթականական այս մեծ ալիքը Ամերիկա նետուեցաւ 1895ի կոտորածներուն հետեւանքով, թէեւ այլ երկիրներէ որոշ թիւով Հայեր ալ փոխադրուեցան Ամերիկա այդ թուականներուն:

Այս գաղթականներուն մեծագոյն մասը հաստատուեցաւ Մէսէչուսէցի, Նիւ Եորք եւ Ռոտ Այլընտ նահանգներուն մէջ: Ուրիշ գաղթականներ գացին մինչեւ Գալիֆորնիա եւ մասնաւորաբար Ֆրէզնօ, 1895էն սկսեալ:

Առաջին աշխարհամարտի աւարտումէն ետք, 1920 — 1931, Ամերիկա մտած են 26·146 Հայեր, որոնց 4770ը հաստատուեցան Մէսէչուսէցի չրջանը: Ուրիշ հազարաւորներ ալ տուն — տեղ եղան Նիւ Եորք, Նիու Ճըրզի, Տիթրոյիթ, Շիքակօ, Ֆիլատելֆիա, Լոս

Fonds A.R.A.M

Անճէլըս, Սան Ֆրանչիսքօ, եւլն.: Աւելի քիչ թիւով ուրիշներ ալ՝ աւելի փոքր քաղաքներու մէջ: Ըստ 1920ի մարդահամարին, 8640 Հայեր կ՝ապրէին այդ տարին Մէսէչուսէթս նահանգին մէջ:

Ամերիկա մտած Հայոց համրանքին ստուգումը կը դժուարանայ 1931էն ասդին, վասնզի այս թուականէն սկսեալ զաղթականները կ՝արձանագրուին ըստ քոթային այն երկրին, ուր կը մնան: Թուրքիայէն Ֆրանսա զաղթած եւ հոն Ֆրանսահպատակ դարձած Հայ մը, օրինակի համար, Ամերիկա զաղթելու պարագային կ՝արձանագրուի իբրեւ Ֆրանսացի, առանց հայկական ծագում ունեցած ըլլալուն պաշտօնական արձանագրութեան:

Պէտք չէ մոռնալ, որ քոթայի սեղմումներուն հետեւանքով զգալապէս պակսած է նորեկ հայ զաղթականներուն թիւը 1924էն ասդին, անշուշտ եթէ նկատի չունենանք բացառիկ օրէնքներով եւ քոթայէն դուրս հոն փոխադրուած զաղթականները, որոնց կարգին եւ մասնաւորաբար, 1948 — 1950 թուականներուն Գերմանիայէն, Աւստրիայէն, Իտալիայէն եւ այլ երկիրներէ զացած երբեմնի Տի – Փինները (տեղահանուած տարագիրները):

Պակսած ըլլալու գծով յատկանշական է այն օրինակը, ըստ որում, 1913ին Մէսէչուսէթս նահանգին մէջ տեղաւորուած են 2367 հայ զաղթականներ, մինչդեռ 1928ին այնտեղ հաստատուածներուն թիւը եղած է միայն 192:

Ճէյմս Թաչճեան, որուն զրքոյկէն քաղեցինք անցեալ պատմութեան վերաբերեալ այս համառօտ տեղեկութիւնները ու թիւերը մեծ մասով, հրատարակած է նաեւ վիճակագրական տախտակ մը, ուր մանրամասնօրէն ցոյց կը տրուի այդ օրերու հայկական համրանքը չուրջ 320 մեծ ու փոքր քաղաքներու մէջ: Այդ թիւերուն պիտի անդրադառնանք այս ընդարձակ պատմութեան վերջաւորութեան: Ճիշտ ատեն է այստեղ միայն այն հաստատումը, թէ 1945ին, այսինքն զրքոյկի հրատարակութեան թուականէն երկու տարի առաջ, Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն մէջ կ՝ապրէին մօտաւորապէս 215·000 Հայեր:

Մեր ընթերցողները թող բաւ համարեն այս ամփոփ տեղեկութիւնները ամերիկահայ զաղութի ծագման եւ տարիներու ընթացքին անոր արձանագրած թուական զարգացման մասին: Կարեւորագոյնն ու նորութիւնը այս հրատարակութեան մէջ զաղութին այժմու կեանքին ընթացիկ պատկերն է, թէեւ, չըլլան առ չըլլան կամ քաղաք առ քաղաք խօսուելու ժամանակ, համառօտ որոշ տեղեկութիւններ ալ պիտի տրուին տուեալ վայրի անցեալ պատմութեան մասին, գոնէ այն չափով, որքանով որ կրցանք քաղել զանոնք մեր չրջապտոյտի ընթացքին, Ամերիկայի մէջ:

Ուրեմն անցնինք այդ ընթացիկ կեանքին:

Fonds A.R.A.M

ԹԵՄԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊՈՒԱԾ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

Ազգային Առաջնորդարանին Խորհրդանշանը

Ամերիկահայ թեմը, ամբողջական եւ ոչ – բաժանեալ կազմակերպութեամբ գոյութիւն ունեցած է 1898էն սկսեալ։

Ամերիկա ոտք կոխած առաջին հայ եկեղեցականը եղած է Յովսէփ վրդ. Սարաճեան, որ Պոլսէն հոն կը հասնի 1889ի Օգոստոսին։ Մայրաքաղաքէն յետադիմական եկեղեցական մը ըլլալով, իր չուրջը կը ստեղծէ ծանր դժգոհութիւն եւ կը ստիպուի մեկնիլ Ամերիկայէն 1894ին։ Այնուհետեւ կու գան ու կ'երթան ուրիշ վարդապետներ ալ, մինչեւ որ Խրիմեան Հայրիկ, «կարի դժուարին է գտանել զարժանաւորն» ըսելով, նորէն Ամերիկա կը ղրկէ Սարաճեանը, բայց այս անգամ եպիսկոպոս ձեռնադրելէն ետք։ Սարաճեան եպիսկոպոս հետը բերած էր նաեւ Հայրիկին 2 Յուլիս 1898 թուակիր մէկ կոնդակը, որով Ամերիկահայոց այցելու հովուութիւնը կը վերածուէր թեմական Առաջնորդութեան։ Եպիսկոպոսը, տարի մը ետքը, 14 Հոկտ. 1899ին վարդապետ կը ձեռնադրէ Պատուելի Կարապետ Մարդուկեանը, Ղեւոնդ վարդապետ անունով։

Ամերիկահայ առաջին կրօնական ժողովը կը գումարուի 17 — 18 Յունիս 1901ին, 5 եկեղեցականներու մասնակցութեամբ։ Իսկ անդրանիկ երեսփոխանական ժողովն ալ՝ 2 Սեպտեմբեր 1906ին։ Այս ժողովին մէջ դարձեալ կը պոռթկան դժգոհութիւնները Առաջնորդին դէմ եւ ժողովականները, 10 «նկատելով»ներով պատրաստուած բանաձեւ մը մեծամասնութեամբ քուէարկելով, կ'ընդունին եպիսկոպոսին հրաժարականը, զոր, զլխուն դալիքը դիտնալով, ներկայացուցած էր վեց օր առաջ։ Եպիսկոպոսը սակայն չի հեռանար Ամերիկայէն եւ Գաֆթանեան վարդապետին հետ ձեռք ձեռքի տուած տակնուվրայ կը բերէ զաղութը, մինչեւ որ 26 Փետրուար 1911ին, երեսփոխանական ժողովը միաձայնութեամբ Առաջնորդ կ'ընտրէ Մուշեղ եպիսկոպոս Սերոբեանը։

ԵՌԱԳՈՑՆԻ ԴԷՊՔԸ ՇԻԿԱԳՈՑԻ ՄԷՋ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ 1933Ի ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻՆ

Այնուհետեւ իրարու կը յաջորդեն Առաջնորդները, միշտ երկ – երկու հատ, քանի որ Գալիֆորնիան կը ներկայանար իբրեւ առանձին թեմ։ Իրարու կը յաջորդեն՝ մինչեւ Նշանակումը Ղեւոնդ արքեպիս-

Fonds A.R.A.M

կոպոս Դուրեանին, որուն պաշտօնավարութեան ազիտալի չրջանին տեղի կ'ունենայ գաղութին վերջնական պառակտումը, 1933 թուականի չատ ծանրակչիռ դէպքերով։

Մինչեւ այս թուականը, թեմական գոյավիճակը պահպանուած էր ամբողջ 35 տարի, ազգային – քաղաքական բոլոր հոսանքներու գործակցութեամբ եւ ներքին պատահական պայքարներով, որոնք սակայն չէին կրցած խախտել գոյութիւն ունեցող եկեղեցական – վարչական միասնականութիւնը։ Այդ տարուան Յուլիսի 1ին տեղի ունեցաւ Շիքակոյի դէպքը, երբ Ղեւոնդ արքեպիսկոպոս, չատ ջղգրիչ կեցուածքով մը վար առնել տուաւ Հայկական եռագոյնը տեղւոյն գուցահանդէսի բեմէն։ Այս հրապարակային անարգանքը կատաղութեան ալիք մը չղթայազերծեց Սրբազանին եւ անոր գործակիցներուն դէմ, ամբողջ գաղութին մէջ։ Ու մթնոլորտը օրէ օր ծանրացաւ, լարուածութիւնը հասցնելով իր գագաթնակէտին։

Փոխադարձ ատելութեան այս մթնոլորտին մէջ էր, որ 2 Սեպտեմբեր 1933ին, Նիւ Եորքի մէջ գումարուեցաւ Ազգային երեսփոխանական ժողովը, Յովսէփ եպիսկոպոս Կարապետեանի նախագահութեամբ եւ չատ լարուած մթնոլորտի մէջ (Ղեւոնդ Սրբազան չէր ուզած ներկայ գտնուիլ եւ յանձնարարած էր Յովսէփ եպիսկոպոսը)։ Ժողովին մէջ, Դուրեանին հակառակորդ ազգային ճակատը ունէր 42 երեսփոխան, իսկ անոր կողմնակիցները՝ 35։

Այս ժողովը, իր Սեպտեմբեր 4ի նիստին մէջ, կէս գիչերէ վերջ ժամը 2ին, 44 ձայնով պաշտօնանկ հռչակեց Առաջնորդ Դուրեան արքեպիսկոպոսը։ Որոշումը չորուած, Դուրեանի պաշտպաններէն չատեր հեռացած էին արդէն ժողովէն եւ պաշտօնանկութեան որոշման այդ նիստին ներկայ էին միայն 55 երեսփոխանները։

Կատարուած իրողութեան առջեւ գտնուելով, դուրեանական ճակատին երեսփոխանները միանգամ ընդ միչտ հեռացան օրինական ժողովէն եւ «Օթէլ Մարթինիք»ի մէջ, 27 երեսփոխաններով, իրենք իրենց գլխուն կազմեցին իրե'նց ժողովը, մերժելով ենթարկուիլ մեծամասնութեան որոշման։ Ու այսպէսով, գաղութը բաժնուեցաւ՝ մէկը միւսին դէմ սաստիկ լարուած երկու հակամարտ ճակատներու։

Այս կացութեան մէջ կատարուած իրողութիւն էր այլեւս թեմական պառակտումը, որ օրէ օր ծանրօրէն խորացաւ, չորս ամիս եաքը, 25 Դեկտեմբեր 1933ին, յանգելու համար Ղեւոնդ արքեպիսկոպոս Դուրեանի սպանութեան։

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿՈՂՄՆԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

Այնուհետեւ, տարիներու ընթացքին, բազմաթիւ փորձեր եղան վերականգնելու երբեմնի վարչական միասնականութիւնը, բայց բոլոր փորձերն ալ անցան ապարդիւն։ Ապարդիւն անցաւ, առաջին

Fonds A.R.A.M

հերթին, Էջմիածնէն ղրկուած նուիրակ Գարեգին արքեպիսկոպոս Յովսէփեանին ճիգերը: Ըմբոստացած հաւատացեալները մերժեց նուիրակին չատ բանաւոր առաջարկները եւ այս մերժման առիթով էր, որ արտասանեց ան իր պատմական խօսքը, թէ «ես պարտուեցայ»: Տարիներ եառքը, 1946ին, Գէորգ Զ. Կաթողիկոս պաշտօն յանձնեց նաեւ Տիրան եպիսկոպոս Ներսոյեանին, միեւնոյն առաջադրութեամբ: Ամիաներ տեւեցին նաեւ անոր միջամտութիւնները, որոնք նոյնպէս մնացին ապարդիւն, երբ 1947ի Նոյեմբերին, դալութին վոքրամասնութիւնը ներկայացնող հաւատացեալները պահանջեց մեծամասնութեան «անպայմա՞ն անճնատուութիւն»ը...

Հակառակ նուիրակ Գարեգին Սրբազանի հաստատումներուն ըմբոստ կողմի տեսակէտներուն անարդարութեան մասին եւ հակառակ Ներսոյեան Սրբազանի բանակցութեանց, Էջմիածինը, իր Կաթողիկոսով եւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդով մերժեց ճանչնալ օրինական կողմը եւ թեւ ու թիկունք հանդիսացաւ ըմբոստներուն եւ անոնց հաստատած անջատ իշխանութեան: Հասկնալի էր այս աղաղակող կողմնակալութեան պատճառը: Ըմբոստները կը ներկայացնէին այն հոսանքը, որ բարեկամ էր Հայաստանի խորհրդային կարգուսարքին եւ հետեւաբար, Էջմիածինը, կամենալու պարագային իսկ, չէր կրնար դիրք բռնել այդ կարգուսարքի բարեկամներուն դէմ:

Էջմիածնի այս դիրքաւորումով ալ վերջնական բնոյթ ստացաւ պառակտումը դալութին մէջ: Ըմբոստ կողմը փակեց մինչեւ անգամ օրինապահներուն առջեւ դռները այն եկեղեցիներուն, որոնք կը դտնուէին իրեն ենթակայ եկեղեցական Հոգաբարձութեանց ձեռքը: Անոնք ոչ պակաս կամ մկրտութիւն կրնային կատարել այդ եկեղեցիներուն մէջ եւ ոչ ալ թաղել իրենց մեռելները անոնց միջոցով:

ՕՐԻՆԱԿԱՆ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ՄՆԱՑ ՊԱՏՆԷՇԻՆ ՎՐԱՑ

Օրինական Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնն ու անոր ենթակայ ազգային – եկեղեցական մարմինները անշուշտ կը չարունակէին իրենց գործունէութիւնը այն բոլոր եկեղեցիներուն եւ հիմնարկութեանց մէջ, որոնք մնացած էին օրինապահ: Էջմիածինը, սակայն, միանգամ ընդ միշտ խզած ըլլալով իր կապերը ազգային – եկեղեցական օրինական ներկայացուցչութեան հետ, կը մերժէր մինչեւ անգամ Միւռոն տրամադրել այս վերջնոյն ենթակայ եկեղեցիներուն...

Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան կը մնար նայիլ իր դըլխուն ճարը: Եւ, հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, յաջողեցաւ ան տանիլ իր գործը, անհեղհեղուկ նուիրումով մը: Սկսաւ նոր եկեղեցիներու կառուցման ձեռնարկներ կատարել այն բոլոր վայրե-

Fonds A.R.A.M

րուն մէջ, ուր ապրող հաւատացեալ բազմութիւնները զրկուած էին Հոգեւոր մատակարարութենէ: Պահեց ան իր կանոնաւոր կապերը իրեն ենթակայ Եկեղեցական Հոգաբարձութեանց հետ, գումարեց հերթական Երեսփոխանական Ժողովները եւ միշտ գործին գլուխը կեցուց իր կազմը:

Այսպէս շարունակուեցաւ մինչեւ 1957*ի Փետրուարը:*

Վերջին Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը, որ պաշտօնավարեց մինչեւ այդ թուականը եւ որ տարիներով լարուած ու շինարար մեծ աշխատանք տարաւ օրինապահներու թեմը կանգուն պահելու համար, բաղկացած էր հետեւեալ անձերէն.— Տ. Արսէն Ա. քհնյ. Սիմէոնեանց, Տ. Եղիշէ Ա. քհնյ. Մխիթարեան, Արամ Նալպանտեան, Եղիշէ Մելիքեան, Եղիա Խըյմէթեան, Հայկազ Ղազարեան, Գառնիկ Միտինեան, Արամ Մալումեան եւ Գէորգ Ալան:

...ՈՒ ԹԵՄԸ ՄԻԱՑԱՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

Այս Կեդրոնական Վարչութիւնն էր որ հրաւիրեց հերթական Երեսփոխանական Ժողովը 23 *Փետրուար* 1957*ին: Ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց դիմել Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Տ. Զարեհ Ա. Վեհափառին, խնդրելով իրենց թեմն ալ առնել իր հոգեւոր վերին իշխանութեան տակ:*

Դիմումը ընդունուեցաւ եւ միացումը իրականացաւ 1957*ի աշնան, Վեհափառին դրական ու հեռագրական պատասխանէն ետք եւ ժամանումովը կաթողիկոսական նուիրակ եւ Լիբանանի Առաջնորդ Տ. Խորէն արքեպ. Բարոյեանի, որ այդ առթիւ ամբողջ* 8 *ամիս մնաց ամերիկահայ գաղութին մէջ, ստեղծելով ամենուրեք անսահման խանդավառութիւն:*

Այդ առիթով էր, որ 2 – 3 *Նոյեմբեր* 1957*ին Ֆիլատելֆիոյ մէջ գումարուեցաւ դարձեալ Ազգային Երեսփոխանական Ժողովը: Եւ, այդ ժողովին որոշումով կատարուեցաւ մեծ հանգանակութիւն մը յօգուտ Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, ամբողջ թեմին մէջ: Հանգանակութիւնը ունեցաւ աննախընթաց յաջողութիւն եւ գոյացաւ* 482.000 *տոլար: Ասկէ զատ, թեմը յանձն առաւ տարեկան* 30.000 *տոլարի Աթոռատուրք վճարել Կաթողիկոսարանին*(*)*, այլեւ կրթաթոշակներով օգնել Դպրեվանքի ուսանողներուն: Եւ վերջապէս կատարուեցան հանգանակութիւններ նոր եկեղեցիներու կառուցման կամ եղածներու բարեզարդման համար (Տիթրոյիթ՝* 170.000 *տոլար, Ֆիլատելֆիա՝* 135.000*, եւլն.):*

Արդ, 1957*էն սկսեալ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսու-*

(*) Այս գումարը հետագային իջաւ 20.000 տոլարի եւ կը վճարուի ամէն տարի կաթողիկոսարանին:

Fonds A.R.A.M

Թեան կապուած ամերիկահայ թեմը ոչ միայն դառած է իր բնականոն վիճակը, այլեւ տարուէ տարի կ'արձանագրէ նորանոր յաջողութիւններ իր աշխատանքներուն մէջ, յօգուտ թեմին եւ անոր ազգային – եկեղեցական հիմնարկութեանց յառաջդիմութեան:

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԵՒ ԹԵՄԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ

Թեմին Առաջնորդական Տեղապահն է Տ. Հրանդ եպիսկոպոս Խաչատուրեան, որ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան որոշումով եւ Վեհափառ Հայրապետին վաւերացումով իր պաշտօնը ստանձնեց 7 Յուլիս 1959ին:

Անցեալ տարեշրջանին, Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը ունէր հետեւեալ կազմը.—

Լուսանկարուած՝ Տ. Խորէն արքեպ. Բարոյեանի Ամերիկա այցելութեան առթիւ Նիւ Եորքի մէջ, 1959ին: Ձախէն աջ՝ Տ. Խաչատուր Ա. քհնյ. Կիրակոսեան, Եղիա Խըմէրեան, Տ. Հրանդ եպիսկ. Խաչատուրեան, Տ. Խորէն արքեպ. Բարոյեան, Եղիշէ Մելիքեան եւ Տ. Արսէն քհնյ. Յակոբեան:

Եղիշէ Մելիքեան (Ֆիլատելֆիա) Ա. առենապետ.
Եղիա Խըմէրեան (Նիւ Եորք) Բ. առենապետ.
Տ. Արսէն քհնյ. Յակոբեան (Ֆիլատելֆիա) Ա. առենադպիր.
Վիգէն Պապայեան (Նիւ Ճըրզի) Բ. առենադպիր.
Տոքթ. Ճորճ Ցնծալեան (Նիւ Ճըրզի) դանձապետ.
Տ. Եղիշէ Ա. քհնյ. Մխիթարեան (Լոս Անճելըս).
Տ. Խաչատուր Ա. քհնյ. Կիրակոսեան (Նիւ Եորք):
Հայկազ Ղազարեան (Պոսթըն):
Միհրան Կիւզէլեան (Պոսթըն):

Fonds A.R.A.M

Կեդրոնական Վարչութիւնը կանոնաւորաբար կը դումարէ իր նիստերը Նիւ Եորքի Առաջնորդարանին մէջ, առենապետութեամբ ե-ղիշէ Մելիքեանին, որ ամէն անգամ կ՚երթայ Նիւ Եորք Ֆիլատելֆիա-յէն, ընկերակցութեամբ Կեդրոնական Վարչութեան առենադպիր եւ Ֆիլատելֆիոյ հոգեւոր հովիւ Տ. Արսէն քհնյ. Յակոբեանի: Հեռաւոր քաղաքներու մէջ ապրող անդամները նիստերուն կը մասնակցին, երբ չատ կարեւոր հարցեր դնուելին օրակարգին վրայ:

Թեմին երեսփոխանական ժողովը կազմուած է 25 համայնք-ներէ ընտրուած չուրջ 90 երեսփոխաններով:

Թեմը ունի իր ուրոյն եւ վերամշակուած Սահմանադրութիւնը, որ վաւերացուած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետէն:

ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ, ՊԻՒՏՃԷ, ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ

Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան կից կը գործեն երեք Խորհուրդները.— 1) Տնտեսական Խորհուրդը, որուն պաշտօնն է գո-յացնել Առաջնորդարանի տարեկան պիւտճէն: 2) Ուսումնական Խոր-հուրդը, որ ուղղութիւն կուտայ թեմի հայկական դպրոցներու կամ հայերէնի դասընթացքներու աշխատանքներուն: 3) Կրօնական – Դաստիարակչական Խորհուրդը, որ կը ղեկավարէ թեմի կիրակնօրեայ դպրոցներու կազմակերպութեամբ եւ մշակուած կամ մշակելի ծրա-գիրներու կիրարկումով:

Ասոնցմէ զատ կայ նաեւ Դպրաց Դասերու Կեդրոնական Վար-չութիւն մը, որուն առաջադրութիւնն է երկսեռ երիտասարդները հա-մախմբել եկեղեցիներու կամարներուն տակ:

Առաջնորդարանին տարեկան պիւտճէն կը հասնի 41·500 տոլա-րի, որ կը գոյանայ՝ բոլոր համայնքներու մէջ դանձուող թեմական տուրքերով, նուիրատուութիւններով եւ զանազան վկայականներու հասոյթներով: Այս դումարին մէջ չի մտներ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանին ղրկուող տարեկան 20·000 տոլարը, որ կը գոյա-նայ՝ այդ նպատակով համայնքներու մէջ կատարուած յատուկ ձեռ-նարկներով:

Ամերիկահայ թեմի Առաջնորդարանը կը գտնուի Նիւ Եորքի կեդրոնը, նոր չէնքի մը 12րդ յարկին վրայ, լաւ կահաւորուած, ներ-կայանալի եւ ընդարձակ յարկաբաժնի մը մէջ, որ միանդամայն Տե-ղապահ Սրբազանին բնակարանն է եւ որուն համար կը վճարուի տա-րեկան 5000 տոլար վարձք:

Առաջնորդարանին մնայուն քարտուղարն է Արամ Աֆարեան, որ այս պաշտօնով Պէյրութէն փոխադրուեցաւ Նիւ Եորք 1960ի Սեպ-տեմբերին եւ որ զնահատելի ճեռնհասութեամբ մը կը վարէ ամերի-կահայ ընդարձակ թեմին հետ կապուած բոլոր աշխատանքները:

Համայնքներու հետ կապը առաւել եւս զօրացուած է Առաջնոր-դական Տեղապահ Տ. Հրանդ Սրբազանին թեմական յաճախակի այ-

Fonds A.R.A.M

ցելութիւններով, Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի ընդարձակ տարածութեան վրայ:

ԱՅՍՊԷՍ ԿՈՉՈՒԱԾ «ԷՋՄԻԱԾՆԱԿԱՆ» ԹԵՄԸ

Ինչ կը վերաբերի ամերիկահայ զաղութի այսպէս կոչուած «Էջմիածնական» հատուածին, կը ներկայանայ ան երկու թեմերով, մէկը Գալիֆորնիայինը, թեմական կեդրոն ունենալով Լոս Անճելըսը, միւսը զաղութի մնացեալ մասին եւ Գանատայի համար, որուն թեմական կեդրոնն է Նիւ Եորքը:

Գալիֆորնիոյ թեմին Առաջնորդն է Տ. Բարկէն եպիսկոպոս Վարժապետեան, իսկ մնացեալ մասին Առաջնորդը՝ Տ. Սիոն արքեպիսկոպոս Մանուկեան:

Այս երկու եկեղեցականներէն զատ, անպաշտօն հանդամանքով Ամերիկա կ'ապրին նաեւ «Էջմիածնական» Տ. Վարդան արքեպիսկոպոս Գասպարեան եւ Տ. Տիրան արքեպիսկոպոս Ներսոյեան:

Երկու Առաջնորդարաններն ալ ունին իրենց երեսփոխանական ժողովներն ու կեդրոնական վարչութիւնները, իրենց օժանդակ կազմակերպութիւններով կամ մարմիններով, ինչպէս նաեւ իրենց եկեղեցիներով եւ եկեղեցական հոգաբարձութիւններով:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ Ազգային Առաջնորդարանին ու թեմական կեդրոնական իշխանութեան եւ «Էջմիածնական» զոյգ Առաջնորդարաններուն ու անոնց կեդրոնական իշխանութենց միջեւ ոչ մէկ յարաբերութիւն: Պզուած է ամէն կապ եւ երկու կողմերն ալ կ'անպիտանան իրարու գոյութիւնը, մինչեւ անգամ պաշտօնական պատեհութիւններով կամ համազգային ձեռնարկներու եւ ազնակատարութենց առիթներով: Այս կը նշանակէ, որ առենօք եւ տարիներով մղուած բուռն պայքարներէ ետք, այսօր ոչ մէկ պայքար կը մղուի կողմերու միջեւ: Ամէն մէկը լծուած է իր աշխատանքներուն եւ մէկ կողմը չի հետաքրքրուիր միւսին ըրածով կամ ընելիքով: Իսկ համբանքի եւ պարծունէութեան տեսակէտով ամերիկահայ զաղութին այս երկու հատուածներն ալ կը կենան գրեթէ հաւասար գծերու վրայ: Եթէ կողմերէն մէկը տեղ մը միւսէն աւելի է համբանքով, ուրիշ տեղ մըն ալ աւելի է միւսը: Անշատումը այս կէտին հասնելէ վերջ, կարեւոր ալ չէ մէկուն աւելի կամ միւսին պակաս ըլլալը, քանի որ իրարու ոչ հաշիւ տալիք, ոչ ալ իրմէ հաշիւ առնելիք ունին:

Այս միջանկեալէն եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ Ազգային Առաջնորդարանին եւ թեմական կազմակերպութեան վերաբերեալ այս ամփոփ տեղեկութիւններէն ետք, յաջորդական էջերու վրայ կը ներկայացնենք նոյն այդ Առաջնորդարանին եւ թեմական կեդրոնական իշխանութեան կապուած մեծ ու փոքր համայնքներու պատկերը, սկսելով Պոսթընի չրջանէն:

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԸ

ՄԵԾԱԴՈՅՆ ՊՈՍԹԸՆ — ՈՒՈՐԲՐԹԱՈՒՆ

Ինչպէս գրեցինք, Ամերիկա գաղթած առաջին Հայերը կեդրոնացած են ընդհանրապէս Մէսէչուսէթս նահանգին եւ մասնաւորապէս Պոսթընի, Ուսթըի եւ չրջականերուն մէջ: Անոնց համբանքը բազմացած է Թուրքիոյ 1895ի սարսափներէն փախած գաղթականներով: Պոսթընի մէջ ալ նախապատուութիւն տուած է Ուոթըրթաուն

Ուոթըրթաունի Ս. Ստեփանոս Նորակառոյց եկեղեցին

արուարձանը, ուր նոր բացուած էր «Հուտ – Ռըպըբ» քարուխուի գործարանը: Այս գործարանին մէջ ալ աշխատած է գաղթականներուն մեծ մասը:

Համայնքը բաւական լաւ կազմակերպուած էր 1900ին: Այնուհետեւ կազմուեցան կրթասիրաց Միութիւնները, օգնելու համար բնադաւառի զպրոցներուն, ինչպէս Առանացիներու, Դատեմցիներու, Բազմաչէնցիներու եւ այլ վայրերու Միութիւնները, որոնք ունեցան արդիւնաւոր գործունէութիւն: Կազմակերպուեցան նաեւ կուսակցական մարմիններ եւ Հ. Յ. Դ. Կարմիր Խաչ: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունեցաւ իր առաջին Ակումբը 1916ին: Շուրջ 3000ի բարձրացաւ հա-

Fonds A.R.A.M

մայնքի անդամներուն թիւը 1919 — 20 թուականներուն։ Այդ շրջանին կազմուեցաւ Ազգային Մխիթեան մասնաճիւղ բոլոր հոսանքներուն դործակցութեամբ։

Մեծապոյն Պոսթընի մէջ այժմ կ՚ապրին ընդամէնը 8 — 9000 Հայեր, որոնք ցրուած են քաղաքէն դատ նաեւ Ուոթըրթաուն, Պել-մոնթ, Քէմպրիճ, Պէլմար, Հայաթ Փարք, Պրուքլայն, Ռոքսպըրի, Ռոզինտէյլ, Զըլսի, Լին, Սէյլըմ, Էվրէթ եւ այլ քաղաքներու կամ ար-ուարձաններու մէջ։ Հայաստանի բոլոր դաւառներէն եւ այլ վայրերէ հաւաքուած բազմութիւն է Մեծապոյն Պոսթընի հայութիւնը, որուն կէսը մօտաւորապէս հին սերունդ է, կէսն ալ Ամերիկա ծնածներ։

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ համայնքը Ուոթըրթաունի մէջ ունի նորաչէն պեղեցիկ եկեղեցի մը՝ Ս. Սահ-փանոս, որուն կառուցումը սկսած է 9 Յունիս 1956ին եւ օծումը կա-տարուած է 20 Հոկտեմբեր 1957ին։ Արժած է մօտաւորապէս 400·000 տոլար, որ պոյտած է հանգանակութեամբ, զանազան նուէրներով եւ մաս մըն ալ փոխառութեամբ։

Հոգեւոր հովիւն է Տ. Գրիգոր քհնյ. Հայրապետեան։

Եկեղեցւոյ տարեկան պիւտճէն՝ վար ի վեր 30·000 տոլար, կը պոյանայ ընթացիկ հասոյթներով, — պնակ, պսակ, մկրտութիւն, թաղում, վոխան ծագկեպսակի նուէրներ, այլ բացառիկ նուիրա-տուութիւններ, ձեռնարկներ, եւլն.։

Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը ունի հետեւեալ կազմը.— Լեւոն Թիւֆէնքճեան՝ Ա. ատենապետ, Փոլ Նահապետեան՝ Բ. ատե-նապետ, Գրիգոր Նաճարեան՝ Ա. ատենադպիր, Վահրամ Տէր Բար-սեղեան՝ Բ. ատենադպիր, Սեդրակ Տէր Պօղոսեան՝ անդլերէնի քար-տուղար, Մխիթար Կիւղէլեան՝ դանձապետ, Ուիլեըմ Իշխանեան՝ օգ-նական դանձապետ, Վազդէն Թումաճանեան՝ հաշուապահ, Շաւարշ Պետրոսեան, Արթըր Նանեան, Վահէ Ադապաշեան, Ալպըրթ Տէր-եան, Յովսէփ Պարսումեան, Փիթըր Ֆիլէկեան եւ Կարապետ Հիւս-եան՝ խորհրդականներ։ Պաշտօնավարութեան շրջանը 2 տարի է։

Ազգային երեսփոխաններն են՝ Լեւոն Թիւֆէնքճեան, Տոքթ. Լեւոն Տաղլեան, Մխիթար Կիւղէլեան, Վահրամ Տէր Բարսեղեան եւ Յակոբ Թիվէքէլեան։

Կան Հոգաբարձութեան կից օժանդակ մարմիններ.—

1) Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն, կազմուած 29 Սեպտ. 1953ին։ Ունի 120 անդամուհիներ։ Միութիւնը տարեկան շուրջ 8000 տոլարով կ՚օգնէ եկեղեցւոյ պիւտճէին։ Վարչութեան կ՚անդամակցին տիկիններ Վարսենիկ Շամլեան՝ ատենապետուհի, Մարգրուհի Նա-հապետեան՝ ատենադպրուհի, Անիթա Ասլանեան՝ դանձապետուհի, Անահիտ Պետրոսեան, Գլարա Ռուսեան, Նուարդ Նաճարեան եւ Ար-մինէ Տէտէքեան։

Fonds A.R.A.M

Անմոռանալի Դրոյին շիրիմը Պոսթընի մէջ

2) Եկեղեցասէր Բրիտասարդաց Միութիւն, կազմուած 1958ին: Ունի 47 անդամներ, բոլորըն ալ Ամերիկա ծնած: Միութիւնը իր կարգին սկսած է նկատել օժանդակել եկեղեցիին: Վարչութեան անդամներն են Մայրըն Խաբրեան՝ առենապետ, Պետրոս Ֆէյէկեան՝ փոխ առենապետ, Քէնթ Գազանճեան՝ առենադպիր եւ Ալպըրթ Տէրեան՝ դանձապետ:

Եկեղեցին ունի իր 30 հոգինոց Դպրաց Դասը, ղեկավարութեամբ անուանի երաժշտագէտ Ռուբիկ Գրիգորեանի:

Կայ հայերէնի եւ երդեցողութեան դասընթացք չաբաթական 2 ժամով 8 — 15 տարեկան փոքրերու համար: Ուսուցիչներն են հոգեւոր հովիւը, Օր. Սիւզան Թըքըրեան եւ աւագ սարկաւագ Վարդան Յարութիւնեան:

Կիրակնօրեայ Դպրոցը ունի 190 երկսեռ մանուկներ, 12 ուսուցիչ – ուսուցչուհիներով:

Կայ 50 հոգինոց «Կոմիտաս» երգչախումբը՝ Ռուբիկ Գրիգորեանի ղեկավարութեամբ: Կայ նաեւ 30 անդամներով Ազգային Երգչախումբը, որուն ղեկավարն էր՝ անցեալ տարի ինքնաչարժի արկածով մեռած Օր. Սիրանոյշ Տէր Մանուէլեանը:

Պոսթընի մէջ կը հրատարակուին «Հայրենիք» (դաշնակցական) եւ «Պայքար» (ռամկավար) օրաթերթերը: Այնտեղ են Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի կեդր. կոմիտէն եւ Հ. Օ. Միութեան կեդր. վարչութիւնը (առանց մասին հանդամանօրէն պիտի գրենք մեր յաջորդ հատորով):

Հայրենի հոգերէն հեռու, Պոսթընի կեդրոնական մասին մօտիկ ընդարձակ գերեզմանատան մէջ կը հանդչի մեծանուն յեղափոխական եւ ռազմիկ Դրաստամատ Կանայեանը, ամէնուն ծանօթ եւ սիրելի Դրօն, որուն գերեզմանը զարձած է ուխտատեղի մը, պոսթընցի եւ Պոսթըն այցելող բոլոր ազատատենչ Հայերուն համար:

Ուոթըրթաունի մէջ կայ Հ. Յ. Դ. Բարկէն Սիւնի Ակումբը: Ունի իր սեփական չէնքը 1933էն ի վեր, բաւական ընդարձակ սրա-

Fonds A.R.A.M

հով մը: Հասութաբեր ակումբ է: Ուոթըրթաունի եկեղեցւոյ չինութեան օգնեց 20·000 տոլարով, Պէյրութի ձեմարանի հանգանակութեան՝ 1000ով, տարեկան 2500 – 3000 տոլար ալ կը յատկացնէ կու-

Ուխտագնացութիւն Դրոյի գերեզմանին, 1961ի ամառը (ուխտագնացներուն մէկ մասը): Ձախէն աջ՝ Կոպեոնիկ Թանտրճեան, Կարօ Սասունի, Արշաւիր Շիրակեան, Միսաք Թորլաքեան, Տոքթ· Անդրանիկ Վարժապետեան, Յակոբ Մուրատեան, Մատթէոս Լէյլէկեան, Վահան Ափրիկեան եւ Սարգիս Սարուն: Ծունկի՝ Մինաս Թէօլէօլեան:

Հ· Յ· Դ· Բարգէն Սիւնի Ակումբը Ուոթըրթաունի մէջ

Fonds A.R.A.M

սակցական նպատակներու։ Պատրաստ դրամ ունի 15·000 տոլար։ Ա–կումբի այժմու վարչութեան կ'անդամակցին Հայկազ Ազայեկեան՝ առենապետ, Գրիգոր Թորոյեան՝ առենադպիր, Յարութիւն Սար–գիսեան՝ գանձապետ, Յովհաննէս Խոլիկեան՝ վարիչ եւ Սեդրակ Ճերմակեան։

Եկեղեցիին վարի յարկն ալ կայ ընդարձակ սրահ մը ամէն կարգի հրապարակային հաւաքոյթներու համար, բեմով եւ արդիա–կան խոհանոցով։

«Էջմիածնական» կոչուող համայնքը, չուրջ 700 ընտանիքնե–րով, ունի իր եկեղեցին Ուոթըրթաունի մէջ, Ս. Յակոբը, իսկ անց–եալ տարի ալ աւարտեցաւ չինուելիւնը Քէմպրիճի մէջ նոր եկեղե–ցիի մը, որ արժեց չուրջ մէկ միլիոն տոլար։

Կան նմանապէս հայ բողոքական եւ հայ կաթոլիկէ յարանուա–նութեանց եկեղեցիները, որոնց մասին պիտի խօսուի յատուկ բաժ–նի մէջ։

ՓՈԽԱՔԷԹԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Մէսէչուսէցս նահանգին մէջ գտնուող այս փոքր համայն–քը ունի չուրջ 60 տարուան անցեալ, հիմնուած ըլլալով 1900ի տաեն–ները։ Բաղկացած է մեծ մասով Խարբերդցիներէ, Ակնցիներէ, Շա–պին Գարահիսարցիներէ, Պաղնցիներէ, Սուրսուրցիներէ, Քէսըրիկցի–ներէ, եւլն.։ Այժմու համայնքին 100ին 60ը Ամերիկա ծնածներ են։

Զուտին եկեղեցի եւ հետեւաբար Եկեղեցական Հոգաբարձու–թիւն։ Եկեղեցական գծով կապուած են Փրովիտէնսի, որուն Հոգա–բարձութեան մէջ ունին ներկայացուցիչ մը յանձին Նորայր Գանաբ–եանի (մինչեւ 1960 ներկայացուցիչն էր Մելքոն Նուրիկեան)։ Կիրա–կի եւ տօնական օրերուն Փութաքէթի Հայերը կը յաճախեն Փրովի–տէնսի եկեղեցին։ Իրրեւ անդամական տուրք ամէն ընտանիք Փրովի–տէնսի Հոգաբարձութեան կը վճարէ միջին հաշուով ամսական 10 տոլար։

Համայնքի անդամներուն թիւն է չուրջ 500, որոնց 400ը կապ–ուած են Ազգային Առաջնորդարանին։ Մնացեալ 100ը «Էջմիածնա–կան»ներ են։

Հայերէնի դասընթացք առայ կայ, հիմա չկայ։ Քիչ թիւով ծնողքներ իրենց զաւակները կը տանին Փրովիտէնս, չաբաթը մէկ անգամ, հայերէնի դասընթացքին (Փրովիտէնսը Փութաքէթէն 5 մղոն հեռու է)։

Դաշնակցական Կոմիտէն, որ կազմուած է յինգամեակ մը ա–ռաջ, ունի իր հաւաքատեղին՝ «Սեպուհ» Ակումբ անունով։

Կան ՀՕՄ–ի եւ Համազասպուրական Հայրենակցական Միու–թեան մասնաճիւղեր։

Fonds A.R.A.M

ՈՒՏՐԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ժամանակին Ամերիկա գաղթած ուրէք Հայ, եթէ Ուտար չհանդիպած հայրենիք վերադառնար, Ամերիկա գացած չէր սեպուեր: — «Ուտար գացի՞ր» հարցումին «ոչ» պատասխանողին կ'ըսէին. — «Ամերիկա հա՛ գացեր ես, հա՛ չես գացեր:»

Մինչեւ այսօր ալ կը պատմուի այսպէս, ցոյց տալու համար, թէ Ուտարը, առեւօք, եղած է Ամերիկա գաղթող պանդուխտներուն նախընտրած քաղաքը: Արդարեւ, մինչեւ կէս դար առաջ, եղած է ան հայութեան դլխաւոր կեդրոնը եւ առաջին առաջնորդանիստ քաղաքը:

Ուստրի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին

Ուտարը, Պոսթընէն 40 մղոն դէպի հարաւ-արեւմուտք, ունի մօտաւորապէս 800 ընտանիք կամ 3200 անձ հայութիւն: Առանց դրեթէ երկու երրորդը Ամերիկա ծնածներ են: Մեծ մասը գաղթած են Խարբերդէն: Կան նաեւ Մալաթիայէն, Պոլսէն եւ կարգ մը այլ շրջաններէ եկածներ:

Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ համայնքը կը հաշուէ 320 ընտանիք կամ 1300 անձ, իսկ մերձակայ Օպըրնի եւ Մալպորոյի մէջ ալ կ'ապրին 20 ընտանիք կամ 85 անձ, որոնք կապուած են Ուտարի եկեղեցիին:

Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին բացուած է 1933ի բժանուարէն յետոյ, երբ, ամբողջ 15 տարի ժամերգութիւն կը կատարուէր վարձու շէնքերու մէջ: Այժմու քարաշէն եկեղեցին գնուեցաւ 1947ին եւ յաջորդ տարին կատարուեցաւ օծումը: Երկու յարկ է, վերնայարկը՝ աղօթատեղին, իսկ ներքնայարկը՝ բաւական ընդարձակ սրահ մը:

Հոգեւոր հովիւն է Տ. Մովսէս Ա. քհնյ. Շրիպեան:

Համայնքի պիւտճէն կը հասնի տարեկան շուրջ 15·000 տոլարի եւ կ'ապահովուի եկեղեցական սովորական հասոյթներով, նուէրներով եւ զանազան ձեռնարկներով:

Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը, որ կ'ընտրուի 2 տարուան

Fonds A.R.A.M

համար, ունի հետեւեալ կազմը.— Յովհաննէս Պարսամեան՝ առենապետ, Տիգրան Գոնճոյեան, Սարգիս Իսրայէլեան եւ Լերի Մարտիրոսեան՝ առենադպիրներ, Սրապ Անտոնեան՝ դանձապետ, Կարապետ Էգնոյեան, Գրիգոր Հայթայեան, Յովսէփ Տէրտէրեան, Վահէ – Վազգէն Պալճեան, Հայկ Սիմոնեան եւ Վարդգէս Տէփոյեան:

Համայնքին ազգային երեսփոխաններն են Սրապ Անտոնեան, Վարդգէս Հայթայեան եւ Վազգէն Պապիկեան:

Իբրեւ Եկեղեցական Հոգաբարձութեան օժանդակ Մխիթարեան կը գործեն 1) Եկեղեցասէր Երէց Տիկնանց Մխիթարեանը, որուն առենապետուհին է տիկին Հնազանդ Վարդանեան, 2) Եկեղեցասէր Երիտասարդ Տիկնանց Մխիթարեանը, որուն առենապետուհին է տիկին Վիքթորիա Յակոբեան եւ 3) Եկեղեցասէր Երիտասարդ Արանց Մխի-

Ուստրի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան կազմը, ազգային երեսփոխաններուն հետ: Նստած, ձախէն աջ՝ կարապետ Էգնոյեան, Տիգրան Գոնճոյեան, Յովհաննէս Պարսամեան, Տ. Մովսէս Ա. Եպիս. Շրիգեան, Սարգիս Իսրայէլեան, Սրապ Անտոնեան եւ Գրիգոր Հայթայեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Լերի Մարտիրոսեան, Յովսէփ Տէրտէրեան, Վահէ – Վազգէն Պալճեան, Հայկ Սիմոնեան, Վարդգէս Հայթայեան եւ Վարդգէս Տէփոյեան: (Նուիրբէն կը բացակայի ազգային երեսփոխան Վազգէն Պապիկեան:)

թիւնը, որուն առենապետն է Վահէ – Վազգէն Պալճեան: Վարչական կազմերը կ'ընտրուին մէկ տարուան համար:

Հմուտ երաժշտագէտ Օր. Մարի Աւետիքեանի ղեկավարութեամբ կազմուած Դպրաց Դասը, իր աւելի քան 30 երկսեռ անդամներով, լաւագոյնս կը կատարէ իր դերը: Երբեմն կը կազմակերպէ նաեւ երգահանդէսներ եւ թատերական ներկայացումներ, ի նպաստ վառութիւն ծխականներուն: Վարչութեան առենապետն է Ա.Հարսն Խաչատուրեան: Փոքրերու մանկակազմութեամբ կազմուած է նաեւ 15 – 16 հոգինոց դպրաց խումբ մը, որ ապագայ կը խոստանայ դպրապե-

Fonds A.R.A.M

տուհին տարած հետեւողական աշխատանքներուն չնորհիւ։

Թէեւ կը չարունակուին հայերէնի դասընթացքները, բայց փոխադրական միջոցներու դժուարութեանց պատճառով, չատ քիչ է յաճախողներու թիւը, — հազիւ 20 աշակերտ, մեծով պզտիկով։ Շաբաթը երկու օր տրամադրուած է փոքրերուն, երկ – երկու ժամով, իսկ չափահասներուն՝ իրիկուն մը միայն, երկու ժամ։ Կը դասաւանդեն հոգեւոր հովիւն ու տիկին Հերմինէ Դշոյեան։

Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը յաճախեն 60 — 70 աշակերտները, որոնք կը սորվին հայերէն աղօթքներ եւ չարականներ, ինչպէս նաեւ եկեղեցական դիտելիքներ՝ անգլերէնով։ Ունին 6 – 7 երկսեռ ուսուցիչներ։ Պատասխանատու տնօրէնն է Գասպար Տէտէեան։

Ուսարի մէջ կան զանազան բարեսիրական Միութիւնները, որոնք բարերար դեր կը կատարեն մասնաւորաբար Մերձաւոր Արեւելքի հայութեան համար։ Առանց կարգին են ՀՕՄ–ը՝ 60 – 65 անդամուհիներով եւ Համախարբերդցիական, Դատէմի, Զմշկածագի, Սուրսուրի, Մալաթիոյ եւ այլ Հայրենակցական Միութիւնները։ Փոքր խումբեր են, բայց ունին արդիւնաւոր գործունէութիւն։

«Էջմիածնական»ները կը ներկայացնեն մօտաւորապէս 480 ընտանիք կամ 1900 անձ։ Ունին նորաչէն Ս. Փրկիչ եկեղեցին։ Նախկին եկեղեցին, 1933ի բաժանումէն ետք մնաց «Էջմիածնական»ներուն, որոնք ծախեցին զայն ռուսական եկեղեցիին եւ ապա չինեցին այժմու եկեղեցին։

Հ. Յ. Դ. Ուսարի Կոմիտէն ունի «Արամ» Ակումբը, որ հիմնուած է 60 տարիներ առաջ։

ՄԵՍԻՆԱՅԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Գանատայի սահմանամերձ եւ Նիւ Եորք նահանգին հիւսիսակողմը գտնուող այս քաղաքին մէջ կ'ապրի փոքրաթիւ համայնք մը, 100 անդամներով, բոլորն ալ Սեբաստիոյ շրջանէն եւ ենթակայ՝ Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան հոգեւոր վերին իշխանութեան։

Գաղթականութեան առաջին շրջանին չատերը աշխատած են ալիւմինիումի գործարանին մէջ, բայց հետագային աւելի լաւ պործեր գտած ըլլալով, մէկ մասը մեկնած է այլուր, իսկ մնացեալներն ալ տուն – տեղ եղած եւ անձնական խանութներ բացած են այնտեղ։ Հաղուստեղէնի մաքրութեան գործը, օրինակի համար, կը գտնուի այսօր Հայոց ձեռքը։ Բարեկեցիկ են բոլորն ալ։

Եկեղեցի չունին, բայց արդէն իսկ ծրագրած են չինել մատուռ մը։ Այժմ ունին փոքր չէնք մը, որ կը գործածուի ժողովներու եւ այլ հաւաքոյթներու համար։ Եկեղեցւոյ չքոյութեան պատճառով ալ կը յաճախեն տեղւոյն Եպիսկոպոսական եկեղեցին։ Երբեմն իրենց կ'այցելէ Սիրաքիւզի հոգեւոր հովիւը՝ Տ. Թորգոմ քհնյ. Յակոբեան։

Fonds A.R.A.M

ՀՈՒՅԹԻՆՎԻԼԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ուստրի մերձակայ Հուայթինվիլի համայնքը հիմնուած է 1895ին եւ բազմացած է 1914ին եւ 1920ին: Մեծ մասով եղած են Խարբերդցիներ, Սեբաստացիները, Պէթլիսցիներ եւ Գղեցիները, որոնք ընդհանրապէս աշխատած են հիւսուածեղէնի մեքենաներ արտադրող Հուիթին Մէյնի ընկերութեան գործարանը, ստանձնելով ամէնէն ծանր աշխատանքները: Գործարանին տէրը եղած է Գէնթ Սուիֆթը, որ մեծ սէր ունէր Հայերուն հանդէպ եւ գործնապէս ալ ցոյց տուած է իր այդ սէրը:

Համայնքը լայնօրէն օգնած է ազգային նպատակներու: Կամաւորներ ղրկած է Կովկասեան ճակատը եւ Արեւելեան Լեգէոնին, Ա. աշխարհամարտին: Կարեւոր գումարներ տրամադրած է ազգային

Հուայթինվիլի Ս. Աստուածածին եկեղեցին

բոլոր հանգանակութեանց, — Հայաստանի բանակին՝ Անկախութեան չրջանին, Պէյրութի ճեմարանին, Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին, եւլն.:

Համայնքին այժմու թիւն է 80 ընտանիք: Բարեկեցիկ են բոլորն ալ: Ինչպէս միւս բոլոր համայնքներուն մէջ, այստեղ ալ կարեւոր համրանք մը կը ներկայացնեն հանգստեան թոշակ ստացողները, որոնք, 65էն վեր ըլլալով, չեն աշխատիր ընդհանրապէս:

Ս. Աստուածածին եկեղեցին հիմնուած է 1957ին, բաւական ընդարձակ սրահով մը: Արժած է չուրջ 100·000 տոլար:

Հոգեւոր հովիւն է Տ. Ղեւոնդ քհնյ. Խոսրովեան:

Fonds A.R.A.M

Եկեղեցւոյն տարեկան պիւտճէն է շուրջ 8000 տոլար եւ կը գոյանայ ընծայելի հասոյթներով եւ մասնաւորաբար պահարաններու դրութեամբ տրուած նուէրներով :

Հոգաբարձութիւնը ունի 10·000 տոլարի պահեստի գումար մը երեցատան շինութեան համար : Այս գումարը կտակով եւ այդ նպատակին նուիրուած է Խարբերդի Զոր գիւղէն եւ այժմ հանգուցեալ Յովհաննէս Պօղոսեանի կողմէ :

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Թադէոս Ալթունեան՝ ատենապետ, Մկրտիչ Հէքիմեան՝ ատենադպիր, Խորէն Ղուկասեան՝ գանձապետ, Գրիգոր Փափազեան, Լեւոն Թոսունեան, Պետրոս Պետրոսեան, Անուշ Պետրոսեան, Խաչատուր Պօղոսեան եւ Սեպուհ Գալուստեան՝ խորհրդականներ :

Ազգային երեսփոխաններն են Թադէոս Ալթունեան եւ Յովհաննէս Մոսկոֆեան :

Հոգաբարձութեան կից կայ Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, 50 անդամուհիներով : Ատենապետուհին է Տիկին Վարդեր Պետիկեան, ատենադպրուհին՝ Տիկին Վարսենիկ Փափազեան եւ գանձապետուհին՝ Տիկին Ժընեւ Սիսոյեան :

Կայ նմանապէս Երիտասարդաց Միութիւնը 60 երկսեռ անդամներով : Ատենապետն է Գրիգոր Ճիկէրճեան, ատենադպրուհին՝ Օր· Ալիս Սադըրեան եւ գանձապետուհին՝ Տիկին Արդուհի Թոսունեան :

Այս երկու Միութիւններն ալ զօրավիգ են Հոգաբարձութեան, անոր բոլոր աշխատանքներուն եւ ձեռնարկներուն մէջ եւ իրենց լաւագոյնը կ'ընեն միշտ անոնց յաջողութեան համար :

Հ· Յ· Դաշնակցութեան Կոմիտէն ունի իր ակումբը՝ «Ռոստոմ — Սերոբ Աղբիւր» անունով :

Կայ հայերէնի դասընթացք շաբաթական քանի մը ժամով, 12 տարեկանէն վար 45 աշակերտներու համար, ինչպէս նաեւ Կիրակնօրեայ Դպրոց՝ 60 փոքրիկներով : Հայերէնի ուսուցիչներն են հոգեւոր հովիւը եւ Տիկին Հայկանոյշ Եղսիկեան : Կիրակնօրեայ Դպրոցով ալ կը զբաղին Տիկին Սիմա Պարսամեան, օրիորդներ Ռոզ Էլմասեան, Պայծառ Յակոբեան, Նազիկ Մոսկոֆեան եւ Գրիգոր Ճիկէրճեան :

Եկեղեցին ունի իր Դպրաց Դասը, դպրապետութեամբ Անդրանիկ Պարսամեանի, իսկ Վարչութեան կ'անդամակցին Յարութիւն Ամբակումեան՝ ատենապետ, Սառա Տէր Սարգիսեան՝ ատենադպրուհի եւ Ա· Պարսամեան՝ գանձապետ :

«Էջմիածնական»ները եկեղեցի չունին : Համայնքի անդամներուն 100էն 85ը կապուած է Ազգային Առաջնորդարանին եւ Հ· Յ· Դաշնակցութեան :

Fonds A.R.A.M

ԼԻՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Այս անունը յիշուեցաւ Մեծագոյն Պոսթընի չրջանակին մէջ։ Նկատի ունենալով սակայն Լինի անցեալը, ուզեցինք առանձին յիշատակութիւն մը ձգել այս էջերուն մէջ, նաեւ անոր մասին։

Լին եղած է զազութին 2 – 3 գլխաւոր կեդրոններէն մէկը, ա-նոր կազմութեան սկզբնական չրջանին եւ մինչեւ 1911 – 12։ Հայեր ապրած են հոն 1885էն սկսեալ եւ աշխատած են կաշիի գործարան-ներուն մէջ։ Այնտեղ իրենց մասնաճիւղերը ունեցած են հայ քաղա-քական կուսակցութիւնները, որոնց մէջ գօրաւորագոյնը եղած է Դաշնակցութիւնը, իր հարիւրէ աւելի անդամներով։ Լինն ալ կամա-տորներ տուած է կովկասեան եւ կիլիկեան ճակատներուն, Ա. աշ-խարհամարտին։ Կուսակցութեան կեանքին մէջ երկար տարիներով անձնուիրօրէն աշխատած անձերու չարքին կ'արժէ յիշել Յակոբ Տէր Պետրոսեանը, Յակոբ Ալանեանը, Յովհաննէս Սեւեանն ու Գի-նոս Պաքոյեանը։ Սկզբնական չրջանին եւ մինչեւ 1911 այստեղ ապ-րած եւ գործած է, ի միջի այլոց, գաշնակցական գործիչ եւ ժամա-նակ մըն ալ «Հայրենիք»ի խմբագիր Յովհաննէս Ամատունին (Ազ-քատեան)։ Շուրջ երկու տասնեակ տարիներ ապրեցաւ ան եւ գործեց արտասահման, — Կովկաս, Պոլիս, Պալքաններըը, եւլն., այնուհետեւ 1928ին վերադարձաւ Ամերիկա, 1936ին տառնճնեց «Ասպարէզ»ի խմբագրութիւնը Ֆրէզնոյի մէջ եւ հոն ալ կնքեց իր մահկանացուն, 22 Ապրիլ 1946ին, 69 տարեկան հասակին։

Հակառակ իր փոքրաթիւ համրանքին, Լինը եղած է առատա-ձեռն հանրային ձեռնարկներու մէջ։ Ժամանակին 10·000 տոլարով մասնակցած է Հայաստանի բանակի հանդանակութեան։ Այլ ձեռ-նարկներու ալ բերած է եւ կը բերէ միշտ իր մասնակցութիւնը։

Իր ամէնէն բազմանդամ չրջանին համայնքը հաշուած է չուրջ 500 անձ։ Այժմ այդ թիւը 250էն աւելի չէ։ Գլխաւոր պատճառը այլուր տեղափոխութիւններն են։ Բարեկեցիկ են եւ 100ին 90ը ունին իրենց անձնական բնակարանները։ Կ'աշխատին «ձէնէրըլ էլէքթրիք»ի եւ կօշիկի ու կաշիի գործարաններուն մէջ. ոմանք ալ խանութպան-ներ են։ Կամ հանգստեան կոչուածներ։

Համայնքը ոչ եկեղեցի ունի եւ ոչ ալ ազգային մարմին։ Գըտ-նուելով Պոսթընէն 14 մղոն հեռաւորութեան վրայ, կապուած է Մե-ծագոյն Պոսթընի Հայ. Առաքելական, Հայ Կաթողիկէ եւ Հայ Աւե-տարանական եկեղեցիներուն։

Հայերէնի դասընթացքը կը չարունակուի պարբերաբար եւ փոքրաթիւ աշակերտներով։

Հանրային կեանքին մէջ համայնքը չէն պահողը զարձեալ գաշ-նակցական կոմիտէն է։ Միւս կուսակցութիւնները հետեւորդներ չունին։

Fonds A.R.A.M

ՓՐՈՎԻՏԷՆՍԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Փրովիտէնսի եւ իր անմիջական շրջականերուն՝ Փութաքէթի, Գրէնսթընի, Վուռնաքէթի եւ այլ արուարձաններու մէջ կ՚ապրին 12 – 13·000 *Հայեր, որոնց կէսէն աւելին կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան:*

Մեծ մասով գաղթած են ժամանակին Խարբերդէն, Բալուէն, Սեբաստիայէն եւ ասոնց պիւղերէն, ինչպէս նաեւ Հայաստանի բազմաթիւ այլ գաւառներէն: Կան նաեւ 20 ընտանիքի չափ Կեսարիոյէն փոխադրուած տարագիրներ: Ամերիկա ծնածները կը ներկայացնեն հայութեան 100-ին 60ը մօտաւորապէս:

Փրովիտէնսի Ս. Վարդանանց եկեղեցին

Ս. Վարդանանց եկեղեցին գնուած է 1940-ին: Անոր մէջացած է չէնք մը երեք յարկերով, մեծ ու փոքր սրահներով, սենեակներով, եւլն. եւ կը գործածուի իբրեւ հաւաքատեղի եւ ակումբ:

Անցեալ տարի համայնքին առաջնորդ հոգեւոր հովուութիւնը կը վարէր Տ. Արսէն Ս. քհնյ. Սիմէոնեանց: Պիտի փոխարինուի ան մըն այլ հոգեւոր հովիւով մը յանձին Տ. Սմբատ քհնյ. Տէր Մխսեանի, որ, արդէն իսկ պաշտօնի կոչուած ըլլալով, պիտի երթայ հոն կիպրոսէն:

Տարեկան պիւտճէն կը հասնի 23 — 25·000 տոլարի, որ կը գոյանայ անդամատուրքերով, իւղապինով, զանազան նուէրներով, վիճակահանութիւնով, պազարի եւ պաշտահանդէսի, ինչպէս նաեւ պահոց եւ հնդկահաւի ճաշերու ձեռնարկներով:

Համայնքը ունի 60×80 *ոտք մեծութեամբ եւ չուրջ* 4000 *տոլար արժէքով հոգամա՛ս մը:*

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ՚անդամակցին Գաբրիէլ Գրիգորեան՝ առենապետ, Վարդգէս Գաբրիէլեան՝ փոխ – առենապետ, Գրիգոր Կարապետեան՝ առենադպիր, Սարգիս Խրոյեան՝ փոխ – առենադպիր, Նորայր Գանաբեան՝ դանձապետ, Վարդգէս Յարու-

Fonds A.R.A.M

թիւնեան՝ հաշուապահ, Մելքոն Վարտեան, կարապետ Բարադամեան, Հայկ Պարսամեան, Հայկ Պէկեան եւ Սահակ Միքայէլեան: Հոգաբարձութեան պատուոյ մնայուն անդամ է Յովակիմ Հաճոյեան, որ ունեցած է քսանամեայ արդիւնաչատ գործունէութիւն մը:

Համայնքը ունի 7 ազգային երեսփոխաններ յանձին Արամ Նալպանտեանի, Արթըր Կիրակոսեանի, Յովակ Յակոբեանի, Հայկ Պարսամեանի, Վարդգէս Մարզարեանի, Սարգիս Մրոյեանի եւ Սարգիս Նահապետեանի:

Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է գործունէութիւնը Արամ Նալպանտեանին, որ 1940էն մինչեւ 1959, ամբողջ 19 տարի, պատակամաս հետեւանքով առեղծուած ամէն կարգի դժուարութեանց կուրծք տալով եւ իր պաշտօնակիցներուն ալ գործակցութեամբ ձեռընհասօրէն վարեց Ազգ. Կեդր. Վարչութեան առենապետութիւնը:

Հոգաբարձութեան կ'օժանդակեն Եկեղեցասէր Տիկնանց Միու-

Փրովիտէնսի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը, 1959 — 1960 — 1961 տարեշրջաններուն: Նկարին մէջ կան ներկայ կազմին բոլոր անդամները. անոնցներուն դիմաց աստղանիշ կրողները միայն չեն մասնակցիր այժմու կազմին: Հուսալիորեն փոխադրուած է նաեւ հոգեւոր հովիւը: Նստած՝ ձախէն աջ՝ Յովակիմ Հաճոյեան, Գաբրիէլ Գրիգորեան, Տ. Ղեւոնդ Քհնյ. Խոսրովեան, Սարգիս Խըտրոյեան եւ Կարապետ Բարադամեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Մելքոն Վարտեան, Գրիգոր Կարապետեան, Աւետիս Մահտեսեան(*), Վարդգէս Յարութիւնեան, Վարդգէս Գաբրիէլեան, Նորայր Գանարեան եւ Մելքոն Նորիկեան(*): Անկիւնի շրջանակին մէջ, ձախէն աջ՝ Սահակ Սահակեան(*), Ստեփան Միքայէլեան եւ Հայկ Պարսամեան, որոնք պաշտօնի անցած են 1960 — 1961 տարեշրջանին միայն:

թիւնը 123 անդամուհիներով եւ Տիկնանց Օժանդակ Միութիւնը (անդլիախօս կրտսերները) 25 անդամուհիներով: Առաջինին վարչական կազմն է Տիկիններ Վարդուհի Մարզարեան՝ առենապետուհի, Ռոզ Պետրոսեան՝ փոխ – առենապետուհի, Զապէլ Գրիգորեան՝ առենադպրուհի, Պերճուհի Եղիայեան՝ փոխ – առենադպրուհի, Սա-

Fonds A.R.A.M

Թենիկ Տօնապետեան՝ դանճապետուհի, Աղաւնի Ռատիկեան՝ հաշուապահուհի, Ռամէլա Վարաեան, Լիւսի Մինքայէլեան, Հայկանոյշ Գիլիկեան եւ Աղաւնի Իսրայէլեան: Այլ տիկիններու կարգին, քանամեակէ մը աւելի տեւողութեամբ Միութեան մէջ անձնուիրօրէն աշխա-

Փրովիտենսի ազգային երեսփոխանները: Ձախէն աջ՝ Սարգիս Խրոյեան, Տիգրան Սահակեան, Արամ Նալպանտեան, Յովակ Յակոբեան եւ Հայկ Պարսամեան: Նկարէն կը բացակային Արքը Կիրակոսեան եւ Սարգիս Նաճարեան:

տած է Տիկին Սաթենիկ Պալտիկեան, որ հիմա, հիւանդութեան պատճառով, քաշուած է գործէն: Կրտսերներու Օժանդակ Միութեան ատենապետուհին է Տիկին Լիլիըն Մարկարեան: Ասոնց կողքին գո-

Փրովիտենսի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ Դպրաց դասը: Մէջտեղը՝ Տ. Օշական աբեղայ Միւնասեան:

յութիւն ունի նաեւ այր եւ կիներու Եկեղեցասիրաց առանձին Միութիւն մը, որուն կ'անդամակցին 25 գոյգեր եւ որուն ատենապետն է Յարութիւն Խաչատուրեան:

Fonds A.R.A.M

Եկեղեցին ունի իր Դպրաց Դասը 25 երկսեռ անդամներով եւ Սուրբէն Մուրատչեանի դպրապետութեամբ: Վարչութեան ատենապետն է Գեղամ Պալըմեան:

Կայ հայերէնի դասընթացք «Մուրատ» Վարժարան անունով: Կը յաճախեն չաբաթ օրերը 55 երկսեռ փոքրիկներ, որոնք բաժնուած են 2 դասարաններու, ինչպէս նաեւ դարձեալ 2 դասարաններու բաժնուած 10 — 12 մեծեր, որոնք դաս կ'առնեն չորեքշաբթի օրերը:

Կայ նաեւ Կիրակնօրեայ Դպրոց 7 դասարաններով եւ 70 երկսեռ աշակերտներով: Տնօրէնուհին է Օր. Արմենուհի Փափազեան, որ կը ծառայէ 20 տարիներէ ի վեր: Իրեն կ'օժանդակեն մեծ մասով անգլիախօս ուրիշ ուսուցչուհիներ ալ (տեսնել նկարը):

Այլ կազմակերպութեանց կարգին են Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն, Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութիւնը, ՀՕՄ–ի մայր մասնաճիւղն ու

Փրովիտէնսի Կիրակնօրեայ Դպրոցին ուսուցչական կազմը: Նստած, ձախէն աջ՝ Էլիզ Կարապետեան, Արմենուհի Փափազեան, Լիւսիլլէ Պէրպէրեան, Մ. Փափազեան — եանչէսթի եւ Մարգրիտ Արամեան: Ոտի, ձախէն աջ՝ Մէրիլին Պէրպէրեան, Մարիամ Մուրատեան, Մարգրիտ Թոփալեան եւ Սիւզի Բալեան:

անգլիախօս Հայուհիներու «Անի» մասնաճիւղը եւ «Ազատամարտ» Թատերասէրներու խումբը, վարչութեան անդամներ Սողոմոն Քաբենկի, Յովակ Յակոբեանի եւ Կարապետ Կիրակոսեանի ղեկավարութեամբ:

Էջմիածնականները ունին Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ եկեղեցին, որ հիմնուած է 1912ին: Հոգեւոր հովիւն է Տ. Հայկ քհնյ. Տօնիկեան:

Փրովիտէնսի համայնքը բարեկեցիկ է: Կան առեւտրականներ, 30ի չափ բժիշկներ եւ ատամնաբոյժներ, 15 փաստաբաններ եւ զանազան արհեստաւորներ՝ կեղծ գոհարեղէն պատրաստողներ, կօշկակարներ, դերձակներ, հագուստ մաքրողներ, եւլն.: Կան 10 — 12 մեծահարուստներ:

Fonds A.R.A.M

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ֆիլատելֆիոյ համայնքը կ'ընդգրկէ շատ ընդարձակ շրջան մը եւ հայութիւնը, որ կը ներկայացնէ 12·000նոց բազմութիւն մը, կ'ապրի ցրուած եւ իրարմէ հեռու: Այսպէս, Ֆիլատելֆիան ըլլալով կեդրոնը եւ ունենալով այս բնակչութեան մէկ մասը միայն, Հայեր կ'ապրին իրարու սահմանակից նահանգներու հետեւեալ վայրերուն մէջ.— Նիւ Ճըրզի նահանգէն՝ Քէմտըն, Թրէնթըն, Թամզ Րիվըր եւ Ադլանդիկ Սիթի, Փեննսիլվանիա նահանգէն՝ Պրումոլ, Հէվըրթաուն, Սփրինկֆիլտ, Ըփփըր Տարպի, Փէյոլի, Էպինկթըն, Կլէտուին, Ուըննվուտ, Թաուն Սքուէր, Փէն Վէլի եւ Լէնկհորն, իսկ Տիլէուէր նահանգէն՝ Ուիլմինկթըն, եւլն.:

Հայեր գտնուած են հոս դեռ իննսունական թուականներուն, իսկ համայնքը բազմացած է 1918ի զինադադարէն ետք: Գաղթած են մեծ մասով Արաբկիրէն, նաեւ Մալաթիայէն, Եոզկատէն, Կեսարիայէն, եւլն.: Ամերիկա ծնածները կը ներկայացնեն 100ին 60 համեմատութիւն մը:

Ֆիլատելֆիոյ
Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին

Առաջին եկեղեցին գոյութիւն ունեցած է 1916ին: Եկեղեցւոյ ներկայ շէնքը, որ նախապէս Եպիսկոպոսական եկեղեցի մըն էր, գնուած է 1926ին: Անունը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ: Համայնքը ունեցած է մեծ յաջողութիւն մը Ֆիլատելֆիոյ հիւսիս – արեւմտեան կողմը գնելով 7 եւ կէս էյքըր տարածութեամբ ծառախիտ հողամաս մը: Ունի քարաշէն գեղեցիկ եւ ընդարձակ շէնք մը, որուն մէկ մասը վերածուած է մատուռի: Գընումը կատարուած է 1959ի աշնան եւ հողը օրհնուած է Տ. Խորէն արքեպ. Բարոյեանի կողմէ: Հողին ու շէնքին արժէքը, 52·000 տոլար, վճարուած է ամբողջութեամբ: Այս առթիւ ձեռնարկուած է հանգանակութեան, որմէ գոյացած է 200·000 տոլար, 100ին 70ը գանձուած եւ 30ը գանձելի՝ ժամանակի ընթացքին: Որոշուած է այս հողամասին վրայ բարձրացնել գեղակերտ եկեղեցի մը, որուն ճարտարապետը՝ Հէրրի Գըլըճեան, սիրայօժար ստանձնած է կառուցման հոգատարութիւնը, իբրեւ իր նուէրը համայնքին: Կազմուած է արդէն շինութեան եւ հիմնադրամի յանձնախումբեր, որոնց առաջինին ատենապետն է Եղիշէ Մելիքեան եւ երկրորդինը՝ Սեպուհ Քիւրքեան:

Fonds A.R.A.M

Այժմու եկեղեցիին կից կան երկու սրահներ, որոնք կը գործածուին հանրային ձեռնարկներու համար։

Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն է Տ. Արսէն քհնյ. Յակոբեան։

Տարեկան պիւտճէն կը դառնայ 22 — 25·000 տոլարի շուրջ։ Պահարաններով նուիրատուութիւններէն միայն կը գոյանայ ամէն տարի շուրջ 10·000 տոլար։ Տնօրհնէքներէն գանձուած նուէրներուն կէսը կը յատկացուի ազգային սնտուկին։ Եկեղեցական միւս հասոյթներն են իւղագին, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ, եկեղեցական սակերէ գանձումներ, զանազան ձեռնարկներ, եւլն.։

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Ճորճ Տէօմպէլէքեան՝ ատենապետ, Միհրան Իլանճեան՝ փոխ-ատենապետ,

Ֆիլատելֆիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը.— Նստած, ձախէն աջ՝ Սարգիս Զարդարեան, Եղիշէ Մելիքեան, Տ. Արսէն քհնյ. Յակոբեան, Ճորճ Տէօմպէլէքեան եւ Գրիգոր Փիլիպոսեան։ Ոտքի, ձախէն աջ՝ Ճորճ Կարապետեան, Ռալֆ Զարդարեան, Ճորճ Գամաճեան, Կոստան Պօզաճեան, Կարապետ Կիրակոսեան, Միհրան Իլանճեան եւ Ճորճ Սուքիասեան։

Կոստան Պօզաճեան՝ ատենադպիր, Գրիգոր Փիլիպոսեան՝ փոխ-ատենադպիր, Ռալֆ Զարդարեան՝ գանձապետ, Ճորճ Սուքիասեան՝ հաշուապահ, Ճորճ Կարապետեան, Սարգիս Զարդարեան, Ճորճ Գամաճեան եւ Կարապետ Կիրակոսեան։ Պաշտօնավարութեան շրջանը 2 տարի է, բայց ամէն տարի կէսը կը փոխուի վիճակով։ Հոգաբարձութեան կողքին տեւապէս եւ անձնուիրաբար կ'աշխատի նաեւ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան ատենապետը՝ Եղիշէ Մելիքեան, որ մէկն է համայնքի անդամներէն։

Համայնքին ազգային երեսփոխաններն են Եղիշէ Մելիքեան, Սարգիս Զարդարեան, Մանուէլ Ստեփանեան, Արամ Մալումեան,

Fonds A.R.A.M

Բիւզանդ Աժտէրեան եւ Ժիրայր Սիլվէրեան։

Իբրեւ եկեղեցւոյ օժանդակող Միութիւն կայ Տիկնանց Եկեղեցասիրացը, որ ունի 120 անդամուհիներ։ Վարչութեան կ'անդամակցին Տիկիններ Վիքթորիա Մխալեան՝ առենապետուհի, Մարիամ Տէր Մուշեղեան՝ առենադպրուհի, Լիլի Յովնանեան՝ դանձապետուհի, Ռոզ Կիրակոսեան, Նուարդ Յովնանեան, Վերոն Գազանճեան, Ովսաննա Պետրոսեան, Մէրի Մխալեան, Սափիկա Խէրպէկեան եւ Ասրաքի Հաճէթեան։

Դպրաց Դասը ունի 22 երկսեռ անդամներ, վեկավարութեամբ երաժշտագէտ Արսէն Սայեանի։ Եկեղեցւոյն կը սպասարկեն աւագ սարկաւագներ Գարեգին Պապայեան, Պարսամ Պետրոսեան եւ Սարգիս Զարզարեան։

Ֆիլատելֆիոյ հիւսիս – արեւմտեան կողմը գնուած ծառախիտ հողամասը, *բարաշէն գեղեցիկ եւ ընդարձակ շէնքով։*

Կան հայերէնի երկժամեայ դասապահեր — «Հայկազեան» եւ «Շանթ» — չաբաթ օրերը կէսօրէ առաջ եւ դասընթացք մըն ալ մեծերուն համար, ուրբաթ դիշերները ժամը 7 — 11։ Ուսուցիչներն են Արսէն Սայեան (վարիչ), Տիկիններ Թագուհի Պէկեան, Ռոզ Զարդարեան, Արմենուհի Սարեան, Օրիորդներ Վրէժուհի Պետրոսեան, Մերիլու Թէրզեան եւ Սարգիս Սարեան։ Աշակերտներու թիւն է 80։ Հոգաբարձութեան հովանաւորութեամբ եւ հանրային մարմիններու ներկայացուցիչներով կազմուած է Կրթական Յանձնախումբ մը, որուն առենապետուհին է Տիկին Արտեմիս Արփաճեան։

Արսէն Սայեան կը վեկավարէ նաեւ «Քնար» երգչախումբը, ո-

Fonds A.R.A.M

րուն կը մասնակցին լուսաւորչական երկու հաստուածներէն եւ հայ կաթողիկէ եւ հայ աւետարանական համայնքներէն շուրջ 65 երկսեռ անդամներ։ Երգչախումբին առաջին յայտնի երգահանդէսը կայացաւ 1960ի Մայիսին։ Խմբավար Արսէն Սայեան Ֆիլատելֆիա փոխադրուած է Հալէպէն, ուր եւս տարիներ առաջ կը դեկավարէր «Շողական» երկսեռ երգչախումբը, 70 երկսեռ անդամներով։

Կիրակնօրեայ Դպրոցը կը յաճախեն 120 աշակերտներ։ Ուսուցչական կազմին կը մասնակցին Տիկին Սիրվարդ Կէլճեկը, Օրիորդներ Մէրի Զաքարեան (տեսչուհին), Վայոլա Սուքիասեան, Արմինէ Տէրտէրեան, Սանտրա Քիւրքեան, Լուսին Մելիքեան, Տորիս Սարգաֆեան եւ այրերէն՝ Ճոն Ոսկիկեան, Բագրատ Կիրակոսեան, Խաժակ Տէօմպէլէքեան, Ճորճ Սէմէրճեան եւ Սիմոն Ինսանեան։ Այս

Ֆիլատելֆիոյ «Ռնտար» երգչախումբը Արսէն Սայեանի դեկավարութեամբ

աշակերտներուն մէջ կան 25 – 30 երկսեռ պատանիներ, որոնք կը պատրաստուին դպրութեան։

Հ. Ց. Դ. Կոմիտէները, ՀՕՄ–ի մասնաճիւղերը, Հ. Ե. Դաշնակցութեան Ուխտերը եւ Հայրենակցականները իրենց կարգին լծուած են ազգային – հասարակական կեանքին հետ կապուած աշխատանքներուն։

«Էջմիածնական»ները ունին երկու եկեղեցի, Ֆիլատելֆիոյ հիւսիսը՝ Ս. Երրորդութիւնը, որուն հոգեւոր հովիւն է Տ. Սարգիս քհնյ. Գաշըքճեան եւ քաղաքին հարաւ – արեւմտեան կողմը՝ Ս. Մեսրոպը, որուն հոգեւոր հովուութիւնը ստանձնած է Տ. Լեւոն Ա. քհնյ. Ադաքելեան։ Երկու աղօթատեղիներն ալ նորակառոյց եկեղեցիներ են նոր գնուած հողամասերու վրայ։ Ասոնք ալ ունին իրենց հայերէնի դասընթացքներն ու Կիրակնօրեայ Դպրոցները, ինչպէս նաեւ հանրային այլ կազմակերպութիւններ։

Fonds A.R.A.M

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԼՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Միացեալ Նահանգներու մայրաքաղաքին եւ անոր մերձակայ քաղաքներուն՝ Ալլինկթընի (Վըրճինիա), Սիլվըր Սփրինկի եւ Պէթէսթայի (Մերիլէնտ) մէջ կը բնակին չուրջ 1600 Հայեր, որոնց 850 – 900ը կը պատկանին Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան։ Գաղթած եւ հոն պատած են Այնթապէն, Հաճընէն, Խարբերդէն, Բալուէն, Մալաթիայէն եւ կարգ մը այլ չրջաններէ։ Այժմու անդամներուն կէսը Ամերիկա ծնածներ են։

Ըստ աւանդութեան, Ուաշինկթըն եկած առաջին Հայը եղած է պարսկահայ Տիգրան Վարժապետեան, 1887ին, իսկ իրրեւ ընտանիք առաջին եկողները եղած են Յովսէփեաններըը (Մալխասին ընտանիքը) Տրապիզոնէն, 1897ին։ Այս թուականէն ալ հայութիւնը սկսած է բազմանալ։ Իրրեւ համայնք, սակայն, կազմակերպուած է 1915ին։

Ցիշատակենք այս առթիւ, որ 1918 – 22 թուականներուն Ուաշինկթըն կը բնակէր անկախ Հայաստանի առաջին եւ վերջին դեսպանը Գարեգին Փաստրմաճեան (Արմէն Գարօ)։

Համայնքը սեփական եկեղեցի չունի, այլ իր կիրակնօրեայ պատարագները կը մատուցուին տեղւոյն Եպիսկոպոսական եկեղեցիին մէջ։ Հովիւը հովիւն է Տ. Տիգրան քհնյ. Յոյեան։

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Գրիգոր Ղազիկեան՝ առենապետ, Ճիմի Քէչիչեան՝ փոխ – առենապետ, Աբշալոյր Շաւարշեանի՝ առենադպիր, Տիգրան Վարդանեան՝ դանձապետ, Կէորկ Տէօվլէթեան, Աշոտ Գարաօղլանեան եւ Աշոտ Մնացականեան, որ ստանձնած է նաեւ դպրապետի պարտականութիւնը։

Ազգային երեսփոխանն է Արամ Փանոսեան։

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն կը ներկայացնէ 7500 տոլարի դումար մը, որ կը գոյանայ եկեղեցական հասոյթներով, նուէրներով, ձեռնարկներով, եւլն.։

Կայ եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, որ հիմնուեցաւ անցեալ տարի, 20 անդամուհիներով եւ որուն վարչութեան դիւանը կը ներկայացնեն Տիկիններ Սեդա Կէլէնեան՝ առենապետուհի, Աննա Թուրլեան՝ առենադպրուհի եւ Քէյ Մանկասարեան՝ դանձապետուհի։

Դպրաց Դասին կը մասնակցին 12 հոգի։ Ուրարակիր սարկաւագներն են Զարեհ Պալեան եւ Ժիրայր Տիգրանեան։

Հայերէնի դասընթացք կայ չաբաթ օրերը կէսօրէ վերջ։ Կը յաճախեն 35 փոքր եւ 15 մեծ աշակերտներ։

Կիրակնօրեայ Դպրոցը, սեփական եկեղեցի չըլլալուն պատճառով, ունի միայն 35 աշակերտներ, որոնք երիցուհի Սիրարփի Յոյեանէն կը սորվին հայերէն աղօթքներ եւ եկեղեցական երգեր։

Fonds A.R.A.M

Ուաշինկթընի համայնքը չէ ունեցած իր ակումբը, հակառակ ունենալու ամէն կարելիութեան։

«Էջմիածնական»ները, որոնց թիւը 700 – 750 հոգի է, ունին իրենց սեփական նորակառոյց եկեղեցին, որուն օծումն ու անուանակոչումը տակաւին չէ եղած։ Հոգեւոր հովիւն է Տ. Գարեգին ծայր. վրդ. Գազանճեան (Պոլսէն)։

ՀԱՐԹՖԸՐՏԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Շուրջ 250 ընտանիքներ կամ 1200 – 1300 անձեր կ'ապրին այս քաղաքին մէջ։ Ասոնց 80ը կը պատկանին Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ 80ը «Էջմիածնական»ներ են։ Մնացածները անաստրեր են հայ կեանքին հանդէպ։ Հարթֆըրտը, իր կեդրոնական մասին հետ ունի Իսթ եւ Ուէսթ Հարթֆըրտ եւ Նիւնկթըն արուարձանները, որոնց մէջ ցրուած են Հայերը։ Բոլորն ալ բարեկեցիկ են տնտեսապէս։

Համայնքին 100ին 60ը Պարբերդցիներ են, 100ին 20ը Սեբաստացիներ, իսկ 100ին 20ն ալ Իրանահայեր են եւ այլ նորեկ ընտանիքներ։ Շատ փոքրաթիւ Հայեր ապրած են Հարթֆըրտ 1885էն սկսեալ, չատցած է սակայն այս համրանքը 1895էն եաքը, մասնաւորապէս Պարբերդի չրջանէն եկածներով։ Այսօր, համայնքին 100ին 65 – 70ը Ամերիկա ծնածներ են։

Զունին առանձին եկեղեցի եւ հոգեւոր ու վարչական զօրով կապուած են Նիւ Պրիթընի եկեղեցիին (երկու քաղաքները իրարմէ 10 մղոն հեռու են)։ Լայնօրէն օգնած են այս եկեղեցիին գնման եւ մինչեւ այսօր ալ կ'օժանդակեն անոր կարիքներուն բաւարարման, ամենայն պատրաստակամութեամբ, արուած ըլլալով որ իրենք ալ կը նկատուին այդ եկեղեցիին զաւակները։

ՀՕՄ–ը եւ Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութիւնը ունին հոն իրենց մասնաճիւղերը։ Կայ Հ. Ց. Դ. Կոմիտէ, որ հիմնուած է 1910ին, թէեւ 1899ին ալ գոյութիւն ունեցած է փոքր խումբ մը, որ կազմակերպուած է Ա. Վռամեանի նախաձեռնութեամբ։ Կոմիտէն է որ ընդհանրապէս կը վարէ համայնքին գործերը Գէորգ Տէր Սարգիսեանի, Առաքել Մինասեանի եւ Մեսրոպ Եղիազարեանի գլխաւորութեամբ։ Կայ նմանապէս Հ. Ց. Դ. «Անդրանիկ» Ակումբը, որ միակն է համայնքին մէջ։

ՀՕՄ–ի նախաձեռնութեամբ հաստատուած է հայերէնի ուսուցման փոքր դասընթացք մը։

«Էջմիածնական»ները ունին հոս իրենց եկեղեցին, Ս. Գէորգը։ Զունին մնայուն հոգեւոր հովիւ։ Քահանայ մը կ'այցելէ պարբերաբար։

Fonds A.R.A.M

ՌԻՃՖԻԼՏԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Նիւ Ճըրզի նահանգը ունի մեծ ու փոքր բազմաթիւ քաղաքներ, որոնց ամբողջութեան մէջ կ'ապրին մէկը միւսէն առաւել կամ նուազ համբանքով հայկական բազմութիւնները: Հայաբնակ քաղաքներէն են Եունիըն Սիթի, Ճըրզի Սիթի, Նիւարք, Փաթէրսըն, Էլիզապէթըն, Նորթ Պէրկէն, Թինէք, Ազպըրի Փարք, Փէլիսէյտս Փարք, Պելմար, Ռիճֆիլտ եւլն.:

Այս շրջանին մէջ Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ Հայերը տարիներով ջրկուած էին իրենց սեփական եկեղեցիէն եւ պաշտամունքները կը կատարուէին մասնաւորաբար Եունիըն Սի-

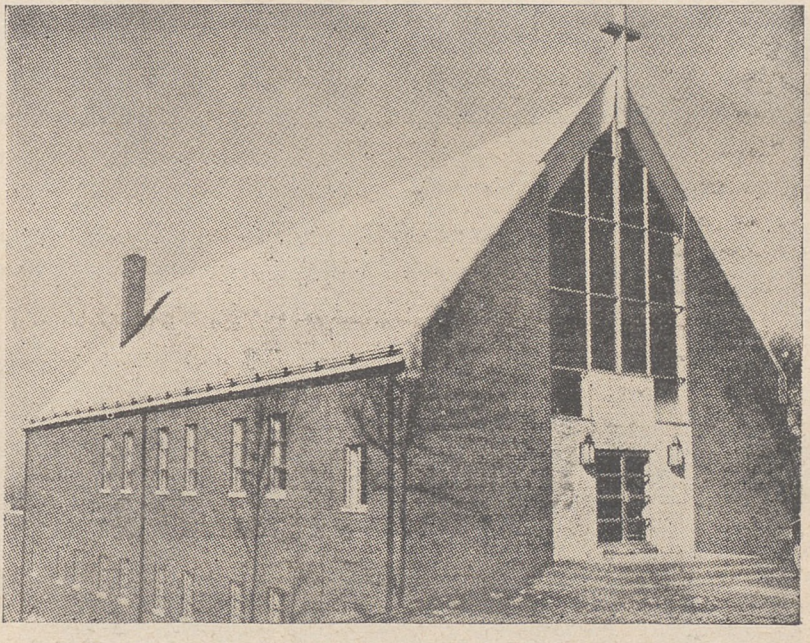

Ռիճֆիլտի (Նիւ Ճըրզի) Ս. Վարդանանց եկեղեցին

թիի մէկ Եպիսկոպոսական եկեղեցիին մէջ: Կացութիւնը այսպէս շարունակուած է աւելի քան 25 տարի, 1933ի բաժանումէն ի վեր, մինչեւ որ կարելի եղած է ունենալ սեփական եկեղեցի մը:

Սեփական եկեղեցի ունենալու բաղձանքը որոշում դարձած է 1952ի Օգոստոսին եւ նոյն տարուան Հոկտեմբերին գնուած է այժմու հողը: Այնուհետեւ սկսած է տենդագին ու երկարատեւ աշխատանք մը, անհրաժեշտ դումարը ապահովելու համար չարք մը ձեռնարկներով, հանգանակութիւններով, բացառիկ նուէրներով, եւլն.: Հինգ տարի ետքը, 24 Ապրիլ 1957ին, հիմը դրուած է Նորաչէն Ս. Վարդա-

Fonds A.R.A.M

նանց եկեղեցիին, որուն կառուցումը աւարտելէն յետոյ օծումը կատարուած է 3 Մայիս 1959ին։ Հողով ու կառուցումով եկեղեցին արժած է 350·000 տոլար։

Ցիշատակենք, որ աղօթատեղիին կառուցման համար սկիզբէն

Ռիճֆիլտի (Նիւ Ճըրզի) Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն մէկ մասը, իրենց հոգեւոր հովիւին՝ Տ. Գուրգէն Քհնյ. Եարալեանի հետ։

մինչեւ վերջը մեծ աշխատանք տարած են համայնքի անդամներէն Հէրրի Նորեան, Խաչիկ Նէտիւրեան եւ Արթըր Նալպանտեան, որոնք կը նկատուին եկեղեցւոյ պատուակալ կնքահայրերը։

Ռիճֆիլտի (Նիւ Ճըրզի) Այրերու Ակումբի անդամներուն մէկ մասը։ Կեդրոնը՝ հոգեւոր հովիւը Տ. Գուրգէն Քհնյ. Եարալեան։

Մ. Տ. Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կապուած Հայոց Թիւը, այս շրջանին մէջ կը հասնի 550 ընտանիքի։ Նահանգի հայութեան մեծամասնութիւնը կը կազմեն «էջմիածնական»ները եւ հայկական

Fonds A.R.A.M

չորս եկեղեցիներն ալ, որոնք կը գտնուին այդ նահանգին մէջ, 1933ի բաժանումէն ետք մնացած են անոնց ձեռքը:

Ս. Վարդանանց եկեղեցին հոգեւոր հովիւն է Տ. Գուրգէն քհնյ. Եարալեան:

Այս նահանգին Հայերը գաղթած են գլխաւորաբար Տիգրանակերտէն, Վանէն, Մերճաւոր Արեւելքէն եւ Թուրքիոյ հայաբնակ այլ շրջաններէն: Ամերիկա ծնածները 100ին 60էն աւելի են:

Համայնքի պիւտճէն կը հասնի շուրջ 35·000 տոլարի:

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Տօքթ. Քրիստափոր Պապիկեան՝ առենապետ, Արմէն Կարապետեան՝ փոխ – առենապետ, Միհրան Գասապեան՝ առենադպիր, Տիգրան Սարաճեան՝

Ռիճֆիլտի (Նիու Ճըրզի) կիրակնօրեայ Դպրոցին Ուսուցչական կազմը: Նըստած, ձախէն աջ՝ Ա. Պաշեան, Լ. Պարութճեան, Մ. Միրիճանեան, Է. Իճեէեան (աւագ ուսուցչուհի), Լ. Աւետիքեան եւ Լ. Նետիւրեան: Ոտքի, միջին շարք, ձախէն աջ՝ Ա. Պաճալեան (օգնական տնօրէն), Վ. Վարդանեան (տնօրէն), Ս. Թագուշեան (օգնական տնօրէն), Վ. Թէֆիրեան, Ս. Գույումճեան եւ Մ. Գապասաճալեան: Ոտքի, հետեւի շարք, ձախէն աջ՝ Ճ. Գույումճեան, Ա. Ադատուրեան, Ա. Սարգիսեան, Մ. Սէնտըրզ, Մ. Ալճեան, Ս. Գավաֆեան եւ Ն. Ադալանեան:

փոխ – առենադպիր, Հայկ Գույումճեան՝ գանձապետ, վաստակաւոր Անդրանիկ Ադանեան՝ իրաւագէտ – խորհրդական, Յարէն Ղազարոսեան, Օննիկ Նազաչեան եւ Յարութիւն Նալպանտեան:

Ազգային երեսփոխաններն են Զարեհ Գազանճեան, Վիգէն Պապայեան, Գառնիկ Գալաֆեան, Վարդան Ադանեան եւ Զարեհ Թաշճեան:

Կայ Տիկնանց Եկեղեցասիրաց Միութիւնը, որ կազմուած է 8

Fonds A.R.A.M

Մայիս 1954ին 34 անդամուհիներով, որոնք նոյն տարին իսկ քանի մը ձեռնարկներով կրցած են 5000 տոլար ապահովել յօգուտ եկեղեցւոյ չինութեան: Միութիւնը այժմ կը համրէ աւելի քան 100 անդամուհիներ:

Իրրեւ օժանդակ Միութիւն կայ նաեւ Այրերու Ակումբը, որ հիմնուած է 1956ի ամառը, նպատակ ունենալով ընդհանրապէս օգնել Եկեղեցական Հոգաբարձութեան, իսկ մասնաւորապէս տառնճենել հոգատարութիւնը կիրակնօրեայ Դպրոցին: Այս Ակումբն ալ ունի 100է աւելի անդամներ:

Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը ունի 20 երկսեռ անդամներ: Դպրապետն է Ռիչըրտ Գասապեան, որուն կ'օգնէ նաեւ իր կինը՝ Տիկին Ռ. Գասապեան:

Հայերէնի ուսուցման համար «Նարեկ» վարժարանի դասըն-

Ռիճֆիլտի (Նիու Ճըրզի) Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը: Մէջտեղը, դպրապետը՝ Ռալֆ Գասապեան, որուն կ'օգնէ Տիկին Ռ. Գասապեան:

թացքին կը հետեւին 76 փոքրիկները, չարաթ օրերը: Իսկ կիրակնօրեայ Դպրոցը ունի 138 աշակերտներ:

Շրջանին մէջ կը գործեն 5 դաշնակցական կոմիտէները, ՀՕՄ-ի 4 մասնաճիւղեր եւ Համազգայինի Միութիւնը, որուն կեդր. Վարչութիւնը կը գտնուի Թինէք (Նիու Ճըրզի):

Ինչպէս ըսինք, «Էջմիածնականները» այս շրջանին մէջ ունին 4 եկեղեցիներ: Հոգեւոր հովիւներն են Տ. Վաչէ վրդ. Յովսէփեան (Եունիըն Սիթի), Տ. Տաճատ քհնյ. Դաւիթեան (Պէրկէն Քաունթի), Տ. Գառնիկ քհնյ. Հալաճեան (Փաթէրսըն) եւ Տ. Կորիւն քհնյ. Գուզուեան (Էրվինկթըն):

Fonds A.R.A.M

ՆԻՈՒ ՊՐԻԹԸՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Նիու Պրիթընի փոքրաթիւ համայնքը լաւագոյններէն մէկն է ամերիկահայ գաղութին մէջ: Այդպէս եղած է անցեալին, այդպէս է նաեւ այսօր: Համայնքը հինէն ի վեր ունեցած է թատերական եւ երաժշտական բեղուն գործունէութիւն իր լաւագոյն ուժերուն գործակցութեամբ: Այդ գործունէութիւնը կայ այսօր ալ իրարու յաջորդող դեղարուեստական, թատերական եւ հրապարակային այլ ձեռնարկներով, բայց այսօր ցաւալի է նկատել, որ մասնակիութիւնները ձեռք ձգած երիտասարդները, փոքր ու սահմանափակ դանելով Նիու Պրիթընը, հետզհետէ կը հեռանան հոնկէ, մեծ քաղաքներու մէջ հաստատուելու համար: Այնու ամենայնիւ, համայնքին կեանքը եռուն ու խանդավառ դարձնողները երիտասարդներն են դարձեալ եւ առաւելապէս ուսումնական հաստատումն է իրենց ազգային գիտակցութեան եւ հանրային կեանքին հանդէպ ունեցած հետաքրքրութեան:

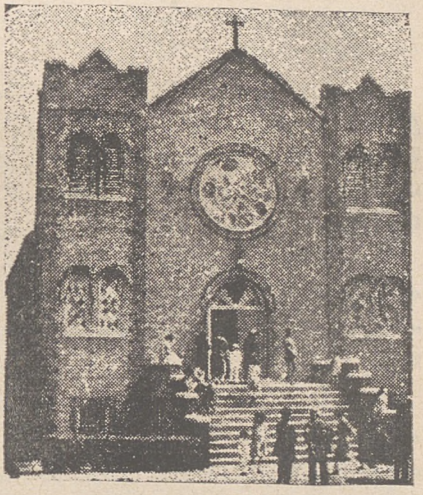

Նիու Պրիթընի Ս. Ստեփանոս Նախավկայ եկեղեցին

Այս քաղաքին մէջ կ'ապրին շուրջ 800 Հայեր, որոնց 500ը կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Համայնքը ճնշող մեծամասնութեամբ կազմուած է Խարբերդէն գաղթած Հայերով: Կան նաեւ 100 — 120 Իրանահայեր, Թաւրիզի եւ Ուրմիոյ շրջաններէն:

Եկեղեցին, Ս. Ստեփանոս Նախավկային անունով, կառուցուած է 1924ին: Մեծ չէնք մըն է, ընդարձակ սրահով եւ բեմով, որոնք լաւագոյնս կ'օգտագործուին նաեւ այսօր, հանրային ձեռնարկներու համար: Եկեղեցւոյ այս չէնքը արժած է 60·000 տոլար, այդ ժամանակի սուղ դրամով:

Այս այն եկեղեցին է, որ 1 Յուլիս 1933ին Շիքակոյի մէջ պայթած եռազոյնի ծանօթ դէպքէն ալ առաջ թատերաբեմը եղած էր Ամերիկահայոց անարժան Առաջնորդ Դուրեան արք.ի սկզբնական ոտնձգութեան, երբ ան, Վարդանանց տօնին առթիւ, յանդգնած էր արգիլել Եռազոյնին պարզումը հանդէսի ընթացքին: Իսկ երբ հանդէսէն եաք դաշնակցականները զրաւած էին եկեղեցին, Դուրեան

Fonds A.R.A.M

արք. կրցած էր ոստիկանութեան միջոցով նմանապէս արգիլել անոնց մուտքը եկեղեցիէն ներս, փոխել տուած էր դրան կղպանքը եւ տիրացած չէնքին: Դուբեանականները չկրցան սակայն վճարել մնացեալ պարտքը եւ դարձեալ դաշնակցականներն էին, որ գնեցին չէնքը եւ դարձուցին զայն սեփականութիւնը համայնքին, որուն ղեկավարներն էին այդ շրջանին եւ այդպէս ալ կը մնան մինչեւ այսօր:

Եկեղեցւոյն հոգեւոր հովիւն է Տ. Խաչատուր Ա. քհնյ. կիրակոսեան, որ կը հովուէ նաեւ Սփրինկֆիլտի, Ինտիըն Օրչըրտի եւ Հարթֆըրտի Հայերը (Հարթֆըրտը ենթակայ է Նիու Պրիթընին):

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան առենապետն է Կիրակոս Ադամեան, առենադպիրը՝ Երուանդ Փափազեան եւ դանձապետը՝ Ստեփան Պաղտասարեան: Կան նաեւ 8 խորհրդական անդամներ:

Համայնքին երեսփոխաններն են Երուանդ Փափազեան եւ Յակոբ Աթաչեան:

Հոգաբարձութեան կ'օժանդակէ կանանց Եկեղեցասիրաց Միութիւնը, իր 32 անդամուհիներով, որոնց կէսէն աւելին Ամերիկա ծնած են: Առենապետուհին է Տիկին Զարուհի Կարապետեան, առենադպրուհին՝ Տիկին Նուարդ Յարութիւնեան եւ դանձապետուհին՝ Օր. Նանսի Ղահրամանեան (Հարթֆըրտէն):

Եկեղեցւոյն տարեկան պիւտճէն կը հասնի չուրջ 6000 տոլարի, որ կը գոյանայ պահարաններու դրութեամբ դանձուած ազգային տուրքերէ, եկեղեցական սակերէն, նուէրներէ եւ զանազան ձեռնարկներէ:

Հայերէնի դասընթացքին կը հետեւին 15 – 16 աշակերտներ, որոնց ուսուցիչն է հոգեւոր հովիւը: Իսկ Կիրակնօրեայ Դպրոցին ուսուցչուհիներն են Օր. Նանսի Ղահրամանեան եւ Տիկին Սաթենիկ Գարակէօզեան:

Կայ նմանապէս Դպրաց Դաս, ինչպէս նաեւ երգչախումբ, որուն մարզիչն ու վարիչն է Աչոտ Շահվէրդեան (Թաւրիզեցի):

Վերջին երեք տարիներու ընթացքին համայնքը կատարած է յոբելինական չորս հանդէսներ, ի պատիւ հանրային կեանքի մէջ վաստակաւոր անձերու: Վերջին ձեռնարկը կայացաւ անցեալ տարուան Մայիս 14ին: Յոբելեարն էր իր հանրային գործունէութեամբ ամէնուն ծանօթ Տիգրան Սարգիսեանը:

Նիու Պրիթընի մէջ «էջմիածնական»ներու թիւը 300էն աւելի չէ, այն ալ իբրեւ ամբողջութիւն որակ մը չի ներկայացներ: Աղօթատեղիի պատշաճեցուած ժողովասրահի մը մէջ կը կատարեն ժամերգութիւնը: Հոգեւոր հովիւն է Տ. Մայքըլ քհնյ. Պըթըրօ, մօր կողմէն Հայ, հօր կողմէն Իտալացի, որ կարգացած է Երուսաղէմի ժառանգաւորաց վարժարանը եւ ձեռնադրուած է Նիու Պրիթընի մէջ:

Fonds A.R.A.M

ՍՓՐԻՆԿՖԻԼՏ - ԻՆՏԻԸՆ ՕՐՉԸՐՏԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Երկու վայրերու մէջ ապրող Հայերով կազմուած է միացեալ եկեղեցական համայնք մը 85 ընտանիքներով, որոնց 55ը Սփրինկֆիլտի եւ 30ը՝ Ինտիըն Օրչըրտի մէջ եւ որոնք ենթակայ են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Այս միացեալ համայնքին հիմնադիրները պաղթած են Սերաստիայէն, Խարբերդէն, Մարաշէն եւ կարգ մը այլ ջրջաններէ: Այժմու համրանքին երկու երրորդը Ամերիկա ծնածներ են:

Եկեղեցին՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, որ կը գտնուի Ինտիըն

Ինտիըն Օրչըրտի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին

Օրչըրտ, կառուցուած է 1934ին եւ օծումը կատարուած է 9 Յունիս 1935ին: Քանի մեկ մը եաքը վերանորոգուած եւ ընդարձակուած է չէնքը եւ երկրորդ անգամ բլլալով օծուած է 7 Հոկտ. 1956ին: Երկու անգամին ալ հաստարակութիւնը, դրացի համայնքներու եւ տեղւոյն օտար հաստատութեանց ալ օժանդակութեամբ, լայնօրէն բերած է իր մասնակցութիւնը, անհրաժեշտ գումարներու հայթայթման համար կատարուած բոլոր ձեռնարկներուն:

Համայնքին հոգեւոր հովիւն է Տ. Խաչատուր Ա. քհնյ. Կիրակոսեան:

Fonds A.R.A.M

Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը կը բաղկանայ 7 անդամներէ եւ ունի հետեւեալ կազմը.— Արտաշէս Այքանեան՝ առենապետ, Բարգէն Խաչիկեան՝ առենադպիր, Ցարութիւն Սուքիասեան՝ գանձապետ, Մանուկ Փիլիկեան, Արմէն Թաշճեան, Ձանի Վարդանեան

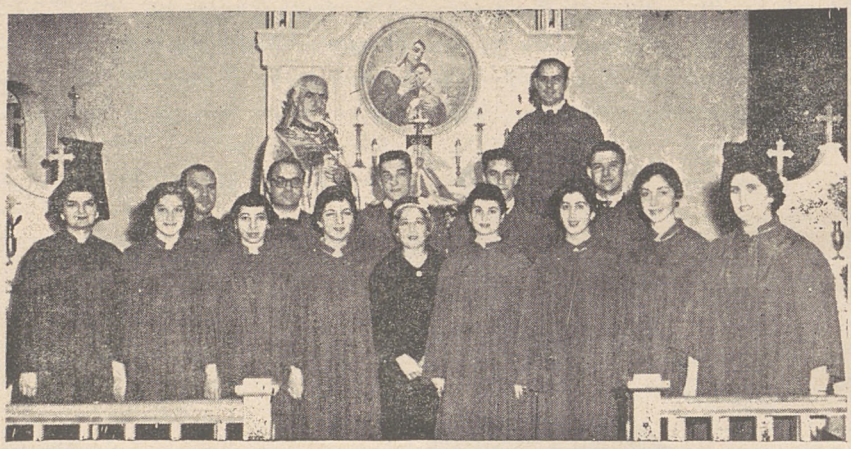

Ինտիրցն Օրչըրտի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը

եւ Ձանի Գասպարեան՝ խորհրդականներ, բոլորն ալ Ամերիկա հաստած սերունդէն։

Համայնքին ազգային երեսփոխաններն են Արտաշէս Այքանեան եւ Գառնիկ Փիլիկեան։

Ինտիրցն Օրչըրտի Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան անդամուհիները

Իրրեւ ակնկիզ Հոգաբարձութեան՝ կայ Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը 34 անդամուհիներով, որոնք ամէն առթիւ կ'աշխատին եռանդով ու անձնուիրութեամբ։ Առենապետուհին է Տիկին Լիւսի

Fonds A.R.A.M

Դարբինեան, առենադպիրը՝ Տիկին Պէաթրիս Փիլիկեան եւ դանձապահուհին՝ Տիկին Աննա Մելիքեան:

Համայնքի տարեկան պիւտճէն՝ չուրջ 6000 տոլար: Կը դոյանայ եկեղեցական սակերու դանձումներով, ազգային տուրքերով, նուէրներով եւ Տիկնանց Միութեան ձեռնարկներու հասոյթներով:

Կայ Դպրաց Դաս, ինչպէս նաեւ հայերէնի դասընթացք, որուն կը հետեւին 18 փոքր եւ 10 մեծ երկսեռ աշակերտներ: Կը դասաւանդեն հոգեւոր հովիւը եւ Մարտիրոս Մկրտիչեան:

Կայ նամանապէս կիրակնօրեայ Դպրոց, 30 երկսեռ աշակերտներով: Ուսուցչական կազմին կը մասնակցին Տիկիններ Փէկի Սուքիասեան, Լիւսի Դարբինեան, Պէաթրիս Փիլիկեան, Շըրլի Թաչճեան եւ Օրիորդներ Արփի Զարգուտեան եւ Մարգրիտ Սուքիասեան:

Համայնքին մէջ կը գործեն նաեւ Հ. Ց. Դ. Կոմիտէն, ՀՕՄ-ի գոյք մասնաճիւղերը երկու քաղաքներու մէջ եւ Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութիւնը: (Ինչպէս նախորդ էջերուն վրայ գրեցինք, այս երեք կազմակերպութեանց եւ այլ նիւթերու մասին հանգամանօրէն պիտի գրենք մեր յաջորդ հատորով:)

Այս երկու քաղաքներու «էջմիածնական» համայնքը կը բաղկանայ չուրջ 100 ընտանիքներէ: Ունին եկեղեցի մը Ս. Յովհաննէս անունով: Հոգեւոր հովիւն է Տ. Կիւրեղ քհնյ. Գալֆայեան: Աստոյ մէջ ուշագրաւ թիւ մը կը կազմեն ամերիկեան եկեղեցիներ յաճախողները:

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

Ամերիկահայ եկեղեցիները կը կառավարուին եկեղեցական հոգաբարձութեանց կողմէ, որոնք կ'ընտրուին ոչ թէ համայնքներուն մաս կազմող բոլոր անձերուն քուէներով, այլ քուէներով ամէն անոնց որոնք անդամ արձանագրուած են տուեալ եկեղեցիին եւ կը վճարեն ամսական տուրք մը: Անդամագրութիւնը պարտաւորիչ չէ, այլ ձգուած է ամէն մէկու կամքին ու բարի ցանկութեան: Այս կը նշանակէ, որ եկեղեցական տուրք կը վճարեն համեմատաբար փոքրաթիւ անդամները միայն, բայց չի նշանակեր նաեւ, թէ համայնքներու այլ անդամները նիւթապէս եւ բարոյապէս չեն օժանդակեր Հոգաբարձութեանց, երբ անոնք ձեռնարկներ կը կազմակերպեն կամ նիւթական միջոցներ կ'ուզեն ստեղծել իրենց պիւտճէները հաւասարակշռելու կամ այլ նպատակներով հանգանակութիւններ կատարելու համար: Զանդամագրուիլը չատ չատերուն համար արդիւնք է անհոգութեան եւ նիւթական ու բարոյական պարտաւորութիւններէ խուսափիլ չի նշանակեր: Չի ալ կրնար նշանակել, երբ անվիճելի իրականութիւն է Ամերիկահայոց զոհողութեան ոգին եւ առատաձեռնութիւնը, ամէն մարզի մէջ:

Fonds A.R.A.M

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԵՒ ԼՈՆԿ ԱՅԼԸՆՏԻ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԸ

Շատ տարածուն չրջան մը կը ներկայացնեն այս երկու համայնքները, որոնց մաս կազմող Հայերը կը բնակին Մանհաթան, Տաուն Թաուն (Նիւ Եորքի կեդրոնական մասը, ուր գլխաւորաբար կը բնակէր հայութիւնը հին օրերուն) եւ Պրուքլին, ինչպէս նաեւ Պրոնքս, Ֆորէսթ Հիլզ, Ասթորիա, Ուաշինկթըն Հայթզ, Ճէքսըն Հայթզ, եւլն.:

Այս ընդարձակ չրջանին մէջ ցրուած են չուրջ 25·000 Հայեր, որոնց 4000ը կը պատկանին Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, 5000ը «Իմմիճրանական»ներ են, իսկ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, աւելի քան 15·000 հոգի, բոլորովին խզուած են հայկական կեանքէն եւ հետեւաբար, իրրեւ Հայեր կան ու չկան...

Ժամանակին այս համայնքները հիմնուած են՝ մեծ մասով Խարբերդէն, Բալուէն, Սեբաստիայէն, Կեսարիայէն եւ ասոնց չրջականերէն ու այլ հայաբնակ չրջաններէ եկած հայ գաղթականներով: Վերջին տարիներուն եկած – հաստատուած են այնտեղ պոլսահայ եւ իրանահայ գաղթականներ եւ փոքր թիւ մըն ալ՝ Գերմանիոյ հայ տարագիրներէն: Ամերիկա ծնածներուն համեմատութիւնը 100ին 60 է մօտաւորապէս:

Այս երկու չրջաններուն մէջ կան երկու եկեղեցիներ, մէկը՝ Ս. Լուսաւորիչ մայր – եկեղեցին, որ հիմնուած է չուրջ չիսնամեակ մը առաջ եւ որ կը գտնուի Նիւ Եորքի կեդրոնը, իսկ միւսը՝ Ս. Սարգիս եկեղեցին, որուն օծումը կատարուած չըլլալով, բացումը վէմ – քարով տեղի ունեցաւ 1961ին եւ որ կը գտնուի Լոնկ Այլընտի Պէյ Սայտ ըսուած չրջանին մէջ:

Ս. Լուսաւորիչ մայր – եկեղեցւոյ տակը կայ ընդարձակ սրահ մը, որ կ'օգտագործուի հաւաքոյթներու եւ այլ ձեռնարկներու համար: Սրահին կից է նաեւ Հոգաբարձութեան խորհրդարանը:

Ս. Լուսաւորիչ մայր – եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն է Տ. Ասողիկ քհնյ. Գըլըճեան, իսկ Լոնկ Այլընտի Ս. Սարգիսը դեռ չունի իր հոգեւոր հովիւը:

Մայր – եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Խորէն Գլըճեան՝ առենապետ, Խոր Քէօսէեան՝ փոխ – առենապետ, Հայկ Գոհարեան՝ առենադպիր, Հէրի Զանթիկեան՝ նամակագիր – քարտուղար, Ճէք Թիւթիւնեան՝ գանձապետ, Յակոբ Պախթիարեան՝ փոխ գանձապետ, Վահէ Իչխանեան՝ հաշուապահ, Զարլի Ճէլալեան եւ Ժիրայր Ասպետեան: Այս վերջինը կը փոխարինէ Հոգաբարձութեան անդամներէն Հէրի կամ Յարութիւն Նուրիճանեանը, որ մեռաւ անցեալ տարի, յոգուտ համայնքին լաւ աշխատած մարդու յիշատակը ձգելով իր ետին:

Fonds A.R.A.M

Զոյգ համայնքներուն անունով իբրեւ երեսփոխան Ազգային Երեսփ. ժողովին կը մասնակցին Եդուարդ Սահակեան, Եղիա Գըլմէեան, Վարդգէս Ահարոնեան, Գառնիկ Միխենեան եւ Արամ Բըրուտեան։

Նիւ Եորքի մէջ կը գործէ Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, որ գործնապէս կ'օժանդակէ Եկեղեցական Հոգաբարձութեան բոլոր ձեռնարկներուն։ Ունի չուրջ 70 անդամուհիներ։ Այս Միութեան ա-ջակից են նաեւ բազմաթիւ օրիորդներ։

Կայ նմանապէս Երիտասարդաց Ակումբ, որ իր կարգին, օժան-դակողի դերով, կեցած է Հոգաբարձութեան կողքին։

Եկեղեցւոյ տարեկան պուտճէն կը հասնի 25 – 30·000 տոլա-րի, որ կը գոյանայ եկեղեցական սովորական սակերու դանձումնե-

Նիւ Եորքի Ս· Լուսաւորիչ մայր եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան կազմը·— Նստած, ձախէն աջ՝ Հայկ Գոհարեան, էտի Քէօսէեան, Տ· Ասողիկ Քհնյ· Գըլըճ-եան, Ճորճ Գլըճեան եւ Ժիրայր Ասպետեան։ Ոտքի, ձախէն աջ՝ Հէրի Ջանքիկեան, Ձէֆ Թիւթէլեան, Յակոբ Պախթիարեան եւ Վահէ Իշխանեան։

րով, նուէրներով եւ զանազան ձեռնարկներու հասոյթներով։

Հայերէնի դասընթացքներ կան քանի մը չրջաններու մէջ, ինչ-պէս Նիւ Եորք (մայր – վարժարանը), Աթոռիա եւ Պրոնքս։ Դժ-բախտաբար չատ սակաւաթիւ են յաճախող աշակերտները, որոնց ընդհանուր թիւը 50ը չ'անցնիր։

Կայ նաեւ Կիրակնօրեայ Դպրոց՝ չուրջ 60 աշակերտներով։

Մայր – եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը կազմուած է 40 երկսեռ ան-

Fonds A.R.A.M

ղամներով։ Դպրապետն է Արմէն Պապամեան։ Եկեղեցական արարողութեանց կը սպասարկեն աւագ սարկաւագ Հայկ Գոհարեան եւ սարկաւագներ Վահէ Իչխանեան եւ Գէորգ Շիկէցեան։

Նիւ Եորքի եւ Լոնկ Այլընտի շրջանին մէջ կը գործեն ուրիշ կազմակերպութիւններ ալ, ինչպէս Հ. Ց. Դ. Կոմիտէները, ՀՕՄ–ի եւ Հ. Ե. Դաշնակցութեան մասնաճիւղերը, Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութիւնը, երգչախումբեր եւ պարախումբ, Հայրենակցական Միութիւններ, եւլն., որոնց մասին պիտի խօսուի իրենց հերթին։

Նիւ Եորքն ալ ունի իր հայկական բաւիղ – ժամը, 18 – 20 տարիներէ ի վեր։ Շաբաթական մէկ ժամ յատկացուած է այդ բաւիղ – ժամին, որ բազմածախս ձեռնարկ մըն է, հակառակ անոր որ ձեռնարկը վճարովի պաշտօնեաներ չունի։ Միակ ծախքը բաւիղաչին վճարուած դումարն է, որուն կէսը հազիւ թէ կը հայթայթուի ծանուցումներու փոխարժէքով. պատահական նուէրներ եւ տարեկան ձեռնարկ մը կը դոցեն ծախքին մեծ կէսը։ Այս բաւիղ – ժամի վարիչներն ու խօսնակներն են Տէր եւ Տիկին Մինաս Մինասեաններ, Ալիս Գոհարեան, Ճոն Ուլիկեան եւ ուրիշներ։

Պրոնքսի մէջ կայ Հ. Ց. Դ. «Գարեգին Նժդեհ» Ակումբը։ Անցեալին մէջ կար նաեւ Տաուն – Թաունի «Արմէն Գարօ» Ակումբը, որմէ մնացած գրադարանը պահեղուած է Ս. Լուսաւորիչ մայր – եկեղեցւոյ մէկ սենեակին մէջ։ Աւելորդ է ըսել, թէ գրադարանը, ինչպէս բազմաթիւ գրադարաններ այլ վայրերու մէջ, կը մնայ գրեթէ անշարժածելի, հայերէն կարդացողներու անտարբերութեան եւ տեղ տեղ ալ սակաւութեան կամ չգոյութեան պատճառով...

«Լիմիածնական» համայնքին Առաջնորդարանը, ինչպէս գիտենք, կը գտնուի Նիւ Եորք, եկեղեցական փողոցի մը վրայ, սեփական չէնքի մէջ։ Առաջնորդն է Տ. Սիմոն արքեպ. Մանուկեան։ Այս համայնքը ունի երեք եկեղեցիներ, Ս. Խաչը՝ Ուաչինկթըն Հայթզ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը՝ Տաուն – Թաուն եւ Սրբոց Նահատակացը՝ Պէյ Սայտ, Փորչսթ Հիլզ։ Իրրեւ հոգեւոր հովիւներ կը պաշտօնավարեն Տէր Սիմոնեան վարդապետ ու Տ. Վարդան քհնյ. Մկրեանը։

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

Մեր ացածները, իրրեւ հատնող հին սերունդի մնացորդները, տակաւին կարեւոր թիւ մը կը ներկայացնեն ամերիկահայ գաղութին մէջ։ Բոլորն ալ ապահովուած են իրենց հանգստեան թոշակներով, որոնց համար ժամանակին վճարումներ ըրած են իրենց չարաթական վաստակէն։ Հայրենի աշխարհի յուշարարներն են անոնք։ Եւ խորհիլ, որ 10 – 15 տարիներ անցնելէ վերջ ոչ ոք պիտի ապրի այլեւս այն սերունդէն, որ իր արդար յոյսերուն եւ սպասումներուն վրղոմը տեսաւ, ճակատագրի զարհուրելի քմայքով...

Fonds A.R.A.M

ՍԻՐԱՔԻՒԶԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կապուած մօտ 300 Հայեր կ'ապրին Սիրաքիւզի մէջ: Հոնկէ 50 մղոն հեռու Ութիքա քաղաքին մէջ հաստատուած 15 հայ ընտանիքները եւ 70 մղոն անդին ալ՝ Ռոչէսթըը բնակող 10 ընտանիքներն ալ կապուած են Սիրաքիւզի համայնքին: Ութիքացիները գրեթէ ամէն երեք չաբաթն անգամ մը ներ-կայ կ'ըլլան Սիրաքիւզի եկեղեցւոյն արարողութեանց:

Այս քաղաքներուն Հայերը գաղթած են Տիվրիկի Աբամ Թաղէն, Պանարմայէն, Պոլսէն, Հաճընէն եւ այլ շրջաններէ:

Համայնքին այս հաստատուածը մինչեւ 1956 եկեղեցի չէ ունեցած, բայց 1933ի բաժանումէն ասդին միշտ պահած է իր կանոնաւոր կապը օրինաւոր Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հետ եւ իր հոգեւոր կարիք-

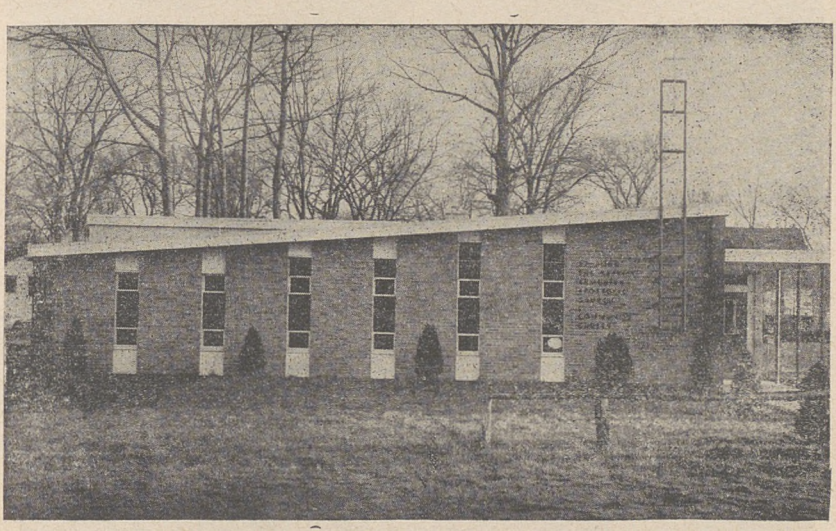

Սիրաքիւզի Ս. Յովհաննու Կարապետ եկեղեցին եւ Հայ Տունը

ներուն համար եկեղեցականներ հրաւիրած է ուրիշ համայնքներէ: Թեմը Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կապուելէն եաքն էր, որ համայնքը որոշեց չունենալ Հայ Տուն մը, իր եկեղեցիով միասին: Եւ անմիջապէս գործադրութեան դրուեցաւ այս որոշումը: Հոդամասը, որուն վրայ պիտի ըլլար կառուցումը, նուէր տրուեցաւ Աբրահամ Գէորգեանի եւ Տիգրան Տումանեանի կողմէ: Իսկ համայնքին անդամներն ալ առատաձեռնօրէն մասնակցեցան չէնքին կառուցման եւ կահաւորման ծախքերուն: Շինութիւնը վերջացած ըլլալով 1958ին, եկեղեցւոյն օծումն ալ կատարուեցաւ նոյն տարին Տ. Խորէն արքեպ. Բարոյեանի ձեռամբ եւ կոչուեցաւ Ս. Յովհաննու Կարապետ:

Fonds A.R.A.M

Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն է Տ. Թորգոմ քհնյ. Յակոբեան, որ եկեղեցիի չինութենէն ետք պաշտօնի հրաւիրուեցաւ Առաջնորդարանին խորհրդակով եւ Սիրաքիւզ հասաւ 1960ի սկիզբները։

Հոգեւոր հովիւը կը վարէ նաեւ հովուութիւնը Նայակարա Ֆոլզի, Պինհէմթընի եւ Թրոյի համայնքներուն, որոնք, Սիրաքիւզի Հոգաբարձութեան հետ պաշտօնի կոչած են զինքը։ Տէր Թորգոմ քահանան ամէն կիրակի հերթով կը պատարագէ այս երեք քաղաքներուն մէջ, իսկ տարին 5 – 6 անգամ ալ կ'երթայ մերձակայ Պինհէմթըն քաղաքը, միեւնոյն նպատակով։

Այս չորս համայնքներուն Հոգաբարձութիւնները ունին իրենց

Սիրաքիւզի Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը։ Նստած, ձախէն աջ՝ Ճոն Փէնիքեան, Յակոբ Թելեան (ազգային հրեսխոսան), Տ. Թորգոմ քհնյ. Յակոբեան, Սարգիս Պօյաճեան եւ Գրիգոր Աբիկեան։ Ոտքի, ձախէն աջ՝ Մելոն Ապաճեան, Վարդգէս Մավիսաճալեան եւ Հայկ Մինասեան։

ներկայացուցիչները, որոնք տարին չորս անգամ կը դումարեն միջհոգաբարձական ժողովներ։

Սիրաքիւզի Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը ունի հետեւեալ կազմը.— Սարգիս Պօյաճեան՝ առենապետ, Գրիգոր Աբիկեան՝ առենադպիր, Ճոն Փէնիրճեան՝ դանձապետ, Վարդգէս Մավիսապալեան, Հայկ Մինասեան, Մելքոն Ապաճեան եւ Յակոբ Յակոբեան՝ խորհրդականներ։

Fonds A.R.A.M

Համայնքին ազգային երեսփոխանն է Յակոբ Թելեան, որ կընքահայրն է նաեւ եկեղեցիին։

Եկեղեցին մաս կը կազմէ Հայ Տան սրահին, որմէ անջատուած է վարագոյրներով։ Իսկ սրահը կ'օգտագործուի ամէն կարգի հաւաքոյթներու համար։ Հայ Տունը ունի իր առանձին Վարչութիւնը, որուն կ'անդամակցին Վարդան Գուլումճեան՝ առենապետ, Մխաք Գալըշճեան՝ փոխ – առենապետ, Սահակ Յակոբեան՝ առենադպիր, Ծաղկուհի Մարգարեան՝ դանձապետ, Վարդուհի Մինասեան, Յակոբ Թամուրեան, Աչոտ Ապաճեան, Գէորգ Պէրպէրեան եւ Պենժամին, — բոլորն ալ Ամերիկա ծնած երիտասարդները, որոնց չատ քան կը պարտի համայնքը, Հայ Տան կառուցման յաջողութեան մէջ։

Տարեկան պիւտճէն, 3000 տոլար, կ'ապահովուի եկեղեցական հասոյթներով, նուէրներով եւ տարեկան երկու ձեռնարկներով՝ ճաշ–

Սիբաֆիւզի Ս· Յովհաննու Կարապետ եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը։ Նստած, ձախէն աջ՝ դպրապետ Սարգիս Պօյաճեան, աւագ սարկաւագ Խաչիկ Մինասեան, Տ· Թորգոմ Քհնյ· Յակոբեան, Գրիգոր Աբիկեան եւ երգեհոն նուագող Տիկին Զեփիւռ Մինասեան։

կերոյթ – պարահանդէս մը եւ դաշտահանդէս մը, որոնց օտարներ ալ կուգան։

Հայերէնի դասընթացք գոյութիւն ունեցած է հինէն ի վեր, ՀՕՄ–ի մասնաճիւղին կազմակերպութեամբ, իսկ 1960էն ի վեր Հոգաբարձութիւնը ստանձնած է այս նախաձեռնութիւնն ալ։ Կը յաճախեն 7 – 13 տարեկան 25 փոքրիկները, չաբաթ օրերը, երկու ժամ տեւողութեամբ։ Իսկ 20 – 25 տարեկանէն վեր չատ մը երիտասարդներ ալ չաբաթ օրերը կուգան Հայ Տուն, հայերէն սորվելու համար։ Փոքրիկներուն դաս կուտան Մինաս Մինասեան (պատասխանատու վա–

Fonds A.R.A.M

րիչ), Տիկին Էլիզա Սաչաքլեան, Երիցուհի Զուարթ Յակոբեան եւ Գրիգոր Աբիկեան: Իսկ մեծերը հայերէնը կը սորվին Տ. Թորգոմ քհնյ. Յակոբեանէն եւ Յակոբ Մելքոնեանէն:

Կայ նմանապէս 25 աշակերտներով Կիրակնօրեայ Դպրոց, որ նոր կազմակերպուեցաւ: Աշակերտները ամէն կիրակի կը սորվին աղօթքներ եւ եկեղեցական երգեր: Պատասխանատու վարիչն է Հայկ Մինասեան, իսկ Տիկին Զեփիւռ Մինասեան կը սորվեցնէ եկեղեցական երգերը:

Հոգեւոր հովիւին ժամանումէն ետք կազմակերպուեցաւ նաեւ Դպրաց Դաս, որուն կը մասնակցին 15 հոգի: Դպրապետն է Սարգիս Պօյաճեան: Իսկ իբրեւ աւագ սարկաւագ կը սպասարկէ Խաչիկ Մինասեան, որ Հայրենիքէն եկած Թուականէն մինչեւ իր այսօրուան յառաջացած տարիքը միշտ ծառայած է եկեղեցիին, եղած է նաեւ ազգային երեսփոխան:

Սիրաքիուզի հայերէնի դասընթացքին եւ կիրակնօրեայ դպրոցին աշակերտները, իրենց ուսուցիչներով: Ետեւի կարգը, ձախէն աջ՝ Երիցուհի Զուարթ Յակոբեան, Մինաս Մինասեան, Գրիգոր Աբիկեան, Հայկ Մինասեան եւ Տիկին Էլիզա Սաչաքլեան:

Համայնքին մէջ կը գործեն նմանապէս Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն, ՀՕՄ-ի եւ Հ. Ե. Դաշնակցութեան մասնաճիւղերը եւ Տիվրիկի Արամ Թաղի Հայրենակցական Միութիւնը:

Սիրաքիւզի «Էջմիածնական» համայնքը ունի Ս. Պետրոս եկեղեցին, որ գոց մնացած է մինչեւ 1956: Համայնքը Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթարկուելէ ետքն է, որ նշանակած են հոգեւոր հովիւ մը յանձին Տ. Վարդան քհնյ. Աստուրեանի, որ Թրոյ կը մընայ եւ ամիսը մէկ անգամ Սիրաքիւզ գալով կը պատարագէ: Ասկէ զատ ոչ մէկ մարդի մէջ գպալի կը գտնայ «Էջմիածնական»ներուն ներկայութիւնը Սիրաքիւզի մէջ:

Fonds A.R.A.M

ՆԱՅԱԿԱՐԱ ՓՈԼԶԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Աչխարհիս վրայ իր նմանը չունեցող որոտագոռ ջրվէժներուն դէմը փռուած Նայակարա կամ Նիակարա Փոլզի մէջ հաստատուած են շուրջ 600 Հայեր, որոնց 400ը կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Համայնքը կազմուած է՝ 1912 — 13ին եւ այնուհետեւ Վասպուրականէն, Սեբաստիայէն, Տարօնէն եւ հայկական այլ չրջաններէ գալթած պանդուխտներով, որոնք տուն – տեղ եղած եւ ընտանիքներ կազմած են այնտեղ, տարիներու ընթացքին: Կան նաեւ Գերմանիայէն եկած 10 նորեկ ընտանիքները, որոնք տեղաւորուած են հոն 10 – 12 տարիներ առաջ: Ամէնէն բազմանդամը Վասպուրականցիներն են (50 – 55 ընտանիք), յետոյ կուգան Սեբաստացիները (15

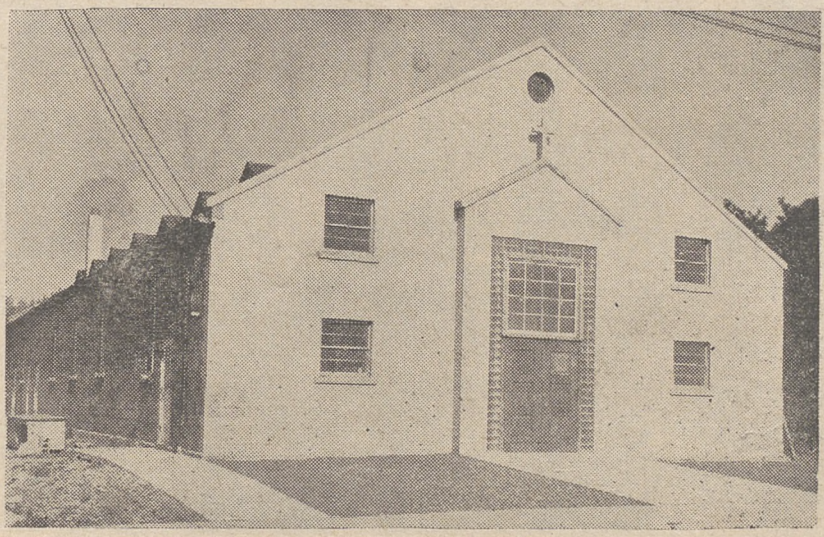

Նայակարա Փոլզի Ս. Յակոբ եկեղեցին

ընտանիք) եւ Տարօն – Տուրուբերանցիները (11 ընտանիք): Ամերիկա ծնածները կը ներկայացնեն 100ին 60ի համեմատութիւն մը:

Եկեղեցին՝ Ս. Յակոբ, կառուցուած է 1952ին: Շէնքին փոքր մէկ մասը յատկացուած է աղօթատեղիին, իսկ մեծ մասը կը ծառայէ իբրեւ ընդարձակ սրահ, հաւաքոյթներու եւ զանազան ձեռնարկներու համար:

Հոգեւոր հովիւն է Տ. Թորգոմ քհնյ. Յակոբեան, որ միաժամանակ կը հովուէ Սիրաքիւզի, Թրոյի եւ Պինկհէմթընի համայնքները:

Համայնքին տարեկան պիւտճէն կը հասնի 4000 տոլարի, որ

Fonds A.R.A.M

կը գոյանայ եկեղեցական սակերու գանձումներով, գլխոցական հանդէսներով, նուէրներով, տարեկան պարահանդէսներով, գաշտահանդէսով, եւլն.:

Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը ունի հետեւեալ կազմը.— Արիս Յովհաննէսեան՝ առենապետ, Մարտիկ Ալոյեան՝ փոխ – առենապետ, Յակոբ Իսպահանեան՝ առենադպիր, Օր. Սաթենիկ Մուրատեան՝ գանձապետուհի, Օր. Արշալոյս Կարիճեանեան, Վարդգէս Ժամկոչեան եւ Ասլան Աստուրեան: Պաշտօնավարութեան շրջանն է 2 տարի եւ կ'ընտրուի անդամական ընդհ. ժողովէն:

Ազգային երեսփոխանն է Յակոբ Պասմաճեան:

Օժանդակողի դերով՝ եկեղեցական Հոգաբարձութեան աջ բա-

Նայակարա Գոլգի եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը: Նստած, ձախէն աջ՝ Օր. Սաթենիկ Մուրատեան, Տ. Թորգոմ Քհնյ. Յակոբեան, Օր. Արշալոյս Կարեճանեան եւ Յակոբ Պասմաճեան (ազգային երեսփոխան): Ոտքի, ձախէն աջ՝ Վարդգէս Ժամկոչեան, Յակոբ Իսպահանեան, Արիս Յովհաննէսեան, Մարտիկ Ալոյեան եւ Ասլան Աստուրեան:

գուկն է Տիկնանց Եկեղեցասիրաց Միութիւնը, որ կը նպաստէ հանրային բոլոր ձեռնարկներու յաջողութեան: Ունի 25 անդամուհիներ եւ Վարչութեան կ'անդամակցին Տիկիններ Հելէն Ալոյեան՝ առենապետուհի, Ռոզ Յարութիւնեան՝ առենադպրուհի, Ալմաստ Խաչիկեան՝ գանձապետուհի, Հայկանոյշ Աճէմեան եւ Մարիամ Բրուտեան:

Կան նմանապէս ուրիշ կազմակերպութիւններ, ինչպէս Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն, ՀՕՄ–ի մասնաճիւղը՝ 40 անդամուհիներով եւ Համա-

Fonds A.R.A.M

վասպուրականի, Սեբաստացիներու եւ Տարօն – Տուրուբերանի Հայբնակչականներուն մասնաճիւղերը:

Կայ, Արամ Ցարուքիւնեանի ղեկավարութեամբ, թատերական խումբ մը, որ պարբերաբար ներկայացումներ կը կազմակերպէ Նայկարա Ֆոլզի եւ այլ հայաբնակ վայրերու մէջ:

Հայերէնի դասընթացքը՝ չաբաթը մէկ անգամ: Կը յաճախեն 25 աշակերտներ: Կը դասաւանդէ Կարպիս Իշխանեան, որուն կ'օժանդակէ Արամ Ցարուքիւնեան:

Այս միեւնոյն աշակերտները կը յաճախեն նաեւ Կիւրակնօրեայ Դպրոց, որուն ուսուցչուհիներն են Տիկին Մարգրիտ Իսպահանեան եւ Օր. Ազատուհի Յովհաննէսեան:

Կայ Դպրաց Դաս, որ հոգեւոր հովիւին այցելութեանց առթիւ, երեք չաբաթն անգամ մը կը մասնակցի ժամերգութեանց:

Նայակարա Ֆոլզի հայերէնի դասընթացիին եւ կիւրակնօրեայ դպրոցին աշակերտները, իրենց ուսուցիչներով: Նստած, ձախէն աջ՝ Օր. Ազատուհի Յովհաննէսեան, Տ. Թորգոմ Քհնյ. Ցակոբեան եւ Տիկին Մարգրիտ Իսպահանեան: Երկրորդ շարք, աջին՝ Կարպիս Իշխանեան:

Եկեղեցւոյ կից ընդարձակ սրահը «Հայ Կեդրոն» ակումբն է: Ունի իր պարբերական ձեռնարկները եւ վարձու կը տրուի, միանգամայն, ի չարս զանազաններու նաեւ օտարներու:

«Էջմիածնական»ները, չուրջ 200 հոգի, ունին իրենց Ս. Սարգիս եկեղեցին, որուն կառուցման ձեռնարկուած է Ս. Ցակոբ եկեղեցւոյ հիմնադրութենէն յետոյ, այն ալ ճիշդ անոր քովը: Հոգեւոր հովիւն է Տ. Վաղգէն արեղայ Թադոյեան, որ կը բնակի Նայակարա Ֆոլզ:

Fonds A.R.A.M

ԳԼԻՎԼԷՆՏԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Օհայօ նահանգի այս մէկ միլիոննոց քաղաքին մէջ կ'ապրին շուրջ 800 Հայեր, որոնց 300ը կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ 500ը կը պատկանին «էջմիածնական» համայնքին: Կէսէն աւելին Մալաթիացիներ են, յետոյ կուգան Կեսարացիները, Խարբերդցիները, եւլն.:

Առաջին քանի մը Հայերը Գլիվլէնտ եկած են 90ական թուականներուն, իսկ մեծամասնութիւնը հոն հաստատուած է 1900էն ետքը: Հ. Յ. Դ. առաջին Կոմիտէն կազմուած է 1 Օգոստոս 1903ին: Ծանօթ գրող Գ. Մելիտինեցի (Գէորգ Թոփալեան) «Յուշարձան Հ. Յ. Դ. Գլիվլէնտի Կոմիտէին (1903 — 1958)» անունով իր գրքին մէջ տուած է տեղւոյն դաշնակցական կազմին 55ամեայ պատմութիւնը:

Գլիվլէնտի մերձակայ Էքրըն քաղաքին մէջ ալ կ'ապրին 25 Հայեր:

Համայնքը եկեղեցի չունի, բայց պարբերաբար այցելու հովիւներ կուգան այլ վայրերէ եւ մասնաւորաբար Տիթրոյիթէն, յանձին Տ. Սուրէն Ա. քհնյ. Բաբախեանի:

Կայ Ազգային Հոգաբարձութիւն մը, որուն ատենապետն է Վարդան Թէլլալեան, հայերէնի ատենադպիրը՝ Գէորգ Պօտոսեան, անգլերէնի ատենադպրուհին՝ Օր. Մարգրիտ Փիլիպոսեան, գանձապետը՝ Սիմոն Պաճաքըլըեան եւ խորհրդականները՝ Միսաք Պարսամեան եւ Գրիգոր Թոփալեան:

Համայնքը ազգային երեսփոխան չունի, բայց ամէն անգամ, ազգային համագումարներուն, մասնաւոր հրաւէրով եւ ընտրովի մասնակցած են ներկայացուցիչներ, ինչպէս Յարութիւն Թէլլալեանը, Սերոբ Սիսեանը եւ Ճորճ Գասպարեանը:

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն աննշան գումար մըն է, շուրջ 500 տոլար, որ կը գոյանայ անդամավճարներէ եւ տարեկան ճաշկերոյթէն: Ծախքն ալ աւելի չէ:

Չկայ Հոգաբարձութեան օժանդակ Միութիւն: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունի իր Կոմիտէն, ՀՕՄ-ը իր մասնաճիւղը՝ 25 գործօն եւ 10 օժանդակ անդամուհիներով եւ Մալաթիացիները իրենց Կրթասիրաց Ընկերութիւնը (հարազատը): Կայ նմանապէս Պոլսոյ Ազգային Հիւանդանոցին օժանդակող Տիկնանց Միութիւնը, որուն բացառաբար կ'անդամակցին երկու համայնքներէն ալ անդամուհիներ:

Կայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան նախաձեռնութեամբ 1927ին հիմնուած ժողովրդային Ակումբը, որ ծանօթ է իբրեւ Armenian Community Center (Հայ Համայնքի Կեդրոն): Հոն տեղի կ'ունենան պարբերական հաւաքոյթներ: Ակումբը ունի նաեւ իր գրադարանը:

«Էջմիածնական» համայնքն ալ եկեղեցի չունի:

Fonds A.R.A.M

ՏԻԹՐՈՅԻԹԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ամերիկահայ գաղութի մեծագոյն համայնքներէն մէկը կը ներկայացնէ Տիթրոյիթի հայութիւնը, — մօտաւոր հաշուով 30.000 անձ, որոնք կը բնակին Տիթրոյիթ քաղաքին կեդրոնն ու արուարձան-ները, ինչպէս նաեւ Տիթրոյիթին մօտիկ կամ անոր կցուած Տիրպորն, Հայլընտ Փարք, Լինքըն Փարք, Էլլըն Փարք, Տէյլըրի, Մէյլինտէյլ եւ Փոնթիաք քաղաքներուն մէջ: Այս համայնքին 14.000ը մօտաւորա-պէս կը պատկանին Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան:

Եկած են անոնք առենօք Հայաստանէն եւ հայաբնակ այլ շըր-ջաններէ: Ամէնէն շատը, շուրջ 4000 անձ, կը ներկայացնեն Եոզկատ-ցիները, Կեսարացիները, Եւէրէկցիները եւ Ֆէնէսէցիները, որոնց

Տիթրոյիթի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնն ու երեսփոխաննե-րը.— Նստած, ձախէն աջ՝ Սարգիս Տէրտէրեան, Իշխան Քոչոյեան, Տ. Սուրէն Ա. Քհնյ. Բաբախեան, Գուրգէն Տիրացեան եւ Անդրանիկ Առաքելեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Ճորճ Ղազարեան, Պարգեւ Երանոսեան, Արտաւազդ Աւագեան, Վարդգէս Կո-բոյեան, Յովհաննէս Ոսկերիչեան, Թադէոս Տումանեան եւ Եդուարդ Տիլանեան:

երէց սերունդը մեծ մասով թրքախօս է եւ դարձեալ մեծ մասով կը պատկանի «էջմիածնական» համայնքին: Յետոյ կուգան Բղեցիները, քաղաքէն եւ մեծ մասը գիւղերէն (Դարման, Սերկեւիլ, Սաղաձոր, Խուբս, Առէք, եւլն.), ընդամէնը շուրջ 3000 հոգի, ինչպէս նաեւ Սեբաստացիները, քաղաքէն եւ գիւղերէն (Կովտուն, Ցաղթ, Խորսա-նա, Կառվա, եւլն.), Վասպուրականցիները՝ գլխաւորաբար գիւղե-րէն (Աւանց, Ուրան, Անգղ, Լէգք, եւլն.) եւ Ուշտունիքէն ու Շա-

Fonds A.R.A.M

տախէն, ինչպէս նաեւ Տարօնցիներ, Խարբերդցիներ, Իզմիրցիները, Պոլսեցիները, Շապին Գարահիսարցիները, «Անչա»յի միջոցով Գերմանիայէն փոխադրուած հայաստանցի տարագիրները, եւ այլն:

Ունին եկեղեցի, բայց ոչ սեփական չէնքի մէջ: Եկեղեցին՝ Ս. Սարգիսը բացուած է 1930ին նախ «Զաւարեան» Ակումբին մէջ, որ գոյութիւն չունի երեք տարիէ ի վեր, ապա փոխադրուած է Հայ կեդրոնի չատ ընդարձակ եւ բազմայարկ չէնքին վերնայարկը, որուն համար վարձք կը վճարուի կեդրոնի վարչութեան: Այժմ համայնքը, 100·000 տոլար վճարելով, դնած է 10 էյքըր տարածութեամբ նոր հողամաս մը Տիրպորնի մէջ, ուր պիտի չինուի նոր եկեղեցի, չուրջ 350·000 տոլար արժէքով: Հողի արժէքին կարեւոր մասը վճարուած է կէս առ կէս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Հ. Ց. Դաշնակցութեան Կոմիտէներուն կողմէ: Այնպէս որ հողի կէսին վրայ պիտի կառուցուի նոր եկեղեցին, որուն համար կայ արդէն 150·000 տոլարի պատրաստ գումար մը, իսկ Դաշնակցութեան սեփական միւս կէսին վրայ ալ պիտի բարձրացուի Հ. Ց. Դ. Ակումբը: Անցեալ տարի Յունիս 23ին կատարուեցաւ նոր եկեղեցւոյն հիմնարկէքը:

Համայնքին հոգեւոր հովիւն է Տ. Սուրէն Ա. քհնյ. Բաբախեան:

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Գուրգէն Տիրացեան՝ առենապետ, Իշխան Քոչոյեան՝ փոխ – առենապետ, Եղուարդ Տիլանեան՝ առենադպիր, Ճորճ Ղազարեան՝ փոխ – առենադպիր, Սարգիս Տէրտէրեան՝ գանձապետ, Անդրանիկ Առաքելեան, Պարգեւ Երանոսեան, Վարդգէս Կոբոյեան եւ Արտաւազդ Աւագեան՝ խորհրդականներ: Պաշտօնավարութեան չրջանն է 2 տարի, բայց ամէն տարի կէսը կը փոխուի վիճակով:

Ազգային երեսփոխաններն են Յովհաննէս Ոսկերիչեան, Իշխան Քոչոյեան, Թադէոս Տումանեան եւ Անդրանիկ Առաքելեան:

Հոգաբարձութեան օժանդակող Միութիւններն են Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը՝ 100 անդամուհիներով, Եկեղեցասէր Երկսեռ Երիտասարդաց Միութիւնը՝ նոյնպէս 100 անդամներով եւ նոր կառուցուելիք եկեղեցւոյ Շինութեան Յանձնախումբը՝ 11 անդամներով: Եկեղեցասէր Երկսեռ Երիտասարդաց Միութիւնը կը հրատարակէ անգլերէն փոքր պարբերաթերթ մը «Լուսաւորիչ» անունով:

Կայ Դպրաց Դաս, 30 երկսեռ անդամներով: Դպրապետն է Վարդգէս Տիւրկէրեան, իսկ Խորանին կը սպասարկեն սարկաւագներ Սրապ Տէր Կարապետեան, Յարութիւն Մամբրէեան եւ Տիգրան Թորոսեան:

Եկեղեցին մնայուն եկամուտի աղբիւր չունի, բայց տարեկան չուրջ 25·000 տոլարի հասնող ելեւմուտքը կը հաւաքուի եկեղեցական սակերու դանձումներով, անդամատուրքերով, նուէրներով, զանազան հասութաբեր ձեռնարկներով, եւլն.:

Fonds A.R.A.M

ՀՕՄ–ի Միջվարչականին հսկողութեամբ հայերէնի դասընթացքները կան Փոնթիաքի, Էլլըն Փարքի, Հայլընտ Փարքի եւ Հայ կեդրոնի մէջ, չաբաթական 1 – 2 օրերու քանի մը ժամերով։ Կը յաճախեն ընդամէնը 200 երկսեռ աշակերտներ։ Կը դասաւանդեն Երիցուհի Շուշանիկ Բաբախեան, Տիկին Սոֆի Ցովակիմեան եւ Օր. Մէրի Մանուկեան։

Կայ նմանապէս Կիրակնօրեայ Դպրոց Ճորճ Առաքելեանի տնօրէնութեամբ, 16 ուսուցիչներով եւ ուսուցչուհիներով եւ 350 երկսեռ աշակերտներով։

Այլ կազմակերպութիւններէն կան Հ. Ց. Դ. 6 Կոմիտէները եւ ՀՕՄ–ը 6 մասնաճիւղերով (Հայլընտ Փարք, Տէլըրի, Տիրպորն, Հայ Կեդրոնի չրջան եւ կրտսերներու 2 մասնաճիւղեր), որոնք ունին իրենց Միջվարչական Մարմինը։ Կան նմանապէս Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան 3 Ուխտերը, Հայ Կրթական Հիմնարկութեան մասնաճիւղը, Անթիլիասի Դպրեվանքին Օժանդակ Ցանճնախումբը, Հայրենակցական Միութիւններ, եւլն.։

Ամերիկահայ գաղութին մէջ՝ Հ. Ց. Դաշնակցութեան ունեցած կալուածներէն մէկն է Տիթրոյթի Հայ Կեդրոնը, որ հիմնուած է 1941ին։ Զորս յարկանի չէնք մըն է, 1500 հոգի առնող ընդարձակ սրահով, 500ական հոգի առնող ուրիշ երկու սրահներով, ակումբ – ըզօսարանով, խոհանոցով եւ բազմաթիւ սենեակներով, որոնցմէ մէկը վերածուած է Թանգարանի. այնտեղ, ի միջի այլոց պահուած է մեծանուն յեղափոխական Դրօշին սիրտը։ Իսկ վերնայարկը, ինչպէս ըրեցինք, Ս. Սարգիս եկեղեցին է։ Հայ Կեդրոնը ճանչցուած է իբրեւ Armenian Community Center (Հայ Համայնքի Կեդրոն) եւ իբրեւ այդպիսին ղերծ է պետական տուրքէ։ Անցեալ տարի կը խօսուէր, թէ Քաղաքապետութեան յատակագծի սպասարկութեան ծրագրով Հայ Կեդրոնի այս չէնքը պիտի փլցուի, որպէսզի հողը նոր բացուելիք պողոտային յատկացուի։ Եթէ իրականանայ այս ծրագիրը, այն առեն ստացուելիք մեծագումար հատուցումը պիտի յատկացուի նոր Հայ Կեդրոնի չինութեան, Տիրպորնի մէջ նոր գնուած հողամասին վրայ։ (Հայ Կեդրոնի չէնքին նկարը տեսնել 308րդ էջին վրայ)։

Այս կեդրոնէն զատ, Հ. Ց. Դաշնակցութիւնն ու ՀՕՄ–ը միասնաբար սեփականատէրն են «Ազատամարտ» Ակումբին, որ պաշտօնապէս ճանչցուած է իբրեւ Armenian Civic Center (Հայ Քաղաքային Կեդրոն)։ Ակումբը այս անունով հիմնուած է դեռ 1917ին, իսկ այժմու չէնքը փոխադրուած է 6 տարիէ ի վեր։ Կը բաղկանայ երկու ղլխաւոր մասերէ, սրահ մը՝ ժողովներու եւ հաւաքոյթներու համար եւ ըզօսարան – սրճարան մը։ Ակումբին կից կայ սեփական խանութ, որ վարձու տրուած է, իսկ դիմացն ալ բաւական ընդարձակ հողամաս մը։ Միայարկանի այս չէնքը կը գտնուի բանուկ փողոցի վրայ։

Fonds A.R.A.M

Տիթրոյիթը ունի հայկական բաժիս – ժամ, չարաթական 3 պատարագ եւ կէս – կէս ժամուան յայտարերով։ Վարիչն է Տիկին Ա–րուսեակ Տէր Վարդանեան։

Տիթրոյիթի հայ աւետարանական եւ կաթոլիկէ համայնքնե–րու մասին գրուած է առանձին, յաջորդական էջերու վրայ եւ մաս–նաւոր գլուխներու տակ։

Տիթրոյիթի հայութեան մէջ կը գործեն բազմաթիւ բժիշկներ, փաստաբաններ, ճարտարագէտներ, եւլն.։ Բժիշկներու կարգին պի–տի ուզէինք արձանագրութիւն մը ձգել Տօքթ. Սարգիս Քէշիշեանին համար։ Իր բարեմոյն խառնուածքով, անյոգնախնդիր ոգիով, հան–րային կեանքին հանդէպ իր հետաքրքրութեամբ եւ ամէն առիթով բարիք մը ընելու իր պատրաստակամութեամբ, Տօքթ. Քէշիշեան, ամէնուն հասնող եւ ամէնքէն սիրուած դէմք մըն է Տիթրոյիթի մեր համայնքին մէջ։ Բնիկ մարաշցի, Ա.յնթապի Գոլէճը աւարտելէ ետք, իբրեւ բժիշկ վկայուած է Շիքակոյի Լայոլա համալսարանէն։ Տիթ–րոյիթ հաստատուած է 1917էն ի վեր։ Տարիքը՝ 74։

«Էջմիածնական» համայնքը կը բաղկանայ չուրջ 16·000 հոգիէ։ Պէտք է սակայն ըսել, թէ երկու համայնքներուն համար ալ ներկա–յացուած թիւերը անուանական են ըստ էութեան։ Ճիշդ է, համայն–քը ունի մօտ 30·000նոց հայութիւն մը, բայց այս մեծ համբանքին կէսէն աւելին բոլորովին անտարբեր է ազգային եւ եկեղեցական կեանքին հանդէպ եւ հետեւաբար խլուած են հայութենէն ընդհան–րապէս։ Շատերն ալ օտարացած են։

«Էջմիածնական»ները ունին իրենց եկեղեցին՝ Ս. Յովհաննէս Մկրտիչը։ Հոգեւոր հովիւներն են Տ. Առնակ քհնյ. Գասպարեան եւ Տ. Տիրան քհնյ. Փափազեան։ Ամէն գատ, համայնքը կառուցած է նոր չէնք մը, իր սրահով, որ կը ծառայէ իբրեւ հայերէնի դասընթացքին կեդրոն եւ իբրեւ Կիրակնօրեայ Դպրոց։

ՓՈՆԹԻԱՔ.— Յիշատակեցինք այս քաղաքը նախորդ էջերուն վրայ։ Հոս բնակող Հայոց թիւը կը հասնի 500ի, որոնց 350ը, Տիթ–րոյիթի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ դծով կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, իսկ 150 հոգին ալ կը պատկանին «Էջմիածնա–կան» համայնքին։ Կան կազմակերպութիւններ, որոնք կ'աշխատին համայնքին մէջ, ինչպէս Հ. Յ. Դ. «Ռոստոմ» եւ «Րաֆֆի» Կոմիտէ–ները, ՀՕՄ–ի երկու մասնաճիւղերը եւ Հ. Ե. Դաշնակցութեան «Ա–հարոնեան» Ուխտը, որոնց ներկայացուցիչներով ալ կազմուած է՝ հայերէնի դասաւանդութեամբ զբաղող կրթական մարմին մը։ Ու–սուցչուհին է Տիկին Սոֆի Յովակիմեան։ Կայ նմանապէս այս կազ–մակերպութեանց կողմէ օգտագործուող ակումբ մը։

Fonds A.R.A.M

ՇԻՔԱԿՈՅԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Շիքակոյի մէջ կ'ապրին չուրջ 4500 Հայեր, որոնց 2500ը կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան:

Համայնքին հիմը դրուած է Խարբերդէն, Զարսանճագէն, Սեբաստիայէն եւ ասոնց չրջականերէն գաղթած Հայերով, որոնք բազմացած են ժամանակի ընթացքին, ընտանիքներ կազմելով եւ համայնքը հասցնելով իր այսօրուան համրանքին: Վերջին տասնամեակի ընթացքին կարեւոր թիւով Հայեր ալ գաղթած են Յորդանանէն:

Շիքակոյի Ամենայն Սրբոց եկեղեցին

Ունին ներկայանալի եկեղեցի, Ամենայն Սրբոց, որուն օծումը կատարուած է 26 Դեկտեմբեր 1943ին: Եկեղեցիի կողքին կայ երկյարկանի չէնք մը, որուն գետնայարկը սրահ մըն է իր բեմով եւ յարակից բաժանումներով, իսկ վերնայարկը երիցատունն է: Շիքակոցիները, սակայն, կը ցանկան ունենալ աւելի գեղեցիկը, տարբեր թաղի մը մէջ, այդ պատճառով ալ սկսած են նուիրահաւաքութեան եւ զանազան հաստութիւններ ձեռնարկներու կազմակերպման: Անցեալ աշուն դոյացուցած էին արդէն 50·000 տոլարի հիմնադրամ մը, այս նպատակով: Ստեղծած են Շինութեան Յանձնախումբ մը, որուն կ'անդամակցին Ներսէս Զիթճեան՝ առենապետ, Յովակիմ Յովակիմեան՝ առենադպիր, Տիկին Սիւզան Սարգիսեան՝ քարտուղար անդլերէնի, Նորիկ Մարտոյեան՝ դանձապետ, Ճոն Ադամեան եւ Սահակ Մելիտոսեան՝ խորհրդականներ:

Fonds A.R.A.M

Ամենայն Սրբոց եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը վերջին երեք տարիներուն եղած է Տ. Պետրոս Ա. քհնյ. Գասարճեան, որ քաշուեցաւ պաշտօնէն անցեալ տարուան Ապրիլի վերջը: Իր տեղը պաշտօնի կոչուեցաւ այժմու նոր ձեռնադրուած հոգեւոր հովիւը Տ. Զարեհ քհնյ. Մարոնեան:

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան մաս կը կազմեն կարապետ Մարապանեան՝ առենապետ, Յովսէփ Սուրճեան՝ փոխ – առենապետ, Յովակիմ Յովակիմեան՝ առենադպիր, Նորիկ Մարտոյեան՝ գանձապետ, Սարգիս Արդարեան, Ճոն Ադամեան եւ Յակոբ Պարսամեան՝ խորհրդականներ:

Ազգային երեսփոխանն է Զարեհ Հարոյեան եւ փոխանորդը՝

Շիքագոյի Ամենայն Սրբոց եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կազմը.— նստած, ձախէն աջ՝ կարապետ Մարապանեան, Տ. Զարեհ քհնյ. Մարոնեան եւ Յովակիմ Յովակիմեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Սարգիս Արդարեան, Յակոբ Պարսամեան, Ճոն Ադամեան, Նորիկ Մարտոյեան եւ Յովսէփ Սուրճեան:

Յովսէփ Սուրճեան:

Եկեղեցին ունի Իրաւական Մարմին մը, որ հոգատարն է եկեղեցական չէնքին եւ որուն կ'անդամակցին Յորէն Հիւսիսեան, Պաղտասար Զիթճեան եւ Զարեհ Հարոյեան:

Տարեկան պիւտճէն կը գառնայ 15 – 18·000 տոլարի չուրջ, որուն հաւասարակշռութեան կը նպաստեն եկեղեցական հասոյթները, նուիրատուութիւնները եւ մանաւանդ տարեկան պազարը, որ կը ձգէ միջին հաշուով 2000 տոլարի գումար մը:

Fonds A.R.A.M

Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը գործօն կազմակերպութիւն մըն է եւ կ'օգնէ Հոգաբարձութեան բոլոր ձեռնարկներուն: Վարչութեան կը մասնակցին Տիկիններ Մարգրիտ Տէրտէրեան՝ առենապետուհի, Քրիստինէ Մարապանեան՝ փոխ – առենապետուհի, Հայկուհի Մխաքեան՝ առենադպրուհի, Սիրանոյշ Աւագեան՝ փոխ – առենադպրուհի, Մարիա Մարտոյեան՝ դանձապետուհի, Աստղիկ Ալեքսանեան եւ Վերգինէ Յովակիմեան՝ խորհրդականներ:

Կայ նաեւ Եկեղեցասէր Երկսեռ Երիտասարդաց Միութիւն, որ կազմուած է 1958ին եւ որ իր կարգին կ'աջակցի Հոգաբարձութեան, առանձնապէս հետաքրքրուելով Կիրակնօրեայ Դպրոցի յառաջդիմութեամբ: Առենապետն է Սահակ Մելիտոսեան, փոխ – առենապետուհին՝ Տիկին Սիւզան Սարգիսեան, քարտուղարուհին՝ Տիկին Ռոզ Գոբոյեան եւ դանձապետը՝ Ժան Սարգիսեան:

Դպրաց Դասին կը մասնակցին 15 հոգի: Դպրապետն ու սարկաւագներն են Սահակ Շաքարեան, Գրիգոր Քէլէկեան եւ Գաբրիէլ Սուլթանեան:

Կայ հայերէնի դասընթացք, որուն չարաթը անգամ մը կը յաճախեն 30 աշակերտներ: Ցանճնախումբին կ'առենապետէ Տիկին Վերոնիկ Պահատուր, քարտուղարն է Պետրոս Ալեքսանեան, դանձապետուհին՝ Օր. Նազելի Այնթապլեան եւ խորհրդականը՝ Տիկին Աստղիկ Ալեքսանեան: Կը դասաւանդեն Օր. Նազելի Այնթապլեան եւ Թորոս Զալեան:

Կիրակնօրեայ Դպրոցը ունի 70 աշակերտներ, որոնց հոգ կը տանին Տիկիններ Սիւզան Սարգիսեան՝ վարիչ, Էլզի Զիթճեան, Մարգրիտ Տէրտէրեան, Սիւզան Սարգիսեան եւ Ազաւնի Պօղոսեան՝ ուսուցչուհիներ:

Գոյութիւն ունի Կաթողիկոսարանին եւ Առաջնորդարանին օժանդակող յանձնախումբ մը, որուն կ'անդամակցին Տիկիններ Մարգրիտ Տէրտէրեան՝ առենապետուհի, Միլլի Սուրճեան եւ Օր. Ալիս Թադոսեան:

Համայնքին մէջ կը գործեն նաեւ Հ. Յ. Դ. կոմիտէները, ՀՕՄ–ի մասնաճիւղերը, Հ. Ե. Դաշնակցութեան Ուխտերը եւ զանազան Հայրենակցականներ:

Ազգային – հասարակական նպատակներու համար գործի լծուած այս անձերու բազմութիւնն ալ կը հաստատէ, թէ Շիքակոյի Հայերը ունին կենսունակ համայնք մը, որ ոչինչով ետ կը մնայ ամերիկահայ միւս համայնքներէն:

«Էջմիածնական»ները, որոնք կը ներկայացնեն 2000նոց համբանք մը, ունին երկու եկեղեցիներ, մէկը քաղաքին կեդրոնը եւ միւսը Լվէնսթըն: Մատուռ մըն ալ ունին մերձակայ Ուէսթ Փուլմանի մէջ:

Fonds A.R.A.M

ՈՒԷՍԹ ՓՈՒԼՄԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

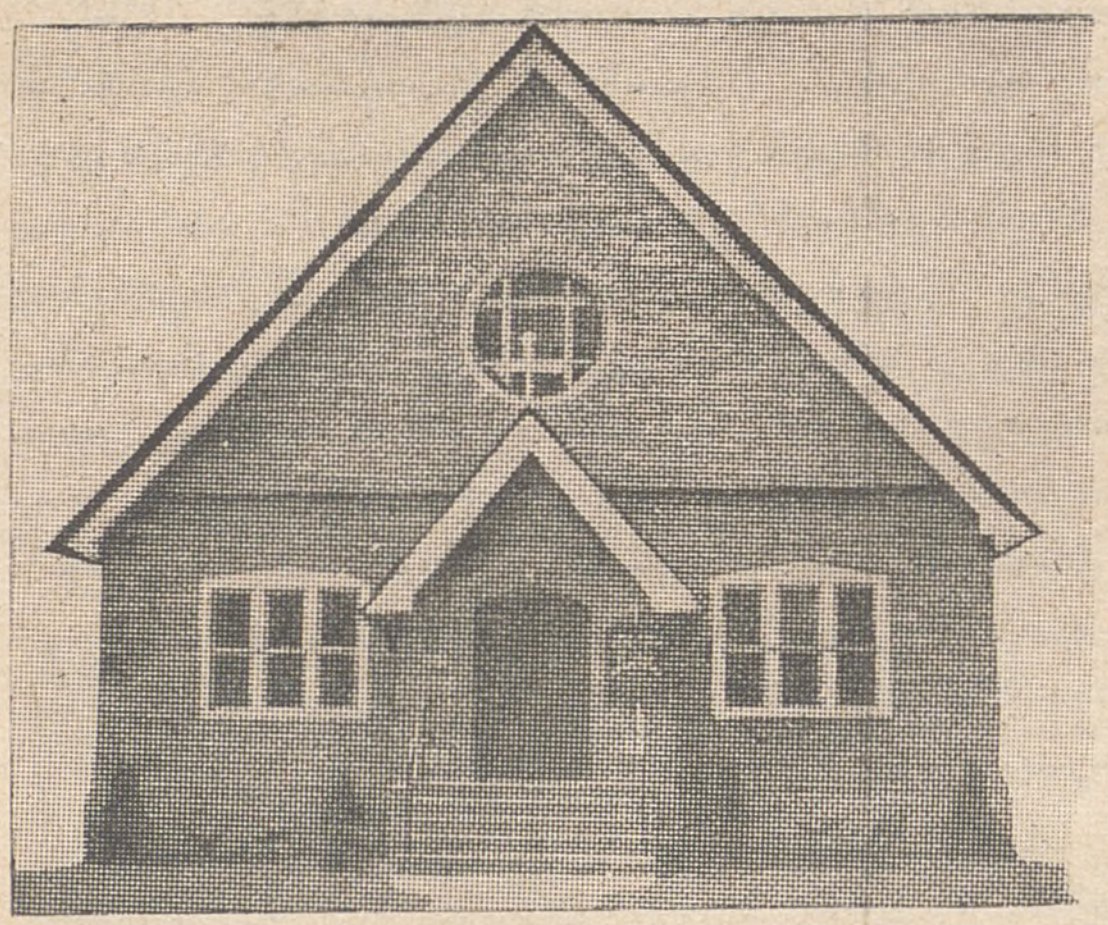

Ուէսթ Փուլմանի Ս. Փրկիչ եկեղեցին

Կարելի եղած չըլլալով այցելել Ուէսթ Փուլման եւ ստացած չըլլալով մեր հարցարանին պատասխանը, դժբախտաբար անկատար են մեր տեղեկութիւնները՝ Շիքակոյի կից, բայց առանձին կազմակերպութիւն ունեցող այս փոքր համայնքին մասին։

Ունին եկեղեցի՝ Ս. Փրկիչը, որուն օծումը կատարուած է 26 Հոկտեմբեր 1924ին, Տիրայր եպիսկոպոս Տէր Յովհաննէսեանի կողմէ։

Առանձին հոգեւոր հովիւ չունին։ Ռէյսինի համայնքին հոգեւոր հովիւը՝ Տ. Մուշեղ քհնյ. Տէր Գալուստեան ստանձնած է նաեւ Ուէսթ Փուլմանի համայնքին հովուութիւնը եւ կ'այցելէ հոն պարբերաբար։

Կայ Եկեղեցական Հոգաբարձութիւն, Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն եւ Կրթական Յանձնախումբ։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունի Կոմիտէ մը «Աւետօ» անունով։

«Էջմիածնական»ներն ալ ունին մասնիւ մը։

Եթէ լրացուցիչ տեղեկութիւններ հաղորդուեցան մեզի, կը հրատարակենք մեր 1963ի հատորով։

ՊԻՆԿՀԷՄԹԸՆԻ ՀԱՄԱՅՔԸ

Պինկհէմթըն կը ներկայանայ իբրեւ փոքր համայնք մը էնտիքաթ — Ճոնսըն քաղաքի փոքրաթիւ հայութեան հետ։ Երկու քաղաքներն ալ կը գտնուին Նիւ Եորք նահանգի հիւսիսային շրջանին մէջ։ Ընդամէնը 300 Հայեր կ'ապրին երկու քաղաքներուն մէջ եւ անոնց կէսը կը պատկանի Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան։ Գաղթած են Խարբերդէն, Բէսապէն, Հաճընէն, Սեբաստիայէն, եւլն.։

Համայնքը չունի իր եկեղեցին, այնպէս որ եկեղեցական արարողութիւն եւ Պատարագ կը կատարուի տեղւոյն Եպիսկոպոսական եկեղեցիին մէջ երկու ամիսը անգամ մը, երբ Սիրաքիւզ բնակող հո–

Fonds A.R.A.M

դեւոր հովիւը՝ Տ. Թորգոմ քհնյ. Ցակոբեան կ'այցելէ Պինկհէմթըն։

Հոգաբարձական կազմին կ'անդամակցին 5 հոգի, — ձորճ էլճըն՝ առենապետ, Կորիւն Մեծիկեան՝ առենադպիր, Արսէն Փուչիկեան՝ դանձապետ, Ասատ Ղարիպեան եւ Յարութիւն Աւետիսեան։ Համայնքին երեսփոխանն ալ ձորճ էլճընն է։

Տարեկան պիւտճէն, 1200 տոլար, կը գոյանայ անդամատուրքերէ եւ նուէրներէ։

Կայ նորակազմ եւ 13 հոգիէ բաղկացած երգչախումբ մը, Տիկին Արաքսի Շահինեանի ղեկավարութեամբ։ Այս խումբն է որ կ'երգէ Պատարագը եւ այդ առթիւ Խորանին կը սպասարկէ աւագ սարկաւագ Կարապետ Մարտիկեան։

Կան նմանապէս Հ. Յ. Դ. Կոմիտէ եւ ՀՕՄ–ի մասնաճիւղ։

«Էջմիածնական»ները ունին իրենց եկեղեցին՝ Ս. Պետրոսը եւ ամէն ամիս Նիւ Եորքէն քահանայ մը կուգայ պատարագելու։

ՌԷՅՏԻՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Գործարաններով հարուստ եւ Ուիսքանսըն նահանգին հարաւ–արեւելեան կողմը գտնուող այս քաղաքը կը բնակին 1000 Հայեր, որոնց 256ը կը կազմեն Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան համայնքը։ Հաշուելով նաեւ Սառթ Միլուոքիի 61, Քնոշայի 25 եւ Միլուոքիի 12 Հայերը, որոնք կապուած են Ռէյսինին, կ'ունենանք համայնք մը 354 Հայերով։

Այս չրջանին հայութիւնը գաղթած է ընդհանրապէս Թոմարզայէն։ Կան նաեւ Խարբերդցիներ, Սեբաստացիներ, Գերմանիայէն եկած տարագիրներ, եւլն.։ Քնոշայի մէջ կան Երզնկացիներ։

Ռէյսինը, համայնքի այս անդամներուն կը պարտի չինութիւնը Ս. Մեսրոպ եկեղեցին, չուրջ երեսնամեակ մը առաջ, այն ալ գործարկութեան տարիներուն։ Կառուցումը հազիւ վերջացած կը պառակտուի ամերիկահայ գաղութը եւ Ս. Մեսրոպ եկեղեցին կ'անցնի ըմբոստներուն ձեռքը։ Ռէյսինցիները մինչեւ այսօր ալ ընդվզումով կը յիշեն, որ իրե՛նց իսկ կառուցած եկեղեցիէն «Էջմիածնական» կոչուողները դուրս նետեցին Տէր եւ Տիկին Կարապետ Պօղոսեաններու զաւկին անչունչ մարմինը եւ այնուհետեւ մերժեցին ամէն կարգի հոգեւոր մատակարարութիւն այս համայնքին...

Գոյավիճակը այսպէս չարունակուեցաւ 4 – 5 տարի, մինչեւ որ միեւնոյն Ռէյսինցիները, ցերեկները գործարաններուն մէջ տըքնելով, գիշերները իրենց բազուկները տրամադրեցին նոր աղօթատեղիի մը կառուցման աշխատանքին եւ յաջողեցան բարձրացնել այժմու Ս. Ցակոբ եկեղեցին, որուն կառուցումը աւարտեցաւ 1938ին եւ նոյն տարուան Հոկտեմբերի 16ին կատարուեցաւ օծումը։

Հոգեւոր հովիւն է Տ. Մուշեղ քհնյ. Տէր Գալուստեան։

Fonds A.R.A.M

Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը կազմուած է Ամերիկա ծնած երիտասարդներէ եւ ունի հետեւեալ կազմը։— Աւագ Պաղտասարեան՝ ատենապետ, Սարգիս Պչաքճեան՝ փոխ – ատենապետ, Յարութիւն Կէլէնեան՝ ատենադպիր, Ռապըրթ Լենսինկ՝ դանձապետ, Յարութիւն Գալավանճեան, Սարգիս Եողուրտճեան եւ Յարութիւն Գալրիէլեան՝ խորհրդականներ։

Ազգային երեսփոխանն է Յարութիւն Գալավանճեան։

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն կը հասնի 8500 տոլարի, որ կը գոյանայ անդամատուրքերէ, եկեղեցական սակերէ, նուէրներէ եւ աւանդութիւն դարձած մատաղի օրհնութենէն, որ կը կատարուի ամէն տարի Վարդավառի կիրակին, դաշտի մէջ։

Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, որ լծուած է յօգուտ համայնքին կատարուած բոլոր գործերուն, ունի իր վարչական կազմը յանձին Տիկիններ Աննա Պաղտասարեանի՝ ատենապետուհի, Սոֆի Ստեփանեանի՝ ատենադպրուհի, Ռոզ Շամչոյեանի՝ դանձապետուհի, Սաթենիկ Տրզտատեանի եւ Սիրանոյշ Մկրտիչեանի։

Առաջնորդական Տեղապահ Տ. Հրանդ Սրբազանին եւ հոգեւոր հովիւին նախաձեռնութեամբ կազմուած է երկսեռ Երիտասարդաց Միութիւնը, որուն վարչութեան կ'անդամակցին Ճոն Ուէսնիք՝ ատենապետ, Յարութիւն Սվաճեան՝ փոխ – ատենապետ, Տիկիններ Տանա Ճամպազեան՝ ատենադպրուհի եւ Խաթուն Գաբրիէլեան՝ դանձապետուհի։ Անդամներու թիւն է 65։

Կայ Դպրաց Դաս, որ ամերիկահայ եկեղեցիներու լաւագոյններէն մէկն է։ Կը մասնակցին 30 հոգի։ Դպրապետն է կիրակոս Եողուրտճեան։ Դպրաց Դասի դիւանին կը մասնակցին Օրիորդներ Նազելի Պաղտասարեան՝ ատենապետուհի, Հնազանդ Մահտեսեան՝ ատենադպրուհի եւ Յարութիւն Գալավանճեան՝ դանձապետ։ Խորանին կը սպասարկեն 4 տարիքաւորներ յանձին Եղիա Կէլէնեանի, Թորոս Գուլումճեանի, Եղուարդ Շամչոյեանի եւ Սահակ Սուքիասեանի, ինչպէս նաեւ ուրարակիրներ Մակարիոս Պօյաճեանի եւ Ռապըրթ Լենսինկի։

«Մարզպետ» հայկական դպրոցին կամ դասընթացքին 2 դասարանները կը յաճախեն 20 աշակերտներ։ Կը դասաւանդէ Տ. Մուշեղ քհնյ. Տէր Գալուստեան։

Կիրակնօրեայ Դպրոցը ունի 37 աշակերտներ, 4 դասարաններու մէջ։ Կը դասաւանդեն Տիկիններ Աննա Զիրքինեան, Ռոզմերի Կէլէնեան, Սոֆի Ուէսնիք եւ Օր. Մէրի Պչաքճեան, երբոն ալ Ամերիկա ծնած։

Եկեղեցին ունի նաեւ իր ամսաթերթը՝ «Նարեկ», որուն խմբագրական աշխատանքները կը տանին հոգեւոր հովիւը եւ Օրիորդներ Նազելի Պաղտասարեան, Գոհար Տէր Կարապետեան եւ Լուսին Պըչաքճեան։ Կը տպուի 250 օրինակ։

Fonds A.R.A.M

Այլ կազմակերպութիւններէն կան Հ. Ց. Դ. Կոմիտէն, ՀՕՄ-ի մասնաճիւղը եւ Հ. Ե. Դաշնակցութեան Ուխտը:

«Էջմիածնական»ները կը ներկայացնեն համայնքին մեծամասնութիւնը՝ 725 հոգի: Հակառակ այս իրողութեան ոչ մէկ աչքառանձ կը տարուի ազգային – հասարակական գծով: Ունին Ս. Մեսրոպ եկեղեցին՝ Ռէյսինի, Ս. Յարութիւն եկեղեցին՝ Սաուէթ Միլուոքիի եւ Ս. Մկրտիչ եկեղեցին Միլուոքիի մէջ: Այս երեք եկեղեցիներէն ոչ մէկը սակայն հոգեւոր հովիւ ունի: Պարբերաբար կուգան այցելու եկեղեցականներ:

ԿՐԱՆԻԹ ՍԻԹԻԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Համրանքով փոքր, բայց գործունէութեամբ աչքառյժ համայնք մը, մանաւանդ որ ազգային – հասարակական կեանքի գծով այս համայնքին կապուած են մերձակայ Սէյնթ Լուիզի եւ Իսթ Սէյնթ Լուիզի Հայերը:

Ու բաւական հին համայնք մը, իր կարգին: Առաջին Հայերը հոն հաստատուած են 1900ին, իսկ առաջին դաշնակցական Կոմիտէն կազմուած է 1906ին:

Համայնքին համրանքը է 250, որոնց 220ը կապուած են Մ. Տ. Կլիվլիոյ Կաթողիկոսութեան: Մեծամասնութիւնը Ֆրեյիներ են: Կան նաեւ Տարօնցիներ եւ Վասպուրականցիներ: Ամերիկա ծնածներուն համեմատութիւնն է 100-ին 70:

Կրանիթ Սիթիի Ս. Գ. Լուսաւորիչ եկեղեցին

Ունին իրենց եկեղեցին՝ Ս. Գ. Լուսաւորիչը, որ կառուցուած է 1955ին: Հոգեւոր հովիւն է Տ. Կորիւն քհնյ. Շըրիկեան:

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակին Անդրանիկ Յակոբեան՝ առենապետ, Կարապետ Կրճիկեան՝ առենադպիր, Վարդգէս Աասատուրեան՝ դան-

Fonds A.R.A.M

ձապետ, Գեղամ Պետեան, Վազգէն Հարոյեան, Արամ Տարագճեան եւ Պաղտասար Բարսեղեան: Ազգային երեսփոխանն է Սուրէն Յակոբեան:

Այս Հոգաբարձութեան ենթակայ են նաեւ Կրանիթ Սիթիին կից Սէյնթ Լուիզ եւ Իսթ Սէյնթ Լուիզ քաղաքներուն Հայերը: Կայ ազգամական դրութիւն, ինչպէս դրեթէ բոլոր համայնքներու մէջ, եւ, երեք քաղաքներու տրատու անդամներն են որ կ'ընտրեն Հոգաբարձութիւնը երկու տարուան համար:

Դարձեալ երեք քաղաքներէն 50 անդամուհիներով կազմուած է Եկեղեցասէր Կանանց Միութիւնը, որուն վարչութեան մաս կը կազմեն Տիկիններ Բերուզ Աատաուրեան՝ առենապետուհի, Նուարդ Յակոբեան՝ առենադպրուհի, Մարի Հարոյեան՝ դանձապետուհի եւ Օրիորդներ Վըրճինիա եւ Վազգանոյշ Սկֆէրեաններ:

Անցեալ Մարտին կազմուեցաւ նաեւ երիտասարդ ամոլներու Եկեղեցասիրաց Միութիւնը, որուն կ'անդամակցին 15 ղոյլեր: Ունին առժամեայ վարչութիւն մը:

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն կը հասնի 8000 տոլարի, որ հաւասարակշռուած է միշտ եկեղեցական եւ այլ հասոյթներով:

Տկար է հայերէնի դասընթացքը: Կը յաճախեն միայն 8 աշակերտներ, չաբաթը օր մը, քանի մը ժամ: Կը դասաւանդէ հոգեւոր հովիւը:

Կիրակնօրեայ Դպրոցը ունի 27 աշակերտներ: Տեսչուհին է Տիկին Մարի Պետեան եւ ուսուցիչները՝ Տիկիններ Հելէն Շըիղեան, Մարի Բարսեղեան եւ Եղուարդ Աատաուրեան:

Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը ունի իր Կոմիտէն, ՀՕՄ-ը իր մասնաճիւղը 30 անդամուհիներով եւ Հ. Ե. Դաշնակցութիւնը՝ իր «Անդրանիկ» Ուխտը: Կան նաեւ Քղիի եւ Տարօն – Տուրուբերանի Հայրենակցականներու մասնաճիւղերը:

Դպրաց Դասը ունի 15 երկսեռ անդամներ, Տիկին Մարի Հոյեանի դպրապետութեամբ: Խորանին կը սպասարկեն սարկաւագներ Աատաուր Պետեան եւ Վահան Հարոյեան:

Հ. Ց. Դ. «Հրայր» Ակումբը, Կրանիթ Սիթիի Հայոց միակ հաւաքավայրն է կոկիկ սրահով, յարակից լայն սենեակներով եւ ընդարձակ պարտէզով: Երկյարկանի է եւ վերի յարկը յատկացուած է քնակութեան: Ակումբը հիմնուած է 1926ին, միեւնոյն չէնքին մէջ, որուն սեփականատէրը եղած է կուսակցութիւնը 1942ին: Շէնքը արձանագրուած է իբրեւ «Հայրենիք» Ընկերակցութեան սեփականութիւնը:

«Էջմիածնական»ները, որոնք հազիւ 30 հոգի կան, եկեղեցի չունին:

Fonds A.R.A.M

ՍԷՅՆԹ ԼՈՒԻՋԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Կրանիթ Սիթիէն կամուրջով մը բաժնուած այս քաղաքը, որ կը գտնուի Միզուրի նահանգին մէջ (Կրանիթ Սիթին եւ Սէյնթ Լուիզը կը պատկանին Իլլինոյզ նահանգին), կ'ապրին շուրջ 400 Հայեր, որոնց 150ը կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, 50ը «էջմիածնական» թեմին, իսկ 200ը բոլորովին կորսուած են Հայութեան համար:

Անոնց մեծ մասը Գղեցիներ են: Կան նաեւ Խարբերդցիները, Գերմանիայէն եկած տարագիրները, եւլն.: Հայեր ապրած են հոս 1890էն սկսեալ, բայց 2 – 3 տասնամեակ ետքն է որ չատցած է համբանքը: Հ. Ց. Դ. առաջին կոմիտէն կազմուած է 1906ին: Այդ ժամանակներէն կուգայ համայնքին նահապետը, տարիքով ու արտաքինով պատկառելի, վեթերան գաչնակցական եւ բնիկ գղեցի Յովսէփ Թորոյեանը, որ, հակառակ 93 — 94 տարեկան ըլլալուն, տակաւին կը պահէ իր կենսունակութիւնը, մօտէն կը հետաքրքրուի ազգային եւ կուսակցական կեանքով եւ իրրեւ անխուսափելի պարտականութիւն ներկայ կ'ըլլայ ազգային բոլոր տօնակատարութեանց եւ կուսակցական հանդէսներուն ու ժողովներուն: Երիտասարդութեան տարիներուն հոգեւին ծառայած է ազգին ու կուսակցութեան եւ չատ բնականօրէն յարգուած ու սիրուած է բոլորէն: Այդպէս է նաեւ այսօր:

Սէյնթ Լուիզի համայնքին նահապետը Յովսէփ Թորոյեան

Համայնքը չունի եկեղեցի եւ Հոգաբարձութիւն: Ենթակայ է Կրանիթ Սիթիին:

Կայ հայերէնի դասընթացք 6 – 7 աշակերտներով: Կը դասաւանդէ Տ. Կորիւն քհնյ. Շրիգեան:

Կազմակերպութիւններէն Հ. Ց. Դաշնակցութիւնը ունի իր կոմիտէն եւ ՀՕՄ–ը իր մասնաճիւղը 20 անդամուհիներով: Գղիի Հայրենակցականը ունի իր փոքր ակումբ – հաւաքատեղին:

Ազգային բոլոր տօներու եւ հանրային բոլոր ձեռնարկներու առթիւ Սէյնթ Լուիզի Հայերը կ'երթան Կրանիթ Սիթի եւ հետեւաբար տեղւոյն վրայ որեւէ ձեռնարկ կազմակերպելու հարկ չի մնար:

«Էջմիածնական»ները ոչ եկեղեցի ունին եւ ոչ ալ որեւէ կազմակերպութիւն այս քաղաքին մէջ:

Fonds A.R.A.M

ԻՍԹ ՍԷՅՆԹ ԼՈՒԻԶԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Կրանիթ Սիթիին կից այս քաղաքին մէջ կ'ապրին 400 Հայեր, որոնց 150ը միայն կապուած են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, իսկ 250ը կը պատկանին «Էջմիածնական» համայնքին: Տասնեակ մը ընտանիքներ կան նաեւ մերձակայ Վուսթըրվիլի եւ Պէլվիլի մէջ:

Հայոց մեծագոյն մասը Բզեզիներ են, իսկ Ամերիկա ծնածներուն համեմատութիւնն է 100ին 70:

Եկեղեցի չունին եւ կապուած են Կրանիթ Սիթիի եկեղեցիին: Զկայ նաեւ առանձին Հոգաբարձութիւն, — այս պծով ալ կապուած են Կրանիթ Սիթիին:

Կայ հայերէնի դասընթացք, չաբաթը մէկ անգամ, 15 աշակերտներով: Ուսուցիչն է Տ. Կորիւն քհնյ. Շրիպեան:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունի իր Կոմիտէն, Հ. Ե. Դաշնակցութիւնը իր Ուխտը եւ ՀՕՄ–ը իր մասնաճիւղը:

Կայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ակումբը, Հայ Կեդրոն անունով: Գնուած եւ յարդարուած է 1957ին եւ արժած է մօտաւորապէս 35·000 տոլար:

«Էջմիածնական»ները ունին իրենց եկեղեցին՝ Ս. Շողակաթը: Զունին մնայուն քահանայ: Պարբերաբար կ'այցելէ Տիթրոյիթի հոգեւոր հովիւը՝ Տ. Տիրան քհնյ. Փափազեան: Ունին հայերէնի դասընթացք, տասնեակ մը աշակերտներով: Ակումբ չունին:

Հայ Կեդրոնի շէնքը Տիթրոյիթի մէջ

Fonds A.R.A.M

ՈՒՈՔԷԿԸՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ուոքէկընի Հայերը ժամանակին գաղթած են Խարբերդէն եւ Չրջականերէն, մեծ մասով Դատեմէն, այլ եւ Սուրսուրէն, Խուլա-դիւղէն, Զարսանճաղէն, Երզնկայէն, Մալաթիայէն, եւլն.: Բ. աշխարհամարտէն ետք հոն հաստատուեցան նաեւ Գերմանիայէն եկած տարագիրները: Այժմու համրանքն է մօտաւորապէս 900 անձ, որուն 73ը միայն ենթակայ են Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան:

Այս փոքրաթիւ համայնքը եկեղեցի չունի, բայց որոշուած է ունենալ: Այս մտքով ալ կազմուած է Շինութեան Յանձնախումբ մը, որուն կ'անդամակցին Մկրտիչ Մկրտիչեան՝ առենապետ, Նչան Փիլիպոսեան՝ փոխ – առենապետ, Թորոս Տէր Պետրոսեան՝ առենադպիր, Տիկին Եղիսաբեթ Եղիազարեան՝ փոխ – առենադպրուհի, Տոքթ. Մ. Մխքայէլեան՝ դանձապետ, Տիկին Աննակիւլ Ճրիկեան, Օր. Գոհարիկ Սողիկեան, Աւետիս Սողիկեան, Սարգիս Հէրոյեան, եւ Յակոբ Տէր Յակոբեան՝ խորհրդականներ:

Ռապըրթ (Պարոյր) Սապունճեան
Ուոթէկընի հայ բաղաթապետը

Համայնքը սեփականատէրն է ընդարձակ հողամասի մը, որ ունի բնակելի չէնք մը եւ որ գնուած է 1960ին 16·000 տոլարով: Շէնքը այժմ կը բերէ տարեկան 1500 տոլար վարձք:

Զկայ մնայուն հոգեւոր հովիւ, բայց պարբերաբար կ'այցելէ Տ. Մուշեղ քհնյ. Տէր Գալուստեան, Ռէյսինէն:

Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Պօղոս Հապոյեան՝ առենապետ, Աւետիս Սողիկեան՝ առենադպիր, Սարգիս Հէրոյեան՝ դանձապետ, Թորոս Տէր Պետրոսեան եւ Սահակ Տէվոյեան՝ խորհրդականներ:

Կայ Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն 6 անդամուհիներով:

Հայերէնի դասընթացքին կը հետեւին 10 աշակերտներ, ամէն

Fonds A.R.A.M

չաբաթ օր ժամը 2 – 4: Կը դասաւանդեն հայ աւետարանական քարոզիչ Յակոբ Գասարճեան եւ իր կինը, որոնք Պէյրութէն զացած են հոն 1959ին:

Դպրաց Դասը ունի 14 երկսեռ անդամներ: Առենապետուհին է Տիկին Մէբլի Մարտոյեան եւ առենադպրուհին՝ Օր. Եղիսաբեթ Եղիազարեան:

Այլ կազմակերպութիւններէն կը դործեն Հ. Յ. Դ. «Արմէն Գարօ» կոմիտէն, ՀՕՄ–ի մասնաճիւղը եւ Հ. Ե. Միութեան Ուխտը: Դաւեմի Ուսումնասիրացն ալ ունի իր մասնաճիւղը:

Հ. Յ. Դ. կոմիտէն ունի Հայ Կեդրոնի «Արմէն Գարօ» ակումբը, որահով եւ ընթերասրահ – սրճարանով: Ակումբին կից կան 2 չէնքեր, որոնք տարեկան 2400 տոլարի եկամուտ մը կ'ապահովեն Կոմիտէին: Ժամանակին գնուած էին 9000 տոլարի. այսօր կ'արժեն 35 – 40·000:

Այս նկարը քաշուած է անցեալ տարի, Շիքագոյի մէջ, ուր, Մայիս 28ի Անկախութեան տօնակատարութեան առթիւ խօսելու հրաւիրուած էին Ուոթէկընի քաղաքապետը՝ Ռապըրթ (Պարոյր) Սապունճեան (մէջտեղը), Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի կեդր. կոմիտէին ատենապետ իրաւաբան Սեդրակ Միհասի (նկարին ձախ կողմը) եւ ծանօթ գրող Ժիրայր Միսաճեանի հետ (նկարին աջ կողմը):

Մօտաւորապէս 57·000 բնակիչ ունեցող այս քաղաքը ունի հայ քաղաքապետ, յանձին Ռապըրթ (Պարոյր) Սապունճեանի, որ անցեալ տարի նոր քառամեակի մը համար վերընտրուեցաւ երկրորդ անդամ ըլլալով եւ քուէներու չախչախիչ առաւելութեամբ (ստացած էր 9836 քուէ, իր մրցակցին 6482ին դէմ): Ռ. Սապունճեան կ'անդամակցի Դեմոկրատ Կուսակցութեան, բայց ընտրութեան ի՛նչ էր իրրեւ անկախ թեկնածու: Ծնած է ան Ուոքէկընի 1916ին, տիգրանա–

Fonds A.R.A.M

կերտցի հօրմէ եւ վանեցի մօրմէ։ Սահուն կը խօսի հայերէնը։ Կը վայելէ լայն ժողովրդականութիւն եւ կը կոչեն զայն չիչրուղ «Ժայռ»։ Անցեալ տարի, Մայիս 28ի Անկախութեան տօնին առթիւ անդլերէնով բանախօսեց Շիքակոյի մէջ, 700 հանդիսականներու ներկայութեան։

Դատեմի Ուսումնասիրացին մասնաճիւղը ունի 31 անդամներ։ Գործունեայ Միութիւն է, որուն վարչութեան կ'անդամակցին Մկըրտիչ Մկրտիչեան՝ ատենապետ, Կարապետ Փիլիպոսեան՝ ատենադպիր, Բարդէն Թորոսեան՝ դանձապետ, Թորոս Տէր Պետրոսեան եւ Կարապետ Հէրոյեան։ Անդամատուրքերէ եւ դաշտահանդէսէ մը դոյացած հասոյթներով սան մը կը պահէ Սեւրի Մուրատեան վարժարանին մէջ եւ կը բերէ նաեւ իր մասնակցութիւնը տեղւոյն հանրային ձեռնարկներուն։

Հանրային եւ կուսակցական կեանքին մէջ եւ Հ. Ց. Դ. Կոմիտէի կողքին իր գործօն մասնակցութիւնը կը բերէ Մկրտիչ Էմմէրեան, որ նոր սերունդը հայութեան կապելու եւ անոր հայերէն սորվեցնելու գծով հետեւողական աշխատանք տարած է ժամանակին, մասնաւորաբար Ինտիանահարպըրի մէջ։

«Էջմիածնական»ները ունին նորակառոյց եկեղեցի մը, որուն համար ծախսած են 70 – 80·000 տոլար։ Օծումը կատարուեցաւ 27 Սեպտ. 1959ին։ Հոգեւոր հովիւն է Տ. Արսէն քհնյ. Տէր Պարսամեան։

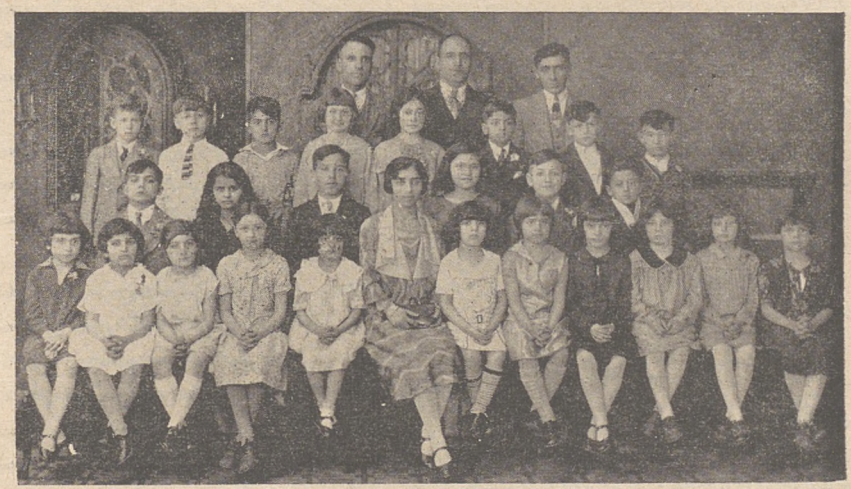

Հին յուշանկար մը, ֆաշուած Ինտիանահարպըրի մէջ, 1931ին, հայերէնի դասընթացին հետեւող աշակերտներով եւ իրենց ուսուցիչներով։ Մէջտեղը՝ ուսուցչուհի Տիկին Գայեանէ Պետրոսեան եւ ետեւի կարգը, ձախէն աջ՝ ուսուցիչներ Մկրտիչ Էմմէրեան, Աբիկ Գաբոյեան եւ Գարեգին Մարտիկեան։

Fonds A.R.A.M

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՇՐՋԱՆԸ

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԸՍԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

ԿԱԼԻՖՕՐՆԻԱՅԻ ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՀԱՅԵՐԻՆ

... Եւ դուք, իմ վիրաւոր հայրենակիցներ, կ՚ուզէիք Հայաստանի մի կտորը վերաստեղծել նոր հորիզոնների տակ, կ՚ուզէիք Հայ – Երկիրը խաղաղականի ափունքը փոխադրել եւ այստեղ բեղմնաւորել հայ զգացմունքն ու պատմութիւնը, նոյն իսկ Հայի աշխատանքը:

Այդ աշխատանքը, ո՛հ, եղաւ յամառ ու չարքաշ: Գիտեմ այդ, տեսայ եւ լսեցի: Ձեր վիրաւոր մատներով դեռ կոյս մնացած հողը ակօսեցիք. ձեր կնճռածածկ ճակատից հոսող կաթիլներով այս հողը պարարտացրիք. Հայաստանից այս երկիրը փոխադրեցիք ձեր պապերի անձնման աշխատանքն ու տոկունութիւնը ու այն պտուղները, որոնց անունը Արաքսի ու Տիգրիսի հետ է կապուած...

Ֆրէզնօ, 1910, Նոյեմբեր — Է. ԱԿՆՈՒՆԻ

Գալիֆորնիոյ նահանգը, Ամերիկայի մէջ, եղած է այն շըրջանը, որ իր կլիմայով, բարեբեր հողերով եւ տնտեսապէս բարգաւաճելու անսահման կարելիութիւններով, օտար բազմութեանց կարգին հրապուրած է նաեւ մեր պանդուխտները, որոնք, ժամանակի ընթացքին, տասնեակ հազարներով թափած են այնտեղ եւ յաջողած են փայլուն դիրքերու հասնիլ համամերիկեան կեանքին մէջ, հիմնելով միաժամանակ ամերիկահայ գաղութի ամէնէն կենսունակ հաստուածներէն մէկը, եթէ ոչ ամէնէն կենսունակը:

Կ՚ըսուի թէ փոքրաթիւ Հայեր ապրած են հոն դեռ 1870ական թուականներուն, բայց հոսանքը արագօրէն սկսած է բազմանալ 1895էն ասդին եւ մինչեւ 1924, մինչեւ քոթայի սեղմումները հաստատող օրէնքին գործադրութիւնը:

Հողամշակութեամբ հետաքրքրուած Հայերը հաստատուած են գլխաւորաբար Ֆրէզնոյի եւ մասամբ Լոս Անճէլըսի շրջանները: Պատմական իրողութիւնը այն է, որ Սան Ուօգին հովիտի դաշտային անսահման տարածութիւնները, որոնց կեդրոնը կը գտնուի Ֆրէզնօ, իրենց արգասաբերութեամբ եւ տնտեսական հսկայ վերելքով շատ բան կը պարտին հայկական ճիգերուն, նախաձեռնութեանց եւ հնարամտութեանց: Ֆրէզնօ եղած է Գալիֆորնիա հասնող Հայոց առաջին հանգրուանը, ուրկէ, ժամանակի ընթացքին, անոնք ցրուած են այլ շրջաններ: Կարելի է ըսել, որ Ֆրէզնօ, Միացեալ Նահանգներու արեւմտեան կողմը հաստատուած Հայոց համար եղած է տեսակ

Fonds A.R.A.M

մը երկրորդ հայրենիք, ինչպէս արեւելեան աշխարհամասի Ուսար քաղաքը եղած է՝ այդ կողմերը հաստատուած հայ պանդուխտներուն համար: Ամբողջ Ամերիկայի մէջ Ֆրէզնօ միակ քաղաքն է, ուր չեշտուած կերպով կը նշմարուի հայկական ղրըմը նաեւ այսօր: Տարբեր ալ չէր կրնար ըլլալ, երբ այդ քաղաքի 130·000նոց բնակչութեան մէկ քառորդէն աւելին կը կազմեն Հայերը:

Այս ընդհանուր ու համառօտ հաստատումէն յետոյ, խօսինք Լոս Անճէլըսի եւ հոն հաստատուած հայ համայնքի մասին:

Լոս Անճէլըս, իր արուարձաններով եւ իրեն կցուած բազմաթիւ փոքր քաղաքներով կը կազմէ մէկ ամբողջութիւն, երբեւ Մեծապոյն Լոս Անճէլըսի չրջանն: Իր այս հսկայական տարածութեամբ, Մեծապոյն Լոս Անճէլըսը, Միացեալ Նահանգներու մէջ ամէնէն ընդարձակ քաղաքային չրջանն է: Մէջտեղէն քաշուած գծով մը, քաղաքը, մէկ ծայրէն միւսը ունի չուրջ 40 մղոն երկարութիւն կամ լայնք: Այնպէս որ այս գծի մէկ կէսէն միւսը երթալը ինքնաշարժով կ'առնէ մօտաւորապէս մէկ ժամ:

Լոս Անճէլըսը չրջապատող արուարձաններն ու քաղաքներն են Խթ Լոս Անճէլըս, Ուէսթ Լոս Անճէլըս, Հոլիվուտ, Նորթ Հոլիվուտ, Սան Ֆէրնանտօ Վէլի, Էնսինօ, Պէվըրլի Հիլզ, Փասատինա, Մոնթերէյլօ, Մոնթրի Փարք, Պըրպէնք, Կլէնտէյլ, Ինկլվուտ, Վէնիս, Սանթա Մոնիքա, Շէրման Օքս, Սըն Վէլի, Լոնկ Պիչ, Հունթինկթըն, Տաունի, Սաութ Կէյթ, Էնահայմ, Ալհամպրա, եւլն.:

Իսկ Լոս Անճէլըսի մօտակայ քաղաքներն են Սան Տիէկօ, Գոճէլլա, Էլ Սէնթրօ, Ինկլօ, եւլն.:

Բոլոր այս վայրերուն մէջ կ'ապրի մօտաւորապէս 35·000ի հասնող հայութիւն մը: Ամէնէն հայաչատը ասոնց մէջ Խթ Լոս Անճէլըսն է, յետոյ կուգայ Սան Ֆէրնանտօ Վէլին:

Եւ երեւակայել, որ 1907 — 1908 թուականներուն հազիւ հարիւրեակ մը Հայեր կ'ապրէին այս քաղաքին մէջ:

Մեծապոյն Լոս Անճէլըսի մէջ տեղաւորուած հայութիւնը գաղթած է Հայաստանի գրեթէ բոլոր գաւառներէն, այլեւ Ռուսաստանէն, Կովկասէն, Իրանէն եւ հայաբնակ այլ չրջաններէ: Ռուսաստանէն եկողները հասած են այնտեղ ընդհանրապէս Խաղաղական Ովկիանոսի վրայով, երբեւ մերձաւորագոյն հանգրուան: Հոծ բազմութիւն մը կը ներկայացնեն նաեւ 1949 — 1950 թուականներուն եւրոպական երկիրներէն եւ մասնաւորապէս Գերմանիայէն «Անչա»յի միջոցով հոն փոխադրուած տարագիրները, — համրանքով՝ աւելի քան 1500 հոգի: Կան նմանապէս բաւական թիւով Հայեր, որոնք գաղթած են Լիբանանէն, Սուրիայէն, Յորդանանէն, եւլն.: Այս նորեկները,

Fonds A.R.A.M

ամէնուն խոստովանութեամբ, թարմութիւն մը, նոր չունչ մը բե-րած են իրենց հետ, Լոս Անճէլըսի եւ Գալիֆորնիոյ միւս քաղաքնե-րու աղգային – հասարակական կեանքէն ներս:

Ընդհանուր համրանքին մէջ Ամերիկա ծնածները կը ներկա-յացնեն 100ին 45 – 50ի համեմատութիւն մը:

Քալաքի Հայերուն հաղիւ 100 հոգի եղած օրերուն էր որ, 1907ին, Արիմեան Հայրիկի մահուան առթիւ, առաջին անգամ Պա-տարագ եւ հոգեհանդիստ կատարուած է հոն եւ ասիկա եղած է սկզբնաւորութիւնը ապագայի Ս. Խաչ եկեղեցիի հիմնադրութեան:

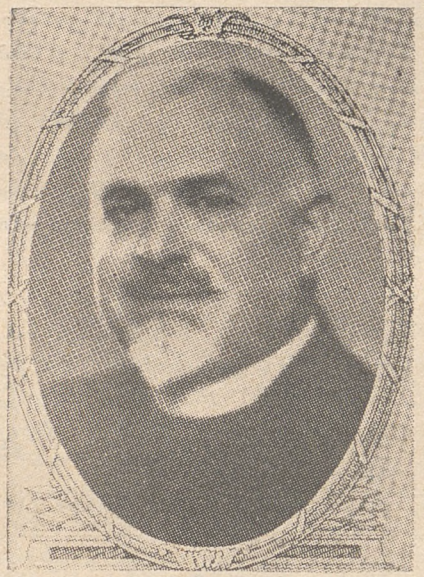

Տ. ԱՏՈՄ Ա. ՔՀՆՑ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ
Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հիմնադիրը
(1876 — 1935)

Ամբողջ 13 տարի քոյր եկեղե-ցիներու մէջ պատարագ մատու-ցանելէ յետոյ, 26 Մարտ 1922ին կը կատարուի եկեղեցւոյ հիմ-նարկութիւնը: Այս առթիւ տար-ուած աշխատանքներուն մէջ, աշխարհականներու կարգին, մեծ օգտակարութիւն ունեցած է մաս-նաւորաբար համայնքին հոգեւոր հովիւը՝ բնիկ Իզմիր – Մանիսա-ցի Տ. Ատոմ Ա. քհնյ. Մելիք-եան, որ կը նկատուի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հիմնադիրը: Ժապա-վէնեալ տոմարն ի ձեռին չրջած է ան Ամերիկայի ամէն կողմը եւ յաջողած է հանգանակել 21·200 տոլար, որուն 10·300ը Լոս Անճէլըսէն: Ի յիշատակ իր այս ծառայութեանց, եկեղեցւոյ մուտքին, պատը փակցուած մարմարի վրայ գրուած է հետեւեալը.

— «Նշանակ յարգանաց եւ երախտագիտութեան առ սիրեցեալ եւ անձնդիր հովիւ Տ. Ատոմ Ա. քհնյ. Մելիքեան: Ծն. Զմիւռնիա, 25 Մայիս 1876, վախ. ի Լոս Անճելըս, 6 Մարտ 1935:»

Եկեղեցւոյ կառուցման համար, դրամին այդ ժամանակուան արժէքով, ծախսուած է 28·000 տոլար: Ու տարիներ յետոյ, 1954ին, համայնքը, 75·000 տոլար ծախսելով, կը յաջողի նաեւ Ս. Խաչ եկե-ղեցւոյ կից բարձրացնել երկյարկանի չէնք մը, որ ունի 500 եւ 100 աթոռ առնող երկու սրահներ: Այս չէնքի կառուցման համար օգտա-գործուած է՝ Սոլթ Լէյք Սիթիի ազգայիններէն բնիկ պոլսեցի Պո-ղոս Ուրֆալեանի կողմէ 1946ին կատկուած 6000 տոլարի դրամարը, որ զանճուած է նուիրատուին մահէն յետոյ:

Fonds A.R.A.M

Արձանագրենք հոս, որ Գալիֆորնիոյ համայնքները մինչեւ 1953 պահած են իրենց կապը «էջմիածնական»ներու Առաջնորդարանին հետ։ Եւ սակայն, 14 Օգոստոս 1953ին, Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ, Տ. Շնորհք վրդ. Գալուստեանի նախագահութեամբ գումարուած անդամական ժողովը որոշած է խզել իր այդ կապերը, հաստատած ըլլալով, որ Առաջնորդարանը խորական ոգի ցոյց կուտայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հանդէպ, հաւատամքական հաշիւներով տարուած կ'ուզէ պարտադրել վերամշակուած Սահմանադրութիւն մը, որպէսզի կարենայ գրաւել համայնքներու կալուածները եւ եկեղեցին կը ծառայեցնէ քաղաքական նպատակներու, կասկածելի դարձնելով հայութիւնը յաչս պետութեան։

Մեծագոյն Լոս Անճէլըսի 35.000 հայութեան կէսը կապուած է Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան։ Կապի այս հաստատումէն անմիջապէս ետքն էր, որ ի նպաստ այդ Կաթողիկոսութեան ամերիկահայ գաղութին մէջ կատարուած հանգանակութեան առթիւ, Լոս Անճէլըսցիները ի յայտ բերին իրենց նուիրման բարձր չափանիշը եւ իբրեւ իրենց բաժինը տրամադրեցին 70.000 տոլար։

Այժմու հոգեւոր հովիւն է Տ. Սմբատ վրդ. Լափաճեան։ Եկեղեցական արարողութեանց պարբերաբար կը մասնակցի նաեւ այժմ հանգստեան կոչուած եկեղեցականներէն Տ. Ներսէս Ա. քհնյ. Շահինեան։

Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան մաս կը կազմեն Խորէն Փափազեան (մէկը՝ համայնքին ամենահին անդամներէն, որ Լոս Անճէլըս կը մնայ շուրջ 60 տարիներէ ի վեր)՝ ատենապետ, Մկրտիչ Ղանտիլեան՝ փոխ – ատենապետ, Ճորճ Փուչիկեան՝ ատենադպիր, Գէորգ Սաֆեան՝ գանձապետ, Հայկ Մելքոնեան, Ճորճ Գպիրեան, Յովհաննէս Ունճեան, Ճոն Խաչատուրեան (սրահին վարիչը) եւ Տիգրան Խաչիկեան՝ խորհրդականներ։

Եկեղեցւոյ անդամական ընդհ. ժողովի դիւանն է Բիւզանդ Կռանեան՝ ատենապետ եւ Օննիկ Սարըքըզեան՝ քարտուղար։

Ազգային երեսփոխաններն են Մկրտիչ Ղանտիլեան, Հայկ Կիլիկեան եւ Մկրտիչ Տէր Ստեփանեան։

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն կը հասնի շուրջ 30.000 տոլարի, որ, շնորհիւ ժողովուրդին պարտաճանաչութեան, կը հաւասարակշռուի ամէն տարի։ Մուտքը կը գոյանայ եկեղեցական սակերու գանձումներէն, խնջոյքներէ եւ այլ նուէրներէն, հասութաբեր ձեռնարկներէ, եւլն.։

Ս. Խաչ եկեղեցւոյն շուրջը բոլորուած են երկու Միութիւններ։ Առոնցմէ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութիւնը ունի աւելի քան 100 անդամուհիներ։ Վարչութեան կ'անդամակցին Տիկիններ Ագնիւ Փուչիկեան՝ պատուակալ ատենապետուհի, Աշխէն Աւետիս–

Fonds A.R.A.M

եան՝ առենապետուհի, Աչխէն Տօնապետեան՝ փոխ – առենապետուհի, Շամիրամ Այվազեան՝ առենադպրուհի, Իսկուհի Վարդապետեան՝ փոխ – առենադպրուհի, Մէրի Խաչատուրեան՝ դանձապետուհի, Հռիփսիմէ Սիմոնեան՝ փոխ – դանձապետուհի, Եսթեր Մալիկեան, Նուարդ Վարդապետեան, Նուարդ Գոնճոյեան եւ Մարգրիտ Փափազեան՝ խորհրդականներ:

Երկրորդն է Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Երիտասարդաց Միութիւնը, որուն կ'անդամակցին չուրջ 100 երկսեռ երիտասարդներ: Վարչութեան անդամներն են Ալպերթ Մաթեւոսեան՝ առենապետ, Հրայր Տատայեան՝ փոխ – առենապետ, Օրիորդներ Տորոթի Թուլայեան՝ առենադպրուհի, Մարգրիտ Մուշմուշեան՝ փոխ – առենադպրուհի, Թորգոմ Փոստաճեան՝ դանձապետ եւ Ճորճ Գզիրեան՝ խորհրդական:

Կիրակնօրեայ Դպրոցը, որ անկազմակերպ վիճակ մը ունէր, վերակազմուեցաւ անցեալ տարի Տ. Սմբատ վրդ. Լափաճեանի նախաձեռնութեամբ: Հարիւրէ աւելի աշակերտներ կը սորվին կրօնական դիտելիքներ, աղօթքներ եւ եկեղեցական երգեր: Ուսուցչական կազմն է՝ Տիկին Աչխէն Քէչիչեան՝ տեսչուհի, Օրիորդներ Ժընեւիեւ Պաղտասարեան՝ փոխ – տեսչուհի եւ դանձապետուհի, Ռոզմերի Խաչատուրեան՝ քարտուղարուհի, Մէրի Փեթըրսըն, Մէրի Պուչաքլեան, Հելէն Պուչաքլեան՝ ուսուցչուհիներ եւ Տիկին Լիւսի Քէչիչեան՝ խորհրդական:

Կայ Դպրաց Դաս, որուն կ'անդամակցին 20 հոգի: Դպրապետն է Յովհաննէս Թոփալեան: Խորանին կը սպասարկեն ուրարակիրներ Մեսրոպ Աճէմեան, Պետրոս Գոնտոյեան, Գարեգին, եւլն.:

Կան երկու հայկական պարախումբեր, մէկը՝ 25 աղջիկներով, Ալեքսանդր Ղազարեան – Կարպովիչի ղեկավարութեամբ եւ միւսը՝ Ծանօթ պարող Ժորա Մակարեանին կազմակերպածը:

Այլ կազմակերպութիւններէն Լոս Անճէլըսի մէջ կը գործեն Հ. Ց. Դ. Գալիֆորնիոյ Կեդր. Կոմիտէն, Լոս Անճէլըսի Մայր Կոմիտէն եւ ուրիշ 5 Կոմիտէներ, ՀՕՄ–ի մասնաճիւղերը, Հ. Ե. Դաշնակցութեան 5 Ուխտերը եւ Հայրենակցականներու զանազան մասնաճիւղեր:

Գալիֆորնիան, ինչպէս գրեցինք արդէն, «էջմիածնական»ներու երկրորդ առաջնորդանիստ կեդրոնն է: Առաջնորդարանը կը գտնուի Լոս Անճէլըս եւ Առաջնորդն է Տ. Բաբկէն եպիսկոպոս Վարժապետեան: Հոն կը բնակի նաեւ Տ. Վարդան արքեպ. Գասպարեան: Այնտեղ ունին անոնք երկու եկեղեցիներ, — Ս. Յակոբը՝ Լոս Անճէլըս եւ Ս. Գ. Լուսաւորիչը՝ Փասատինա: Առաջինին մէջ կը պաշտօնավարէ Տ. Տիրայր վրդ. Տէրվիշեան, իսկ երկրորդին հովիւն է Տ. Թաթուլ քհնյ. Երէցեան: «էջմիածնական»ները կը կազմեն կէսը Լոս Անճէլըսի հայութեան:

Fonds A.R.A.M

ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ.— ՀՕՄ–ը ստանձնած է հայերէնի ուսուցման նախաձեռնութիւնը Լոս Անճէլըսի մէջ 1951էն ի վեր։ Այս նպատակին համար ալ կազմած է Կրթական Խնամակալ Մարմին մը, որուն կ'անդամակցին Մկրտիչ Մոսիկեան՝ ատենապետ, Տիկին Ովսաննա Յակոբեան՝ ատենադպրուհի, Ռուբէն Մատթէոսեան՝ դանձապետ, Տիկին Թամարա Շատախեան, Եղիշէ Յակոբեան, Կիրակոս Մահտեսեան, Ներսէս Ֆընտըքեան եւ Գրիգոր Պետրոսեան։

Կայ նմանապէս Մնողական Մորհուրդ։

Դպրոցը կամ դասընթացքը բաժնուած է 4 դասարաններու, ըստ աշակերտներուն մայրենի լեզուի ծանօթութեան եւ կը տեւէ շաբթուան մէջ օր մը միայն, երկու ժամ։ Կը յաճախեն 125 աշա–

Լոս Անճելըսի Ս. Մեսրոպ Վարժարանին Խնամակալ Մարմինը եւ ուսուցիչ–ները։ Առաջին շարք, ձախէն աջ՝ Գուրգէն Գարտաշեան, Տիկին Անայիս Թոփալեան, Տիկին Ովսաննա Յակոբեան, Ռուբէն Մատթէոսեան, Տ. Սմբատ վրդ. Լափաճեան, Մկրտիչ Մոսիկեան, Թորգոմ Փոստաճեան եւ Տիկին Թամարա Շատախեան։ Երկրորդ շարք, ձախէն աջ՝ Մկրտիչ Ղանտիլեան, Եղիշէ Յակոբեան, Կիրակոս Մահտեսեան, Ներսէս Ֆընտըքեան, Գասպար Գասպարեան եւ Օր. Մարբուհի Սեդրակեան։ Ետեւը՝ ձախէն աջ՝ Գրիգոր Պետրոսեան եւ Սօս Ղազարեան։

կերտանը, որոնք, քաղաքի արեւելեան շրջաններէն կը փոխադրուին մասնաւոր պրոսերով։ Ծախքերը կը հայթայթուին մասամբ ՀՕՄ–ի եւ մեծ մասամբ ծնողքներու կողմէ։

Կը պաշտօնավարեն հինգ ուսուցիչներ՝ Թորգոմ Փոս–տաճեան (վարիչ), Գուրգէն Գարտաշեան, Տիկիններ Անայիս Թո–փալեան, Մարքուհի Սեդրակեան եւ Օր. Մարի Մկրտիչեան։ Այս

Fonds A.R.A.M

վերջինը կը զբաղի հայերէն չգիտցող չափահաս աղջիկներով։

Կրթական Խնամակալ Մարմինը նախաձեռնութիւնը ստանձնած է կառուցանելու չէնք մը Մեսրոպեան Վարժարանին համար։ Այս առաջադրութեամբ եւ անհրաժեշտ հողի գնման նպատակով, անցեալ տարուան Մայիսի 20ին կազմակերպած է գեղարուեստական երեկոյթ մը, որու ընթացքին եղած նուիրատուութիւններէն գոյացած է 44·000 տոլար։ Այս դումարին 10·000 տոլարը յատկացուցած է Հայ Կեդրոնը։ Հողը, որ ունի 3 էյքըը տարածութիւն, գնուած է արդէն 48·000 տոլարի։ Կառուցման հարցը սակայն կախում ունի հանգուցեալ Մ. Գ. Ֆէրահեանի եւ կնոջը կտակին օգտագործումէն։

Դպրոցական չէնքին կառուցումէն եաք պիտի չատցուին զաւանդութեան օրերն ու դասապահերը եւ այն տեղ վատահօրէն պիտի յաճախեն աւելի չատ թիւով աշակերտներ։

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ Մ. Գ. ՖԷՐԱՀԵԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿՏԱԿԸ.— Գալիֆորնիոյ ազգային – կրթական – հասարակական մարզերուն մէջ մեծ աշխատանք տարած եւ իր գործունէութեամբ հայութեան երախտապիտութեան արժանացած Մատթէոս Գ. Ֆէրահեան եւ իր կողակիցը Եւգինէն, որոնք մեռան վերջին տարիներուն, համայնքին կտակած են չուրջ քառորդ միլիոն տոլար գնահատուող անշարժ կալուած մը, որուն փոխարժէքը, ըստ բարեբարներու ցանկութեան, պէտք է ծառայէ վարժարանական չէնքի մը կառուցման։

Այս մեւնոյն կտակով, բարեբարները հիմնելի վարժարանին կտակած են նաեւ հազարէ աւելի հայերէն եւ անգլերէն արժէքաւոր գիրքեր պարունակող իրենց գրադարանը։

Երբ իրականանայ կալուածին վաճառումը, այն տեղ, գնուած հողամասին վրայ եւ վարժարանի կողքին պիտի կառուցուի նաեւ նոր եւ աւելի ընդարձակ Հայ Կեդրոն մը։

ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆ.— Հ. Ց. Դաշնակցութեան սեփականութիւնն է իրրեւ հանդիսավայր եւ ակումբ ծառայող այս չէնքը, որ ունի 600 հոգի առնող սրահ մը, իր բեմով, զբօսարան – սրճարանով եւ յարակից չատ մը սենեակներով։ Հիմնուած է 1947ին եւ բացումը կատարուած է 1949ին։ Արժած է իր տեղին 75·000 տոլար։

Հայ Կեդրոնը ունի իր վարչութիւնը, որուն կ'անդամակցին Մկրտիչ Ղանալեան՝ տեղապահ, Մասիս Բիւզիկեան՝ փոխ – տեղապահ, Կարօ Թաշճեան՝ տեղաղպիր, Փոլ Պողոյեան՝ գանձապետ, Սահակ Մանկրեան, Ճորճ Ցարութիւնեան եւ Հայկ Կիլիկեան՝ խորհրդականներ։ Վարիչն է Գէորգ Ֆրոյեան։ Իսկ ընդհանուր հաշուապահն է Դրօ Ամիրեան, որ առանց վարձատրութեան սիրայօժար

Fonds A.R.A.M

ստանձնած է ոչ միայն Հայ կեդրոնին, այլեւ Ս. Խաչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան հաշուապահութիւնը։

Հայ կեդրոնը ունի պետական վաւերացում իբրեւ բարեսիրական հիմնարկութիւն եւ այդ հանգամանքով զերծ կը մնայ տուրքէ։

Հ. Մ. Ը. Մ.— Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ առ հասարակ հայ մարմնա-

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Լոս Անճելըսի փութպոլի խումբը

Լոս Անճելըսի Հայ կեդրոնին շէնքը

կրթական կազմակերպութիւնները տարածուած չեն ամերիկահայ գաղութին մէջ։ Այս պատճառով ալ մասնաւոր հետաքրքրութիւն մը չկայ նման ձեռնարկներու հանդէպ։ Ընդհանուր այս պատկերին մէջ բացառութիւն պէտք է նկատել Հ. Մ. Ը. Մ. անունով ծանօթ ֆուտ-

Fonds A.R.A.M

պոլի խումբը Լոս Անճէլըսի մէջ։ Կազմուած է 1951ին, Գերմանիա-յէն հոն փոխադրուած տարագիր երիտասարդներով։ Տարիներով Բ. դասակարգի խումբ նկատուելէ ետք, իր յաջողութեանց չնորհիւ, խումբը կրցած է անցնիլ Ա. դասակարգը։ Ատկէ ի վեր ամէն տարի կանոնաւորաբար կը մրցի համաստիճան օտար խումբերու հետ, ոչ միայն Լոս Անճէլըսի, այլեւ Սան Ֆրանչիսքոյի, Ֆրէզնոյի եւ այլ շրջաններու մէջ եւ ընդհանրապէս կ'ունենայ յաջող եւ յաղթական խաղարկութիւններ։ Արտասովոր յաջողութիւն մը ունեցած է այս խումբը անցեալ տարի, մրցելով Ամերիկայի երկրորդ ախոյեանը հանդիսացած սկովտիական խումբին հետ։ Յաղթած է անոր 2ի դէմ 6 կոլերու չախչախիչ արդիւնքով, ինչ որ մեծ զարմանք պատճառած է բոլոր խաղասէրներուն։

Խումբը գործը յառաջ կը տանի իր միջոցներով։ Սեփական խաղադաշտ չունին իրենց փորձերուն համար։ Ամերիկեան պատկան իշխանութիւնները սակայն ձրիարար կը տրամադրեն պլրոցական խաղադաշտերը, նաեւ դիշեր ժամանակ։

Լոս Անճէլըս ունի իր հայկական բաժիս – ժամը, Մխիթար Մինասեանի անօրէնութեամբ եւ Գէորգ Պօյաճեանի գործակցութեամբ։ Հայ կաթողիկէ համայնքին հոգեւոր հովիւը Հայր Մկրտիչ վրդ. Աքեան, ամէն կիրակի առաւօտ կրօնաչունչ քարոզներ կուտայ այս բաժիկայանէն։

ՍԱՆ ՖԷՐՆԱՆՏՕ ՎԷԼԻԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Մեծագոյն Լոս Անճէլըսի 35·000նոց հայութեան 4000ը մօտաւորապէս կ'ապրի Սան Ֆէրնանտօ Վէլի կամ Հովիտ անունով հանրաճանաչ այս շրջանին մէջ։ Իսկ այս համրանքին 2000ը կը պատկանի Մ. Տ. Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան։ Այս շրջանին մէջ կ'իյնան մեծաքակայ քաղաքներէն Էնսինօ, Սթիւտիօ Սիթին, Գանոկա Փարքը, Հոլիվուտը, Նորթ Հոլիվուտը, Ռեսետան, Վուտմընը, Գոլտուն-Թըրը, Փանորամա Սիթին, Պիլպաօն, Պըրպէնքը, եւն., ուր, առաւել կամ նուազ համրանքով գրուած են Հայերը։

Մեծ մասով եկած են Հայաստանի բնակաւաւանէրէն, ինչպէս Խարբերդէն, Վանէն, Բաղէշէն, որոշ թիւով ալ Իրանէն։

Այս Հովիտին Հայերը մինչեւ անցեալ տարի ղրկուած էին հոգեւոր պաշտամունքի կարելիութիւններէն։ Բարեբախտութիւն մըն էր, որ 1960ի Հոկտեմբերին գնուեցաւ մէկ եւ կէս էյքըը տարածութեամբ հողամաս մը, որուն վրայ կայ տասնեակ սենեակներով մեծ չէնք մը։ Այս սենեակներէն մէկը անմիջապէս վերածուեցաւ մատուռի։ Հողամասը եւ չէնքը գնուեցաւ 65·000 տոլարի, որուն 25·000ը վճարուեցաւ կանխիկ, իսկ մնացեալը կը վճարուի ամսական 400 տո-

Fonds A.R.A.M

լարի մասնավաճառներով։ Կը պատմեն թէ կալուածին տէրն էր Անկլիքան եկեղեցւոյն պատկանող բարեպաշտ Ամերիկացի մը։ Երբ կը տեղեկանայ, որ իր կալուածը պիտի ծառայէ աղօթատեղիի մը շինութեան, չատ կ'ուրախանայ եւ այդ հրճուանքէն մղուած 10·000 տոլար կը պղշէ պահանջած դինէն։

Նոր շինուելիք եկեղեցւոյն հիմնարկէքը կատարուեցաւ անցեալ Մարտի 5ին։ Իսկ մատուռը կոչուեցաւ Սրբոց Նահատակաց, — այդ անունով ալ պիտի կոչուի եկեղեցին, երբ կառուցումը վերջանայ եւ օծումը կատարուի։

Ֆրէզնոյի ազգային բարերարներէն հոգատէր եւ ազարակատէր բնիկ մարզուանցի Գրիգոր Առաքելեան 64·000 տոլար ձգած էր դրամատունը, որպէսզի իր կնոջ Տիկին Սաթենիկի հօրը՝ բանաին

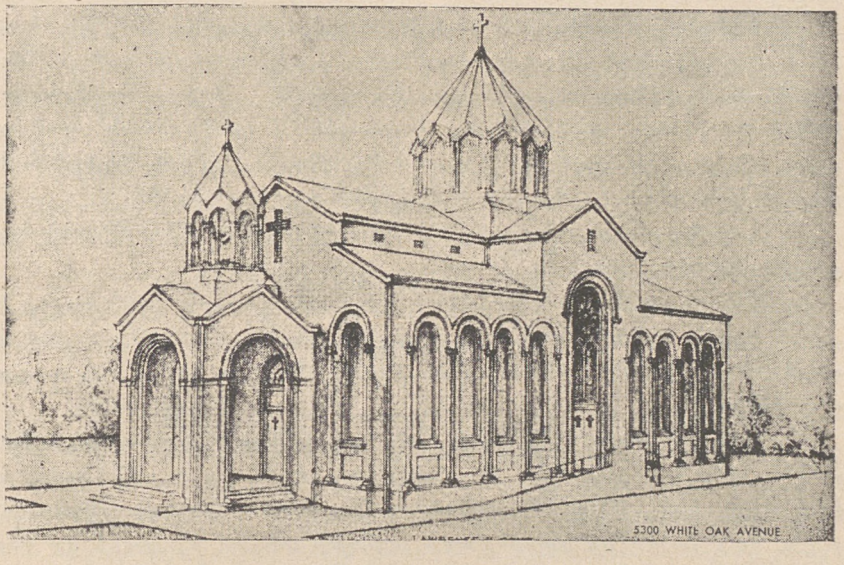

Սան Ֆէրնանտօ վէլիի Սրբոց Նահատակաց եկեղեցիին նախագիծը

մէջ նահատակուած Տ. Վարդան քհնյ. Ալանեանի եւ անոր հետ մեր բոլոր նահատակներու յիշատակին եկեղեցի մը շինուի Ֆրէզնոյի Հայկական Մերանոցի շրջափակին մէջ։ Գ. Առաքելեանի մահէն ետք ուզուած է գործադրել բարերարին բաղձանքը, բայց Տիկին Սաթենիկ եւ իրեն հետ չատեր անյարմար դտած են նման եկեղեցի մը շինել Մերանոցին պէս չատ սահմանափակ միջավայրի մը մէջ եւ որոշուած է Սան Ֆէրնանտոյի Հովիտը ընտրել այդ ձեռնարկի իրականացման համար։ Ասոր վրայ Մերանոցին վարչութիւնը ուզած է տէր կանգնել դրամատունը ի պահ մնացած դումարին, իսկ Տիկին Սաթենիկի ընդդիմութեան վրայ դիմած է դատարան։ Ամբողջ 10 տարի

Fonds A.R.A.M

քաշկռտուած է դատավարութիւնը, մինչեւ որ ի վերջոյ դատարանը ընթացք տուած է Տիկին Սաթենիկի ցանկութեան եւ արտօնած է եկեղեցւոյն կառուցումը Սան Ֆէրնանտօ Հովիտին մէջ։

Նուիրուած դրամարը, այժմ, տոկոսներով միասին անցած է 80·000 տոլարը, որ պիտի բաւէ դպրոցին կառուցման ծախքերուն մեծ մասը։ Անցեալ ամառ արդէն սկսած պիտի ըլլար Սրբոց Նահատակաց եկեղեցւոյն շինութիւնը, որուն հողն ու հսկողութիւնը ստանձնած է ճարտարապետ Լորիս Գոնտուրճեան, բոլորովին ձրիաբար։ Գալիֆորնիոյ չրջանին մէջ ցարդ չինած է ան 4 հայկական եկեղեցիներ։

Գործի լծուած է նաեւ Շինութեան Յանձնախումբը, որուն մաս կը կազմեն Ուիլեըմ Սրապեան, Վազգէն Խաչատուրեան կամ Ճին Տորան, Սարգիս Պըթքըճեան, Յարութիւն Սարգիսեան եւ Պետրոս Սոլաքեան։

Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն է Տ. Եղիշէ Ա. քհնյ. Մխիթարեան։

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Ճորճ Գաֆէճեան՝ ատենապետ, Պետրոս Սոլաքեան՝ փոխ – ատենապետ, Օննիկ Քէչիչեան՝ ատենադպիր, Կարապետ Մարտիրոսեան՝ դանձապետ, Ուիլեըմ Սրապեան, Միհրան Շահինեան, Հէրբրթ Դանիէլեան, Անտրէ Ամուրեան եւ Վահան Աննիկեան՝ խորհրդականներ։

Նոր կազմուող համայնք մը ըլլալով, ցարդ չեն ունեցած ազգային երեսփոխաններ։

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն առ այժմ 5000 տոլար է։

Իբրեւ աջակից ազգային իշխանութեան, համայնքին մէջ կը գործէ Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը (Լէյտիզ Կիլտ), 65 անդամուհիներով։

Դպրաց Դասը ունի 15 երկսեռ անդամներ։ Դպրապետուհին է Տիկին Նէնսի Զոլաքեան։ Խորանին կը սպասարկեն սարկաւագներ Էմի Թորոսեան, Օննիկ Քէչիչեան եւ Կարապետ Մարտիրոսեան։

Կայ հայերէնի դասընթացք չաբաթը անգամ մը քանի մը ժամով։ Ձեռնարկը դեռ նոր ըլլալով կը յաճախեն 10 – 12 աշակերտներ։ Կը դասաւանդեն Օննիկ Քէչիչեան եւ Մարտիրոս Մարտիրոսեան։

Կայ նմանապէս կիրակնօրեայ Դպրոց 30 աշակերտներով, որոնց հետ կը զբաղին Տիկիններ Աննա Սոլաքեան, Ազատուհի Դանիէլեան, Մէբլ Բրիկեան, Արաքսի Մարտիրոսեան եւ Ալիս Գաֆէճեան։

Կան վերջապէս Հ. Յ. Դ. «Արովեան» Կոմիտէն եւ ՀՕՄ–ի մասնաճիւղը, որոնք լաւագոյնս կ'աշխատին այս նորակազմ համայնքի բարգաւաճման համար, նոյն այդ համայնքի այլ կազմակերպութեանց եւ անհատներուն հետ գործակցաբար։

«Էջմիածնական»ները ունին իրենց մատուռը՝ Ս. Պետրոս եւ իրենց համայնքին պատկանող հոգամաս մը։ Հոգեւոր հովիւն է Տ. Թորգոմ քհնյ. Սէրայտարեան։

Fonds A.R.A.M

ՖՐԷԶՆՈՅԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Նախորդ էջերուն վրայ ըսուեցաւ արդէն, թէ Ֆրէզնօ, բոլոր ժամանակներու մէջ եղած է մէկը Հայոց նախասիրած քանի մը քաղաքներէն Միացեալ Նահանգներու մէջ: Պատճառներէն մէկը այն է որ սահմանափակ է անոր տարածութիւնը եւ հետեւաբար չունի չատ մեծ քաղաքներու հաղորդակցութեանց դժուարութիւնները, ուրեմն մարդիկ աւելի հանդիստ կ'ապրին հոն, եւկ հանդիստ ապրողն ալ, կ'ըսեն, երկար կ'ապրի: Ու կ'ապրին ծոցին մէջ սքանչելի բնութեան մը, որ Սան Ուոքինի Հովիտին ամենագլխաւոր յատկանիշն է, բարեխառն կլիմայի մը ընծայած բոլոր առաւելութիւններով: Ու տակաւին, գաղթականութեան առաջին չրջաններուն, Ֆրէզնօն չրջապատող տարածութիւնները գաղթողներուն համար ունեցած են հողամշակութեան կարելիութեանց խայծն ու դրաւչութիւնը եւ անոնք բնաւ չեն խարուած իրենց այդ հեռատեսութեան ու նախընտրութեան մէջ:

Ահա, այս պատճառներով, Հայերը տարուէ տարի բազմացած են Ֆրէզնոյի եւ անոր անմիջական չրջաններուն մէջ, հասնելով այսօր 30·000ի մեծ համրանքին: Երեսուն հազար՝ քաղաքի մը մէջ, որուն ընդհանուր բնակչութիւնը այս թիւին չորս անգամն է մօտաւորապէս: Ուրիշ ոչ մէկ ամերիկեան քաղաքի մէջ այս համեմատութիւնով, նոյնիսկ այս համեմատութեան մէկ յիսուներորդով հայ բնակչութիւն կայ:

Այս 30·000ին մէջ կարեւոր թիւ մըն ալ կը ներկայացնեն՝ գլխաւորապէս ամէն տարի ամերիկեան այլ քաղաքներէ Ֆրէզնօ փոխադրուող եւ հոն հաստատուող Հայերը: Մասնաւորաբար հանդստեան կոչուածներու բազմութիւնը: Եւ իրապէս, կեանքին արեւամուտը ապրողներուն համար Ֆրէզնոյէն աւելի յարմար ու նպաստաւոր տեղ մը չկայ: Նմանները կը փոխադրուին այնտեղ, իրենց խնայողութիւններով կը դնեն բնակարան եւ ստացուած հանդստեան թոշակով կ'անցընեն հանգիստ ու ազմուկէն, երթեւեկի դժուարութիւններէն հեռու խաղաղ կեանք մը: Այն ալ հայաչատ չրջապատի մէջ, ուր հայրենակիցները, ընկերներն ու բարեկամները չեն պակսիր:

Այս իրողութեամբ ալ կը բացատրուի այն, որ Ֆրէզնոյի մէջ մեծ թիւ մը կը կազմեն 65էն վեր տարէցները եւ աւելի ծերերը: Կը բաւէ՝ օրուան ընթացքին այցելել «Ասպարէզ»ի ակումբը եւ տեսնել հոն բազմութիւնը սպիտակահեր գլուխներուն, որոնք ժամանակ կ'անցընեն հոն նարտի կամ թուղթ խաղալով: Կամ այցելել հանրայինն պարտէզը, ուր, արեւոտ օրերուն, խումբ խումբ նստած, տարէց Հայեր կը խօսին սարէն – ձորէն եւ օրուան անցքերէն:

Fonds A.R.A.M

Ինչպէս այլուր, Ֆրէզնոյի մէջ ալ, տարէցներու սերունդը օրէ օր կը հալի կ'երթայ: Եւ այս հալոցը ալ աւելի աչքի կը զարնէ այս քաղաքին մէջ, քանի որ տարէցները մեծ թիւ մը կը կազմեն այնտեղ: Շաբաթական 5 մահ սովորական դարձած է այլեւս Ֆրէզնոյի եկեղեցիներուն համար, — կը նշանակէ՝ տարին 250 — 260 ծերեր հրաժեշտ կուտան կեանքին եւ կ'երթան հանդչելու «Արարատ» գերեզմանատունը, — միակ ազգապատականն ու հայկականը Ամերիկայի բոլոր գերեզմանատուներուն մէջ:

Եւ սակայն, այնտեղ ալ, ինչպէս ամէն տեղ, կեանքը կը քալէ իր ճամբով եւ զաւղներուն եռեւէն կը հասնին նորերը, Հայու ա-րիւնով, թէեւ ոչ հիներու հայկական դիմագծի հարազատութեամբ: Ու նորերէն ալ առաջ կը մնայ դեռ միջին սերունդը, որ մեծ մասով կամ ընդհանրապէս եա չի մնար տարէցներէն իր ոգիով, զգացում-ներով եւ ինքնագիտակցութեամբ:

Ֆրէզնոյի մէջ ալ ազգային – հասարակական աշխատանքներու քեռը դրուած է այժմ այդ միջին սերունդի եւ հասնող նորերու ու-սերուն վրայ: Ու պէտք է հաստատել, թէ անոնք, գնահատանքի ար-ժանի նուիրումով մը կը տանին իրենց բաժին ընկած պարտականու-թիւնները աշխատանքի բոլոր մարզերուն մէջ:

Ինչպէս ամերիկահայ բոլոր համայնքները, այնպէս ալ Ֆրէզ-նօ չունի վիճակագրութիւն մը հաստատելու համար՝ ընդհանուր բնակչութեան մէկ քառորդը կազմող հայութեան 30·000 եղած ըլլա-լուն ճշդրտութիւնը: Այս եւ ասոր նման գրեթէ բոլոր թիւերը տուած ենք իրաղեկ նկատուած անձերու հաւաստիքներով, որոնք սակայն մօտաւոր ենթադրութիւններ են մեծ մասով: Եթէ նոյնիսկ ճիշդ եղած ըլլայ 30·000ի այս համրանքը, այդ պարագային ալ «հայութենէ հրաժարած» պէտք է նկատել 3 — 4000 կամ աւելի Հայեր, որոնց կապը խզուած է համայնքին հետ: Ամէն պարագայի տակ, տեղւոյն ազգային իշխանութիւնը, Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կապ-ուած Հայոց թիւը կը հաշուէ չուրջ 10·000 անձ: Նոյնքան թիւ մըն ալ «էջմիածնական» համայնքին տալէ ետք, մնացեալ 10·000ը կը ներ-կայացնեն աւետարանական եւ կաթողիկէ քոյր համայնքներուն Հա-յերն ու «հայութենէ հրաժարածները»:

Հայկական այս համրանքը ցրուած է քիչ մը ամէն տեղ Սան Ուզին Հովիտին մէջ, — Ֆաուըլըը, Սելմա, Քինկզպըրկ, Թուլարի, Տըլէնօ, Վասքօ, Պէյքըրսֆիլտ, Ռիալթօ, Տայնուպա, Մատէրա, Սէն-կըը, Եղեմ, Օրէյնճկրով, Մոտէսթօ, Մըրսէտ, Քըրմըն, եւլն.:

Հայերը այս չրջանը գաղթած են Խարբերդէն, Երզնկայէն, Տարօն – Տուրուբերանէն, Վասպուրականէն, Քղիէն, Կարինէն,

Fonds A.R.A.M

Տիգրանակերտէն, Բաղէշէն, Մարզուանէն եւ այլ հայաբնակ շրջաններէ: Կան նաեւ «Անչա»յի միջոցով Ամերիկա դաղթած տարագիրները: Այժմու համրանքին 2/3ը Ամերիկա ծնածներ են:

Մինչեւ 1900 հազիւ 350 Հայեր գտնուած են Ֆրէզնօ, մեծ մասով Բողոքականներ եւ 150ը միայն Լուսաւորչականներ: Այս 150 հոգիով ալ ձեռնարկուած է առաջին հայ եկեղեցւոյ շինութեան, այդ թուականին: Շինուածը փայտաշէն փոքր յարկ մըն էր, Մոնթըի եւ Էֆ փողոցներուն անկիւնը: Նոր եկեղեցի մըն ալ կը շինուի Ֆաուլըրի մէջ, 1909ին: Եւ երրորդ մը՝ Եղեմի մէջ, 1911ին:

Այս թուականին Հայոց թիւը Գալիֆորնիոյ մէջ բարձրացած էր 5000ի, որոնց 4000ը հաստատուած էր Ֆրէզնօ, ասոնց ալ 2000ը

Ֆրէզնոյի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին, վէնթուրա պողոտային վրայ

միայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զաւակները:

Երբ 1913ին հրոյ ճարակ կը դառնայ Մոնթըի փողոցի եկեղեցին, համայնքը կ'որոշէ չինել նորն ու աւելի փառաւորը վէնթուրա պողոտայի այն ընդարձակ հողին վրայ, որ գնուած էր նախորդ տարին: Հիմնարկէքը տեղի կ'ունենայ 4 Յունուար 1914ին եւ չէնքին աւարտումէն յետոյ նոյն տարուան Դեկտեմբեր 13ին կը կատարուի օծումն ու կը մատուցուի առաջին պատարագը Մուշեղ արքեպ. Սերոբեանի կողմէ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան:

Եկեղեցին, որ կոչուած է այրած եկեղեցիին անունով՝ Ս.

Fonds A.R.A.M

Երրորդութիւն, իբրեւ ճարտարապետական կառուցուածք իրական գլուխ – գործոց մըն է, այդպէս ալ կը մնայ մինչեւ այսօր, իբրեւ լաւագոյնը Ամերիկահայոց բոլոր եկեղեցիներուն մէջ: Կը գտնուի Ֆրէզնոյի ամէնէն բանուկ եւ կեդրոնական պողոտաներէն Վէնթուրայի վրայ եւ իր տեսքով կը տիրապետէ ամբողջ շրջապատին: Ճարտարապետը եղած է Պօղոս Գոնտուրաճեան: Ամբողջ շինութիւնը, հոդով միասին, արժած է 30·000 տոլար:

Ս. Երրորդութիւն մայր – եկեղեցիին հոգեւոր հովիւներն են Տ. Վահրամ վրդ. Եղիայեան եւ Տ. Բարդէն քհնյ. Գասպարեան:

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կ'անդամակցին Կարապետ Գրաթլեան՝ ատենապետ, Վահրամ Վարդանեան՝ փոխ – ատենապետ, Մանուկ Սեւանեան՝ ատենադպիր, Վարուժան Պուլութեան՝ փոխ – ատենադպիր, Ըրնէ Քրոս — Խաչիկեան՝ դանձապետ, Հրանդ Սիւտճեան, Պերճ Աւագեան, Նշան Մուրատեան եւ Փոլ Փափազեան:

Ազգային երեսփոխաններն են Վահրամ Վարդանեան, Տիգրան Իսահակեան, Յակոբ Հոտոյեան, Խաչիկ Համբարձումեան, Ալեքս Իսկէնտէրեան եւ Ճանիկ Ս. Շամլոյեան:

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն կը հասնի 25 — 26·000 տոլարի, որ հաւասարակշռուած է նախատեսուած եկեղեցական եւ այլ հասոյթներով: Դրամատան մէջ ի պահ դրուած է 16·000 տոլար:

Չորս Միութիւններ զօրավիգ են Հոգաբարձութեան եւ կը գործեն եկեղեցական շրջանակի մէջ:

1) Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն՝ 250 անդամուհիներով: Վարչութեան կազմը.— Տիկիններ Մաքրուհի Սահաթճեան՝ ատենապետուհի, Վարդ Օտապաշեան՝ փոխ – ատենապետուհի, Լիւսի Խըթէեան՝ ատենադպրուհի, Զարուհի Մալխասեան՝ դանձապետուհի, Արաքսի Գրիգորեան, Նոյեմի Օտապաշեան եւ Արաքսի Պուրուճեան:

2) Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ Այրերու Ընկերակցութիւն՝ 75 անդամներով: Վարչութեան կը մասնակցին Թիւրայր Մատոսեան՝ ատենապետ, Լ. Խթէեան՝ փոխ – ատենապետ, Էնթրիւ Թոըոյեան՝ ատենադպիր, Փիթ Ժամկոչեան՝ անդրէրէնի քարտուղար եւ Ճոն Սատոյեան՝ դանձապետ:

3) Երիտասարդ Տիկնանց Միութիւն (Թրիճիքի Կիլտ)՝ 100 անդամուհիներով: Վարչութեան կը մասնակցին Տիկիններ Նորմա Պարզամեան՝ ատենապետուհի, Իզապէլ Ղազարեան՝ փոխ – ատենապետուհի, Ռոզ Զափանեան՝ ատենադպրուհի, Ամա Մարկոսեան՝ անդրէրէնի քարտուղարուհի եւ Մէրի Մխիթարեան՝ դանձապետուհի:

4) Երկսեռ Երիտասարդաց Կազմակերպութիւն (Եընկ Լիճըը)՝ 25 անդամ – անդամուհիներով: Վարչութեան կը մասնակցին Ճէք Իսահակեան՝ ատենապետ, Հէնրիէթ Ահարոնեան՝ ատենադպրուհի, Սիսի Կարապետեան՝ անդրէրէնի քարտուղարուհի եւ Ճինի Աւագեան՝ դանձապետուհի:

Fonds A.R.A.M

Դպրաց Դասը կը բաղկանայ 30 երկսեռ անդամներէ: Դպրապետուհին է Տիկին Հէնրիէթ Տէվէճեան: Խորանին կը սպասարկեն աւագ սարկաւագ Հրաչ Զերքոյեան, ուրարակիրներ՝ Մհեր Շիրոմեան եւ Վարուժան Աստուրեան:

Այլ կազմակերպութիւններէն Հ. Ց. Դ. Կոմիտէները, ՀՕՄ-ի մասնաճիւղերը, Հ. Ե. Դաշնակցութեան Ուխտերը եւ Հայրենակցականները իրենց կարգին կը նպաստեն հանրային կեանքին աշխուժացման եւ կ'աջակցին ազգային իշխանութեան ձեռնարկներուն:

Ֆրէզնոյի Կիրակնօրեայ Դպրոցին աշակերտները, անցեալ տարի նկարուած: Ձախին՝ Տ. Վահրամ վրդ. Նղիայեան եւ աջին՝ Տ. Բարգէն Քհնյ. Գասպարեան:

Կայ հայերէնի դասընթացք ամէն շաբաթ օր: Կը յաճախեն 75 երկսեռ աշակերտներ: Կը դասաւանդեն Տիկին Սիւզան Ղուկասեան, Օր. Սեդա Սարգիսեան, Արտաշէս Ղուկասեան եւ Վարդգէս Մարլեան:

Կայ նմանապէս լաւ կազմակերպուած Կիրակնօրեայ Դպրոց, 275 փոքրիկներով: Տեսչուհին է Լիլիըն Լուիզ, օգնականը՝ Կրէյս Գաբրիէլեան եւ ուրիշ 14 երկսեռ ուսուցիչներ:

Ս. Երրորդութիւն եկեղեցին, երկու տարիէ ի վեր կը հրատարակէ «Ձայն» անունով եւ հայերէնով ու անգլերէնով լրատու ամսաթերթ մը:

Քաղաքին «Աբարատ» պերեզմանատունը թաղուած է ազգային անմոռանալի հերոս Սողոմոն Թէհլիրեանը, որուն գերեզմանն ալ զարճած է ուխտատեղի մը, անոր յիշատակը յարգող բազմութեանց

Fonds A.R.A.M

համար: Ամէն տարի, մահուան տարեդարձին (Մայիս 23), ուխտա-ձնացութիւն կը կատարուի Սողոմոնի գերեզմանին, Գալիֆորնիոյ բոլոր կողմերէն Ֆրէզնօ գացող բազմութեանց մասնակցութեամբ:

Գալիֆորնիոյ երկու եռօրեայ թերթերը կը հրատարակուին Ֆրէզնոյի մէջ, — «Ասպարէզ»ը (դաչնակցական) եւ «Նոր Օր»ը (ռամկավար): Մանրամասնութիւններ կը տրուին մեր յաջորդ հա-տորով, «Ամերիկահայ Մամուլ»ի յատուկ բաժնին մէջ:

Ֆրէզնօն ալ ունի իր հայկական բատիս – ժամը, չարաթը 5 օր, երկուշաբթիէն մինչեւ ուրբաթ, հետաքրքրական ձայնասփռում-ներով: Վարիչն է Աբա Շիրազեան, որ իր լաւագոյնը կ'ընէ զոհ ձգե-լու համար իր հազարաւոր ունկնդիրները:

Ս. Երրորդութիւն մայր – եկեղեցիէն զատ Ֆրէզնոյի եւ չըր-ջականերու մէջ 4 եկեղեցիները կը դասուին «էջմիածնական»ներուն

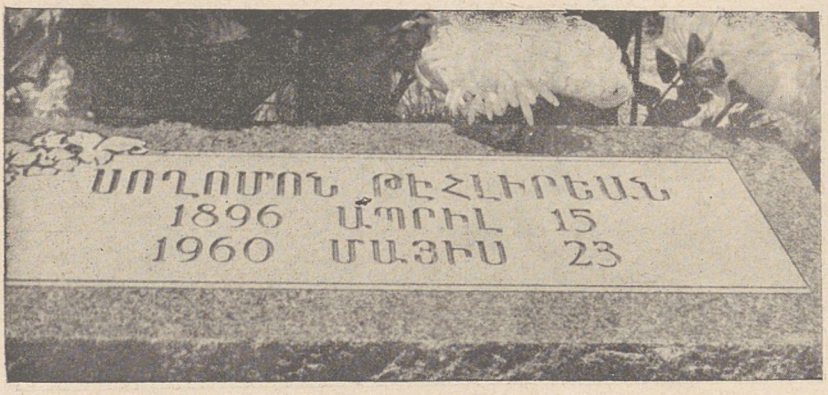

Ազգային հերոս Սողոմոն Թէքէլիրեանին շիրիմը
Ֆրէզնոյի «Արարատ» գերեզմանատան մէջ

ճեռքը: Ասոնք են՝ Ֆրէզնոյի Ս. Պօղոս եկեղեցին, որուն հոգեւոր հովիւն է Տ. Վարդան քհնյ. Տիւլկէրեան, Ֆաուլըրի Ս. Գրիգոր Լու-սաւորիչ եկեղեցին, հոգեւոր հովիւը՝ Տ. Շահէ քհնյ. Սէմէրճեան, Ռիալթի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցին, հոգեւոր հովիւը՝ Տ. Պսակ քհնյ. Սարգիսեան եւ Եղեմի Ս. Աստուածածին եկեղեցին, հոգեւոր հովիւը՝ Տ. կարապետ քհնյ. Գալֆայեան:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԻՑ ՇԷՆՔԸ.— Ս. Երրորդութիւն մայր եկեղե-ցին կիւ, 1959ին կառուցուած է մէկ յարկով մեծ շէնք մը, որ ունի 2 ընդարձակ սրահներ, 6 սենեակներ՝ դասատուններու համար եւ խո-հանոց՝ արդիական բոլոր կազմածներով: Մեծ սրահը, որ ունի իր թեմը, կ'առնէ 1000 հոգի, իսկ հացկերոյթներու պարագային կրնան ճաշել հոն 600 սեղանակիցներ: Շէնքը արժած է 190·000 տոլար, ո-

Fonds A.R.A.M

րուն 40·000ը կը մնայ տակաւին վճարելի։ Եկեղեցիին կից կայ նաեւ բնակարան մը, որ կը ծառայէ իբրեւ երիցատուն։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԵՐԱՆՈՑ.— Ֆրէզնոյէն 6 մղոն հեռաւորութեան վրայ, բնութեան ծոցին մէջ է հայկական ծերանոցին չէնքը, որուն կառուցումը արժած է 175·000 տոլար։ Կը դանուի 40 էյքըը տարածութեամբ ազգապատկան հողի մէկ մասին վրայ։ Այս գումարը գոյացած է հանգանակութիւնով, որուն 50·000 տոլարը նուիրած է Գրիգոր Առաքելեան։ Այնտեղ պատսպարուած են 30 ծերունիներ, մեծ մասով վճարովի։ Շինութեան նախաձեռնութիւնը ստանձնած է Բա-

Ֆրէզնոյի «Ասպարէզ» Ակումբը

ղաքացիներու Ակումբը (Սիթիզընզ Քլըպ)։ Ունի իր վարչութիւնը։

«ԱՍՊԱՐԷԶ» ԱԿՈՒՄԲ.— «Ասպարէզ» թերթի համբաւաւոր հաւէն է «Ասպարէզ» Ակումբը, որ հաւաքատեղին է Ֆրէզնոյի հայութեան։ Ամէն օր ժամը 6 – 8, 60 – 70 հոգի հաւաքուած կ'ըլլան հոն։ Ակումբին վարիչն է Արամ Պուլութեան։ Համբաւաւոր կից եւ Վէնթուրա պողոտային վրայ, բարերարուհի Տիկին Սոֆիա Յակոբեանի 30·000 տոլար նուիրատուութեամբ կառուցուած են երկու խանութներ, իբրեւ հասութաբեր կալուած «Ասպարէզ»ի։

ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ.— Հայ – Ամերիկեան Քաղաքացիներու Ակումբը հիմնուած է 30 տարիներ առաջ, Ֆրէզնոյի մէջ։

Fonds A.R.A.M

Գալիֆորնիոյ այլ շրջաններուն մէջ ալ կան իր մասնաճիւղերը։ Ակումբը ունի 4 յարկանի սեփական շէնք մը, սրահներով եւ խանութներով։ Երկսեռ անդամներուն թիւն է 150։

ԼԵՒՈՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՇԷՆՔԸ.— Ֆրէզնոյէն 7 մղոն հեռուն, 5 էյքըր տարածութեամբ ծառազարդ դաշտավայրի մը մէջ գտնուող եւ նախապէս իբրեւ դպրոց ծառայած շէնքը, բարերարուհի Տիկին Սոֆիա Յակոբեանի կողմէ նուիրուած է ՀՕՄ-ին, ի յիշատակ իր ամուսնոյն Լեւոն Յակոբեանի։ Կը գործածուի ընդհանրապէս դաշտահանդէսներու համար։

ԳՐԱԴԱՐԱՆ.— Ֆրէզնոյի Ս. Երրորդութիւն մայր – եկեղեցիի սենեակներէն մէկը տրամադրուած է հայկական գրադարանին, որ գոյութիւն ունի եկեղեցւոյ հիմնումէն ի վեր եւ կը պարունակէ շուրջ 2000 գիրքեր։ Գրադարանը դժբախտաբար կը մնայ անգործածելի, ընթերցողներու չգոյութեան պատճառով...

Ֆրէզնօ, ինչպէս Լոս Անճէլըսը եւ շրջակաները, իրենց մէջ կը համրեն բազմաթիւ Հայեր, որոնք առաջնակարգ դիրքեր գրաւած են Գալիֆորնիոյ տնտեսական կեանքին մէջ։ Այս մասին գրած ենք մանրամասնօրէն յաջորդական էջերու վրայ։

ՍԱՆ ՖՐԱՆՋԻՍՔՈՅԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ամերիկեան քաղաքներու թագուհի Սան Ֆրանչիսքօն Գալիֆորնիոյ երրորդ հայաշատ կեդրոնն է։ Մօտաւոր թիւով 6000 Հայեր կ'ապրին այնտեղ եւ անոր անմիջական շրջականերուն մէջ, ինչպէս Սան Մաթէոյ, Պըրլինկէյմ, Ռետվուտ Սիթի (Սան Մաթէոյ Գաունթի), Փալօ Ալթօ, Սան Հոզէ (Սանթա Քլարա Գաունթի), Օքլէնտ, Պըրքլի, Ռիչմընտ (Ալամիտա Գաունթի), եւլն.։

Այս 6000էն 1500ը կը պատկանին Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ 2000ը՝ «էջմիածնական» համայնքին։ Կան նաեւ Աւետարանականներ եւ Կաթողիկէներ։ Իսկ մնացած 2000էն աւելին «հրաժարած են հայութենէն» եւ կորսուած են ընդմիշտ։

Հայութիւնը բաղկացած է գլխաւորաբար Վասպուրականցիներէ, Խարբերդցիներէ, Բաղէշցիներէ, «Անչա»յի միջոցով 1949 — 50 թուականներուն Գերմանիայէն փոխադրուած հայաստանցի տարագիրներէ, եւլն.։ Սան Ֆրանչիսքօ հաստատուած են նաեւ Մանչուրիայէն հասած 15 նորեկ ընտանիքներ։

Համայնքը ունի իր եկեղեցին՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը 1925էն ի վեր։ Այժմու եկեղեցին կը գտնուի ազգապատկան մեծ շէնքի մը

Fonds A.R.A.M

առաջին յարկին վրայ: Շէնքին մնացեալ բաժինները կը զործածուին իբրեւ զրասենեակ եւ խորհրդարան, վերնայարկը կը ծառայէ իբրեւ երիցատուն: Արժէքը կը դնահատուի 70·000 տոլար, որուն 35·000ը դեռ վճարելի պարտք է: Ցարմար հողի մը վրայ նոր եկեղեցի մը կառուցանելը օրակարգի հարց է համայնքին համար: Այդ նպատակով արդէն կայ 70·000 տոլարի պատրաստ դումար մը եւ չինուհեան ճեռնարկը վստահօրէն կ'իրականանայ մօտ ժամանակէն: Ու զարճեալ այս նպատակով զոյութիւն ունի Շինուհեան Ցանճնախումբ մը, որուն կ'անդամակցին Մարտիրոս Գաբրիէլեան՝ առենապետ, Սուրէն Սարոյեան, Լէմուէլ Ամիրեան, Տիկին Մանուչակ Կոլիթի, Գրիգոր Գոռուզեան, Արմէն Պաղիկեան, Աւետիս Գարակէօզեան, Քարլ Զաքարեան, Շաւարշ Մացակեան եւ Յորէն Սահակեան:

Հոգեւոր հովիւն է Տ· Վահրիճ քհնյ· Շիրինեան:

Սան Ֆրանչիսքոյի համայնքին պատուակալ նախապահն է ճորճ Մարտիկեան:

Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կը մասնակցին Գրիգոր Գոռուզեան՝ առենապետ, Արմէն Համբար՝ փոխ – առենապետ, Անդրանիկ Տէօվլէթեան՝ առենադպիր, Քարլ Զաքարեան՝ զանձապետ, Գրիգոր Թամամեան, ճորճ Նորոյեան, Արմէն Մելիքեան, Մասիս Վահանեան եւ Աչոտ Մատաթեան՝ խորհրդականներ:

Ազգային երեսփոխաններն են Սուրէն Սարոյեան եւ Գրիգոր Գոռուզեան:

Եկեղեցւոյ տարեկան պիւտճէն կը հասնի 15·000 տոլարի, որ կ'ապահովուի եկեղեցական սակերու զանճումներով, անդամատուրքերով, նուէրներով եւ տարեկան պազարի, Համբարճման զաշտահանդէսի եւ հացկերոյթներու հասոյթներով:

Իբրեւ Հոգաբարձութեան ալակցող կազմակերպութիւն զոյութիւն ունի Եկեղեցասէր Երէց Տիկնանց Միութիւնը, որուն վարչութեան անդամուհիներն են Տիկիններ Մելինէ Գոռուզեան՝ առենապետուհի, Տայէն Նորոյեան՝ փոխ – առենապետուհի, Համասփիւռ Պողիկեան՝ առենադպրուհի, Ռոզ Վէնիզէլոս՝ Թղթակից քարտուղարուհի, Արաքսի Սողոմոնեան՝ զանճապետուհի, Փայլիկ Մելիքեան՝ փոխ – զանճապետուհի եւ Բէկի Փափազեան՝ խորհրդական: Անդամուհիներու թիւն է 70:

Ակէ զատ կան նաեւ Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն (կըտաւերներ), Այր եւ Կիներու (ամոլներու) Միութիւն եւ Կիրակնօրեայ Դպրոցի Ցանճնախումբ:

Զկայ հայերէնի դասընթացք: Իսկ Կիրակնօրեայ Դպրոց կը յաճախեն 50 — 60 աշակերտներ: Ունի 4 դասարաններ: Ուսուցչական կազմը՝ 6 հոգի: Տեսչուհին՝ Տիկին Տայէն Նորոյեան:

Եկեղեցին ունի իր Դպրաց Դասը, 30 երկսեռ անդամներով:

Fonds A.R.A.M

Խմբավարն է Գրիգոր Գուլզեան։ Խորանին կը սպասարկեն Յովսէփ սարկաւագ Ինճէեան եւ տիրացուներ Մկրտիչ Սաղաթէլեան եւ Մովսէս Մարգարեան։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան 4 Կոմիտէները, ՀՕՄ–ի մասնաճիւղերը, Հ. Ե. Դաշնակցութեան 3 Ուխտերը եւ Հայրենակցականները իրենց կարգին ունին արդիւնաշատ գործունէութիւն համայնքին մէջ։

«Ռոստոմ» Ակումբը, որ սեփականութիւնն է Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ որ համայնքին միակ հաւաքատեղին է Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ, ունի սրահով, բեմով եւ ըրօսարանով օժտուած եւ 60.000 տոլար արժողութեամբ գնահատուող իր սեփական երկյարկանի շէնքը։

Տ. Վահրիճ քհնյ. Շիրինեանի խմբագրութեամբ կը հրատա-

Սան Ֆրանչիսքոյի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը։
Խմբավարը՝ Գրիգոր Գուլզեան։

րակուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ «Լոյս» ամսաթերթը։

«Էջմիածնական» համայնքը ունի երկու եկեղեցիներ, — Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ Ս. Յովհաննէսը, որուն հոգեւոր հովիւն է Տ. Արթուն քհնյ. Սմբատեան եւ Օքլէնտի մէջ Ս. Վարդանը, որուն հոգեւոր հովիւն է Տ. Շահէ քհնյ. Ալթունեան։

ՍԱՔՐԱՄԷՆԹՈՅԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Սաքրամէնթօն Գալիֆորնիա նահանգին մայրաքաղաքն է եւ հոն կը գտնուին նահանգային բոլոր պաշտօնատուները։ Այստեղ ալ կայ մօտաւորապէս 250 հոգինոց հայկական համրանք մը։ Այս փոքր համայնքը ունի իր եկեղեցին՝ Ս. Յակոբը, ուր կը յաճախեն Սաքրամէնթոյի բոլոր Հայերը, առանց խտրութեան։ Պարբերաբար հոն կ'երթայ այցելու հոգեւոր հովիւ մը։

Իրենց գործունէութեամբ համայնքին մէջ աչքի կը զարնեն

Fonds A.R.A.M

ԳԱՆԱՏԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

ԱՆՈՐ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՆՈՐԵԿՆԵՐՈՒ ՆԵՐԳԱՂԹԸ

ՑԵՂԱՅԻՆ ԾԱԳՄԱՆ ԹԻՒՐԻՄԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐԹՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

Գանատան, մինչեւ ասկէ տասնամեակ մը առաջ, վակ ղուռ մըն էր Հայոց համար: Գանատական պատկան իշխանութիւնները մերժելով կը մերժէին հայկական ամէն դիմում ի խնդիր հայ գաղթականներու տեղաւորման, հայ ցեղին վերազրելով ասիական ծագում:

Կը յիշենք, որ դեռ 1948ին, երբ «Անչա»յի կողմէ ձեռնարկներ կը կատարուէին գանատական ներգաղթի սպասարկութեանց մօտ, դիւրացնելու համար Գերմանիա գտնուող հայ տարագիրներու մէկ մասին Գանատա փոխադրութիւնը, զօր. Հ. Շէքէրճեան դիմած էր Պեռնի գանատական դեսպանին, որպէսզի փարատէր հայ ցեղի մասին գոյութիւն ունեցող թիւրիմացութիւնը: Դեսպանը իր կարգին ըսած էր, որ Հայերը ասիական ծագում ունին եւ հետեւաբար չեն կրնար Գանատա գաղթել, քանի որ ներգաղթի օրէնքով դրուած արգելքը յստակ է այդ մասին: Զօրավարը տուած էր հարկ եղած լուսաբանութիւնները նաեւ ցեղագրօրէն հաստատուած պատմական փաստերով, բայց չէր կրցած համոզել իր խօսակիցը: Ու այն ատեն գառնալով դեսպանին, որ կարծեր էր, թէ ինք անգլեւսաքսոն ծագումով Ամերիկացի մըն է — իր արտաքին տեսքն իսկ կը բաւէր այդ ենթադրութիւնը ընելու համար — հարց տուած էր անոր·

— Այդ պարագային, ես ալ ուրեմն ասիական ծագում ունիմ, պարո՛ն դեսպան:

— Դո՞ւք, այդ ինչպէ՞ս կարելի է···

— Ինչպէ՞ս կարելի չէ, երբ ես ինքս ալ Հայ եմ···

Արդիւնք մը չտուին այդ տարին զօր. Հ. Շէքէրճեանին դիմումները: Բայց, թէ՛ «Անչա»ն, յանձին իր նախագահին՝ Ճորճ Մար-

---

«Հայրենիք»ի աշխատակից եւ նախկին Արմաշական Գուրգէն Տէր Վարդանեան, որ եկեղեցւոյն աւագ – սարկաւագն է եւ նահանգային ճարտարապետ Սարգիս Շիրինեան, որ մեծապէս սատարած է ամէն կարգի ձեռնարկներու եւ ի մէջի այլոց եկեղեցւոյ չինութեան:

Կազմակերպութիւններ չկան: Երիտասարդները նպատակ ունին կազմելու Հ. Յ. Դ. կոմիտէ մը: Կիներն ալ՝ եկեղեցասէրներու Միութիւն մը:

Fonds A.R.A.M

տիկեանի եւ թէ՛ մասնաւորաբար Գանատայի ազգային ներկայացուցիչները, 1948էն մինչեւ 1952, ամէն աշխատանք տարին ծանօթացընելու Հայերը գանատական ներգաղթի իշխանութեանց եւ ի վերջոյ, 1952ին յաջողեցան վերջնել տալ՝ Հայոց դէմ ի զօրու եղող Գանատա մուտքի արգելքը: Այդ իշխանութիւնները ի վերջոյ համոզուեցան, որ Հայերը ունին արեւմտեան – հնդեւրոպական ծագում եւ Ասիոյ մէջ բնակած ըլլալնին երբեք հիմնաւորում մը չէ զանոնք Ասիացի նկատելու համար: Այս հիմնական թիւրիմացութեան հարթումէն եաքն ալ սկսաւ Հայոց ներգաղթը դէպի Գանատա:

Բոլոր այս դիմումները պաշտօնական դեռնի վրայ կատարելու նպատակով, 1948ին կազմուեցաւ Գանատական – Հայկական Քոնկրէսը (Canadian Armenian Congress), որուն առաջին նախագահը եղաւ Յակոբ Մուրատեան (Համիլթըն), իսկ 1952էն ասդին նախագահութիւնը կը վարէ Երուանդ Փաստրմաճեան (Մոնթրէալ):

Այս մարմնոյն կատարած աշխատանքներուն շնորհիւ, 1956ին Գանատա գաղթեցին չուրջ 100 հայ ընտանիքներ, հակառակ անոր, որ իրենց ապրուստը երաշխաւորող տեղացի ազգականներ չունէին այնտեղ: Տարի մը եաքը, 1957ին կարելի եղաւ բացառաբար մնայուն բնակութեան իրաւունք ապահովել՝ իբրեւ այցելու Գանատա մտած եւ վաստման ենթակայ 80 հոգիի համար: Այս գործարին հարցի կարգադրութեան համար բացառիկ աշխատանք տարած է Երուանդ Փաստրմաճեան: Ու դարձեալ 1959ին կարեւոր թիւով ուրիշ ընտանիքներ Գանատա հասան Յունաստանէն, Պոլսէն եւ Պէյրութէն: Անցեալ ամառ, Մոնթրէալի ազգային ներկայացուցիչներէն Քերովբէ Պաուկեանի կողմէ մասնաւոր աշխատանք կը տարուէր յաջողցնելու համար մեծ մասով յունահայ 60 ընտանիքներու ալ մուտքը Գանատա:

Դիմումներու հետապնդման գծով կատարուած է աշխատանքի բաժանում: Շուրջ 100 ընտանիք, Եգիպտոսէն, Պոլսէն եւ այլ վայրերէ, Գանատա կրցած են մտնել Գանատական Հայկական Քոնկրէսի դիմումներով: Իսկ մասնաւորապէս Յունահայոց մուտքին համար աշխատած է եւ կը շարունակէ աշխատիլ Քերովբէ Պաուկեան, որ, ընդհանուր գեռնի վրայ միշտ կը գործակցի Գանատական Հայկական Քոնկրէսին հետ: Այս գործակցութեան եւ աշխատանքներու շնորհիւ ալ, մինչեւ անցեալ ամառ Գանատա գաղթած են չուրջ 1300 հոգի:

Այժմ, առանց մասնաւոր սեղմումներու, Գանատա գաղթել ուզող Հայերը կը վայելեն այն բոլոր դիւրութիւնները, որոնք, ներգաղթի օրէնքով, ընծայուած են Եւրոպացիներուն: Մանաւանդ որ ներգաղթի սպասարկութիւնը կ՝արտօնէ Գանատա հաստատուած անձերուն, այս պարագային նաեւ Հայերուն, նախապատուութեան գծով հոն բերել տալու իրենց մօտաւոր ազգականները:

Fonds A.R.A.M

Գաղթողները կ'օգտուին նաեւ ամբողջութեան դիւրութիւններէն: Այսպէս, Միացեալ Եկեղեցիներու Ընկերակցութիւնը (United Churches) կը վճարէ գաղթողներու ճանապարհածախսին 2/3ը, փոխատուութեան ձեւով եւ հետագային մաս առ մաս վճարուելու պայմանով: Ծունկհայոց համար մնացեալ 1/3 դումարն ալ կը վճարուի Գերովբէ Պաուկեանի կողմէ, անշուշտ դարձեալ իբրեւ առժամեայ փոխատուութիւն:

Ինչպէս ըսուեցաւ, Գանատական Հայկական Քոնկրէսը կազմուեցաւ 1948ին եւ պաշտօնական ճանաչման արժանացաւ նոյն տարուան Ապրիլի 3ին: Առաջին պատուակալ նախագահը եղաւ՝ վաղուց Գանատա հաստատուած Լեւոն Պապայեանը, որուն մահէն յետոյ, 1951ին, պատուակալ նախագահ ընտրուեցաւ Եուսուֆ Քարչ:

Քոնկրէսին դիւանը բաղկացած է այժմ հետեւեալ անձերէն.— Երուանդ Փաստրմաճեան (Մոնթրէալ) առենապետ, Փոլ Սվաճեան (Ուինտզըր) փոխ – առենապետ, Գեղամ Տէր Ստեփանեան (Պրէնթֆորտ) փոխ – առենապետ, Յակոբ Մուրատեան (Համիլթըն) առենադպիր, Գէորգ Սէմէրճեան (Թորոնթօ) փոխ – առենադպիր եւ Թոմաս Աբրիկեան (Սիմքօ) դանձապետ:

Այս մարմնոյն կից կայ Խորհրդականներու Խորհուրդ մը, որուն կը մասնակցին Ուիլեըմ Աբրիկեան (Համիլթըն), Տիկին Լեւոն Պապայեան (Թորոնթօ), Եդուարդ Պալտասարեան (Սէյնթ Քէթրինզ), Գերովբէ Պաուկեան (Մոնթրէալ), Գ. Քաջազն (Վանքուվըր), Արթըր Հապկեան (Վանքուվըր), Տիկին Անահիտ Ս. Մուրատեան — Քիւրնան (Ուինտիփէկ), Աբա Յ. Մուրատեան (Տիփ Րիվըր), Փոլ Փոսթեան (Լոնտոն, Օնթարիօ), Փրոֆ. Աբա Սաֆարեան (Սասքաթուն), Խաչիկ Շերոյեան (Մոնթրէալ) եւ Յակոբ Շիշմանեան (Թորոնթօ):

Fonds A.R.A.M

ԳԱՆԱՏԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ - ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գանատահայ գաղութի ամէնէն հայաչատն է Մոնթրէալի համայնքը: Այլեւ ամէնէն կենսունակը՝ ազգային – հասարակական կեանքի գծով: Հին եւ նոր սերունդներով ամբողջութեամբ հայախօս՝ ինչպէս առհասարակ գանատահայ միւս համայնքները:

Ու միակ համայնքը, որու մասին ի վիճակի կ'ըլլանք տալու կարգ մը վիճակագրական տեղեկութիւններ:

Այդ տեղեկութեանց անցնելէ առաջ պիտի ուզէինք ըսել, որ գոնէ փոքրաթիւ հայութիւն ունեցող մեր համայնքներուն մէջ կարեւի է պատրաստել վիճակագրական տախտակներ, եթէ քիչ թէ շատ հասկացողութիւն ունեցող անձեր զբաղին այդ աշխատանքով: Մեր բոլոր գաղութներուն մէջ, Ամերիկայէն մինչեւ Պարսկաստան, տըւեալ չրջանի մը զարգացման ընթացքը պատկերացնող եւ վիճակագրական տախտակ ըսուած բանը գոյութիւն չունի դժբախտաբար: Ամէն ինչ «կլոր թիւ» է կամ «մօտաւոր համրանք»: Այդ «կլորն» ու «մօտաւորը» կրնան հարիւրներով կամ տեղին համաձայն հազարներով պակաս կամ աւելի ըլլալ, — տարբերութիւն չ'ըներ: Կարեւորը «կլոր» ու «մօտաւոր» թիւ մը տալն է, — տուիր ու արձանագրեցիր, ուրեմն այդպէս է: Իսկ մեծ գաղութներու կամ համայնքներու մէջ համրանքները կը խաղան ենթադրական հազարներով, ինչ որ պատկերը կը դարձնէ բոլորովին անճիշդ ու անվաւեր:

Մոնթրէալը կուգայ հաստատելու, որ վիճակագրութիւններ միշտ կարելի է կատարել ու կատարել նոյն իսկ պիտական հիմերու վրայ: Օրինակը կամ փաստը կուտայ այնտեղ նոր հաստատուած ե– պիսկոպոսական ընտանիքի մը՝ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Աստուրեաններուն աղջիկը՝ տեղւոյն Սըր Ճորճ Ուիլիըմզ համալսարանին ընկերաբա– նութեան ճիւղը յաճախող Օր. Սեդա Տէր Աստուրեան, որ անցեալ Յունուարին, անդլերէնով պատրաստած է Մոնթրէալի հայ հա– մայնքին չատ յարդող վիճակագրական ուսումնասիրութիւնը, որուն գլխաւոր գիծերն են որ կուտանք ստորեւ.—

Մոնթրէալի նորեկ Հայերը գաղթած են Եգիպտոսէն, Ֆրան– սայէն, Յունաստանէն, Թուրքիայէն եւ այլ հեռաւոր երկիրներէ եւ կը ներկայացնեն 912 հոգինոց համրանք մը, կազմելով գանատահայ միջադգին համայնքը:

Այս 912 անձերուն 100ին 53·84ը այրեր են եւ 46·16ը կիներ,

Fonds A.R.A.M

այս կը նշանակէ, որ 116 այրերու դէմ կան 100 կիներ: Ու դարձեալ,ասոնց 100ին 67·87ը 15 – 49 տարեկան են:

Հայկական բնակչութեան 15 տարեկանէն վեր երկսեռ անդամներուն 100ին 41·25ը ունին իրենց չհարբեր զբաղումները:

Մոնթրէալ հաստատուելէն 3 – 5 տարիներ ետքը Հայոց ուսեցած տնտեսական յաջողութիւնները կ'ապացուցուին այն իրողութեամբ, որ անոնց 100ին 30·7ը արդէն իսկ տէր են սեփական բնակարաններու, իւրաքանչիւրը 10էն մինչեւ 20·000 տոլար արժէքով:

Իբրեւ նորակազմ համայնք, հազիւ 100ին 8·3 է Գանատա ծնածներուն համեմատութիւնը:

Համայնքին 20 տարեկանէն վեր անդամները, 1960ին, մինչեւ հաշուով եւ մարդ – ղլուխ 50 տոլար վճարած են աղջային – հասարակական նպատակներու համար:

Նորեկները ամէնէն չատ եկած են Յունաստանէն, Թուրքիայէն եւ Եգիպտոսէն: Յունաստանէն եկածներուն համեմատութիւնն է 100ին 38·6: Թուրքիայէն՝ 100ին 20·1: Եգիպտոսէն՝ 100ին 18·1: Զանազան երկիրներէ՝ 100ին 9·7: Գանատա ծնածները՝ 100ին 8·3: Մնացեալ Նահանգներէն՝ 100ին 3·4: Ֆրանսայէն՝ 100ին 1·8: Գումար՝ 100ին 100, ընդամէնը 912 անձերու համար:

«Էջմիածնական» համայնքը կը ներկայացնէ Մոնթրէալի հայութեան մէկ երրորդը եւ կազմուած է գրեթէ ամբողջութեամբ Թուրքիայէն եւ չատ քիչ թիւով ալ Եգիպտոսէն եկած Հայերով:

Մոնթրէալի Հայոց 100ին 23ը չատ լաւ գիտեն անգլերէնն ու Ֆրանսերէնը, իսկ 100ին 40ն ալ ունին տակաւ ծանօթութիւն մը միայն:

Վերջին 10 տարիներու ընթացքին ոչ մէկ Հայ դատապարտուած է Մոնթրէալի մէջ քրէական յանցանքով: Միայն մէկ հոգի անձնասպան եղած է:

Կարելի էր տալ կարգ մը ուրիչ հաստատումներ ալ, բայց այսքանն ալ կը բաւէ պզտիկ մը կազմելու համար Օր. Սեդա Տէր Ա-ստատուրեանի պատրաստած խղճամիտ ուսումնասիրութեան մասին:

Մոնթրէալի մէջ 1912էն մինչեւ 1945 գտնուած են հազիւ 25 Հայեր, որոնց թիւը 1952ին բարձրացած էր 100ի:

Համայնքը ունեցաւ իր եկեղեցին 1958ին: Կոչուեցաւ Ս. Յակոբ, անունովը հինգահօր՝ Հրանդ Փաստրմաճեանի մեծ հայրիկին: Առաջ կը մտածուէր սրահի մը մասին, յետոյ սակայն գնուեցաւ երկայ չէնքը, որ նախօրօք եղած էր բողոքական եկեղեցի մը: Այս գնման համար ալ համայնքը ճամբայ ելաւ հանգանակուած 16·000 տոլարով: Թէեւ չէնքին վճարուեցաւ 25·000 տոլար, բայց նորոգութիւնները, ներքին փոփոխութիւնները, յարդարումն ու կահաւորումը արժեցին եւս 35·000 տոլար, այնպէս որ ծախսուեցաւ 60·000ի գումար մը, որուն 10·000ը փոխ առնուեցաւ Առաջնորդարանէն եւ փոքր մաս

Fonds A.R.A.M

Մոնթրէալի Ս. Յակոբ եկեղեցին

մըն ալ դեռ կը մնայ պարտք: Այս յաջողութիւնը արդիւնքն է երեք տարուան աշխատանքին, այն ալ՝ բոլորովին նոր ակազմ այս համայնքին մէջ:

Շէնքին վերնայարկը եկեղեցին է եւ խորհրդարանը, իսկ վարը՝ սրահը իր բեմով, խոհանոցով եւ այլ յարմարութիւններով:

Մոնթրէալի համայնքին ազգային վերին իշխանութիւնն է Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Գործադիր Մարմինը, որուն կ'անդամակցին Երուանդ Փաստրմաճեան՝ առեղնապետ, Քերովբէ Պը-

Մոնթրէալի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Գործադիր Խորհուրդը: Նստած, ձախէն աջ՝ Յակոբ Փաստրմաճեան, Քերովբէ Պտուկեան, Երուանդ Փաստրմաճեան եւ Լեւոն Տէր Ասատուրեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Հայկ Մարգարեան, Երուանդ Սավոյեան, Օննիկ Քէօթահիեան, Գաբրիէլ Գաբրիէլեան եւ Սեդրակ Բարազամեան:

Fonds A.R.A.M

տուկեան՝ Ա. փոխ – առենապետ, Մուրատ Զաարճեան՝ Բ. փոխ – առենապետ, Օննիկ Քէօթահլեան՝ առենադպիր, Յակոբ Փաստրմաճեան՝ դանձապետ, Լեւոն Տէր Ասատուրեան, Երուանդ Սալոյեան, Հայկ Մարզարեան եւ Գաբրիէլ Գաբրիէլեան՝ խորհրդականներ:

Իսկ եկեղեցական գործերով կը զբաղի Եկեղեցական Հոգաբարձութիւնը, հետեւեալ կազմով.— Վահրամ Տայեան՝ առենապետ, Յակոբ Մանուկեան՝ առենադպիր, Յակոբ Պօյաճեան՝ դանձապետ, Սեդրակ Տէր Յովակիմեան, Սարգիս Աբանեան, Խորէն Սեւակեան եւ Թորոս Տիմիթեան՝ խորհրդականներ:

Համայնքը չունի մնայուն հոգեւոր հովիւ. այցելու հովիւները կուգան Միացեալ Նահանգներէն զանազան առիթներով: Այսուհան-

Մոնթրէալի Եկեղեցական Հոգաբարձութեան կազմը: Նստած, ձախէն աջ՝ Հրանդ Փաստրմաճեան, Գրիգոր Փափազեան եւ Վահրամ Տայեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Սեդրակ Տէր Յովակիմեան, Յակոբ Մանուկեան, Յակոբ Պօյաճեան, Թորոս Տիմիթեան, Խորէն Սեւակեան եւ Սարգիս Աբանեան:

դերձ եկեղեցին բաց է ամէն կիրակի կէսօրէ առաջ եւ ժամերգութիւն կը կատարուի առանց քահանայի, — մարդիկ այնքա՛ն կարօտ ունին եկեղեցական երգերու եւ արարողութեանց:

Հոգաբարձութեան տարեկան պիւտճէն կը հասնի 6000 տոլարի:

Հայերէն եւ ազգային պատմութիւն կ'ուսուցանէ չաբաթօրեայ դպրոցը, որուն վարիչն է Սեդրակ Բարաղամեան, իրեն օգնական ունենալով Տիկին Անահիտ Մարգարեանը, Օր. Մարօ Տէր Յովակիմեանը, Եղուարդ Պէրպէրեանը եւ Վահան Տէր Ասատուրեանը: Կը յաճախեն 6 – 12 տարեկան 48 աշակերտներ: Կայ նաեւ կիրակնօրեայ Վարժարան հայերէնով ու 20 աշակերտներով եւ դարձեալ Սեդրակ Բարաղամեանի ղեկավարութեամբ:

Ս. Յակոբ եկեղեցին ունի իր Դպրաց Դասը, որուն դպրապետն

Fonds A.R.A.M

է աւագ սարկաւագ Գրիգոր Հիսարլեան: Իսկ Խորանին կը սպասարկէ աւագ սարկաւագ Գրիգոր Փափազեան, որ եկեղեցւոյն վարիչն է եւ կարեւոր դեր ունեցած է անոր հիմնումին մէջ:

Կայ եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն, որ բոլոր առիթներով կ'աջակցի եկեղեցական Հոգաբարձութեան:

Ուրիշ կազմակերպութիւններէն համայնքին մէջ կը գործեն Հ. Ց. Դ. Կոմիտէները, ՀՕՄ-ի մասնաճիւղը, Հ. Ե. Դաշնակցութիւնը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը եւ անոր սկաուտական խումբը, որոնք իրենց կարգին կ'օգնեն Հոգաբարձութեան ձեռնարկներուն եւ կամ կը կազմակերպեն իրենց սեփական ձեռնարկները:

Մոնթրէալի ազգային – հասարակական կեանքին մէջ աչքոյժ եւ արդիւնաշատ գործունէութիւն ունի՝ եղիպտոսէն գաղթած եւ ե-

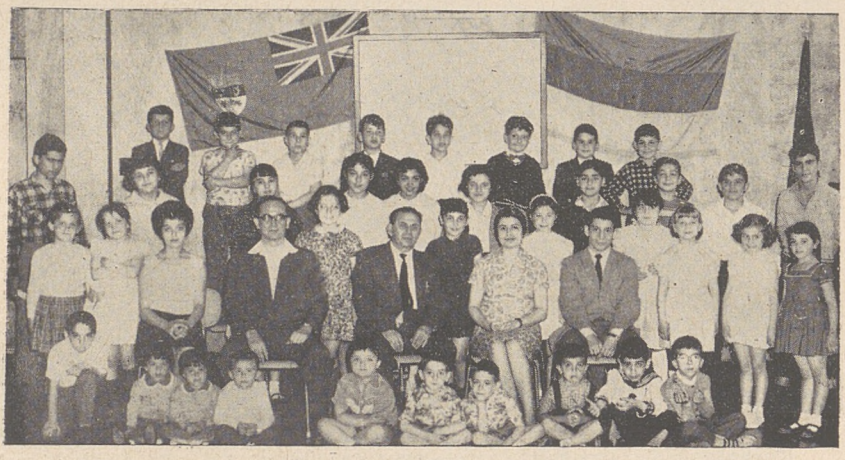

Մոնթրէալի հայերէնի դասընթացքին ուսուցիչները, իրենց աշակերտներով: Նստած, ձախէն աջ՝ Օր. Մարօ Տէր Յովակիմեան, Եդուարդ Պէրպէրեան, Սեդրակ Բարաղամեան, Տիկին Անահիտ Մարգարեան եւ Վահան Տէր Ասատուրեան:

գիպտահայոց այնքան լաւ ծանօթ Լեւոն Տէր Ասատուրեանը, որ իր փորձառութեամբ ու նուիրումով, այլեւ տեղացի եւ նորեկ այլ ուժերու հետ սերտօրէն գործակցելով, մեծապէս օգտակար կը հանդիսանայ համայնքին, բոլոր մարզերու մէջ:

Գործադիր Մարմինը կը հրատարակէ «Լրաքաղ» անունով երկամսեայ թերթ մը, մշակութային եւ եկեղեցական բովանդակութեամբ եւ խմբագրութեամբ Սեդրակ Բարաղամեանի:

«Էջմիածնական» համայնքը կը հաշուէ 300 անդամներ: Ունին իրենց Ծխական Խորհուրդը, Տիկնանց Եկեղեցասիրաց եւ Երիտասարդաց Միութիւնները, Ազգային Տունը՝ սրահով, եւլն.: Ունին նաեւ հայերէնի դասընթացք, չաբաթը 2 անգամ 22 աշակերտներով

Fonds A.R.A.M

Մոնթրէալի ՀՕՄ–ի մասնաճիւղին անդամուհիները, անցեալ տարի այցելութեամբ Աթէնքէն հոն գացած Տոքթ. Եղիա Արշակունիին հետ նկարուած:

եւ Տիկին Էլտա Աքքիպրիթեանի ղեկավարութեամբ: Եկեղեցի չունին, այնպէս որ այցելու եկեղեցականներ դալուն Պատարագ կը մատուցուի Անկլիքան եկեղեցիին մէջ:

Հայ աւետարանականներու թիւը՝ 20 – 25: Կը յաճախեն Երիցական եկեղեցին: Ունին երկու քարոզիչներ յանձին Սամուէլ Գալուստեանի՝ Յունաստանէն եւ Սարգիս Հանէնեան՝ Եգիպտոսէն: Զունին ձեռնադրուած եկեղեցական:

Մոնթրէալի Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան վարչութիւնը: Նստած, ձախէն աջ՝ Տիկիններ Խաթուն Գասպարեան եւ Ճիւհէր Խոնոյեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Գեղուհի Պետրոսեան, Թագուհի Ճէվահիրճեան եւ Արշալոյս Տէմիրճեան:

Հ. Մ. Ը. Մ.— Կազմուած է Մոնթրէալի մէջ 1958ին, 22 նախկին Հ. Մ. Ը. Մ. ականներով եւ ֆութպոլի խումբով մը: Այժմ անդամներու թիւն է 60: Ունին ֆութպոլի եւ պասքէթպոլի խումբեր, ինչպէս նաեւ սկաուտական խումբ մը 14 անդամներով եւ 2 խմբա–

Fonds A.R.A.M

պետներով։ Պիտի կազմուի նաեւ արենոյշներու խումբ մը։

Ֆութպոլի խումբը 1958ին առաջին հանդիսացաւ 13 օտար խումբերու Բ. դասակարգի մրցաշարքին մէջ։ Այնուհետեւ 1959ին անցաւ Ա. դասակարգ առանց վճարելու անդամակցութեան 250 տոլարի սակը։ Այս դասակարգի 8 օտար խումբերուն հետ ալ մրցելով 1959ին, ելաւ երկրորդ։ Նոյն թուականին ունեցաւ նաեւ մրցում մը Տիթրոյթի Հ. Մ. Ը. Մ.ին հետ, Համիլթընի մէջ եւ չհեցաւ Յակոբ Մուրատեանին կողմէ նուիրուած բաժակը։ Եւ վերջապէս, կըրցաւ պատուով դուրս գալ 1960ի մրցաշարքէն։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբերը կազմուած են միայն Հայերով, մինչդեռ օտար խումբերը խաղցողներ կ'առնեն նաեւ ուրիշ խումբերէ։

Ֆութպոլի խումբը կը կոչուի «Արմենիա» եւ լաւ անուն ունի Մոնթրէալի մէջ, մանաւանդ հայկական փրոփականտի տեսակէտով, չնորհիւ իր 15 խաղցողներուն։ Հ. Մ. Ը. Մ.ը կ'անդամակցի Մոնթրէալի Ֆութպոլի եւ Պասքէթպոլի Ֆէտէրասիոններուն, ինչպէս նաեւ դանատական սկաուտական կազմակերպութեան։

Պասքէթպոլի խումբը ունի 10 խաղցողներ եւ իր կարգին կը մասնակցի Բ. դասակարգի մրցումներուն։

Վարչութեան կ'անդամակցին Բարիւլուբ Թոսճեան՝ ատենապետ, Մանուկ Տէմիրճեան՝ փոխ – ատենապետ, Մանուէլ Մարտիրոսեան՝ ատենադպիր, Մկրտիչ Թորոսեան՝ դանձապետ, Պետրոս Գաբրիէլեան եւ Գէորգ Սեւակեան՝ Ֆութպոլի վարիչ – ներկայացուցիչներ եւ Պատուական Գալայճեան՝ գոյքապահ։ Իսկ սկաուտական խմբապետներն են Պերճ Ամէմեան եւ Յաչիկ Սեւտայեան, որոնք կը մասնակցին վարչութեան ժողովներուն։

Մոնթրէալի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասը։ Կեդրոնը, նստած՝ աւագ սարկաւագ Գրիգոր Փափազեան եւ Էովը՝ դպրապետ Գրիգոր Հիսարլեան։

Fonds A.R.A.M

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Առաջին Հայերը Թորոնթօ գացած են 1890ական թուականներուն, ինչպէս գացած են, այդ չըջանին, Մէյնթ Քէթրինզ, Նայակարա Ֆոլզ, եւլն.: Առնցմէ մէկը եղած է՝ այժմ հանգուցեալ Լեւոն Պապայեանը, որ տարիներու ընթացքին կրցած է փայլուն դերք մը գրաւել առեւտրական հրապարակին վրայ: Հայերը այդ թուականներուն եւ ատկէ ետք, գաղթած են Քղիէն, Կեսարիայէն, Պրուսայէն, եւլն.:

Համրանքը մինչեւ 1945 հասած է 200ի: Այնուհետեւ եւ մինչեւ 1955, փոքրաթիւ Հայեր եւս հաստատուած են Թորոնթօ, մինչեւ որ 1956ի սկիզբները, Հայոց ցեղային ծագման հարցին կարգադրութենէն ետք, սկսած է չատնալ Գանատա գաղթողներուն համրանքը: Այս կացութենէն օգտուած են առաջին առթիւ՝ Պոլսոյ 6 Սեպտ. 1955ի դէպքերէն ազդուած Հայերէն անոնք, որ որոշած էին արտասահման գաղթել: Ու այսպէս, այդ թուականէն ասդին Թորոնթօ հաստատուած են 200ի չափ Պոլսահայեր եւ գարձեալ 200ի չափ ուրիշներ՝ Ցունաստանէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն, Եգիպտոսէն, եւլն.: Այսօր Թորոնթոյի մէջ կ'ապրին չուրջ 600 Հայեր, անտեսապէս լաւ պայմաններու մէջ:

Անցնելէ առաջ համայնքի այժմու կեանքին, արձանագրենք պատմութիւնը այն հարիւրեակ մը հայ որբերուն, որոնք Թորոնթօ փոխադրուեցան 1923ին: Գորֆուի որբանոցի այս որբերէն 50 հոգի, 8 – 10 տարեկան, Թորոնթօ բերուեցան՝ Լեւոն Պապայեանի գլխաւորութեամբ ու այլ Հայերու եւ բարեսէր Գանատացիներու կողմէ կազմուած Armenian Relief Ass'n–ի միջոցով: Բուն նախաձեռնողը սակայն եղած է Տօքթ. Ուայնինկ, որ 1922ին, Լեւոն Պապայեանին եւ ուրիշ Հայերու թելադրած է ստանձնել որբերուն հոգատարութիւնը եւ որ, ընկերակցութեան կազմութենէն ետք, անձամբ Գանատա փոխադրած է որբերը եւ իր կարգին զրաղած է անոնց տեղաւորման աշխատանքներով եւ գանատական իշխանութեանց ու հասարակութեան մօտ կատարումը անհրաժեշտ դիմումներով:

Այս 50 որբերը դետեղուեցան Թորոնթոյէն 35 մղոն հեռու Ճորճթաուն գիւղաքաղաքի ընդարձակ մէկ ագարակը, որ այդ ընկերակցութեան կողմէ գնուած էր 23·000 տոլարի փոխարէն: Յետոյ, երկու անդամով, Թորոնթօ փոխադրուեցան 50 որբեր եւս (նախ 40, ետքը 10) եւ այսպէսով որբերու թիւը բարձրացաւ 100ի: Առնք 3 – 4 տարի խնամուեցան յիշեալ Ընկերակցութեան կողմէ, բարեսէր Գանատացիներու նուիրատուութիւններով: Ընկերակցութիւնը, սակայն, ձեռնթափ եղաւ 1926ի կէսերուն եւ որբերը յանձնեց United

Fonds A.R.A.M

Church Social Work Dept.ին, որուն փոխանցուեցաւ նաեւ ապարակին սեփականատիրութիւնը: Այս հաստատութիւնը որքերը խնամեց մէկուկէս տարի եւս եւ ապա ցրուեց զանոնք, իսկ ապարակը սկսաւ գործածել տեղական նպատակներու: Ցետոյ, ժամանակի ընթացքին, ապարակի 230 էյքերը տարածութեամբ հողամասին 180 էյքերը մաս առ մաս ծախեց զանազաններու, իրեն պահելով 50 էյքերնոց տարածութիւն մը, ապարակի չէնքերով, որոնք, չատ բնականօրէն, մեծապէս արժեւորուած են այսօր:

Հայ Նպաստամատոյց Ընկերակցութեան մեծագոյն սխալը եղած էր՝ ապարակին եւ զայն շրջապատող հողամասի սեփականատիրութեան փոխանցումը զանազական յիշեալ հաստատութեան: Եթէ գործուած չըլլար այս սխալը եւ Ընկերակցութիւնն ալ ձեռնթափ եղած չըլլար, այսօր, զանազահայ գաղութը, մէկ միլիոն տոլարէն աւելի արժէքով կալուածի մը տէրը եղած պիտի ըլլար: Թորոնթոցիներէն ոմանց կարծիքով, այսօր ալ կարելի է՝ տակաւին մնացած 50 էյքերնոց հողին ու չէնքերուն տէր դառնալ դատական ճանապարհով եւ ապահովել չուրջ 100·000 տոլարի հարստութիւն մը, մինչդեռ ուրիշներ կ'ըսեն, թէ նման բան մը կարելի չէ, որովհետեւ Թորոնթոյի հայ համայնքը չէ ճանչցուած իրաւապէս, այլ մանաւանդ սեփականութեան ենթադրեալ իրաւունքն ալ ենթարկուած է ժամանցումի:

Երբեմնի որքերէն 20 հողի կ'ապրին այժմ Թորոնթոյի մէջ, մէկ մասը վերադարձած է Եւրոպա, ուրիշներ անցած են Միացեալ Նահանգները, իսկ 10 – 15 հողի ալ մեռած են, կլիմայական եւ այլ պայմաններու չդիմանալով: Ապրողներէն չատերը խղուած են հայ կեանքէն եւ կորսուած է չատերուն հետքը, զանազական անծայրածիր տարածութեանց մէջ կամ այլուր:

Թորոնթոյի համայնքը կը պատկանի Նիւ Եորքի «էջմիածնական» թեմին, բայց կը ներկայացնէ պառակտուած չըլլալու առաւելութիւնը: Այս առաւելութեամբ ալ, տեղւոյն դաշնակցականներն ու համակիրները, որոնք կը ներկայացնեն կարեւոր թիւ մը, կը պահեն իրենց կապը համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ, հակառակ իրենց ունեցած տարակարծութեանց ազգային – քաղաքական հարցերու շուրջ:

Եկեղեցին կը կոչուի Ս. Երրորդութիւն եւ վինուած է 1953ին: Մնայուն հոգեւոր հովիւ չունենալով, Միացեալ Նահանգներէն այցելու եկեղեցականներ կուգան պարբերաբար: Որոշուած էր այսուհանդերձ պաշտօնի կոչել եկեղեցական մը իբրեւ հոգեւոր հովիւ, անցեալ տարեշրջանի ընթացքին, որպէսզի բնականոն վիճակ մը ստանայ եկեղեցւոյ գոյութիւնը:

Fonds A.R.A.M

Համայնքին գործերը կը վարէ Ծխական Խորհուրդը, որուն կ'անդամակցին Արթօ Արզուեան՝ առենապետ, Սեդրակ Ատուբեան՝ առենադպիր, Վահէ Ունճեան՝ դանձապետ, Յակոբ Թօսունեան, Պարգեւ Խօճաճեան, Տիրան Փափազեան, Գրիգոր Էլմասեան, Օր. Մարի Փոլատեան, Տիգրան Ունճեան, Գեղամ Պարոնեան եւ Զաւէն Մեսրոպեան՝ խորհրդականներ:

Ազգային երեսփոխաններն են Գէորգ Սէմէրճեան եւ Պարգեւ Խօճաճեան:

Ծխական Խորհուրդը կ'ընտրուի համայնքի ընդհ. ժողովին կողմէ, երկու մասով, կէսը մէկ տարուան եւ միւս կէսը յաջորդ տարուան համար:

Եկեղեցական պիւտճէն կը հասնի տարեկան 10 – 12·000 տոլարի, որ կը հայթայթուի եկեղեցական հասոյթներով, անդամատուրքերով, նուէրներով, ձեռնարկներով, եւլն.: Ծխական Խորհուրդը ունի 20·000 տոլարի պատասխ դրամագլուխ մը, որուն 10·000ը կտակով նուիրած է եկեղեցւոյն կնքահայրը եւ այժմ հանդուցեալ Կարապետ Պէնլեան:

Ծխական Խորհուրդի կողքին եւ անոր աջակցողի դերով կը գործեն Տիկնանց Օժանդակ Միութիւնն ու Հայ. Եկեղեցւոյ Երիտասարդաց Կազմակերպութիւնը: Առանձնապէս Տիկնանց Միութիւնը, իր գործունէութեամբ մեծապէս կ'աջակցի Ծխական Խորհուրդին: Երիտասարդաց Կազմակերպութիւնը կը հրատարակէ «Նոր Սերունդ» անունով եւ հայերէնով ու անգլերէնով ամսաթերթ մը, Պարգեւ Խօճաճեանի խմբագրութեամբ:

Կայ հայերէնի դասընթացք Սահակ – Մեսրոպ վարժարան անունով, ամէն երեքշաբթի եւ ուրբաթ երեկոները: Կը յաճախեն 50 աշակերտներ: Վարիչն է Կարօ Գալուքեան, պոլսեցի, որ կ'աշխատի 4 ուսուցիչներու գործակցութեամբ:

Կայ նմանապէս Կիրակնօրեայ Վարժարան, հայերէնով եւ Գէորգ Սէմէրճեանի տեսչութեամբ: Իրեն կը գործակցին ուրիշ 3 ուսուցիչներ: Կը յաճախեն 40 աշակերտներ:

Գոյութիւն ունի դպրոցական խնամակալութիւն մը, որ կը հսկէ տարուած կրթական աշխատանքներուն վրայ:

Եկեղեցին ունի իր Դպրաց Դասը, Մինաս Սեւեանի դպրապետութեամբ:

Եկեղեցւոյն տակը կայ 150 հոգի առնող սրահ մը, որ կ'օգտագործուի հաւաքոյթներու համար: Մրապիր կայ աւելի մեծցնելու այս սրահը, որ անբաւարար կուգայ՝ բազմութիւն կեդրոնացնող ձեռնարկներու կազմակերպման պարագային:

Կայ վերջապէս Բարեգործականի մասնաճիւղ մը չուրջ 40 անդամներով:

Fonds A.R.A.M

ՀԱՄԻԼԹՐՆԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ճարտարարուեստական մեծ ձեռնարկներու եւ գործարաննե–րու քաղաք է Համիլթընը։ Այս պատճառով ալ առենօք, այն է 900–ական թուականներուն, այնտեղ բնակութիւն հաստատած են մեծ մասով գղեցի 1000է աւելի Հայեր։ Հետագային, սակայն, երբ Ֆորտը տեղւոյն իր գործարանը փոխադրած է Տիթրոյիթ, ասոնց կէսէն ա–ւելին, իրենց կարգին, փոխադրուած են այնտեղ։ Այդ տարիներուն, տեղւոյն դաշնակցական կազմը ունեցած է 125 անդամներ։

Համայնքին այժմու հմտրանքը 500 է մօտաւորապէս, որոնց 100ին 35 – 40ը Գանատա ծնած են։

Համիլթընի Հայերը եկեղեցի չունին։ Երբ այցելու եկեղեցա–կան մը գայ, կը դիմեն Անկլիքան եկեղեցին եւ կամ կ'օգտագործեն ակումբին սրահը։

Կայ եկեղեցական Հոգաբարձութիւն, որուն կ'անդամակցին Եդուարդ Գրիգորեան՝ առենապետ, Տիկին Շնորհիկ Յակոբեան՝ ա–տենադպրուհի, Օր. Ալիս Յակոբեան՝ անդլերէնի քարտուղարուհի, Փայլակ Եւարեան՝ դանձապետ եւ Արսէն Աատուրեան։ Կ'ընտրուի ծխական ընդհ. ժողովէն երկու տարուան համար եւ կը պահէ իր կապը Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ Նիւ Եորքի Ա–ռաջնորդարանին հետ։

Հոգաբարձութեան կից օժանդակ Միութիւններ կան։ Իրրեւ կազմակերպութիւն կը գործեն Հ. Յ. Դ. Կոմիտէները, ՀՕՄ–ի մաս–նաճիւղը 32 անդամուհիներով, Հ. Ե. Դաշնակցութեան Ուխտը եւ Գղեցիներու Հայրենակցական Միութեան մասնաճիւղը։

Հոգաբարձութեան եկամուտները հազիւ կը հասնին տարեկան 500 տոլարի, պարզապէս անոր համար, որ ծախքեր չունին։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունի սեփական երկյարկանի եւ երկու ընդարձակ սրահներով ակումբ, որ կառուցուած է 1950ին, Հ. Յ. Դ. Կոմիտէներու, ՀՕՄ–ի եւ առհասարակ Դաշնակցութեան համակիր–ներու նիւթական զոհաբերութիւններով, Յակոբ Մուրատեանի ա–ռաջնորդութեամբ եւ ազդութեամբ Յոյն, բայց հայախօս եւ չարքա–շին պաշնակցական Նիքոլա Էմմանուիլիսի հսկողութեամբ։

Համիլթընի համայնքին մէջ եկեղեցական անջատում չկայ, որովհետեւ եկեղեցիներ չկան։ Կան միայն իրարու տեսակէտներուն տարակարծիք ազգայիններ։

Անցեալ ամառ, Համիլթընի մէջ դումարուեցաւ Հայ Օգնու–թեան Միութեան Ընդհանուր Պատգամաւորական ժողովը, որուն մասնակցեցան Միացեալ Նահանգներէն, Գանատայէն եւ արտասահ–մանի Շրջանային Վարչութիւններէն ներկայացուցիչներ։ Ժողովը բա–ցառիկ խանդավառութիւն մը ստեղծեց այդ օրերուն Համիլթընի համայնքին մէջ։

Fonds A.R.A.M

ՍԷՅՆԹ ՔԷԹՐԻՆԶԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Նայակարայի Ջրվէժներուն մերձակայ դանատական այս քաղաքին մէջ կ'ապրին մօտաւորապէս 700 Հայեր, որոնց 400ը ենթակայ են Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Առաջին Հայերը, 10 – 15 հոգի, գացած են այս քաղաքը 1901ին եւ ապա, մինչեւ առաջին աշխարհամարտը, համրանքը բարձրացած է 400ի: Առաջին դաշնակցական Կոմիտէն կազմուած է 1907ին եւ հիմնադիրներէն Նչան Մնոյեանը ողջ է տակաւին: Կազմը, այդ չրջանին, ունեցած է մինչեւ 80 դաշնակցականներ: Նախապէս կային հնչակեաններ ալ, բայց հիմա չկան:

Հայերը գաղթած են Քղիէն, Տարօնէն, Կարինէն եւ այլ հայկական չրջաններէ: Կան այժմ փոքրաթիւ նորեկներ ալ Պէյրութէն, Պոլսէն, եւլն.: Քղեցիները կը հաչուեն 45 ընտանիք, Տարօնցիները՝ 30: Առանք ունին իրենց Հայրենակցականներուն մասնաճիւղերը:

Կայ Հոգաբարձութիւն, որուն մաս կը կազմեն Վազգէն Թէրզեան՝ առեւնապետ, Սեպուհ Թոքաճեան՝ առեւնադպիր, Տիկին Անուշ Գրիգորեան՝ դանձապետուհի, Տիկին Շուշան Եղոյեան, Արամ Սարուխանեան, Աբգար Մնոյեան եւ Վարդգէս Եալընըզեան:

Շաբաթը երկու անգամ հայերէնի դասեր կ'առնեն 21 աշակերտներ: Ուսուցիչներն են Վազգէն Թէրզեան եւ Սեպուհ Թոքաճեան:

Այլ կազմակերպութիւններէն կան Հ. Յ. Դ. Կոմիտէն, ՀՕՄ–ի Տանտճիւղը 35 անդամուհիներով եւ Հ. Ե. Դաշնակցութեան Ուխտը:

Սէյնթ Քէթրինզը ունի իր հայկական նուագախումբը, 5 հոգիով եւ Յակոբ Տէրտէրեանի ղեկավարութեամբ: Կը մասնակցի ազգային ձեռնարկներուն:

Եկեղեցի ունին «էջմիածնական»ները, անունը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ: Հիմնուած է 1930ին: Անոնք ալ հաստատած են հայերէնի դասընթացք, 6 – 7 աշակերտներով: Կը դասաւանդէ Սեւենքեիմ Զիլէքեան: Ունին նաեւ Կիրակնօրեայ Վարժարան:

Դաշնակցութիւնը ունի իր «Անդրանիկ» ակումբը, որ գնուած է 1934ին: Ամէն օր լեցուն է: Ծախքերը կ'ապահովուին ներքին հասոյթներով: Կը կազմակերպուին նաեւ հասութաբեր ձեռնարկներ:

ՈՒՐԻՇ ՀԱՅԵՐ, ՈՒՐԻՇ ՎԱՅՐԵՐՈՒ ՄԷՋ

Մոնթրէալէն, Թորոնթոյէն, Համիլթընէն եւ Սէյնթ Քէթրինզէն զատ Հայեր կ'ապրին նաեւ հետեւեալ քաղաքներուն մէջ.—

Պրէնտֆըրթ 200 հոգի, Կոլթ 150, Ուինտզըր 150, Կուէլֆ 75, Օթթաւա 50, Լոնտոն 50, Քիչնէր 50, Վանքուվըր, Ուինիփէկ եւ Հալիֆաքս 50, այլեւայլ վայրեր 25: Ընդամէնը 800 հոգի:

Այս համրանքին միացնելով վերի 4 քաղաքներուն ալ Հայերը, Գանատայի ամբողջ տարածութեան վրայ կ'ունենանք մօտաւորապէս 3500 Հայեր:

Fonds A.R.A.M

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄՆԵՐ

Գանատահայերը, ամերիկահայ գաղութին հետ բաղդատելով, ունին հիմնական առաւելութիւն մը, — հայախօս են 100ին 90 համեմատութեամբ եւ ազգային դիմագծի տկարացումը դրեթէ աչքի չի զարներ:

Այս քաջալերական երեւոյթին հիմնական պատճառն այն է, որ գաղութը, դրեթէ կէս առ կէս բաղկացած է նորեկներէ, — հազիւ 6 – 7 տարիներէ ի վեր Գանատա հաստատուած եւ բոլորովին հայախօս չրջաններէ գացած ընտանիքներէ:

Անշուշտ, չատերու համար, ժամանակաւոր պիտի նկատուի այս երեւոյթը ու պիտի ըսուի, թէ տակիկա կրնայ տեւել մինչեւ այն տեղն, երբ այս գաղութն ալ, ամերիկահայ գաղութին պէս, կը սկսի հիննալ սերունդներու փոփոխութեամբ: Կը կարծենք, սակայն, որ նոյնիսկ ժամանակի թաւալումով եւ սերունդներու յաջորդականութեամբ, գանատահայ գաղութը պիտի հիննայ չատ աւելի ուշ, իսկ հիննալու պարագային ալ պիտի չարունակէ մեծ մասով պահպանել իր մայրենի լեզուն, բարքերը, աւանդութիւնները եւ մանաւանդ ազգային ինքնադիտակցութիւնը:

Այս նախատեսութիւնը կ'արդարանայ նախ անով, որ գանատական իշխանութեանց ընծայած որոշ դիւրութիւններով եւ Միացեալ Նահանգներէն ներս մտնելու դժուարութիւններով, նոր բազմութիւնները պիտի չարունակեն հասնիլ Գանատա, բերելով իրենց հետ թարմութիւն եւ այն բոլորը, ինչ որ նորեկները բերին այս 6 – 7 տարիներու ընթացքին:

Ու յետոյ անով, որ Գանատան, իր ունեցած ... ճուլարանով չի նմանիր Միացեալ Նահանգներուն եւ անոնց ունեցած ճուլարանին: Աւսոր ալ պատճառն այն է, որ ճուլարանները երկուք են այնտեղ: Երկուք են, որովհետեւ այնտեղ իրարու հետ մրցման մէջ են իրարմէ բոլորովին անջատ երկու քաղաքակրթութիւնները, — անգլեւսաքսոնն ու ֆրանսականը: Տրամաբանական պիտի ըլլար հետեւաբար նախատեսել, թէ այս մրցակցութիւնն իսկ, ընդհանրապէս հնարաւորութիւն պիտի տայ մեզի պէս փոքրամասնութիւն կազմող տարրերուն պաշտպանուելու եւ կուլ չերթալու մէկէն կամ միւսէն առանձնաբար եւ կամ երկուքէն ալ միասին՝ հաւասարաբար, երկու ճուլարաններուն մէջ միանգամայն կամ իւրաքանչիւրին մէջ զատ – զատ հալելու եւ կորսուելու վտանգով: Երբ երկրի մը մէջ երկու տարբեր լեզուներ կը գործածուին իբրեւ պետական եւ խօսակցական լեզու, երբորդ լեզուի մըն ալ — այս պարագային եւ մեզի համար մե՛ր հայերէնին — միշտ բաց կը մնայ փոքր տեղ մը: Տարբեր է ամերիկեան միջավայրը

Fonds A.R.A.M

իր միատեսակ ու բացարձակապէս մենաշնորհեալ ազդեցութեամբ։ Ու Գանատան, այս տեսակէտով, Ամերիկա չէ։

Այս բոլորը չեն նշանակեր անշուշտ, որ Գանատա հաստատուող նորեկները, ժամանակի ընթացքին եւ յաջորդական սերունդներով, նուազ Գանատացի կ'ըլլան, գանատական հայրենիքին հանդէպ իրենց զգացումներով ու կապերով։ Հայը, ուր որ ալ ըլլայ, եւ ղած է եւ կը մնայ միշտ հարազատօրէն հաւատարիմ իր որդեգրած հայրենիքին։ Այս պարագային մեր մտահոգութիւնը կը վերաբերի ազգային դիմագիծի եւ մանաւանդ մայրենի լեզուի պահպանման միայն, որուն համար ալ, աւելի լայն կարելիութիւններ կը տեսնենք Գանատայի մէջ։ Մէկ պայմանով, սակայն։ Գաղութը պէտք է օգտագործել գիտնայ ընծայուած այս անուղղակի առաւելութիւնները, հետամուտ ըլլալով վառ պահելու նոր հասնող ու հասնելիք սերունդներուն մօտ սէրը մայրենի լեզուին եւ հետաքրքրութիւնը ազգային այլ արժէքներու հանդէպ։

Այս ուղղութեամբ չատ բան կախում ունի տարուելիք եւ դիտակցօրէն, ազգային նախանձախնդրութեամբ տարուելիք հաւաքական աշխատանքներէն, գանատական հայաշատ քաղաքներուն մէջ։ Գանատայի իւրայատուկ պայմանները, ձուլման վտանգը դիմագրաւելու տեսակէտով, անշուշտ նպաստաւոր են եւ հետեւաբար աւելի կը դիւրացնեն այդ աշխատանքները։ Բայց նպաստաւոր ըլլալը միայն չի բաւեր, որովհետեւ հողը կրնայ աստիճանաբար եւ անզգալաբար սահիլ ոտքերու տակէն, եթէ երբեք իրերու ընթացքը ձգուի պատահականութեան եւ ձեռք ձեռքի տուած հետեւողական ճիգեր ի գործ չդրուին դաղութին դիմագիծը անաղարտ պահելու, կամ, յոռետեսի պարագային, այդ անաղարտութեան աղճատումը հնարաւոր եղածին չափ երկար ժամանակով ուշացնելու ձգտումով։

Այսօրուան ընդհանուր լաւատեսութիւնը կրնայ արդարանալ կամ բացատրուիլ այս հիմնական նախապայմանով միայն։ Գանատահայերուն կը մնայ, հետեւաբար, այս նախապայմանի իրականացման համար յանձն առնել բարոյական եւ նիւթական ամէն զոհողութիւն, որպէսզի իրենց թոռներուն թոռներն ալ ըլլան այն, ինչ որ են իրենք այսօր, իրենց դիտակցութեամբ եւ զգացումներու հարազատութեամբ։

Վաղուց Գանատա հաստատուած փոքրաթիւ Հայերը յաջողած են առեւտրական ասպարէզին մէջ եւ հետեւաբար, տնտեսապէս կը դտնուին լաւ դիրքերու վրայ։ Կան մեծ վաճառականներ եւ աւելի չատ թիւով՝ խանութպաններ ու արհեստաւորներ։ Մեծ վաճառականներու կարգին ուշադրութիւն կը գրաւեն մասնաւորաբար գորգի մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ առեւտուրով զբաղողները։ Ասոնց մէջ հնագոյն հաստատութիւնն է հանգուցեալ Լեւոն Պապայեանին վաճա-

Fonds A.R.A.M

ռատունը, որ կը ղեկավարուի այժմ իր կնոջ՝ Տիկին Բերուզ Պապայեանի եւ հաստատութեան տնօրէն Սեդրակ Ատուբեանի կողմէ, Թորոնթոյի մէջ:

Դարձեալ այս քաղաքին մէջ դորգի վաճառատուներ ունին Երուանդ Սելեանն ու Գէորգ Սէմէրճեանը:

Մոնթրէալի մէջ ալ անուն ունեցող առեւտրական հաստատութիւնները են Երուանդ, Յակոբ եւ Հրանդ Փաստրմաճեան եղբայրներուն, ինչպէս նաեւ Քերովբէ Պտուկեանին ունեցած դորգի վաճառատունները:

Հին գաղութէն ուշագրաւ դէմք է աշխարհահռչակ լուսանկարիչ Եուսուֆ Քարշը (Օթթաւա): Իսկ գիտական ասպարէզներու մէջ նախանձելի դիրքերու հասած են նոր սերունդէն Յակոբ Մուրատեանին զաւակը՝ Ալա Մուրատեան, որ Տիփ Րիվըը քաղաքի քաղաքապետը եղաւ եւ որ տարիներէ ի վեր աւագ ճարտարապետ – հսկիչն է Զոք Րիվըրի հիւլէական ուժի դանատական գործարանին (իր մասին գրած եւ նկարն ալ հրատարակած ենք Տարեգրքիս 1959ի հատորին մէջ, էջ 561), ինչպէս նաեւ բնիկ Պոլսեցի երիտասարդ ճարտարապետ Գէորգ Արման Ֆէրմանեանը, որ 1953ին Մանիթոպայի համալսարանը աւարտելէ ետք, 1957էն ասդին կապուած է Y. M. C. A.ի հետ եւ այս համաշխարհային ընկերակցութեան հաշուոյն կառուցած է բազմաթիւ մեծ չէնքեր Գանատայի, Միացեալ Նահանգներու, Փորթօ Ռիքոյի եւ Մեքսիկայի մէջ:

Ինչ կը վերաբերի նորեկ Գանատահայերուն, անոնք ալ չհապած են իրենց մէջքը եւ ապահոված իրենց տնտեսական անկախութիւնը: կան, որ յաջողած են խանութներ բանալ, ուրիշներ կը վարեն գանազան մասնագիտական պաշտօններ կամ ի գործ կը դնեն իրենց արհեստները, փոքր մաս մը կ'աշխատի գործարաններու մէջ, մէկ խօսքով յարմարած են միջավայրին եւ գտած «երեքուկէսին ճամբան», ինչպէս ժամանակին կ'ըսէին Պոլսոյ մէջ, իրենց ապրուստը ճարողներուն համար:

Գանատական միջավայրին մէջ ալ կան բազմատեսակ հնարաւորութիւններ զարգանալու եւ յառաջդիմելու համար: Եւ այս պետի վրայ հայկական բնատուր ընդունակութիւնները լաւագոյն երաշխիքն են, թէ Գանատա գաղթած ու տակաւին գաղթելիք Հայերը պիտի կրնան ապրիլ տնտեսական կատարեալ ապահովութեան մէջ:

Գանատահայ գաղութին մասին այս ամփոփ տեղեկութիւնները պիտի ուզէինք փակել առանձին տեղ տալով երեք անձնաւորութեանց, որոնք լաւագոյնս կ'աշխատին գանատահայութեան բարգաւաճման եւ բարօրութեան համար:

Fonds A.R.A.M

ԴԷՄՔԵՐ ԳԱՆԱՏԱՀԱՑ ԴԱՂՈՒԹԵՆ

ՅԱԿՈԲ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

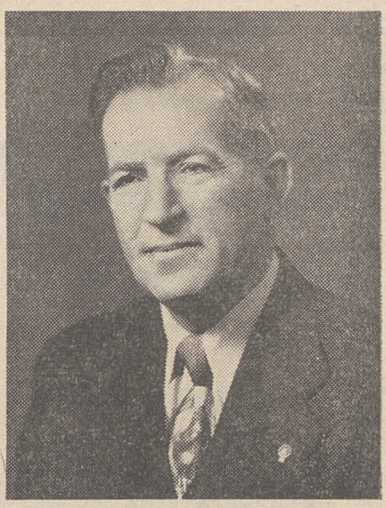

ՅԱԿՈԲ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Հանրածանօթ դէմք մը՝ գանատայի մէջ, ընդհանրապէս եւ գանատահայ կեանքին մէջ, մասնաւորապէս: Ծանօթ՝ իր վայելած լայն համակրանքով գանատական ընկերային կեանքէն ներս, իր բնակավայրին՝ Համիլթընի եւ անկէ դուրս՝ այլ շրջաններու մէջ:

Յակոբ Մուրատեան մէկն է գանատահայութեան հնագոյն անդամներէն: Ծնած՝ Քղիի Առէք գիւղը, 25 Դեկտ. 1892ին, երկու տարեկանին փոխադրուած կարին, աւարտած Արծնեան վարժարանը եւ երկու տարի ալ յաճախած Սանասարեան, 17 Հոկտ. 1908ին, այն է՝ 16 տարեկանին գաղթած է Գանատա եւ հաստատուած Համիլթընի:

Ցերեկները գործարաններու մէջ աշխատելով, գիշերները գոյած է գպրոց: Անգլերէնը լաւ մը սորվելէ եւ միջնակարգ կրթութիւնը ստանալէ ետք, երկու տարի ալ յաճախած է համալսարան:

Տասը տարի անց՝ 1918էն սկսեալ գրաղած է առեւտուրով, իսկ 1926ին միացած է Metropolitan կեանքի Ապահովագրական Ընկերութեան, որուն Համիլթընի անօրէնը եղած է ամբողջ 25 տարի: Հանգըստեան կոչուած է 1957ին, 65 տարեկանին եւ այնուհետեւ բացած է իր ապահովագրական մասնաւոր գրասենեակը, զոր կը պահէր մինչեւ անցեալ տարի, գրաղում մը ունենալ ըլլալու համար:

Ամուսնացած՝ 1913ին, Տիկին Նազէն եւ Յակոբ Մուրատեանները ունեցան երեք զաւակներ, Անահիտը՝ բժշկուհի, Աբշալոյսը ըսպաս գանատական բանակին մէջ եւ Արան, որու մասին գրեցինք արդէն նախորդ էջերուն վրայ:

Յակոբ Մուրատեան Դաշնակցութեան շարքերը մտած է 1910ին, երբ է. Ակնունի այցելած էր Ամերիկա եւ Գանատա: Ակէ ի վեր միշտ գործօն գեր ստանձնած է կուսակցական, ազգային եւ հասարակական կեանքին մէջ: Անգլիական շրջանակներու հետ իր ունեցած լայն կապերով միշտ աշխատած է ճանչցնել եւ սիրցնել Հայերը, որպէսզի խտրականութեան գոհ չերթան անոնք, այլ վայելեն բոլորին

Fonds A.R.A.M

հետ հաւասար իրաւունքներ, իբրեւ գանատական հայրենիքին համար հաւատարիմ ու չինարար տարր:

Այդ չրջանակներուն հետ իր ունեցած կապերուն եւ վայելած ընդհանուր համակրանքին լաւագոյն արտայայտութիւնն է այն պատիւը, որ անցեալ տարի ընծայուեցաւ իրեն, երբ ընտրուեցաւ Գանատական Քաղաքացիութեան Խորհուրդին նախագահ, 1960 – 61 տարեչրջանին համար, ինչպէս ցոյց կուտայ մեր հրատարակած նկարը, յիշեալ Խորհուրդի պաշտօնաթերթի առաջին էջին վրայ:

Dr. John E. Robbins, Retiring President; John Mooradian, newly elected President, with Gordon F. Henderson, Q.C., Past President of the Canadian Citizenship Council.

21st ANNUAL MEETING REPORT

This issue of "Items" is made up largely of reports of the 21st Annual Meeting and the 1961 National Citizenship Conference held in Ottawa on May 4th and 5th

More than seventy representatives of member organizations from across Canada participated in the sessions which began with the Annual Meeting and Dinner on Thursday evening and continued through Friday evening

Dr Robbins was Chairman for the 21st Annual Meeting and the agenda included the presentation of the 1961 National Citizenship Award, the report of the President, the Election of Officers and the Board of Directors and an address By Dr J. Roby Kidd

Walter Herbert was Chairman of the Conference sessions which included a discussion of Dr. Kidd's address on Friday morning, six reports of Citizenship programs in the afternoon and a review of new films for citizenship education on Friday evening

Նկարը կը ներկայացնէ Գանատական Քաղաքացիութեան Խորհուրդի «Քաղաքացիութեան Նիւթեր» անունով պաշտօնաթերթին Մայիս — Յունիս 1961ի թիւը: Նկարուած են ձախէն աջ՝ Տոքթ. Ճոն Ռոպինզ, նախորդ նախագահ Գանատական

Fonds A.R.A.M

Գաղափարիւթեան Խորհուրդին, ձոն Մուրատեան (Յակոբ Մուրատեան ձոն անուանով ճանչցուած է գաւառական շրջանակներու մէջ) նորընտիր նախագահ եւ Կորտըն Հէնտէրսըն՝ նախկին նախագահ միեւնոյն կազմակերպութեան:

Յակոբ Մուրատեան համազանազանական այս մեծ կազմակերպութեան նախագահ ընտրուեցաւ անոր տարեկան 21րդ համագումարին, որ տեղի ունեցաւ Օթթավայի մէջ, անցեալ Մայիսի 4 – 5ին: Համագումարին կը մասնակցէին Գանատական Գաղափարիւթեան Խորհուրդին անդամ եւ Գանատայի ամբողջ տարածութեան վրայ գործող բազմատեսակ քաղաքական, եկեղեցական, կրթական, ուսուցչական, երիտասարդական, առեւտրական, աշխատաւորական, կանացի եւ այլ կազմակերպութեանց 70է աւելի ներկայացուցիչները (ասոնց կարգին նաեւ Հ. Ց. Դ. Սէյնթ Քէթրինզի Շրջանային Կոմիտէին ներկայացուցիչը Վազգէն Թէրզեան):

Խորհուրդին Հովանաւորն է Գանատայի ընդհանուր կառավարիչը զօր. ձորճ Վէնիըը, իսկ պատուակալ նախագահը՝ զօր. Գրիըըր: Նախագահ Յակոբ Մուրատեանէն եաք կուգան 5 փոխ – նախագահներ եւ 19 անօրէններ:

Խորհուրդը կազմուած է 20 Նոյեմբեր 1940ին, մայրաքաղաքի կրթական իշխանութեանց նախաձեռնութեամբ, նպատակ ունենալով դաստիարակել Գանատացիները ռամկապետական սկզբունքներով եւ ազգային առաւելագոյն ճիգը իւ գործ դնել չհելու համար պատերազմը (այդ տարիներուն), այլեւ օգնել, որպէսզի Գանատացիները ունենան պատերազմէն եաք ծանելիք հարցերու հասկացողութիւնը:

Այս առաջադրութեանց իրականացման յանձնուած է Խորհուրդին գործունէութիւնը՝ Գանատա հասնող գաղթականները դաստիարակելու եւ երկրին կապելու գծով: Իսկ այս գործունէութեան կարեւորութիւնը կը հետեւի մասնաւորաբար այն իրողութեամբ, որ 1946էն մինչեւ անցեալ տարի, երկու միլիոն գաղթականներ հասած եւ հաստատուած են Գանատա:

Կազմակերպութիւնը իր ծրագիրներուն իրականացման համար ամէն տարի կը ծախսէ մինչեւ հաշուով 25·000 տոլար: Այս գումարին 100ին 65ը կը տրամադրեն առեւտրական ընկերութիւնները, 100ին 15ը կը ստացուի անհատներէ եւ կազմակերպութիւններէ, 100ին 15ը կը վճարէ պետութիւնը, իսկ 100ին 5ը կ'ապահովուի պատահական ձանձումներով:

— «Կարեւոր է տեւական վերելքը լաւ քաղաքացիութեան, Գանատացիներուն եւ նորեկներուն մօտ, կ'ըսէ Խորհուրդը իր մէկ զեկուցման մէջ: Բայց այս վերելքին պատասխանատուութիւնը կարելի չէ ձգել կառավարութեան վրայ միայն: Ամէն մէկ մէկու գործն է, ամէն մէկ քաղաքացիի պարտականութիւնը: Իսկ այս պատասխանատուութիւնները գլուխ հանելու համար անհրաժեշտ են ալ ակցութիւններ, եթէ կ'ուզենք որ ռամկապետութիւնը (դեմոկրասի) պահպանուի, առանց կախում ունենալու մանաւանդ կամ քաղաքական չահերէ եւ անոնց ազդեցութենէն:

Համագումարը ամէն տարի մրցանակ մը կուտայ այն կազմակերպութեան, որ առնուազն 10 տարիներու ընթացքին լաւագոյն ծառայութիւնը մատուցած է գանատական քաղաքացիութեան: Անցեալ տարուան մրցանակը վիճակեցաւ «Canadian Scene» (Գանատական Բեմ) հրատարակչականին, որ 10 տարիներէ ի վեր լոյս կ'ընծայէ 12 լեզուներով հրատարակութիւններ գանատական կեանքի, քաղաքականութեան, մշակոյթի եւ հասատատութեանց վերաբերեալ տեղեկութիւններով եւ այսպէսով կը ծանօթացնէ Գանատան նորեկ քաղաքացիներուն: Միաժամանակ պայքարած է եւ կը պայքարի համայնավար ազդեցիկ քարոզութեան դէմ, որպէսզի անոնք զերծ մնան այդ համամարդկային չարիքին ազդեցութենէն:

Տալինք այս համառօտ տեղեկութիւնները Գանատական Քաղաքացիութեան Խորհուրդին մասին, պարզելու համար ի մէջէ այլոց եւ կարեւորութիւնը այն բացատրիկ պատուին, որուն առարկայ դարձած է Յակոբ Մուրատեան, ընտրուելով նախագահ այս մեծ կազմակերպութեան, 1961 — 1962 տարեշրջանին համար:

Fonds A.R.A.M

ԵՐՈՒԱՆԴ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

ԵՐՈՒԱՆԴ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

Գանատական Հայկական Քոնկրէսին նախագահն ու համայնքի Գործադիր Մարմնոյն ատենապետը Երուանդ Փաստրմաճեան Մոնթրէալի հայ համայնքին մէջ կը ներկայանայ իբրեւ առանցքը ազգային – հասարակական կեանքին եւ գործերուն, որոնք, համայնքի նորակազմ բնոյթին եւ նոր գաղթականներու ներգաղթին բերմամբ բաւական շատ են: Լաւագոյն պատրաստակամութեամբ կը տրամադրէ ան իր ժամանակը այդ կարգի բոլոր աշխատանքներուն եւ օգտակար կ'ըլլայ ամէնուն: Մեծ եղած է իր դերն ու մասնակցութիւնը համայնքի կազմակերպման, պատկան մարմիններու ստեղծման եւ անոնց ղեկավարման, ինչպէս նաեւ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ գնման, յարդարման եւ կահաւորման մէջ:

Բոլորին համար յարգելի դէմք է ան եւ սրտանց կը զբաղի իրեն դիմողներու խնդիրներով, որոնք մեծ մասով կապ ունին ներգաղթի պետական սպասարկութեանց հետ:

Երուանդ Փաստրմաճեան ծնած է Կեսարիա 1906ին եւ բնական է, փոքր տարիքին ճաշակած է այն բոլոր դառնութիւնները, որոնք իր ժողովուրդին բաժինը եղան 1914 — 18ի ահաւոր տարիներուն: Այդ օրերուն գտնուած է Հալէպ, զինադադարին անցած է Իզմիր եւ հոնկէ Սելանիկ: Ժամանակ մը Յունաստան ապրելէ ետք գացած է Փարիզ եւ ապա 1925ին փոխադրուած է Գանատա: Պաշտօնեայ՝ Լ. Պապայեանի Թորոնթոյի գորգի վաճառատան մէջ, 1930ին կը նշանակուի միեւնոյն հաստատութեան Մոնթրէալի մասնաճիւղին տնօրէն: Եւ վերջապէս, մասնագիտանալով այդ գործին մէջ, այլեւ ապաւինած իր ընդունակութեանց ու ձեռներէցութեան, իր եղբայրներուն՝ Յակոբ եւ Հրանդ Փաստրմաճեաններու հետ կը հիմնէ իր սեփական գորգի վաճառատունը, որ այժմ առեւտրական հանրածանօթ հաստատութիւն մըն է Մոնթրէալի մէջ, «Երուանդ» անունով:

Մոնթրէալի համայնքը շատ բան կը պարտի Երուանդ Փաստըրմաճեանին ու պարտական ալ պիտի մնայ ապագային, տրուած ըլլալով, որ յօգուտ համայնքին ծառայելու, օգտակար ըլլալու իր պատրաստակամութիւնը վերջ չունի, ինչպէս վերջ չունին գաղութին ու Մոնթրէալի համայնքին ընթացիկ գործերը:

Fonds A.R.A.M

ՔԵՐՈՎԲԷ ՊՏՈՒԿԵԱՆ

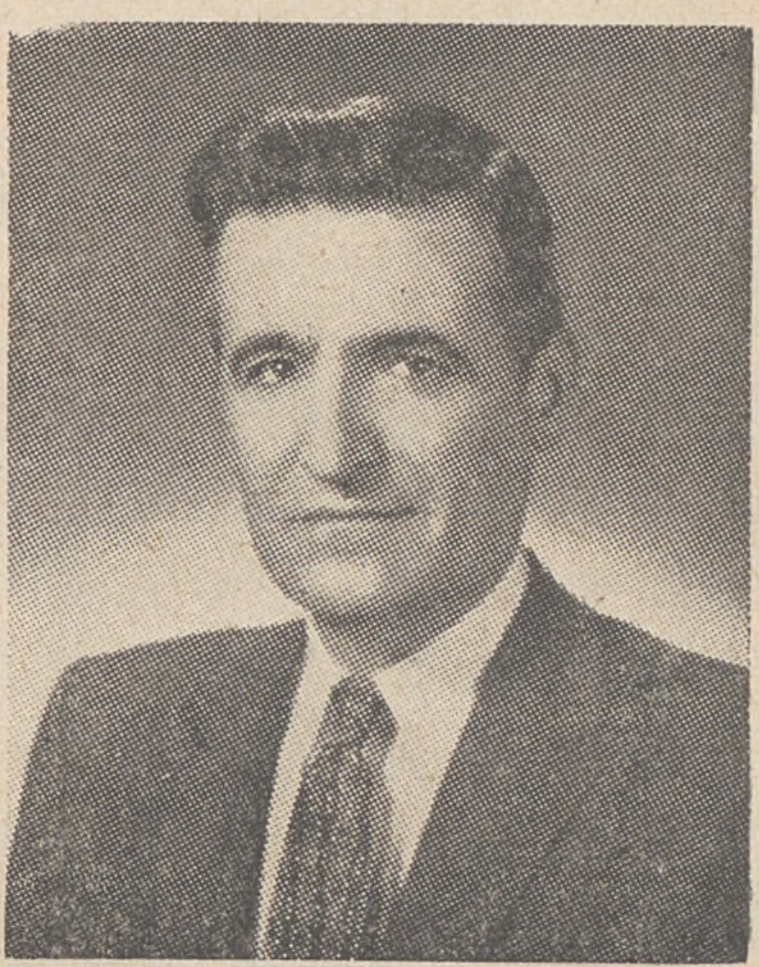

ՔԵՐՈՎԲԷ ՊՏՈՒԿԵԱՆ

Յունաստանէն Գանատա փոխադրուող եւ հոն հաստատուող Հայերուն բարերարը։ Ք. Պտուկեան անշուշտ խտրութիւն չի դներ ուրիշ երկիրներէ ալ իրեն կատարուած դիմումներուն, բայց, երբոր ցոյց կուտան, որ մասնաւոր տկարութիւն մը ունի Յունահայերուն համար։ Բան – գործ ձգած, անձնուիրօրէն կը զբաղի անոնց գործերով, որոնք ընդհանրապէս պատկան իշխանութեանց մօտ կատարուելիք ու մանաւանդ հետապնդուելիք եւ յաջողցուելիք դիմումներ են։ Ոչ կը յոգնի, ոչ կը ձանձրանայ։ Վաճառատան դռները միշտ բաց են ամէնուն համար, իսկ գրասեղանին դարակը լեցուն է Յունաստանէն ստացուած բազմաթիւ նամակներով, միշտ համանման բովանդակութեամբ, — արտօնութիւն Գանատա փոխադրուելու համար։ Քարտուղար չունի եւ ինք, հակառակ իր բազմազբաղ վիճակին, անձամբ կը թղթակցի իրեն դիմողներուն հետ։ Բացատրութիւններ կուտայ, թելադրութիւններ կ'ընէ եւ յետոյ, օրերով, ամիսներով, ափ կ'առնէ պաշտօնատուներու դռները, որպէսզի յաջողցնէ դիմումները։ Այսօր Գանատա հաստատուած շուրջ 350 Յունահայերը մեծագոյն մասով եւ գլխաւորաբար իրեն կը պարտին իրենց փոխադրութեանց յաջողութիւնը, ատով ալ երախտապարտ են իրեն, մանաւանդ որ շատերուն ալ օգտակար կ'ըլլայ դրամական փոխատուութիւններով, ճանապարհածախսի համար։

Քերովբէ Պտուկեան ծնած է Սեբաստիա 1907ին։ Իր կարգին կը դառնայ տարագրութեանց զոհ թափառական պատանի մը, մօրը եւ երկու եղբայրներուն հետ, մինչեւ զինադադար կը մնայ Հալէպ, ուրկէ կ'անցնի Պոլիս։ Քէմալական ներխուժումէն յետոյ կ'ապաստանի Սոֆիա, կը մնայ հոն մինչեւ 1926 եւ նոյն տարին կը գաղթէ Գանատա։ Սկիզբի տարիները կ'անցընէ Թորոնթօ, կ'աշխատի գործարաններու եւ ագարակներու մէջ եւ ապա Վանքուվըրի մէջ կը ձեռնարկէ գորգի գործին, զոր ի վերջոյ, 1932ին, կը փոխադրէ Մոնթրէալ։ Անկէ ասդին տէրն է «Արարատ» գորգի վաճառատան։

Քերովբէ Պտուկեանին անունն ալ սերտօրէն կապուած պիտի մնայ գանատահայ նորագոյն գաղութի կազմութեան պատմութեան հետ եւ միշտ պիտի յիշուին իր մատուցած ծառայութիւնները։

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

(ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԷՆ)

Տ· ՀՐԱՆԴ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Տ· ՀՐԱՆԴ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան երիտասարդ եպիսկոպոսներէն Տ· Հրանդ Սրբազան ծնած է Հալէպ 1926ին: Նախնական կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն Հայկազեան վարժարանը եւ այնուհետեւ Պէյրութի մէջ աւարտելով Կիլիկեան Դպրեվանքը, վարդապետ ձեռնադրուած է 1948ին: Քանի մը տարի եւքը հոգեւոր հովուութեան պաշտօնին կը կոչուի Միացեալ Նահանգներու մէջ եւ այդ պաշտօնը կը վարէ 1952 — 1958: Ամերիկահայ թեմին մէջ պաշտօնավարութեան այդ շրջանին ունեցաւ ան նաեւ հասարակական գործունէութիւն, եկեղեցիներուն շուրջը համախմբելով մանաւանդ երիտասարդութիւնը: Այնուհետեւ գործակցեցաւ եւ մեծապէս օգտակար եղաւ Տ· Խորէն արքեպ· Բոյեանին, երբ ան, 1957ին, առաջին անգամն ըլլալով գնաց Ամերիկա հովուական այցելութեան: Վերադարձաւ Պէյրութ Սրբազանին հետ 1958ի Յունիսին եւ նոյն տարուան Նոյեմբերի 2ին ձեռնադրուեցաւ Եպիսկոպոս, ձեռամբ Տ· Զարեհ Ա· Վեհ· Հայրապետին, Կաթողիկոսարանի մայր տաճարին մէջ: Ձեռնադրութեան, ամերիկահայ թեմի Ազգային Երեսփոխանական Ժողովին կողմէ 9 Մայիս 1959ին ընտրուեցաւ Առաջնորդական Տեղապահ եւ նիւ Եորք վերադառնալով ստանձնեց իր նոր պաշտօնը: Ջարգուած եւ սիրուած իր հոգեւոր հօտին կողմէ, Տ· Հրանդ եպիսկոպոս Խաչատուրեան, երիտասարդական եռանդով եւ նուիրումով դլուխ կը հանէ իր պարտականութիւնները եւ կը հովուէ իր հոգեւոր հեղինակութեան ենթակայ 25 ամերիկահայ համայնքները, յաճախակի այցելութիւններ տալով անոնց:

Fonds A.R.A.M

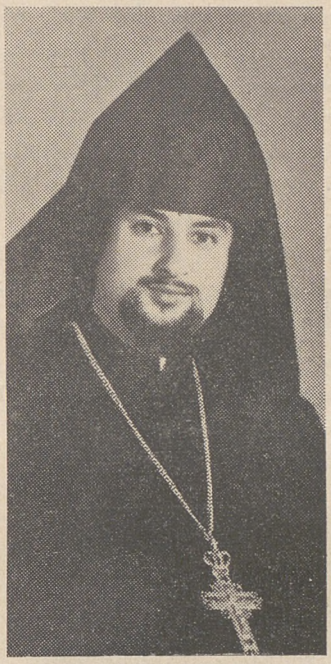

Տ. ՎԱՀՐԱՄ ՎՐԴ. ԵՂԻԱՅԵԱՆ

Տ. ՎԱՀՐԱՄ ՎՐԴ. ԵՂԻԱՅԵԱՆ.— Ծնած է Դամասկոս 1935ին եւ 10 տարեկանին Պէյրութ փոխադրուելով, ամբողջ 6 տարի կը մնայ Ճիպէյլի «Թռչնոց Բոյն» դաստիարակական օրբանոցը եւ անոր նախակրթարանին եօթնամեայ դասընթացքը աւարտելով 1951ին, նոյն թուականին կը մտնէ Անթիլիասի Դպրեվանքը։ Վեց տարի եւս հոն ուսանելէ ետք, կ'ընդգրկէ կուսակրօն քահանայութիւնը եւ 2 Յունիս 1957ին կը ձեռնադրուի արեղայ։ Տ. Վահրամ արեղայ, մինչեւ Պէյրութէն մեկնումը, եղաւ Վեհափառ Հայրապետին դաւազանակիրը եւ միաժամանակ, 1958 — 1959, իրրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարեց Պուրճ Համուտի Թիրօ թաղամասի ազգային վարժարանին մէջ։ Այնուհետեւ, Ֆրէդնոյի Եկեղեցական Հոգաբարձութեան հրաւէրով եւ Վեհափառին արտօնութեամբ, 8 Դեկտ. 1959էն սկսեալ ստանձնեց տեղւոյն Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ հոգեւոր հովուութիւնը, իսկ 1960ին ալ, Վեհափառը իրեն չնորհեց վարդապետի աստիճան։ Միեւնոյն եկեղեցւոյն մէջ իրեն հետ կը պաշտօնավարէ նաեւ Տ. Բարգէն քհնյ. Գասպարեան։

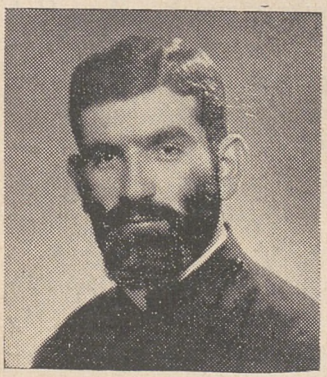

Տ. ՍՄԲԱՏ ՎՐԴ. ԼԱՓԱՃԵԱՆ

Տ. ՍՄԲԱՏ ՎՐԴ. ԼԱՓԱՃԵԱՆ.— Աւազանի անունով Սեդրակ՝ Տ. Սմբատ վարդապետ Լափաճեան ծնած է Պէյրութ 1927ին։ Մանկական տարիքէն վայելած է ան Ճիպէյլի դաստիարակական օրբանոցին՝ «Թռչնոց Բոյն»ին հոգածութիւնը։ Աւարտելով այս հաստատութեան եօթնամեայ նախակրթարանը 1941ին, 7 տարի կ'աշխատի՝ այդ տարիներուն Պէյրութ գտնուող անգլիական զօրամասերուն մէջ։ Կ'ուսանի Անթիլիասի Դպրեվանքը, 1948 — 1952, տարի մը կը մնայ Երուսաղէմ իրրեւ սարկաւագ, յետոյ, իրրեւ ուսուցիչ յաջորդաբար կը

Fonds A.R.A.M

պաշտօնավարէ Ամմանի ազգ. վարժարանին, «Թուչնոց Բոյն»ին եւ Պէյրութի հայ աւետարանական վարժարանին մէջ։ Ուսանող՝ Հայկազեան Գոլէճին, կ՚աւարտէ անոր դասընթացքը 1960ին, Կրօնական Կրթութեան Պսակաւորի տիտղոսով, միաժամանակ հետեւելով Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Վարժարանի դասընթացքներուն։ Մինչ այդ կը նուիրուի կուսակրօն եկեղեցականութեան ասպարէզին եւ աբեղայ կը ձեռնադրուի 13 Յուլիս 1958ին, Անթիլիասի մայր տաճարին մէջ։ Այնուհետեւ, ժամանակ մըն ալ իբրեւ ուսուցիչ, փոխ – տեսուչ եւ դիւանապետ Դպրեվանքին մէջ պաշտօնավարելէ ետք, 1960ի աշնան կը հրաւիրուի Լոս Անճէլըս, իբրեւ հոգեւոր հովիւ տեղւոյն Ս. Խաչ եկեղեցւոյն։ Տ. Սմբատ աբեղայ վարդապետի աստիճան ստացաւ 19 Մարտ 1961ին Վեհափառ Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ։

Տ. ՕՇԱԿԱՆ ԱԲԵՂԱՅ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Տ. ՕՇԱԿԱՆ ԱԲԵՂԱՅ ՄԻՆԱՍԵԱՆ.— Ծնած է Հալէպ, 22 Օգոստոս 1930ին եւ աւարտած է տեղւոյն Հայկազեան Վարժարանը։ Ուսանող Անթիլիասի Դպրեվանքը 1944 — 1950։ Ապա անցած է Երուսաղէմ եւ հոն, նոյն թուականին ձեռնադրուած է աբեղայ։ Ամերիկա փոխադրուած է 1953ին, իբրեւ Լորէնսի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ։ Տ. Օշական աբեղայ մեծ դժբախտութեան մը մատնուած է արկածահար ըլլալով ծովու լողանքի մը միջոցին, 17 Յուլիս 1955ին։ Վնասուած է ողնայարը եւ դարձած է կէս մը անդամալոյծ, անբուժելի կերպով։ Քալել չի կրնար, թեւերը միայն կը շարժին եւ դժուարութեամբ կը գործածէ ձեռքերն ու մատները։ Այսպէս ըլլալով հանդերձ ստանձնած է Հուայթինսվիլի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հովւութիւնը 1957 — 59։ Տ. Օշական աբեղայ ունի երաժշտագէտի կարողութիւն եւ իբրեւ այդպիսին, 1955 — 59 վարած է 6 երգահանդէսներ, 75 հոգինոց երգչախումբի եւ նուագախումբի մասնակցութեամբ, Լորէնսի, Փրովիտէնսի եւ Հուայթինսվիլի մէջ։ Օժտուած նաեւ գրական տաղանդով, ունի մեծ մասով անտիպ եւ գիրքերով հրատարակելի զանազան արձակ էջեր եւ քերթուածներ։ Անգլերէնով պատրաստած է Հայ. Եկեղեցւոյ մասին գիտելիքներու գիրք մը, որ սկսած է լոյս տեսնել պրակ առ պրակ։ Կ՚աշխատի նաեւ ուրիշ անգլերէն գրքի մը վրայ։ Հակառակ իր անդամալուծութեան, Տ. Օշական աբեղայ, անտեղիտալի հաստատա–

Fonds A.R.A.M

մասնաւթեամբ մը կը չարունակէ իր բարձրագոյն ուսումը: Ստացած է արդէն երկու համալսարանական աստիճաններ, 1959 — 1961, — «Պահակաւոր Աստուածաբանութեան» եւ «Մագիստրոս Կրօնական Կրթութեան»: Այժմ կը հետեւի ան Հին եւ Նոր Կտակարաններու մասնագիտական ուսումնասիրութեան, որպէսզի երկու տարիէն ըստանայ նաեւ «Տոքթ. Փիլիսոփայութեան» տիտղոսը:

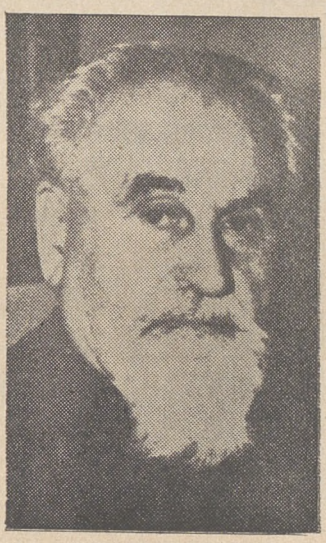

Տ. ԱՐՍԷՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՍԻՄԷՈՆԵԱՆՑ

Տ. ԱՐՍԷՆ Ա. ՔՀՆՑ. ՍԻՄԷՈՆԵԱՆՑ.— Ծնած է Թիֆլիս, 1880ին: Նախակրթութենէն յետոյ, յաջորդաբար աւարտած է տեղւոյն Ներսիսեան հոգեւոր դպրոցը 1898ին եւ Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը 1901ին: Ապա տարկաւագ ձեռնադրուած է 1902ին, ապա ամուսնանալով մեկնած է Մոսկուա եւ հոն ալ աւարտած է Լազարեան ճեմարանին դասընթացքը, ուսանելով հայ լեզու եւ գրականութիւն, ինչպէս նաեւ ռուս եւ ընդհանուր գրականութեան պատմութիւն: Այնուհետեւ 6 տարի պաշտօնավարած է մխիթարեան հաստատութեան եւ ուրիչ 3 վարժարաններու մէջ, իբրեւ կրօնագիտութեան ուսուցիչ: Այդ շրջանին 3 տարի հետեւած է նաեւ Մոսկուայի համալսարանի իրաւագիտութեան եւ ընկերային գիտութեանց դասաւանդութեանց: Քահանայ ձեռնադրուած է Նոր Նախիջեւանի մէջ 2 Դեկտ. 1913ին եւ վերադարձած է Մոսկուա, այս անգամ իբրեւ հոգեւոր հովիւ հայ համայնքին: Խորհրդային իշխանութիւնը, 1930ին, 3 տարիով աքսորած է պինք Սիպերիոյ Մենուսիսկ քաղաքը եւ վերադարձին հաստատուած է նախ Լենինկրատ եւ ապա Խրիմ, թաթարական գիւղ մը: Հոս կը դտնուէր 1942ին, երբ Գերմանացիները գրաւեցին այդ շրջանը: Այս անգամ, ազատ ու անկաշկանդ կը նուիրուի գարձեալ իր հոգեւոր կոչման, կը պատարագէ, կը քարոզէ եւ կը կատարէ 600է աւելի մկրտութիւններ, նորածիններէն մինչեւ 20ամեայ երիտասարդները: Լեհաստան կ'անցնի 1943ին, հոնկէ կ'երթայ Փարիզ 1944ին եւ 3 տարի կը պաշտօնավարէ տեղւոյն Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցիին մէջ: Միացեալ Նահանգները կը փոխադրուի 1947ին, նախ իբրեւ հոգեւոր հովիւ Նիւ Պրիթընի համայնքին եւ տարի մը ետքը ու մինչեւ 1959, հանգստեան կոչուելու թուականը, կը պաշտօնավարէ Նիւ

Fonds A.R.A.M

Եորքի Ս. Լուսաւորիչ մայր եկեղեցւոյն մէջ։ Անցեալ տարի, առժամապէս կը հովուէր Փրովիտէնսի համայնքը։ Վերջնապէս պիտի հաստատուի ան Պոսթըն, երբ Փրովիտէնսը ունենայ իր հոգեւոր հովիւը։ Տ. Արսէն Ա. քհնյ. միշտ աշխատակցած է հայ մամուլին հետաքրքրական յօդուածներով եւ 1915ին հրատարակած է Հայ. եկեղեցւոյ պատմութիւնը ռուսերէնով։ Ազգային եւ եկեղեցական իր 60ամեայ արդիւնաչատ գործունէութեան յոբելեանը տօնուեցաւ Նիւ Եորքի մէջ, 1959ին եւ ընծայուեցաւ իրեն երախտապիտական այն մեծադրանքը, որուն արժանի էր՝ ազգին ու եկեղեցւոյն մատուցած իր թանկագին ծառայութիւններով։

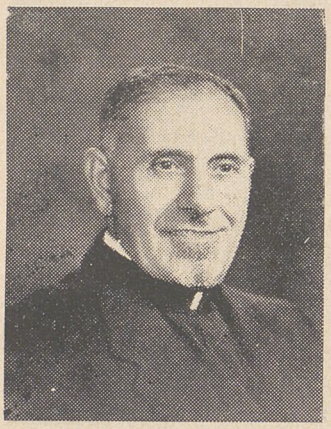

Տ. ՍՈՒՐԷՆ Ա. ՔՀՆՑ. ԲԱՔԱԼԵԱՆ

Տ. ՍՈՒՐԷՆ Ա. ՔՀՆՑ. ԲԱՔԱԼԵԱՆ.— Ծնած է Խնուսի Խաչկոյս գիւղը, 1897ին։ Նախնական ուսումը ստացած է գիւղի եւ ապա Խնուսի վարժարաններուն մէջ, իսկ երկրորդական ուսումը՝ Պոլսոյ Պէրպէրեան վարժարանը, ուրկէ ընթացաւարտ եղած է 1915ին։ Երեք տարի ամէնէ թապուրը կոչուած թրքական վաշտերուն մէջ չարչարուելէ ետք, զինադադարին անցած է Փարիզ, ապա 2 տարի հետեւած է Փրակայի համալսարանի գիւղատնտեսական ճիւղին։ Գտնուած է նաեւ Պուլկարիա։ Ապարէշով ուսուցիչ՝ պաշտօնավարած է Պոլսոյ Պէրպէրեան վարժարանին եւ Գարակէօղեան որբանոցին, Գահիրէի Պէրպէրեանին, Պէյրութի Ս. Նշանին եւ Համազգային ճեմարանին, այլեւ Գամըշլըի, Պիթիասի եւ Լաթաքիոյ ազգային վարժարաններուն մէջ, ամբողջ 25 տարի։ Ամուսնացած է Լաթաքիոյ մէջ 1938ին եւ 1941ին ձեռնադրուած է այնտեղ քահանայ, ապա հոն ալ պաշտօնավարած է իբրեւ հոգեւոր հովիւ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյն, մինչեւ 1946։ Այս թուականին, Տիթրոյիթի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան հրաւէրով մեկնած է Ամերիկա եւ առկէ ի վեր մինչեւ այսօր կը վարէ տեղւոյն հայաչատ համայնքին հոգեւոր հովուութիւնը։ Ուսուցչական եւ քահանայական երկարամեայ գործունէութեան կողքին, Տ. Սուրէն Ա. քհնյ. աշխատած է նաեւ հանրային կեանքի այլ մարզերուն մէջ եւ մասնաւորաբար կապուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ին, Պոլսոյ մէջ անոր հիմնադրութեան օրէն սկսեալ եւ ապա իր գտնուած վայրերուն մէջ, Սոֆիա, Փարիզ եւ մանաւանդ Պէյրութ, ուր միշտ փընտռուած է իր գործակցութիւնը։

Fonds A.R.A.M

Տ. ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՇՐԻԳԵԱՆ.— Բնիկ Մուսատաղցի՝ ծնած է Եողուն Օլուք, 1903ին: Սուէտիոյ ապստամբութեան ազատեալներէն՝ 12 տարեկանէն մինչեւ 16ը ապրած է Փորթ Սայիտի վրաններուն տակ, յաճախելով Սխուան վարժարանը: Զինադադարի կնքումէն ետք, 1919ին, իր բոլոր հայրենակիցներուն հետ կը վերադառնայ ծննդավայրը, կը մնայ հոն 10 տարի եւ կը զբաղի հաշուապահութեամբ: Այս միեւնոյն գործով ալ 1929ին կը մեկնի Եթովպիա: Վերադարձին, 1936ին, ժամանակ մը կը մնայ Թրիփոլի, ապա կ'երթայ նորէն Եողուն Օլուք եւ հոն ալ կը ձեռնադրուի քահանայ 1938 Թուականին: Այնուհետեւ Սանճաքի չարաբաստիկ պարպումով յաջորդ տարին կը գաղթէ Լիբանան եւ այդ Թուականէն մինչեւ 1941 կը մնայ Այնճար: Յետոյ կ'անցնի Քէսապ եւ հոգուական պաշտօն կը ստանձնէ այնտեղ, կը պաշտօնավարէ տարի մը եւ նորէն Այնճար վերադառնալով, կը մնայ հոն մինչեւ 1944ի վերջը: Այս Թուականին կը վերադառնայ դարձեալ Քէսապ: Իր այս հոգուական պաշտօնները վերջ կը գտնեն 1955ին, երբ կը հրաւիրուի Ամերիկա, իբրեւ հոգեւոր հովիւ Ուստրի համայնքին եւ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին: Տ. Մովսէս Ա. քհնյ.ին երկու զաւակներն ալ քահանայ ձեռնադրուած են, մէկը նոյնպէս կը պաշտօնավարէ Միացեալ Նահանգներու Կրանիթ Սիթի քաղաքը, իսկ միւսը կը մնայ Այնճար:

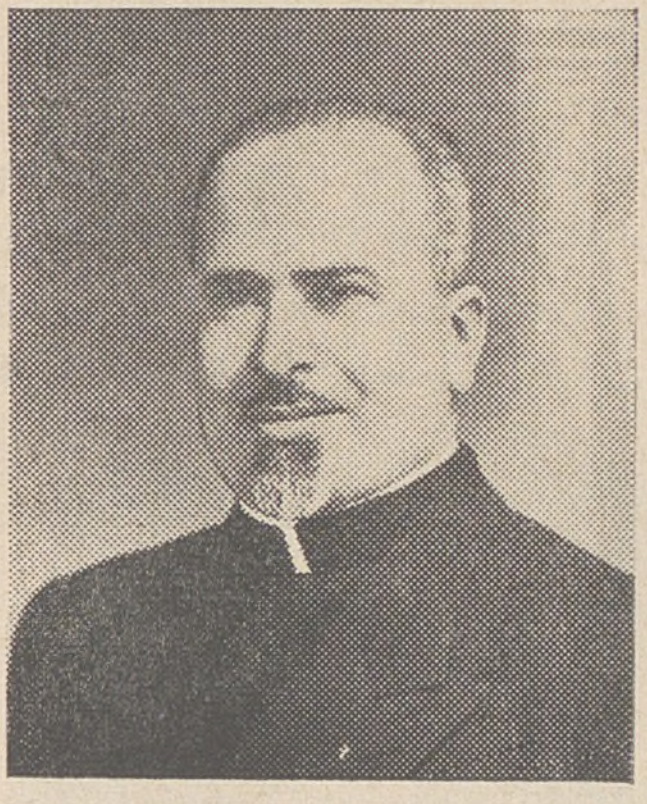

Տ. ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ՇՐԻԳԵԱՆ

Տ. ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՅ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ.— Ծնած է Խնուս, 15 Ապրիլ 1902ին: Մանկութիւնը անցուցած է Խարբերդի ամերիկեան որբանոցը, իսկ նախակրթութիւնը ստացած է Մշոյ Ս. Կարապետ վանքը 1910 — 1915: Թափառական՝ կրցած է ապրիլ մինչեւ զինադադար: Փոխադրուած է Անթիլիասի որբանոցը 1922ին, իսկ յաջորդ տարին Երուսաղէմ գացած եւ մինչեւ 1927 հետեւած է Կիւլպէնկեան դասընթացքին: Այս Թուականին կ'անցնի ան Մարսէյլ, ուր, 1928ի Դեկտեմբերին կը ձեռնադրուի քահանայ, ամբողջ 18 տարի կը պաշտօնավարէ

Տ. ԵՂԻՇԷ Ա. ՔՀՆՅ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

տեղւոյն եկեղեցիներուն մէջ, 9 տարի ալ վարելով Հարաւային Ֆըրանսայի Թեմին Առաջնորդական Տեղապահի պաշտօնը: Ամերիկա կը գտնուի 1946էն ի վեր: Եղած է Ֆիլատելֆիոյ հոգեւոր հովիւ մինչեւ 1951: Նոյն պաշտօնը վարած է այնուհետեւ Ֆրէզնոյի մէջ 1951էն մինչեւ 1960ի Յունուարը: Այս թուականին փոխադրուած է Լոս Անճէլըս, իսկ նոյն տարուան Սեպտեմբերէն ի վեր ստանձնած է Սան Ֆէրնանտօ Վէլլիի համայնքին հոգեւոր հովուութիւնը:

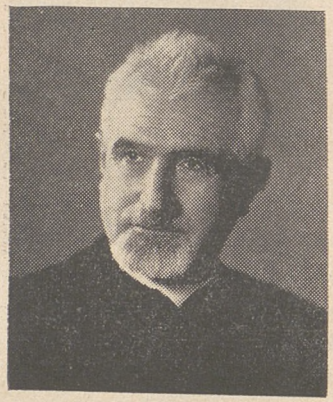

Տ· ԽԱՉԱՏՈՒՐ Ա· ՔՀՆԳ· ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ

Տ· ԽԱՉԱՏՈՒՐ Ա· ՔՀՆԳ· ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ:— Աւագանի անունով ալ Խաչիկ՝ ծնած է Հալէպ, 1896ին, սասունցի ծնողքէ: Աւարտած է տեղւոյն ազգային Ներսէսեան բարձրագոյն նախակրթարանը եւ 2 տարի ալ յաճախած է պետական Սուլթանիէ դպրոցը: Պատերազմի տարիները անցուցած է Հալէպի ընտանեկան հիւանդանոցին մէջ, իբրեւ դեղագործի օգնական: Այդ շրջանին զործակցած է զերմանական երկաթուղային ընկերութեան մօտ ծպտումի տակ աշխատող Մարզպետին, Տիգրան Ծամհուրին եւ Գարմէնին հետ: Զինադադարին մասնակցած է Հալէպի ազգային կեանքի կազմակերպման աշխատանքներուն: Պարապած է ուսուցչութեամբ, պաշտօնավարելով Հայկազեան վարժարանին մէջ 1919 — 1924: Ստանձնած է եւրաժշտութեան դասեր եւ եղած է դպրապետ Ս· Քառասնից Մանկանց մայր եկեղեցւոյն: Ռաքքայի մօտերը Միս Քարէն Եփփէի կողմէ հաստատուած եւ 55 չափահաս որբերու եւ Ուրֆայի կարմուճ գիւղացի 50 ընտանիքներու աշխատանք ապահովող ազարակի մը վարիչը եղած է 1927 — 31: Քահանայ ձեռնադրուած է 1941 Մայիսին Պէյրութի Ս· Նշան մայր եկեղեցւոյ համար եւ պաշտօնավարած է հոն մինչեւ 1950: Այդ թուականին, ամերիկահայ օրինական Ազգ· Կեդր· Վարչութեան հրաւէրով կը մեկնի Ամերիկա, իբրեւ շրջուն հոգեւոր հովիւ շատ մը եկեղեցիներու: Իսկ 1957էն ի վեր կը հովուէ Նիու Պրիթըն — Հարթֆըրտ եւ Սփրինկֆիլտ — Ինտիըն Օրչըրտի համայնքները, անդամակցելով միաժամանակ Ազգ· Կեդր· Վարչութեան, այդ թուականէն սկսեալ: Տ· Խաչատուր Ա· քհնյ· աշխարհականի եղած շրջանին ունեցած է հանրային, կուսակցական, միջկուսակցական եւ հայրենակցական գործունէութիւն ընդհանրապէս Սուրիոյ եւ մասնաւորապէս Հալէպի մէջ:

Fonds A.R.A.M

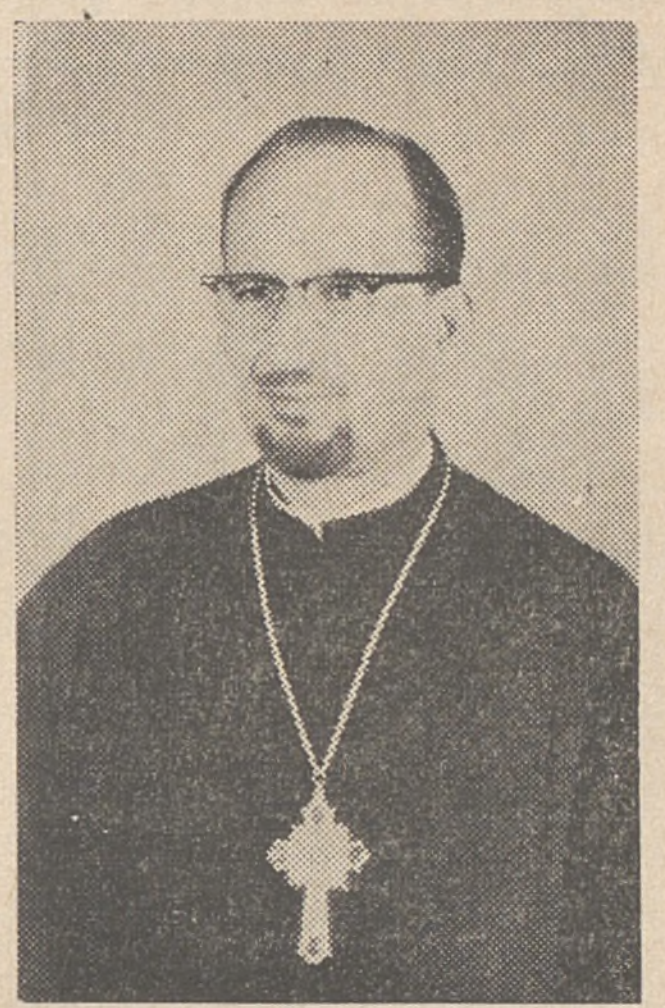

Տ. ԲԱԲԳԷՆ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Տ. ԲԱԲԳԷՆ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ.— Ծնած է Խնուս, 1907ին: Հրաշքով փրկուած է Մեծ Եղեռնի սարսափներէն, 1919ին ապաստանած է Մուսուլ եւ հոնկէ անցած է Պաղտատի եւ Պասրայի հայկական որբանոցները: Պատսպարուած է այնտեղ մինչեւ 1922 եւ տարի մըն ալ մընալով Երուսաղէմի որբանոցը, այս հաստատութեանց մէջ ստացած է իր նախակրթութիւնը: Հալէպ վերադարձած է 1923ին եւ մինչեւ 1950 պարապած է զանազան արհեստներով: Այդ տարուան Սեպտ. 10ին ձեռնադրուած է քահանայ Հալէպի մէջ եւ այնուհետեւ պաշտօն ստանձնած է իբրեւ հոգեւոր հովիւ Հասիչէի եկեղեցւոյն եւ Տէրպէսիէի ու Ռասիւլայնի հայութեան: Այս պաշտօնը շարունակեց մինչեւ 1956, երբ, ամերիկահայ Թեմի Ազգ. Կեդր. Վարչութեան հրաւէրով մեկնեցաւ Ֆրէզնօ եւ ստանձնեց տեղւոյն Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ հոգեւոր հովուութիւնը: Այդ պաշտօնն է որ կը շարունակէ 10 Մարտ 1956էն ի վեր:

Տ. ԱՐՍԷՆ ՔՀՆՅ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Տ. ԱՐՍԷՆ ՔՀՆՅ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ.— Ծնած է Այնթապ, 15 Մարտ 1920ին: Աւազանի անունն է Անդրանիկ, իսկ գերդաստանական ազգանունը՝ Եումուրթաճեան: Ծնողքին հետ գաղթած է Հալէպ 1922ին եւ 1936ին աւարտած է հոն Կրթասիրաց վարժարանը: Յետ ամուսնութեան, 1949 — 1951 յաճախած է Անթիլիասի Դպրեվանքին քահանայից դասարանը եւ վկայուելէն յետոյ, 2 Դեկտ. 1951ին քահանայ ձեռնադրուած է Նիկոսիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն մէջ: Այնուհետեւ մինչեւ 27 Դեկտ. 1956 հովուական պաշտօն վարած է կիպրահայ Թեմի Նիկոսիոյ, Լիմասոլի եւ Ֆամակուսթայի շրջաններուն մէջ: Ամերիկահայ Թեմի Ազգ. Կեդր. Վարչութեան կարգադրութեամբ, 1 Յունուար 1957էն սկսեալ պաշտօնի կոչուած է Ֆիլատելֆիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ եւ այդ պաշտօնն ալ կը շարու-

Fonds A.R.A.M

նակէ մինչեւ այսօր, վարելով միաժամանակ Ազգ. Կեդր. Վարչութեան քարտուղարութիւնը, 1959էն ի վեր:

Տ. ԿՈՐԻՒՆ ՔՀՆՅ. ՇՐԻԳԵԱՆ

Տ. ԿՈՐԻՒՆ ՔՀՆՅ. ՇՐԻԳԵԱՆ.— Աւազանի անունով Փայլակ՝ ծնած է Մուսատաղի Եողուն Օլուք գիւղը, 28 Յունուար 1929ին: Հինգ տարեկանին, ծնողքին հետ կը հաստատուի Եթովպիա, ուր կը մնայ մինչեւ 1936: Ապա կը վերադառնայ Լիբանան եւ 1937ին ալ Մուսատաղ, ուրկէ, 1939ին, Սանճաքի պարպումով կը հեռանայ եւ Լիբանան անցնելով կը հաստատուի Այնճարի մէջ: Նախակրթութիւնը կը ստանայ տեղւոյն «Յառաջ» վարժարանը: Ապա կը շարունակէ ուսումը Անթիլիասի մէջ: Մինչեւ հոգեւոր ասպարէզը մտնելը կը վարէ ուսուցչական պաշտօններ: Քահանայ ձեռնադրուած է 11 Նոյեմբեր 1956ին, Անթիլիասի մայր տաճարին մէջ եւ յետոյ, 2 տարի հետեւած է Դպրեվանքի քահանայական ուսմանց դասընթացքին: Դասընթացքի աւարտումէն ետք, ամերիկահայ թեմի Ազգային Առաջնորդարանին հրաւէրով կը մեկնի Ամերիկա 2 Հոկտ. 1959ին եւ կը ստանձնէ Կրանիթ Սիթիի, Սէյնթ Լուիզի եւ Իսթ Սէյնթ Լուիզի հոգեւոր հովուութիւնը, պաշտօն մը, զոր կը շարունակէ մինչեւ այսօր:

Տ. ԹՈՐԳՈՄ ՔՀՆՅ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ.— Աւազանի անունով Խորէն՝ ծնած է Ուրֆայի Կարմուճ գիւղը 23 Մայիս 1923ին: Հազիւ եռամսեայ մանուկ, ծնողքին հետ գաղթած է Հալէպ եւ հոնկէ Արաբ Բունար, ուր աւարտած է Խրիմեան ազգ. վարժարանին ընթացքը 1937ին: Հօրը մահէն յետոյ ընտանեօք կը վերադառնայ Հալէպ 1939ին եւ հոն 2 տարի կը հետեւի Կիւլպէնկեան արհեստից վարժարանին, շարունակելով միաժամանակ իր ուսումը: Մինչեւ 1949 այնտեղ արհեստներով պարապելէ ետք, կը մեկնի Պէյրութ, իբրեւ հաշուապահ հիւսուածեղէնի գործարանի մը: Փոքր տարիքէն դպրութիւն ըրած եւ սորված՝ եկեղեցական ծէ-

Տ. ԹՈՐԳՈՄ ՔՀՆՅ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

սերն ու ժամերգութիւնը, 1955ին, յետ ամուսնութեան հետեւած է եկեղեցական դասընթացքի եւ 8 Յուլիս 1956ին ձեռնադրուած է քահանայ Պէյրութի Ս. Նշան մայր եկեղեցւոյն մէջ: Հովուական պաշտօն վարած է Հասիչէ եւ չրջականերուն մէջ եւ եղած է միաժամանակ տեղւոյն ազգ. վարժարանին տեսուչը 1956 — 59: Վերադարձած է Պէյրութ 1959ին, Վեհ. Հայրապետի կարգադրութեամբ փոխադրուելու համար Ամերիկա: Վիզայի ուշացման հետեւանքով, տարի մըն ալ պաշտօնավարած է Թիրօ թաղամասի եկեղեցւոյն մէջ եւ 8 Մարտ 1960ին հասած է Սիրաքիւզ, իր նոր պաշտօնատեղին:

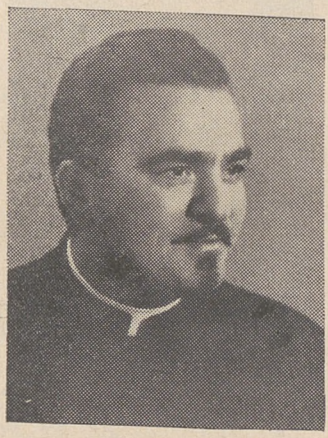

Տ. ՎԱՀՐԻՃ ՔՀՆՑ. ՇԻՐԻՆԵԱՆ

Տ. ՎԱՀՐԻՃ ՔՀՆՑ. ՇԻՐԻՆԵԱՆ.— Աւազանի անունով Յարութիւն՝ ծնած է Պէյրութ, 1924ին: Աւարտած է տեղւոյն Ս. Նշան ազգային բարձրագոյն նախակրթարանը եւ տարի մըն ալ յաճախած է հայ աւետարանական բարձրագոյն վարժարանը: Այնուհետեւ հետեւած է Անթիլիասի Դպրեվանքի քահանայից դասընթացքին, որուն ընթացքը աւարտած է 1954ին, իսկ մինչ ազգ, 28 Յունիս 1953ին քահանայ ձեռնադրուած է Կաթողիկոսարանի մայր տաճարին մէջ: Երկու տարի յետոյ մեկնած է Ամերիկա, մէկուկէս տարի պաշտօնավարած է Ֆրէզնոյի Ս. Պօղոս եկեղեցին, իսկ 1957էն ի վեր ըստանձնած է Սան Ֆրանչիսքոյի համայնքին եւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն հոգեւոր հովուութիւնը:

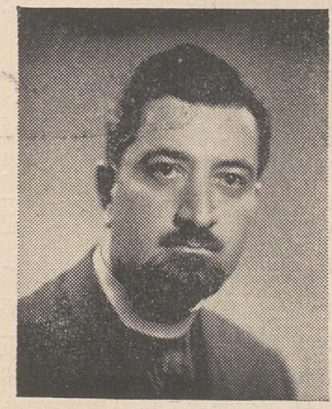

Տ. ԱՍՈՂԻԿ ՔՀՆՑ. ԳՐԼՐՃԵԱՆ

Տ. ԱՍՈՂԻԿ ՔՀՆՑ. ԳՐԼՐՃԵԱՆ.— Ծնած է Պոլիս, 3 Օգոստոս 1916ին: Նախնական կրթութիւնը ստացած է Պալաթի Խորէնեան վարժարանը, իսկ միջնակարգ կրթութեան համար յաճախած է թրքական վարժարան: Ապա անցած է Երուսաղէմ եւ 3 տարի ալ հետեւած է Ժառանգաւորաց վարժարանի դասընթացքներուն: Պոլիս վերադարձին կը վինուբագրուի եւ 4 տարի կը ծառայէ բանակին մէջ: Ծառայութենէ արձակուելէն ետք պաշտօններ կը ստանձնէ առեւտրական հաստատութեանց մէջ, այլեւ կը դեկավարէ Սկիւտարի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ

Fonds A.R.A.M

երգչախումբը, ստանձնելով միաժամանակ Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ երաժշտապետի պաշտօնը։ Ամբողջովին Հայ. Եկեղեցւոյ ծառայելու ցանկութեամբ, քահանայ կը ձեռնադրուի 24 Փետր. 1957ին։ Երկու տարի յետոյ կ՚անցնի Պէյրութ եւ 5 ամիս կը մնայ Անթիլիասի Դպրեվանքը։ Այնտեղ ալ կը կարգադրուի իր մեկնումը Ամերիկա, ուր կը հասնի 12 Հոկտ. 1959ին եւ կը ստանձնէ Նիւ Եորքի Ս. Լուսաւորիչ մայր եկեղեցւոյ հոգեւոր հովուի պաշտօնը։

Տ. ԶԱՐԵՀ ՔՀՆՅ. ՄԱՐՈՆԵԱՆ

Տ. ԶԱՐԵՀ ՔՀՆՅ. ՄԱՐՈՆԵԱՆ.— Ծնած է 27 Յուլիս 1937ին, Իսկէնտէրուն եւ երկու տարեկանին, այն է 1939ին, Սանճաքին պարպումով, ծնողքին հետ փոխադրուած է Պէյրութ եւ ապա 1945ին Կիպրոս, ուր, Նիկոսիոյ Մելիքեան – Ուզունեան ազգային վարժարանին մէջ ըստացած է իր նախնական կրթութիւնը։ Այնուհետեւ երկու տարի յաճախած է Մելքոնեան վարժարանը։ Ուսումը շարունակած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ, 1954էն սկսեալ եւ ընթացաւարտ եղած է 1957ին։ Յաջորդ տարին գացած է Պոսթըն, ուր տարի մը աստուածաբանութեան հետեւելէ ետք, երկու տարի ալ յաճախած է ելեկտրագիտական վարժարան, որուն ընթացքը աւարտած է 1960ին։ Այնուհետեւ մտած է Պոսթընի Համալսարանին աստուածաբանական ճիւղը, միաժամանակ իբրեւ դպրապետ եւ սարկաւագ պաշտօնավարելով Ուստրի Ս. Երրորդութիւն եւ Ուոթըրթաունի Ս. Ստեփանոս եկեղեցիներուն մէջ։ Ամուսնութենէն 3 շաբաթ ետքը, 9 Ապրիլ 1961ին, կը ձեռնադրուի քահանայ եւ հոգեւոր հովիւ կը նշանակուի Շիքակոյի համայնքին։ Այժմ կը շարունակէ իր ուսումը Շիքակոյի Համալսարանին մէջ։

Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ ամերիկահայ թեմին մէջ կը պաշտօնավարեն կամ հանգստեան կոչուած ըլլալով անպաշտօն կը մնան դեռ 7 եկեղեցականներ, — Տ. Նշան վրդ. Փափազեանը, Տ. Ներսէս Ա. Քհնյ. Շահինեանը, Տ. Ղեւոնդ քհնյ. Խոսրովեանը, Տ. Տիգրան քհնյ. Խոյեանը, Տ. Գրիգոր քհնյ. Հայրապետեանը, Տ. Գուրգէն քհնյ. Եարալեանը եւ Տ. Մուշեղ քհնյ. Տէր Գալուստեանը, որոնք չպատասխանեցին իրենց կենսագրականները ունենալու նպատակով մեր կատարած դիմումներուն։ Կը հրատարակենք մեր յաջորդ հատորի ամերիկահայ գաղութին վերաբերեալ երկրորդ մասին մէջ, եթէ ստացանք իրենց պատասխանները։

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԸ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒՆԵՐԸ

Ուխտուն տարուան պատմութիւն ունի առաջին հայ աւետարանական եկեղեցւոյ հիմնումը Ամերիկայի մէջ: Եւ այդ պատմութիւնը սկսած է հայ գանդուխտներուն ամէնէն չատ սիրած քաղաքին՝ Ուսթրի մէջ, 1881ին: Այդ թուականին Ուսթր կը բնակէին 15 – 20 հայ բողոքական երիտասարդներ եւ ամուսնացած զոյգ մը, որուն տան մէջ ալ տեղի կ'ունենային պաշտամունքները:

Այնուհետեւ եւ հետագայ տարիներուն, երբ Թուրքիայէն Ամերիկա գաղթող բողոքական Հայոց Թիւը չատցաւ, սկսան չատնալ նաեւ հայ աւետարանական համայնքներն ու եկեղեցիները, ի սփիւռս Ամերիկայի, հասնելու համար այսօրուան համրանքին, — 26 համայնքներ եւ մեծ կամ փոքր եկեղեցիներ Արեւելքէն մինչեւ Արեւմուտք, մինչեւ Գալիֆորնիա:

Այս բոլոր եկեղեցիները կը կազմեն մէկ ամբողջութիւն, դոյութիւն ունեցող երկու Աւետարանական Միութեանց բարոյական հովանաւորութեան տակ: Այս Միութիւններէն մէկը կ'ընդգրկէ Արեւելեան Նահանգները, միւսը՝ Գալիֆորնիան: Արդարեւ, երկու Միութիւնները ալ, որոնք կ'օգակեն բոլոր եկեղեցիները, անոնց վրայ ունին բարոյական հեղինակութիւն մը միայն, առանց վարչական իրաւասութեանց: Աւանդօրէն, ամերիկահայ բոլոր աւետարանական եկեղեցիներու հովիւները ու պատուիրակները ամէն տարի տեղ մը կը հաւաքուին եւ կը դումարեն ժողովներ, — գիրար կը տեսնեն, կը խորհրդակցին հասարակաց խնդիրներու մասին, ճառեր կը խօսին եւ այսպէսով կը պահեն հոգեւոր կապ մը եկեղեցիներու միջեւ: Այդ ժողովներու ընթացքին, բոլոր եկեղեցիները տեղեկագիր կը ներկայացնեն իրենց միամեայ կեանքին եւ գործունէութեան մասին: Եւ վերջապէս կ'ընտրեն երկու Գործադիր Մարմիններ, մէկը արեւելեան չրջանին եւ միւսը Գալիֆորնիոյ համար, որպէսզի հսկեն տրուած ընդհանուր որոշումներու գործադրութեան վրայ: Այս բոլորը, սակայն, վարչական իշխանութեան իրաւունք չեն տար Գործադիր Մարմիններուն: Համայնքները անկախ են իրենց գործունէութեան մէջ, եւ, ոչ վերադասի – ստորադասի հարց գոյութիւն ունի, ոչ ալ այդ ձեւով պարտադիր կանոնադրութիւն:

Ու դարձեալ, աւանդօրէն, ամերիկահայ աւետարանական եկեղեցիները կը պատկանին ժողովական (Congregational) յարանուա-

Fonds A.R.A.M

նութեան: Կան սակայն կարգ մը եկեղեցիներ ալ, որոնք կապուած են երիցական (Presbyterian) յարանուանութեան, ինչպէս Նիւ Ճըրզիի, Սան Ֆրանչիսքոյի, Ֆրէզնոյի եւ Եդեմի եկեղեցիները: Այս եկեղեցիները երիցական են մնացեր ոչ թէ դաւանական ըմբռնումներու բերմամբ, այլ պարզապէս այն պատճառով, որ սկզբնական կազմութեանց չըջանին, ամերիկացի երիցականներ օգնած են իրենց բարոյապէս եւ նիւթապէս:

Ամերիկահայ աւետարանական եկեղեցիները, Հայ Աւետարանական Միութեան անդամ ըլլալով հանդերձ, կ'անդամակցին նաեւ իրենց ենթակայ յարանուանութեանց ամերիկեան կազմակերպութիւններուն, — ժողովականները՝ ժողովական եկեղեցիներու Ընկերակցութեան եւ երիցականները՝ երիցական եկեղեցիներու Ընկերակցութեան տեղական մասնաճիւղերուն: Նիւ Եորքի հայ ժողովական եկեղեցին, օրինակի համար, մաս կը կազմէ Մեծապոյն Նիւ Եորքի 70 ժողովական եկեղեցիներու Ընկերակցութեան, յետոյ՝ Նիւ Եորք նահանգի 350 ժողովական եկեղեցիներու Միութեան (Conference) եւ վերջապէս Միացեալ Նահանգներու բոլոր ժողովական եկեղեցիներու Ընդհանուր Միութեան, որուն կ'անդամակցին 5500 ժողովական եկեղեցիներ եւ որ երկու տարին անդամ մը համաժողովի կը հրաւիրէ զանոնք: Ու այսպէս՝ բոլոր քաղաքներու եւ բոլոր նահանգներու համար:

Տարիներու բանակցութիւններէն ետք, ամերիկեան երկու յարանուանութիւնները՝ ժողովականն ու Աւետարանական եւ Բարեկարգեալ Եկեղեցին (Evangelical and Reformed Church) ձուլուեցան եւ կազմեցին մէկ յարանուանութիւն, որ կը կոչուի Քրիստոսի Միացեալ Եկեղեցի (United Church of Christ): Հայ ժողովական եկեղեցիներն ալ բնականաբար կապուեցան այս միացեալ յարանուանութեան: Այսուհանդերձ այս կապը կամ միացումը ոչ մէկ զգալի փոփոխութեան ենթարկեց հայ ժողովական եկեղեցիներու կարգ – կանոնն ու աւանդութիւնները:

Բայց հայկական ցաւը՝ նաեւ հայ աւետարանական համայնքներու մէջ: Այս 26 համայնքներու եկեղեցիները, լեզուի, միջավայրի եւ աստիճանական ձուլման հետեւանքով կը կորսնցնեն իրենց հայկական դիմագիծը: Լեզուն, ամէն տեղ եւ մեծ մասով անդլերէնի վերածուած է: Իրողութիւնն այն է, որ եկեղեցի պահողները երէց ու միջին հայախօս սերունդներն են նաեւ այսօր: Ու ըսենք նաեւ, որ հակազդելու համար ի գործ դրուած ճիգերն ալ, դժբախտաբար, կամ անզօր են եւ կամ անօգուտ:

Այս ընդհանուր տեղեկութիւններէն ետք անցնինք հայ աւետարանական համայնքներուն:

Fonds A.R.A.M

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ (ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ) ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Առաջին պաշտամունքը կատարուած է հոս 14 Նոյեմբեր 1896-ին: Այժմու եկեղեցին չէնքը գնուած է 1921ին եւ նորոգութիւններէն ետք բացումը կատարուած է 1923ի Յունիսին: Այս համայնքին ու եկեղեցւոյն հոգեւոր հովիւը, 1915 — 1953, ամբողջ 38 տարի եղած է Վեր. Անդրանիկ Ա. Պետիկեան, եւ, 1953ին «հանգստեան կոչուեցաւ» ետք, կը մնայ անոնց պատուակալ հովիւը ցմահ: Պատուակալ հովիւ մը, որ ամէն առիթով դործի վրայ է դարձեալ, եւ, ըստ տեղւոյն պարագայի, կը բերէ իր սիրայօժար օժանդակութիւնը համայնքի դործերուն: Այժմու հոգեւոր հովիւն է Վեր. Վարդգէս Քասունի:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

ՎԵՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ա. ՊԵՏԻԿԵԱՆ.— Ծնած է Պարտիզակ, 30 Մայիս 1885ին: Աւարտած է Պարտիզակի Բարձրադոյն Վարժարանը եւ 1907ին ալ՝ Պոլսոյ Ռոպէրթ Գոլէճը: Պաշտօնավարած է այս Գոլէճին մէջ 1907 – 1912: Այս թուականին անցած է Ամերիկա, ուր եւս աւարտած է Շիքակոյի համալսարանը: Ուրեմն ճիշդ կէս դարու բնակութիւն ունի ան Միացեալ Նահանգներու մէջ եւ նոյնքան տեւողութեամբ ալ դործունէութիւն ի սպաս Հայութեան եւ Եկեղեցիին: Անկէ 44 տարիներ առաջ ինք եղած է մէկը հիմնադիրներէն Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան, որ բարեբար դեր մը խաղաց եւ կը խաղայ հայ աւետարանական համայնքներու հոգեւոր, կրթական եւ մշակութային զարդացման մէջ: Անդուլ եւ անվճար աշխատած է յօդուտ այդ կազմակերպութեան ամբողջ 25 տարի եւ այժմ մինակ վերապրողն է այդ հիմնադիրներէն: Տարիներով խմբագրած է եւ այսօր ալ կը խմբագրէ «Հայաստանի Կոչնակ»ը: Այս կը նշանակէ, թէ այսօր ալ աշխոյժ է եւ եռանդուն, հակառակ իր ուսերուն վրայ ծանրացող 77 տարիներուն: Տիպար եկեղեցական մըն է ան եւ նոյնքան տիպար քարոզիչ մը, բարոյախօս մը, ուսուցիչ մը եւ անխոնջ գրող մը: «Ձրապ» ընդհանուր խորագրով գրքոյկներու մէջ ամփոփած է՝ բարոյախօսական – փիլիսոփայական վերլուծումներով ծանօթ իր չահեկան յօդուածները: Այլեւս հրատարակած է իր ծննդավայրին՝ Պարտիզակին նուիրուած սքանչելի յուշագիրք մը՝ «Գրչանկարները»: Աչխատակցած է նաեւ հայ մամուլին ու կ'աչխատակցի մինչեւ այսօր:

Fonds A.R.A.M

ՈՒՈԹԸՐԹԱՈՒՆԻ ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԻՇԱՏԱԿԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս եկեղեցիին կորիզը կազմուած է 1897ին եւ զանազան եկեղեցական հաստատութեանց մէջ ամբողջ 53 տարիներու թափառումներէ վերջ կառուցուած է այժմու եկեղեցական շէնքը, 1950ին: Նախապէս կոչուած է Պոսթընի Կիլիկեան հայկական ժողովական եկեղեցի, իսկ 1937էն ի վեր կը կոչուի վերի անունով: Մինչեւ 1949 այս տեղ պաշտօնավարած են 18 հովիւներ. 19րդն է Վեր. Ե. Հատիտեան:

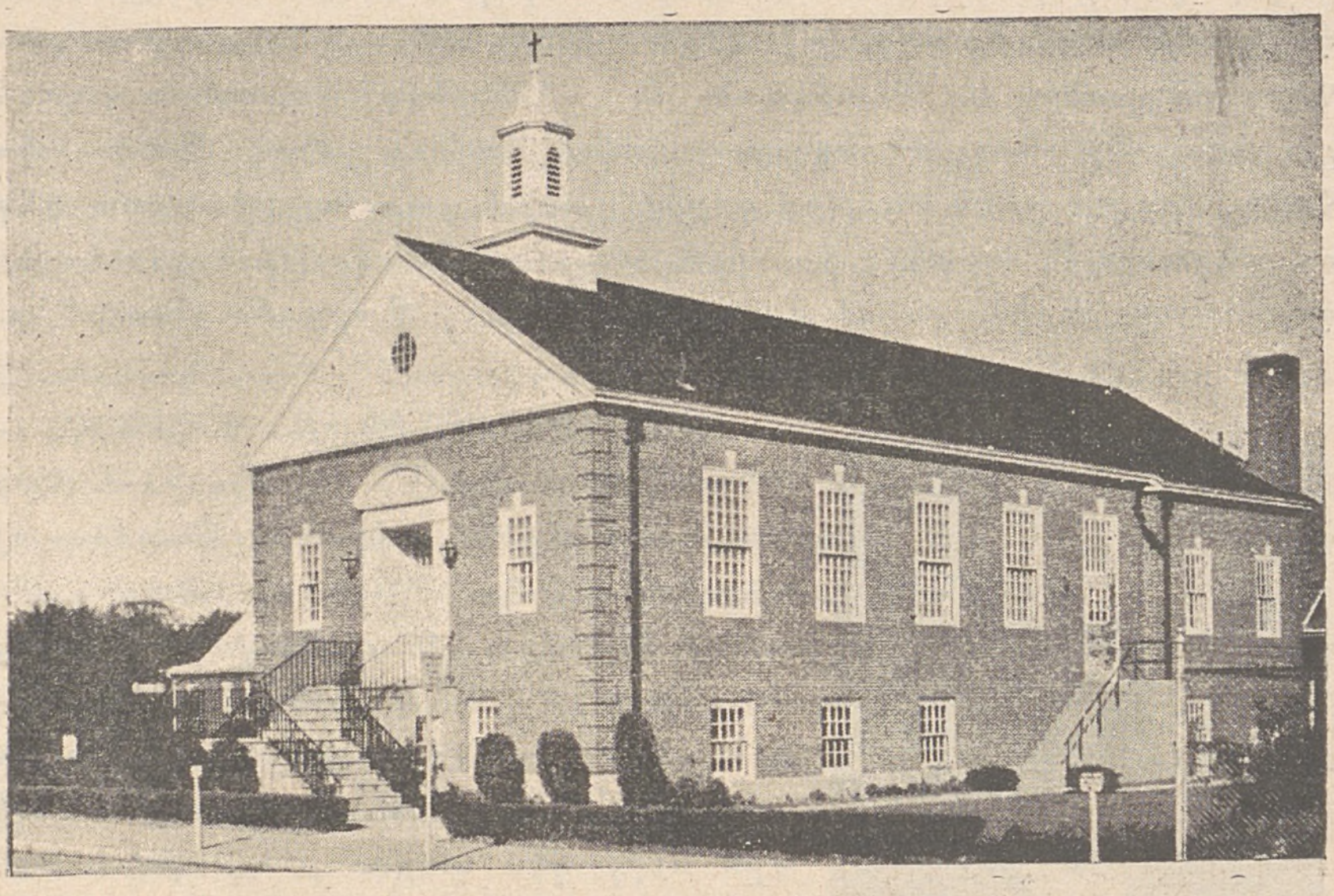

Ուոթըրթաունի կիլիկեան հայկական Յիշատակի եկեղեցին

ՎԵՐ. ԵՐՈՒԱՆԴ ՀԱՏԻՏԵԱՆ — Ծընած է Այնթապ: Տեղւոյն Գոլէճէն ընթացաւարտ ըլլալէ ետք փոխադրուած է Ամերիկա եւ աւարտած է հոն Հարթֆըրտի Կրօնական Ճեմարանը: Այնուհետեւ 7 տարի դասախօսած է այս հաստատութեան մերձ–արեւելեան բաժանմունքին մէջ, միաժամանակ, կիրակիէ կիրակի քարոզելով Նիու Պրիթընի եկեղեցիին բեմէն: Իբրեւ աշխարհական 12 տարի եկեղեցական ասպարէզի մէջ ծառայելէ վերջ, ձեռնադրուած է 1938ին: Այդ թըւականէն մինչեւ 1949 ստանձնած է Նիու Պրիթընի եւ շրջականներու աւետարանական համայնքին հոգեւոր հովուութիւնը:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ԵՐՈՒԱՆԴ ՀԱՏԻՏԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

Այնուհետեւ, հեռանալով այդ պաշտօնէն, Ուոթըրթաուն փոխադրըուած է 1949ին եւ ստանձնած է տեղւոյն Կիլիկեան հայկական Յիշատակի ժողովական եկեղեցւոյն հովուութիւնը, պաշտօն մը, որ կը շարունակէ մինչեւ այսօր, 12 տարիներէ ի վեր։

ԹՐՈՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ԳՈՂԳՈԹԱ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Թրոյի անդրանիկ աւետարանական եկեղեցին կազմակերպուած է 1906ին, թէեւ ատկէ առաջ ալ զանազան ժողովատեղիներու մէջ կատարուած են պաշտամունքներ։ Կազմուելէն ետք, եկեղեցւոյն անդամները բաժնուած են երկու մասի, այնպէս որ մինչեւ 1919 գոյութիւն ունեցած են իրարու գործակից երկու եկեղեցիներ։ Այժմու Գողգոթա եկեղեցիին շէնքը կառուցուած է 1916ին։ Թուականը զուգադիպած ըլլալով Մեծ Եղեռնին, եկեղեցին անուանակոչած են Գողգոթա։ Այնուհետեւ, 1919ին, վերապատուելի Բիւզանդ Լեւոնեանի ջանքերով երկու եկեղեցիները միացած եւ կազմած են այս օրուան Միացեալ եկեղեցին։ Միացումէն ասդին այս եկեղեցիին մէջ պաշտօնավարած են 5 ձեռնադրեալ հոգեւոր հովիւներ։ Եկեղեցւոյն պատուական հոգեւոր հովիւն է Վեր. Միհրան Բէնճիլեան։ Իսկ մնայուն հովիւը՝ Վեր. Ջարլզ Տ. Պապոյեան։

Թրոյի միացեալ Գողգոթա ժողովական եկեղեցին

ՎԵՐ. ՄԻՀՐԱՆ ԲԷՆՃԻԼԵԱՆ.— Ծնած է Պիթլիս, 1894ին։ Նախնական կրթութիւնը ստացած է Քէսապ, յետոյ երկու տարի յաճախած է Տարսոնի Ս. Պօղոս Գոլէճը։ Առաջին աշխարհամարտին չորս տարի գտնուած է թրքական բանակին մէջ, երեք տարբեր ռազմաճակատներու վրայ։ Աւարտած է Տարսոնի Գոլէճը 1921ին։ Յաճախած է նաեւ Աթէնքի Կրօնական Վարժարանը 1924ին։ Այնուհետեւ եղած է Հայ Աւետարանչական Միութեան Գօքինիոյ (Փիրէա) վարժարանին տնօրէնը եւ 12 տարի՝ Վեր. Գրիգոր Տէմիրճեանին օգ-

Fonds A.R.A.M

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ՄԻՀՐԱՆ ՐԷՆՃԻԼԵԱՆ

նականը: Աթէնքի եւ Փիրէայի մէջ Վեր. Մ. Րէնճիլեանի ունեցած գործունէութիւնը, ընդհանուր հայկական գետնի վրայ, կը մնայ անմոռանալի յունահայ գաղութի պատմութեան մէջ: Զգած է ան այնտեղ անձնուէր եկեղեցականի եւ հասարակական գործիչի յիշատակը: Մինչեւ այսօր ալ բոլորը եւ այդ բոլորի կարգին նաեւ Վեր. Գ. Տէմիրճեան գովեստով կը խօսին իր մասին: Բ. աշխարհամարտի պայթման օրերուն էր որ հեռացած է ան Յունաստանէն եւ գացած է Ամերիկա, իբրեւ հովիւը Ուաչինկթընի հայ երիցական եկեղեցիին: Այնտեղ ալ ձեռնադրուած է եւ 1941ին հրաւիրուած է հովուելու Թրոյի հայ աւետարանական համայնքն ու եկեղեցին: Տարիէ մը ի վեր հանգստեան կոչուած ըլլալով, Վեր. Մ. Րէնճիլեան կը մնայ գարձեալ Թրոյ, պատուակալ հոգեւոր հովիւի հանգամանքով, բայց չարունակելով գարձեալ եւ ի հարկին իր ծառայութիւնները, յօգուտ Թրոյի հայ աւետարանական համայնքին:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ՋԱՐԼԶ Տ· ՊԱՊՈՅԵԱՆ

Այժմու հոգեւոր հովիւը Վեր. Ջարլզ Տ. Պապոյեան ծնած է Ուոթըրթաուն, 14 Յուլիս 1928ին, ընթացաւարտ է Պոսթընի համալսարանէն (1950), Հարթֆըրտի կրօնական ճեմարանէն (1955) եւ նոյն տարուան Մայիսին ձեռնադրուած է իբրեւ հոգեւոր հովիւ: Այնուհետեւ պաշտօնավարած է ան, յաջորդաբար, Նորթ Փաումալի ժողովական եւ Փաումալի մկրտչական եկեղեցիներուն մէջ եւ այնուհետեւ կոչուած է իբրեւ օդնական հովիւ Վեր. Միհրան Րէնճիլեանի, Թրոյի մէջ:

ՓՐՈՎԻՏԷՆՍԻ ԵՓՐԱՏ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Փրովիտէնսի այս եկեղեցին ալ ունի 70 տարուան պատմութիւն, կազմուած ըլլալով դեռ 1892ին, այնտեղ հաստատուած 13 բողքական ընտանիքներու նախաձեռնութեամբ: Ամբողջ 20 տարիներ,

Fonds A.R.A.M

հետզհետէ չատցած ա-ւետարանական համայն-քը իր պաշտամունքնե-րը կատարած է տեղւոյն ամերիկեան ժողովական եկեղեցիին մէջ եւ եկե-ղեցական այժմու չէնքը դնուած է 1912ին: Եվ-րատ անունը սկսած է գործածուիլ 1917էն ըս-կըսեալ: Հայ վարժարան գոյութիւն ունեցած է եկեղեցւոյն կից 1922 – 1950: Իր եօթանասնամ-եայ գոյութեան ընթաց-քին եկեղեցին ունեցած է 6 աշխարհական հո-վիւներ եւ 9 ձեռնադըր-եալ հոգեւորականներ: Այժմու հոգեւոր հովիւն է Վեր. Արսէն Կէօրկիզ-եան, որ կը պաշտօնա-վարէ 1954էն մինչեւ այս օր:

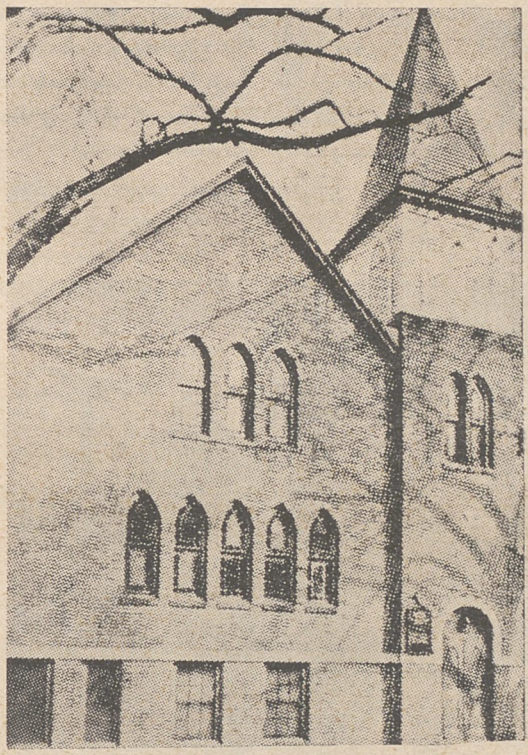

Փրովիտէնսի Եփրատ հայ աւետ. եկեղեցին

ՎԵՐ. ԱՐՍԷՆ (ԱՂԱՋԱՆ) ԿԷՕՐԿԻԶԵԱՆ.— Ծնած է Վան, 19 Յունիս 1889ին: Ընթացաւարտ՝ Մարզուանի Անաթոլիա Գոլէճէն: Իր ուսումը յաջորդաբար զարգացուցած է Պերլին 1910 — 12, Փրինսթըն 1923 — 24 եւ Եունիըն Աստուածաբանական ճե-մարանին մէջ 1926 — 34: Ձեռնադրուած է Թաւրիզ 1923ին: Քարոզիչ՝ Վան 1912 — 15: Օգնական հոգեւոր հովիւ՝ Պաքու 1916 — 1917: Հովիւ՝ Թաւրիզ 1917 — 18: Այս թուականին դադրած է Միջագետք եւ Թաւրիզ վերադարձած է 1920ին: Մի-ջագետքի դադրականաց ներկայացուցիչ՝ 1918 — 19: Երեւանի մէջ Ամերիկեան Նպաստամատոյցի գաւառական տնօրէն՝ 1919 — 20 եւ Լոբա Մէյըրզ Ֆընտի ներ-կայացուցիչ՝ 1920ին: Ամերիկա գաղթած

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ԱՐՍԷՆ ԿԷՕՐԿԻԶԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

է 1923ին: Յաջորդաբար պաշտօնավարած է Նիու Ճըրզիի, Ֆրէզնոյի, Ֆաուլըրի, Սալէմի եւ Հէյվըրհիլի հայ ժողովական եկեղեցիներուն մէջ: Եփրատ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւն է 1954էն ի վեր: Եղած է առաջնապետը Հայ Աւետարանական Միութեան Գալիֆորնիոյ կեդրոնին եւ 1924 — 37 վարած է Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան քարտուղարութիւնը:

ՏԻԹՐՈՅԻԹԻ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Տիթրոյիթի հայ ժողովական եկեղեցին

Հայ աւետարանական կազմակերպուած գործունէութիւն սկսած է Տիթրոյիթի մէջ 1919ին, երբ իրրեւ առաջին մըն այնտեղ գացած է վեր. Կարապետ Ատանալեան: Միաժամանակ գոյութիւն ունէր հոն հայ մեթոտական երրորդութիւն եկեղեցին, որ 1923ին ձուլուեցաւ հայ ժողովական եկեղեցիին հետ: Եկեղեցական հին չէնք մը գնուած էր իրեւ ժողովարան 1925ին եւ հոն կատարուեցան պաշտամունքները մինչեւ 1951: Այս թուականին ծախուեցաւ այդ հին չէնքը եւ անոր տեղը գնուեցաւ ներկայ չէնքը 80·000 տոլարի, 20·000 տոլար ալ ծախսուեցաւ նորոգութեան եւ բարեփոխութեանց համար: Տիթրոյիթի հայ աւետարանական համայնքը, նիւթական միջոցներ ունեցող միւս համայնքներուն պէս, սկիզբէն ի վեր նիւթապէս եւ մեծապէս օգնած է Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան եւ Հայ Աւետարանական Միութեան: Մինչեւ 1940 — 45 պաշտամունքները կը կատարուէին հայերէնով: Այդ թուականներուն է որ վեր. Բիւզանդ Լէոնեան, նորահաս սերունդն ալ եկեղեցիին կապելու համար, պաշտամունքները կը սկսի կատարել հայերէնով եւ անգլերէնով, ինչ որ տեղի կ'ունենայ նաեւ այլ եկեղեցիներու մէջ, կամքէ անկախ եւ անդիմադրելի պարտադրանքով մը: Այժմու հոգեւոր հովիւն է վեր. Բիւզանդ Ռ. Ռուպէան:

Fonds A.R.A.M

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ԲԻՇՈՓ Ռ. ՌՈՒՊԵԱՆ

ՎԵՐ. ԲԻՇՈՓ Ռ. ՌՈՒՊԵԱՆ.— Ծնած է Մարաչ 1917ին: Աւարտած է Հալէպի Գոլէճը, Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանը եւ Մերձաւոր Արեւելքի Աստուածաբանական ձեմարանը: Տասը տարի հովիւն էր Պէյրութի Թրատ արուարձանի աւետարանականներուն եւ միաժամանակ կը խմբագրէր «Ջանասէր» չարաթաթերթը: Իբրեւ Հայ Աւետարանական Ընկերակցութեան ներկայացուցիչը եղած է Թէհրան եւ Պոլիս 1949 — 51: Ձեռնադրուած է 1950ին: Վերադառնալով Պէյրութ, 1951էն մինչեւ 1953 վարած է Հայ Աւետարանական Վարժարանին — հետագայի Հայկազեան Գոլէճին — տնօրէնութիւնը: Ամերիկա մեկնած է 1953ին եւ մինչեւ 1955 եղած է Ֆիլատելֆիոյ Հայ Նահատակաց եկեղեցիին հովիւը: Յետոյ, 1956ին, հովուական պաշտօնով փոխադրուած է Ֆաուլըր, Գալիֆորնիա: Տիթրոյթի եկեղեցւոյն հովուութիւնը ստանձնած է 1960ին:

ՍԱԼԷՄԻ ԱՐԱՐԱՏ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սալէմի Արարատ ժողովական եկեղեցին

Այս եկեղեցին հիմնուած է 25 Հոկտ. 1912ին, Նիւ Հէմփշայր նահանգի Սալէմ քաղաքին մէջ, չէնքն ալ չինուած է քանի մը տարի ետքը, Վեր. Գաբրիէլ Պետրոսեանի ջանքերով եւ ընդարձակուած է հետագային: Արարատ եկեղեցիի հոգեւոր հովիւներէն եղած է նաեւ Վեր. Սոկրատ Մխիթար, որ հոն պաշտօնավարած է ամբողջ 15 տարի, 1927 – 1942: Եկեղեցւոյն հովիւներն ու վարիչները այնքան նախանձախնդիր եղած են մայրենի լեզուի պործածու-

Fonds A.R.A.M

թեան, որ առենօք, Հայերու դրացի ամերիկացի տղաքն անգամ սորված էին քիչ մը հայերէն խօսիլ եւ երգել: Մինչեւ 15 տարիներ առաջ անգլերէնն բառ չէր արտասանուեր եկեղեցւոյ բեմէն: Այդ թուականէն սկսած է անգլերէնի թափանցումը եւ այսօր, երբորդ սերունդն ալ եկեղեցիին կապելու համար, անհրաժեշտ եւ անխուսափելի դարձած է երկու լեզուներուն ալ հաւասարաչափ գործածութիւնը:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
Մ. Մ. ՔԷՕՐՕՂԼԵԱՆ

ՎԵՐ. Մ. Մ. ՔԷՕՐՕՂԼԵԱՆ.— Առաջատար եկեղեցւոյ այժմու հովիւն է վերապատուելի Մ. Մ. Քէօրօղլեան, որ ծնած է Տէօրթ Եոլ, 1902ին: Ընթացաւարտ՝ Հալէպի Գոլէճէն եւ Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Վարժարանէն, պաշտօնավարած է ան 9 տարի Լաթաքիա, Էքիզ Օլուք, Ազիզ, եւլն.: Ամերիկա գացած է Բ. աշխարհամարտի վախճանին: Աւարտած է հոն Հարթֆըրտի կրօնական ճեմարանը եւ ձեռնադրուած է 9 փետր. 1947ին: Քարոզած է նաեւ ամերիկեան եկեղեցիներու մէջ: Հովուած է Քինկզպըրիի աւետարանական համայնքը (Գալիֆորնիա) 1949 — 1955: Այս թուականին ալ պաշտօնի կոչուած է Աւարտաո եկեղեցւոյն համար:

ՇԻՔԱԿՈՑԻ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ամերիկահայ աւետարանական համայնքներու պատմութեան մէջ, իր անձնուէր ու երկարամեայ գործունէութեամբ անուն հանած դէմք մըն է կարապետ Փուշման: Դեռ այս գարու սկիզբներէն կուգայ պատմութիւնը այս Հայուն, որ անհատապէս եւ անշահախնդրօրէն օգտակար եղած է Ամերիկա գաղթող իր ազգակիցներուն, գործ եւ բնակարան ճարած է անոնց, կերակրած է, հայթայթած է կարօտ ուսանողներուն գպրոցական ծախքերը, օգնած է բարեսիրական կազմակերպութեանց, եղած է զանազան ձեռնարկներու կազմակերպիչը, հիմնած է ակումբներ եւ այս բոլորը մինչեւ իր մահը, աւելի քան 40 տարիներ եւ մեծ մասով Շիքակոյի մէջ: Ինք կազմակերպած է տեղւոյն աւետարանական համայնքը եւ հիմնած է առաջին եկեղեցին 20 փետր. 1916ին: Պաշտամունքները կատարուած են զանազան տեղեր, մինչեւ որ բարերար մը՝ ճոն Պէզազեան համայնքին նուիրած է եկեղեցւոյ այժմու չէնքը 1942ին: Սկիզբէն մինչեւ այսօր, Շիքակոյի ժողովական եկեղեցին ունեցած է ձեռնադրեալ եւ աշխարհա-

Fonds A.R.A.M

կան տասնեակ մը հովիւները, որոնք ծառայած են նաեւ Շիքակոյի մերձակայ Ուէսթ Փուլմանի ժողովարանին։ Այժմու հոգեւոր հովիւն է Վեր. Յովհաննէս Աբգարեան։

ՎԵՐ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԳԱՐԵԱՆ։— Ծնած է Քիլիս, 1900ին եւ կրթութիւնը ստացած է Մարաշի վերմանական որբանոցին մէջ։ Յաջորդաբար յաճախած է Տարսոնի Ս. Պօղոս եւ Իզմիրի Միջազգային Գոլէճները։ Վկայուած է Աթէնքի Կրօնական Վարժարանէն 1929ին։ Այնուհետեւ իբրեւ հոգեւոր հովիւ եւ քարոզիչ աշխատած է Սուրիոյ եւ Լիբանանի հայ աւետարանական եկեղեցիներուն մէջ։ Ամերիկա հաստատուած է 1950էն ի վեր եւ այդ թուականէն ասդին պաշտօնավարած է Նիու Պրիթընի եւ Օքլէնտի աւետարանական եկեղեցիներուն մէջ։ Հիմա կը մնայ Շիքակօ։

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԲԳԱՐԵԱՆ

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

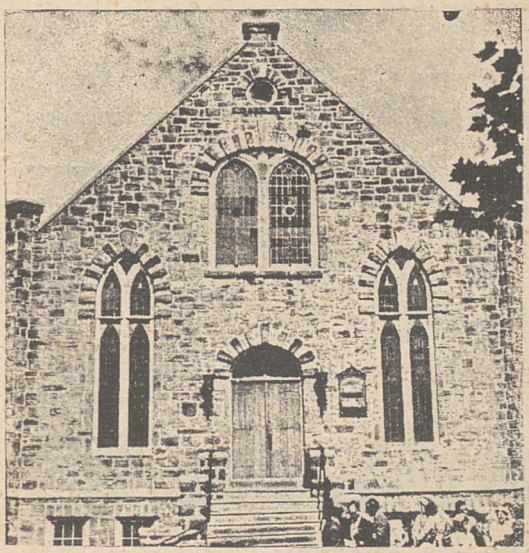

Ֆիլատելֆիոյ Հայ Նահատակաց եկեղեցին

Ֆիլատելֆիոյ հայ աւետարանական համայնքի կազմութեան առաջին չրջանին, 1902 — 1905, հայ լուսաւորչականները ու աւետարանականները միացեալ պաշտամունքներ կ'ունենային ամերիկեան եկեղեցիներու կամ սրբարհներու մէջ, այցելու քահանաներու կամ քարոզիչներու առաջնորդութեամբ։ Երբ 1905ի առիւնները չատցած էր բողոքական Հայերու թիւը, անոնք ունեցան իրենց անդրանիկ մնայուն հովիւը յանձին Վեր. Հայկ Եարտըմեանի, որ Պուլկարիա-

Fonds A.R.A.M

յէն հրաւիրուելով, զարձաւ համայնքին մնայուն հովիւը եւ մնաց այդ պաշտօնին վրայ մինչեւ 1917: Այնուհետեւ ձեռնարկուեցաւ նուիրահաւաքութեան, որուն շնորհիւ գնուեցաւ հողմը եւ 1925ին, անոր վրայ կառուցուեցաւ եկեղեցւոյն այժմու շէնքը: Իր գոյութեան շրջանին, այս եկեղեցիին մէջ ծառայած են 8 մնայուն կամ այցելու եկեղեցականներ: Այժմու հոգեւոր հովիւը՝ Վեր. Կիրակոս Զոփուրեան ստանձնած է իր պաշտօնը 1958ի Սեպտեմբերին:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ԿԻՐԱԿՈՍ ԶՈՓՈՒՐԵԱՆ

ՎԵՐ. ԿԻՐԱԿՈՍ ԶՈՓՈՒՐԵԱՆ.— Ծնած է Թուրքիա 1914ին եւ Կիպրոս գաղթած է 1921ին: Աւարտած է Ամերիկեան Միսիոնարական Բարձրագոյն վարժարանը 1932ին եւ յետոյ Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանը: Կիպրոս վերադարձած է 1945ին, վարած է ուսուցչական պաշտօն եւ ձեռնադրուած է եկեղեցիին: Ամերիկա գացած է 1955ին, չարունակելու համար իր ուսումը, բայց, ընթացք տալով Հէյվըրհիլի հայ ժողովական եկեղեցւոյ դիմումին, 14 Յունիս 1956ին ձեռնադրուած է իբրեւ այդ եկեղեցւոյ հովիւ: Այնտեղ մնացած է երկու տարի եւ 1958ի աշնան ստանձնելով հովուութիւնը Նահատակաց եկեղեցիին, փոխադրուած է Ֆիլատելֆիա:

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԷՍԻ ՄԱՍԻՍ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Այս եկեղեցին կազմակերպուած է 1925ին եւ Վեր. Բիւզանդ Լեւոնեանի պաշտօնավարութեան շրջանին է որ գնուած է եկեղեցւոյ

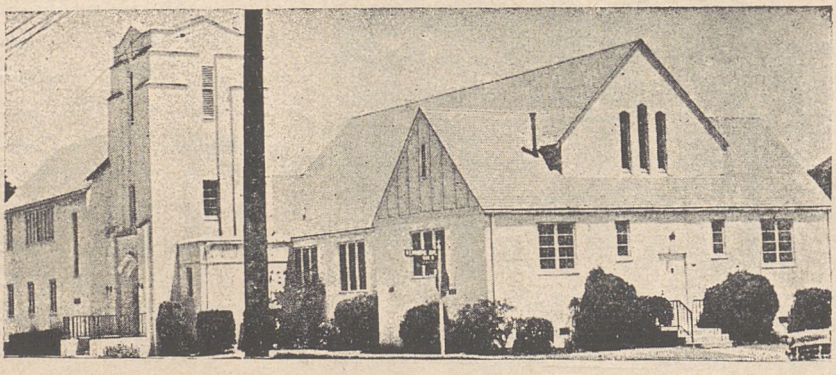

Լոս Անճելըսի Մասիս ժողովական եկեղեցին

Fonds A.R.A.M

այժմու չէնքի հողը 1937ին եւ կառուցումը աւարտելէն ետք բացումը կատարուած է 17 Նոյեմբեր 1940ին: Վեր. Բիւզանդ Լեւոնեան, հանգստեան կոչուելէ ետք, անուանուեցաւ պատուակալ հոգեւոր հովիւ այս եկեղեցւոյն: Իրեն յաջորդած են ուրիշ 8 եկեղեցականները, որոնք հովուած են Մասիս եկեղեցին եւ անոր կապուած հայ աւետարանականները: Այժմու հոգեւոր հովիւն է Վեր. Ս. Սիւլահեան, որ Փասատինայի Կիլիկիա ժողովական եկեղեցիին մէջ 12 տարի պաշտօնավարելէ ետք փոխադրուած է այս եկեղեցին:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
Ս. ՍԻՒԼԱՀԵԱՆ

ՎԵՐ. Ս. ՍԻՒԼԱՀԵԱՆ.— Ծնած է Այնթապ, 21 Ապրիլ 1910ին: Երկու տարի Հալէպի Գոլէճը յաճախելէ ետք ընթացաւարտ եղած է Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանէն: Դարձեալ, յաճախած է Աթէնքի Կրօնական Վարժարանը, եւ ապա, 1935ին, աւարտած է Մերձաւոր Արեւելքի (Պէյրութ) Աստուածաբանական Ճեմարանը: Երկու տարի Հէսպի չրջանին մէջ իբրեւ հոգեւոր հովիւ պաշտօնավարելէ ետք, մեկնած է Միացեալ Նահանգները 1937ին: Այնտեղ կարդացած է Հարթֆըրտի Աստուածաբանական Ճեմարանը եւ աւարտած է զայն 1939ին: Այդ Թուականին ձեռնադրուած եւ 4 տարի պաշտօնավարած է Փրովիդէնսի Եփրատ աւետարանական եկեղեցիին մէջ: Այնուհետեւ, 1942 — 1953 Փասատինայի Կիլիկիա հայ ժողովական եկեղեցիին մէջ պաշտօնավարելէ ետք, 1953ին ստանձնած է այժմու պաշտօնը Լոս Անճէլըսի Մասիս ժողովական եկեղեցիին մէջ:

ՖՐԷԶՆՈՅԻ ՈՒԽՏԱՒՈՐԱՑ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Թէեւ եօթանասնամեակ մը առաջ Ֆրէզնօ հաստատուած բողոքականները պատկանած են ժողովական դաւանանքին եւ ըստ այնմ ալ կազմած են իրենց անդրանիկ եկեղեցին, յետոյ սակայն անոնց մէկ մասը, ազդուած՝ տիրող խստական ոգիէն, բաժնուած եւ 1897ին հիմնած են Ֆրէզնոյի առաջին երիցական եկեղեցին: Հազիւ 4 տարի անցած, այս եկեղեցիին մէջ ալ տեղի ունեցած է նոր անջատում մը եւ 14 հեռացողները հիմնած են այս անգամ Ուխտաւորաց ժողովական

Fonds A.R.A.M

այժմու եկեղեցին 1901ին: Վեր. Մ. Փափազեանի օրովն էր որ 1921ին, 100·000 տոլարով գնուած էր եկեղեցւոյ ներկայ չէնքը, որ սակայն ծախուեցաւ անցեալ տարի եւ հիմա անոր տեղը պիտի գնուի նոր չէնք մը: Իր հիմնադրութենէն մինչեւ 1953, այս եկեղեցիին մէջ պաշտօնավարած են ձեռնադրեալ կամ ոչ 5 հոգեւոր հովիւներ: Այժմու հոգեւոր հովիւն է Վեր. Հէրբի Մարլեան:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ՀԷՐԲԻ ՄՄՐԼԵԱՆ

ՎԵՐ. ՀԷՐԲԻ ՄՄՐԼԵԱՆ.— Ծնած է Քէսապ: Աւարտած է Հալէպի Գոլէճը, Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանը եւ դարձեալ Պէյրութի Ամերիկեան Աստուածաբանական Ճեմարանը: Իբրեւ կրօնքի, անգլերէնի եւ փիլիսոփայութեան ուսուցիչ պաշտօնավարած է Հալէպ Գոլէճ 1941 — 46: Հրաւէր ստացած ըլլալով Շիքակոյի Ժողովական եկեղեցիէն, մեկնած է Ամերիկա 1947ին եւ պաշտօնավարած է հոն մինչեւ 1953, յաճախելով եւ աւարտելով միաժամանակ Շիքակոյի համալսարանին աստուածաբանական վարժարանը: Փրէզնօ փոխադրուած է 1953ի Յուլիսին եւ առիթ ի վեր կը պաշտօնավարէ տեղւոյն Ուխտաւորաց հայ ժողովական եկեղեցւոյն մէջ:

ՓՐԷԶՆՈՑԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ԵՐԻՑԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Բաժնուելով Փրէզնոյի ժողովական եկեղեցիէն, 40 բողոքական այրեր եւ կիներ հիմնեցին Փրէզնոյի առաջին երիցական եկեղեցին 1897ին: Այս եկեղեցւոյն առաջին հոգեւոր հովիւը եղած է հայախօս ամերիկացի միսիոնար մը՝ Վեր. Լ. Պըրպէնք, որ պաշտօնավարած է երկու տարի: Եկեղեցին իր սեփական չէնքը ունեցած է 1942ին եւ պաշտօնավարութեանը շրջանին Վեր. Վարդան Ամիրխանեանին, որ հոն գործած է ամբողջ 17 տարի: Իրմէ առաջ եւ վերջը, այս եկեղեցւոյն մէջ պաշտօնավարած են 6 ձեռնադրեալ եւ աշխարհական հովիւներ: Եօթներորդն է այժմու հոգեւոր հովիւը՝ Վեր. Թէոտոր Տաղլեան:

ՎԵՐ. ԹԷՈՏՈՐ ՏԱՂԼԵԱՆ.— Ծնած է Այնթապ, 12 Ապրիլ 1912ին: Ա. աշխարհամարտէն ետքը, 1921ին, իր ծնողաց հետ փո-

Fonds A.R.A.M

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ԹԷՈՏՈՐ ՏԱՂԼԵԱՆ

խաղրուած է Դամասկոս, յաճախած է նախ տեղւոյն Ազգային եւ ապա Հայ Աւետարանական Վարժարանները եւ այս վերջինէն ընթացաւարտ եղած է 1926ին: Զօրս տարի կարղացած է Հալէպի Գոլէճին մէջ, որուն ընթացքը աւարտելէն ետք պաշտօնավարած է Դամասկոսի Աւետարանական Երկրորդական Վարժարանին մէջ: Վկայուած է 1934ին Անգլիոյ ՍաուԹ Ուէյլզի Ս. Գրոց Գոլէճէն, իբրեւ աստուածաբան: Մխիթնարական պաշտօն վարած է Գահիրէ եւ ապա 12 տարի եղած է տեղւոյն հայ աւետարանական եկեղեցւոյն հովիւը: Նոյն պաշտօնով ծառայած է նաեւ Ալեքսանդրիա 1948 — 1955: Այս վերջին թուականին է որ հրաւիրուած եւ մեկնած է Ամերիկա, ստանձնելով Ֆրէզնոյի առաջին երիցական եկեղեցւոյն հովուութիւնը: Ատկէ ի վեր կը մնայ այդ պաշտօնին վրայ: Գրած է կրօնական վիրք մը թուրքերէնով եւ ուրիշ մը՝ հայերէնով: Հրատարակած է նաեւ «Աւետարանի Ձայն» եւ «Բարի Լուր» կրօնական ամսաթերթերը Գահիրէի մէջ:

ՍԱՆ ՖՐԱՆՉԻՍԿՈՅԻ ԳՈՂԳՈԹԱ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Երեսուն եւ վեց տարիներ առաջ, այն է 19 Մարտ 1926ին հիմնուած է այս եկեղեցին, որուն անդամներէն մաս մը քաշուելով,

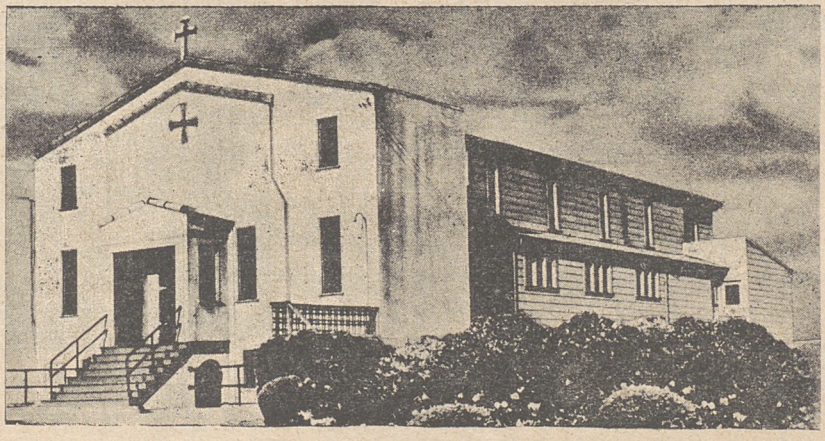

Սան Ֆրանչիսկոյի Գողգոթա հայ ժողովական եկեղեցին

Fonds A.R.A.M

1933ին հիմնած են երիցական եկեղեցի մը, միեւնոյն քաղաքին մէջ։ Հիմնադրութեան մէջ իր կարեւոր դերը ունեցած է Վեր. Քարթոզեանը, որ այդ չրջանին Հայ Աւետարանական Միութեան Գալիֆորնիոյ կեդրոնին նախագահն էր։ Պաշտօնով այլուր փոխադրուելէն տարիներ յետոյ նորէն առանձնած է այս համայնքին հովուութիւնը եւ այս չրջանին է, որ յաջողած է ապահովել ան եկեղեցւոյ ներկայ չէնքին գնումը։ Այնուհետեւ իրրեւ հոգեւոր հովիւ պաշտօնավարած է Վեր. Յակոբ Ա. Զաքմագճեան, որուն յաջորդած է այժմու հովիւը՝ Վեր. Նշան Խաչատուրեան։

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ՆՇԱՆ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՎԵՐ. ՆՇԱՆ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ — Ծնած է Վան, 1910ին։ Մեծ Եղեռնի օրերուն կրցած է երեք անդամ փախիլ Թուրքերու ձեռքէն եւ հետագային անդամ մըն ալ համայնավարներէն։ Վարած է ուսուցչական պաշտօններ Վան՝ 2 տարի եւ Թիֆլիս՝ 5 տարի։ Գանուած է գնդապետ Հասքէլի առաքելութեան մէջ Թիֆլիս եւ կարս 2 տարի։ Ամերիկա գաղթած է 1921ին եւ աւարտած է Պոսթընի Աստուածաբանական Ճեմարանը, հետեւելով միաժամանակ այլ դասընթացքներու Պոսթընի համալսարանին մէջ։ Այնուհետեւ Լինի եւ Ջըլսիի հայ ժողովական եկեղեցիներուն մէջ պաշտօնավարած է 9 տարի, Փրովիտէնս՝ 8 տարի, Ուաչինկթըն՝ 1 տարի, Փարլիըր, Գալիֆորնիա՝ 4 տարի եւ Սան Ֆրանչիսքոյի հայ երիցական եկեղեցին՝ 9 տարի։ Ամէն տարի կը հովուէ Սան Ֆրանչիսքոյի հայ ժողովական համայնքը եւ Գողգոթա եկեղեցին։

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԷՍԻ ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Ուրիչ եկեղեցիի մը չանդամագրուած տասնեակ մը աւետարանական Հայեր կ'ուզեն ունենալ ժողովական նոր եկեղեցի մըն ալ Լոս Անճէլըսի մէջ եւ կը յաջողին իրականացնել իրենց այդ փափաքը, իրրեւ հոգեւոր հովիւ պաշտօնի կոչելով Վեր. Ա. Երէցեանը։ Այս եկեղեցականի պաշտօնավարութեան չրջանին է որ 1933ի Նոյեմբերին կը գնուի՝ Էմմանուէլ անունով կոչուելը որոշուած եկեղեցւոյ ներկայ չէնքը։ Վեր. Ա. Երէցեանի մահէն յետոյ եկեղեցին կ'ունենայ 3 հոգեւոր հովիւներ եւս, որոնցմէ Վեր. Ս. Հալաճեան կը

Fonds A.R.A.M

պաշտօնավարէ 12 տարի, մինչեւ 1952: Այս թուականին պաշտօնի կը կոչուի Վեր. Ա. Մինասեան եւ անոր պաշտօնավարութեան շրջանին, եկեղեցական մարմինը կը ձեռնարկէ չէնքին ընդարձակման, ինչ որ կ'իրականանայ 1957ին, դպրոցական սենեակներու յաւելումով, սրահին լայնացումով եւ նոր կահաւորումներով: Վեր. Ա. Մինասեան կը ձգէ իր պաշտօնը 1960ին եւ այդ թուականին իրեւ հոգեւոր հովիւ կը հրաւիրուի Լիբանանէն Վեր. Մ. Հ. Մարկանեան, որ մինչ այդ կը պաշտօնավարէր Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Ամերիկայի Արեւելեան Թեմին մէջ: Վերապատուելի Մ. Մարկանեան ընտանեկան վարժարանէն ետք աւարտած է Սելանիկի ամերիկեան Անատոլիա Գոլէճէն եւ Աթէնքի Կրօնական Վարժարանէն: Իրրեւ հոգեւոր հովիւ պաշտօնավարած է ան Ցունաստան եւ Լիբանան երկար տարիներով եւ արդիւնաւոր գործունէութեամբ: Վարած է նաեւ Մերձաւոր Արեւելքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութեան կեդրոնական մարմնոյն քարտուղարութիւնը: Այնճարի հայ աւետարանական համայնքը հովուելով հանդերձ, Վեր. Մ. Յ. Մարկանեան կը պաշտօնավարէր նաեւ տեղւոյն հայ աւետարանական վարժարանին մէջ, իսկ իր ազգային – հասարակական գործունէութեամբ ալ սերտօրէն կը գործակցէր լուսաւորչական եւ հայ կաթողիկէ համայնքներու ներկայացուցիչներուն հետ:

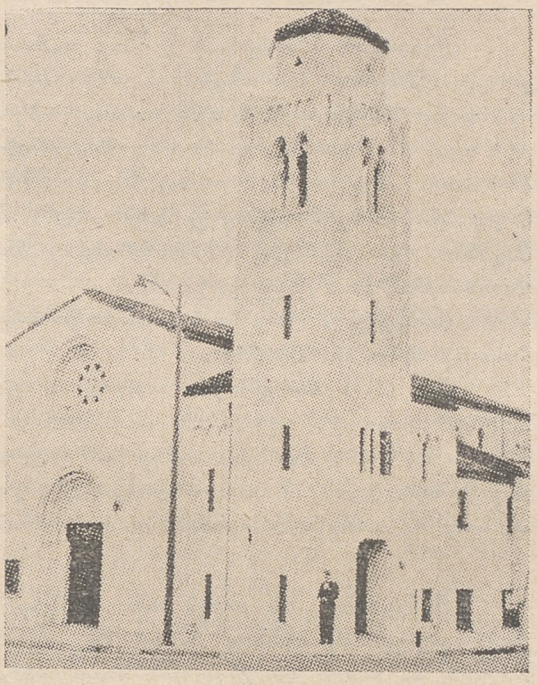

Լոս Անճելըսի Էմմանուէլ Ժողովական Եկեղեցին

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
Մ. Հ. ՄԱՐԿԱՆԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

ՈՒՐԻՇ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ, ՈՒՐԻՇ ՎԱՅՐԵՐՈՒ ՄԷՋ

Բաւական ընդարձակ է հայ աւետարանական եկեղեցիներու ցանցը Միացեալ Նահանգներու մէջ։ Ցանց մը, 26 եկեղեցիներով, որոնք կը ներկայացնեն մէկ ամբողջութիւն։ Մեր արձանագրածներէն զատ մեծ կամ փոքր եւ ժողովական կամ երիցական եկեղեցիներ կան նաեւ Հէյվըրհիլ, Լորէնս, Պէլմոն (Պոսթըն), Ուսթր, Ուէսթ Նիւ Եորք, իսկ Գալիֆորնիոյ չրջանին մէջ՝ Սան Ֆրանչիսքօ (Բեթել), Օքլէնտ, Լոս Անճէլըս (Գեթսեմանի), Ֆաուլըր, Փարլիըր, Եզեմ, Փասատինա եւ Քինկզպըրկ։

Ամերիկայի հայ աւետարանականներուն համրանքը կը դնահատուի 9 — 10·000 անձ։

Այս 26 եկեղեցիներու տարեկան պիւտճէն կը հասնի 280 — 290·000 տոլարի, որուն 230 — 240·000ը կը յատկացուի եկեղեցիներուն եւ համայնքներու տեղական ծախքերուն, 35 — 40·000 տոլար կը տրուի Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան եւ 8 — 10·000 ալ հայ եւ ամերիկեան բարեգործական ձեռնարկներու։

Աւելցնենք, որ բոլոր այս եկեղեցիները կազմակերպուած են իրենց վարչութիւններով եւ անոնց օժանդակող Միութիւններով։ Բոլորն ալ ունին եկեղեցական մարմիններ, երիտասարդաց եւ կանանց ընկերակցութիւններ, Զանից Միութիւններ, կիրակնօրեայ դպրոցներ, մարզուած երգեցիկ խումբեր, յանձնախումբեր, եւլն., որոնք առաւելագոյն աշխատանքը կը տանին, կենսունակ պահելու համար իրենց համայնքները։

Մեր յաջորդ հատորով՝ ամերիկահայ գաղութին վերապահուած Բ. մասին մէջ կուտանք տեղեկութիւններ նաեւ միւս վայրերու եկեղեցիներուն մասին։ Ու կը յիշեցնենք, որ եթէ այս նիւթին հետ կապուած այլ լրացուցիչ տեղեկութիւններ ու նկարներ ալ ղրկուին մեզի մինչեւ յառաջիկայ Յուլիսի վերջը, տեղ կուտանք նաեւ անոնց, աւելի լրիւ պատկերով մը կարենալ ներկայացնելու համար ամերիկահայ աւետարանական համայնքներու պատմութիւնը եւ անոնց այժմու կեանքն ու գործունէութիւնը։

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԶԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Զուգահեռ Հայ Աւետարանական Միութեան հետ, որ ամերիկահայ աւետարանական համայնքներու եւ եկեղեցիներու կազմակերպութիւնն է, ինչպէս բացատրեցինք այս բաժնին սկիզբը: Հայ Աւետարանական Ընկերակցութիւնը բոլորովին անկախ եւ իր գործունէութեամբ Ամերիկայի սահմաններէն դուրս տարածուած կազմակերպութիւն մըն է, թէեւ հիմնուած Ամերիկայի մէջ, ամերիկահայ աւետարանականներու նախաձեռնութեամբ:

Հ. Ա. Ընկերակցութիւնը կազմուեցաւ Հ. Ա. Միութեան համագումարին որոշումով, Ուսաբի մէջ, 1918ի Յունիսին, այնպէս որ այսօր իր եռին ունի 44 տարիներու արդիւնաւոր անցեալ մը: Այդ չրջանին, կազմակերպութեան անմիջական նպատակն էր օգնել Մեծ Եղեռնին զոհուած հայ ժողովուրդի բեկորներուն, որոնք 1918ի վերջաւորութեան եւ այնուհետեւ պիտի համախմբուէին Կիլիկիոյ, Սուրիոյ, Լիբանանի, Յունաստանի եւ այլ երկիրներու մէջ: Կազմակերպուած օգնութիւն, — ահա թէ ինչ կը հետապնդէին այս Ընկերակցութեան հիմնադիրները, — Պետիկեան, Փուչման, Թէլֆէեան, Տոճեան, Մուշեղեան եւ ուրիշներ, որոնցմէ միակ ողջ մնացածը Վեր. Անդրանիկ Ա. Պետիկեանն է: Դրեցինք արդէն, թէ որքան մեծ եղած է անոր դերը այս կազմակերպութեան ամրապնդման, յառաջդիմութեան եւ ունեցած լայն ու արդիւնաչատ գործունէութեան մէջ:

Այս կազմակերպութիւնը, իր հետապնդած առաջադրութեանց իրրեւ իրագործում, օգնած է եւ մինչեւ այսօր ալ կ'օգնէ եկեղեցիներուն ու դպրոցներուն, կը պատրաստէ եկեղեցականներ, կը պահէ Պէյրութի Հայկազեան Գոլէճը, կ'օժանդակէ եկեղեցիներու կառուցման, հաստատած է սեփական հրատարակչական մը եւ իր խորհուրդներով ուղղութիւն կուտայ տարուելիք աշխատանքներուն:

Ընկերակցութեան արձանագրած յաջողութիւնը երեւան կուգայ առանձնապէս այն իրողութեամբ, որ 1919ին տարեկան 7723 տոլար միայն մուտք ունեցած այս կազմակերպութեան 1952ի մուտքը եղած է 151·428 տոլար, իսկ 1957ինը եւ 1958ինը՝ բացառաբար 240·000ական տոլար: Այժմու պիւտճէն կը դառնայ տարեկան 125·000 տոլարի չուրջ:

Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան բարերարներէն Ստեփան Փիլիպոսեան, 1950ին նուիրած էր 100·000 տոլար, այդ գումարով կազմելու համար Ֆոնտ մը, որ պիտի ծառայէր Ընկերակցու-

Fonds A.R.A.M

թեան ընդհանուր նպատակներուն: Այս Ֆոնտը, ուրիշներու ալ նըւէրներով, դրեթէ կրկնապատկուած է այսօր:

Ընկերակցութիւնը, Նիւ Եորքի դվխաւոր փողոցներէն մէկուն մէջ ունի իր սեփական չէնքը, զոր, նոյնպէս կարելի եղած է գնել միեւնոյն բարեբարին նախաձեռնութեամբ:

Ընկերակցութեան այժմու նախագահն է վեր. Տ. Քասունի:

Իրրեւ եղրակացութիւն պէտք է անվերապահօրէն հաստատել, թէ չատ բան պիտի պակսէր ի սփիւռս աշխարհի ցրուած հայ աւետարանական համայնքներու կենսունակութենէն եւ բարգաւաճումէն, եթէ կազմակերպուած եւ հետեւողական գործունէութեան լծուած չըլլար Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութիւնը: Հասցնելով իր օժանդակութիւնները ամէն կողմ, ըստ կարօտութեան տեսակին ու ծաւալին, այս կազմակերպութիւնը, ընդհանրապէս նախախնամական դեր մը խաղաց վերջին քառասնամեակի ընթացքին, իր աջակցութեան կարօտ աւետարանական համայնքներուն մէջ: Հասաւ բոլորին եւ տարուէ տարի ծաւալ ու տարողութիւն ստացաւ իր օգտակար աշխատանքը, եկեղեցական եւ մանաւանդ կրթական մարզերու մէջ: Ու ասկէ օգտուեցան ոչ միայն հայ աւետարանական համայնքները, առանձնապէս, այլեւ նպաստաւորուեցաւ հայութիւնը, իրրեւ ամբողջութիւն:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ
ՏԻԳՐԱՆ ՔԱՍՈՒՆԻ

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՏԻԳՐԱՆ ՔԱՍՈՒՆԻ. — Վեր. Տիգրան Քասունի ծնած է Մարաշ: Մինոզքին հետ Սուրիա փոխադրուած է 1930ին, ապա վերջացուցած է Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանին բժշկական ճիւղը, ինչպէս նաեւ Մերճ. Արեւելքի Աստուածաբանական ճեմարանը: Երեք տարի պաշտօնավարած է Թրիփոլիի հայ աւետարանական եկեղեցին մէջ, վարելով միաժամանակ տեղւոյն հայ աւետարանական վարժարանին տեսչութիւնը: Ձեռնադրուած է 1948ին եւ նոյն տարին փոխադրուած է Ամերիկա: Եղած է հոգեւոր հովիւ Ֆիլատելֆիոյ Նահատակաց եկեղեցիին, 1949 — 1953: Այնուհետեւ, 1955էն ասդին պաշտօնավարած է Նիւ Եորքի եկեղեցիին մէջ: Եղած է Արեւելեան Նահանգներու Հայ Աւետարանական Միութեան առաջնապետ, 1953 — 1955: Հիմա ալ կը վարէ Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան նախագահութիւնը:

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԸ

ԻՐԵՆՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՎ, ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ ԵՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒՆԵՐՈՎ

Կազմակերպուած վեց համայնքներ կը ներկայացնեն ամերիկահայ գաղութի կաթողիկէ հաստատակութիւնը: Վեց համայնքները, վեց քաղաքներու մէջ, մօտաւորապէս 600 ընտանիքներով, առանց հաշուելու հեռաւոր կամ մօտաւոր այլ վայրերու մէջ երեքով – հինդով կամ աւելիով ցրուածները, որոնք որեւէ կազմակերպուած հա-

Յուշանկար մը՝ կաթողիկէ Հայոց Պատրիարք կարտինալ Աղաջանեանին Ա-մերիկա այցելութենէն, 1951 Հոկտեմբերին, Պոսթընի օդակայանին մէջ: Ձախէն աջ՝ Հ. Միհայէլ վրդ. Աբեան, Հ. Ներսէս Սէրեան, Տ. Ստեփան ք. ծ. վրդ. Ստեփանեան, Հ. Ղուկաս վրդ. Առաբելեան, Հոգեւոր Տէրը, Պոսթընի Արքեպիսկոպոսը՝ կարտինալ Քուշինկ, Տ. Ալոզիոս արքեպ. Պաքանեան եւ Տ. Յարութիւն ծ. վրդ. Մալեեան:

մայնքի մաս չեն կազմեր եւ որոնք, իրենց հոգեւոր անունդը կը ստանան յաճախելով ամերիկեան կաթողիկէ եկեղեցիները: Եթէ այս ցրուածներն ալ հաշուենք, այն ատեն 600էն քիչ մը աւելի եղած կ'ըլլայ հայ կաթողիկէ ընտանիքներուն ընդհանուր թիւը ամերիկահայ գաղութին մէջ:

Փոքր է անշուշտ գաղութին այս հատուածը, բաղդատելով

Fonds A.R.A.M

միւս քոյր համայնքներուն հետ։ Փոքր ըլլալով հանդերձ, սակայն, կը հանդիսանայ գործօն միաւոր մը գաղութի ամբողջութեան մէջ, եւ, հաւաքական մօտեցումով թէ անհատական մասնակցութիւններով, կը բերէ իր կարգին նպաստի իր բաժինը գաղութի ազգային–հասարակական կեանքին։ Նման պարագաներու ներքեւ քանակէն աւելի որակն է որ կը դառնայ ուշադրութեան առարկայ եւ այս տեսակէտով, ամերիկահայ կաթողիկէ համայնքները ետ չեն մնար միւս քոյր համայնքներէն։

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԸՍԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ամէնէն կենսունակներէն մէկն է Լոս Անճէլըսի համայնքը։ Եւ համայնքը, այս կենսունակութիւնը կը պարտի մեծ մասով ժողովրդապետին կամ իր հոգեւոր հովիւին՝

Լոս Անճէլըսի Թագուհի Մարտիրոսաց եկեղեցւոյն ներքնամասը

Հայր Միքայէլ Վրդ. Աքեանի եւ անոր շուրջը բոլորուած երիտասարդութեան եռանդին։

Մինչեւ 1949 — 50 թուականները փոքրաթիւ հայ կաթողիկէներ գտնուած են Լոս Անճէլըս։ Այդ տարիներուն էր որ շատցաւ անոնց համրանքը գլխաւորապէս, Ցեղասպանութենէն Միացեալ Նահանգները փոխադրուած արեւելահայ տարագիրներով, որոնց մէջ կաթողիկէ դաւանանքին պատկանող շատեր կային։ Արդէն, 1945էն մինչեւ 1948, իրենց հոգեւոր հովիւն էր դարձեալ Հայր Միքայէլը, որ յետոյ փոխադրուեցաւ Ամերիկա։ Այնպէս որ իրմով, նոյն այդ տարագիրները իրական նեցուկ մը գտան, իրենց ժամանման եւ տեղաւորման ա–

Fonds A.R.A.M

ռաջին շրջանին, երբ Լոս Անճէլըս հասան: Այսօր, այս քաղաքը հաստատուած հայ կաթողիկէ ընտանիքներուն թիւը կը հասնի 100ի: Ամերիկա ծնածներուն համեմատութիւնն է 100ին 20 մօտաւորապէս:

Համայնքը ունի սեփական եկեղեցի՝ Թադուհի Մարտիրոսաց: Հիմնուած է 1952ին: Արժած է 40·000 տոլար, որուն 20·000ը կը մնայ դեռ վճարելի: Այս գումարին մէջ են նաեւ եկեղեցւոյն յարակից շէնքերը, որոնք ունին ամէն յարմարութիւն, ի միջի այլոց եւ հանդիսասրահ մը:

Համայնքին տարեկան ելեւմուտքը կը հասնի շուրջ 10·000 տոլարի, որ կը գոյանայ եկեղեցական կազմակերպութեանց յատուկ ընթացիկ հասոյթներով: Կը կազմակերպուի տարեկան դաշտահանդէս մը, որուն կը մասնակցին բոլոր Հայերը, առանց դաւանական խտրութեան:

Ուրիշ յուշանկար մը, դարձեալ, Կարտինալ Աղաջանեանին Ամերիկա այցելութենէն: Լոս Անճէլըսի մէջ 1951ի վերջերը իրեն ի պատիւ եղած ընդունելութեան մը առթիւ նկարուած: Հոգեւոր Տիրոջ քովը՝ Արփաքսատ Սեդրակեան եւ անոր քովը՝ Լոս Անճէլըսի Արքեպիսկոպոս Կարտինալ Ճէյմս Ֆրէնսիս Մաք Ինթայր:

Իր տեղական կարիքներէն զատ, համայնքը օգտակար կ'ըլլայ նաեւ արտաքին ձեռնարկներու: Այսպէս, տարիներ առաջ մեծապէս օժանդակեց յօգուտ Վենետիկի եւ Վիեննայի Մխիթարեան Վանքերուն Լոս Անճէլըսի մէջ ալ կատարուած հանգանակութեանց:

Կաթողիկէ համայնքը, իր հոգեւոր հովիւին միջոցով սերտ կապ կը պահէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ենթակայ եկեղեցական իշխանութեանց հետ եւ կը գործակցի բոլոր կարեւոր պատեհութիւններով:

Fonds A.R.A.M

Եկեղեցական բոլոր ձեռնարկներուն կ'ալակցին Հայ Տիկնանց Մխիթիւնը, իր 25 անդամուհիներով եւ Երիտասարդաց Մխիթիւնը՝ 35 երկսեռ անդամներով։

Թագուհի Մարաիրոսեց եկեղեցին ունի իր Դպրաց դաս – երգչախումբը, 15 երկսեռ անդամներով եւ Պօղոս Գալեանի խմբավարութեամբ։

Հ. ՄԻՔԱՅԷԼ ՎՐԴ. ԱՔԵԱՆ

ՀԱՅՐ ՄԻՔԱՅԷԼ ՎՐԴ. ԱՔԵԱՆ.— Մխիթարեան միաբան (Վիեննայի)։ Ծնած է Անքարա, 1912ին։ Հազիւ 10 տարեկան՝ ղրկուած է Վիեննայի Մխիթարեան վանքը, ուր մեծցած եւ ստացած է իր կրթութիւնը։ Աւարտած է Վիեննայի համալսարանին աստուածաբանական ճիւղը, 1933ին։ Վկայուելէն յետոյ պաշտօնավարած է իբրեւ ուսուցիչ ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ 1935էն մինչեւ 1943։

Այս այն շրջանն է, երբ գերմանական բանակներու նահանջին հետեւանքով հազարաւոր արեւելահայ եւ այլ դաղթականներ սկսած էին հասնիլ Վիեննա։ Մխիթարեան Վանքը դարձած էր դաղթակայան եւ Միաբանութիւնը ջերմօրէն եղբայրական դուրգուրանք ցոյց կուտար իր յարկերուն ներքեւ՝ առժամապէս հոն ապաստանող այդ դաղթականական բազմութեանց։ Այս պատեհութեամբ էր, որ Հայր Միքայէլ վրդ. Աքեան, 1943 — 44 թուականներուն բացառապէս զբաղեցաւ այս դաղթականներու տեղաւորման կամ դէպի այլ կեդրոններ առաքման աշխատանքներով։ Եւ այնուհետեւ, երբ Վիեննան ալ պարպուեցաւ գերմանական ուժերէն եւ հայ տարադիրներու բազմութիւնները կեդրոնացան Աբեմաեան Գերմանիա, իսկ պատերազմն ալ յանգեցաւ իր վախճանին, Հայր Միքայէլ վրդ. Աքեան, իր կարգին միացաւ դաղթականներուն, այնտեղ եւս անոնց օգտակար ըլլալու առաջադրութեամբ։ Շաբաթներ դանուեցաւ 1945 Մայիսի գինադադարին, բազմաթիւ դիմումներ կատարեց յօդուտ դաղթականներուն Ֆրանսական գրաւման իշխանութեանց մօտ եւ ապա, երբ շրջանը դարձաւ ամերիկեան գրաւման գօտի եւ դաղթականներն ալ տեղաւորուեցան Շաբաթներ – Պատ Քանչթատի Ֆունքէրքաղէրնէ զօրանոցներուն մէջ, Հայր Միքայէլ եւս հաստատուեցաւ այնտեղ եւ կազմակերպելով դաղթականներուն հայ կաթոլիկէ համայնքը, եղաւ անոր հովիւը եւ վարեց այդ

Fonds A.R.A.M

պաշտօնը մինչեւ 1948, օգտակար հանդիսանալով բոլորին:

Շթուլթկարտէն հեռանալէն յետոյ գնաց Լիբանան եւ 1948 — 1951 իբրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարեց Պէյրութի Մխիթարեան Վարժարանին մէջ: Ապակէ վերջ մեկնեցաւ Ամերիկա, տարի մը մնաց Պոսթըն եւ 1952էն ասդին հաստատուեցաւ Լոս Անճէլըս, իբրեւ հայ կաթողիկէ Թաղուհի Մարտիրոսաց եկեղեցւոյն եւ համայնքին հոգեւոր հովիւը:

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻՈՅ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ֆիլատելֆիոյ հայ կաթողիկէ համայնքը կը բաղկանայ 90 ընտանիքներէ, որոնք մեծ մասով Մալաթիացիներ, Խարբերդցիներ եւ Կարնեցիներ են:

Համայնքը ունի իր սեփական եկեղեցին՝ Ս. Մարկոս Աւետարանիչ, որ այժմու չէնքին մէջ բացուած է 1946 Մայիսին: Նախապէս կար մատուռ մը, մխիթարեան անունով: Եկեղեցիին կից կայ ընդարձակ սրահ մը, իր բեմով, ուր տեղի կ'ունենան հրապարակային հանդիսութիւններ եւ ժողովներ:

Հոգեւոր հովիւը կամ ժողովրդապետն է Տ. Սահակ Թաղադիր Ծայր. վրդ. Սահակեան, որ ծնած է Խարբերդ 1895ին եւ կը պաշտօնավարէ այս համայնքին մէջ 1923էն ի վեր: Ունի իր օգնականը յանձին բնիկ քէօթահիացի երիտասարդ եկեղեցական Տ. Լեւոն վրդ. Սարեանի: Երկուքն ալ կը պատկանին Հռոմի Լեւոնեան Միաբանութեան:

Ժողովրդապետը ունի պատրիարքական փոխանորդի պատուական տիտղոս, բայց չունի վարչական որեւէ իրաւասութիւն քոյր համայնքներուն վրայ, թէեւ, բոլոր կաթողիկէ համայնքները, ներկայացող պատեհութիւններով, կ'օգտուին անոր խորհուրդներէն եւ բազմամեայ փորձառութենէն:

Եկեղեցին, ինչպէս միւս կաթողիկէ եկեղեցիները, համազգային ոճներէն Վարդանանց ու Ապրիլեան Եղեռնի տարեդարձը կը տօնեն արժանավայել չուքով:

Համայնքին մէջ կը գործեն Ս. Սրբի Տիկնանց Միութիւնը 12 անդամուհիներով եւ Հայ կաթողիկէ Երիտասարդաց Միութիւնը 45 — 50 երկսեռ անդամներով, որոնք կ'ակտիւին եկեղեցիին եւ անոր կազմակերպած ձեռնարկներուն:

Կայ նմանապէս Դպրաց դաս – երգչախումբ, 15 երկսեռ հայ անդամներով: Մշտավարն է Յակոբ Ժարժատեան:

Եկեղեցին ունի տարեկան 8000 տոլար եկամուտ, որ կը գոյանայ եկեղեցական ընթացիկ հասոյթներով եւ մօտաւորապէս նոյնքան ալ ծախք:

Fonds A.R.A.M

ՏԻԹՐՈՅԻԹԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Փոքրաթիւ, բայց իրենց չրջապատին մէջ կենսունակ համայնք մը կը կազմեն Տիթրոյիթի կաթողիկէ Հայերը: Ունին աչխոյժ ժողովրդապետ մը յանձին Տ. Յովսէփ վրդ. Գալայճեանի, որ 14 տարիներէ ի վեր կը հովուէ իր հօտը ձեռնհասօրէն:

Համայնքը կը բաղկանայ ընդամէնը 50 ընտանիքներէ, որոնք ժամանակին գաղթած են Բրզնիքէն, Խարբերդէն, Պանտրմայէն եւ այլ հայաբնակ չրջաններէ: Համայնքի անդամներուն 100ին 40ը ծնած են Ամերիկայի մէջ:

Իրենց Ս. Վարդան եկեղեցւոյն չէնքը կառուցուած է 3 Յունիս 1958ին:

Հոգեւոր հովիւի աչխատանքներուն իր լաւագոյն օժանդակու-

Տիթրոյիթի կաթողիկէ Հայոց Ս. վարդան եկեղեցին

թիւնը կը բերէ եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը, որ բաղկացած է 15 անդամուհիներէ:

Եկեղեցին ունի իր Դպրաց Դասը, որուն խմբավարն է ինքը, երաժչտութեան մէջ հմուտ՝ Տ. Յովսէփ վրդ. Գալայճեանը: Երգչախումբը բաղկացած է Ամերիկուհիներէ, որոնք հայերէնով եւ տըպաւորիչ յաջողութեամբ կ'երգեն Պատարագն ու եկեղեցական այլ երգեր:

Տարեկան պիւտճէն կը ներկայացնէ 3000 տոլարի գումար մը, որ կը գոյանայ եկեղեցական հասոյթներով եւ զանազան ձեռնարկներով:

Հոգեւոր հովիւը հայերէն կը սորվեցնէ 5 փոքրիկներու ամէն չաբաթ օր:

Fonds A.R.A.M

Ամերիկուհիներ կ'երգեն հայկական պատարագը Տիքրոյիքի կաթողիկէ Հայոց Ս. Վարդան եկեղեցւոյն մէջ, Տ. Յովսէփ վրդ. Գալայճեանի ղեկավարութեամբ: Փորձի պահուն նկարուած:

Տ. ՅՈՎՍԷՓ ՎՐԴ. ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Տ. ՅՈՎՍԷՓ ՎՐԴ. ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ.— Ծնած է Խարբերդի Շիրօ գաւառի Քէֆէրահզ գիւղը, 1908ին: Ուսումը ստացած է Հռոմ: Վկայուած է Ուրպանեան վարժարանէն եւ Գրիգորեան համալսարանէն, 1931ին, Տօքթ. Փիլիսոփայութեան աստիճանով: Նոյն տարին ձեռնադրուելով, մտած է եկեղեցական ասպարէզ: Յաջորդ տարին, իբրեւ ուսուցիչ եւ կաթողիկէ Հայոց Պատրիարքարանի քարտուղար կը փոխադրուի Պէյրութ: Տ. Յովսէփ վրդ. Գալայճեան կը պատկանի Լեւոնեան Միաբանութեան: Ստացած է երաժշտական ուսում եւ եղած է էչմէձինի (Պէյրութ) «Կիլիկիա» երգչախումբին խմբավարը: Ամերիկա փոխադրուած է 1946ին, պաշտօնավարելով նախ Ֆիլատելֆիա, իբրեւ փոխ – ժողովրդապետ եւ 1948ին ստանձնած է Տիթրոյիթի համայնքին ժողովրդապետութիւնը: Տ. Յովսէփ վրդ. Գալայճեան միշտ հետաքրքրուած է Տիթրոյիթի ազգային – հասարակական կեանքով: Պահած է եւ կը պահէ իր կապը տեղւոյն երիտասարդական եւ այլ կազմակերպութիւններուն հետ եւ սիրուած է բոլորէն:

Fonds A.R.A.M

ՊՈՍԹՐՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱՅՆՔԸ.— Պոսթընի եւ չրջականերու կաթողիկէ Հայոց համայնքը կը բաղկանայ չուրջ 150 ընտանիքներէ, որոնք առենօք գաղթած են Սեբաստիայէն, Բրգնիքէն, Տրապիզոնէն, Մարաչէն, եւլն.: Եկեղեցին, սեփական չէնքով, կը կոչուի Ս. Խաչ եւ կը գտնուի Ուոթըրթաունի մէջ: Ժողովրդապետն է Հայր Ղուկաս վրդ. Առաքելեան, Վիեննական Մխիթարեան: Ունին եկեղեցասէր Տիկնանց Մխիթիւն եւ Դպրաց Դաս:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱՅՆՔԸ.— Շուրջ 125 ընտանիքներով կազմուած է Նիւ Եորքի եւ չրջականերու հայ կաթողիկէ համայնքը: Մեծ մասով գաղթած են Խարբերդէն, Մարաչէն, եւլն.: Համայնքը չունի սեփական եկեղեցի: Ունի նաեւ զանազան Միութիւններ: Ժողովրդապետն է Տ. Յարութիւն ծ. վրդ. Մալճեան, բնիկ մարաչցի, չուրջ 75 տարեկան, Լեւոնեան Միաբանութենէն:

ՓԱԹԷՐՍՐՆԻ (ՆԻՒ ՃԸՐՋԻ) ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱՅՆՔԸ.— Փոքր համայնք մըն է 60ի մօտ հայախօս եւ արաբախօս հայ կաթողիկէ ընտանիքներով, մեծ մասով գաղթած Հալէպէն, Տիբրանակերտէն, Մարտինէն, եւլն.: Համայնքը ունի իր սեփական եկեղեցին՝ Սիրտ Յիսուսի: Կառուցուած է 1927ին: Կայ Դպրաց Դաս, ինչպէս նաեւ եկեղեցւոյն օժանդակող Տիկնանց Միութիւն: Ժողովրդապետն է բնիկ հալէպցի Տ. Պօղոս վրդ. Գուշակճեան:

Դժբախտաբար կարելի չեղաւ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալ այս երեք համայնքներու մասին: Անչուշտ կան կատարուելիք լրացումներ, յաւելեալ տեղեկութեանց կամ մանրամասնութեանց պծով: Մեր յաջորդ հատորին մէջ տեղ կուտանք այդ բոլորին, եթէ այս համայնքներուն ժողովրդապետները հաճին հաղորդել զանոնք մեզի մինչեւ յառաջիկայ Յուլիսի վերջը:

Այս ղլուխով կը վերջանայ ամերիկահայ լուսաւորչական, աւետարանական եւ կաթողիկէ համայնքներուն վերաբերեալ եւ անոնց անցեալ ու ներկայ կեանքը, այլեւ կազմակերպական կառոյցը պատկերացնող պատմութիւնը: Արձանագրեցինք այն, ինչ որ կար մեր տրամադրութեան տակ իրրեւ նիւթ ու տեղեկութիւն: Տուինք այն, ինչ որ պէտք էր տալ, առանց անտեսելու էականն ու հիմնականը եւ առանց մտնելու այս սահմանափակ էջերուն համար աւելորդ մանրամասնութեանց մէջ: Ամէն պարագայի տակ, մեր ուշադրութեան յանձնուելիք ամէն կարեւոր լրացում կամ սրբագրութիւն կը կատարենք հաճոյքով, ամերիկահայ գաղութի պատմութեան Բ. մասին մէջ, որ պիտի հրատարակուի մեր յաջորդ հատորով:

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

Հայրենակցական Միութեանց ծննդոցը կը սկսի ամերիկահայ գաղութին։ Իրենց կազմութեան առաջին օրերէն, անոնք հանդիսացան կամուրջ մը հայրենիքին եւ հայրենիքէն հեռացած պանդխտութեան մէջեւ։ Ու այնքա՜ն չատ էին պանդուխտները հեռաւոր Ամերիկայի մէջ։ Ծննդավայրերու կարօտն ու այնտեղ ապրող իրենց հարազատներուն օգտակար ըլլալու ցանկութիւնը մղիչ ուժը եղան քով քովի բերելու Ամերիկա համախմբուած բազմութիւնները, որպէսզի մտածեն նոյն այդ ծննդավայրերուն հաւաքաբար օժանդակելու միջոցներուն մասին։ Ու չարժումը ծայր տուաւ եւ ճիւղաւորուեցաւ արագօրէն։ Իւրաքանչիւր չրջանի, քաղաքի կամ գիւղի պանդուխտները կազմեցին իրենց Միութիւնները եւ անցան գործի։ Սկսան օգնել ամէնէն առաջ իրենց դպրոցներուն, մտածելով նաեւ այլ կարօտութեանց բաւարարման մասին։ Ամէն մէկը տուաւ առատօրէն։ Ու հաւաքուած դրամները բռնեցին հայրենիքին ճամբան։ Ստացուեցան ու գործածուեցան։ Հասան իրենց նպատակին։ Շէնցուցին գիւղերն ու քաղաքները։

Այսպէս՝ մինչեւ 1915ի արհաւիրքը, որմէ վերջ ոչ ծննդավայր մնաց եւ ոչ ալ այնտեղ ապրող հարազատներ։

Այս կացութեան առջեւ, սակայն, ձեռնթափ չեղան Հայրենակցականները։ Կային վերապրող բազմութիւններ, որոնց պէտք էր երկարէին այս անգամ իրենց ձեռքերը։ Նախ անոնց ֆիզիքական դոյութիւնը ապահովելու նպատակով, — եւ այդ «նախ»ը տեւեց տարիներ։ Ապա, երբ վերապրողները տուն – տեղ եղան հայրենիքէն դուրս, այլ երկիրներու մէջ, Հայրենակցականները, այս անգամ, դարձան միացման կապ, աշխարհի չորս կողմը ցրուած հայրենակիցներուն միջեւ։ Օգնեցին անոնց, որոնք այդ օգնութեան պէտք ունէին դպրոցներ կամ դպրոցներու մէջ սաներ պահելու, հիւանդներ խնամելու կամ չքաւորներ ապրեցնելու համար։ Իսկ եղան Միութիւններ, որոնք իրենց ամբողջ ունեցածը տրամադրեցին նոր աւաններու կառուցման Հայաստանի մէջ։

Աշխատանքը կը շարունակուի այսօր ալ, հոգ չէ թէ, անցեալին բաղդատմամբ, չատ աւելի սեղմ չրջանակի մէջ։ Այսօրուան համար օգտակարը այն է, որ կապը պահպանուի աշխարհի ամէն կողմը ցրուած հայրենակիցներու միջեւ։ Ու պահպանուելով, կարելի ըլլայ դարձեալ օգնել իրարու, եթէ կայ այդ օգնութեան պահանջը եւ եթէ կան այդ պահանջը բաւարարելու կարելիութիւններ, այս կամ այն Հայրենակցական Միութեան միջոցով։

Fonds A.R.A.M

Ամերիկահայ գաղութին պատմութիւնը կարելի չէր ամբողջացնել, առանց կանգ առնելու նաեւ Հայրենակցական Միութեանց անցեալ եւ ներկայ գործունէութեանց վրայ: Այս նկատումով ալ դիմումները կատարեցինք մօտ երեք տասնեակ Հայրենակցականներու: Ջատացանք մեր բոլոր դիմումներուն պատասխանները: Կը հրատարակենք ուրեմն ստացուածները, ինչպէս նաեւ, իրրեւ անցեալի ոգեկոչում, տեղ կուտանք քանի մը Հայրենակցականներու, որոնց գործունէութիւնն ու անդամներուն թիւը, իրերու բնական ընթացքով, իջած են այսօր իրենց նուազագոյնին:

ՀԱՄԱՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Համավասպուրական Հայրենակցական Միութեան պարբերաթերթին կողմը

Վասպուրականի անունով կրթասիրաց, Ուսումնասիրաց եւ Վերաչինաց Հայրենակցական Միութիւններ գոյութիւն ունեցած են Ամերիկայի զանազան հայաշատ վայրերուն մէջ 1900 թուականէն սկսեալ: Երբ սակայն Ա. աշխարհամարտի վինաղաղարէն յետոյ նոր գաղթողներով չատցան Վասպուրականցիները, անհրաժեշտ նկատուեցաւ իրարմէ անջատօրէն գործող Միութիւնները միացընել, որպէսզի աւելի արդիւնաւոր դառնայ հաւաքական աշխատանքը, օգնելու համար աշխարհի ամէն կողմը ցրուած Վասպուրականցիներէն անոնց, որոնք պէտք ունէին այդ օգնութեան:

Այս նպատակով, 30 Ապրիլ 1931ին Տիթրոյիթի մէջ գումարուեցաւ ժողով մը՝ Վասպուրականի անունով 7 տարբեր քաղաքներու մէջ կազմուած Միութեանց ներկայացուցիչներուն մասնակցու-

Fonds A.R.A.M

թեամբ: Ու ժողովին որոշումով իրագործուեցաւ միացումը այս Միութիւններուն: Նորակազմ միացեալը նախ կոչուեցաւ Համավասպուրականի Ընդհանուր Միութիւն, որ հետագային դարձաւ Համավասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն: Ընտրուեցաւ կեդրոնական վարչութիւն, որուն վայրը եղաւ Տիթրոյիթ:

Միութիւնը ունի այժմ իր մասնաճիւղերը Նիւ Եորքի, Նիւ Ճըրզիի, Պոսթընի, Փուեթաքէթի, Նայակարա Ֆոլզի, Տիթրոյիթի, Լոս Անճէլըսի, Սան Ֆրանչիսքոյի եւ Ֆրէզնոյի մէջ, 400 անդամ – անդամուհիներով: Կան նաեւ երիտասարդներու երկու մասնաճիւղեր Վանիկ անունով Տիթրոյիթի մէջ, ինչպէս նաեւ Վարագ մասնաճիւղը Նիւ Ճըրզի: Արտասահմանի մասնաճիւղերը կը գտնուին Պէյրութ, Աթէնք եւ Պուէնոս Այրէս: Կայ նաեւ Սիփան անունով երիտասարդաց մասնաճիւղ մը Պէյրութի մէջ:

Համավասպուրականի Հայրենակցական Միութեան կեդր. վարչութիւնը (Թիճէէֆ, Նիւ Ճըրզի).— Նստած, ձախէն աջ՝ Տիկիններ Սիրուն Պետրոսեան, Թելմա Ոսկեան եւ Վալանթին Կարապետեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Սահակ Տէր Յակոբեան, Վահրամ Սանտրագործեան, Միհրան Ոսկերիչեան եւ Մկրտիչ Շիրվանեան:

Միութիւնը ձգտեր է եւ կը ձգտի վառ պահել հայրենիքի սէրն ու Հայուն հաւատքը ապագայի մասին ամէնուն մօտ՝ ընդհանրապէս եւ նոր սերունդին մօտ՝ մասնաւորապէս, պահպանելով միաժամանակ

Fonds A.R.A.M

Համավասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Կեդրոնական վարչութեան անդամուհիներէն Տիկին Շուշանիկ Սանասարեան (Պոսթըն)։

տոհմիկ աւանդութիւններն ու պատմական արժէքները։ Այս առաջադրութեամբ եւ իրրեւ ոգեկոչում հերոսական անցեալին, ամէն տարի եւ ամէն տեղ մեծ չուքով կը տօնէ Վասպուրականի 1915ի հերոսամարտը։

Իրրեւ անմիջական նպատակ, Միութիւնը սաներ կ'որդեգրէ Խրիմեան Հայրիկին անունով, հայ վարժարաններու մէջ, բացառիկ պարագաներու տակ ալ կ'օգնէ մասնագիտութեան հետեւող ուսանողներու։ Եւ, միաժամանակ կ'օժանդակէ ապագային այն հաստատութեանց, որոնց նպատակը հայապահպանումն է։

Իր երեսնամեայ գործունէութեամբ եւ արտակարգ ճիգերով, Միութիւնը իրագործած է իր նպատակները։ Պահած է հարիւրաւոր Խրիմեան սաներ եւ սանուհիներ։ Ուսանողական Ֆոնտէն ամէն տարի կ'օգտուին 30ի չափ պատանիները։ Այդ նպատակին համար 1961ին յատկացուած էր 1800 տոլար։ Ասկէ զատ սաներ կը պահուին Պէյրութի Փալանճեան ճեմարանին, Մխիթարեան վարժարանին, Հալէպի Քարէն Եփփէ ճեմարանին եւ Իրանի, Ֆրանսայի ու Յունաստանի վարժարաններուն մէջ։ Ամերիկայի մէջ ալ կը պահէ ուսանող մը։

Անցեալին մէջ եւ մինչեւ անցեալ տարի Միութիւնը կարեւոր դումարներ յատկացուցած է զանազան նպատակներու։ Այսպէս, Երզնկայի առթիւ տրամադրեց 12·000 տոլար, Հաւրէդքի մէջ ջրաղացի մը շինութեան համար յատկացուց 800 տոլար, ղրկեց նաեւ թրաքթոր մը, Պէյրութի մէջ «Վասպուրական» սրահի կառուցման եւ կահաւորման ծախքերուն մասնակցեցաւ 12·000 տոլարով, 500ական տոլար նուիրեց Պոսթընի, Նիւ Ճըրզիի, Ֆրէզնոյի եւ Տիթրոյթի եկեղեցիներուն, իսկ Հալէպի Քարէն Եփփէ ճեմարանի դրացարանին նուիրած դումարով ունի արժէքաւոր դրքերու բաժանմունք մը։ Ունի տակաւին երկու Ֆոնտեր, մէկը՝ Կարապետեան Ֆոնտը, Նիւ Ճըրզիի մէջ դաչտա-

Համավասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Կեդրոնական վարչութեան անդամներէն Արմենակ Աճէմեան (Լոս Անճելըս)։

Fonds A.R.A.M

վայր մը դնելու համար իրրեւ ամառնային հաւաքատեղի եւ միւսը՝ Մասւորականներու եւ Կարիքաւորներու Ֆոնտը, որուն տարեկան 700 տոլարի եկամուտը նպատակին կը յատկացուի նոյնութեամբ:

Կեդր. Վարչութեան ջանքերով Ամերիկայի մէջ հրատարակուած են 1) «Վասպուրականն եւ իր տարագիր զաւակները» դիրքը, պատմական եւ վիճակագրական բաժիններով, 1942ին, 2) «Ձիչատակարան»ը 350 էջերով, նուիրուած Վասպուրականի 1896ի եւ 1915ի Հերոսամարտերուն, 1945ին եւ 3) «Ամենայն Հայոց Հայրիկ»ը, Խըրիմեանի անտիպ նամակներով 300 էջնոց դիրք մը, Հայրիկի մահուան յիսնամեակին առթիւ, 1957ին:

Միութիւնը ունի նմանապէս իր եռամսեայ պարբերաթերթը՝ «Վարագ», որ կը հրատարակուի 9 տարիներէ ի վեր:

Վերջին տարիներուն, կազմակերպութեան տարեկան ելեւմուտքը կը հասնի 7000 տոլարի, որ կը գոյանայ անդամատուրքերով, նուէրներով եւ զանազան ձեռնարկներու հասոյթներով:

Համավասպուրականի Հայրենակցական Միութեան վաստակաւոր գործիչներէն Արսէն Թէրլէմէզեան (Պոսթըն):

Կը դումարուի պատգամաւորական ժողով երկու տարին անգամ մը, զանազան վայրերու մէջ: Վերջինը, 16րդը, դումարուեցաւ Ֆրէզնօ, 1960ի Յուլիսին, 21 պատգամաւորներով:

Կեդր. Վարչութեան վայրը, 26 տարիներէ ի վեր կը դանուի Նիու Ճըրզի: Տարիներ չարունակ առենապետը եղած է Վարդան Կարապետեան, որու մահէն ասդին, 10 տարիներէ ի վեր եւ մինչեւոյն նուիրումով նոյն հանդամանքը ունի Տիկին Վալանթին Կարապետեան, հանդուցեալին կողակիցը: Փոխ – առենապետը՝ Մկրտիչ Շիրվանեան իր պաշտօնը կը վարէ 26 տարիներէ ի վեր: Իւ դարձեալ 25 տարիներէ ի վեր առենադպրութեան ծանր պաշտօնը կը տանի Տիկին Սիրուն Պետրոսեան, արժանանալով մասնաճիւղերու գնահատանքին: Իսկ գանձապետ Վահրամ Սանթրապօծեան կը բոլորէ իր ծառայութեան 15–ամեակը: Միւս անդամներն են Տիկին Թելմա Ոսկեան, Սահակ Տէր Յակոբեան եւ Միհրան Ոսկերիչեան:

Տարիներէ ի վեր, կեդրոնէն հեռու մասնաճիւղերէն ալ կ'ընտրուին կեդր. Վարչութեան անդամներ: Այժմու կազմին կ'անդամակցին Պոսթընէն Տիկին Շուշանիկ Սանասարեան եւ Լոս Անճէլըսէն Արմենակ Աճէմեան, որոնց նկարները կը հրատարակենք առանձին: Իրրեւ անդամ կը մասնակցի նաեւ Տիթրոյիթէն Յարութիւն Ղազար–

Fonds A.R.A.M

եան, որուն նկարը կը պակսի: Կը հրատարակենք նմանապէս նկարը Արսէն Թէրլէմէզեանին, որ եղած է մէկը Միութեան հիմնադիրներէն եւ ամէն ժամանակ բերած է իր ծառայութիւնները անոր բարգաւաճման համար:

Համավասպուրականի հովանիին տակ, նահապետական պատկառելի ընտանիք մը կը կազմէ Վասպուրականցին, որ իր անցեալով հպարտ եւ հայրենի կարօտով ղեղուն կը պահէ իր աւանդութիւնները ու կը մնայ միշտ տոգորուած ազգային հարազատ շունչով ու զգացումներով:

ՏԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

«Տարօնի Արծիւը» — Տարօն – Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան խորհրդանշանը:

Այս Հայրենակցական Միութիւնը հիմնուած է 1917ին, Օհայօ նահանգի Էքրըն քաղաքին մէջ եւ ունեցած է իր մասնաճիւղերը Կրանիթ Սիթի, Տիթրոյիթ, Սէյնթ Փոլ, Ֆրէզնօ եւ Սէյնթ Քէթրինզ: Միութեան անդամակցած են եւ կ՛անդամակցին հայրենակիցներ Մուշէն եւ իր գիւղերէն, Սասունէն, Պուլանուխներէն, Ախլաթէն, Խնուսէն, Մանազկերտէն, Վարդոյէն, Կոյնուկէն, Ճապաղջուրէն, եւլն.:

Տարածուն է Միութեան ցանցը եւ մասնաճիւղեր կան այժմ Ֆրէզնօ 150 անդամներով, Տիթրոյիթ 100, Պետենտորֆ 30, Կրանիթ Սիթի 20, Սէյնթ Քէթրինզ 20, Պոսթըն 15, Էքրըն 15, Շիքակօ 15 եւ Ֆիլատելֆիա 10: Ամերիկայէն դուրս ալ՝ Հալէպ 300 անդամներով, Գամըշլը 200, Պէյրութ 75, Փարիզ 60, Աթէնք 25 եւ Աղեքսանդրիա 20: Ընդամէնը 15 մասնաճիւղեր 1055 անդամներով:

Միութեան նպատակն է զարկ տալ Տարօն – Տուրուբերանցիներու կրթական, մշակութային եւ տնտեսական վերելքին եւ օգնել

Fonds A.R.A.M

գաղթաշխարհի կարիքաւոր Տարօն – Տուրուբերանցիներուն:

Մինչեւ այսօր նպաստներ հասցուցած է արտասահմանի կարօտ աշակերտներուն եւ չքաւորներուն: Տարօնցի Յովհաննէս Սեդրակեանի կտակէն կատարուող տարեկան 2500 տոլարի յատկացումով 4 սաներ կը պահուին Ներկայիս Սեւրի Մուրատեան վարժարանին մէջ: Նմանապէս որդեդրուած 2 պիչերօֆիկ սաներ կ'ուսանին Պէյրութի Ն. Փալանճեան ձեմարանին մէջ եւ կը վճարուի 1000 տոլար: Ասոնց կողքին՝ Հալէպի Քարէն Եփիէ ձեմարանին կը տրուի 500 տոլար 6 սաներու համար, իսկ տարին 1650 տոլար ալ կը վճարուի Հալէպի, Դամըշլըի, Պէյրութի եւ Աֆէնքի ազգային վարժարաններուն մէջ պահուած սաներուն համար: Անցեալ տարի սան մըն ալ որդեդրուեցաւ Անթիլիասի Դպրեվանքին մէջ: Միութիւնը տարեկան 1000 տոլարով կ'օգնէ նաեւ 3 համալսարանական ուսանողներու, մէկը Պէյրութ, մէկը Պելժիքա եւ մէկն ալ Յունաստան: Եւ վերջապէս տարեկան 1000 տոլարի յատկացում մը կ'ըլլայ արտասահմանի Տարօն – տուրուբերանցի կարօտեալներուն: Երբեմն բացառիկ օգնութիւններ ալ կ'ըլլան կարօտ մտաւորականներու:

Միութեան կեդրոնը Վարչութեան ծախքով եւ կարօ Սասունեի խմբագրութեամբ, Պէյրութի մէջ 1957ին հրատարակուեցաւ «Պատմութիւն Տարօնի Աշխարհի» մեծածաւալ գիրքը, հին ու նոր պատմական ծանօթութիւններով:

Տարեկան պիւտճէն կը հասնի չուրջ 8000 տոլարի: Կը դոյանայ անդամատուրքերէ, նուէրներէ եւ դաշտահանդէսներու, հացկերոյթներու եւ այլ ձեռնարկներու հասոյթներէն:

Պատգամաւորական ժողով կը գումարուի ամէն տարի, մասնաճիւղեր ունեցող գաղութներու մէջ: Անցեալ տարուանը — 36րդը — գումարուեցաւ Ֆրէզնօ: Այս ժողովներու առիթով ալ հանդիսաւոր կերպով կը տօնուի Վարդավառը:

Հալէպի մասնաճիւղը ունի իր երիտասարդաց Միութիւնն ու ակումբը, ինչպէս նաեւ իր զրաղարանը, մարզական եւ սկաուտական խումբերը եւ ֆութպոլի խումբը «Տարօնի Արծիւ» անունով: Ասոնց համար կ'ըլլայ տարեկան 200 տոլարի յատկացում մը: Անցեալ տարի միեւնոյն ձեւով կազմակերպուեցաւ նաեւ Դամըշլըի մասնաճիւղը:

Իրրեւ լրացում այս տեղեկութեանց աւելցնենք նաեւ, որ Տարօն – Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութիւնը երբեք չպառակտուեցաւ 1933ի դէպքերուն հետեւանքով:

Կեդրոնը Վարչութիւնը կը գտնուի Ֆրէզնօ: Անոր մաս կը կազմեն Գեղամ Շահնազարեան՝ առենապետ, Տ. Բարգէն քհնյ. Գասպարեան՝ առենադպիր, Եղուարդ Մկրտիչեան՝ դանձապետ, Հայկ Մալոյեան, Հրանդ Նորոյեան, Եղիշէ Մելիքեան (Ֆիլատելֆիայէն) եւ Սրապ Փարիզեան (Կրանիթ Սիթիէն):

Fonds A.R.A.M

ԱՐԱԲԿԻՐԻ ԵՒ ԹԵՄԵՐՈՒ ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Միութեան խորհրդանշանը, որ կը ներկայացնէ Արաբկիրի մայր եկեղեցին եւ ձախին՝ ազգային վարժարանը:

Արաբկիրի եւ Թեմերու Հայ Կրթական Միութիւնը հիմնուած է 1937ի Նոյեմբերին, Ֆիլատելֆիոյ մէջ: Հիմա ալ հոն կը գտնուի Միութեան կեդրոնական Վարչութիւնը:

Նպատակը եղած է եւ կը մնայ արաբկիրցի ծնողքներէ սերած կարիքաւոր մանուկներու եւ պատանիներու տալ հայեցի դաստիարակութեան միջոցներ, ապահովելով անոնց ուսումը նախակրթարաններու եւ բարձրագոյն վարժարաններու մէջ: Եւ այս նպատակը իրագործած է ան իր 25ամեայ գործունէութեան ընթացքին: Ակնյայտ օժանդակած է զանազան ազգային եւ հասարակական ձեռնարկներու, ինչպէս նաեւ մինչեւ երեք տարի առաջ օգնած է Արաբկիր մնացող չքաւոր հայրենակիցներուն:

Ներկայիս 3 սաներ կը պահէ Հալէպի Քարէն Եփփէ ճեմարանին եւ 30 սաներ ալ՝ ազգային վարժարաններուն մէջ: Պէյրութի Ն. Փալանճեան ճեմարանին մէջ ունի 1 սան (անցեալին աւելի ունեցած է), իսկ նախակրթարաններուն մէջ ալ 10 սաներ:

Միութիւնը 4 մասնաճիւղեր ունի Ամերիկայի մէջ, — Ֆիլատելֆիա, Թրոյ, Ուոթըրթաուն եւ Հէյվըրհիլ — Նիու Պրիթրոթ (Միացեալ), 2 մասնաճիւղեր ալ Պէյրութ եւ Հալէպ: Այս 6 մասնաճիւղերուն կ'անդամակցին 700 հոգի: Մեկուսացած վայրերու մէջ ցրուած Արաբկիրցիներ ալ մաս կը կազմեն Ամերիկայի 4 մասնաճիւղերուն:

Միութեան տարեկան ելեւմուտքը կը հասնի 4000 տոլարի: Հասոյթները կը գոյանան անդամատուրքերէ, փոխան ծաղկեպսակի եւ այլ նուէրներէ, հասութաբեր ձեռնարկներէ, կտակներէ, եւլն.: Կան հայրենակիցներ, որոնք ամէն մէկ աշակերտի համար տարեկան 25ական տոլար վճարելով կը պահեն սաներ, ազգային վարժարաններու մէջ:

Իր ամբողջ գործունէութեան ընթացքին Միութիւնը ունեցած է 75·000 տոլարի գործառնութիւն: Այս գումարին շուրջ 35·000ը յատկացուած է զանազան նպատակներու, — Հալէպ եւ Պէյրութ սաներու կրթաթոշակներուն 15·000, Ներսպղթին եւ Ֆիլատելֆիոյ նոր

Fonds A.R.A.M

եկեղեցւոյն չինութեան՝ 4000ական, Արաբկիրի կարօտեալներուն 3000, Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի հանգանակութեան 2000, արտասահմանի կարօտեալներուն եւ ՀՕՄ–ի կրթական մարմնոյն 1000ական, Հայաստան Հէմփին մէջ Միութեան անունով տաղաւարի մը չինութեան 700, Անթիլիասի Դպրեվանքին 600, Պոլսոյ Դպրեվանքին 500, եւլն. եւլն.:

Միութիւնը դրամատան մէջ ունի պահեստի որոշ դումար մը:

Պէյրութահայ հայրենակից Սարգիս Բախտիկեանի, այժմ Տ. Ներսէս վրդ.ի (Նոր Զուղա) խմբագրութեամբ Միութիւնը հրատարակեց Արաբկիրի եւ շրջաններու անցեալին վերաբերող եւ պատմական ու ազգագրական նիւթերով հարուստ «Ոսկեղեցակ»ի 4 դրքերը:

Պատգամաւորական ժողով կը դումարուի երկու տարին անգամ մը, մասնաճիւղեր ունեցող գանազան վայրերու մէջ: Յաջորդ պատգամաւորականը տեղի պիտի ունենայ այս տարի եւ այդ առիթով պիտի տօնուի նաեւ Միութեան հիմնադրութեան 25ամեակը:

Արաբկիրի եւ Թեմերու Հայ Կրթական Միութեան կեդր. վարչութիւնը (Ֆիլատելֆիա).— Նստած, ձախէն աջ՝ Ալպերթ Սարգիսեան, Արամ Մալումեան եւ Ժիրայր Սէլվէրեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Տիրան Սէլվէրեան, Տիրան Էժտահարեան (մեռած) եւ Եփրատ Սէլվէրեան:

Միութեան կեդր. վարչութեան կ'անդամակցին Արամ Մալումեան՝ ատենապետ, Եփրատ Սէլվէրեան՝ փոխ – ատենապետ, Ալպերթ Սարգիսեան՝ ատենադպիր, Ժիրայր Սէլվէրեան՝ դանձապետ եւ Տիրան Սէլվէրեան՝ հաշուապահ: Վեցերորդ անդամը՝ Տիրան Էժտահարեան մեռաւ անցեալ տարի:

Fonds A.R.A.M

ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Սեբաստացիներու Հայրենակցական Միութեան պաշտօնաթերթին կողքը

Ատենօք Սեբաստիոյ մէջ ալ կային բարեսիրական կազմակերպութիւններ, որոնցմէ մէկն էր «Լուսաբեր»ը, որ կազմուած է չքաւոր դպրոցականներուն օգնելու նպատակով: «Լուսաբեր»ին նմանակը կրնայ նկատուիլ Սեբաստացի Ն ե ր ո ւ Հայրենակցականը, որուն գործունէութիւնն ալ մեծ մասով կը դառնայ կրթական նպատակներու չուրջ:

Երբ ամերիկահայութիւնը Սեբաստացիներով ալ սկսաւ բազմանալ 1895ի ջարդերէն ետք, կազմուեցաւ առաջին Հայրենակցական Միութիւնը, որ սկսաւ օգնութիւն հասցնել Սեբաստիա: Քանի չատցան անոնք, այնքան ալ աւելցան ղրկուած նպաստները:

Մեծ Եղեռնէն յետոյ, երբ օգնութեան կոչեր կը հասնէին ամէն կողմէ, հարկ դատուեցաւ կազմել նոր Հայրենակցական մը եւ 1919ի Մայիսին հիմնուեցաւ Սեբաստիոյ Վերաչինաց Միութիւնը, որուն կեդրոնը եղաւ Նիւ Եորք եւ որ ունեցաւ իր մասնաճիւղերը զանազան քաղաքներու մէջ:

Միութիւնը ունեցաւ չատ օգտակար գործունէութիւն մը այն իրողութեամբ, որ անոր չուրջը բոլորուած էին բոլոր Սեբաստացիները, առանց քաղաքական – կուսակցական խտրութեան: Տեղծուեցան կանանց օժանդակ մասնաճիւղեր ալ եւ աշխատանքը եղաւ արդիւնաւոր: Միութեան արտասահմանի մասնաճիւղերուն միջոցով օգնութիւնները կ'ըլլային տարաղրութենէն վերապրած բեկորներուն:

Fonds A.R.A.M

Այդ չրջանին Վերաչինացը ունեցաւ նաեւ իր պարբերաթերթ «Ալիս»ը, որ կը հրատարակուէր տարին 2 – 3 անգամ:

Համերաշխ գործակցութիւնը չարունակուեցաւ 17 տարի, մինչեւ որ մէջտեղ նետուեցաւ եւ գործնական լուծում ստացաւ Հայաստանի մէջ Նոր Սերաստիա պիւղին կառուցման հարցը: Այնպէս որ Վերաչինաց Միութեան հասոյթներուն մեծագոյն մասը յատկացուեցաւ այդ ծրագրի իրագործման, իսկ արտասահմանի կարօտեալներուն օգնութիւնը իջաւ իր նուազագոյնին: Այս վիճակը դուռ բացաւ դժգոհութեանց, որոնց վրայ եկան աւելնալու նաեւ Նոր Սերաստիայէն հասնող չարաչահութեանց լուրերը: Մեծ էր հիասթափութիւնը, որ ի վերջոյ յանգեցաւ երկպառակութեան: Ստեղծուած էին երկու հոսանքներ եւ բաժանումը դարձած էր անխուսափելի: Այդպէս ալ եղաւ: Վերաչինացին ամէնէն չատ սատարած եւ սրտցաւօրէն աչխա-

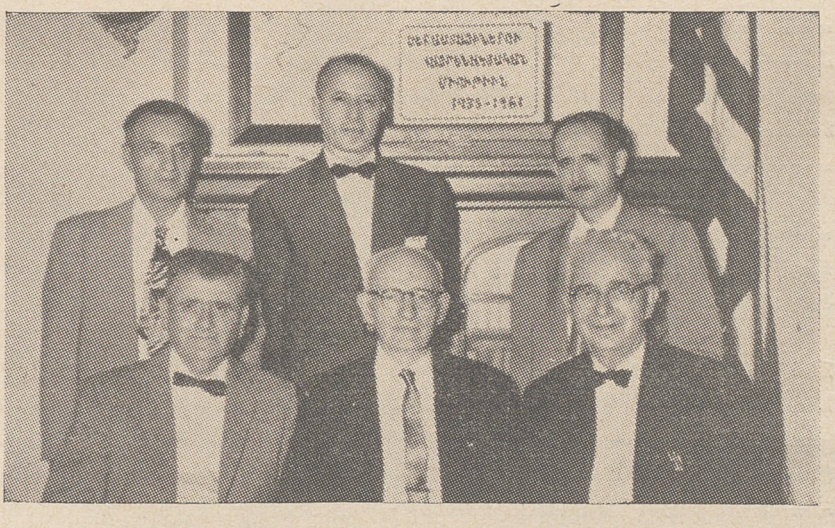

Սերաստացիներու Հայրենակցական Միութեան կեդր. վարչութիւնը (Նիւ Եորք).— Նստած, ձախէն աջ՝ Պարոյր Լուսարարեան, Սուրէն Զուգասրգեան եւ Ոսկան Պէզիրճեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Սարգիս Ղազարեան, Յարութիւն Գանթարեան եւ Գրիգոր Կամճեան:

տած տարրերը քաչուեցան եւ 1935ին հիմնեցին իրենց անջատ կազմակերպութիւնը՝ Սերաստացիներու Հայրենակցական Միութիւնը, որուն նպատակը եղաւ օգնել Սերաստացիներու կրթական եւ այլ կարիքներուն:

Միութիւնը, մինչեւ 1958 հրատարակեց իր պարբերաթերթը «Լուսաբեր»ը, որ այս թուականին փոխեց իր անունը եւ կոչուեցաւ «Ձայն Սերաստիոյ»: Պարբերաթերթը կը չարունակէ լոյս տեսնել մեծ ծաւալով, տարին մէկ անգամ:

Անցեալին մէջ Միութիւնը հրատարակած է սերաստացի տաղան-

Fonds A.R.A.M

դաւոր գրող Կարապետ Գարիկեանի «Եղեռնապատում»ը, որ Սեբաստացիներու տարագրութեան պատմութիւնն է:

Միութեան կեդրոնը կը գտնուի Նիւ Եորք: Ամերիկայի մէջ ունի 5 մասնաճիւղեր մօտ 250 անդամներով, — Նիւ Եորք, Պոսթըն, Ֆիլատելֆիա, Տիթրոյիթ եւ Լոս Անճէլըս, իսկ արտասահմանի մէջ 3 մասնաճիւղեր, — Լիբանան, Սուրիա եւ Յունաստան:

Նպատակի իրագործման գծով եւ Միութեան տրամադրած միջոցներով, ցարդ բարձրագոյն ուսում ստացած են չատ մը ուսանողներ եւ ուսանողուհիներ եւ պահուած են տներ – տնուհիներ նախկրթարաններու մէջ: Առնչմէ զատ, ազգային իշխանութեանց եւ Միութեան մասնաճիւղերուն միջոցով նպաստներ տրուած են նաեւ կարօտ հայրենակիցներու, այլեւ օժանդակութիւններ եղած են ղըպրոցներու, եկեղեցիներու եւ բարեգործական հաստատութեանց:

Անցեալին մէջ, երբ չատ եղած է անդամներուն թիւը, Միութեան տարեկան հասոյթները հասած են 4 – 5000 տոլարի: Այժմ, դժբախտաբար, հին ու վեթերան անդամներու յաղորդական մահերը զգալապէս տկարացուցած են Միութեան չարքերը եւ այս պատճառով ալ նուազած են հասոյթները: Վերջին ժամանակներու եկամուտները տարեկան 2000 տոլարէն աւելի չեն եղած:

Միութեան պատգամաւորական ժողովը կը պտմարուի ամէն տարի: Այդ առթիւ կ'ընտրուի նոր կեդր. վարչութիւնը, որ սակայն կը վերընտրուի միչտ հին անդամներով, — այնքան պակաս են դրծօն անդամները, չարքերու նօսրացման հետեւանքով:

Այժմու կեդր. վարչութիւնը, որ կը պաշտօնավարէ 4 տարիներէ ի վեր, ունի հետեւեալ կազմը.— Սուրէն Զուգասըզեան՝ տեսնապետ, Ոսկան Պէզիրճեան՝ փոխ – տեսնապետ, Պարոյր Լուսարեան՝ տեսնադպիր, Սարգիս Ղազարեան՝ փոխ – տեսնադպիր, Յարութիւն Գանթարեան՝ դանձապետ, Գրիգոր Կամճեան եւ Սարգիս Ֆէնէրճեան՝ խորհրդականներ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Գերմանիայէն փոխադրուած արեւելահայ տարագիրներու Ամերիկա ժամանման տասնամեակին առթիւ 1959ին հիմնուած է այս Միութիւնը Տիթրոյիթի մէջ, նպատակ ունենալով օգնել Ամերիկայէն դուրս եւ մասնաւորաբար Գերմանիա մնացած չքաւոր եւ հիւանդ հայ տարագիրներուն: Անդամավճարներէ եւ տարեկան ճեռնարկէ մը գոյացած հասոյթով ալ կը յաջողի ան իրականացնել իր նպատակը:

Միութեան կ'անդամակցին 28 հոգի:

Վարչութեան մաս կը կազմեն Մաքս Տէրեան՝ տեսնապետ, Սաքօ Ասլանեան՝ տեսնադպիր, Ալեքսանդր Սարգսեան՝ դանձապետ, Տիկին Այտա Քէչէկեան եւ Արամ Խարազեան:

Fonds A.R.A.M

ՔՂԻԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Քղիի Հայրենակցական Միութիւնը հիմնուած է 10 Յունիս 1934ին, Տիթրոյիթի մէջ։

Ունի ընդամէնը 10 մասնաճիւղեր, որոնց 5ը Միացեալ Նահանգներու, 2ը Գանատայի եւ 3ը Ֆրանսայի, Ամէնքի եւ Հալէպի մէջ։

Անդամներուն ընդհանուր թիւը կը հասնի 275ի, որոնց 215ը կը մնան Միացեալ Նահանգներ եւ Գանատա, 60ը արտասահման։

Միութիւնը իր կազմութեան օրէն սկսեալ իրագործած է եւ այսուհետեւ ալ պիտի իրագործէ հետեւեալ առաջադրութիւնները.—
1) Հոգատար հանդիսանալ քղեցի չքաւոր հայրենակիցներու կեանք-

Քղիի Հայրենակցական Միութեան կեդր. վարչութիւնը (Տիթրոյիթ)։— Նստած, ձախէն աջ՝ Արտաշէս Գլոյեան, Սարգիս Սարգիսեան եւ Յովակ Փափազեան։ Ոտքի, ձախէն աջ՝ Երուանդ Քամառ, Էտուըրտ Գորգոյեան, Նշան Հարոյեան եւ Յովհաննէս Ոսկերիչեան։

կան կարիքներուն, 2) Ստանձնել քղեցի որբ եւ անպաշտպան պատանիներու հայեցի դաստիարակութեան հոգը, վճարելով անոնց կրթաթոշակները, 3) Ամերիկայի մէջ կեդր. վարչութեան եւ արտասահմանի մէջ ալ մասնաճիւղերու միջոցով նիւթապէս օգնել ազգային բնոյթ ունեցող ձեռնարկներուն։

Կեդր. վարչութիւնը իր նիւթական օգնութիւնները կը փոխանցէ արտասահմանի իր մասնաճիւղերուն, որոնք կը վճարեն որ-

Fonds A.R.A.M

դեգրեալ սաներուն կրթաթոշակները կամ կը կատարեն դրամական բաշխումը կարօտեալներուն:

Ընթացիկ տարեշրջանին Միութիւնը ունի 22 սաներ նախակրթարաններու մէջ. սան մըն ալ կ'ուսանի Հալէպի Քարէն Եփփէ ճեմարանը. ասկէ առաջ երկու ուրիշներ աւարտեցին Սեւրի Մուրատեան Վարժարանը:

Իր առաջադրութիւնները իրականացնելու համար Միութիւնը կը յաջողի ապահովել տարեկան 3500 — 4000 տոլար, անդամավճարներէ, նուէրներէ եւ զանազան ձեռնարկներէ:

Կեդր. Վարչութիւնը կը շարունակէ աշխատիլ Քղիի պատմութեան պատրաստութեան վրայ: Տարեգիրք մը հրատարակուած էր արդէն 1937ին:

Պատգամաւորական ժողով կը գումարուի ամէն տարի զանազան վայրերու մէջ: Գումարման առիթներով ալ տօնուեցան Միութեան 20ամեակն ու 25ամեակը եւ Կեդր. Վարչութիւնը պատեհութիւնը ունեցաւ հանրութեան ծանօթացնելու Միութեան գործունէութիւնը:

Այժմու Կեդր. Վարչութեան մաս կը կազմեն Յոլակ Փափազեան՝ ատենապետ, Յովհաննէս Ոսկերիչեան՝ փոխ – ատենապետ, Սարգիս Սարգիսեան՝ ատենադպիր, Երուանդ Քամառ՝ փոխ – ատենադպիր, Արտաշէս Գլոյեան՝ դանձապետ, Նշան Հարոյեան՝ հաշուապահ եւ Խուրշուդ Գորգոյեան՝ խորհրդական:

ԿՈՎԿԱՍԱՀԱՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Այս նորակազմ Միութիւնը հիմնուած է 1957ին, Փրէզնոյի մէջ, ունի 50 երկսեռ անդամներ, բոլորն ալ «Անչա»յի միջոցով 1949 — 50 թուականներուն Եւրոպայէն Ամերիկա փոխադրուած կովկասահայ տարագիրներէն:

Կազմելով այս Միութիւնը անոնք նպատակ ունեցած են ազակցիլ կրթական, եկեղեցական, մշակութային եւ բարեսիրական ձեռնարկներու, ինչպէս նաեւ օգնել Գերմանիա մնացած հայ հիւանդներու: Կազմութեան օրէն իսկ իր կարելիութեան սահմաններուն մէջ իրագործած է ան իր առաջադրութիւնները: Այս նպատակով կը յաջողի տարին 1500 տոլար ապահովել զանազան հասոյթներու շնորհիւ: Եկամուտի աղբիւրներն են անդամավճարները, նուէրներ եւ ձեռնարկներու եկամուտներ: Միութիւնը կ'անդամակցի Հայ Կրթական Հիմնարկութեան:

Վարչութիւնը ունի հետեւեալ կազմը.— Սուրէն Գէորգեան՝ ատենապետ, Գուրգէն Սաֆարեան՝ ատենադպիր, Յովհաննէս Մկըրտիչեան՝ դանձապետ, Ռոզա Մաքսուտեան, Տոքթ. Մելիք Փարսամեանեան, Գարեգին Աւագեան, Ալպէրթ Զաքարեան եւ Գրիշա Խանզատեան:

Fonds A.R.A.M

ԻՐԱՆԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ՆԻՒ ԵՈՐՔ

Նիւ Եորք հաստատուած խումբ մը իրանահայեր նախաձեռնարկ եղած են կազմելու այս Միութիւնը, նպատակ ունենալով ի մի հաւաքել այնտեղ ապրող բոլոր Իրանահայերը եւ գործակցութիւն ստեղծել անոնց միջեւ: Առ այդ, 1948ի Յունիսին, տեղւոյն Ս. Խաչ եկեղեցւոյ սրահին մէջ կայացած անդրանիկ ընդհ. ժողովը հիմը դրած է այս Միութեան, կազմած է ժամանակաւոր վարչութիւն եւ անցած է կազմակերպական աշխատանքի, ամէնէն առաջ պատրաստելով իր ծրագիր – կանոնադիրը:

Ըստ այս ծրագրի, Միութեան նպատակն է — 1) Սերտ յարաբերութեան հնարաւորութիւններ ստեղծել Միացեալ Նահանգներու մէջ հաստատուած Իրանահայերու եւ անոնց զաւակներուն միջեւ. 2) Կարելիութեան սահմաններուն մէջ օգտակար ըլլալ իրանահայ դաղութի կարիքաւոր դպրոցներուն. 3) Հնարաւոր միջոցներով նպաստել իրանահայ ուսանողներու կրթական պահանջներուն, ըստ իրենց ընդունակութեանց եւ 4) Կազմել մասնաճիւղեր Միացեալ Նահանգներու այն վայրերուն մէջ ուր Իրանահայեր կան եւ կապեր ստեղծել անոնց միջեւ:

Տարուած աշխատանքներու չնորհիւ, Միութիւնը, իր առաջին տասնամեակը չբոլորած, ունեցաւ 300 երկսեռ անդամներ, որոնց թիւը ներկայիս բարձրացած է 400ի, միայն Նիւ Եորքի մէջ:

Միութիւնը միշտ օժանդակած է իրանահայ կարիքաւոր կրթական հաստատութեանց եւ կազմակերպութեանց, — այսպէս՝ 1948ի ներգաղթի ձախողման հետեւանքով տուժած հայրենակիցներուն, իր կազմութենէն անմիջապէս յետոյ, օգնած է 1400 տոլարով, տարեկան 500 — 1000 տոլար ղրկած է իրանահայ դպրոցներուն, մեծ մասով Աթրպատականի մէջ, նիւթապէս աջակցած է կարգ մը իրանահայ ուսանողներու Ամերիկայի մէջ, եւլն.:

Անցեալ տարեշրջանին, տարեկան նպաստներէն զատ, Միութիւնը 1000 տոլար ղրկած է Թաւրիզի Հայկազեան – Թամարեան դպրոցի միջնակարգ դասարաններու չինքի փոնտին, իր անունով դասարանի մը կառուցման համար եւ 250 տոլար ալ նուիրած է Իսպահանի նորաբաց հայապետական ամպիոնին: Ու հիմա, ճորճ Գալըստեանի նախագահութեամբ կազմած է «կեդրոնատեղիի Յանձնախումբ» մը, որ պիտի աշխատի իրականացնել սեփական կեդրոնատեղի մը ունենալու ծրագիրը: Առ այժմ ունի իր համեստ գրասենեակը:

Կեդր. Վարչութեան կից կը գործեն կանանց եւ Երիտասարդաց երկու Օժանդակ Մարմիններ, որոնց ատենապետները մաս կը կազմեն Կեդր. Վարչութեան: Այս Օժանդակ Մարմինները թէ՛ կ՚օգնեն վարչութեան ձեռնարկներուն եւ թէ՛ իրենք կը կազմակերպեն ձեռնարկներ:

Fonds A.R.A.M

Միութեան եկամուտի աղբիւրներն են անդամավճարները, նուէրներ եւ տարեկան քանի մը հասոյթաբեր ձեռնարկներ, — Նոր Տարւոյ ղիմաւորում, տարեկան մեծ պարահանդէս՝ Մայիսին կամ Յունիսին եւ ամառնային մեծ դաշտահանդէս մը: Իր հիմնադրութեան 12րդ տարեդարձը տօնեց ան 19 Նոյեմբեր 1960ին:

Ծրագրուած է կազմել նաեւ Պատանեկան Միութիւն իրանահայ պատանիներով, ապագայ երիտասարդ ուժեր պատրաստելու եւ Միութեան յարատեւումը ապահովելու համար:

Նիւ Եորքի Իրանահայ Միութեան վարչութիւնը: Նստած, ձախէն աջ՝ Տիկիններ Գեւոփ Գալստեան, Գոհարիկ Բադալեան, Գոհարիկ Փուսիկեան եւ Սեդա Վ. Յակովբեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Հրանդ Աբրահամեան, Նորայր Ստեփանեան, Նորայր Պետրոսեան եւ վարդգէս Գրիգորեան: (կազմէն կը բացակայի Ռոմա Միրզաբէկեանը:)

Երիտասարդաց Օժանդակ Մարմինը, 1954ին սկսաւ հրատարակել «Տեղեկատու» ամսաթերթը, որ ձրի կը ղրկուէր Միութեան անդամներուն եւ այլ առթիւ, նուիրատուութեամբ մը, ունեցաւ տպագրող մեքենայ: Հրատարակեց նաեւ օրացոյց մը 1956ին: Նիւ-

Fonds A.R.A.M

թական սահմանափակ պայմաններու բերմամբ, սակայն, կարելի չեղաւ չարունակել այս ձեռնարկները։

Միութիւնը գործակցած է ամերիկահայ այլ մշակութային կազմակերպութեանց հետ։ Եւ աջակցած է Թոլեդոյի Ֆոնտին միջոցով Ամերիկա գաղթած Հայերու տեղաւորման աշխատանքներուն։

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին Միութիւնը կազմակերպած է նաեւ քանի մը դասախօսութիւններ, օգտուելով Իրանէն նիւ Եորք հասած մտաւորականներու ներկայութենէն։

Հիմնադրութեան օրէն ասդին Միութեան պատուակալ նախագահն է Մեսրոպ Աւագեան, որ եղած է նաեւ մէկը հիմնադիրներէն եւ որ տարիներով իր բարոյական եւ նիւթական լաւագոյն աջակցութիւնը ընծայած է Միութեան բոլոր ձեռնարկներուն։

Նմանապէս իր մատուցած երկարամեայ ծառայութեանց ի գնահատութիւն պատուակալ նախագահ անուանուեցաւ վարչութեան նախկին նախագահը Լեւոն Թադէոսեան։

Միութեան այժմու վարչական կազմին կ'անդամակցին Նորայր Ստեփանեան՝ առենապետ, Նորայր Պետրոսեան՝ փոխ – առենապետ, Տիկին Սեդա Վ. Յակովբեան՝ առենադպրուհի, Հրանդ Աբրահամեան՝ դանձապետ, Վարդգէս Գրիգորեան՝ գրական – դեղարուեստական բաժնի վարիչ, Տիկիններ Գոհարիկ Փուսիկեան եւ Գոհարիկ Բաղալեան՝ խորհրդականներ, Տիկին Գենոֆ Գալուստեան՝ Կանանց Օժանդակի ներկայացուցիչ եւ Ռոմա Միրզաբէկեան՝ Երիտասարդաց Օժանդակի ներկայացուցիչ։ Այս կազմը պաշտօնի կոչուած է 6 Մարտ 1960ին, 2 տարուան համար։

ՍՈՒՐՍՈՒՐԻ ԳԻՒՂԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Սուրսուրի մէկն է Խարբերդի գիւղերէն եւ անոր անունով այս Միութիւնը կազմուած է Ուսար 1891ին։ Անցեալին մէջ ունեցած է բազմաթիւ մասնաճիւղեր եւ օգտաշատ գործունէութիւն։ Այժմ երիցադոյն եւ երէց սերունդներու նօսրացման հետեւանքով, պակսած են թէ՛ մասնաճիւղերը եւ թէ՛ անդամները։ Ներկայիս կ'ապրին չուրջ 70 ընտանիքներ, որոնց մեծ մասը Գալիֆորնիոյ մէջ։ Կան երկու տեղական մասնաճիւղեր Ուսարի եւ Փուրթաքէթի մէջ եւ ասոնց անդամները կ'աշխատին զարձեալ, բերելու համար իրենց ալ մասնակցութիւնը հանրային կեանքին։ Կը կազմակերպեն ձեռնարկներ, որոնց հասոյթը կը յատկացուի Ուսարի եկեղեցիին եւ կրթական նպատակներու։ Պէյրութի Ն. Փալանճեան ձեմարանին մէջ կը պահեն երկու ցերեկեայ սաներ։ Նման ձեռնարկներու համար Ուսարի մէջ կ'աշխատին գլխաւորաբար Վարդան Մարտուկեան, Ներսէս Դէօյեան, Գուրգէն Տէր Պետրոսեան եւ Վարդգէս Տէփոյեան, իսկ Փուրթաքէթի մէջ՝ Մանուկ Էնկիւեան, Սարգիս Մաթոյեան, Տօնապետ Գինոյեան եւ Եսայի Գինոյեան։

Fonds A.R.A.M

ՄԱԼԱԹԻՈՅ ԿՐԹԱՍԻՐԱՑ (ՀԱՐԱԶԱՏ) ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Փակագծերու մէջ առնուած «հարազատ» բառը բացատրելու համար ըսենք, որ ամերիկահայ գաղութին մէջ 1933ին ծայր տուած պառակտումը, այլ կազմակերպութեանց կարգին, անդրադարձաւ նաեւ կարգ մը Հայրենակցական Միութեանց վրայ: Եղան Միութիւններէն հեռացողներ, որոնք կազմեցին նոր Միութիւններ, միեւնոյն անուններով: Իսկ անոնք որ մնացին արդէն իսկ դոյութիւն ունեցող Միութեանց մէջ, ստիպուեցան «հարազատ» բնորոշումը տալ իրենց կազմակերպութեան, զատորոշուելու համար անջատուածներէն: Այս կարգի Ընկերութիւն մըն է ահաւասիկ Մալաթիոյ Կրթասիրացը:

Այս Ընկերութիւնը հիմնուած է Ֆիլատելֆիա, 1904ին եւ յետոյ, կեդրոնը փոխադրուած է Գլիվլէնտ: Ունի 10 մասնաճիւղեր, 6ը Ամերիկա եւ 4ը Պէյրութ եւ Հալէպ, երկ – երկու հատ, այրերու եւ կիներու մասնաճիւղերը առանձին: Ամերիկայի մասնաճիւղերը կը գտնուին Գլիվլէնտ, Ֆիլատելֆիա, Ուստր, Պոսթըն, Ուաչինկթըն եւ Նիւ Եորք: Այս 10 մասնաճիւղերուն կ'անդամակցին Ամերիկայի մէջ 180 եւ արտասահման 120 երկսեռ անդամներ:

Ընկերութեան հիմնական առաջադրութիւնն է նոր սերունդին հայեցի կրթութիւնը: Մինչեւ 1915ի Մեծ Եղեռնը կ'օգնէին իրենց ծննդավայրի դպրոցներուն եւ այլ կարիքներուն, իսկ ատկէ յետոյ գործունէութիւնը, ստիպողական պահանջներու հաշկակրանքին տակ, կեդրոնացաւ արտասահմանի մէջ:

Մեծ Եղեռնի յաջորդած տարիներուն Ընկերութիւնը ծախսած է աւելի քան 100·000 տոլար յօդուտ վերապրած տարագրեալներուն եւ որբախնամ գործին: Իսկ 1927 — 1932 յատկացուցած է աւելի քան 150·000 տոլար եւ այս գումարով մասնակցած է Նոր Մալաթիա արուարձանին կառուցման, երեւանի մօտերը: Այնուհետեւ, 1934էն ասդին, ապահոված է տարեկան 3000 տոլարի կրթական պիւտճէ մը եւ տուով, մինչեւ հաշուով, ամէն տարի պահած է 30 սաներ Պէյրութի եւ Հալէպի ազգային վարժարաններուն, ճեմարաններուն եւ համալսարաններու մէջ (համալսարանական սաները՝ տարին 2 – 3 հոգի):

Տարեկան ընդհանուր եկեմուտքը կը հասնի չուրջ 3500 տոլարի, որ կը գոյանայ մասնաճիւղերու fnp-աներով: Իսկ այս fnp-աներն ալ կ'իրականանան անդամավճարներով, նուէրներով եւ գաշտահանդէսի, հաւկթախաղի նման հասոյթաբեր ձեռնարկներով: Ընկերութիւնը ունի նաեւ 15·000 տոլարի պահեստի գումար մը, որ խնայուած է տարիներու ընթացքին:

Կեդր. Վարչութեան հսկողութեան տակ եւ Գէորգ Թոփալ-

Fonds A.R.A.M

ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

ՄԱԼԱԹԻՈՅ ԿՐԹԱՍԻՐԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՐԱԶԱՏ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Ս Յարութիւն եկեղեցիի մուտքի դրան վրայի բանդակը

ՀԱՍՑԷ
EDUCATIONAL ASSOCIATION OF MALATIA
12813 GAY AVENUE.
CLEVELAND, OHIO (U.S.A.)

27-ՐԴ ՏԱՐԻ, 1962 ՅՈՒՆԻՍ ԹԻՒ 93

Մալաթիոյ Կրթասիրաց (Հարազատ) Ընկերութեան կեդր. վարչութեան պաշտօնաթերթին կողքը

եանի (Գ. Մելիքինեան) խմբագրութեամբ, 1935էն ի վեր կը հրատարակուի Ընկերութեան եամանեայ պարբերաթերթը՝ Պապ Ոսկի, անունովը Մալաթիոյ ուխտավայրերէն մէկուն, ուր առենօք ուխտի կ'երթային պապերը։

Պատմամատենական ժողով կը գումարուի ամէն տարի, մասնաճիւղեր ունեցող ամերիկեան քաղաքներէն մէկուն մէջ։

Կեդր. Վարչութեան կ'անդամակցին Գէորգ Թոփալեան՝ առենադպիր, Կարապետ Ղազարեան՝ դանձապետ, Աւետիս Մալաճիկեան եւ Գէորգ Պոտոսեան։ Առենապետն էր՝ անցեալ տարի մեռած եւ մինչեւ մահը աղգային – հասարակական – կուսակցական կեանքին մէջ անձնուիրօրէն աշխատած Յովսէփ Եսայեանը։

ՄՈՐԵՆԻԿԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վստահօրէն, հնագոյն Հայրենակցականն է Մորենիկցիներու այս Միութիւնը ամերիկահայ գաղութին մէջ, հիմնուած ըլլալով Ուստր, 1888ին։ Կազմութեան օրէն իսկ անոր նպատակը եղած է նիւթապէս օգնել Յարբերդի Մորենիկ գիւղի դպրոցին եւ 20 տարի ձրի ուսում տրուած է դպրոցի բոլոր աշակերտներուն անխտիր։ Այս Ուսումնասիրացի նիւթական օժանդակութեամբ Մեղրէի մէջ գնուած է պանդոկ մը, որուն վարձքը տարիներով մաս կազմած է դպրոցի պիւտճէին։ Վերաշինած է նմանապէս 1910ին կիսովին այրած դպրոցը։

Ա. աշխարհամարտի վինաղաղարէն ետքը, տարեկան 600 —

Fonds A.R.A.M

800 տոլարով օգնած է տեղահանութիւններէն վերապրած համագիւղացիներուն:

Ինչ կը վերաբերի արտասահմանի մէջ եղած կրթական օժանդակութեանց, Միութիւնը, 16 տարի չարունակ տարեկան 100 տոլար ղրկած է Պէյրութի Ն. Փալանճեան ճեմարանին, 8 տարի ալ՝ Հայաստանի Համալսարանին: Տարիներով օգնած է մօրենիկկի 15 – 20 աշակերտներու, վճարելով անոնց կրթաթոշակները: Ու հոգացած է ոմանց համալսարանական ծախքերը: Ասոնցմէ մէկը եղած է բժիշկ եւ մէկ ուրիշը մեքենագէտ – ճարտարագէտ: Հալէպի Քարէն Եփփէ ճեմարանին եւ Պէյրութի Սահակեան բարձրագոյն նախակրթարանին 200ական տոլար նուիրած է 1960ին: Իսկ 1961ի համար նախատեսուած էր 100ական տոլար:

Ու տակաւին, 1945ի Ներդաղթի հանգանակութեան մասնակցած է 500 տոլարով, իսկ 1959ին ալ 200ական տոլար նուիրած է Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Էջմիածնի տպարանին հանգանակութեանց:

Այս ձեւով ալ կը չարունակուի նպաստներու բաշխումը մինչեւ այսօր: Աւելցնենք, որ Մօրենիկի Ուսումնասիրացը ոչ պառակտուած է եւ ոչ ալ ազդուած 1933էն ասդին զաղութին մէջ մղուած պայքարներէն: Ազգային – քաղաքական տարակարծութիւններ ունենալով հանդերձ, Մօրենիկցիները կ'աշխատին ձեռք ձեռքի տուած, 74 տարիներէ ի վեր: Ու կ'օգնեն՝ օգնութեան կարօտ բոլոր հայկական հաստատութեանց կամ ձեռնարկներուն, անխտրաբար եւ իրենց համեստ միջոցներուն թոյլատրած չափով:

Միութեան եկամուտի աղբիւրներն են անդամավճարները, նուէրները եւ տարեկան մէկ – երկու հաստութաբեր ձեռնարկներ: Կը դոյանայ տարեկան 1200 — 1500 տոլար, որ ամբողջութեամբ կը յատկացուի նախասահմանուած նպատակներուն:

Պատգամաւորական ժողով կը գումարուի ամէն տարի Յունիսին կամ Յուլիսին: Անցեալ տարուանը — 72րդը — տեղի ունեցաւ Փրովիտէնսի մէջ Յունիս 11ին, մասնակցութեամբ մասնաճիւղերու ներկայացուցիչներուն: Միութիւնը ունի 6 մասնաճիւղեր, 4ը Ամերիկա, — Փրովիտէնս, Ուսթր, Տիթրոյիթ եւ Ֆրէզնօ եւ 2ը արտասահման, մէկը Վալենս, Ֆրանսա եւ միւսը Հալէպ: Ամերիկայի մասնաճիւղերուն կ'անդամակցին 100 հոգի, արտասահմանի մասնաճիւղերուն՝ 50:

Այժմու կեդր. Վարչութեան կ'անդամակցին Արամ Պարսամեան՝ ատենապետ, Յովհաննէս Տէր Պարսամեան՝ ատենադպիր, Պօղոս Պօղիկեան՝ դանձապետ, Սուրէն Թորիկեան եւ կարապետ Գրիգորեան՝ խորհրդականներ:

Fonds A.R.A.M

ԻՐԱՆԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԷՍ

Ծիր կազմակերպութիւն է Լոս Անճէլըսի Իրանահայ Միութիւնը, որուն շուրջը համախմբուած են տեղւոյն Իրանահայերը մեծ մասով: Կազմուած է 1956ի Նոյեմբերին:

Իր ծրագիրը – կանոնագրով Միութիւնը առաջադրած է «համախմբել Կալիֆորնիայի չրջանի Իրանահայերին, աջակատել օգտակար լինել բարոյապէս եւ նիւթապէս թէ՛ տեղւոյս եւ թէ՛ Իրանում գտնուող հայրենակիցներին, նախանձախնդիր լինելով մանաւանդ պահպանել մատաղ սերունդի եւ երիտասարդութեան ազգային դիմագիծ, լեզուի, աւանդութիւնների եւ սովորութիւնների պահպանման»:

Լոս Անճէլըսի մէջ կ'ապրին չուրջ 350 Իրանահայեր, որոնց մէջ կարեւոր համբանք մը կը ներկայացնեն ուսանողները: Իրանահայ Միութիւնը ունի այս բաժանորդներէն 200 երկսեռ անդամներ:

Միութիւնը կը դասաւորէ անդամական ընդհանուր ժողովներ ամիսը մէկ անգամ, հանդիպում – հաւաքոյթներու ձեւով: Ու կը դասաւորէ նաեւ տարեկան ընդհանուր ժողով, ուր կը լսուի վարչութեան գործունէութեան տեղեկագիրը, որոշումներ կը տրուին յառաջիկային համար եւ կ'ընտրուի նոր վարչութիւն:

Բացի այս անդամական ժողովներէն, կը կազմակերպուին նաեւ զրական երեկոներ, տարեկան պարահանդէս մը, իբրեւ հասոյթաբեր ձեռնարկ, եւայլն:

Ամէն տարի, Միութեան կազմութենէն ասդին, «Մայրերու Օր»ը Լոս Անճէլըսի մէջ կը տօնուի իր նախաձեռնութեամբ եւ այլ քոյր Միութեանց գործակցութեամբ:

Միութիւնը ունի իր կանանց եւ երիտասարդաց Օժանդակ Մարմինները: Ասոնց՝ մեծ մասով կ'անդամակցին իրանահայ համալսարանական երկսեռ երիտասարդներ եւ բոլոր ուժերով կ'աշխատին կազմակերպութեան զանազան ձեռնարկներուն յաջողութեան համար:

Իրանահայ դպրոցներուն օգնելու նպատակով ստացուած դիմումներուն Միութիւնը ընդ առաջ կ'երթայ իր նիւթական միջոցներու սահմաններուն մէջ:

Միութեան տարեկան եւեմուտքը կը հասնի տարեկան 1500 տոլարի, որ կը գոյանայ անդամավճարներէ, նուիրատուութիւններէ եւ հասոյթաբեր ձեռնարկներէ: Այս դասաւորով ալ կ'օգնէ իրանահայ

Fonds A.R.A.M

կարիքաւոր ղպրոցներուն եւ կը մասնակցի տեղական կամ համազգային հանդանակութեանց եւ այլ բարենպաստակ ձեռնարկներու։

Միութիւնը կապ կը պահէ Նիւ Եորքի Իրանահայ Միութեան հետ։

Անցեալ Յունիսին դումարուած տարեկան ընդհանուր ժողովը ընտրեց Միութեան նոր վարչութիւնը, որուն կ'անդամակցին Տիկին Մինա Շիրւանեան՝ առենապետուհի, Լորիս Զարեան՝ փոխ – առենապետ, Տիկին Ալիս Զանսըլըր՝ առենադպրուհի (ներքին աշխատանքներու), Էմիլ Արզու՝ առենադպիր (արտաքին կապերու), Ադասի Այւազեան՝ գանձապետ, Գրիգոր Գրիգորեան եւ Անդրէ Մինասեան՝ խորհրդականներ։ Վարչութեան մաս կը կազմեն նաեւ կա-

Լոս Անճելըսի Իրանահայ Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը։ Նըստած, ձախէն աջ՝ Էմիլ Արզու, Լորիս Զարեան, Տիկին Մինա Շիրւանեան, Ադասի Այւազեան եւ Տիկին Ալիս Զանսըլըր։ Ոտքի, ձախէն աջ՝ Տիկին Հռո Թուրչան, Գրիգոր Գրիգորեան, Անդրէ Մինասեան եւ Յակոբ Շիրւանեան։

նանց եւ Երիտասարդաց Օժանդակ Մարմիններուն ներկայացուցիչները՝ Տիկին Հռո Թուրչան եւ Յակոբ Շիրւանեան։

Ուշադրութեան արժանի է, որ Լոս Անճելըս, Նիւ Եորք եւ այլ տեղեր բնակող Իրանահայերը հայրենակցական չատ ուժեղ կապերով միացած են իրարու եւ այդ միացման մէջ կը յաղեցնեն իրենց հեռաւոր ծննդավայրերու կարօտը օտարութեան մէջ։

Fonds A.R.A.M

ԲԱԼՈՒ ՊԱՂԻՆ ԳԻՒՂԻ
ՎԵՐԱՇԻՆԱՑ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկահայ գաղութի հնագոյն Հայրենակցականներէն այս Միութիւնը եղած է նաեւ լաւագոյններէն մէկը իր անցեալի արդիւնաւոր գործունէութեամբ: Հիմնուած է 4 Նոյեմբեր 1890ին, Փրովիդէնսի մէջ: Հիմնադիրները եղած են անպրազէտ կամ կիսագրագէտ պանդուխտներ, որոնք հազիւ Ամերիկա հասած, օրապահիկ հայթայթելու մտահոգութեան հետ մտահոգուած են նաեւ իրենց գիւղի յառաջդիմութեամբ: Այս նպատակով ալ եւ մանաւանդ իրենց զաւակներուն ուսում տալու եւ գիւղը չէնցնելու մտածումով կազմակերպած են հայրենակցական եւ կրթասիրական այս Միութիւնը եւ

Բալու Պաղին գիւղի Վերաշինաց եւ Ուսումնասիրաց Միութեան վարչութիւնը (Փրովիտէնս).— Նստած, ձախէն աջ՝ Մարգար Խիմաթեան, Յովակ Յակոբեան եւ Պարսամ Օղկասեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ փոխրիկն Սահակ Օղկասեան, Բարսեղ Օղկասեան, խաչատուր Զօրապետեան եւ Մարքիս Մահտեսեան:

ծառայեցուցած են զայն իր նպատակին:

Իր գոյութեան ամբողջ ժամանակաշրջանին, Պաղին գիւղի Վերաշինաց եւ Ուսումնասիրաց Միութիւնը իրագործած է բազմաթիւ ձեռնարկներ, որոնց համար ծախսուած դրամը կը ներկայացնէ չուրջ կէս միլիոն տոլարի պատկառելի գումար մը: Գիւղին մէջ չինած է ներկայանալի դպրոց, ուր կը յաճախէին 50 աղջիկներ եւ 150 մանչեր, ունենալով 7 հոգինոց ուսուցչական կազմ մը: Կառուցած է

Fonds A.R.A.M

նմանապէս հոյակապ եկեղեցի մը: Եւ, 1890էն մինչեւ 1914 հոգացած է դպրոցական բոլոր ծախքերը:

Ասոնց կողքին, մեծ պատերազմի հայ կամաւորական չարժման եւ Ազգային Բիւրոյի հանգանակութեան մասնակցած է 5000 տոլարով եւ 2000 տոլար ալ տրամադրած է պաղինցի կամաւորներուն: Իսկ զինադադարէն յետոյ երկար ժամանակով ապրեցուցած է համագիւղացի վերապրողներէն 70 հոգի, հոգալով անոնց բնակարանային եւ այլ ծախքերը: Մինչեւ այսօր ալ կը չարունակէ օգնել Լիբանան, Սուրիա, Ֆրանսա, Յունաստան եւ Թուրքիա ապրող պաղինցի կարօտեալներու: Կը պահէ նաեւ սան մը Հալէպի Քարէն Եփիէ ձեմարանին մէջ:

Այնուհետեւ, կարեւոր գումարներով մասնակցած է ներգաղթի եւ Համազգայինի հանգանակութեանց, այլեւ չուրջ 5000 տոլար յատկացուցած է ամերիկահայ փոքրերու հայեցի կրթութեան: Ու տակաւին ուրիչ նպաստներ 500ով, 200ով, 100ով, եւլն.:

Անշուշտ, այս Միութիւնն ալ, կեանքի բնական օրէնքով ունեցած է բազմաթիւ կորուստներ իր չարքերէն, սակայն ալ նօսրացած են անոնք: Շատ քիչ նորեր կրնան լեցնելու հիներուն պարապ ձգած տեղերը: Այնպէս որ այժմ հազիւ 60 հոգի կ'անդամակցին Միութեան, այն ալ միայն Ամերիկայի մէջ: Լուծուած են արտասահմանի 3 մասնաճիւղերը: Այսուհանդերձ, եղած միջոցներով կարելի կ'ըլլայ ամէն տարի ապահովել 3000 տոլարի գումար մը, որ կը գործածուի Միութեան նպատակներուն:

Միութիւնը անցեալ տարի տօնեց իր հիմնադրութեան 70ամեակը:

Վարչութեան մաս կը կազմեն Յովակ Յակոբեան, Մարզար Խիմաթեան, Պարսամ Օղկասեան, Բարունակ Օղկասեան, Խաչատուր Զօրապետեան եւ Մարթին Մահտեսեան:

ՏԻՎՐԻԿԻ ԱՐԱՄԹԱՂԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ուրիչ Հայրենակցական Միութեանց նման, 1 Յունիս 1911ին կազմուած այս Միութիւնը օգնած է իր պապենական գիւղի կրթական գործին: Ուշ կազմուած ըլլալով, սակայն, օգնութիւնն ալ եղած է կարճատեւ, հազիւ 3 տարի: Զինադադարի կնքումէն եաք ունեցած է խնամատարական գործունէութիւն եւ հասած է աղէտէն վերապրած իր համագիւղացիներուն օգնութեան:

Միութիւնը վերակազմուած է 1949ին Սիրաքիւզի մէջ եւ իր համեստ գործունէութեամբ, 1952էն ասդին 3 սաներ պահած է Պէյրութի Ն. Փալանճեան ձեմարանին մէջ մինչեւ անոնց ընթացաւարտ ըլլալը: Այժմ եւս ունի սան մը այդ վարժարանին մէջ:

Fonds A.R.A.M

Ազամթաղը Տիվրիկի գիւղերէն մէկն է։ Այսօրեղէն ալ պանդուխտներ Ամերիկա գաղթած եւ մեծ մասով հաստատուած են Սիբաքիւզ 1910էն սկսեալ։ առաջ ալ գաղթողներ եղած են, բայց անոնց մասին տեղեկութիւններ կը պակսին։ Այժմ Սիբաքիւզ կ'ապրին յիսնեակ մը Ազամթաղցիներ։ Ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ կան 27 հոգի։ Սիբաքիւզ է նաեւ Միութեան կեդրոնը։

Վարչութեան կ'անդամակցին Ղազարոս Գոչեան՝ առենապետ, Խաչիկ Մինասեան՝ առենադպիր եւ Յուսիկ Մինասեան՝ դանձապետ։

ԲԱԼՈՒ ՀԱՒԱՔ ԳԻՒՂԻ ՕՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Այս Միութիւնը հիմնուած է Փրովիտէնսի մէջ, 1900ին։ Նպատակն էր ստանձնել գիւղի վարժարանին հոգն ու մատակարարութիւնը, փրկելու համար գիւղացիները դպրոցական ծախքերու մտահոգութիւններէն։ Եւ ամբողջ 15 տարի Միութիւնը հոգաց բոլոր ծախքերը եւ ասկէ դատ, 1912ին, գիւղին մէջ բացաւ աղջկանց առանձին դպրոց մըն ալ, մանկապարտէզի բաժինով։ Այս երկու դպրոցները կը յաճախէին 250 աշակերտներ։ Կային 8 ուսուցիչներ եւ ուսուցչուհիներ։ Իսկ տարեկան կը ծախսուէր 300 – 350 օսմանեան հնչուն ոսկի, զոր ամբողջութեամբ կը ղրկէր Միութիւնը։

Մեծ Եղեռնի տարիներուն, երբ դպրոց եւ աշակերտութիւն չէին մնացած, Միութիւնը օգնեց կովկասեան եւ կիլիկեան ճակատներուն վրայ կռուող հաւաքի կամաւորներուն եւ գինադադարէն ետքն ալ՝ վերապրող բեկորներուն։

Միութիւնը վերակազմուեցաւ 1925ին եւ ուղեց միջոցներ ըստեղծել Հայաստանի մէջ Հաւաք անունով գիւղ մը հիմնելու եւ տարագիր համազիւղացիները հոն փոխադրելու համար, բայց, այնտեղ տիրող աննպաստ պայմաններու հետեւանքով չիրականացաւ այս ծրագիրը։ Ասոր փոխարէն, դործակցելով Բալուի եւ չրջակայ գիւղերու Միութեանց հետ, 2000 տոլար տրամադրեց Նուպարաշէնի կառուցման։ Ու դարձեալ 2000 տոլարով մասնակցեցաւ ներպաղթի հանդանակութեան։

Միութիւնը, 1925էն մինչեւ այսօր իր գոյութիւնը կը պահէ Փրովիտէնսի եւ Նիւ Եորքի երկու մասնաճիւղերով, կ'օգնէ արտասահման ցրուած հաւաքի կարօտեալներուն եւ կը վճարէ կրթաթոշակները համազիւղացի ծնողքներու զաւակներուն, որոնք կ'ուսանին Պէյրութ եւ Հալէպ։ Փոքր վճարումներ ալ կ'ընէ հայերէնի դասընթացքներուն, Ամերիկայի մէջ։ Այս բոլորին համար տարին կը ծախսէ մօտ 1500 տոլար, որ կը գոյանայ անդամավճարներէ, նուէրներէ, զանազան ձեռնարկներէ, եւլն.։

Fonds A.R.A.M

Հաւաւ դիւղի այս Միութիւնն ալ չէ աղդուած ամերիկահայ դաղութի պառակտումէն: Բոլոր համագիւղացիները, առանց կուսակցական խտրութեան եւ իրերահասկացողութեամբ կ'աշխատին Միութեան մէջ:

Վերջերս լոյս տեսաւ Տիգրան Ս. Փափազեանի մէկ գիրքը, որ կոչուած է յաւերժացնելու գիւղին անունն ու յիշատակը: Հեղինակը կը նկարագրէ Հաւաւցիներու մաքառումները թրքական բռնատիրութեան դէմ եւ կը պատմէ գիւղի աւանդութիւններն ու սովորութիւնները, որոնք նպաստ մը կը բերեն մեր ազգագրական պատմութեան:

Պատգամաւորական ժողով կը գումարուի ամէն տարի: Վերջին ժողովէն ընտրուած կեդր. վարչութեան մաս կը կազմեն Պօղոս Ոսկեան, Կիրակոս Բարէլեան, Պետրոս Թազուրեան, Երուանդ Տոլպաչեան եւ Տիգրան Գարբիէլեան:

ՔՂԻԻ ԽՈՒՓՍ ԳԻՒՂԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Այս Միութիւնը ունի 62 տարուան անցեալ մը, հիմնուած ըլլալով 1900ին Փրովիդենսի մէջ, սկիզբը՝ «Քղի — Խուփս գիւղի Հայկազեան երկսեռ վարժարանաց Ուսումնասիրաց Միութիւն» անունով, որ յետոյ եղած է «Վերաչինաց» եւ ի վերջոյ, պարագաներու բերմամբ, «Հայրենակցական»:

Միութիւնը ունի 3 մասնաճիւղեր Ամերիկայի մէջ, — Ուստը, Ուոթըրթաուն եւ Տիթրոյիթ, ուր եւ կը գտնուի այժմ կեդրոնը: Երկու մասնաճիւղեր ալ կային առեներ Պոլիս եւ Մարսէյլ, բայց հիմա գոյութիւն չունին: Հին սերունդի անդամներուն պակասելուն պատճառով 3 մասնաճիւղերը ներկայիս ունին 50 անդամներ միայն Ամերիկայի մէջ:

Միութեան նպատակը կրթական եւ բարեսիրական ըլլալով, Մեծ Եղեռնէն առաջ օժանդակած է գիւղի երկսեռ վարժարաններուն, այդ չրջանին եւ այնուհետեւ օգնած է համագիւղացի չքաւորներուն եւ կրթաթոշակներ սահմանած է մինչնակարգ հայ վարժարաններու մէջ որդեդրուած սաներուն Լիբանան, Ֆրանսա եւ Յունաստան: Վերջին տարիներուն ունեցած է խուփսեցի սան մը Սեւրի Մուրատեան Վարժարանին մէջ, իսկ այժմ Պէյրութի Ն. Փալանճեան Ճեմարանին մէջ կ'ուսանի սանուհի մը: Փոքր գումարներով օգնած է նաեւ Տիթրոյիթի հայկական դասընթացքներուն յաճախող խուփսեցի ծնողքներու զաւակներուն:

Ասոնցմէ զատ, Միութիւնը 2000 տոլար նուիրած է Պէյրութի Ն. Փալանճեան Ճեմարանին, որուն դասարաններէն մէկը կը կոչուի Խուփս գիւղին անունով: Բերած է իր մասնակցութեան բաժինը Հայ

Fonds A.R.A.M

Դատի պաշտպանութեան եւ Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի Հանգանակութեանց: Անցեալ տարի մասնակցեցաւ նաեւ Հայաստանի Խոր Վիրապի վերաշինութեան համար կատարուած հանգանակութեան եւ քանի մը այլ ձեռնարկներու:

Անցեալին, անդամատուրքերէ եւ մասնաճիւղերու ձեռնարկներէն կը գոյանար տարեկան աւելի քան 2000 տոլար, իսկ այժմ հազիւ կը գոյանայ 3 – 400 տոլար, անդամավճարներու հասոյթներով միայն: Երբ ծախքը աւելի ըլլայ, յատկացումներ կը կատարուին Միութեան խնայած գումարէն:

Պատգամաւորական ժողով կը գումարուի այժմ երկու տարին անգամ մը: Վերջին ժողովէն ընտրուած Կեդր. Վարչութեան կամ

Քղիի խուփս գիւղի Ուսումնասիրաց Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը (Տիթրոյիթ). — Նստած՝ ձախէն աջ՝ Տիկին Արուսեակ Թոփէլեան, Լութվիկ Մուրատեան եւ Տիկին Հայկանոյշ Փաշիկեան: Ոտքի՝ Իշխան Գոչոյեան եւ Յովհաննէս Ոսկերիչեան: Վերը, երկու անկիւնները, Ուստր բնակող անդամները՝ Թորգոմ Խուլոյեան եւ Արտաւազդ Օղիտանեան:

Խնամակալութեան կ՚անդամակցին Լութվիկ Մուրատեան՝ ատենապետ, Տիկիններ Արուսեակ Թոփէլեան՝ փոխ – ատենապետուհի եւ Հայկանոյշ Փաշիկեան՝ ատենադպրուհի, Իշխան Գոչոյեան՝ փոխ – ատենադպիր եւ Յովհաննէս Ոսկերիչեան՝ գանձապետ: Կան նաեւ երկու խորհրդական անդամներ, որոնք Ուստր կը մնան, — Թորգոմ Խուլոյեանը եւ Արտաւազդ Օղիտանեանը:

Fonds A.R.A.M

ՓԷՐՉԷՆՃ ԳԻՒՂԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Խարբերդի գիւղերէն մէկն է նաեւ Փէրչէնճը, ուրկէ եւս ինն-սունական թուականներէն սկսեալ բազմաթիւ պանդուխտներ գացած են Ամերիկա: Ու հազիւ տուն տեղ եղած, Պոսթընի մէջ, 19 Սեպտեմբեր 1891ին հիմնած են իրենց Միութիւնը: Իսկ հիմնելէն յետոյ, տա-րիներով աջակցած են իրենց գիւղի կրթական յառաջդիմութեան:

Խարբերդի Փէրչէնճ գիւղի Ուսումնասիրաց Միութեան վարչութիւնը (Մէտֆորտ — Պոսթընի).— Նստած, ձախէն աջ՝ Պօղոս Նահապետեան եւ Մանուկ Եավաճեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Կարապետ Յ. Եավաճեան, Եղիա Յ. Եավաճեան եւ Եղիա Յ. Կէլէճեան:

Ունեցած են աղջկանց եւ մանչերու երկու դպրոց-ներ, որոնց օգնած են լայնօրէն, այլեւ նպաստ-ներ հասցուցած են գիւ-ղի հիւանդանոցին:

Մեծ եղեռնին յա-ջորդած տարիներուն ալ օգնած են վերապրած համագիւղացիներուն եւ այնուհետեւ ու մինչեւ այսօր կը բերեն անոնք իրենց նպաստը կրթա-կան, եկեղեցական եւ բարեսիրական բոլոր ձեռնարկներուն, որոնք կը կազմակերպուին ի-րենց համայնքին մէջ:

Ժամանակին, Միու-թեան ծախքով հրատա-րակուած է «Փէրչէնճ» հատորը 290 էջերով, նուիրուած՝ գիւղի անց-եալին եւ անոր վերապ-րող բեկորներու կեան-քին ու գործունէու-թեան:

Միութեան կեդրոնը կը գտնուի Մէտֆորտ (Պոսթընի): Կան 6 մասնաճիւղեր, Պոսթընի չորսանը՝ 2, Գալիֆորնիա՝ 1, իսկ արտասահմանի մէջ Ֆրանսա՝ 2 եւ Հալէպ՝ 1: Անդամներուն թիւն է 150, որոնց 100ը կը մնան Ամերիկա:

Պատգամաւորական ժողով կը գումարուի ամէն տարի: Վեր-ջին ժողովէն ընտրուած կեդր. վարչութեան կ'անդամակցին Պօղոս Նահապետեան՝ ատենապետ, Մանուկ Եավանեան՝ ատենադպիր, Եղիա Եավանեան՝ դանձապետ, Եղիա Կէլէնեան եւ Կ. Յ. Եավանեան:

Fonds A.R.A.M

ԴԷՄՔԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՍՊԱՐԷԶՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՅՈՑ ԴԵՐՆ ՈՒ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Լայնածաւալ դլուխ մը կրնայ կազմել ամերիկահայ գաղութի ժամանակակից կեանքի պատմութեան վերաբերեալ այս բաժինը, եթէ հնարաւորութիւնը ունենայինք՝ այդ կեանքին մէջ անուն, դեր ու մասնակցութիւն ունեցող եւ յաջողութիւններ արձանագրած մեր բոլոր ազգակիցներուն տեղ յատկացնելու այս էջերուն վրայ: Միացեալ Նահանգներու մէջ անցեալ տարուան մեր չրջապտոյտի ընթացքին չատեր տեսանք, բայց չատեր ալ անծանօթ մնացին մեզի ոչ միայն անձնական հանդիպումներով, այլեւ իրենց մասին տեղեկութիւններ ստանալու դծով, — այնքա՞ն տարածուն է Ամերիկան եւ այնքա՞ն ցրուած են նաեւ Հայերը այդ անծայրածիր տարածութեանց վրայ: Այս պատճառով եւ այս հատորով, հետեւաբար, մեր ընթերցողներուն կը ներկայացնենք այն դէմքերը, որոնց հետ ունեցանք հանդիպումներ եւ կամ կրցանք իրենց մասին քաղել տեղեկութիւններ: Եւ որովհետեւ ամերիկահայ գաղութին պատմութիւնը չի վերջանար այս հատորին մէջ տրամադրուած էջերով, կ'ակնկալենք որ մեզի հնարաւորութիւն կը տրուի, այլ նիւթերու կարգին, ուրիչ դէմքերու մասին ալ դրելու մեր յաջորդ հատորով:

Անցնելէ առաջ այդ դէմքերու ներկայացման եւ այդ դէմքերէն ոմանց տալու համար իրենց իրական եւ ամբողջական արժէքը, հարկ է կանգ առնել՝ ամերիկեան տնտեսական կեանքին մէջ Հայոց ձեռք ձգած եւ կարգ մը պարագաներու տակ բացառիկ, նոյնիսկ մենաշնորհեալ նչանակութեամբ ներկայացող յաջողութեանց վրայ: Մանաւանդ որ ազգային – հասարակական կեանքի այլազան մարզերուն մէջ այդ դէմքերէն չատերուն կատարած դործը կապուած է հիմնապէս տնտեսական կեանքի մէջ ձեռք ձգուած այդ յաջողութեանց հետ:

Արդ, հիմնական հաստատումը այն է, որ ամերիկեան միջավայրը անսահման հնարաւորութիւններ ընծայած է չատ չատերու կարգին եւ մեր ազգակիցներուն, բարգաւաճելու եւ իրենց համար տնտեսական ամուր կռուաններ ստեղծելու տեսակէտով: Բայց աւելի հիմնականն ու կարեւորը այն է, որ մեր ազգակիցները ընդհանրապէս

Fonds A.R.A.M

դիտցած եւ կրցած են օգտուիլ ներկայացած պատեհութիւններէն, տեղ – տեղ եւ հանդրուանէ հանդրուան հասնելու համար մինչեւ անդամ այլոց նախանձը չարժելիք դիրքերու, արդիւնաբերական եւ առեւտրական զանազան ասպարէզներու մէջ:

Տասնամեակներ առաջ Աւետեաց երկիրը գաղթած մեր պանդուխտները, իրենց զրպաններուն մէջ հազի դրամ անգամ չեն ունեցած, երբ ոտք կոխած են ամերիկեան հողին վրայ: Այսօր, 60 – 70 տարիներ անց, տասնեակներով կը համբուրուին տոլարով միլիոնատէրները, հազարներով՝ նիւթական լայն պայմաններու մէջ գտնուող հարուստներն ու բարեկեցիկները եւ տասնեակ հազարներով՝ անոնք, որ ցմահ ապահովուած են իրենց ապրուստով: Իրողութիւնն այն է, որ ընդհանրապէս, աղքատ Հայ չկայ այսօր Միացեալ Նահանգներու մէջ: Ամէնէն աղքատ կարծուածն իսկ կը ճարէ իր ապրուստը աշխատելով եւ կամ, եթէ ծերացած է, կը ստանայ իր հանգստեան թոշակը եւ կ'ապրի:

Ու ըսենք նորէն, որ այս պատկերը արդիւնքն է նախ ամերիկեան միջավայրին ընձեռած կարելիութիւններուն եւ ապա այդ կարելիութիւններէն օգտուելու ջծով մեր ազգակիցներուն ի յայտ բերած ընդունակութեանց, հնարամտութեանց եւ յամառ ու հետեւողական աշխատասիրութեան:

Հետապայ էջերուն վրայ տրուած տեղեկութիւններն ու ոմանց կենսագրականները պիտի հաստատեն այս ճշմարտութիւնը, եւ թեան բերելով միաժամանակ այն անժխտելի իրողութիւնը, թէ կարգ մը պարագաներու տակ իրենց ապահոված բացառիկ յաջողութիւններով, մեր ազգակիցներէն չատեր բերած են իրենց լայն բաժինը նաեւ ամերիկեան տնտեսական, արդիւնաբերական եւ առեւտրական կեանքի վերելքին, դառնալով բարգաւաճման հիմնական ազդակ մը, համամերիկեան չափանիշով:

Գալիֆորնիոյ չրջանը, այս տեսակէտով, չատ բան կը պարտի Հայերուն: Հրաչքներ գործուած են մանաւանդ հողամշակութեան ջծով: Պարէզներ, այգիներ, պտղատու ծառերու անտառներ, մշակուած արտեր եւ ընդհանրապէս կենսատատ բուսականութիւն մը կը ծածկեն մանաւանդ Սան Ուոքին Վէլլին կամ Հովիտը: Ու նաեւ, անապատային չատ տաք չրջաններու մէջ փոռւած Իմփէրիըլ կամ Գոչէլլա Հովիտները: Գարնան եղանակին իսկ տաքութեամբ այդող եւ ընդհանրապէս անկրկի այս տարածութեանց վրայ, ուրիշներու կարդին նաեւ հայկական նախաձեռնութիւնները, այլեւ ջժուարութիւններ հարթելու ուղղութեամբ ի յայտ բերուած համբերութիւնն ու հաստատամտութիւնը յանգած են ի վերջոյ արդիւնաբերական աքանչելի յաջողութեանց:

Fonds A.R.A.M

Սան Ուոքինի Հովիտին մէջ, օրինակի համար, խաղողի արտադրութեան մօտաւորապէս 100ին 25ը կը պատկանի Հայերուն:

Պտղատու ծառերու մշակման եւ այլատեսակ պտուղներու ընդհանուր արդիւնաբերութեան մէջ ալ Հայերը կը ներկայացնեն 100ին 40ի համեմատութիւն մը(1):

Իսկ չամիչի արդիւնաբերութեան մէջ ի պատուի է հայկական առաջնութիւնը, որուն ախոյեանն է Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս եւ Որդի Փիլոյեաններու հաստատութիւնը, 2500 – 3000 թոնի հասնող իր տարեկան արտադրութիւնով: Յետոյ կուգան Ենովքեանները (Էնըք Փէքինկ Քըմփընի), իրենց 1500 թոնով, ինչպէս նաեւ Խմիրզեան եղբայրները: Հայկական այս անուններու կարգին արձանագրենք նաեւ Փիթըրզ եւ Կարապետեան Ընկերութիւնը, որ կը զբաղի թարմ պտուղներու մեծաքանակ արտադրութեամբ, այլեւ Եդուարդ Միրզոյեանը, որ թարմ վիճակի մէջ սպառող սեղանի խաղողի մեծագոյն արտադրողն է: Մեծ քանակութեամբ սեղանի թարմ խաղող կ'արտադրեն նաեւ Արփաքսադ Սեդրակեանին այգիները, որոնց տարածութիւնը կը հասնի 2200 էյքըրի(2):

Դարձեալ Սան Ուոքինի Հովիտի բուսական արտադրութեանց մարզին մէջ հռչակաւոր են Փիլիպոս եղբայրները՝ Ալեքը եւ Սթիվը, որոնք կը մշակեն 5000 տարածութեամբ վարելահող, 4000ը Ֆրէզնօ -

---

(1) Այս համեմատութեան մասին գաղափար մը տալու համար ըսենք, որ միայն Սան Ուոքինի Հովիտին մէջ կ'արտադրուի տարեկան 5000 *քար* դեղձ, 5000 *քար* սալոր եւ 4000 *քար* դեղձի մէկ այլ տեսակը, որուն *նեկտըրին* անունը կուտան: (Մէկ *քարը* 1000 սնտուկ է, ամէն մէկը 28 – 30 փաունտ ծանրութեամբ: Բազմապատկելով՝ կ'ունենանք ընդամէնը 14 միլիոն սնտուկ, կամ 392 — 420 միլիոն փաունտ եւ կամ 177 — 182 միլիոն քիլոկրամ պտուղ:) Վաճառման համար կ'ընտըրուին պտուղներու միայն խոշորներն ու լաւագոյնները եւ արտադրութեան այս ընտրուած մասը կը սպառի Ամերիկայի մէջ, իսկ անպէտ նկատուածը, արտադրութեան գրեթէ կէսը, որ նոյնքան համեղ է, կը թափուի ու կը փճացուի:

(2) Չամիչի արդիւնաբերութիւնը դարձած է այժմ ինքնատիպ ճարտարարուեստ մը Ամերիկայի մէջ: Անցած գացա՛ծ են այն ժամանակները, երբ մարդիկ, թարմ խաղողը կը փռէին արեւին տակ ու կը ձգէին այդպէս շաբաթներով, մինչեւ որ չորնար եւ դառնար չամիչ: Ատենօք մարդոց ձեռքով ըրածը հիմա կ'ընեն մեքենաները: Ու կ'ընեն այնպիսի արագութեամբ մը, որ զարմանք կը պատճառէ: Առաջ երկու շաբաթ կը տեւէր գործողութիւնը: Հիմա, ողկոյզներէն մաքրուած խաղողը, մեքենաներուն մէջ դրուելէն 17 – 18 ժամ ետք կը դառնայ ոսկեգոյն չամիչ (Golden bleach): Չամիչի վերածուող խաղողները ճերմակ են. ծծումբն է որ կը դեղնցնէ զանոնք: Արեւին տակ կը փռեն եւ այս անգամ երեք շաբաթ չորնալուն կը սպասեն այն ատեն միայն, երբ պատրաստուելիքը սեւ չամիչ է: Մեքենականացած այս ճարտարարուեստին շնորհիւ է, որ ոսկեգոյն չամիչի ամերիկեան շուկան կը մրցի այլ շուկաներու հետ, ուր արտադրութիւնը կը կատարուի շատ աժան օրավարձերով (Յունաստան, Թուրքիա, եւլն.): Այլապէս, հին դրութեամբ եւ աշխատաւորին 10 – 12 տոլար օրական վճարելով, ամերիկացի արդիւնաբերողները դժուար թէ կարենային մրցիլ այլ երկիրներու գիներուն հետ: Ըսենք նաեւ, որ պետութիւնը կեցած է արդիւնաբերողներուն կողքը: Երբ չամիչը շատ առատ ըլլայ

Fonds A.R.A.M

Մէնաոթայի շրջանին մէջ եւ 1000ը էլ Սէնթրօ (Իմփէրիըլ Հովիտ), մեքսիկեան սահմանագլուխին մօտերը: Ալեք Փիլիպոս ճանչցուած է իբրեւ չատ քաղցրահամ սեխի արտադրութեան նշանաւոր մասնագէտ, — բերք մը, որ կը քաղուի Մայիսէն սկսեալ եւ փնտռուած ըլլալով ամբողջ ամերիկեան չուկային մէջ, կ'ունենայ արագ սպառում: Բացի սեխի այս արտադրութենէն, Փիլիպոս եղբայրները ունին նաեւ բամպակի եւ հազարի (lettus) մեծաքանակ արտադրութիւն:

Ու տակաւին բազմաթիւ ուրիշ Հայեր ունին մշակուած ընդարձակ տարածութիւնները, որոնք կ'արտադրեն սեխ, դեղնախնձոր եւ բանջարեղէնի զանազան տեսակները, այս միեւնոյն Հովիտին մէջ: Հայկական արդիւնաբերական ձեռնարկները 20էն աւելի են եւ ամէն մէկը ունի 500 էյքըրէն աւելի տարածութեամբ մշակուած հողեր:

Այս բոլորը կը հաստատեն, որ հայկական նախաձեռնութիւնները մեծ դեր խաղացած են Սան Ուոքինի Հովիտը մշակելու եւ ծաղկեցնելու գործին մէջ: Այդիներու, պարտէզներու եւ արտերու մշակումը, խաղողի, պտուղներու, կանաչեղէններու եւ բամպակի արտադրութիւններն ու չամիչի ճարտարարուեստը հասած են իրենց բարձրագոյն աստիճաններուն, վերջին 40 տարիներու ընթացքին: Եւ Սան Ուոքինի Հովիտը դարձուցած են անսահման առատութեան աշխարհ, — մեր սիրելի Մալխասին որակումով՝ Քանանու երկիր...

Ասոնք՝ Սան Ուոքինի Հովիտին մէջ: Այլ շրջանի մը մէջ, որ Գոչէլլայի Հովիտն է, իրենց կարգին հանրածանօթ են Հէրրի Քարեանին այգիները, որոնք ամէն տարի կ'արտադրեն խաղողի առաջին բերքը ամբողջ ամերիկեան երկրամասին վրայ, արտադրածը հասցընելով երկրին ամէն կողմը(3):

Տնտեսական դետնի վրայ Հայոց ձեռք ձգած յաջողութիւնները չեն սահմանափակուիր անշուշտ հողային արտադրութիւններով միայն: Միացեալ Նահանգներու այլ շրջաններուն մէջ եւ այլ ասպարէզներէ ներս եւս մեր ազգակիցներէն չատեր, իրենց ունեցած վերելքով, հասած են նախանձելի դիրքերու: Կան թանկարժէք կալ-

---

եւ սպառումը վտանգուի, նպաստ կուտայ գործատէրերուն: Նման պարագայ, սակայն, ներկայացած է միայն մէկ անգամ, 1949ին, երբ կարելի չէ եղած ծախել ամբողջ արտադրութիւնը: Ատկէ ասդին այդպիսի բան չէ պատահած: Ըսենք նաեւ այն, որ միայն Սան Ուոքինի Հովիտին մէջ, որ խաղողի արտադրութեան կարեւորագոյն կեդրոնն է, խաղողի այգիները կը ներկայացնեն, մօտաւոր հաշուով, 440·000 էյքըրի տարածութիւն մը, իսկ ֆանակութեան տեսակէտով, անցեալ տարուան խաղողի բերքը հասած պիտի ըլլար երեք միլիոն թոնի: (Մէկ էյքըրը կամ արտավարը հաւասար է 4046 քառակուսի մէթրի:)

(3) Գոչէլլայի շրջանը ունի անապատային կիզիչ կլիմայ եւ զգալի է ջուրի պակասը: Հէրրի Քարեան կը պատմէր, թէ այգիները կը ջրէ 300 ոտք խորութեամբ գետնին տակէն ջրհանով հանուող ջուրով: Ուրիշներու այգիներն ալ կը ջրուին միեւնոյն ձեւով: Հակառակ այս անպատեհութեանց, կանաչցած – ծաղկած է նաեւ այս շրջանը, որուն գլխաւոր արտադրութիւններն են սեղանի սպիտակ եւ անկուտ

Fonds A.R.A.M

ուածներու եւ հողային ընդարձակ տարածութեանց սեփականատէր-ներ: Հարուստ սեղանաւորներ եւ մեծ առեւտրականներ: Գործարա-նատէրներ: Փոխադրական գործով զբաղողներ եւ չհարթեր այլ գոր-ծեր վարողներ: Արուեստագէտներ, դիմանկարներ, բժիշկները, իրա-ւաբաններ եւ այլ մասնագէտներ, որոնք ունին բարձր եկամուտներ: Ու խանութպաններ, որակեալ արհեստաւորներ եւ լաւ վճարուած պաշտօնեաներ, որոնք ապահոված են իրենց համար բարեկեցիկ ու դիւրաւար կեանք մը:

Ըսինք արդէն, որ ամերիկեան միջավայրը անհերեւակայելի կարելիութիւններ ընծայեր է եւ միշտ ալ կ'ընծայէ ստեղծագործելու ընդունակ, ձեռներէց, արթնամիտ, յանդուգն կամ առնուազն աչխա-տանքի սիրահար մարդոց: Կարգ մը պարագաներու տակ բախտն ալ անշուշտ կը խաղայ իր դերը իրագործուած յաջողութեանց մէջ, բայց բախտի կողքին եւ առկէ ալ առաջ դեր կը խաղան ակնարկուած յատկութիւնները, իրրեւ հիմնական նախապայման:

Այս ճչմարտութեան նորագոյն ապացոյցը տուաւ բազմութիւնը մեծ մասով արեւելահայ եւ մասամբ յունահայ այն 3500 տարագիր-ներուն, որոնք 12 – 13 տարիներ առաջ փոխադրուեցան Ամերիկա Գերմանիայէն եւ եւրոպական այլ երկիրներէ, «Անչա»յի միջոցով: Հիացում պատճառեց մեզի անոնց ձեռք ձգած յաջողութիւնները տնտեսական դետնի վրայ, այդ կարճ ժամանակաշրջանին: Հասած էին անոնք այնտեղ դրեթէ դատարկ դրպաններով: Ինկած էին նոր աչխարհ, խորհրդային դժոխքէն կամ Յունաստանի այդ տարիներու տնտեսական նեղութիւններէն փրկուելէ վերջ: Միջավայրը բոլորո-վին օտար էր իրենց համար: Չէին դիտեր տեղական լեզուն: Ու չու-նէին հոն ազգականներ կամ վաղեմի բարեկամները: Իրենց միակ ա-պաւէնը՝ օգնելու, թեւ ու թիկունք դառնալու միշտ պատրաստ եւ դոհարերելու ընդունակ իրենց ամերիկահայ ազգակիցներն էին: Ա-նոնք էին որ պիտի առաջնորդէին զիրենք առաջին օրերուն:

Այդպէս ալ եղաւ: Տարագիրները դտան այդ եղբայրական օ-ժանդակութիւնը: Ասպնջականութեան բոլոր դռները բացուեցան ի-րենց առջեւ: Ցեռոյ, կամաց կամաց սկսան քայլ նետել, ճամբայ կտրել: Թաւալեցաւ ժամանակը: Օրերը դարձան ամիսներ եւ ամիս-ները տարիներ: Ու տարիներուն հետ, ամէն մէկը կրցաւ չտկել իր մէջքը: Շատերը կազմակերպեցին իրենց անկախ տնտեսութիւնը եւ խանութներու, նոյնիսկ վաճառատուներու տէր դարձան: Եղան նը-պարավաճառ, բայլն ճաչարաններ կամ սրճարաններ, ունեցան ար-

---

խաղողը, արմաւը, *կրէյփ ֆրութը* (կիտրոնի տեսակ մը), եւլն.: Հետաքրքրականն այն է, որ Գոչէլլայի Հովիտին խաղողը կը հասնի իբրեւ առաջին բերք ամբողջ Ա-մերիկայի մէջ, Սան Ուոքինի Հովիտին բերքէն երկու ամիս առաջ: Կ'արտադրուի երեք տեսակ խաղող, — *Փըրլէթ* (ճերմակ) եւ *կարմինըլ* (կարմրագոյն) կոչուած-ները, որոնք կը սկսին հասունցնալ Մայիսի կէսերուն եւ *Թամփըն Սիտլէսը*, որ կը ֆաղցրանայ Յունիսի կէսէն ետք:

Fonds A.R.A.M

հեստանոցներ կամ ինքնաշարժի կէրըճներ։ Ուրիշներ պարապեցան իրենց արհեստներով։ Կամ եղան պաշտօնեայ։ Գործարաններու կամ այդիներու մէջ բանուորութիւն ընողներն անգամ ունին այսօր ամէն յարմարութիւններով օժտուած իրենց սեփական բնակարանները։

Լոս Անճէլըս հաստատուած այս նախկին տարագիրներէն դասակարգ մըն ալ գտնուեցաւ այնքան ճարպիկ ու ձեռներէց, որ յաջողեցաւ դրեթէ մենաշնորհի վերածել գործարաններու եւ բնակարաններու աւելցուքները հաւաքելու չատ շահաբեր գործը։ Այդ աւելցուքները, որոնք իրրեւ rubbish կը բնորոշուին, աղբ չեն, — աղբը կը հաւաքէ քաղաքապետութիւնը։ Առաւօտեան այդ աշխարհին մէկ մէկ չաբաթէն միւսը փողոց նետուած հագուստներ են, կամ կօշիկներ, անուկներ, տուփեր, չիշեր, խաւաքարտ, երկաթեղէն, թուղթեր, հին լրագիրներ, եւայլն, եւայլն, որոնք դիպուելով կը գտանան վաճառելի ապրանք։ Բոլորը ունին իրենց հսկայ բեռնակառքերը (truck) եւ ամէն դիշեր ու ամէն օր կը չրջին փողոց փողոց կամ կ'երթան մեծ գործարանները եւ կը հաւաքեն, կը հաւաքե՞ն ինչ որ գտնեն եւ ինչ որ կրնայ յաջորդ օրն իսկ դրամի վերածուիլ։ Եւ երեւակայել, որ այս գործին վարպետները, դեռ տասնամեակ մը առաջ Ամերիկա հասած, մի՛ջավայրին անծանօթ եւ լեզու չգիտցող հայ եբիտասարդներ են։ Զարմանալի ալ չէ, որ ունին բաղմաթիւ նախանձողներ, հոն ծնած եւ հոն մեծցած տեղացիներէն։

Նախկին տարագիրներու այս յաջողութիւնները առաւելապէս աչքի կը զարնեն Լոս Անճէլըսի մէջ, ուր հաւաքուած են անոնք մեծ մասով, — չուրջ 2000 հոգի։ Իրենց տնտեսական անկախութիւնը գտած ըլլալու տեսակէտով նոյն մօտաւոր պատկերը կը ներկայացնեն նաեւ այլ քաղաքներու մէջ տուն – տեղ եղածները։ Բոլորն ալ յաջողած են ըստ ամենայնի եւ ազատ պայմաններու մէջ տեղծած են տնտեսական դոյավիճակ մը, զոր իրենց ... երազին մէջ իսկ չէին կրնար տեսնել, եթէ ... Ա. Միւթեան մէջ մնացած ըլլային...

Անցեալ տարի Միացեալ Նահանգները փոխադրուեցան նաեւ 350ի չափ հայ տարագիրներ Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն։ Աւելի քան վստահ պէտք է ըլլալ, որ անոնք եւս, իրենց արեւելահայ եւ յունահայ բախտակիցներուն նման սիրտ չտկեն իրենց մէջքը, շատ կարճ ժամանակէն։ Եւ, անոնց պէս, յաւէտ երախտապարտ պիտի մնան՝ իրենց ապահովութեան ու երջանկութեան համար աշխատած բարերարներուն եւ առանձնապէս «Անչա»յին։

Ամերիկեան տնտեսական կեանքին մէջ Հայոց ունեցած յաջողութեանց այս համառօտ պատկերացումէն յետոյ ծանօթացնենք այժմ այդ կեանքին մէջ կարեւոր դեր խաղացող եւ ըստ այնմ բարձր դիրքերու հասած կարգ մը դէմքեր, իւրաքանչիւրին վերաբերեալ ո՛րոչ ծանօթութիւններով։

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԴԷՄՔԵՐ

(ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐԷՆ)

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՓԻԼՈՅԵԱՆՆԵՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Սան Ուոքին Հովիտի ամբողջ տարածութեան վրայ ոսկեղոյն, անկուտ չամիչի արդիւնաբերութեան մէջ առաջնութիւնը ունի Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս (Մարտ) Փիլոյեաններու եւ իրենց որդւոյն Խոսըբրաի հաստատութիւնը, այդ արդիւնաբերութեան յատկացուած ընդարձակ այգիներով եւ գործարանային արդիական սարքաւորումներով:

Այս հաստատութիւնը, որուն գործարանն ու գրասենեակները կը գտնուին Տայնուպա (Ֆրէզնոյէն 35 մղոն դէպի հարաւ – արեւելք), սեփականատէրն է 1450 էյքըր այգիներու եւ 350 էյքըր պըտուղատու պարտէզներու: Այգիներուն արտադրած խաղողին 100ին 80 – 90 կը դառնայ չամիչ: Բոլոր ամերիկացի եւ հայ այգեպաններու մէջ, անհատապէս, Փիլոյեաններէն աւելի չամիչ արտադրող չկայ: Արտադրութեան քանակութիւնը կը հասնի տարին 2500 — 3000 թոնի: Բայց գործը այս արտադրուածով չի վերջանար, որովհետեւ արտադրութեան կ'ընկերանայ նաեւ ծրարելու կամ տուփերու մէջ լեցնելու գործը (packing), որուն համար դուրսէն ալ կը գնուի տարեկան աւելի քան 10·000 թոն չամիչ (երբեմն գնած են աւելի քան 20·000 թոն):

Չամիչի պատրաստութեան համար Փիլոյեանները ունին ամէնէն կատարելագործուած գործարանը: Այս պատճառով ալ պահանջատուները Փիլոյեաններուն գործարանը պատցնելու կը տանին միշտ, այցելութեան համար չըջանը եկած եւ չամիչի պատրաստութեամբ հետաքրքրուող պաշտօնական անձերն ու օտար հիւրերը:

Խաղողի ամբողջ արտադրութեան 100ին 80 – 90ը չամիչի պատրաստութեան յատկացուելէ վերջ, 100ին 10 – 20ն ալ կը գործածուի իբրեւ սեղանի թարմ խաղող կամ կը դառնայ գինի:

Այս արդիւնաբերութեան կարգին Փիլոյեան հաստատութիւնը կը զբաղի նաեւ պտղատու ծառերու մշակութեամբ: Իրենց 350 էյքըր տարածութեամբ պարտէզները կ'արտադրեն դեղձ, սալոր եւ նեկտրքին (դեղձի մէկ տեսակը), որոնք կը հասունանան արդէն Մայիսի կէսերուն(*):

(*) Գալիֆորնիոյ մէջ կայ 2300 տեսակ դեղձ, 600 տեսակ սալոր եւ 100 տեսակ նէկտըրին, որոնց բոլորն ալ յառաջ եկած են պատուաստներով:

Fonds A.R.A.M

Մարտիրոս Փիլոյեան ծնած է Զնգուչ (Տիգրանակերտ), 1891ին: Ցաճախած է Խարբերդի Եփրատ Գոլէճը: Ամերիկա գաղթած է 1912ին: Շիքակօ մնացած է 6 տարի եւ 1918ին փոխադրուած է Գալիֆորնիա, Ֆրէզնոյի շրջանը, ուր, հօրը հետ 60 էյքըր այգի գնելով, ձեռնարկած է այգեմշակութեան գործին: Ամուսնացած է 1921ին, արբակիրցի ծնողքէ Ֆիլատելֆիա ծնած Օր. Ռոզի Ազաճանեանի հետ, որ առաջին օրէն իսկ պիտի դառնար իր աջ բազուկը այգեմշակութեան այս գործին մէջ: Արդարեւ, յետ ամուսնութեան, 60 էյքըր այգիներուն 40ը իր հօրը ձգելով, Մարտիրոս Փիլոյեան, իրեն մնացած 20 էյքըրով կը չարունակէ գործը, կնոջը հետ միասին: Տարուէ տարի գործը կ'ընդարձակուի եւ 1925 – 26ին կը ձեռնարկէ արդէն

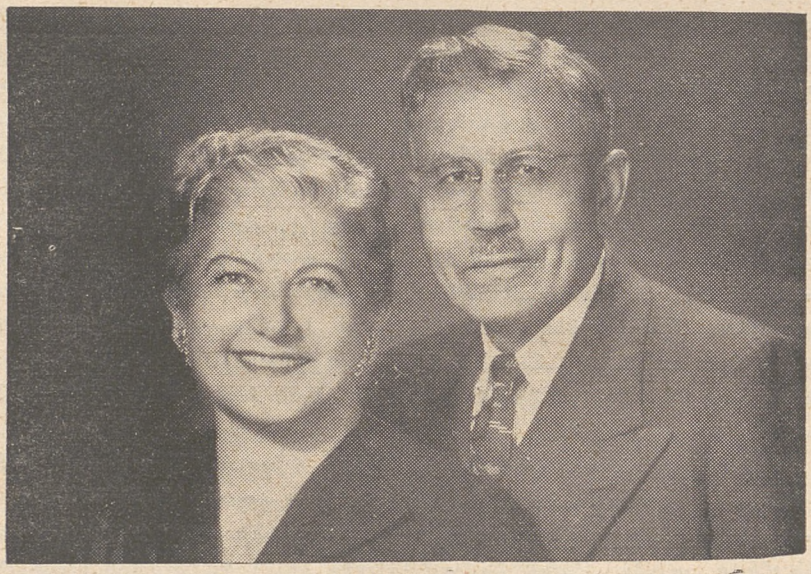

Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս եւ Ռոզի Փիլոյեաններ

չամիչի արտադրութեան: Այնուհետեւ, 1937ին կը սկսի նաեւ փէֆիլնկի գործին: Ու տարիներու ընթացքին, թէ՛ արտադրութիւնը, թէ՛ չամիչի պատրաստութիւնը եւ թէ՛ փէֆիլնկը կը ստանայ ծաւալ, — կը գնուին հողային նոր տարածութիւններ, կը մշակուին նոր այգիներ, որոնց կարգին նաեւ պտղատու ծառերու պարտէզներ, կը մեծցուի եւ կ'արդիականացուի չամիչի պատրաստութեան գործարանը եւ ամբողջ ձեռնարկը կը հասնի իր այժմու մեծութեան ու բարգաւաճման:

Տիկին Ռոզի Փիլոյեան մինչեւ այսօր ալ կը մնայ իր ամուսնոյն դլխաւոր աջակիցը այս ընդարձակ ձեռնարկին մէջ: Այժմ գործին ղեկավարութիւնը ստանձնած է իրենց զաւակը՝ Էտուըրտ Փի-

Fonds A.R.A.M

լոյեան, իբրեւ ընդհանուր manager: Ինքն է որ ծնողքին հետ կը հսկէ ամբողջ գործին վրայ եւ կը զբաղի արտադրութեան սպառման գործով ամերիկեան եւ միջազգային շուկաներու մէջ: Այս նպատակով ալ դրեթէ ամէն տարի կը ճամբորդէ եւրոպական երկիրներ: Էտուըրտ Փիլոյեանն ալ, ծնողքին նման ձեռներէց երիտասարդ է, — ճի՛շդ գործին մարդը: Աւարտած է Գալիֆորնիոյ Համալսարանին առեւտրական ճիւղը (Լոս Անճելըս) եւ յաճախած է նաեւ Սթէնֆըրտ (Սան Ֆրանչիսքօ) Համալսարանին միեւնոյն բաժանմունքը:

Մարաիրոս Փիլոյեան, ազգային – հասարակական կեանքի մէջ յայտնուած է իբրեւ առոյգ եւ անաչառ մտածողութեան տէր ուղղամիտ Հայ մը, այս իրողութեամբ ալ յարգուած է բոլորէն: Երկար տարիներով անդամակցած է Բարեգործականին իր տիկնոջ հետ եւ եղած է Գալիֆորնիոյ Շրջանային Վարչութեան առենապետ: Այսօր կը մնայ պատուակալ անդամ այդ Միութեան: Մաս կը կազմէ նաեւ Վարդանանց Ասպետներուն: Այսպէս ըլլալով հանդերձ, սակայն, երբեք չէ եղած բաղաձայն հետեւորդ մը այս կազմակերպութեանց չարքերուն մէջ: Ունեցած է միշտ ծուռին ծուռ եւ շիտակին շիտակ ըսելու համարձակութիւնը: Գնահատած է լաւ կողմերը եւ բացէ ի բաց քննադատած է ձախաւերութիւնները: Այդ կազմակերպութեանց անդամակցիլը, միւս կողմէն, երբեք արգելք մը չէ եղած, որ չմասնակցի ան նոյն այդ կազմակերպութեանց կողմէ ծուռ աչքով դիտուած եւ նոյն իսկ պայքարի թիւրախ դարձած այլ կազմակերպութեանց կամ ձեռնարկներու: Ինք եղած է, օրինակի համար, Հայ Կրթական Հիմնարկութեան 5 հիմնադիր անդամներէն մէկը, — այդպէս ալ կը մնայ մինչեւ այսօր: Սիրայօժար մասնակցած է այլ հանդանակութեանց կարգին, նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կամ Համազգայինի հանգանակութիւններուն: Արտաքին ոչ մէկ թելադրութիւն կամ ճնշում, ոչ մէկ պարագայի տակ կրցած է չեզոքացնել դինքը իր անկախ ու անկողմնակալ մտածողութենէն: Այդ մտածողութեամբ ալ քննադատած է եւ կը քննադատէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան դէմ հակա-

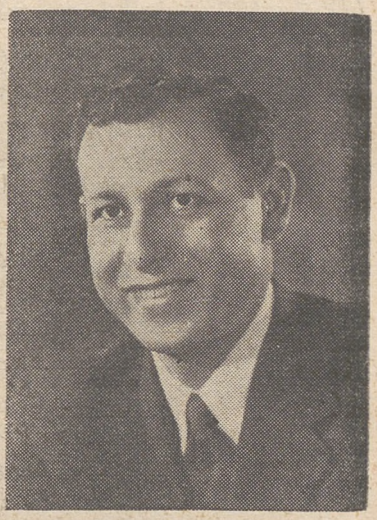

ԷՏՈՒԸՐՏ Մ. ՓԻԼՈՅԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

դաշնակցական ճակատին շղթայազերծած կատաղի պայքարը։

Արփաքսադ Սեդրակեան եւ Մարտիրոս Փիլոյեան, միասնաբար վարած էին ներգաղթի հանգանակութիւնը 1946ին, Գալիֆորնիոյ շրջանին մէջ եւ յաջողած էին հաւաքել 306·000 տոլար, որուն մեծագոյն մասը, Մ․ Փիլոյեանի ըսածով, նուիրած էին դաշնակցականներն ու Դաշնակցութեան համակիրները։ Մինչդեռ 1958ին կատարուած Բարեգործականի 50ամեակի հանգանակութեան, հազիւ կարելի եղած էր հաւաքել 40·000 տոլար։ Անաչառ դատողութեան արդիւնք այս հաստատումն ալ, զոր ըրաւ Մ․ Փիլոյեան, ի յայտ կը բերէ իր արդար գնահատումն ու ճշմարիտ ըմբռնումը հայ կեանքի իրադարձութեանց մասին։

Միեւնոյն մտածողութեան եւ սկզբունքներու տէր է նաեւ Տիկին Ռոզի Փիլոյեան, որ մօտէն ծանօթ է հայ կեանքի լաւին ու վատին, քաջ գիտէ իր մայրենի լեզուն եւ որ շնորհալի նկարչուհի մըն է միանգամայն։

ԱԼԵՔ ԵՒ ՍԹԻՎ ՓԻԼԻՊՈՍ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐ

Ալեք Փիլիպոս, որուն հետ կը գործէ նաեւ իր եղբայրը՝ Սթիվ Փիլիպոս, սեխի արտադրութեան վեթերան մասնագէտն է Գալիֆորնիոյ մէջ։ Աւելի քան 40 տարիներ առաջ այս մշակութեան ձեռնարկած շրջանին ալ, անշուշտ, սեխի առատութիւն կար այդ նահանգին կամ այլ նահանգներու մէջ, բայց Փիլիպոս եղբայրները չբաւականացան եղածով, այլ տարուէ տարի, գիտական նորութիւններով զարգացուցին մշակման եղանակները եւ յաջողեցան ի վերջոյ արտադրել սեխի այնպիսի տեսակ մը, որ համբաւ ստացաւ ամբողջ երկրին մէջ եւ դարձաւ ամէնէն աւելի փնտռուած բարձրորակ ապրանքը, ամէն տեղ։

Փիլիպոս եղբայրները, Սան Ուոքինի Հովիտին մէջ եւ Ֆրէզնոյէն դէպի արեւմուտք 40 մղոն հեռաւորութեան վրայ գտնուող Մէնտոթա քաղաքին շուրջը ունին 4000 էյքըր տարածութեամբ արտեր, որոնց 1000 էյքըրը յատկացուած է սեխի արտադրութեան։ Մեքսիկեան սահմանին մօտերը Իմփէրիըլ Հովիտին մէջ, էլ Սէնթրոյի շուրջն ալ իրենց ունեցած 1000 էյքըր տարածութեամբ արտերուն մէկ մասը նոյնպէս կը ծառայէ սեխի մշակութեան։ Մնացած ընդարձակ տարածութիւնները կ՚արտադրեն բամպակ եւ հացար։

Դիւրին է անշուշտ արձանագրել այս թիւերը եւ անցնիլ։ Դըժուարութիւնը, գործին մասնագիտութիւնը չունեցողներուն համար մանաւանդ, ղեկավարուած աշխատանքին ծաւալն ու ծանրութիւնը ըմբռնելն է։ Հի՜նգ հազար էյքըր հող մշակելն ու մշակելէն ետքն ալ

Fonds A.R.A.M

արդասարեր զարձնելը հեշտ աշխատանք չէ։ Մանաւանդ որ կապուած է ամէն տարի կրկնուող ցանքերու հետ, որոնց կը յաջորդէ բերքաքաղը, մեւնոյն ծաւալով։

Ալեք Փիլիպոս եւ իր եղբայրը մասնագիտացած են այլեւս մըշակութեան այս գործին մէջ, որ կ'ընթանայ ժամացոյցի կանոնաւորութեամբ։ Աշխատանքը, սակայն, մշակութեամբ եւ բերքաքաղով ալ չի վերջանար, վասնզի անոնց կը յաջորդեն բերքը դիտականօրէն պահպանելու, ապա յատուկ անտուկներու մէջ տեղաւորելու եւ ի վերջոյ Միացեալ Նահանգներու մինչեւ հեռաւորագոյն չորանները ճամբելու գործողութիւնները։

Արտերէն դուրս տեսնուելիք այս աշխատանքներն ալ զրուած են լաւ հիմերու վրայ։ Մէնատթայի մէջ կայ երկաթուղիին կապուած

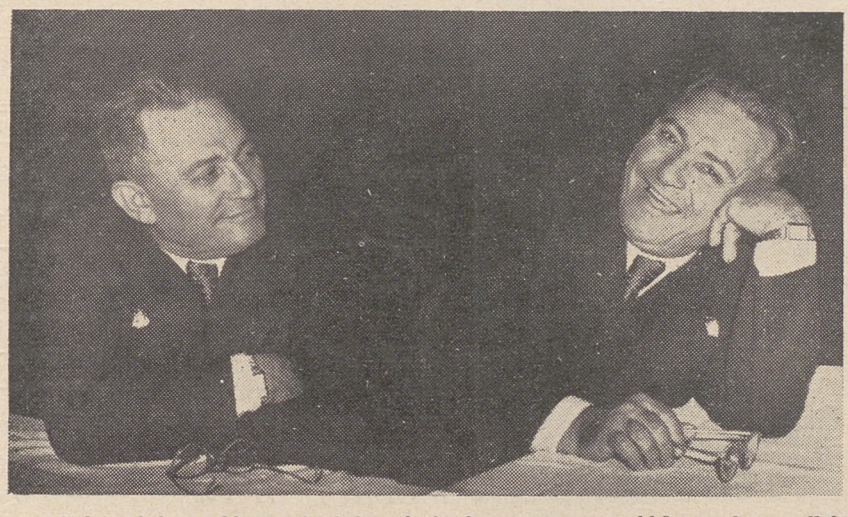

Ալեք Փիլիպոս հիացումո՛վ կը դիտէ մշտազուարթ ու կենսուրախ ... Ալեք Փիլիպոսը, տարածուն ծիծաղը դէմքին...

եւ իրենց սեփական փէֆինկի գործարան մը, ուրկէ կը կատարուին առաքումները։ Կայ փէֆինկի երկրորդ գործարան մըն ալ Մէնատթայի արտերուն մօտերը։ Իսկ Ֆրէզնոյի մէջ կը գտնուին վաճառման կեդրոնին գրասենեակները։

Սեխերը քաղուելէն 10 վայրկեան ետքը կը հասնին գործարան եւ այնուհետեւ ա՛լ արեւի երես չեն տեսներ։ Ընդհակառակն լաւերը զատուելէ եւ զէշերը նետուելէ ետք կը խոզանակուին ու կը մաքրուին եւ ապա կը նետուին սառ ջուրի մէջ, իջեցնելու համար անոնց մէջ ամբարուած տաքութիւնը։ Ալեք Փիլիպոս հնարած է մեքենայ մը, որ, իր կլոր ու փոքրածաւալ սեխերուն միօրինակ մեծութիւնը պահելու համար, կը չափէ զանոնք մէկիկ մէկիկ։ Այս մեքենայէն

Fonds A.R.A.M

անցնելէ ետք կը կատարուին միաչափ փոքր անտուկներու մէջ տեղաւորման գործողութիւնները:

Ալեք Փիլիպոս տարիներով աշխատած է՝ համով ու որակով սեխին լաւագոյն տեսակը արտադրելու համար: Ու յաջողած է: Երբ Լիբանան եւ Սուրիա այցելած էր 1949ին, վերադարձին հետը կը տանի Եփրատի հովիտին մէջ հասնող սեխերէն երեք տեսակներու կուտերը եւ Գալիֆորնիոյ Համալսարանին պատասխանատուներու եւ արտասահմանեան բաժնին մէջ տարիներով կը զբաղի՝ անոնց խառնուրդով ապահովելու համար սեխի բոլորովին նոր տեսակ մը:

Յաւերժօրէն ժպտուն Ալէք Փիլիպոս, իր եղբօրը Սթիվին հետ, սեխի սնտուկները փոխադրող սառնարան – վակոնի մուտքին ներսը:

Հետը բերած կուտերուն մէկ տեսակով կը սոցուէր մօտաւորապէս 14 ինչէզ երկարութեամբ, 9 ինչէզ տրամագծով եւ կանաչորակ կեղեւով խոշոր սեխ, որուն միսը կարծր էր, նարնջագոյն եւ քաղցր: Երկրորդ տեսակով կը սոցուէր աւելի խոշորը դեղին փայլուն կեղեւով, ճերմակ միսով, բայց ոչ այնքան քաղցր: Իսկ երրորդը պարսկական տեսակի սեխ մըն էր, բայց տափակ, դդմաձեւ, վարդագոյն միսով եւ ոչ քաղցրը: Յաջորդական պատասխանումներով սոցուեցաւ այս երեք տեսակներուն խառնուրդը, այն ալ բոլորովին պզտիկցած ծաւալով, երբ 1953ին, Մէնտոթայի իր արտերուն մէջ, ուր 45 տեսակ կուտեր ցանուած էին, մէկ ճիւղի վրայ գտնուեցան լրարու նմանող 9 փոքր ու կլոր սեխեր, նարնջագոյն, կարծր միսով եւ քաղցր, բուն իսկ Canteloupe–ի նոր մէկ տեսակը: Ասիկա եղաւ Ալեք Փիլիպոսի ակնկալած յաջողութիւնը, իրրեւ արդիւնք իր եւ եղբօրը ի գործ դրած երկարատեւ ճիգերուն:

Փիլիպոս եղբայրներու առեւտրական կեդրոններն են, — Pilibos Brothers Մէնտոթայի մէջ, Imperial Garden Grower էլ Մէնթրօ եւ Pilibos Sales, Inc. Ֆրէզնօ, որ վաճառման կեդրոնն է:

Ալեք Փիլիպոս ծնած է Խարբերդի Քէսրիկ գիւղը 1888ին (տես նել մանկութեան նկարը 97րդ էջի ամբանկարին մէջ): Հայրը արդէն

Fonds A.R.A.M

իսկ դաղթած ըլլալով Ամերիկա, ինքն ալ մօրը հետ հոն կ'երթայ 12 տարեկանին: Փրովիտէնս կը մնայ մինչեւ 1908 եւ հոն կը ստանայ իր կրթութիւնը: Այնտեղ կը զարգացնէ հայերէն դրել – կարդալը, դասեր առնելով Պատուելի Արփիար Վարդանեանէն: Իսկ իր մէջ, դեռ պատանեկան տարիքին հայ ոդին զօրացնողն ու հայութեան կապողը եղած է վերակազմեալ հնչակեան դեկավար Գարեգին Զիթճեան, որ 13 Յունիս 1903ին սպաննուեցաւ Օտէսայի մէջ, իր երբեմնի հնչակեան ընկերներուն կողմէ, անոնց հետ ունեցած վէճերուն պատճառով:

Գալիֆորնիա փոխադրուելով, կ'աւարտէ High Schoolը Ֆրէզնոյի մէջ եւ ապա, ճարտարապետութիւն սորվելու եւ սորվելէն յետոյ հայրենիք վերադառնալու մտադրութեամբ, կը յաճախէ Հարաւային Գալիֆորնիոյ Համալսարանը: Երբ սակայն կը պայթի պատերազմը եւ երկիր վերադառնալու ծրագիրը ջուրը կ'իյնայ, կը փոխէ նաեւ ուսման ծրագիրը, կը մտնէ համալսարանի իրաւաբանական ճիւղը, ուր կէ կը վկայուի իբրեւ իրաւաբան, 1919ին:

«Փիլիպոս» վաճառանիշով սեխերը, իրենց մասնաւոր տուփերուն մէջ լեցուած, կը տարուին սառնարան – վակոնները, հեռաւոր շրջաններ փոխադրուելու համար:

Եւ սակայն այս անդամ ալ կը նախընտրէ հողամշակութեան դործը: Կ'ընկերանայ Պէն Առաքելեանին եւ կ'աշխատի հետը մինչեւ 1928: Այս թուականին ալ կը սկսի իր անձնական դործին, որուն փորձառութիւնը ունէր արդէն:

Ալեք Փիլիպոս իր այսօրուան 5000 էյքըրնոց հսկայ դործը սկսած է դրպանը ունեցած ո՛րեւէ հարիւր տոլար դրամագլուխով: Կը հաստատուի Մեքսիկայի սահմանամերձ Էլ Սէնթրոյի շրջանը, իմիջերիլ Հովիտին մէջ, ուր կ'արտադրուի Ամերիկայի ձմեռնային բանջարեղէնին մեծագոյն մասը: Ինչով կը սկսի, չատով կը շարունակէ, հետզհետէ հողեր կը գնէ եւ կը մշակէ: Արդէն 1200 էյքըր սեփական հող ունէր 1940ին եւ 600 էյքըր ալ կը վարձէր: Կը մշակէր

Fonds A.R.A.M

ՍԹԻՎ ՓԻԼԻՊՈՍ

դլխաւորաբար լէքիս (հազարի մէկ տեսակը) եւ Գէնտէլուփ տեսակի սեխ:

Եղբայրը, Սթիվ (աւազանի անունով Եփրեմ) իրմէ 20 տարիով փոքր է: Ընկած է գործի համալսարան եւ անոր ալ իրաւաբանական ճիւղը աւարտել տալէ ետք, առած է իր դործին մէջ, որ մեծ ծաւալ պիտի ստանար 1942էն սկսեալ նոր ու ընդարձակ հողերու դնումով, այս անգամ Մէնտոթայի չրջանին մէջ (Ֆրէզնօ): Գնած է միչտ խոպան հողեր, զորս ինք դարձուցած է արգասաբեր: Հողերու ընդարձակումէն ետք սկսած է դբաղիլ նաեւ բամպակի մշակութեամբ: Ունի ան այսօր մեծադոյն էյքըրէյնը (էյքըրներով չափուած հողային տարածութիւնը) Գալիֆորնիոյ մէջ եւ իր եղբօրը հետ սեփականատէրն է նաեւ բազմաթիւ կալուածներու, պանդոկներու, շոփինկ սէնթըրը կոչուող նպարեղէնի եւ այլ իրերու արդիական վաճառատուներու, եւլն.: Ինչպէս նաեւ ամէնէն արդիական երկու փէֆինկ հաուզներու, ընդարձակ մթերանոցներով, ուր տուփերու մէջ կը լեցուին սեխերը: Ու տակաւին ուրիչ մթերանոցներ միւս արտադրութեանց համար:

Ալեք Փիլիպոս մէկն է այն խոնարհներէն, որոնք դիրքէն ու հարստութենէն չեն չլանար բնաւ եւ կը մնան համեստ ու ընկերական, բարեմոյն եւ ժողովրդական, բոլոր պարագաներու տակ: Արդարեւ, ժողովրդական խաւերու մարդն է ան ամէն բանէ առաջ: Միչտ սիրալիր եւ ծիծաղկոտ, խօսուն ու կենսուրախ, այլեւ աչխոյժ, տաքարիւն, երիտասարդի՛ մը նման կրակոտ, կարծէք իրը եղած չըլլային ուսերուն վրայ ծանրացող 74 տարիները դոնէ 25 – 30–ը···

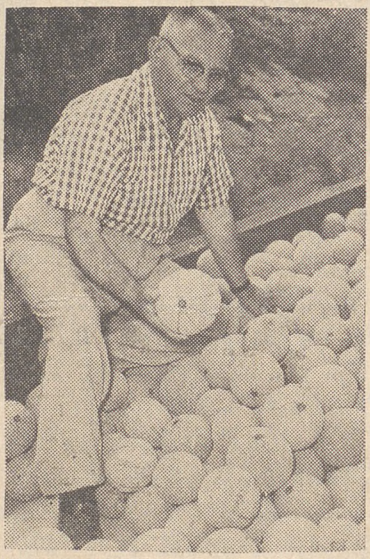

Ալեք Փիլիպոս, իր արտադրած եւ ամբողջ Ամերիկայի մէջ համբաւուած բաղցրահամ սեխերուն հետ:

Fonds A.R.A.M

Ներկայ է ան ամէն տեղ մեր ազգային – հասարակական կեանքին մէջ: Դաշնակցական՝ պատանեկան տարիքէն, կրօնական ջերմեռանդութեամբ կապուած է իր կուսակցութեան: Վերը Աստուած, վարը Հայաստան, Հայ Յեղափոխութիւն, — ա՛յս է իր Հաւատամքը: Գործօն դէմք մը եղած է, հին օրերէն մինչեւ այսօր, ազգային, կրթական, եկեղեցական եւ կուսակցական աշխատանքներու մէջ: Այլեւ ժամանակով ու դրամով զոհաբերող մը: Նախանձախնդիր՝ մեր պատմական – մշակութային արժէքներուն պահպանման եւ անոնց ծանօթացման օտարներուն, 1960ին, իր նախագահած Հայ Կրթական Հիմնարկութեան խողովակով 10·000 տոլար նուիրեց Պըրքլիի համալսարանին, հայկական ամպիոնի մը հաստատման համար: Եւ ամպիոնը հաստատուեցաւ 20·000ով, որուն կէսն ալ նուիրեցին Հիմնարկութեան միւս անդամները: Հաստատուեցաւ եւ բոլոր արդէն արդիւնաւոր չրջան մը, արժանանալով Համալսարանի տեսչութեան դնահատանքին:

Ալեք Փիլիպոս մէկն է ամերիկահայ գաղութի ամէնէն աւելի սիրուած դէմքերէն: Այդպէս եղած է մինչեւ այսօր: Այդպէս ալ կը մնայ ապագային:

ՀԷՐՐԻ ՔԱՐԵԱՆ

ՀԷՐՐԻ ՔԱՐԵԱՆ

Գոչէլլայի Հովիտը ունի անապատային չատ տաք կլիմայ: Ու այդ կլիմային մէջ է համանուն քաղաքը:

Երբ Լոս Անճէլըսի բարեխառն կլիմային հեռանալով կ'անցնիք լեռնային կողերէն անդին, օդը կը դառնայ կիզիչ եւ նեղացուցիչ, նոյնիսկ դարնան եղանակին: Անապատն է որ փռուած է ձեր առջեւ որոշ տարածութեան մը վրայ, չոր ու ամայի, մինչեւ որ հասնիք Ինտիօ եւ Գոչէլլա քաղաքներուն չուրջը տարածուող կանաչազարդ այգիներուն եւ պարտէզներուն սահմանները:

Ահա այս կանաչապատ տարածութեանց վրայ փռուած են նաեւ Հէրրի Քարեանին ընդարձակ այգիները, որոնք սիրտ կը բանան ու կը ժպտին անցորդին: Իրարու կը յաջորդեն մարգահատակ որթատունկերու չարքերը, որոնք կարծէք վերջ չունին: Ողկոյզները, պատկառելի մեծութեամբ ու ծանրու-

Fonds A.R.A.M

թեամբ, կախուած են անոնց ճիւղերէն եւ Մայիսին իսկ սկսած են դեղնիլ, քաղցրանալ: Այս ամսուան կէսերուն ալ կը սկսի խաղողաքաղը եւ ասոր հետ նաեւ Հէրրի Քարեանին ճեպընթաց աշխատանքը: Խաղողի առաջին բերքն է, զոր օրը օրին, սառնարան – վակոններով պէտք է հասցնել Միացեալ Նահանգներու ամէն կողմը: Ցետոյ, հերթը պիտի գայ քանի մը չաբաթներ եռքը հասունցուելիք երկրորդ բերքին, ապա, քիչ մը աւելի ուշ՝ երրորդին ու այսպէս, մինչեւ որ երկու – երեք ամսուան ընթացքին, բոլոր որթատունկերը մերկանան իրենց քաղցր ու համեղ ծանրութիւններէն եւ Քարեանն ալ վերադառնէ իր յարաբերական հանգիստը:

Հէրրի Քարեանի այգիները կը բռնեն թիզ առ թիզ մշակուած 500 էյքըրի տարածութիւն մը եւ կ'արտադրեն, ինչպէս այս չրջանի բոլոր այգիները, միայն սեզանի թարմ խաղող, քանի մը տեսակներով, որոնց մասին դրած ենք 426րդ էջի ծանօթութեան բաժնին մէջ: Իրրեւ կանուխ հասունցող, անմիջապէս սպառելի եւ հետեւաբար շատ վնասուող բերք, չի դործածուիր չամիչի եւ դինիի պատրաստութեան համար:

Բերքը, օրը օրին քաղուելով կը կեդրոնացուի ընդարձակ ու արդիական փէֆիճկ հասուցին մէջ, ուր, դասուելով, կչռուելով կը դրուի սնուցիկներու մէջ: Ապա սնուցիկները կը փոխադրուին սառնարան – մթերանոցը, ուր կը մնան մինչեւ որ մէկ – երկու օրուան ընթացքին լեցուին երկաթուղային սառնարան – վակոնները եւ ճամբայ հանուին դէպի սպառման հեռաւոր չուկաները, Միացեալ Նահանգներու մէջ:

Իր այս յոգնեցուցիչ աշխատանքին մէջ Հէրրի Քարեան իրեն անմիջական աջակից ունի իր զաւակը՝ կրտսերն Հէրրին, որ ստանձնած է գործին ծանրութեան մեծ մասը:

Վերջին տարիներուն, Հէրրի Քարեան զբաղած է Գոչհլլայի մէջ նաեւ տուներու կառուցման եւ վաճառման գործով:

Հէրրի Քարեան (աւազանի անունով Յակոբ) ծնած է 17 Օգոստոս 1892ին Խարբերդի Քէսրիկ գիւղը, համալիւղացին է հետեւաբար Ալեք Փիլիպոսին: Այնտեղ ստացած է իր կրթութիւնը եւ հոն ալ սպրած է մինչեւ 17 տարեկանը: Ամերիկա դաղթած է 1909ին, բոլորովին առանձին: Հաստատուած եւ աշխատած է նախ Փրովիտէնս եւ ապա 1913ին փոխադրուած է Ֆրէզնօ, ուր, անձնական զբաղումներու կողքին միշտ ժամանակ դտած է զբաղելու նաեւ ազդային եւ կուսակցական գործերով: Այնուհետեւ 11 տարի, 1917էն սկսեալ, աշխատած է «Ասպարէզ»ի մօտ, նախ իրրեւ դրաչար եւ ապա դրաչարապետ եւ թերթին վարչական տնօրէն, տանելով այս պաշտօնները ամենայն ձեռնհասութեամբ:

Fonds A.R.A.M

Ձգած է այս պրաղումը 1928ին եւ նետուած է անձնական դործի մէջ, որ կարճ ժամանակին պիտի յանդէր այդեմշակութեան։ Պէյքըրօֆիլտի մէջ 1932ին կը ձեռնարկէ այս դործին, որ յաջողութիւն կը դտնէ ու կը մղէ զինք ձեռնարկելու անոր ընդարձակման։ Եւ, նոր հողեր դնելով, այդ միեւնոյն դործը 1937ին կը բանայ նաեւ Գոչէլլայի մէջ, ուր կը հասատատուի վերջնական կերպով, իբրեւ իր դործի կեդրոնատեղին։

Հէրրի Քարեան, հասարակական աշխատանքի գծով ամէնէն դործօն դէմքերէն մէկն է Գալիֆորնիոյ չրջանին մէջ։ Այդպէս եղած է իր երիտասարդական տարիքէն եւ Ֆրէզնօ հասատատուելէն սկսեալ, այդպէս ալ կը մնայ մինչեւ այսօր։ Անձնական դործերու մէջ իր նախաձեռնութիւնները, միշտ լաւ արդիւնքներով, է յայտ բերած է

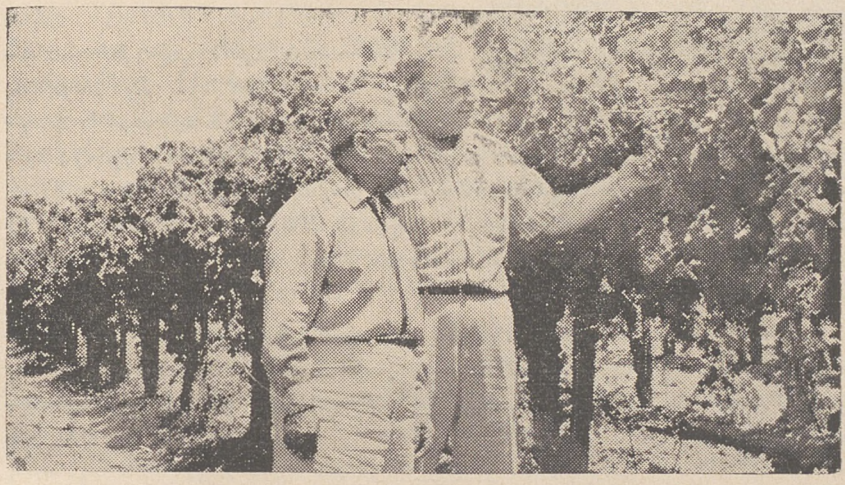

Հէրրի Քարեան, իր այգիներու մարդահասակ որթատունկերուն առջեւը կեցած, Ալեք Փիլիպոսին կը բացատրէ հասունցնալու ճամբան բռնած *Թամփսըն սիտլէս* անկուտ խաղողին առաւելութիւնները։ (Տարեգրիս խմբագիրը լուսանկարած է զիրենք անցեալ Մայիսին, առանց իրենց գիտութեան։)

նաեւ հանրային դործունէութեան այլազան մարզերուն մէջ։ Այս տեսակէտով, լաւագոյնս թրծուած եւ բազմատեսակ փորձառութիւններ ունեցող մէկն է ան։ Ու մէկը, որ ոչ յոգնիլ ու ձանձրանալ դիտէ, ոչ ալ կը խուսափի աշխատանքէ։ Ցառաջապահն է բոլոր լաւ դործերուն, մանաւանդ այն դործերուն, որոնք ազդային – կրթական – եկեղեցական – կուսակցական եւ ընդհանրապէս հասարակական հիմնարկութեանց կամ ձեռնարկներու օգտին նիւթական միջոցներ ապահովելու կը ձգտին։ Կուտայ ինքը եւ կ'առնէ ուրիշներէն, խօսելով, բացատրելով ու համոզելով եւ նպատակն է կ'արդիւնաւորուի։ Իր այս

Fonds A.R.A.M

յաջողութեանց կը նպաստէ ոչ միայն ժրաջան մարդու իր պատրաստակամութիւնը, այլեւ իր ունեցած ազատ ժամանակը, զոր դիտէ լաւագոյնս օգտագործել, յօդուտ հետապնդուած այս կամ այն առաջադրութեան իրականացման:

Տպարանական գործէ հասկցող մարդու իր նախաձեռնութեամբ, այլեւ գործին ծանրութիւնը առանձնելու յօժարութեամբ, Ալէք Փիլիպոսի եւ Տրդատ Դադանճեանի հետ գործակցաբար, գլուխ հանեց ան 1952ին, թանկագին Ռուբէնի աւելի քան թանկագին «Յուշեր»ուն 7 հատորները, որոնք են ու յաւերժօրէն պիտի մնան նորագոյն Հայկական Դիւցազներգութեան կոթողական գլուխ – գործոցը: Ոչ միայն հրատարակեց այդ հատորները, այլեւ ծրար ծրար պատցուց զանոնք քաղաքէ քաղաք, Ամերիկայի մէկ ծայրէն միւսը, ապահովելով անոնց սպառումը: Նոյն ձեւով հրատարակեց ան նաեւ Համաստեղի «Սպիտակ Ձիաւորը», երկու հատորներով, որոնք, իրենց կարգին սպառեցան կարճ ժամանակէն:

Հէրբի Քարեան հոգին է Հայ Կրթական Հիմնարկութեան, որուն առաջին վեց հիմնադիրներէն մէկը եղաւ ինքն ալ: Ու կազմութեան օրէն ասդին մինչեւ հիմա, դանուեցաւ ան այս օգտաշատ կազմակերպութեան համար աշխատողներու առաջին դիրերուն վրայ, նպաստելով անոր յառաջդիմութեան եւ յաջողութիւններուն: Այլեւ հնարաւորութիւններ ստեղծելով, որպէսզի Մերձաւոր Արեւելքի մէջ բազմաթիւ հայ վարժարաններ օգտուին այդ յաջողութեանց նիւթական արդիւնքներէն:

Յիսնամեայ անցեալ ունի իր պատկանելիութիւնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որուն զօրացման ու յաջողութիւններուն համար ալ տրամադրեց ան իր բոլոր ուժերն ու միջոցները, ամենայն պարտաճանաչութեամբ:

Դժուար է այս սեղմ էջերուն մէջ աւելի մանրամասնել Հէրբի Քարեանի յիսնամեայ վաստակը: Դժուար չէ, սակայն, այսքանով ալ ըմբռնել, թէ ան զոհաբերող մէկը եղաւ միշտ յօդուտ այն բոլոր կազմակերպութեանց եւ ձեռնարկներուն, որոնք խօսեցան իր սրտին ու մղեցին զինք գործելու հաւատքով, եռանդով եւ օրինակելի անձնուիրութեամբ, առանց յողնելու եւ առանց ընկրկելու պատահական դըժուարութեանց առջեւ: Անշուշտ առանձինն չտարաւ իրականացումը ծրագրուած գործերուն ծանրութիւնը: Ունեցաւ ան նոյնքան զոհաբերող տրամադրութեամբ աշխատող գործակիցներ: Այդպէս ըլլալով հանդերձ, սակայն, ընդհանրապէս ինք եղաւ առանցքը տարուած աշխատանքներուն, որոնք, ամէն անգամին ալ պսակուեցան ակնկալուած յաջողութիւններով:

Fonds A.R.A.M

ԱՐՓԱՔՍԱԴ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ

ԱՐՓԱՔՍԱԴ ՍԵԴՐԱԿԵԱՆ

Մէկը ամերիկահայ գաղութի հանրածանօթ դէմքերէն: Եւ յարգ ու համարում վայելող անձնաւորութիւն մը՝ Գալիֆորնիոյ արդիւնաբերական շրջանակներուն մէջ մասնաւորաբար, արդիւնաբերողի իր դիրքով եւ ճարտար առեւտրականի իր ձեռնհասութեամբ:

Նախ արդիւնաբերող: Արփաքսադ Սեդրակեան, որ ծանօթ է ամերիկեան շրջանակներուն Սաքս անունով, սեփականատէրն է 1400 էյքըը մշակուած այգիներու եւ 600 էյքըը ալ նոր տնկած է: Գլխաւոր զբաղումն է հետեւաբար խաղողի արդիւնաբերութիւնը: Սեդրակեանի այգիներուն արտադրութիւնը, սակայն, 100ին 80 համեմատութեամբ, սեղանի թարմ խաղող է: Կը զբաղի նաեւ գինեգործութեամբ եւ հայ արդիւնաբերողներու մէջ միակն է այս ճիւղին մէջ: Կը մասնակցի ընկերութեան մը արտադրութեան, 100ին 18ի չափաբաժինով: (Գինիի ամբողջ արդիւնաբերութիւնը կը հասնի հինգ միլիոն կէլընի):

Արդիւնաբերողէն առաջ՝ առեւտրականը: Ու առեւտրական՝ առաւելապէս իբրեւ մասնագէտ Գալիֆորնիոյ ամբողջ չամիչի արտադրութիւնը Ամերիկայի եւ արտասահմանի մէջ ծախելու կարողութեամբ: Չամիչը, որ չհաշուած ապրանք մըն է բոլոր չուկաներու մէջ, իր արժեւորման մէջ շատ բան կը պարտի Ա. Սեդրակեանի ձեռնեկեցութեան ու ճարպիկութեան: Տարին քանի մը անգամ կը ճամբորդէ ան ամերիկեան կեդրոններ եւ Եւրոպա, Գալիֆորնիոյ չամիչին յաճախորդ ապահովելու համար: Եւ, չնորհիւ իր տարած աշխատանքին, արտադրութիւնը կը սպառի գրեթէ ամբողջութեամբ, աշխարհի ամէն կողմը:

Այս աշխատանքը կազմակերպուած է 12 տարի առաջ: Ստեղծուած է Packers' and Growers' Federal Advisery Board and the Committee *— «Փէքըրներու եւ Արդիւնաբերողներու Դաշնակցային Խորհրդատու Մարմին եւ Յանձնախումբը» անունով կազմակերպութիւն մը, որուն մէջ 35 արտադրողներ կը ներկայացնեն Գալիֆորնիոյ 10·000 այգեպանները եւ 5 փէքըրներ ալ՝ այս գործով*

Fonds A.R.A.M

գրաղող 17 անձեր կամ ընկերութիւններ(*)։ Ահա այս մեծ կազմակերպութեան նախագահն է Ա. Սեդրակեան։ Խորհրդատու Մարմնոյն 1/3ը կը նորոգուի ամէն տարի եւ ամէն անգամին ալ ինք կը վերընտրուի իբրեւ այդ Մարմնոյն նախագահ, ինչպէս եղաւ դարձեալ անցեալ տարի, շնորհիւ իր ընդունակութեանց եւ վայելած լայն համակրանքին։

Ազգային – հասարակական կեանքին մէջ ալ Արփաքսադ Սեդրակեան եղած է գործօն դէմք մը եւ աշխատած է եռանդով։ Ինք եւ իր ընկերներէն 6 հոգի հիմնած են «Ասպարէզ» թերթը Ֆրէզնոյի մէջ, 1908ին։ Դարձեալ ինք, Վէնթուրա պողոտային վրայ իրեն համար գնած հողը փոխանցած է թերթին եւ ատկէ ի վեր այդ հողին վրայ ալ կը գտնուին «Ասպարէզ»ի խմբագրատունը, տպարանն ու ակումբը։ Շնորհալի բանախօս՝ իր ներկայութիւնը փնտռուած է միշտ հրապարակային հաւաքոյթներու մէջ, իսկ իր վայելած ժողովրդականութիւնը մեծապէս նպաստած է բարենպատակ հանգանակութեանց յաջողութեան։ Ինք եւս մէկն է Հայ Կրթական Հիմնարկութեան առաջին վեց հիմնադիր անդամներէն ու նաեւ անոր առաջին նախագահը։

Հինէն ի վեր յարած ըլլալով Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Արփաքսադ Սեդրակեան լաւագոյնս օգտակար եղած է այս կազմակերպութեան եւ անոր բոլոր ձեռնարկներուն, ամերիկահայ գաղութին մէջ։

Ա. Սեդրակեան ծնած է Պիթլիս, ուր իր նախնական կրթութիւնը ստանալէ յետոյ կը փոխադրուի Իզմիր եւ հոն կ'աւարտէ Ամերիկեան Գոլէճը։ Ամերիկա կը գաղթէ 1905ին եւ կը հաստատուի Ֆրէզնօ, մօրը եւ քոյրերուն մօտ։ Կ'աւարտէ Պըրքլիի Համալսարանը եւ կը վկայուի իբրեւ իրաւագէտ։ Բայց չի զբաղիր փաստաբանութեամբ, այլ իր քեռայրին եւ քրոջը՝ Տէր եւ Տիկին Լեւոն եւ Սոֆիա Ցակոբեաններուն հետ կը նետուի առեւտրական ասպարէզ։ Ու այստեղէն ալ կը սկսին իր յաջողութիւնները, մանաւանդ երբ հետագային, առանձինն կը կապուի այգեմշակութեան գործին եւ կը զարգացնէ զայն յաջողութեամբ։

Իր արդիւնաբերական եւ առեւտրական ձեռնարկներուն մէջ գլխաւոր աջակիցն է իր զաւակը Ռապըրթ Սեդրակեան։

(*) *Փէքըր* կը նշանակէ *փէքինկի* գործով զբաղող։ Հայերէնի մէջ, բառացի կը նշանակէ *ծրարող*, ինչ որ այստեղ իմաստ չի տար։ Ինչպէս բանիցս յիշատակուեցաւ, *փէքինկը*՝ հաւաքուած բերքը, զատել – զտելէ վերջ սնտուկներու կամ մեծ տուփերու մէջ լեցնելու գործողութիւնն է եւ ատով ալ կը զբաղին *փէքըր*ները։

Fonds A.R.A.M

ՏԻՊԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՐԱՐՈՒՀԻ ՏԻԿԻՆ ՍՈՖԻԱ Լ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՏԻԿԻՆ ՍՈՖԻԱ Լ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Այլ ասպարէզներու մէջ եւս ա-նուն ունեցող ամերիկահայ դէմքե-րուն անցնելէ առաջ կ'ուզենք ներ-կայացնել այս անձնաւորութեան Հայուհին, որու մասին այնքան չատ խօսեցան հայ մամուլն ու հասարակութիւնը այս վերջին տարիներուն: Ու խո-սեցան երախտագիտութեամբ եւ արդար գնահատանքով: Խօսեցան, վասնզի իր յաջորդական մեծար-ժէք նուիրատուութիւնները մամու-լըն ու հասարակութիւնը կեցուցին զոհաբերութեան ոչին գործով զըր-սեւորող պատուական Հայուհի մը առջեւ:

Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեան ըրաւ ինչ որ իր ուխտն էր ընել, ամէնէն առաջ, իր վաղամեռ ամուս-նոյն՝ Լեւոն Յակոբեանին յիշատակը յաւերժացնելու համար: Ըրաւ սիրով ու ամբողջական ինքնաբաւութիւն պարգեւող հաճոյքով, ա-ռանց մանրելու ընելիքը, առանց սպասելու արտաքին թելադրու-թեանց: Եւ ըրաւ այն, ինչ որ ողբացեալ ամուսինը պիտի ուզէր որ ընէր, եթէ ապրած եւ իրեն հետ միասնաբար որոշելու եւ ընելու պա-տեհութիւնը ունեցած ըլլար:

Կենսական նպատակներու ծառայող եւ ամուր հիմերու վրայ դրուած բարեգործութիւն, — ահաւասիկ այն հիմնական նպատակը, զոր իրագործեց Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեան, մէկը միւսէն դեղեցիկ իր յաջորդական նուիրատուութիւններով: Ամէնէն առաջ Յիշատակի Տուն մը իր ամուսնոյն անունով: «Մէմորիըլ Սէնթըր», ինչպէս կ'ը-սեն անգլերէնով, ֆրէզնոյի չատ մօտիկ, դեղեցիկ չէնքով եւ ընդար-ձակ պարտէզով, զոր աւելի լայնցուց 1958ին, դնելով եւ անոր կցե-լով սահմանակից հողամաս մըն ալ: Ու Տունը նուիրեց Հայ Օգնու-թեան Միութեան, որպէսզի օգտագործէ զայն բացօթեայ հաւաքոյթ-ներու համար:

Ու դարձեալ, ի յիշատակ իր ամուսնոյն եւ անոր չատ սիրած «Ասպարէզ»ին, 30·000 տոլար ծախսելով, 1957ին չինել տուաւ խըմ-բագրատան կից չարք մը հասութաբեր խանութներ, զորս նուիրեց Թերթին:

Fonds A.R.A.M

Իր զոհաբերութեանց փառապսակը կազմեց, սակայն, քառորդ միլիոն տոլար արժող եւ 80 էյքըը տարածութեամբ իր մէկ հողամասին նուիրատուութիւնը Հայ Կրթական Հիմնարկութեան, 1959ին, իբրեւ «Լեւոն եւ Սոֆիա Ցակոբեան Կրթական Ֆոնտ»: Բարերարուհիին բաղձանքով, հողը, կամ ծախուելու պարագային անոր փոխարժէքը, պիտի մնայ անձեռնմխելի եւ հասոյթը կամ տոկոսը միայն պիտի յատկացուի կրթական նպատակներու, ըստ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան հայեցողութեան: Բայց իր մասնաւոր ցանկութիւնն է, որ այս հիմնադրամէն օգտուին Հ. Ց. Դաշնակցութեան վերերան-ներուն զաւակները, իրենց ուսումը կատարելագործելու համար, — այս ալ, զարձեալ ի յիշատակ իր ամուսնոյն, որ հաւատաւոր, անձնուէր եւ գործօն դաշնակցական մըն էր: Այս հողը անցեալ տարի բարերարուհիին ալ հաւանութեամբ ծախուեցաւ պետութեան, որ պիտի օգտագործէ զայն Ֆրէզնոյի Համալսարանի ընդարձակման համար: Ստացուեցաւ 260·000 տոլար, որ իբրեւ անձեռնմխելի դուման ի պահ դրուեցաւ երեք մեծ դրամատուներու մէջ: Այժմ, Հայ Կրթական Հիմնարկութիւնն է որ պիտի մտածէ ստացուելիք տոկոսներու օգտագործման մասին, նկատի ունենալով բարերարուհիին ալ ցանկութիւնը:

Իր նոր մէկ նուիրատուութիւնը ըրաւ ան այս անգամ աթենահայ գաղութին, երբ 1960ին Հայ Կրթական Հիմնարկութեան տրամադրութեան տակ դրաւ 25·000 տոլարի դրամ մը, որպէսզի այդ դրամով ձեռնարկուի ազգային վարժարանի շէնքի մը կառուցման Աթէնքի մէկ արուարձանին մէջ: Ձեռնարկը արդէն իրագործուեցաւ եւ այս տարուընէ սկսեալ Աթէնքի միակ ազգային վարժարանը, իր սեփական շէնքով, պիտի կոչուի «Լեւոն եւ Սոֆիա Ցակոբեան Ազգային Վարժարան»:

Այս հիմնական նուիրատուութեանց կողքին, բարերարուհին երբեք առիթը չէ կորսնցուցած ուրիշ դրամարներ ալ նուիրելու այս կամ այն հաստատութեան կամ կազմակերպութեան, կրթական, եկեղեցական եւ բարեսիրական նպատակներով եւ կամ ընդհանուր հանդանակութեանց առիթներով, ինքնաբերաբար կամ ամէն անգամ, երբ դիմած են իրեն:

Իրերայաջորդ այս մեծարժէք նուիրատուութիւններն են որ համահայկական հիացման եւ երախտագիտութեան արժանի դարձուցին Տիկին Սոֆիա Լ. Ցակոբեանը եւ յաւերժացուցին թէ՛ իր անմոռանալի ամուսնոյն յիշատակը եւ թէ՛ իր անունը, իբրեւ ազգային բարերարուհի:

Տիկին Սոֆիա Լ. Ցակոբեան ծնած է Պլեզլիս եւ քոյրն է Արվաքսաղ Սեդրակեանին: Փոքր տարիքին հայրը կորսնցնելով, տար-

Fonds A.R.A.M

ուած է Իզմիր եւ պատսպարուած է հոն ամերիկեան որբանոցը, ուր եւ ստացած է իր կրթութիւնը: Այնուհետեւ փոխադրուած է Ամերիկա եւ այնտեղ ամուսնացած է Լեւոն Յակոբեանին հետ: Միասնաբար աշխատած եւ յաջողած են ստեղծել տարուէ տարի բարգաւաճող տնտեսութիւն մը, լայն ժամանակ տրամադրելով նաեւ հանրային գործունէութեան: Տիկնոջ երջանկութիւնը, սակայն, ստացած է ծանրագոյն հարուածը անսպասելի մահովը իր ամուսնոյն, որ փակած է իր աչքերը 1944ին: Այս դժբախտութենէն յետոյ, Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեան առանձին չարունակած է՝ մինչեւ այդ թուականը ամուսնոյն հետ միասնաբար տարուած գործը: Եւ իր թանկագին կորուստը ընծայած է իրեն պատեհութիւնը աւելի եռանդով փարելու հանրային գործունէութեան, այս անգամ նաեւ ի յիշատակ իր ամուսնոյն:

Այսօր, ոչ միայն այդ յիշատակը յաւերժացուցած բարերարուհի մըն է ինք, այլեւ, երեսուն եւ աւելի տարիներէ ի վեր եռանդուն թաղենապետուհին Հայ Օգնութեան Միութեան Ֆրէզնոյի մասնաճիւղին: Պատուակալ անդամ է նաեւ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան, որուն ներկայացուցիչներէն Յովսէփ Փիրումեանի, Հէրբի Քարեանի եւ Բիւզանդ Կռանեանի հետ, այլեւ Տ. Խորէն արքեպ. Բարոյեանի ընկերակցութեամբ, երկար չըջապտոյտ մը կատարեց 1960ին, Շիքագոյի, Տիթրոյիթի, Պոսթընի, Նիւ Եորքի, Ռիճֆիլտի, Ֆիլատելֆիոյ, Ուաշինկթընի եւ Փրովիտէնսի հայաչատ կեդրոններուն մէջ, Հիմնարկութիւնը հանրային լայն խաւերուն ծանօթացնելու ու նաեւ իր ներկայութեամբ հասարակութիւնը լաւագոյնս խանդավառելու համար:

Ձկայ ձեռնարկ մը Ֆրէզնոյի հանրային կեանքին մէջ, որուն Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեան բերած չըլլայ իր մասնակցութիւնը: Ամէն տեղ է ան եւ բարենպատակ ամէն գործի գլուխը: Իր ներկայութիւնն ու աշխատանքը լաւագոյն դրդիռը կը հանդիսանան նաեւ ուրիշներու համար, որպէսզի անոնք ալ ընեն այն, ինչ որ ինք կ'ընէ այնքան ինքնաբուխ պատրաստակամութեամբ, իր ժամանակը, միտքը եւ նիւթական միջոցները տրամադրելով հանրօգուտ նպատակի մը, ձեռնարկի մը իրագործման: Ու այս բոլորը առանց ցուցակատուութեան, որմէ չ'ախորժիր եւ առանց աղմուկի, համեստօրէն, ինքնաբուխ նուիրումով մը:

Տիպար Հայուհին, — լաւագոյն բնորոշումն էր որ ըրինք, նաեւ այս էջերէն մեր բազմահազար ընթերցողներուն ծանօթացնելու համար, տիպար Հայուհի մը բազմատեսակ առաքինութիւններով օժտուած եւ ամէնուն երախտապիտութեան արժանացած Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեանը:

Fonds A.R.A.M

ԼԵՒՈՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

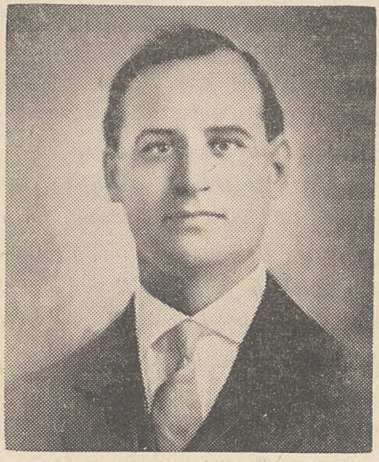

ԼԵՒՈՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Եթէ նոյնիսկ Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեան, իր զմայլելի ձեռնարկներով յաւերժացուցած չըլլար իր ողբացեալ ամուսնոյն յիշատակը, Լեւոն Յակոբեան դարձեալ պիտի յիշուէր ամերիկահայ գաղութի պատմութեան մէջ իր տարած ազգային – հասարակական եւ կուսակցական աշխատանքներով, երիտասարդութեան օրերէն մինչեւ իր վաղահաս մահը:

Ծնած էր ան Մշոյ Մոկունք գիւղը, 1882ին: Կրթութիւնը ստացած էր նախ Բաղէշի Ամերիկեան Վարժարանին մէջ եւ ապա Իզմիրի Ամերիկեան Գոլէճը, որուն ընթացքը աւարտած էր յաջողութեամբ: Պատանեկան տարիքէն եւ ուսանողութեան օրերէն վարած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան, որուն հաւատաւոր ու անձնուէր անդամներէն մէկը եղաւ իր ամբողջ կեանքի ընթացքին:

Ամերիկա կը գաղթէ 1904ին եւ կը հաստատուի Փալիֆորնիա իր եղբայրներուն մօտ: Եւ երկու տարի յետոյ կ'ամուսնանայ Օր. Սոֆիա Սեդրակեանին հետ, կազմելով ընտանեկան երջանիկ բոյն մը:

Գնահատելով դաշնակցական մամուլին դերը հայ կեանքին մէջ, Լ. Յակոբեան, իր եղբայրը, քեռայրը եւ քանի մը ընկերներ կը հիմնեն «Ասպարէզ» թերթը 1908ին, Ֆրէզնոյի մէջ, միանաբար ըստանձնելով հրատարակութեան հոգը: Ու տարիներով մաս կը կազմէ ան թերթի խմբագրական կազմին, յաճախ ստորագրելով օրուան իրադարձութեանց հետ կապուած եւ Դաշնակցութեան գաղափարախօսութեան նուիրուած յօդուածներ:

Իր ամբողջ կեանքի ընթացքին, Լեւոն Յակոբեան չարքաշօրէն աշխատած է ամրացնելու համար իր անտեսութիւնը եւ միաժամանակ նուիրած է ինքզինքը ազգային – հասարակական կեանքին:

Իր կեանքը ինքնին կատակ մըն էր իր կողակցին, որպէսզի չարունակէր ան ընթանալ իր նախասիրած ճամբով, ինչպէս ընթացած էր իրեն հետ ձեռք ձեռքի տուած, ամբողջ 38 տարի: Եւ կողակիցը իրագործեց այդ անդիր կատակը, ամենայն հաւատարմութեամբ ու թերեւս ամուսնոյն ակնկալածէն աւելիով:

Լեւոն Յակոբեան կնքեց իր մահկանացուն 26 Հոկտեմբեր 1944ին, Ֆրէզնոյի մէջ:

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԴԷՄՔԵՐ

(ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԱՅԼԱԶԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ)

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՃՈՐՃ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆՆԵՐ

Իրենց ժամանակը, միտքն ու նիւթական միջոցները տարինե-
րով ամերիկահայ գաղութին եւ ընդհանրապէս հայ ժողովուրդին
նուիրած բազմաթիւ ամերիկահայ դէմքերու կարգին, Ճորճ Մար-
տիկեան կը գրաւէ անկասկած բացառիկ տեղ մը մեր ազգային ժա-
մանակակից պատմութեան մէջ: Բացառիկ տեղ մը, ուր ան կը յայտ-
նուի իր բազմատեսակ ծառայութիւններով ու սքանչելի գործերով,
որոնք իր արդար փառքը կը կազմեն եւ որոնցմէ օգտուած է մեր ժո-
ղովուրդը, օգտուած են մանաւանդ անոր օգնութեան կարօտ խաւե-
րը, վերջին մէկուկէս տասնամեակի չրջանին մասնաւորաբար:

Հանրային կեանքի մէջ աչխատանքներ կան, որոնք իրենց
մարդն ու մասնագէտը կը փնտռեն միշտ, քանի որ երբեմն, մէկուն
ընելիքը մէկ ուրիշը չի կրնար ընել: The right man, in the right place
բացատրութիւնը, ամենայն ճչգրտութեամբ, կը պատչաճի Ճորճ
Մարտիկեանին, որովհետեւ ոչ ոք, որքան ալ ունեցած ըլլար այս
կամ այն գործին ըմբռնումը կամ ուղէր նուիրուիլ անոր իրականաց-
ման, պիտի չկրնար ընել այն, ինչ որ ինք, այլազան առիթներով
կրցաւ ընել եւ ընել լաւագոյն յաջողութիւններով: Կրցաւ ընել, ո-
րովհետեւ ունէր ան ընելու չնորհն ու կարողութիւնը, ունէր մտա-
ւանդ սկսած գործը յամառօրէն հետապնդելու եւ ամէն գնով իրա-
կանացնելու հաստատամտութիւնը:

Ճորճ Մարտիկեանին դլխաւոր արժանիքներէն մէկը եղած է
օտար բարձր չրջանակներու հետ բարեկամանալու եւ կապ հաստա-
տելու ընդունակութիւնը: Եւ այս բանին համար օգտագործած է ան
ամէն պատեհութիւն: Յաճախ ինք ստեղծած է այդ պատեհութիւն-
ները, որպէսզի դառնան անոնք իր ծրագիրներու իրականացման նա-
խաքայլը: Ի հարկէ, առանց արժանիքի եւ կարողութեան, այլեւ ա-
ռանց ներկայացող առիթներէն կարենալ օգտուելու արթնամտու-
թեան, այդ կապերն ալ պիտի չարդիւնաւորուէին պէտք եղածին պէս:
Ուրեմն իր ընդունակութիւնները ու այդ առիթները, ըստ պարագա-
յի եւ դրեթէ միշտ միշտ լրացուցած են եւ լրացնելով, կարելի դար-
ձուցած են զանազան ազգօգուտ ձեռնարկներու իրականացումը, ժա-
մանակի ընթացքին:

Եթէ, օրինակի համար, Ճորճ Մարտիկեան, իր այդ կապե-
րուն եւ յատկութեանց չնորհիւ մտած չըլլար ամերիկեան բանակի

Fonds A.R.A.M

մասնագիտական ծառայութեան մէջ երկրորդ աշխարհամարտին, առիթը պիտի չունենար ծանօթանալու Գերմանիա ապաստանած հազարաւոր տարագիրներու բազմութեան հետ եւ ապա պիտի չյաջողէր զանոնք ու անոնց հետ ուրիշներ, մինչեւ անգամ հեռաւոր Ջինաստան, փոխադրել Ամերիկա կամ այլ երկիրներ եւ փրկել զանոնք բազմատեսակ փորձանքներէ եւ նեղութիւններէ: Այս գծով, հիմնական աշխատանք գարձաւ իրեն համար գործունէութիւնը «Անչա»ին, որ իր ստեղծած կազմակերպութիւնն էր եւ որուն բարոյապէս ու նիւթապէս զօրավիգ գարձան ամերիկահայ այլ կազմակերպութիւններ եւ անհատներ եւս, ամենայն պատրաստակամութեամբ:

Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ իր ունեցած «Օմար Խայեամ» ճաշարանը եղած է գլխաւոր միջոցը նման կապերու հաստատման եւ զօրացման համար: Սրտբացօրէն հիւրասէր, Ճորճ Մարտիկեան առիթը չի փախցներ իր այդ յարկին տակ պատուասիրելու, ամերիկացի անձնաւորութեանց կարգին նաեւ արտասահմանէն Սան Ֆրանչիսքօ այցելող մեծանուն հիւրեր, արքաներէն սկսեալ մինչեւ դեսպաններ կամ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ եւ այլ դէմքեր: Ու բոլոր այս կապերուն արդիւնքը կ'ըլլայ, ամէն բանէ առաջ, հայանպաստ փորփականտ մը, առ նուազն համակրանք մը հայ ժողովուրդին հանդէպ եւ երբեմն, այդ փորփականտին ու համակրանքին յաջորդող հանրային գործի մը կարգադրութիւնը:

Իր մշակած յարաբերութեանց չնորհիւ, Ճորճ Մարտիկեան ապահոված է բազմաթիւ օտար բարեկամներ նաեւ Ամերիկայէն դուրս, այլ երկիրներու մէջ: Ամերիկայի մէջ, սակայն, չատ լայն է իր յարաբերութեանց շրջանակը: Յարգանք կը վայելէ ան ամէն տեղ, պետական բարձր պաշտօնատուներէն մինչեւ դիւրք ու համբաւ ունեցող անձնաւորութեանց մօտ: Այս բանին նպաստած են իր տաքարիւն խառնուածքը, միչտ ժպտուն տրամադրութիւնները, անուչ – լեզու պերճախօսութիւնը, անկեղծութիւնը եւ իր անձէն ու կեցուածքէն բխող գրաւչութիւնը:

Ազգային – հասարակական կեանքին մէջ ալ, Ճորճ Մարտիկեան եղած է եւ է գործօն, անխոնջ եւ զոհաբերող դէմք մը: Իր անձնական գրաղումներուն չափ եւ երբեմն անոնցմէ առաջ ու անոնցմէ աւելի կը հետաքրքրուի ան հանրային հոգերով ու ձեռնարկներով: Իսկ այդ հետաքրքրութեան կը յաջորդէ գործնական աշխատանքը կամ ինքնամատոյց զոհաբերութիւնը ժամանակով, յոգնութիւնով ու դրամով: Ոչ միայն Ամերիկայի, այլեւ արտասահմանի եւ մասնաւորաբար Միջին Արեւելքի երկիրներուն մէջ իր կատարած պատմական առիթով, Ճորճ Մարտիկեան միչտ բերած է իր բարոյական ու նիւթական աջակցութիւնը հայ ժողովուրդի ընթացիկ կարիքներուն: Ամէն տեղ, պետական եւ ազգային շրջանակներու մէջ ընդունուած է

Fonds A.R.A.M

ան զրկաբաց, արժանացած է մեծ պատիւներու եւ օգտուած է առիթ-
ներէն փոխարինելու այդ բոլորը հանրային հիմնարկութեանց բերած
իր օժանդակութիւններով: Միեւնոյն առատաձեռնութեամբ մաս-
նակցած է ան Ամերիկայի մէջ ալ կատարուած համազգային եւ տե-
ղական հանդանակու-
թեանց: Ոչ միայն մաս-
նակցած է, այլեւ յա-
ճախ աշխատած, ճամ-
բորդած ու յոգնած է ա-
պահովելու համար այս
կամ այն ձեռնարկին յա-
ջողութիւնը: Իր նիւթա-
կ ա ն զոհաբերութիւնը
կամ զոհաբերելու պատ-
բաստակամութիւնը կա-
րելի է չափել ամէն տեղ
եւ ամէն առիթով իր ը-
րած այն յայտարարու-
թեամբ, թէ որեւէ հրա-
պարակային նուիրահա-
ւաքութեան կը մասնակ-
ցի ինք կրկնապատիկովը
այն գումարին, զոր նը-
ւիրած կ'ըլլայ՝ բոլոր
նուիրատուներուն մէջ ա-
ռաւելագոյն վճարողը: Եւ
եղած են պարագաներ,
երբ նուիրած է ան կրկ-
նապատիկը հանդանակ-
ուած ամբողջ գումարին:

Տ�էՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ
ՃՈՐՃ ԵՒ ՆԱԶԵՆԻ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆՆԵՐ

Նման առատաձեռնու-
թիւն կ'ենթադրէ նիւթա-
կան լայն միջոցներ ոեւէ
նուիրատուի մօտ: Ըսենք
ուրեմն, որ Ճորճ Մար-
տիկեան, իր եւ Տիկին
Նազենի Մարտիկեանի ճիգերուն չնորհիւ հասած է տնտեսական այն-
պիսի դիրքի մը, որ հնարաւորութիւն կուտայ իրեն գործնապէս ար-
ժեւորելու բարեսիրական իր ոգեմաղթութիւնները եւ դառնալու
լայնօրէն առատաձեռն: Իր իսկ յաճախակի խոստովանութեամբ,

Fonds A.R.A.M

կեանքի մէջ իր յաջողութիւնները հաւասարապէս կը պարտի ան Տիկին Նազենի Մարտիկեանին, անոր գործակցութեան եւ աշխատանքին: Իր «Երգն Ամերիկայի» հետաքրքրական գրքին «Զօն»ը — «Նազենիկին, որ հաւատարմօրէն մասնակցած է Աչխատանքին ու Հրաշալիքին» — հրապարակային խոստովանութիւնն է այս իրողութեան:

Ճորճ Մարտիկեան — անչուշտ եւ Տիկին Նազենի Մարտիկեան — տէրն է շուրջ 1800 էյքըր տարածութեամբ հողերու: Հողատէր – կալուածատէր մը, հետեւաբար, որուն «բռնած հողը ոսկի կը դառնայ»: Ու դարձած է իրապէս, զնուած հողերու տեւական արժեւորումով: Քիչով — սկիզբնները ոչ իսկ քիչով, այլ լոկ «Օմար Խայեամ»ով — սկսած է եւ տարիներու ընթացքին հասած է այսօրուան չափին, իր տնտեսական բարգաւաճման այժմու բարձունքին: Իր զանազան մեծագումար նուիրատուութեանց առթիւ ըսած է յաճախ, թէ «ինչ որ նուիրեմ, Աստուած պապան կրկնապատիկը կուտայ»: Եւ այդ «կրկնապատիկները» բազմապատկուած են միշտ, չնորհիւ Աստուծոյ կամքին եւ Տէր եւ Տիկին Ճորճ Մարտիկեաններու ձեռներէցութեան, աշխատանքին եւ առեւտրականի ընդունակութեանց:

Թէ ինչո՛վ եւ ինչպէ՛ս սկսած է, երբ, դեռ 18ամեայ երիտասարդ, գաղթած է Ամերիկա 1922ին, իր եղբօրը եւ քրոջը մօտ, առանց տեղական լեզուն գիտնալու եւ առանց գիտնալու իր բռնելիք ճամբան, պատմած է ան իր պատկերաւոր կենսագրութիւնը խտացնող «Երգն Ամերիկայի» գրքին մէջ:

Ճորճ Մարտիկեան ծնած է Բաբերդի Քսանթա գիւղը, 1904ին: Հինգ տարեկան հասակին, ծնողքին հետ փոխադրուած է Պոլիս, ուր անցուցած է առաջին աշխարհամարտի տարիները: Զինադադարէն յետոյ, 16 տարեկանին, ան է 1920ին մեկնած է Հայաստան, իր մօր-եղբօրը՝ Գրիգոր Ամիրեանին քով, որ կը ծառայէր հայկական բանակին մէջ: Իբրեւ պատանի կամաւոր, նոյն տարին, իբրեն բաժին ինկած պարտականութիւններով, մասնակցած է հայ-եթուրք պատերազմին, գերի ինկած է Թուրքերուն ձեռքը, փախած է գերութենէն եւ ամերիկեան որբանոցներու մէջ ծառայած է իբրեւ մարզիչ – սկաուտ: Այնուհետեւ, 1922ին վերադարձած է Պոլիս, ծնողքին մօտ եւ նոյն տարուան Յունիսին մեկնած է Ամերիկա: Այնտեղ, զանազան ասպարէզներ փորձելէ եւ խոհարարութեան մէջ մասնագիտանալու համար Արեւելքի եւ Արեւմուտքի մէջ երկար ճամբորդութիւններ կատարելէ ետք, վերադարձած է Գալիֆորնիա եւ «Օմար Խայեամ» ճաշարանը բացած է առաջին անգամ Ֆրէզնոյի մէջ: Ապա, իր գտած յաջողութենէն քաջալերուած, փոխադրած է զայն Սան Ֆրանչիսքօ: Այստեղ, արդէն, «Օմար Խայեամ»ը, մէկ տարիէն միւսը դարձած է իր տեսա-

Fonds A.R.A.M

կին մէջ եզակի հաստատութիւն մը, իբրեւ միջազգային դէմքերու ժամադրավայրը, այլեւ ձեռնարկ մը, ուր մինչեւ այսօր, աշխատելու ստիպուած բազմաթիւ համալսարանական հայ ուսանողները կ'ապահովեն իրենց ապրուստը, — խոհանոցի աշխատաւորներէն մինչեւ սպասարկողները, նախընտրաբար եւ մեծ մասով, ուսանող հայ երիտասարդներ են:

Բացառիկ յաջողութիւն գտած է անգլերէնով գրած իր «Երգն Ամերիկայի» գիրքը, որ թարգմանուած է 20 լեզուներու: Հրատարակած է նմանապէս «Ընթրիք Օմար Խայեամի մօտ» անունով մէկ այլ գիրք, ուր անգլերէնով կը բացատրուին հայկական եւ արեւելեան կերակուրներու պատրաստութեան եղանակները:

Արիզոնա նահանգի մայրաքաղաք Ֆինիխսի քաղաքապետը՝ Սէմ Մարտեան եւ իր ընտանեկան պարագաները, «Օմար Խայեամ» ճաշարանին մէջ կը կտրեն աւանդական լաւաշ հացը Ճորճ Մարտիկեանին հետ: կեդրոնը, ետրմակ հագուստով՝ Սէմ Մարտեան: Նկարին ձախ կողմը՝ Տիկին Ս· Մարտեան (նախապէս Օր· Քէշիշեան) եւ աջ կողմը, քաղաքապետին ծոյրը՝ Տիկին Լ· Մեխակեան, իր ամուսնոյն՝ Լեւոն Մեխակեանի հետ: Բոլորն ալ հանրոցի կամ Հանրոցիներու գաւակներ են: Սէմ Մարտեան առաջին Հայն է, որ Ֆինիխսի նման կարեւոր քաղաքի մը քաղաքապետ ընտրուած է եւ իր այդ հանգամանքով մեծ ազդեցութիւն ունի թէ՛ Արիզոնա նահանգին մէջ եւ թէ՛ այլուր: Ծնողքը Հանրկէ Ամերիկա գաղթած են առաջին աշխարհամարտէն յետոյ:

Ճորճ Մարտիկեան կ'աշխատակցի երբեմն նաեւ ամերիկեան թերթերուն մասնաւոր յօդուածներով, որոնք, այլ թերթերէ եւս արտատպուելով, կը կարդացուին միլիոնաւոր ընթերցողներու կողմէ:

Fonds A.R.A.M

Ամերիկեան բանակին մատուցած իր ծառայութեանց համար Նախագահ Թրումըն պարգեւատրած է Ճորճ Մարտիկեանը Ազատութեան Շքանշանով: Ստացած է ան նաեւ չքանշաններ ուրիշ պետութիւններէ, այլեւ տասնեակներով զնահատական պաշտօնական նամակներ ու վկայականներ ամերիկեան եւ օտար պետական սպասարկութիւններէ եւ բարեգործական անձնաւորութիւններէ:

Արձանագրեցինք այս բոլորը, տալու համար, ամերիկահայ այլ դէմքերու կարգին, նաեւ իր ազգային – հասարակական գործունէութեամբ այնքան հանրածանօթ Ճորճ Մարտիկեանին դիմանկարը:

— «Պատիւս արժանաւորաց»:

ԱՐՇԱԿ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

ԱՐՇԱԿ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

Ծանօթ ազգային բարերար Միհըրդատ Տիգրանեան, որ անցեալ Յուլիսի 19ին կնքեց իր մահկանացուն Լոս Անճէլըսի մէջ, վերջին հանգիստ սրտով փակեց իր աչքերը, վերջին անգամ մըն ալ մտաբերելով, որ իր անունին արժանի ժառանգորդ մը կը ձգէ իր եւթին, իբրեւ իր անմիջական յաջորդը: Այս հատորի «Մահազրութիւն» բաժնին մէջ գրուած է հանգուցեալի կեանքին ու գործունէութեան մասին: Այստեղ, մեր գրելիքը կը վերաբերի իր զաւկին՝ Արշակ Տիգրանեանին:

Հասարակական կեանքին սքրտյաւօրէն նուիրուած դէմք մը, որ կը վայելէ հայկական եւ ամերիկեան շրջանակներուն անվերապահ համակրանքը, երկու շրջանակներուն մէջ ալ ունեցած իր հանրանուէր գործունէութեամբ:

Արշակ Տիգրանեան մէկն է ամերիկահայ գաղութի այն անդամներէն, որոնք չեն կծկուած իրենց պատեհաններուն մէջ այլամերժ եսասիրութեամբ մը կամ չեն շլացած – չփացած կեանքի մէջ իրենց գտած յաջողութիւններով, իրենցմէ դուրս ամէն ինչ արհամարհելու աստիճան: Ընդհակառակն, այդ յաջողութիւնները իսկ լաւագոյն պատեհութիւնները ընծայած են իրեն հետաքրքրուելու հանրային կեանքի իրազարձութիւններով եւ բերելու իր այս կամ այն մասնակցու-

Fonds A.R.A.M

թիւնը նոյն այդ հանրային կեանքին, ղրկան աշխատանք մը տանելու առաջադրութեամբ:

Այս գծով չատ լայն է իր վայելած ժողովրդականութիւնը ամերիկեան չրջանակներու մէջ: Եւ մանաւանդ չրջանակներուն մէջ Լոս Անճէլըսի մաս կազմող այն աղնուապետական քաղաքին, որ չարժանկարի աչխարհահռչակ արուեստագէտներու բնակավայր Պէվըրլի Հիլզն է: Իր այդ ժողովրդականութեան չնորհիւ ալ, Արչակ Տիգրանեան, անցեալին մէջ եղած է այդ քաղաքի Ե. Բ. Ընկերակցութեան, ապա եւ կարմիր Խաչի անօրէն, ինչպէս նաեւ սկաուտական կազմակերպութեան ղեկավար: Վարած է միջազգային մէկ այլ մեծ կազմակերպութեան՝ Ռոթըրի Քլըպի Պէվըրլի Հիլզի մասնաճիւղին նախագահութիւնը 1957 — 58ին: Եւ ընտրուած է նոյն վայրի Առեւտրական Սենեակի Տնօրէններու Խորհուրդին անդամ, — հանգամանք մը, զոր կը պահէ մինչեւ այսօր: Կ'անդամակցի նմանապէս քաղաքի Երթեւեկի Ճանճնաժողովին:

Հանրօգուտ ծառայութեանց գծով ի չայտ բերած իր արժանիքներուն եւ մատուցած ծառայութեանց վարձատրութիւնը ստացաւ ան անցեալ տարի, Փետրուար 10ին, երբ Առեւտրական Սենեակի տարեկան պարահանդէսին, նոյն այդ հիմնարկութեան որոչումով հռչակուեցաւ 1960ի «Տարուոյն Մարդը» եւ Առեւտրական Սենեակի նախագահին ձեռքէն ստացաւ համապատասխան արձանագրութիւնը կրող պատուոյ մրցանակ – փլաքը: Այս առթիւ անդրադառնալով մրցանակաւորի արժանիքներուն, նախագահը բնորոչեց Ա. Տիգրանեանը իբրեւ մէկը, որ «բացառիկ բան մը կ'աւելցնէ միչտ իր տեսած գործերուն վրայ եւ որ կը հաւատայ, թէ մարդ, ինքզինքը բարձրացնելու համար պէտք է օգնէ ուրիչներուն»:

Հայ կեանքին մէջ, Արչակ Տիգրանեան իր ազգային – հասարակական գործունէութեան առանցքը դարձուցած է Հայ Կրթական Հիմնարկութիւնը, որուն հիմնադիր անդամներէն եւ այդ կազմակերպութեան օգտին անձնուիրութեամբ աչխատողներէն մէկն է, իր կարգին:

Հայր եւ որդի Տիգրանեաններ հիմնած են «Տիգրանեան Կըրթական Թոչակ»ը, որ նիւթապէս օգնած է ամերիկեան եւ եւրոպական համալսարաններ յաճախող յառաջադէմ եւ կարօտ հայ ուսանողներու:

Հօրը հետ գործակցաբար դլուխ հանած իր զեղեցկադոյն ձեռնարկներէն մէկը եղաւ՝ Հալէպի Քարէն Եփփէ ձեմարանի չրջափակին մէջ գիչերօթիկներու իբրեւ ննջարան ծառայող եռայարկ չէնքին կառուցումը, ի յիչատակ իր մօրը՝ Ելմոնէ Տիգրանեանին:

Արչակ Տիգրանեան կը հաւատայ, որ հանրային նպատակի մը կամ ձեռնարկի մը նիւթապէս օգնելը լոկ բաւական չէ: — «Պէտք է

Fonds A.R.A.M

հաստատէք, կ'ըսէ ան, որ բարեսիրաբար ձեր տուածը կը ծառայէ իր նպատակին։»

Արշակ Տիգրանեան ծնած է Իզմիթ, 1905ին։ Փոքր տարիքին, իր ծնողքին հետ կը տեղահանուի ծննդավայրէն եւ կը կրէ Մեծ Եղեռնին սարսափները։ Զինադադարին Պոլիս փոխադրուելով, քանի մը տարի կը յաճախէ Հինդլեան Վարժարանը եւ ապա, 1923ին, կը փոխադրուի Միացեալ Նահանգները։ Այնտեղ կը ստանայ իր ուսումը եւ ապա, հօրը հետ կը մտնէ առեւտրական ասպարէզ։ Հայր ու տղայ կ'աշխատին միասին եւ տարուէ տարի յառաջդիմելով կը հասնին իրենց այսօրուան բարձր դիրքին։

Պէվըրլի Հիլզի կեդրոնական փողոցներէն մէկուն վրայ, Արշակ Տիգրանեան ունի ուտեստեղէնի մեծ ու արդիական վաճառատուն մը, «Փրէմիըր Մարքէթ» անունով։ Ու դարձեալ նոյն այդ փողոցին մէջ սեփականատէրն է ան մեծարժէք կալուածներու, վարձու տըրուած շէնքերու եւ խանութներու երկար շարքով մը։

Ինք եւ իր հանգուցեալ հայրը, ձեռք ձգուած բոլոր այս յաջողութիւնները կը պարտին առեւտրական ասպարէզին մէջ իրենց ի յայտ բերած բնատուր ընդունակութիւններուն եւ այն աշխատանքին, որ իրենց ալ բաժինը եղած է Ամերիկա հաստատուած օրէն ասդին։

ՅՈՎՍԷՓ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆ

ՅՈՎՍԷՓ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆ

Առեւտրական մարդու իր ձեռներէցութեամբ եւ կազմակերպած գործի ինքնատպութեամբ ուշադրաւ դէմք մըն է Յովսէփ (կամ Ճողէֆ — Ճօ) Փիրումեանը, Լոս Անճէլըսի մէջ։ Աստիճանական վերելք մը եղած են իր յաջողութիւնները կեանքի մէջ, վերելք մը, որ հասցուցած է զինք տնտեսապէս բարգաւաճ իր այժմու դիրքին։

Ծնած է ան Կարսի Ղարաղալա գիւղը, 26 Դեկտեմբեր 1899ին եւ 1906ին, իր ծնողքին եւ երկու քոյրերուն ու երկու եղբայրներուն հետ, որոնց թիւը Ամերիկայի մէջ բարձրացած է տասներկուքի, փոխադրուած է Լոս Անճէլըս։ Այնտեղ, ամբողջ 7 տարի, թէ՛ դպրոց գացած է եւ թէ՛ ամէն օր թերթ ծախած է փողոցներու մէջ։ Աւարտած է Հայ Սքուլը եւ ապա սկսած է աշխատիլ իր հօրը ապարակին մէջ,

Fonds A.R.A.M

զբաղելով գիւղատնտեսութեամբ եւ կենդանաբուծութեամբ: Տարիներ յետոյ, 1926ին, երկու բրըֆներով կամ fամիոններով ձեռնարկած է իր սեփական փոխադրական գործին, զոր ընդարձակած է ժամանակի ընթացքին:

Այսօր կը բաներնէ ան կաթ եւ կաթի արտադրութիւններ փոխադրող 450 բրըֆներ, որոնցմէ իւրաքանչիւրը իր եռեւէն կը քաշէ կաթ պարունակող երկու հսկայ բաճեր, իսկ այս բաճերէն ամէն մէկը կ'առնէ 5000 կէլըն կաթ: Փոխադրական այս արագընթաց միջոցներով, որոնք միշտ, ամէնէն սաստիկ տաքերուն իսկ, պաղ կը պահեն կաթը եւ կը լրացնեն առողջապահական բոլոր պայմանները, այս 450 բրըֆները, ազարակներէն եւ կաթնատնտեսութեան կեդրոններէն կը փոխադրեն օրական աւելի քան 5·000·000 փաունտ թարմ կաթ, Գալիֆորնիոյ մէջ, իսկ այս քանակութեան 1·500·000 փաունտը հեռու տեղերէ կը բերուի Լոս Անճէլըս: Ու այսպէս ամէն օր, տարին տասներկու ամիս:

Յովսէփ Փիրումեան նախագահն է կաթի փոխադրութեան երեք մեծ ընկերութեանց, որոնցմէ Western Milk Transportը, երեք միլիոն տոլար դրամագլուխով, զուտ հայկական ընկերութիւն մըն է:

Իր տեսակին մէջ մեծագոյնն է Յովսէփ Փիրումեանին վարած այս ձեռնարկը, ամբողջ Ամերիկայի տարածութեան վրայ:

ՄԸՐԼ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆ

Գործին մէջ իր գլխաւոր ակայկիցն է զաւակը՝ Մըրլ Փիրումեան, որ «Ուէսթըրն Միլք Թրանսփորթ» ընկերութեան վարիչն է Սան Ֆրանչիսքոյէն մինչեւ Պէյքըրսֆիլտ տարածուող ընդարձակ շրջանակին մէջ:

Յովսէփ Փիրումեան այժմու նախագահն է Հայ Կրթական Հիմնարկութեան եւ մի ժամանակ մէկը անոր հիմնադիր անդամներէն: Հակառակ մանկական տարիքէն Ամերիկա մեծցած, ամերիկեան կըրթութիւն ստացած եւ ամերիկեան շրջանակներու մէջ աշխատած ըլլալուն եւ չնորհիւ իր ընտանեկան շրջապատին, հարազատօրէն պահած է ան իր հայկական դիմագիծը, — լեզուով եւ իր ազգային հունչով ու ազգումներով: Անկախ մտածողութեան տէր մէկն է եւ մօտէն հետաքրքրուած է ազգային – հասարակական կեանքով, որուն զարգացման կը նպաստէ նաեւ իր նիւթական օժանդակութիւններով:

Fonds A.R.A.M

ՄԻԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԸ

Գալիֆորնիոյ մէջ Հայոց զարգացուցած տնտեսական եւ առեւտրական բազմաթիւ ձեռնարկներու կարգին իր արժանաւոր տեղը ունի նաեւ սեղանաւորական այս հիմնարկութիւնը, որ կը գործէ Լոս Անճէլըսի մէջ, իբրեւ ամերիկեան հրապարակի վրայ կազմակերպուած եւ լայն շրջանակներու մէջ վարկ վայելող միակ հայկական դրամատունը:

Այս դրամատունը հիմնուած է 1955ին եւ հիմնադիրները եղած են Ճէք Առաքելեան, Արթ Աղաճանեան եւ Ճանի Գաբրիէլեան, որոնք միաժամանակ հաստատութեան տնօրէններն են: Դրամատան սկզբնական դրամագլուխը եղած է 570·000 տոլար: Իսկ անցեալ տարի իր մօտ ի պահ դրուած դումարները հասած են ութ միլիոն տոլարի: Սեփական այս հաստատութիւնը առ այժմ ունի երկու մասնաճիւղեր Մեծաքոյն Լոս Անճէլըսի մաս կազմող երկու կեդրոններու՝ Մոնթէպելլոյի եւ Մոնթրի Փարքի մէջ:

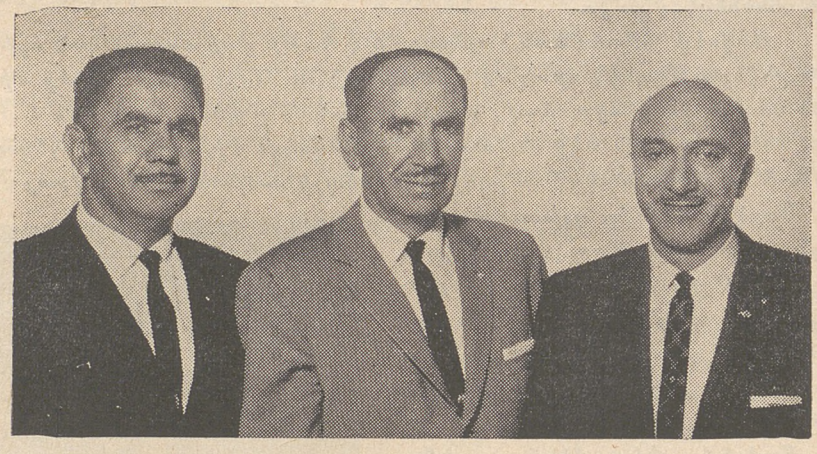

Միացեալ Նահանգներու միակ հայկական դրամատան երեք հիմնադիրներն ու տնօրէնները, ձախէն աջ՝ Ճէք Առաբելեան, Արթ Աղաճանեան եւ Ճանի Գաբրիէլեան:

Հայկական այս դրամատունը յաջողած ձեռնարկ մըն է ոչ միայն շնորհիւ իր հիմնադիր – վարիչներու ձեռնհասութեան, այլեւ այն յատկանշական իրողութեամբ, որ Ամերիկայի մէջ, դրամատուներու հետ գործ չունեցող մարդ չկայ: Բոլորը դրամատուներուն կը յանձնեն իրենց խնայողութիւնները կամ աւելցած դրամները, զանոնք տոկոսաբեր դարձնելէ աւելի, ապահովութեան մէջ պահելու նպատակով:

Fonds A.R.A.M

ՃԷՔ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

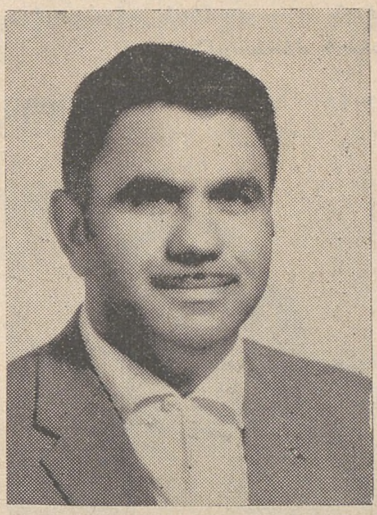

ՃԷՔ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Բոլոր ժամանակաշրջաններուն Ամերիկա զաղթած Հայերու մէջ չկայ ոեւէ մէկը, որ չարքաշ ու յամառ աշխատանքի չնորհիւ միայն հասած չըլլայ իր տնտեսական բարգաւաճման: Այդ պայմաններու մէջ աւելի ծանր եղած է փոքրահասակ զաղթականներուն աշխատանքի բաժինը, որովհետեւ, այդ տարիքին ունեցած են անոնք բազմատեսակ մտահոգութիւններ: Նմանները չարաչար յոգնութեամբ կրցած են ապահովել իրենց ապրուստը, մանաւանդ որ հարկադրուած են միաժամանակ զբաղիլ նաեւ իրենց կըրթութեամբ եւ վարժարան յաճախել: Եւ տարիներ թաւալած են տարիներու վրայ, մինչեւ որ յաջողած են հասնիլ իրենց տնտեսական անկախութեան:

Այս դասակարգէն պատանի մը եղած է նաեւ ՃԷՔ Առաքելեան, որ Ամերիկա զաղթած է 9 տարեկան հասակին: Պատանեկութեան շրջանը բոլորած է ան ծանր աշխատանքով: Ցերեկները կօշիկ է ներկած կամ փողոցէ փողոց շրջելով թերթ է ծախած, իսկ գիշերներն ալ դպրոց է յաճախած: Այդ տարիքէն իսկ ինք է ճարած իր ապրուստը, առանց ոեւէ մէկուն բեռ ըլլալու:

Ամբողջ այս աշխուժեան արդիւնքը եղած է ի վերջոյ իր ուշադրաւ յաջողութիւնը կեանքի մէջ: Հանդրուանէ հանդրուան իր վերելքը ապահոված է այսօր իրեն, կենդանաբուծական եւ առեւտրական ասպարէզներու մէջ, բացառիկ դիրք մը:

ՃԷՔ Առաքելեանի գլխաւոր զբաղումն է կենդանաբուծութիւնը եւ յատկապէս խոզաբուծութիւնը: Գալիֆորնիոյ մէջ ունի ան մեծագոյն խոզաբուծարանը, որ տարեկան աւելի քան 20·000 խոզ կը յանձնէ շուկայ, վաճառման համար:

Գրեցինք արդէն, թէ ինքն ալ մէկն է հայկական զրամատան բաժնետէրերէն եւ անօրէններէն: Այս զործերէն զատ չահաբաժիններ ունի նաեւ տնտեսական այլ մեծ ձեռնարկներու մէջ:

ՃԷՔ Առաքելեան ծնած է Շիրակ: Տարիքը՝ 49: Ամերիկա զաղթած է 40 տարի առաջ:

Ինքն ալ մէկն է Հայ Կրթական Հիմնարկութեան հիմնադիրը

Fonds A.R.A.M

անդամներէն: Մօտէն կը հետաքրքրուի ազգային – հասարակական կեանքով եւ այդ հետաքրքրութիւնն ալ կ'արժեւորէ միշտ իր նիւթական առատաձեռն օժանդակութիւններով, յօդուտ բոլոր բարենպատակ ձեռնարկներու:

ԽՈՍՐՈՎ ՄԵՂՐԻԿԵԱՆ

ԽՈՍՐՈՎ ՄԵՂՐԻԿԵԱՆ

Կը գրաղի տոլարի առեւտուրով: Ոչ սեղանաւոր, ոչ ալ լումայափոխ, այլ պարզապէս տոլարի վաճառական: Ու վաճառական ամերիկեան դրամադրոյքներու: Այս է Խոսրով Մեղրիկեանին գործը:

Տոլարի այս վաճառքը, սակայն, կը վերաբերի չրջաբերութեան դադրած դրամներուն միայն: Դրամադրոյքները՝ նմանապէս: Ուրեմն տեսակ մը հնադիտական վաճառատուն պիտի ըսուէր, եթէ երբեք վաճառելի ապրանքին քանակութիւնը անսահմանօրէն չատ չըլլար: Իր ընդարձակ վաճառատան մէջ երկաթապատ անհամար դարակներ լեցուն են ոսկեայ, արծաթեայ եւ նիքէլէ դրամներ պարունակող փոքր տոպրակներով, ինչպէս նաեւ չգործածուած հին ու նոր դրամադրոյքներու տրցակներով: Պետական դանձատան մէկ բաժանմունքը այցելած ըլլալու արտօնութիւնը կ'ունենայ մարդ, երբ կը դիտէ տոլարի տոպրակներուն եւ բազմատեսակ նամակադրոշմներու թերթերուն դէպերը, դարակներու մէջ:

Այս ալ ուրեմն առեւտրական գործի մէկ այլ տեսակը, որուն մէջ մասնագիտացած է Խոսրով Մեղրիկեան, տասնամեակներու փորձառութեամբ, նախ Նիւ Եորքի մէջ, ուր իր եղբայրն ալ կը գրաղի միեւնոյն գործով եւ ապա Լոս Անճէլըս, ուր հաստատուած է 1950ին Շատին, հիմնելով ամերիկեան եւ օտար հրապարակներու վրայ ծանօթ իր այս ինքնատիպ հաստատութիւնը եւ հասնելով իր այժմու տեսակական վայլուն դիրքին:

Խոսրով Մեղրիկեան ծնած է Սասուն, 1900ի Յունիսին: Մնողքին հետ փոխադրուած է Հալէպ 1912ին, ուր մնացած է մինչեւ առաջին աշխարհամարտի վախճանը: Այնտեղ ստացած է իր հայկեայ կրթութիւնը եւ ապա, երկու տարի ալ Պէյրութ մնալէ ետք, 1920ին գաղթած է Ամերիկա եւ 30 տարի ապրած ու աշխատած է Նիւ Եորք:

Fonds A.R.A.M

Այնտեղ, երբեք խղուած չէ հայ կեանքէն: Ընդհակառակն միշտ բերած է իր մասնակցութիւնը այդ կեանքի այլազան արտայայտութիւններուն, տրամադրելով միանգամայն նիւթական աջակցութեան իր բաժինը հայկական ձեռնարկներուն:

Խոսրով Մեղրիկեան եւս մէկն է Հայ Կրթական Հիմնարկութեան հիմնադիր անդամներէն: Իր վաճառատան կից սեփական չէնքին մէջ Հիմնարկութեան տրամադրած է յարկաբաժին մը, որ կ'օգտագործուի իբրեւ դրասենեակ, առանց վճարումի:

ՊՕՂՈՍ ՄԱՐԱՆԵԱՆ

Գալիֆորնիոյ չրջանին մէջ տնտեսական լաւագոյն դիրքերու հասած եւ ազգային – հասարակական կեանքի մէջ ալ անուն հանած դէմքերու այս չարքէն յետոյ, ահաւասիկ քանի մը ուրիշներ ալ ամերիկահայ դաղութի այլ չրջաններէն:

Առնցմէ մէկն է Պօղոս Մարանեանը, Տիթրոյիթէն:

Քառասնամեայ բնակութիւն մը ունի ան այս քաղաքին մէջ եւ ամէնուն պէս, այս քառասնամեակի առաջին չրջանը — առաջին քառորդ դարը — անցուցած է ան չափաւոր աշխատելով եւ զանազան գործերու մէջ իր բախտն ու կարելիութիւնները փորձելով: Անցած է տաքէն ու պաղէն եւ տոկալով ամէն կարգի դժուարութեանց ու յոդնութեանց, յաջողած է ի վերջոյ ստեղծել իրեն համար փայլուն տնտեսութիւն մը:

ՓՈԼ ՄԱՐԱՆԵԱՆ
իր թոռնիկին՝ Մայքի հետ

Պօղոս կամ Փոլ Մարանեան ծնած է Սեբաստիոյ Խարուազ գիւղը, 1902ին: Մեծ Եղեռնի օրերուն, հազիւ 13 – 14 տարեկան, յաջողած է ճողոպրիլ սպանդէն, բայց չատ չանցած եւ այդ տարիքին, ձերբակալուած եւ բանտարկուած է Հալէպի մէջ երկու տարի, մինչեւ 1917: Բանտէն դուրս գալուն պէս ապաստանած է Կիլիկիոյ լեռները եւ մինչեւ 1919ի սկիզբը ապրած

Fonds A.R.A.M

է այնտեղ, Ցովսէփ Մեծատուրեանի վրիժառու խումբին մէջ։

Այնուհետեւ եւ մինչեւ Կիլիկիոյ պարպումը կը մնայ հոն, կ'ամուսնանայ Օր. Զուարթ Ներսէսեանի (Հազրիկի) հետ եւ 1922ին, այր ու կին կը գաղթեն Ամերիկա եւ բնակութիւն կը հաստատեն Տիթրոյիթի մէջ։

Երկու տարի «Ֆորտ»ի գործարաններուն մէջ աշխատելէ ետք, Պօղոս Մարանեան, կնոջը ալակցութեամբ կը հիմնէ ճաշարան մը, զոր յաջողութեամբ կ'աշխատցնեն մինչեւ 1945, ամբողջ 21 տարի։ Այս չրջանի վերջին 5 տարիներուն իրենք կը մատակարարեն նաեւ Միչիկըն նահանգի զինուորներուն կերակուրը, ինչ որ հնարաւոր կը դարձնէ գործին ընդարձակումը։

Այնուհետեւ, 1947ին, Ամերիկայի մէջ առաջին անգամ ըլլալով, Պօղոս Մարանեան կը հիմնէ մասնաւոր մեքենաներով ինքնաչարժեր լուալու գործը, զոր մինչ այդ ուրիչներ չէին փորձած։ «Ռուսօ Թուլ Մէյքըր» ընկերութիւնը, որ հնարիչն էր ինքնաչարժեր լուալու մեքենաներուն, չէր կրցած յաճախորդ գտնել անոնց գործածութեան համար։ Մարանեանին ծրագիրը իմանալէ յետոյ, կը նուիրէ անոր 50·000 տոլար, որպէսզի գործի ձեռնարկէ։ Եւ երբ գործը կը սկսի, այս անգամ, «Ֆորտ», «ճէներըլ Մոթըրզ» եւ «Քրայսլէր» ընկերութիւնները 30·000 տոլար կը ծախսեն՝ գործատան ոչքլամբ ընելու համար ցուցատախտակներ պատրաստելով։

Ձեռնարկը կ'ունենայ բացառիկ յաջողութիւն եւ այսօր, իր ճիւղին մէջ, Տիթրոյիթի մեծագոյն գործատունն է։ Ինքնաչարժերը կը լուացուին եռեւէ եռեւ, զարմանալի արագութեամբ մը, կը մաքրուին, կը չորցուին եւ մէկ վայրկեանէն միւսը կը յանձնուին իրենց տէրերուն։ Բացառիկ խճողում կ'ըլլայ մանաւանդ անձրեւներու յաջորդած օրերուն։

Իր այս հիմնական յաջողութեամբ, Պօղոս Մարանեան, որ հրապարակի վրայ ծանօթ է աւելի Փոլ անունով, լաւագոյնս կազմակերպեց իր տնտեսութիւնը եւ այնուհետեւ քսակն ալ լայն բացաւ բարեգործական ձեռնարկներու առջեւ։ Հազարներով եւ տասնեակ հազարներով մասնակցած է ան բոլոր կարեւոր հանգանակութեանց, սկսելով Լ. Շանթի Ամերիկա այցելութեան առթիւ կատարուածէն, մինչեւ ՀՕՄ–ի, Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ չինութեան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան նուիրատուութիւնները։ Իր լաւագոյն նուէրներէն մէկն էր Տ. Զարեհ Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսին ղրկուած եւ 13·000 տոլար արժէքով չքեղ ինքնաչարժը։ Ասոնցմէ զատ, իրրեւ մեկենաս օգնած է զանազան գերքերու հրատարակութեան, այլեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ին, ինչպէս նաեւ իր անունով տաղաւար մը չինել տուած է Պոսթընի «Հայաստան» քէմփին մէջ։

Fonds A.R.A.M

Հիմնադիր անդամներէն մէկն է ինքն ալ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան, որուն իրրեւ անդամավճար կուտայ տարին 1000 տոլար (կրկնապատիկը սահմանուած սակին)։

Փոլ Մարանեան իր կարգին մէկն է այն բարերարներէն, որոնք միշտ բաց կը պահեն իրենց քսակը ամէն կարգի բարենպատակ ձեռնարկներու առջեւ եւ առատաձեռնօրէն կ'ընդառաջեն իրենց եղած դիմումներուն։ Այդպէս եղեր է ան մինչեւ այսօր եւ վստահօրէն այդպէս ալ պիտի մնայ ապագային։

ՌԸՏՏ - ՄԵԼԻՔԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

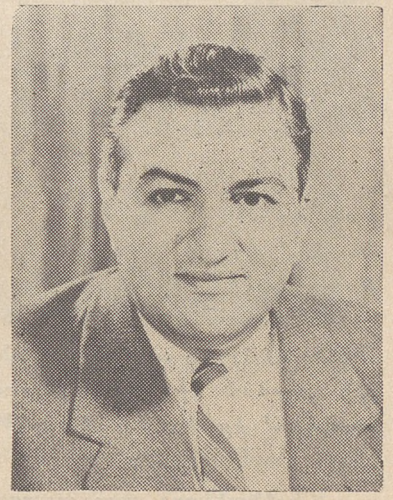

ԽՈՐԷՆ – ՍԻՐԱՔ Ե· ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Ճարտարարուեստական մեծ ձեռնարկի մը սեփականատէրն է Խորէն – Սիրաք Մելիքեան, զործի իր ընկերոջ՝ Լոյտ Ռըտտի հետ։ Մեծ ձեռնարկ մը, ինքնատիպ արտադրութիւնով մը, որ այնքան ժողովրդականացած եւ տարածուած է Ամերիկայի մէջ, ինչպէս նաեւ աշխարհի ամէն կողմը։

Բազմատեսակ համեղ ու պաղ ըմպելիներ հայթայթող ինքնագործ մեքենաներ են արտադրուածները, որոնց կարելի է հանդիպիլ հանրային վայրերու, սրճարաններու կամ ճաշարաններու մէջ, ամէն տեղ։ Ռըտտ – Մելիքեան ընկերութեան արտադրածը կը վերաբերի տաք սուրճ, թէյ, չոքոլա եւ պաղուր հրամցնող ինքնագործ մեքենաներու, որոնք կատարելագործուած են ըստ ամենայնի եւ կը գործեն առանց որեւէ խանգարումի։ Կոճակներու վրայ կոխելով մեքենան դուրս կուտայ տաք եւ թարմ սուրճ, թէյ, չոքոլա, շատ կամ քիչ էրիմով կամ առանց էրիմի եւ շատ կամ քիչ շաքարով, ինչպէս նաեւ տաք պաղուր կամ արդանակ։ Բարդ մեքենականութիւն մը, որ կը գործէ ժամացոյցի կանոնաւորութեամբ եւ արագութեամբ, — ամէն մէկ գաւաթը կը լեցուի 6 երկվայրկեանի մէջ։ Օրուան որեւէ ժամուն, անհամար մարդիկ, այս ինքնագործ մեքենաներուն առջեւը կեցած, կը գոհացնեն սուրճ կամ թէյ խմելու իրենց անդիմադրելի պահանջը եւ այդպէսով կը յագեցընեն նաեւ իրենց պապակը։

Եւ որովհետեւ սուրճը ամէնէն շատ սպառող ըմպելին է Ամերիկայի մէջ, ինքնագործ այս մեքենաները իրենց կարգին ունին մեծ սպառում։ Այս իրողութեամբ եւ իրենց որակին առաւելութեամբ ալ,

Fonds A.R.A.M

ԼՈՑՏ ՈՐՏՏ

մեծ ընդունելութիւն գտած են Ուըտտ – Մելիքեան Ընկերութեան մեքենաները(*):

Ընկերութիւնը, որուն երկարկանի գործարանը կը գտնուի Ֆիլատելֆիոյ մօտիկը, Հէթպորօ ըսուած փոքր քաղաքին մէջ եւ որ կը զբաղէ 60·000 քառակուսի ոտքի տարածութիւն մը, կ'աշխատցնէ 350 բանուորներ, արհեստաւորներ եւ պաշտօնեաներ: Ցարդ արտադրած է 50·000 ինքնագործ մեքենաներ: Ունեցած է 8 միլիոն տոլարի գործառնութիւն 1960ին, իսկ 1961ին, այս գումարը աւելցած պիտի ըլլար 100ին 10ով: Տարեկան չահը 1960ին եղած էր 1·112·000 տոլար: Ընկերութիւնը անցեալ տարի հրապարակ հանած էր՝ իւրաքանչիւրը 10 տոլարնոց արժեթուղթեր:

Ձեռնարկը չատ աննշան ու նախնական չափով սկսած էր 1946ին եւ 10–15 տարիներու ընթացքին զարճած էր ճարտարարուեստ, հասնելով իր այժմու ծաւալին:

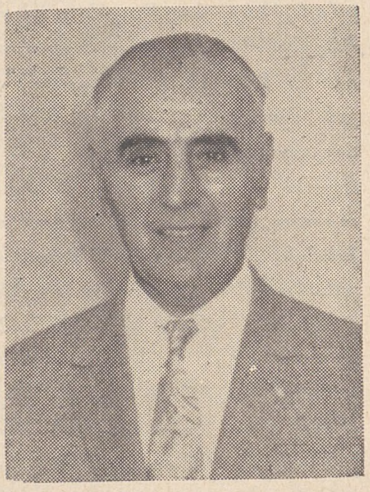

ԵԼԻՇԷ ՄԵԼԻՔԵԱՆ

Մեքենաներու այս արտադրութեան առընթեր, գործարանը ունի նաեւ մեծաքանակ սուրճ խարկելու եւ աղալու բաժանմունք մըն ալ: Խարկուած եւ աղացուած սուրճը, յատուկ մեքենականութեամբ մը կը լեցուի փոքր ծրարներու մէջ եւ երկար ժամանակով կը մնայ թարմ:

Գործարանին այս բաժանմունքը կը ղեկավարուի Ա. Ս. Մելիքեանի հօր՝ Եղիշէ Մելիքեանի կողմէ:

(*) Հետաքրքրական է հետեւեալ վիճակագրութիւնը.— Միացեալ Նահանգները կը սպառեն համաշխարհային սուրճի արտադրութեան 3/4ը եւ սուրճը, այնտեղ, ամէնէն շատ ներածուող ապրանքն է: Շուրջ 41 միլիոն ամերիկացի աշխատաւորներ օրական բանի մը անգամ սուրճ կը խմեն, նախընտրաբար քրիմով: Իսկ 2·390·000 կովեր կը հայթայթեն սուրճի այս սպառման համար անհրաժեշտ քրիմը, ամէն օր···

Fonds A.R.A.M

մէ: Ընդարձակ բաժանմունք մըն է նաեւ այս մէկը, ուր ամէն ինչ, սուրճին խարկուելէն մինչեւ ապացուիլն ու վոքր ծրարներու մէջ լեցուիլը մեքենականացած է, մեքենագիտական ամենավերջին նորութիւններով:

Իր այս աշխատանքէն դուրս, Եղիշէ Մելիքեան բաւական ա-

Ներտտ – Մելիքեան գործարանին այն սրահը, ուր սուրճի իճմնագործ մեքենաներուն վրայ կը կատարուին վերջին ստուգումները:

ղաւ ժամանակ կ'ունենայ զբաղելու նաեւ ազգին գործերով, իբրեւ Ազգային Կեդր. Վարչութեան ատենապետ ու Ֆիլատելֆիոյ համայնքին գործօն մէկ անդամը:

ԵԶՐԱԿԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Փակելով այս տարուան համար ամերիկահայ գաղութի տնտեսական կեանքին վերաբերեալ այս մասը, կը կարծենք որ մեր ամփոփ հաստատումներն ու կարգ մը դէմքերու յիշատակութիւնները պիտի բաւեն եզրակացնելու եւ անդամ մը եւս ըսելու, թէ Ամերիկահայերը կրցած են օգտուիլ իրենց ապրած երկրի տնտեսական կեանքին ներկայացուցած բոլոր կարելիութիւններէն եւ օգտուելով, յաջողած են իրենց համար ապահովել կեանքի դիւրատար պայմաններ, չնորհիւ արդիւնաբերական եւ առեւտրական այլազան ասպարէզներու մէջ ձեռք ձգուած յաջողութիւններուն: Տնտեսական այդ կեանքին մէջ Ամերիկահայերը յառաջացած են միշտ վերելքի ճամբով, առանց ընկերկելու սկզբնական կամ պատահական դժուարութեանց առջեւ: Այդ կեանքը, յառաջիկային ալ եւ վստահօրէն պիտի չարունակէ ընթանալ միեւնոյն ձեւով, քանի միշտ կան այդ կարելիութիւնները:

Ու հիմա, չարունակութիւնը, այլ դէմքերու յիշատակութեամբ:

Fonds A.R.A.M

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԴԷՄՔԵՐ

(Ա Զ Ա Տ Ա Ս Պ Ա Ր Է Զ Ն Ե Ր Ո Ւ Մ Է Զ)

ՓՐՈՖ. Յ. Յ. ՋԱԴՄԱԴՃԵԱՆ

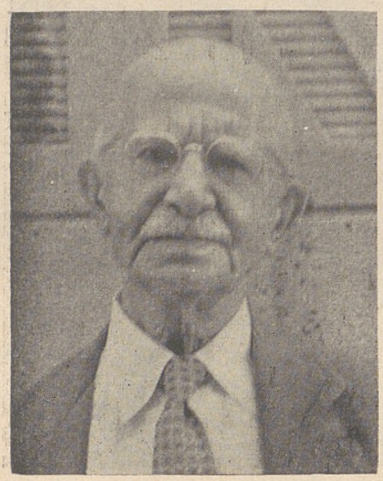

ՓՐՈՖ. Յ. Յ. ՋԱԴՄԱԴՃԵԱՆ
(Անցեալ տարուան նկար)

Ամերիկահայոց երիցագոյն սե-
րունդէն պատկառելի եւ վաստա-
կաշատ դէմք մըն է Փրոֆ. Յա-
կոբեան Յովհաննէս Ջադմադճեան,
որ չուրջ վաթսունամեակի մը ներ-
կայութիւնը ունի Ամերիկայի մէջ:
Վաստակաշատ դէմք մը, որ ապ-
րած ու գործած է ամերիկահայ
գաղութի ազգային – հասարակա-
կան եւ կուսակցական կեանքին
մէջ, օրինակելի նուիրումով մը եւ
որ իր մասնագիտութիւններով,
ամբողջ 35 տարի եղած է գոլէճի եւ
համալսարանի դասախօս եւ իրրեւ
այդպիսին ճանչցուած ու յարգուած
է ամերիկեան գիտական եւ հան-
րային շրջանակներու մէջ:

Փրոֆ. Յ. Յ. Ջադմադճեան ծնած է Ատանա, նոր տոմարով 20 Հոկտեմբեր 1878ին: Կրթութիւնը ստացած է տեղւոյն Աբգարեան վարժարանը եւ այնուհետեւ տարի մըն ալ յաճախած է Զմմառայ վանքը: Վերադարձէն յետոյ 4 տարի ուսուցչութիւն ըրած է ծննդավայրի միեւնոյն Աբգարեան վարժարանին մէջ եւ այնուհետեւ 2 տարի ալ, 1901էն 1903, եղած է ուսուցիչ Կիւրասունի ազգային վարժարանին:

Բարձրագոյն ուսում ստանալու նպատակով Ամերիկա գաղթած է 1904ին: Այնտեղ, ինքնաչխատութեամբ եւ բացառիկ յաջողութեամբ մը կրցած է անցընել Պոսթընի Հարվըրտ համալսարանին մուտքի քննութիւնները եւ 1905ին արձանագրուած է իրրեւ ուսանող այդ համալսարանին:

Երեք տարի միայն կրցած է ան չարունակել իր համալսարանական ուսումը: Գտնուելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ, 1908ին, կուսակցական որոշումով ստիպուած է ընդհատել իր ուսումը, ստանձնելու համար «Հայրենիք» օրաթերթին խմբագրութիւնը, պաշտօն մը, զոր չարունակած է մինչեւ 1911, ամենայն ձեռնհասութեամբ: Նոր խմբագրի մը նշանակումէն յետոյ, նոյն թուականի աշնան վերսկսած է յաճախել միեւնոյն համալսարանը եւ աւարտած է

Fonds A.R.A.M

ղայն 1913ին, իբրեւ 1909ի ընթացաւարտ, քիմիագէտի մասնագիտութեամբ:

Ուրեմն 1914էն կը սկսի իր պաշտօնավարութիւնը իբրեւ դասախօս, նախ Պոսթընի նախաբժշկական գոլէճին մէջ, ուր պաշտօնավարեց մինչեւ 1927 եւ այնուհետեւ, մինչեւ 1949, իբրեւ կենսաբանական քիմիագիտութեան եւ մետաղագիտութեան փրոֆէսըր՝ Թըֆթ Համալսարանի բժշկական եւ ատամնաբուժական ճիւղերուն մէջ: Տարիքի բերումով հանգստեան կոչուեցաւ ան 1949ին, 71 տարեկանին: Հիմա արդէն իր 84րդ տարիքը թեւակոխած ծերունի մըն է, բայց այնքան առոյգ եւ աշխոյժ, որ երբեք չի ձգեր տարիներու ծանրութեան տակ կքած մարդու տպաւորութիւնը: Կը բնակի Պոսթընէն 8 մղոն հեռու Արլինկթըն քաղաքը:

Փրոֆ. Յ. Յ. Զագմագճեան ծանօթ է արտասահմանի մէջ ալ ընդհանրապէս հանրային գործիչի իր անցեալով եւ մասնաւորապէս անգլերէնէ հայերէն իր մեծածաւալ բառարանով, զոր կրցած է պատրաստել ամենայն համբերութեամբ եւ որ մինչեւ այսօր ալ կը ներկայանայ իբրեւ լաւագոյնը ցարդ հրատարակուած եւ անգլերէնէ հայերէնով խմբագրուած բոլոր բառարաններուն մէջ: Հեղինակած է ան, նմանապէս, ամերիկահայ նամականի մը եւ Հայոց պատմութեան նուիրուած գիրք մը:

Անխոնջ աշխատող եւ հայ կեանքի իրադարձութիւններով մօտէն ու գործնական աշխատանքով հետաքրքրուած դէմք մը եղած է Փրոֆ. Յ. Յ. Զագմագճեան, մանաւանդ երիտասարդութեան տարիներուն, երբ այնքան գործ կար տեսնուելիք Սփիւռքի այդ մեծագոյն գաղութին մէջ: Հաւատաւոր դաշնակցական՝ այդպիսին ալ կը մնայ ան մինչեւ այսօր: Ուժեղ եղած է հասարակական գործիչի ջիղը իր մօտ եւ «Հայրենիք»ի խմբագիր եղած շրջանին թէ այնուհետեւ, խանդավառօրէն մասնակցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեանքին ու գործունէութեան, ամերիկահայ գաղութին մէջ, թէ՛ կուսակցական գաղափարախօսութիւնը տարածելով եւ թէ՛ մասնակցելով Դաշնակցութեան հակառակորդներուն կողմէ տեւապէս շղթայազերծուած պայքարներուն: Այդ եւ այլ առիթներով գրած է բազմաթիւ յօդուածներ եւ միշտ բերած է իր աշխատակցութիւնը «Հայրենիք» օրաթերթին:

Հակառակ իր յառաջացած տարիքին, Փրոֆ. Յ. Յ. Զագմագճեան այսօր ալ ցոյց կուտայ միեւնոյն հետաքրքրութիւնը հայ կեանքին եւ կուսակցական աշխատանքներուն հանդէպ: Ներկայ կ՚ըլլայ հաւաքոյթներու եւ կուսակցական ժողովներու եւ իր այդ ներկայութեամբ ալ կը քաջալերէ իրեն գաղափարակից երիտասարդութիւնը:

Կ՚ուզէինք այս դէմքերու կարգին տեղ տալ նաեւ Փրոֆ. Յ. Յ. Զագմագճեանի մեծանուն զաւկին՝ հռչակաւոր երաժշտագէտ եւ

Fonds A.R.A.M

դաշնակահար Ալան Յովհաննէսին: Նկատի ունեցանք, սակայն, որ այս սեղմ էջերուն մէջ կարելի պիտի չըլլայ ներկայացնել դինքը իր տաղանդի ամբողջ չքեղութեան մէջ: Այդ պատճառով ալ իր մասին դրուելիքը յետաձգեցինք մեր յաջորդ հատորին: Այն ատեն կարելիութիւնը կ'ունենանք ներկայացնելու դինքը ընդարձակօրէն, մեր «Արուեստի Աչխարհ»ին մէջ:

ՏՈՔԹ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՔԷՔԼԻԿԵԱՆ

ՏՈՔԹ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՔԷՔԼԻԿԵԱՆ

Տոքթ. Համբարձում Քէքլիկեանի մասին դրած էինք 1955ի մեր հատորին մէջ (էջ 485), իր բժշկական գործունէութեան 25ամեայ յոբելեանին առթիւ: Անկարելի ըլլալով, սակայն, անջատել դինքը ամերիկահայ կեանքէն եւ ամերիկահայ դէմքերու շարքէն, այլեւ նկատի ունենալով, որ Տարեգրքիս նոր ընթերցողներէն շատեր չեն կրցած կարդալ այդ դրուածը, այս առիթով ալ կ'անդրադառնանք անուանի բժշկապետի կեանքին ու գործունէութեան դլխաւոր փուլերուն, կարդ մը յաւելումներով:

Տոքթ. Համբարձում Քէքլիկեան,— որ օտարներու կողմէ ճանչցուած է իբրեւ Քէքլիկեան, Ամերիկա մտած ժամանակ մականունին մէջ երկրորդ «ք» տառը պակաս դրուած ըլլալով, — ծնած է Հաճըն 1900ին: Բախտն ունեցած է փրկուելու Մեծ Եղեռնի սարսափներէն եւ դինադադարէն յետոյ Պոլիս անցնելով տարի մը յաճախած է Ռոպէրթ Գոլէճ եւ այնուհետեւ 1920ին գաղթած է Ամերիկա: Այնտեղ ստացած է իր միջնակարգ ուսումը եւ ապա, վկայուած է իբրեւ բժիշկ, մասնագիտանալով ռակրային վիրաբուժութեան արուեստին մէջ: Շատ չանցած արդէն անուանի բժիշկ է, իր մասնագիտութեամբ եւ տարիներու ընթացքին իր համբաւը կը տարածուի թէ՛ Ամերիկայի եւ թէ՛ անկէ դուրս արտասահմանի մէջ:

Այսօր ճանչցուած է ան իբրեւ բացարձակ հեղինակութիւն մը իր այդ արուեստով, զոր ի գործ կը դնէ մեծ ճարտարութեամբ, այլեւ իր այդ մասնագիտութեամբ կը դասախօսէ Շիքակոյի համալսարանին մէջ: Մեծ է թիւը իր արուեստին չնորհիւ փրկուածներուն, որոնք եւ-քախտագիտութեամբ կը յիշեն միշտ իր անունը:

Տոքթ. Հ. Քէքլիկեան, մինչեւ այսօր լայնօրէն օգնած է նիւ-

Fonds A.R.A.M

թական միջոցներ չունեցող 40է աւելի հայ ուսանողներու, բայց անցեալ տարի դառնութեամբ կ'ըսէր մեզի, թէ անոնց մեծ մասը ապերախտ դտնուած են թէ՛ իրեն եւ թէ՛ իրենց ժողովուրդին հանդէպ, երբ անցած են կամուրջը:

Գրականութեան եւ մանաւանդ հայ գրականութեան մոլեռանդ երկրպագու մըն է Տոքթ. Ֆէքլիկեան. իր բազմազբաղ վիճակին մէջ ալ ժամանակ կը դտնէ զբաղելու նաեւ գրական հարցերով, եւ, անդլերէն եւ հայերէն յօդուածներով ու դասախօսութիւններով ներկայացնելու արդիւնքը իր ուսումնասիրութեանց զանազան հայ գրագէտներու մասին: Իր ծախքով ու ժամանակի կորուստով երբեմն կը ճամբորդէ քաղաքէ քաղաք եւ կուտայ դասախօսութիւններ: Նախանցեալ եւ անցեալ տարիներուն գնաց այն Նիւ Եորք եւ Լոս Անճէլըս, այս նպատակով, արժանացաւ խանդավառ ընդունելութեան եւ ունկնդրուեցաւ հետաքրքրութեամբ:

Ամէնուն բարեկամ եւ ամէնուն հետ սիրով, համեստ մարդ է Տոքթ. Հ. Ֆէքլիկեան: Պահելով իր մտածումներուն անկախութիւնը մեր ազգային – քաղաքական հարցերուն հանդէպ, կը տրամաբանէ ան ուղղամտութեամբ: Բայց իր այս բոլոր չնորհներուն վրայ կ'իշխէ իր բժշկական արուեստը, բարձր ու անհասանելի: Ասով ալ, ամերիկահայ դէմք մը ըլլալով հանդերձ, Տոքթ. Հ. Ֆէքլիկեան դարձած է նաեւ միջազգային դէմք մը եւ իրրեւ այդպիսին կը վայելէ մեծ յարգանք, յատկապէս գիտական շրջանակներու մէջ, որոնք ծանօթացած են իր արուեստի նորութիւններուն, իր հեղինակած աւելի քան երեք տասնեակ դրքոյկներով եւ բազմաթիւ յօդուածներով:

ՓՐՈՖ. ՌԻՉԸՐՏ ՊՈՒԼՈՒԹԵԱՆ

ՓՐՈՖ. ՌԻՉԸՐՏ ՊՈՒԼՈՒԹԵԱՆ

Հայ մամուլը, անցեալ տարի, ջերմ գնահատանքով արձագանգեաւ երիտասարդ գիտնական Փրոֆ. Ռիչըրտ Պուլուխեանի յաջողութիւններուն, Ամերիկայի մէջ: Իրմով նոր դէմք մըն էր որ կը յայտնուէր ամերիկեան գիտական եւ համալսարանական աշխարհին մէջ, ինքնատիպ մասնագիտութեամբ մը, որ ովկէանագիտութիւնն է:

Արդարեւ, Փրոֆ. Ռիչըրտ Պուլուխեան, որ 34 տարեկան է, անուն հանած հեղինակութիւն մը կը նկատուի իր ճիւղին մէջ: Ովկէանագիտութեան դասախօսն է ան Լոս

Fonds A.R.A.M

Անճէլըսի համալսարանին մէջ, այլեւ փնտռուած ու կարգացուած հեղինակը կարգ մը մասնագիտական դրքերու, որոնք արժանացած են դիտնականներու լուրջ ուշադրութեան եւ գնահատանքին: Իր երիտասարդ տարիքին բերումովն իսկ եւ վստահօրէն, իրեն կը սպասեն նոր բանոր յայտնութիւնները, իր ընտրած մասնագիտին մէջ: Աւելցնենք, որ ան գործնական ալ մարզուած է իր մասնագիտութեան մէջ: Ցայտնի սուզակ մըն է եւ իրրեւ այդպիսին հետազօտութիւններ կատարած է ովկիանոսներուն յատակը: Մասնակցած է ովկիանագիտական համագումարներու եւ հրաւէր ստացած է այցելելու նաեւ Խորհրդային Միութիւն:

Փրոֆ. Ռիչըրտ Պուլութեան բնիկ վանեցի Տէր եւ Տիկին Վանիկ Պուլութեաններու զաւակն է: Ծնողքը հաստատուած է Ֆրէզնօ:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

Բանասէր Յ. Քիւրտեան, 1960-ին, Երեւանի մէջ դասախօսած պահուն:

Իր դասախօսութիւններով, մասնագիտական յօդուածներով եւ իր մասնագիտութեանը կապուած դրավէճերով ծանօթ անուն մըն է Յ. Քիւրտեան հայ մամուլին, արտասահմանի հայ գաղութներուն ու նաեւ Հայաստանի մէջ: Իրրեւ բանասէր կը նկատուի ան հեղինակութիւն մը եւ իրրեւ այդպիսին, ինչպէս նաեւ իրրեւ հնագէտ, ունի բազմաթիւ չահեկան ուսումնասիրութիւններ:

Յ. Քիւրտեան ծնած է Ռումանիոյ — այժմ Պուկարիոյ — Սիլիսթրէ քաղաքը, երկնակոյս ծնողքէ, 9 Օգոստոս 1902ին: Ուշ սորված է իր մայրենի լեզուն, այն ալ Պոլիս փոխադրուելէ ետք՝ Սկիւտարի Ս. Խաչ եւ Պէրպէրեան վարժարաններուն մէջ:

Երկար տարիներէ ի վեր կը բնակի Ամերիկա եւ հաստատուած է Քանզաս նահանգի Ուիչիթա քաղաքը:

Յաճախ այցելած է հայ գաղութները, իսկ 1960ին ալ դնաց Հայաստան եւ պտտեցաւ երկրին պատմական վայրերը: Զկրցանք ունենալ իր լուսանկարը, այնպէս որ կը բաւականանանք հրատարակելով՝ Երեւանի Մատենադարանին սրահը, 1960 Օգոստոսի վերջը դասախօսած պահուն քաշուած այս նկարը:

Fonds A.R.A.M

ՓԻԹԸՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

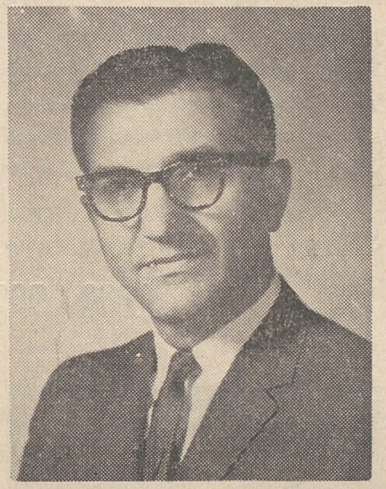

ՓԻԹԸՐ (ՊԱՐՈՅՐ) ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

Քիչ չէ թիւը այն հայ երիտասարդներուն, որոնք կը ծառայեն ամերիկեան պետական պաշտօնատուներու մէջ: Եւ այդ չատերուն մէջ քիչ չէ թիւը անոնց, որ հանդրուանէ հանդրուան ունեցած են դիրքի եւ պաշտօնի բարձրացում, յառաջիկային առաւել եւս բարձրանալու կարելիութիւններով:

Այս դասակարգէն է երիտասարդ իրաւաբան Փիթըր եւ իր ազգանի անունով Պարոյր Կարապետեանը: Ծնած է ան Հայաստան, Լենինականի մօտիկ Ախթալիսայի մէջ, 28 Հոկտեմբեր 1912ին եւ 1923ին փոխադրուած է Միացեալ Նահանգները, ուր եւ սոցացած է իր միջնակարգ եւ բարձրագոյն կրթութիւնը: Աւարտած է Տիթրոյիթի Արհեստագիտական Վարժարանը 1935ին, Արուեստի Պահակատոր աստիճանով եւ ապա յաճախած է Միեւնոյն քաղաքի Համալսարանին իրաւաբանական ճիւղը, ուրկէ վկայուած է 1941ին, ստանալով Պահակատոր Իրաւաբանութեան (LL. B.) տիտղոսը:

Փաստաբանութեան սկսեալէն հազիւ տարի մը անցած, կանչուած է զինուորական ծառայութեան եւ իբրեւ հետեւակազօրաց սպայ ծառայած է Հիւսիսային Ափրիկէի եւ Իտալիոյ մէջ: Իսկ բանակէն արձակուելուն առիթով ալ ստացած է «Թշնամիին դիմաց Արժանիք»ի պրոնզեայ չքանշանը:

Տիթրոյիթ վերադարձին, 1946ին, վերսկսած է փաստաբանութեան, բայց տարի մը յետոյ, Տիրպորն քաղաքի քաղաքապետին հրաւէրով, ստանձնած է քաղաքապետութեան բնակարանային բաժանմունքին տնօրէնութեան պաշտօնը, զոր շարունակած է մինչեւ 1949ի Յունուարը: Այս թուականին է որ նշանակուած է Միչիկըն նահանգի Ուէյն դատարանի ընդհ. դատախազի օգնական եւ այդ պաշտօնն ալ կը շարունակէ մինչեւ այսօր:

Փիթըր Կարապետեան մէկն է Ամերիկա մեծցած – զարգացած այն երիտասարդներէն, որոնք, ոչ միայն խզուած չեն հայութենէն եւ հայ կեանքէն, այլեւ ամէն ժամանակ, սիրով ու հաճոյքով կը ծառայեն իրենց ժողովուրդին:

Վեց տարիէ ի վեր կ'անդամակցի ան Տիթրոյիթի Ս. Սարգիս

Fonds A.R.A.M

եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան, որուն հաշուապահն է միանգամայն: Գործնական մասնակցութիւն բերած է եւ կը բերէ «Անչա»յին եւ անոր ձեռնարկներուն: Ու նաեւ իբրեւ իրաւագէտ – խորհրդական, տաղանդաւոր եւ անձնուիրօրէն իր ծառայութիւնները մատուցած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան, ՀՕՄ–ին, Հայ Երիտասարդաց Դաշնակցութեան եւ Դաշնակցական Ակումբներուն, որոնց բոլորին լիազօր ներկայացուցիչն է իշխանութեանց մօտ: Մէկ խօսքով ոչինչ կը խնայէ օգտակար ըլլալու համար իր համայնքին:

Տէր եւ Տիկին Փիթըր եւ Տոննա Կարապետեաններ կ'ապրին Տիթրոյիթ եւ ունին երեք մանչ զաւակներ՝ Տէյվիտ, Փոլ եւ Ռապըրթ:

ՓՐՈՖ. ՊՕՂՈՍ ԷՍԱՊԱԼԵԱՆ

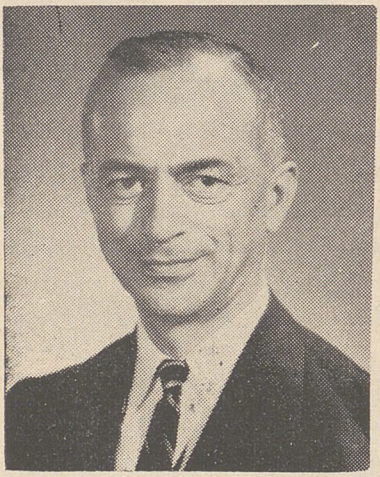

ՓՐՈՖ. Պ. ԷՍԱՊԱԼԵԱՆ

— «Աքսորէ ու ջարդէ ճողոպրած ընտանիքս 18ական թուականներուն հաստատուած էր Պոլիս: Հայրս մտահոգ իր զաւակներուն կրթութեամբ տեղափոխած էր ըզմեզ դպրոցէ դպրոց, մինչեւ յանդեցանք Բանկալթիի Վիեննական Մխիթարեան Վարժարանը, ուր ծայր տուաւ կեանքիս բախտորոշ ուղին: Շուտով ղրկուեցայ Պոլսէն Վիեննա, Մխիթարեան Վարժարանը ուսանելու:»

Այսպէս կը սկսի իր ինքնակենսագրութիւնը Փրոֆ. Պօղոս Էսապալեան, որուն եւս դիմած էինք՝ տեղեկանալու համար իր կեանքի գլխաւոր փուլերուն, մեր այս բաժնին կապակցութեամբ: Կը ներկայացնենք ուրեմն գլխաւոր գիծերը իր այդ կենսագրութեան, քաղելով իր գրածէն:

Վիեննայի Մխիթարեան Վանքին մէջ, Փրոֆ. Պ. Էսապալեան կը ստանայ իր հայագիտական զարգացումը, խորանալով հայերէնի եւ մասնաւորաբար գրաբարի մէջ, այլեւ պարտադրաբար սորվելով գերմաներէն, ֆրանսերէն եւ լատիներէն: Ինք, իր ազատ ժամերուն սորված է նաեւ հին յունարէն, ասորերէն եւ արդի լեզուներ, ի պատրաստութիւն իր հայագիտական մասնագիտութեան:

«Հանդէս Ամսօրեայ»ին աշխատակցած է 1930էն սկսեալ, գիտական – բանասիրական ուսումնասիրութիւններով եւ աղգագրական նիւթերով:

Fonds A.R.A.M

Պատերազմի ընթացքին յաճախած է Վիեննայի Համալսարանը, հետեւելով ընդհանուր եւ հնդեւրոպական լեզուագիտութեան, սեմական բանասիրութեան եւ իրանագիտութեան, այսինքն հին, միջին պահլաւ ու նոր պարսկերէն լեզուի, պատմութեան ու մատենագրութեան: Փիլիսոփայութեան Դոկտորի վկայականը ստացած է 1941ին եւ այնուհետեւ միեւնոյն համալսարանին մէջ աւանդած է հայերէն լեզու եւ հայ մատենագրութիւն ու պատմութիւն, մինչեւ Ապրիլ 1947ին:

Մասնակցած է Փարիզ գումարուած Արեւելագէտներու Միջազգային Համաժողովին, 1948ին եւ խօսած է հոն Հայոց նախաիրանական կրօնքին մասին: Միեւնոյն նիւթին շուրջ եւ այս անգամ յաւելեալ ընդլայնումներով խօսած է անցեալ տարի նաեւ Պըրքլիի մէջ:

Ֆրանսայի մէջ իր եռամեայ բնակութեան շրջանին, Փրոֆ. Պ. Խապայեան հաւաքած է հայագիտական հարուստ նիւթեր:

Ֆրանսայէն անցած է ան Պոլոթիա (Գոլոմպիա) եւ տարի մը տեղւոյն համալսարանին մէջ պաշտօնավարելէ ետք, փոխադրուած է Վենեզուէլա: Այնտեղ, 1950 – 1959 պաշտօնավարած է համալսարաններու եւ զանազան հաստատութեանց մէջ, շատ գոհացուցիչ վարձատրութեամբ, բայց, ինչպէս ինք կ'ըսէ, առանց հոգեկան բաւարարութեան, որովհետեւ կարելի չէր ըլլար գոհացնել այնտեղ հայագիտութեան իր կարօտը: Հոնկէ, 1959ին կ'անցնի Գանատայի McGill Համալսարանը, կապուելով դարձեալ արեւելագիտութեան ճիւղին, թէեւ առանց հայագիտական դասաւանդութեանց:

Այժմ, 1960ի Օգոստոսէն ի վեր, Փրոֆ. Պ. Խապայեան գտած է իր բուն տեղը Կալիֆորնիոյ Պըրքլի Համալսարանին մէջ, ուր պաշտօնի կոչուած է հայագիտական նիւթեր դասաւանդելու համար: Այստեղ արդէն կը դասաւանդէ ան աշխարհաբար հայերէն (տարրական), հայկական քաղաքակրթութեան պատմութիւն եւ դասական հայերէն՝ դրաբար, որոշ ծանօթութիւններով աշխարհաբարի կամ հնդեւրոպական հին լեզուներէն լատիներէնի, յունարէնի եւ սանսկրիտի մասին, — այս բոլորը չորեքշաբաթական 8 դասապահերով: Անցեալ տարեշրջանին իր դասերուն հետեւած են 18 ուսանողներ, տեղացի Հայերէն 8 հոգի, արտասահմանէն հայ ուսանողներ 7 եւ Ամերիկացիներ 3 հոգի: Ասոնցմէ 12 հոգին կապուած են պաշտօնական դասընթացքին եւ ենթակայ են քննութեանց, իսկ 6 ուսանողներ կը հետեւին իբրեւ ազատ ունկնդիրներ: Ընթացիկ տարեշրջանին դասապահերու թիւը պիտի ըլլար 10(*):

(*) Պըրքլիի Համալսարանը, ուր կը յաճախեն 25·000 ուսանողներ, վարչական կեդրոնն է Կալիֆորնիոյ Համալսարանին (նահանգային), որ կը բաղկանայ 7 առանձին Համալսարաններէ, զանազան քաղաքներու մէջ եւ ասոնցմէ մէկն է Պըրքլիինը: Այս համալսարանը կը յաճախեն 75 հայ ուսանողներ, որոնց 15ը միայն կը հետեւին հայագիտական դասընթացքին:

Fonds A.R.A.M

Փրոֆ. Պ. Խապալեան ունի բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ զերմաներէնով, ֆրանսերէնով, անգլերէնով եւ սպաներէնով: Անտիպ կը մնան իր աւարտական քննաճառերը, իր կարգ մը ուրիշ հեղինակութեանց հետ:

Հայագիտական ասպարէզին նուիրուած եւ մեր լեզուագիտական, պատմագիտական, ազգագրական եւ ընդհանրապէս մշակութային արժէքներուն պաշտամունքը ունեցող պիտնական մըն է Փրոֆ. Պ. Խապալեան եւ իրրեւ ամերիկեան այս մեծ համալսարանի հայկական ամպիոնին դասախօսը, վստահօրէն մեծ օգտակարութիւն պիտի ունենայ՝ հայկական արժէքները հայ եւ ամերիկացի ուսանողներուն ծանօթացնելու ուղղութեամբ:

ՓՐՈՖ. ՄԱՆԱՍԷ ՍԵՒԱԿ

ՓՐՈՖ. ՄԱՆԱՍԷ ՍԵՒԱԿ

Գիտական բեղուն գործունէութիւնը եղած է գլխաւոր յատկանիշը Փրոֆ. Մանասէ Սեւակին, որ ծանօթ դէմք մըն է ամերիկահայ գաղութին եւ ամերիկեան գիտական շրջանակներու մէջ:

Ծնած է ան, իր իսկ բացատրութեամբ, Սիսի ձէրճէլի ամբանոցի այգիներուն մէջ, թուփի մը տակ, 18/30 Սեպտեմբեր 1895ին: Ցաճախած է Տարսօն Գոլէճ 1911 – 1913: Տեղահանութեան օրերուն մնացած է Հալէպ եւ ապա Դամասկոս: Իսկ 1918 Օգոստոսին, ինք եւ պէյրութէն 10 համալսարանական հայ ուսանողներ, անապատի ճամբով փախած են Ափափա եւ հոնկէ անցած են Փորթ Սայիտ: Ցաջորդ տարին վերադարձած է Աստանա եւ իրրեւ թարգման ծառայած է անգլիական բանակին մէջ: Տարի մը ետքն ալ, 1920ին, աւարտած է Տարսօն Գոլէճը եւ նոյն տարին զաղթած է Ամերիկա: Այստեղ, 1920 – 21 յաճախած է Եէյլ Համալսարանը, ուրկէ անցած է Գոլըմպիա Համալսարանը եւ աւարտած է զայն 1929ին, օրկանական քիմիագէտի մասնագիտութեամբ:

Այնուհետեւ քիմիական հետազօտութեանց աշխատանքով զբաղած է Գերմանիա: Մինիխի Համալսարանը մնացած է 1931 – 32, իսկ Պերլին՝ Ռոսլերթ Քոխ Հիմնարկութեան մօտ՝ 1932 – 35: Քիմիագէտի պաշտօնով տարի մը եւս Գերմանիա մնալէ յետոյ, վերադարձած է Ամերիկա, ուր, 1936 – 38 պաշտօնավարած է Փենսիլվա-

Fonds A.R.A.M

նիոյ Համալսարանը, մանրէաբանական ճիւղին մէջ, ապա, մինչեւ 1947 եղած է հոն օգնական փրոֆէսսըր: Այդ թուականէն ասդին դոր-ծակից փրոֆէսսըր է ան միեւնոյն համալսարանին մէջ:

Փրոֆ. Մանասէ Սեւակ, որ պատուոյ անդամ է Նիւ Եորքի Գի-տութեանց Ակադեմիային եւ կ'անդամակցի նաեւ 7 այլ գիտական կազմակերպութեանց, հեղինակն է 115 գիտական ուսումնասիրու-թեանց, որոնք լոյս տեսած են գերմանական, ամերիկեան, անգլիա-կան եւ խորհրդային հանդէսներու մէջ եւ որոնց մէջ կը պարզէ ան իր հետազօտութեանց արդիւնքները:

Միջազգային դեռնի վրայ մասնակցած է ան երկու կենսաքի-միաբանական համաժողովներու, 1952ին Փարիզ եւ 1958ին Վիեննա, երկու մանրէաբանական համաժողովներու, 1953ին Հռոմ եւ 1958ին Սթոքհոլմ, իսկ 1956ին ալ Allergology-ի համաժողովին, Ֆլորէնս: Բոլոր այս համաժողովներուն, Փրոֆ. Մանասէ Սեւակ բերած է իր մասնակցութիւնը զանազան նիւթերու շուրջ գիտական ուսումնասի-րութիւններով:

Սուր է իր հետաքրքրութիւնը ազգային – քաղաքական հար-ցերու հանդէպ: Անկախ է իր մտածողութեամբ, բայց մտածումի այդ անկախութիւնը արդեօք մը չէ եղած, որ կողմնորոշումներ չունենայ այս կամ այն հարցի նկատմամբ: Քանի մը անգամ մասնաւոր հրա-ւէրներով գացած է Մոսկուա ու Երեւան: Նախավերջին անգամ, 1959ին Երեւանէն վերադարձէն յետոյ հրատարակեց գիրք մը՝ «Ա-ռաքելութիւն մը ի Հայաստան»ը, ուր իր անկախ մտածողութեամբ եւ ըստ իր հաստատումներուն վերլուծած է իրերն ու երեւոյթները Հայաստանի մէջ:

Հոչակաւոր ակադեմիկոս եւ աստղագէտ Վիկտոր Համբար-ձումեանի հրաւէրով է որ 1959ին գացած է Հայաստան եւ այնուհե-տեւ Մոսկուա, ուր տուած է գիտական դասախօսութիւններ: Ու դարձեալ, անցեալ տարի, Օգոստոս 10 – 16 դնաց Մոսկուա մասնակ-ցելու համար կենսաքիմիաբանական միջազգային 5րդ համաժողովին եւ հոնկէ, դարձեալ Վիկտոր Համբարձումեանի հրաւէրով, այցելեց Հայաստան:

Փրոֆ. Մանասէ Սեւակ, զանազան յօդուածներով եւ ուսում-նասիրութիւններով աշխատակցած է Ամերիկայի եւ արտասահմանի բազմաթիւ հայերէն թերթերուն, առանց խորութեան, իսկ ներկա-յիս գլխաւոր աշխատակիցն է Նիւ Եորքի «Նոր Աշխարհ» շաբաթա-թերթին:

Իր նախաձեռնութեան եւ աշխատանքին շնորհիւ, 1959 – 60ին կարելի եղած է Վիեննայի Մխիթարեան վանքը օժտել վերելակով, ինչպէս նաեւ նոր տաղաչար մեքենայով մը, տպարանին համար:

Fonds A.R.A.M

ԼԵՒՈՆ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆ

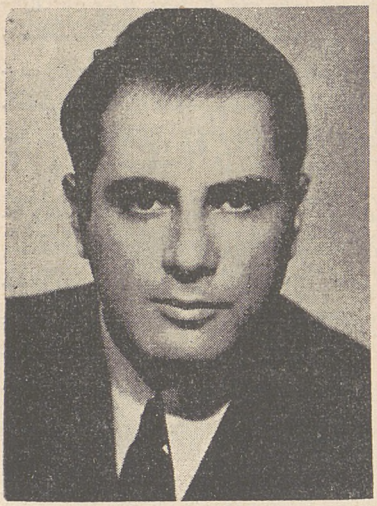

ԼԵՒՈՆ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆ

Ամերիկեան դրական աշխարհին եւ Գալիֆորնիոյ համալսարանական շրջանակներուն մէջ հանրածանօթ անուն մըն է Լեւոն (Ջաւէն) Սիւրմէլեան, իբրեւ դրագէտ եւ դրականութեան դասախօս: Իր դրական արժանիքներով մէկ անգամէն յայտնուեցաւ եւ իր անուան շուրջ միջազգային շրջանակներու մէջ համակրանք ու հետաքրքրութիւն ստեղծեց ան 1945ին, երբ հրատարակեց իր այնքան տպաւորիչ գիրքը, — «I Ask You, Ladies and Gentlemen» — «Հարց կուտամ ձեզի, Տիկիններ եւ Պարոններ», — որ թարգմանուեցաւ իտալերէնի, չուէտերէնի եւ չեխերէնի եւ մասնակի հատուածներով՝ անգլիական, գերմանական, յունական եւ հայկական թերթերու մէջ: Այս առիթով գնահատական արտայայտութիւններ ունեցան ամերիկեան թերթերը, որոնցմէ «Նիւ Եորք Թայմզ» կոչեց զայն «հաղուագիւտօրէն գեղեցիկ գիրք մը»: Իսկ Ուիլլեմ Սարոյեան բնորոշեց իբրեւ «ամէնէն յուզիչ գիրքերէն մէկը, զոր երբեւիցէ կարդացած ըլլամ»: Հինգ տարի յետոյ, 1950ին, հրատարակեց «98·6» (աստիճան) անունով մէկ ուրիշ վէպ մըն ալ:

Լեւոն Սիւրմէլեան աշխատակցած է չատ մը կարեւոր պարբերաթերթերու, աւելի քան 500 յօդուածներով եւ կարճ պատմուածքներով, որոնց մէկ մասը հրատարակուած է նաեւ դրական հաւաքածոներու եւ դասագիրքերու մէջ: Մասնաւորաբար աշխատակցած է «Հոլիտէյ» պատկերազարդ պարբերաթերթին, յուշագրական եւ պատմական զանազան նիւթերով: Իր բոլոր դրուագիւնները, որոնք սահուն ոճով եւ նոյնքան սահուն անգլերէնով մը խմբագրուած են, կը կարդացուին հաճոյքով եւ հետաքրքրութեամբ նաեւ ամերիկացի եւ այլ օտար ընթերցողներու կողմէ, որոնց համար գրուած են անոնք առաւելապէս:

Նախապէս աշխատած է ան Հոլիվուտ, չարժանկարի ասպարէզին մէջ, թատերական նիւթերու մշակման գործով:

Այժմ, Լեւոն Սիւրմէլեանի գլխաւոր զբաղումն է դրական նիւթերու դասաւանդութիւնը: Այս աշխատանքով կը պաշտօնավարէ

Fonds A.R.A.M

ան Գալիֆորնիոյ Համալսարանի յաւելուածական բաժանմունքին եւ Զէփմէն Գոլէճի մէջ: Կ'ուսուցանէ կարճ պատմուածքներ գրելու եւ առ հասարակ ստեղծագործական գրականութեան արուեստը: Ու դարձեալ, միեւնոյն համալսարանին մէջ կը վարէ ան հայագիտական դասընթացք մը, որ կապուած չէ յատուկ ամպիոնի հետ, «Հայկական Մշակութային Ժառանգութիւնը» ընդհանուր նիւթին վերաբերեալ դասաւանդութիւններով: Այս դասընթացքը, որ հետաքրքրական է դասաւանդուած զանազան առարկաներով, ունի երկու դասարանները, 31 ուսանողներով, որոնց 25ը Հայեր եւ 6ը Ամերիկացիներ են: Աւելորդ է ըսել, թէ Հայոց հեռաւոր ու մօտաւոր անցեալին նուիրուած այս դասընթացքը զնահատուած է նաեւ Համալսարանի տեսչութենէն:

Համալսարանաւարտ մըն է ինքն ալ B. S. — «Պահակաւոր Գիտութեան» տիտղոսով: Կ'անդամակցի Արուեստներու եւ Գրականութեան Միջազգային Հիմնարկութեան, Անարէ Մորուայի, Ժան Գոքթոյի, Հըքսլիի եւ Ուիլեըմ Սարոյեանի նման աչխարհահռչակ գրագէտներու կարգին:

Գրագէտ Լեւոն (Զաւէն) Սիւրմէլեան Տարեգրչիս խմբագրին հետ, Լոս Անճելըսի մէջ:

Իրրեւ վիպագիր մասնակցած է ան, 1959ին եւ 1960ին, Խաղաղականի Եղերքի Գրագէտներու համագումարին, Լոս Անճէլըսի Նահանգային Գոլէճին մէջ եւ այդ առթիւ տուած է չարք մը դասախոսութիւններ վիպագրութեան արուեստին մասին:

Լեւոն Սիւրմէլեան ծնած է Տրապիզոն եւ Մեծ Եղեռնի սարսափները ապրած է պատանեկան տարիքին: Զինադադարէն յետոյ գացած է Ամերիկա, ուր եւ ստացած է իր բարձրագոյն կրթութիւնը: Հայաստանի ապագայով խանդավառ եւ իր հայկական դիմագիծն ու էութիւնը, այլեւ իր մայրենի լեզուն պահած գրագէտ մըն է ան: Կլանուած՝ իր գրական գրաղումներով, ընդհանրապէս մեկուսացած է ամերիկահայ աղգային – հասարակական կեանքէն: Կը բնակի Լոս Անճէլըս:

Մեր յաջորդ հատորով թարգմանաբար պիտի տանք «Հոլիեէյ» պարբերաթերթին մէջ լոյս տեսած իր չահեկան մէկ գրութիւնը Տրապիզոնի անցեալէն:

Fonds A.R.A.M

ՃԷՅՄՍ ՄԱՆՏԱԼԵԱՆ

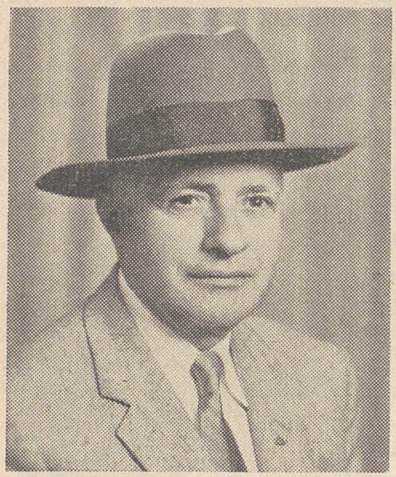

ՃԷՅՄՍ ՄԱՆՏԱԼԵԱՆ

Հայկական Օվաճըզը չ'ապրիր այլեւս, ինչպէս չ'ապրիր անմոռանալի Նիկոմիդիան, որու չրջագծին մէջ կը պահէր ան իր դպրութիւնը չէն ու բարգաւաճ, մինչեւ 1915ի եղեռնական թուականը: Վաղուց պատմութեան անցած Օվաճըզին, սակայն, իր երիտասարդական օրերու երազներովը կ'ապրի եւ խանդավառութեամբը կ'աչխատի դեռ ճէյմս Մանտալեան, իբրեւ մեկ զարգացեալ ներկայացուցիչը իր ծննդավայրին, պիտի ըսէինք, եթէ իրմէ երեք տարիով մեծ մէկ այլ օվաճըզցի, ազնուազարմն Ա. Հարոն բանաստեղծը, իր կարգին, պահած չըլլար դեռ իր տեղը արեւուն տակ ի Մոնմորանսի, Ֆրանսա:

Ուրեմն ճէյմս Մանտալեան ծնած է Օվաճըզ, 22 Դեկտեմբեր 1889ին եւ հեռացած է իր ծննդավայրէն 1909ին, այսինքն այն չրջանին, երբ ոչինչ կրնար դուչակել տալ բոլո'ր Օվաճըզներու գլխուն պայթելիք չմեղուցիչ ազէտը: Հեռացած է, Ամերիկա դաղթած եւ հոն ալ հաստատուած է վերջնական կերպով: Այնտեղ, Նեվրասքա նահանգի Լինքըն քաղաքի Եունիըն Գոլէճը աւարտած է 1916ին եւ երկու տարի ետքն ալ, միեւնոյն քաղաքի համալսարանէն ստացած է Մագիստրոս Արուեստից տիտղոսը պատմութեան եւ գրականութեան մէջ:

Վկայուելէն յետոյ, 1918 – 1922 ուսուցչական պաշտօններ վարած է ամերիկեան հայ սfուլներու մէջ, իսկ 1922 – 1924 ալ յաճախած է Հարվըրտ Համալսարանը, իբրեւ վկայեալ ուսանող: Մինչեւ 1935 ուրիչ պաշտօններ եւս վարելէ ետք, այդ թուականին նուիրուած է լրագրական ասպարէզին, ստանձնելով անդլերէն «Հայրենիք» Շաբաթաթերթին խմբագրութիւնը, զոր կը վարէ մինչեւ այսօր, ճէյմս Թաչճեանին հետ: Ու դարձեալ, 1948էն մինչեւ այսօր ինք կը խմբագրէ «Ամմինիըն Բիվիու» եռամսեայ պարբերաթերթը:

ճէյմս Մանտալեան գրած է «Վարդանանց Պատերազմը» դիրքը անդլերէնով եւ հեղինակն է Հայկական Հարցի մասին հրատարակուած չատ մը անդլերէն գրքոյկներու: Ի մօտոյ պիտի հրատարակուի իր մեկ դեղեցիկ գործն ալ՝ Armenian Freedom Fighters (Հայ Ազա-

Fonds A.R.A.M

տամարտիկներ), ուր կը պատմուի Ռուբէնի նկարագրած անմոռանալի ֆէտայիներուն կեանքն ու գործունէութիւնը:

Կատարելապէս կը տիրապետէ անգլերէնին եւ ունի սահուն ոճ, ինչ որ կը դիւրացնէ իր աշխատանքը անգլերէնով լրագրութեան եւ հրապարակագրութեան ասպարէզին մէջ:

Հակառակ իր ալ ուսերուն վրայ տեղաւորուած 72 տարիներուն, ձէյմս Մանտալեան միշտ կը մնայ առոյգ ու կենսուրախ, հայ լրագրութեան պատնէշին վրայ: Վերջացած չէ տակաւին իր առաքելութիւնը, այդ պատճառով ալ չի մտածեր հանդստեան կոչուելու մասին: Հանգիստը ծերերուն համար է, մինչդեռ ինք յաւիտենական երիտասարդն է ոգիով եւ աշխատելու տրամադրութիւններով:

ԼԵՒՈՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

ԼԵՒՈՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Արժանապէս գնահատուած ու յարգուած օրագրող մը միջազգային լրագրութեան մէջ: Մէկը, որ իր սեփական ճիգերով եւ հանդգրուանէ հանդգրուան յաջողած է հասնիլ իր այսօրուան դիրքին, այն ալ միջազգային այն Բաբելոնին մէջ, որ Նիւ Եորք տեղաւորուած ՄԱԿ–ն է իր պատուիրակութիւններով եւ անոնց չուրջը համախմբուած լրագրողներու խայտաբղէտ բազմութեամբ:

Լեւոն Քէշիշեան, իր ընդունակութիւններով ու հանգամանքով դրաւած է իր տեղը այդ բազմութեան մէջ, իբրեւ ՄԱԿ–ի մօտ եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ մնայուն թղթակիցը Գահիրէի «Ահրամ» օրաթերթին եւ իբրեւ այս թերթի Նիւ Եորքի գրասենեակին պատասխանատու վարիչը:

Ծնած է ան Հալէպ 1917ին, մարաշցի ծնողքէ, բայց փոքր տարիքին փոխադրուած է նախ Լիբանան, ուր հայրը ուսուցչապետն էր Ճիպէյլի Որբանոցին եւ ապա Պաղեստին, Նազարէթ: Երուսաղէմի մէջ ստացած է իր կրթութիւնը անգլերէնով եւ արաբերէնով, ապա տեղւոյն անգլիական Սէյնթ Ճորճ վարժարանը: Թղթակցութեամբ ալ հետեւած է Նիւ Եորքի Գոլըմպիա եւ Լոնտոնի Փիթման համալսարաններու լրագրական դասընթացքներուն: Երուսաղէմի մէջ հրատարակած է երիտասարդութեան նուիրուած անգլերէն պարբե-

Fonds A.R.A.M

բաթերթ մը եւ «Ակաուտ»ը հայերէնով, ինչպէս նաեւ «Երուսաղէմի եկեղեցիները» գիրքը, անգլերէնով: Այնտեղ եղած է Եունայթըտ Փրէս գործակալութեան արաբական բաժնին թղթակիցը եւ «Էլ Ուահատա» թերթին խմբագիրը:

Լեւոն Քէչիչեան Ամերիկա մեկնած է 1949ին եւ 1951էն սկսեալ ստանձնած է «Ահրամ»ի մնայուն թղթակցի պաշտօնը, մասնակցելով միաժամանակ Արաբ Ուսանողներու Կազմակերպութեան աշխատանքներուն: (Ամերիկայի մէջ կան 4000 արաբ ուսանողներ եւ կազմակերպութիւնը ունի 71 մասնաճիւղեր, որոնք ամէն տարի կը գումարեն իրենց համաժողովը): ՄԱԿ–ի մօտ թղթակից է ան նաեւ Մարոքի պահակայանին:

Օրագրողի իր հանդամանքով, Լեւոն Քէչիչեան մասնակցած է ՄԱԿ–ի վերջին տասնամեակի բոլոր Ընդհանուր Ժողովներուն, Ամերիկա եւ Փարիզ եւ «Ահրամ»ը ներկայացուցած է միջազգային չարք մը համագումարներու մէջ, ինչպէս Պէրմուտայի ժողովն է, կամ Ճափոնի խաղաղութեան ժողովը, ՄԱԿ–ի տասնամեակը Սան Ֆրանչիսքոյի մէջ, եւլն.: Ու դարձեալ, «Ահրամ»ի կողմէ պրպտումներ կատարելու նպատակով ճամբորդած է Գուատա, Անգլիա, Արեւմտեան եւ Արեւելեան Գերմանիա, Սպանիա, Իտալիա, Աւստրիա, Թուրքիա, Զուիցերիա, Թունուզ, Մարոք, Յունաստան, Սուրիա, Լիբանան, Քուէյթ, ինչպէս նաեւ 42 Նահանգներ Միացեալ Նահանգներու մէջ:

ՄԱԼԽԱՍ ԵՒ ԼԵՒՈՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Անցեալ ամառ, Ֆորտ Հիմնարկութեան ծախքով, Ամերիկա բնակող 300 օտար թղթակիցներէն 12 հոգի, ամերիկացի օրագրողներու մասնաւոր մէկ յանձնախումբին կողմէ ընտրուեցան ուսումնասիրական երեսնօրեայ շրջագայութ մը կատարելու համար Միացեալ Նահանգներու մէջ: Ընտրուած այս 12ին մէջ էր նաեւ Լեւոն Քէչիչեան, իբրեւ ԱՄՀ–ի ներկայացուցիչ: Միւս 11ը կը ներկայացնէին Արժանթինը, Գերմանիան, Ֆրանսան, Հնդկաստանը, Իտալիան, Ճափոնը, Հոլանտան, Լեհաստանը, Շուէտը, Խորհրդային Միութիւնը եւ Եուկոսլաւիան: Խումբը այցելեց Միացեալ Նահանգներու ամէն կողմը, հարաւէն եւ Փուէրթօ Ռիքոյէն մինչեւ արեւմուտք՝

Fonds A.R.A.M

Գալիֆորնիա, մինչեւ հեռաւոր Հիւսիս եւ Ալասքա:

Լեւոն Քէչիչեան կ'անդամակցի ՄԱԿ-ի Թղթակիցներու Ընկերակցութեան, Օտար Մամուլի Ընկերակցութեան, Ուաշինկթընի Ազգային Մամուլի Ակումբին, Արտաքին Նախարարութեան Թղթակիցներու Ընկերակցութեան եւ Եղիպտական Մամուլի Սէնտիքային:

Յարդ աշխատակցած է եւ կը շարունակէ աշխատակցիլ բազմաթիւ արաբական թերթերու եւ բաւիղակայաններու Մարոք, Թունուզ, Լիպիա, Սուտան, Եէմէն, Յորդանան, Իրաք, Լիբանան, ինչպէս նաեւ այս երկիրներու ֆրանսերէն եւ անգլերէն թերթերուն: Մնայուն աշխատակիցն է ան նաեւ հայերէն թերթերէն «Հայրենիք»ներուն, «Ասպարէզ»ին, «Ցուսաբեր»ին, «Արեւելք»ին, «Ազդակ»ին, «Այգ»ին, «Նոր Կեանք»ին եւ Պոլսոյ «Մարմարա»յին: Կ'աշխատակցի նմանապէս ամերիկեան մեծ շաբաթաթերթ «Նիւզուիք»ին: Ասոնցմէ զատ մասնակցած է ան ամերիկեան հեռատեսիլի եւ բաւիղի կայաններու արաբական յայտագիրներուն, ինչպէս նաեւ արաբերէնով յայտագիրներ պատրաստած է արաբական երկիրներու հեռատեսիլի եւ բաւիղի կայաններուն համար:

Լեւոն Քէչիչեան կը գտնուի ասպարէզի մը մէջ, որ այնքան մօտ է իր ժրաջան ու մարդամօտ խառնուածքին: Ասով ալ՝ յաջողած է ան ինքզինքը սիրցնել բոլորին:

ՏՐԴԱՏ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

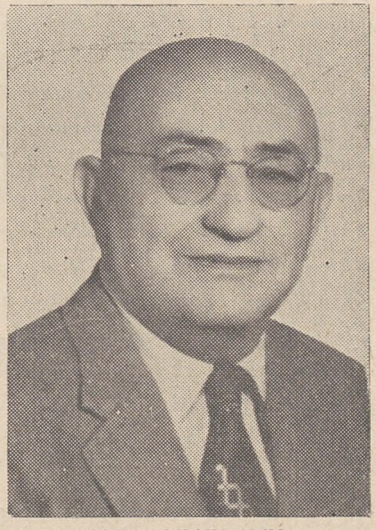

ՏՐԴԱՏ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ
(ԷԶՄԻԱԾՆԵՑԻ)

Դաշնակցական մամուլին մէջ իր յօդուածներով եւ յուշագրութիւններով ծանօթ «Էջմիածնեցի»ն, որ երկար տարիներէ ի վեր հաստատուած է Ֆրէզնօ: Հակառակ իր խանգարուած առողջութեան, կը շարունակէ ան իր ղրական աշխատանքները եւ կը խմբագրէ մասնաւորաբար իր յուշերը, որոնք կ'ընդգրկեն հայ կեանքի ամէնէն փոթորկայոյզ մէկ շրջանը, սկսելով 1914 — 15ի պատերազմի տարիներէն եւ առանձնապէս կովկասահայ կեանքի բազմատեսակ իրադարձութիւններէն:

Տրդատ Գազանճեան ծնած է Խարբերդի Հիւսէյնիկ գիւղը, 15

Fonds A.R.A.M

Մարտ 1892ին։ Ցաճախած է Կարնոյ Սանասարեան Վարժարանը, ուրկէ անցած է Ժուիցերիա 1909ին եւ իրաւաբանական ուսում առնելով վկայուած է 1914ին, Licencié en Droit աստիճանով։ Առաջին աշխարհամարտի պայթումէն անմիջապէս յետոյ անցած է Կովկաս, ուր մասնակցած է կամաւորական չարժման, իբրեւ Անդրանիկի դունդին վարչական գործերուն պատասխանատուն։ Ապա, 1915ի վերջերը մտած է ռուսական բանակի հետախուզական սպասարկութեան մէջ եւ այս պաշտօնը վարած է մինչեւ 1917ի կէսը, մինչեւ ռուսական բանակներու քայքայումը։ Ռուսական զօրամասերուն հետ ալ գտնուած է Արեւմտեան Հայաստանի մէջ։ Զինադադարին, 1919 թուականին, վեց ամիս մնացած է Պոլիս, ապա վերադարձած է Երեւան եւ ապրած ու գործած է հոն, մինչեւ Հայաստանի խորհրդայնացումը։ Իսկ խորհրդայնացումէն յետոյ քանիցս ձերբակալուած, բանտարկուած եւ աքսորուած է Սիպերիա, ուր մնացած է մինչեւ 1934ի Ցունուարը։ Աքսորավայրէն վերադառնալուն պէս դատած է ձեւը հեռանալու Ռուսաստանէն միանգամ ընդմիշտ եւ վարչաւիոյ վրայով ինքզինքը նետած է Միացեալ Նահանգները, ուր հասած է 18 Մարտ 1934ին։

Ամերիկա երթալէն յետոյ քաչուած է կուսակցական աշխատանքներէ, բայց զաղափարօրէն միշտ կապուած է Դաշնակցութեան եւ նոյն տարուան Մայիսէն սկսեալ աշխատակցած է «Հայրենիք»ներուն, օրաթերթին եւ ամսագրին, իր ժամանակին համար ցնցող մեկնաբանութիւններ ընելով խորհրդային կարգուսարքին եւ բռնատիրութեան մասին։ Հետաքրքրութեամբ կարդացուած են միշտ իր յուշագրութիւնները ու յօդուածները։ Մինչեւ այսօր ալ պարագայօրէն կ'աշխատակցի ան «Հայրենիք»ներուն եւ կը չարունակէ պահել իր կապերը դաշնակցական շրջանակներու հետ։

Տրդատ Գազանճեանի մօտ ուժեղ եղած է հասարակական գործիչի ոյիզը եւ իր երիտասարդական ամէնէն կենսունակ շրջաններուն մանաւանդ բերած է ան իր մասնակցութիւնը ազգային – հասարակական կեանքին, այլատեսակ պարտականութեանց կատարման ըղձով։ Ունի ան իր գործունէութեան ու փորձառութեան, այլեւ մեր մեծանուն գործիչներէն ու գինուորականներէն չատերու կեանքին հետ կապուած յուշեր, զորս երբեմն տուած է հրատարակութեան։ Իր ընդհանուր յուշագրութիւնները, որոնց վրայ, ինչպէս ըսինք, կ'աշխատի ան ներկայիս, վստահօրէն պիտի պարունակէ մեր մօտաւոր անցեալի դէպքերուն եւ դէմքերուն հետ կապուած նորութիւններ, ոգրոնք, իրենց կարգին, պիտի կարդացուին հետաքրքրութեամբ։

Զանազան ասպարէզներու մէջ անուն հանած ամերիկահայ դէմքերու այս բաժինը, ինչպէս նաեւ զաղութի պատմութեան այս առաջին մասը կը փակենք կարգ մը ամերիկահայ կազմակերպութեանց յատկացուած տասնեակ մը էջերով։

Fonds A.R.A.M

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Մեր զանազան հատորներուն մէջ միշտ առիթը ունեցած ենք խօսելու Հայ Կրթական Հիմնարկութեան գործունէութեան մասին: Այս անգամ, ամերիկահայ գաղութի պատմութեան կապակցութեամբ, կուտանք խտացումը անոր ընդհանուր գործունէութեան եւ այն առաջադրութեանց, զորս հետապնդած է ցարդ ու պիտի չարունակէ բնականաբար հետապնդել նաեւ այսուհետեւ:

Հայ Կրթական Հիմնարկութիւնը կազմուած է Լոս Անճէլըսի մէջ, 28 Հոկտեմբեր 1950ին: Պատկան պաշտօնատուներու մօտ իբրեւ Հիմնարկութեան հիմնադիրներ ներկայացած են Արփաքսաղ Սեդրակեան, Ալեք Փիլիպոս, Արշակ Տիգրանեան, Պէն Ղազարեան, Մարտիրոս Փիլոյեան եւ Հէրբի Քարեան, ընդամէնը 6 անձեր, որոնց հետագային միացած են 24 հոգի եւս, Լոս Անճէլըսէն եւ քանի մը այլ քաղաքներէ: Ասոնք եւս, ըստ կանոնադրի, կը նկատուին հիմնադիր անդամներ: Հին անդամներէն երկուքը պակսելով, անդամներուն թիւը ներկայիս կը հասնի 28ի:

Հակառակ անդամներու այս փոքր թիւին, բայց գործը քաջալերող համակիրներու մեծ համբանքին չնորհիւ, կազմակերպութիւնը, իր գոյութեան 11 տարիներու ընթացքին ունեցած է բեղուն գործունէութիւն մը եւ յաջողած է իրականացնել իր հիմնական առաջադրութիւնները:

Այդ առաջադրութիւնները կը ձգտին գլխաւորաբար օգնութիւն հասցնելու արտասահմանի հայ վարժարաններուն: Երբ 1949ին, Արփաքսաղ Սեդրակեան, Ալեք Փիլիպոս եւ Հէրբի Քարեան այցելեցին Մերձաւոր Արեւելք եւ իրենց աչքերովը տեսան Լիբանանի եւ Սուրիոյ հայ վարժարաններուն վիճակը, Ամերիկա վերադարձին որոշեցին ստեղծել այս Հիմնարկութիւնը: Եւ ստեղծեցին: Կազմեցին եւ վաւերացնել տուին պետութեան մօտ իրբեւ ոչ – չահագիտական ձեռնարկ եւ ատով ալ ղերծ պահեցին զայն տուրք վճարելու պարտաւորութենէն:

Հիմնադրութեան թուականէն մինչեւ այսօր, Հիմնարկութեան կողմէ հայ վարժարաններուն յատկացուած գումարը կ'անցնի 400·000 տոլարը: Նպաստներ ստացած են Պէյրութի, Հալէպի, Աթէնքի, Փե-

Fonds A.R.A.M

ըէյլի, Վենեսիկի, Երուսաղէմի, Թէհրանի եւ Պոլսոյ չարք մը հայ վարժարանները, առանց յարանուանական խտրութեան: Դաղափար մը տալու համար Հիմնարկութեան արձանագրած նիւթական գործառնութեանց մասին, ատորեւ կուտանք քանի մը թիւեր, քաղելով զանոնք 1 Փետրուար 1960էն մինչեւ 30 Ապրիլ 1961 պատրաստուած 15 ամսուան երկու հաշուեկշիռներէն:

Այս 15 ամիսներու ընթացքին, Հիմնարկութիւնը ունեցած է մուտք՝ բարերարուհի Տիկին Սոֆիա Լ. Ցակոբեանի նուէրը՝ 260·000 տոլար, երկու հայկերոյթներէ 34·000, մասնաւոր նպաստակներով եղած նուէրներէ 29·000, Պըրքլիի Համալսարանին Հայկական Ամպիոնին համար յատուկ նուիրատուութիւններէ 20·000, հիմնադրամներէ եւ կտակներէ 19·500, անդամավճարներէ (երկու տարուան) 15·500, կրթաթոշակներէ (իւրաքանչիւրը 25ական տոլարէն, երկու տարուան համար) 11·575, զանազան նուէրներէ եւ տոկոսներէ 3150, Փրոֆ. Ց. Ց. Զազմազճեանին նուէրը 3000, ընդամէնը 395·675 տոլար:

Այս հասոյթներէն Տիկին Սոֆիա Լ. Ցակոբեանին նուիրած 260·000ը կը մնայ անձեռնմխելի, ինչպէս անձեռնմխելի կը մնան կարգ մը ուրիշ հիմնադրամներ: Մնացեալ դումարէն, այս 15 ամիսներու ընթացքին հայ վարժարաններուն յատկացուած է շուրջ 60·000 տոլար, 20·000 ալ տրուած է Պըրքլիի համալսարանին: Պատրաստ դումար կը մնար դրամատուներու մէջ 30 Ապրիլ 1961ին 260·000+ 48·234=308·234 տոլար:

Բարերարուհի Տիկին Սոֆիա Լ. Ցակոբեանին յատկացուած էջերուն մէջ գրած ենք 260·000 տոլարի իր մեծարժէք նուիրատուութեան մասին: Ինդավառուած՝ տիկնոջ այս բարերարութենէն, Հիմնարկութեան 8 անօրէններն ալ խոստացան 142·000 տոլարի դուման մը, որ պիտի ծառայէ անձեռնմխելի հիմնադրամ մը գոյացնելու նպատակին:

Անցեալ տարի, Լոս Անճէլըսէն Գարեգին Թաշճեան, իր հանգուցեալ եղբօրը՝ հնագէտ Մ. Ճ. Թաշճեանի յիշատակին Հայ Կրթական Հիմնարկութեան նուիրեց հին եւ չատ թանկարժէք Քիւրմանի գորգ մը, որուն վաճառումէն գոյանալիք դումարով պիտի հաստատուի Մ. եւ Գ. Թաշճեան Կրթական Հիմնադրամը: Այս գլուխ – գործոց գորգը, որուն պատրաստութիւնը վերջացած է 1891ին Շիքակոյի համաշխարհային ցուցահանդէսին համար, պատմութիւնն է Ամերիկայի, Գոլոմպոսի գիւտով եւ ամերիկացի ու օտար դէմքերով, որոնց բոլորն ալ հիւսուած են գորգին վրայ: Այդ դէմքերու կարգին են Ուաշինկթընը, Լինքընը, Վիքթորիա թագուհի, Վիլհէլմ Բ. եւ Ցար Ալեքսանտր Բ.: Կան նաեւ այլ նկարներ: Գորգին մեծութիւնն է 11·4×7·2 ոտք:

Fonds A.R.A.M

Անդամները կը վճարեն տարեկան 500 տոլար, իբրեւ անդամավճար:

Անցեալ տարի Հիմնարկութեան օգտին եղած են 80·000 տոլար արժողութեամբ երկու կտակներ երկու անձերու կողմէ, որոնք փափաքած են չհրապարակել իրենց անունները:

Հայ Կրթական Հիմնարկութիւնը, հայաբնակ այլ քաղաքներու մէջ եւս ունի Ցանճնախումբեր, որոնք կ'աջակցին իր ձեռնարկներուն: Այս կարգի Ցանճնախումբեր կան Պոսթըն, Ուստր, Նիւ Եորք, Ֆիլատելֆիա, Տիթրոյիթ, Փրովիտընս, Շիքակո, Սան Ֆրանչիսքօ, Լոս Անճէլըս, Ֆրէզնօ, Ռէյսին, Ուոքէկըն, Կրանիթ Սիթի, Նայակա-

Հայ Կրթական Հիմնարկութեան անդամներէն, նստած, ձախէն աջ՝ Յակոբ Քէշիշեան, Ուիլեըմ Փրէթթի – Սիրունեան (մեռած), Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեան եւ Ալեֆ Փիլիպոս: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Ճէֆ Առաճեդեան, Յովսէփ Փիրումեան, Ճոճ Կոկեան, Ճորճ Գարտաշեան, Էտուըրտ Փիթըրզ, Հէրբի Քարեան, Մարտիրոս Փիլոյեան, Արշակ Տիգրանեան եւ Խոսրով Մեղրիկեան, բոլորն ալ Լոս Անճելըսէն:

բա Ֆոլզ, Գլիվլէնտ, եւլն.: Ցանճնախումբերուն պարտականութիւնն է տարեկան 25 տոլարով սոներ որդեգրող նուիրատուներ գտնել եւ կազմակերպել զանազան ձեռնարկներ Հիմնարկութեան անունով:

Պըրքլիի Համալսարանի Հայկական Ամպիոնին համար նուիրուած 20·000ով կը գոցուին երկու տարուան ծախքերը: Երկու տարին կ'աւարտի այս ամառ: Կ'ակնկալուի, որ Համալսարանը ինք կը հոգայ ծախքերը յառաջիկայ տարեշրջանին եւ այնուհետեւ:

Հիմնարկութիւնը ամէն տարի կը կազմակերպէ դասախօսութիւններ Լոս Անճէլըսի եւ այլ քաղաքներու մէջ, օգտուելով տեղական ուժերէն եւ այցելու մտաւորականներէն:

Fonds A.R.A.M

Երկու տարիէ ի վեր օրակարգի վրայ է ամերիկահայ գաղութին մէջ երկրորդական վարժարան մը հիմնելու ծրագիրը, որուն իրականացման պարագային, հատանարար պիտի օգտագործուի հանդուցեալ Մ. Գ. Ֆէրահեանի եւ կնոջը՝ Եւգինէ Ֆէրահեանի նման նըպատակի մը համար կտակած եւ չուրջ քառորդ միլիոն տոլար արժող անշարժ կալուածը:

Անցեալ Հոկտեմբեր 13 – 14ին Նիւ Եորքի մէջ գումարուեցաւ Հիմնարկութեան անդրանիկ պատգամաւորական ժողովը, որուն մասնակցեցան հիմնադիր անդամներուն մէկ մասը, ինչպէս նաեւ տեղական Յանձնախումբերու ներկայացուցիչները: Ժողովը զբաղեցաւ Հիմնարկութեան ընդհանուր գործունէութեան, հիմնադրամներու, ամերիկահայ կրթական գործի եւ կազմական կանոնագրին վերաբերեալ հարցերով, չատ խանդավառ մթնոլորտի մէջ:

Հայ Կրթական Հիմնարկութեան բարեկամներու շրջանակին մէջ: Նստած, ձախէն աջ՝ Ալեք Փիլիպոս, Հէրբի Քարեան եւ Տրդատ Գազանճեան: Ոտքի, ձախէն աջ՝ Բիւզանդ Կռանեան, Յարութիւն Թաշճեան, Գուրգէն Իւզկէրեան եւ Յովակիմ Խուշպուլեան:

Հայ Կրթական Հիմնարկութեան ղեւանին մաս կը կազմեն Յովսէփ Փիրումեան՝ նախագահ, Հէրբի Քարեան՝ քարտուղար եւ Յոսրով Մեղրիկեան՝ դանձապետ: Գործադիր քարտուղարն է՝ Բիւզանդ Կռանեան:

Ամէն տարակոյսէ վեր է, որ այս օգտաչատ կազմակերպութիւնը, յատկիկային եւս պիտի չարունակէ իր գործունէութիւնը, յաւելեալ յաջողութիւններով եւ չնորհիւ այն անձնուիրութեան, զոր ի յայտ կը բերեն անոր անդամները, աչխատանքի եւ զոհաբերութեան բոլոր մարզերուն մէջ:

Fonds A.R.A.M

Ա Ն Զ Ա

Պարագաներու բերմամբ եւ իրերու պարտադրանքով ստեղծուած կազմակերպութիւն մը եղաւ «Անչա»ն, որուն յղացումն ու նախաձեռնութիւնը կը պարտինք Ճորճ Մարտիկեանին: Իր մասին գրուած էջերուն մէջ ըսինք, որ այս կազմակերպութիւնը ծնունդ չէր առներ, եթէ Ճորճ Մարտիկեան պինուորական մասնաւոր առաքելութեամբ մը Գերմանիա գացած չըլլար 1946ի Դեկտեմբերին եւ երթալէն ետքն ալ իմացած չըլլար հաղարաւոր հայ տարագիրներու գոյութեան մասին, այդ երկրին մէջ: Շրջութկարտի գաղթականը տուած իր առաջին այցելութիւնն իսկ բաւեց, որ ան մտածէ այդ տարագիրներուն հիմնապէս օգտակար ըլլալու միջոցներուն մասին: Իսկ

Ճորճ Մարտիկեան իր աշխատասենեակի գրասեղանին առջեւ

մտածելէն ետքն ալ առնէ անհրաժեշտ գործնական քայլերը, որոնց առաջինն ու հիմնականը եղաւ «Անչա»յի ստեղծումը:

«Անչա» բառը կազմուած է ստեղծուած այս կազմակերպութեան անուան սկզբնատառերով — American National Committee to aid Homeless Armenians — *կարճ ու կրճատ՝* ANCHA: *Անուն մը՝ որ կը բացատրէր հետապնդուած նպատակը եւ կը դիւրացնէր այդ նպատակի իրագործման համար տարուելիք աշխատանքները:*

Ամերիկա վերադարձին, Ճորճ Մարտիկեան, իր նպատակը կը բացատրէ ամերիկահայ ղեկավար շրջանակներուն, եւ, 28 Փետրուար 1948ին, Ռուբէն Դարբինեանի, Համազասպի, Սուրէն Սարոյ-

Fonds A.R.A.M

եանի եւ ՀՕՄ–ի ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ Սան Ֆրանչիսքօ դումարուած ժողովի մը ընթացքին հիմը կը դրուի այս կազմակերպութեան։ Այնուհետեւ աշխատանքը կը ստանայ երկու ուղղութիւն, — մէկը արտաքին ճակատի վրայ, «Անչա»ն ճանչցնելու գծով, միւսը՝ տարագիրներուն օգտակար ըլլալու համար ամերիկահայ գաղութին մէջ նիւթական միջոցներ ստեղծելու նպատակով։

Առաջին ուղղութեամբ՝ Ճորճ Մարտիկեան անմիջապէս կը մեկնի Ուաշինկթըն եւ կազմակերպութիւնը ճանչցնել տալէ ետք, կը ձեռնարկէ աշխատանքի Քոնկրէսի անդամներուն մօտ, որպէսզի փութացուի ընդհանուր տարագիրներու ներգաղթի բացառիկ օրինագծին վաւերացումը։ Ճորճ Մարտիկեան կարեւոր դեր խաղաց Քոնգրէսականներու մօտ իր դիմումներով ոչ միայն այդ առաջին օրինագծի վաւերացման աշխատանքներուն մէջ, այլեւ հետագային, երբ հարկ եղաւ դլուխ հանել նաեւ յաւելուածական օրինագծերու մշակումն ու քուէարկութիւնը։

Ի նախապատրաստութիւն ուրեմն այդ օրէնքի գործադրութեան, աշխատանքը, այս անգամ ՀՕՄ–ի թանկագին մասնակցութեամբ, սկսաւ ամերիկահայ գաղութին մէջ։ ՀՕՄ–ը իր անուուկէն յատկացուց 25·000 տոլարի միանուագ դումար մը եւ այնուհետեւ, Ճորճ Մարտիկեանին ալ գործակցութեամբ, ձեռնարկուեցաւ ընդհանուր հանդանակութեան, որմէ գոյացաւ 118·000 տոլար։ Այս դումարին վրայ բարդուեցաւ նաեւ պետութենէն փոխ առնուած 150·000 տոլարը, որ հետագային վճարուեցաւ։ Միւս կողմէ, պատրաստուեցան էֆիտէվիթներ, որոնց 1000ը ղրկուեցաւ Շթութկարտ։

Օրէնքը գործադրուեցաւ 1948ին եւ տարագիրները սկսան ճամբայ ելլել։ Ճորճ Մարտիկեանի կարգադրութեամբ եւ մէկ տարուան համար Գերմանիա ղրկուեցաւ զօրավար Հայկ Շէքէրճեանը, որ նախորդ տարին արձակուած էր բանակէն։ Եւ ան, Գերմանիոյ ամերիկեան զինուորական չրջանակներուն հետ իր ունեցած կապերուն չնորհիւ ունեցաւ մեծ օգտակարութիւն տարագիրներու փոխադրութեան գործին մէջ եւ տարին անցնելէ վերջ չորս տարի եւս աշխատեցաւ «Անչա»յի կողքին։

Սկսան, միւս կողմէն, աննդեղէնի եւ դղեսաեղէնի առաքումները տարագիրներուն։ ՀՕՄ–ը ղրկեց իր հաւաքածները, «Անչա»ն իր գնածները։ Եւ այս առաքումներուն զինուորական խողովակով տեղ հասնելուն մէջ մեծ օգտակարութիւն ունեցաւ Գերմանիոյ ամերիկեան դրաման բանակին մէջ ծառայող ազնուական Ամերիկացի մը՝ գնդապետ Պըքլին, որ իր անմոռանալի ծառայութիւնները մատոյց տարագիրներուն։

Երկու տարուան ընթացքին, 1948 – 50, տարագիրներուն մեծ

Fonds A.R.A.M

մասը փոխադրուեցաւ եւ ատկէ ետքն ալ փոխադրութիւնները չարունակուեցան մասնակի առաքումներով, պարագայօրէն կը չարունակուին նաեւ մինչեւ այսօր:

«Անչա»յի այս աշխատանքով, մինչեւ հիմա, չուրջ 5500 հայ տարագիրներ փոխադրուած են զանազան երկիրներ Գերմանիայէն, Աւստրիայէն, Իտալիայէն, այլեւ, աւելի ետքը, Յորդանանէն, Պալքաններէն, մինչեւ անգամ հեռաւոր Չինաստանէն, — այս վերջին երկրէն փոխադրուածները՝ չուրջ 500 հոգի: Այս գաղթականութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը, 100ին 90էն աւելին, տեղաւորուեցաւ Միացեալ Նահանգներու մէջ եւ չուրջ 250 հոգի ղրկուեցան Հարաւային Ամերիկա: Դեռ անցեալ տարի, աւելի քան 300 ռումանահայ եւ պուլկարահայ տարագիրներ եւս օգտուեցան «Անչա»յի ընծայած դիւրութիւններէն եւ տեղաւորուեցան Միացեալ Նահանգներու մէջ:

Զօրավար Հայկ Շէֆէրեան, 1955ի Ապրիլին այցելեց Լիբանան եւ ապա Սուրիա: Բերքիոյ Առաջնորդը Տ. Զարեհ Սրբազան պատուեց զայն թէյասեղանով մը, Հալէպի մէջ՝ զօրավարը խօսած պահուն: Սրբազանին աջ կողմը՝ Տիկին Հելէն Հ. Շէֆէրեան, Տիկին Սիրվարդ Գասապեան եւ Նուպար Դաւիթեան, Պէյրութի Գարակէօզեան Հաստատութեան տնօրէնը:

Տարագիրները առաջին օրէն իսկ կապուեցան աշխատանքի եւ դրեթէ առանց բացառութեան կրցան ապահովել իրենց տնտեսութիւնը, Միացեալ Նահանգներու մէջ մասնաւորաբար: Անոնց 100ին 65ը «Անչա»յին վերադարձուց իրենց համար փոխառուութեան ձեւով տրուած դրամարները: Այս վճարումներով ալ, «Անչա»ն մինչեւ այսօր կրցաւ դարձնել գործը եւ օգտակար ըլլալ նաեւ ուրիշ գաղթականներու:

«Անչա»յի նախագահն է Ճորճ Մարտիկեան: Փոխ – նախագահն ու գանձապահը՝ Սուրէն Սարոյեան եւ քարտուղարը՝ Արմէն Պարտիզեան:

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Հայ գրականութեան տարածման նպատակով ստեղծուած եւ ընդհանրապէս մշակութային առաջադրութիւններ հետապնդող ամերիկահայ կազմակերպութիւն է Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութիւնը: Կարելի է ըսել միակ կազմակերպութիւնը, որ իր տրամադրութեան տակ պահուղ եւ յաճախ իր կողմէ ստեղծուած միջոցներով լծուած է աշխոյժ գործունէութեան եւ լիովին կ'արդարացնէ իր գոյութիւնը: Կը կազմակերպէ գրական – գեղարուեստական երեկոներ, դասախօսութիւններ, հանդէսներ եւ այլ հաւաքոյթներ, լքուած – մոռցուած գրադարաններու դիրքերը կը հաւաքէ եւ կը ղրկէ Մերձաւոր Արեւելքի հայ դաղութներուն, գործնապէս կ'աշ-

Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութեան անդամներուն հետ, Տարեգրիս խմբագրին Նիւ Եորք ժամանման առաջին օրը, անցեալ տարուան Մարտի 25ին, Նիւ Եորքի կից Ֆորէսթ Հիլզ բաղաքին մէջ: Ձախէն աջ՝ Ղազար Մերկեան, Տիկին Լուսիկ Ստեփանեան, Մալխաս, Կարօ Գէորգեան, Արամ Հայկազ, Արշակ Սահակեան, Խաչիկ Մակարեան եւ անոր գլխուն վերեւ՝ Ցարութիւն Տէր Անդրէասեան: Նկարուած է Լեւոն Քէշիշեանի կողմէ:

խաւսի հայկական նոր հրատարակութեանց տարածման եւ սպառման համար, կապ կը պահէ ի սիւրս աշխարհի ցրուած հայ մտաւորականներու հետ, կը հրատարակէ եռամսեայ պարբերաթերթ մը, մէկ խօսքով կ'ընէ այն բոլորը, որ կ'իյնայ իր առաջադրութեանց սահմաններուն մէջ:

Միութեան բոլոր անդամները, որոնց թիւը Նիւ Եորքի եւ անոր անմիջական շրջականերուն մէջ կ'անցնի 100ը, սերտօրէն կապուած

Fonds A.R.A.M

են իրարու: Ոչ իրենց ժամանակը, ոչ ալ նիւթական միջոցները կը խնայեն կենսունակ պահելու համար իրենց այս ձեռնարկը: Կը ստեղծեն յաճախակի առիթներ քով քովի գալու, հակառակ չատ ընդարձակ տարածութեան մը վրայ երկարող ճամբաներու հեռաւորութեան: Ու այդ առիթները կը ստեղծեն ընտանեկան յարկերու տակ հանդիպումներով կամ իրենց հրապարակային ձեռնարկներով, վարձուած սրահներու մէջ:

Յարդ կազմակերպած են բազմաթիւ դասախօսութիւններ, յուշատօներ եւ ապրող դրագէտներու կամ արուեստագէտներու ի պատիւ մեծարանքի երեկոներ, ինչպէս անցեալ տարի դերասան Ե. Զաքարեանին ի պատիւ կազմակերպուածը եւ յուշատօներէն՝ Հոկտեմբերի 29ին կայացած հանդիսութիւնը, Մեսրոպ Մաշտոցի ծննդեան 1600-ամեակին առթիւ:

Հայ Գրականութեան Բարեկամներու Միութիւնը կազմուած է 18 Մայիս 1956ին, խումբ մը մտաւորականներու եւ գրասէրներու նախաձեռնութեամբ: Կազմութեան օրերուն անոր չուրջը բոլորուած էին 20 հոգի, իսկ հիմա, ինչպէս ըսինք, հնգապատկուած է այդ համրանքը: Նիւ Եորքէն դուրս այլ վայրերու մէջ ալ Միութիւնը ունի անդամներ, ունի նաեւ ներկայացուցիչներ, որոնք կապ կը պահեն իրեն հետ եւ մասնաւորաբար կ'օժանդակեն գրքերու հաւաքման եւ առաքման գործին: Մինչեւ հիմա կարելի եղած է կեդրոնացնել չուրջ 15·000 հայերէն գրքեր եւ պարբերաթերթերու հաւաքածոներ ու ղրկել զանազան Միութեանց կամ Ակումբներու գրադարաններուն, մեծ մասով Մերձաւոր Արեւելքի մէջ:

Ամէն քայլափոխի արժանի այս Միութիւնը, վստահօրէն եւ չնորհիւ իր անդամներու հետեւողական աշխատանքին, փայլուն տարեշրջաններ պիտի բոլորէ նաեւ յառաջիկային:

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԿՍԵՌ ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Նիւ Եորք կայացած երաժշտութեան ուսուցիչներու ազգային համագումարին առթիւ, 3 Ապրիլ 1936ին, Մետրոփոլիթըն Օփէրային մէջ տեղի ունեցած էր ժողովրդական տօնակատարութիւն մը, որուն մասնակցած էին զանազան ազգութեանց պատկանող 26 պարախումբեր: Այս հանդիսութեան իր մասնակցութիւնը բերած էր նաեւ Նիւ Եորքի Երիտասարդ Կիներու Քրիստոնէական Ընկերակցութեան մաս կազմող Հայ Աղջիկներու Ակումբին հայկական պարախումբը, Տիկին Քէթրին Մերճանեանի եւ Օր. Մարգրիտ Պահլաւի առաջնորդութեամբ:

Երբ, այդ առիթով ապահովուած յայտարարութենէն յետոյ, բազմաթիւ դիմումներ եղան Հայ Աղջիկներու Ակումբին, որպէսզի իր

Fonds A.R.A.M

պարախումբով մասնակցի զանազան միջազգային ձեռնարկներու, անհրաժեշտ դատուեցաւ կազմել մարզուած ու մնայուն երկսեռ պարախումբ մը, հայկական տարազներով։ Ու այսպէս, 16 Մարտ 1937ին իրականացաւ կազմութիւնը Հայ Ժողովրդական Պարերու Ընկերակցութեան եւ անոր պարախումբին, որ կը բաղկանար 4 երիտասարդուհիներէ եւ 4 երիտասարդներէ։

Պարախումբը մինչեւ այսօր կը պահէ իր գոյութիւնը եւ հանդէս կուգայ առանձին ձեռնարկներով կամ միջազգային ձեռնարկներու իր մասնակցութեամբ։ Իր կազմութեան թուականէն ասդին մասնակցած է ան Սէնթրըլ Փարքի, Ե. Կ. Ք. Ընկերակցութեան, Րէյնպօ Րումի եւ Ռոքֆէլլըր Սէնթըրի տօնահանդէսներուն, 1937ին կայացած ժողովրդական պարերու հանդիսութեան, Նիւ Եորքի Միջազ-

Նիւ Եորքի հայկական պարախումբը։ Ծունկի, ձախէն աջ՝ Ռիչըրտ Միքայէլեան, Ղազար Մերկեան, Հէրրի Նուրիճանեան, Ռիչըրտ Գասապեան եւ Արսէն Կօշկարեան։ Ոտքի, ձախէն աջ՝ Մէրի Քաջեան, Մատլէն Գարանֆիլեան, Յասմիկ Բրուտեան, Արաքսի Թրփանճեան, Ալիս Համբարեան եւ Ռոզ Մումճի։

գային Ցուցահանդէսի գեղարուեստական բաժնին, Մանհաթան Սէնթըրի համաշխարհային տօնահանդէսին, եւայլն։ Ասոնցմէ զատ առանձին ելոյթներ ունեցած է հայկական ձեռնարկներու մէջ Նիւ Եորք, Պոսթըն, Ֆիլատելֆիա, Հարթֆըրտ, եւայլն։ Ամէն անգամին ալ, այլ մանաւանդ միջազգային ձեռնարկներու մասնակցութեանց առիթներով, պարախումբը արժանացած է անհամար գնահատանքներու, միջազգային եւ հայկական մամուլին ու շրջանակներուն կողմէ։

Պարախումբին այժմ կը մասնակցին նկարին մէջ տեսնուող 13 երիտասարդուհիներն ու երիտասարդները։ Անունները կարդալ նկարին տակը։

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ
ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Փակելէ առաջ ամերիկահայ գաղութի պատմութեան այս առաջին մասը, երկու խօսք ալ հայագիտական ձեռնարկներու մասին։

Նախորդ էջերուն վրայ տեղ – տեղ յիշատակուեցաւ Գալիֆորնիոյ Պըրքլիի Համալսարանին մէջ հաստատուած եւ 1960ի Սեպտեմբերին բացուած Հայկական Ամպիոնը։ Միակ կազմակերպուած ու պաշտօնականացած, այսինքն համալսարանի ուսման ծրագրին մէջ առնուած ձեռնարկն է ասիկա։ Կայ նմանապէս ծանօթ դրագէտ Լեւոն Սիւրմէլեանի մասնակի դասընթացքը կամ դասաւանդութիւնը Գալիֆորնիոյ Համալսարանի մէկ այլ ճիւղին մէջ։ Եւ վերջապէս Հայուհի մը, Սան Ֆրանչիսքոյի Մթէնֆըրտ Համալսարանէն ընդհանուր պատմութեան մասնագիտութեամբ վկայեալ Օր. Լուիզ Նալպանտեան, որ Ամերիկա ծնած է եւ հայերէնը սորված է ինքնօգնութեամբ, կը ջանայ իր կարգին հայագիտական դասընթացք մը հաստատել Գալիֆորնիոյ Համալսարանի ուրիշ մէկ բաժանմունքին մէջ։

Ասոնց կողքին, վեց տարիներէ ի վեր խօսուած Հայագիտական Ամպիոն մըն ալ պիտի հաստատուէր անցեալ տարի Պոսթընի Հարվըրտ Համալսարանին մէջ։ Այս նպատակին համար Գ. Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը, Բարեգործականը եւ կարգ մը հարուստներ Համալսարանին տրամադրած են 400·000 տոլար (երեւակայել, որ Պըրքլիի Ամպիոնը հաստատուեցաւ միայն 20·000ով) ... Ամպիոնը պիտի վարէ Փրոֆ. Ա. Ք. Սանճեան։ Բնիկ մարաչցի՝ աւարտած է ան Պէյրութի Ամերիկեան Համալսարանը, ապա, 1956ին, նաեւ Միչիկընի Համալսարանը, մասնագիտանալով Մերձաւոր Արեւելքի պատմութեան եւ արեւելեան լեզուներու մէջ։

×

Պըրքլիի Համալսարանին արտօնութեամբ եւ անոր անունով դիմումներ կատարուեցան եւ կոչեր ուղղուեցան առ որ անկ է, նպաստաւորութեանց միջոցով կազմելու համար հայագիտական դպրոցարան մը Համալսարանին մէջ։ Դիմումներն ու կոչերը արձագանգ գտան եւ մինչեւ անցեալ ամառ ստացուած կամ գնուած էին 800 զանազան հատորներ, որոնց 60ը նուիրուած էր Երեւանին, Արտասահմանի հետ Մշակոյթի Կապի Ընկերակցութեան խողովակով։ Տիքրոյիթէն հանգուցեալ Տիրան Բաշալեանի այրին՝ Տիկին Աղաւնի Բաշալեան, իր ամուսնոյն դրադարանին բոլոր արժէքաւոր գիրքերը նուիրած է այս Համալսարանի Հայագիտական Ամպիոնին։

Ամպիոնին վարչութիւնը մեր միջոցով եւս կոչ կ՚ուղղէ՝ հայ մշակոյթին օտար շրջանակներու մէջ տարածումով հետաքրքրուած բոլոր հայրենակիցներուն, որպէսզի գրքերու կամ գրամական գու-

Fonds A.R.A.M

մարներու նուէրներով ճոխացնեն այս գրադարանը։ Գրքեր գրկելէ առաջ, սակայն, կը խնդրուի ցանկը տեղեկացնել Ամպիոնի վարչութեան, որպէսզի անպէտ կամ աւելորդ գրքերու առաքումներ չըլլան։

Ահաւասիկ հասցէն, որուն պէտք է գրել։—

GIFT DIVISION
Acquisitions Department — General Library
Att: Books on Armenian Studies — University of California
BERKELEY 4, California — U. S. America

ՎԵՐՋ ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍԻՆ

ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՏՈՐՈՎ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍԸ

Այդ մասին մէջ տեղ պիտի գտնեն հետեւեալ նիւթերը։—

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ
ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԸ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ
ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐ
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԱՆՑԵԱԼԻՆ ՄԷՋ
ԵՒ «ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ»Ի ԸՆԴԱՐՁԱԿ ԲԱԺԻՆ ՄԸ

Ի ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻ

Անցեալ տարուան Մարտ – Յուլիս ամիսներուն Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն եւ Գանատայի մէջ կատարած շրջապտոյտիս առթիւ, պարտականութիւն կը նկատեմ յայտնելու իմ խորին շնորհակալութիւնները այն բոլոր ազգային մարմիններուն, կազմակերպութեանց եւ անհատներուն, որոնք հաճոյքով աջակցեցան ինծի ունենալու համար ամերիկահայ եւ գանատահայ գաղութներուն վերաբերեալ տեղեկութիւնները ու նկարները, ինչպէս նաեւ այն բոլոր բարեկամներուն, որոնք աղնուօրէն հիւրասիրեցին զիս այդ չորս ամիսներու ընթացքին։

ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Ը· ՄԱՍ

ԵՐԳԻՉԱՆՔ - ԾԻԾԱՂ

ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ԶՈՒԱՐԹ ԼՁԵՐ

ՀԱՅ ԵՒ ՕՏԱՐ ԵՐԳԻՉԱԲԱՆՆԵՐԷ

ԱՅԼԵՒ ԾԻԾԱՂԱՇԱՐԺ ՄԱՆՐԱՎԷՊԵՐ

ԿԵԱՆՔԻ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ՔԱՂՈՒԱԾ

ՍՐԱՄԻՏ ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ

ԶԱՆԱԶԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒԱՅԼՆ, ԵՒԱՁԼՆ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ԶՈՒԱՐԹ ԷՋԵՐ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԸ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է

Գրեց ՓԻԷՐ ՏԱՆԻՆՕ(*)

Ոչ միայն Յունաստանի մէկ ֆաղաքը միւսին դէմ թշնամական կեցուածք ունի, այլեւ միեւնոյն ֆաղաքին երկու թաղամասերը, միեւնոյն փողոցին երկու դրացիները, միեւնոյն տան երկու ընտանիքները, միեւնոյն գործին երկու ընկերները: Ֆանի՛ ֆանի անգամներ խորհած եմ, որ եթէ ես ալ երկուքի բաժնուէի, մէկ կէսս պիտի կռուէր միւս կէսիս հետ(**):

Տ· ԳԱՄՊՈՒՐՕՂԼՈՒ (Հելլէն Ակադեմական)

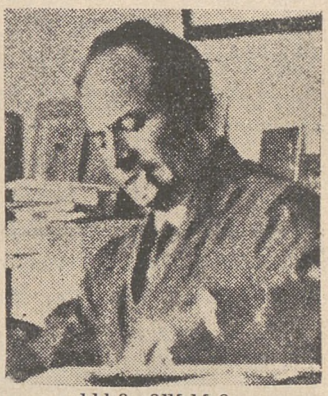

ՓԻԷՐ ՏԱՆԻՆՕ

Պէտք է ընդունիլ.— Յոյներուն հետ բաղդատելով, Իտալացիները երախայ են ձեռքի չարժումներուն մէջ: Երբ բարեկամս Մարմատիւք Թոմփսըն (հեղինակի մէկ պատմուածքին հերոսը) կ'ըսէր, թէ Լոնտոնի մէջ անչարժ բազուկը կը սկսի չարժիլ Քալէի մէջ, որպէսզի Թորինօ հասնելուն սկսի դառնալ պատուտակի պէս, կը մոռնար Յունաստանը: Յունաստան կարծէք երկիր մըն է խուլ – համրերու, որոնք դարճած են չատախօս: Ոչինչ կայ հոն, որ չարժումով մը չբնորոշուի: Բթամատի եւ ցուցամատի չարժում մը կայ ծաղրուած ամուսին մը մատնանշելու համար կամ ձեռքի կղմնակի չարժում մը՝ ըսելու համար, որ պիտի ճամբորդէ: Ու այս մարդիկը, որոնց համար նշանը երկրորդ լեզու մըն է, երբեք առիթը չեն փախ-

(*) Փիէր Տանինօ, ֆրանսական ժամանակակից գրականութեան լաւագոյն երգիծաբանն է: Ունի բազմաթիւ գուարթ հեղինակութիւններ: Անցեալ ամառ այցելած էր ան Յունաստան եւ վերադարձին, «Փիկարոյ»ի մէջ ստորագրեց սրամտութիւններով լեցուն երեք յօդուածներ, որոնց հրատարակութեան առթիւ, ներածականին մէջ կ'ըսէ, թէ դարերու ընթացքին այնքա՛ն այցելուներ եկած են այս երկիրը եւ տուած են իրենց գեղագիտական տպաւորութիւնները, որ իրեն համար այդ ուղղութեամբ գրելիք բան չէ մնացած: Ու կ'աւելցնէ.— «Յունաստանը, որու մասին կը գրեմ, ուղեցոյցներու Յունաստանը չէ, այլ այն Յունաստանը, զոր կը սիրեմ եւ իմ ամէնէն անկեղծ փափաքս է սիրցնել զայն:» Կուտանք հատուածներ այդ տպաւորութիւններէն, այնքան որքան կը ներեն մեր էջերը:

(**) Այս փոքր մէջբերումը մենք դրինք այս թարգմանութեան գլուխը, — Փիէր Տանինոյի գրածին վրայ չկայ: Վստահօրէն չէր գիտեր, այլապէս ինք դրած կ'ըլլար, — այնքա՛ն կը պատշաճի իր գրուածքի մէկ մասով արծարծած նիւթին:

Ա· Տ·

Fonds A.R.A.M

ցընէր խաչակնքելու մէկ անգամ, երկու անգամ, երեք անգամ եւ երեքէն ալ աւելի անգամներ չողենաւ, կառախումբ կամ օդանաւ նըստելէ կամ ուռկանները ջուրը նետելէ առաջ։ (Եւ սակայն երբ ճամբայ ելած ատենը իբրեւ ճամբու ընկեր եկեղեցականի մը հանդիպին, կ'ընեն գաղտնի շարժում մը, չար աչքէ խուսափելու համար, վասնզի նման բան լաւ նշան մը չէ այս հաւատացեալներուն հասկացողութեամբ։)

Իմ առջեւս Յոյն մը, որ անգլերէն չէր գիտեր Ամերիկացիի մը հետ ժամադրուելու համար, անոր երկնցուց 3 մատներ, աջ ձեռքով զարկաւ ձախ թեւի արմուկին, յետոյ իր ափերով թեթեւ մը շարժեց կուրծքը կամ թալու ձեւով, հասկցնելու համար, որ կը սպասէ իրեն ժամը 3ին, փողոցին անկիւնը, կաթնավաճառատան մօտը։ Ամերիկացին շատ լաւ հասկցաւ առաջին երկու նշանները, բայց երրորդը չհասկընալով, ի զուր սպասեց անոր մէկուն մէջ այն տուներուն, ուր ընկերակիցներ չպակսեցան իրեն։

Կայ նմանապէս գլխու շարժումը, երբ «այո» պիտի ըսես ԱԷ մը արտասանելով եւ գլուխդ ձախ աջ շարժելով կամ «ոչ» մը՝ օխի ըսելով ու գլուխդ հաստատական նշանով մը վեր վար ընելով։

Ուրեմն կայ ձեռքի շարժումներու այբուբեն մը, զոր սակայն պէտք է սորվիլ զգուշութեամբ, որովհետեւ Գարզասոնի մէջ ձրի շարժում մը կրնայ սուղ վճարուիլ Սպարտայի մէջ։ Մէկու մը ձեռք երկարելը՝ ափին հինգ մատները բացած, բան մը չի նշանակեր։ Է՛, երբ փողոցին մէջ ըրի այս շարժումը շոֆէօրի մը, որ պիտի կոխկըռտէր զիս, քիչ մնաց ստանայի ապտակ մը։ Որովհետեւ ասիկա ծանրագոյն նախատինքներէն մէկն է։ Եթէ երկու ձեռքերդ այդպէս երկնցնես, կացութիւնը ա'լ աւելի կը ծանրանայ։ Իսկ ծանրագո՛յն կացութիւնը կը ստեղծուի, եթէ գետինը նստիս եւ ձեռքերուդ հետ ոտքերդ ալ այդպէս երկնցնես։

— Իսկ ասիկա պզտիկներուն խաղի սենեակն է...

Եւ յետոյ, ուշադրութի՛ւն ... Ձեռքի շարժում մը, որ Աթէնքի մէջ հետեւանքներ չ'ունենար, կրնայ փորձանքի մատնել ձեզ Փաթրասի մէջ։ Կղզիներու մէջ խնդիրը շատ աւելի կը բարդանայ։ Կրետացիները, որոնց համար Կրետէն աշխարհի

Fonds A.R.A.M

պորան է, կատակ կամ խոիղ (կըտըբ) չեն վերցներ։ Մատով՝ կրետացիի մը քթին կամ առնականութեան նշանը եղող պեխին դպիլը հաւասար է մահավճռի։

Պէ՞տք է ըսեմ, որ օտարականը երբեք նման արհամարհանքի մը նշաւակ չի դառնար։ Վանդի օտարականը նուիրական է, այս բառին հին ժամանակներու իմաստով։ Ցարգելի անծանօթ մըն է ան, որուն պէտք է օգնել։ Ամէնէն կոուտաղան գիւղացին իսկ իր սենեակը կուտայ օտարականին, որպէսզի գիշերէ հոն։ Եւ եթէ կռիւ պիտի ըլլայ, այդ կռիւը պիտի պայթի գլխուն ուրիշ գիւղացիի մը, որ իր մօտը չէր հիւրընկալած օտարականը։

Հասկնալի կը դառնայ հետեւաբար, թէ ինչո՞ւ Ցոյները դիւրութեամբ կը կռուին իրարու հետ։ Փողոցին մէջ կամ սրճարանը ամէն առթիւ եւ առանց առիթի ալ կը բռնկին վէճեր, որուն ելքը միայն Պլթիան պիտի կրնար դուշակել։ Ասոր համար է, որ գրեթէ ամէն օր, Աթէնքի օրաթերթերուն մէջ լոյս կը տեսնէ ոստիկանական զեկոյց մը, որուն նախաբանը միեւնոյնն է միշտ.— «կռուեցան երէկ եւ վիրաւորուելով մեռան, աննշան պատճառներով» (ասի՛մանտոս ափորմի՛)։ Ու կը յաջորդեն երկվեցեակ մը կամ կէս երկվեցեակ անուններ։

×

Ցոյները հաճոյք կ՚առնեն բարդ բան մը աւելի բարդացնելէն նաեւ իրենց լեզուին մէջ։ Կայ ժողովրդական լեզուն, սահուն գրուածքի լեզուն եւ գրական լեզուն, այնպէս որ յաճախ երկու, նոյնիսկ երեք ձեւ կայ նոյն բառը ըսելու համար։ Զորրորդն է հին յունարէնը, զոր ոչ ոք կը հասկնայ։ Եթէ Սոկրատ Աթէնք գար նորէն, թարգմանի մը պէտք պիտի ունենար։ Իմ կարդիս ջանացի յառաջդիմել օրական 3 – 4 բառ սորվելով, բայց հաշուեցի, որ այս ձեւով յունարէն պիտի կըրնամ խօսիլ 1990ին։ Ձեմ կասկածիր, որ այն առեն բարեկամներս պիտի այցելեն զերեզմանս, չգիտցած բառերս ալ հոն սորվեցնելու համար...

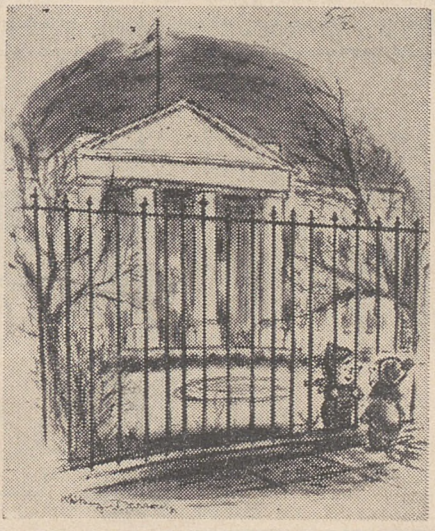

— Իմ հայրիկս Միացեալ Նահանգներուն նախագահն է։ Ձու հայրի՞կդ ինչ գործ կ՚ընէ...

×

Ցաճախ հարց տուած եմ ես

Fonds A.R.A.M

ինծի, թէ ճոյները ե՞րբ կը քնանան, քանի որ մինչեւ առտուան ժամը 4ը նստած կ'ըլլան թավէրնայի մը սեղանին չուրջը եւ ժամը 8ին ալ կ'երթան իրենց գործին, — պրասէնեակ, օրինակի համար, ուր սուրճ կը խմեն ամէն կէս ժամը անգամ մը: Քանի կը հեռանաք, այնքան աւելի քիչ կը քնանան: Իրաքլիոնի մէջ, օրինակի համար, առտուան ժամը հինգին տեսայ լարախաղաց մը, որ գետինը չարուած չիշերու վրան կը քալէր եւ կը պահէր իր հաւասարակշռութիւնը: Արհեստը այս է անշուշտ, խորհեցայ, բայց զարմացայ, երբ տեղեկացայ, որ գրաչար մըն էր, — գրաչար մը, որ գործ պիտի բռնէր ժամը եօթը կէս անց: Օդին թեթեւութի՞ւնն է, թէ դիշերներու պայծառութիւնը: Կրետէի մէջ, ես ալ երբեմն ունեցայ այն տպաւորութիւնը, թէ կ'արթննամ քնանալէ առաջ...

×

Գիւղերու մէջ ոսոխական մը կարգի կը դնէ երթեւեկը, նաեւ մատոյցին դէմը, քառուղիի մը վրայ խոշոր հովանոցի մը տակը կեցած: Կ'անցնին օրական 8000 մարդիկ, 3 ինքնաշարժ եւ 4000 էշեր, — այնքա՜ն չատ է այս հնադանդ ու մտախոհ անասուններուն թիւը կըղպիներու եւ գիւղերու մէջ: Իրիկունն ալ կը ծալէ հովանոցը եւ կը դնէ պատին առջեւ:

Կայ նաեւ կարմիր լոյսը: Արդար ըլլամ ըսելու համար, որ Աթէնքի մէջ մարդիկ չատ աւելի կարգապահ են այս լոյսին առջեւ, քան թէ Փարիզի չոֆէօրները՝ կլաքսոնի գործածութեան մէջ: Սկիզբը դժուար էր, բայց հիմա ամէն ինչ կարգին է: Աթենական նորութիւն է լուսաւոր անցորդի մը նկարը, որ երբ կանաչ է, կը նշանակէ

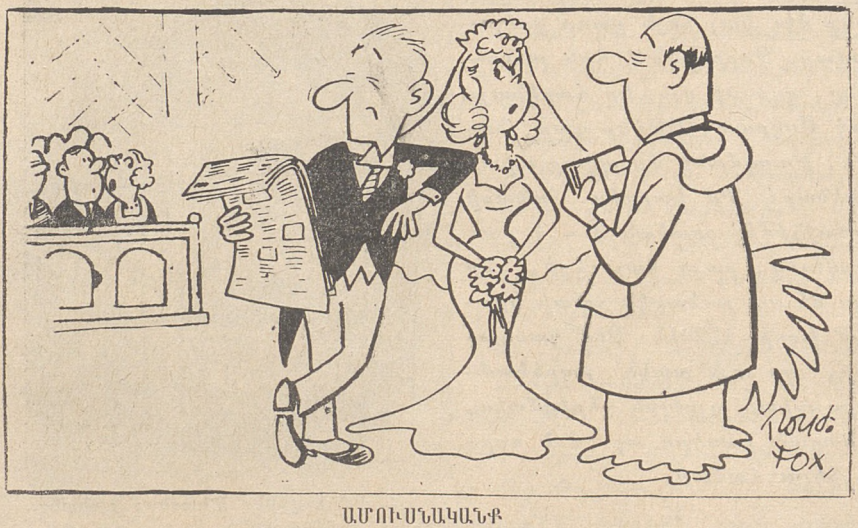

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆՔ

— Իր չորրորդ ամուսնութիւնն է, սիրելիս...

Fonds A.R.A.M

«Անցէք», իսկ երբ կարմիր է՝ «Կեցէք»։ Այս երկգոյն անցորդները ունին իրենց անունները, — կանաչին համար՝ Ղրիղորի (որ կը գործածուի «շուտ ըրէ» իմաստով) եւ կարմիրին համար՝ Սքամաքի (ուրիշ անուն մը, որ ըսել է նաեւ «կեցիր»)։

×

Կայ կղզիին ազնուական դասակարգը։ Դասակարգը անոնց, որ կը բնակին ծովին առջեւը փռուած ամփիթատրոնին բարձունքը, սպիտակ ու վարդագոյն տուներու մէջ։ Կ'ըսեն՝ Փափատոփուլոսին տունը, Միխայիլիտիսին տունը, Ցիմպարտէլիսին տունը։ Առանց մասնայատկութեան ազնուապետական դասակարգ մը, քանի որ Սահմանադրութեան առաջին յօդուածը կ'ըսէ, թէ «ազնուականութեան ոչ մէկ տիտղոս կայ»։ Անգամ մը, անցեալին մէջ, գահաժառանգ իշխան Կոնստանդինը կոչեր էին Սպարտայի Դուքս. սիրուն էր, բայց այնքան աղմուկ հանեց, որ օրուան մը կեանք ունեցաւ միայն։ Յունական միակ ազնուապետական դասակարգը, վենետիկեան ծագումով, կը գտնէք Յոնիական կղզիներուն մէջ (Գորփու, Զանթէ), ուր, «բարի լոյս, տէր իմ»ին կ'ըսեն «Քալիմէրա Քոնթէ» (Կոմս)։

Կղզիին Տիկինները շատ հիւր կ'ընդունին։ Իրենց տօնախմբութեան օրը, տունը բաց է։ Այս ընդունելութեանց համար կ'ընտրեն գրադէտները, արուեստագէտները, անդրծովեայ փոքրիկ Նիարխոսները, դերասանուհիները։ Անոնց ցոյց կուտան նկարները իրենց պեխաւոր, միականի, սպիացած դէմքերով նախահայրերուն, որոնք հարստացած են ծովահէնութեամբ եւ մաշած՝ Անկախութեան համար մղուած կռիւներով։ Որովհետեւ այդ անկախութեան համար եւ Թուրքին դէմ, անոնք պարպած են ոսկեդրամներով լեցուած իրենց ամբարները։

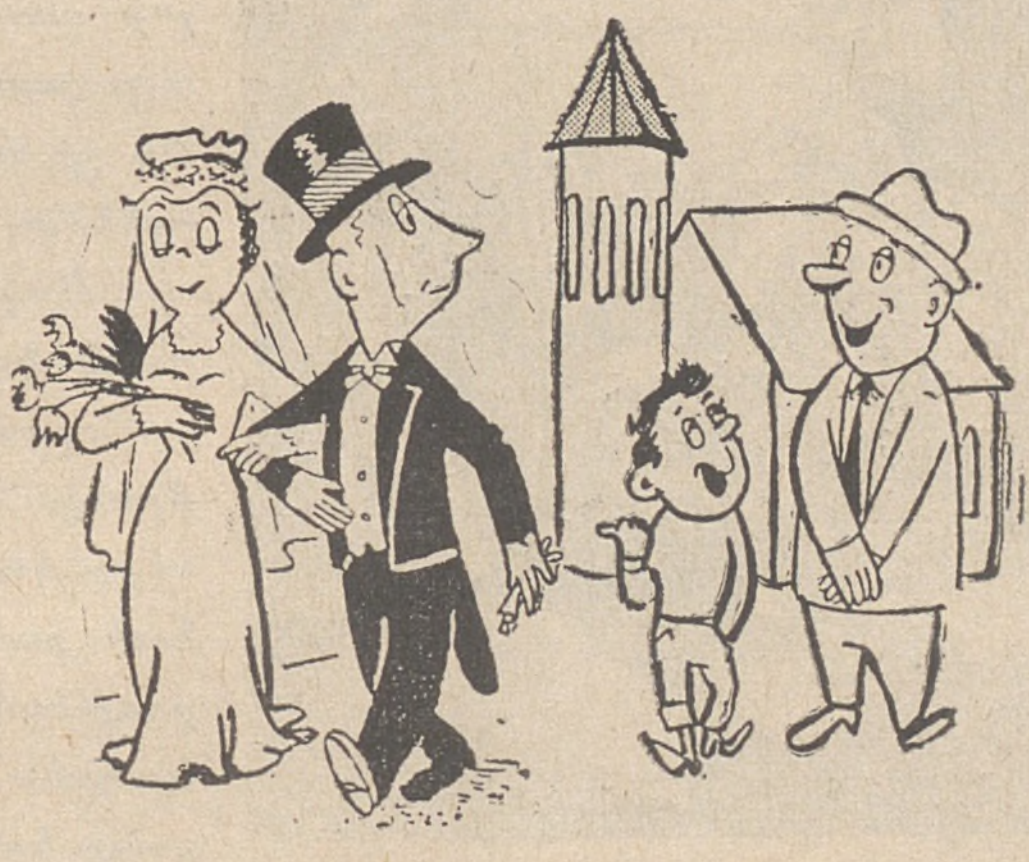

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆՔ

— Սեւ հագուստը սուգի հագուստ չէ՞, հայրիկ։

— Այո, զաւա՛կս, շատ ճիշդ է...

Բոլոր այս Տիկինները կը խօսին կոտրտած Ֆրանսերէն մը, անգլերէնով խառնուած, որպէսզի պահեն իրենց բարձրութիւնը։

— Watch your step, cher Monsieur, ըսաւ ինծի Տիկին Ցիմպարտէլիս

Fonds A.R.A.M

իր բնակարանին սանդուղէն վեր ելած ատենս։

Բոլորն ալ Փարիզուհիներ են, մինչեւ ծայրը իրենց եղունգներուն, որոնք յաճախ երկար են։

— Երբ Փարիզ գամ միշտ Մէօրիս կ'իջնեմ, այնքան գործնական է, ատամնաբոյժս ալ քովն է, գիտէ՞ք, Անտրէ Մորուային ալ ատամնաբոյժն է...

×

Ցիգիքապէս բաժնուած՝ մէկը միւսէն աւելի ընտրեալ երկու հազար կտորի, Յունաստան, թերեւս աշխարհիս վրայ միակ երկիրն է, որուն ութ միլիոն բնակիչները կը ներկայացնեն տասնըվեց միլիոն հոգի, որովհետեւ ամէն մէկ Յոյն իր մէջը կը կրէ ուրիշ Յոյն մը, որուն հետ կռուի մէջ է յաւիտենապէս։

Բարկացոտ եւ հանդարտ, լռակեաց եւ շատախօս, հպարտ իր լոյսով, բայց «Մռայլ Կիրակի»ի նման մելամաղձոտ երգերով տարուած, աշխատասէր եւ ծոյլ, հնադարեան ողբերգութեան երկրպագու, բայց նաեւ պուզուքիի քաղցր գերութեան անձնատուր, հաճոյքով վիճաբանող փիլիսոփայական հարցերու մասին, բայց նաեւ նոյնքան հաճոյքով գնող կարմիր օղագնդակ մը, սիկարէթին ծայրովը զայն պայթեցնելու համար (մէկը միւսը չ'արգիլեր անշուշտ), հաւատացեալ եւ հեթանոս, պարզակեր եւ ոչկրամոլ, — Յոյն մը, միեւնոյն օրուան մէջ յաջորդաբար կը ներկայացնէ բոլոր ասոնք։ Եւ հասկնալի է, որ այս պատճառով կրկնուած մարդ մը չի կրնար պարզ կեանք մը ունենալ։

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆՔ

— Հոյակա՛պ, սքանչելի՛ ... Միշտ երկուքով երկու են եւ հիմա ըսին, թէ պիտի երկնցնեն խաղը...

Անկախութեան համար մղուած կատաղի կռիւէ մը վերջ յաջողած ըլլալով իրականացնել իրենց երկրին միութիւնը, Յոյները կարծէք մոլեգնօրէն կը ջանան քանդել զայն, դէթ խօսակցութեան մէջ։ Աթենացիները կը ծաղրեն Բելոբոնէսցիները, որոնք իրենց կարգին մեղմօրէն կը քաշքշեն Մակեդոնացիները, ըսելով մանաւանդ, որ Մեծն Աղեքսանդրէն ի վեր Մակեդոնիան

Fonds A.R.A.M

մէկ մեծ մարդ միայն ուսած է երկրին, այն ալ վարչապետ Գարա–մանլիան է:

Բայց ասոնց բոլորը կը միանան իրարու, սոթասած թեւերով իյնալու համար Կրետացիներուն վրայ, որոնք, ամէնուն ալ հակառակելու իրենց բնութեամբ, ընդդիմադրութեան մէջ կ'ապրին ու կը մեռնին երջանկօրէն: Ընդհանուր առմամբ, ցամաքամասի քաղաքացիները յետադէմ մարդոց տեղ կը դնեն կղզեցիները, իսկ այս վերջիններն ալ կ'ըսեն, թէ միւսները ապրիլ չեն գիտեր: Մարդ երբեմն հարց կուտայ, թէ ինչ պիտի պատահէր, եթէ ծովը իրարմէ բաժնած չըլլար զանոնք:

Քաղաքէ քաղաք ալ այն է, ինչ որ է կղզիէ կղզի: Արդասը չի սիրեր Նաւփլիոնը (12 քիլոմէթր հեռու) եւ փաթրասը կը ծաղրէ Գալամաթան: Բաժանման այս հոգեբանութիւնը կը ծաղկի նաեւ քաղաքներու մէջ թաղէ թաղ, հասնելու համար մինչեւ ընտանեկան յարկերը, ուր մթնոլորտը կը ծանրանայ յաճախ: Աւանդութիւնը կ'ուզէ, որ եղբայրները չամուսնանան մինչեւ որ իրենց քոյրերը ամուսնացած չըլլան: Ու կը պատահի, որ մէկու մը սխալը դառնայ հաւաքական յանցանք: Եթէ քոյրերէն մէկը ամուսնանալէն առաջ ունենայ սիրական մը, բնական է որ անոր եղբայրը, մօրեղբայրը կամ հայրը նըկատուի եղջիւրաւոր, իսկ հոս այս հանգամանքը կատակ չի վերցներ:

Այս կացութեան մէջ դժուար է դտնել հասարակաց հաշտարարը: Մեզի թուեցաւ, որ քաղաքակրթութեան օրրան Կրետէն, Մինոսի հետ ունին այդպէս ըլլալու առաջնութեան իրաւունքը: Արդէն Կրետացիներու ներքին համոզումն է, որ Կրետէն աշխարհին կեդրոնն է եւ իրենք գիրենք կը նկատեն միակ Յոյները, ճշմարիտ Յոյները եւ միւս Յոյները կը դնեն օտարականներու տեղ:

Երբ հետապայի թագաւոր իշխան Եորկիոսը, որ օսմանեան լուծէն ազատուած Կրետէի բարձրը քոմիսէրն էր, ազատագրուելէն յետոյ առաջին անգամ ըլլալով կղզին այցելեց, դնաց Սքաֆիա գաւառի Ասքիֆու գիւղը: Իրեն թելադրուած էր քանի մը խօսք ըսել ըմբոստներու խումբի մը պետ Մանուսաքաս անունով մէկու մը: Վերջին պա–

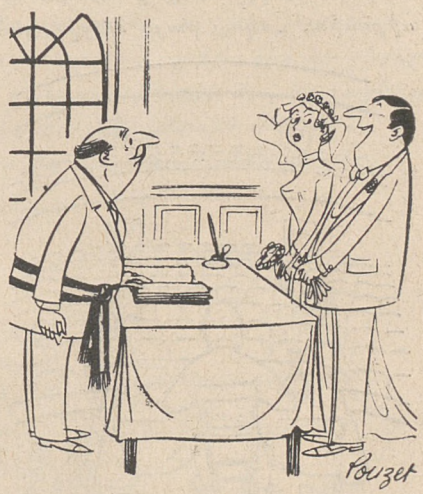

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆՔ

— Այո՝ լաւագոյնին, ոչ՝ յոռեգոյնին համար...

Fonds A.R.A.M

հուն, սակայն յիշողութիւնը դաւաճանեց իրեն եւ չատ անկեղծօրէն խոստովանեցաւ fափէթանին, թէ ճշդիւ չէր յիշեր իր այցելութեան բուն նպատակը:

— Բացատրեմ ձեզի, պատասխանեց Մանուսաքաս: Աչխարհը Ցունաստանն է, Ցունաստանը Կրետէն է, Կրետէն Սքաֆիան է, Սքաֆիան Աքիֆուն է, իսկ Աքիֆուն ալ ե՛ս եմ...

Այս պատմութիւնը պէտք է մեզ պահել, երբ Կրետէ կը գըտնուինք: Զորս դաւառներէն ամէն մէկը ինքզինքը կը նկատէ գերագոյս եւ միակ արժէքաւորը: Բնիկ հանիսցի չոֆէօր Մանոլին, զոր կառավարութիւնը տրամադրած էր մեզի, ծանօթացուց ինծի մթնոլորտը: Երբ կը գովէի Ռէթիմնոյի պիւղայիներուն ազնուութիւնը, որոնք ուզօ հրամցուցին ինծի, երբ ինք պէնզին կ'առնէր, Մանոլի ըսաւ.

— Հիւրասիրել չեն գիտեր: Հանիայի մէջ գառնուկի խորովածը պատրաստ էր արդէն:

Ամէն մարդ գիտէ, որ Ցոյնին մօտ ասպնջականութիւնը երկրորդ բնութիւն է: Կարելի էր ըսել, որ Կրետացիներուն մօտ ատիկա կը գառնայ առաջին բնութիւն: Այնքա՜ն հաճոյքով եւ ձրիօրէն ծառայութիւններ կը մատուցանեն անոնք:

Բաժան – բաժան, Ցոյները այդպէս ալ կը մնան մինչեւ իսկ սրճարանին մէջ: Կարելի պիտի ըլլար ըսել, թէ սուրճ խմելու ութ միլիոն եղանակ կայ Ցունաստանի մէջ: Աթէնքի ամէն մէկ սրճարանին մէջ, սպասեակները գիտեն իրենց սովորական յաճախորդներուն սուրճին չափը: Կայ պ. Անտոնոփուլոսին սուրճը եւ սուրճը պ. Խրիսիքոսին: Հսկայ բայց անպիր ցանկ մը, որ կը սկսի առանց չաքարի սուրճէն ու կ'երթայ չաքարով սուրճին, անցնելով սուրճը չատէն՝ հասնելու համար թեթեւ սուրճին, անոր կէս – կէսին, եռացածին՝ առանց վրայի խաւին եւ ոչ եռացածին՝ խաւը վրան:

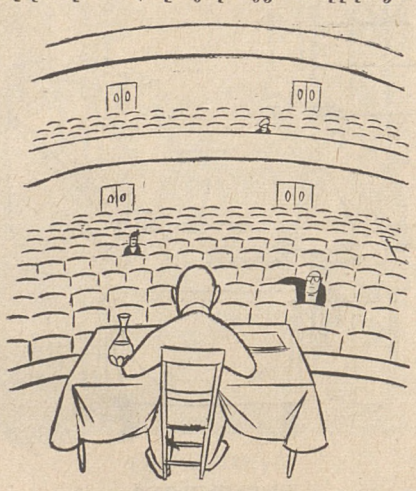

«եւ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, դասախօսը ստեղծեց մեծ խանդավառութիւն»... (ԹԵՐԹԵՐԸ)

×

— Պէտք է ճկնորսները տեսնէք, ըսին ինծի: Բայց անմիջապէս ճշդեցին, թէ Ցունաստան ճկնորսներու երկիր մըն ալ չէ: Եւ եթէ նաւատէրը բառ մըն է, որ կը գործածուի առջեւը հարուստ եւ եաեւը Ցոյն բառերը աւելցնելով, Ցունաստանը նաւատէրներու երկիր մըն ալ չէ:

Fonds A.R.A.M

Ցունաստանը Ատոիկէն չէ։ Բելըրոնէզը Ցունաստանը չէ։ Ցունաստանը Կրեատէն չէ։ Մէկ խօսքով աւելի հեշտ է պիտնալ, թէ ինչ չէ Ցունաստանը, քան պիտնալ թէ ինչ է...

... Եւ սակայն, այո՛։ Ցունաստանը պաշտելի երկիր մըն է, զոր քուրիզմը տակաւին չէ ապականած եւ երբեք պիտի չապականէ բոլորովին, որովհետեւ պիտի ան ամէն մէկ զբօսաշրջիկը դարձնել որեւէրուած Ցոյն մը։ Երկիր մը, ուր ամրան ճիշդ մէջտեղը տակաւին կը գտնուին ամայի ծովեզերքներ եւ ամայի կղզիներ։ Երկիր մը միլիառատէրներու, որոնք հոն կը վերադառնան ձուկ որսալու համար եւ երկիր մը ձկնորսներու, որոնք վաղը պիտի մեկնին Ցունաստանէն, միլիառատէրներ դառնալու համար։ Երկիր մը, որ ծածկելով յաճախ իր թշուառութիւնները լոյսի քօղի մը տակ, կը կիսարկէ ինքնաբուխ կերպով եւ աշխարհին պէս հին, Ցունաստանին պէս հին արուեստ մը, — ապրելո՛ւ արուեստը։

ՓԻԷՐ ՏԱՆԻՆՕ

ԱՇԽԱՐՀԱՀՌՉԱԿ ԽՄԲԱՎԱՐ

ՍԸՐ ԹՈՄԱՍ ՊԻՋԷՄԻ ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Անցեալ տարուան Մարտին, 82 տարեկան հասակին Լոնտոնի մէջ մեռաւ նուագախումբի նշանաւոր անգլիացի խմբավար Սըր Թոմաս Պիչէմը, որ սրամտութեանց անմրցելի վարպետ մըն էր եւ իր զուարթախոհութեամբ աւելի քան կէս դար զուարճացուցած է համբոյղ աշխարհի նուագահարները։ Փոքրահասակ եւ չատ լեցուն փորով մէկն էր ան։ Կզակին ունէր սրածայր մօրուք մը, զոր կը սիրէր միշտ շոյել։ Ու կը քալէր այնպիսի դանդաղութեամբ մը, որ կարծէք տեւապէս կ'ինչնէր անտեսանելի եկեղեցւոյ մը աստիճաններէն։

Ահաւասիկ քանի մը նմոյշներ իր սրամտութիւններէն.—

Կար ու չկար, Ֆրիտա Հէննկէլս անունով երգչուհի մը կար։ Տաղանդաւոր՝ բայց ոչ բացառիկներէն։ Օր մը Սըր Թոմաս նամակ մը կը ստանայ տիկին Հէնկէլսի ամուսինէն։ Կը հարցնէր, թէ արդեօք կը յիշէ՞ր այն եր-

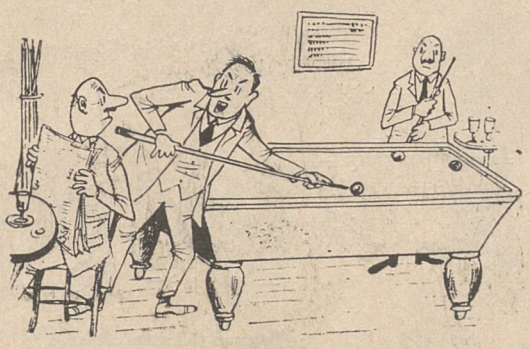

— Մէյ մը կը բանայի՞ր սա բերանդ...

Fonds A.R.A.M

բեկոն, երբ կինը Գիշերուան Թագուհին երգեց եւ եթէ կը յիշէր, կրնա՞ր նորէն դեր մը տալ իրեն: Ամուսինը կը յիշեցնէր սակայն, թէ իր վայելած համբաւին չնորհիւ կինը պէտք էր ստանար 300 սթերլին, մէկ դիշերուան համար: Սըր Թոմաս կը պատասխանէ.— «Շատ լաւ կը յիշեմ Ֆրիտա Հէնկէլսը, բայց դուք ինձմէ ալ լաւ պիտի պիտնաք, թէ իրապէս անոր մէկ դիշերը 300 սթերլին կ'արժէ՞»...

×

Մեսիա համանուագի մէկ փորձին, Սըր Թոմաս յաճախ դիտողութիւնները կ'ընէր երգչուհիի մը: Շատ ազդուած՝ երգչուհին սկսաւ լալ ըսելով.— «եթէ դիտնաք, թէ որքան աշխատած եմ ... Ամէս մը կ'ընէ, որ կը խմեմ, կ'ուտեմ եւ կը պառկիմ Մեսիային հետ:» — «Ըսել է, կը յարէ Պիչէմ, չուտով պիտի լսենք նոր անարատ յղութեան մը մասին»...

×

Օր մը, նուագախումբին մէջ ֆոնիքրըպասօ նուագողը խոպոտ ու սարսափելի ձայն մը կը հանէ փողին մէջէն: Սըր Թոմաս կը մըրմնջէ.— «Բարեբախտաբար հոս չունի»...

×

Անգամ մը խմբավարը կ'որոշէ քալելով երթալ Քուինզ Հոլ, ուր փորձ մը պիտի ղեկավարէր: Առտուն գուրա էր, այդ պատճառով ալ կը հագնի մուշտակը: Քիչ մը վերջը, սակայն, արեւը դուրս կու գայ եւ կը տաքցնէ ղինքը: Այնատեն, Սըր Թոմաս կը կանչէ թաքսի մը, դուռը կը բանայ, մուշտակը մէջը կը դնէ եւ կ'ըսէ շարժավարին.— «Հաճեցէք հիմա ինծի հետեւիլ»...

×

Սըր Թոմաս Պիչէմ, պատերազմի պայթումէն եռք գացած էր Ամերիկա եւ հոն ալ հաստատուած: Լոնտոնի Հալլէ Նուագախումբը, որուն նախագահն էր ինք, լաւ աչքով չէր դիտած այս մեկնումը եւ առանց իր հաւանութեան ուրիշ նախագահ մը նը-

Դաշտային համանուագ

Fonds A.R.A.M

չանակած էր իր տեղը: Իմանալուն պէս, Սըր Թոմաս, Մանչէսթըր Կարտիընի 5 Փետր. 1944ի թիւին մէջ հրատարակութեան կուտայ նամակ մը, ուր կ'ըսէր ի միջի այլոց.

«... Ոչ միայն ես տակաւին Հալլէ Ընկերակցութեան նախագահն եմ, այլեւ նուագադրոյն մտադրութիւնն իսկ չունիմ հրաժարելու կամ թոյլ տալու որ հրաժարեցնեն զիս այդ հանգամանքէս: Որոչեցի մինչեւ անգամ այցաքարտերուս եւ նամակի թուղթերուս վրայ տպել տալ «Նախագահ Հալլէ Նուագախումբի Նուագահանդէսներու Ընկերակցութեան» բացատրութիւնը:

«Կրնաք դուք ուրիշ նախագահ մըն ալ նշանակել, բան մը, որուն կարեւորութիւն չեմ տար: Շատ չատ, Ընկերակցութիւնը կ'ունենայ երկու նախագահներ: Աննախընթաց բան մը չէ ասիկա: Միջին Դարուն եւ ամբողջ մէկ դար Քրիստոնէութիւնը ունեցաւ իրարու մըցակից երկու Պապեր, մէկը Հռոմ, միւսը Ավինեոն, որոնք պարբերաբար կը խօսէին հաւատացեալներուն, իւրաքանչիւրը իբրեւ երկնքին միակ իրական փոխանորդը երկրի վրայ: Եւ սակայն, որքան որ ես գիտեմ, կրօնքը երբեք չազդուեցաւ իշխանութեան այս բաժանումէն:»

Այսպէս ալ չարունակուեցաւ դոյալիճակը քանի մը տարիներ: Եւ որովհետեւ Մանչէսթըրցիները լաւ յիշողութիւն ունին, չորս տարի ետքը պատահեցաւ հետեւեալը.—

Սըր Թոմաս Պիչէմ, 1948ին, իր Ռոյըլ Ֆիլարմոնիճ նուագախումբով Մանչէսթըր գացած էր չարք մը նուագահանդէսներու համար: Առաջին դիշերն իսկ սրահը լեցուած է բազմութեամբ: Ու ահա, խմբավարը կը կանգնի նուագախումբին առջեւ, ճօտան ի ձեռին: Կապարեայ ծանրութեամբ լռութիւն մը կը տիրէ սրահին մէջ եւ չեն պայթիր աւանդական, դղրդադին ծափահարութիւնները ի տես աչխարհահռչակ խմբավարին: Սըր Թոմաս կ'ըմբռնէ կացութիւնը, բայց առանց յուզման նշան մը ցոյց տալու, վար կ'իջեցնէ բարձրացուցած ճըպոտը, կը դառնայ հանդիսականներուն, եւ, առաւել եւս ծանրացած լռութեան մէջ, դլուխը հակելով կ'ըսէ.

— Եւ հիմա, բարեկամներս, ազօթենք...

Սրահն է կը թնդայ այս անգամ մեծադղրդ ծափերով, ընդհանուր ծիծաղի մէջ:

— Բարեկա՛մ, թերթերու մէջ ամէն տեսածիդ մի հաւատար...

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅ ԱՊՐԻՆՔ, ԵՂԲԱ՛ՐՔ

Գրեց ԼԵՌ ԿԱՄՍԱՐ

Բազմաթիւ ազրբէջանցի զբօսաշրջիկներ եկեր էին Հայաստան: Մտնելով Ազգային Թանգարանը, կը խնդրեն վարիչ Երուանդ Լալաեանէն ման ածել թանգարանն ու իրենց լեզուով բացատրութիւններ տալ:

Լալաեանը հայ Ազգային Թանգարանին մէջ կը մերժէ բառ մը իսկ ազրբէջաներէն խօսիլ ու կը սկսի ձեռագիրներու բաժնէն.

— Այս ձեռագիրը գտնուած է Ուշտունեաց Ոստանին մէջ ի թուականութեան Փրկչին ՌԿԾԵ...

— Նամանա՞ ... *ականջները մօտեցնելով կը հարցնեն ունկընդիրները:*

— Այս ձեռագրի մասին յիշողութիւն ունի Յովհան Կաղանկատուացին իր «Վասն Յուշկապարկաց» ճառասացութեան մէջ, որ վերջէն Վահան Ամատունու ձեռամբ Կեսարիայէն Վաղարշակերտ բերուեցաւ ու ժամանակին երգուեցաւ Սօսեաց անտառի քուրմերուն կողմէ...

— Եանի նա՞ ... *ականջնին Լալաեանի բերնին դնելով հետաքրքրուեցան ունկնդիրները:*

— ... Սա է պատմութիւն Սրբոյն Յովհաննու Օձնեցւոյ, կը շարունակէ Լալաեանը, ամէն օր միեւնոյն բանը կրկնողի մը անհոգութեամբ. ասկէ երեք օրինակ գոյութիւն ունէր մինչեւ 1917 թուականը: Առաջինին մէջ կը գտնենք Ոստանիկ Աբեղայի «Յաղագս Կրօնական Պիտոյից»ը, որ Նարեկացու տաղաչափութեամբ գրուած ձեռագիր մըն է. կը սկսի «Բիւր բիւրոց, հազար հազարոց»ով:

Երբ լսողներէն մէկը բացատրութիւն կ'ուզէր պահանջել չհասկընալու համար, ընկերը պոռաց ջղային.

— Ալի՛, պու հազար տէյիլ տա ... Իրան փուլի տըր...

— ... Բանք Մաղքոսի Երիցու առ Սեղբեստրոս աբբա...

— Չի՞ լինի այս ծայրից սկսենք, նկարներ ցոյց տալով ձայնեց այցելուներէն մէկը, որ բան մը հասկնալու յոյսը միանգամայն կորեր էր:

— Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ, հայերէն պէտք է նայել ձախէն աջ եւ ոչ թէ աջէն ձախ: Հոս հայ Ազգային Թանգարան է ու պէտք յարգել կանոնը:

Անոնցմէ մէկը, որ քիչ մը հայերէն կը հասկնար, ժպտեցաւ ազրբէջաներէն:

Այնուհետեւ առաջարկութիւն եղաւ գէթ ներսը նայել, յետոյ

Fonds A.R.A.M

դուրս ելնել, դրան վրայ իրենց հասկնալի լեզուով բացատրութիւն լսել: Այդ եւս չանցաւ:

Ու Ադրբեջանէն եկած զբօսաշրջիկներն առանց բան մը հասկըցած ըլլալու, դուրս եկան Ազգային Թանգարանէն ու պային պատմելու Հայուն անցեալէն ու քաղաքակրթութենէն:

Շատ աղէկ, չատ բարի:

Հիմա դառնանք սա Երուանդ Լալաեանին:

Գործադրածը դեղեցիկ մեթոտ է, առաքինի սկզբունք, սակայն բան մը պակաս է:

Եթէ ամենայն օտարազգի Թանգարանը պատելու համար մի ժամով Հայ ըլլալու է, ապա ուրեմն պիտի խորհել միջոց:

Իսկ միջոցը հետեւեալն է.—

Թանգարանին կից, դրան վրայ հիմնելու է մկրտութեան աւազան մը: Հոն ամենայն այլազգի հայ լուսաւորչական մկրտելու է, ապա ախտահանիչ բաժանմունք տարուելով սուրբը հոգի փչելու է վրանին եւ յետոյ այլ բաժանմունք մը, անոր քով չինուած, ուր օտարը սորվի հայ լեզուն: Երբ նշաններէն երեւաց, որ այցելուն հոգւով – մարմնով Հայ է, թոյլ տալ Թանգարան մտնել:

Թանգարանէն դուրս գալուն, օտարականն այս անգամ մտնելու է մոռացման բաժանմունք, մոռանալու հայերէն լեզուն, որուն անկէ վերջ այլեւս պէտք չունի: Այն աւեն նախկին կրօնը հագնելով կ'երթայ այն կարգով, ինչ կարգով թատրոն մտնողներն իրենց վերարկուն կը տանան հանդերձարանէն, կամ բաղնիք գացողները՝ իրենց չամաչուրը բաղնեպանէն:

Հակառակ պարագային, մեր հիւրերն իրենց երկիրը երթալով պիտի պատմեն միայն Լալաեանի մասին, որն, ի դէպ, աւելի հետաքրքրական է, քան ողջ Ազգային Թանգարանը: (1925) ԼԵՒՈՆ ԿԱՄՍԱՐ

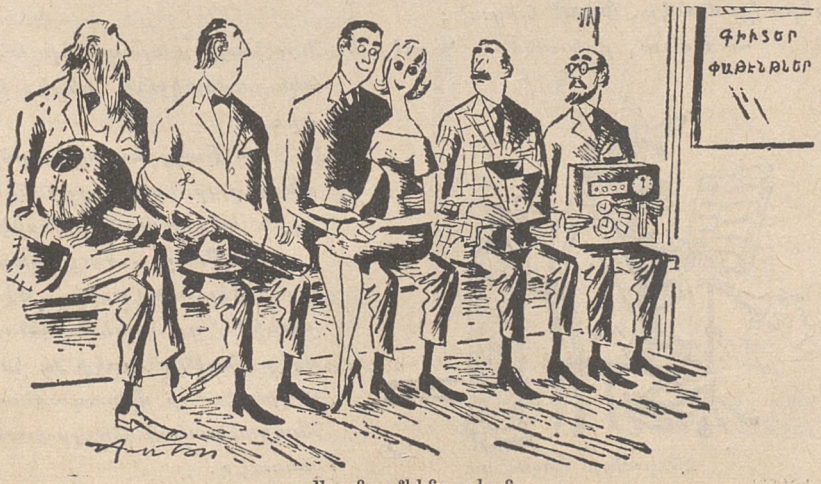

Առանց մեկնութեան

Fonds A.R.A.M

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ...

Գրեց Ա. ԳԱՄՊԱՆԻԼԷ

Այդ չըջանին ես օրաթերթի մը խնօրէնն էի: Գիշեր մը ծագած էր հրդեհ մը: Կանչեցի խմբագրատան ծառան.

— Տ'Արթանեա՜ն...

Ձիչդն ըսելով, ծառային անունը Ժիւլ էր, բայց քաղաքական թերթի մը մէջ աշխատելուն համար, յարմար նկատած էր ունենալ կեղծանուն մը:

— Կանչեցէք ինձի հրդեհներով զբաղող խմբագիրը:

— Տուն դնաց, Զերդ Վսեմութիւն:

Երբեք չեմ կրցած ծառային մոռցնել տալ ինձ «Զերդ Վսեմութիւն» կոչելու սովորութիւնը եւ ընդհակառակն, երբեք չեմ ալ կըրցած այս սովորութեան վարժեցնել ուրիշները:

Գերին՝ իր ժամացոյցին, հրդեհներու խմբագիրը ժամը 10ին տունը կ'երթար, եթէ աշխարհն իսկ փլելու ըլլար: Վա՜յ այն հրդեհներուն, որոնք այս ժամէն ետքը կը սկսէին:

— Այն ատեն կանչեցէք ինձի աղէտներու մէջ մասնագիտացած խմբագիրը:

— Հիւանդ է, Զերդ Վսեմութիւն:

— Ո՞վ կայ այն ատեն խմբագրատունը:

— Աշխարհիկ անցուդարձերու քրոնիկագիրը:

— Վերջապէ՜ս ... ըսէք որ հոս գայ:

Վայրկեան մը անց, աշխարհիկ անցուդարձերու քրոնիկագիրը ներս կը մտնէր, փրաֆ հագած:

— Շո՛ւտ, ըսի անոր: Գացէք եւ Ֆոլէնայի պալատի հրդեհին նկարագրականը բերէք ինծի:

Հնարամիտ փողահարը

— Բայց ես աշխարհիկ անցուդարձերու քրոնիկագիրն եմ, պարո՛ն խնօրէն:

— Բայց – մայց չկայ. այս ժամուն ուրիշ մէկը չունիմ որ ղրկեմ: Շուտ ըրէք, նոթերը առէք եւ անմիջապէս որ վերադառնաք, նկարագրական մը կը պատրաստէք:

Fonds A.R.A.M

— Եւ սակայն ուրկէ սկսիլս անդամ չեմ գիտեր։

— Գրեցէք ինչ որ տեսնէք։ Աչք չունի՞ք։ Շուտ ըրէք, թաքսի մը առէք եւ վազեցէք։

— Հապա հրաւիրատո՞մսը։

— Ի՞նչ հրաւիրատոմս։

— Հրդեհին ներկայ գտնուելու հրաւիրատոմսը։

— Մարդ Աստուծոյ, հրդեհին հրաւիրատոմսո՞վ կ'երթան ... Շուտ ըրէք...

Աչխարհիկ անցուդարձերու քրոնիկագիրը մեկնեցաւ։

Ահաւասիկ այն նկարագրականը, որ յաջորդ առաւօտուն լոյս տեսաւ Թերթին մէջ։—

— Լոյսերու եւ կայծկլտումներու շողարձակում մը, կանացի մերկութեանց անմոռանալի իրարանցում մը, — ահա այն տեսարանը, զոր աշխարհիկ կեանքը երբեմն երբեմն կը պարգեւէ յափրացած բրոնիկագրի յոգնած *մոնոքլին*։ Երէկ գիշեր, հոյակապ եւ անմոռանալի հրդեհ մը, որուն մասնակցեցան շէհ պալատին բոլոր բնակիչները, տեղի ունեցաւ Ֆոլէնա պալատի շքեղագոյն սրահներուն մէջ։ Ներկաներուն մէջ նշմարեցինք հրշէջներու խումբը, իրենց պաշտօնական զգեստներով· կոմսուհի Ֆոլէնան, որ հագած էր այր մարդու շատ գեղեցիկ կօշիկներ եւ որուն արձանային մարմինը ծածկուած էր անկողնի սաւանով մը· կոմսը, որ կաղապարուած էր երկար եւ մինչեւ կրունկները հասնող անդրավարտիքի մը մէջ, եւայլն։ Մարդիկ հիացան փոքր կոմսուհիին վրայ, որ վարդագոյն, սֆանչելի փիժամա մը անցուցած էր կռնակը, հետն ունենալով ժանեկազարդ գիշերանոցը հագած իր վարժուհին։ Նշմարեցինք նմանապէս Ֆոլէնա պալատին դռնապանը, որ շրջապատուած էր իր ընտանիքով, ինչպէս նաեւ հարեւան շէնքերուն դռնապանները։ Կը ցաւինք որ տեղի անձկութեան պատճառով չենք կրնար հրատարակել իրենց անունները։ Բազմաթիւ բաց կուրծքեր, ինչպէս նաեւ շատ մեծ թիւով հողաթափներ։ Հրդեհը շարունակուեցաւ մինչեւ արշալոյս, մեծ ոգեւորութեան մէջ։ Այն ատեն հրշէջները եւ ներկաներուն մնացած մասը հրաժեշտ առին, տանելով իրենց հետ անկորնչելի յիշատակը գեղեցիկ տեսարանին, զոր, վստահ ենք, կոմսուհի եւ կոմս Ֆոլէնաներու աւանդական հիւրամեծա-

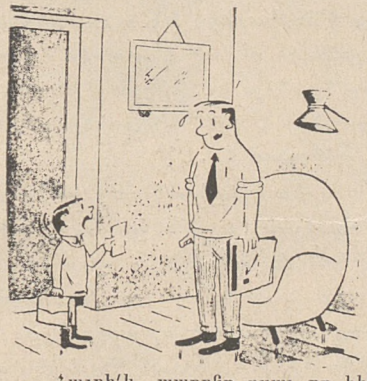

— Հայրի՛կ, պարոնը ըսաւ որ հինգ անգամ գրես՝ իրեն գրած այս նամակդ, մէջը հինգ հատ սխալ գտեր է...

Fonds A.R.A.M

րութիւնը հաճոյքով պիտի կրկնէ դարձեալ, ի մեծ գոհունակութիւն իրենց բարեկամներուն:

Ա. ԳԱՄՊԱՆԻԼԷ

ԱՅՍՊԷՍ ԱԼ ԹԻՒՐԻՄԱՅՈՒԹԻՒՆ...

Տարիներ առաջ, երեկոյ մը, պէյրութահայ ազգայիններէն եւ մեր բարեկամներէն Յակոբ Տէր Մելքոնեան, ճաշի կը հրաւիրէ այդ օրերուն Պէյրութ գտնուող Տ. Տիրան արքեպ. Ներսոյեանը եւ փափաքելով որ ճաշին ներկայ գտնուի նաեւ «Ազդակ»ի տէր եւ տնօրէն Հայկ Պալեանը, կը հեռաձայնէ խմբագրատուն:

(Մանրավէպը չարունակելէ առաջ հարկ է տալ փոքր ծանօթութիւն մը, որ կապուած է մեր պատմելիքին հետ.— «Ազդակ»ի խմբագիրն է Տիգրան Ոսկունի, իսկ վարիչը՝ Տիգրան Պալեան, — անունով անուանակիցը Ոսկունիին եւ մականունով ալ՝ Հայկ Պալեանին:)

Արդ, հեռաձայնը կ'առնէ Ոսկունին: Յ. Տ. Մելքոնեան, հասկընալէ յետոյ թէ Ոսկունին է իրեն հետ խօսողը, կ'ըսէ անոր.

— Տիգրան, Պալեանին ըսէ, որ երեկոյեան, տիկինը առնելով ճաշի գան մեզի:

Հրաւէրը անշուշտ Հայկ Պալեանին համար էր, բայց Ոսկունին, առանց անդրադառնալու, թէ Յ. Տ. Մելքոնեանին բերնէն ելած «Տիգրան»ին եւ «Պալեանին» մէջտեղը, փոքր, բայց չա՞տ հիմնական դեր խաղացող ատոռակէտ մը կայ, իրարու կապուած ձեւով կ'ըմբռնէ Տիգրան – Պալեանը եւ կը կարծէ, թէ հրաւէրը ուղղուած է վարիչ Տիգրան Պալեանին: Այդպէս ալ կը փոխանցէ հրաւէրը այս վերջինին:

Տիգրան Պալեան անշուշտ անակնկալի կուգայ այս հրաւէրէն, բայց կ'ենթադրէ, թէ այդ օրերուն նոր ամուսնացած ըլլալով, Յ. Տ. Մելքոնեան ուզած է պատիւ մը ընել իրենց: Ուրեմն երեկոյեան ճաշի ժամուն, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պալեան հանդիսաւորապէ՞ս մուտք կը գործեն Յ. Տ. Մելքոնեանի բնակարանէն ներս...

Թապլօ՛...

Կրնաք երեւակայել զարմանքը հիւրընկալին, այլեւ անախորժ կացութիւնը, որուն կը մատնուին՝ խելքէ մտքէ չանցած թիւրիմացութեան մը զոհ երկու հիւրերը, այլ մանաւանդ պայթած ընդհանուր ծիծաղը, երբ կը պարզուի՝ ականջով չլսուող ատոռակէտի մը պատճառով պատահած սխալմունքը: Եւ, զուարթ այդ մթնոլորտին մէջ, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պալեան սեղանակից կ'ըլլան Ներսոյեան Սբրբապանին, դառնալով միանգամայն Տէր եւ Տիկին Հայկ Պալեաններուն ակամայ փոխանորդները...

Fonds A.R.A.M

ՅԱՂԱԳՍ ԿԱՆԱՆՑ

Կին մը բոլորովին զոհ կը մնայ, եթէ իրեն ըսուի, թէ իր աղջիկէն տասը տարի պակաս կ'երեւայ:

× *Քսակդ կամ կեանքդ, — ղողը ճեղի կը ձգէ ընտրութիւնը: Կինը կը պահանջէ երկուքն ալ:*

× *Կը մխիթարուիմ կին մը ըլլալուս համար, խորհելով որ երբեք պիտի չամուսնանամ կնոջ մը հետ:*

× *Այսօրուան կինը ամուսինէն զատ ամէն բան կը հասկնայ:*

× *Կարելի չէ վստահիլ կնոջ մը, որ իր բուն տարիքը կ'ըսէ: Ասիկա ըսողը կրնայ ամէն բան ըսել:*

× *«Որոշ տարիքի կին մը» — ասիկա կը նշանակէ տարիքը առած կին մը:*

× *Կը սիրեմ այն այրերը, որ ապագայ ունին եւ այն կիները, որոնք ունին անցեալ մը:*

× *Կիները ստեղծուած են սիրուելու համար եւ ոչ թէ հասկցուելու:*

× *Կնոջ մը եռեւէն վազելը երբեք չարիք չէ հասցուցած մէկու մը: Վազելէն եառ բռնելն է վտանգաւորը:*

× *Բազմակնութիւնը կին մը աւելի ունենալն է. մէկ կին ունենալը՝ նմանապէս:*

× *Գեղեցիկ կինը զեղեցիկ զաւակներ կը ծնի: Տգեղ կինը կը ծնի զեղեցիկ սիրականներ:*

× *Երբեք մի վազէք կնոջ մը կամ թաքսիի մը եռեւէն: Րոպէ մը միայն եւ ուրիշներ պիտի անցնին:*

× *Կիներու ականջն է վար ըսուած ապուշ բան մը, յաճախ շատ աւելի հաճոյք կը պատճառէ իրենց քան հրապարակով ըսուած լուրջ խօսք մը:*

× *Արցունքները կանանց պերճախօսութիւնն են:*

× *Այր մը իր զաղտնիքէն աւելի հաւատարմօրէն կը պահէ ուրիշի մը զաղտնիքը: Կին մը կ'ընէ ճիշդ հակառակը:*

× *Կանանց ուժը իրենց տակտութեան մէջ է:*

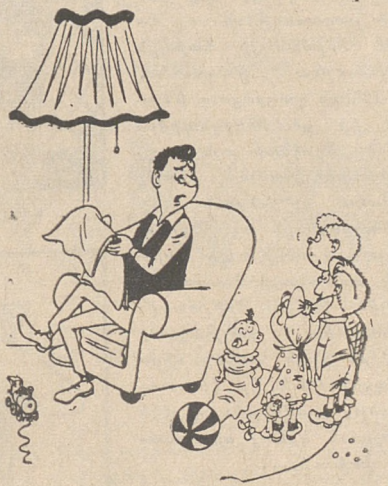

— Հայրի՛կ, ի՞նչ կ'ուզէիր տարեդարձիդ առթիւ:

— Սանկ տասը վայրկեանի չափ լռութիւն...

Fonds A.R.A.M

ԱՇԽԱՐՀԱՀՌՉԱԿ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐԻՉ

ՖՐԻՑ ՊԷՐԷՆՏԸ ԻՐ ՍՐԱՄԻՏ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

ՖՐԻՑ ՊԷՐԷՆՏ

Աքանչելի ծաղրանկարիչ մըն է այս ե-բիտասարդը, իր հայրենիքէն տարագիր դեր-մանացի Ֆրից Պէրէնտը, — աչխարհահռչակ, խայթող, սրամիտ եւ յղացումներով վար-պետ, որ ահա, եօթը տարիներէ ի վեր, Ա-մըսթերտամի Ալկէմէէն Հանտէլսպլաք մեծ, աղդեցիկ եւ պահպանողական օրաթերթին մը-նայուն ծաղրանկարիչն է: Իր ըսածով, ամ-բողջ աչխարհը հիւանդ է, իսկ արեւմտեան աչխարհը, քաղաքական հարցերու մէջ մաս-նաւորաբար, կարճատես, թոյլ, դանդաղ-չարժ, անտարբեր եւ կիսով անդամալոյծ, բաղդատմամբ Խորհրդային Միութեան, որ մատին վրայ կը խաղցնէ բոլորը:

Իր գլխաւոր թիրախն է Խորհրդային Միութիւնը եւ յատկապէս Խրուչչեւը, ինչ-պէս ցոյց կուտան այս էջերուն վրայ հրա-տարակուած իր ծաղրանկարները: Այնքան ծայրայեղ է ան իր արտայայտութեանց մէջ,

ԽՐՈՒՇՉԵՒ

ՔԱՍԹՐՕ

ՏԸ ԿՕԼ

ԱՏԷՆԱՈՒԷՐ

որ խմբագրութիւնը կը ստիպուի երբեմն սանձ դնել իր յղացումներուն: Թերթին 70·000 բաժա-նորդները հաճոյքով կը փնտռեն իր ծաղրանկար-ները: Ասոնց մէջ արքայա-կան բացառութիւն մը ե-ղաւ Հոլանտայի նախկին Վիլհելմինա թագուհին, որ 1959ին դադրեցուց թեր-թի իր բաժանորդագրու-թիւնը Պէրէնտի այն ծաղ-րանկարին համար, ուր, ինչպէս կը տեսնեն մեր ընթերցողները ալ, Խրուչ-չեւը հրեչտակէն կը փոխ-ուի սատանայի եւ սատա-նայէն նորէն հրեչտակի: Թագուհին դայթակղած էր, — իրեն համար սըբ-բապղծութիւն էր կատար-ուածը, որովհետեւ ոչ մէկ հրեչտակ կրնայ սատանա-յի փոխուիլ...

Պէրէնտի ուրիշ մէկ ջնորհն է ներկայացնել օրուան միջազգային դէմ-քերը, իրենց էութեամբ, այնպէս ինչպէս որ են:

Fonds A.R.A.M

Մեր հրատարակածներուն մէջ Դասերօն բառաչողին մէկն է, որուն լեզուն մուրճ – մանգաղով է չինուած, Գերմանիոյ ծերուկ Ահեռաւորը՝ անփչրելի ընկոյզ մը, Խրուչչեւը՝ աշխարհը կլլելու ելած չատակեր մը եւ Տը Կոլը՝ ակնոցաւոր մը, որ կը ցոլացնէ ի'ր աշխարհը կամ ի'ր կրկնապատկերը:

Եւ ըսենք, որ կարմիրներու դէմ Պէրէնտի թշնամանքը ունի անհաւատալի ծննդոց մը: Դինիէն զարձած քացախ, կ'ըսէ առածը, — ձի'չդ ինքը, Պէրէնտ: Հայրը կ'ուզէր ծաղարար դարձնել իր զաւակը, որ սակայն ընդ առաջ չգնաց հօրը ցանկութեան: Սկսաւ Քարլ Մարքս կարդալ եւ սիրաբանել համայնավարներուն հետ: Ապա անցաւ Եուկոսլաւիա եւ մէկ կողմէն աշխատելով իբրեւ զծագրիչ ճամբաներու շինութեան սպասարկութեան մէջ, միւս կողմէն ձրիօրէն յաճախեց Զաղրէպի արուեստից վարժարանը: Հոնկէ անցաւ Արեւելեան Պերլին եւ սկսաւ զծանկարներ

ԽՐՈՒՇՉԵՒ·— «Բնականաբար ... Նպատակը խաղաղութիւնն է ... Բայց Պերլինի հարցին գալով ... Մեր համբերութիւնն ալ ունի իր սահմանները ... Թէեւ ասիկա չի նշանակեր, թէ ... Մենք պատերազմ կ'ուզենք ... Բնաւ երբեք ... Վասնզի մեր նպատակը խաղաղութիւնն է»...

ԿՐՈՄԻՒՕ·— «Եւ հիմա ... Չեզի պիտի ներկայացնեմ ... Խորհրդային կառավարութեան ... Բոլորովին նոր առաջարկները ... Լուծելու համար ... Գերմանական հարցը»...

Խրուշչեւ ինչպէ՞ս կը չարչարէ Նախագահ Քէնէտիի, կեղծուպատիր խօսքերուն հակադրելով իր բիրտ գործերը: Կ'ըսէ·— *«Մուսաձինք ... Ան բոլոր գործերէն ... Որոնք կրնան ծանրացնել ... Այս լուրջ ... Ու մտահոգիչ ... կացութիւնը»* ... Կ'ըսէ, բայց կ'ընէ ճիշդ հակառակը...

պատրաստել կարմիր քարոզութեան յատկացուած գրքերու համար: Ծանրօրէն հիւանդացաւ, սակայն, երբ Սթալին խարանեց Թիթոյականութիւնը: Եւ իր եուկոսլաւ ընկերներուն հետ սկսաւ հրապարակով պախարակել Սթալինը: Ասոր վրայ ձերբակալուեցաւ Արեւելեան Պերլինի մէջ եւ բանտարկուեցաւ վեց ամիսով: Բանտէն դուրս գալուն պէս անցաւ Հոլանտա եւ այս անգամ կատաղի պայքարի ձեռնարկեց բոլշեւիզմին դէմ: Դարձաւ հոլանտական մամուլի ամէնէն սիրուած հակահամայնավար ծաղրանկարիչը, համբաւ չհեղով նաեւ արտասահմանի մէջ: Այսօր, Արեւմտեան Գերմանիայէն մինչեւ Նիւ Եորք եւ մինչեւ Ճափոն, իր ծաղրանկարները կանոնաւորաբար կը հրատարակուին 40 կարեւոր թերթերու մէջ:

Fonds A.R.A.M

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ
ԵՒ ՀԱԿԱԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՔԱՇՔՇՈՒՔՆԵՐ

Մոսկուա հրատարակուող «Քրոքոտիլ» երգիծաթերթը լեցուն է մինչ խորհրդային կարգուսարքին դէմ ուղղուած քաչքչուքներով եւ ծաղրանկարներով, ինչպէս ցոյց կուտան մեւնոյն երգիծաթերթէն առնուած այս ծաղրանկարները:

Իսկ խորհրդային եւ արտախորհրդային աշխարհներն ալ լեցուն են՝ նոյն այդ կարգուսարքը ձաղկող եւ հեղինակները անծանօթ սրամտութիւններով, որոնցմէ եւս քանի մը նմոյշներ կը կեդնք այդ ծաղրանկարներուն:

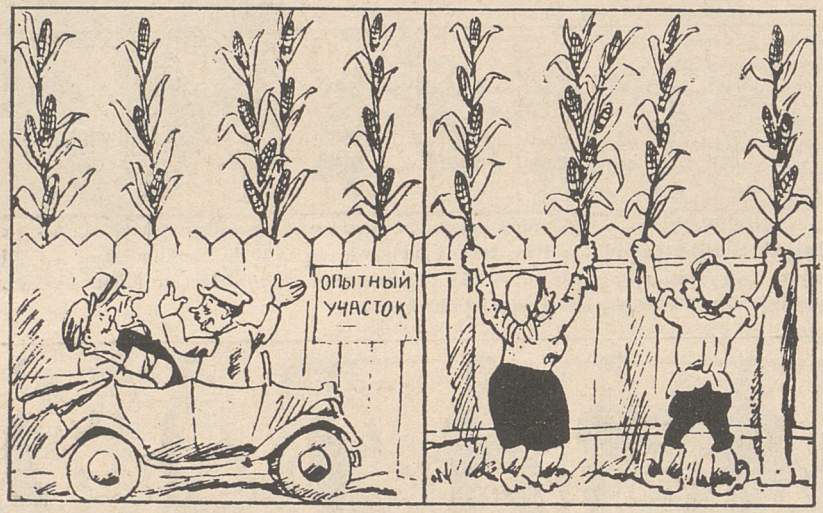

Ուղեցոյցը՝ զբօսաշրջիկներուն.— Դիտէք, փորձառական կայանը փորձառու անձնակազմի պէտք ունի ... (Ռուսերէնով գրուածը կը նշանակէ «փորձառական կայան»:)

(«Քրոքոտիլ» — Մոսկուա)

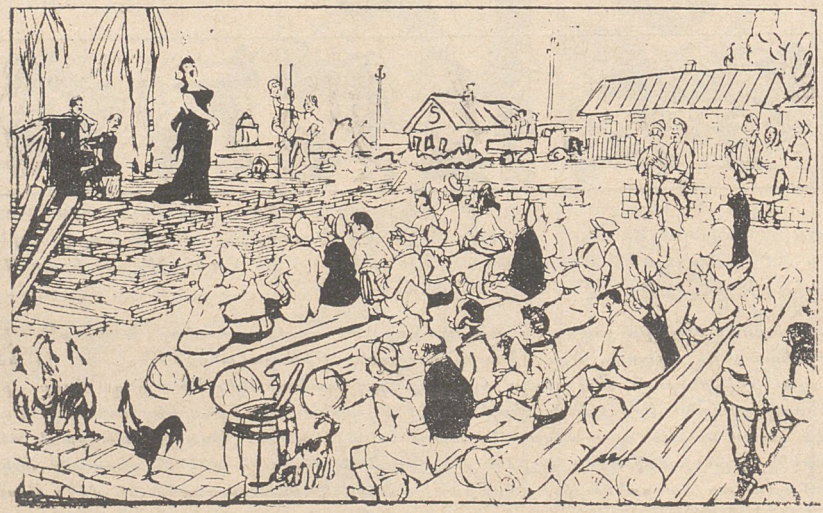

Շինութեանց կոմիսէին տեղեկագիրը.— «Այսօր, մեր նորակառոյց ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ չատ յաջող երգահանդէս մը»... («Քրոքոտիլ» — Մոսկուա)

Fonds A.R.A.M

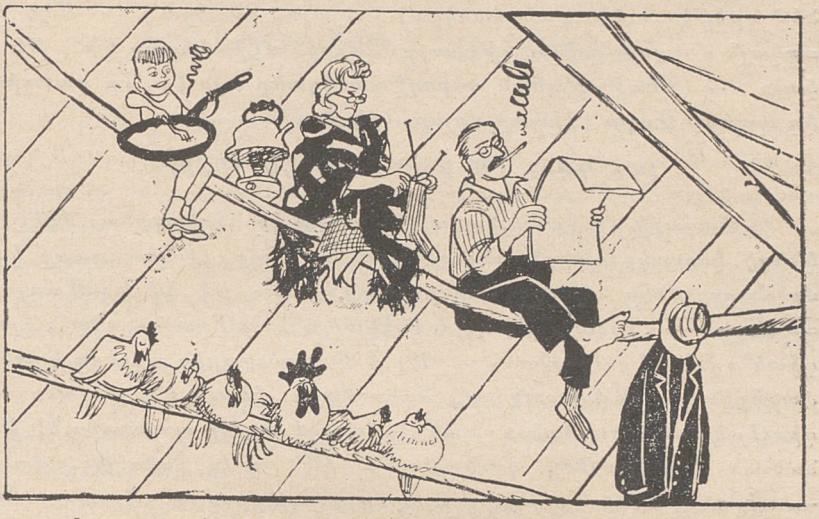

— Լաւ որ վարձեցինք այս հանդստաւէտ վերնայարկը ամառնային եղանակին համար...
(«Քրոքոտիլ» — Մոսկուա)

ՔԱՇՔՇՈՒՔՆԵՐ

ՈՉ ԿՈՐՈՒՍՏ, ՈՉ ԱԼ ՎՆԱՍ

Արեւելեան Գերմանիոյ մէկ նախակրթարանին մէջ ուսուցիչը կը հարցնէ աշակերտներուն, թէ ի՞նչ բան կրնայ «ցաւալի բան»ի մը նշանակութիւնը ունենալ: Աշակերտին մէկը կ'ըսէ.— «Ցաւալի բան է, պարո՛ն, եթէ կորսնցնեմ կամ գողցնեմ գրամապանակս:» = «Ոչ, կ'ըսէ ուսուցիչը. սակայն կորուստ մըն է:» Մէկ այլ աշակերտ կը պատասխանէ.— «Ցաւալի բան է, պարո՛ն, եթէ հաւերը ուտեն մեր ցանած բոյսերը:» = «Ոչ, կ'ըլլայ նորէն ուսուցչին պատասխանը. սոսկ վնաս կրնանք ըսել:» Կարճ դադարէ մը յետոյ, աղջնակ մը կ'ըսէ.— «Թերեւս ցաւալի բան մը ըլլայ, պարո՛ն, եթէ նախագահ Ուլպրիխթը մեռնի:» = «Հա՛, չատ ճիշդ ըսիր, աղջիկս, կը յարէ ուսուցիչը այս անգամ. որովհետեւ ա՛յդ մէկը ոչ կորուստ, ոչ ալ վնաս մը եղած պիտի ըլլար»...

ԵՍ ՄՈՒՍՈՒԼ Կ'ԸՍԵՄ, ԱՆ ՄԸՍԸՐ ԿԸ ՀԱՄԿՆԱՅ

Պերլինի արեւելեան մասի մէկ թաղի համայնավար ակումբին մէջ, դասախօս մը կ'արդուիէ՝ պարտադրօրէն հոն հաւաքուած մարդոց գլուխները, Մարքսին ով ըլլալը բացատրելով: Դասախօսութիւնը կը տեւէ լման երկու ժամ: Վերջնականապէս՝ դասախօսը կ'ըսէ.— «Հարցումներ կա՞ն:» Սրահի մէկ անկիւնէն, դանդաղօրէն կը բարձրանայ մարդ մը եւ մատ մը. ապա, քնաթաթախ ձայնով մը եւ մատը վար առնելով, մարդը կ'ըսէ.— «Այո, ընկե՛ր դասախօս, կար-

Fonds A.R.A.M

Ծեմ դրեթէ ամէն բան հասկցայ ... այո, հասկցա՛յ ... Մէկ բան սակայն մոռցաք ըսելու, թէ այդ Մարսին մէջ կեանք կա՞յ թէ չըկայ» ... (Ինաթաթախին ամբողջ հասկցածը այն էր, որ դասախօսը կը պատմէ Մարս (Հրատ) մոլորակին մասին)...

ԵՐԲ ԴՈՒՆ ԻՄ ՄԱՐԴԻԿՍ ՉԵՍ ԳԻՏԵՐ...

Քաղաքի մը համայնավար ակումբը կը ներկայանայ մէկը, որ կ'ուզէ կուսակցութեան անդամագրուիլ: Ընդհ. քարտուղարը կարգ մը հարցումներ կ'ուղղէ անոր. — «Գիտե՞ս թէ ով է Մարքսը:» = «Ո՛չ:» — «Գիտե՞ս թէ ով է Էնկէլսը:» = «Ո՛չ:» — «Եա՛, հապա գիտե՞ս թէ ով է Լենինը:» = «Ո՛չ:» Քարտուղարին աչքերը կրակ կը ժայթքեն: — «Այն աաեն, ա՛յ տղէա մարդ, ինչո՞ւ կ'ուզես անդամագրուիլ կուսակցութեան:» = «Մէկ վայրկեան, կը պատասխանէ թեկնածուն. ըսէ նայիմ, դուն գիտե՞ս թէ ով է Հանս Ֆէլմանը:» — «Ոչ:» = «Գիտե՞ս թէ ով է Ֆրից Միւլլէրը:» — «Ոչ:» = «Եա՛, հապա գիտե՞ս թէ ո՞վ է Քարլ Շմիտը:» — Ոչ: Եւ, չեչտակի քարտուղարին նայելով ու չափելով զայն վերէն վար, թեկնածուն կ'աւելցնէ.— «Կը տեսնես, որ դուն իմ մարդիկս չես պիտեր, ուրեմն ինչպէ՞ս կ'ուզէիր, որ ես ալ քու մարդիկդ պիտնայի ... Այդ պիտնալը ի՞նչ կապ ունի կուսակցութեան անդամագրուելուս հետ, ընկե՛ր քարտուղար»...

ՄԻՆՉԵՒ ԱՆԳԱՄ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԸ

Գերմանական կոլխոզի մը նախագահը կը խօսի խոզաբոյծ գիւղացիի մը հետ: — «Ուրեմն վեց խոզեր ալ մեռած են ունեցածնէրէդ, ըսէ նայիմ ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ասիկա. անկախ եւ անձնական գործ ունեցած աաե՞ղ ալ այսքան չատ կը մեռնէին:» = «Ոչ, ընկե՛ր նախագահ, այդքան չատ չէին մեռներ:» — «Ուրեմն ինչո՞ւ հիմա կը մեռնին:» = «Եթէ կարծիքս կ'ուզես, կ'ենթադրեմ որ անոնք ալ, իրենց կեանքէն զզուած, ինքնասպան կ'ըլլան հիմա, ընկե՛ր նախագահ»...

Ա՛Հ, ԵՍ ԱԼ ԿԱՐԾԵՑԻ ՈՐ...

Իր պարզութեան մէջ իսկ սարսափելի այս քաչքչուքը կը պատմուի Ռումանիոյ մէջ, բերնէ բերան: — Պուքրէշ բնակող ընտանիքի մը բնակարանին դրան զանգը ուժգնօրէն կը զարնուի առաւտեան ժամը 4ին: Ընտանիքին հայրը սարսափահար կը ցատկէ անկողնէն եւ կը հարցնէ.— «Ո՞վ է» ... Պատասխան չկայ: — «Ո՞վ է», նորէն կը հարցնէ հայրը: Եւ, հատ ու խռպոտ ձայն մը կ'ըսէ.— «Բա՛ց, Մա՛հն է» ... = «Ա՛հ, ես ալ կարծեցի որ ոստիկաններն են», կը հառաչէ հայրը չչմած...

Fonds A.R.A.M

ԿԾԻԿԸ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ՔԱԿՈՒԻ

Հարուստին մէկը, բժիշկին հրահանգով եւ բացարձակ հանդըստի համար կ'երթայ լեռնային գիւղ մը օդափոխութեան: Բժիշկը արգիլած էր յարաբերութիւն ունենալ ուրիշներու հետ, նոյնիսկ նամակ ստանալ տունէն: Քանի մը ամիս ետքը, երբ հանգստացած եւ կազդուրուած էր, կը վերադառնայ տուն: Կայարանը իրեն կը սպասէր իր շօֆէօրը եւ որովհետեւ վայրկեան առաջ կ'ուզէր լուրեր ունենալ տունէն, կը հարցնէ անոր, թէ ինչպէ՞ս են տունը եւ երթալէն ասդին բան մը պատահա՞ծ է:

— Ոչ, բան մը պատահած չէ, ամէն ինչ ձեր ձգածին պէս է, կը պատասխանէ շօֆէօրը եւ այնուհետեւ խօսակցութիւնը կը քակուի հետեւեալ ձեւով.—

— Է՛, որքան ալ անկարեւոր ըլլայ, ըսէ բան մը նայիմ, կը չարունակէ հարուստը:

— Իրապէս բան չէ պատահած, բացի աննշան պատահարէ մը: Ձեր երթալէն ետքը ձեր շունը սատկեցաւ:

— Շո՞ւնս սատկեցաւ: Ինչէ՞ն, ի՞նչպէս եղաւ:

— Այրած ձիու միս կերած էր, այդ էր պատճառը:

— Այրած ձիու մի՞ս, ուրկէ՞ գտեր է:

— Գիտէ՞ք, այրեցաւ ձեր ախոռը, տակէ ետքն է որ շունը հոն կը մտնէ եւ կ'ուտէ այրած ձիու միսը:

— Ախո՞ռս այրեցաւ, ի՞նչ կ'ըսես, ինչպէ՞ս եղաւ:

— Գիտէ՞ք, հովը տան կայծերը նետեց ախոռին վրայ եւ ան ալ բռնկեցաւ: Կարելի չեղաւ ազատել եւ երկու ձիերն ալ այրեցան: Ատկէ ետքն է որ շունը կերած է այրած միսէն:

— Ի՞նչ, տան կայծե՞րը ըսիր: Ուրեմն տո՞ւնս ալ այրեցաւ:

— Այո, դժբախտաբար:

— Եւ ինչպէ՞ս այրեցաւ:

— Տեսէք, երբ մոմերը կը վառէին, վարագոյրները բռնկեցան եւ ատկէ բռնկեցաւ նաեւ տունը, չորս կողմը բոցեր ու կայծեր ցանելով...

— Մոմե՞ր, տա՞նս մէջ: Բայց մենք տունը միայն ելեկ-

— Ո՞վ կարծեցիք զիս, տիկի՛ն ... Ես Ուինտզըրի դքսուհիի՛ն հագուստ հագցուցած եմ...

— Օ՛, չէի գիտեր որ սեմնեկապաճուհի ալ եղած էք...

Fonds A.R.A.M

տրական լոյս եւ կաղ կը փառենք, այդ մոմե՞րը ուրկէ եկան։

— Այո, մոմերը կը վառէին դագաղին չուրջը...

— Դագաղին չո՞ւրջը, ի՞նչ կ'ըսես, մեռեա՞լը ով էր...

— Այդ ալ ուրիշ աննշան բան մըն էր, զոր մոռցայ ըսելու ձե-զի։ Ձեր զոքանչը, օրերը ձեզի...

— Զոքանչս մեռա՞ծ է, Տէր Աստուած, ինչէ՞ն մեռաւ, ըսէ՛...

— Ճիշդը չեմ գիտեր, բայց դրացիները կ'ըսեն, թէ կաթուա-ծահար եղաւ, երբ աչքերովը տեսաւ, թէ ձեր կինը նստած էր դրացի Ամբակումին գիրկը։ Այս է եղածը, ուրիշ նորութիւն չկայ...

ՓՈՐՁԱՌՈՒՆԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

Շարժանկարը միակ արուեստն է, ուր մարդ կը սկսի իբրեւ նշանաւոր մէկը եւ կը վերջանայ իբրեւ անծանօթ մը։

× Հաւատքը հաւատալ է։ Անաստուածութիւնն ալ հաւատալ է, բայց հաւատալ, թէ չես հաւատար։

× Ի՜նչ լաւ բան է — քանի մը ժամ առանձնութիւն ամէն օր, քանի մը օր առանձնութիւն ամէն ամիս, քանի մը ամիս առանձնու-թիւն ամէն տարի։

× Մոլութիւնը մտերմութեան մէջ առնուող հաճոյք մըն է։

× Ամուրի մը կը նկատէ, թէ արդէն ծերանալու վրայ է, երբ այլեւս չեն հարցներ իրեն, թէ ինչո՞ւ տակաւին չէ ամուսնացած, այլ երբ կը հարցնեն, թէ ինչո՞ւ չէ ամուսնացած։

× Շատեր ճիշդ կառախումբը կը նստին, բայց քիչեր ճիշդ կայարանը դուրս կուգան։

× Վիճակագրութիւնը սուտին գիտական ձեւն է։

× Թատրոնը — արուեստականը՝ շատ բնականով։ Սէրը — բնականը՝ շատ արուեստականով։

× Սէրը կ'անցընէ ժամանակը, ժամանակն ալ՝ սէրը։

× Միայն մէկ անձի հանդէպ ցոյց տրուած անձնուի-րութիւնը շուներու յատուկ արժանիք մըն է։

× Զարիքին պատճառած վնա-սը առաքինութեան վճարուած անուղ-ղակի տուրք մըն է։

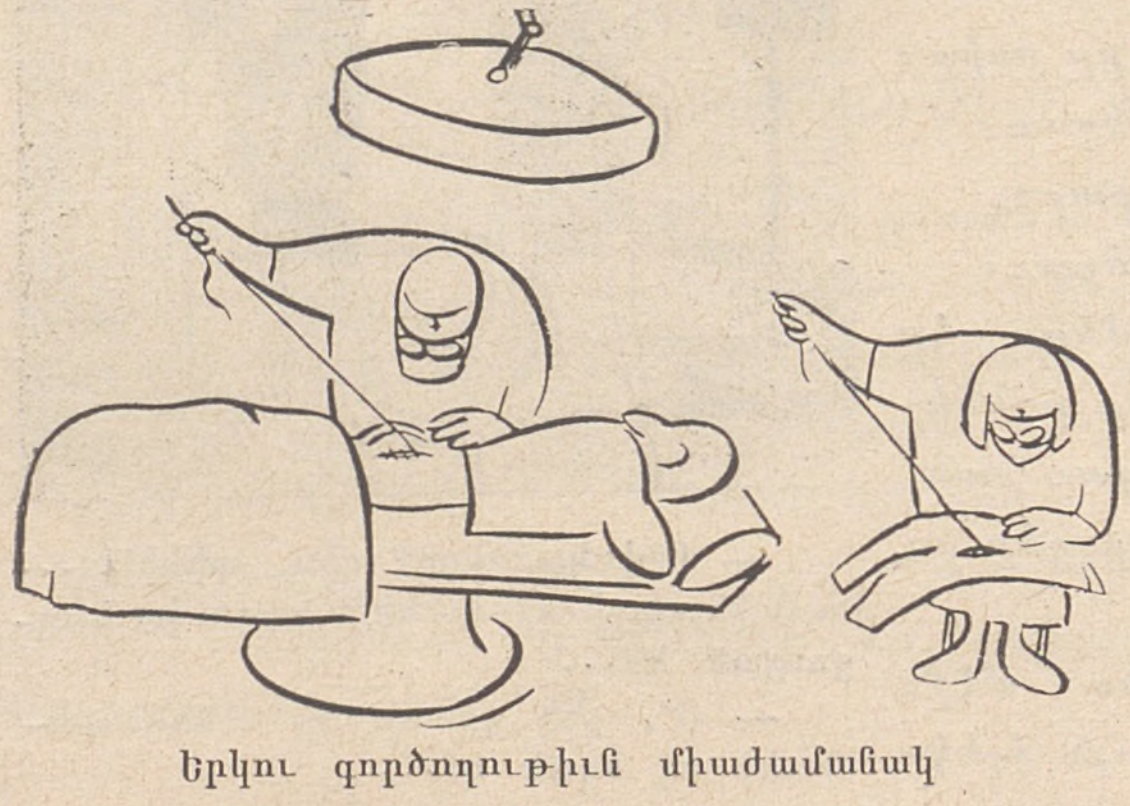

Երկու գործողութիւն միաժամանակ

Fonds A.R.A.M

× *Մարզկային ընկերութեան մէջ կը տեսնենք երբեմն այն, ինչ որ կը տեսնենք նժարներուն վրայ: Պարապ աչքերը վեր կ'ելլեն, լեցունները վար կ'իջնեն:*

× *Մարզ առողջութիւնը կը սպառէ հարստութիւն դիզելու համար եւ յետոյ հարստութիւնը կը սպառէ, որպէսզի առողջութիւնը գտնէ:*

× *Լաւատեսը կը կարծէ թէ կ'ապրինք կարելիութեան չափ լաւագոյն աշխարհի մը մէջ: Ցոռատեսը կը վախնայ որ ճիշդ է ասիկա:*

× *Երկու մարդիկ դուրս կը նային սրճարանի մը պատուհանէն: Ցոռատեսը փողոցին ցեխը կը տեսնէ, լաւատեսը՝ երկնքին աստղերը:*

× *Ծառ մը կրնայ արտադրել մէկ միլիոն լուցկի, բայց մէկ լուցկի կրնայ բռնկցնել մէկ միլիոն ծառ:*

× *Հազար անգամ նախընտրելի է յիմար մը, որ կը զուարճացընէ, քան թէ իմաստուն մը, որ կը ձանձրացնէ:*

× *Նշանաւոր դառնալը մարզարտեայ մանեակ մը ստանալուն կը նմանի: Առաջին ուրախութիւնը անցնելէն յետոյ միայն դուք ձեզի կը հարցնէք, թէ արդեօք մարզարիտները իրակա՞ն են թէ կեղծ:*

ԱՏԿԷ ԴԻՒՐԻՆ Ի՞ՆՉ ԿԱՅ ՈՐ...

Բժիշկը ուշադրութեամբ մարիկ կ'ընէ հիւանդին զանգատները: — «Այո, Տօքթէ՛օր, առաուները երբ ելլեմ, կը սկսի գլուխս դառնալ, սիրտս խառնուիլ եւ ընդհանուր տկարութիւն մը կը զգամ ... Զարմանալին այն է, որ այս նեղութիւնս կը տեւէ քառորդ ժամ միայն եւ յետոյ կ'անցնի ... Ի՞նչ խորհուրդ կուտայիք ինծի:» Բժիշկը քիչ մը մտածելէ ետք, կ'ըսէ. = «Ատկէ դիւրին ի՞նչ կայ որ ... Առաուները քառորդ ժամ ուշ ելէք»...

ՓՈՔՐԻԿ ՊԻՂԱՏՈՍԸ

Դպրոցին մէջ կը պատրաստեն քրիստոնէական կեանքէն առնուած թատերական ներկայացում մը եւ ուսուցիչը կը բաժնէ տղոց դերերը: — «Դուն Պոնտացի Պիղատոսը պիտի ըլլաս», կ'ըսէ ան աշակերտի մը: = «Ինչո՞ւ ես պիտի ըլլամ, պարո՛ն:» — «Որովհետեւ այսպէսով դռնէ անգամ մը ձեռքերդ լուալու առիթը պիտի ունենաս»...

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ ՍՈՂՈՄՈՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՄԸ

Երկու Անգլուհիներ կը կորսնցնեն իրենց երկու թութակները: Երբ մէկը կը գտնուի, վէճն է ծայր կուտայ: — «Իմս է, կ'ըսէ մէկը, տեսէք, հիմա ինծի «Բարի լոյս» պիտի ըսէ:» = «Ո՛չ, կ'ընդդիմանայ միւսը, հիմա կը տեսնէք, թէ ինչպէս ինծի «մամա» պիտի ըսէ:» Ու ահա թութակը կը խօսի.— «Բարի լոյս, մամա:» Ու վէճը կը մնայ անլոյծ: Կը փնտռուի Սողոմոն Իմաստուն մը, մէջէն դուրս գալու համար:

Fonds A.R.A.M

ԻՆՉԵ՞Ր ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ

ՄԵԾԱԳՈՑՆ ԱՌԱՒԵԼՈՒԹԻՒՆԸ.— Սուրէնն, ուրախ զուարթ տուն կուգայ եւ կը յայտարարէ ձեռքերը չփելով.— «Վերջապէ՛ս, ո-րոշեցի նշանուիլ ժորժէթին հետ։» = «Ժորժէթի՞ն հետ, կ'ըսէ հայ-րը, բայց անիկա մէկ սանթիմ չունի։» = «Եւ չատ ալ չռայլ է», կ'ըսէ մայրը։ = «Սփոռ չի սիրեր բնաւ», կ'ըսէ եղբայրը։ = «Դէմքն ալ լե-ցուն է բիծերով», կ'ըսէ քոյրը։ = «Առտուընէ իրիկուն կը կարդայ», կ'ըսէ հօրեղբայրը։ = «Հագուելու ճաշակ ալ չունի», կ'ըսէ հօրաքոյ-րը։ = «Հապա դէ՞մքը, ներկէն զատ բան չես տեսներ», կ'ըսէ մեծ մայրը։ = «Աչքերս լաւ չեն տեսներ, բայց կարծես քիչ մըն ալ կը կաղայ», կ'ըսէ մեծ հայրը։ Այս բոլորը լսելէ յետոյ, Սուրէնն կը պա-տասխանէ.— «Այո, բայց ժորժէթ ունի մեծագոյն առաւելութիւնը։» = «Ո՞րն է ատիկա», կը հարցնեն բոլորը։ — «Այն որ մինակ է, ըն-տանիք չունի»...

ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Օրագրող մը դիտել կուտայ Փիքասո-յին, թէ իր ամէնէն թանկարժէք նկարները կախած է պատէն, առանց որեւէ հսկողութեան։ — «Չէ՞ք կարծեր որ գողերը կրնան թռցնել զա-նոնք։» = «Ոչ մէկ վտանգ, սիրելիս, կը պատասխանէ Փիքասօ. ես նկարներս կը ստորագրեմ ծախած ատենս։ Իսկ առանց իմ ստորա-գրութեան, այդ նկարները բան մը չեն արժեր, որովհետեւ ոեւէ մէ-կը կրնայ զանոնք նկարել»...

ՃԱՇԱԿԻ ՀԱՐՑ.— Երկու բարեկամուհիներու միջեւ։ — «Գի-տե՞ս, սիրելիս, ամուսինդ եռեւէս ինկած է, չեմ դիտեր թէ ինչի՞ տեղ դրած է զիս», կ'ըսէ մէկը միւսին։ Միւսը բան մը չ'ըսեր։ Աւելի նեղուած՝ բարեկամուհին կը հարցնէ.— «Չե՞ս նեղուիր ըրածէն։» = «Ոչ, բայց չիտակը յուսախաբ եղայ։» — «Ա՛հ, ուրեմն կը կարծէիր թէ ամուսինդ հաւատարի՞մ էր քեզի։» = «Այդ չէ կարեւորը, այլ այն, որ մինչեւ հիմա կը կարծէի, թէ ամուսինս լաւ ճաշակի տէր մարդ է»...

ԾՆՆԴԵԱՆ ՏԱՐԻՔԸ.— Որոշ տարիքի կին մը դատարան կը ներկայանայ, դողութեան դէպքի մը առթիւ վկայութիւն տալու հա-մար։ Ցխուն մօտ կին էր, բայց երբ դատաւորը տարիքը հարցուց, ճշդեց ամենայն հանդարտութեամբ.— «Երեսուն եւ մէկ տարեկան, պարո՛ն դատաւոր։» = «Կրնայի՞ք ըսել, տիկին, թէ ո՞ր տարիքին ծնած էք», եղաւ դատաւորին նոր հարցումը։

Fonds A.R.A.M

ԹՈՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՇԻՒ.— Կը պատմեն Գանատայի մէջ եւ կ'ըսեն թէ իրական է: Հեռաւոր անտառի մը ծառերը վնած փայտի վաճառական մը 50 փայտահատներ կը ղրկէ, որպէսզի կտրեն ծառերը: Անոնց կ'ընկերացնէ նաեւ երեք կիներ, որպէսզի անոնց կերակուրը եփեն եւ լաթերը լուան: Մեկնելէ առաջ, վաճառականը կը յանձնարարէ փայտահատներուն հսկիչին.— «Երկար տեղեկագիրներու պէտք չկայ. կը ղրկես ինձի քանի մը թիւեր միայն, որպէսզի գիտնամ, թէ ինչպէս կ'երթայ գործը, այդքանը կը բաւէ:» Եւ, առաջին չաբաթը վերջանալուն վաճառականը կը ստանայ հետեւեալ կարճ հաշիւը.— «Փայտահատներուն 100ին 2ը ամուսնական կեանք կը վարեն կանանց 100ին 33 1/3րդին հետ»...

ԳՈՐԾԸ ԳՈՐԾ Է.— Դասարանին մէջ, իրլանտացի ուսուցիչ մը կը հարցնէ աշակերտներուն.— «Վեց փէննի պիտի ստանայ այն աշակերտը, որ պիտի կրնար գիտնալ, թէ ով է պատմութեան մեծագոյն դէմքը:» = «Քրիստափոր Գոլոմպոսն է», կ'ըսէ աշակերտ մը: = «Լորտ Նէլսընը», կը պատասխանէ ուրիշ մը: = «Նափոլէոնը», կը յարէ երրորդ մը: = «Սուրբ Պատրիկը» (Իրլանտացիներուն առաքեալը) կ'ըլլայ հրեայ տղեկի մը պատասխանը: — «Վեց փէննին դուն չահեցար», կ'ըսէ ուսուցիչը. «բայց ըսէ նայիմ ինչո՞ւ Սուրբ Պատրիկը ընտրեցիր:» = «Ճիշդը ըսելով, գիտեմ որ մեծագոյն դէմքը Մովսէսն է, բայց գործը գործ է, պարո՛ն»...

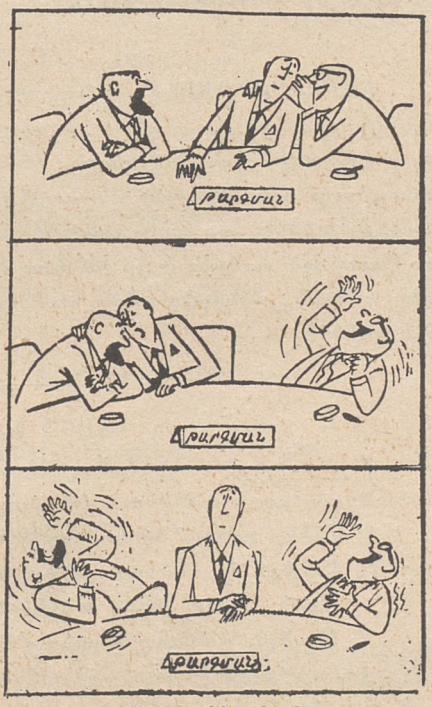

ԱՒԱՆՑ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ

ԱԻԵԼԻ ՔԱՆ ՏՐԱՄԱԲԱՆԱԿԱՆ.— Նոր թատերախաղի մը առաջին բեմադրութիւնը կը վերջանայ ձախողանքով: Վարագոյրը կ'իջնէ եւ կը սկսի քննադատութիւնը դէմի սրճարանը հաւաքուած խումբ մը հանդիսականներու միջեւ: Ոչ ոք գոհ մնացած է: Ներկաներէն մէկը միայն կը պաշտպանէ հեղինակը: — «Ինչո՞ւ այդպէս կը խօսիք, կ'ըսէ

Fonds A.R.A.M

ան· տեսէք, մէկը սուլե՞ց վարագոյրը գոցուելուն պէս։» = «Բնականաբար պիտի չսուլէին», կը յարէ մէկ ուրիշը։ — «Բայց ինչո՞ւ բնականաբար։» = «Բնականաբար անոր համար, որ կարելի չէ միաժամանակ թէ՛ յօրանջել եւ թէ՛ սուլել։»

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑ.— «Սիրելի՛ տիկին, ըսին ինծի, թէ հիւր ընդունելու կամ չընդունելու հնարք մը ի գործ կը դնէք· կրնայի՞ք ինծի ալ սորվեցնել։» = «Շատ պարզ է, սիրելիս· երբ դրան զանգը զարնէ, անմիջապէս գլուխս կ'անցընեմ գլխարկս եւ եկողին կ'ըսեմ.— «Ա՜խ, շատ կը ցաւիմ, որ ստիպուած եմ դուրս ելլել, հաւատացէք որ ... եւայլն, եւայլն։ Իսկ երբ եկողն ինծի հաճելի մէկն է, այն ատեն կ'ըսեմ.— «Այս ի՜նչ բախտ, ճիշդ ատենին եկաք, ես ալ հիմա եկած էի»...

ԱՃՈՒՐԴ.— Քապարէին մէջ կը կորսուի յաճախորդի մը դրամապանակը։ Բեմ գալով կը յայտարարէ.— «Կորսնցուցած եմ դրամապանակս, որ հարիւր հազար ֆրանք կը պարունակէր։ Բերողին հինգ հազար նուէր կուտամ։» = «Ես կուտամ տասը հազար», կը լսուի ձայն մը սրահին անկիւնէն։

ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ.— Էտիսընի կենդանութեան, անոր գիւտերուն հիացող կին մը, անոր գովեստը ընելով կ'ըսէ.— «Ի՜նչ մեծ մարդ էք դուք, պարոն Էտիսըն։ Ինծի համար բոլոր դարերու մեծագոյն գիւտը ձեր հնարած ձայնագիրն եւ խօսող մեքենան է։» = «Կը սխալիք, տիկին, կը պատասխանէ Էտիսըն· կայ ուրիշ մեքենայ մը, զոր Աստուած ստեղծած է։ Իմ գտած մեքենաս կը խօսի եւ քիչ ետքը կանգ կ'առնէ, մինչդեռ անոր ստեղծածը կանգ առնելիք չունի, յարգելի՛ տիկին»...

ՃԻՇԴ Է, ՉԷ՞

Տպագրիչ մը, հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ տառերու հետ գործածուող սա նշաններուն իմաստը.—

!! Ասոնք սփորթ սիրող աղջիկներուն սրունքներն են։

( ) Ասոնք՝ ձի հեծնող աղջկանց սրունքները։

)(Ասոնք՝ շատ խմող աղջիկներուն սրունքները։

× Ասոնք՝ տափատ հագնող աղջիկներուն սրունքները։

+ Բարեբախտաբար այս տեսակ սրունքներ ունեցող աղջիկներ չկան։

Fonds A.R.A.M

1962

ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ

Թ. ՄԱՍ

ԱՆՑՔԵՐԸ ԱՆՑԵԱԼ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

(1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1960 — 15 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1961)

ԽՌՈՎԱՑՈՑՋ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ ՄԸ

ՆԱՆՐԱԿՇԻՌ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՊԱՂ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՐՋԱԳԾԻՆ ՄԷՋ

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ, ԱՐԻՒՆԱՀԵՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ԱՂԷՏՆԵՐ

ՄԱՀԱՑՈՒ ԱՐԿԱԾՆԵՐ ԵՒ ԱՅԼ ԴԷՊՔԵՐ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ Ի ՍՓԻՒՌՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ ԵՒ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

ԵՒԱՅԼՆ, ԵՒԱՅԼՆ, ԵՒԱՅԼՆ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՑՔԵՐ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ
ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՃՈՆ ՖԻՑՃԷՐԸԼԴ ՔԵՆՆԷՏԻ

ՃՈՆ ՖԻՑՃԷՐԸԼԴ ՔԵՆՆԷՏԻ
Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու 35րդ Նախագահը

Fonds A.R.A.M

Տարեդարձիս անցեալ տարուան հատորին տպագրութիւնը վերջացած էր, երբ 8 Նոյեմբեր 1960ի երեքշաբթի օրը տեղի ունեցան Միացեալ Նահանգներու նախագահական, խորհրդարանական եւ նահանգային ընտրութիւնները, նախընտրական չատ ուժեղ պայքարէ մը եաք, որ 8 – 10 ամիս տեւեց։ Ինչպէս ծանօթ է, ամերիկեան բոլոր ընտրութեանց մէջ իրարու կը ճակատին երկու մեծ կուսակցութիւնները՝ Դեմոկրատներն ու Հանրապետականները։ Այս անգամ յաղթական դուրս եկան Դեմոկրատները եւ ծերակոյտին ու երեսփոխանական ժողովին մէջ մեծամասնութիւն ապահովելով, կրցան յաջողցնել իրենց թեկնածուին՝ ձոն Ֆիցճէրըլտ Քէննէտիին ընտրութիւնը իբրեւ Միացեալ Նահանգներու 35րդ Նախագահը։

ՓՈԽ – ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԻՆՏՆ ՃՈՆՍԸՆ

Ամերիկեան օրէնքով, Նախագահը կ'ընտրուի ժողովուրդին ընտրած 537 նահանգային ներկայացուցիչներու ժողովին կողմէ։ Ժողովուրդն ալ կը քուէարկէ մէկ կամ միւս թեկնածուին ի նպաստ, բայց այս քուէարկութիւնը մեծ դեր մը չի խաղար։ Այս դրութեամբ, Նախագահ ձ. Քէննէտի հազիւ անցաւ ժողովուրդին ուղղակի քուէներով եւ քուէհամարը տուաւ հետեւեալ արդիւնքը.—

ձոն Քէննէտի
34·130·719 ձայն (100ին 49·753)։

Ռ. Նիքսըն
33·955·913 ձայն (100ին 49·498)։

Զանազանք
512·557 ձայն (100ին 0·749)։

Մինչդեռ նահանգային ներկայացուցիչներու ժողովին մէջ ընտացաւ ան ձայներուն աւելի քան 100ին 60ը եւ ընտրուեցաւ լայն մեծամասնութեամբ։

Դանուելով միեւնոյն յանկին վրայ, Փոխ – Նախագահ ընտրուեցաւ Նախագահին գործակիցներէն Լինտըն ձոնսըն։

Իշխանութիւնը, Նախագահ Տ. Այզընհաուըրի կողմէ նորընտիր Նախագահին փոխանցուեցաւ անցեալ Յունուարի 20ին, ուրբաթ օր, աւանդական հանդիսութիւններով եւ կատարելով իր երդումը, Նախագահ ձ. Քէննէտի այդ օրուընէ առանձնեց իր բարձր պաշտօնը։ Այս առթիւ խօսած իր ճառին մէջ, Նախագահը ըսաւ յատկանշօրէն եւ չատ վճռական չեչտով.— «Մեզի բարիք կամ չարիք կամեցող ամէն ազգ թող գիտնայ, որ պիտի վճարենք ամէն գին, կրենք ամէն

Fonds A.R.A.M

բեռ, դիմագրաւենք ամէն դժուարութիւն, օգնենք ամէն բարեկամի եւ դիմադրենք ամէն թշնամիի, որպէսզի ապահովենք ազատութեան ապագան ու յաջողութիւնը։»

Նախագահ Ճ. Քէննէտի, Միացեալ Նահանգներու ամէնէն երիտասարդ եւ առաջին կաթոլիկ Նախագահն է։ Եղած է լրագրող (1946) եւ Մասաչուսէթս նահանգէն ծերակուտական ընտրուած է 1952ին։ Աւարտած է Պոսթընի Հարվըրտ Համալսարանը, իրրեւ իրաւաբան։ Ամուսնացած է Ժաքլին Պուվիէի հետ (մօրը կողմէն Ֆրանսուհի)։ Ունին երկու զաւակներ, որոնց երկրորդը ծնաւ Նախագահ ընտրուելէն յետոյ։

Միացեալ Նահանգներու Առաջին Տիկինը ժոզէֆին Ճ. Քէննէտի եւ Նախագահ Ճոն Ֆ. Քէննէտի, իրենց նորածին զաւկին հետ։

Շուրջ մէկ տարուան պաշտօնավարութիւնը ցոյց տուաւ, որ Նախագահ Քէննէտի օժտուած է իր չատ պատասխանատու պաշտօնը արժանապէս եւ արդիւնաւոր կերպով տանելու բոլոր կարողութիւններով։ Միջազգային աշխարհը խորապէս տպաւորուեցաւ իր արթնամտութեամբ եւ կորովի, վճռական կեցուածքով ի դէմս այն բոլոր ծանրակշիռ եւ չատ տագնապալի հարցերուն, որոնք յաջորդաբար ցցուեցան իր առջեւ, այս մէկ տարուան ընթացքին։ Այս տեսակէտով ալ կը վայելէ ան ամերիկացի ժողովուրդին ամբողջական վստահութիւնը։

Fonds A.R.A.M

ՊԱՂ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

ԱՌԱԻԵԼ ԵՒ ՍԱՍՏԿԱՑԱՒ ԱՆՑԵԱԼ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԵՒ ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ՄԻՋԵՒ

Շատ ծանրակչիռ անցուդարձերով լեցուն տարի մը եղաւ 1961ը, պաղ պատերազմին սաստկացման տեսակէտով մասնաւորաբար: Իսկ այս սաստկացումը ուղղակի եւ բնական հետեւանքն էր այն իրերայաջորդ դրգռութիւններուն, զորս, մասնաւոր նպատակներով ստեղծեց Խորհրդային Միութիւնը, իր ղեկավարին՝ Նիքիթա Խրուշչեւի բազմատեսակ նախաձեռնութիւններով:

Խրուշչեւ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէր Մ. Նահանգներու նոր Նախագահին ընտրութեան, յուսալով որ Նախագահ Այզընհաուըրին հեռանալէն յետոյ, կրնար աւելի դիւրութեամբ լեղու գտնել նոր ընտրուելիքին հետ, իր մտածը ներկելու համար: Եւ երբ իմացուեցաւ Նախագահական ընտրութեանց արդիւնքը, Խրուշչեւ չատ խանդավառուեցաւ: Իշխանութեան գլուխ կուգար երիտասարդ Նախագահ մը, որ, իր ենթադրութեամբ, չունէր ապահովաբար միջազգային քաղաքական կեանքին մէջ բաւարար փորձառութիւն եւ հետեւաբար կրնար կեղծիքով ու իր անուշ լեզուով, դիւրութեամբ եւ պարագայօրէն խաղի բերել զայն: Այս գետնի վրայ ալ, առաջին փորձաքարը եղաւ իր հանդիպումը Նախագահ Ճ. Քէննէտիին հետ, Վիեննայի մէջ:

Նախագահ Քէննէտի եւ Խրուշչեւ Վիեննայի հանդիպման ընթացքին

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Հանդիպումը կայացաւ Յունիս 3ին եւ տեւեց երկու օր: Կատարուեցան տեսակէտներու պարզաբանումներ եւ փոխանակութիւններ, լաւ մթնոլորտի մէջ: Քննուեցան զանազան հրատապ հարցեր, որոնց կարգին Գերմանիոյ հետ հաշտութեան դաշնագրի մը կնքումը, Պերլինի խնդիրը, Լաոսի կռիւները, ՄԱԿ–ը, հիւլէական փորձերու դադարեցումը, զինաթափութիւնը, ափրիկեան տագնապը, Կուպայի կացութիւնը, արտաքին նախարարներու հանդիպումները եւ

Fonds A.R.A.M

այլն: Այս խորհրդակցութեանց նպատակն էր, ըստ Խրուշչեւի յայտարարութեան, «կարելի եղածին չափ չուտով եւ բարեացակամօրէն կարգադրել բոլոր առկախ խնդիրները Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ»: Եւ աղօտ խոստում մը Խրուշչեւէն, թէ Խ. Միութիւնը պատրաստ է բարեացակամ տրամադրութիւններով մօտենալու բոլոր այդ հարցերուն:

ԼԱՈՍԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՈՒԻՆԵՐԸ

Եւ սակայն, չարաթը եկաւ ուրբաթէն առաջ եւ բոլոր այս «բարի տրամադրութիւնները» յօդս ցնդեցան մէկ օրէն միւսը: Խ. Միութիւնը չարունակեց նախ հրահրել Լաոսի կուիները, որոնք, կարճատեւ ընդմիջումներով եւ համայնավար թափանցումներով չարունակուեցան ամբողջ տարուան ընթացքին:

Նախ քան Վիեննայի հանդիպումը, երբ, Մարտի վերջին տասնօրեակին, չատ ծանրացած էր կացութիւնը Լաոսի մէջ, Մ. Նահանգները հարկադրուած էին զինուորական խորհրդականները ղրկել հոն, սանձելու համար բոլշեւիկեան նախաձեռնութիւններն ու զբաղտութիւնները: Վիեննայի հանդիպումէն յետոյ, Ժընեւի մէջ գումարուող եւ Լաոսի հարցով զբաղող միջազգային համաժողովին առջեւ, ամերիկեան ներկայացուցիչը է. Հէրրիմէն յայտնեց, թէ Մ. Նահանգները պատրաստ են իրենց խորհրդականները քաշելու հոնկէ, պայմանով որ միջազգային հակակշռի տակ հեռացուին նաեւ հոն թափանցած բոլոր օտար (համայնավար) ուժերը եւ ասիական այդ պետութիւնը դառնայ չէզոք երկիր մը: Սովետները, սակայն, ականջ չկախեցին Լաոսի քաղաքացիական կուիներուն վերջ տալու նպատակով եղած բոլոր առաջարկներուն եւ չարունակեցին իրենց զբաղտութիւնները: Ցոյսեր կան այսուհանդերձ, որ Լաոսցիները պիտի կրնան ի վերջոյ համաձայնիլ եւ կազմել անկախ կառավարութիւն մը:

ՊԵՐԼԻՆԸ ՈՍԿՈՐ ՄԸՆ Է ԽՐՈՒՇՉԵՒԻ ԿՈՍՈՐԴԻՆ ՄԷՋ

Վիեննայի հանդիպման ընթացքին Խրուշչեւ սեղանին վրայ ղրաւ նաեւ իր ղէխաւոր խաղաքարտը եւ Նախագահ Քէննէտիին յանձնեց յուշագիր – վերջնագիր մը Գերմանիոյ եւ Պերլինի հարցերուն կապակցութեամբ: Այս յուշագիրը կրկնութիւնն էր 1958ի Նոյեմբերին եղած այն պահանջներուն, որոնց համաձայն, պէտք էր միանգամ ընդ միշտ կարգադրուէին այդ հարցերը: Պերլինի արեւմտեան մասը պէտք էր հռչակել «ազատ քաղաք» եւ հեռացնել հոնկէ արեւմտեան զինուորական ուժերը: Եթէ, կը կրկնէր նաեւ այս յուշագիրը, Արեւմուտքը մերժէր այս պահանջները, Խ. Միութիւնը, վեց ամիս անցնելէն յետոյ, առանձին հաշտութեան դաշնագիր պիտի ստորագրէ Արեւելեան Գերմանիոյ հետ եւ հետեւաբար անոր պիտի ձգէ Պերլինի

Fonds A.R.A.M

տանող ճամբաներուն հակակշիռը, այդ պարագային ստիպելով Արեւմուտքը ճանչնալ Արեւելեան Գերմանիան: Այդ հանդիպման ընթացքին Խրուշչեւ Նախագահ Քէննէտիին ըսած էր, թէ «Պերլինը ոսկոր մըն է իր կոկորդին մէջ», հետեւաբար պէտք է քաշուի եւ հանուի:

Ու դարձեալ, այս հանդիպումէն հազի՛ւ երկու շաբաթ անցած, Խրուշչեւ, հեռատեսիլի առջեւ երկար ճառ մը խօսելով կրկնեց այս պահանջը, այս անգամ սպառնալով, որ եթէ Արեւմուտքը ուժի դիմէ Արեւելեան Գերմանիոյ դէմ, պիտի ստանայ իր արժանի դասը...

Անիկա առիթ մը եղաւ, որ Նախագահ Քէննէտի, առաջին անգամն ըլլալով ցոյց տայ իր ակռաները սպառնացող Խրուշչեւին: Պատասխանելով անոր այս ճառին, յայտարարեց ան վճռաբար.— «Պերլինը Լաոս չէ, — խաղալիք շատ բան չկայ այնտեղ: Պերլինը ամէն ինչ է եւ կրնայ պայթիլ հոն 1945էն ի վեր չտեսնուած մեծագոյն տագնապը:»

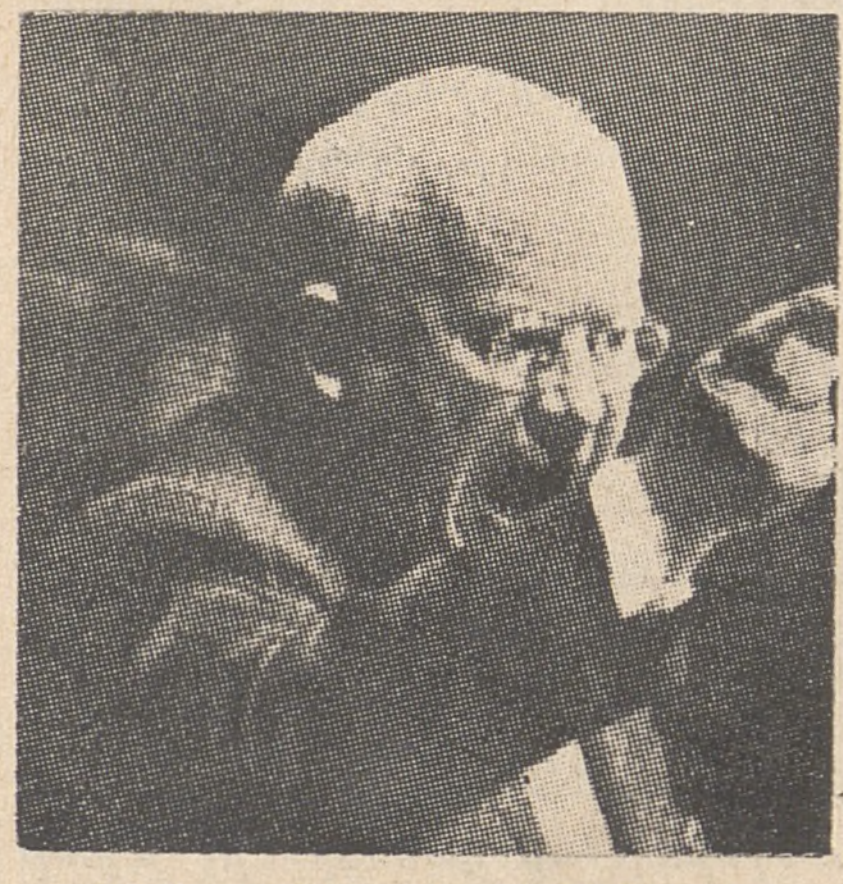

Նիքիթա Խրուշչեւ կրակ կտրած

Սովետներու այս սպառնական կեցուածքը ստիպեց Մ. Նահանգները, որ զինուորական արագ միջոցներ ձեռք առնեն, ամէնէն առաջ զօրացնելու համար Պերլինի եւ ընդհանրապէս Արեւմտեան Գերմանիոյ ամերիկեան ուժերը: Անգլիական կառավարութիւնը եւ մանաւանդ զօր. Տը Կոլ ալ եղան նոյնքան խիստ ու կտրուկ ի դէմս Մոսկուայի անվերջանալի սպառնալիքներուն:

ՉԻՆԱԿԱՆ ՊԱՏԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Արեւմտեան այս շատ վճռական հակադարձութիւնը, սակայն, խելքի չբերաւ Խրուշչեւը, որ այս անգամ դիմեց ցուցական գործողութեան մը եւ Օգոստոս 13ին փակել տուաւ Պերլինի արեւմտեան եւ արեւելեան մասերը իրարմէ բաժնող սահմանները եւ յաջորդ ամիսներուն, պէթօնով ամրացուած իսկական չինական պատ մը բարձրացուց անոնց վրայ: Այսպէսով կ'ուզուէր կասեցնել զանգուածային գաղթը Արեւելեան Գերմանիոյ բնակիչներուն դէպի Արեւմտեան Պերլին: Արեւմուտքը գոհացաւ պարզ բողոքով մը եւ կուլ տուաւ համայնավարներու այս կամայականութիւնը, որ կը բռնաբարէր Պերլինի վերաբերեալ քառեակ համաձայնութիւնը: Բայց, ընդհանուր կերպով, Արեւմուտքը կրկին ու կրկին ազդարարեց բոլշեւիկներուն, թէ պիտի ստիպուի զէնքի դիմել, եթէ համարձակին փակել նաեւ դէպի

Fonds A.R.A.M

Պերլինն տանող օդային եւ ցամաքային ճամբանները, որոնք աւելի քան կենսական են դաշնակից զինուորական իշխանութեանց, ինչպէս նաեւ արեւմտեան Գերմանացիներուն համար:

Պերլինի սահմաններուն փակումը արդար զայրոյթ յառաջացուց գերմանացի ժողովուրդին մօտ: Արթնուելու եւ հանդարտեցնելու համար Պերլինցիները, Նախագահ Քէննէտի, Օդոստոս 18ին Պերլին ղրկեց Փոխ – Նախագահ Լ. Ճոնսընը, անոր ընկերացնելով զօր. Քլէյը, որ 1948 — 49ի Պերլինի պաշարման օրերուն օդային կամուրջի կազմակերպիչը եղած էր եւ արժանացած էր գերմանացի ժողովուրդի մեծահամուռ երախտագիտութեան: Դիմաւորուեցան անոնք 800·000նոց բազմութեան մը կողմէ, որոնց ուղղելով իր խօսքը, Լ. Ճոնսըն վճռաբար յայտնեց, թէ ազատ աշխարհը որոշած է կռուիլ Պերլինի համար եւ ամերիկացի ժողովուրդը իր կեանքը, պատիւն ու հարստութիւնը տրամադրած է, ի պին ամէն բանի պաշտպանելու համար Արեւմտեան Պերլինի ազատութիւնը, ի դէմս համայնավար ոտնձգութեանց:

ՀԻԻԼԷԱԿԱՆ ՊԱՅԹՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՇԱՐՔԸ

Ի· Միութիւնը չարունակեց իր գրգռութիւնները, այս անգամ, ամբողջ Սեպտեմբերի եւ Հոկտեմբերի ընթացքին պայթեցնելով 30ի չափ հիւլէական ռումբեր: Այս սպառնական եւ ոճրային արարքը, որ թունաւորեց մթնոլորտը աշխարհի բազմաթիւ կէտերուն վրայ եւ որուն գագաթնակէտը եղաւ Հոկտ· 30ին պայթեցուած 50 մեգաթոննոց հիւլէական ռումբը, ցնցեց ու զայրացուց համաշխարհային խիղճը: Բողոքներ տեղացին ամէն կողմէ՝ մարդկութեան հանդէպ Սովետներուն ցոյց տուած այս «անպատկառ արհամարհանքին» դէմ — այսպէս բնորոշուեցաւ արարքը անգլիական կառավարութեան բերնով — եւ ՄԱԿ–ի ընդհ· ժողովն ալ պաշտօնապէս դիմեց Խրուշչեւին, որպէսզի վերջ տայ այդ հիւլէական պայթումներուն, բայց այս բոլորը մժեղի բզզիւն մը անգամ չարժեցին: Պայթումներու չարքը վերջանալէն ետքն էր, որ Մոսկուա, այս անգամ յաւելեալ անպատկառութեամբ մը, առաջարկեց բանակցութեանց ձեռնարկել հիւլէական փորձերու դադարեցման համար···

Արեւմուտքի վճռական կեցուածքն ու պատրաստութիւնները, սակայն, ի վերջոյ զգաստացուցին Խրուշչեւը: Ստիպուեցաւ անջեցնել առագաստները եւ ջուր խառնել գինիին մէջ յայտարարելու համար, թէ հակացողութեան գալու կարելիութիւնները միշտ կան եւ թէ Արեւելեան Գերմանիոյ հետ հաշտութեան անջատ դաշնագրի կնքումը կրնայ յետաձգուիլ նոր տարիէն ալ անդին:

Այս կացութեան մէջ ալ փակուեցաւ 1961ը:

Fonds A.R.A.M

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿՈՄԿՈՒՍԻՆ 22ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ՃԱԿԱՏԻՆ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄԸ ԵՒ ՍԹԱԼԻՆԻ ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ ՇՆՈՐՀԱՁԱԿՈՒՄԸ

ՄԱՕ ՅԷ – ԹՈՒՆԿ
Կարմիր Չինաստանի դիկտատորը

Հոկտ. 17ին Մոսկուայի մէջ բացուեցաւ Ա. Միութեան համայնավար կուսակցութեան 22րդ համագումարը, որուն մասնակցեցան 81 այլ կոմկուսներու ներկայացուցիչները եւ որ համաշխարհային ուշադրութիւն գրաւեց իր չընդալից անցուդարձերով: Բացումը կատարեց Նիքիթա Խրուշչեւ վեց եւ կէս ժամ տեւած իր ճառով: Հանդամանօրէն ծանրացաւ ան ներքին եւ արտաքին բոլոր հարցերուն վրայ, վեր առաւ ներքին կեանքին մէջ ապահովուած իրագործումներն ու գործուած թերութիւնները, խոստումներ չռայլեց եւ զուշակութիւններ ըրաւ ապագային համար, քննադատեց Արեւմուտքի կեցուածքը եւ յարուցած դժուարութիւնները եւ ի վերջոյ անցաւ բուռն յարձակողականի, նախ, բոլոր ժամանակներու մեծագոյն մարդասպան Սթալինի դէմ եւ ապա, մինչեւ այս օր ալ անոր պաշտամունքը ունեցող «հակակուսակցական խմբակ»ին՝ Մոլոթովի, Կագանովիչի, Մալէնքովի եւ անոնց նմաններուն դէմ: Այս միեւնոյն դծով ուժգնօրէն հարուածեց ան նաեւ Ալպանիոյ կարմիր ղեկավարները եւ անուղղակի կերպով ու անոնց վրայով՝ կարմիր Չինաստանի սթալինապաշտ սատրապները, հարուածներէն բաժին հանելով նմանապէս եուկոսլաւ հերետիկոսներուն:

ՇՈՒ ԷՆ – ԼԱՅ
Կարմիր Չինաստանի վարչապետը

Համագումարին ներկայ չէին վարչապետը Շու Էն – Լայ քննադատեց Խրուշչեւը, ըսելով որ Ալ-

Fonds A.R.A.M

պանիոյ դէմ իր ընթացքը մարքսիստի կեցուածք չէ եւ ներելի չէ «մեր աղտոտ լաթերը լուալ հրապարակով»։ Ու քանի մը օր յետոյ, յայտնօրէն, սուեղծուած մթնոլորտէն չախորժելով, Չու էն – Լայ մեկնեցաւ Մոսկուայէն։ Փեքին, մինչեւ վերջն ալ խստիւ դատապարտած է Խրուշչեւը, յեղափոխական գործունէութեան մէջ թուլցած եւ հետեւաբար լենին – սթալինեան սկզբունքները ոտնահարած ըլլալուն յանցանքով։ Ու այս գետնի

ԷՆՎԷՐ ՀՈՃԱ
Ալպանիոյ կարմիր դիկտատորը

վրայ չինեւսովետ լարուածութիւնը առաւել եւս սաստկացաւ՝ խորհրդային կոմունիստ կուսակցութեան այս 22րդ համագումարին մէջ իր գագաթնակէտին հասած հակասթալինեան պայքարով։

— Ա՜խ, ընկեր Միկոյեան, ի՜նչ լաւ բան եղած պիտի ըլլար, եթէ սա Մաոն Ֆորմոզա նստէր եւ ծերուկ Չանկ Քայ – Շէքն ալ Փեքին...

(Տէյլի էքսփրէս)

Շատ ուժեղ եղաւ Ալպանիոյ կոմկուսին հակազդեցութիւնը։ Ալպանացի կարմիր դիկտատորը Էնվէր Հոճա պախարակեց Խրուշչեւը եւ կոչեց զայն պատեհապաշտ։ Ու փառաբանեց Սթալինը, իբրեւ «բոլոր ժամանակներու մեծագոյն ռազմագէտը», ըսելով որ չինական կոմկուսին եւ անոր ղեկավար Մաօ Ցէ – Թունկին շնորհիւ պիտի վերապրի սթալինականութիւնը։ (Ըստ Խրուշչեւի համայնավար հակառակորդներուն, զանազան ազգութեանց պատկանող 31 կոմկուսներ կը դատապարտեն Սթալինի յիշատակին դէմ շղթայազերծուած պայքարը եւ չեն ենթարկուիր Մոսկուայի կարգախօսներուն։

Այս կացութեան մէջ Խ. Միութեան եւ Ալպանիոյ յարաբերութիւնները այնքան լարուեցան, որ Դեկտեմբերի 10ին, խորհրդային կառավարութիւնը խզեց իր դիւա–

Fonds A.R.A.M

Սթալին եւ Խրուշչեւ
այն օրերուն երբ մէկը վարպետ էր
եւ միւսը աշկերտ...

Նացիստական եւ բոլոր այլ կապերը Ալպանիոյ հետ, փակեց Թիրանայի իր դեսպանատունը եւ ետ կանչեց դեսպանն ու դեսպանատան ամբողջ անձնակազմը։ Ու փոխադարձաբար, ալպանական դեսպանատունը փակուեցաւ Մոսկուայի մէջ եւ դեսպանն ալ վերադարձաւ Թիրանա։

Խրուշչեւ ընկերասպանութեան ծանրագոյն մեղադրանքով դատապարտեց «հակակուսակցական խմբակ»ին վարիչները եւ մասնաւորապէս Մալէնքովը, որ իբրեւ Սթալինի հլու կամակատարը գործակցեցաւ անոր հետ, տասնեակ հազարաւոր անմեղ համայնավարներու ջարդերը կազմակերպելու համար։

Ու համագումարը հասաւ իր բնական եզրակացութեան, երբ

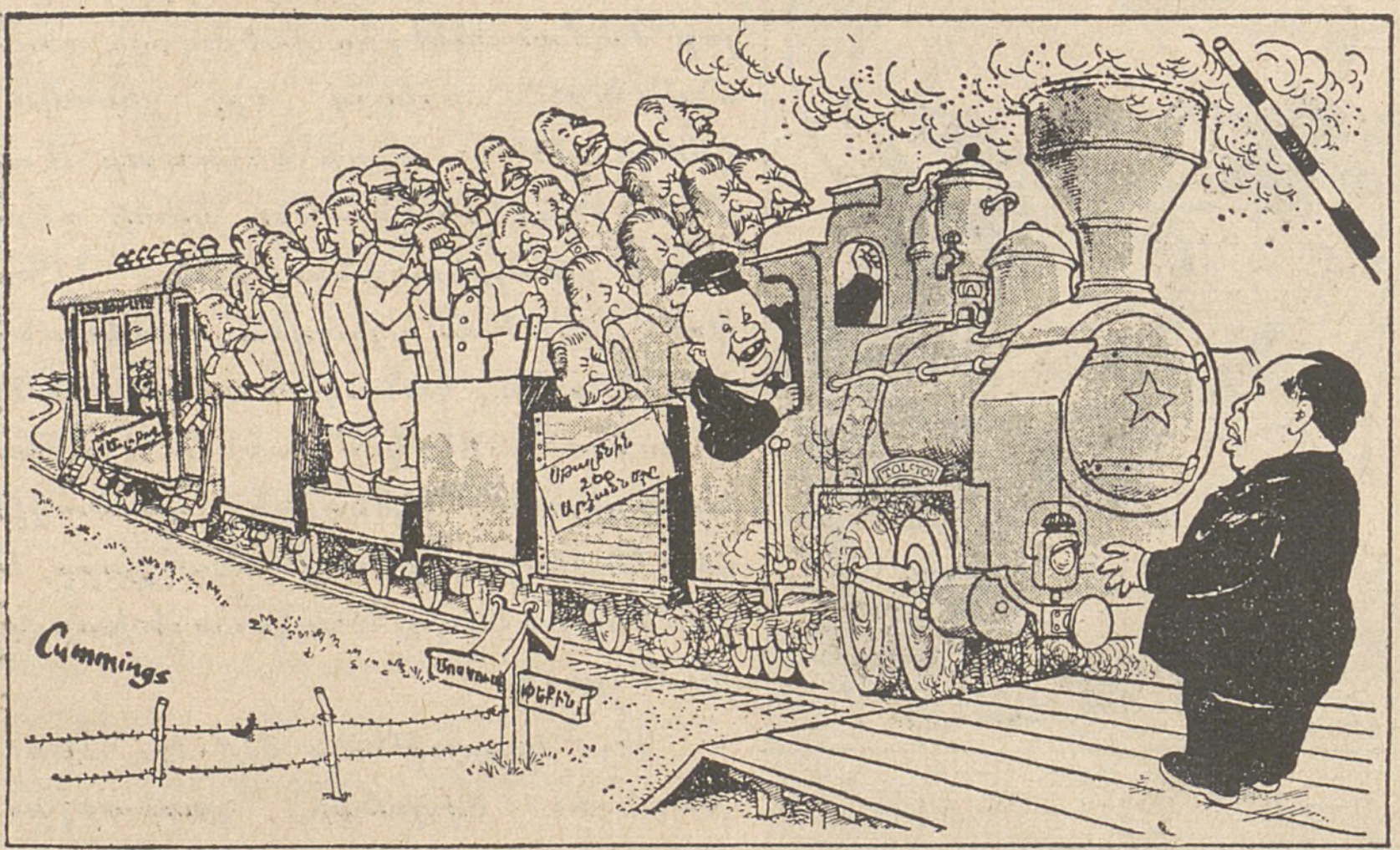

ԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄ։ — Խրուշչեւ՝ Մաօ Ցէ - Թունկին.— Այս անգամ ստացիր ասոնք, սիրելիդ իմ Մաօ, մեր սովորական ապրանքներուն փոխարէն ... Գիտեմ որ շա՛տ կը սիրես...
(Տէյլի Էքսփրէս)

Fonds A.R.A.M

ԱՌԱՆՑ ՄԵԿՆՈՒԹԵԱՆ

զանազան պատգամաւորները պահանջեցին Լենինի յուշադամբանին գովչն վերցնել Սթալինին դիակը եւ թաղել դուրսը: Ու պահանջը դարձաւ «միաձայն» որոշում: Համագումարը գտաւ, որ անպատշաճ է յուշադամբանին մէջ պահել մարմինը Սթալինին, որ լրջօրէն բռնաբարած է Լենինի կտակը, չարաչար դրծածած է իշխանութիւնը անձի պաշտամունքի շրջանին, խորհրդային պարկեշտ քաղաքացիներու դէմ ջարդեր կազմակերպած է եւ իր այս ծանրագոյն յանցանքներով մեծ վնասներ հասցուցած է համայնավար կուսակցութեան:

Որոշման գործադրութենէն երկու օր առաջ, գիշեր մը, յուշադամբանէն դուրս հանուեցաւ Սթալինին դիակը եւ թաղուեցաւ դուրսը, ուրիշ համայնավար գործիչներու գերեզմաններուն քովը:

Այս կարգադրութեան յայտարարեց Ֆ. Միութեան ամէն կողմը դատուող Սթալինի արձաններուն քանդումը եւ փոփոխութիւնը անուններուն այն վայրերուն, որոնք մկրտուած էին Սթալինի անունով: Վրացիներուն մօտ միայն յառաջ եկաւ լուռ ընդդիմութիւն մը իրենց ազգակցի յիշատակին հանդէպ գործուած այս «սրբապղծութեան» համար, բայց հոն ալ ի վերջոյ հարկադրուեցան տեղի տալ, ընդհանուր կարգախօսին առջեւ: (Կ'ըսուի թէ ամբողջ Ֆ. Միութեան մէջ Սթալինի մեծագոյն արձանը կը դտնուի Երեւան: Մինչեւ այս տողերուն տպագրութիւնը սակայն չիմացուեցաւ, որ այդ հսկայ զանգուածն ալ վար առնուած է իր պատուանդանէն: Փոխուեցաւ միայն Երեւանի Սթալինեան պողոտային անունը:)

Աւելորդ է ըսել, թէ հակասթալինեան այս կարգադրութիւնները ի զօրու դարձան Խրուշչեւին հետ – հնազանդ արբանեակ երկիրներու մէջ, ուր եւս պատուհասեցան Սթալինին նկարները, քանդուեցան արձանները եւ փոխուեցան Սթալինով մկրտուած վայրերուն անունները:

Fonds A.R.A.M

ԿՈՆԿՈՅԻ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Կոնկոն բոլորեց արտակարգօրէն ողբերգական տարեշրջան մը: Կացութիւնը սաստիկ ծանրացաւ, երբ 1960 Դեկտեմբերի սկիզբը, գնդապետ Մոպութուի հրահանգով Լէոփոլտվիլի մէջ ձերբակալուեցաւ Փաթրիս Լումումպան եւ ձեռնակապերով բանտ տարուելէ ետք չատ դէչ ծեծուեցաւ: Այնուհետեւ կորսուեցաւ հետքը: Աւելի ուշ յայտնուեցաւ, որ փոխադրած են զայն Քաթանկա, իսկ Փետրուարի 13ին ալ յայտարարուեցաւ, թէ Լումումպա եւ անոր հետ ձերբակալուած ուրիշ երկու գոնկոյի ղեկավարներ փախուստ տուած են եւ այդ փախուստի ընթացքին ալ սպաննուած են քաթանկացի պիւլգայիներու կողմէ: Ի վերջոյ սակայն պարզուեցաւ, որ Լումումպա եւ իր երկու ընկերները սպաննուած են Մոյիզ Զոմպէի հրահանգով եւ նոյն իսկ անոր ներկայութեան:

Լումումպայի սպանութիւնը ուժեղ հակազդեցութիւն ունեցաւ

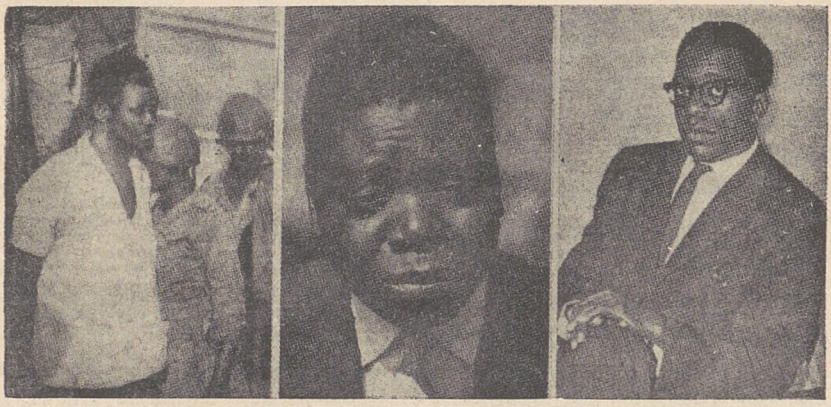

Գոնկոյի ողբերգութեան դերակատարները.— Ձախէն աջ՝ Փաթրիս Լումումպա, ձերբակալուած վիճակի մէջ, Մոյիզ Զոմպէ՝ համակ տխրութիւն եւ Անթուան Կիզենկա, որ լեցուած է Լումումպայի սպանութեան վրէժը լուծելու կիրքով:

անոր համակիր բազմութեանց եւ բազմաթիւ օտար երկիրներու մէջ: Բողոքի ցոյցեր կատարուեցան Մոսկուա, Պելկրատ, Գահիրէ, եւլն.: Եգիպտական մամուլը որակեց զայն «Գոնկոյի Աբրահամ Լինքընը»: ՄԱԿ-ի մէջ եւս մեղադրանքի խօսքեր ուղղուեցան ոճրագործներու հասցէին: Իսկ Գոնկոյի մէջ լումումպայականները դիմեցին անմիջական փոխ – վրէժի եւ Փետր. 16ին, Սթէնլիվիլի մօտերը սպաննեցին հակալումումպայական 10 երեսփոխանները եւ 5 դինուորականներ:

Այս դէպքերէն ամիս մը անց, Մարտ 12ին, Գոնկոյի զանազան քաղաքական հոսանքները որոշեցին կազմել պետութեանց համադաշնակցութիւն մը Ժոզէֆ Քազավուպուի նախագահութեան տակ: Քաթանկայի նախագահը Զոմպէ, որ տեւապէս գլուխ բռնեց հետապնդելով իր երկրին անկախութիւնը, Ապրիլ 26ին ձերբակալուեցաւ Գոն-

Fonds A.R.A.M

կոյական բանակին կողմէ: Ի վերջոյ, սակայն, ազատ արձակուեցաւ Գոնկոյի կեդրոնական կառավարութեան կարգադրութեամբ, բան մը որ չատ դժգոհ ձգեց Լումումպայի յաջորդները եւ մասնաւորապէս համայնավարամիտ փոխ – վարչապետ Անթուան Կիզէնկան: Այս վերջինը կատաղի թշնամին է Զոմպէին եւ կ'ուզէ իր դին ամէն բանի խմել անոր արիւնը: Ստանձնելով չափաւոր Սիրիլ Ատուլայի կառավարութեան մէջ փոխ – վարչապետի աթոռը, Կիզէնկա կը պահանջէ ամէնէն առաջ վերջ տալ Քաթանկայի անկախութեան եւ տապալել Զոմպէն, ի հարկին դիմելով Ա. Միութեան միջամտութեան:

Զոմպէի կեցուածքը դրդռեց ՄԱԿ–ը, որուն հրահանգով իր զօրամասերը դրաւեցին Քաթանկայի մայրաքաղաք Էլիզապէթվիլը, իսկ Սեպտեմբերի կէսերուն ալ սկսան կռիւները: Ութ օր տեւած այս կռիւներու ընթացքին երկուստեք սպաննուեցան 290 հոգի: Յաջորդեց դինադուլ, իսկ դինադուլին յաջորդեց ՄԱԿ–ի ընդհ. քարտուղար Համմըրշելտի ճակատագրական այցելութիւնը Քաթանկա, ուր եւ մեռաւ օդանաւային արկածի մը հետեւանքով:

Նոյեմբեր 15ին, «հակակշռէ դուրս մնացող» քոնկոյի դինուորներ Քինտու քաղաքին մէջ վայրագօրէն սպաննեցին ՄԱԿ–ի ուժերուն պատկանող 13 իտալացի օդանաւորդներ, որոնք ձերբակալուած էին 4 օր առաջ: Սպանութենէն ետքն ալ անոնց մխերը ծախեցին Քինտուի չուկային մէջ...

Շարունակուող եւ օրէ օր բարդացող այս ծանրակշիռ կացութեան մէջ, որուն դլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուի Զոմպէն, ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդը 11ի վրայ 9 ձայնով (Մ. Նահանգներու ձայնն ալ ասոնց հետ) եւ 2 ձեռնպահներով (Անգլիա եւ Ֆրանսա) հրահանգեց ընդհ. քարտուղար Իւ Թանին դրաւել Քաթանկան: Եւ, Դեկտ. 5ի կէսօրին, էլիզապէթվիլ պտնուող ՄԱԿ–ի զօրամասերը յարձակեցան քաթանկացի ոստիկանական ուժերուն վրայ եւ այսպէսով բռնկեցաւ պատերազմը ՄԱԿ–ին եւ Քաթանկայի միջեւ:

Այս տողերու տպագրութեան յանձնուած օրերուն կը շարունակուէին կատաղի կռիւները: Զոմպէ, որ արտաքսման կը դտնուէր, անմիջապէս մեկնեցաւ Քաթանկա եւ ստանձնեց դիմադրութեան դեկավարութիւնը, հրաւիրելով քաթանկացի ժողովուրդը կռուիլ անխնայօրէն, արեան մինչեւ վերջին կաթիլը:

Միջազգային աչքարհին զարմանք պատճառեց այս կռիւներուն մէջ մասնակցութիւնը Մ. Նահանգներուն, որոնք օդանաւեր տրամադրեցին ՄԱԿ–ի ուժերուն: Ամերիկեան այս քայլը կը քաջալերէր Սովետները, որոնց դլխաւոր թշնամին է Զոմպէն եւ որոնք սկիզբէն ի վեր ձգտած են իրենց հակակշռին տակ առնել ամբողջ Գոնկոն: Ամերիկեան այս մասնակցութենէն դժգոհ մնացին Անգլիան եւ Ֆրանսան, ինչպէս նաեւ չատ մը ամերիկեան չրջանակներ:

Fonds A.R.A.M

ԱՆՑՔԵՐԸ ԻՐԱՆԻ ՄԷՋ

ԻՐԱՆԻ ԿԱՅՍՐԸ
ՄՈՀԱՄՄԷՏ ՌԸԶԱ ՇԱՀ ՓԱՀԼԱՒԻ

Տարեգրքիս 1961ի հատորին տպագրութիւնը վերջացած էր, երբ 31 Հոկտ. 1960ին հաղորդուեցաւ, որ Իրանի Կայսրուհին եւ Կայսրը ունեցած են մանչ զաւակ մը, որ կը դառնար Իրանի գահաժառանգը: Լուրը մեծ ուրախութիւն պատճառեց Իրանի ժողովուրդին:

× Հնդկաստանէն վերադարձին, Անգլիոյ Էլիզաբէթ Թագուհին եւ Իշխան Ֆիլիփը, Մարտ 2ին, 4 օրուան պաշտօնական այցելութեամբ Թէհրան գացին եւ օդանաւային կայանին մէջ դիմաւորուեցան Իրանի Կայսեր եւ Կայսրուհիին կողմէ: Պատմութեան մէջ առաջին անգամն էր, որ Անգլիոյ մէկ Թագաւորը կամ Թագուհին պաշտօնապէս կ'այցելէր Իրան, իբրեւ հիւրը իրանական արքունիքին:

× Մայիսին 5000 ուսուցիչներ, գործադուլ հռչակած ըլլալով,

Անգլիոյ Էլիզաբէթ թագուհին եւ Իշխան Ֆիլիփ Թէհրանի մէջ դիմաւորուեցան Իրանի Կայսր Մոհամմէտ Ռըզա Շահ Փահլաւիի եւ Ֆարա Կայսրուհիին կողմէ:

Fonds A.R.A.M

ազմկալի ցոյցեր կատարեցին Մաջլիսի չէնքին առջեւ: Հակառակ Մոհամմէտ Ռըզա Շահի հրահանգին, ինքն իրմէ ելած հազարապետ մը կրակեց ցուցարարներուն վրայ եւ սպաննեց ուսուցիչ մը: Ցուցարարները այս անգամ, ուսանողներու հետ միասին, ուսուցչին դագաղը վերցուցած կատարեցին նոր ցոյցեր, բախեցան ոստիկանութեան հետ եւ ստիպեցին վարչապետ Ճաֆար Շէրիֆ Իմամին հրաժարիլ: Շահը անմիջապէս վարչապետ նշանակեց Ալի Ամինին, որուն պահանջով ալ, Մայիս 9-ին լուծեց Փեարուարին ընտրուած իրանեան խորհրդարանը: Վարչապետին առաջին գործը եղաւ արգիլել բոլոր ցոյցերը: Միւս կողմէ, Մայիսի կէսերուն կատարուեցան բազմաթիւ ձերբակալութիւններ, որոնց մէջ կը դտնուէին կարեւոր անձնաւորութիւններ: Վարչապետը մաքրագործումներու ձեռնարկեց առողջացնելու համար երկրին վարչական մեքենան եւ յաջողեցաւ ամրապնդել իր իշխանութիւնը: Թուէէ արգիլուած կուսակցութեան համակիրները, որոնք հակակառավարական ցոյցերու հրահրիչները եղած են միշտ, չկրցան դժուարացնել վարչապետ Ալի Ամինիին գործունէութիւնը: Անցեալ Նոյեմբերին Սպահանի մէջ երեւան հանուեցաւ անոնց գաղտնի մէկ տպարանը եւ այդ առթիւ կատարուեցան ձերբակալութիւններ:

ԻՐԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԱԼԻ ԱՄԻՆԻ

× Կայսրը, որ իր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է ընչազուրկ դասակարգի անտեսական վիճակի բարելաւման վրայ, 1958ին հիմնած էր Փահլաւի Հիմնարկութիւնը եւ բացած էր բազմաթիւ հիւանդանոցներ ու որբանոցներ: Անցեալ Հոկտեմբերին այս հիմնարկութեան նուիրեց ան իր հարստութենէն 130 միլիոն տոլար արժողութեամբ զանազան հաստատութիւններ, որոնց կարգին Պարսից Ծոցի Նաւային Ընկերութիւնը, Գիւղական Համագործակցականներու Դրամատունը, Արքայական Հրատարակչականը, Միլլի Ապահովագրական Ընկերութիւնը, Շաքարի Գործարանը, Ֆարսի եւ Խուզիստանի Կրպիւսի Գործարանը, տասնեակներով պանդոկներ, ճաշարաններ, դբօսարաններ, եւայլն: Վերջապէսին այս մարդասիրական վերաբերումը մեծ դոհունակութիւն պատճառեց Իրանի ժողովուրդին:

Fonds A.R.A.M

ԼԱՐՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿ ԻՐԱՔԻ ԵՒ ՔՈՒԷՅԹԻ ՄԻՋԵՒ

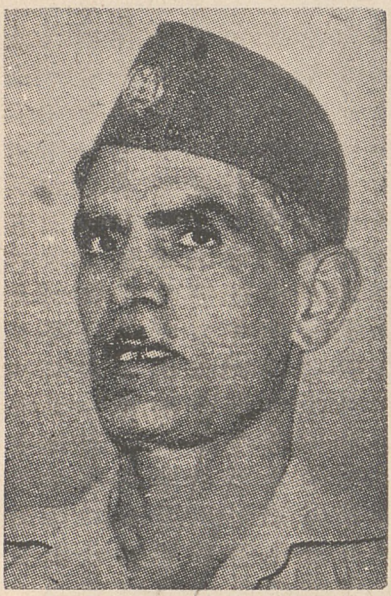

ԶՕՐ· ԱՊՏԷԼ ՔԷՐԻՄ ՔԱՍԸՄ

Ծանր տագնապ մը ծայր տուաւ Իրաքի եւ Քուէյթի միջեւ, երբ Յունիս 25ին, Իրաքի վարչապետը զօր· Ապտէլ Քէրիմ Քասըմ պահանջեց իր երկրին կցել անոր անբաժան մասը կազմող Քուէյթը, որ Յունիս 19ին թօթափելով անգլիական դերիշխանութիւնը, դարձած էր ինքնիշխան։ Քուէյթի էմիրը՝ Շէյխ Ապտալլահ Սալէմ էլ Սապահ մերժեց այս պահանջը եւ վախնալով զօր· Քասըմի սպառնալիքներէն եւ սահմանին վրած ըրած կեդրոնացումներէն, դիմեց անգլիական պաշտպանութեան։ Անգլիական զօրքը յամաք ելաւ եւ դիրք բռնեց Իրաքի սահմանին վրայ։ Այս միջամտութեան արդիւնքով հարցը աւելի չբարդացաւ։ Ամիսներ յետոյ, Արաբական Լիկայի թելադրութեան վրայ էր, որ Քուէյթի էմիրը յաժարեցաւ հեռացնել անգլիական ուժերը եւ փոխարինել զանոնք արաբական երկիրներու ուժերով, պաշտպանելու համար Քուէյթը իրաքեան պատահական յարձակման մը դէմ։ Կացութիւնը այսպէս կը մնար մինչեւ Դեկտեմբերի սկիզբները, երբ զօր· Քասըմ անգամ մը եւս կրկնեց իր յայտարարութիւնը, թէ ինչ որ ալ պատահի, Քուէյթ պիտի կցուի Իրաքին։

Քուէյթ դիմած էր Ապահովութեան Խորհուրդին, ՄԱԿ-ին անդամակցելու խնդրանքով։ Դիմումը մերժուեցաւ խորհրդային վէթոյին պատճառով։

ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼՆԵՐՈՒ ՆԵՐՈՒԽ.— Զօր· Ապտէլ Քէրիմ Քասըմ, անցեալ Յուլիս 14ին, իրաքեան յեղափոխութեան տարեդարձին առթիւ, ներում չնորհեց ազգայնական ղեկավար Ռաչիտ Ալի Քէյլանիին, որ մահուան դատապարտուած էր յեղափոխութենէն յետոյ։ Մահավճիռը վերածուեցաւ մէկ տարուան յետաձգուած բանտարկութեան եւ մահապարտը ազատ արձակուեցաւ։

Քէյլանիին հետ ներման արժանացան նաեւ միապետական վարչաձեւին օրով ծառայած նախկին վարչապետներ եւ նախարարներ, — Ֆաթել Ճէմալին, Պուրհանէտտին Պաշայանը, Ահմէտ Մուխ-

Fonds A.R.A.M

Թար Պապան, Թուֆիք էլ Սուէյհին, Խալիլ Քէննան եւ Իպրահիմ Հասանը, որոնք դատապարտուած էին ցմահ բանտարկութեան։

Դարձեալ, Նոյեմբեր 26ին, Ներման արժանանալով, բանտէն ազատ արձակուեցաւ զօր. Քասըմի մտերիմ ընկեր եւ յեղափոխութեան մէջ իր գլխաւոր գործակից գնդապետ Ապտէլ Սալամ Արէֆը, որ մահուան դատապարտուած էր՝ պետական ապահովութեան եւ զօր. Քասըմի անձին դէմ դաւած ըլլալուն յանցանքով։ Գնդապետ Արէֆ բանտէն հանուելէ վերջ դարձեալ առնուեցաւ բանակին մէջ։

Նմանապէս բանակի չարքերուն մէջ առնուեցան դարձեալ նախորդ վարչակարգին պատկանող 4 զօրավարներ։

ՉԷԶՈՒ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱԴՈՒՄԱՐԸ

Մարաջախտ Թիթոյի նախաձեռնութեամբ հրաւիրուած չէզոք պետութեանց համագումարը կայացաւ Պելկրատի մէջ Սեպտ. 1ին, մասնակցութեամբ 24 երկիրներու պատուիրակներուն (մասնակցած

Չէզոք պետութեանց Պելկրատի համաժողովին պատուիրակները։ Ձախէն աջ՝ Թիթօ (Եուկոսլաւիա), Սէյֆ էլ Իսլամ էլ Հասան (Եէմէն), Սիհանուք (Կամպոտիա), Սաէպ Սալամ (Լիբանան), Ապտուլլահ Օսման (Սոմալի), Իպրահիմ Ապպուտ (Սուտան), Իպրահիմ Սովայլ (Աէուտի Արաբիա), Հասան Բ. Թագաւոր (Մարոք), Պանտարանայէք (Սէյլան), Պուրգիպա (Թունուզ), Սուքարնօ (Ինտոնէզիա), Տոքթիֆոս (Գուպա), Նէրումա (Ղանա), Ապտէլ Նասըր (ԱՄՀ), Կայսր Հայլէ Սէլասիէ (Եթովպիա), Տաուտ (Աֆղանիստան), Քէյթա (Մալի), Նէհրու (Հնդկաստան), Մահէնտրա Թագաւոր (Նեփալ), Պըն Եուսէֆ Պըն Խէտտա (Ալժերիական առժամեայ կառավարութիւն), Պէավոկի Լանսանա (Կինէա), Ատուլա եւ Կիզէնկա (Գոնկօ)։

երկիրներուն եւ պատուիրակներուն անուններըը կարդալ նկարին տակ)։ Ժողովը, որ տեւեց 5 օր, դրաղեցաւ գլխաւորաբար համաշխարհային կացութեամբ եւ առաջարկեց դարմաններ զայն մեղմացնելու համար։ Տրուած որոշումները եւ ժողովին յանկութիւնները ամերիկեան եւ խորհրդային կառավարութեանց յայտնելու համար, Ինտոնէզիոյ եւ Մալիի ներկայացուցիչները՝ Սուքարնօ եւ Քէյթա դացին Ուաշինկթըն, իսկ Հնդկաստանի եւ Ղանայի ներկայացուցիչները՝ Նէհրու եւ Նքրումա այցելեցին Մոսկուա։

Fonds A.R.A.M

ԿՈՆՍՏԱՆԴԻՆ ԳԱՐԱՄԱՆԼԻՍ ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

ԿՈՆՍՏԱՆԴԻՆ ԳԱՐԱՄԱՆԼԻՍ
Միշտ յաղթական հեղինէն վարչապետը

Ցոյն ժողովուրդին կուռքն է Ցունաստանի երիտասարդ (55 տարեկան) վարչապետը Կոնստանդին Գարամանլիս, — բնիկ մակեդոնացի (Սէրէզէն), խոնարհ ծագումով եւ ուսուցչի զաւակ այս պետական դէմքը, որ իր վեցամեայ վարչապետութեան շրջանին հրաշքներ գործեց Ցունաստանի մէջ: Կարգի դրաւ ան երկրին յետպատերազմեան խռովայոյզ կեանքը եւ մանաւանդ ամրապնդեց անոր տնտեսական կառոյցը: Արժեւորեց ազգային դրամանիշը եւ վստահութիւն ներշնչեց բոլորին: Զարկ տուաւ շինարարութեան եւ Ցունաստանը դարձուց օտար դրօսաշրջիկներու կողմէ նախընտրաբար փնտռուած երկիր մը:

Նախարարական առաջին աթոռը գրաւեց ան 1946ին եւ երբ մրայլախտ Փափադոս մեռաւ 1955ին, ստանձնեց վարչապետութիւնը: Ցաղթական՝ 1958ի երեսփ. ընտրութիւններուն, յաղթեց նմանապէս անցեալ Հոկտ. 29ի ընտրութեանց մէջ, որոնց արդիւնքով ալ կազմեց ան Ցունաստանի նոր դահլիճը:

Այս վերջին ընտրութիւններուն իրեն դէմ ճակատեցան երկու հոսանքներ, — կեդրոնի Միութիւնը (Էֆա) եւ Ձախերը (Փամէ): Իր ղեկավարած Ազգային Արմատական Կուսակցութիւնը (ԷրԷ) ստացաւ 2·186·607 քուէ (100ին 49·6), Էֆա-ն 1·515·284 (100ին 34·4ը), Փամէ-ն՝ 670·373 (100ին 15·1ը) եւ Անկախները՝ 40·859 (100ին 0·9ը): Քուէարկելու իրաւունք ունեցողներուն թիւն էր 5·478·157, որոնցմէ 4·443·411 հոգի մասնակցեցան քուէարկութեան, իսկ ասոնց ալ 4·413·235ին քուէները նկատուեցան վաւերական:

Ընտրութեանց նախօրեակին Կ. Գարամանլիս լուծած էր իր դահլիճը, այնպէս որ ընտրական բոլոր գործողութիւնները կատարուեցան առժամեայ եւ չէզոք կառավարութեան մը հսկողութեան տակ: Հակառակ ասոր, պարտեալ հոսանքները բողոքեցին, թէ գործուած են բռնութիւններ եւ խարդախութիւններ: Արձագանգ չգտան այս բողոքները, այս պատճառով ալ ընդդիմադիրները պոյքոթի են-

Fonds A.R.A.M

թարկեցին նորընտիր խորհրդարանը եւ ներկայ չգտնուեցան բացման նիստին, ուր Փաւլոս Թաղաւոր կարդաց իր գահաճառը:

Կոնստանդին Գարամանլիս կը վայելէ Արեւմուտքի բացարձակ վստահութիւնը: Կեդրոնի ընդդիմադիրներն ալ ընդհանրապէս Արեւմուտքի հետ են: Դէմ են միայն համայնավարներն ու անոնց ուղեկիցները, որոնք լախտի հարուած մը ստացան այս անգամ եւ չախչախուած դուրս եկան անցեալ Հոկտեմբերի ընտրութիւններէն:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ

Շուրջ 11 ամիսներ տեւած Եասըատայի նշանաւոր դատավարութեան վճիռները հաղորդուեցան անցեալ Սեպտ. 15ին: Ամբաստանեալներէն 15 հոգի դատապարտուեցան մահուան, 31 հոգի ցմահ տաժանակիր աշխատանքի, 418 հոգի զանազան տեւողութիւններով բանտարկութեան եւ դրամական տուգանքներու, իսկ 230 հոգի ալ անպարտ արձակուեցան: Զինուորական Ապդային Կոմիտէն ցմահ

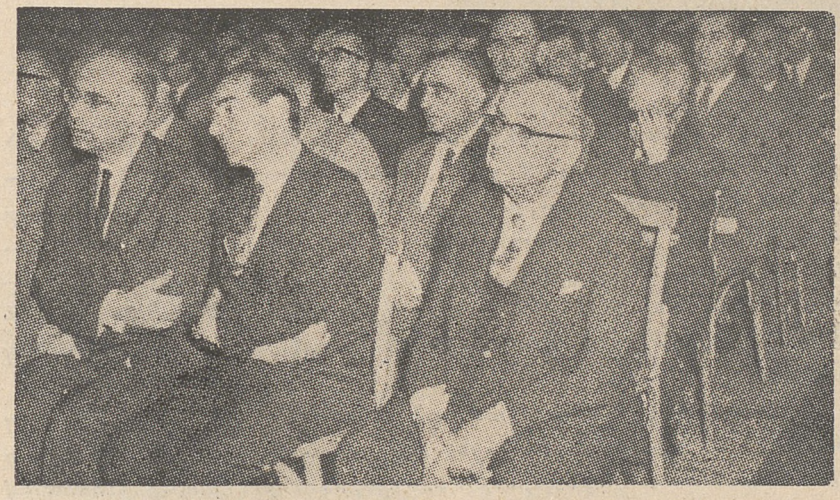

Եասը Ատայի նշանաւոր դատավարութեան վերջին օրերուն — Նկարին ձախ կողմը՝ Ճէլալ Պայեար եւ մէջտեղը՝ Ատնան Մէնտէրէս:

բանտարկութեան վերածեց 12 մահապարտներու վճիռները, սոնց կարդին նաեւ նախկին նախարար Ճէլալ Պայեարի մահավճիռը: Վճիռները անբեկանելի ըլլալով, անոնց արձակումէն 24 ժամ չանցած, իմրալը կղզիին մէջ կախաղան հանուեցան նախկին արտաքին նախարար Ֆաթին Ռիւշտի Զօրլուն եւ ելմտական նախարար Հասան Փոլաթքանը: Մէնտէրէս անձնասպանութիւն փորձած ըլլալով կը մնար հիւանդանոցը, բայց անոր ալ մահավճիռը գործադրուեցաւ Սեպտ. 17ի կիրակի օրը, ժամը 14·15ին: Պապը, Անգարայի օտար

Fonds A.R.A.M

դեսպանները եւ նոյնիսկ Ըմէթ Ինէօնիւն միջամտած էին Ազգային Կոմիտէին մօտ, որպէսզի ներում չնորհուի մահապարտներուն, բայց բոլորն ալ մերժուեցան:

× Հոկտ. 15ին տեղի ունեցան Թուրքիոյ խորհրդարանական ընտրութիւնները: Մէնտէրէսի հետքերէն քալող նորակազմ Ատալէթ կուսակցութիւնը ապահովեց աթոռներու մեծամասնութիւնը ծերակոյտին մէջ, իսկ Ինէօնիւի Խալքը երեսփ. ժողովին մէջ վերակչռեց Ատալէթը: Այս արդիւնքներով, բաւական զօրացաւ նոր դահլիճին կազմութիւնը: Նախ, ծերակոյտի եւ երեսփ. ժողովի խառն նիստին մէջ, Հոկտ. 26ին, 607ի վրայ 434 ձայնով Հանրապետութեան Նախագահ հռչակուեցաւ զօր. Ճէմալ Կիւրսէլ (173 հոգի սպիտակ քուէ տուին): Այնուհետեւ, երկար բանակցութիւններէ ետք, Նոյեմբեր 20ին, Ըմէթ Ինէօնիւ Ատալէթի գործակցութեամբ կազմեց նոր դահլիճը, իւրաքանչիւր կուսակցութենէն 11ական նախարարներով: Լոնտոնի «Թայմզ»ը, չատ յատկանշօրէն, «բոնի ամուսնութիւն» որակեց այս դահլիճին կազմութիւնը, որ եղած էր զինուորական ճընշման եւ սպառնալիքներու տակ:

ՊԻԶԷՐԹԻ ԿՌԻԻՆԵՐԸ

Պիզէրթի հաստատուած ֆրանսական ուժերը, յարձակում կրած ըլլալով Թունուզցիներուն կողմէ, անցան հակայարձակումի եւ Յուլիս 21ին գրաւեցին քաղաքը ամբողջութեամբ: Տեղի ունեցան ծանր ընդհարումներ, որոնք չարունակուեցան 3 օր: Սպաննուեցան 670 հոգի եւ վիրաւորուեցան 1150 ուրիշներ: ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդը միջամտեց եւ կռիւները դադրեցան: Այս թիւնամութեանց հետեւանքով հազարաւոր ֆրանսացիներ հարկադրուեցան հեռանալ Թունուզէն:

Համըրչեոլտ, անձնական նախաձեռնութեամբ գնաց Թունուզ Յուլիս 24ին: Վերադարձին ուզեց ան հանդիպիլ նաեւ Փարիզ, բայց ֆրանսական կառավարութիւնը մերժեց ընդունիլ, նկատի ունենալով որ Թունուզ գացած էր ան ինքնաբերաբար եւ առանց իրեն լուր տալու:

Թունուզ կը պահանջէր Պիզէրթի ֆրանսական ռազմակայանին պարպումը, իսկ ֆրանսա կը յայտարարէր, թէ չի կրնար պարպել զայն աշխարհի այժմու խռովայոյզ կացութեան մէջ: Ի վերջոյ, Թունուզի Նախագահը Հապիպ Պուրկիպա տրամաբանական դատաւ ֆրանսական տեսակէտը եւ յօժարեցաւ, որ ֆրանսացիները պահեն այդ ռազմական խարիսխը ցնոր անօրինութիւն: Ասոր վրայ, ֆրանսական ուժերը Հոկտեմբերի սկիզբը վերջ տուին Պիզէրթի գրաւման եւ քաշուեցան իրենց ռազմակայանը:

Fonds A.R.A.M

ՍՈՒՐԻԱ ՎԵՐԱԳՏԱՒ ԻՐ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտ. 28ի առաւօտեան ժամերուն Դամասկոսի մէջ պայթած զինուորական – պետական հարուած մը, կայծակնային արագութեամբ Սուրիոյ վերադարձուց իր անկախութիւնը, որմէ հրաժարած էր ան 1 Փետր. 1958ին, մաս կազմելով Արաբական Միացեալ Հանրապետութեան: Ապստամբութեան լուրը իմանալով եւ մանաւանդ տեղեկանալէ ետք, թէ Հալէպի եւ Լաթաքիոյ կայազօրքերը չեն միացած Դամասկոսի ըմբոստներուն, ԱՄՀ–ի Նախագահը կամալ Ապտէլ Նասըր, օդանաւերով եւ անկարգելներով եգիպտական ուժեր իջեցուց Լաթաքիա: Մինչ այդ սակայն, այս ցած ըլլալով յեղափոխութեան, վերջինին հետ Հալէպն ալ միացաւ սուրիական բանակին, իսկ այդ ուժերը անճնշատուր եղան Նախագահ կամալ Ապտէլ Նասըրն ալ, աւելորդ արիւնահեղութիւններէ խուսափելու համար, հրաժարեցաւ զինու զօրութեամբ միջամտելու որոշումէն:

ՆԱԶԸՄ ՔՈՒՏՍԻ
Նորընտիր Նախագահ Սուրիոյ
Արաբական Հանրապետութեան

ԶՕՐ. ԱՊՏԷԼ ՔԷՐԻՄ ԶԱՀՐԷՏՏԻՆ
Սուրիական բանակին հրամանատարը

Շատ կարճ օրերու ընթացքին կացութիւնը բոլորովին հանդարտեցաւ: Պետական հարուածին կազմակերպիչ զինուորականները, յեղափոխութեան յաջորդ օրն իսկ իշխանութիւնը յանձնեցին ոչ – զինուորական տարրերուն եւ վարչապետ նշանակուած Մաամուն Քուզպարին Սեպտ. 29ին կազմեց քաղաքային անձնաւորութիւններէ բաղկացած իր կառավարութիւնը,

Fonds A.R.A.M

ՄԱՄՄՈՒՆ ՔՈՒԶՊԱՐԻ
Նախագահ Սուրիոյ ներքնատիր
երեսփոխանական ժողովին

որ, Դեկտ. 1ին խորհրդարանական ընտրութիւններ կատարելու որոշումը տալէ վերջ, հրաժարեցաւ եւ անոր տեղ, ընտրութիւնները վարելու համար վարչապետութիւնը ստանձնեց եւ առժամեայ նոր դահլիճ մը կազմեց փոխ – վարչապետ Տօքթ. Իզզէթ Էլ Նոս: Քուզպարի եւ ուրիշ նախարարներ հրաժարեցան, որովհետեւ թեկնածու ներկայացան ընտրութեանց մէջ:

Ընտրութիւնները, որոնց կուսակցութեանց անունով մասնակցելը արգիլուած էր, կատարուեցան Դեկտ. 1 — 2ին եւ ընտրուեցան 172 երեսփոխաններ: Խորհրդարանը, որ սկիզբը դումարուեցաւ իբրեւ Սահմանադիր ժողով, բացուեցաւ Դեկտ. 12ին եւ նոյն օրը, նախորդ վարչապետ Մամմուն Քուզպարի ընտրուեցաւ Խորհրդարանի Նախագահ:

Ապա, Դեկտ. 14ին, Խորհրդարանի Բ. նիստին, կատարուեցաւ Սուրիոյ Արաբական Հանրապետութեան Նախագահին ընտրութիւնը: Քուէարկութեան մասնակցած 171 երեսփոխաններուն 153 քուէներով Նախագահ ընտրուեցաւ Սուրիոյ պետական դէմքերէն Տօքթ. Նազըմ Քուսսի (Հալէպէն):

Նորընտիր Նախագահը այնուհետեւ ձեռնարկեց նոր դահլիճը կազմելու աշխատանքին: Մինչեւ այս տողերուն տպագրուիլը, սակայն, նշանակուած չէր նոր վարչապետը:

Նախ քան ընտրութիւնները երկրին քաղաքական այլազան հոսանքները ներկայացնող 70 անձնաւորութիւններ, Նոյեմբեր 9ին ի մի գալով, ստորագրեցին ուխտ մը, որով խոստացան խուսափիլ կուսակցական պայքարներէ եւ հայրենիքի չհերը ամէն բանէ վեր պահելով, ստեղծել կայուն ու խաղաղ դոյավիճակ մը երկրին մէջ:

Ցեղափոխութեան պայթման երրորդ օրն իսկ Թուրքիա եւ Յորդանան ճանչցած ըլլալով Սուրիոյ անկախութիւնը, ԱՄՀ խզեց իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները այս երկու պետութեանց հետ: Քանի մը չաբաթներու ընթացքին, աշխարհի մեծ ու պզտիկ բոլոր պետութիւններն ալ ճանչցան անկախ Սուրիան, որ վերապրուեց իր աթոռը նաեւ ՄԱԿ–ի մէջ:

Fonds A.R.A.M

Մաամուն Քուզպարիի կառավարութեան առաջին գործերէն մէկը եղաւ ձերբակալել բռնապետ Ապտիւլ Համիտ Սարրաճը իր կարգ մը գործակիցներուն հետ, որոնք կ'ամբաստանուին ծանրագոյն ոճիրներով:

Պետական հարուածին կազմակերպիչը եղաւ սուրիական բանակը, որուն ընդհ. հրամանատարն է զօր. Ապտէլ Քէրիմ Զահրէտտինն:

Բնականոն վիճակի վերահաստատումէն ետք եւ ընտրութեանց նախօրեակին, լուծուած համայնավար կուսակցութեան պարագլուխը Խալէտ Պէքթաշ փորձեց օգտուիլ կացութենէն եւ Սուրիա մտնել, իր կարգ մը գործակիցներուն հետ: Սուրիական իշխանութիւնները սակայն արգիլեցին անոնց մուտքը եւ ետ վերադարձուցին Դամասկոսի օդակայանէն: Նոյն մերժումին արժանացան անոնք, երբ Դամասկոսէն հեռանալով ուզեցին Պաղտատ իջնել: Ճարահատ՝ վերադարձան Փրակա:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ ԽՈՒՎՈՒՐԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ամբողջ տարի մը եւս չարունակուեցան արիւնալի դէպքերը Ալժերիոյ մէջ: Ահաւասիկ անոնք համառօտակի եւ թուականներու կարգով.—

Զօր. Տը Կոլ Ալժերիա գացած էր 1960ի Դեկտեմբերի սկիզբները: Անոր ներկայութեան կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան Իսլամներու եւ Եւրոպացիներու միջեւ Ալժէի, Օրանի եւ այլ վայրերու մէջ: Սպաննուեցան երկուստեք 120 հոգի եւ վիրաւորուեցան 1500 ուրիշներ: Բանակը ձերբակալեց իսլամ եւ եւրոպացի 600 ծայրայեղականներ:

«Ալժերիական Ալժերիա» նշանաբանով իր վարած քաղաքականութեան մասին Ֆրանսայի ժողովուրդին կարծիքը իմանալու համար, զօր. Տը Կոլ, անցեալ Յունուարի 8ին կազմակերպեց հանրաքուէ մը: Քուէարկութեան արդիւնքով, տը Կոլեան քաղաքականութեան «այո» ըսին 17·447·669 քուէարկողներ եւ «ոչ» 5·817·175 ուրիշներ:

Ապրիլ 22ին, զօր. Տը Կոլի հակառակորդ զօրավարներ Սալան, Շալ, Զելլէր եւ Ժիւհօ Ալժէի մէջ ապստամբեցան Փարիզի դէմ եւ գրաւեցին քաղաքը: Ապստամբութիւնը դադրեցաւ երկու օրէն: Մայիս 31ին, ձերբակալուած զօրավարներ Շալ եւ Զելլէր պատժուեցան 15ական տարուան բանտարկութեամբ: Իսկ Յուլիս 11ին ի բացակայութեան մահուան դատապարտուեցան Սալան եւ Ժիւհօ:

Իսլամներու եւ ազահովութեան ուժերուն միջեւ նոր բախումներ՝ Յուլիս 5ին: Սպաննուեցան 80 հոգի եւ վիրաւորուեցան 266 ուրիշներ:

Fonds A.R.A.M

Բախումներու գծով նոր արիւնահեղութիւններ նաեւ Նոյեմբեր 1ին։ Զոհերու թիւը՝ 76 սպանեալ եւ հարիւրաւոր վիրաւորներ։

Ալժերիական ապստամբութեան ղեկավարներուն եւ Ֆրանսական կառավարութեան միջեւ էվիանի մէջ Մայիս 20ին սկսած բանակցութիւնները նախ առկախուեցան Յունիս 14ին եւ վերսկսելէն յետոյ խզուեցան Յուլիս 28ին, ընդունուած չըլլալով Ալժերիացիներու պահանջը Սահարայի մասին։ Այս բանակցութիւնները պիտի վերսկսէին Հոկտեմբերի վերջը, բայց ըմբոստները մերժեցին, Ֆրանսայի մէջ իրենց բանտարկուած ղեկավարները՝ Պըն Պէլլա եւ իր 4 ընկերները հացադուլ հռչակած ըլլալնուն պատճառով։ Հացադուլը չարունակուեցաւ 15 օր եւ վերջ դտաւ Նոյեմբեր 15ին։ Բանտարկեալներու ազատ արձակումը պահանջող բոլոր դիմումները մերժուեցան։

Ալժերիոյ առժամեայ կառավարութեան պետ Ֆէրհատ Ապպաս հրաժարած ըլլալով իր պաշտօնէն, Օգոստոս 27ին վարչապետ նշանակուեցաւ Եուսէֆ Պըն Խէտտա։ (Առժամեայ կառավարութեան կեդրոնը կը գտնուի Թունուզ։)

Ու վերջացնելու համար, արձանագրենք զօր. Տը Կոլի դէմ նիւթուած մահափորձը Սեպտ. 9ի գիշերը։ Դաւադիրները, որոնք Նախագահին հակառակորդ Ֆրանսացիներ էին, փարիզէն Գոլմսվիլ – լէ – տէօ – դ'Էկլիզ անոր անցնելիք ճամբուն վրայ դետեղած էին զոհային մեքենայ մը, որ սակայն, աւրուած ըլլալով, կրակ չառաւ եւ զօրավարը անցաւ անվտանգ։

ԱՆՊԱՏԿԱՌ ԾԱՂՐ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏՔԻՆ ԴԷՄ

Ծաղրողը Նիքիթա Խրուշչեւն է։ Ծաղրուողը՝ քրիստոնէական հաւատքը։ Անցեալ ամառ, իր ներկայութեան ընդունելով «Նիւ Եորք Թայմզ»ի ներկայացուցիչներէն Սուլցպէրկէրը, Խրուշչեւ, դանազան տեսակէտներու պարզաբանման կարգին, ըսած է անոր նաեւ հետեւեալը։

— Քահանաներէն չատ բան լսած ենք երկնային դրախտի գոյութեան մասին։ Այնպէս որ մենք որոշեցինք փնտռել զայն։ Նախ ղրկեցինք մեր խուզարկուն՝ Եուրի Կակարինը։ Դարձաւ ան աշխարհին չուրջը, բայց բան մըն ալ չգտաւ անծրպետին մէջ։ Սարսափելի մութ է հոն, ըսաւ ան։ ոչ Եդեմի պարտէզը կայ, ոչ ալ երկնային դրախտը։ Աւոր վրայ որոշեցինք ղրկել ուրիշ մը։ Ու ղրկեցինք Կէրման Թիթովը, պատուիրելով որ թռչի ամբողջ օր մը։ Վերջ ի վերջոյ, Կակարին չրջած էր մէկուկէս ժամ միայն։ Կրնար հետեւաբար տեսած չըլլալ դրախտը։ Յանձնարարեցինք իրեն վաւ նայիլ։ Արդ, գնաց, վերադարձաւ եւ ան ալ կրկնեց Կակարինին ըսածը։ Ըսաւ որ դրախտի պէս բան մը չկայ երկնքին մէջ...

Fonds A.R.A.M

ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԵՐԸ ԱՄՀ-Ի ՄԷՋ

Արաբական Միացեալ Հանրապետութեան Նախագահը կամալ Ապտէլ Նասըը անցեալ տարեշրջանին եւս ձեռնարկեց՝ երկրին տնտեսական մակարդակը բարձրացնելու կոչուած զանազան գործողութեանց։

Կիրարկումը չարունակուղ ընկերվարական դրութեամբ, կառավարութիւնը Ցուլիս 11ին ազգայնացուց 23 դրամատուներ եւ 12 ապահովագրական ընկերութիւններ։ Գրաւուեցան չատ մը մեծահարուստներու կալուածները։ Հողային սեփականատիրութիւնը սահմանափակուեցաւ անձ – դլուխ 100 արտավարի իրաւունքով, ամէնէն չատ։

Միւս կողմէ ձեռք առնուեցան երկրին ապահովութիւնը զօրացնելու եւ պատահական ամէն ընդդիմութիւն չէզոքացնելու կոչուած ուրիչ միջոցներ։ Այսպէս, Հոկտեմբեր 23ին ձերբակալուեցան 40 քաղաքական կասկածելի դէմքեր, որոնց մէջ են վաղուց լուծուած Վաֆտ կուսակցութեան անդամներէն երեք նախկին նախարարներ, մէկը՝ Ֆուատ Սէրակէտտինը։ Նոյեմբեր 14ին ալ ձերբակալուեցան հազարաւոր անբաղձալիներ, դատարկապորտներ, եւայլն։ Այլեւ, իրենց պաշտօններէն հեռացուեցան չորս կառավարիչներ։

× Անցեալ Նոյեմբերի վերջերը Գահիրէի մէջ ձերբակալուեցան՝ երբեմնի եգիպտաբնակ Ֆրանսացիներէն դրաւուած կալուածներուն հաշուեյարդարովը զբաղող Ֆրանսական պաշտօնական առաքելութեան մը չորս անդամները։ ԱՄՀ–ի իշխանութիւնները մեղադրեցին զանոնք, յայտնելով որ կը դաւեն երկրին ապահովութեան դէմ, լրտեսութիւն կ'ընեն, արտասահման դրամ կը փախցնեն եւ մանաւանդ նիւթած են ոճրափորձ մը Նախագահ Կամալ Ապտէլ Նասըրի կեանքին դէմ։ Ձերբակալուածներն են Անտրէ Մաթթէի՝ առաքելութեան պետը, Անրի Մութոն եւ Ժան Պելլիվիէ՝ առաքելութեան անդամները եւ Անտրէ Միքէլ՝ մշակութային գործակատար։ Ասոնց իբրեւ գործակից ձերբակալուեցան նաեւ եգիպտոս բնակող Ֆրանսացի փաստաբան մը, եգիպտացի եւ յոյն երկու օրագրողներ, Փարիզի նախկին եգիպտական դեսպանը Ալի Անտրաոս, քանի մը պետական պաշտօնեաներ, եւայլն։ Գլխաւոր ամբաստանեալներուն համար ամբաստանագիրը կը պահանջէ ցմահ բանտարկութիւն։ Դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ցունուար 15ին։

Ամբաստանեալները պաշտպանելու համար Գահիրէ զացին երեք Ֆրանսացի փաստաբաններ։

Կատարուած ձերբակալութիւնները մեծ իրարանցում պատճառեցին Ֆրանսայի մէջ։

Fonds A.R.A.M

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾԸ

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍՐԸ ՀԱՅԼԷ ՍԷԼԱՍԻԷ

Օգտուելով Եթովպիոյ Կայսր Հայլէ Սելասիէին Պրազիլիա կատարած ճամբորդութենէն, տիրող իրաւակարգէն դժգոհ խումբ մը սպաներ, 14 Դեկտ. 1960ին ըմբոստացան եւ գրաւեցին իշխանութիւնը: Բանակին մեծ մասը սակայն հաւատարիմ մնացած ըլլալով կայսեր, ծայր տուին բուռն ընդհարումներ ըմբոստներուն եւ օրինապահ ուժերուն միջեւ: Կռիւները շարունակուեցան 3 օր եւ ի վերջոյ ըմբոստները պարտուեցան: Երկուստեք սպաննուեցան 2000 հոգի: Կայսրը փութոյ պնդութեամբ Սան Փաւլոյէն վերադարձաւ Ատիս Ապէպա եւ վերագրաւելով իշխանութիւնը, վերահաստատեց կարգ-կանոնը:

Պետական հարուածին առաջին օրը յայտարարուած էր, թէ ըմբոստներուն պարագլուխն է գահաժառանգ իշխան Ասֆա Ուասէն: Յետոյ պարզուեցաւ, որ ստրճանակի սպառնալիքին տակ կատարած է ան իր յայտարարութիւնը ի նպաստ ըմբոստներուն: Կայսրն ալ յայտնեց թէ անմեղ է իր զաւակը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

Դեկտ. 14ին, Յունաստանի եւ մասնաւորաբար Աթէնքի մէջ արտակարգ շուքով տօնուեցաւ Յունաստանի Փաւլոս Թագաւորին ծննդեան 60ամեակը: Այս առթիւ Աթէնք գացած էին զանազան արքայատոհմերու պատկանող 35 իշխանուհիներ եւ իշխաններ, որոնց կարգին Ռումանիոյ մայր Թագուհին, Իտալիոյ Ումպէրթօ Թագաւորին քոյրերը, Նորվեկիոյ գահաժառանգը, Հոլանտայի գահաժառանգուհին եւ քոյրը, Քէնթի Մարինա իշխանուհին եւ աղջիկը, Փաւլոս Թագաւորին աղջկան՝ իշխանուհի Սոֆիային կեսուրն ու կեսրայրը՝ Պարչէլոնայի դուքսն ու դքսուհին, եւլն.: Անգլիական արքունիքէն ներկայ գտնուեցաւ Էլիզապէթ Թագուհիին ամուսինը՝ իշխան Ֆիլիփ: Արքայական 60ամեակը տօնուեցաւ Յունաստանի ամէն կողմը, արժանի շուքով եւ գոհաբանական աղօթքներով:

Fonds A.R.A.M

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

Լիբանանեան կառավարութեան ծոցին մէջ ծայր տուած եւ հետզհետէ ծանրացած տարակարծութեանց պատճառով, Սէկպ Սալամ, որ 1 Օգոստոս 1960էն ի վեր երկրին վարչապետն էր, անցեալ Հոկտ. 23ին ներկայացուց իր դահլիճին հրաժարականը: Հանրապետութեան Նախագահ Ֆուատ Շէհապի հրաւէրով, Հոկտ. 31ին նոր դահլիճը կազմեց Թրիփոլիի երեսփոխան եւ նախկին վարչապետ Ռաշիտ Քարամէ եւ 18ի դէմ 63 ձայնով արժանացաւ երեսփ. ժողովի վստահութեան:

ՌԱՇԻՏ ՔԱՐԱՄԷ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՓՐԻԿԷ

ՔԱՇՈՒԵցԱՒ ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵՆԷՆ

Անցեալ Մարտին Լոնտոնի մէջ դումարուեցաւ Բրիտանական Համաբարակապետութեան (Commonwealth) ժողովը, անդամակցող 12 երկիրներու մասնակցութեամբ եւ էլիզապէթ Թագուհիին նախագահութեամբ: Ամէն ինչ լաւ անցած պիտի ըլլար, եթէ վերջին նիս-

Բրիտանական Համաբարակապետութեան անդամ երկիրներու ներկայացուցիչները, անցեալ տարի, Լոնտոնի մէջ: Ձախէն աջ՝ Սըր Ապուպաքար Թափաւա Պալեւա (Նիկերիա), Քվամէ Նէրումա (Ղանա), Ճոն Տիփենպէյըր (Գանատա), Հէնտրիք Վէրվէօրթ (Հարաւային Ափրիկէ), Ճաւահարլալ Նէհրու (Հնդկաստան), զօր. Մոհամմէտ Այուպ Խան (Փաքիստան), էլիզապէթ Թագուհի, Սըր Րոյ Վելենսթի (Ռոտեզիոյ եւ Նայազալանտի Դաշնակցութիւն), Տիկին Սիրիմաւօ Պանտարանայիէ (Սէյլան), Հէրբլտ Մաքմիլլըն (Մեծն Բրիտանիա), Ռոպըրթ Մէնզիս (Աւստրալիա), Մակարիոս Արքեպիսկոպոս (Կիպրոս), Փէյթ Հոլեոաքէ (Նոր Զելանտա) եւ Թունգու Ապտիւլ Րահման (Մալայա):

Fonds A.R.A.M

տին, Հարաւային Ափրիկէի վարչապետը Հէնտրիք Վերվէօրթ, տրամադրօրէն տարակարծիք եղած չըլլար միւս բոլոր անդամներուն հետ, ցեղային խտրականութեան հարցին մէջ: Վերջ մը տալու համար այս անբնական վիճակին Հարաւային Ափրիկէի մէջ, ժողովը պնդեց, որ վարչապետ Հ. Վէրվէօրթ ստորագրէ սպիտակամորթ եւ սեւամորթ ցեղերու հաւասարութիւնը հռչակող յայտարարութիւն մը: Վարչապետը ոչ միայն մերժեց, այլեւ գրաւոր կերպով յայտնեց ժողովին, թէ Հարաւային Ափրիկէն, Մայիս 31էն սկսեալ կը քաշուի Համարակապետութենէն: Եւ աւելցուց, որ չէր առներ այս քայլը, եթէ Գանատան եւ ափրիկեւասիական երկիրները վրէժխնդրական ու թշնամական ոգիով լեցուած չըլլային իրեն եւ իր երկրին դէմ:

ՆԱՆՍԷՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

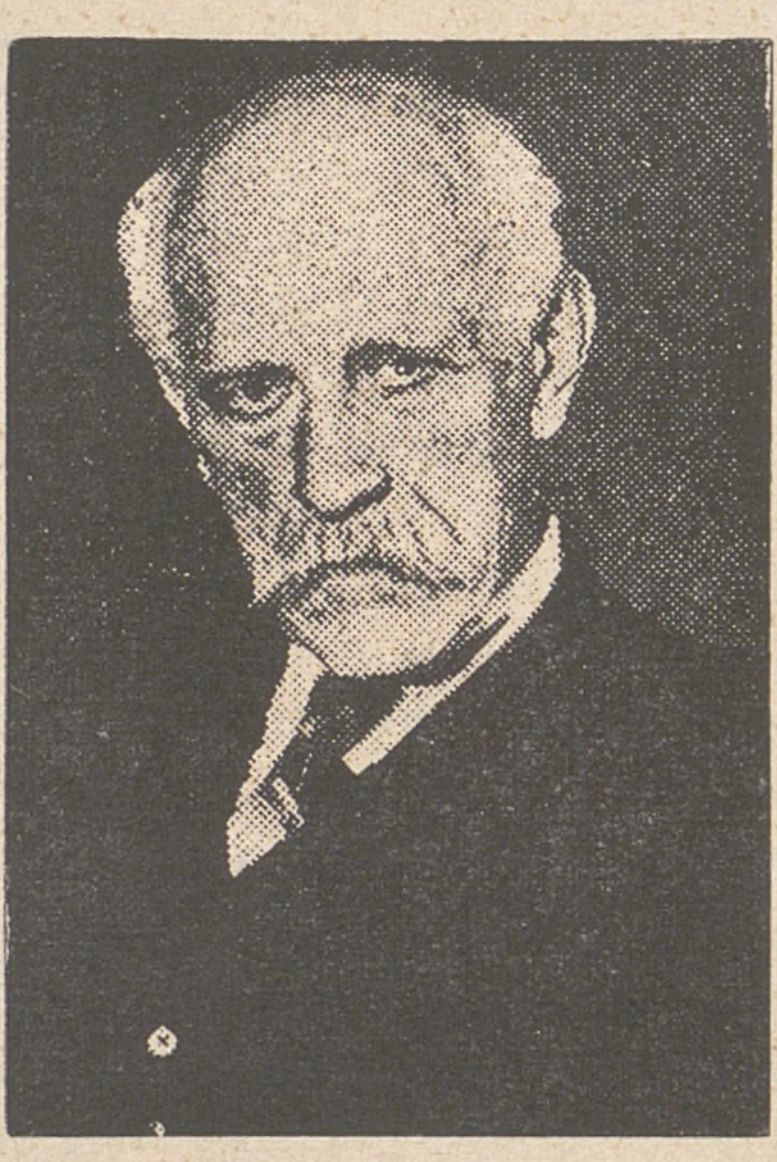

ՖՐԻՏՑՈՐՖ ՆԱՆՍԷՆ

Անցեալ Հոկտեմբերին, Նորվեկիացի ժողովուրդը պանծացուց իր մեծանուն զաւկին Ֆրիտեօրֆ (Fridtjorf) Նանսէնի ծննդեան հարիւրամեակը: Ֆ. Նանսէն ծնած է 10 Հոկտ. 1861ին Օսլոյի (նախկին Քրիսթիանիա) Սթոր Ֆրոէն արուարձանը: Հռչակ հանեց ան իբրեւ բեւեռախոյզ 1893 — 96 թուականներուն, երբ յաջողեցաւ հասնիլ Հիւսիսային Բեւեռի ամենաբարձր կէտը: Բացի գիտնականի իր արժէքներէն, Ֆ. Նանսէն եղած է նաեւ քաղաքական կարեւոր դէմք մը իր հայրենիքին մէջ: Մեծ դեր ունեցած է այն աշխատանքին մէջ, որու շնորհիւ Նորվեկիան անջատուեցաւ Շուէտէն եւ դարձաւ անկախ պետութիւն, 1905ին: Այնուհետեւ իր երկիրը ներկայացուց ան իբրեւ դեսպան բրիտանական արքունիքին մօտ:

Ֆ. Նանսէն միջազգային աշխարհի մէջ մեծ հռչակ հանեց նաեւ իբրեւ խաղաղութեան առաքեալ 1914 — 18ի պատերազմէն յետոյ: Ազգերու Ընկերակցութիւնը նշանակեց զայն իբրեւ լիազօր ղեկավար ռուս եւ գերմանացի գերիներու փոխանակութեան: Այնուհետեւ 1921ին օգնութեան հասաւ Ռուսիոյ սովահար ժողովուրդին, մասնաւորաբար ապահովելով Մ. Նահանգներու օգնութիւնը եւ միաժամա-

Fonds A.R.A.M

նակ օգնեց արտասահման փախած ռուս գաղթականներուն։ Իր մարդասիրական գործունէութիւնը սակայն աւելի մեծ ծաւալ ստացաւ 1922էն սկսեալ, երբ նուիրուեցաւ Յունաստան ապաստանած մէկ միլիոնէ աւելի գաղթականներու տեղաւորման եւ խնամատարութեան գործին։ Այդ թուականէն սկսաւ նաեւ իր բացառիկ նուիրումը հայ գաղթականներուն, որոնց բարօրութեան համար ըրաւ ամէն ինչ եւ ի գործ դրաւ ան իր առաւելագոյն ճիգերը։ Հազար դուռ զարկաւ ճարելու համար մէկ միլիոն սթերլին, երբ, 1925ին Հայաստան երթալով, տեղւոյն վրայ հաստատեց, թէ այդքան գումար մը պէտք է գոնէ 15·000 Հայեր հայրենիք փոխադրելու եւ հոն տեղաւորելու համար։ Իր բոլոր աղերսանքները բախեցան մեծ պետութեանց քար անտարբերութեան եւ իր ծրագիրը թաղուեցաւ Ժընեւի մէջ 1929ին։ Երբ անլոյծ մնաց հայ եւ ռուս գաղթականներու տեղաւորման գործը եւ անոնք նկատուեցան այլեւս իբրեւ անհայրենիք (հայմաթլոս) բազմութիւններ, Ազգերու Ընկերակցութիւնը անոնց համար պատրաստեց՝ Խ· Միութենէն եւ Թուրքիայէն զատ միւս բոլոր պետութիւններէն ճանչցուած ինքնութեան թուղթեր եւ անցագրեր, որոնք նուիրագործուեցան Նանսէնի անունով։ Իր խաղաղասիրական եւ մարդասիրական ծառայութեանց համար Ֆ· Նանսէն արժանացաւ Նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակին։

Ֆ· Նանսէն մեռաւ 13 Մայիս 1930ին։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մայիս 17ին, Օսլոյի մէջ, ամբողջ արքայական ընտանիքի եւ 100·000 յուղարկաւորներու ներկայութեան, համալսարանի հրապարակին վրայ, ուր, դագաղին շուրջը խմբուած 10·000 սպիտակազգեստ պատանիներ երգեցին հոգեւոր երգեր։ Դամբանական խօսեցաւ օրուան վարչապետը՝ Մոլվինկէլ։ Ապա, ըստ իր կտակին, մարմինը հրկիզուեցաւ եւ աճիւնները ամփոփուեցան սնտուկի մը մէջ։

Մեծանուն գիտնական եւ մարդասէր Նանսէնի յիշատակին եւ անոր ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ, Նորվեկիացիները, իրենց բարեսիրական կազմակերպութիւններով, որոշեցին անոր անունով եւ Հայերու համար ծերանոց մը հիմնել Սելանիկի մէջ։ Այս առթիւ, անցեալ Սեպտեմբերի 28ին, Աթէնքի նորվեկեան դեսպանատան մէջ տեղի ունեցաւ պաշտօնական ընդունելութիւն մը, որուն ներկայ գտնուեցան հելլէն նախարարներ եւ այլ պաշտօնական անձեր, որոնց կարգին նաեւ Յունահայոց Առաջնորդը Տ· Սահակ Սրբազան, Ազգ· Կեդր· Վարչութեան եւ հայկական այլ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն հետ։ Դեսպան Փէթըր Անքեր հաղորդելէ յետոյ Սելանիկի մէջ հայկական ծերանոց մը հիմնելու որոշումը, վեր առաւ Ֆ· Նանսէնի գործունէութիւնը։ Դեսպանին պատասխանեց արտաքին

Fonds A.R.A.M

Նախարար Մ. Փէմածօղլու, որ հելլէն կառավարութեան եւ ժողովուրդին շնորհակալութիւնները յայտնեց Նորվեկիացի ժողովուրդին եւ ապա հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգել անմոռանալի մարդասէրին յիշատակը։

Այս հարիւրամեակը յարգուեցաւ նաեւ Պէյրութի մէջ, ուր, Հ. Յ. Դ. Զաւարեան Ուսանողական Միութիւնը, Տ. Զարեհ Ա. Վեհ. Կաթողիկոսի հովանաւորութեան տակ սարքեց պատշաճ հանդիսութիւն մը Դեկտ. 10ին։

ՀԻՒՍԷԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլորովին անակնկալ նշանախօսութենէ մը ետք, Յորդանանի Հիւսէին Թագաւորը Մայիս 25ին ամուսնացաւ իսլամութիւնը ընդունած 20ամեայ Անգլուհիի մը՝ Թոնի Էվրիլ Կարտինըրի հետ, որ յորդանանեան բանակին մէջ ծառայող դեր – գնդապետի մը դուստրն է։

Յորդանանի նորապսակ Հիւսէին Թագաւորը եւ կինը՝ Մունա էլ Հիւսէին

Ամուսնական դժուարութիւնները հարթուեցան, երբ արքան յայտարարեց, թէ իր կինը պիտի չըլլայ թագուհի մը, ոչ ալ պաշտօնական դիրք ու տիտղոս պիտի ունենայ, այլ պարզապէս պիտի կոչուի Մունա էլ Հիւսէին (Հիւսէինին Բաղձանքը)։

Իր ամուսնութեան առթիւ, Հիւսէին Թագաւոր ցմահ բանտարկութեան վերածեց բոլոր մահավճիռները, մէկ երրորդով պակսեցուց երկարատեւ բանտարկութեան դատապարտուածներուն պատիժները եւ ազատ արձակեց թեթեւ պատիժներով բանտարկուած 600 ուրիշներ։ Մինչեւ անգամ անձամբ բանտ երթալով ողջագուրուեցաւ իրբեւ դաւադիր դատապարտուած իր նախկին թիկնապահին հետ եւ ազատ արձակեց զայն։

Fonds A.R.A.M

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

Գիտութիւնը արձանագրեց անցեալ տարի նոր նուաճումներ, անչրպետին մէջ մարդիկ արձակելով։ Առաջին յաջողութիւնը արձանագրեցին Սովետները, երբ Ապրիլ 12ին անչրպետ դրկեցին տիեզերանաւ մը, որուն մէջ տեղ գրաւած էր Եուրի Կագարին, կարմիր բանակէն 27 տարեկան հազարապետ մը։ Երկրագունդի ձգողական ուժի հաղուրթենէն վեր, 1 ժամ 48 վայրկեանէն երկրին չրջանը ընելէն յետոյ, կակարին վերադարձաւ ողջ – առողջ։

ՀԱԶԱՐԱՊԵՏ ԵՈՒՐԻ ԿԱԿԱՐԻՆ

Այս յաջողութենէն չուրչ 4 ամիս ետքը՝ Օգոստոս 6ին, Սովետները արձակեցին իրենց երկրորդ աստղանաւորդը, կարմիր բանակէն մէկ ուրիշ երիտասարդ հազարապետ՝ Կերման Թիթովը, որ 25 ժամ 18 վայրկեանի մէջ 17 անգամ դարձաւ երկրագունդին չուրջը եւ իր կարգին ողջ – առողջ իջաւ երկիր, Վոլկայի մօտերը, Սարաթովի չրջանը։

Կակարինի թռիչքէն յետոյ, Ամերիկացիներն ալ, Մայիս 5ին անչրպետ դրկեցին իրենց առաջին աստղանաւորդը՝ ամերիկեան բանակէն հազարապետ Ալէն Շէփըրտը, որ հրթիռի մը մէջ նստած կըրցաւ հասնիլ երկրէն 184 քիլոմէթր բարձրութեան, 15 վայրկեանէն վերադարձաւ երկիր եւ անկարգելով մը իջաւ ծով։

Եւ, Յուլիս 21ին, ուրիշ Ամերիկացի մը՝ հարիւրապետ Վիրկիլ Կրիսըմ կրկնեց Շէփըրտի թռիչքը եւ 15 վայրկեանէն իջաւ երկիր, հասնելով 188 քիլոմէթր բարձրութեան։ Այս 15 վայրկեանին 5ը անցուց ան անչրպետին մէջ։

Սովետներու եւ Մ. Նահանգներու այս փորձերուն մէջ կար չատ ուշագրաւ տարբերութիւն մը.— Առաջինները իրենց բոլոր փորձերը կատարեցին գաղտնի եւ արդիւնքները միայն հաղորդեցին, մինչդեռ Ամերիկացիներուն փորձերը սկիզբէն մինչեւ վերջը ցոյց տրուեցան հեռատեսիլով։

Fonds A.R.A.M

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԲԱՐԵԿԱՄ

ՊԱՏՄԱԲԱՆ ԹՈՅՆՊԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏԵՑ ԻՍՐԱՅԷԼԸ

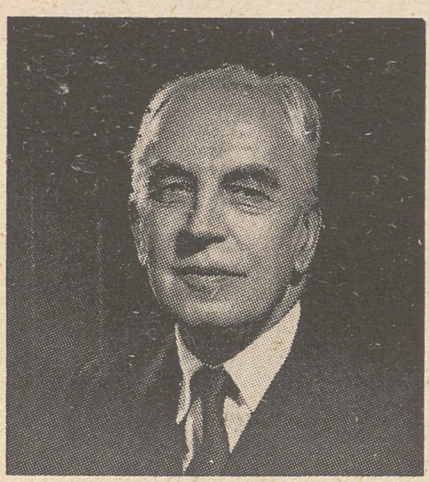

ԱՐՆՈԼՏ ԹՈՅՆՊԻ

Արաբական բոլոր երկիրներուն մէջ սքանչելի տպաւորութիւն ձգեցին անդլիացի աշխարհահռչակ պատմաբան Արնոլտ Թոյնպիի կողմէ Իսրայէլի հասցէին ուղղուած սուր քննադատութիւնները։ «Պատմութեան Մէկ Ուսումնասիրութիւնը» անունով իր գլուխ – գործոց դըրքին մէջ, Ա. Թոյնպի ըրած էր երկու վճռական հաստատումներ. 1) Իսրայէլի վերաբերումը 1948ի պատերազմին Արաբներու հանդէպ բարոյապէս բաղդատելի է այն վերաբերումին հետ, զոր Նացիները ցոյց տուին Հրեաներուն հանդէպ։ 2) Իսրայէլը իբրեւ Հրեաներու պատմական օճախ հըրէական հանդիսանալը մեծապէս խնդրական է, այնպէս ինչպէս խնդրական պիտի դառնար, եթէ Հնդիկները պահանջէին իրենց վերադարձնել Գանատան։

Իր այս վճռական յայտարարութիւնները ջղայնութիւն պատճառեցին անշուշտ Հրեաներուն եւ Գանատայի իսրայէլեան դեսպանը Եաքով Հէրցոգ ասպարէզ կարդաց Ա. Թոյնպիի, որպէսզի այս մասին հրապարակային վիճաբանութիւն մը ունենայ իրեն հետ։ Ա. Թոյնպի հաւանեցաւ եւ վիճաբանութիւնը տեղի ունեցաւ Մոնթրէալի Մաք Ճիլլ համալսարանին մէջ անցեալ փետրուարին եւ ներկայացուեցաւ նաեւ հեռատեսիլով։

— «Հրեաներուն իրաւունքը Պաղեստինի մէջ, ըսաւ Հէրցոգ, միշտ եղած է հրէականութեան դլխաւոր նպատակը եւ հաստատուած է երեք միջազգային ակտերով։» Բայց դեսպանին համար ամէնէն ջղայնացնող կէտը Իսրայէլ – Նացի բաղդատութիւնն էր։ — «Ինչպէ՞ս կարելի է բաղդատել, ըսաւ ան, երբ Նացիները սպաննեցին չուրջ 6 միլիոն Հրեաներ, մինչդեռ արաբական համայնքներու դըժբախտ տեղահանութիւնը ատոր հետ բաղդատելի բան մը չէ. հետեւաբար ինչպէ՞ս կարելի է երկուքը իրարու հաւասար բռնել։» Ա. Թոյնպի պատասխանեց.

— «Իմ բաղդատութիւնս բարոյական է եւ ոչ թէ թուական։

Fonds A.R.A.M

Մարդ 100ին 100էն աւելի չարագործ չի կրնար ըլլալ: Օրինակի համար, մէկէ աւելի մարդ սպաննելու պէտք չունիմ մարզասպան մը դառնալու համար: Հոգեբուժական նախադասութիւն մը գործածած ըլլալու համար ըսեմ, որ իմ հաստատումովս ցնցումի դարմանում մը ըրած եղայ հրեայ ժողովուրդին: Ըսի ձեզի բաներ, զորս ձեր խիղճը կ'ըսէ ձեզի: Ես կը ձգեմ ձեզ առանձին ձեր խղճին եւ 800·000 արաբ գաղթականներուն հետ: Հրեաները 2500 տարիներէ ի վեր տեսան կոտորած, կողոպուտ եւ արտաքսում իրենց տուներէն: Մարդ, որքան փորձառութիւնը ունենայ այս կարգի բաներու, այնքան աւելի բարոյական պարտաւորութիւնը ունի չունենալու նման բաներ ընելու փորձութիւնը:»

Անուանի պատմաբանին կողմէ արաբական դատին հանդէպ ցոյց տրուած այս պաշտպանութիւնը առիթ տուաւ ԱՄՀ–ի կառավարութեան, որպէսզի ունենայ երախտագիտական արտայայտութիւն մը: Առ այս վերաքննուեցաւ՝ 1956ին իբրեւ լրտես դատապարտուած անգլիացի ձէյմս Զարպը ազատ արձակելու հարցը: Եւ ԱՄՀ–ի կառավարութիւնը, որ մերժած էր այս ուղղութեամբ անգլիական կառավարութեան դիմումները, ազատ արձակեց Զարպը:

Արնոլտ Թոյնպի, ԱՄՀ–ի կառավարութեան հրաւէրով անցեալ Դեկտեմբերի սկիզբները այցելեց Գահիրէ եւ ընդունուեցաւ մեծ պատիւներով: Այս առթիւ տուաւ ան չարք մը դասախօսութիւններ:

ԳՈՒՊԱՅԻ ՁԱԽՈՂ ՑԱՄԱՔԱՀԱՆՈՒՄԸ

Ամերիկեան ցամաքամասէն ճամբայ ելլելով, դուպայի տարագիրներէ բաղկացած 1000ի չափ հակագասթրոյականները, Ապրիլ 17ին ծովէն եւ օդէն ցամաքահանում կատարեցին Դուպայի երեք կէտերուն վրայ: Ծայր տուին բուռն կռիւներ, որոնք երեք օր չարունակուելէ յետոյ վերջացան տարագիրներու ճախողանքով: Արշաւողներուն մեծ մասը սպաննուեցաւ կամ ձերբակալուեցաւ: Ձախողանքը հետեւանքն էր ձեռնարկին լաւ կազմակերպուած չըլլալուն եւ այն սխալ տեղեկութեանց, որոնց համաձայն, ցամաքահանումէն յետոյ տեղացիներն ու Գասթրոյի ուժերուն մեծ մասը պիտի միանային արշաւողներուն, մինչդեռ նման բան տեղի չունեցաւ: Մխացողներն ալ անհնայ զսպուեցան: Ձախողանքին համար մեղադրուեցաւ ամերիկեան կառավարութիւնը, որուն հետախուզական սպասարկութիւնները սոյդ տեղեկութիւններ չէին կրցած քաղել Դուպացիներու եւ գասթրոյական ուժերու իսկական տրամադրութեանց մասին: Արշաւողներու չէզոքացումէն յետոյ, Գասթրօ պնդակահարել տուաւ հարիւրաւոր հակագասթրոյականներ եւ հազարաւորներ ալ լեցուց բանտերը:

Fonds A.R.A.M

ԿԱՐԵՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐ ԵՐԿՐԷ ԵՐԿԻՐ

(ՀԱՄԱՌՕՏ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ)

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1960

10· *Ճէկպիրէի չրջանին (Սուրիա) Ամուտա պիւզաքաղաքին մէջ, որ կը գտնուի Հասիչէէն 120 քիլոմէթր դէպի հիւսիս – արեւմուտք, Թրքական սահմանին մօտերը, դպրոցական աշակերտներով լեցուն «Շէհէրազատ» սինէմային սրահը արաղօրէն հրոյ ճարակ դարձաւ, էլեկտրական պայթումի մը հետեւանքով: Ողջ – ողջ այրեցան 152 պատանիներ:*

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1960

21· *Սէուտական Արաբիոյ գահաժառանգ իշխանը Ֆէյսալ, որ 1958էն ի վեր կը վարէր վարչապետի պաշտօնը, իր եղբօրը Սէուտ Թագաւորին հետ ունեցած տարակարծութեանց հետեւանքով հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն: Վարչապետութիւնը ստանձնեց ինքը, Թագաւորը:*

27· *Ֆրանսա պայթեցուց իր երրորդ հիւլէական ռումբը Սահարայի անապատի Րէկկան կոչուած չրջանին մէջ: Տկար զօրութեամբ ռումբ մըն էր պայթածը:*

ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1961

17· *Ֆէնթըրպըրիի Արքեպիսկոպոսը Տոքթ· Ճէֆըրի Ֆիչըր, Անկլիքան Եկեղեցւոյ գերագոյն ժողովին յայտնեց, Թէ պիտի հրաժարի իր պաշտօնէն Մայիս 31ին: Ակնարկելով իր տարիքին (74), Արքեպիսկոպոսը ըսաւ.— «Կորովս չէ պակասած, վստահ եմ որ իմաստութիւնս ալ ամէն օր կ'աւելնայ, բայց համոզուած եմ նաեւ, որ համբերութիւնս կը պակսի եւ հետեւաբար անկեղծօրէն կը հաւատամ, որ եկած է քաշուելուս ժամը:»*

ՄԱՐՏ

7· *Լիբանանի վարչապետ Սաէպ Սալամի բնակարանի պարտէզին մէջ, պայթումէն 15 երկվայրկեան առաջ պատահմամբ գտնուեցան ուժանակի 105 ծրարներ, որոնք անմիջապէս չէզոքացուեցան: Պատրոյգը արդէն վառած էր եւ եթէ պայթումը տեղի ունենար, մէկ քառակուսի քիլոմէթր տարածութեան վրայ բոլոր տուները պիտի փլէին, անհամար զոհեր խլելով: Դաւադիրները ձերբակալուեցան եւ պարապմունքը դատապարտուեցաւ 15 տարուան բանտարկութեան:*

Fonds A.R.A.M

12· Քէրքիւքի մէջ Քիւրտերու եւ Թիւրքմէններու միջեւ տեղի ունեցած բախումներու հետեւանքով սպաննուեցան 7 հոգի եւ վիրաւորուեցան 18 ուրիշներ: Կռիւները դադրեցան իրաքեան բանակին միջամտութեամբ:

ԱՊՐԻԼ

9· Մեծ հրդեհ Պրիթիչ Ինտիա Լայն ընկերութեան «Տարա» չոգենաւին մէջ Պարսից ծոցի մուտքին, Թումպ կղզիին մօտերը: Ճախոնական փոխադրանաւի մը զարնուելով կրակ առաւ անգլիական չոգենաւը, որուն վրայ կը գտնուէին 540 ճամբորդներ եւ 132 նաւաստիներ: Այրեցան կամ ծովը նետուելէն յետոյ խեղդուեցան եւ չանաձուկերու կեր դարձան 100 ճամբորդներ:

10· Հալէպի չրջանին մէջ տեղացած անձրեւներուն եւ ասոնց յաջորդած ողողումներուն հետեւանքով 7 մանուկներ, 4 կիներ եւ 2 այրեր խեղդուեցան Ապպատ գիւղին մէջ:

ՄԱՅԻՍ

30· Մահափորձի մը հետեւանքով սպաննուեցաւ Տոմինիքեան Հանրապետութեան տէր – տիրականը զօր· Ռաֆայէլ Թրուխիլլօ, որուն տիրապետութեան տակ կը գտնուէր այդ փոքր երկիրը 31 տարիներէ ի վեր եւ որ ժողովուրդին կողմէ կը կոչուէր «Պէնէֆաքթոր» (Բարերար): Ծնած էր 1891ին:

ՅՈՒՆԻՍ

11· Սուտանի վարչապետ զօր· Իպրահիմ Ապպուտի նախագահութեան տակ դործող զինեալ ուժերու գերագոյն խորհուրդի հրամանով, նախկին վարչակարգին պատկանող 12 անձնաւորութիւնները, որոնց մէջ են երկու նախկին վարչապետներ, երկրի չահերուն դէմ դաւած ըլլալնուն մեղադրանքով ձերբակալուեցան եւ աքսորուեցան հարաւային Սուտան:

20· Աւելի քան հինգ դարէ ի վեր առաջին անդամ ըլլալով գերմանացի վեհապետ մը կամ նախագահ մը պաշտօնական այցի գնաց Ֆրանսա: Գերմանիոյ Դաշնակցային Հանրապետութեան Նախագահը Հայնրիխ Լէօպէք Փարիզ այցելեց իբրեւ պաշտօնական հիւրը Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահ զօր· Շարլ տը Կոլի եւ ընդունուեցաւ մեծ պատիւներով:

29· Քէնթըրպըրիի մայր տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ Անգլիքան Եկեղեցւոյ նորընտիր պետին՝ Արքեպիսկոպոս Արթըր Ռէմսիի դահակալութիւնը, աւանդական չուքով եւ հազարէ աւելի անգլիքան եւ այլ եկեղեցականներու մասնակցութեամբ: (Թերթերը այս առթիւ գրեցին, թէ Անգլիքան Եկեղեցիին կը պատկանին 53 միլիոն Անգլիացի-

Fonds A.R.A.M

Ներուն 27 միլիոնը, բայց ասոնց հազիւ 3 միլիոնը արձանագրուած են իրենց եկեղեցական համայնքներուն մէջ: Ու զարմանալ այս առթիւ ամերիկեան «Թայմ» շաբաթաթերթը գրեց, թէ ամբողջ քրիստոնէութեան մէջ Անգլիքաններուը աչքի կը զարնեն եկեղեցիին հանդէպ իրենց անտարբերութեամբ:)

ՕԳՈՍՏՈՍ

25· Պրազիլիական Հանրապետութեան Նախագահը Եանիօ Քուատրոս հրաժարեցաւ իր հանգամանքէն, յետագիմական ուժեր իրեն դէմ մեքենայած ըլլալուն պատճառով, ինչպէս ինք ըսաւ իր հրաժարականին մէջ:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

7· Պրազիլիական Հանրապետութեան Նախագահ ընտրուեցաւ Փոխ – Նախագահ Ժոան Կուլար, որ իր կարգին, Սոցիալ – Դեմոկրատ Կուսակցութեան թելադրութեամբ վարչապետ նշանակեց Թանդրէտո Նեւէսը:

ԿՈՆՐԱՏ ԱՏԵՆԱՈՒԷՐ
Գերմանացիներու որակումով «Տէր Ալբէ»ն (Մերուկը), որ կը մնայ միշտ պատնէշին վրայ

17· Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ կատարուեցան երեսփ. ընտրութիւնները: Այս անգամ վարչապետ Ք. Ատէնաուըրի Քրիստոնէական Դեմոկրատ Միութիւնը հազիւ կրցաւ ապահովել քուէներուն 100ին 45ը: Այսուհանդերձ, 85 տարեկան Մերուկը (Տէր Ալբէ, ինչպէս կը կոչեն զինքը) ինք կազմեց զարձեալ նոր դահլիճը, գործակցութեամբ Ազատ Դեմոկրատ Կուսակցութեան պետ Էրիխ Մէնտէին, ընտրութիւններէն 8 շաբաթ ետքը: Այս նորակազմ դահլիճին մաս չկազմեց արտաքին նախարար Հայնրիխ Ֆոն Պրէնթանօն, որուն տեղ նշանակուեցաւ Կէրհարտ Շրէօտէրը (51 տարեկան), նոյնպէս Ատէնաուըրի կուսակցութենէն:

11· «Գարլա» կոչուող ահաւոր մրրիկը մեծ աւերներ գործեց Ամերիկայի Թէքսաս նահանգին մէջ: Ժամական 280 քիլոմէթր արագութեամբ փչող մրրիկը քարուքանդ ըրաւ 800 քառակուսի քիլոմէթր տարածութեամբ իր անցքին վրայ գտնուող անհամար տուները, ար-

Fonds A.R.A.M

ժամախիլ ըրաւ ծառեր, իսկ միաժամանակ տեղացող հեղեղային անձրեւները պատճառեցին մեծ ողողումներ։ Կէս միլիոնէ աւելի բնակիչներ լքեցին իրենց տուները։ Վնասները՝ շուրջ 200 միլիոն տոլար։

17· Ապստամբութիւն Իրաքեան Քիւրտիստանի մէջ, Մուսթաֆա Պարզանիի ղեկավարութեամբ։ Իրաքեան բանակը կարճ ժամանակէն կրցաւ ջախջախել ու ցրուել ապստամբները եւ վերահաստատեց անդորրութիւնը։

24· Հռոդոսի մէջ Հոկտ· 24 — 31 կայացաւ Օրթոտոքս Եկեղեցիներու համագումարը, Պոլսոյ (Ֆէնէրի) Տիեզերական Պատրիարքարանին նախաձեռնութեամբ։ Մասնակցեցան յոյն եւ օտար բոլոր Օրթոտոքս Եկեղեցիները։ Էջմիածինն ալ ղրկեց երկու դիտողներ, ուրիշ այլադաւան Եկեղեցիներու դիտողներու կարգին։

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

26· Եուկոսլաւ (սերպ) գրագէտ Իվօ Անտրիչ ստացաւ 1961ի Նոպելեան գրական մրցանակը՝ իր հայրենիքին նուիրուած Կամուրջը Տրինայի վրայ վէպին համար։ Իվօ Անտրիչ, որ 69 տարեկան է, իր երկրին դեսպանն էր գերմանական կառավարութեան մօտ 1941ին, երբ Հիթլէրի բանակները խուժեցին եւ գրաւեցին իր հայրենիքը։ Եղած է ան Եուկոսլաւ Գրագէտներու Համայնավար Դաշնակցութեան նախագահը, բայց երբեք չէ անդամակցած համայնավար կուսակցութեան։ Մրցանակը՝ 250·232 շուէտական քուրոն (48·300 տոլար) ստացաւ ան Սթոքհոլմի մէջ, Շուէտի Կիւսթաւ Ատոլֆ թագաւորի ձեռքէն, Դեկտ· 10ին։

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

1· Բրիտանական Հոնտուրասի մայրաքաղաքը Պելիզ կէս առ կէս քանդուեցաւ «Հէթթի» կոչուող մրրիկին հետեւանքով։ Երեսուն հազար բնակիչներուն մեծ մասը կրցաւ ապաստանիլ ապահով վայրեր։ Այսուհանդերձ շատեր մեռան։

6· Աննախընթաց ծաւալով մեծ հրդեհ մը հրոյ ճարակ դարձուց Լոս Անճէլըսի ամէնէն հարուստ եւ Սան Ֆէրնանտօ Հովիտի բլուրներուն վրայ գտնուող արուարձանը, ուր մեծ մասով կը բնակէին Հոլիվուտի արուեստագէտները եւ այլ մեծահարուստներ։ Այրեցան 300է աւելի վիլլաներ եւ ընդարձակ տարածութեամբ թաւուտներ։

7· Յորդառատ անձրեւներու հետեւանքով մեծ ողողումներ պատահեցան Աթէնքի եւ Փիրէայի արուարձաններուն մէջ։ Հեղեղներէն քշուեցան մեծ թիւով տախտակաշէն եւ թիթեղներով ծածկուած տնակներ։ Անհամար ընտանիքներ կորսնցուցին իրենց ամբողջ ունեցածը։ Մեռան 40 հոգի։

Fonds A.R.A.M

ԻՒ ԹԱՆ

3· Տակ Համբրչեոլտի եղեռական մահէն ետք (Սեպտեմբեր 18), ՄԱԿ–ի Ընդհ· ժողովը միաձայնութեամբ առժամեայ ընդհ· քարտուղար նշանակեց Պիրմանիոյ պատուիրակ Իւ Թանը (U Thant — չկարդալ վերջաւորութեան t տառը), որ այս պաշտօնը պիտի վարէ մինչեւ Ապրիլ 1963, այսինքն մինչեւ այն թուականը, երբ պիտի աւարտէր Համբրչեոլտի պաշտօնավարութեան շրջանը: Իւ Թան 52 տարեկան է եւ կրօնքով պուտտայական· աւարտած է Ռանկունի համալսարանը եւ կարեւոր պաշտօններ վարած է իր երկրին մէջ· սերտուած է իբրեւ ուղղամիտ եւ ընկերական մարդ:

10· Անգլիոյ էլիզապէթ Թագուհին եւ իր ամուսինը Իշխան Ֆիլիփ այցելեցին Ղանայի մայրաքաղաքը Աքրա եւ արժանացան չատ չերմ ընդունելութեան Նախագահ Քվամէ Նքրումայի եւ աւելի քան 400·000 Ղանացիներու կողմէ:

19· Նոր Տէլհիի մէջ բացուեցաւ Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդի Գ· ընդհանուր համագումարը: Երկու հարիւր այլադաւան Եկեղեցիներու ներկայացուցիչները, մինչեւ Դեկտ· 6 քննեցին եկեղեցական բազմաթիւ հարցեր: Իրեն ուղղուած պաշտօնական հրաւէրին ընդառաջ երթալով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը իրրեւ դիտող այս համագումարին ղրկեց Անթիլիասի Դպրեվանքին տեսուչ Տ· Գարեգին վրդ· Սարգիսեանը:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

8· Ամերիկեան ծովային ուժերու հրամանատարութիւնը ծով իջեցուց 4 նոր ռազմանաւեր, որոնց 2ը հիւլէական ընդծովեաններ են: Ասոնցմէ մէկը պիտի ծառայէ հետապնդելու ծովուն տակի թշնամի ընդծովեանները: Այս 2ով, ամերիկեան նաւատորմը կ'ունենայ 28 հիւլէական սուզանաւեր, որոնցմէ չատերը օժտուած են «Փոլարիս» հրթիռներով:

13· Գահիրէ ժամանեց խորհրդային նաւատորմին պետը Սերգէյ Կորչաքով, բարձրաստիճան սպաներու ընկերակցութեամբ:

15· ՄԱԿ–ի ընդհ· ժողովը 34ի դէմ 61 ձայնով դարձեալ մերժեց համայնավար Չինաստանին անդամակցութիւնը ՄԱԿ–ին: Չեռնպահ մնացին 7 երկիրներ:

Fonds A.R.A.M

ԱՆՑՔԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՆԻՔԻԹԱ ԽՐՈՒՇՉԵՒ ԱՅՑԵԼԵՑ ԵՐԵՒԱՆ

Ծանօթ է մեր ընթերցողներուն, թէ Հայաստանի խորհրդայնացման 40ամեակը չոշնուեցաւ 1960 Նոյեմբեր 29ին, որովհետեւ Նիքիթա Խրուշչեւ չայցելեց Երեւան այդ թուականին: Այդ այցելութիւնը տրուեցաւ անցեալ տարուան Մայիս 5ին, երբ Խրուշչեւ ժամանեց Երեւան եւ այդ առթիւ ալ տօնուեցաւ 40ամեակը: Իր ճառին մէջ, Խրուշչեւ, կարգ մը միջազգային հարցեր չօշափելէ յետոյ, յիշեց այն համայնավար ղեկավարները, որոնք հիմնական դեր մը ունեցան Հայաստանի խորհրդայնացման մէջ: Երբ ատոնց կարգին յիշեց նաեւ Սթալինի անունը, խելայեղ ու երկարատեւ ծափեր պայթեցան սրահին մէջ, այն աստիճան, որ Խրուշչեւ չփոթեցաւ եւ ստիպուեցաւ ընդհատել իր ճառը: Ապա թելադրեց կազմակերպել ներզգաթ արտասահմանի Հայերուն համար, «որոնց մայր հայրենիք վերադարձը բնական հոլովոյթ մըն է», ըսաւ ան:

ՄԱՑԻՍԻՆ ԾԱՓԱՀԱՐԵՑԻՆ ՍԹԱԼԻՆԸ ԽԵԼԱՑԵՂՕՐԷՆ ԻՍԿ ՆՈՑԵՄԲԵՐԻՆ ՍԿՍԱՆ ԱՆԴՈՒՄ ԲԵՐՆՈՎ ԱՆԻԾԵԼ ՁԱՑՆ...

Խորհրդային կոմկուսի 22րդ համագումարին ղեկուցումը լսելու համար, Նոյեմբեր 14ին Երեւանի մէջ գումարուեցաւ «պարտիական ակտիւի ռեսպուբլիկական ժողովը», ուր հայկական կոմկուսի Ա. քարտուղարը Յակոբ Զարոբեան, ըստ հայատառ «Կոմունիստ» թերթի դրածին, իր ճառին մէջ քրքրեց անցեալը եւ ըսաւ, որ «Սթալինի անձնական հրահանգով եւ անմիջական առաջարկով, այլեւ Մալենքովի ուղղակի ցուցմունքներով, 1937ին հալածանքի ենթարկուեցին հայկական կոմկուսի բազմաթիւ ղեկավարներն ու չարքաշիննեըը»: Եւ չարունակելով, աւելցուց.

— «Այդ թուականին, միայն մի քանի ամսում, Հայաստանում ձերբակալուեցին աւելի քան 3500 կուսակցական, սովետական, տնտեսական, պինուորական եւ կոմերիտական պատասխանատու աշխատողներ եւ նրանցից չատերը, առանց դատի եւ պատշաճ յետաքննութեան, գնդակահարուեցին:»

Ու տակաւին, «մեր հանրապետութեան կեանքում կայ եւս մի տարի, որ դժուար է մոռանալ, որ քիչ արցունք չբերեց եւ քիչ վիշտ չպատճառեց մեր ժողովուրդին», աւելցուց Յ. Զարոբեան իր ճառի չարունակութեան մէջ: — «Դա 1949 թուականն էր, երբ անվտանգութեան օրգաններում բոյն դրած յանցագործների նախաձեռնութեամբ եւ Սթալինի գիտութեամբ ու առաջադրանքով, անհիմն կերպով ա-

Fonds A.R.A.M

սորուեցին մեծ թուով անմեղ մարդիկ, որոնք մեղադրուում էին Դաշնակցութիւն կուսակցութեան պատկանելու յանցանքով։»

Այս ժողովէն առաջ ալ Հրաչեայ Յովհաննիսեան, «Սովետական Հայաստան»ի Նոյեմբեր 1ի թիւին մէջ ստորագրած իր յօդուածով գրեց ի միջի այլոց։

— «Եղել են մարդիկ, որ տարիներ չարունակ աշխատել են, այսպէս ասած, «արեւ – դեկավար»ի հետ, պտտուել նրա չուրջը չնչին արբանեակների նման եւ իւրաքանչիւրն աշխատել է ստեղծել իր անձի պաշտամունքը։ Եւ ինչպիսի՛ ոճիրների գնով, ազնիւ զոհերի դիակների վրայով, սանձարձակ ու վայրենի կամայականութեան միջոցով։ ... Համազումարում ընկեր Շելեպինի ելոյթից մենք իմացանք, որ սրիկայ եւ ճիւաղ, այժմ արդէն հողմացրիւ արուած Բերիան, իր առանձնասենեակում բարբարոսի պէս սպանել է կոմունիստական պարտիայի հաւատարիմ զինուոր ընկեր Խանջեանին։ ... Նրա սպանութեանը յաջորդեց զանգուածային պատիժների շղթան։ Ժողովուրդը երբեք չի հաշտուել եւ չէր հաշտուի այդ փաստերի հետ։ Նա իր հոգում անիծում էր դահիճներին եւ սպասում արդարութեան ժամին։ Թող կորչեն պատմութիւնից եւ հողմացրիւ լինեն բոլոր նրանք, ում ձեռքերն արնոտուած են ազնիւ մարդկանց արիւնով։»

ՊԱՇՏՕՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Փրաւտա» իր Հոկտ. 8ի թիւով գրեց, թէ Հայաստանի ընդհ. դատախազն ու այլ աստիճանաւորներ, որոնց մէջ նաեւ գերագոյն ատեանին փոխ – նախագահը, պաշտօնանկ եղան, ոճրագործ տարրեր պաշտպանած ըլլալնուն համար։ Պաշտօնէն հեռացուեցաւ նաեւ Ներքին նախարար Մելքոնեանը։

ՍՈՒՐԻՆ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ ՀԻՒՍԻՍԱՑԻՆ ՎԻՒԹՆԱՄԻ ԴԵՍՊԱՆ

Հայկական կոմկուսի նախորդ Ա. քարտուղարը Սուրէն Թովմասեան, որ իր պաշտօնէն արձակուած էր 28 Դեկտ. 1960ին եւ որ, եթէ լիբանանեան կառավարութեան կողմէ մերժուած չըլլար, իբրեւ խորհրդային դեսպան պիտի հաստատուէր Պէյրութ, անցեալ Ապրիլին դեսպան նշանակուեցաւ Հիւսիսային Վիէթնամի կառավարութեան մօտ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ 1·890·000

Երեւանի ձայնասփիւռը Ապրիլ 11ին հաղորդեց, թէ ըստ վերջին վիճակագրութեանց, Հայաստանի բնակչութեան ընդհանուր թիւն է 1·890·000։ Ամի համեմատութիւնն է 1000ին 3·4։ Երկու տարուան ընթացքին բնակչութիւնը աւելցած է 125·000ով։ Իսկ Երեւանի բնակչութիւնը կը հասնի այժմ 560·000ի։

Fonds A.R.A.M

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԹԵՄԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԵՍԵՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հ· ՀՐԱՆԴ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԸՆՏՐՈՒԵՑԱՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴ

Տարեգրքիս ամերիկահայ բաժնին տպագրութիւնը վերջացած էր, երբ տեղեկացանք, որ Նոյեմբեր 10 — 12ին, Տիթրոյիթի Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ գումարուած է Ամերիկահայ Թեմի Ազգային Երեսփոխանական Ժողովը, 63 աչխարհական եւ եկեղեցական պատգամաւորներու մասնակցութեամբ։

Տ· ՀՐԱՆԴ ԵՊԻՍԿ· ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ
Առաջնորդ Ամերիկահայ Թեմի

Օրակարգի հարցերուն մէջ էր, ի միջի այլոց, Թեմական Առաջնորդի ընտրութիւնը։ Ժողովը, քուէարկութեան մասնակցած 63 պատգամաւորներու 54ին ձայներով Թեմական Առաջնորդ ընտրեց Տ· Հրանդ եպիսկ· Խաչատուրեանը, որ ցարդ կը վարէր Առաջնորդական Տեղապահի պաշտօնը(*)։

Ազգային Կեդր· վարչութեան վիճակով դադրած 4 անդամներէն երկուքը՝ Եղիչէ Մելիքեան եւ Եղիա Մըմճեան վերընտրուեցան եւ անոնց հետ ընտրուեցան նաեւ Նիւ Ճըրզիի հոգեւոր հովիւ Տ· Գուրգէն քհնյ· Եարալեանն ու իրաւաբան Ճէյք Զաարճեանը (Նիւ Եորքէն)։

Երեսփ· Ժողովի փակումէն յետոյ տեղի ունեցաւ հայկերոյթ, 600 սեղանակիցներու մասնակցութեամբ եւ այս առթիւ, Մ· Սարգիս եկեղեցւոյ կառուցման համար հանգանակուեցաւ 30·000 տոլար։

(*) Սրբազանին նկարը հրատարակած ենք 356րդ էջին վրայ։ Այս մէկը նոր ստացանք եւ կը հրատարակենք իբրեւ աւելի յաջողած նկար։

Fonds A.R.A.M

ՔԱՌԵԱԿ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆՆԵՐ

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Անցեալ տարի, Սեպտ. 3 — 10, չքեղ հանդիսութիւններով լեցուն յոբելինական չաբաթ մը բոլորեց Վիեննայի Մխիթարեան Միաբանութիւնը: Յոբելինական չաբաթ մը՝ քառեակ յոբելեաններով.— 1) Միաբանութեան Աբբահայր Հ. Մեսրոպ արքեպ. Հապոզեանի քահանայագործութեան 50ամեակը: 2) Նոյնին աբբահայրութեան 30ամեակը. 3) Միաբանութեան Վիեննա հաստատման 150ամեակը եւ 4) «Հանդէս Ամսօրեայ» պատմագիտական – բանասիրական պարբերաթերթի հրատարակութեան 75ամեակը:

Յոբելինական օրերուն նախորդող ամիսներուն, յայտարարութիւններով եւ հրաւէրներով ամէն պատրաստութիւն տեսնուած էր արժանավայել չուքով տօնելու համար այս քառեակ յոբելեանները: Եւ տօնուեցաւ՝ այլազան մանրամասնութիւններով կազմուած ճոխ յայտագրի մը դործադրութեամբ:

Սեպտ. 2ի առաւօտուն, Աւստրիոյ կրթական նախարարը, վարչապետին, Վիեննայի Արքեպիսկոպոսին ներկայացուցիչներուն եւ հայ հոգեւորականներու ներկայութեան, «Աստղազարդ Ոսկեայ Մեծ Շքանշան»ով պատուեց Աբբահայրը:

Սեպտ. 3ին, Հ. Մեսրոպ արքեպ. Հապոզեան պատարագեց Ֆրայունկի աւստրիական մեծ եկեղեցւոյն մէջ, պաշտօնական բազմաթիւ անձնաւորութեանց եւ հաւատացեալներու խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Այսընեան – Բէոմի դաշնաւորումով հայկական քառաճայն պատարագը, որ երգուեցաւ արտակարգ յաջողութեամբ եւ միայն Աւստրիացիներէ կազմուած երգչախումբի մը կողմէ, նուագախումբի ընկերակցութեամբ եւ Հ. Մովսէս վրդ. Սրապեանի խմբավարութեամբ, հեռարձակուեցաւ աւստրիական հեռատեսիլէն: Կէսօրին արուեցաւ հացկերոյթ ի պատիւ հիւրերուն:

Սեպտ. 5ին, Վանքի դահլիճին մէջ տեղի ունեցաւ հայկական զեղարուեստական հանդէս, հայ դպրութիւն եւ արտասահմանէն եկած հայ հիւրերուն համար: Եղան ուղերձներ, երգեր, արտասանութիւններ, եւլն.: Նոյն օրը երեկոյեան տեղի ունեցաւ նաեւ հանդէս մը զերմաներէն լեզուով եւ ճոխ յայտագրով, հարիւրաւոր Աւստրիացիներու ներկայութեան:

Իսկ հանդիսութեանց փակման կիրակի օրը, Սեպտ. 10ի երեկոյեան տեղի ունեցաւ Ս. Հաղորդութեան աւանդական թափօրը, բազմահազար հաւատացեալներու մասնակցութեամբ եւ աւստրիական նուագախումբի ու երգչախումբի առաջնորդութեամբ, Վանքին մերձակայ փողոցներուն մէջ:

Fonds A.R.A.M

Ասով ալ փակուեցաւ յոբելինական շաբաթը, որ խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծեց Վիեննայի մէջ ընդհանրապէս եւ վիեննահայ գաղութին մէջ մասնաւորապէս: Այս հանդիսութեանց ներկայ գըտնուեցան, ի միջի այլոց, Վենետիկի Միսիթարեան Աբբահայրը Հ. Սրապիոն արքեպ. Ուղուրլեան, Ֆրանսահայ կաթողիկէ համայնքին Վիճակաւորը Տ. Կարապետ եպիսկ. Ամատունի, Զմմառի Վանքին մեծաւորը Հ. Մեսրոպ Ծ. վրդ. Թէրզեան, Պէյրութի Ս. Գ. Լուսաւորիչ – Ս. Եղիա եկեղեցւոյ ժողովրդապետը Տ. Ղեւոնդ Ծ. վրդ. Զանթաեան, «Մասիս»ի խմբագրապետը Տ. Վարդան վրդ. Թէքէեան եւ բազմաթիւ Հայեր Իտալիայէն, Ֆրանսայէն, Ամերիկայէն, եւլն.: Ծոբելեարը Աբբահայրը ստացաւ այս առթիւ դանազան նուէրներ: Ստացաւ նմանապէս բազմաթիւ շնորհաւորական հեռագիրներ ու նամակներ արտասահմանէն:

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊ. ՀԱՊՈՂԵԱՆ.— Վիեննայի Միսիթարեան Միաբանութեան Աբբահայրը Հ. Մեսրոպ արքեպ. Հապողեան, որուն աշխարհական անունն է Երեմիա – Եփրեմ, ծնած է 18 Հոկտ. 1887ին, Խոտորջուր, Տայոց աշխարհին մէջ, ուրկէ 16 տարեկանին ղրկուած է Վիեննայի Միսիթարեան Ընծայարանը: Այնտեղ 8 տարի ուսանելէ յետոյ, վարդապետ կը ձեռնադրուի 1911ին: Դառնալով պատմական Միսիթարեան Միաբանութեան անդամ, քանամեակի մը արդիւնաւոր պաշտօնավարութենէն յետոյ կ'ընտրուի Միաբանութեան Աբբահայր եւ այդ հանդամանքը կը պահէ մինչեւ այսօր: Այս 30 տարիներու ընթացքին Վանքը տեսաւ լաւ ու տաժանելի օրեր: Լաւը՝ մինչեւ Բ. աշխարհամարտի բռնկման եւ պատերազմի աւարտումէն յետոյ վերականգնումի օրերը եղան, իսկ վատը՝ պատերազմի տարիները, որոնք այնքան ծանր տպնապի մատնած էին նաեւ Աւստրիոյ մայրաքաղաքը: Միաբանութիւնը, իր Աբբահօր առաջնորդութեամբ, դիմագրաւեց պատերազմի բոլոր դժուարութիւնները, իսկ լաւ օրերուն ալ հոգեւին նուիրուեցաւ իր առաքելութեան, մասնաւորաբար բանասիրական, կրթական եւ հրատարակչական մարզերու մէջ տարուած բեղմնաւոր աշխատանքներով: Այս բոլորին մէջ Միաբանութիւնը եւ Վանքին արժանապատիւ յառաջդիմութիւնները շատ բան կը պարտին Աբբահօր ձեռնհասութեան եւ այլազան նախաձեռնութեանց, այլ մանաւանդ անոր վայելած համակրական ժողովրդականութեան: Այս քառեակ յոբելեանները, վստահօրէն, յաւելեալ դրդիռ մը պիտի ըլլան Վիեննական Միսիթարեան Յարաճուն վերելքին համար, ի փառս Հայ Մշակոյթին եւ Հայ Անունին, մանաւանդ օտար երկինքներու տակ:

Fonds A.R.A.M

ԷՋՄԻԱԾՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ՊՏՈՒՅՏՆԵՐԸ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Տ. Վազգէն Ա. Յունիս 13ին դէպ-նաց Փրակա եւ մասնակցեցաւ քրիստոնէական եկեղեցիներու համա-գումարին: Իրեն կ'ընկերանային Տ. Սահակ արքեպ. Տէր Յովհան-նիսեան, Տ. Վահան վրդ. Տէրեան, Տ. Ռուբէն քհնյ. Մարտիրոսեան եւ «Էջմիածին» Ամսագրի խմբագիրը Ա. Հատիտեան:

Էջմիածին վերադառնալէն երկու շաբաթ ետքը, Յուլիս 4ին, Վեհափառը, Տ. Կոմիտաս եպիսկ. Տէր Ստեփանեանի եւ դաւազա-նակիր Տ. Պարգեւ վրդ. Գէորգեանի ընկերակցութեամբ մեկնեցաւ Պոլիս եւ նախազահեց Գարեգին Պատրիարքի յուղարկաւորութեան: Այս առթիւ այցելութիւններ տուաւ ան պոլսահայ զանազան հաստա-տութեանց եւ տեսնուեցաւ Տ. Աթենագորաս Տիեզերական Պատրիար-քին հետ: Պոլիս մնաց երկու շաբաթ եւ Յուլիս 17ին այցելեց Անգարա, ուր, Բէմալ Աթաթիւրքի յուշադամբանը ծաղկեպսակով մը զարդա-բելէ յետոյ ընդունուեցաւ Թուրքիոյ Նախագահ զօր. Ճէմալ Կիւրսէլի կողմէ եւ ապա այցելեց նաեւ խորհրդային դեսպանին: Պոլիս վերա-դարձաւ Յուլիս 18ին եւ յաջորդ օրը մեկնեցաւ Էջմիածին:

× Իր գահակալութեան 6րդ տարեդարձին առթիւ, Հոկտ. 8ին, յատարտ Պատարագի Էջմիածնի Վեհարանին մէջ կատարուած ընդու-նելութեան ընթացքին, Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոս խօսեցաւ ճառ մը, որուն վերջաւորութեան, նորէ՛ն ու նորէ՛ն յարձակեցաւ «Անթիլիա-սի ուղղկորոյսներուն» վրայ, այլեւս համբ փախած քաչքչուքներով, որոնք իր կաթողիկոսական հանդիսանքը նսեմացնելէն զատ ուրիչ բանի չեն ծառայեր դժբախտաբար:

ՊՈԼՍՈՑ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Հոկտ. 11ին, աշխարհականներէ եւ եկեղեցականներէ բաղկա-ցած խառն ժողովը, 1ի դէմ 87 ձայնով Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք ընտրեց Տ. Շնորհք արքեպ. Գալուստեանը: Երբ արդիւնքը յայտնի եղաւ, Պոլսոյ հայկական եկեղեցիներուն զանգերը սկսան ղօղանջել:

Տ. Շնորհք Սրբազան, որ յաջորդեց Գարեգին Պատրիարքին, ծնած է Եղզատ 1913ին: Կարդացած է Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանը եւ վարդապետ ձեռնադրուած է 1935ին: Պաշտօնավա-րած է Լոնտոն եւ Լոս Անճէլըս: Եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ 1956ին Էջմիածնի մէջ, ապա Երուսաղէմ վերադառնալով ստանձնեց Ս. Յա-կոբեայ տաճարին լուսարարապետութիւնը: Յորդանանեան կառավա-րութեան կողմէ 1960ի սկիզբները Երուսաղէմէն հեռացուելէն յետոյ, մնաց անպաչտօն եւ իր ժամանակին մեծ մասը անցուց Պոլսոյ Պատ-րիարքարանին մէջ, մինչեւ որ ընտրուեցաւ աթոռակալ Թափուր մը-նացած պատրիարքական աթոռին:

Fonds A.R.A.M

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԸ ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ համարներով, Պուէնոս Այրէս բնակող քոյր եւ եղբայր Օր. Սիրանույշ եւ Պօղոս Արզումանեաններու ծախքով պիտի կառուցուէր Ապրիլեան եղեռնի Նահատակաց յիշատակին վայել Ցուշարձան մը: Այս առթիւ կազմակերպուած նախագծերու մրցման մէջ առաջնութիւնը չահած էր Հալէպցին Ռուբէն Պարսումեան: Անոր նախագծով ալ կառուցուեցաւ այդ Ցուշարձանը Պուէնոս Այրէսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր եկեղեցւոյ բակին մէջ:

Ցուշարձանին բացումը կատարուեցաւ անցեալ տարի, Ապրիլեան Սպասօնին: Ապրիլ 22ին տեղի ունեցաւ յուշ – երեկոյ մը մեծանուն Նահատակ Գրիգոր Զօհրապի յիշատակին: Յաջորդ օրը, կիրակի, օծուեցաւ Ցուշարձանին խորանը եւ Հոգեհանգստեան պաշտօն

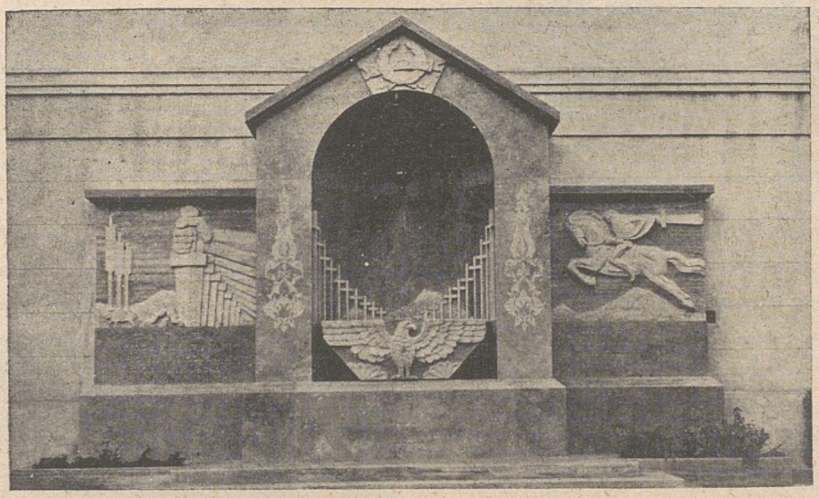

Մեծ եղեռնին զոհուած նահատակներու Ցուշարձանը Պուէնոս Այրէսի մէջ

կատարուեցաւ բարերարներու նահատակ ծնողաց եւ պարագաներու յիշատակին: Իսկ Սպասօնին օրը, Առաջնորդ Տ. Բարգէն եպիսկ. Ապատեանի կողմէ յատուկ Պատարագ մատուցուեցաւ եւ Ցուշարձանին առջեւ Հոգեհանգիստ կատարուեցաւ ի յիշատակ Ապրիլեան Նահատակաց, խունն բազմութեան մը ներկայութեան:

Այս արարողութիւններէն յետոյ ժողովուրդը հսկայ բազմութեամբ հաւաքուեցաւ Արժանթինի ազատարար հերոս Զօրավար Սան Մարթինի հրապարակը, ուր, անոր արձանին վրայ զետեղուեցաւ ծաղկեպսակ մը:

Հանդիսութիւնները փակուեցան նոյն օրը երեկոյեան սպահանդէսով մը, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ:

Fonds A.R.A.M

ԻՐԱՆԱՀԱՅ ԹԵՄԵՐՈՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴՆԵՐ

Տ. ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ. ԲԱԽՏԻԿԵԱՆ ԵՒ Տ. ԱՐՍԷՆ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Տ. ՆԵՐՍԷՍ ՎՐԴ. ԲԱԽՏԻԿԵԱՆ
Առաջնորդ Իրանեւհնդկական Թեմի

Երկար ժամանակէ ի վեր թափուր մնացած էին իրանահայ երեք թեմերէն երկուքին՝ Ատրպատականի եւ Իրանեւհնդկական թեմին առաջնորդական աթոռները: Այս թեմերուն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կը պատկանէին եղած զանոնք եւս օժտել Առաջնորդներով, ըստ այդ թեմերու եկեղեցական վերին իշխանութեանց ցանկութեան:

Այսպէս, 1 Նոյեմբեր 1960ին Նոր Ջուղայի մէջ գումարուած Իրանեւհնդկական թեմին պատգամաւորական ժողովը միաձայնութեամբ Առաջնորդական Տեղապահ ընտրեց Տ. Ներսէս վրդ. Բախտիկեանը, իսկ 26 Նոյեմբեր 1960ին Թաւրիզ գումարուած Ատրպատականի թեմին պատգամաւորական ժողովն ալ միաձայնութեամբ թեմին Առաջնորդ ընտրեց Տ. Արսէն վրդ. Աւետիքեանը: Երկու հոգեւորականներն ալ մաս կը կազմեն Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Միաբանութեան:

Տ. ԱՐՍԷՆ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Առաջնորդ Ատրպատականի Թեմի

Կատարուած ընտրութիւնները արժանացած ըլլալով Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսի հաւանութեան, Տ. Ներսէս վրդ. Բախտիկեան եւ Տ. Վահրամ վրդ. Աւետիքեան անցեալ Մարտ 24ին մեկնեցան Թէհրան եւ հոնկէ իրենց թեմական կեդրոնները՝ Նոր Ջուղա եւ Թաւրիզ:

Անցեալ տարի Նոր Ջուղայի մէջ գումարուած թեմական պատգամաւորական ժողովը վերջ տուաւ Տ. Ներսէս վրդ. Բախտիկեանի տեղապահական հանգամանքին եւ ընտրեց զայն թեմակալ Առաջնորդ:

Fonds A.R.A.M

ԱՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏ ՍԱՐՐԱՃԻ ԴԱՒԸ

ՍՈՒՐԻՈՅ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Անցեալ Յուլիսի կէսերէն սկսեալ նմանը չտեսնուած մղձաւանջի մը տակ ապրեցաւ Սուրիոյ հայութիւնը ընդհանրապէս եւ անոր դաշնակցական հատուածը մասնաւորապէս պատճառովը այն աննախընթաց դաւին, զոր, ԱՄՀ-ի Սուրիական նահանգին բռնապետը Ապտիւլ Համիտ Սարրաճ նիւթեց դաշնակցականներուն դէմ, մեղադրելով զանոնք, ոչ աւելի – ոչ պակաս, իբրեւ ... «Իսրայէլի՛ հաշուոյն գործող լրտեսներ»: Դամասկոս, Լաթաքիա, Քէսապ, Հալէպ, Գամըշլը եւ վերջապէս քիչ մը չատ հայութիւն ունեցող ամէն գիւղ ու քաղաք, Սուրիոյ ամբողջ տարածութեան վրայ, եղան թատերավայրը այն ահաւոր հալածանքներուն, որոնք իրենց եղեռնածին հըլնարքներով գլեցին անցան Կէսթափոյի եւ Զէկայի սարսափները: Աւելի քան երեք ամիս արիւն – արցունք լացաւ Սուրիոյ հայութիւնը: Հարիւրաւորներ ձերբակալուեցան կէս – գիշերներէ ետք, առտուան ժամերուն, նետուեցան բանտերը, հարցաքննուեցան անպատմելի չարչարանքներով եւ բռնօրէն կորզուեցան «խոստովանութիւններ», որոնք իրականութեան չէին համապատասխաններ: Նոյնիսկ ծեծի ու խոշտանգումներու տակ, սակայն, ձերբակալուածներէն ոչ ոք ըսաւ, թէ «լրտեսութիւն ըրած էր ... Իսրայէլի՛ հաշուոյն»:

Եւ սակայն, հակառակ այս բոլորին, 40է աւելի դաշնակցականներ մնացին բանտը ամիսներով: Առնցմէ ոմանք, ինչպէս ողբացեալ Սարգիս Պէքեարեանը Դամասկոսէն եւ Սահակ Նալպանտեանը Հալէպէն, մեռան բանտերու մէջ, չարչարանքներուն չդիմանալով: Մէկ այլ պատուական հայորդի, Սողոմոն Յովսէփեան, Քէսապի միւտիրը, բանտէն ելլելէն քիչ ետքը, կրած չարչարանքներուն հետեւանքով մեռաւ իր կարգին: Ու տակաւին ուրիշներ՝ որոնք դուրս եկան բոլորովին խանգարուած առողջութեամբ, բռնապետ Սարրաճն ու անողորմ ճակատագիրը անիծելէն:

Սեպտ. 28ի սուրիական յեղափոխութիւնը, Սարրաճը տապալելէ ետք, վերջ տուաւ այս սարսափներուն: Եւ սակայն, իր գործակալները այնպիսի անեռեւակայելի մեղադրանքներ կուտակած էին ամբաստանեալներուն վրայ, որ գործի անցած նոր իշխանութիւնը անհրաժեշտ գտաւ դատական ունկնդրութեան միջոցով մաքրել կազմուած թղթածրարը: Եւ այդ դատավարութիւնը սկսաւ անցեալ Դեկտեմբերի կէսերուն, Դամասկոսի մէջ:

Այս տողերը տպագրութեան տրուած օրերուն, դատը կը շարունակուէր տակաւին: Ըստ նախատեսութեանց եւ ամբաստանեալներու բազմութեան պատճառով, դատավարութիւնը հազիւ թէ աւարտած կ'ըլլայ Յունուարի վերջերը:

Fonds A.R.A.M

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ ԷՊԼԻՂԱԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐԱՄ ԳԱՐԱՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

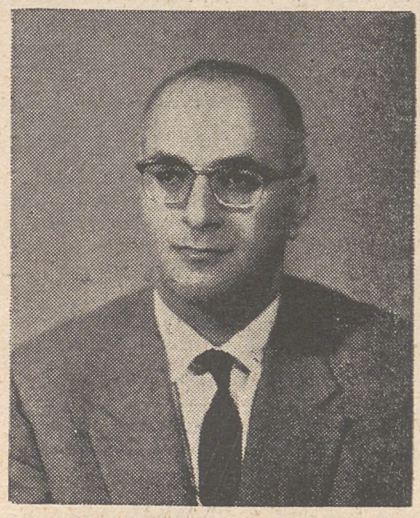

ԳՐԻԳՈՐ ԷՊԼԻՂԱԹԵԱՆ

Անցեալ Դեկտ. 1 – 2ին Սուրիոյ մէջ կատարուած երեսփոխանական ընտրութեանց նախօրեակին, Հալէպի Կաթողիկէ Հայոց Առաջնորդարանին մէջ եւ թեմին վիճակաւոր Տ. Գէորգ արքեպ. Լայէքեանի նախաձեռնութեամբ, քաղաքական տարբեր համոզումներու տէր ազգայիններ գումարեցին խառն ժողով մը եւ միաձայնութեամբ որոշեցին միացեալ ճակատով մը ներկայանալ այդ ընտրութեանց մէջ: Ընտրական օրէնքով, Հալէպի չրջանէն պիտի ընտրուէին պառնասան ազգութեանց եւ դաւանանքներու պատկանող 5 քրիստոնեայ երեսփոխաններ: Կատարուած դիմումներու չնորհիւ կարգադրուեցաւ, որ Հայեր ըլլան այդ 5ին 2ը:

Արդ, կարծիքներու փոխանակութիւններէն յետոյ, խառն ժողովը իրրեւ թեկնածու ընտրեց իրաւարան եւ նախկին երեսփոխան Գրիգոր Էպլիղաթեանը եւ սուրիական բանակէն հանդուեան կոչուած զօրավար Արամ Գարամանուկեանը: Կատարուած ընտրութեանց արդիւնքով, երկու թեկնածուներն ալ ընտրուեցան երեսփոխան սուրիական խորհրդարանին:

ԱՐԱՄ ԳԱՐԱՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Գրիգոր Էպլիղաթեան ասկէ առաջ երկու անգամ ընտրուած էր երեսփոխան, բայց, քաղաքական անակնկալ իրադարձութեանց հետեւանքով, ոչ մէկ անգամին ալ կրցած էր բոլորել երեսփոխանութեան քառամեայ չրջանը: Իսկ զօր. Արամ Գարամանուկեան ունեցած է զինուորական փայլուն անցեալ մը սուրիական

Fonds A.R.A.M

բանակին մէջ: Եղած է, ի միջի այլոց, Ուաշինկթընի սուրբական դեսպանատան զինուորական կցորդ: Երկու երեսփոխաններն ալ հաւէպցի են եւ կը վայելեն լայն համակրանք սուրբական եւ հայկական շրջանակներու մէջ:

ԳՆԱՀԱՏԱՆՔ ԳՆԴԱՊԵՏ Հ. ՍԱՉԱՔԼԵԱՆԻ

Ամերիկեան բանակի օդային ուժերուն իր մատուցած երկարամեայ ծառայութեանց ի վարձատրութիւն, գնդապետ Հէրբի Ա. Սաչաքլեան, անցեալ Յունուար 30-ին պարգեւատրուեցաւ «Արժանեաց Լեգէոն» (Legion of Merit) շքանշանով, որ իրեն յանձնուեցաւ դաշնակից ուժերու գերագոյն հրամանատարութեան կեդրոնին մէջ (Փարիզի մօտերը), ձեռամբ զօր. Լէոն Ճոնսընի, որ միեւնոյն հրամանատարութեան ամերիկեան օդային ուժերուն վերհրամանատարն է:

Գնդապետ Հէրբի Սաչաքլեանին
Պատուանշանի յանձնումը

Գնդապետ Հ. Ա. Սաչաքլեան մասնակցած է երկրորդ աշխարհամարտին: Եղած է օդնականը Միջերկրականի ամերիկեան օդային ուժերու հրամանատար Մարշըլ Թիտըրին եւ վերջինիս յաջորդը՝ միեւնոյն ուժերու վարչական ծրագիրներու պետին:

Իսկ 1954 — 1960 Եւրոպայի մէջ վարած է ան ամերիկեան օդային ուժերու սպայակոյտի միացեալ գործունէութեանց, զինուորական չարժումներու եւ պաշտպանութեան ծրագիրներու պետին վերհրամանատարութիւնը, ամենայն ձեռնհասութեամբ:

Գնդապետը զաւակն է Մ. Նահանգներու Սիրաքիւզ քաղաքը բնակող Տէր եւ Տիկին Ահարոն Սաչաքլեաններուն, որոնք հանրածանօթ են ազգային – հասարակական կեանքին մէջ իրենց ունեցած օգտաչատ գործունէութեամբ:

Fonds A.R.A.M

ՀԱՅԱԴԻՏԱԿԱՆ ԱՄՊԻՈՆ ՍՊԱՀԱՆԻ ՄԷՋ

Իրանի կայսեր Մոհամմէտ Ռըզա Շահ Փահլաւիի կարգադրութեամբ եւ Սպահանի Համալսարանին դրականութեան ճիւղի տեսուչ Տոքթ. Ֆարուղիի ջանքերով, կրթական նախարարութիւնը անցեալ տարեսկիզբին հիմնեց Հայոց դրականութեան եւ լեզուի ամպիոն մը Նոր Ջուղայի կից Սպահանի Համալսարանին մէջ։

Այս պեղեցիկ ձեռնարկը իր բնականոն հունին մէջ մտցնելու եւ ամուր հիմերու վրայ դնելու նպատակով, Նոր Ջուղայի ազգային մարմիններուն որոշումով կազմուեցաւ առժամեայ յանձնախումբ մը, որուն կ՚անդամակցին Գէորգ Թունեան, Գրիգոր Ամիրխանեան, Անդրանիկ Ղարախանեան եւ Սէթ Եսայեան։ Նոր Ջուղայի համայնքը, այս առթիւ, շնորհակալութեան հեռագիրներ ուղղեց Շահնչահին եւ կրթական նախարարին։

Տոքթ. Ֆարուղի անցեալ տարի այցելեց Պէյրութ եւ հայագիտական այս ամպիոնի կապակցութեամբ խորհրդակցեցաւ, ուրիշներու կարգին նաեւ Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Տ. Զարեհ Ա.ի հետ։

Գ. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան որոշումով հաստատուած Հայկական Մատենաշարը հետզհետէ լոյս պիտի ընծայէ հայագիտական, այն է՝ Հայոց լեզուի, պատմութեան եւ դրականութեան վերաբերեալ կարեւոր ուսումնասիրութիւններ, այլեւ թարգմանութիւններ՝ հայերէնէ օտար լեզուներու կամ փոխադարձաբար։

Այսպէս, ծրագրուած է հրատարակել անդլերէնով՝ Ժ.Ր. զաբէն Սարգիս Կիլլենցի «Ժամանակագրութիւն»ը, որ գրուած է Ջուղայի բարբառով, Ֆրանսերէնով՝ Փրոֆ. Յակոբ Մանանդեանի «Տիգրան Բ. եւ Հռոմը», նշանաւոր հայագէտ Ա. Մէյեէի հայերէնի նուիրուած լեզուաբանական ուսումնասիրութիւնները 2 հատորով եւ Ֆրանսերէնէ հայերէն թարգմանութեամբ, դարձեալ հայերէն թարգմանութեամբ Տը Քոլէնպէրկի «Ռուբինեաններու եւ Հեթումեաններու Պատմութիւն»ը, այլեւ Ղալաթիոյ, Արմաշի, Զմմառի, Վիեննական Մխիթարեաններու ձեռագրաց ցուցակները, եւլն.։

Յարդ հրատարակուած է արդէն քանի մը կարեւոր հրատարակութիւններ, ինչպէս Հայր Լուի Մարիէսի «Եղնիկ»ի բնագրին Ֆրանսերէն թարգմանութիւնը եւ Փարիզ լոյս տեսած «Հայկական Մանրանկարչութեան Ալպոմ»ը։ Ի մօտոյ լոյս կը տեսնէ նաեւ «Նարեկ»ը, Հայր Սահակ վրդ. Քէչիչեանի Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ։

Ասոնցմէ զատ, այս միեւնոյն Հիմնարկութեան ծախքով, Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի տպարանէն լոյս տեսաւ Բարգէն վրդ. Կիւլէսէրեանի կողմէ ցուցակագրուած «Ցուցակ Ձեռագրաց Ղալաթիոյ Ազգային Մատենադարանի» դիւրքը։

Fonds A.R.A.M

ՁԵՌՆԵՐԷՑ ՀԱՅՈՐԴԻՆ՝ ՆԻԿՈՂՈՍ ԹԱՐԱՅԵԱՆ

Ձեռներէցութեան մարմնացում, — այսպէս պիտի բնորոշենք՝ Լոնտոնի առեւտրական հրապարակին վրայ անուն հանած Նիկողոս Թարայեանը: Մեծ յաջողութիւն արձանագրեց ան վերջին 2 – 3 տարիներուն Ֆրանսական չաքարը Անգլիա ներածելու գործով: Շատ դժուար էր մրցակցութիւնը, որովհետեւ Անգլիան ունի իրեն համար բաւող չաքարի սեփական արտադրութիւն: Հակառակ ասոր, սակայն, Ֆրանսական արտադրութեան գերազանցող որակին, այլ մանաւանդ իր ճարպիկութեան շնորհիւ, Ն. Թարայեան յաջողեցաւ Ֆրանսական չաքարը պարտադրել Անգլիացիներուն: Պահանջը երթալով այնքան չատցաւ, որ Ֆրանսական գործարանները չէին կրնար պէտք եղածին չափ չաքար արտածել Անգլիա: Այս գործին համար կապուած է ան ուղղակի Ֆրանսայի պղպեղին առեւտուրքի նախարարութեան հետ եւ ունի ներածման կամ սպառման բացարձակ մենաշնորհը: Ունի մենաշնորհը նաեւ Ֆրանսական այլատեսակ քաղցրեղէններու ներածման: Ձեռնարկը ճանչցուած է «Թարայեան Լիմիթըտ» առեւտրական անունով, Անգլիոյ եւ արտասահմանի մէջ:

ՆԻԿՈՂՈՍ ԹԱՐԱՅԵԱՆ
իր աշխատասենեակին առջեւ

Այս գործի կողքին, Ն. Թարայեան անցեալ տարի հիմնեց նաեւ «Օմար Խայեամ» անունով չատ մեծ եւ երկյարկանի ճաշարան մը, Լոնտոնի պորտին վրայ, Սիթի սեղանաւորական կեդրոնին մէջ (Քանոն պղոտաժ): Իր տեսակով ու ինքնատպութեամբ միակն է ան ոչ միայն Լոնտոնի, այլեւ ամբողջ Եւրոպայի մէջ: Այս ընդարձակ ճաշարանին յարդարանքն ու կահաւորումը, որոնք մօտաւորապէս մէկ տարի տեւեցին, արժած են աւելի քան 70·000 սթերլին: Կահաւորումը կատարուած է պարսկական – պալատական ոճով: Պատերը զարդարուած են պարսկական նկարներով եւ պարսկերէնով ու անգլերէնով գրուած քառեակներով: Ճաշարանը ունի 60 հոգինոց անձնակազմ մը, որոնց 3ը՝ Արեւելքէն տարուած անուանի խոհարարապետներ են եւ մօտ երեք տասնեակ՝ արեւելեան տարազներով երկսեռ սպասեակներ: Ճաշացուցակը կը կազմեն մօտ 350 տեսակ մեծ մասով արեւելեան, այլեւ անգլիական եւ ֆրանսական կերակուրներ:

«Օմար Խայեամ»ին պաշտօնական բացումը պիտի կատարուէր Նոյեմբեր 28ին, Լոնտոնի իրանեան դեսպանին նախագահութեամբ եւ

Fonds A.R.A.M

Լորտ – Քաղաքապետին, Նուպար Կիւլպէնկեանին եւ բազմաթիւ անդ–ամներու եւ օտար օրագրողներու ներկայութեան:

Անգլիական «Ֆայնընշըլ Թայմզ» թերթը եւ այլ թերթեր գնա–հատական տողերով արտայայտուեցան այս մեծ ճաշարանին եւ անոր տիրոջ՝ Նիկողոս Թարայեանի մասին:

Եւ ըսել, որ այս 38ամեայ ձեռներէց հայորդին Լոնտոն գացած է հազիւ 6 տարի առաջ եւ ամիսներով պնակ լուացած է Նայթսպրիճ ճաշարանին մէջ, որուն եւս բաժնետէրներէն մէկն է ան այսօր...

ՏԻՐԱՆ ԿԱՌՎԱՐԵՆՑԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Փարիզի երաժշտական կեանքին մէջ իր արձանագրած յաջո–ղութիւններով սկսած է փայլիլ երիտասարդ երաժշտագէտ Տիրան Կառվարենց: Երաժշտական իր մասնագիտութիւնը կը կիրարկէ ան մասնաւորաբար չարժանկարի ժապաւէններուն համար եւ անոնց նիւ–թերուն յարմար երաժշտութիւններ յօրինելով: Իր գործերէն «Ժա–մադրութիւն ի Պրազիլիա» ժապաւէնին երաժշտութիւնը մեծ յաջո–ղութիւն գտաւ նոր մայրաքաղաք Պրազիլիայի «բացման» առթիւ: Անցեալ ամառ եւս ինք յօրինեց Շարլ Ազնաւուրի «Թաքսի մը Թոպ–բուքի համար» ժապաւէնին երաժշտութիւնը: Տարեվերջին աւար–տած պիտի ըլլար նաեւ ուրիշ ինքնատիպ երաժշտութիւն մը Ակոտ Մալաքեան — Անրի Վէրնէօյի «Առիւծները ձգուած են» վերջին ժա–պաւէնին համար: Բոլոր այս հեղինակութիւնները, իրենց հրապու–րիչ յօրինուածքով, համանուագային երաժշտութեան մը համազօր ստեղծագործութիւններ են եւ նիւթին հետ ընթացող իրենց կշռոյ–թով, խորապէս կը տպաւորեն չարժանկարի սրահներուն ունկընդ–իրները:

Առնցմէ զատ Տիրան Կառվարենց հեղինակած է բազմաթիւ ֆրանսական նոր ու զուարթ երգեր, որոնք կ'երգուին Շարլ Ազնա–ւուրի, Թինօ Ռոսսիի, Ակտա Ազնաւուրի, Ճոնի Հալիտէյի եւ ուրիշ երգիչներու կողմէ:

Տիրան Կառվարենց զատկան է անմոռանալի բանաստեղծ, ու–սուցիչ, դերասան եւ երաժիշտ ողբացեալ Գէորգ Կառվարենցին եւ փոքր եղբայրը ծանօթ երգչուհի Մարի Կառվարենց – Արթինեանին: Իր երաժշտական ընդունակութեանց զարգացումը կը պարտի ան ինքնօգնութեամբ յառաջ տարած իր անվհատ աշխատանքին եւ իր այս յաջողութիւններն իսկ զրաւական մըն են, թէ ժամանակի ընթացքին պիտի բարձրանայ ան աւելի վերերը, Ֆրանսայի նման խստապահանջ եւ մրցակցութիւններով ողողուած միջավայրի մը մէջ, ուր սակայն յառաջդիմելու կարելիութիւնները միշտ կան:

Fonds A.R.A.M

ՀԱՄԱՌՕՏ ՆՈԹԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Հայ Օգնութեան Միութեան 48րդ պատգամաւորական ժողովը գումարուեցաւ Յունիս 24 — 26, Գանատայի Համիլթըն քաղաքին մէջ, Մ. Նահանգներու, Գանատայի մասնաճիւղերուն եւ արտասահմանի Շրջանային Վարչութեանց հարիւրէ աւելի պատգամաւորներուն եւ այլ հրաւիրեալներու մասնակցութեամբ, խանդավառ մթնոլորտի մէջ։

× *Մարտ 20ին Իրանի Մաջլիսին երեսփոխան ընտրուեցան Հ. Ց. Դաշնակցութեան երկու թեկնածուները՝ Սեւակ Սապինեան եւ Ֆելիքս Աղայեան։ Մաջլիսը, սակայն, Շահնչահի հրովարտակով լուծուեցաւ Մայիս 9ին։*

× *Ապրիլ 1 – 3 Հալէպի մէջ տեղի ունեցան Հ. Մ. Ը. Մ.ի 34րդ միջմասնաճիւղային մրցումները, որոնց մասնակցեցան կազմակերպութեան 20է աւելի մասնաճիւղերը Սուրիայէն, Լիբանանէն եւ Եգիպտոսէն։ Ապրիլ 3ին, 30·000նոց հայկական բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցաւ աւանդական մեծ տողանցը մարզիկներուս, սկաուտներուս, արեւոյշներուս եւ գայլիկներուս մասնակցութեամբ։*

× *Մայիս 7ին Գահիրէի մէջ եւ Յունիս 11ին ալ Ադէքսանդրիա տեղի ունեցան թեմական լրացուցիչ ընտրութիւններ, որոնց չմասնակցեցաւ Ազգային ճակատը, դէմ հաւատրութեամբ Հ. Ց. Դաշնակցութեան, իբրեւ բողոք ցոյց այն ապօրինութեանց եւ խարդախութեանց համար, որոնց դիմեցին երկու քաղաքներու Առաջնորդարանները, իբրեւ «յաղթանակը» ապահովելու նպատակով։*

× *Մայիս 20ին, Աթէնքի մէջ նոր գնուած հողին վրայ կատարուեցաւ հիմնարկէքը Հայ Կապոյտ Խաչի «Լեւոն եւ Սոֆիա Յակոբեան» վարժարանին, Առաջնորդ Տ. Սահակ եպիսկ. Այվազեանի նախագահութեամբ։ Շէնքին կառուցման համար, Ֆրէզնոյէն ազգային բարերարուհի Տիկին Սոֆիա Լ. Յակոբեան իր ամուսնոյն յիշատակին նուիրած էր 25·000 տոլար, իսկ հողը գնուած էր Հ. Կ. Խաչի հիմնադրամով եւ ժողովրդային նուէրներով։*

× *Նիկոսիոյ Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը, որ ներկայիս ունի 215 անդամներ, անցեալ Յունիսին գնեց չէնք մը, որ սկսաւ դործածուիլ իբրեւ ակումբ։ Շէնքը ունի երկու փոքր սրահներ եւ 10 սենեակներ։ Կը գտնուի մայրաքաղաքի կեդրոնական մէկ թաղին մէջ։ Արժէքն է 6000 սթերլին, իսկ փոխանցման ծախքը՝ 720 սթերլին։ Այս գումարին կէսը վճարուեցաւ կանխիկ, իսկ կէսն ալ պիտի վճարուի երեք տարիէն։ Երբ պարտքը վճարուի, չէնքին վրայ պիտի բարձրացուի երկրորդ յարկ մըն ալ, 600 հոգի առնող սրահով, բեմով, եւլն.։*

Fonds A.R.A.M

× *Լիբանահայ ծանօթ բժիշկ Տոքթ. Վահագն Թաշճեան, որ երեք տարիէ ի վեր հաստատուած է Ֆիլատելֆիա եւ կը դասախօսէ Փենսիլվանիա Համալսարանը, Տիկկօ քաղաքին մէջ դումարուած ամերիկեան բժշկական համաժողովին առջեւ ըրաւ դասախօսութիւն մը եւ նոր ու հետաքրքրական տեսութիւններ պարզեց աղիքներու խլիրդին մասին: Երկրորդ դասախօսութիւն մըն ալ ըրաւ անցեալ տարի Նիւ Եորքի մէջ կայացած բժշկական համաժողովին, համաձայնաբար ամերիկացի եւ օտար բժիշկներու ներկայութեան, «Ստամոքսի կեղը» նիւթին չուրջ: Երկու առիթներով ալ, ամերիկեան մամուլը, հեռատեսիլը եւ ձայնասփիւռը դնահատանքով արտայայտուեցան Տոքթ. Վահագն Թաշճեանի կարողութեան եւ գիտական արժանիքներուն մասին: Ընտրուեցաւ ան միաժամանակ անդամ Ամերիկեան Գիտական Ակադեմիային:*

× *Լիբանահայ երգչուհի Տիկին Անայիս Եղիայեան – Պոզապալեան, անցեալ տարի, Պելժիքայի Վերվիէ քաղաքին մէջ, 16 ազգեր ներկայացնող 120 երգիչներու եւ երգչուհիներու մասնակցութեամբ եւ արքայական ամոլի հովանաւորութեան տակ կատարուած երգի մրցման մէջ խլեց առաջնութիւնը իբրեւ սոփրանօ երգչուհի: Առաջնութիւն չահեցաւ ան նաեւ ձայնական մեկնաբանութեան արուեստի մրցման մէջ, որուն կը մասնակցէին 20 երկսեռ երգիչներ: Իր այս յաջողութեանց համար պարգեւատրուեցաւ ան թագուհիին ոսկեայ չքանչանով: Իրեն հետ խանդավառ ցոյցերու արժանացաւ նաեւ Պրիւքսէլի լիբանանեան հիւպատոսը: Տիկին Անայիս Եղիայեան – Պոզապալեան, որ այս առթիւ երկու ելոյթներ ունեցաւ պելժիքական հեռատեսիլի կայանէն, կը չարունակէ կատարելագործել իր արուեստը Իտալիոյ մէջ, ուր կը մնայ երեք տարիէ ի վեր:*

× *Պուէնոս Այրէսի Ֆլորէս թաղամասին մէկ հրապարակը, 5 Նոյեմբեր 1960ին կատարուած պաշտօնական հանդիսութեամբ մը կոչուեցաւ «Արմենիա Հրապարակ»: Փողոց մըն ալ Լիսէնթէ Օփէսի մէջ մկրտուած էր «Արմենիա» անունով 1959ին, Հայաստանի Անկախութեան Մայիս 28ի տօնին առթիւ: Ու դարձեալ նոյն տօնին առթիւ, 1960ին, Պուէնոս Այրէսի հանրային պարտէզներէն մէկն ալ կոչուեցաւ «Արմենիա»:*

× *Վիեննական Մխիթարեան Միաբանութեան Աբբահայրը Հայր Մեսրոպ արքեպ. Հապողեան անցեալ Նոյեմբերին մեկնեցաւ Միացեալ Նահանգները, այցելելու համար այնտեղ գործող Մխիթարեան զանազան հաստատութեանց:*

× *Ապրիլ 9ին Պոլսոյ մէջ կատարուեցան եկեղեցական մարմիններու ընտրութիւնները: Անտարբերութիւնը այնքան մեծ էր, որ տեղւոյն 60·000 Հայերէն հազիւ 3500 հոգի մասնակցեցան այս ընտրութեանց:*

Fonds A.R.A.M

ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹ

Մ. Տ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ տարին երեսնամեակն էր Կաթողիկոսական Աթոռին Անթիլիաս հաստատման եւ Դպրեվանքին հիմնադրութեան: Այս առթիւ թէ՛ Կաթողիկոսարանին եւ թէ՛ թեմերուն մէջ տեղի ունեցան հանդիսութիւններ: Դեկտ. 4ին մայր տաճարին մէջ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր Պատարագ, որուն ներկայ գտնուեցան Հանրապետութեան Նախագահին ներկայացուցիչը, նախարարներ, երեսփոխան-

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աբոռին Անթիլիաս փոխադրութեան Երեսնամեակի հանդիսութիւններէն

ներ, պետական պաշտօնատարները, քրիստոնէական այլ եկեղեցիներու բարձրաստիճան հոգեւորականները, Խչհրանի եւ Կիպրոսի թեմերէն պաշտօնական պատուիրակութիւններ, թեմական Առաջնորդներ եւ հաւատացեալներու խուռն բազմութիւն մը: Պատարագեց Վեհափառ Հայրապետը: Ճաւարտ Պատարագի Վեհարանին մէջ տեղի ունեցաւ ընդունելութիւն, որուն ներկայ գտնուեցան նաեւ իսլամական Շէրիէ Գերագոյն Ատեանին եւ դատարանին նախագահները: Բոլոր հիւրերը շնորհաւորեցին Վեհափառ Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսը այս բարեբաստիկ երեսնամեակին առթիւ:

Fonds A.R.A.M

Յաջորդ չաբթու, Դեկտ. 11ին տեղի ունեցաւ յոբելինական հանդիսութիւն այս առիթով եւ Լիբանանի Առաջնորդարանին նախաձեռնութեամբ Ամերիկեան Համալսարանի սրահին մէջ։

× Երեւանմեակի այս տօնակատարութեանց օրերուն զուգադիպեցաւ նաեւ Վեհափառ Հայրապետին քահանայական ձեռնադրութեան 25ամեակը։ Այս առթիւ Դեկտ. 9ին փակ մնաց Դպրեվանքը եւ յատուկ պատարագի տեղի ունեցաւ հանդէս մը Վեհարանի դահլիճին մէջ։

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԷՋ

Այլեւս աւանդութեան կարգ անցած է, որ Լիբանանի Հանրապետութեան Նախագահը, ամէն տարի, Հոգեգալստեան տօնին օրը այցելէ Անթիլիասի մայր տաճարը եւ ներկայ գտնուի Պատարագին։ Անցեալ տարի եւս, Մայիս 21ին, Հոգեգալստեան առթիւ Նախագահ Ճուատ Շէհապ ներկայ գտնուեցաւ մայր տաճարի Պատարագին եւ ապա Վեհարանին մէջ կատարուած ընդունելութեան։ Նախագահին կ'ընկերանային վարչապետ Սաէպ Սալամ, Խորհրդարանի նախագահութեան կողմէ Սայիտ Ճաուուշ, նախարարներ Փիէր Ճէմայէլ, Աստալլահ Մաչնուք, Մոհամմէտ Սէյֆէտտին, Ֆիլիփ Պուլոս եւ Սուլէյման Ֆրէնճիէ, բարձրաստիճան զինուորականներ, երեսփոխաններ, պետական պաշտօնատարներ, եւլն.։ Թէ՛ վանքէն ներս մուտքի պահուն եւ թէ՛ մեկնած ժամանակ Նախագահն ու միւս պաշտօնական անձնաւորութիւնները արժանացան այնտեղ խնդուած հոծ բազմութեան խանդավառ արտայայտութեանց, երկարատեւ ծափերով եւ «կեցցէ»ներով։

ԿԻՊՐԱՅԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԻՄԱՔԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ Յունուար 12ին, Կիպրական Հանրապետութեան Փոխ Նախագահը Տօքթ. Ֆատըլ Քիւչիւք այցելեց Վեհափառ Հայրապետին, ընկերակցութեամբ կիպրահայ աղդայիններէն Յակոբ Սարաֆեանի եւ Անանիա Մահտեսեանի եւ սիրալիր տեսակցութիւն մը ունենալով անոր հետ յայտնեց, թէ չատ երջանիկ պիտի զգայ ինքզինքը Վեհափառը ընդունելով Կիպրոսի մէջ։

Այս տեսակցութենէն ամիսներ առաք, Ապրիլ 28ին, Վեհ. Հայրապետին այցելեցին նաեւ Կիպրոսի խորհրդարանին նախագահ Քլեր Լիտիսը, արտաքին նախարար Սվիրօ Քիփրիանոսը, առեւտուրի նախարար Անտրէա Արտուզին, երկրագործական նախարար Փլումէրիսը եւ Հանրապետութեան ընդհ. դատախազ Թորնոր Լիտիսը, ընկերակցութեամբ Լիբանանի արտաքին նախարար Ֆիլիփ Թաքլայի։ Ընդունելութեան ներկայ եղան մեր պետական երեսփոխանները եւ Ազգ. կեդր. Վարչութեան անդամները։

Fonds A.R.A.M

ՔԷՆԹԸՐՊՐԻԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմբեր 28ին, Անկլիքան Եկեղեցւոյ պետ Քէնթըրպրիի Արքեպիսկոպոսը Տոքթ. ճէֆըրի Ֆիւշըր, Անկլիքան Եկեղեցւոյ Երուսաղէմի ներկայացուցիչ Տ. Մաք Իննէս արքեպ.ին եւ Լիբանանի ու Սուրիոյ ներկայացուցիչ Տ. Քուպէյն եպիսկ.ին ընկերակցութեամբ այցելեց Կաթողիկոսարան եւ իր բարձր աստիճանին վայել պատիւներով ընդունուեցաւ Վեհ. Տ. Զարեհ Ա. Կաթողիկոսին եւ Մխիթարեան կողմէ։ Եղան փոխադարձ ուղերձներ եւ Արքեպիսկոպոսը յայտնեց, թէ իր մանկութեան օրերէն ջերմ համակրանք մը ունեցած է հայ ժողովուրդին հանդէպ եւ անոր տառապանքին ու 20րդ դարու ջարդերուն առիթով հոգեւին վշտակցած է հայութեան, այլ մանաւանդ սի-

Քէնթըրպրիի Արքեպիսկոպոսը մայր տաճարին մէջ, աղօթած պահուն

րած է անոր աննկուն ոգին ու նկարագիրը։

Տեսակցութենէն եաք, Արքեպիսկոպոսը իր հետեւորդներով մտաւ տաճար, ուր կարճ աղօթք մը ընելէ յետոյ հրաժեշտ առաւ Վեհափառէն եւ յաջորդ օրն իսկ վերադարձաւ Անգլիա, ճամբան կանգ առնելով Վատիկան, ուր պատմական հանդիպում մը ունեցաւ Ս. Քահանայապետին հետ։

Ինչպէս այլ էջի վրայ դրած ենք, Արքեպիսկոպոսը հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն Մայիս 31ին։

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Սուրիական Նորակազմ կառավարութիւնը շնորհաւորելու համար Մ. Տ. Կիլիկիոյ Հայրապետին կողմէ Դամասկոս գացած պատ-

Fonds A.R.A.M

ուիրակութեան այցելութիւնը փոխադարձելու նպատակով, Դեկտ. 4ին, սուրիական պատուիրակութիւն մը, յանուն սուրիական կառավարութեան այցելեց Վեհափառին: Պատուիրակութեան մաս կը կազմէին բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, որոնք իրենց կառավարութեան շնորհակալութիւնները յայտնեցին Վեհ. Հայրապետին, մասնաւոր պատուիրակութեան մը միջոցով Սուրիոյ նոր կառավարութիւնը շնորհաւորած ըլլալուն համար:

Յունիս 22ին տեղի ունեցաւ Դպրեվանքի ամավերջի հանդէսը: Այս առթիւ կարդացուած տեղեկագրին համաձայն, անցեալ տարեշրջանին ուսանողութեան թիւն էր 56, նախորդ տարեշրջանէն 16 աւելի: Այս թիւին մէջ էին 7 քահանայացուներ Լիբանանէն եւ Սուրիայէն: Ուսուցչական կազմը կը բաղկանար 17 եկեղեցականներէ եւ աշխարհականներէ, տեսչութեամբ Տ. Գարեգին վրդ. Սարգիսեանի: Դպրեվանքը ունեցաւ 3 շրջանաւարտներ միջնակարգ ուսմանց բաժինէն: Իսկ աստուածաբանական ուսմանց եռամեայ դասընթացքը աւարտեցին 4 սարկաւագներ, որոնք ձեռնադրուեցան աբեղայ եւ դարձան անդամ Մ. Տ. Կիլիկիոյ Միաբանութեան:

× Այս ձեռնադրութիւնները կատարուեցան Մայիս 28ին, մայր տաճարին մէջ, ձեռամբ Վեհ. Հայրապետին եւ աստուածաբանական ուսմանց 4 շրջանաւարտները՝ սարկաւագներ Հրայր, Նշան, Տիգրան եւ Վարդգէս, յետ ձեռնադրութեան կոչուեցան Տ. Մեսրոպ, Տ. Մաշտոց, Տ. Եզնիկ եւ Տ. Կորիւն աբեղաներ:

× Կաթողիկոսարանը, Ապրիլ 4ին, Պէյրութի Ժըտտաուի (Էշրէֆիէ) թաղին մէջ գնեց ությարկանի կալուած մը 14 յարկաբաժիններով եւ 5 խանութներով: Փոխարժէքը՝ 330·000 լիբ. ոսկի (շուրջ 110·000 տոլար) վճարուեցաւ Մ. Նահանգներու մէջ 1958ին կատարուած հանգանակութեան գումարէն, այս պատճառով ալ շէնքը կոչուեցաւ ամերիկահայ կալուած:

× Վեհափառ Կաթողիկոսը արքութեան տիտղոս շնորհեց Թէհրանի թեմակալ Առաջնորդ Տ. Արտակ եպիսկ. Մանուկեանին եւ Ճէզիրէի առաջնորդական փոխանորդ Տ. Տաճատ եպիսկ. Ուրֆալեանին, ի վարձ իրենց բարուոք ծառայութեանց:

× Յունուար 17ին, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան հայկական գործերու վարիչը Ռոպէր Կիւլպէնկեան, որ Մերձ. Արեւելքի մէջ Հիմնարկութեան գործերը քննելու նպատակով պտոյտի ելած էր, այցելեց Վեհ. Հայրապետին:

× Կաթողիկոսական կարգադրութեամբ, Հայ. Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ Դպրոցներու վարիչ նշանակուեցաւ Միաբանութեան անդամներէն Տ. Վարդան վրդ. Տէմիրճեան:

Fonds A.R.A.M

ԱՐԴԱՐ ԴԱՏԱՍՏԱՆ

Կիպրոսի ազգային – թեմական իշխանութեանց ընդդիմադիր–ները, 1960ի պետական – համայնքային ընտրութեանց մէջ իրենց ունեցած պատահական յաջողութենէն չփացած, բազմաթեակ դի–մումներ կատարեցին անցեալ տարի դատական եւ այլ իշխանութեանց մօտ, ի դին ամէն խառնակութեան ու խարդաւանքի ձեռք անցնե–լու համար թեմական իշխանութիւնը, դիրք բռնելով Մ. Տ. Կիւլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ անոր անօրինութեանց դէմ: Ի զուր անցան, սակայն, բոլոր այս փորձերը եւ անդրադառնալով անոնց կողմէ կա–տարուած դիմումներուն, Կիպրոսի ընդհ. դատախազութիւնը, անց–եալ Յունիսին արձակեց հետեւեալ որոշումը.

— «Հայոց համայնքին եկեղեցական եւ կրթական ներքին բո–լոր հարցերը կը վերաբերին Կիւլիկիոյ Կաթողիկոսին եւ Յոյներու Հա–մայնքային Տունը ոչ մէկ իրաւասութիւն ունի զբաղելու Հայոց ներ–քին խնդիրներով, մինչեւ որ Կաթողիկոսն ու Թեմական Խորհուրդը միասնաբար դիմում չկատարեն որեւէ հարցի մասին:»

ՆԱԽԱԳԱՀ Ֆ. ՇԷՀԱՊ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս ուրիշ տարիներ, անցեալ տարի ալ Լիբանանի Հանրա–պետութեան Նախագահը Ֆուատ Շէհապ, զտակական տօներուն առ–թիւ, Ապրիլ 16ին ներկայ գտնուեցաւ Կաթողիկէ Հայոց Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ – Ս. Եղիա մայր տաճարի Պատարագին, որ մատուցուե–ցաւ Հ. Սահակ եպիսկ. Կոպեանի կողմէ, օտար դեսպաններու, նա–խարարներու, պետական բարձրաստիճան պաշտօնատարներու եւ հա–ւատացեալներու խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Յաւարտ Պատարագի կատարուեցաւ ընդունելութիւն տաճարի սրահին մէջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԵԿԱԾ ՊԱՐԱԽՈՒՄԲԸ

Մերձաւոր Արեւելքի մէջ իր կատարած չրջապտոյտին առթիւ, անցեալ Հոկտեմբերին Պէյրութ ալ այցելեց Հայաստանի երկաեռ պա–րախումբը, որուն կ'ընկերանային սիրուած երգիչներ Օֆելիա Համ–բարձումեանն ու Յովհաննէս Բաղալեանը: Պարախումբին եւ երգիչ–ներուն ներկայութիւնը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց գաղութին մէջ, որ հոծ բազմութիւններով ներկայ գտնուեցաւ անոնց տասնեակ մը ելոյթներուն, Ինէսքոյի ընդարձակ սրահին մէջ: Պարողներուն եւ երգողներուն կ'ընկերանար հայկական գործիքներէ բաղկացած նուագախումբ մը: Սքանչելի տպաւորութիւն ձգեցին երկաեռ պա–րողները, երգողներն ու նուագողները իրենց բարձրորակ արուեստով:

Fonds A.R.A.M

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Մայիս 8ին Պէյրութ ժամանեց աշխարհահռչակ երաժշտագէտ Արամ Խաչատուրեան եւ ծոլածաւալ բազմութեան մը կողմէ աննկարագրելի խանդավառութեամբ դիմաւորուեցաւ օդանաւային կայանին մէջ։ Կուգար իր կնոջը հետ Եգիպտոսէն, ուր տուած էր չարք մը նուագահանդէսներ։ Պէյրութի մէջ ալ Իւնէսքոյի ընդարձակ սրահը յաջորդաբար երեք անգամ հոծ բազմութիւններով լեցուեցաւ իր տուած երեք նուագահանդէսներուն առթիւ։ Ցարդ Պէյրութ ժամանած ոչ մէկ արուեստագէտ արժանացած էր այն համաժողովրդական ընդունելութեան եւ համակրական ցոյցերուն, որոնց արժանացաւ մեր մեծանուն ազգակիցը։ Տէր եւ Տիկին Արամ Խաչատուրեանները այցելեցին բազմաթիւ վարժարաններ եւ ակումբներ, ուր ի պատիւ իրենց կազմակերպուեցան հաւաքոյթներ։

Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՎՐԴ. ՄԸՍԸՐԵԱՆԻՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Անցեալ տարի քահանայութեան յիսնամեակն էր Հ. Յովհաննէս վրդ. Մըսըրեանին, որ մեր մշակութային կեանքին մէջ եւ մասնաւորապէս վերջին երեսնամեակի ընթացքին ունեցաւ այնքան արժէքաւոր գործունէութիւն մը։

Հայր Մըսըրեան ծնած է Թոքատ 1888ին եւ 31 Հոկտ. 1911ին ապրին մաս կը կազմէ Ցիսուսեան (Ժեզուիթ) Միաբանութեան համաշխարհային լայնացանց կազմակերպութեան։ Ու կարելի է ըսել, թէ իր այս յիսնամեակը գրեթէ ամբողջութեամբ բոլորեց ան Պէյրութի Ցիսուսեան Սէն Ժոզէֆ Համալսարանին մէջ, ուր առանձնապէս նուիրուեցաւ հայագիտական աշխատանքի, կազմակերպեց Համալսարանի Մատենադարանին հայկական բաժինը, գործեց հայ կըթական ասպարէզի մէջ, եղաւ էչըէֆիէի Ս. Գ. Լուսաւորիչ մանչերու ճեմարանին եւ Ս. Շուշան աղջկանց վարժարանին հիմնադիրներէն մէկը եւ մանաւանդ հիմնեց Հայագիտական Ամպիոնը, որ ահա 30 տարիներէ ի վեր յաճախակի առթիներ կը ստեղծէ՝ իր ունկնդիրներուն ծանօթացնելու եւ սիրցնելու մեր մշակութային ու պատմական արժէքները։

Անցեալ Նոյեմբերի 4ին, հայագիտական ասուլիսի մը ընթացքին էր որ անակնկալօրէն յայտնուեցաւ յիսնամեակի այս իրողութիւնը եւ բաղձանք յայտնուեցաւ, որ իր վաստակաշատ անցեալին արժանավայել ազգային հանդիսութեամբ մը տօնակատարուի Հ. Յովհաննէս վրդ. Մըսըրեանի յիսնամեայ գործունէութեան յոբելեանը, Պէյրութի հայութեան կողմէ։

Fonds A.R.A.M

«ԲԱՓԻՆ» — ԱՄՍԱԳԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Կը խօսուէր երկար ժամանակէ ի վեր։ Ու այդ խօսուածը իրա-կանութիւն դարձաւ անցեալ տարեվերջին, երբ հրատարակութիւնը ծրագրուած գրական այս ամսաթերթը լոյս տեսաւ վերջապէս, գրա-սէր հասարակութեան համար իրրեւ Ամանորի կաղանդչէք։

Գրախօսականի ձեւով չէ որ կը գրենք այս կարճ տողերը, — Տարեգրքիս ա՛յս բաժինը անոր տեղը չէ։ Կը գրենք պարզապէս սեղ-ծուածքն ու եղածէն տեղեակ պահելու համար ի սփիւռս աշխարհի ցրուած մեր հաղարաւոր ընթերցողները, այն ակնկալութեամբ, որ անոնց մէջ գրականութեան սիրահարները մանաւանդ պիտի ուզեն ունենալ զայն իրենց տրամադրութեան տակ։

«Բափին»ը նախաձեռնութիւնն է խումբ մը լիբանահայ գրող-ներու, որոնց, իրենց աշխատակցութեամբ, ձեռք երկնցուցած են ա-նուն ունեցող ուրիշ գրողներ ալ արտասահմանէն։ Առաջին թիւի մե-ծադիր ու երկսիւնակ 80 էջերուն՝ խմբագիրներն ու աշխատակիցնե-րը տուած են գրական – գեղարուեստական չափեկան բովանդակու-թիւն, քերթուածներով, պատմուածքներով, գրաղատականներով, գրողներու եւ արուեստագէտներու դէմքերով ու գրական նշմարնե-րով։ Այլեւ քանի մը նկարներով։ Տուած են այսինքն ինչ որ պէտք էր տալ արժեւորելու համար գրական այս նախաձեռնութիւնը։ Գրասէր հասարակութեան կը մնայ այժմ տալու ի՛ր տալիքը, գրական գնա-հատանքի գծով, որպէսզի ապահովուի «Բափին»ին տարածումը լայն շրջանակներու մէջ։

ՔԱՌԱՍՆԱՄԵԱԿ Տ. ԱԼՈՋԻՈՍ ԱՐՔԵՊ. ՊԱԹԱՆԵԱՆԻ

Անցեալ Յունիս 29ին, կաթողիկէ Հայոց Պատրիարքական Տե-ղապահ Տ. Ալոիսիոս արքեպ. Պաթանեան տօնեց իր քահանայութեան քառասնամեակը, ձեռնադրուած ըլլալով Հռոմի մէջ, 29 Յունիս 1921ին։ Տասներկու տարի յետոյ, 1933ին ստացած է ան եպիսկոպո-սական օծում։ Առաջնորդական պաշտօնները վարած է Եգիպտոսի եւ Մարսիլիի թեմերուն մէջ։ Այնուհետեւ կը նշանակուի Պատրիարքա-կան Փոխանորդ, եւ, պահելով հանդերձ իր այս հանգամանքը, 1953 — 59 կը վարէ նաեւ Հալէպի թեմը։ Տարիներով եղաւ ան կաթողիկէ Հայոց Կաթողիկոս Պատրիարք կարտինալ Ագաճանեանի աջ բազուկը եւ վայելելով անոր բացարձակ վստահութիւնը, 1960ին, Վատիկանին ալ հաւանութեամբ, անուանուեցաւ Պատրիարքական Տեղապահ։ Իր անցեալով ու հանգամանքով, Տ. Պաթանեան արքեպ. մեծ վարկ մը կը վայելէ թէ՛ իր համայնքին եւ թէ՛ Մեր Տ. Աբեւելքի պետական, հանրային եւ եկեղեցական շրջանակներուն մէջ։

Fonds A.R.A.M

Տ. ԱՃԷՄԵԱՆԻ ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՏԻՐԱՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

Ծաղրանկարչային արուեստին մէջ միջազգային տարողութեամբ բարձրութեան մը հասած Տիրան Աճէմեանի 50 մեծադիր ծաղրանկարներուն ցուցահանդէսին բացումը կատարուեցաւ Հոկտ. 27ին, Պէյրութի Ա-լէքօ Սաապ Կալըրիին մէջ։

Իրրեւ ընդհանուր տպաւորութիւն արձանագրենք, որ ծաղրանկարչութեան արուեստը իւրայատուկ ինքնատպութեամբ արտայայտող արուեստագէտ է Տիրան Աճէմեան եւ ատով ալ կը պատրաստուի ան իր այն դասակիցներէն, որոնք ծաղրանկարը կը ծառայեցնեն իրրեւ ծիծաղի միջոց եւ կը դիմեն այդ սեռին պահանջած ձեւերուն եւ նոյն իսկ չափազանցութեանց։ Ծաղրանկարի այս սեռը ունի անշուշտ իր ուրոյն արժէքը, մասնաւորաբար տրամադրութիւն ըստեղծելու եւ ձգտում մը արտայայտելու ձեռով, մինչդեռ Տիրանին գործերը կը պատրաստուին բնականութեամբը այն դիմագծային արտայայտութիւններուն, որոնց յստակ ու բնատիպ գրչմները կան իր «զոհերու» դէմքերուն վրայ։ Դիտողը, եթէ ծանօթ է այդ

ՎԱՀԷ ՍԷԹԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

դէմքերուն, թարգմանի պէտք չ'ունենար՝ անոնց ծաղրանկարային վերարտադրութիւնը տեսնելէ ետք ճանչնալու անմիջապէս ենթակաները, իրենց բնութեան, արտաքին դրսեւորման կամ ներքին ապրումներու հարազատութեան մէջ:

Ահա այս հարազատութիւնն է որ կը դրոշմէ ան իր ծաղրանկարային դիմանկարներուն վրայ եւ կը դարձնէ զանոնք սրամտօրէն խօսուն ու արտայայտիչ, յատկանշական բոլոր դէրերու ցուցադրութեամբ, բայց առանց աւելորդ խճողումներու: Այնքան խօսուն ու արտայայտիչ, որ երբեմն նկարներուն տակ չարուած բացատրական խօսքերու իմաստին չթափանցողն անգամ մէկ ակնարկով կը ճանչնայ ենթականն, իսկ ճանչնալէ ետքն ալ տարածուն ժպիտով մը կ'արտայայտէ իր հոգեկան բաւարարութիւնը:

ՆԿԱՐԻՉ ՇԱՐԹ

Զուարթ լրջութիւն մը անպակաս է իր գործերուն վրայ: Չի ճապաղիր, չի մանրանար, չի չարանար: Այլ, ա՛յդ որակի լրջութեան չրջագծին մէջ կուտայ ինչ որ անհրաժեշտ կը դտնէ տալ դէրերու խաղով, իր ուզածն ու տեսածը հանրութեան ալ սեփականութիւնը դարձնելու համար: Ըսենք նաեւ, որ հաղուագէպօրէն կը կճէ, բայց երբ կճէ, լա՛ւ կը կճէ, տեղի՛ն կը կճէ:

Այս տպաւորութիւնները ունեցան վստահօրէն բոլոր այն այցելուները, որոնք դիտեցին Տիրանին ծաղրանկարները: Դիտեցին եւ հիացան: Դիտեցին եւ ճանչցան լիբանանեան եւ լիբանահայ կեանքին

Fonds A.R.A.M

կապուած դէմքերը, — պետական մարդիկ, առեւտրականներ, ազատ ասպարէզներու մասնագէտներ, արուեստագէտներ, մտաւորականներ ու նաեւ Լիբանան այցելած քանի մը հիւրեր:

Ցուցահանդէսը, որ վակուեցաւ Նոյեմբեր 5ին, ունեցաւ ակընկալուած յաջողութիւնը եւ 40է աւելի ծախրանկարներ գնուեցան այցելուներու կողմէ:

Իբրեւ նմոյշ իր արուեստին, այս տողերուն կցեցինք արտատպումը իր երկու յաջողագոյն ծախրանկարներուն:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԹԱՏԵՐԱՍԷՐՆԵՐԸ

Համազգայինի «Գասպար Իփէկեան» թատերախումբը, իր ժըրջայլան գործունէութեամբ, մեծ պարապութիւն մը կը լեցնէ թատերական լաւ բեմադրութեանց կարօտ պէյրութահայ համայնքին մէջ: Բեմական արուեստին նուիրում, անխոնջ աշխատանք եւ տարուած այդ աշխատանքին մէջ բծախնդրութիւն, — այս բոլորը գիրար կը լրացնեն՝ դէթ տարին մէկ – երկու անգամ յաղեցնելու համար ժողովըրդական այդ կարօտը: Ժորժ Սարգիսեանի ղեկավարութեամբ գործող այս թատերախումբը, որուն մէջ կան տարիներու բեմական փորձառութիւն եւ չնորհ ունեցող դերակատարներ, ամէն առիթով տուաւ իր լաւագոյնը ոչ միայն Պէյրութի թատերասէր հասարակութեան, այլեւ այլ գաղութներու մէջ հաստատուած մեր ազգակիցներուն, որոնց այցելելու պատեհութիւնը երբեք չպակսեցաւ մինչեւ այսօր:

Համազգայինի թատերասէրները, անցեալ տարեշրջանին եւ Ապրիլ 19էն սկսեալ, Պէյրութի «Կրան Թէաթր»ին մէջ յաջորդական ութ ներկայացումներով բեմադրեցին Շիրվանզադէի թատերախաղի վերածուած «Քաոս» վէպը, որ արժանացաւ թատերասէրներու արդար գնահատանքին: Այս տարեսկիզբին ալ եւ Յունուար 16էն սկսեալ թատերախումբը պիտի բեմադրէ Լ. Շանթի «Հին Աստուածները»ը: Ու վստահօրէն, թատերական եղանակը չփակուած, հասարակութիւնը առիթը պիտի ունենայ վայելելու թատերախումբին մէկ այլ բեմադրութիւնն ալ, պէյրութահայ բեմին վրայ:

× Պէյրութի Հայ Աւետարանական Գոլէճի հայերէնի ուսուցիչներէն Արտաշէս Տէր Ներսէսեան, Մարտ 21 — 23 կազմակերպեց հայ մամուլի ցուցահանդէս մը: Այնտեղ ցուցադրուեցան հազարի չափ նմոյշներ հայ պարբերական մամուլէն — օրաթերթ, ամսաթերթ, շաբաթաթերթ, տարեգիրք, եւլն. (տպագիրը, մեքենագիրը, խմորատիպ եւ ձեռագիրը), կարգ մը ականաւոր խմբագիրներու նըկարներով:

Fonds A.R.A.M

ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐԻՉ ՄԱՆՈՒԿԻՆ
ՑԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ՄԻՒՆԱԷՆԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ՄԷՋ

Լուսանկարչութիւնը արուեստի բարձրութեանց հասցուցած վարպետներու կարգին յիշատակուած արուեստագէտ է Պէյրութի Մանուկը (Ալէմեան)։ Եթէ աչխարհահռչակ Քարչը հոգեբան լուսանկարիչն է, եթէ Լոս Անճէլըսի Գուրդէնը իր դիմանկարներով համամերիկեան համբաւ չահած արուեստագէտ է, Մանուկն ալ մէկ հատիկ է իրրեւ վարպետ տեսարաններու եւ բնանկարներու պատրաստութեան։ Ու վարպետ մը, որ Մերձաւոր Արեւելքէն ալ դուրս հանեց իր համբաւը անցեալ տարի։

Տարեդրքիս 1955ի հատորով խօսած ենք իր մասին հանգամանօրէն։ Այդ տարիներուն կը զբաղէր ան նաեւ դիմանկարչութեամբ. ժամանակ մը ի վեր, սակայն, ամբողջովին նուիրուած է ան բնանկարներու պատկերահանման եւ լուսանկարչական արուեստի ա՛յս ճիւղին մէջ դարձած է արդէն անմրցելի վարպետ։

Վստահ՝ իր արժէքին ու արժանիքին, Մանուկ, իր լաւագոյն գործերով մասնակցեցաւ անցեալ տարի Միւնխէնի մէջ կազմակերպուած բնանկարներու միջազգային ցուցահանդէսին եւ դնահատիչ մարմնոյն միաձայնութեամբ ու նկարներուն մէջ երկու լաւագոյններովը առաջին մրցանակի արժանացաւ ան, տարբեր ազգութեանց պատկանող 77 արուեստակիցներուն մէջ։

Յաջողութեան դրաւականը արժանիքն է։ Ու տաղանդը։ Մանուկ, այս անգամ ալ հաստատեց, թէ ունի այդ երկուքն ալ։

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԳՈԼԷՁԻՆ ՀՐԹԻՒՆԵՐԸ

Ինքնաթիռ յաջողութիւն մը արձանագրեցին անցեալ տարի Պէյրութի Հայկազեան Գոլէճին ուսանողները, իրենց դիտութեան ուսուցիչ Փրոֆ. Մանուկ Մանուկեանի հսկողութեան տակ կատարուած հրթիռներու արձակման փորձերով։ Գիտութեան հանդէպ այս ուսանողներուն նուիրումը վեր է անշուշտ ամէն դնահատանքէ, վեր է մանաւանդ ուսանողական տարողութեամբ իրենց ապահոված յաջողութիւնը, որ իր համապատասխան արձագանգը գտաւ լիբանանեան մամուլին ու շրջանակներուն մէջ։

Իրենց առաջին փորձը ըրին անոնք պատրաստելով եւ ապա Մարտի վերջերը արձակելով մինչեւ 1000 մէթր բարձրանալու սահմանուած եւ 1·75 մէթր երկայնութեամբ հրթիռ մը։ Իսկ իրենց երկրորդ հրթիռը արձակուեցաւ Մայիս 6ին եւ մինչեւ 2360 մէթր բարձրութեան ժամական 800 քիլոմէթր արագութեամբ հասնելէ ետք, ինկաւ արձակուած վայրէն 800 մէթր հեռու անտառի մը մէջ։ Այս հրթիռը ունէր 13 քիլօ ծանրութիւն։

Fonds A.R.A.M

ՆԿԱՐԻԶ ՇԱՐԹԻՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ

Անցեալ տարեշրջանին Պէյրութի մէջ կազմակերպուած յուցահանդէսներու լաւագոյններէն էր լիբանահայ եւ այժմ Ֆրանսա հաստատուած նկարիչ Շարթ Արթինեանի յուցահանդէսը, որ բացուեցաւ Մարտ 21ին, «Լ'Օրիան» թերթի խմբագրատան սրահին մէջ։

Ֆրանսացի արուեստագէտներու, արուեստասէրներու եւ արուեստի քննադատներու սրատես ու բծախնդիր չրջապատին մէջ Շարթին ապահոված յաջողութիւնները անվիճելի հաստատումն են նախ իր տաղանդին եւ ապա այն վերելքին, զոր ունեցաւ ան, վերջին տասնամեակի ընթացքին մասնաւորաբար, մէկը միւսէն աւելի դեղեցիկ իր այլազան ստեղծագործութիւններով։

Փարիզի մէջ մանաւանդ նկարահանդէս կազմակերպելը ինքնավստահութիւն եւ ատկէ բխող համարձակութիւն կ'ուզէ, վասնզի առաջին քայլին իսկ կը վճռուի արուեստագէտին ճակատագիրը։ Եթէ ձախողեցաւ, ա՛լ յուցասրահի երես չի տեսներ, իսկ եթէ յաջողեցաւ ու յաղթեց, այն ատեն տարուէ տարի իր առջեւը կը բացուին մէկը միւսէն անուանի բոլոր սրահներուն դռները։ Այս վերջին դասակարգին յատուկ զարդացումով մը ձեւաւորուեցաւ Շարթին ճակատագիրը եւ տարիներու ընթացքին հասաւ ան իր ակնկալած բարձրութեան։ Եղաւ ան վիտռուած ու գնահատուած նկարիչ մը եւ իր ստեղծագործութիւնները տեղ գտան չատ մը կարեւոր նկարահանդէսներու մէջ։

Այս պայմաններու մէջ, բնականաբար պիտի ունենար ան միեւնոյն յաջողութիւնը նաեւ Պէյրութի մէջ։ Եւ ունեցաւ։ Շարթ մեծ դոհունակութեամբ վերադարձաւ Փարիզ, վասնզի կրցաւ ան ոչ միայն ապահովել արուեստասէր բազմութեանց գնահատանքը, այլեւ յաճախորդ գտնել հեռը բերած գրեթէ բոլոր գործերուն համար։

ՏԻԿԻՆ ԾԱՂԻԿ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻՆ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

«Ամէնուն Տարեգիրքը», 1960ի հատորով, իր ընթերցողներուն ներկայացուցած էր աթենահայ չնորհալի երգչուհի Տիկին Ծաղիկ Գազանճեանը (էջ 174 – 175)։ Պէյրութի երաժշտասէր հասարակութիւնը, այդ ծանօթացումէն եւք, բախտը ունեցաւ նաեւ վայելելու իր արուեստը երգահանդէսի մը առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Դեկտ. 27ին, Ամերիկեան Համալսարանի Ուէսթ Հոլին մէջ։ Զեռնարկը ունեցաւ արտակարգ յաջողութիւն եւ սոփրանօ (լիրիկ – դրամատիկ) երգչուհին լաւագոյնս արժեցուց իր արուեստը յայտագրով մը, ուր տեղ գտած էին եւրոպական, յունական եւ հայկական գանազան երգեր։ Երկրորդ երգահանդէս մըն ալ, հասարակութեան պահանջին վրայ, պիտի յաջորդէր այս առաջինին (մինչ այդ Տարեգրքիս տպագրութիւնը արդէն վերջացած կ'ըլլայ)։

Fonds A.R.A.M

ՀԱՄԱՌՕՏ ՆՈՓԵՐ ԼԻԲԱՆԱՀԱՅ ԴԱՂՈՒԹԷՆ

Ֆրանսական երկերու անմրցելի վարպետը Շարլ Ազնաւուր Պէյրութ ժամանեց Ապրիլ 15ին եւ իր արուեստով խանդավառուած հոծ բազմութեան մը ներկայութեան առաջ իր միակ երգահանդէսը «Տիւնիա» չարժանկարի սրահին մէջ։

× *Հայաստանի տաղանդաւոր դրագէտներէն Հրաչեայ Քոչար Յունուարին այցելեց Պէյրութ, ուր մնաց 10 օրի չափ։ Զանազան հանրային հաստատութեանց կարգին այցելեց ան նաեւ Համազգայինի Նշան Փալանճեան ճեմարանը, ուր, բարձրագոյն դասարաններու աշակերտներուն խօսեցաւ հայրենասիրական ուղերձ մը, ապա, ըլլարթ մթնոլորտի մը մէջ զրոյց ունեցաւ վարժարանի ուսուցչական կազմին հետ։ Այցելեց ան նաեւ, այլ վարժարաններու կարգին, Ս. Նշան ազգային վարժարանը։ Արձանագրեցինք այս մանրամասնութիւնը հաստատելու համար, որ Հրաչեայ Քոչար խորութիւն չդրաւ հայ վարժարաններու մէջեւ եւ ծուռ աչքով չնայեցաւ անոնց մէկ մասին, ինչպէս ըրած էին ասկէ առաջ հայրենիքէն եկած ուրիշ այցելուներ։*

× *Հարաւային Ամերիկա հաստատուած հանրածանօթ երգիչ Արմէն Կիրակ, որ երկարատեւ շրջագայութիւն մը ըրաւ Եգիպտոս, Սուրիա, Իրան, Իրաք եւ Կիպրոս, երկու երգահանդէսներ տուաւ նաեւ Պէյրութի մէջ անցեալ Յունուարին եւ արժանացաւ հասարակութեան ջերմ դնահատանքին։*

× *Եկեղեցաշինական տարի մը եղաւ 1961ը։ Պուրճ Համուտի Թիրօ Թաղամասին մէջ կառուցուեցաւ նոր եկեղեցի մը, նախկին տախտակաչէն աղօթատեղիին տեղ։ × Յունիս 4ին, Լիբանահայոց Առաջնորդ Տ. Խորէն արքեպ. կատարեց Թրիփոլիի նոր եկեղեցիին հիմնարկէքը։ Այս եկեղեցւոյն կառուցման համար, հանդուցեալ ազգային բարերար Գալուստ Կիւլպէնկեան իր կենդանութեան տրամադրած էր 12·755 սթերլին։ × Գեղակերտ եկեղեցի մը կառուցումը իրականացած է նաեւ Այնճարի մէջ։ Հիմնարկէքը, Տ. Խորէն արքեպ. կողմէ կատարած էր 30 Հոկտ. 1960ին։ Անցեալ ամբողջ տարեշրջանին չարունակուեցաւ չինութիւնը, ծանօթ ճարտարապետ Գէորգ Իմմիեանի նախագծով եւ հսկողութեամբ։ Կ'ակնկալուի, որ այս գարնան կ'աւարտի ամբողջութեամբ։ × Նոր կառուցուեցաւ նաեւ Ճիւնիի եկեղեցին, որուն օծումը կատարուեցաւ Յունիս 11ին։*

× *Մայիս 28ին, Պէյրութի քաղաքապետական մարզադաշտին մէջ տեղի ունեցաւ միջվարժարանական երկրորդ մարզահանդէսը, 12 ազգային վարժարաններու 1500 աշակերտներուն մասնակցութեամբ եւ աւելի քան 20·000 հանդիսականներու ներկայութեան, խանդավառ մթնոլորտի մէջ։*

Fonds A.R.A.M

«ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳՐՔԻ»
ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՏԱՐՈՒԱՆ ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԸ

Յառաջիկայ տարի «ԱՄԷՆՈՒՆ ՏԱՐԵԳԻՐՔԸ» պիտի հրատարակէ իր չարքին 10րդ հատորը։ Ուրեմն, այդ առթիւ, այս հրատարակութիւնը բոլորած պիտի ըլլայ իր ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԸ, — հանդրուան մը, որուն հասնելու համար խմբագրութիւնս ցարդ ըրաւ եւ ասկէ ետքն ալ պիտի չդադրի ընել իր լաւագոյնը, առաւել եւս զոհացնելու համար օրըստօրէ աւելցող իր ընթերցողներուն բազմութիւնը։

Այս բացառիկ պատեհութեամբ ալ, 1963ի հատորը լոյս պիտի տեսնէ Հուրի

ՈՒԹ ՀԱՐԻՒՐ ԷՋԵՐՈՎ

եւ Տարեգրքիս բոլոր բաժիններով, այլեւ աննախընթաց բովանդակութեամբ, որուն իրենց նպաստը պիտի բերեն մեր բազմաթիւ գրագէտները եւ այլ աշխատակիցներ։

Այս մեծածաւալ հատորը չատ ճոխ պիտի ըլլայ մանաւանդ իր «Նշխարներ»ու բաժինով, ուր տեղ պիտի գըտնեն, ի միջի այլոց, մեծանուն հերոս ՊԵՏՕ ՍԷՐԷՄՃԵԱՆԻՆ էտիրնէի բանտէն գրած չորս անտիպ նամակները, — մէկը իր ձեռագրով, — այլեւ ձեռագիր նամակներ Նիկոլ Դումանեէն, Սիամանթոյէն, Ա. Ահարոնեաեէն, Տոքթ. Ն. Տաղտարեաեէն, եւլն., հերոս Եփրեմի անտիպ ու չատ ինքնատիպ մէկ լուսանկարը, ուրիշ անտիպ լուսանկարներ, եւ այլն, եւայլն։

Այդ հատորին մէջ տեղ պիտի գտնէ նամանաւանդ Ամերիկահայ Դաշնութեան պատմութեան երկրորդ եւ վերջին մասը։

Բազմատեսակ նիւթերով ու նկարներով բացառապէս ճոխ ու հետաքրքրական պիտի ըլլան նաեւ հատորին բոլոր միւս բաժինները։

Կամքէ անկախ պատճառներով քիչ մը ուշացաւ այս հատորին հրատարակութիւնը։ Ամէն ճիգ ի գործ պիտի դնենք, որ 1963ի հատորը լոյս տեսնէ ՃԻՇԴ ԱՏԵՆԻՆ եւ ամենահեռաւոր երկիրներու մեր ընթերցողներն ալ ունենան զայն իրենց տրամադրութեան տակ ԱՄԱՆՈՐԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ։

Fonds A.R.A.M

Ա. ՄԱՍ

ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՐԵՒԱԹԱՓԸ ՀԱՅԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

ԱՆՅԵԱԼ ՏԱՐՈՒԱՆ ՄԱՀԵՐԸ ԵՐԿՐԷ ԵՐԿԻՐ

ՈՒ ՄՈՌՅՈՒԱԾ ՄԱՀԵՐ ՆԱԽՈՐԴ ՏԱՐԻՆԵՐԷՆ

ՄԱՀԵՐ ՕՏԱՐ ԱՇԽԱՐՀՆԵՐԷ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԷՄՔԵՐ ԵՒ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐ

ՁԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐ ԵՒ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐ

ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ, ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ

ԴԵՐԱՍԱՆՆԵՐ ԵՒ ԵՐԱՇՇՏԱԳԷՏՆԵՐ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՎ ԵՒ ՇԱՏԵՐՈՒ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ՏԵՐԵՒԱԹԱՓԸ ՀԱՅԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ
Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք

Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյն մէջ, Յունիս 22ին, ժամերգութեան պահուն, սրտի կաթուած ունեցաւ եւ քանի մը ժամ ետքը վախճանեցաւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքը՝ Գարեգին արքեպ. Խաչատուրեան: Կամ, ինչպէս ինք իւրացուցած էր եպիսկոպոսական անուններու յունական ձեւով գործածութիւնը, Գարեգին արքեպ. Տրապիզոնի:

Ծերունազարդ Պատրիարքը ծնած էր Տրապիզոն, 1880ին: Աւազանի անունով Խաչիկ, տեղւոյն նախակրթարանը աւարտելէն ետք, 1896ին կը ղրկուի Վենետիկի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը: Հոգեւորականի կոչումը զգալով իր մէջ, կը վերադառնայ Պոլիս եւ 1898ին կը մտնէ Արմաշի Դպրեվանքը: Կուսակրօն քահանայ կը ձեռնադրուի հոն 1901ին եւ կը ստանայ Գարեգին անունը: Դպրեվանքին մէջ երկու տարի իբրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարելէ ետք քարոզիչ կը կարգուի Պոլսոյ եկեղեցիներուն: Այնուհետեւ, յաջորդաբար կը պաշտօնավարէ իբրեւ տեսուչ Սիս՝ 1906ին, Մարաշ՝ 1907ին, Արմաշ, իբրեւ ուսումնարանի տնօրէն՝ 1910ին, Արաբկիր եւ Մուշ՝ 1912ին: Մեծ Եղեռնի տարիները կ'անցընէ Հալէպ եւ Դամասկոս եւ գինադադարէն յետոյ, 1919ի Օգոստոս 27ին կը վերադառնայ Տրապիզոն, իբրեւ Առաջնորդ: Էջմիածին երթալով եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի 1922ին, ապա կը շարունակէ Տրապիզոնի իր պաշտօնը մինչեւ 1923: Այս թուականին, եկեղեցական եւ ուսուցչական պաշտօններով կ'անցնի Պոլիս, ուր կը մնայ մինչեւ 1928, միջանկեալ եւ կարճ ժամանակի մը համար իբրեւ Առաջնորդական Տեղապահ Պաղտատ մնալով:

Գալիֆորնիոյ Առաջնորդ կը կարգուի 1928ին եւ կը մնայ Լոս Անճէլըս մինչեւ 1935: Այնուհետեւ իբրեւ կաթողիկոսական պատուիրակ կը ղրկուի Հարաւային Ֆրանսայի թեմը, ուր կը պաշտօնավարէ մինչեւ 1938: Եւ, այս թուականին, միեւնոյն առաքելութեամբ կ'երթայ Հարաւային Ամերիկա: Այս պաշտօնին վրայ էր, երբ 1950ի Դեկտեմբեր 2ին ընտրուեցաւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք, փոխադրուեցաւ Պոլիս եւ 16 Մարտ 1951ին, իր ուխտը կատարելով, ստանձնեց այս նոր պաշտօնը, որուն վրայ պիտի մնար մինչեւ իր մահը:

Վախճանեալ Պատրիարքին յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ նախագահութեամբ Էջմիածնի Տ. Վազգէն Ա. Վեհ. Կաթողիկոսին, որ յատկապէս Պոլիս գնաց այս առիթով:

Գարեգին Սրբազան եղաւ վաստակաշատ դէմք մը նաեւ հայ գրականութեան մէջ: Իր գրչէն ելած են «Տարօնաշունչ» եւ երկհատոր «Աշխարհի լոյսն ի Հայս» գրքերը, որոնց մէջ ամփոփուած են իր գրական, նկարագրական եւ կրօնաշունչ հեղինակութիւնները: Պատերազմի տարիներուն ալ, իր քերթուածները ամփոփած է «Քնար Արեւագալի» եւ արձակները՝ «Խոհեր եւ Յուշեր» հատորներուն մէջ: Իր լաւագոյն գործերէն մէկն է աշխարհաբար «Նարեկ»ը, տաղաչափեալ եւ հմտալից յառաջաբանով, ինչպէս նաեւ «Եզնիկ — Եղծ Աղանդոց»ը:

Պոլսոյ մէջ, 1909ին խմբագրած է «Տաճար» կրօնաթերթը (6 թիւ), 1943 –

Fonds A.R.A.M

47ին՝ «Արարատ» ամսագիրը Արժանթին, իսկ Պոլսոյ մէջ, վերջին տարիներուն կը հսկէր «Շողակաթ» ամսաթերթի հրատարակութեան վրայ: Աշխատակցած է բազմաթիւ թերթերու պատմական եւ այժմէական յօդուածներով: Հմուտ էր գրաբարի, դասական յունարէնի, անգլերէնի, ֆրանսերէնի, իտալերէնի, սպաներէնի եւ թուրքերէնի:

Պատրիարքական չրջանի իր ղրական գործերէն եղաւ ասլանեանական եւ հասլանեանական հատուածներուն հաչտեցումը, այլ մանաւանդ հիմնադրութիւնը Սկիւտարի Ս. Խաչ Դպրեվանքին: Զարգացած հոգեւորականներ ունենալու նպատակով հիմնուած այս հաստատութիւնը ունի այսօր 160ի չափ սաներ, որոնք մեծ մասով բերուած են Թուրքիոյ ներքին գաւառներէն:

Իր եկեղեցական կոչման եւ հայ կրթական կեանքին ու ղրականութեան նուիրուած դէմք մը հանդիսացաւ հոգելոյս Պատրիարքը: Իր կեանքի վերջին հընդամեակին, սակայն, իր ազգային – քաղաքական վաղեմի համոզումներուն բոլորովին հակառնեայ դիրք մը բռնեց 1956ին եւ այնուհետեւ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսական ընտրութեանց հետեւանքով եւ եղաւ, դժբախտաբար, այդ առիթով կաթողիկոսական այդ Աթոռին դէմ մղուած պայքարը հրահրողներէն մէկը: Իր այս վերաբերումը բացատրուեցաւ կաթողիկոսական ընտրութեան մէջ իր թեկնածութեան ձախողանքով: Ամէն պարագայի տակ, այս պարագան ոչ մէկ ստուեր կը ձգէ իր եկեղեցական, ազգային, կրթական եւ ղրական գործունէութեան վրայ, որ եղաւ զերազանցապէս արդիւնաւոր, իր ապրած բոլոր վայրերուն մէջ:

Հայ ղրականութեան անխոնջ նուիրեալ, իր մահն ալ, զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, պատահեցաւ ճիշդ այն օրը, երբ Հայաստանեայց Եկեղեցին կը տօնէր Սրբոց Թարգմանչաց Սահակայ եւ Մեսրոպայ յիշատակը եւ ինքն ալ, այդ առիթով կը մասնակցէր Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ արարողութեանց:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՀՐԱՊ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԵՀՐԱՊ

Նոյեմբեր 2ին Նիւ Եորքի մէջ մեռաւ ծանօթ երաժշտագէտ, երգահան եւ խմբավար Յարութիւն Մեհրապ: Ծնած էր ան Թիֆլիս, 19 Մայիս 1886ին: Երաժշտական ուսման առաջին չրջանին աչակերտած է Մակար Եկմալեանին, Թիֆլիսի Ներսիսեան վարժարանին մէջ: Այնուհետեւ իր ուսումը կը զարգացնէ Ռոստովի պետական երաժշտանոցին մէջ, որուն ընթացքը կ'աւարտէ յաջողութեամբ: Իր կազմած երգչախումբով առաջին երգահանդէսը կուտայ 1909ին Ռոստովի մէջ: Եկատերինոտար — այժմ Կրասնոտար — կը պաչտօնավարէ 1912էն մինչեւ բոլչեւիկեան յեղափոխութիւնը, իբրեւ դեկավար եւ կեղեցւոյ 100 հոգինոց երգչախումբին, որ համերգներ կուտայ բազմաթիւ քաղաքներու մէջ:

Ռուսաստանէն կը հեռանայ 1919ին եւ կ'անցնի Պոլիս, ուր, իբրեւ երաժշտութեան ուսուցիչ կը պաչտօնավարէ հայ վարժարաններու մէջ, այլեւ երգչախումբ կազմելով կուտայ համերգներ: Կը մնայ հոն մինչեւ 1923 եւ այս թուականին կը գաղթէ Ամերիկա: Այնտեղ կը կազմակերպէ Հայ Ազգային Երգչախումբը, որ համերգներ կուտայ ամերիկեան քաղաքներու մէջ Նիւ Եորքէն մինչեւ Կալիֆորնիա, ամէն տեղ հայ եւ ամերիկացի բազմութեանց կողմէ արժանանալով ջերմ գնահատանքի: Այս երգչախումբը, միշազգային այլ երգչախումբերու մրցման մէջ չահեցաւ «Շեքսպիր Թրիպիւն» թերթին յատկացուցած առաջին մրցանակը:

Նիւ Եորքի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ կատարուեցաւ ազգային յուղարկաւորութիւն:

Fonds A.R.A.M

ՀՐԱՉԵԱՅ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

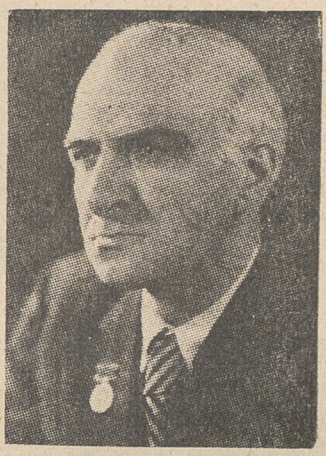

ՀՐԱՉԵԱՅ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Հայ բեմի վաստակաւոր վարպետներէն Հրաչեայ Ներսէսեան, որ իր արուեստով մեծ ու-նուն մը կտակեց հայ թատրոնի պատմութեան, դուռ իր յաւիտենական հանդիստը երեւանի մէջ, Նոյեմբեր 6ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան:

Ծնած էր ան Իզմիթ 12/24 Նոյեմբեր 1895ին եւ իր կրթութիւնը ստացած էր տեղւոյն Սէն Պարթ ֆրանսական դպրոցը, ապա Պարտզակի Ամերիկեան Բարձրագոյն Վարժարանը եւ ի վերջոյ Պոլսոյ Եսայեանը: Թերատւորա՝ այս երեք վարժարաններէն ալ, ինքնաչխատութեամբ եւ տարիներու ընթացքին կը յաջողի ան սորվիլ ֆրանսերէն, անգլերէն եւ թուրքերէն, այլեւ միաժամանակ զարկ տալ իր ընդհանուր զարգացման:

Իւուն սէր մը կ'արթննայ իր մէջ, 18 – 20 տարեկանին, թատրոնին հանդէպ եւ իր մէկ ընկերոջ հրաւէրով, երկու անգամ կը մասնակցի Պոլսոյ Փըթի Շան թատրոնի թրքական ներկայացումներուն, բայց այդ քայլը, թուրք բեմին ծառայելու գծով, չ'ունենար իր շարունակութիւնը:

Առաջին աշխարհամարտին զինուոր է թուրք բանակին մէջ: Երեք տարի, մինչեւ 1918, կը բոլորէ թափառական եւ ապա փախստական կեանք մը եւ պատերազմը վերջանալու չրջանին կ'իյնայ Պոլիս, ուր եւ կը դիմաւորէ զինադադարը: Առանց հետամուտ ըլլալու որեւէ այլ ասպարէզի, բայց օրապահիկը հանելու համար գրագրութիւն ընելով, Հրաչեայ Ներսէսեան կը նուիրուի թատրոնին: Նախ կը մասնակցի Պէնլեան թատերախումբի երդչախումբին եւ ապա կ'անդամակցի դերասան Մկրտիչ Զանանի Տրամաթիք թատերախումբին: Ահա այդ թուականէն ալ կը սկսի իր վերելքը թատերական կեանքին մէջ:

Պոլսահայ թատրոնի այդ ժամանակաշրջանը (1919 – 1922) իր տեղը ունեցաւ հայ թատերական պատմութեան մէջ, իսկ այդ տեղը ապահովելու համար, ուրիշ դերասաններու կարգին, իր մասնակցութեան բաժինը բերաւ նաեւ Հրաչեան: Դարձաւ ան Պոլսահայ Տրամաթիքի մնայուն դերասաններէն մէկը եւ առանձնաց կարեւոր դերեր բազմաթիւ ներկայացումներու մէջ, օգտուելով մասնաւորաբար Օվի Սեւումեանի եւ Վահրամ Փափազեանի ցուցմունքներէն:

Երբ պայթեցաւ 1922ի աշնան ազգը եւ քմմալական ուժերու յառաջխաղացման հետեւանքով ծայր տուաւ զանգուածային փախուստ մը Պոլիէն դէպի արտասահման, Հրաչեան, Վ. Փափազեանի, Գ. Աւետեանի, Մ. Զանանի, Ե. Զաքրատեի եւ այլոց հետ դաղթեց Կովկաս: Ժամանակ մը Պաթումի մէջ ներկայացումներ կազմակերպելէ ետք, խումբը անցաւ Երեւան եւ Հրաչեան հաստատուեցաւ այնտեղ:

Հայաստանի մէջ, մէկ օրէն միւսը, դարձաւ ան ամէնէն աւելի փնտռուած դերասաններէն մէկը եւ իր տաղանդը ստացաւ հոն իր վերջնական ձեւաւորումը: Սկսնակ էր, երբ մաս պետական Գ. Սունդուկեան թատրոնը, մանաւանդ անծանօթ էր գրեթէ իր նոր միջավայրին: Այդպէս ըլլալով հանդերձ, սակայն, մէկ անգամէն ձգեց խոր տպաւորութիւն: Ու զարդացաւ տարուէ տարի: Երեսունական թուականներուն թատերական դէմք էր արդէն ու չատ փնտռուած, հանդիսականներու անվեթատակ սքանչացման արժանացած դերասան մը: Այնուհետեւ սահման չճանչցան իր ինքնատիպ ստեղծագործութիւնները: Բեմ եկաւ անհամար դերերով, ինչպէս «Վերաքննիչ»ի Ալեսակովը, Օթելլոն, Էլիզբարովը, Տոն Քիշոթը, Մաքպէթը, Գէորգ Մարզպետունին, Պէպոն, Գիժ Դանիէլը, Վահրամ Սպարապետը՝ «Երկիր Հայրենիի» թատերախաղին մէջ եւ բազմաթիւ ուրիշներ, այլ մանաւանդ Յ. Պարոնեանի Պաղտասար աղբարը, որուն մէջ մրցակից չունեցաւ: Իր արուեստը թէ՛ իբրեւ ողբեր-

Fonds A.R.A.M

զակ եւ թէ՛ կատակերգակ դերասան, եղաւ հաւասարապէս ուժեղ հայկական կամ ռուսական եւ կամ եւրոպական դասական ու այժմէական թատերախաղերու կարեւորագոյն դերերուն մէջ:

Հրաչեայ Ներսէսեան անուն ունեցաւ նաեւ իբրեւ չարժանկարի արուեստագէտ, բայց դերասանութեան այդ ճիւղը բացառիկ բան մը չաւելցուց իր բեմական արուեստին վրայ: Առաւելութիւնը այն եղաւ, որ արտասահմանի հայութիւնն ալ երբեմն առիթը ունեցաւ վայելելու զինքը իր արուեստի դեղեցկութեանց մէջ:

Աւրժանացած՝ «Ռեսպուբլիկայի ժողովրդական արտիստ»ի կոչման, Հրաչեայ Ներսէսեան սատացած է նաեւ Սթալինեան Մրցանակը: Եթէ իր երէց ու դժբախտ ընկեր Մ. Ջանանը զոհ գնաց սթալինեան ոճիրներուն, ինք բախտը ունեցաւ անվնաս դուրս գալու այդ չրջանի համատարած նախճիրներէն, որ ոչ մէկ տագանդի ու արժէքի խնայեց, 1936 – 38ի սարսափի տարիներուն:

ՀԱՅՐ ՊՕՂՈՍ ԱՐԻՍ

ՀԱՅՐ ՊՕՂՈՍ ԱՐԻՍ

Տառապալից հիւանդութենէ մը եաք, անցեալ Յունուարի 24ին Պէյրութի մէջ վախճանեցաւ բոլոր Լիբանահայերուն սիրելի այս բարի, խոնարհ եւ անձնուէր եկեղեցականը: Իր երկարամեայ եկեղեցական եւ ազգային – հասարակական գործունէութիւնն իսկ կը վկայէ, թէ իր մահով անփոխարինելի կորուստ մը ունեցաւ լիբանահայ գաղութը, որուն բարօրութեան ու բարգաւաճման նուիրած էր ան իր ամբողջ կեանքը:

Հայր Պօղոս Արիս, փաստօրէն, հանրային գործիչ մըն էր առաւել քան եկեղեցական մը: Վերջին քառասնամեակի չրջանին գտնուեցաւ ան միչտ պարտականութեանց առաջին դիրքերուն վրա եւ գործեց եկեղեցական, հանրային, կրթական եւ բարեսիրական ասպարէզներու մէջ, հաւասարապէս, մեծ եռանդով ու պարտաճանաչութեամբ:

Անմոռանալի մնացած է իր տարած աշխատանքը 1921 – 23 թուականներուն, երբ կիլիկեան աղէտը, գաղթականներու բազմութիւնները կը նետէր Լիբանանի հիւրընկալ սահմաններէն ներս: Եղաւ ան զեկավարման եւ խնամատարական գործերու վարիչ դէմքերէն մէկը եւ տարիներով վազեց ու յոգնեցաւ յօդուտ իր ժողովուրդին:

Նոյնքան արդիւնաւոր եղաւ իր աչխատանքը վերջին տասնամեակին (1952 – 1961), երբ ձեռնհասօրէն վարեց Պուրճ Համուտի քաղաքապետութիւնը, Քաղաքապետական Խորհուրդի նախագահի կամ քաղաքապետի իր հանդամանքով: Պէյրութի կիւղ այդ ընդարձակ արուարձանը, զոր ինք հիմնեց 1931ին, բարգաւաճման գծով չատ բան կը պարտի Հայր Պօղոս Արիսի նախաձեռնութեանց ու զոհարերող դործունէութեան:

Ինք եղաւ Էչրֆիյէի հայ կաթողիկէ որբանոցին հիմնադիրը եւ վարիչը՝ 1924 – 1935: Ու դարձեալ ինք հիմնեց եւ Զմմառի Միաբանութեան նուիրեց Տըբուէնիի (Պուրճ Համուտի չրջան) հայկական Ս. Պօղոս ձեմարանը, ընդարձակ չէնքով եւ բարձրագոյն ուսման ծրագրով:

Հայր Պօղոս Արիս ծնած է Հալէպ, 1888ին: Կրօնական ուսումը ստացած է Պոլսոյ Սէն Լուի կղերանոցին եւ Զմմառի Ընծայարանին մէջ եւ քահանայ ձեռնադրուած է 1912ին: Իրբեւ ժողովրդապետ պաչտօնավարած է Հալէպի եւ Պէյրութի մէջ: Եղած է նաեւ Զմմառի Միաբանութեան Մեծաւորը 1953 – 1957:

Լիբանան, Մայրիի բարձր չքանչանով պատուեց Հայր Պօղոս Արիսը 1960ին, ի վարձ իր բազմավաստակ գործունէութեան:

Իր մահով, հայ ժողովուրդը կորսնցուց իր ընտրեալ զաւակներէն մէկը, իսկ կաթողիկէ Հայոց համայնքն ալ արժանաւոր հոգեւորական մը:

Fonds A.R.A.M

ՄԱՆՆԻԿ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Մեր այս հատորի «Գրական Աշխարհ» եւ «Նշխարներ» բաժիններուն մէջ յատկացուցինք էջեր (76 – 77 եւ 90 – 97) Մաննիկ Պէրպէրեանի յիշատակին, օգտագործելով իր կարգ մը գրական կտորներն ու նամակները: Այստեղ՝ իր կենսագրականը (նկարները հրատարակած ենք վերոյիշեալ բաժիններուն մէջ):

Շնորհալի գրագիտուհին փակեց իր աչքերը 8 Նոյեմբեր 1960ին, Փարիզի մէջ, շուրջ 75 տարեկան հասակին: Մնած էր Սկիւտար եւ աղջիկն էր անմոռանալի ուսուցիչ Ռեթէկա Պէրպէրեանին: Ունէր երաժշտական ընորհ, նուագելու եւ երգելու ընդունակութիւններով, բայց ամէն բանէ առաջ եղաւ ան կեանքի երաղներով թըռչող եւ կեանքը ա՛յդ երազներուն մէջէն տեսնող բանաստեղծուհի մը: Մեծցաւ մի-ջավայրի մը մէջ, որ ամէն կարելիութիւն կ՚ընծայէր իրեն զարգացնելու իր բոլոր ընորհները, — նախ ընտանեկան միջավայրը, հայրիկին չունչով եւ խմաստասէր – դեղագէտ եւ երաժշտագէտ երկու եղբայրներով՝ Շահանով եւ Օննիկով: Յետոյ պոլսական չրջապատը, իր գրական – հասարակական չրջանակներով: Եւ վերջապէս Պէրպէրեան Վարժարանը, իր հայաչունչ մթնոլորտով, իբրեւ «տաճար հրաշագործ, վսեմ ձուլարան»:

Իր նախակրթութիւնը ստացած է ծրնեւ, ապա յաճախած է Պոլսոյ աղջկանց Ամերիկեան Գոլէճը, որուն ընթացքը աւարտած է պսակաւորի տիտղոսով: Փարիզի մէջ ալ հետեւած է Սորպոնի գրականութեան դասընթացքին 1908 – 1910: Այնտեղ երաժշտութեան դասեր առած է Օր. Մարգրիտ Բարայեանէն: Ապրած է Վենետիկ եւ 1933 – 1946 Եգիպտոս, մասնաւորաբար Ալեքսանդրիա, 1922ի դէպքերուն հետեւանքով Պոլսէն միանգամ ընդ միշտ հեռանալէն ետք:

Իր գրականութեան երախայրիքը՝ «Արձակ երգեր»ը հրատարակեց ան 1911ին: Յետոյ, 1925ին լոյս տեսաւ իր «Արեւուտ ձամբայ» արձակ բանաստեղծութեանց դիրքը, որ չատ ուշ՝ 1955ին, հրատարակուեցաւ նաեւ ֆրանսերէն թարգմանութեամբ (Mon Chemin Ensoleillé), ինչպէս յունարէնի թարգմանուեցաւ՝ 1946ին հրատարակած եւ «Հեթանոս Տղայ» խորագրով վիպակներու չարքը:

Մաննիկ Պէրպէրեան աշխատակցած է «Շանթ» չարաթաթերթին, «Հայրենիք» Ամսագրին եւ զանազան օրաթերթերու, արձակ էջերով, կարճ պատմուածքներով, իսկ վերջին տարիներուն՝ իր անցեալի յուչերով:

Կեանքին վերջին տարիները անցուց ան զառնութեանց մէջ, ընդվզելով հայ մտաւորականներու լքուած վիճակին դէմ, — ինքն ալ մէկը այդ դժբախտներէն, ծերութեան օրերուն, մասնաւորապէս իր եղբայրներէն երկուքին՝ Շահանին եւ Օննիկին յաջորդական մահերէն յետոյ: Կեանքին մէջ, երիտասարդութեան տարիներուն մանաւանդ, երջանիկօրէն կենսուրախ տասնամեակներ բոլորած գրագիտուհին, այդ զառնացած տրամադրութեանց մէջ ալ հրաժեչտ տուաւ իր անցաւոր կեանքին:

Փակելու համար իր յիշատակին յատկացուած այս տողերը, վերջումով միայն կարելի է արձանագրել գրագէտ Արսէն Երկաթին պատմած մէկ դէպքը Մաննիկ Պէրպէրեանի առընչութեամբ: Երբ Ա. Երկաթ, 1946ին երեւան պիտի մեկնէր գրողներու համագումարին մասնակցելու համար, կը հանդիպի Մաննիկ Պէրպէրեանին: Գրագիտուհին իրմէ կը խնդրէ խօսիլ Աւետիս Իսահակեանին, որպէսզի ան-կիւն մը տրամադրէն իրեն երեւանի մէջ: Ա. Երկաթ խնդրանքը կը փոխանցէ Վարպետին, որ սակայն անվայել ու աններելի վերաբերումով մը կ՚ըսէ.

— Ի՞նչ պիտի անի էստեղ էդ պառաւ աղջիկը...

«Էդ պառաւ աղջի՛կը» ... Եւ այս վիրաւորանքը հասցուին մէկու մը, որ անծանօթ մը չէր նոյն ինքն Վարպետին, անձնապէս եւ իր գրական արժանիքներով եւ որ իր կարողութիւններով, ինչպէս կեանքը ցոյց տուաւ, պիտի կրնար դեռ 15 տարիներ ծառայել, նոյնիսկ պատառ մը հացի սիրոյն, հայ գրականութեան, հայրենի հողին վրայ:

Լա՞ւ որ Ա. Երկաթ այս բիրտ պատասխանը չէ փոխանցած Մաննիկ Պէրպէրեանին, այլապէս, կրկնակի զառնութեամբ մը գերեզման իջած պիտի ըլլար չնորհալի գրագիտուհին...

Fonds A.R.A.M

ՄԻՀՐԴԱՏ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

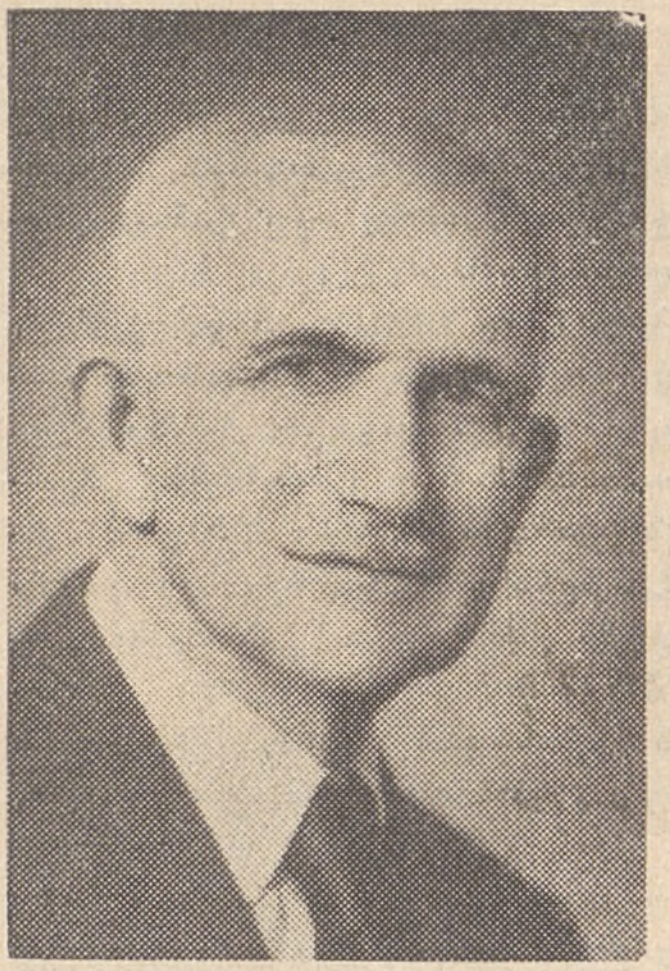

ՄԻՀՐԴԱՏ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

— Իր բարիքները վայելած ազգային հաստատութեանց, մարմիններու եւ անձերու հետ ամբողջ հայութիւնը ողբաց մահը ազգային բարերար Միհրդատ Տիգրանեանին, որ խոր ծերութեան հասած՝ փակեց իր աչքերը Յուլիս 19ին, Լոս Անճէլըսի մէջ:

Ազգային – հասարակական եւ բարեսիրական մարզերու մէջ իր արդիւնաշատ գործունէութեամբ միշտ փնտռուած եւ արժանապէս գնահատուած դէմք մը եղաւ հանգուցեալը ոչ միայն ամերիկահայ գաղութին, այլեւ Միջին Արեւելքի մեր գաղութներուն մէջ: Տնտեսական փայլուն դիրքի մը հասնելէ ետք մանաւանդ իր ազգասիրական զգացումները դրսեւորուեցան այլազան գետիններու վրայ դրապէս եւ լայն առատաձեռնութեամբ մը: Դրամին հետ ժամանակն ալ տրամադրեց, որպէսզի գործ մը, ձեռնարկ մը աւելի արդիւնաւորուի: Դպրոցը, հա՛յ դպրոցը եղաւ իր մասնաւոր գուրգուրանքին առարկան: Այս տրամադրութեամբ ալ եւ իր զաւկին՝ Արշակ Տիգրանեանին գործակցութեամբ, Հալէպի Քարէն Եփփէ Ճեմարանի բակին մէջ բարձրացուց ան իր հանգուցեալ կողակցին՝ Եւմոնէ Տիգրանեանի յիշատակին նուիրուած ճաշարանի եռայարկ շէնքը 1955ին: Եղաւ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան աջակից, այլեւ 20 տարի առաջ հաստատեց «Տիգրանեան Կրթական Թոշակ»ը կարօտ հայ ուսանողներու համար: Ասոնց կողքին, 1952 – 55 չորս անգամ այցելեց Լիբանան եւ Սուրիա եւ ամէն անգամին հետը փոխադրեց հարիւրաւոր հակերով զգեստեղէն աղքատներուն եւ որբերուն համար: Եղաւ Լիբանանի Ազգային Բուժարանի բարերարներէն մէկը, որ իր հաւաքած աւելի քան 50 հազար տոլարով օգնեց այդ հաստատութեան:

Մ. Տիգրանեան ունեցաւ ազգային չեչտուած անհատականութիւն: Գուրգուրաց մեր բոլոր սրբութեանց վրայ: Սիրեց եկեղեցին, հայրենիքն ու մայրենիքը, գիրն ու գրականութիւնը, երգն ու աւանդութիւնները: Մահէն առաջ, Լոս Անճէլըսի եկեղեցւոյն 4 դպրապետներուն յանձնած է 4 փակ պահարաններ, խնդրելով որ բացուին անոնք իր մահէն յետոյ: Այդ կնքեալ պահարաններուն մէջ դրած էր երեք մեքենագրուած ազգային երգեր, խնդրելով որ յուղարկաւորութեան օրը, իր նշանակած կարգով երգուին անոնք: Ու արդարեւ, մէկը՝ Ո՛վ մեծասքանչ դու լեզու երգուեցաւ՝ դագաղը դուրսէն մեռելատուն տարուած պահուն: Երկրորդը՝ Ոչ, եղբայր, ոչ, օտարներէն չկայ յոյսը երգուեցաւ երբ դագաղը կը տարուէր դէպի գերեզման: Իսկ երրորդը՝ Ձախորդ օրեր ձմրան նման երգուեցաւ, երբ Օրհնեսցի եւ կնքեալ պահեսցի մաղթանքով կը փակուէր շիրիմը: Այս ինքնատիպ կտակը կը ցոլացնէր իր ազգային խոր զգացումները:

Ու երբեք, երբե՛ք չմոռցաւ Մեծ Եղեռնը: Աղէտի թուականէն մինչեւ իր մահը, 45 տարի, միայն սեւ փողկապ գործածեց, «իբր նշան ազգային սուգի եւ յարաժամ յիշեցնող մը պարտականութեան եւ վրէժի», ինչպէս ինք կ'ըսէր:

Միհրդատ Տիգրանեան ծնած էր Իգդիր, 1876ին: Տեղւոյն Լուսաւորչեան վարժարանը աւարտելէ յետոյ կը պաշտօնավարէ իբրեւ լուսարար եւ ուսուցիչ: Ապա կը դառնայ Իբրանոսեան վաճառատան շրջուն գործակատար: Կ'ամուսնանայ 1903ին եւ կը բախտաւորուի երեք զաւակներով: Կը հասնի Մեծ Եղեռնը եւ 1915ին ընտանեօք կ'աքսորուի Անատոլու: Թշուառ, կիսամերկ եւ անօթի կը բոլորէ աղէտի տարիները: Զինադադարին կը փոխադրուի Պոլիս, ուրկէ, 1923ին, ամբողջ ընտանիքով կը գաղթէ Գալիֆորնիա եւ ի վերջոյ կը հաստատուի Լոս Անճէլըս: Եւ հոն, ընտանեկան անդամներու յամառ աշխատանքով, հայր եւ որդի Տիգրանեաններ կը յաջողին ապահովել փայլուն դիրք մը եւ առով ալ օգտակար կ'ըլլան իրենց ժողովուրդին:

Fonds A.R.A.M

ՄԻՀՐԱՆ ՀԵՐԱՐԴԵԱՆ

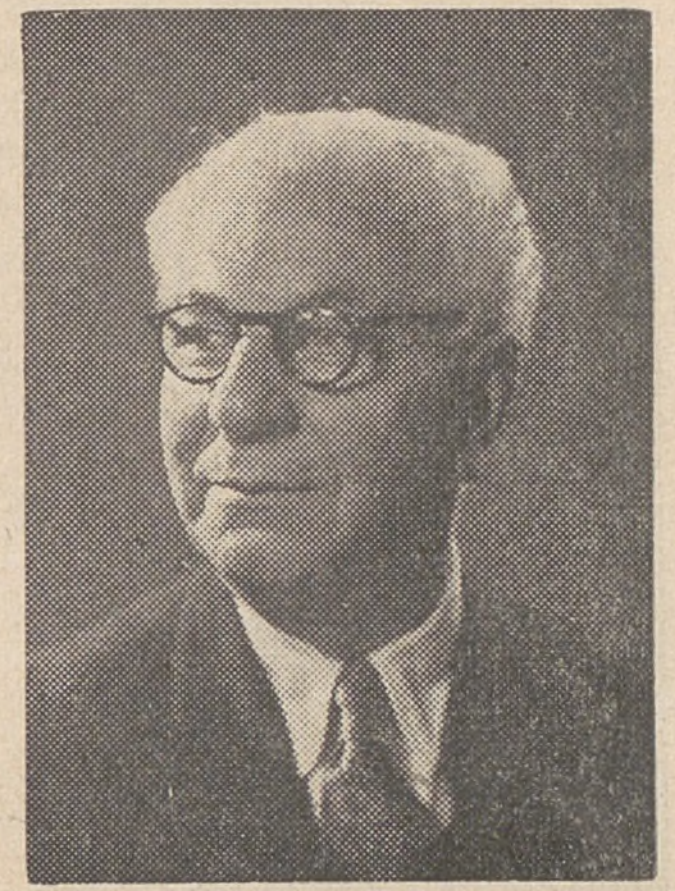

ՄԻՀՐԱՆ ՀԵՐԱՐԴԵԱՆ

Մեծ կորուստ մը ունեցաւ լիբանահայ գաղութը մահովը հանրային եւ դաշնակցական գործիչ Միհրան Հերարդեանի, որ անակնկալօրէն փակեց իր աչքերը Պէյրութի մէջ, Յունուար 19ին: Հիւանդ էր արեան շրջանի դժուարութիւններով, քանի մը տարիէ ի վեր, բայց ոչ ոք կրնար նախատեսել, թէ մէկ վայրկեանէն միւսը պիտի ստանար ան ճակատագրական վերջին հարուածը եւ հեռանար այս աշխարհէն:

Բազմատեսակ են իր մատուցած ծառայութիւնները յօգուտ իր ժողովուրդին, ընդհանրապէս եւ լիբանահայ գաղութին, մասնաւորապէս, թէ՛ կուսակցական խողովակով եւ թէ՛ իր անձնական նախաձեռնութիւններով:

Ծնած էր Ուրֆա 1891ին եւ տեղւոյն ազգ. վարժարանը աւարտելէն յետոյ եղած էր ուսուցիչ նոյն վարժարանին, միաժամանակ ինքնաշխատութեամբ հոգ տանելով իր ընդհանուր զարգացման: «Հիւրրիէթ»ի հռչակումէն ետք զինուորական ծառայութիւնը պարտաւորիչ դարձած ըլլալով նաեւ Հայոց համար, 20 տարեկանին կը մեկնի Պոլիս եւ արձանագրուելով զինուորական վարժարանը, կը վկայուի իբրեւ Թնդանօթաձիգ սպայ:

Մեծ Եղեռնի տարին կ՚այցելէ Ուրֆա, հարիւրապետի համազգեստով եւ մեծապէս օգտակար կ՚ըլլայ իր գաղտնի ձեռնարկներով ու ցուցմունքներով, ի պատրաստութիւն Ուրֆայի պատմական Հերոսամարտին:

Պաշտօնավայրը Պոլիսն ըլլալով, այնտեղ կը մնայ 1916 – 18, իսկ զինադադարէն յետոյ կը վերադառնայ Ուրֆա եւ կը մնայ հոն մինչեւ 1923ի Մարտը, իբրեւ վերապրած 4500 Հայոց աշխարհական առաջնորդը: Այս հատորի 116 – 122 էջերուն վրայ ընթերցողը կը կարդայ այդ շրջանի անցքերէն կարգ մը հետաքրքրական դրուագներ, զորս ինք գրի առած էր Տարեգրքիս համար եւ գաղափար կը կազմէ իր ունեցած դերին ու գործունէութեան մասին:

Ուրֆայէն հեռանալէն յետոյ, Միհրան Հերարդեան ամբողջովին նուիրուեցաւ ազգային – հասարակական եւ կուսակցական – քաղաքական կեանքին, տարիներով՝ Հալէպի մէջ եւ ապա, 1952էն յետոյ, Պէյրութ, ուր հաստատուած էր ընտանեօք: Եղաւ Աղեքսանդրիոյ Պօղոսեան ազգային վարժարանին տնօրէնը 1949 – 1952: Իսկ կուսակցական գործով ալ ժամանակ մը մնաց Իրան:

Ազգային – եկեղեցական կեանքին մէջ իր բծախնդրութիւնը սահման չէր ճանչնար: Ունէր յստակ հասկացողութիւնը այդ կեանքը զբաղեցնող կամ յուզող հարցերուն, որոնց լուծման կը մօտենար գրեթէ միշտ ի պաշտօնէ, քանի որ կ՚անդամակցէր ազգային – եկեղեցական վերին մարմիններուն: Վերջին տարիներուն կը վարէր ատենադպրութիւնը Կիլիկեան Աթոռի Ընդհ. Ժողովի դիւանին եւ Լիբանահայոց Առաջնորդարանի Քաղաքական Ժողովին: Կ՚անդամակցէր նմանապէս Դատաստանական Խորհուրդի Վերաքննիչ Ատեանին:

Կ՚աշխատակցէր մամուլին՝ այլեւս իր մասնագիտութիւնը դարձած ազգային – եկեղեցական հարցերու վերաբերեալ յօդուածներով: Հրատարակած է նաեւ քանի մը գրքոյկներ այդ նիւթերու մասին:

Դաշնակցական կեանքին մէջ ալ ունէր իր արժանի տեղը: Մասնակցած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան ԺԴ., ԺԶ. եւ ԺԷ. Ընդհանուր Ժողովներուն: Տարիներով եղած է Կեդրոնական Կոմիտէներու անդամ Հալէպի եւ Պէյրութի մէջ: Եւ ամէն տեղ օգտագործուած է իր ներկայութիւնը կուսակցական աշխատանքներու եւ քարոզչութեան համար:

Fonds A.R.A.M

ՍԻՄՈՆ ՂԱՐԻՊԵԱՆ

ՍԻՄՈՆ ՂԱՐԻՊԵԱՆ

Իսկական ազգային բարերար մը, որ իր կեանքի բոլոր չրջաններուն երբեք չզլացաւ իր մեծագումար ու բազմատեսակ նուիրատուութիւնները իրաքահայ գաղութին եւ յատկապէս Պասրայի եւ Պաղտատի հայ համայնքներուն: Անոնց եկեղեցիներուն ու դպրոցներուն: Անոնց բարեսիրական եւ մշակութային հիմնարկութեանց: Սիմոն Ղարիպեան եղաւ մէկը այն ազգային բարերարներէն, որոնք իրենք զիրենք հաստատացնելէ աւելի մտածեցին ազգը հարստացնելու մասին: Եղաւ ան մէկը, որ հիմնական ու յաւերժական խարիսխներ փնտռեց միշտ իր բարերարութեանց համար: Ջերմօրէն եկեղեցասէրը ու կրթասէրը, իր ուշքն ու միտքը դրաւեցին հայ եկեղեցին ու դպրոցը, որոնց բարգաւաճման եւ ապահովութեան համար զոհարերեց մեծ գումարներ:

Համբանք չունին իր բարեգործութիւնները, որոնք կը սկսին իր ծննդավայրէն՝ Պասրայէն, ուր ապրեցաւ ու աշխատեցաւ երկար տասնամեակներով եւ ուր կը հանդչին իր ծնողքն ու այլ սիրելիները, — հոն գնաց հանգչելու նաեւ ինք: Ս. Ղարիպեան հիմնադիրն եղաւ Ս. Աստուածածին եկեղեցին, որուն կից գնեց չէնք մը եւ նուիրեց համայնքին, իբրեւ դպրոց գործածուելու համար: Ու կը գործածուի այսօր իբրեւ այդպիսին, իր անունով: Գնեց այնուհետեւ եւ նուիրեց ուրիշ երկու տուներ, իբրեւ հասութաբեր կալուած: Գնեց տակաւին 4րդ չէնք մըն ալ, զոր փլցնել տալով, անոր տեղ չինել տուաւ այժմու Առաջնորդարանը: Գնեց այնուհետեւ 12·500 քառ. մէթր տարածութեամբ հողամաս մը եւ զարձուց դէպի ազգային գերեզմանատուն: Եւ վերջապէս Պասրայի համայնքին նուիրեց իրեն համար գնած 50·000 քառ. մէթր տարածութեամբ հողամասն ալ, որ յարդ կը մնայ անգործածելի:

Իսկ Պաղտատի մէջ իր բարերարութեան կոթողները պիտի մնան Հայոց մեծ ու նորակառոյց եկեղեցին, որ հայկական ոճով ճարտարապետական սքանչելիք մըն է եւ Մէրճան հրապարակին վրայ կառուցուած ազգապատկան մեծ չէնքը, Ղարիպեան անունով: Եկեղեցւոյ չինութիւնը, որ աւարտեցաւ 1957ին, արժած է 60·000 սթերլին, որուն 20·000ը նուիրեց ազգային բարերար Գալուստ Կիւլպէնկեան, իսկ 40·000ը՝ մեծ մասով ինք եւ փոքր մասով ալ բարեպաշտ ժողովուրդը: Ակռէ զատ, Ս. Ղարիպեան ծախսեց չուրջ 20·000 սթերլին եկեղեցւոյ լրացուցիչ մասերու չինութեան եւ զեղեցկացման համար, — մարմարեայ խորանը, մէկ թոն ծանրութեամբ զանգակը, մկրտութեան աւազանը, խորանին ելեկտրաչարժ վարագոյրը, երկոտասանեակ մը բիւրեղեայ ջահեր, գունաւոր պատուհանները, եւլն.: Հազար սթերլին ալ նուիրեց՝ եկեղեցւոյ դուռը առաջին անգամ ինք բացած ըլլալուն առթիւ:

Նոյնքան մեծարժէք է Ղարիպեան ազգապատկան չէնքը, որ արժած է 68·000 սթերլին: Այս գումարին 20·000ը Ս. Ղարիպեանի նուէրն է, 48·000ը փոխ տուած է առանց տոկոսի, իսկ այս փոխատուութիւնն ալ պիտի վերադարձուի տասցուելիք հասոյթներով: Շէնքը ունի 5 յարկ, գետնայարկը՝ 18 խանութներով, իսկ վերի յարկերը՝ 40 առեւտրական գրասենեակներով: Փոխատուութիւնը վերադարձուած կ'ըլլայ 4 – 5 տարիէն, քանի որ չէնքը պիտի բերէ տարեկան չուրջ 12·000 սթերլին վարձք:

Այս մեծագումար նուէրներէն զատ, Ս. Ղարիպեան, դեռ 40 տարիներ առաջ լայնօրէն օգնած է Պաքուլայէն Նահր էլ Օմար փոխադրուած հազարաւոր հայ գաղթականներուն եւ որբերուն: Կարեւոր նուէրներ ըրած է նաեւ Բարեգործականին

Fonds A.R.A.M

եւ զարձեալ կարեւոր գումարով մը նպաստած է Պասրայի մօտ Մարգիլ թաղի ազգային վարժարանին հինութեան:

Իրրեւ ապրանքներու մեծաքանակ ներածումով ու արտածումով զբաղող առեւտրական, Ս. Ղարիպեան մեծ վարկ ունէր միջազգային շուկաներու մէջ: Ասոր ալ կը պարտէր իր տնտեսական շատ փայլուն դիրքը: Պելժիքայի պատուակալ հիւպատոսն էր Պասրայի մէջ եւ տարուոյն որոշ ամիսները կը մնար Պրիւքսէլ: Այնտեղ ալ, «Մեթրոփոլ» պանդոկին մէջ յանկարծամահ եղաւ Մայիս 2ին: Մարմինը, պելժ կառավարութեան տրամադրած մասնաւոր օդանաւով փոխադրուեցաւ Պասրա եւ հոն, իր յիշատակին արժանի հանդիսութեամբ եւ իրաքահայ բոլոր մարմիններու եւ կազմակերպութեանց մասնակցութեամբ կատարուեցաւ յուղարկաւորութիւնը Մայիս 15ին: Մեռաւ 80 տարեկանին:

ՏԻԴՐԱՆ ՉԻԹՈՒՆԻ

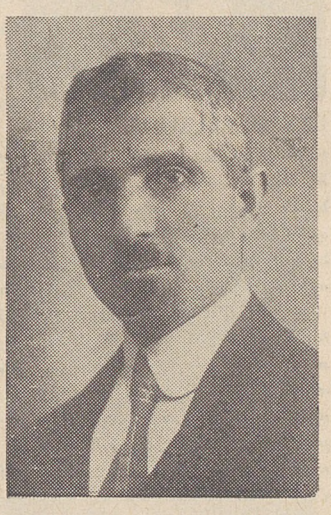

ՏԻԳՐԱՆ ՉԻԹՈՒՆԻ

Փարիզի մէջ, 19 Հոկտ. 1960ին եւ չուրջ 80 տարեկան հասակին փակեց իր աչքերը ծանօթ բանասէր եւ դրագէտ Տիգրան Չիթունին: Հանդուցեալը ծնած էր Վան եւ միջնակարգ կրթութիւնը ստացած էր տեղւոյն Երամեան վարժարանին մէջ, որուն վեցերորդ դասարանը աւարտած էր 1898ին: Դպրոցը աւարտելէն ետք, հօրը առեւտրական գործով կը փոխադրուի Կարին, ուրկէ կը մեկնի Պոլիս եւ հոն կը բնակի մինչեւ 1922ի դէպքերը: Այդ թուականին կը դաղթէ Փարիզ, ուր կը հաստատուի վերջնական կերպով:

Հայրենիք ապրած չրջանէն Տ. Չիթունի սուր հետաքրքրութիւն ունէր բանասիրական եւ ազգագրական նիւթերու մասին: Եւ այդ ճիւղին մէջ ալ մասնագիտացաւ այնուհետեւ: Բծախնդրօրէն հաւաքած է ժողովրդական բանահիւսութեան վերաբերեալ բազմատեսակ նիւթեր, պատմավէպեր, տաղեր, պարբերգներ, վասպուրականի բարբառը, եւլն.:

Ցիանամեակի մը բանասիրական – ազգագրական վաստակով, Տիգրան Չիթունեի գրչէն ելած են բազմաթիւ երկեր, փոքր մասով տպուած, մեծ մասով անտիպ: Տպուածներն են 1) Յուշիկք Հայաստանի, 2) Արեւելեան կամ Հայկական խաղաշարի, երկհատոր եւ վարձատրուած՝ Իմմրեան գրական մրցանակով, 3) Հայաստանի Ոսկեհանիները, 4) Բիւրակ, Հազարակ եւ 5) Սասունական, որ Սամսոյ Ծոերու դիւցազներգութիւնն է, չուրջ 1200 էջերով: Այս վերջին հատորին մէջ հեղինակը հազարաւոր գաւառական բառերու մեկնութիւնները կուտայ խղճամտօրէն: Երեսուն եւ հինգ տարիներու համբերատար աշխատանքի արդիւնք է այս մեծածաւալ հատորը:

Իսկ անտիպ կը մնան հետեւեալ երկասիրութիւնները.— 1) Վանքարքառ կամ Գաւառական Բառարան, որ նոյնպէս վարձատրուած է Իմմրեան մրցանակով, 2) Սասմանց Տուն, որ հայ ժողովրդական վէպին եօթը ճիւղերուն ամբողջական պատմութիւնն է, 3) Էէյրան – Թուրան, 4) Հայ Բուսան, 5) Վանաշխարհ, 6) Սպարկերտ, 7) Արեւելեան վիպաշխարհ — հայկական հէքեաթներ, վէպեր եւ զրոյցներ, 8) Արեւելեան Առակաձի, 9) Արդի Հայ Բարբառ, 10) Արմատական Բառարան, 11) Սասունական, Բ. հատոր, վէպին ծանօթագրական բաժինով, 12) Անգին Անգիր, եւայլն:

Տիգրան Չիթունի աշխատակցած է նաեւ մամուլին, ընդհանրապէս իր ճիւղին վերաբերեալ նիւթերով: Տարիներ առաջ «Հայրենիք» Ամսագրին մէջ հրատարակուեցաւ իր յուշերուն մէկ մասը: Այս տողերուն կը կցենք իր երիտասարդութեան նկարը, Փարիզ քաշուած:

Fonds A.R.A.M

ՍԵԴՐԱԿ ՋԱԼԱԼԵԱՆ — ՍԷԹՕ

ՍԵԴՐԱԿ ՋԱԼԱԼԵԱՆ — ՍԷԹՕ

Իր պատկանած կուսակցութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան խողովակով ազգին ու հայրենիքին համար անձնուիրօրէն աշխատած, երիտասարդութեան օրերուն կեանքը յաճախ վտանգած, իսկ ծերութեան չրջանին ալ չատ տառապած յեղափոխական դէմք մը եղաւ Սեդրակ Ջալալեան, որ ամէնուն եւ ամէն տեղ ծանօթ էր Սէթօ կեղծանունով։ (Սէթօ անունը Սեդրակին կրճատումը չէ, այլ կազմուած է յեղափոխական գործունէութեան չրջանի իր կեղծանուան՝ Ս. եւ Թ. տառերու հնչումով։)

Ծնած է ան Բաչ Ապարան, 1884ին, հարուստ ընտանիքի մէջ։ Ուսումը ստացած էր Երեւանի ռուսական կիմնազիոնը եւ այդ չրջանին ալ մտած էր Դաշնակցութեան չարքերը։ Այնտեղ է որ խումբ մը ուսանողներ, իր ալ մասնակցութեամբ, կազմած են «Բորէաս» կամ «Բորեազ» (Հիւսիսային քամի) յեղափոխական խումբը, որուն վարիչներէն մէկը եղաւ ինք եւ որ հետագային, Գալուստ Ալոյեանի, Դաշնակցական Մէհոյի եւ մանաւանդ անոնց Նիկոլ Դումանի հսկողութեան տակ կատարեց բազմաթիւ ահաբեկումներ եւ պատժական արչաւանքներ, իսկ 1905ին ալ յաջորդաբար մասնակցեցաւ Նախիջեւանի, Երեւանի եւ Ղազախի պաշտպանութեան համար թաթարներու դէմ մղուած կռիւներուն եւ քաջութեամբ կատարեց իր բոլոր պարտականութիւնները։

Սէթօն, 20 – 22 տարեկանին արդէն աչքի զարնող յեղափոխական վարիչ էր եւ Ն. Դուման յաճախ անոր կը վստահէր այս կամ այն ձեռնարկի կազմակերպումն ու ղեկավարութիւնը։ Երբ կացութիւնը կը հանդարտի եւ ինքն ալ կ'ուզարտէ ռուսական կիմնազիոնը, իբրեւ ուսանող կը մեկնի Սէն Փեթերսպուրկ, 1906ին։ Տասն ամիս անոր կը վերադառնայ Երեւան։ Երկու անգամ կը ձերբակալուի եւ կը յաջողի բանտէն փախչել։ Ապա նորէն կը մեկնի Ս. Փեթերսպուրկ ուսումը շարունակելու եւ այս անգամ հոն ալ ձերբակալուելով, 1908ին կ'աքսորուի Սիպերիա։ Հինգ տարի կը մնայ հոն բանտերու եւ արգելարաններու մէջ, ապա ազատելով, 1913ին կը վերադառնայ նորէն Ս. Փեթերսպուրկ, արդիլուած ըլլալով Կովկաս իր վերադարձը։ Ի վերջոյ, ցարական իշխանութեան տապալումէն յետոյ, 1917ին կը վերադառնայ Ծննդավայրը եւ հոնկէ Երեւան։

Ուրեմն հայրենիք կը դառնայ 1918ին, երբ կը սկսին անկախութեան կռիւները, որոնց կը մասնակցի իր ձիաւոր խումբով Բաչ Ապարանի ճակատին վրայ։ Անկախութեան հռչակումէն յետոյ, կառավարութիւնը իրեն կը վստահի Երեւանի ոստիկանապետի պաշտօնը, զոր կը վարէ մինչեւ Հայաստանի խորհրդայնացումը։ Ատով ալ վերջ կը դնէ իր գործունէութիւնն ու բնակութիւնը հայրենիքի մէջ։

Այնուհետեւ, ճիշդ քառասնամեակ մը, 1921 — 1961, ապրեցաւ արտասահման։ Մօտ 20 տարի մնաց Պուլկարիա — Ֆիլիպէ, Սոֆիա եւ Վառնա։ Բ. աշխարհամարտի պայթումէն յետոյ, Գարեգին Նժդեհին հետ անցաւ Գերմանիա եւ գործակցեցաւ գերմանական ուժերուն հետ, բոլշեւիզմին դէմ մղուած պայքարին մէջ։ Բախտաւորութիւն մը եղաւ իրեն համար Գերմանիա դառնալը պատերազմի վերջին չրջանին, այլապէս, եթէ Պուլկարիա մնացած ըլլար, ինքն ալ պիտի ձերբակալուէր եւ աքսորուէր անգամ մըն ալ, այս անգամ բոլշեւիկներու ձեռքով, Սիպերիոյ խորերը։

Զինադադարի կնքումէն յետոյ, 1945ին, Սէթօն փոխադրուեցաւ Հարաւային Գերմանիա եւ հաստատուեցաւ Շթուտկարտ, ուր կեդրոնացած էր տարագիրներու բազմութիւնը։ Այնտեղ գործակցեցաւ Դրօյին եւ դնդապետ Տիգրան Բաղդասարեանին հետ եւ միաժամանակ, տարիներով եղաւ Գերմանիոյ հայութիւնը ներկա-

Fonds A.R.A.M

յացնող եւ Շթուեթկարտ գտնուող Ազգային Կեդրոնական Կոմիտէին նախագահը: Եւ երբ տարագիրները մեկնեցան, ինք ալ, անոնց հետեւելով, 1951ին գաղթեց Ամերիկա եւ հաստատուեցաւ Տիթրոյիթ:

Ուղիղ տասնամեակ մը ապրեցաւ այս քաղաքը շրջապատուած իրեն սիրելի բազմաթիւ ընկերներով: Հոգեկան ու ֆիզիքական ծանր տառապանք մը եղաւ սակայն այս տասնամեակը իրեն համար, — հոգեկան՝ այն իմաստով, որ երբեք չհաշտուեցաւ հայրենազուրկ վիճակի դառնութիւններուն եւ այդ տրամադրութեամբ զգացած առանձնութեան հետ եւ ֆիզիքական՝ այն իմաստով, որ մինչեւ իր մահը, այն է մինչեւ 77րդ տարիքը չարաչար աշխատեցաւ, բանուորի սեւ աշխատանքով, չոր ապրուստը ապահովելու եւ յաւելեալ վաստակով մը Սոֆիա մնացած իր միակ զաւկին նիւթապէս կարենալ օգնելու համար: Իր այդ վիճակին մէջ, դողդոջուն մարմնով եւ տեսողութիւնը բոլորովին տկարացած, ոչ ոքէ օգնութիւն ակնկալելու չափ հպարտ ու պատուախնդիր մնաց Սէթօն եւ այդպէս ալ մեռաւ կեանքէն ձանձրացած, մա՛հը փնտռելով, Հոկտեմբերի 14ին:

Այս Տարեգիրքը, իր 8 հատորներէն 7ին մէջ հրատարակեց Սէթոյին հետաքրքրական յուշերը, որոնք լոյս մը կը սփռեն ոչ միայն իր գործունէութեան, այլեւ անցած – գացած օրերու կարգ մը անցքերուն եւ անոնց հետ կապուած անմոռանալի դէմքերուն վրայ: Մահէն ամիս մը առաջ մեզի ղրկած էր նաեւ շարունակութիւնը այդ շահեկան յուշերուն, որոնց տեղ պիտի տանք մեր յաջորդ հատորներուն մէջ:

Նկարը, զոր կցած ենք իր յիշատակին գրուած այս տողերուն, քաշուած է անցեալ տարի Տիթրոյիթի մէջ, Տարեգրքիս խմբագրին կողմէ:

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

Ֆրանսական բեմի եւ շարժանկարի անուանի դերասան, որ իր փառքի օրերը ապրեցաւ Ֆրանսայի մէջ, մինչեւ 1930ական թուականները: Ծնած էր 1887ին, Գատըգիւղ, Պոլիս, աւազանի անունով ալ Հայկազուն եւ ազգանունով Գարթալեան: Ֆրանսայի մէջ ինքզինքը ճանչցուցած էր Տը Բագրատիդ անունով: Ազնուական եւ իշխանական հով մը ունենալու ցանկութեամբ, մինչեւ անգամ իր այցաքարտին վրայ տպած էր «Փրէնս Հիւկ տը Բագրատիդ, նախկին անդամ Քոմէտի Ֆրանսէզ թատերախումբին»: Անճիշդը՝ առաջինն էր, — իր անունը, ճիշդը՝ վերջինը, որովհետեւ իրապէս եղած էր այդպիսին:

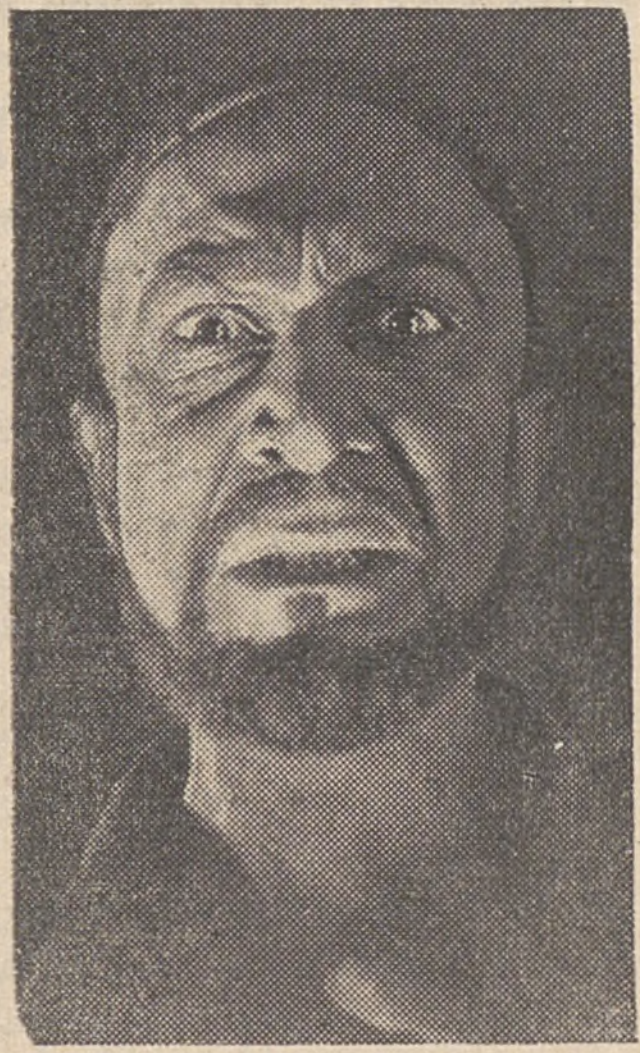

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ
(Թայէպ էլ Հանիի դերով)

Ցաճախած էր Գատըգիւղի Մխիթարեան վարժարանը եւ ապա Վենետիկի Մուրատ Ռափայէլեանը, ուր սորված էր մայրենի լեզուն կատարելապէս: Հետեւած էր Սորպոնի դասախօսութեանց եւ առաջին մրցանակով աւարտած էր Փարիզի Թատերական դպրոցը:

Իբրեւ ամէն առաւելութիւն ներկայացնող դերասան, Հ. Բագրատունի ուշադրութիւն գրաւած է եւ սկսած է կարեւոր դերերով եւ մեծանուն դերասաններու հետ երեւիլ Քոմէտի Ֆրանսէզի բեմին վրայ: Մասնակցած է նաեւ Սառա Պեռնարի ներկայացումներուն:

Թատրոնէն անցած է շարժանկար եւ հոն է որ պիտի ստանար իր տաղանդին արժանի համբաւ այն օրերուն, երբ տակաւին համր էր շարժանկարը: Ստանձնած է շատ կարեւոր դերեր, բոլորն ալ տարբեր տիպարներ, ինչպէս կատղած բոլշեւիկ կոմիսար Ընկեր Արտեմիեւի դերը «Իշխանուհի Մաշա» ֆիլմին մէջ կամ արաբ պետ Թայէպ էլ Հանիի դերին հոյակապ ստեղծագործութիւնը «Արեւմուտք» ֆիլմին մէջ (մեր նկարը): Բոլոր այս դերերուն մէջ, սակայն, իր գլուխ – գործոցը պիտի մը–

Fonds A.R.A.M

նայ «Ժալմա լա Տուպլը» ֆիլմին մէջ մարմնացուցած Ապտիւլ Համիտի կերպարը, — այնքա՜ն հարազատ վերարտադրութիւնը մարդակեր Հրէշին, որ Կարմիր Սուլթանը եղաւ: Արտակարգ տպաւորութիւն ստեղծեց եւ մեծ աղմուկ հանեց այս ժապաւէնը իր ժամանակին (1928) ամէն տեղ եւ արուեստի քննադատներուն մօտ, այլեւ մասնաւորաբար թրքական շրջանակներու մէջ: Այնքան, որ Համիտին ժառանգորդները անոր յիշատակին համար նախատական գտնելով ֆիլմը, դատ բացին արտադրողներուն դէմ, բայց դատարանը արդարացուց այս վերջինները: Ասիկա առաւել եւս տարածեց Բագրատունիին համբաւը: Այնքան հարազատ էր իր այս ստեղծագործութիւնը, որ առենօք Համիտը ճանչցած ֆրանսացի վաղեմի օրագրողներ սահմռկած էին նմանութենէն: Իսկ ալեւոր Թուրք պաշտօնատար մը, որ մօտէն ճանչցած էր կարմիր գազանը, բացագանչած էր դատարանին առջեւ — «Եարապպիմ, Ալլա՜հ, ճիշդ ինքն է»...

Այս արտասովոր հարազատութիւնը կարենալ ստեղծելու համար, Հ. Բագրատունի ամիսներով պրպտած եւ ուսումնասիրած էր Համիտին տիպարը: Այդ Հրէշին պէս ծպտուած եւ մեղրամոմէ կոր ու երկար քիթ մը քթին անցուցած, ման կուգար միշտ տունը, շարժանկարի սթիւտիոյին մէջ եւ նոյնիսկ փողոցը, այնքան բնականութեամբ, որ օր մը, Ռոտոսթոյի Հայուհի մը, փողոցին մէջ իրեն հանդիպելէն ետք, սարսափով եւ խաչակնքելով կը պատմէր հանդիպողին.

— Կրո՛ղս տանի, քա՛ ճիշդ Ապտիւլ Համիտն էր, կարծես թէ ողջնցած դուրս ելած էր Թիւրպէէն...

Հետզհետէ, սակայն, մեծատաղանդ արուեստագէտը կորսնցուց իր դիրքը իր հակաճառող, աղմկարար, յամառ եւ միշտ դժգոհ խառնուածքին պատճառով, — այս ալ արդիւնքը՝ արուեստագէտի իր արժանիքներուն գիտակցութեան, այլեւ արուեստին հանդէպ իր ծայրայեղ խղճամտութեան: Հետեւանքը այն եղաւ, որ ֆրանսական բեմն ու շարժանկարը փակուեցան իր առջեւ եւ այնուհետեւ սկսաւ իր տառապանքի շրջանը, երբ օրերով ման կուգար փողոցներու մէջ, առանց գրպանը ֆրանք մը ունենալու, կամ հպարտութիւնը պահած եւ Մէթրոյի տոմսակին չնչին փոխարժէքը չունենալուն պատճառով, 8 – 10 քիլոմէթր ճամբայ կը կտրէր քալելով եւ կամ, իր ամէնէն նեղ օրերուն, փտած նարինջներ կը հաւաքէր Հալերէն, փորը կուշտ պահելու համար...

Այսպէ՛ս անցուց իր կեանքին վերջին շրջանը այս տաղանդաւոր այլ դժբախտ արուեստագէտը, որ Սէն Սիրի զինուորական վարժարանէն արժանեաց մրցանակով ընթացաւարտ սպայ էր միանգամայն եւ ռազմաճակատին վրայ իր քաջագործութիւններով արժանացած էր պատուանշաններու, որ սքանչելի դերուսոյց էր եւ ունէր հայերէնի — մանաւանդ գրաբարի — եւ ֆրանսերէնի հմտութիւնը եւ որ սակայն հագո՛ւստ չունէր հագնելու եւ վարձքը չկարենալ վճարելուն պատճառով կը գտնուէր՝ Քարթիէ Լաթէնի ձեղնայարկի իր խցիկէն վտարուելու տեւական վտանգին տակ...

Ու մեռաւ Թշուառութեան մէջ, Փարիզ, 20 Դեկտ. 1960ին:

Տ. ՄԱՄԲՐԷ ԱՐՔԵՊ. ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ.— Յուլիս 17ին, Մայամիի մէջ (Ֆլորիտա, Մ. Ն.) վախճանեցաւ ամերիկահայ — «էջմիածնական» — թեմի նախկին Առաջնորդը Մամբրէ արքեպ. Գալֆայեան: Հանգուցեալը ծնած է Իզմիր, 12 Փետր. 1893ին եւ մկրտուած է Արամ անունով: Նախակրթութիւնը իր ծննդավայրին մէջ ստանալէ ետք, 1908ին գացած է նախ Գահիրէ եւ ապա Պէյրութ, ուր աւարտած է Ֆրէրներու բարձրագոյն վարժարանը: Ա. աշխարհամարտէն յետոյ աւարտած է նաեւ Երուսաղէմի ժառանգաւորացը եւ 1921ին ձեռնադրուած է կուսակրօն քահանայ: Այնուհետեւ իբրեւ հոգեւոր հովիւ պաշտօններ վարած է Եաֆա եւ Մարսէյլ, իսկ 1927ին մեկնած է Ամերիկա եւ ստանձնած է Եունիըն Սիթիի հովուութիւնը: Այդ թուականէն ասդին եւ մինչեւ իր մահը ապրած է Ամերիկայի մէջ եւ ընտրուած է Առաջնորդ նախ Գալիֆորնիոյ եւ ապա Ամերիկայի արեւելեան թեմին: Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է 1935ին, ձեռամբ Խորէն Ա. Կաթողիկոսին: Կեանքի վերջին 5 – 6 ամիսներուն կը վարէր Մայամիի Հայոց եկեղեցիին հոգեւոր հովուութիւնը:

Fonds A.R.A.M

ԵՂԻՇԷ ՊԱՀԼԱՒՈՒՆԻ

Մէկը՝ մեր մարտական սերունդի արժա-նաւոր ներկայացուցիչներէն: Մէկը՝ որ զաղմա-թիւ ճակատներու եւ կրակի գծերուն վրայ իր քանկագին մասնակցութիւնը բերաւ հայ ժողո-վուրդի ազատագրական պայքարին:

ԵՂԻՇԷ ՊԱՀԼԱՒՈՒՆԻ

Եղիշէ Պահլաւունի ծնած էր Իզմիր, 1884ին: Աւարտած էր ռուս զինուորական վար-ժարանը: Ժամանակ մը Լեհաստանի մէջ ծառա-յելէ յետոյ կը վերադառնայ հայրենիք: Ա. աշ-խարհամարտին, իբրեւ կամաւոր կը մտնէ Անդրանիկի զօրամասին մէջ եւ Սմբատին վիրա-ւորուելէն յետոյ կը դառնայ Անդրանիկին օգ-նականը: Այնուհետեւ կը միանայ Իլխանին եւ 1914 — 16 տարիներուն կը ծառայէ անոր եւ Քեռիի զօրամասին մէջ իբրեւ վաշտապետ: Այս հանգամանքով, ե. Պահլաւունի, զօր. Նազար-բէկեանի հրամանին տակ մասնակցած է Դիլմա-նի մեծ ճակատամարտին, ուր պարտութեան մատնուեցան Խալիլ փաշայի ուժերը եւ այդ առթիւ ստացած է չքանչան:

Բագու է 1918ի Մարտին եւ պետք հարուածային այն վաշտին, որ քաղաքին հարաւային թաղամասը մաքրագործեց թաթար մարդասպաններէն: Այնուհետեւ, Ապրիլին, իբր 20րդ դիմադրակով կ'անցնի Շամախի եւ Գէօդչայի շրջանը եւ հոն ալ կ'ուշէ կը սրբէ թաթար դաւադիրներն ու անոնց օգնող բազմութիւնները: Այս դիմադրակի ուժեղ պաշտպանութեան շնորհիւ, այլեւ անոր միացած օժանդակ ու-ժերով — բոլորը միասին 2000 հոգուոյ — կարելի կ'ըլլայ յառաջացող թրքական ուժերէն փրկել տասնեակ մը հայ գիւղերու բնակիչները եւ հասցնել զանոնք Բա-գու: Ու կռիւները, միշտ ե. Պահլաւունիի ղեկավարութեամբ, կը շարունակուին նաեւ Բագուի նաւթահորերու շրջանին մէջ եւ կարելի կ'ըլլայ փրկել նաեւ այդ շրջանի աշխատաւորները: Տեղահանուած այս բազմութիւններէն եւ Բագուի տեղա-կան բնակչութենէն չուրջ 30·000 հոգի կը տեղափոխուի նաւերով ապահոանիլ իրանա-կան սահմաններէն ներս եւ հասնիլ Էնզէլի, երբ Թուրքերը կը գրաւեն Բագուն 15 Նոյեմբեր 1918ին: Եւ երբ երեք ամիս յետոյ դաշնակիցները կը քշեն Թուրքերը Բա-գուէն, վախտականները կը վերադառնան նորէն այնտեղ:

ե. Պահլաւունի միշտ ժողովուրդին հետն է եւ Բագու կը մնայ մինչեւ 1919ի Մայիսը, երբ Հայաստանի ներքին նախարարութեան հրահանգով, ուրիշներու հետ, կը մեկնի Երեւան եւ հոն կը նշանակուի երկաթուղային միլիցիայի ընդհանուր պետ եւ մեծ դեր կը խաղայ Մայիսեան համայնավար ապստամբութիւնը զսպելու գոր-ծին մէջ:

Հայրենիքը պատերազմին, ե. Պահլաւունի կը կռուի կարսի ճակատին վը-րայ եւ երբ այս ամրոցը կը գրաւուի Թուրքերէն, Եղիշէն կ'իյնայ դերի, կը զրկուի կարսին եւ ծանր պայմաններու մէջ կը մնայ հոն մէկ տարի: Ազատ արձակուելուն, կը վերադառնայ Երեւան 1921ի վերջերը եւ այս անգամ, հետապնդուելով Չէկայէն, ամիսներով ծպտուած կը պահուրտի Երեւանի այգիներուն մէջ, ահ ու սարսափի մատնելով հետապնդող չէկիստները: Ի վերջոյ, սակայն կը ձերբակալուի եւ կ'աք-սորուի Տաշքէնտ եւ ապա Սըմըրղանտ, ուրկէ կը յաջողի, զաղտնի ճամբաներով հասնիլ Բագու եւ հոնկէ ալ անցնիլ Թաւրիզ 1925ին:

Շատ համառօտակի տրուած այս նոթերն ալ կը բաւեն պատկերացնելու դի-մադիծն ու քաջագործութիւնները այս աննկուն մարտիկին, որ մէկ րոպէ անգամ չվհերացաւ իր պարտականութեանց կատարման մէջ եւ դոնուեցաւ միշտ ռազմադէտ ղեկավարի դիրքերուն վրայ, զմայլելի անձնուիրութեամբ մը:

Դաշնակցական՝ դեռ պատանեկան օրերէն, եղած է ան Դրօշին մանկութեան

Fonds A.R.A.M

ընկերը եւ Ա. Ահարոնեանին աչակերտը Իգդիրի մէջ։ Իր ամբողջ կեանքը նուիրում մը եղաւ իր պատանած կուսակցութեան եւ անոր միջոցով հայ ժողովուրդին, թէ՛ մարտադաշտերու վրայ եւ թէ՛ այնուհետեւ իրանահայ գաղութին մէջ, ուր ապրեցաւ 35 տարի, այնտեղ եւս լաւագոյնս կատարելով իրեն վստահուած ազգային – հասարակական եւ կուսակցական բոլոր պարտականութիւնները։

Փակեց իր աչքերը 76 տարեկանին, Թէհրանի մէջ, Փետրուար 3ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ՏԷՐ ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

Բազմավաստակ երաժշտագէտ, երգահան եւ խմբավար, այլեւ ուսուցիչ եւ հանրային գործիչ Անուշաւան Տէր Ղեւոնդեան նկատուած է կոմիտաս Վարդապետի անմիջական յաջորդներէն մէկը, որ Ալեքսանդր Սպենդիարեանի, Ռոմանոս Մելիքեանի եւ այլ երաժշտագէտներու հետ նուիրուեցաւ հայկական երաժշտութեան զարգացման գործին։ Ունի ան 150է աւելի երաժշտական ստեղծագործութիւններ, որոնց կարգին Սեդա եւ Արեգակի ցոլտերում օփէրաները, Անահիտ եւ Հրօ հաբսնացուն պալէտները, Ազգամար համանուագային պոէմը, բազմաթիւ խմբերգներ, զուգերգներ, մեներգներ, քայլերգներ, մանկական երգեր, տոհմիկ երգերու մշակումներ, թատրոնի եւ չարժանկարի յատուկ երաժշտական կտորներ, եւայլն։ Ա. Տ. Ղեւոնդեանի հեղինակութիւնները սիրուած են առաւելապէս իրենց տոհմիկ չունչին համար։ Գրած է ան, նաեւ, հարիւրէ աւելի յօդուածներ հայ եւ օտար երաժշտութեան եւ երաժշտագէտներու մասին։

Եղած է ուսուցիչ, 1917էն սկսեալ, Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրպէյճանի երաժշտանոցներուն մէջ։ Ղեկավարած է բազմաթիւ երգչախումբեր եւ համերգներ կազմակերպած է Խորհրդային Միութեան բազմաթիւ կեդրոններուն մէջ։

Անուանի երաժշտագէտը ուշադրաւ դեր խաղացած է հայկական օփէրային թատրոնի կազմակերպման մէջ։ Երբ 1926ին հրաւիրուեցաւ Երեւան, առանձնելու համար պետական երաժշտանոցին անօրէնութիւնը, Անուշաւան Տէր Ղեւոնդեան բացառիկ ճիգ եւ կազմակերպական աշխատանք ի գործ դրաւ զօրացնելու համար օփէրային դասարանին աշխատանքները։ Այդ աշխատանքին շնորհիւ ալ, 18 Մայիս 1928ին դասարանին հետեւող երգիչ – դերասանները ունեցան իրենց առաջին ելոյթը, որով եւ հիմնուած եղաւ Հայաստանի օփէրային թատրոնը։ Իսկ հիմնումէն ետքն ալ տարուէ տարի արձանագրեց մեծ յաջողութիւններ եւ հասաւ իր այսօրուան բարձրութեան։ Եւ, ոչ միայն օփէրան, իր անձնակազմներու պատրաստութեամբ ու բեմական յաջողութիւններով, այլեւ ընդհանրապէս հայկական երաժշտութիւնը, իր զարգացումով եւ նորութիւններով, շատ բան կը պարտի Անուշաւան Տէր Ղեւոնդեանի ստեղծագործական ճիգերուն եւ դեկավարութեան։

Առանձնապէս ինք եղած է մէկը առաջին հայ երգահաններէն, որոնք, Ալեքսանդր Սպենդիարեանի հետ ու նաեւ այնուհետեւ, զարկ տուած են հայկական համանուագային երաժշտութեան զարգացման։ Ինքն էր որ գրած է առաջին հայկական սիւիթը, համանուագային նուագախումբի համար, օգտագործելով Շիրակի ժողովրդական երգերը։ Արդէն, ընդհանրապէս, իր գործերու մեծ մասին համար օգտուած է ան հայ տոհմիկ երաժշտութենէն եւ անոր կշռոյթէն։ Իր կարեւորագոյն առաջադրութիւններէն մէկն ալ եղած է համանուագային երաժշտութեան տարածումը եւ այդ գծով ալ ապահոված է ուշագրաւ յաջողութիւն։

Մարդոց հանդէպ իր պարզ ու անկեղծ վերաբերումով եւ իր ընկերական ջերմ յարաբերութիւններով, սիրուած ու յարգուած էր միշտ ամէնուն կողմէ։

Իր հանրային գործունէութեան գծով, քանի մը անգամ ընտրուած է «Երեւանի Քաղաքային Սովետի դեպուտատ»։ Արժանացած է հայկական ժողովրդական արուեստի կոչման եւ ստացած է զանազան շքանշաններ։

Հանգուցեալը ծնած էր Թիֆլիս 1887ին եւ աւարտած էր նախ իր ծննդավայրին եւ ապա Ս. Փեթերսպուրկի պետական երաժշտանոցները, վերջինը՝ 1914ին։ Մեռաւ Երեւանի մէջ անցեալ Յունիսին։

Fonds A.R.A.M

ՍՏԵՓԱՆ ՀԱՆԱՆԵԱՆ

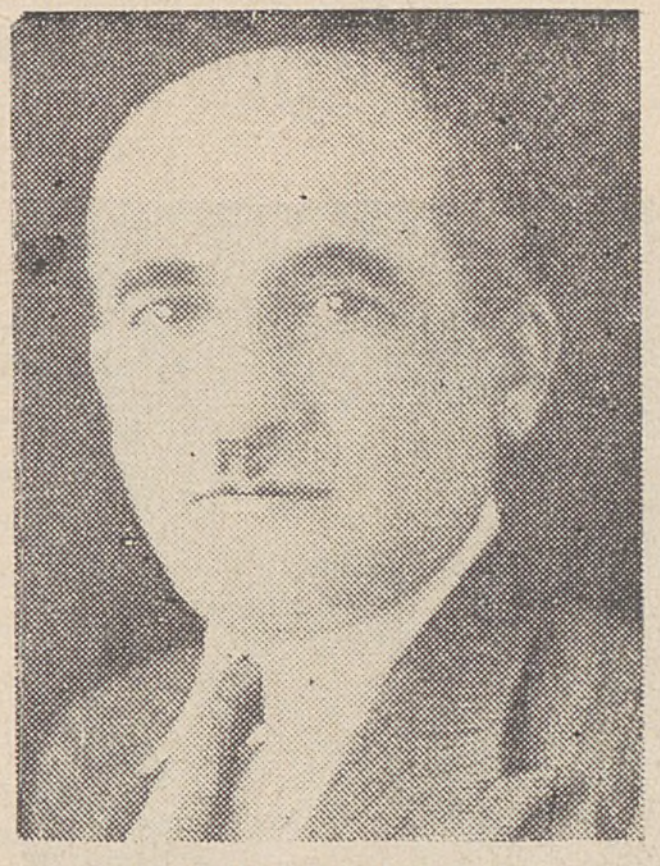

ՍՏԵՓԱՆ ՀԱՆԱՆԵԱՆ

Իրանահայութիւնը, անցեալ տարուան իր այլ կորուստներու կարգին հողին յանձնեց նաեւ իր այս հմուտ զաւակը՝ Ստեփան Հանանեանը: Իր բազմակողմանի զարգացումով անսպառ մտապաշարի տէր մարդ էր ան իբրեւ պատմաբան, բանասէր, հնախոյզ, ուսուցիչ, այլեւ իբրեւ գիւղատնտես ու բուսաբան եւ իր այս արժանիքները յայտնաբերած էր ան իր բազմամեայ երախտաշատ գործունէութեան ընթացքին, յատկապէս իր ծննդավայրին՝ Նոր Ջուղայի մէջ: Իր այս արժանիքներուն մէջ Ստեփան Հանանեանը մօտէն ճանչցողներու կարծիքով, որեւէ գիտական հաստատութեան մէջ կրնար ան իր պատուաւոր տեղը ունենալ եւ կրնար վիճիլ ամէնէն պատրաստուած աշխարհագրագէտի կամ պատմաբանի հետ առանց պարտութիւն կրելու, — այնքան լայն ու խոր էին իր ծանօթութիւնները:

Ստեփան Հանանեան ծնած էր Նոր Ջուղա 22 Մայիս 1888ին: Տեղւոյն Կեդրոնական եւ Բողոքականներու վարժարաններուն մէջ որոշ զարգացում ձեռք ձգելէ յետոյ, 1904ին կ'երթայ Կալկաթայի Մարդասիրական Ճեմարանը, ուր եւս կ'ուսանի երեք տարի: Այնուհետեւ կ'անցնի Երեւան, յետ քննութեան կ'ընդունուի Գէորգեան Ճեմարանը եւ 1910ին կ'աւարտէ միջնակարգի բաժանմունքը: Երկու տարի եւս ուսումը շարունակելէ յետոյ, 1912ին կը վերադառնայ Նոր Ջուղա: Ուսուցչութեամբ կը զբաղի նախ այնտեղ եւ ապա Թէհրան, մինչեւ 1916:

Այս թուականէն սկսեալ կը բնակի Նոր Ջուղա, տարիներ յետոյ կը մասնակցի ազգային մարմիններու աշխատանքներուն եւ կը դառնայ Համայնական Խորհուրդին քարտուղարը, բայց իր հիմնական մտասեւեռումը կ'ըլլայ զբաղիլ իր ծննդավայրի պատմական հնութիւններով եւ այստեղ է որ կը յայտնուի ան իր ամբողջ կարողութեամբ, մասնաւորաբար 1930ական թուականներէն սկսեալ: Նկարիչ Սարգիս Խաչատուրեանին գործակցութեամբ, Ս. Հանանեան կը հաւաքէ աստի անդին ցրուած եւ նկուղներու մէջ մաշելու եւ փտելու դատապարտուած բազմաթիւ պատմական հնութիւններ, — հին նկարներ, գրչագրեր, արքայական հրովարտակներ, կաթողիկոսական կոնդակներ, վաւերագրեր, պատմական արձանագրութիւններ, հազուագիւտ գրքեր եւ այլ թանկագին իրեր, որոնցմով ալ հիմը կը դնէ Նոր Ջուղայի հայկական գեղեցիկ թանգարանին:

Հանգուցեալը մասնաւոր ու շատ բնական սէր ունէր իր ծննդավայրին հանդէպ եւ երկարամեայ աշխատանքով խորապէս ուսումնասիրած էր անոր դարաւոր պատմութիւնը: Ցաւալին այն է, որ իր ամբարած նիւթերն ու պրպտումներուն արդիւնքները սակաւաթիւ պարագաներու տակ միայն թուղթին յանձնեց: Իբրեւ ուսումնասիրութիւն ունի հազիւ տասնեակ մը յօդուածներ, զանազան պարբերաթերթերու մէջ ու նաեւ որոշ թիւով անտիպ գրութիւններ: Մնացեալը տարաւ իր հետ գերեզման: Իր յայտնութիւնները երբեմն ունեցած են մեծ օգտակարութիւն, ինչպէս, օրինակի համար, Հաղբատի Ս. Նշան Վանքի ողբերգական վախճանին մասին իր մէկ ուսումնասիրութիւնը, որ լոյս տեսած է «Բազմավէպ»ի մէջ 1956ին եւ որուն շնորհիւ Հայաստանի մէջ երեւան կը հանուի այն քարայրը, ուր առենօք պահուած են անհամար գրչագրեր եւ երեւան հանուելէն ետքն ալ կը գտնուին ու կորուստէ կը փրկուին հնագոյն շրջաններու երկաթագիր մատեաններ եւ այլ արժէքաւոր պատառիկներ:

Ս. Հանանեան ընդհանրապէս ապրեցաւ ինքն իր մէջ ամփոփուած կեանք մը: Քիչ բարեկամներ ունեցաւ եւ աւելի սակաւաթիւ մտերիմներ: Երբ ծառայութիւն

Fonds A.R.A.M

մը մատուցանելու առիթներ չներկայանային, կը կտրուէր դուրսի աշխարհէն: Ամէն պարագայի տակ, Նոր Ջուղան, իր պատմական արժէքներու փրկութեան գծով շատ բան կը պարտի իր արդիւնաշատ աշխատանքին: Մեռաւ ան Նոր Ջուղայի մէջ, Մայիս 28ին:

ԳՆԴԱՊԵՏ ՏՈՔԹ. ՍՄԲԱՏ ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ

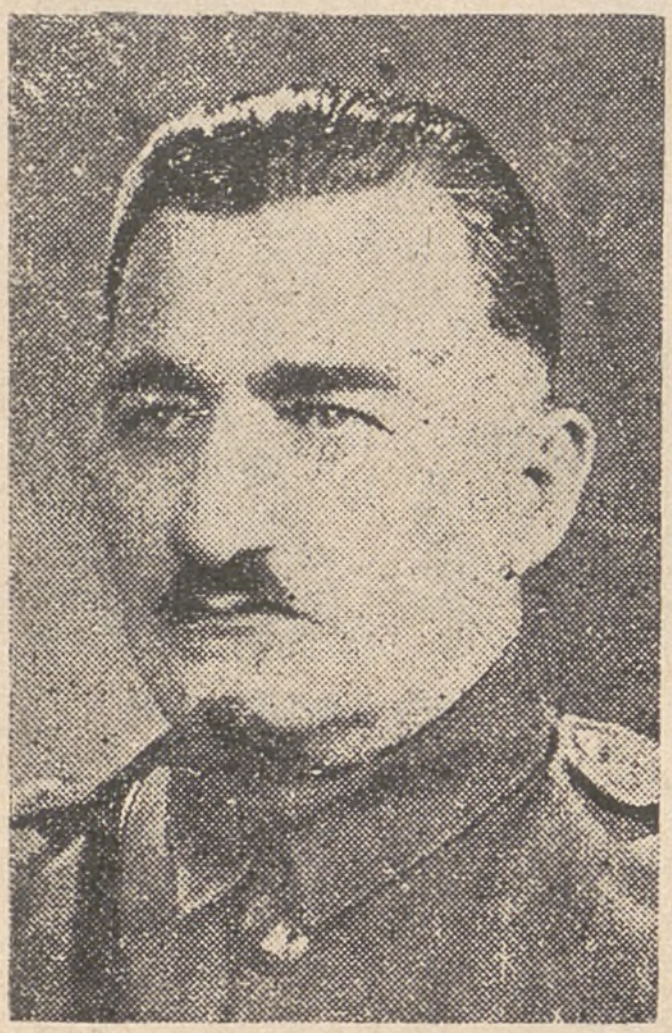

ԳՆԴԱՊԵՏ Ս. ԵՂԻԱԶԱՐԵԱՆ

Դաւալուի Եղիազարեան նահապետական ընտանիքի մասին մեր բարեկամներէն Ալեքսանդր Սարգարեան (Տիթրոյիթ) հանգամանօրէն գրած է Տարեգրքիս 1959ի հատորին մէջ (էջ 156 — 161), նորոգ հանգուցեալ գնդապետ Տոքթ. Սըմբատ Եղիազարեանի եղբօր՝ Խոսրովի յիշատակին ձօնուած յօդուածին մէջ: Այս տողերուն իբրեւ լրացուցիչ կ'արժէ կարդալ նաեւ այդ գրութիւնը, առաւել եւս գնահատելու համար նաեւ Խոսրովին երէց եղբօր Սմբատին մատուցած ծառայութիւնները մեր ինքնապաշտպանութեան պայքարին:

Գնդապետ Տոքթ. Ս. Եղիազարեան ծնած էր Դաւալու 1886ին: Ուսումը առած է նախ Երեւանի ռուսական կիմնազիոնին մէջ: Այնտեղ, ինքն ալ մաս կը կազմէ «Բորեազ» ուսանողական – յեղափոխական խումբին, որու մասին գրած ենք նաեւ այս էջերուն վրայ, ողբացեալ Սէթօ Ջալալեանի կենսագրականին մէջ: Իր այդ հանգամանքով ալ Սմբատ ամէն տեղ է, խումբին վըստահուած բոլոր գործերու մէջ, — զէնքերու փոխադրութիւն, յարձակողական եւ պաշտպանողական կռիւներու մասնակցութիւն, թշնամիներու զինաթափում, դաւաճաններու ահաբեկում, եւայլն:

Կացութիւնը խաղաղելէն յետոյ, Սմբատ կը մտնէ Քիեւի համալսարանին բժշկական ճիւղը եւ կը վկայուի իբրեւ բժիշկ: Ա. աշխարհամարտին կ'առնեն զինքը ռուսական բանակի շարքերը. հայ կամաւորական ուժերուն մէջ ծառայելու նըպատակով իր դիմումները կ'անցնին ապարդիւն եւ ինք, մինչեւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը կը ծառայէ արեւմտեան ճակատին վրայ: Այնուհետեւ, 50 երիտասարդ հայ սպաներու գլուխն անցած կը վերադառնայ Հայաստան: Անկախութեան շըջանին կը ծառայէ խնամատարութեան Նախարարութեան մէջ: Փետրուարեան Ապըստամբութեան օրերուն, կռիւներու առաջին գծերուն վրայ կը խնամէ վիրաւորները: Եւ, ապրիլեան նահանջին հետեւանքով կը հեռանայ հայրենիքէն եւ կ'ապաստանի Թաւրիզ:

Թաւրիզի մէջ, բժիշկ Սմբատ Եղիազարեան մաս կը կազմէ այն պատժիչ զօրամասին, որ կը մաքրագործէ Ուրմիոյ եւ Սալմաստի շրջանները քիւրտ Սմկոյի աւազակներէն: Այս յաջողութենէն յետոյ, բժիշկ Սմբատ առնուեցաւ իրանական բանակին մէջ, իբրեւ վիրաբոյժ եւ տարուէ տարի աստիճանի բարձրացումներ ունենալով, դարձաւ գնդապետ (սարհանգ): Այդ պաշտօնին վրայ ալ մնաց մինչեւ հանգստեան կոչուիլը: Հեռացաւ Թաւրիզէն, երբ կարմիր բանակը գրաւեց Ատըրպատականը եւ հաստատուեցաւ Թէհրան:

Պատանեկան տարիքէն դաշնակցական, այդպէս ալ մնաց ան մինչեւ իրանական բանակին մէջ առնուիլը: Օրէնքով, բանակայիններուն արգիլուած ըլլալով պատկանիլ քաղաքական կուսակցութեանց, բժիշկը, ակամայ մեկուսացաւ Դաշնակցութեան շարքերէն, թէեւ մինչեւ իր մահը հոգւով – սրտով կապուած մնաց իր սիրած կուսակցութեան եւ անոր գաղափարականին:

Փակեց ան իր աչքերը Թէհրանի մէջ, անցեալ Սեպտեմբերին եւ թաղուեցաւ զինուորական պատիւներով:

Fonds A.R.A.M

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

«Հողվրտիք»ի այս բաժինը այս անգամ կը սկսինք արձանագրելով՝ նախորդ տարիներուն պատահած քանի մը մահեր, զորս չէինք լսած ատենին, տեղ տալու համար տուեալ տարեշրջանի յատուկ «Մահագրութեան» մէջ։

ՏՈՔԹ. ՋԱՔԱՐ ՔԻԼԷՃԵԱՆ

ՏՈՔԹ. ՋԱՔԱՐ ՔԻԼԷՃԵԱՆ.— Իր կեանքի բովանդակ տեւողութեան շրջանին հայութեան հանդէպ իր պարտականութիւնները լիովին կատարած մէկն էր բնիկ ուրֆացի այս բժիշկը։ Անձնուէր, հաւատաւոր եւ միշտ պատրաստակամ հանրային թէ իր արուեստին հետ կապուած որեւէ գործի պարագային, Տոքթ. Ջ. Քիլէճեան հասած է բոլորին, — ազգային – հասարակական գծով՝ իր ժողովուրդին, անոր նեղ օրերուն, իսկ իր արուեստին բերմամբ ալ՝ բոլոր տառապողներուն եւ այդ տառապողներուն մէջ ամէնէն աւելի անոք ու չքաւոր իր հիւանդներուն։ Ա. աշխարհամարտի զինադադարէն յետոյ, երբ Ուրֆա համախմբուած հազարաւոր հայ բեկորները, Թուրքեւֆրանսական կռիւներու հետեւանքով վըտանգի օրեր անցուցին, Տոքթ. Ջ. Քիլէճեանն ալ եղաւ մէկը այն անձնուրացներէն, որոնք այդ վտանգը աչք առնելով, ոգի ի բռին մասնակցեցան ինքնապաշտպանութեան ձեռնարկներուն եւ միջոցներ ձեռք առին ժողովուրդին գոյութիւնը ապահովելու համար։ Ծնած էր ան 1893ին։ Երկրորդական ուսումը ստացած էր Պոլսոյ Կարապետեան վարժարանին մէջ եւ ապա մտած էր համալսարանի բժշկական ճիւղը։ Պատերազմը վրայ հասած եւ ուսումը կիսատ ձգելով առնուած էր բանակ իբրեւ սպայ։ Զինադադարէն ետքն ալ աւարտած էր համալսարանը։ Այնուհետեւ վերադարձած էր ծննդավայրը Ուրֆա։ Շատ չանցած՝ քէմալական բանակին հրամանով եւ հարկադրաբար աքսորանքով կը ղրկուի Տիգրանակերտ։ Արձակուելէն յետոյ նորէն կը վերադառնայ Ուրֆա եւ իբրեւ բժիշկ կը պաշտօնավարէ գերմանական հիւանդանոցին մէջ։ Երբ 1923ին Հայերը կը հեռանան Ուրֆայէն, ինքն ալ կ'անցնի Հալէպ, ուր կը պաշտօնավարէ Ալթունեան հիւանդանոցը եւ հոն ալ կ'ամուսնանայ Ուրֆայի մեծ Հերոսամարտի մեծագոյն հերոսներէն Իմէրզեանի աղջկան հետ։ Ժամանակ մը կը մեկնի Թէհրան, ուր լաւ դիրք կ'ունենայ, բայց առողջական պատճառներով կը վերադառնայ Սուրիա եւ Միս Քարէն Եփփէի կողմէ կը նշանակուի շրջուն բժիշկ Ճէզիրէի շրջանին մէջ։ Միս Եփփէի մահով, 1935ին, վերջ կը գտնէ իր այդ պաշտօնը։ Վերջ կը գտնէ, բայց ինք կը մնայ հոն եւ իբրեւ քաղաքապետական բժիշկ յաջորդաբար կը պաշտօնավարէ Արաբ Բունար, Ճարապլուս, Հարէմ եւ Ազէզ։ Վերջին տարիներուն կը մնար Արաբ Բունար։ Դաշնակցութեան շարքերը մտած էր 1911ին։ Ընտրուած էր Հալէպի Գաւառական Ժողովին անդամ Ճէզիրէի շրջանէն։ Հիւանդութեանը ճար մը գտնելու յոյսով էր որ եկած էր Պէյրութ, ուր եւ փակեց իր աչքերը 20 Յուլիս 1958ին։

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԱՍԼԱՆՈՎ (Ասլանեան).— Լման 60 տարիներ իբրեւ խմբավար, դաշնակահար եւ ուսուցիչ երաժշտական արուեստին ծառայած դէմք մը, որ կնքեց իր մահկանացուն Տիթրոյիթ, 11 Յուլիս 1960ին։ Տաղանդ մը, որ իր փթթումը տեսաւ եւ ապա փայլեցաւ մինչեւ իր միջին տարիքը եւ որ սակայն, իրեն համար օտար, ամերիկեան միջավայրին մէջ չգտաւ իր արժանիքներուն համապատասխան յաջողութիւնը։ Ծնած էր Պաքու 10 Հոկտ. 1874ին եւ կը սերէր ռուսեւթուրք պատերազմի անուանի զօրավար Լազարեւի գերդաստանէն։ Աւարտած էր Մոսկուայի

Fonds A.R.A.M

Ֆիլարմոնիք Երաժշտանոցին խմնամեայ դասընթացքը չորս տարուան մէջ եւ այնուհետեւ ունեցած էր անհաւատալի վերելք մը: Վարած է Պաքուի Սէնֆոնիք Նուագախումբը 24 տարեկանին, իսկ 27ին՝ շրջուն օփէրայի մը նուագախումբը: Փեթրօկրատի Սէնֆոնիք Նուագախումբը կը ղեկավարէ 1908ին եւ ի վերջոյ իրեն կը յանձնուի Կայսերական Օփէրային մնայուն ղեկավարութիւնը: Բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը կը նետէ զինք Նիս, իսկ 1923ին, դաշնակահար – ուսուցչուհի իր կնոջ հետ կը գաղթէ Ամերիկա: Հոն, ժամանակի մը համար կը ստանձնէ Մէնհէթըն Սինֆընիին ղեկավարութիւնը եւ ի վերջոյ կը բանայ Նիւ Եորքի մէջ անուն հանած «Ասլանով Երաժշտական Սթիւտիօ»ն, որ կը գործէ ամբողջ քառորդ դար: Կնոջը մահէն յետոյ, 1951ին, կը փոխադրուի Տիթրոյիթ, ուր կ՚ապրի մինչեւ իր մահը: Ա. Ասլանով վաւերական վարպետ մըն էր եւ կը նկատուէր անվիճելի հեղինակութիւն մը ղեկավարութեան եւ երաժշտական մեկնութեան մէջ: Եթէ դէպքերը հետացուցած չըլլային զինք իր միջավայրէն, վստահօրէն ան դարձած կ՚ըլլար միջազգային համբաւով մեծութիւն մը: Հակառակ իր անուան «ով» վերջաւորութեան — ռուսական սովորութիւն մը, որ ի զօրու է մինչեւ այսօր — Ա. Ասլանով մինչեւ վերջն ալ պահեց իր հայկական հարազատութիւնը: Երբեք չմոռցաւ իր ազգութիւնն ու հայկական երաժշտութիւնը: Նիւ Եորքի հայութիւնը մեծարեց զինքը 1946ին, իր երաժշտական գործունէութեան 50ամեակին առթիւ: Ստացած էր երեք շքանշաններ Ցար Նիքոլայէն եւ «Փալմ Աքատեմիք»ը՝ Ֆրանսայի Նախագահ Փուանքարէէն, Փեթրոկրատ գտնուած շրջանին:

ՏԻԿ. ԵՒՆԻԿԷ Մ. ՖԷՐԱՀԵԱՆ
(Երիտասարդութեան նկար)

ԵՒՆԻԿԷ Մ. ՖԷՐԱՀԵԱՆ.— Կողակիցը ամերիկահայ գրագէտ եւ բարերար Մատթէոս Գ. Ֆէրահեանի եւ իր կարգին, Լոս Անճէլըսի հայ հասարակութեան մէջ յարգուած Հայուհի մը, որուն ամբողջ կեանքի գլխաւոր զբաղումն ու հաճոյքը եղաւ երաժշտութեան ուսուցումը դաշնակի վրայ: Իր աշխարհն էր երաժշտութիւնը, որմէ մահը միայն կրցաւ բաժնել զինքը: Իսկ հանրային կեանքին մէջ հոգեւին կապուած էր Հայ Օգնութեան Միութեան: Ծնած էր ան Եոզկատ 1877ին: Յետ ամուսնութեան այր ու կին գաղթած են Նիւ Եորք, ապա նորէն գացած են Պոլիս 1908ի կեղծ Սահմանադրութենէն ետք, բայց յուսախաբ՝ վերադարձած են դարձեալ Ամերիկա եւ այս անգամ հաստատուած են Լոս Անճէլըս, յիսնամեակ մը առաջ: Տիկին Եւնիկէն վկայուած էր Հարաւային Գալիֆորնիոյ Համալսարանի երաժշտական ճիւղէն, բացառիկ եւ պատուոյ տիտղոսներով պսակուոր: Լոս Անճէլըսի մէջ մեռաւ հինգ տարի առաջ իր ամուսինը՝ անմոռանալի Մատթէոս Ֆէրահեանը եւ հինգ տարի ետքն ալ, 15 Օգոստոս 1960ին, մեռաւ ինքը՝ Տիկին Եւնիկէ Մ. Ֆէրահեան: Հանգուցեալները, որոնք ուղղակի ժառանգորդներ չունին, իրենց ամբողջ ունեցածը, շուրջ 250.000 տոլար գնահատուող պատրաստ դրամ, կալուած, արժեթուղթ, կահ – կարասի եւ գրադարան, կտակած են, ինչպէս այլ էջերու վրայ ալ գրեցինք, Ամերիկայի մէջ հայկական բարձրագոյն վարժարանի մը հիմնադրութեան նպատակին եւ կտակակատար կարգած են Լոս Անճէլըսէն Արշակ Տիգրանեանն ու Սան Տիէկոյի ծանօթ ազգայիններէն Արտաշէս եւ Ալպըրթ Յարութիւնեանները: Եթէ ժառանգորդներ ըլլէն, անոնք պիտի ստանան մէկմէկ տոլար միայն:

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԷՔԻՄԵԱՆ.— Վաստակաւոր ուսուցիչ: Ծնած էր Խարբերդ 1884ին եւ աւարտած էր տեղւոյն Կեդրոնական Վարժարանը: Պոլսոյ ուսումնական Խորհուրդէն իբրեւ ուսուցիչ վկայուելէն յետոյ յաջորդաբար պաշտօնավարած է Պրուսա, Տարտանէլ, Աքշէհիր, Անթիլիասի ամերիկեան որբանոցը եւ 1928ին Ե–

Fonds A.R.A.M

դիպուած հաստատուելէն ետքն ալ՝ Ազեքսանդրիոյ Պօղոսեան եւ Հայկազեան վարժարանները: Յարութիւն Չէքիմեան ամբողջ քառասնամեակ մը ծառայեց Հայ Դպրոցին: Անթիլիասի ամերիկեան որբանոցը պաշտօնավարած չորջանին մեծ դեր ունեցած էր Ռըլիֆին պատկանող հողամասն ու չէնքերը (այժմու կաթողիկոսարանը) Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան փոխանցելու գործին մէջ: Մեռաւ Ազեքսանդրիա, Սեպտեմբերի մէջ, 1960ին:

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՅԱԿՈԲ Մ. ՄՈՒՏՈՅԵԱՆ

ՎԵՐ. ՅԱԿՈԲ Մ. ՄՈՒՏՈՅԵԱՆ.— Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ վարդապետական եւ քարոզիչ Վեր. Յակոբ Մ. Մուտոյեան ծանօթ էր նաեւ իբրեւ ազգային – հասարակական անձնուէր գործիչ Թէհրանահայ գաղութին մէջ: Ծնած է Վասպուրականի Հայոց Ձոր գաւառի Իչխանի Գոմ գիւղը 1875ին: Մեծ պատճէն յետոյ անցած է Պարսկաստան, ուր վարած է հոգեւոր հովուութեան պաշտօնները: Վերջին չորջանին հաստատուած էր Թէհրան եւ տեղւոյն հայ աւետարանական համայնքին ժամանակաւոր քարոզիչն էր: Նախապատն էր Թէհրանի Հայ Աւետարանականաց Համայնական Խորհուրդին եւ միաժամանակ ներկայացուցիչը Ամերիկայի Հայ Աւետարանչական Միութեան: Ամերիկա գացած էր 1960ին եւ հոն ալ վախճանեցաւ նոյն տարուան Հոկտեմբերի սկիզբները: Իր հանրանուէր գործունէութեամբ եւ քաջ համայնքներու հետ իր պահած սերտ կապերով, լայն չարքանք կը վայելէր Թէհրանի հայ հասարակութեան բոլոր խաւերուն մէջ, անխտիր:

Հ. ՊԵՏՐՈՍ Վ�րԴ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ.— Ձմմառի Միաբանութեան անդամներէն Հայր Պետրոս վրդ. Յարութիւնեան վախճանեցաւ 21 Հոկտեմբեր 1960ին, 77 տարեկան հասակին: Ամբողջ չիսնամեակ մը իր կեանքը անցուցած էր ան վանքին մէջ եւ վարած էր հոգաբարձուի, վերակացուի, մատակարարի եւ փոխ – մեծաւորի պաշտօնները: Բարի, չանասէր եւ միշտ ժպտադէմ, հանգուցեալը սիրուած էր թէ՛ Վանքէն ներս եւ թէ՛ դուրսը, եկեղեցական եւ աշխարհական չորջանակներու մէջ:

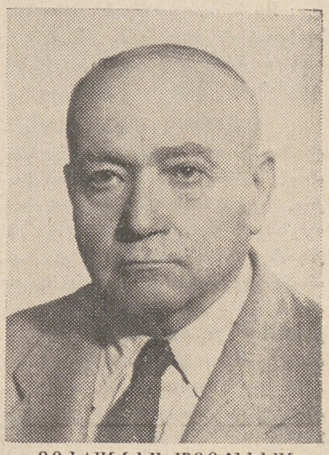

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄՈՐՃԻԿԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄՈՐՃԻԿԵԱՆ.— Սէլանիկի հայ համայնքին հնադոյն անդամներէն, 55 տարուան բնակութեամբ մը Յունաստանի երկրորդ մայրաքաղաքին մէջ: Ծնած է Քէմախի Հազարիկ գիւղը, 1885ին: Գաղթած է հոնկէ 1905ին եւ գացած է Սէլանիկ, որ այն ատեն եւ մինչեւ 1912 կը պատուէր թրքական տիրապետութեան տակ: Պարբերաբար վերադարձած է իր գիւղը, կնոջը եւ զաւակներուն մօտ, որոնք գոհ գացած են այնուհետեւ Մեծ Եղեռնին եւ ի վերջոյ, 1915ին, վերջնական կերպով հաստատուած է Սէլանիկ: Յովհաննէս Մորճիկեան, որ լաւ դիրք ունէր առեւտրական հրապարակին վրայ, բերած է իր մասնակցութիւնը տեղւոյն ազգային – հասարակական կեանքին: Եղած է Թաղականութեան, Ազգային Ընդհանուր ժողովի, Դատաստանական Խորհուրդի, ինչպէս նաեւ Քէմախի Հայրենակցական Միութեան վարչութեան անդամ: Իր հասութաբեր կալուածներէն մէկը, երեք յարկանի չէնք մը, կտակեց ան Սէլանիկի համայնքին, պայմանով որ սեփականութեան իրաւունքը փոխանցուի իր կնոջը մահէն յետոյ: Մեռաւ 21 Հոկտ. 1960ին, Սէլանիկի մէջ:

Fonds A.R.A.M

ՏՈՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՏՈՔԹ. ՄԻՀՐԱՆ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ.— Յունահայ գաղութին մէջ ծանօթ դէմք մը հանդիսացաւ հանգուցեալ Տոքթ. Միհրան Ներսէսեան, Յունաստան ապրած իր քառասնամեայ շրջանին: Ծնած էր ան Սիվրիհիսար, 1889ին եւ ուսումը տեղւոյն Ներսէսեան վարժարանը առնելէ յետոյ, ուսուցչական պաշտօնի կոչուած է միեւնոյն հաստատութեան մէջ: Ծննդավայրէն հեռանալով, Պոլսոյ Հայրիկեան վարժարանին մէջ եւս ուսուցչութիւն ըրած է Ա. աշխարհամարտի նախօրեակին: Պատերազմի պայթումէն յետոյ նախ մտած է սպայից վարժարանը, ուրկէ հեռացուելով նետուած են զինք բանի աշխատանքի վաշտերուն մէջ: Փախած եւ ապաստանած է Պոլիս, ուր ապրած է թաքստոցի մէջ, մինչեւ պատերազմին վախճանը: Զինադադարէն յետոյ տարի մը եղած է Պանտրմայի ազգային վարժարանին տնօրէն եւ այնուհետեւ, 1920ին, անցած է Ֆրանսա, ուր, երկու տարիէն աւարտած է Տուլ գիւղատնտեսական վարժարանին եռամեայ շրջանը: Եւ 1922ին անցած է Յունաստան, Քսանթի, ուր զբաղած է ծխախոտի մշակութեամբ եւ մեղուաբուծութեամբ: Փոխած է ասպարէզը 1927ին, գացած է նորէն Ֆրանսա եւ վկայուած է Փարիզի ատամնաբուժական վարժարանէն: Վերադառնալով Քսանթի, բացած է իր ատամնաբուժարանը եւ աշխատած է հոն մինչեւ Բ. աշխարհամարտին վախճանը: Զինադադարին փոխադրուած է Աթէնք, ուր հաստատուած է վերջնական կերպով եւ զբաղած է ատամնաբուժութեամբ մինչեւ իր մահը: Թէ՛ Հիւսիսային Յունաստանի Քսանթի քաղաքին մէջ եւ թէ՛ Աթէնք, Տոքթ. Միհրան Ներսէսեան գործած է ազգային — հասարակական կեանքի մէջ: Անդամակցած է ազգային մարմիններու, իսկ վերջին տարիներուն կը վարէր Թեմական Ժողովի մայր դիւանին ատենապետութիւնը: Երիտասարդութեան օրերէն գտնուած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ: Եղած է Յունաստանի Կեդր. Կոմիտէին անդամ եւ իբրեւ այդ շրջանի պատգամաւոր մասնակցած է Հ. Յ. Դ. ԺԴ. Ընդհանուր Ժողովին: Իր բարեհամբոյր ու հանդարտ խառնուածքով կը վայելէր ամէնուն սէրն ու համակրանքը: Իր ներկայութիւնը փնտռուած էր միշտ աթենահայ գաղութի ազգային եւ դաշնակցական կեանքին, ինչպէս նաեւ ընկերական շրջանակներու մէջ: Կարճատեւ հիւանդութենէ մը ետք, Տոքթ. Մ. Ներսէսեան կնքեց իր մահկանացուն Աթէնք, 10 Նոյեմբեր 1960ին: Կատարուեցաւ ազգային յուղարկաւորութիւն:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ.— Հայոց ժամանակակից պատմութեան ամէնէն փոթորկոտ տարիներուն կը զուգադիպի, անհամար ուրիշներու կարգին, նաեւ Սամուէլ Մեսրոպեանի յեղափոխական եւ հասարակական գործունէութիւնը: Շատախը, ուր ծնած էր ան 1892ին, ամէն կարելիութիւններ կ'ընծայէր նաեւ իրեն արժեցնելու իր ընդունակութիւնները յօգուտ իր ժողովուրդին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան խողովակով: Եւ, ժամանակներն ալ առիթ տուին, որ կատարէ ան իր պարտականութիւնները անձնուիրօրէն: Ինքն ալ մէկն էր անդամներէն այն զինուորական մարմնին, որ 1915ին կազմակերպեց Շատախի ինքնապաշտպանութիւնը: Վասպուրականի Հերոսամարտէն յետոյ Արամի առաջին կառավարութեան շրջանին, Ս. Մեսրոպեան կը նշանակուի Շատախի գաւառապետ: 1915ի յուլիսեան նահանջին կ'անցնի Արարատեան դաշտ, բայց նոյն տարին, Արամին եւ միւս ընկերներուն հետ կը վերադառնայ Վան: Ու նորէն նահանջ: Ու նորէն վերադարձ՝ 1916ին: Այնուհետեւ կը սկսի Վանի երկրորդ իշխանութեան շրջանը, Կոստի Համբարձումեանի գլխաւորութեամբ: Կը կազմուի գործավարներու խորհուրդ, որուն մէջ Ս. Մեսրոպեան ստանձնած էր ելմտական գործավարի պաշտօնը: Եւ այդ շրջանը կը շարունակուի մինչեւ 1918ի Մարտը, երբ ժողովուրդը, Թրքական ուժերու ճնշման

Fonds A.R.A.M

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

տակ, մինդամ ընդ միշտ կը լքէ Վասպուրականը եւ կը զաղթէ մէկ թեւով Երեւան եւ միւս թեւով ալ դէպի Սալմաստ – Ուրմիա, ուր կը մղուին 4 – 5 ամիս տեւած մեծ կռիւներ թրքական ուժերուն հետ: Բոլոր այս գործողութիւնները վարող մարմնոյն մէջ էր նաեւ Սամուէլը: Նահանջը կը շարունակուի Իրանի մէջ ալ եւ գաղթականութիւնը կը հասնի մինչեւ Պաքուպա – Պաղտատ – Պասրա: Այնուհետեւ, Ս. Մեսրոպեան, Պոլսոյ վրայով կը վերադառնայ Երեւան, իբրեւ արեւմտահայ երեսփոխան կը մասնակցի Հայաստանի խորհրդարանին, կը մասնակցի 1920ի մայիսեան կռիւներուն ընդդէմ համայնավար ըմբոստներուն եւ Փեպրուարեան Ապստամբութենէն յետոյ կ'անցնի նորէն Պարսկաստան: Այնուհետեւ հասարակական աշխատանքի կը լծուի նախ Ամերիկա եւ ապա Ֆրանսա: Թուրքիոյ կը վերադառնայ 1929ին, իսկ ի. աշխարհամարտի նախօրեակին կը հաստատուի Թէհրան: Իրանի մէջ ալ, հետագայ 15 – 20 տարիներուն, կ'ունենայ արդիւնաւոր գործունէութիւն, ազգային – հասարակական կեանքի այլազան մարզերուն մէջ: Մեռաւ Թէհրան, 13 Դեկտ. 1960ին:

ԱՐՄԵՆԱԿ ՓՈԽԱՐԵԱՆ.— Իր ամբողջ կեանքը կրթական եւ հասարակական աշխատանքներու նուիրած ուսուցիչ մը եղաւ Արմենակ Փոխարեան, որ ծնած էր Վան, 1878ին: Ընթացաւարտ՝ տեղւոյն երամեան միջնակարգ վարժարանէն, 1898ին, ուսուցչութիւնը կ'ընտրէ իբրեն մասնագիտութիւն: Դաշնակցութեան շարքերը կ'անցնի 1903ին եւ այնուհետեւ կը լծուի նաեւ հասարակական եւ կուսակցական գործունէութեան: Ինքն ալ, ամէնուն հետ, 1915ի նահանջին կը զաղթէ Երեւան եւ մինչեւ 1921 կը ծառայէ հայրենիքին, զանազան պաշտօններով: Այս թուականին կ'անցնի Թաւրիզ եւ հոն ալ կը հաստատուի վերջնական կերպով: Եղած է այնտեղ ուսուցիչ ազգային եւ պետական դպրոցներուն մէջ: Մաս կազմած է կուսակցական մարմիններուն: Հայկական դպրոցներու փակման չրջանին Թաւրիզի մէջ հաստատուեց հայերէնի մասնաւոր դասընթացքներ եւ անոնց վերաբացումէն յետոյ, նորէն ստանձնեց իր ուսուցչական պաշտօնները, գոնս չարունակեց ի խոր ծերութիւն, մինչեւ իր մահը, որ տեղի ունեցաւ 31 Դեկտ. 1960ին:

ՀՐԱՉԵԱՑ ՏԷՐ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ.— Ատենօք, մանաւանդ Ա. աշխարհամարտի զինադադարէն առք, հանրածանօթ անուն մը Պոլսոյ մէջ: Այդ այն չրջանն էր, երբ իր չուրջը հաւաքած Ե. Օտեանը, Ց. Ասլեանը, Յակոբ Տէր Յակոբեանը, Թէոդիկը, Լ. Շաթրեանը, — այսպէս կոչուած անկուսակցական գրողները, — սեփական տպարանին մէջ կը հրատարակէր իր «Վերջին Լուր» իրիկնաթերթը: Պոլսէն զանդուածային փախուստի տարին, Հրաչեան ալ հեռացաւ հոնկէ եւ վնաս հաստատուեցաւ Փարիզ: Այնտեղ եւս բացաւ տպարան մը, ուր տպուեցան զանազան գրքեր եւ պարբերական հրատարակութիւններ, որոնց կարգին եւ «Յառաջ»ը, սկզբնական տարիներուն, Թէոդիկին, Կալոչին Տարեցոյցները, եւլն.: Մասնագիտացած էր հրատարակչական գործին մէջ եւ ատով ալ պարապեցաւ երկար տասնամեակներով: Մեռաւ Փարիզ Յունուար 22ին: Մահէն չարաթներ առաջ, 4 Դեկտ. 1960ին, փարիզահայ մտաւորականներու նախաձեռնութեամբ, տօնուած էր իր ծննդեան ութսունամեակը:

ՋԱՐԵՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆ.— Վաստակաւոր կրթական մշակ եւ ծանօթ բանաստեղծ, բուն անունով Զարեհ Պարոնեան, որ չուրջ 40 տարիներէ ի վեր կ'ապրէր Պուքրէշ: Իր հեզութեամբ, բարեսրտութեամբ եւ աշխատելու կամքով, սիրուած էր բոլորէն եւ մանաւանդ իր անհամար աշակերտներէն: Ուսուցչական պաշտօններ վարած է Ատափազար, Պոլիս, Ռուսճուք, Սիլիստրէ եւ երկար տարիներէ ի վեր Պուքրէշ: Քանի մը գրքոյկներով լոյս տեսած են իր քերթուածները: Երկարատեւ հիւանդու-

Fonds A.R.A.M

թենէ մը եաք մեռաւ Պուքրէշի մէջ, անցեալ Փետրուարի 7ին։ Տարիքը՝ 70ը անց։

Տ. ԱՂԻԷ ՔՀՆՑ. ՓԱՅԼԱԿԵԱՆ.— *Աննման հոգեւորական մը, իր բոլոր բարեմասնութիւններով։ Իր ուղղամտութեամբ, զոհաբերութեան ոգիով, անընկճելի կամքով, անխախտ համոզումներով, իր զարգացումով եւ այս բոլորին վրայ իր վայելած լայն ժողովրդականութեամբ։ Տ. Աղիէ քհնյ. եղաւ ճակատագրաց հոգեւորական մը, որ երբեք չսակարկեց իր խիղճը եւ երբեք ալ չքաշուեցաւ ճշմարտութիւն մը, իրաւունք մը հասատատմատօրէն պաշտպանելու համար։ Չեղաւ մանրուք հաշիւներու մարդը եւ նիւթը իրեն համար արժէք չունեցաւ։ Ապրեցաւ խոնարհ ու սիրուեցաւ բոլոր անոնցմէ, որոնք իր մէջ կը տեսնէին ճշմարտասէրը ու նկարագրի տէր հոգեւորականը։ Ամէն տեղ եւ ամէն առիթ ունեցաւ ան իր կոչման ու պարտականութեան գիտակցութիւնը։ Եւ այդ գիտակցութիւնն էր, որ զարթուց զինքը Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան պաշտպաններէն մէկը այնպիսի շրջանի մը, երբ իր դասակիցները կամ իրմէ աւելի ասպիճանաւորները ամէնէն տգեղ պայքարը կը մղէին այդ Աթոռին դէմ։ Զարգացած եկեղեցական էր։ Հեղինակն է ան արդէն իսկ լոյս տեսած Հայց. եկեղեցւոյ Պատմութեան գրքի մը։ Ունի նաեւ այլ գրութիւններ, որոնք տակաւին կը մնան անտիպ։ Ծնած էր Մարաշ։ Աչխարհական եղած շրջանին վարած էր ուսուցչական պաշտօնները, իսկ քահանայ ձեռնադրուած է Փարիզ, 1935ին, Տ. Վռամշապուհ եպիսկ. Քիպարեանի կողմէ եւ անմիջապէս նշանակուած է հոգեւոր հովիւ Առնուվիլ – լէ – Կոնէս արուարձանի (Փարիզ) եւ շրջակայքներու Հայոց, պաշտօն մը, որուն վրայ մնաց մինչեւ իր մահը։ Վախճանեցաւ Փետր. 13ին։*

ՕՐ. ՍԻՐԱՆՈՑՇ
ՏՔՐ ՄԱՆՈՒԿԼԵԱՆ

ՕՐ. ՍԻՐԱՆՈՑՇ ՏՔՐ ՄԱՆՈՒԿԼԵԱՆ.— *Ինքնաշարժի չհմեցուցիչ արկածի մը զոհ գնաց Մ. Նահանգներու Կրանիթ Սիթի քաղաքին մէջ, Փետր. 28ին, իր հասարակական գործունէութեամբն ու երաժշտական կարողութիւններով ծանօթ այս եռանդուն երիտասարդուհին։ Կը պատկանէր ան ամերիկահայ նոր սերունդի այն Հայուհիներուն, որոնք, Ամերիկա ծնած եւ հոն ալ մեծցած ըլլալով հանդերձ, անսպառ պահեցին իրենց հայկական զգայնութիւն ու լեզուն եւ սերտօրէն կապուեցան հայ հասարակականութեան։ Օր. Սիրանոյշ Տէր Մանուկլեան, առաւելապէս իր գիտակցութեան եւ ճիգերուն շնորհիւ յաջողեցաւ ամրացնել իր մէջ ազգային զգացումները եւ ամրացնելէն եառ ալ ամրողջ էութեամբ ծառայել ամերիկահայ գաղութին։ Իր ամէնէն աւելի սիրած կազմակերպութիւնն էր Հայ Օգնութեան Միութիւնը, որուն քարտուղարուհին եղաւ երկու տարի եւ որուն բարգաւաճման համար աշխատեցաւ մինչեւ իր մահը, թէ՛ իբրեւ կնգր. վարչութեան անդամուհի եւ թէ՛ իբրեւ գործիչ։ Այս հանգամանքով շրջապտոյտի մէջ դանուելուն առիթ ալ պատահեցաւ մահացու արկածը եւ հետեւաբար զոհուեցաւ ան պարտականութեան ճամբուն վրայ։ Եղաւ ան նմանապէս Պոսթընի Հայ Կրթական Ընկերակցութեան «Հայրենիք»ի վարչութեան մէջ։ Օր. Սիրանոյշ Տէր Մանուկլեան անհուն սէր ունէր հայ երգին հանդէպ եւ 20 տարիէ ի վեր կը զեկավարէր իր կազմած Պոսթընի Ազգային Երգչախումբը, որ յաճախ առիթը ունեցաւ հայ եւ ամերիկեան բազմութեանց պարզեւելու մեր տոհմիկ եւ եկեղեցական անփոխարինելի երգերուն վայելքը։ Մերձաւոր Արեւելքի հայութիւնն ալ առիթը ունեցաւ գնահատելու զինքը, երբ 1956ին շրջապտոյտի ելած էր այս շրջանը եւ նոյնիսկ, այս առիթիւ, երգահանդէս մըն ալ կազմակերպած էր Պէյրութի մէջ։ Հետացաւ ան այս աշխարհէն անջնջելի հետք մը*

Fonds A.R.A.M

ձգելով իր եւին եւ բոլոր զինքը ճանչցողներու յիշողութեան մէջ։ Ու հեռացաւ այնպիսի տարիքի մը, երբ տակաւին կրնար մեծապէս օգտակար ըլլալ իր հըրջապատին։

ԱՒԵՏԻՍ ԳԱԼՃՄՔԵԱՐԵԱՆ.— Դաշնակցութեան հաւատարիմ զինուորներէն Աւետիս Գալճմքեարեան փակեց իր աչքերը Հալէպի մէջ, Մարտ 24ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան, 77 տարեկան հասակին։ Ծնած էր Այնթապ եւ կուսակցութեան շարքերը մտած էր 1904ին։ Արհեստաւոր ընտանիքի զաւակ՝ դպրոցը ձգած էր 13 տարեկանին եւ ինքն ալ դարձած էր մետաղեայ իրերու վրայ աշխատող արհեստաւոր։ Պատանեկան տարիքին առած այս քայլը, տարիներ ետքը իր փրկարար դերը պիտի ունենար Այնթապի պատմական հերոսամարտի շրջանին։ Արդարեւ, դարձած էր ան վարպետ՝ փամփուշտ եւ ռումբ շինելու արհեստին մէջ։ Ռումբ շինելն ալ սորված էր 1909ին Տիգրան Ծամհուրէն, բայց ինք կատարելագործած էր զայն։ Երբ 1920ի առաջին օրերէն Թրքական վտանգը դամոկլեան սուրի մը պէս կախուեցաւ Այնթապ հաւաքուած 17·000 Հայոց գլխուն եւ ժողովուրդը դիմեց ինքնապաշտպանութեան, Աւետիս լծուեցաւ ռումբեր պատրաստելու աշխատանքին։ Եւ ինքնապաշտպանութեան կռիւներու ամբողջ շրջանին, որ տարի մը տեւեց, կռուողները գործածեցին անոր պատրաստած ռումբերը, որոնք կրակ տեղացին Թըշնամիին գլխուն եւ ի վերջոյ հնարաւորութիւն տուին, որ ժողովուրդն ալ ազատէ իր գլուխը։

ՅԱԿՈԲ ԱՋԻՋԵԱՆ.— Իր ազգային - քաղաքական դաւանանքով ու համոզումներով, Յակոբ Աջիջեան եղաւ մէկը դաշնակցական շարքերուն մէջ հասակ նետած այն երիտասարդներէն, որոնք, իրենց ժողովուրդին օգտակար ըլլալը ընտրեցին իբրեւ իրենց կեանքին գլխաւոր նպատակը։ Ծնած՝ հայրենի հողին վրայ, Ղամարլուի Բէկջղազլու գիւղին մէջ, 1899ին, միջնակարգ կրթութիւնը ստացած էր Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը։ Հայաստանի մէջ թաւալած պատմական անցքերու ամբողջ շրջանին (1918 - 1921) Յակոբ կը գտնուի հայրենի հողին վրայ, կը ծառայէ իբրեւ մարզիչ երիտասարդներէ կազմուած պահակազօրքին, կը կռուի համայնավարներուն դէմ Մայիսեան ըմբոստութեան օրերուն եւ Փետրուարեան Ապստամբութեան ընթացքին, երբ Ղամարլուի շրջանը կ'անցնի ձեռքէ ձեռք, դերի կ'իյնայ համայնավարներուն ձեռքը։ Մինչ իր բախտակիցները, մէկը միւսին ետեւէն, կացինահար կամ գնդակահար կը սպաննուէին, Յակոբ կը փրկէ գլուխը շնորհիւ չէկիստի մը, որ մէկն էր Ճեմարանի իր ընկերներէն ու մէկը, որ շատ սիրած էր զինքը։ Այդ չէկիստն է որ յարմար առիթով մը ազատ կ'արձակէ Յակոբը, որ սակայն քանի մը շաբաթ ետքը կը ստիպուի հեռանալ հայրենիքէն եւ ապաստանիլ Պարսկաստան, 1921 Ապրիլի առաջին օրերուն։ Յակոբն ալ եղաւ մէկը այն երիտասարդներէն, որոնք իբրեւ ուսանող ղրկուեցան Փրակայի համալսարանը։ Ինք աւարտեց համալսարանին գիւղատնտեսական ճիւղը եւ այնուհետեւ Ֆրանսայի մէջ զբաղեցաւ իր այդ մասնագիտութեամբ։ Բ. աշխարհամարտին, ամէն գործ ձգած, միացաւ Դրոյի այն տասնեակին, որ, օգտուելով Գերմանացիներուն ընձայած դիւրութիւններէն, զբաղեցաւ գրաւուած հողամասերուն մէջ գտնուող Հայերու ապահովութեան գործով, այլեւ հազարաւոր հայ ռազմագերիներ փրկեց մահուան ճամբարներէն։ Ամբողջ 5 տարի գործակցեցաւ Դրոյին հետ, նաեւ իբրեւ անոր քարտուղարը։ Զինադադարէն յետոյ եղաւ գործի ընկերը ողբացեալ Գարեգին Սարգիսբէկեանին, որ պանիրի մեծ գործարան մը հիմնած էր Ֆրանսա, Մէց քաղաքին մօտերը։ Գարեգինին անակնկալ մահով, սակայն, 1953ի վերջերը,

ՅԱԿՈԲ ԱՋԻՋԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

դործարանը փակուեցաւ եւ Յակոբն ալ ստիպուեցաւ հեռանալ Մէկէն եւ ժամանակ մը բնակեցաւ Փարիզ, մինչեւ որ 1957ին յաջողեցաւ մեկնիլ Ամերիկա: Առեն մը մնաց Տիթրոյիթ եղբօրը մօտ, յետոյ փոխադրուեցաւ Լոս Անճէլըս եւ հոն ալ յանկարծամահ եղաւ Մարտ 19ին: Մարմինը տարուեցաւ Տիթրոյիթ եւ թաղուեցաւ՝ վաղաժամօրէն մեռած իր եղբօր Արտային քովը: Իր զոհողութեան ոգիով, ընկերջ ու բարեկամի հանդէպ իր անսահման նուիրումով, այլեւ իր բարեմտոյն խառնուածքով, Յակոբ Ագիպեան եղաւ պարտաճանաչ, ընկերասէր ու անձնուէր Հայու տիպարը, իր ամբողջ կեանքի ընթացքին: Եւ բոլոր անոնք, որ պատեհութիւնը ունեցան դործակցելու եւ բարեկամանալու իրեն հետ, դնահատեցին իր բազմապիսի արժանիքները եւ ասոնց մէջ, ամէնէն առաջ, իր զոհաբերութեան ոգին ամէն դործի մէջ եւ ամէնուն հանդէպ:

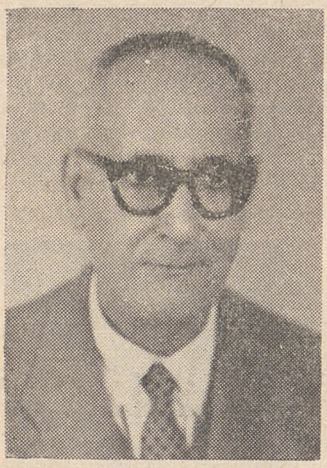

ԲԻԶԱՆԴ ԱՅՆԹԱՊԼԵԱՆ

ԲԻԶԱՆԴ ԱՅՆԹԱՊԼԵԱՆ·— Հայ Մշակոյթի մեծ արժէքին եւ Հայ Դպրոցի բացառիկ կարեւորութեան ջերմ հաւատացող մը եղաւ Բիւզանդ Այնթապլեան եւ ըստ այնմ, իր ամբողջ կեանքի ընթացքին դուրգուրաց անոնց վրայ եւ դործնական աշխատանքով ալ մատոյց իր ծառայութիւնները: Այս գծով, հանրային եւ մշակութային մեր բոլոր կազմակերպութեանց մէջ ամէնէն աւելի վարած մնաց ան Համազդայինին թէ՛ Եափայի մէջ, ուր իր ճիդերով կազմակերպեց այդ կազմակերպութեան մասնաճիւղը եւ թէ՛ Պէյրութ, ուր, հանրային դեհնի վրայ աշխատեցաւ առաւելապէս Էշրէֆիէ արուարձանին մէջ: Ծնած էր ան Մարաշ 1903ին: Մանուկ հասակէն որբ՝ 1910 — 12 պատսպարուած է տեղւոյն գերմանական որբանոցը, իսկ տարիներ յետոյ, Կիլիկիոյ պարպումին, իր պարագաներուն հետ փոխադրուած է Պաղեստին: Այնտեղ աշխատած է պաղեստինեան կառավարութեան հողագրական բաժանմունքին մէջ, միաժամանակ դացած է դպրոց եւ ինքնաշխատութեամբ սիրացած է իր մայրենի լեզուին: Եափայի մէջ, խումբ մը ընկերներով կազմակերպած է կրթասիրաց Հայկաշէն Միութիւնը, որ մինչեւ այսօր ալ ունի այնտեղ իր ակումբը: Առենօք եղած է դաշնակցական եւ 1922էն մինչեւ 1948 դտնուած է միշտ հանրային կեանքի եւ աշխատանքի առաջին գծերուն վրայ: Պաղեստինէն հեռացաւ 1948ին եւ հաստատուեցաւ Պէյրութ, ուր, ընտանեկան հոդերով ծանրաբեռնուած եւ հակառակ իր ցանկութեան, չկրցաւ լայնցնել իր հանրային դործունէութեան շրջանակը: Այնուամենայնիւ դործեց դարձեալ իր բնակած արուարձանին մէջ, յօդուտ Համազդայինին եւ օգտակար եղաւ կրթական ու մշակութային բոլոր ձեռնարկներուն: Եւ չկար հանրօգուտ որեւէ ձեռնարկ, որ չխօսէր իր սրտին: Բիւզանդ Այնթապլեան յանկարծամահ եղաւ Մայիս 14ին, 58 տարեկան հասակին:

ՊԵՏՐՈՍ ՊԱԼԸՔՃԵԱՆ·— Անցեալ տարի Սոֆիայի մէջ իր մահկանացուն կնքած Պետրոս Պալըքճեանն ալ եղաւ մէկը բոլշեւիզմի զոհերէն, որոնք իրենց կեանքովը վճարեցին՝ համաշխարհային այդ չարիքը առած ըլլալնուն «մեղքը»: Ամբողջ տասը տարի, 1944էն մինչեւ 1954, ուրիշ չատերու հետ ան ալ տառապեցաւ քոլչեւիկեան ճիրաններու մէջ, սիպիրեան տանջարանին խորերը, դաշնակցական մը եղած ըլլալու իր միա՛ւ «յանցանքին» հետեւանքով: Պետրոս Պալըքճեան ծնած էր Պոլսոյ Խասդիւղ արուարձանը 19 Ապրիլ 1900ին եւ Պուլկարիա գաղթած է 1921ին: Այնտեղ աշխատած է նախ իբրեւ դրաշար «Արաքս» օրաթերթին եւ ապա հիմնած է «Ռահվիրայ» անունով իր սեփական տպարանը, որ, տարուէ տարի ընդարձակուելով, դարձած էր Սոֆիայի լաւագոյն տպարաններէն մէկը: Զանազան հրատարակութեանց կարգին, իր տպարանէն լոյս տեսաւ նաեւ Գ. Նժդեհի ցեղակրօններուն

Fonds A.R.A.M

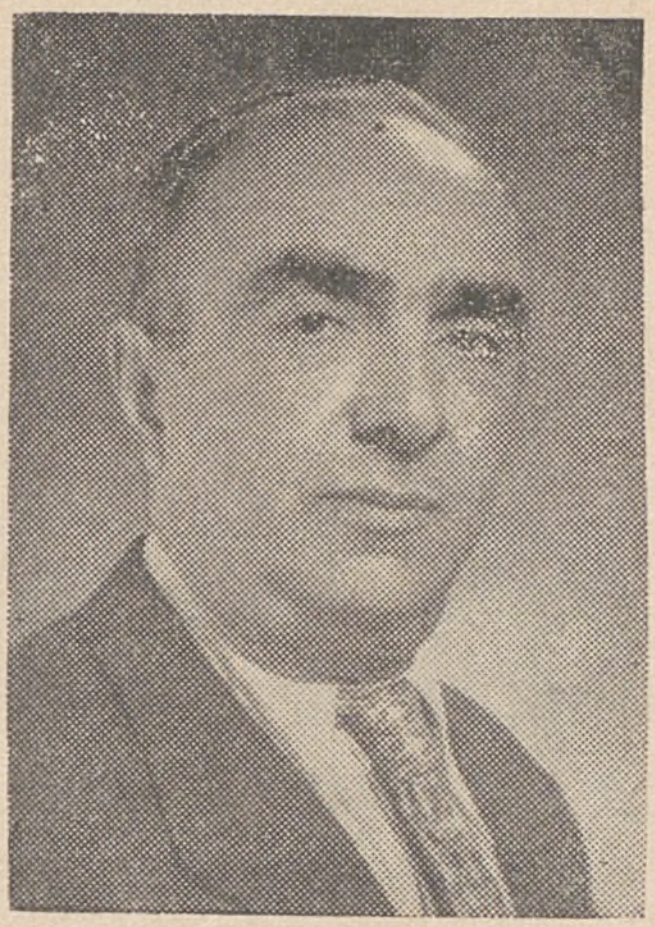

ՊԵՏՐՈՍ ՊԱԼԸՔՃԵԱՆ

օրկան «Ռազմիկ» Թերթը: Պոլսոյ մէջ, զինադադարի շրջանին, հայկական փանփարի մէջ նուագած ըլլալով, պատերազմի տարիներուն, երբ տակաւին Սոֆիան կ'ապրէր իր խաղաղ կեանքը, իր սեփական ծախքով կազմակերպեց ան փանփարի խումբ մը, որ կը մասնակցէր հայկական ձեռնարկներուն: Իր ընկերական խառնուածքով, անկեղծութեամբ եւ հանրային աշխատանքին հանդէպ իր նուիրումով սիրուած էր Սոֆիայի հայ համայնքին եւ ընկերական շրջանակներուն մէջ: Աղէտը պայթեցաւ իր ալ գլխուն, երբ 9 Սեպտ. 1944ին Պուլկարիան ինկաւ համայնավար ճանկերու մէջ: Ձեռքէն գնաց՝ տարիներու քրտինքով ու տքնութեամբ հիմնած տպարանը: Իսկ օր մըն ալ, համայնավարացումէն երկու ամիս չանցած, ձերբակալուեցաւ 3 Նոյեմբեր 1944ին եւ աքսորուեցաւ Սիպերիոյ խորերը, ուր մնաց մինչեւ 1954: Սոֆիա վերադարձաւ այդ տարուան Փետր. 2ին, խարխըլած առողջութեամբ եւ նիւթապէս փճացած: Իրեն նեցուկ եղաւ կինը՝ Տիկին Հռիփսիմէ Պալըքճեան, որ սակայն, ամուսնոյն վերադարձէն 9 ամիս ետքը ստիպուեցաւ Փարիզ մեկնիլ, իրենց հիւանդ զաւկին դարմանումին համար: Ու այսպէս, իր կընոջմէն եւ զաւկէն հեռու, Պետրոս Պալըքճեան փակեց իր աչքերը Յունիս 13ին:

Տ. ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Տ. ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ.— Ամերիկահայ գաղութի վեթերան քահանաներէն մէկն էր Տ. Եղիշէ քհնյ. Գասպարեան, որ վախճանեցաւ Մայիս 30ին, յետ տառապալից ու երկարատեւ հիւանդութեան: Ծնած էր 1891ին Պրուսա եւ տեղւոյն Նախակրթարանը աւարտելէ ետք 4 տարի յաճախած էր Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց վարժարանը: Ուսուցչական պաշտօններ վարած է Պիլէճիկ եւ Հալէպ, ուր գտնուած է զինադադարի վաղորդայնին: Քահանայ ձեռնադրուած է 12 Նոյեմբեր 1923ին, Աթէնքի մէջ Մաղլըմեան արքեպ.ի կողմէ եւ 1926ին, հովուական պաշտօնով մեկնած է Ամերիկա: Եւ, այդ թուականէն մինչեւ 1959, ծերութեան պատճառով հանգստեան կոչուիլը, յաջորդաբար պաշտօնավարեց ան Լորէնս, Միլուոքի, Թրոյ, Նիւ Եորք, Ուստր, Փրովիտէնս եւ Կրանիթ Սիթի եւ ամէն տեղ սիրուեցաւ իր հօտէն: Տ. Եղիշէ քհնյ. Գասպարեան պաշտօնավարեց Ամերիկա այն շրջանին, երբ գաղութին էջմիածնէն լքուած օրինապահ հատուածը հազիւ 4 – 5 քահանաներ ունէր իր հոգեւոր կարիքները բաւարարելու համար: Այս պատճառով ալ թանկագին եղան իր մատուցած ծառայութիւնները: Անդամակցած է ան նաեւ Ազգային Կեդր. Վարչութեան եւ շըրջան մը եղած է անոր նախագահը:

ՇԱՀԷՆ ԿԻՒՐՃԵԱՆ.— Նահատակ գրագէտ Մելքոն Կիւրճեանին կամ գրչանունով՝ Հրանդին զաւակը եւ Երուանդ Օտեանին քեռորդին, որ ծնած էր Պոլսոյ Սկիւտար արուարձանը 1898ին: Իր ուսումը ստացած էր տեղւոյն Պէրպէրեան եւ Կարապետեան վարժարաններուն մէջ եւ ապա, զայն կատարելագործելու նպատակով յաճախած էր նաեւ Վենետիկի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը: Հօրը նահատակութենէն ետքը, ինք եւ ընտանիքին միւս անդամները յաջողած են անվտանգ բոլորել Ա. աշխարհամարտի տարիները եւ երբ գաղթը սկսած է Պոլսէն,

Fonds A.R.A.M

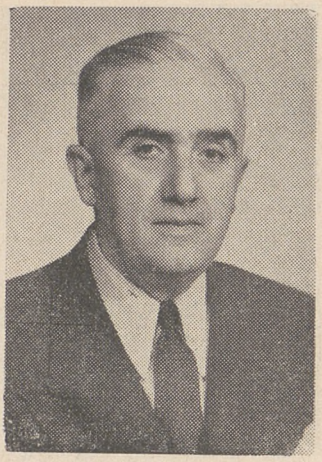

ՇԱՀԷՆ ԿԻՒՐՃԵԱՆ

1922ին, ինքն ալ չատ չատերու հետ ապաստանած է Ռումանիա: Իր կեանքին կարեւորագոյն շրջանը բոլորեց ան Պուքրէշի մէջ: Զբաղեցաւ առեւտրական գործով եւ միաժամանակ բերաւ իր մասնակցութիւնը ռումանահայ հանրային կեանքին: Հեռացաւ Ռումանիայէն 12 տարիներ առաջ եւ ընտանեօք հաստատուեցաւ Պէյրութ: Մօտէն կը հետաքրքրուէր ազգային գործերով եւ լիբանահայ կեանքին մէջ բազմիցս փորձեր ըրաւ ազգային – եկեղեցական հակադիր հոսանքներու միջեւ համերաշխութիւն գոյացնելու համար, բայց չհրականացան իր ճիգերը: Ու չհրականացան այն հիմնական պատճառով, որ պառակտումն ու Մ. Տ. Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան շուրջ հրահրուած պայքարը մանաւանդ չունէին լիբանահայ տեղական բնոյթ, այլ կը նեղկայացնային աւելի խոր ու տարածուն արմատներով, զորս մաքրելը, հակառակ իր ամբողջ ցանկութեան, վեր կը մնար իր ուժերէն: Հօրմէն ժառանգած էր գրելու ընդհ: Պուքրէշի մէջ աշխատակցած էր «Արշալոյս» պարբերաթերթին եւ թղթակցութիւններով ալ՝ պոլսահայ թերթերուն, իսկ Պէյրութի մէջ աշխատակիցն էր «Այգ» օրաթերթին, իր «Տմսեր»ով: Իր մօտը պահած եւ հօրմէն ժառանգ մնացած բոլոր ձեռագրերը ղրկեց Հայաստանի Մատենադարանին: Մեռաւ Յուլիս 1ին, Պէյրութի մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան:

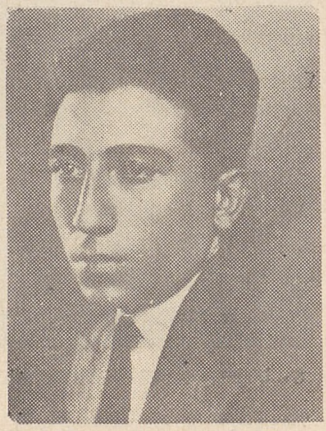

ՍԱՐԳԻՍ ՊԷՔԵԱՐԵԱՆ
(Երիտասարդութեան նկար)

ՍԱՐԳԻՍ ՊԷՔԵԱՐԵԱՆ.— Շատ խօսուեցաւ իր մասին անցեալ տարի, երբ հետեւ Սարգիս Պէքեարեան եղաւ առաջին ձերբակալուած դաշնակցականը, Դամասկոսի մէջ եւ կապակցութեամբը այն դատավարութեան, որ այնքան աղմուկ հանեց եւ որ կը շարունակուէր տակաւին, մինչեւ այս տողերուն գրուիլը: Իր բանտարկուելէն առքն էր որ ծաւալ ստացան դաշնակցականներու ձերբակալութիւնները Սուրիոյ ամբողջ տարածութեան վրայ: Սարգիս Պէքեարեան Տօրօնցի էր հօր կողմէն եւ երկար տարիներով ապրած է Պաղեստինի մէջ: Աւարտած է Պէյրութի Համազգային ճեմարանը 1937ի Յունիսին եւ այնուհետեւ նուիրուած է ուսուցչական ասպարէզին: Ունեցաւ ան շուրջ քսանամեայ վաստակ մը այդ ասպարէզին մէջ նախ Պաղեստին եւ ապա, 1948ի գաղթէն յետոյ, Սուրիա: Տնօրէնն էր ան Դամասկոսի Զաւարեան վարժարանին: Սուրիոյ պետական հարուածէն յետոյ, կարծուեցաւ որ մէս բանտարկեալներու կարգին կարելի պիտի ըլլար տեսնել զինքն ալ: Բայց երեւան եկաւ, որ Սարգիս մեռած էր արդէն բանտին մէջ, Օգոստոսի սկիզբները, չկարենալով տակաւ զարհուրելի չարչարանքները: Կարելի չեղաւ նոյնիսկ տեղեկ, թէ ուր թաղուած էր իր մարմինը: Տարիքը 50ի մօտ էր: Մեր հրատարակած նկարը քաշուած է շուրջ 25 տարիներ առաջ, երբ դեռ աւարտած չէր Համազգայինի ճեմարանը:

ՍԱՀԱԿ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ.— Մեկը՝ Դաշնակցութեան շարքերուն մէջ հասակ նետած այն խոնարհներէն, որոնք, իրենց հաւատքով, նուիրումով, ուղղամտութեամբ եւ պարտաճանաչութեամբ կը դառնան սիրելի դէմքեր եւ յարգանք կը նե-

Fonds A.R.A.M

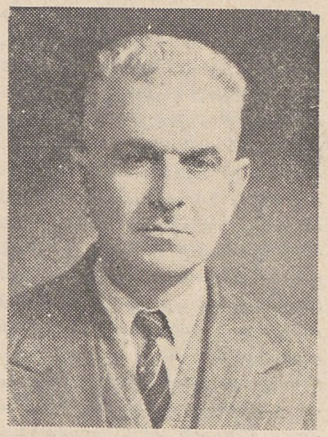

ՍԱՀԱԿ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ

չնչեն բոլորին: Ողբացեալ Սահակը, այս տեսակէտով, հանրածանօթ էր Հալէպի մէջ: Շատ յարգուած եւ չատ սիրուած: Եւ յարգուած ու սիրուած ոչ միայն իր կուսակցական ընկերներէն, այլեւ մինչեւ անգամ Դաշնակցութեան հակառակորդներէն: Ու նամանաւանդ սուրիացի Արաբներէն, որոնց մէջ ունէր ան բազմաթիւ բարեկամներ: Բարութեան եւ անկեղծութեան մարմնացումն էր: Հանրային կեանքի մէջ եղած էր իր ժողովուրդին սրտանց ծառայած նուիրեալ մը: Կը հասնէր բոլորին, օգնելու, բարի գործ մը տեսնելու միշտ պատրաստ: Կը մնար Հալէպի Նոր Գիւղ արուարձանը, ուր ունէր իր սրճարանը: Այդէն ինք եղած էր հիմնադիրներէն մէկը այդ արուարձանին, որ այսօր հայկական համախումբ կեդրոն մըն է Հալէպի մէջ:

Սահակն ալ եղաւ մէկը Ցուլիսի կէսերուն Հալէպի մէջ ձերբակալուած դաշնակցականներէն: Եւ սակայն չարաթ մը անգամ չէրցաւ դիմանալ բանտին մէջ կրած անմարդկային չարչարանքներուն: Եւ, ինչպէս հաստատուեցաւ, մեռաւ ահաւոր պայմաններու մէջ, Ցուլիսի 23ին, խոր սուգի մատնելով բոլոր իր սիրելիները: Ծնած էր Այնթապ: Տարիքը՝ 60ի չուրջ: Շարքային դաշնակցական էր 1926էն ի վեր:

ՕՆՆԻԿ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ.— Վաստակաւոր դպրապետ եւ Ցունաստանի (Աթէնք) Ազգային Առաջնորդարանի բազմամեայ քարտուղար: Իր երկու հանգամանքներով ալ արդարօրէն գնահատուած, Օննիկ Տէր Ներսէսեան եղաւ մէկը հանրային կեանքին մէջ պարտականութիւններ առանձնած այն անձերէն, որոնք, իրենց վստահուած ամէն գործ կը կատարեն ոչ միայն խղճամիտ պատրաստակամութեամբ, այլեւ ձեռնհասօրէն, վարպետ մանագիտութեամբ: Նուիրեալ մը Հայց. Եկեղեցիին, ծառայեց անոր ի տղայ սիրոց եւ մինչեւ իր մահը: Ամբողջ Սփիւռքի մէջ մատի վրայ համրուող լաւագոյն դպրապետներէն մէկն էր ան: Գաղանիք չունէր իրեն համար եկեղեցական երաժշտութիւնը: Շմուտ էր հայկական ձայնագրութեան եւ ծիսակատարութեան բոլոր մանրամասնութեանց: Եւ այս բոլորին վրայ ունէր հարուստ եւ տիրապետող ձայն մը, որ կ'ունկնդրուէր հաճոյքով: Ու կ'երգէր՝ երգածին մէջէն դուրս ձգելով թրքական կամ արեւելեան դարձուածքները եւ երգածը դարձնելով հարազատօրէն հայաչունչ: Իրրեւ դպրապետ՝ տասնամեակներէ ի վեր կը պաշտօնավարէր Աթէնքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր եկեղեցւոյն մէջ, ինչպէս նոյնքան տեւողութեամբ եւ ամենայն խղճմտութեամբ պաշտօնավարած էր ու կը պաշտօնավարէր իրրեւ Առաջնորդարանի աւագ քարտուղար: Մէկն էր, որ կը սիրէր ընդհինքը եւ յարգանք կը ներշնչէր բոլորին: Օննիկ Տէր Ներսէսեան ծնած էր Իզմիթ 1885ին եւ իր ուսումը ստացած էր Պարտիզակի Ամերիկեան Բարձրագոյն Վարժարանին մէջ: Իրրեւ դպրապետ պաշտօնավարած էր Իզմիթի Ս. Ստեփաննոս եկեղեցւոյն մէջ: Փոքրասիական աղէտէն ետք ապաստանած էր Աթէնք եւ 1928էն ի վեր կը վարէր մայր եկեղեցւոյն դպրապետութիւնը: Կնքեց իր մահկանացուն Աթէնքի մէջ, Օգոստոս 15ին եւ ի յարգանս իր վաստակաշատ անցեալին կատարուեցաւ ազգային յուղարկաւորութիւն:

ՓԱՆՈՍ ԹԱՄՀԱՐԵԱՆ.— Մէկը՝ յեղափոխական Վասպուրականի խոնարհ հերոսներէն, որոնք մեծցան իրենց տարած աշխատանքով ազատագրական պայքարի ճամբուն վրայ: Ծխտայի մը՝ իր բոլոր բարեմասնութիւններով: Ծնած էր Վան – Այգեստան 1880ին: Պատանեկան տարիքէն անդամակցած էր Դաշնակցութեան, իսկ իրրեւ արհեստ սորված էր ոսկերչութիւնը: Փանոս, իր քանի մը ընկերներով եղած է այն վաչատը, որուն կը վստահուէր դաշնակցական գործիչները Կոտւց Անապատէն Վան կամ Վանէն Կոտւց Անապատ տասնորդելու վտանգաւոր պարտականութիւնը 1903 — 1906 թուականներուն: Իսկ 1906ին կուսակցական կարգադրութեամբ

Fonds A.R.A.M

կը ղրկուի ան Թադէոս Առաքեալի վանքը եւ մասնաւոր սուրհանդակներով Վան կը փոխադրէ այնտեղ կեդրոնացած զէնքերն ու զինամթերքները։ Այնուհետեւ, կ՚անցնի Արաքսը Դաւալուի վրայով, ուրկէ Երեւանի գծով կը հասնի Բագու։ Ու կը մասնակցի՝ հոն ծայր տուած հայ – թաթարական կռիւներուն։ Վան կը վերադառնայ 1908ին, կ՚ընտրուի Վասպուրականի Կեդր. Կոմիտէի անդամ եւ եռանդով կը մասնակցի ազգային – կուսակցական կեանքին։ Ա. աշխարհամարտին դասալիք է Թրքական բանակէն եւ երբ կը պայթի Վասպուրականի Հերոսամարտը, Փանոսին կը վստահուի Այգեստանի ինքնապաշտպանութեան Բ. շրջանի ղեկավարութիւնը, իրեն ենթակայ 14 դիրքերով եւ 252 կռուողներ համրող 13 խումբերով։ Յաղթանակէն եւ ասոր յաջորդած նահանջէն երկու տարի յետոյ, Փանոս, իբրեւ հրամանատարը 4500 կամաւոր համրող Վանեան Ա. գունդի Ա. գումարտակին, քաջութեամբ ղեկավարեց սեփական զէնքերով զինուած իր զօրամասը Ղամարլուի, Դաչբուռունի եւ Սարտարապատի ռազմաճակատներուն վրայ։ Փետրուարեան Ապստամբութեան առաջին օրն իսկ, Փանոս, իր զինուած խումբով գրաւեց Երեւանի Հայոց Առաջնորդարանը եւ հոնկէ յառաջանալով յարձակեցաւ բանտին վրայ։ Մաս կազմեց ան Վասպուրականի զինեալ ուժերու Զինուորական Մարմնին եւ մասնակցեցաւ՝ Վասպուրականի եւ Տարօնի միացեալ ուժերով Շէն Գաւիթի մէջ բոլշեւիկներու յարձակումներուն դէմ կազմակերպուած դիմադրութեան։ Այնուհետեւ Զանգեզուրի վրայով անցաւ Պարսկաստան եւ հաստատուեցաւ Թէհրան։ Եւ այնտեղ, իր ամբողջ կեանքի ընթացքին վայելեց ամէնուն սէրն ու յարգանքը։ Փակեց իր աչքերը Օգոստոս 12ին, 83 տարեկան հասակին։

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԱԳՐԵԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԱԳՐԵԱՆ.— Անցեալ Օգոստոսի 26ին Հալէպի մէջ յանկարծամահ եղաւ համայնքին շատ սիրուած դէմքերէն Յարութիւն Չագրեանը։ Անփոխարինելի էր կորուստը Հալէպի հայութեան համար եւ պարապութիւնը, զոր ձգեց ան իր ետին, դժուար թէ կարենայ լեցուիլ ուրիշ ոեւէ մէկու ներկայութեամբ։ Այնտեղ բնակութեան իր ամբողջ շրջանին — քառասնամեակ մը մօտաւորապէս — Յարութիւն Չագրեան եղաւ ազգային – հասարակական բազմատեսակ գործերու կամ ձեռնարկներու առանցքը։ Աշխատեցաւ ան համայնքին բարօրութեան համար շատ աւելի եռանդով, քան ինչ որ պէտք էր աշխատած ըլլար ապահովելու համար ի՛ր անձին բարօրութիւնը։ Հիմնադիրներէն մէկն էր Հալէպի Ազգային Սահակեան Վարժարանին եւ Նոր Գիւղ աւանի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն, որուն Թաղականութեան ատենապետը եղած է աւելի քան երկու տասնեակ տարիներ։ Գլխաւոր նախաձեռնողը եղած է նմանապէս Սահակեան Վարժարանի նոր շէնքի կառուցման գործին։ Ամէն տեղ ուր նոր ձեռնարկի մը յղացումը եղած է, Յարութիւն Չագրեան ստանձնած է անոր իրականացման համար ի գործ դրուելիք աշխատանքին կարեւոր մէկ մասը։ Նոր Գիւղ աւանին մէջ սկիզբէն մինչեւ իր մահը չէ եղած ձեռնարկ մը, որուն բերած չըլլայ ան իր մասնակցութիւնը։ Մէկն էր ան հիմնադիրներէն Քարէն Եփփէ Ճեմարանին եւ անոր Խնամակալութեան։ Սուրիահայ Օգնութեան Խաչն ալ եղաւ իր սրտին շատ մօտիկ կազմակերպութիւն մը։ Մասնաճիւղերու վարչութեանց մասնակցեցաւ 1930էն սկսեալ, իսկ Շրջանային Վարչութեան՝ 1948էն ասդին։ Անդամակցեցաւ նմանապէս ազգային մարմիններու, — Թաղականութիւններ, Գաւառական եւ Քաղաքական Ժողովներ, եւլն.։ Ատենապետն էր Բերիոյ Ազգային Գաւառական Ժողովին։ Յարութիւն Չագրեան ծնած էր Պիլէճիկի Կէօլտաղ գիւղը (Պրուսայի շրջան), 16 Օգոստոս 1900ին։ Քաշած է տարագրութեան բոլոր տառապանքները, մանաւանդ ծնողքին, քրոջն ու եղբօրը նահատակութենէն եւ 15 տարեկանին, Արաբիոյ անապատներուն

Fonds A.R.A.M

մէջ որբ մնալէն ետք։ Իր կեանքը կը պարտի բարի Արաբի մը, որ կ'որդեգրէ զինքը եւ որուն 7 տարի կը ծառայէ իբրեւ հովիւ ու հողագործ, Սալքայի մօտ, Էլպուհամէտ գիւղը։ Ի վերջոյ կը փախի եւ կը յաջողի հասնիլ Հալէպ 1922ի Սեպտեմբերին։ Միս Քարէն Եփփէ կը պատսպարէ զինք իր որբանոցին մէջ եւ հոն ալ տէր կը դառնայ այլեւս իր ճակատագրին։ Ու կը դառնայ մանաւանդ ա՛յն Զագրեանը, որուն դիմագիծը տուինք իր յիշատակին գրուած այս կարճ տողերով։ Ողբացեալը երկար ժամանակէ ի վեր կ'ունենար սրտի տագնապներ։ Շատ որոշ է, որ մահացու հարուածը ստացաւ ան հետեւանքովը այն ողբերգական իրադարձութեանց, որոնց մատնուեցաւ մասնաւորապէս Հալէպի հայութիւնը անցեալ Յուլիսին եւ Օգոստոսին, դաշնակցականներու զանգուածային ձերբակալութիւններով։ Ցնցուած էր դէշ կերպով եւ չկրցաւ դիմանալ։ Ի յիշատակ եւ ի վարձ իր բազմատեսակ ծառայութեանց կատարուեցաւ ազգային յուղարկաւորութիւն։

ՏԻԿԻՆ ՊԱՅԾԱՌ ԽԱՆՃԵԱՆ.— Հայ Դպրոցին արժէքը դրապէս գնահատած Հայուհի մը, որ իր քրոջը՝ Հերանոյշ Փալանճեանի հետ, 1947ին, իրենց հանգուցեալ եղբօրը՝ Նշան Փալանճեանի յիշատակին նուիրեցին 20·000 սթերլին Համազգայինին եւ այդ գումարով կարելի եղաւ գնել Ճեմարանին կեդրոնական շէնքը, իր յարակից ընդարձակ պարտէզով։ Այդ թուականէն ասդին ալ Ճեմարանը կը կոչուի Նշան Փալանճեանին անունով։ Տիկին Պայծառ Խանճեան ծնած էր Տիգրանակերտ։ Մեռաւ Սեպտ. 2ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան։

Տ. ՀՄԱՅԵԱԿ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԽԹԻԱՐԵԱՆ.— Տարիքով երիցագոյնը ապահովաբար հայ եկեղեցականներուն մէջ։ Իննսունի շուրջը կը դառնար իր տարիքը։ Քահանայական ձեռնադրութիւն ստացած էր աւելի քան յիսնամեակ մը առաջ եւ պաշտօնավարած է ընդհանրապէս Պոլսոյ եկեղեցիներուն մէջ։ Աշխատակցած է պոլսահայ թերթերուն կրօնաշունչ եւ այլ յօդուածներով։ Ուղղամիտ եւ օրինապահ եկեղեցական էր եւ չկրցաւ հանդուրժել՝ պոլսահայութիւնը տակն ու վրայ բերած Ասլանեան արքեպ.ի կամայականութիւններուն։ Այդ պատճառով ալ Տ. Սահակ ծ. վրդ. Փափազեանի եւ Տ. Թովմաս Ա. քհնյ. Շիկահերի հետ կարգալոյծ հռչակուեցաւ Ասլանեանի կողմէ, իբրեւ «անկարգապահ եւ ըմբոստ» եկեղեցական։ Գարեգին Պատրիարքն էր որ վերահաստատեց անոնց կարգը։ Հմայեակ ծ. վրդ. տարիներէ ի վեր քաշուած էր գործէ եւ կը բնակէր Փարիզ, իր ազգականներուն մօտ. այնտեղ ալ վախճանեցաւ Սեպտեմբերի սկիզբները։

ՓՐՈՖ. ԼՈՒԹՖԻ ԼԵՒՈՆԵԱՆ.— Հայ աւետարանական կեանքին մէջ եւ յատկապէս կրօնական – կրթական գետնի վրայ երկարամեայ նուիրումով աշխատած դէմք մը հանդիսացաւ Փրոֆ. Լութֆի Լեւոնեան։ Ծնած էր Այնթապ 1881ին եւ բարձրագոյն ուսումը ստացած էր Անգլիոյ մէջ։ Եղած է ուսուցիչ Թալասի Բարձր. Վարժարանին եւ Այնթապի Գոլէճին։ Դասախօս՝ Պոլսոյ մէջ 1921ին հաստատուած Կրօնական Վարժարանին, որ հետագային փոխադրուեցաւ Աթէնք եւ աւելի ետքն ալ Պէյրութ, առնելով Մերձ. Արեւելքի Աստուածաբանական Ճեմարան անունը։ Պաշտօնավարեց նաեւ այս երկու վայրերու մէջ, ստանձնելով միանգամայն քարոզչի պարտականութիւններ։ Մասնակցած է կրօնական համաժողովներու, իսկ Ամերիկա փոխադրութենէն յետոյ դասախօսած է զանազան ամերիկեան աստուածաբանական ճեմարաններու մէջ։ Հաստատուած էր Լոս Անճէլըս, ուր եւ կնքեց իր մահկանացուն Սեպտ. 16ին։

ՏՈՔԹ. ԱՒԵՏԻՍ ԱՄԱՏՈՒՆԵԱՆ.— Կեանքին վերջին տարիները քայքայուած առողջութեամբ բոլորելէ յետոյ, Հոկտ. 5ին, Աթէնքի մէջ իր մահկանացուն կնքեց Տոքթ. Աւետիս Ամատունեան։ Մէկն էր ան Սելանիկի հայ համայնքի հնագոյն անդամներէն եւ հին սերունդի վերջիններէն։ Հաստատուած էր հոն դեռ Թրքական տիրապետութեան շրջանին, 1912էն շատ առաջ։ Աւարտած ըլլալով Փարիզի ատամնաբուժական վարժարանը, 40 եւ աւելի տարիներէ ի վեր կը զբաղէր հոն ատամնաբուժութեամբ։ Գործնապէս մասնակցած է ան համայնքի կեանքին, անդամակցած է ազգային մարմիններուն, սատարած է Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ կառուցման, 1903ին եւ բերած է իր աջակցութիւնը հազարաւոր հայ գաղթականներու տեղաւոր-

Fonds A.R.A.M

ման եւ խնամատարական աշխատանքներուն, 1922 — 1923 թուականներուն: Հանդարտ մարդ էր բնաւորութեամբ, այլեւ ուղղամիտ եւ իրատես՝ ազգային եւ համազգային հարցերու վերաբերեալ իր դատումներուն մէջ: Ցունահայ գաղութէն ներս հին օրերուն մղուած բոլոր պայքարներուն մէջ պաշտպանեց միշտ առողջ տեսակէտներ: Եւ դատապարտեց գաղութի վերջին քառամեակի պառակտումին պատասխանատուները: Տոքթ. Աւետիս Ամատունեան ծնած էր Վան: Եւ մինչեւ իր կեանքին վերջը պահեց ան Վանեցիի իր հարազատ բարբառն ու հայրենիքէն բերած աւանդութիւնները: Փակեց իր աչքերը ութսունամեակը բոլորած:

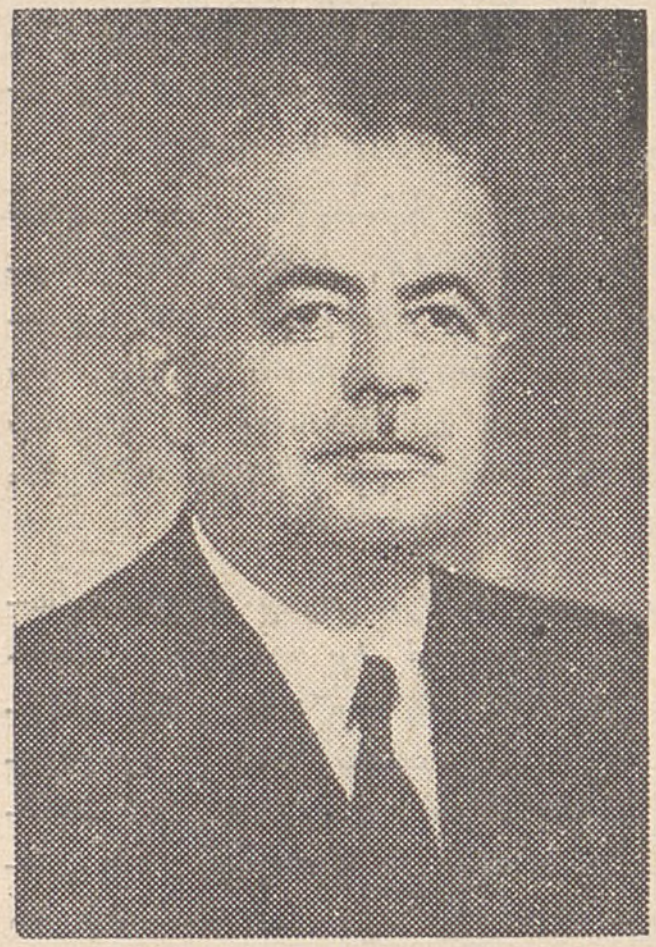

ՍՈՂՈՄՈՆ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍՈՂՈՄՈՆ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ.— Քէսապի շատ սիրուած Միւտիրը: Լաւ նկարագրի տէր, պարտաճանաչ եւ իր աշխատանքին մէջ մեծապէս ձեռնհաս՝ Սողոմոն Յովսէփեան հանդիսացաւ Քէսապցիներուն շատ սիրուած կառավարիչ – քաղաքապետը, որ անմոռանալի ծառայութիւններ մատոյց իր ծննդավայրին: Ծնած էր 30 Դեկտ. 1906ին: Տեղւոյն Ուսումնասիրաց երկրորդական վարժարանը աւարտելէն յետոյ կը մեկնի Ֆրանսա եւ հոն կը հետեւի զանազան դասընթացքներու, ընդհանուր գետնի վրայ զարգանալու նպատակով: Քէսապ կը վերադառնայ 1930ին եւ կը պաշտօնավարէ իբրեւ ուսուցիչ մինչեւ 1939: Նոյն տարուան երկրորդ կիսուն, հոգատար իշխանութեան կողմէ կը կարգուի Քէսապի կառավարիչ: Այդ պաշտօնին վրայ ալ մնաց ան ամբողջ քսանամեակ մը եւ ունեցաւ արդիւնաշատ գործունէութիւն: Իր օրով, Քէսապը օժտուեցաւ ելեկտրականութեամբ, առատ ջուրով, կամուրջներով եւ ասֆալթապատ ճամբաներով ու դարձաւ Սուրիոյ օդափոխութեան լաւ կեդրոններէն մէկը: Հանգստեան կոչուած էր 1958ին, բայց կառավարութեան խնդրանքով շարունակեց քաղաքապետի պաշտօնը մինչեւ իր եղերական մահը: Ինքն ալ ձերբակալուած էր հարիւրաւոր այլ դաշնակցականներու հետ եւ ահաւոր խոշտանգումներու ենթարկուեցաւ բանտին մէջ: Ճիշդ է, արձակուեցաւ բանտէն, բայց առողջութիւնը բոլորովին խանգարուած վիճակով վերադարձաւ Քէսապ: Ու չկրցաւ դիմանալ: Հիւանդացաւ ծանրօրէն եւ փակեց իր աչքերը Սեպտ. 29ին: Ամբողջ Քէսապը սգաց եւ արցունք թափեց անոր դագաղին վրայ:

ՏՈՔԹ. ԱՐԱՄ ՖԷՐՄԱՆԵԱՆ.— Այս մէկ կորուստն ալ յունահայ գաղութէն: Կորուստը ամէնուն ծանօթ եւ շատերու բարեկամ Տոքթ. Արամ Ֆէրմանեանին, որ իր մարդամօտ ու ընկերական, չէնշող եւ կատակախօս խառնուածքով փնտռուեցաւ ամէն տեղ: Ծնած էր Թոքատ, բայց փոքր տարիքէն Պոլիս փոխադրուած եւ Սամաթիա մեծցած ըլլալով, դարձած էր հարազատ Պոլսահայ, աւելի ճիշդը՝ հարազատ Սամաթիացի իր հայեվարով, քաշքշուքներով, կատակներով եւ, ինչո՞ւ չէ, երբեմն նաեւ իր օրհնեալ բերանով: Իր այս խառնուածքով ալ հաճելի եւ սիրելի էր բոլորին, Հայուն եւ Յոյնին հաւասարապէս: Աւարտած էր Պոլսոյ համալսարանին բժշկական ճիւղը եւ 1921ին, երբ յունական բանակը գրաւած էր Արեւելեան Թրակիան, Ռոտոսթօ անցնելով, իբրեւ կամաւոր ներկայացած էր հելլէն զինուորական իշխանութեանց եւ իբրեւ բժիշկ առնուած էր յունական բանակին

ՏՈՔԹ. ԱՐԱՄ ՖԷՐՄԱՆԵԱՆ

Fonds A.R.A.M

ՄԱԼԽԱՍ

ՄԱԼԽԱՍԸ
(Նկարուած անցեալ Մարտին)

Մահագրութեան հայկական բաժնին վերջին էջերուն հասած էինք երբ խորունկ ցաւով իմացանք մահուան դոյժը մեր բոլորին սիրելի Մալխասին, որ վախճած էր իր աչքերը յաւիտենապէս Պէյրութի Սի – Էմ – Սի հիւանդանոցին մէջ, 4 Յունուար 1962ի առաւօտեան ժամը 4ին: Մեր ողբացեալ բարեկամը Պէյրութ հասաւ Նիւ Եորքէն, օդային ճամբով, տարւոյն վերջին օրը, Դեկտ. 31ին, քայքայուած առողջութեամբ: Եւ, հոս հասնելուն պիշերն իսկ անցուց սրտի ծանր տագնապ մը, որուն հետեւանքով փոխադրուեցաւ անմիջապէս հիւանդանոց: Երկու օր յետոյ, Յունուար 3ի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին ստացաւ նոր հարուած մը եւս եւ այնուհետեւ լինկաւ մահաքունի մէջ: Եւ, չորս 14 ժամ տեւած հոգեվարքէ մը եաք աւանդեց իր հոգին:

Լիբանանի Ազգային Առաջնորդարանին կարգադրութեամբ, Յունուար 9ին տեղի ունեցաւ ազգային յուղարկաւորութիւն Պէյրութի կից Նոր Մարաշ արուարձանի Ս. Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյն մէջ, Առաջնորդ Տ. Խորէն արքեպ. Բարոյեանի նախագահութեամբ եւ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Այս առթիւ Նիւ Եորքէն Պէյրութ հասած էր հանգուցեալի այրին՝ Տիկին Աննիկ Մալխաս:

Տարեգրքիս այս վերջին էջերը անբաւարար են դժբախտաբար հանգամանօրէն գրելու անմոռանալի յեղափոխական գործիչ եւ չատ սիրուած գրագէտ Մալխասի կեանքին ու գործին մասին: Այդ պարտականութիւնը կը կատարենք մեր յաջորդ հատորով: Դրեցինք այսքանը արձանագրած ըլլալու համար միայն մահագոյժը, որ վատահ ենք ցաւով համակեց Քանկալին Մալխասը բոլոր սիրողները, ի սփիւռս աշխարհի:

մէջ, տեղակալի ատիճանով: Այնուհետեւ, ծառայեց գլխաւորաբար Ամէնքի կայազօրքին մէջ: Երկար մը, 1936 — 1940 դանուեցաւ Մակեդոնիոյ Տրամա քաղաքը, իբրեւ կայազօրքի եւ սահմանային զօրամասերու բժիշկապետ: Պատերազմի ընթացքին եւ զերմանեւիտալական զրաւման չրջանին նշանակուեցաւ բժիշկապետ մայրաքաղաքի ոստիկանական ուժերուն: Վերջին չրջանը բոլորեց իբրեւ հազարապետ եւ երբ աւելի քան երեսնամեայ ծառայութենէ մը եաք, տարիքի բերումով հանդստեան կոչուեցաւ, արձակուեցաւ բանակէն դեր – պնդապետի ատիճանով: Տոքթ. Ա. Ֆէրմանեան, զինուորականի իր հանդամանքով լայն կապեր ունեցաւ միշտ յունական չրջանակներու հետ եւ իր այդ կապերը ըստ պարագայի օգտագործեց անյունահայ գաղութը չահագրգռող այլեւայլ հարցերու հետապնդման եւ կարգադրութեան համար: Իրրեւ զինուորական՝ պաշտօնական դեր ու հանդամանք չէր կրնար ունենալ գաղութի ազգային – հասարակական կեանքին մէջ, բայց անպաշտօն կերպով սիրայօժար կը ստանձնէր իրեն վստահուած ամէն պարտականութիւն: Հայ կեանքի մէջ միշտ մնաց ան բարեկամը Հ. Ց. Դաշնակցութեան, որուն եւս ծառայեց ամէն անգամ երբ տուիթը ներկայացաւ: Կորսնցուցած էր իր առողջութիւնը 1959ին ապրիլ, վիրաբուժական գործողութեան մը հետեւանքով: Երկու եւ կէս տարի ալ այդպէս ապրելէ եաք, փակեց իր աչքերը Դեկտ. 14ին, Ամէնքի մէջ, 68 – 69 տարեկան հասակին: (Մեր նկարը կը ներկայացնէ հանգուցեալ բժիշկը հանդիսաւոր օրերու յատուկ հարիւրապետի համազգեստով:)

Fonds A.R.A.M

ԱՆՀԵՏԱՑԱԾ ՕՏԱՐ ԴԷՄՔԵՐ

ՏԱԿ ՀԱՄԸՐՇԵՈԼՏ

ՏԱԿ ՀԱՄԸՐՇԵՈԼՏ

Ափրիկէի մէջ, Հիւսիսային Ռոտեզիոյ Նտոլա քաղաքին մօտերը անտառի մը վրայ Սեպտ. 17էն 18 լուսցող գիշերը վար ինկաւ այն օդանաւը, որուն մէջ նստած, Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան ընդհ. քարտուղարը Տակ Համըրշէոլտ, իրեն ընկերացող ուրիշ 15 հոգիի հետ կ'երթար յիշեալ քաղաքը, Չոմպէի հետ տեսակցելու եւ զինադուլով մը Քաթանկայի կռիւներուն վերջ տալու համար: Յաջորդ օրը գտնուեցան ջախջախուած օդանաւն ու 16 ճամբորդներուն ածխացած մարմինները: Առաջին օրերուն ընդհանուր տպաւորութիւնը այն եղաւ, որ Համըրշէոլտ զոհ գացած է դաւադրութեան մը: Շաբաթներ տեւած քննութիւններէ ետք սակայն հաստատուեցաւ, որ պատահածը կոյր ու եղերական արկած մըն էր միայն:

Բօթը կայծակնային արագութեամբ տարածուեցաւ աշխարհի մէջ եւ մեծ յուզում պատճառեց ամէն կողմ, նկատի ունենալով մանաւանդ, որ ընդհ. քարտուղարը եւ իր ուղեկիցները կ'իյնային պարտականութեան ճամբուն վրայ: Մեռեալներուն մարմինները Գոնկոյի մայրաքաղաք Լէոփոլտվիլ տարուելէն ետք, Սեպտ. 27ին, Համըրշէոլտի մարմինը մասնաւոր օդանաւով մը փոխադրուեցաւ իր հայրենիքը Շուէտ եւ թաղուեցաւ Ուփսալայի մէջ: Յուղարկաւորութեան մասնակցեցան Շուէտի արքայական ամոլը, նախարարները, ՄԱԿ-ի Ընդհ. Ժողովին նախագահը Մոնկի Սլիմ, բազմաթիւ պետութեանց ներկայացուցիչները եւ այլ պաշտօնական անձեր:

Տակ Համըրշէոլտ ծնած էր 1905ին Եոնքէօփինկի մէջ: Միջազգային հռչակ ստացաւ ան 7 Ապրիլ 1953ին, երբ, Թրիկվէ Լիի յաջորդելով, ընտրուեցաւ ՄԱԿ-ի ընդհ. քարտուղար: Արդէն իսկ անուն ունէր ան իր երկրին եւ զանազան միջազգային կազմակերպութեանց մէջ իբրեւ տնտեսագէտ եւ վարչական գործերու մասնագէտ: Պաշտօնավարութեան քառամեայ շրջանը բոլորելէ ետք երկրորդ անգամ ալ ընտրուեցաւ 1957ի աշնան, միաձայնութեամբ: Կը վայելէր ան միջազգային բոլոր շրջանակներուն համակրանքը, հակառակ իր ծայրայեղ լրջութեան եւ վերացական գաղափարներուն: Բարեկամութիւններ չէր մշակեր, ամուրի էր, սիրահար էր բնութեան եւ քաղաքական դէմք մը ըլլալու չափ բանաստեղծ մըն էր միաժամանակ: Յամառ աշխատող մը ըլլալով, երեկոյեան կամ տօն օրերու արձակուրդներն անգամ յաճախ կ'անցընէր ՄԱԿ-ի շէնքի 38րդ յարկի իր գրասենեակին մէջ, սեղանին առջեւ: Ու կը զբաղէր ամէն բանով, հակառակ անոր որ իր տրամադրութեան տակ կ'աշխատէին այլազան ազգութեանց պատկանող 5000 պաշտօնեաներ: Իրեն համար հաւասարարժէք զբաղումներ էին դիւանագէտի մը ինքնաշարժին համար Նիւ Եորքի ոստիկանութեան մօտ միջամտութիւն մը կատարելը կամ շէնքի 5400 պատուհաններուն մաքրութիւնը եւ կամ սովահար շրջաններուն ուտելիք հասցնելն ու սրընթաց ճամբորդութիւն մը դէպի աշխարհի որեւէ տագնապահար մէկ կէտը: Իբրեւ իրեն անմիջական օգնող ունէր 13 ենթաքարտուղարներ:

Fonds A.R.A.M

Իր պաշտօնավարութեան առաջին քառամեակին զուգադիպեցան Սուէզի եւ Հունգարիոյ 1956ի մեծ տագնապները, երբ դատապարտեց ան Եգիպտոսի վրայ յարձակած պետութիւնները եւ սպառնաց հրաժարիլ, եթէ կարելիութիւններ չտրուէին իրեն պարտադրելու իր հեղինակութիւնը կռուող կողմերուն, իսկ ձախողեցաւ իր այդ հեղինակութեան մէջ, երբ Հունգարիա եւ Սովետները մերժեցին իր քննական այցելութիւնը Պուտափէշթ: Իրեն համար մեծագոյն դժուարութիւնը սակայն եղաւ Գոնկոյի ողբերգութիւնը, երբ մնաց Արեւելքի, Արեւմուտքի եւ չէզոք երկիրներու քննադատութեանց տեղատարափին տակ: Իր հիմնական գործը եղաւ ՄԱԿ-ի ուժերուն առաքումը այնտեղ 1960ի Յուլիսին եւ այդպէսով չէզոքացուց խաղերը Սովետներուն, որոնք կ'ուզէին իրենց ազդեցութեան տակ առնել այդ երկիրը: Այս իսկ պատճառով չահեցաւ անոնց թշնամութիւնը, — այնքան կատաղի, որ Մոսկուա պահանջեց անոր հրաժարումը եւ վերջ ի վերջոյ խզեց իր բոլոր յարաբերութիւնները անոր հետ:

Նորվեկեան Խորհրդարանին Նոպելեան Մրցանակի Յանձնախումբին որոշումով, 1961ի Խաղաղութեան Մրցանակը (250·232 քուրոն = 48·300 տոլար), իբրեւ յետ մահու գնահատանք, տրուեցաւ Տակ Համըրշեոլտին:

ՄՈՀԱՄՄԷՏ Ե. ԹԱԳԱՒՈՐ ՄԱՐՈՔԻ

Ռապաթի հիւանդանոցին մէջ 10 բժիշկներու ներկայութեան քթի գործողութեան մը ենթարկուելէն ետք, Փետր. 26ին մեռաւ Մարոքի Մոհամմէտ Ե. Թագաւորը: Հոգեւոր պետն էր ան միանգամայն Մարոքի 10 միլիոն Սիւննի Իսլամներուն եւ գահ բարձրացած էր 1927ին: Յամառօրէն հետեւողական ճիգերու շնորհիւ էր որ անջատուեցաւ Ֆրանսայէն եւ Մարոքի անկախութիւնը հռչակեց 1956ին: Հակառակ բացարձակ միապետի իր խառնուածքին, սիրուած էր իր ժողովուրդէն: Ինք կը կառավարէր երկիրը ըստ իր հասկացողութեանց: Թէեւ 1956ին կազմած էր «խորհրդակցական ժողով» մը, բայց երբեք չէր թոյլատրած ազգային ընտրութեանց կազմակերպումը: Ինք կ'ընտրէր վարչապետները, որոնք հաւատարիմ էին միայն իրեն: Կը վայելէր ան ամբողջ արաբական աշխարհին համակրանքը:

ՄԱՐՈՔԻ
ՄՈՀԱՄՄԷՏ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Դժուարութիւններ ունեցաւ արտաքին քաղաքականութեան ճակատներուն վրայ, մանաւանդ որ Սովետները ամէն ճիգ թափեցին իրենց թեւարկութեան տակ առնելու համար զինքը: Զաւակը, գահաժառանգ իշխան Մուլայ Հասան (31 տարեկան), որ անմիջապէս Թագաւոր հռչակուեցաւ, մտերմական կապեր ունէր ամերիկացի ծովային սպայի մը հետ: Երբ, ձախ հակումներ ունեցող վարչապետը՝ Ապտալլահ Իպրահիմ բողոքեց այս սպային պալատ մուտքին դէմ, Մոհամմէտ Թագաւոր պաշտօնանկ ըրաւ զայն եւ ինք ստանձնելով վարչապետութիւնը, իրեն փոխանորդ նշանակեց գահաժառանգը, ամենալայն իրաւասութիւններով: Մոհամմէտ Ե. Թագաւոր արեւմտասէր էր եւ մասնաւորապէս Ֆրանսասէր, հակառակ անոր, որ իր գաւակը թոյլատրեց Սովետներուն զէնք ու զինամթերք ղրկել Ալժերիոյ ապըստամբներուն, Մարոքի վրայով: Ու նաեւ յօժարեցաւ ընդունիլ Մոսկուայի կողմէ իբրեւ նուէր ղրկուած 14 ՄԻԿ օդանաւերը եւ այլ օգնութիւններ, հերքելով հանդերձ Սովետներու հետ իր գործակցութիւնը:

Մոհամմէտ Ե., որ մեռաւ 51 տարեկանին, Մոհամմէտ Մարգարէին փեսայ Ալիէն սերած Ալեւի գերդաստանին 12րդ Թագաւորն էր:

Fonds A.R.A.M

ԷՐՆԷՍԹ ՀԷՄԻՆԿՈՒԷՅ

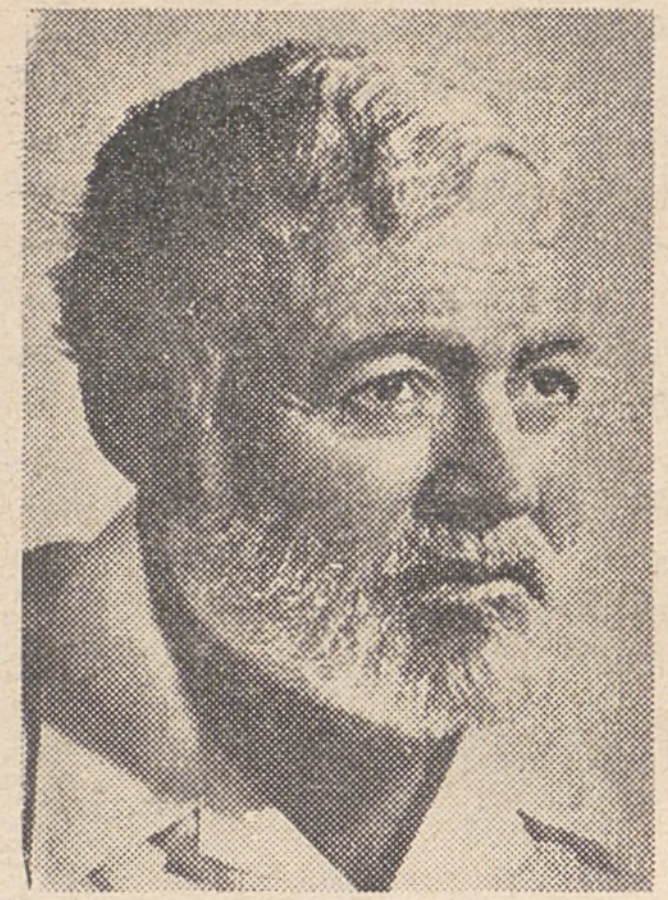

ԷՐՆԷՍԹ ՀԷՄԻՆԿՈՒԷՅ

Յուլիս 2ի առաւօտեան ժամը 7ին ատենները, Էրնէսթ Հէմինկուէյ, փիժամաները վրան կ'իջնէ իր բնակարանին գետնայարկը եւ իր որսորդական զինապահեստէն կը վերցնէ մասնաւորաբար իրեն համար շինուած արծաթապատ եւ երկփող որսի հրացանը, փողին ծայրը կը մացնէ բերնին մէջ եւ կը քաշէ երկու ըլթակներն ալ: Պայթումը ջարդուփշուր կ'ընէ գանկին վերնամասը, անվնաս ձգելով բերանը, կզակը եւ այտերուն մէկ մասը:

Այսպէս բացատրեցին ամերիկացի աշխարհահռչակ գրագէտին մահը ամէն անոնք, որ ըսին թէ Հէմինկուէյ վերջ տուաւ իր կեանքին անձնասպանութեամբ: Ուրիշներ եւ մասնաւորաբար կինը՝ Մէրի Հէմինկուէյ պնդեցին, թէ մահը պատահած էր արկածով եւ հրացանը մաքրած ատենը տեղի ունեցած էր պայթումը: Այսպէս եզրակացուցին այս կերպ բացատրողները նախ փրկելու համար հանգուցեալին յետ մահու վարկը եւ ապա, իբրեւ կաթողիկէ, արժանացնելու անոր մարմինը կրօնական թաղման: Եւ, պաշտօնապէս ալ յայտարարուեցաւ, թէ եղածը մահացու արկած մըն էր:

Ինքնասպանութիւն վերագրողները, սակայն, իրենց եզրակացութիւնը հիմնաւորեցին հոգեբանական, իմացական, ֆիզիքական եւ այսպէս ըսած՝ պատմական որոշ տուեալներու վրայ: Հէմինկուէյ հիւանդ էր երկար ժամանակէ ի վեր, բարձր էր արեան ճնշումը եւ շաքարախտ ունէր: Գրասէր այցելուներ դեռ անցեալ ձմեռ ախտաւոր հոգեվիճակի մը մէջ գտած էին գրագէտը, որ ոչ միայն կը տարակուսէր իր ստեղծագործական ընթացիկ ուժերուն վրայ, այլեւ անարժէք կը գտնէր մինչեւ հիմա ստեղծածները: Շատ ընկճուած էր հոգեպէս եւ երկու անգամ երկար ժամանակով հիւանդանոց պառկած էր հոգեբուժական դարմանումի համար: Վերջին շաբաթներուն առաւել եւս ընկճուած էր ան իր շատ սիրելի բարեկամին՝ Կէրի Գուփըրի մահը իմանալով: Իսկ տարօրինակ զուգադիպութեամբ մը, քանի մը տարի առաջ, մայրն ալ իբրեւ նուէր իրեն ղրկած էր Քաղաքացիական Պատերազմին գործածուած այն ատրճանակը, որով անձնասպան եղած էր իր հայրը:

Կեանքի մը պատմութեան վերջակէտը դնելու համար իբրեւ միջոց՝ անձնասպանութիւնը շատ զբաղեցուցած էր իր միտքը: Հայրն ալ, բժիշկ մը, որ իրեն պէս արեան բարձր ճնշում եւ շաքարախտ ունէր, անձնասպան եղած էր 1928ին: Հէմինկուէյ շատ խորհած էր այս մասին: Ու գրած էր, սեւով ճերմակի վրայ, իր Որո՞ւն համար կը հնչեն զանգերը *վէպին մէջ, ուր, իր հերոսներէն մէկը կը մտածէ անձնասպան եղած հօրը մասին եւ վախկոտ ու վատոգի կ'որակէ զայն: Էրնէսթ Հէմինկուէյի կարծիքով, ոչինչ կայ անձնասպանութեան մէջ վախկոտ ու վատոգի, եթէ ատոր պիտի դիմուի փութացնելու համար դանդաղ ու չարչարող մահ մը:*

Հռչակաւոր գրագէտին այս կերպ մեռնիլը ցնցեց աշխարհի գրական շրջանակները մասնաւորաբար: Եւ այս առթիւ շատեր ըսին, թէ ան իր վէպերուն մէջ յաճախ յայտնաբերած էր կեանքի մասին իր իւրայատուկ փիլիսոփայութիւնն ու ըմբռնումները: Իսկ այդ փիլիսոփայութիւնը կ'արտայայտէր խորունկ յոռետեսութիւն մը մարդկային կեանքի արժէքին մասին եւ ողբերգութեան հանդէպ՝ ստոյիկեան ըմբռնում մը: Այս ըմբռնումը արմատացած էր իր մօտ, երբ 8 Յուլիս 1918ին, Իտալական հետեւակազօրքին մէջ ծառայած շրջանին, ծանրօրէն վիրաւորուած էր շրափնէլի մը պայթումով: Մեռած ու նորէն ծնած էր, երբ մարմինէն հանած էին շրափնէլի 237 կտորուանքներ: Այդ թուականէն ասդին կեանքը կը նկատէր ան ո–

Fonds A.R.A.M

հընչութիւն մը։ Իր մէկ պատմուածքին մէջ, Տէրունական Աղօթքին նմանողաբար եւ սպանիական նատա (ոչնչութիւն) բառին գործածութեամբ գրած էր.— «Ոչնչութիւն մեր որ յոչնչութիւնս ես, ոչնչութիւն եղիցի անուն քո» ... Ու չատեր, արդարեւ, կեանքի ըմբռնումով ոչնչական (նիհիլիստ) կը նկատէին Հէմինկուէյը, դեռ ողջ եղած ատենը։ Իր վէպերու հերոսներուն բերանը կը դնէր այն ինչ որ կը մտածէր։ Իր Մահ՝ յետմիջօրէին պատմուածքին մէջ յստակօրէն բանաձեւած է իր հաւատամքը.— «Ոչ մէկ բանի դարմանը կայ կեանքի մէջ։» Ճակատագրապաշտ մըն էր ան ըստ ամենայնի եւ բնազանցական հարցեր կը տաղէին իր միտքը։ Ահա այս կարգի վերլուծումներով ալ բուեցաւ, որ Հէմինկուէյ իր ձեռքովը վերջ տուած է գրական ստեղծագործութիւններով այնքան հարուստ իր կեանքին։

Ծնած էր ան Իլլինոյզ Նահանգի Օք Փարք քաղաքը, 21 Յուլիս 1899ին։ Մէկ մէթր ութսուն հասակով եւ հարիւր քիլօ ծանրութեամբ յաղթանդամ մարդ էր։ Իր լայն ու սպիտակ մօրուքով ունէր ծեր նաւաստիի մը տեսքը։ Ու մօրուք ձգած էր, որովհետեւ մորթի հիւանդութիւն ունէր։ Գլխաւոր հաճոյքն էր եղջերուներու որսորդութիւնը եւ այդ նպատակով ալ ճամբորդած էր հեռաւոր երկիրներ եւ գացած էր մինչեւ Ափրիկէ։ Ժամանակին մեծ մասը կ՚անցընէր Գուպայի մայրաքաղաքը Հաւանա։ Կը սիրէր ոգելից ըմպելին, որմէ, զրկուած էր վերջին տարիներուն, հիւանդութեանը պատճառով։ Բազմաթիւ են իր հեղինակութիւնները, վէպեր ու պատմուածքներ, որոնցմէ Ծերունին եւ Ծովը վէպին համար ստացաւ ան գրականութեան Նոպէլեան Մրցանակը 1954ին։

ԳԼԱՐՔ ԿԷՅՊԸԼ

Միջազգային շարժանկարի աշխարհը մեծ կորուստ մը ունեցաւ մահովը նշանաւոր դերասան Գլարք Կէյպըլի, որ 6 Նոյեմբեր 1960ին սրտի ծանր տագնապ մը անցընելէ ետք, մեռաւ Նոյեմբեր 16ին Հոլիվուտի մէկ հիւանդանոցին մէջ։ Ծնած էր 1 Փետր. 1901ին Գէյտիզ քաղաքը (Օհայօ)։ Եղած է բանուոր քաուչուի գործարանի մը մէջ, 15 տարեկանին, յետոյ երկու տարի աշխատած է իբրեւ փայտահատ եւ փողկապ ծախող եւ ի վերջոյ, դերասանական յատկութիւններ ունենալով, յաջողած է մտնել շրջուն թատերախումբի մը մէջ։ Շատ չանցած Հոլիվուտ է, նախ իբրեւ անխօս դերակատար եւ ապա փոքր դերերով։ Հոլիվուտէն կ՚անցնի Պրոտուէյի թատրոնը, ուր կը ստանձնէ իր առաջին կարեւոր դերերը։ Եւ երբ կը գնահատուի Վերջին Մղոնը թատերախաղին մէջ իր սքանչելի խաղարկութեամբ, կը հրաւիրուի Հոլիվուտ։ Հոն, 1930ին կը պայմանաւորուի Մէթրօ – Կոլտուին – Մայէրի հետ եւ յաջողութիւնները կը յաջորդեն իրարու, բազմաթիւ ժապաւէններու մէջ, որոնց գլխաւորներն են Իր կինն ու մեքենագրուհին, Սան Ֆրանչիսքօ, Սարաթոկա, Նիւ Եորք Մայամի, Պաունթիի յեղափոխութիւնը, Չինական ծովերը, Սպիտակազգեստ մարդիկ, Ապուշին ուրախութիւնը, Մի թողուր որ երթամ, Հովին հետ անցաւ, Մոկամպօ, Զինուորն ու բախտը, Արկածախնդրութիւնը, Թագաւորը եւ չորս թագուհիները, Նափոլիի պարահանդէսը, վերջինը՝ զոր դարձուց ան Իտալիոյ մէջ, Սոֆիա Լորէնի հետ, եւայլն։ Մէրիլին Մընրոյի հետ դարձնելու վրայ էր նոր ժապաւէն մը՝ Չյարմարողները, որ կէս մնաց վրայ հասած մահուան պատճառով։ Այս ժապաւէնին համար կը ստանար շաբաթական 48·600 տոլար։ Իսկ տարեկան վաստակէն կը գոյանար 300·000 տոլար։ Դարձուցած ժապաւէններուն թիւը կը հասնի 90ի։

ԳԼԱՐՔ ԿԷՅՊԸԼ

Բ. աշխարհամարտին ծառայեց ան ամերիկեան օդային ուժերու ոմբակոծիչ

Fonds A.R.A.M

օդանաւերուն մէջ իբրեւ պարզ զինուոր եւ իր քաջութեան համար ստացաւ չքանշան: Արձակուեցաւ բանակէն հազարապետի աստիճանով:

Գլարք կ'ըսէր ամուսնացած էր հինգ անգամ: Վերջին կնոջմէն, որ մինչեւ վերջին վայրկեանը հսկեց իր անարին վերեւ, կը սպասէր իր առջինէն զաւակը, զոր չտեսած փակեց աչքերը: Մեռաւ 59 տարեկանին: Ցուզարկաւորութիւնը կատարուեցաւ զինուորական պատիւներով եւ թաղուեցաւ՝ 1942ին օդանաւային արկածով մը մեռած իր երրորդ կնոջը՝ Դէրըլ Լոմպարտի կողքին:

ԿԷՐԻ ԳՈՒՓԸՐ

ԿԷՐԻ ԳՈՒՓԸՐ

Վաթսուն տարեկանին մեռաւ նաեւ այս նշանաւոր դերասանը, որ մինչեւ 24 տարեկանը մանուկներու լուսանկարներ կը ծախէր Լոս Անճելըսի մէջ: Օր մը, 1924ին, ըսուեցաւ իրեն թէ չարժանկարի ժապաւէնի մը մէջ կրնար 10 տոլար ստանալ, եթէ կարենար վազող ձիու մը վրայէն վար իյնալ: Նստաւ ձին, վար ինկաւ եւ ստացաւ տասնոցը: Հաւնեցան իր ձեւերուն, մարմնեղ հասակին եւ առին չարժանկարի մէջ: Անուն եւ անունն ալ փոխեցին: Կը կոչուէր Ֆրէնք, բայց իր զործակատարը, որ իր ծննդավայրին՝ Ինտիանա Նահանգի Կէրի քաղաքին կարօտը ունէր, մկրտեց զայն այդ քաղաքին անունով եւ եղաւ Կէրի Գուփըր: Կ'ապրէր Փարամաունթի մօտ եւ Կոլոուին – Մայէրը վարձեց զայն չարաթական 125 տոլարով: Դերեր կը ստանձնէր արկածախնդրական ժապաւէններու մէջ: Շատ են իր ստեղծագործութիւնները, — ահաւասիկ քանի մը հատը, — Վըրճինիացին, Ձիշդ կէսօր, Եանիթիներուն հպարտութիւնը, Հովին հետ անցաւ, Սէրը յետմիջօրէին, Եւայլն:

Կէրի Գուփըր մէկ կէտի մէջ բոնարարեց Հոլիվուտի աւանդութիւնը, — միեւնոյն կնոջ հետ ամուսնացած մնաց ամբողջ 27 տարի: Կաթողիկէ դաւանանքը ընդունեցաւ ան 1959ին: Կը զգար իր մօտալուտ մահը, որովհետեւ գիտէր, թէ խլիրդ կը տառապէր: Երբ մեռնելէն քանի մը ամիս առաջ այցելած էր հիւանդանոցին մէջ դարմանուող իր սիրելի բարեկամին՝ Էրնէսթ Հէմինկուէյին, ակնարկելով իրեն սպասող ճակատագրին եւ վազեմի քաջ-պոյի բացատրութեամբ լսած էր անոր·— «Գրաւ կը դնեմ, որ քեզմէ առաջ պիտի հասնիմ մարագը:» Եւ իրապէս հասաւ, — ինչ մեռաւ Մայիսին, Հէմինկուէյ՝ Յուլիսին:

«ՄՇԱԿ»
ՏՊԱՐԱՆԸ

կը ստանձնէ ամէն կարգի տպագրական գործեր, նաեւ արտասահմանէն գրքերու հրատարակութիւններ: Ունի տողաշար, տպագրական լաւագոյն մեքենաներ եւ ամէն տեսակի տառեր: Ծախսնդիր աշխատանք եւ անմրցելի գիներ: Տպարանին հասցէն՝ Սուրիա փողոց, Պէյրութ: Նամակագրութեան համար՝

Imprimerie MECHAG, P. O. B. 3166, Beirut, Lebanon

Հեռաձայն 231·487

Fonds A.R.A.M

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

(ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՆՑՔԵՐ ՄԻՆՉԵՒ 4 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1962)

ՁԱԽՈՂ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Դեկտ. 31ին առտուան դէմ, սաղմին մէջ իսկ խեղդուած պետական հարուածի փորձ մը տեղի ունեցաւ Լիբանանի մէջ: Հարիւրապետի աստիճանով երկու սպաներ, զինուորական ջոկատով մը առտուան ժամերուն կը յառաջանան Պէյրութ, ճամբուն վրայ կտրելով հեռաձայնի գիծերը: Մայրաքաղաքին մէջ մխանալով դաւադրութեան կազմակերպիչ եւ Ղովմի անունով ծանօթ Սուրիական Ժողովրդական Կուսակցութեան մարդոց, կը գրաւեն նամակատան շէնքը, կառավարչատան մէկ մասը եւ կը յառաջանան դէպի ազգային պաշտպանութեան նախարարութեան շէնքը: Լիբանանեան զինուորական եւ ապահովութեան ուժերը, առանց ժամանակ կորսնցնելու կը դիմեն հակադարձութեան: Տեղի կ'ունենան կարգ մը բախումներ, կը ձերբակալուին նամակատունը եւ կառավարչատունը գրաւողները, իսկ լուսածագէն ետք կը սկսին անմիջական հետապնդումները դաւադիրներուն դէմ թէ՛ Պէյրութի մէջ եւ թէ՛ գաւառական շրջանները: Շատեր կը փորձեն փախչիլ, բայց կը ձերբակալուին: Ուրիշներ կը դիմադրեն, բայց ի վերջոյ՝ անձնատուր կ'ըլլան: Ամբողջ Լիբանանի մէջ կը կատարուին զանգուածային ձերբակալութիւններ, որոնց թիւը, մինչեւ Յունուարի 4ը հասած էր 2000ի: Կը գրաւուին մեծ քանակութեամբ զէնք եւ ռազմամթերք, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ կարեւոր փաստաթուղթեր: Կը ձերբակալուի նմանապէս Ղովմի կուսակցութեան պետ Ապտալլահ Սաատէն, որուն վրայէն կը գտնուին 150·000 լիբ. ոսկի եւ օտար դրամներ: Դէպքը ոչ մէկ անդրադարձ ունեցաւ Լիբանանի կեանքին վրայ, որ բնաւ չխանգարուեցաւ: Խորհրդարանը բացառիկ նիստի մը մէջ միաձայնութեամբ դատապարտեց դաւադիրները: Ճառախօսները պահանջեցին՝ խիստ քննութեամբ մը երեւան հանել այս ձախողած դաւադրութեան բոլոր ներքին ծալքերը: Ըստ այնմ, թէ՛ զինուորական եւ թէ՛ դատական իշխանութիւնները գործի լծուեցան այս ուղղութեամբ եւ առաջին հարցաքննութիւններն իսկ երեւան բերին կարգ մը կարեւոր յայտնութիւններ:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ ԳՐԱՒԵՑ ԿՕԱՆ.— Հնդկական ուժերը Դեկտ. 17ի գիշերը յարձակեցան՝ Հնդկաստանի արեւմտեան ծովեզերքին վրայ գտնուող եւ չորս եւ կէս դարերէ ի վեր Փորթուկալին պատկանող Կօայի վրայ եւ չատ թեթեւ դիմադրութենէ մը ետք գրաւեցին զայն 36 ժամերու ընթացքին: Նէհրուի հրամանով կատարուած այս յարձակումը մեծ յուզում պատճառեց եւ ամբողջ Արեւմուտքը դատապարտեց Հնդկաստանի վարչապետը, որ միշտ ներկայացած էր իբրեւ բռնի ուժի հակառակորդ մը: Փորթուկալ դիմեց Ապահովութեան Խորհուրդին, որ, Դեկտ. 19ի իր նիստին մէջ 4ի դէմ 7 ձայնով քուէարկեց Հնդկաստանը դատապարտող բանաձեւ մը: Եւ սակայն բանաձեւը չանցաւ, որովհետեւ Խորհրդային Միութիւնը վէթոյի ենթարկեց զայն: Փորթուկալ սպառնաց քաշուիլ ՄԱԿէն:

ԱՄՀ-Ը ԽԶԵՑ ԻՐ ԿԱՊԵՐԸ ԵԷՄԷՆԻ ՀԵՏ.— Դեկտ. 14ին, Եէմէնի Իմամը Ատէնի մէկ թերթին մէջ հրատարակած էր ոտանաւոր մը, որով կը դատապարտէր ԱՄՀ-ի Նախագահ Կամալ Ապտէլ Նասըրի ազգայնացման քաղաքականութիւնն ու ձեռք առած ընկերային միջոցները: Այս թշնամական կեցուածքին հետեւանքով ԱՄՀ-ը Դեկտ. 25ին խզեց իր կապերը Եէմէնի հետ եւ պաշտօնական զեկոյցով մը լուծուած յայտարարուեցաւ դաշնակցութիւնը, որ կնքուած էր ԱՄՀ-ի եւ Եէմէնի միջեւ 1958ին եւ որ ոչ մէկ օգուտ ունեցած էր արաբական դատին համար:

ԱՅԽՄԱՆ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ.— Նացի գնդապետ եւ իբրեւ Հրեաներու ջարդարար ամբաստանուած Ատոլֆ Այխման, որ Ապրիլ 4էն ի վեր կը դատուէր Երուսաղէմի մէջ, մահուան դատապարտուեցաւ Դեկտ. 15ին: Վճիռը պիտի գործադրուի կախաղանով: Մահապարտին փաստաբանը դիմեց Իսրայէլի գերագոյն դատարանին եւ պահանջեց վճռին վերաքննութիւնը:

Fonds A.R.A.M

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆՍ ՂՐԿՈՒԱԾ ԳՐՔԵՐ 1961 ԻՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ։— Հեղինակ՝ Բենիամին Թաշեան։ Դիւրահասկնալի ոճով գրուած եւ համեմլի հիւմքերով ուսումնասիրութիւն մը, որուն ընթերցումը կը յանձնարարուի բոլոր դպրոցներուն։ Տպագր. «Ճուսաբեր», Գահիրէ, 1961։ Էջ՝ 238։ Գինը՝ 1·50 ոսկի։ Հասցէն՝ Փոստարկղ 868, Գահիրէ։

ՋՐՈՑՑ (Բ. հատոր)։— Հեղինակ՝ Կ. Փօլատեան։ Զրուցակիցները՝ Սէն – Ճոն Փերսի, Հայր Ն. Վրդ. Ակինեան, Անտրէ Ռուսօ, Կոստան Զարեան եւ Սիմոն Վրացեան։ Նոյն գրքով՝ ԴՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Բ. Թաշեանի յառաջաբանով։ Էջ՝ 262։ Տպագր. «Ճուսաբեր», Գահիրէ, 1961։ Գինը՝ 1 ոսկի։ Հեղինակին հասցէն՝ 53 Ավընիւ Սէն Ժիւլիէն, Մարսէյ 12, Ֆրանսա։

ՔԵՐԹՈՒՄՆԵՐ (1945 – 1960)։— Հեղինակ՝ Ասլէն Երկաթ։ Մէկ հատորի մէջ ամփոփուած 173 բանաստեղծութիւններ։ Էջ՝ 254, մեծադիր։ Հրատարակուած՝ ձօրձ Մարթիկեանի մեկենասութեամբ։ Տպագր. «Ճուսաբեր», Գահիրէ, 1961։ Գինը՝ 6 լիր. ոսկի։ Հեղինակին հասցէն՝ Փոստարկղ 2326, Գահիրէ։

ԿԵԱՆՔԻՍ ՑՈՒՇԵՐԻՑ։— Հեղինակ՝ Սիրաք Սարհատեան։ Վաստուրականի 1915ի Հերոսամարտէն եւ անոր յաջորդած դաղթէն զրուցներ եւ յիշատակներ։ Էջ՝ 354։ Տպագր. «Նայիրի», Թէհրան, 1961։ Գինը՝ 60 րիալ։ Հեղինակին հասցէն՝ Շահ Ռեզա պողոտայ, Ազարնուշ փողոց, 59, Թէհրան։

SEIZE ANNÉE DE L'ALLEMAGNE FÉDÉRALE (Դաշնակցային Գերմանիոյ Տասնըվեց Տարիները)։— Արեւմտեան Գերմանիոյ յետպատերազմեան աննախընթաց վերելքին վերաբերեալ ուսումնասիրութիւն մը։ Հեղինակ՝ Անրի (Հրանդ) Թորոսեան։ Էջ՝ 198։ Գինը 7 նոր ֆրանք։ Հեղինակին հասցէն՝ Ֆրանսուա Քէնէթոն փողոց 5, Փարիզ, 19։

THE ANTIOCHIANS. — Անձնական յուշագրութեանց հիման վրայ անգլերէնով գրուած հայկական վէպ։ Հեղինակ՝ Տօքթ. Ալպըրթ Ս. Արէլեան, Պոսթըն։ Տպագր. «Վանթէյճ», Նիւ Եորք», 1960։ Էջ՝ 312։ Գինը՝ 3,75 տոլար։

NOTES ON A JOURNEY.— Ճամբորդական նոթեր՝ 1958ին Լիբանան եւ Եւրոպա կատարուած ուղեւորութենէն, բազմաթիւ նկարներով։ Գրեց Եղիշէ Մելիքեան, Ֆիլատելֆիա։

ԱՐԻԱԿԱՆ ՀՈՒՆՁԻ — Պատկերազարդ հրատարակութիւն Հ. Մ. Ը. Մ.ի Քառասնամեակին առթիւ, հովանաւորութեամբ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Վարչութեան, Պուէնոս Այրէս։ Կազմեց Կարպիս Տէր Մեսրոպեան։ Հասոյթը յատկացուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի Սկաուտական Ֆոնտին։ Էջ՝ 437, մեծադիր։ Տպագր. «Արարատ», Պուէնոս Այրէս, 1960։ Հասցէ՝ Լաֆիւէնթէ 737, Պուէնոս Այրէս։

ՆՈՐ ԱՋԲԵՐ.— Ժողովածու հետաքրքրական պատմուածքներու։ Առաջին հատոր։ Հեղինակ՝ աւելի քան կէս դարու դրական վաստակով իրանահայ դրող Հր. Ֆալեան։ Գիրքը հրատարակուած է Թէհրանահայ խումբ մը դրասէր ազգայիններու նիւթական օժանդակութեամբ։ Էջ՝ 312։ Տպագր. «Մուղերն», Թէհրան, 1961։ Գինը՝ 1·50 տոլար։ Հեղինակի հասցէն՝ Մելքոն Զարիփեան, Ճաճէ Նէզամ – օլ – Մուլք պողոտայ, Թէյմուրեան փողոց, 9, Թէհրան։

ՏԱՃԱՐ — Ժողովածու տարօրինակ պատմուածքներու եւ ապրումներու, զանազան նկարներով։ Հեղինակ՝ Սմբատ Շահնազարեան (Լոս Անճէլըս)։ Էջ՝ 340, մեծադիր։ Տպագր. «Սեւան», Պէյրութ, 1961։

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ ԵՐԿՈՒ ՍՄԲԱՏՆԵՐ.— Պատմափիլիսական չափազանց ուսումնասիրութիւն։ Հեղինակ՝ Յակոբ Տէր Մելքոնեան։ Էջ՝ 318։ Տպագր. «Մշակ», Պէյրութ, 1960։ Հեղինակին հասցէն՝ Էլ Մուրթրան փողոց, Պէյրութ։

ՍԼԱՔՆԵՐ ԵՒ ԴԷՄՔԵՐ.— Հաւաքածոյ ապուած յօդուածներու, այլեւ երգիծական տարազով գրուած «Արժանթինահայ ազգային փրկիչներ»ու չարքը, անեկդոտներով եւ ծաղրանկարներով։ Առաջին հատոր։ Հեղինակ՝ Սուքրատ Յ. Թէրզեան (Ս. Կռան)։

Fonds A.R.A.M

էջ՝ 188, մեծադիր: Տպագր. «Արարատ», Պուէնոս Այրէս, 1961: Գինը՝ 3 տոլար: Հեղինակին հասցէն՝ Էսթատոս Ունիտոս 4264, Պուէնոս Այրէս:

ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ.— Տպաւորութիւններ եւ վերլուծումներ: Հեղինակ՝ Փրոֆ. Մանուէլ Կ. Սեւակ: Հրատարակուած՝ Ջօբ. Սարգիս Զարդարեանի մեկենասութեամբ: Էջ՝ 156, մեծադիր: Տպագր. «Նոր Աշխարհ», Նիւ Եորք, 1961: Գինը՝ 3 տոլար: Հասցէ՝ «Նոր Աշխարհ», 37 Ուէսթ 20րդ փողոց, Նիւ Եորք 11, Ն. Ե.

ՀՈՒՄԱԿԵՐՈՒԹԻՒՆ.— Առողջապահիկ սննդառութեան վերաբերեալ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն եւ թելադրութիւններ: Հեղինակ՝ Ա. Տէր Ցով (Աբրահամեան Տէր Ցովհաննէսեան): Էջ՝ 566, մեծադիր: Տպագր. «Մոդերն», Թէհրան, 1960: Հեղինակին հասցէն՝ Թախ պողոտայ, Փէշան փողոց 21, Թէհրան:

ՍԱՄՍՈՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՏԱՒՈՒՐ ԲԱԺԻՆԸ 1915 – 1918 ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԷՆ.— Ցուշագրութիւն արհաւիրքի օրերէն, ականատեսի վկայութիւններով եւ զանազան նկարներով: Հեղինակ՝ Օհան Ց. Էֆլիմեան: Ցառաջաբան՝ Ֆրանսահայ կաթողիկէ Հասարակութեան Առաջնորդ Տ. Կարապետ եպիսկ. Ամատունիէն: Էջ՝ 142, մեծադիր: Հրատարակուած Փարիզ:

ՀԱՃԸՆ.— Թատերախաղ՝ 7 կարճ արարուածներով եւ կարգ մը նկարներով: Հեղինակ՝ Պետրոս արքեպ. Սարաճեան (1922ին): Հրատարակիչ՝ Աբիսողոմ Խրիմեան: Էջ՝ 63, մեծադիր: Գինը՝ 1 տոլար: Հասցէ՝ Սոկրատ Թէրզեան, Էսթատոս Ունիտոս 4264, Պուէնոս Այրէս:

ՆՈՐ ԷՋ — Գիրք Գրականութեան, թիւ 12: Հրատարակութիւն «Նորէջական» դրոշներու, Թէհրան: Էջ՝ 200, մեծադիր: Տպագր. «Մոդերն», Թէհրան: Գինը՝ 1·50 տոլար: Խմբագրական հասցէ՝ Աշոտ Աւետ, Վիլլա պողոտայ, Սէվիանտ փողոց 51, Թէհրան:

ՀԵԹԱՆՈՍ ԼՈՒԻԳՈՒՆՈՒՄ — ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՑ ԼԻՈՆ.— Երկու քաղաքներու պատմական անցուդարձերուն նկարագրականը, բազմաթիւ նկարներով: Աշխատասիրեց Հ. Մխքայէլ վրդ. Մոմճեան, Ջմմառու Միաբանութենէն: Տպագր. «Հայ Կաթողիկէ Տպարան», Պէյրութ, 1961: Էջ՝ 100: Գինը՝ 10 նոր ֆրանք: Հեղինակին հասցէն՝ 14, Րիւ սը լա Գլէր, Լիոն (Ռոն), Ֆրանսա:

ԵՐՋԱՆԻԿ ՏԱՐԵԳԻՐՔ 1961 (32րդ տարի).— Կազմեց Բագարատ Թեւեան, Խթթանպուլ: Ճոխ եւ այլազան բովանդակութեամբ, 168 երկսիւնակ մեծադիր էջերով եւ պատկերազարդ:

ՔՆԱՐ ՄԱՑՐԱԿԱՆ.— Մօր նուիրուած վիպակ մը քերթուածներ: Հեղինակ՝ Վարդուհի (Հելիոպոլիս – Գահիրէ): Էջ՝ 47: Տպագր. «Գրինոր», Պէյրութ, 1961:

ԻՄ ԱՇԽԱՐՀԷՆ.— Գրական պատկերներ եւ պատմուածքներ: Հեղինակ՝ Շահանդուխտ: Էջ՝ 126: Տպագր. «Ալպաս», Պէյրութ, 1961: Գինը՝ 2 լիր. ոսկի: Հեղինակին հասցէն՝ Շ. Պէրթիզեան, Փոստարկղ 2623, Պէյրութ:

ՀԱՑ ՄԱՄՈՒԼԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ (1794 – 1961).— Կազմեց Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան: Էջ՝ 20: Տպագր. «Ալպաս», Պէյրութ, 1961:

ՍՏԱՑՈՒԱԾ ԹԵՐԹԵՐ 1961ԻՆ

Անցեալ տարեշրջանին չնորհակալութեամբ ստացանք հետեւեալ օրաթերթերն ու պարբերաթերթերը.— ՑՈՒՍԱԲԵՐ (Գահիրէ), ՀԱՑԲԵՆԻՔ (Պոսթըն), ՑԱՌԱՋ (Փարիզ), ԱԼԻՔ, Օրաթերթ եւ Ամսագիր (Թէհրան), ԱՐՄԵՆԻԱ (Պուէնոս Այրէս), ԱՐԵՒԵԼՔ (Հալէպ), ԱՋԱՏ ՕՐ (Աթէնք), ԱԶԴԱԿ (Պէյրութ), ԱՑԳ (Պէյրութ), ԱՄՊԱՐԻՋ (Ֆրէզնօ), ՄԱՍԻՍ (Պէյրութ), ՍՓԻՒՌՔ (Պէյրութ), ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀ (Նիւ Եորք), ՋԱՆԱՍԻՐ (Պէյրութ), ՀԱՑԲԵՆԻՔ ԱՄՍԱԳԻՐ (Պոսթըն), ՀԱՑ ԲՈՑՔ (Փարիզ), ԲԱԳԻՆ (Պէյրութ), ՉԻՒԱՐԹՆՈՑ (Փարիզ), ԲԺԻՇԿ (Պէյրութ), ՀԱՄԿ (Անթիլիաս), ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԿՈՉՆԱԿ (Նիւ Եորք), ՔՈՒԼԻՍ (Խթթանպուլ), ԱՐԵՒԵԼՔ ՄԱՐԶԱՇԽԱՐՀ (Հալէպ), ԲԱԶՄԱՎԷՊ (Վենետիկ), ՆԵՐԿԱՑ (Պուէնոս Այրէս), ԳԼԱՁՈՐ (Անթիլիաս) եւ ՎԱՐԱԳ (Թինէք, Նիւ Ճըրզի):

Fonds A.R.A.M

ՏԱՐԵԳԻՐՔ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

(Հանրային հաստատութեանց եղած նուէրներ 1962ի հատորէն)

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՃՈՐՃ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆՆԵՐ

Տարեգրքիս այս հատորէն մէկ մէկ օրինակ կը նուիրեն արտասահմանի հայ գաղութներու բոլոր հայ վարժարաններուն (ցանկը մեր յաջորդ հատորով)։

ԱԼԵՔ ՓԻԼԻՊՈՍ (Գալիֆորնիա) 5 օրինակ

1) Stanford University – Hoover Library, Palo Alto, Calif. 2) University of California, Berkeley, Calif. 3) University of California, Los Angeles, Calif. 4) Fresno State College, Fresno, Calif. 5) Public Library, Fresno, Calif.

ԵՂԻՇԷ ՄԵԼԻՔԵԱՆ (Ֆիլատելֆիա) 10 օրինակ։

1) Ս. Էջմիածնի Մատենադարանին։ 2) Երուսաղէմի Գալուստ Կիւլպէնկեան Մատենադարանին։ 3) Ամերիկահայոց Ազգ. Առաջնորդարանին (Մ. Տ. Կիւլիկիոյ Թեմ)։ 4) Գրագէտ Խաչիկ Դաշտենցին՝ Երեւան։ 5) «Գլաձոր»ի խմբագրութեան, Դպրեվանք, Անթիլիաս։ 6) Հայասէր Ջուխկերիացիներու Ընկերակցութեան Մերանոցին՝ Գոքինիա, Փիրէա։ 7) Հ. Ց. Դ. Փարիզի Թանգարանին։ 8) Հ. Ց. Դ. Երիտասարդաց Միութեան՝ Գահիրէ։ 9) Հայ Կաթողիկէ Երիտասարդաց Միութեան՝ Պէյրութ։ 10) Խոյդանի Արուեստ դրադարանին՝ Նոր Ջուղա։

ԺԻՐԱՅՐ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ (Պէյրութ) 10 օրինակ։

1) Ռոստոմ – Գասպար դրադարանին՝ Թաւրիզ։ 2) Հ. Մ. Ը. Մ.ին՝ Սէլանիկ։ 3) Հ. Ց. Դ. Երիտասարդաց Միութեան՝ Աֆէնք։ 4) «Արարատ» Մխիթեան՝ Թէհրան։ 5) Բաֆֆի դրադարանին՝ Նոր Ջուղա։ 6) Հայ Կաթողիկէ Երիտասարդաց Միութեան՝ Թէհրան։ 7) «Յառաջդիմասէր»ին՝ Ազէքսանդրիա։ 8) Հ. Մ. Ը. Մ.ին՝ Երուսաղէմ։ 9) Հայ Մշակութային Միութեան՝ Ապատան։ 10) Հայ Երիտասարդաց Մշակութային Միութեան՝ Մասջիդ Սուլէյման, Իրան։

ՎԱՀԷ ՍԷԹԵԱՆ (Պէյրութ) 10 օրինակ։

1) Հայ Երիտասարդաց Միութեան՝ Նիկոսիա։ 2) Թորգոմեան Ազգային Մատենադարանին՝ Գահիրէ։ 3) Նուպարեան Ազգային Մատենադարանին՝ Փարիզ։ 4) Մ. Տ. Կիւլիկիոյ Մատենադարանին՝ Անթիլիաս։ 5) Ամենափրկչեան Վանքի Մատենադարանին՝ Նոր Ջուղա։ 6) Ջմմառու Վանքի Մատենադարանին՝ Պէյրութ։ 7) Սէն Ժոզէֆ Համալսարանի Մատենադարանի հայկական բաժնին՝ Պէյրութ։ 8) Նշան Փալանճեան Մատենադարանին՝ Գահիրէ։ 9) Վենետիկեան Մխիթարեան Վանքին՝ Վիքթայա։ 10) Ահարոնեան դրադարանին՝ Մարսէյլ։

ՄԵԼԱՆԳԹՕՆ ԱՐՄԼԱՆԵԱՆ (Անվէրս) 10 օրինակ։

1) Ազունիէի Բուժարանին՝ Պէյրութ։ 2) Հայ Աւետ. Մեսրոպեան Մշակութային Միութեան՝ Պէյրութ։ 3) Մերանոցին՝ Հալէպ։ 4) Կիրակնօրեայ Դպրոցներու դրադարանին՝ Պէյրութ։ 5) Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ Լիբանահայ Օգնութեան Խաչի Մասնաճիւղի դրադարանին՝ Թրիփոլի։ 6) «Քրիստափոր» ընթերցասրահին՝ Հալէպ։ 7) Էշրէֆիէի «Ազատամարտ» Ակումբին, Պէյրութ։ 8) Հ. Ց. Դ. Բարգէն Սիւնի Պատանեկան Միութեան Դրադարանին՝ Պէյրութ։ 9) Ահարոնեան դրադարանին՝ Վալանս, Ֆրանսա։ 10) Հայ Աւետ. Երիտասարդաց Միութեան՝ Ազէքսանդրիա։

Վազգէն Թէրզեան (Սէյնթ Քէթրինզ, Կանատա) 1 օրինակ Համազգայինի Ճեմարանի Մատենադարանին՝ Պէյրութ։ — Գակոր Մանճիկեան (Լոս Անճէլըս) 1

Fonds A.R.A.M

օրինակ Քէսապի ժողովրդական դրադարանին։ — Տիկին Վ. Թորիկեան (Տիթրոյիթ) 1 օրինակ Ռաքքայի ազգ. վարժարանին։

ՆՈՒԷՐՆԵՐ ԱՆՀԱՏՆԵՐՈՒ

Միսաք Ամիրխանեան (*Լոս Անճէլըս*) 4 *օրինակ։ 1) Սեդրակ Ամիրխանեանին՝ Նիւ Եորք։ 2) Տիկին Աղունի Մարտիկեանին՝ Նիւ Եորք։ 3) Պաղտասար Դաւիթեանին՝ Ուսար։ 4) Շմաւոն Անդրէասեանին՝ Հալէպ։*

Վահան Խաչերեան (*Ֆրէզնօ*) 1 *օրինակ՝ Տ. Յովհ. Ծ. վրդ. Կամսարականին, Երուսաղէմ։ — Հէրրի Թաշճեան (Սան Ֆրանչիսքօ) 1 օրինակ՝ Տ. Վահրիճ քհնյ. Շիրինեանին, Սան Ֆրանչիսքօ։ — Տոքթ. Ս. Նաճարեան (Տիթրոյիթ) 1 օրինակ՝ Տ. Յովսէփ վրդ. Գալայճեանին, Տիթրոյիթ։ — Տիկին Վ. Թորիկեան (Տիթրոյիթ) 1 օրինակ՝ Տէր եւ Տիկին Պալիկեաններուն, Տիթրոյիթ։ — Սուրէն Փափազեան (Նիւ Եորք) 1 օրինակ՝ Տ. Մեսրոպ արեղայ Աշճեանին, Անթիլիաս։ — Լեւոն Սիւրմէլեան (Լոս Անճէլըս) 1 օրինակ՝ Օննիկ Սիւրմէլեանին, Պէյրութ։ — Գէորգ Թոփալեան (Գլենտէյլ) 1 օրինակ՝ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Թոփալեաններուն, Լառնաքա, Կիպրոս։ — Վազգէն Թէրզեան (Սէյնթ Քէթրինզ, Գանատա) 1 օրինակ՝ Մանուկ Գալայճեանին, Հալէպ։ — Տիգրան Պէօճէէեան (Գլենտէյլ) 1 օրինակ՝ Ց. Խաչատուրեանին, Անթէնք։ — Մատթէոս Սիմոնեան (Շիքակօ) 1 օրինակ՝ Միսաք Սվաճեանին, Մոնթէվիտէօ։ — Ատիկ Գուգունեան (Տիթրոյիթ) 1 օրինակ՝ Յակոբ Խաչերեանին, Պէյրութ։*

ՏԱՐԵԳՐՔԻՍ ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԼ ՆԻՒԹԵՐԸ ՀԱՄՑՆԵԼ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆԻՍԻ ՎԵՐՋԸ

«Ամէնուն Տարեգրքի» աշխատակիցներէն ներմօրէն կը խնդրենք, որ իրենց գրութիւնները հասցնեն խմբագրութեան, ամէնէն ուշ մինչեւ ՅՈՒՆԻՍԻ ՎԵՐՋԸ։ Նոյն խընդրանքը ամէն անոնց, որոնք ամերիկահայ գաղութին կապակցութեամբ նկարներ եւ նկարներ պիտի ղրկեն մեզի։ Անցեալ տարի մեր ձեռքը ուշ հասած նիւթերն ու նկարները պիտի օգտագործուին մեր յաջորդ հատորին համար, գաղութի պատմութեան Բ. մասին մէջ։ Կը խնդրուի նմանապէս այս կարգի բոլոր առաքումները կատարել REGISTERED – RECOMMANDÉ *եւ անպատճառ օդային փոստով, որպէսզի ապահով եւ չուշով ստացուին։*

ԲԱԳԻՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ
ՎԱՐԻՉ ԽՄԲԱԳԻՐ ԿԱՐՕ ՍԱՍՈՒՆԻՆ

Կը հրատարակուի Պէյրութի մէջ ամէն ամիս 80 էջով։

ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԻՆԵԳԻՆ.— Լիբանան 20 լիր. ոսկի, արտասահման 7 տոլար։ Ձեռքէ՝ հատը 2 լիր. ոսկի։ Վարչութեան հասցէ՝ Տիգրան Գուլումճեան, Փոստարկղ 587, Պէյրութ։

Fonds A.R.A.M

ԺԱ· ՄԱՍ

ՕՐԱՑՈՑՑ - ՏՕՆԱՑՈՑՑ

(ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԵՐՈՎ)

1962

ԹՈՒԻՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ (ԸՍՏ ՆՈՐ ՏՈՄԱՐԻ)

ԲՈՒՆ (ՇԱՐԺԱԿԱՆ) ԹՈՒԻՆ ՀԱՅՈՑ ՏՆԾԴ – ՏՆԾԵ (4454 – 4455)
ՏՈՄԱՐԱԿԱՆ (ՀԱՍՏԱՏՈՒԻՆ) ԹՈՒԻՆ ՌՆԺԱ – ՌՆԺԲ (1411 – 1412)

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

1· +ԲԾ· ԿԱՂԱՆԴ ԵՒ Տարեմուտ
2· ԳԾ· Դ· օր Պահոց Ծննդեան
3· ԴԾ· Ե· օր Պահոց Ծննդեան
4· ԵԾ· Զ· օր Պահոց Ծննդեան
5· +ՈՒՐ· Ձրագալոյց Ծննդեան
6· +ՇԲ· Ս· ԾՆՈՒՆԴ ՅՍ·Ի ՔՍ·Ի
7· +ԿԻՐ· Ցիշատակ Մեռելոց
8· ԲԾ· Գ· օր Ծննդեան
9· ԳԾ· Դ· օր Ծննդեան
10· ԴԾ· Ե· օր Ծննդեան
11· ԵԾ· Զ· օր Ծննդեան
12· ՈՒՐ· Ե· օր Ծննդեան
13· +ՇԲ· Անուանակոչութիւն Յիս·ի
14· +ԿԻՐ· Ա· Կիրակի զկնի Ծննդեան
15· ԲԾ· Ս· Յովհաննու Կարապետին
16· ԳԾ· Ս· Պետրոսի Հյրպա·ին
17· ԴԾ· Պահք
18· ԵԾ· Ս· Անտոնի Ճգնաւորին
19· ՈՒՐ· Պահք
20· ՇԲ· Ս· Թէոդոսի Թագաւորին
21· +ԿԻՐ· Բ· Կիրակի զկնի Ծննդեան
22· ԲԾ· Ս· Կիրակոսի, եւլն·
23· ԳԾ· Վահանայ եւ Եւփինեայ
24· ԴԾ· Պահք
25· ԵԾ· Եւփինէոսի, Մակարիոսի
26· ՈՒՐ· Պահք
27· ՇԲ· Ս· Աթանասի, Կիւրղի եւ Դիդիմոսի Ատուածաբանին
28· +ԿԻՐ· Գ· Կիրակի զկնի Ծննդեան
29· ԲԾ· Ս· Կիպրիանոսի եպիսկ·ին
30· ԳԾ· Ս· Աթանազինեայ եպս·ին
31· ԴԾ· Պահք

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

1· ԵԾ· Ադամայ, Աբէլի, Ենովքայ Մովսէսի, Սամուէլի, եւն·
2· ՈՒՐ· Պահք
3· ՇԲ· Ս· Աբիստակէսի, Վրթանէսի
4· +ԿԻՐ· Դ· Կիրակի զկնի Ծննդեան
5· ԲԾ· Եղիազարու քհնյ·ին, եւլն·
6· ԳԾ· Երկոտասան Մարգարէից
7· ԴԾ· Պահք
8· ԵԾ· Սոփիա, Էլպիս, Ագապի
9· ՈՒՐ· Պահք
10· +ՇԲ· Ս· Թադէոսի առաքելոյն եւ Սանդխտոյ կուսին
11· +ԿԻՐ· Բարեկենդան Առաջ· Պհց·
12· ԲԾ· Ա· օր Առաջաւորաց Պհց·
13· ԳԾ· Բ· օր Առաջաւորաց Պհց·
14· +ԴԾ· ՏԵԱՌՆԸՆԴԱՌԱՋ
15· ԵԾ· Դ· օր Առաջաւորաց Պհց·
16· ՈՒՐ· Յովհաննու մարգարէին
17· ՇԲ· Ս· Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին
18· +ԿԻՐ· Տարեդարձ Փետրուարեան Ապստամբութեան
19· ԲԾ· Ս· Առաւմեանց զօրավարաց
20· ԳԾ· Ս· Սուքիասեանց վկայից
21· ԴԾ· Պահք
22· ԵԾ· Ս· Ոսկեանց քահանայից
23· ՈՒՐ· Պահք
24· ՇԲ· Ս· Խահակայ Պարթեւի
25· +ԿԻՐ· Մաղթանք Հայրապետական Տ· Զարեհ Ա· Կաթողիկոսի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ
26· ԲԾ· Ս· Մարկոսի եպս·ին, եւն·
27· ԳԾ· Ս· Ղեւոնդեանց քհնյից·
28· ԴԾ· Պահք

Fonds A.R.A.M

ՄԱՐՏ

1· +ԵՇ· Ս· ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ
2· ՈՒՐ· Պահք
3· ՇԲ· Կ· Պոլսոյ Ս· Ժողովոյն
4· +ԿԻՐ· ԲՈՒՆ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ
5· ԲՇ· Ա· օր Մեծի Պահոց
6· ԳՇ· Բ· օր Մեծի Պահոց
7· ԴՇ· Գ· օր Մեծի Պահոց
8· ԵՇ· Դ· օր Մեծի Պահոց
9· ՈՒՐ· Ե· օր Մեծի Պահոց
10· ՇԲ· Թէոդորոսի զօրավարին
11· +ԿԻՐ· Արտաքսման Կիրակին
12· ԲՇ· Ը· օր Մեծի Պահոց
13· ԳՇ· Թ· օր Մեծի Պահոց
14· ԴՇ· Ժ· օր Մեծի Պահոց
15· ԵՇ· ԺԱ· օր Մեծի Պահոց
16· ՈՒՐ· ԺԲ· օր Մեծի Պահոց
17· ՇԲ· Ս· Կիւրղի Հայրապետին
18· +ԿԻՐ· Աննառակի Կիրակին
19· ԲՇ· ԺԵ· օր Մեծի Պահոց
20· ԳՇ· ԺԶ· օր Մեծի Պահոց
21· ԴՇ· ԺԷ· օր Մեծի Պահոց
22· ԵՇ· ԺԸ· օր Մեծի Պահոց
23· ՈՒՐ· ԺԹ· օր Մեծի Պահոց
24· +ՇԲ· Ս· Գրիգորի Լուսաւորչին մուտն ի վիրապն
25· +ԿԻՐ· Տնտեսի Կիրակին
26· ԲՇ· ԻԲ· օր Մեծի Պահոց
27· ԳՇ· ԻԳ· օր Մեծի Պահոց
28· ԴՇ· Մի՛ջինք
29· ԵՇ· ԻԵ· օր Մեծի Պահոց
30· ՈՒՐ· ԻԶ· օր Մեծի Պահոց
31· ՇԲ· Ս· Քառասնից Մանկանց

ԱՊՐԻԼ

1· +ԿԻՐ· Դատաւորի Կիրակին
2· ԲՇ· ԻԹ· օր Մեծի Պահոց
3· ԳՇ· Լ· օր Մեծի Պահոց
4· ԴՇ· ԼԱ· օր Մեծի Պահոց
5· ԵՇ· ԼԲ· օր Մեծի Պահոց
6· ՈՒՐ· ԼԳ· օր Մեծի Պահոց
7· +ՇԲ· Աւետում Ս· Աստուածածնի
8· +ԿԻՐ· Գալստեան Կիրակին — Ուխտի օր Մ· Տ· Կիւրեղեայ Կաթողիկոսարանին
9· ԲՇ· ԼԶ· օր Մեծի Պահոց
10· ԳՇ· ԼԷ· օր Մեծի Պահոց
11· ԴՇ· ԼԸ· օր Մեծի Պահոց
12· ԵՇ· ԼԹ· օր Մեծի Պահոց
13· ՈՒՐ· Մ· օր Մեծի Պահոց
14· ՇԲ· Ցիչ· Ցարութեան Ղազարու
15· +ԿԻՐ· ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ — Դռնբացէք
16· ԲՇ· Աւագ Բ՛չ· — Պահք
17· ԳՇ· Աւագ Գ՛չ· — Ցիչատակ տուն կուսանաց — Պահք
18· ԴՇ· Աւագ Դ՛չ· — Ցիչատակ Մաննուէեան — Պահք
19· +ԵՇ· Աւագ Ե՛չ· — Ցիչ· Ընթերքեաց — Ոտնլուայ — Պահք
20· +ՈՒՐ· Աւագ Ուբ· — Ցիչատակ Զաբէլ· Խաչէլ· եւ Թադման Ցիսուսի — Պահք
21· +ՇԲ· Աւագ Շաբաթ — Ճրագալոյց Զատկի — Խթում
22· +ԿԻՐ· ԶԱՏԻԿ — ՏՕՆ ՑԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՍ·Ի
23· +ԲՇ· Ցիչատակ Մեռելոց
24· +ԳՇ· ՀԱՄԱԶԳԱՑԻՆ ՍԳԱՏՕՆ – Ցիչ· բիւրաւոր Նահատակաց մերոց (1915 – 1918)
25· ԴՇ· Դ· օր Զատկի
26· ԵՇ· Ե· օր Զատկի
27· ՈՒՐ· Զ· օր Զատկի
28· ՇԲ· Գլխատում Յովհ· Կրպ·ին
29· +ԿԻՐ· Նոր Կիրակի — (Կրկնազատիկ)
30· ԲՇ· Թ· օր Ցինանց

ՄԱՅԻՍ

1· ԳՇ· Ժ· օր Ցինանց
2· ԴՇ· ԺԱ· օր Ցինանց
3· ԵՇ· ԺԲ· օր Ցինանց
4· ՈՒՐ· ԺԳ· օր Ցինանց
5· ՇԲ· ԺԴ· օր Ցինանց
6· +ԿԻՐ· Կանանչ Կիրակի
7· ԲՇ· ԺԶ· օր Ցինանց
8· ԳՇ· ԺԷ· օր Ցինանց
9· ԴՇ· ԺԸ· օր Ցինանց
10· ԵՇ· ԺԹ· օր Ցինանց
11· ՈՒՐ· Ի· օր Ցինանց
12· ՇԲ· ԻԱ· օր Ցինանց
13· +ԿԻՐ· Կարմիր Կիրակի
14· ԲՇ· ԻԳ· օր Ցինանց
15· ԳՇ· ԻԴ· օր Ցինանց
16· ԴՇ· ԻԵ· օր Ցինանց
17· ԵՇ· ԻԶ· օր Ցինանց
18· ՈՒՐ· ԻԷ· օր Ցինանց
19· ՇԲ· ԻԸ· օր Ցինանց
20· +ԿԻՐ· Տօն Երեւման Ս· Խաչին
21· ԲՇ· Լ· օր Ցինանց
22· ԳՇ· ԼԱ· օր Ցինանց

Fonds A.R.A.M

23· Դշ· Լբ· օր Ցինանց
24· Եշ· Լգ· օր Ցինանց
25· ՈՒր· Լդ· օր Ցինանց
26· Շբ· Լե· օր Ցինանց
27·+Կր· Լզ· օր Ցինանց
28·+Բշ· ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ
29· Գշ· Լը· օր Ցինանց
30· Դշ· Լթ· օր Ցինանց
31·+Եշ· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ ՔՍ·Ի

ՅՈՒՆԻՍ

1· ՈՒր· ՅԱ· օր Ցինանց
2· Շբ· ՅԲ· օր Ցինանց
3·+Կր· Երկրորդ Մակկաբայ
4· Բշ· ՅԴ· օր Ցինանց
5· Գշ· ՅԵ· օր Ցինանց
6· Դշ· ՅԶ· օր Ցինանց
7· Եշ· ՅԷ· օր Ցինանց
8· ՈՒր· ՅԸ· օր Ցինանց
9· Շբ· ՅԹ· օր Ցինանց
10·+Կր· ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ — Բարեկենդան եղիական Պահոց
11· Բշ· Ի· օր Հոգեգալստ·—Պահք
12· Գշ· Ի· օր Հոգեգալստ·—Պահք
13· Դշ· Ի· օր Հոգեգալստ·—Պահք
14· Եշ· Ե· օր Հոգեգալստ·—Պահք
15· ՈՒր· Զ· օր Հոգեգալստ·—Պահք
16· Շբ· Է· օր Հոգեգալստ·—Պահք
17·+Կր· Եղիայի մարգարէին
18· Բշ· Ս· Հռիփսիմեանց
19· Գշ· Ս· Գայեանեանց
20· Դշ· Պահք
21· Եշ· Ս· Ցավհ· Կարապետին
22· ՈՒր· Պահք
23·+Շբ· Ս· Գրիգորի Լուսաւորչին Հայոց ի վիրապէն
24·+Կր· Տօն Կաթ· Եկեղ· Էջմ·ի
25· Բշ· Ս· Մանկանցն Բեթղեհէմի
26· Գշ· Կուս· Նունեայ եւ Մանեայ
27· Դշ· Պահք
28· Եշ· Իչխ· Սահակայ, Ցովսէփայ
29· ՈՒր· Պահք
30· Շբ· Մեծին Ներսիսի եւ Ղազայ

ՅՈՒԼԻՍ

1·+Կր· Բարեկ· Ս· Գ· Լուսաւորչի
2· Բշ· Եպիփանու Կիպրացւոյն
3· Գշ· Կոնստանդին, Հելինէ
4· Դշ· Պահք
5· Եշ· Թէոդիտոնի Գաղատացւոյն
6· ՈՒր· Պահք
7·+Շբ· Գիւտ Նշխ· Ս· Գ· Լուս·ի
8·+Կր· Գ· Կիր· զկնի Հոգեգալստ·
9· Բշ· Անտոնինոսի, Թէոփիլոսի
10· Գշ· Դանիէլ, Սեդրակ, Միսաք
11· Դշ· Պահք
12·+Եշ· Ս· ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԵՐՈՑ ՍԱՀԱԿԱՑ ԵՒ ՄԵՍՐՈՊԱՑ
13· ՈՒր· Պահք
14· Շբ· Տրդատայ, Աչխէնի
15·+Կր· Գիւտ Տփոյ Ս· Ստեփն·ի
16· Բշ· Կալիստրատոսի, եւլն·
17· Գշ· Զաքարիայի մարգարէին
18· Դշ· Պահք
19· Եշ· Եղիսէի մարգարէին
20· ՈՒր· Պահք
21· Շբ· Երկոտասան Առաքելոցն
22·+Կր· Բրկ· Վարդավառի Պահոց
23· Բշ· Ա· օր Պահոց Վարդավառի
24· Գշ· Բ· օր Պահոց Վարդավառի
25· Դշ· Տարեգարձ Խանասորի
26· Եշ· Գ· օր Պահոց Վարդավառի
27· ՈՒր· Ե· օր Պահոց Վարդավառի
28· Շբ· Ցիչառակ Տալանակին
29·+Կր· ՎԱՐԴԱՎԱՌ
30·+Բշ· Օր Մեռելոց
31· Գշ· Գ· օր Վարդավառի

ՕԳՈՍՏՈՍ

1· Դշ· Պահք
2· Եշ· Եսայեայ մարգարէին
3· ՈՒր· Պահք
4· Շբ· Եփեսոսի Ս· Ժողովոյն
5·+Կր· Բարեկ· Պահոց Ս· Աստ·ի
6· Բշ· Ա· օր Պահոց Ս· Աստ·ի
7· Գշ· Բ· օր Պահոց Ս· Աստ·ի
8· Դշ· Գ· օր Պահոց Ս· Աստ·ի
9· Եշ· Դ· օր Պահոց Ս· Աստ·ի
10· ՈՒր· Ե· օր Պահոց Ս· Աստ·ի
11· Շբ· Տօն Շողակաթի Էջմիածնի
12·+Կր· ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ Ս· ԱՍՏ·Ի
13·+Բշ· Ցիչառակ Մեռելոց
14· Գշ· Գ· օր Վերափոխման
15· Դշ· Դ· օր Վերափոխման
16· Եշ· Ե· օր Վերափոխման
17· ՈՒր· Զ· օր Վերափոխման
18· Շբ· Է· օր Վերափոխման
19·+Կր· Ը· օր Վերափոխման
20· Բշ· Թ· օր Վերափոխման
21· Գշ· Ցովակիմայ եւ Աննայի
22· Դշ· Պահք

Fonds A.R.A.M

23· ԵՇ· երեմիայի մարգարէին
24· ՈՒՐ· Պահք
25· ՇԲ· Թովմայի առաքելոյն
26·+ԿԻՐ· Գիւտ Գօտւոյն Մ· Աստուածածնի
27· ԲՇ· Սահակիանոսի, Գոհարինեայ
28· ԳՇ· Եզեկիէլի մարգարէին
29· ԴՇ· Պահք
30· ԵՇ· Յովհ· կրպ·ին եւ Յոբայ
31· ՈՒՐ· Պահք

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

1· ՇԲ· Նիկիոյ Մ· Ժողովոյն
2·+ԿԻՐ· Տարեգարձ օծման եւ պահակալութեան Տ· Զարեհ Ա· Կաթողիկոսի
3· ԲՇ· Անդրէի զօրավարին, եւլն·
4· ԳՇ· Աղրիանոսի, եւլն·
5· ԴՇ· Պահք
6· ԵՇ· Աբրահամու, Խորէնայ, Աստուածատրոյ
7· ՈՒՐ· Պահք
8·+ՇԲ· Ծնունդ Մ· Աստուածածնի
9·+ԿԻՐ· Բարեկ· Պահոց Մ· Խաչի
10· ԲՇ· Ա· օր Պահոց Մ· Խաչի
11· ԳՇ· Բ· օր Պահոց Մ· Խաչի
12· ԴՇ· Գ· օր Պահոց Մ· Խաչի
13· ԵՇ· Դ· օր Պահոց Մ· Խաչի
14· ՈՒՐ· Ե· օր Պահոց Մ· Խաչի
15· ՇԲ· Տօն եկեղց· – Նաւակատիք
16·+ԿԻՐ· ԽԱՉՎԵՐԱՑ
17·+ԲՇ· Ցիշատակ Մեռելոց
18· ԳՇ· Տօն եկեղեցւոյ
19· ԴՇ· Տօն եկեղեցւոյ
20· ԵՇ· Տօն եկեղեցւոյ
21· ՈՒՐ· Տօն Խաչի
22· ՇԲ· Տօն Խաչի
23·+ԿԻՐ· Բրկ· Վարագայ Մ· Խաչի
24· ԲՇ· Մամասայ, եւլն· — Պահք
25· ԳՇ· Բերրոնէ կոյս եւ Շուշանայ դստեր Մեծին Վարդանայ
26· ԴՇ· Պահք
27· ԵՇ· Բարազամու, եւլն· – Պահք
28· ՈՒՐ· Պահք
29· ՇԲ· Մ· Գէորգայ զօրավարին
30·+ԿԻՐ· Տօն Վարագայ Մ· Խաչին

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

1· ԲՇ· Դաւթի Դրւնեցւոյն
2· ԳՇ· Երմոնեայ, Նեկտարինեայ
3· ԴՇ· Պահք
4· ԵՇ· Սահակայ, Համազասպայ
5· ՈՒՐ· Պահք
6· ՇԲ· 72 աշակերտացն Քրիստոսի
7·+ԿԻՐ· Դ· Կիր· զկնի Մ· Խաչի
8· ԲՇ· Փոկասու եւ Երանոսի
9· ԳՇ· Թեկղեայ, Վառվառեայ
10· ԴՇ· Պահք
11· ԵՇ· Պանտալէոնի, Եւպրաքսեայ
12· ՈՒՐ· Պահք
13·+ՇԲ· Կրասեր Թարգմանչաց
14·+ԿԻՐ· Ե· Կիր· զկնի Մ· Խաչի
15· ԲՇ· Գիւտ Նշխ· Գր· Աղուանից կաթ·ի, Թաթլոյ, եւլն·
16· ԳՇ· Անանեայ, Մատաթեայ
17· ԴՇ· Պահք
18· ԵՇ· Դիոնիսիոսի, Տիմոթէոսի
19· ՈՒՐ· Պահք
20· ՇԲ· Զորից Աւետարանչաց
21·+ԿԻՐ· Զ· Կիր· զկնի Մ· Խաչի
22· ԲՇ· Յովսէփայ Արիմաթեացւոյն, Մարթայի, եւլն·
23· ԳՇ· Ջենոնի, Մակարի, Ռամելայի
24· ԴՇ· Պահք
25· ԵՇ· Աբեհմայ, Քրիստափորի
26· ՈՒՐ· Պահք
27· ՇԲ· Ռեթէոսի, Կիւրղի, եւլն·
28·+ԿԻՐ· Գիւտ Խաչի
29· ԲՇ· Անաստասայ, Վարոսի, եւն·
30· ԳՇ· Սեւերիանոսի, Բարեւայ
31· ԴՇ· Պահք

ՆՈԵՄԲԵՐ

1· ԵՇ· Յովհաննու Ոսկեբերանին
2· ՈՒՐ· Պահք
3· ՇԲ· Տօն Ամենայն Սրբոց
4·+ԿԻՐ· Ը· Կիր· զկնի Մ· Խաչի
5· ԲՇ· Սահակիանոսի Հռոմի Հայր·ին
6· ԳՇ· Ակինխմեայ, Պղատոնի,
7· ԴՇ· Պահք
8· ԵՇ· Աղեքսանդրոսի, եւլն·
9· ՈՒՐ· Պահք
10· ՇԲ· Սրբոց Հրեշտակապետացն Գաբրիէլի եւ Միքայէլի
11·+ԿԻՐ· Թ· Կիր· զկնի Մ· Խաչի
12· ԲՇ· Մելիտոսի Անտիոքի Հայրապետին
13· ԳՇ· Դեմետրեայ վկային
14· ԴՇ· Պահք
15· ԵՇ· Ռոմանոսի, եւլն·
16· ՈՒՐ· Պահք

Fonds A.R.A.M

17· ՇԲ. Աղբէասի եւ Փիլիպոսի
18· +ԿԻՐ. Բարեկ. Պահոց Ցիսնակաց
19· ԲՇ. Ա. օր Պահոց Ցիսնակաց
20· ԳՇ. Բ. օր Պահոց Ցիսնակաց
21· +ԴՇ. Ընծայումն Ս. Աստծն.ի
22· ԵՇ. Դ. օր Պահոց Ցիսնակաց
23· ՈՒՐ. Ե. օր Պահոց Ցիսնակաց
24· ՇԲ. Գրիգորի Աքանչելագործին
25· +ԿԻՐ. Ա. Կիրակի Ցիսնակաց
26· ԲՇ. Յուլիանէ, Վասիլուհւոյ
27· ԳՇ. Ղունկիանոսի, եւլն.
28· ԴՇ. Պահք
29· ԵՇ. Կղեմայ, Բազարատայ
30· ՈՒՐ. Պահք

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

1· +ՇԲ. Ս. Թադէոսի եւ Բարթողիմէոսի Ա. Լուսաւորչացն
2· +ԿԻՐ. Բ. Կիրակի Ցիսնակաց
3· ԲՇ. Գէնարիոսի եպիսկոպոսին
4· ԳՇ. Արզարու թագաւորին
5· ԴՇ. Պահք
6· ԵՇ. Արսէնի, Սրապիոնի, եւլն.
7· ՈՒՐ. Պահք
8· ՇԲ. Նիկողայոսի Հայրապետին
9· +ԿԻՐ. Ցղութ. Ս. Աձն.ի յԱննայէ
10· ԲՇ. Մինասայ, Երմոգինէսայ
11· ԳՇ. Կուռնելիոսի, Շմաւոնի
12· ԴՇ. Պահք
13· ԵՇ. Եւսեբատիոսի, Եւգինէսոսի
14· ՈՒՐ. Պահք
15· ՇԲ. Ս. Ցակոբայ Մծբնայ Հայրապետին — Պաչտան ի մահ տապաժամէ
16· +ԿԻՐ. Դ. Կիրակի Ցիսնակաց
17· ԲՇ. Իգնատիոսի, Ադգէի, եւլն.
18· ԳՇ. Թէոդոմպայ եպս.ին, եւլն.
19· ԴՇ. Պահք
20· ԵՇ. Կուս. Ինդոսի, Դոմնայի
21· ՈՒՐ. Պահք
22· ՇԲ. Բարսեղի Հայրապետին
23· +ԿԻՐ. Ե. Կիրակի Ցիսնակաց
24· ԲՇ. Դաւթի մարգարէին
25· +ԳՇ. Ստեփանոսի նախավկային եւ Ծնունդ Քրիստոսի (Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ)
26· ԴՇ. Պահք
27· ԵՇ. Առաք. Պօղոսի եւ Պետրոսի
28· ՈՒՐ. Պահք
29· ՇԲ. Որդւոց Որոտման Ցակոբայ եւ Ցովհ. Աւետարանչին — Բարեկ. Պահոց Ծննդեան
30· +ԿԻՐ. Ա. օր Պահոց Ծննդեան
31· ԲՇ. Բ. օր Պահոց Ծննդեան

ՍՈՒՐՃԻՆ ՀԱՄԵՂԸ ԵՒ ՄԻՇՏ ԹԱՐՄԸ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

կ'ուզեցաք ձեր սեղանին վրայ եթէ նախընտրէք

CAFÉ DES GOURMETS

հանրածանօթ հաստատութեան արտադրածը

եւ դիմէք ամէն երկու կեդրոններէն որեւէ մէկուն

ՍՈՒՔ ԷԼ ՓՐԷՆՃ — ՀԵՌԱՁԱՅՆ 231·709

ՀԱՈՒԶ ՍԱԱԹԻ — ՀԵՌԱՁԱՅՆ 227·396

Սուբ Էլ Փրէնճի կեդրոնին մէջ կրնաք խմել նաեւ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳԱՖԷ ԷՍՓՐԷՍՕ

բաղցրաբոյր սուրճը եւ թարմացնել ձեր յոգնած մարմինը

ԽՄՈՂԸ ԳԻՏԷ ՀԱՄԸ

Fonds A.R.A.M

Փ Ա Ր Ի Զ

այցելութեան պարապային, եթէ կ'ուզէք կնոջական զգես-
տեղէնի ամենավերջին նորաձեւութեան վերաբերեալ որեւէ
գնում կատարել, ի մտի ունեցէք եւ անպատճառ այցելեցէք

Կ. Գ'ԱԶԱԶԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

ՕՓԷՐԱՅԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

17, BOULEVARD DES CAPUCINES, 17

CAFÉ DE LA PAIX

աչխարհահռչակ սրճարանին ճիշդ դիմացը

ՀԵՌԱԶԱՅՆ — OPEra 80·34 եւ 00·25

CLAIRE COMTE

Վաճառատան մէջ, ձեր ճաշակին համաձայն պիտի գտնէք
եւ կամ ապսպրանքի ու չափի վրայ պիտի ունենաք տարւոյն
բոլոր եղանակներուն ամենավերջին նորաձեւութիւնները,
ձեր հաւնած ամէնէն ընտիր կերպասներով եւ անթերի կար-
ուածքով:

ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԵՆ ԱՅՍ ՎԱՃԱՌԱՏԱՆ ԳԻՆԵՐԸ

ԱՐԱԳՕՐԷՆ ԿԸ ՅԱՆՁՆՈՒԻՆ ԶԱՓԻ ՎՐԱՅ ԱՊՍՊՐԱՆՔՆԵՐԸ

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

ԶԳԵՍՏԵՂԷՆԻ

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

ԱԼՑԱ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԲՈՒՐԴԷ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ

ԵՒ

ԶԱՓԻ ՎՐԱՅ ԿԱՄ ՊԱՏՐԱՍՏ

ՃԱՇԱԿԱՒՈՐ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐ

ՎԷՅԿԱՆ ՓՈՂՈՑ

ՊԷՅՐՈՒԹ

ՀԵՌԱԶԱՅՆ 229.640

Fonds A.R.A.M

ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՊԱՆԴՈԿ

ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄ

ՊԷՅՐՈՒԹ - ԼԻԲԱՆԱՆ

ԺՈՐԺ ՓԻՓՕ ՊՈՂՈՏԱՑ (ՀԱՆՐԱԿԱՒՔԻ ԿԱՑԱՆ ՒՐՆՕ)

ՀԵՌԱՁԱՅՆ 242.857, 243.097, 249.835

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ

ՄԻՀՐԱՆ ՄԱՄԲՐԷԼԵԱՆ

ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԿԱՀԱԽՕՐՈՒՄ
ՕԴԱՍՈՒՆ ԵՒ ՀԱՆԴՍՏԱՒԷՏ 60 ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ
ԵՒ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՍԱԼՕՆՈՎ ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆՆԵՐ
ԲՈԼՈՐ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ՀԵՌԱՁԱՅՆ
ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆ ԵՒ «ՊԱՌ ԱՄԵՐԻՔԷՆ»
ՁՄԵՌԸ՝ ԿԵԴՐՕՆԱԿԱՆ ՋԵՌՈՒՑՈՒՄ
ԵՒ ԱՄԱՌԸ՝ «ԷՐ ՔՕՆՏԻՍԻՕՆԷ»
ՎԵՐԵԼԱԿ ԵՒ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԿԱՐԱԺ
ԾՈՎԱՀԱՅԵԱՑ ԳԵՂԵՑԻԿ ՏԵՍԱՐԱՆ
ԱՆԹԵՐԻ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ ԱՆՄՐՑԵԼԻ ԳԻՆԵՐ

Արտասահմանեէն Պէյրութ եկող Հայերու ժամադրավայրն է
քաղաքին կեդրոնը գտնուող այս հայկական պանդոկը
որ ջերմօրէն կը յանձնարարուի Լիբանան այցելող
մեր բոլոր հայրենակիցներուն

Fonds A.R.A.M

Մ Ե Լ Ի Ք

Հ Ա Գ Ո Ւ Ս Տ Ե Ղ Է Ն Ի

Ա Ն Գ Լ Ի Ա Կ Ա Ն ԹՐԷՆՉՔՈԹՆԵՐ, ԿՆՈՋԱԿԱՆ ԷՄՓԷՐՄԷԱՊԼԸՆԵՐ, ՌՈՊ ՏԸ ՇԱՄՊՐԵՐ, ՓԻԺԱՄԱՆԵՐ, ՇԱՊԻԿ-ՆԵՐ, ԲՈՒՐԴ, ՄԵՏԱՔՍ, ԿԵՐՊԱՍԵՂԷՆ ԵՒԱՅԼՆ

ՆԵՐԱԾՈՒՄ ԵՒ ԱՐՏԱԾՈՒՄ

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ա Տ Ո Ւ Ն

ՄԵԼԻՔ ՍԱՐՀԱՏԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻՔ

ՎԷՅԿԱՆ ՊՈՂՈՏԱՅ

Հեռաձայն 231·861 – 245·165

P. O. B. 4581 — ՊԷՅՐՈՒԹ

Fonds A.R.A.M

ԱՆՑԱԳԻՐ, ՎԻԶԱ, ԵԻԱՅԼՆ

Անցագիր հանելու, վիզաներ ապահովելու, քնակութեան արտօնագիր ստանալու կամ երկարացնելու, արտասահմանէն Լիբանան գալու արտօնութիւն ստանալու եւ ասոնց նման տաղտուկ պատճառող ձեւակերպութիւններէն միանգամ ընդ միշտ կ'ազատիք, եթէ դիմէք

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԶԱՔԸՐԵԱՆԻՆ

որ ամէն առիթով կը դանուի ձեր արամադրութեան տակ եւ արագօրէն կը վերջացնէ ձեր գործերը, այլեւ կը դնէ ձեր ճամբորդութեան տոմսակները: Ինչ ժուռութեանց որ ալ հանդիպիք, մտաբերեցէք Յովհաննէս Զաքըրեանը: Հեռաձայնեցէք

255·819 **ԹԻԻՈՎ**

եւ կամ դիմեցէք իրեն Համատէ փողոց, Թապարայի չէնքը, Պէյրութ:

Օրուան նորաձեւութեամբ
եւ մեքենայի վրայ բանուած ամէն տեսակի

ՊՐՈՏԸՐԻՆԵՐ

ինչպէս նաեւ Ներվիւրներ, Փլիսէներ, եւլն· կը պատրաստէ

Ա Ր Շ Ա Կ

Պրոտըրին, մեծ խնամքով եւ ճաշակով:
Մատչելի գիներ եւ ապսպրանքի արագ յանձնում
Հասցէ՝

ԱՐՇԱԿ ԳԱՄՊՈՒՐԵԱՆ

Պապ Իտրիս, Ռիատ Սոլհ փողոց, նախկին «Քաֆէ տիւ Պրեզիլ»ի շէնքին մէջ, Ա· յարկ — Հեռաձայն 239·170

ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ «ԼՈՅՏ» — ՊԷՅՐՈՒԹ

ՄԿՐՏԻՉ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆԻ

Կը կազմէ ամէն տեսակ պիրքեր, նկարի եւ երգապնակի ալպոմներ, հաւաքածոներ, եւլն·: «Ամէնուն Տարեգրքի» հատորները միշտ կազմուած են այս կազմատան կողմէ: Ճշդմտութեամբ, վարպետութեամբ, մաքուր եւ անսխալ, այլեւ ճիշդ պայմանաժամին հասցնելու յանձնառութեամբ կը կատարուի աշխատանքը այս կազմատան մէջ:

Մտաբերեցէ՛ք իր հասցէն

Պէյրութ, Սիճէլֆիլ, Արագած թաղ, հեռաձայն՝ 261·173

Fonds A.R.A.M

ՆԻԻԹԵՐՈՒ ՅԱՆԿ

Թ. ՏԱՐԻ — 1962

Ա. ՄԱՍ — ՄԵՆՔ ԵՒ ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐԸ

1. Նամակներ եւ գրախօսականներ 7

Բ. ՄԱՍ — ԳՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

Հայաստանի գրականութիւն

2. Աբժանի Դաս — ԲԱԲԳ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ 17
3. Մօր ձեռքերը — ՊԱՐՈՅՐ ՍԵՒԱԿ 25
4. Երկու քերթուածներ — ՀԱՄՕ ՍԱՀԵԱՆ 26
5. Երեք քերթուածներ — ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ 28
6. Զորս քերթուածներ — ՄԱՐՕ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ 29
7. Խումար պառկել երես բաց... — ՌԱՖ. ԱՐԱՄԵԱՆ 31
8. Երկու քերթուածներ — Ս. ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ 35
9. Հինգ քերթուածներ — ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ 37
10. Մանրապատումներ — Վ. ՄՆԱՑԱԿԱՆԵԱՆ 39
11. Զորս քերթուածներ — Վ. ՆՈՐԵՆՑ 43
12. Ուիլեըմ Սարոյեան ինչպէս որ է — ԳՈՒՐԳԻՆ ՄԱՀԱՐԻ 45

Արտահայաստանեան գրողներ

13. Ես՞նթը թէ խելացին — Ա. ԱՐՓԻՆԷ 49
14. Սարտարապատ — ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ 53
15. Վալսը — ԼՈՒՍԻԿ 56
16. Երեք քերթուածներ — ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆ 63
17. Հինգ քերթուածներ — ՍԻՐԱՒ ԲԵԴԻԻՆ 65
18. Թմբկահարը — ԵՐ. ՔՈՉԵԱՆ 67
19. Զորս քերթուածներ — ԳՐԻՇ ԴԱՒԹԵԱՆ 73
20. Մոռցուած էջեր Մաննիկ Պէրպէրեանէն 76
21. Ա. Ահարոնեանի մտածումներէն 78

Գ. ՄԱՍ — ՆՇՈՒԱՐՆԵՐ

22. Սաթենիկը (անտիպ) — ՏՈՒՔ. Ռ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ 81
23. Քրիստափորի վերեմանին վրայ (նկար) 87
24. Քրիստափորին ձեռագիր նամակը եւ երկու նկարներ 88
25. Մաննիկ Պէրպէրեանին երեք նամակները է. Ակնունիին 90
26. Երեք նկարներ 97
27. է. Ակնունիին ձեռագիր նամակը եւ նկար մը 99
28. Կոմիտաս Վրդ.ի ձեռագիր նամակը Ս. Զաւարեանին 101

Fonds A.R.A.M

Դ. ՄԱՍ — ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

29. Փիէր Քիյեառի յիշատակին 105
30. Փիէր Քիյեառի ձեռագիր նամակը 113
31. Պատմութիւնը նկարի մը ՄԻՀՐԱՆ ՀԵՐԱՐԴԵԱՆ 116
32. Թորլաքեանի դատավարութիւնը ԳԱԲՐ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ 123
33. Յովհաննէս Ալթունեան Յ. Գ. ՊԱՊԷՍԵԱՆ 131
34. Վերյիշումներ Պալքանեան Պատերազմի յիսնամեակին առթիւ (1912–1962) ԿԱՐՕ ԳԷՈՐԳԵԱՆ 137

Ե. ՄԱՍ — ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՇԽԱՐՀ

35. Արամ Խաչատուրեան (նկարներով) 191
36. MORIR! ··· TREMENDA COSA!··· 201
37. Փոխ առնուած կամ փոխ տըրուած հայկական երգեր Կ. Գ. 206
38. Եուսուֆ Քարշ եւ գերասանուհի Փիէրանճէլլի 213
39. Ապարանը երգի աղբիւր ԶԱՐԶԱՆԴ ԴԱՐԵԱՆ 215

Զ. ՄԱՍ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ

40. Երեւանը կ'ընդարձակուի (նկարներով) 221
41. Յովսէփ Օրբելի 228
42. Ծաղկաձորը եւ Հրազդան քաղաքը 232

Է. ՄԱՍ — ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ

Ամերիկահայ եւ Գանատահայ Գաղութները

43. Կարգ մը բացատրութիւններ 238
44. Անցեալ պատմութիւն 241
45. Թեմական կազմակերպութիւն 247
46. Ամերիկահայ համայնքները 254
47. Գալիֆորնիոյ շրջանը 312
48. Գանատահայ Գաղութը 333
49. Գանատահայ Համայնքներ 336
50. Դէմքեր Գանատահայ Գաղութէն 351
51. Ամերիկահայ հոգեւորականներ 356
52. Ամերիկահայ Աւետարանական Համայնքները 367
53. Ամերիկահայ Կաթողիկէ Համայնքները 387
54. Հայրենակցական Միութիւնները 395
55. Դէմքեր Ամերիկահայ Գաղութէն 423
56. Հողային արտադրութեանց վեթերաններ 429
57. Դէմքեր առեւտրական այլազան ձեռնարկներու մէջ 447
58. Դէմքեր ազատ ասպարէզներու մէջ 464
59. Կազմակերպութիւններ 481

Fonds A.R.A.M

Ը. ՄԱՍ — ԵՐԳԻՉԱՆՔ – ԾԻՇԱՂ

60· Ցունաստանը ինչպէս որ է — ՓԻԼՊ ՏԱՆԻՆՕ — 495
61· Սըր Թոմաս Պիչէմի սրամտութիւններէն — 503
62· Հայ ապրինք, եղբա՛րք — ԼԵՒ ԿԱՄՍԱՐ — 506
63· Տարօրինակ նկարագրական — Ա. ԳԱՄՊԱՆԻԼԻ — 508
64· Այսպէ՞ս ալ թիւրիմացութիւն — 510
65· Ցաղտոտ կանանց — 511
66· Աչխարհահռչակ ծաղրանկարիչ Փըից Պէրէնտ — 512
67· Խորհրդային ծաղրանկարներ — 514
68· Հակախորհրդային քաչքչուքներ — 515
69· Կծիկը ինչպէս կը քակուի — 517
70· Փորձառուները կը խօսին — 518
71· Ինչե՛ր կը պատմեն — 520

Թ. ՄԱՍ — ԱՆՑՔԵՐԸ ԱՆՑԵԱԼ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ

72· Միջազգային անցքեր — 525
73· Անցքերը Հայաստանի մէջ — 563
74· Գազութէ գազութ — 565
75· Լիբանահայ Գազութ — 579

Ժ. ՄԱՍ — ՄԱՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

76· Տերեւաթափը Հայաչխարհի մէջ — 593
77· Հողվրտիք — 611
78· Անհետացած օտար ղէմքեր — 626

79· Ցաւելուած լուրերու — 631

ԺԱ. ՄԱՍ — ՕՐԱՑՈՑՑ – ՏՕՆԱՑՈՑՑ

80· Օրացոյց – Տօնացոյց ազգային – եկեղեցական տօներով — 636

ՄԵԶԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՂՐԿՈՂՆԵՐՈՒՆ

Անգամ մը եւս պարտք կը զգանք յայտարարելու, թէ առանց մեր խնդրանքին մեզի ղրկուած դրութիւնները կամ նկարները կը հրատարակենք այն պարագային միայն, երբ կը ներկայացնեն գրական, գեղարուեստական, պատմական, բանասիրական, ազգագրական կամ հասարակական արժէք մը: Եւ բոլոր պարագաներու տակ մեզի կը վերապահենք ընտրելու, յապաւելու, սրբագրելու կամ մերժելու իրաւունքը: Կը խնդրենք հետեւաբար չհապճեպուողներէն չվիրաւորուիլ, եթէ չկարենանք երբեմն տեղ տրամադրել իրենց առաքումներուն եւ կամ տրամադրելու պարագային եւ ի հարկին ստիպուինք ընել անհրաժեշտ յապաւումները կամ սրբագրութիւնները:

Fonds A.R.A.M

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Գիրքը կարդալէ առաջ պէտք է սրբագրել հետեւեալ վրիպակները.—

ԷՋ		ՏՈՂ	ՍԽԱԼ	ՈՒՂԻՂ
192	վարէն	6	լեզուները	երբ լեզուները
239	»	9	անցեալ	նախանցեալ
271	վերէն	1	Սիլվէրեան	Սէլվէրեան
284	վարէն	9	Խորէն	Ճորճ
329	»	7	6 — 8	8 — 6
431	»	8	5	6
435	»	14	տուփերուն	սնտուկներուն
444	վերէն	21	պաղտութին	համայնքին
460	»	2	կը մնայ հոն	կը մնայ Հալէպ
484	»	4	Եւղինէ	Եւնիկէ
527	վարէն	11	ճողէֆին	ժաքլին
591	»	11	արքեպ.	արքեպ.ի
591	»	10	կատարած	կատարուած

ԷՋ 336ի գլուխը մոռցուած է ՄՈՆԹՐԷԱԼԻ ՀԱՄԱՅՆՔԸ խորագիրը։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒՆ

Իրենց առանձին Տարեգրքերուն փոխարժէքը կանխիկ չվճարած Ամերիկայի մեր բաժանորդներէն ջերմօրէն կը խնդրենք, որ գրքերուն բաժնեգիները գրկեն ցոյց տրուած այն հասցէներուն, գոր պիտի գտնեն գրքերուն մէջ գրուած թղթիկներուն վրայ, եթէ Registered *պահարանով ուղղակի մեզի գրկելը գժուար է իրենց համար։ Մեզի գրկուելու պարագային կրնան գրկել նաեւ իրենց անձնական չէքերով։ Ամէն պարագայի տակ*

ԵՐԲԵՔ ՊԻՏԻ ՉԷ ԴՐԱՄ ԳՐԿԵԼ «ՄՐՆԻ ՕՐՏԸՐ»ՈՎ

Պատճառն այն է, որ Մրնի Օրտըր–ով գրկուած ամէն դրամը, ըստ լիբանանեան Փոստ Օֆիս–ի սակին, կը գանձուի արժէքին մէկ երրորդի կորուստով։

Պէտք չէ նաեւ դրամ ներփակել նամակին մէջ։

Տարեգրքիս տպագրութիւնը վերջացաւ 12 Յունուար 1961ին
Տողաչարի վրայ չարեց Ալֆրէտ Ունճեան
Նկարները պատրաստեց գինկոկրաֆ Յովսէփ Գարճեան
Կազմարար՝ Մկրտիչ Տէմիրճեան
Տպագր. «Մշակ» տպարանի — Պէյրութ — Նամակատուփ 3166

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

Տարեգրքի Խմբագրութեան հասցէն
GARO KEVORKIAN
B. P. 2453
Beyrouth - Liban

Հեռաձայն՝ 225·923

Գինը 16,5 ֆրանսական նոր ֆրանք

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M

Fonds A.R.A.M